6
37-D
37 M

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
2 D
26

C. 3
S. C
O. 4
N. 17

6-37-D-37

Digitized by Google

Digitized by Google

G 7 / 3

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IOHANNIS SELDENI

ANGLI

LIBER

DE

NVMMIS.

IN QVO

ANTIQVA PECVNIA
ROMANA ET GRÆCA
MENSVRATVR
PRETIO EIVS, QVÆ NVNC EST IN VSV.

HVIC ACCEDIT

BIBLIOTHECA NVMMARIA,

SIVE

ELENCHVS AVCTORVM,

QVI

DE ANTIQVIS NVMISMATIBVS,
HEBRAEIS, GRAECIS, ROMANIS;
NEC NON
DE MONETIS, PONDERIBVS, ET MENSVRIS,
AD HVNC VSQVE ANNVM SCRIPSERVNT.

IVXTA EXEMPLAR EDINBVRGENSE
ANNO cIɔ Iɔc LXXXV.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

IOHANNES SELDENVS

SIMON. DEVVES,

EQVITI AVRATO

LIBRVM DE NVMMIS

MERITO CONSECRAT.

MVltum tibi debeo ornatiſſime DEWES, beneficiis & beneuolentia deuinctus. Amore rependo amorem. Sed a te jugiter augente beneficia efficerer ingratus, niſi hæc memoria ea me culpa liberaret. Ita habeo, non reddo gratiam. At vide quid egerim; Ad te omnis antiquitatis elegantem, & diligentiſſimum inveſtigatorem vel hinc mitto *Romanam*, & *Gracam* Pecuniam, redactam ad rationem noſtri æris. Scio aliquot Doctiſſimos homines *Gallos, Italos*, & *Germanos* vt palæſtricè ſpatiatos eſſe in hoc Xyſto: neminem video âb Olympiis coronam petiiſſe. Ipſe æquationem feci ratione deducta a minimo pondere ſeminis hordei, vsque ad majus talenti, & quo ex bonitate auri. Quibus ponderibus & bonitate poterunt alii populi eam pecuniam metiri precio æris, quod in vſu habent. Sed Nummarium, leue tamen munus meæ erga te obſeruantiæ teſtimonium reddet.

Ex med. Templ.
Kal. Maii, 1642.

I. S.

Digitized by Google

LECTORI.

CVm haud ita pridem, in amici cuiuſdam Bibliotheca excutienda, D. Pittius Bibliopola eſſet occupatus; incidit ex-inſperato in hunc libellum Cl. Seldeni, τοῦ μακαρίτου, non antea in lucem editum. Quem poſtquam auidis pauliſper inſpexerat oculis, rogauit mutuum, quo typis mandaret; lætuſque ſtatim accepit. Acceptum ſummo Angliæ Juſtitiario D. Mathæo Haleſio Equiti aurato, Teſtamenti vtpote Seldeniani Executori, oſtendit: & facta imprimendi copia, opem a me petiit, vt ἀπόγραφον, male cum eſſet deſcriptum, quam emendatiſſime prodiret in publicum. Operam ideoque ante omnia contuli; ad reuocandum literas fugitiuas, mendaque corrigenda; poſtea ita formare mihi curæ fuit, vt minimam lectori crearet moleſtiam. A primo dubitaui, fateor, de Nypſo; ſed hunc mihi ſcrupulum exemit Labbeus, apud quem pagina 167. Bibliotheca M.S.S. hoc nomen occurrit. Paruulo huic tractatui adiunximus, in gratiam Studioſorum antiquitatis nummariæ, bibliothecam, quæ ad illam ſpectat materiam; & vna cum additamentis, catalogum exhibet abſolutiſſimum omnium auctorum, qui de antiquis numiſmatibus, & monetis; necnon de ponderibus, & menſuris, ad hunc vſque annum ſcripſerunt. Hiſce fruere & Vale.

J. H.

IO-

Digitized by Google

IOHANNIS SELDENI LIBER DE NVMMIS.

Libræ fuerunt *Latina, Attica, Græca.*

Latinam ex duodecim vnciis.

Atticam ex ſeptuaginta quinque drachmis faciunt *Priſcianus* in Libro de Nummis, & *Rhemnius Fannius* in carmine de ponderibus: Hancque *Mnan* appellari a *Græcis, Minam* a Latinis.

Libram *Græcam*, quam *Euboicam* vocat Herodotus, & centum drachmis conſtituit idem *Fannius*.

Vnciam ex octo drachmis:

Drachmam ex tribus Scripulis:

Scripulum ex ſex ſiliquis, vel ex quatuor Lupinis. Sed octo Lentes Scripulum conſtituere falſum eſt apud ipſum *Fannium*: quoniam ſemen Lupini eſt ponderis ſex Lenticularum. Itaque recte ſcripſit *M. Junius Nypſus* in libro de Menſuris ſcripulum eſſe ex octo granis ciceris: Quia ſemen Lupini, & duo grana ciceris æqualia ſunt in pondere: Idem *Junius* non recte tradit ſiliquam continere tria hordea. Nam ſiliqua continet quatuor hordea, quia æquale pondus videmus Lenticulæ, & hordei.

Ergo Scripulum fuit ex viginti quatuor hordeis:

Vncia ex quingentis ſeptuaginta ſex.

Libra *Latina*, quam *Italicam Priſcianus* nominat, ex ſex Millibus nongentis duodecim.

Libra *Attica* ex quinque Millibus quadringentis.

Libra *Græca* ex ſeptem Millibus ducenis.

Ita Libra *Latina Atticam* excedit ſextante ſemuncia, & drachma, & drachma minor fuit, quam *Græca*, ſemuncia.

Nummi potiſſimum in Ære, in argento, & in auro fuere.

Æneum taxari ex pondere, argenteum poteſtatem habere ex numero ænei ſcribit Voluſius Metianus. Aureus vero diſtribuitur in argenteis.

Romani nummi fuere

EX ÆRE.

As Libræ pondus teſte *Varrone:*

Triens Tertia pars Aſſis ex quatuor vnciis:

Quadrans quarta pars ex tribus vnciis: propterea a *Plinio* alio nomine dicitur.

Triuncis. Nota Aſſis fuit ex altera parte *Janus Geminus*, ex altera roſtrum nauis. In Triente, & Quadrante erant rates.

Dipondium bilibrem referunt *Varro, Plinius & Priſcianus.*

Graue æs ex denis Aſſibus conſtituit *Sext. Pompeius.*

Primo autem bello *Punico* cum Reſpub. impenſis non ſufficeret, ait *Plinius* conſtitutum, vt Aſſes ſextantario pondere ferirentur, quinque partium facto lucro. Poſtea *Annibale* urgente Aſſes vnciales facti *Q. Fabio Maximo*, Dict. Mox ſemunciales Lege *Papyriana.*

Hinc As ſecundus ſextantarii ponderis

Sextans appellatur a *Varrone:* & Aſſes Semunciales videntur a *Sex. Pompeio* vocari.

Breves nummos ex Ære, & Triens *Papyrianus* ex quatuor Scripulis.

Sextula nuncupatur a *Varrone.*

EX ARGENTO.

Nummum *Romæ* primo conflatum a *Seruio* Rege refert *Cariſius*

riſius Grammaticus. Signatum *Plinio* credimus a *Q. Fabio Coſ.* quinque annis ante primum bellum *Punicum*, a figura cælaturæ dicti fuere

Bigati &

Quadrigati vt aſſerit *Pompeius*: a numero autem æneæ monetæ, cuius precium tenebant,

Seſtertii,

Quinarii,

Denarii. Itaque & *Varro & Voluſius & Priſcianus* ſcribunt denarium vocari quod denos æris valeret:

Quinarium quod Quinos:

Seſtertium quaſi ſemis tertium: nummum ſcilicet duarum ſemiſſis librarum: & tunc

Libellam *Voluſius* tradit ſeſtertii decimam partem: & Teruncium quadrageſimam partem.

Verum quando *Annibale* vrgente Aſſes facti fuere vnciales teſte *Plinio* placuit

Seſtertium permutari quaternis Aſſibus,

Quinarium Octonis,

Denarius ſexdecim. Inde Denarium notam XVI. perſcriptam tradit *Voluſius.*

Victoriatus nummus peregrinus, vt idem ait, ex *Illyrico* adductus Lege *Clodia Romæ* percuſſus, & Victoria ſignatus, tantundem valet, quantum Quinarius.

Sed Nummi nomen commune fuiſſe Seſtertii, Denarii *Cicero, & Plinius* indicant. Nam ille modo quinque Millia Seſtertia dicit *Scandilium* adnumeraſſe *Apronio* iuſſu *Verris*. *Plinius* vero veniſſe murem ducenis nummis *Caſilinum* obſidente *Annibale* tradit, quos ducentos Denarios appellauerat *Valerius Maximus.* Quare cum *Aſinius Celer* mullum piſcem mercatus fuerit ſeptem, vel octo Millibus Nummum (hoc *Plinius*, illud tradit *Macrobius*) incertum eſt, ſint ne Seſtertii, an Denarii.

EX AVRO.

Nummum poſt annos ſexaginta duos percuſſum, quum ar-

argenteus fuerit aſſerit *Plinius*, ita vt ſcripulum valeret Seſtertiis vicenis: quod efficit in Libra ratione Seſtertii, qui tunc erant, Seſtertios Nongentos.

Aureus itaque Nummus percuſſus eſt anno vrbis DXLII. *Annibale* vrgente, quando Aſſes vnciales facti: quando placuit Seſtertium Aſſibus permutari.

Sed ſi ſcripulum auri valeret Seſtertiis vicenis, vt ſcriptum eſt apud *Plinium*, ſcripula viginti quatuor, quæ ſunt in vncia, efficerent in Libra ter mille & ſeptingentos ſexaginta Seſtertios.

Scripulum vero precii duodecim ſemiſſis Aſſium efficit in Libra Seſtertios Nongentos, vt Librarii pro XIILS. ſcripſerunt XXLLS Poſt hæc inquit *Plinius*, placuit quadriginta millia ſignari ex auri Libra.

Tu vero *Devves* habes aureum nummum *C. Julii Cæſaris* Ter. Dict. ponderis ſex ſcripulorum & quatuor ſiliquarum: qui nummus percuſſus fuerit anno vrbis DCCVI, quando *Scipione*, *Afranio & Juba* victis, libertate omnino ſublata, ipſe *Cæſar* tertio conſtitutus fuit Dictator, ſed in decennium & ei eligendorum Magiſtratuum auctoritas populi attributa. Habes etiam nummos aliorum Principum, & *Domitiani*, ad quem Libros Hiſtoriæ Naualis miſit *Plinius*, ponderis paulatim imminuti. Sed ex pondere tui nummi *Cæſariani*, colligimus potuiſſe ex auri Libra ſignari huiuſcemodi nummos quadraginta tres, ſuperexiſtente etiam ſcripulo, & duabus Siliquis. Idem Numerus fortaſſe fuit apud *Plinium*, facili lapſu ex XLIII. in XLM.

In *Græcia Julius Pollux* refert nummos

EX ÆRE

Chalcon Octavam partem Oboli:
Diſchalcon ex duobus Chalcis;
Pentechalcon ex quinque.
Sed Obolo nihil minus *Athenis* dixit *Fannius*; erat Scripulus,
vt

vt retulit *Priſcianus* ex *Dardano*. *Pollux* autem conſtituens Drachmam ex ſex Obolis, oſtendit obolum fuiſſe ſemiſcripulum: nominatque Semiobolum ex quatuor Chalcis: & a Numero antiquos nummos

Diobolum

Triobolum, & Tetrobolum: qui inſculptam haberet *Iouis* faciem in altera parte, in altera duas Noctuas: Sicut Trioboli nota fuit *Iouis* facies in utraque parte, Dioboli autem noctua.

EX ARGENTO.

Drachmam *Fannius* fecit ex tribus ſcripulis: *Pollux* ex ſex Obolis: a *Priſciano* nuncupatur

Argenteus, & eſt Drachma *Attica*.

Nam Drachmam *Ægineam*, quam *Athenienſes* magnam dixere, decem Obolos habuiſſe teſtatur idem *Pollux*. Qui &

Didrachmam nominat, cuiusmodi

Sicilicus eſt apud *Fannium*, & *Priſcianum*, & apud eundem *Pollucem*.

Bos ex boue inſculpto *Athenienſis*, vel Deliachus nummus.

Præterea ipſe nominat

Tridrachmam

Tetradrachmam: & *Cyrenſium*

Pentadrachmam &

Penteconta-drachmam.

Numiſma *Plutarchus* conſtituit ex centum Drachmis, ſcribens *Tigranem* Seminumiſma dediſſe ſingulis militibus *Pompeii*, quas *Appianus* dixit quinquaginta Drachmas.

EX AVRO

Chryſus, auctore *Polemarcho*, fuit ex pondere Didrachmæ. Quare Semichryſus, quem nominat *Alexandrides*, fuit ex pondere Drachmæ. Statera feciſſe Minam *Græcam*, id eſt centum Drachmas ait *Pollux*: & alios Stateres refert

Daricos,

Philippeios.
Alexandreos:
Corinthiacos etiam ex decem Obolis:
Semiſtaterem quoque, &
Tetraſtaterem *Cyrene.*

Sed facile nummos antiquos redigimus ad pecuniam noſtri æris, vbi oſtenderimus
Aurum decuplo præſtantius fuiſſe argento:
Denarium continuiſſe Drachmam, & ſcripulum:
Drachmam Romæ permutatam decem Aſſibus:
Drachmam fuiſſe ponderis noſtri Scuti.

Aurum decuplo præſtantius Argento docet *Pollux* ex auctoritate *Menandri*, qui quod talentum auri appellauerat mox dixerit decatalentum: & docet *Liuius*, qui refert Senatum de mille talentis, quæ *M. Fuluius* Nobilior *Ætolis* iuſſerat dare populo *Romano* nihil mutaſſe niſi, ſi pro argento aurum dare mallent. Pro argenteis decem dare aurum vnum.

Denarium continuiſſe Drachmam, & Scripulum oſtendit pondus Denariorum antiquorum, & indicat *Priſcianus* ex ſeptuaginta duobus denariis conſtituens nonaginta ſex Drachmas: Et ex ſeptuaginta duabus ſiliquis conſtituens tres Denarios, vel quatuor Drachmas. *Liuius* etiam Tetradrachmam ſcribit fuiſſe ponderis trium Denariorum. At cum *Plinius* Drachmam *Atticam* Denarii pondus habere dicat: Et cum *Aulus Gellius* Myrias Drachmas, quas poſcebat *Lais*, interpretetur Denariorum decem millia: Intellexere de Denario decuſſi. Vt omnino corrupte legatur apud eundem *Plinium* tertiam partem Minæ adæquare pondus triginta nouem Denariorum. Nam tertia pars Minæ *Atticæ* adæquat pondus viginti quinque Denariorum, qui ſint decuſſes. Et Minæ *Græcæ* tertia pars totidem item Denariorum pondus adæquat, qui eſſent ex ſexdecim Aſſibus.

Drachmam *Romæ* permutatam decem Aſſibus dicitur ex *Plutarcho*, quindecim millibus Aſſibus æſtimante mille quingentas Drachmas.

Drachma eſt ponderis ſeptuaginta duorum ſeminis hordei: hoc eſt ex tribus ſcripulis. Eiuſdem ponderis eſt noſter nummus

Digitized by Google

mus aureus, quem Scutum appellamus: Et qui permutatur quadrigentis viginti Quatrenis *Venetis*, qui conſtituunt Septuaginta Solidos ſingulos ex ſex Quatrenis. Ex huiusmodi autem viginti ſolidis facimus Libram. Nam in hac adæquatione ſumpſimus Quatrenos *Venetos* communes omnibus *Italis*.

Igitur ex adæquato pondere Drachmæ, & Scuti, & ex auro decuplo præſtantiore argenteo, Drachma decima pars Scuti valeret ſeptem ſolidis: niſi antiqui nummi aurei in bonitate auri duabus fere ex viginti quatuor partibus, quos aurifices appellant Characteres, præſtarent auro noſtri Scuti, quod in bonitate eſt Characterum viginti duorum tantum. Illi enim antiqui nummi ſunt ex auro puro, & Obryzo, ex fluminum ramentis, & arrugia quæſito, quod ſtatim aurum eſt: vel quod in metallis repertum, & igne perfectum, recoctum profecerit ad bonitatem: Cuiusmodi auri etiam ſunt Ducati, *Vngarici* potiſſimum. Si autem adæquemus aurum noſtri ſcuti ad bonitatem Obryzi: & nummis antiquis recte conſtituemus precium noſtro ære: Et æſtimare poterimus omne aliud aurum, cui inſit argentum vel dena, vel nona, vel octava, vel alia parte. Aurum vero Scuti adæquemus cum Obryzo, ſi vnamque ex decem, & octo partibus ipſius Scuti, quas nos ſiliquas, aurifices autem Characteres, ſed in pondere dicunt, fingamus eſſe precii viginti ſex Quatrenorum, & ſemis: ſicut ſunt ſingulæ partes Ducati ponderis Drachmæ, & ſiliquæ. Tunc enim Scutus valeret Quatrenis Quadringentis Septuaginta ſeptem. Hac itaque ratione.

Drachma decima pars Scuti in bonitate Obryzi permutatur octo ſolidis, minus tribus ex denis partibus Quatreni.

Obolus ſexta pars Drachmæ octo Quatrenis minus una ex viginti partibus Quatreni:

Chalcus octaua pars oboli Quatreno fere.

Argenteum numiſma ex centum Drachmis conficeret undecim ſcutos, Libram, & Solidos viginti quinque, ex Drachma *Romæ* decem Aſſibus permutata.

Aſſis decima pars Drachmæ adæquaret quatrenos quatuor, & ſeptuaginta ſeptem centenas partes Quatreni:

Triens Quatrenum, & Quinquaginta nouem centenas partes:

Digitized by Google

Quadrans Quatrenum, & decem nouem centenas partes.

Denarius ex Drachma, & ſcripulo fuiſſet ex ſexaginta tribus Quatrenis, & ſenis ex decem partibus alterius, ſi Libræ *Attica*, & *Latina* æquales fuiſſent. Sed cum *Latina Atticam* excedat ſextante ſemuncia, & Drachma, hoc eſt mille quingentis duodecim hordeis: Hæc diuiduntur in ſeptuaginta quinque Drachmis Libræ *Attica*, ita, vnamquanque Drachmam in Libra *Latina* efficiunt viginti hordeis, & paulo plus maiorem, quam ſit in Attica. Quæ hordea in vnaquaque Drachma conſtituunt Quatrenos vndecim, & quintam partem alterius.

Inde dicimus Denarium ea ratione fuiſſe ex duodecim ſolidis, duobus Quatrenis, & quatuor Quinariis partibus Quatreni:

Quinarium ex ſex ſolidis, quatreno, & duabus quinariis partibus:

Seſtertium ex ſolidis tribus, & ſeptenis ex decem partibus Quatreni. Quomodo quadrans eſt quaſi ſexta decima pars Seſtertii, vt *Voluſius* ait.

Item Libra auri efficiens Seſtertios nongentos fuiſſet ex Scutis quadriginta, Solidis ſexdecim, Quatrenis quatuor.

Numinos vero aureos quadriginta tres in Libra, & ſolidis decem & ſeptem.

Chryſus ex pondere Didrachmæ conficit duos Scutos, & decem nouem Solidos:

Stater undecim Scutos, Libram, & ſolidos quinque.

Dareicus eſt precii Chryſi. Nam *Xenophon* talentum auri ex tricenis Dareicis dixit eſſe.

Philippeus, quem habebat *Iacobus Sadoletus* cardinalis optimus, & doctiſſimus fuit ponderis trium Drachmarum, totidemq; ſiliquarum, hoc eſt trium Ducatorum.

Alexandreum conciſum eiuſdem ponderis pene apud ſe eſſe teſtatur *Henricus Glareanus*.

Statera *Corinthiacum* ex decem Obolis, facimus ex tresdecim Solidis, Quatreno, & ſemis. At *Enthymius* refert Statera a *B. Petro* inuentum in ore piſcis, fuiſſe ex quatuor Drachmis, hoc eſt ex Libra, Solidis vndecim, Quatrenis quatuor, & quatuor quinariis partibus alterius.

Gal-

Alium Statera fecit *B. Hieronymus* ex viginti Obolis, duplicatum ſcilicet *Corinthiacum*.

Galli, Germani, Brittanni, Flandri, & Hiſpani hos ipſos nummos poterunt metiri precio æris ; quod in vſu habent ex eius adæquatione a nobis facta cum Denario *Romano* : quem dicemus conficere in *Gallia* ſolidos ſex, Denarios duos *Turonenſes*, & quatuor quinarias partes alterius : in *Germania* communiter quindecim Cruciatos, minus vigeſima quinta parte unius : in *Brittannia* Solidos quinque Sterlinorum, Denarios novem *Turonenſes*, & quatuor quinarias partes alterius : in *Flandria* ſex Stauros, & paulo plus Denariis octo *Turonenſibus* : in *Hiſpania* Maravilios fere ſexaginta quinque quam adæquationem fecimus, quia Denarius *Turonenſibus* : in *Hiſpania* Maravilios fere ſexaginta quinque quam adæquationem fecimus, quia Denarius *Turonenſis* eſt precii noſtri Quatreni : ex *Turonenſibus* Denariis duodecim eſt ſolidus item *Turonenſis* : ex quinque in *Germania* communiter eſt Cruciatus : ex tresdecim in *Brittannia* ſolidus Sterlinorum : ex undecim, & paulo plus in *Flandria* Staurus. Maravilius eſt precii noſtri Quatreni, & paulo plus ſeptimæ partis alterius : Quoniam Realis eſt ex triginta quatuor Maraviliis : & Ducatus permutatur undecim realibus, Denarius autem *Turonenſibus* partitur in quatuor Pictis, cuiusmodi apud maiores noſtros fuere Bagari : & ex quadraginta quinque ſolidis *Turonenſibus* fit Scutus, qui cognominatur a ſole : & ex duobus Cruciatis fit *Caroleus*, ex *ſex Groſſus Argentinenſis*, ex Octuaginta Coronatus. Centum vero octuaginta ſolidi Sterlinorum conficiunt Libram precii quinque Scutorum. Staurus tandem partitur in quatuor hordeis : & triginta octo Stauris Scutus permutatur.

TALENTVM.

Olim fuiſſe minimi precii indicat *Homerus* : apud quem quarto loco datur præmium in æquorum certamine. Fuit ex tribus Chryſis vt ait *Pollux* : poſtea ita auctum, vt a *Faunio* dicatur nihil *Athenis*

—— *Oboline minus, maiusue Talento.*

Nomen ipſe indicat fuiſſe pondus :

IN ÆRE.

Quidem pondus centum viginti quinque Aſſium Librali-um. Nam *Dionyſius* duo millia huiuſcemodi Aſſium conſtituere ait ſexdecim Talenta in pondere æris. *A Phauorino* dicitur eſſe ſex millibus Quadrantibus, ſex ſcilicet ſcripulorum ſingulis. Nam tot eiuſmodi Quadrantes conſtituunt centum viginti quinque Libras æris: ad quot Talentum redactum fuiſſe etiam tradit *Epiphanius* in Libro de menſuris.

IN ARGENTO.

Talenta alia omnia fuere, niſi quæ Talenta auri vocantur: ex quibus diximus unum dari pro decem argenteis. Ex Talentis *Atticum* paruum a *Fannio*, & a *Polluce* dicitur ex ſex millibus Drachmis, vel ex ſexaginta Minis *Græcis*. *Seneca* controuerſia trigeſima quarta, quam *Priſcianus* appellat Librum decimum Epiſtolarum ad *Nouatum*, in hoc Talento collocat viginti quatuor Seſtertia: quæ, ipſo *Priſciano* interprete, ſunt ſexaginta Libræ ex primo Seſtertio duarum ſemiſſis Librarum. Qua ratione & *Gellius* treſdecim talenta, quibus emptus fuit *Bucephalus*, æris *Romani* ſummam eſſe dixit trecentum duodecim Seſtertium. Vt omnino legamus corrupte apud *Plinium* hoc Talentum taxari ſexdecim Seſtertiis. Ex quatuor millibus quingentis Denariis, hoc eſt ex ſex millibus Drachmis *Sex. Pompeius* item fuiſſe ait

Ciſtophorum, &

Talentum *Rhodium*,

Sed *Atticum* magnum ex centum Minis *Atticis*, id eſt ex ſeptem millibus quingentis Drachmis fecit *Priſcianus*: quas tamen Minas dixit eſſe Libras *Romanas* octoginta tres, & ſemunciam: cum recta computatione ſunt ſeptuaginta octo Libræ *Romanæ*, & ſemuncia. Sed *Cn. Manlius* hoc Talentum *Antiocho* non minus pondo octoginta *Romanis* ponderibus decrevit, vt ait *Liuius*. Quod cum *Sex. Pompeius* Talentum *Atticum* retulit ſex millium Denariorum: quod *Priſcianus* quandoque Atticum magnum,

&

& quæ *Gellius* dixit tria Talenta *Attica* Nummi *Romani* fuiſſe Seſtertia duo, & Septuaginta millia, non *Atticum*.

Sed *Achaicum* Talentum apud eos Auctores legendum puto. *Achaicum* enim Talentum ex ſex millibus Denariis fuiſſe videmus ex *Polybio*, vt ait *Liuius* tradente *Achais* centum talentis ſtetiſſe redemptionem mille ducentorum ciuium *Romanorum*: cum quingentos Denarios precium in capite, quod redderetur dominis, ſtatuiſſent. Et huiuscemodi tria talenta ex decem, & octo millibus Denariis conſtituunt Seſtertia duo & Septuaginta millia, quæ dixit *Gellius*. Tria autem Talenta *Attica* parva ſunt ex quinquaginta quatuor millibus Seſtertiis: Et tria magna ex Sexaginta ſex millibus ſeptingentis tantum.

Euboicum Talentum nominat *Polybius* in pace *Scipionis* cum *Carthaginenſibus*: *Romano* nummo quatuor millium Denariorum relatum a *Pompeio*.

Æginæum maius aliis Talentis *Græcis* ait *Pollux*, ex decem millibus Drachmis *Atticis*, quot ſcribit *Appianus Tigranem* dediſſe ſingulis Tribunis, qui erant in Exercitu *Pompeii*, quodq; *Plutarchus* nominat Talentum: quale poſcebat *Lais*, vel Myrias Drachmas:

Babylonicum Pollux recenſet ex ſeptem millibus Drachmis, hoc eſt ſeptuaginta Minis *Græcis*, vel *Euboicis*, ut appellat *Herodotus* explicans hoc ipſum Talentum.

Quod & *Romanum* fuiſſe oſtendit *Servius* ex auctoritate, ut ait, Plauti, apud quem cum quidam dixiſſet debere centum quadraginta Libras, paulo poſt intulit,

Talenta tot, quot ego, & tu ſumus.

Erat itaque ex quinque millibus ducenis quinquaginta Denariis.

Ægyptiacum pondo octoginta capere *Varro* tradit: quæ ſunt ſeptem millia, & ſexcentæ octoginta Drachmæ.

Syraicum nominat *Pollux* ex mille quingentis Drachmis;

Siculum antiquum ex viginti quat. nummis:

Siculum poſterius ex duodecim. Et *Pompeius Alexandrinum* recenſet ex duodecim Denariis, *Neapolitanum*, ex ſex, *Syracuſanum* ex tribus,

Rhe-

Digitized by Google

Rheginum ex Victoriato.

Collapſa Republica alii Nummi fuere ſub Imperatoribus: Et *Lampridius* nominat Semiſſes, Tremiſſes, Quatrarios, Senarios, Bilibres, & Centenarios. *Iunius Nypſius* hos nummos poſteriores redegit

Ad Libram viginti Solidorum:

Ad Solidum ex duodecim Denariis:

Ad Denarium vigeſimam partem vnciæ.

Libram in Ære, in Argento, in Auro etiam oſtendunt imperatores *Conſtantinus, Gratianus, Valentinianus, Theodoſius, Arcadius & Honorius.*

Sed *Arcadius & Honorius* Libram Æris vigeſimam quintam partem ſolidi tradunt eſſe.

Libram Argenti *Arcadius* ipſe, *Theodoſius* item & *Valentinianus* diuidunt in ſexaginta Argenteos nummos:

Libram auri in ſeptuaginta duos Solidos Obryziacos:

Arcadius vero, & *Honorius* in viginti quinque Solidos.

Dion autem aureum nummum diſtribuit in viginti quinque Denarios.

Itaque ex precio noſtri Æris excurrentis redacto ad antiquam pecuniam eo modo, quem retulimus, ſunt,

1. Denarius argenteus *Nypſi* —— Solidi III, Quatreni II, & fere tres ex ſexdecim partibus Quatreni.

2. Libra Æris —— Solidi XII, Denarii II, & paulo plus Semis.

3. Argenteus Nummus Impp. —— Solidi XII, Denarii VIII, & paulo plus ſeptem ex denis partibus Denarii.

4. Denarius aureus *Nypſi* —— Libra, Solidi XI, Denarii fere decem.

5. Solidus argenteus *Nypſi* —— Libra, Solidi XIIX, Denarius, & octava pars alterius.

6. Solidus Obryziacus —— Scutus, Libra, Solidi XVI, & fere tres octonæ partes Denarii.

7. Solidus autem Impp. —— Scuti IV, Libra, Solidi, V, Denarii V, & ſemis fere.

8. Aureus Nummus *Dionis* —— Scuti IV, Libra, Solidi XI, Denarii VIII.

9. So-

Digitized by Google

9. Solidus aureus *Nypſi* —— Scuti V, Libra, Solidi X, Denarii quaſi X.

IN ANTIQVIS AVTEM NVMMIS SVNT

10. Teruncius *Voluſii* —— Nouem vicenæ partes Quatreni
11. Chalcus —— Quatrenus fere.
12. Quadrans, 13. Triuncis } Quatrenus & decem nouem centenæ partes.
14. Triens -, 15. Sextula- } Quatrenus & quinquaginta nouem centenæ partes.
16. Libella —— Quatrenus & paulo plus octo ex denis partibus.
17. Dichalcus —— Quatreni fere II,
18. Semiobolus —— Quatreni III, paulo plus decem nouem ex vicenis partibus.
19. As —— Quatreni IV, & ſeptuaginta ſeptem ex centenis partibus.
20. Pentachalcus —— Quatreni fere V.
21. Obolus —— Solidus, Quatrenus, & decem nouem vicenæ partes.
22. Dipondium —— Solidus, Quatreni III. & quadraginta quatuor ex centenis partibus,
23. Diobolus —— Solidi II, Quatreni III. & decem, & octo vicenæ partes.
24. Seſtertius — Solidi III. & ſeptem denæ partes Quatreni.
25. Triobolus —— Solidi III, quatreni V, & decem & ſeptem vicenæ partes.
26. Tetrobolus —— Solidi V, Quatrenus, & ſexdecim vicenæ partes.
27. Quinarius, 28. Victoriatus, 29. Talentum Rheginum } Solidi VI, Quatrenus & duæ Quinariæ partes.
30. Grave æs, 31. Drachma *Attica*, 32. Argenteus } Solidi VII, Quatreni V, & ſeptem ex denis partibus alterius.

33. De-

33. Denarius —— Solidi XII, Quatreni II, & quatuor Quinariæ partes unius:

In *Gallia* —— Solidi VI, Denarii II, *Turonenſes*, & quatuor Quinariæ partes Denarii.

In *Germania* —— Cruciati XV. minus vigeſima quinta parte Vnius.

In *Brittannia* —— Solidi V. Sterlinorum, Denarii IX. *Turonenſes*, & quatuor Quinariæ partes Denarii.

In *Flandria* —— Stauri VI, & Denarii paulo plus VIII, *Turonenſes*.

In *Hiſpania* —— Maravilii fere LXV.

34. Drachma *Æginea* / 35. Stater *Corinthiacus* } Solidi XIII, Quatrenus & ſemis.

36. Didrachma / 37. Sicilicus / 38. Bos } Solidi XV, Quatreni IV, & Quatuor ex denis partibus Quatreni.

39. Tridrachma —— Libra, Solidi III, Quatreni V, & decima pars alterius.

40. Talentum *Syracuſanum* —— Libra, Solidi XVII, Quatreni II, de duæ quinariæ partes alterius.

41. Tetradrachma —— Libra, Solidi XI, Quatreni II. & octonæ ex denis partibus unius.

42. Pentadrachma —— Libra, Solidi XIX, Quatreni II, & ſemis.

43. Talentum *Neapolitanum* —— Scutus, Solidi IV, Quatreni IV, & quatuor quinariæ partes unius.

44. Semichryſus —— Scutus, Solidi IX, Quatreni III.

45. Talentum in Ære —— Scutus, Libra, Solidi IX. Quatreni, & quarta pars alterius.

46. Talentum *Alexandrinum* —— Scuti II, Solidi IX. Quatreni II, & tres quinariæ partes unius.

47. Chryſus / 48. *Dareicus* } Scuti II, Solidi XIX.

49. Aureus Nummus —— Scuti II, Libra, Solidi XIX.

50. Philippeius / 51. Alexandrinus } Scuti III, Libræ II, Solidi II.

52. Se-

52. Semiſtater } Scuti V, Libræ II, Solidi II, Quatr. III.
53. Pentacontadrachma } Scuti V, Libræ II, Solidi II, Quatr. III.

54. Stater } Scuti XI, Libra, Solidi V.
55. Numiſma } Scuti XI, Libra, Solidi V.

56. Talentum *Siculum* poſterius —— Scuti XX IIX, Libræ III, Solidi IV.

57. Tretraſtater —— Scuti XLV, Libra, Solidi X.

58. Talentum *Siculum* antiquum —— Scuti LVII, Libra, Solidi XIIX.

59. Talentum *Syraicum* —— Scuti CLXX, Libra, Solidi V.

60. Talentum *Euboicum* —— Scuti DLXXXV, Libræ II, Solidi VIII, Quatreni V, & ſemis.

61. Talentum *Atticum* parvum. } Scuti DCLXXXI, Libra, Sol. X.
62. Talentum *Rhodium* } Scuti DCLXXXI, Libra, Sol. X.
63. Ciſtophorus. } Scuti DCLXXXI, Libra, Sol. X.

64. Talentum *Babylonicum* } Scuti DCCXCV.
65. Talentum *Romanum* } Scuti DCCXCV.

66. Talentum *Atticum* magnum —— Scuti DCCCLI, Libræ II, Solidi XV.

67. Talentum *Achaicum* —— Scuti CMVIII, Libræ II.

68. Talentum *Ægineum* —— Scuti MCXXXV. Libræ, Solidi X.

Alexandreius	51	Numiſma	55
Argenteus	32	Obolus	21
Argenteus Impp.	3	Pentadrachma	42
As	19	Pentacontadrachma	53
Aureus	49	Pentechalcus	20
Aureus *Dionis*	8	Philippeius	50
Bos	38	Ciſtophorus	68
Chalcus	11	Dareicus	48
Chryſus	47	Denarius	35
Drachma *Æginea*	34	Denar. Argent. *Nypſi*	1
Drachma *Attica*	3[illegible]	Denar. Aur. *Nypſi*	4
Grave æs	30	Dichalcus	17
Libella	16	Didrachma	36
Libra æris	1	Diobolus	23

Dipondium — 22
Sextula — 15
Sicilicus — 37
Solidus Argent. *Nypſi* — 5
Solidus aureus Impp. — 7
Solidus aureus *Nypſi* — 9
Solidus Obryziacus — 6
Stater — 54
Stater *Corinthiacus* — 35
Talentum *Achaicum* — 67
Æginæum — 68
Alexandrinum — 46
Quadrans — 12
Quinarius — 27
Semichryſus — 44
Semiobolus — 18
Semiſtater — 52
Seſtertius — 24
Rheginum — 29
Rhodium — 62
Romanum — 65
Siculum Antiquum — 58
poſterius — 56
Syracuſanum — 41
Syraicum — 59
Teruncius *Voluſii* — 10
Atticum parvum — 61
magnum — 66
Babylonicum — 64
Euboicum — 60
In ære — 45
Neapolitanum — 43
Tetradrachma — 40
Tetraſtater — 57
Tetrobolus — 26
Tridrachma — 39
Triens — 14
Triobolus — 25
Triuncis — 15
Victoriatus — 28

FINIS.

Digitized by Google

PHILIPPI LABBE
BITVRICI
SOCIETATIS IESV PRESBYTERI

BIBLIOTHECA
NVMMARIA

EX THEOLOGIS, IVRISCONSVLTIS, MEDICIS
AC PHILOLOGIS
CONCINNATA

ET IN DVAS PARTES

TRIBVTA:
I. DE ANTIQVIS NVMISMATIBVS
HEBRAEIS, GRAECIS, ROMANIS
II. DE MONETIS, PONDERIBVS
ET
MENSVRIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ NVMMARIÆ

PARS PRIMA.

DE

ANTIQVIS NVMISMATIBVS.

ABRAHAMVS GORLÆVS ANTVERPIANVS.

Theſaurus Numiſmatum Romanorum: ſiue Numi Aurei, Argentei, Ærei, ad Familias Romanas ſpectantes, vsque ad obitum Auguſti. Acceſſerunt typi eorundem Nummorum, quos Fuluius Vrſinus omiſit, aut aliter edidit, Amſtelodami, apud Cornelium Nicolaum. 1608. in Folio. Sunt & qui in 4. ibidem prodiiſſe aſſerant. De eius Dactyliotheca, ſiue Tractatu de Annulis dicemus in Mantiſſa.

Abrahamus Ortelius, Antverpianus, Regis Catholici Geographus.

Præter ea numiſmata, quæ in Theſauro Geographico, Parergo Ptolemaico, aliisque libris exhibuit:

Extant Deorum Dearumque capita ex antiquis numiſmatibus collecta eius opera, atque edita a Philippo Gallæo Antverpiæ, anno 1573. Quæ poſtea anno 1602. emiſit in lucem Franciſcus Swertius F. Antverpinus Hiſtorica narratione illuſtrata, Antverpiæ, apud Joannem Bapt. Wintium, in 4.

Achil-

Digitized by Google

Achilles Statius, Luſitanus.

Vide infra verbo, Fuluius Vrſinus.

Adolfus Occo, Auguſtanus Medicus.

Imperatorum Romanorum Numiſmata prope omnia a Pompeio Magno ad Heraclium, & Inſcriptiones eorundem, & ſymbola Emblematum accuratiſſime: verum abſque figuris æri aut ligno inciſis. Antverpiæ, apud Chriſtophorum Plantinum 1579. in 4. & multis nummorum millibus auctius atque emendatius, Auguſtæ Vindelicorum, in 4. ad inſigne pinus, anno 1601. qui non fuit ſæculi a Chriſto nato decimi ſexti, ſed ſæculi decimi ſeptimi primus.

Æneas Vicus, Parmenſis.

Imperatorum XII. icones e Numiſmatibus deſumptas, cum auerſis partibus, addita perbreui cuiusque vitæ deſcriptione, edidit Venetiis, an. 1554. in 8.

Idem anno 1555. primorum XII. Cæſarum Genealogiarum, ſtemmatum, conſanguinitatum, affinitatumque veram delineationem in Tabula ſcitiſſime ſculpta exhibuit: quam V. C. Raphaël Trichet du Freſne omnis rei antiquariæ peritiſſimus inter cætera omnis generis κειμήλια ſervabat in exquiſitiſſima ſua Bibliotheca, cui noſtra hæc Nummaria plurimum debere ſe ingenue profitetur.

Reliqua librorum Æneæ Vici ad Imperatorum Hiſtoriam a Iulio Cæſare vsque ad Lucium Verum, a Iacobo Franco Chalcographo Veneto in lucem edita, Venetiis apud Francum 1601. in 4.

Auguſtarum Imagines æneis formis excuſæ Venetiis cum earum vitis, 1557. in 4. & anno 1562. Liber I. ex libris 13. Commentariorum in vetera Imperatorum Numiſmata, cum fig. in 4.

Diſcorſi ſopra le Medaglie de gli Antichi, Venetiis 1555. & alibi.

Plura vide infra verb. Iacobus Francus, Ioan. Bapt. Duuallius, & Natalis Comes.

Andreas Fuluius, Praneſtinus.

Primus omnium, vt quibusdam viſum eſt, Effigies Imperatorum in lucem dedit in libro, Cui titulus eſt: Illuſtrium Imagines, Romæ, Anno 1517. apud Iacobum Mazochium. Verum

rum alii librum hunc a Iacobo Sadoleto oblatum cenſent fuiſſe Leoni X. Papæ, ſiue eius germanus auctor fuerit, ſiue hicce Andreas Fuluius, qui præterea vrbis Romæ deſcriptionem proſa & carmine celebraſſe memoratur ab Onuphrio Panuinio Præfatione in Commentarios de Republica Romana.

Andreas Schottus, Antuerpianus, S. I.

Sexti Aurelii Victoris Hiſtoriæ Auguſtæ Breuiario primum a ſe reperto, tum alteri pridem vulgato, Imperatorum iconas inſeruit. Antuerpiæ, apud Chriſtophorum Plantinum, 1579. in 8.

Idem Antonii Auguſtini Tarraconenſis Archiepiſcopi Dialogos XI. ex Hiſpanica dialecto latine reddidit, ut mox dicemus, & inſuper duodecimum adiecit de Diis Deabusque Gentilium, cum Catalogo Auctorum, qui de Numiſmatibus ſcripſerunt, ex Hulſiano fere deprompto.

Anonymi poſt nominatos Scriptores ſuccedent ſuo deinceps ordine.

Antonius Auguſtinus, ex Aliſano Ilerdenſis Epiſcopus, ac tandem Tarraconenſis Archiepiſcopus, non Cæſar-Auguſtanus, ut ſcripſit nonnemo.

De Numiſmatibus priſcis, eorumque inſcriptionibus ac ſymbolis Dialogos XI. eruditiſſimos edidit Hiſpanico idiomate excuſos.

Italice vertit Dionyſius Octauianus Sada, emiſitque Romæ, 1592. in fol. apud Guillelmum Faciottum, cum eiusdem Sadæ auctario.

Iidem Dialogi in 4. Italice excuſi ſunt cum figuris æri inciſis, nec interprete, nec Bibliopola, nec anno expreſſis. Locus tamen editionis perhibetur Roma.

Latine reddidit Andreas Schottus S. I. Antuerpiæ apud Henricum Aërtſium, anno 1617. cum Numiſmatum iconibus ſeorſim editis a Iacobo Bizo æri graphice inciſis. Iidem Dialogi una cum 12. Schotti (de quibus pag. præced. dictum eſt) Numiſmatibus Caroli Ducis Croyiaci, commentario C. Geuartii illuſtratis, acceſſerunt, Antwerpiæ apud eundem Aertſium 1654. in folio.

Antonius Chappuys, Delphinas.

Vide infra V. Gabriël Simeon.

An-

Digitized by Google

Antonius Piſo, Lotharingiæ Ducis Medicus.

Diſcours ſur les medailles & graueures antiques, principalement Romaines, auec vne expoſition particuliere de quelques lanches ou tables eſtant ſur la fin du liure, &c. Par Monſieur Antoine le Pois, Conſeiller & Medicin du Duc de Lorraine, Pariſiis, apud Mamert. Patiſſonium, 1579. in 4.

Antonius Zantanus, Comes & Eques.

Primorum XII. Cæſarum veriſſimæ imagines ex antiquis Numiſmatibus deſumptæ, addita perbreui cuiusque Vitæ deſcriptione, ac diligenti eorum quæ reperiri potuerunt Numiſmatum auerſæ partis delineatione. Libri primi editio tertia Romæ apud Iac. Maſcardum, 1614. in 4.

Auguſtinus Inueges, Siculus.

Panormitanorum Numiſmata explicuit. Vide infra V. Philippus Paruta.

Balthaſar Perez de Caſtello, Canonicus Burgenſis.

Los diſcurſos de la Religion, Caſtrametation, Aſſiento del Campo, Baſios y exerçiçios de los antiquos Romanos y Griegos, del illuſtre Guillermo de Choul, del Conſeio del Chriſtianiſſimo Rey de Francia. Traduzido en Caſtellano de la lingua Françeſca por el Maeſtro Balthaſar Perez del Caſtillo, Canonigo, y natural de la Ciudad de Burgos. Lugduni, apud Guillelmum Rouilium, in 4. anno 1579.

Cæſar Baronius, Soranus, S. R. E. Cardinalis Bibliothecarius.

In XII. Annalium Eccleſiaſticorum Tomis a Chriſto nato vsque ad annum MCXCVIII. veteres identidem Nummos ex cimeliarchiis Lælii Paſqualini, & aliorum Antiquariorum erutos literato orbi communicauit. Editi ſunt Romæ, Antuerpiæ, Venetiis, Coloniæ, &c.

Cæſar Malfattus, Paduanus.

Vide infra, V. Laurentius Pignorius.

Carolus Dux Croyiacus & Arſchotanus, &c.

Eius cura & impenſis olim congeſta, ærique a Iacobo Bizo inciſa Imperatorum a Caio Iulio Cæſare ad Heraclium Auguſtum Numiſmata, in 4. cum notis Ioannis Hemelarii, anno 1627. edita: deinde inſigni auctario locupletata, breuique commen-

Digitized by Google

rio opera Caſperii Geuartii, vt ferunt, illuſtrata prodiere Antuerpiæ, apud Henricum Aertſium, 1654. in folio. Hiſce adiuncti ſunt Antonii Auguſtini Dialogi 11. & 12. Schotti, ut ſupra dictum. Prima editio in eadem vrbe, apud Hieronymum Verduſſium ab anno 1615. in 4. præceſſerat.

Carolus Patinus, Guidonis F. Pariſienſis Medicus Doctor.

Familias Romanas in antiquis Numiſmatibus ab Vrbe condita ad tempora Diui Auguſti, ex Bibliotheca Fului Vrſini, cum adiunctis Antonii Auguſtini Epiſcopi Ilerdenſis, reſtituit, recognouit, auxit. Pariſiis apud Ioannem du Bray, Petrum Variquet & Robertum de Ninuille in folio anno 1663. *Charles Patin Introduction a la connoiſſance des medailles.* Pariſiis 1667. in 12.

Imperatorum Rom. Numiſmata, ex ære mediæ & minimæ formæ deſcripta & enarrata per Carolum Patinum, M. D. Argentinæ apud Simonem Pauli 1671. in folio.

Caſperius Geuartius, I. C. Cæſareus, Regiusque Conſiliarius & Hiſtoriographus, atque vrbis Antuerpianæ Archigrammateus.

Plura exhibet ad veterem Nummariam ſupellectilem ſpectantia in celebri pompa introitus Sereniſſimi Principis Ferdinandi Auſtriaci Hiſpaniarum Infantis Belgarum & Sequano-Burgundionum Gubernatoris in vrbem Antuerpienſem. In maiori folio, 1642. Antuerpiæ apud I. Meurs.

Idem operi Goltziano de Imperatoribus Romanis a Balthaſare Moreto, Antuerpiæ in folio, anno 1645. recuſo, cum figuris luteo colore illitis, Vitas Imperatorum Romanorum addidit ab Alberto II. vsque ad Ferdinandum III. Quod mirum, fuiſſe neglectum ab Antiquario quodam erudito, qui quamvis magnus ſit, & videatur ſolers, non tantum extranea quæque & longius diſſita, ſed etiam quæ in oculis erant ac manibus, prætermiſit.

Claudius Chiffletius, Biſuntinus, I. C.

De Numiſmate antiquo liber poſtumus prodiit Louanii, in 8. 1628. apud Cornelium Coneſtinium, vna cum Erycii Puteani Tabulis rei Nummariæ, de quibus egimus ſecunda Parte.

Idem

Idem ſubiunctus eſt Diſſertationi de Othonibus æreis Henrici Thomæ Chiffletii, 1656. in 4. Antuerpiæ.

Claudius Guichardus, I. V. D.

Funerailles, & diuerſes manieres d'enſeuelir des Romains, Grecs, & autres nations, tant anciennes, que modernes, dediées au Duc de Sauoye. Lugduni, apud Ioannem Tornæſium, in 4. 1581.

Claudius Menetreius, Cemeliarchii Barberini Præfectus.

Extant ſex tabulæ Numiſmatum ad religionem Dianæ Epheſiæ ſpectantium poſt eius opus poſtumum de ſymbolica Deæ illius πολυτίμω ſtatua, ut pluribus diximus in Mantiſſa Antiquariæ ſuppellectilis.

Conradus Liechthenauius, Vrſpergenſis Abbas.

Imagines Imperatorum Romanorum inſertæ ſunt a recentiore quopiam, illius Chronico, quod editum eſt.

Conſtantinus Caietanus, Syracuſanus Siculus, O. B.

Dicitur in Bibliotheca Mariana R. P. Hippolyti Maraccii edidiſſe de Nummis & Numiſmatibus in honorem B. M. Virginis cuſis libros duos. Verum nec locus editionis, nec forma, nec tempus, aut Typographus adſcribuntur, vt in aliis pleriſque eiusdem aliorumque ſcriptorum lucubrationibus.

Conſtantius Landus, Complani Comes.

In veterum Numiſmatum Romanorum Miſcellanea explicationes edidit, ſed abſque figuris: Lugduni, in folio, apud Sebaſtianum de Honoratis, anno 1560.

Dionyſius Octauianus Sada.

Vide ſupra, v. Antonius Auguſtinus.

Dominicus Tempeſta, Romanus.

Vitæ Summorum Pontificum a Chriſto Ieſu ad Clementem VII. Latino Italicoque ſermone breuiter conſcriptæ, cum effigiebus eorum ex Nummis & Picturis excerptis, Romæ, apud Hieronymum Franzinum, 1596, in 8.

Ezechielis Spanhemii Diſſertatio de præſtantia & vſu Numiſmatum antiquorum. Rom. 1644. in 4.

Eodem prodiit auctior duplo, Amſtelod. 1671. in 4.

Digitized by Google

Franciſcus Angelonus, Italus.

Hiſtoriam Auguſtam priſcis Numiſmatibus illuſtratam, a C. Iulio Cæſare ad Conſtantinum Magnum Italico ſermone ſcripſit, dicauitque Ludouico XIII. Francorum ac Nauarræorum Chriſtianiſſimo Regi; Romæ in folio, apud Andream Feium, anno 1640.

Alia quoque ſcripſiſſe fertur, quæ ad manus meas nondum peruenerunt.

Illuſtrium imagines a Iano ad Henricum III. Conradi in Imperio ſucceſſorem impreſſæ Lugduni in ædibus Antonii Blanchardi Calcographi, impenſis honeſtorum virorum Ioannis Monſnier, & *Franciſci Iuſte*, cuius nomen in prima pagina occurrit, anno a Virginis partu 1524. die 11. menſis Septembris: extant in Biblio theca Foucquetiana.

Franciſcus E. de Mezeray.

Hiſtoriæ Gallicæ tribus Tomis inſeruit Numiſmata multa, quæ Regum noſtrorum temporibus perhibentur fuiſſe cuſa. Lutetiæ Pariſiorum anno 1643. in folio apud Matthæum Guillemot.

Franciſcus Swertius, F. Antuerpianus.

Deorum Dearumque capita ex antiquis Numiſmatibus opera Abrahami Ortelii collecta, atque a Franciſco Swertio Hiſtorica narratione illuſtrata: Antuerpiæ, apud Ioannem Baptiſtam Vrintium, 1602. in 4.

Ibidem anno ſeq. eademque forma, XII. Cæſarum imagines e Numiſmatibus expreſſæ, & Hiſtorica narratione illuſtratæ, ex Muſeo Franciſci Swertii, & anno 1612. in eadem vrbe apud Viduam & Filios Ioannis Moreti.

Franciſcus Ximenez de Vurea, Caſtellanus, Regis Hiſpaniæ & Regni Arragonici Chronologus.

Vide Vincentius Ioannes de la Stanoſa.

Fuluius Vrſinus, Romanus.

Familias Romanas ex antiquis Numiſmatibus deſcripſit, & ad Diui Auguſti tempora deduxit, cum appendice XXX. Familiarum ex libro de Familiis Romanorum Antonii Auguſtini Epiſcopi Ilerdenſis, Romæ apud Hæredes Franciſci Tramezini 1577. in

in folio. Eædem Familiæ Romanæ a Carolo Patino recognitæ & auctæ prodiere Pariſiis 1663. itidem in folio, prout ſub Patini nomine dictum.

Ex eiuſdem Bibliotheca prodierunt imagines & elogia Virorum illuſtrium & Eruditorum ex antiquis marmoribus, gemmis, lapidibus, & Numiſmatibus expreſſæ, cum annotationibus. Romæ, formis Antonii Lafrerii, in folio, anno 1570. Anno præcedenti eiſdem formis Antonii Lafretii prodierant Illuſtrium Virorum, vt extant in vrbe, expreſſi vultus collecti ab Achille Statio Luſitano, Romæ, in folio, 1569. Vide præterea infra, v. Theodorus Gallæus.

Gabriel Simeon, Florentinus.

Les illuſtres obſervations Antiques du Seigneur Gabriel Simeon Florentin, en ſon dernier voyage d'Italie l'an 1557 Lugduni apud Ioannem Tournæſium, in 4. anno 1558.

Eadem Epitaphiorum ac Numiſmatum Antiquorum illuſtratio Italice, iisdem formis eodemque anno cuſa fuit: *Illuſtratione de gli Epitaphi & Medaglie Antiche*, &c.

Deſcription de la Limagne d'Auvergne, en forme de Dialogue, avec pluſieurs Medailles, Statues, Oracles, Epitaphes, & autres choſes memorables, & non moins plaiſantes que profitables, aux amateurs de l'Antiqué. Traduit du Livre Italien, de Gabriel Simeon, en Langue Françoiſe, par Antoine Chappuys du Dauphiné. Lugduni, apud Guillelmum Rouillium, in 4. anno 1561.

Gaillardus Guirannus, in Nemanſenſi Seneſcallia, Præſidialique Curiæ Regius Conſiliarius, & in ſuprema Arauſionenſi Senator.

Explicatio duorum vetuſtorum Numiſmatum Nemauſenſium ex ære. Arauſioni, apud Eduardum Rabanum, 1655. in 4.

Volumina tria ad calcem illius ſpeciminis pollicetur, ac nominatim tertium de re Nummaria Veterum: cuius hæc ſunt præcipua capita.

Catalogus Auctorum, qui de Numiſmatibus ſcripſerunt, vel qui ad illorum intelligentiam faciunt.

De vtilitate capienda e Numiſmatibus.

An Numiſmata ſint monetæ annumeranda?

De materia & falſitate Nummorum.

Digitized by Google

De fabricatione & notis Nummorum diuerſi generis.

De characteribus, numeris & litteris in illis expreſſis diverſæ formæ.

De Numiſmatibus incognitis, vel ſaltem obſcuris & abſtruſis.

Explicatio & illuſtratio DXXXV. antiquorum Numiſmatum, ex diverſis Auctoribus, & ſolo Nemauſenſi collectorum, ordine Alphabetico, cum figuris.

Quidquid ſub terra eſt in apricum proferet ætas.

Gaſpardus Waſerus, Tigurinus.

De eo commodius agemus ſecunda Parte huius Bibliothecæ.

Gregorius Chanlerius, Noricus, Eques Diui Marci.

Cæſareum Chronicon Germanico idiomate edidit a Caio Iulio Cæſare vsque ad Matthiam, Imperatorum Imaginibus identidem inſertis diſtinctum.

Illud idem Belgice prodiit, in folio, an. 1617. Amſtelodami.

Extant quoque Imperatorum ac Cæſarum Romanorum a C. Iulio Cæſare vsque ad Maximilianum II. Auſtriacum deſcriptiones Nicolai Reuſneri, & Georgii Sabini, Lipſiæ, anno 1572. in 8.

Guillelmus Camdenus, Reginæ Anglorum Hiſtoriographus.

In ſua Britannia, ſiue Regnorum Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, & Inſularum adiacentium Chorographica Deſcriptione, congesſit aliquot antiqua Numiſmata Britannica. Excuſa eſt ſæpe ſæpius ab anno 1586. in octavo, &c. ſed præcipue ſpectabilis editio in folio, cum Tabulis Chorographicis, anno 1607.

Guillelmus du Choul, Regis Francorum Conſiliarius, & Bailliuus Montium Delphinatus.

Diſcours de la Religion des Anciens Romains, illuſtré d'un grand nombre de Medailles, & de pluſieurs belles figures, retirées des Marbres antiques, qui ſe trouuent a Rome, & par la Gaule. Lugduni apud Guillelmum Rouillium, 1556. in folio: deinde ibidem, an. 1567. in 4. Invenitur etiam Latine, Hiſpanice, & Italice.

Diſcours ſur la Caſtrametation & diſcipline militaire des Romains: des

Digitized by Google

des Bains & antiques exercitations Grecques & Romaines. Lugduni apud eundem Typographum 1555. & 1557. in fol.

Les diſcourſes de la Religion, &c. Vide ſupra verbo, Balthaſar Perez.

Willelmum hunc Braſſicanum vocat alicubi Ioannes Thomas Freigius I. C. Altorffinus, nonnulloſque in fraudem induxit, qui cum Ioanne Alex. Braſſicano confuderunt.

Guillelmus Rouillius, Lugdunenſis Typographus.

Promptuarium Iconum edidit anno 1553. in 4. in duas partes tributum. Prima complectitur Icones inſigniorum a ſeculo hominum ſubiectis eorum vitis. Secunda a Chriſto nato incipit perpetuam ducens ſeriem vſque ad Henricum II. Francorum Chriſtianiſſimum Regem. Sed tantum abeſt, quod notauit Læuinus Hulſius, vt Theſaurum antiquitatum Iacobi Stradæ Mantuani editione ſua illuſtrauerit, vt potius additione quamplurimorum nummorum fictitiorum corruperit. Prodiit etiam Tiguri 1557. in 8.

Heliſæus Rosleinius.

In Germanica deſcriptione Alſatiæ anno 1593. Argentorati edita expreſſit plurima numiſmata, quæ ibidem reperta ſunt.

Henricus Thomas Chiffletius, Sequanus.

De Othonibus æreis Diſſertatio. Antuerpiæ in 4. ex officina Plantiniana anno 1656. cum Claudii Chiffletii, de quo ſupra meminimus, libro poſtumo de Antiquo Numiſmate.

Hieronymus Megiſerus, Com. P. Cæſarei Archiducum atque Ordinum Auſtriæ Hiſtoriographus.

Theatrum Cæſareum Hiſtorico-Poeticum, quo omnium & ſingulorum Romanorum Imperatorum cum Icones ex antiquis Numiſmatibus expreſſæ, tum vitæ deſcribuntur, cum Elogiis ex optimis quibuſq; Poetis collectis. Lentiis ad Iſtrum ex Typographia Ioannis Planci anno 1616. in octauo & Auguſtæ Vindelicor. 1617. in octauo apud Ioannem Kruger.

Hubertus Goltzius, Herbipolita, Venlonianus, Belga, antiquariorum ſuæ ætatis, vt ferunt, coryphæus.

Icones Imperatorum Romanorum e priſcis Numiſmatibus ad

Google

ad viuum delineatæ, & breui Hiſtorica narratione illuſtratæ. Brugis Flandrorum, anno 1558. in folio. Hiſpanico idiomate redditas ab Imper. Iulio Cæſare ad Ferdinandum I. & anno 1560. excuſas cum aliis eiuſdem operibus exhibet Bibliotheca noſtra. Eædem Gallico, aliiſque vernaculis idiomatis prodierunt. Porro inſigniter hallucinatur Antiquarius quidam vir doctus, dum *Miniatas* appellat, cum ad oculum cuiuis non cæco pateat, *Luteo*, ſiue flauo colore illitas eſſe: quo fit vt vulgo Gallice vocentur, *les Iaunes de Goltzius.*

Idem *Caii Iulii Cæſaris* numiſmata cum auerſis partibus ſculpſit, emiſitque, Brugis anno 1563. in folio & anno demum 1574. eadem forma edidit *Octauiani Auguſti* numiſmata. *Tiberii* vero, quæ extant, poſt eius mortem prodierunt.

Idem Faſtos Magiſtratuum & Triumphorum Romanorum ab vrbe condita ad Auguſti obitum ex antiquis, tam numiſmatum, quam marmorum monumentis reſtitutos, S. P. Q. R. dedicauit. Brugis Flandrorum 1566. in folio & 1571.

Addidit quoque poſtea Siciliam & Magnam Græciam, ſiue Hiſtoriæ Vrbium & Populorum Græciæ ex antiquis Numiſmatibus reſtitutæ libros quatuor. In eadem Brugenſi vrbe 1576. in folio.

Eiuſdem Theſaurus rei Antiquariæ vberrimus ex antiquis tam Numiſmatum quam marmorum inſcriptionibus conquiſitus, & in locos communes diſtributus, prodiit Antuerpiæ apud Chriſtophorum Plantinum anno 1579. in 4. tum deinde in eadem vrbe in folio minori anno 1618. apud Guillelmum a Tongris opera ac ſtudio Ioannis Bizi.

Omnia vero Huberti Goltzii numiſmatica opera ad Romanæ & Græcæ Antiquitatis illuſtrationem ſpectantia, exceptis Faſtis ac Theſauro, edidit Tomis tribus Balthaſar Moretus Antuerpiæ in officina Plantiniana annis 1644. & 1645. in folio his titulis.

Icones Imperatorum Romanorum ex priſcis Numiſmatibus ad viuum delineatæ & breui Hiſtorica narratione illuſtratæ per Hubert. Goltzium. Acceſſit modo Imp. Romanorum ſeries ab Alberto II. Auguſto adusque Ferdinand. III. Auguſtum per annos

CC. con-

Digitized by Google

CC. continuos deducta ſtylo & opera Caſperii Geuartii, I. C. Archigrammatei Antuerpiani & Hiſtoriographi Cæſarei 1645.

C. Iulii Cæſaris, Auguſti & Tiberii numiſmata ab Huberto Goltzio quondam ſculpta, Ludouici Nonni commentario illuſtrata, anno 1644. Prima vero editio iam prodierat ab anno 1620. in eadem Antuerpienſi vrbe, apud Hieronymum Verdusſium in folio.

Græciæ, eiusque Inſularum & Aſiæ minoris numiſmata ab Huberto Goltzio quondam ſculpta Ludouici Nonni commentario illuſtrata anno 1644. Prima editio prodierat iam ab anno 1610. ibidem eademque forma.

Iacobus Bieus, Antuerpianus, Chalcographus.

Numiſmata Imperatorum Romanorum Aurea, Argentea, Ærea, a Caio Iulio Cæſare vsque ad Valentinianum Auguſtum. Antuerpiæ anno 1617. in fol. apud Verduſſium & Bellerum, & 1657.

Eiusdem ſtudio atque opera recuſa ſunt ſculpta olim ab Huberto Goltzio pleraque numiſmata, de quibus mox nobis erit ſermo; Theſaurus quoque rei Antiquariæ vberrimus, & alia plurima.

La France Metallique contenant les Actions celebres tant publiques que priuées des Roys & des Reynes, remarqueés en leurs Medailles d'or d'argent, & bronze, tirées des plus curieux cabinets, par Iacques de Bie Chalcographe. Pariſiis apud Ioannem Camuſat in folio, anno 1636. Verum vt id obiter Lectorem meum moneam, omnia hæc propemodum conficta ſunt ad libitum fucumque faciunt minus eruditis.

Les Familles de la France illuſtrées par les monumens des Medailles anciennes & modernes, &c. ibidem, eodemque anno, atque adeo eadem, hoc eſt, ſubleſta, ſaltem in plerisque, fide, quæ nobis nuper cuſa & pro ingenio ac libidine cuiusque efformata pro priſcis obtruſit, vt norunt apprime rerum iſtarum periti, ſiue Pariſienſes ſiue externi.

Les vrays portraits de Roys de France, tirez des Sceaux, Medailles & autres Effigies, par Iacques de Bie: Seconde edition augmentée de nou-

Digitized by Google

veaux portraits & enrichie de leurs Eloges & Vies, par le Pere Hilarion de Coſte Minime. Pariſiis 1636. in folio.

Iacobus Francus, Chalcographus Venetus.

Reliqua librorum Æneæ Vici Parmenſis ad Imperatoriam Hiſtoriam ſpectantia in lucem edita apud Francum Venetiis 1601. in 4.

Secunda pars Auguſtarum a Plotina ad Saloninam ex ſchedis eiusdem Æneæ Vici. In eadem vrbe Veneta apud eundem Francum in 8.

Iacobus Gretſerus, Marckdorfenſis Germanus, e Societate Ieſu, Theologus eximius.

De Cruce & Numiſmatis Crucigeris plurima accuratiſſimo ſtudio collegit, eaque præclara, Tomo III. inſignis operis de Cruce, quod tum in quarto non ſemel, tum in folio, excuſum habetur in omnium manibus.

Iacobus Gutherius, e Calvomonte Lingonum, in Senatu Pariſienſi Aduocatus, Ciuis ac Patricius Romanus.

De veteri iure Pontificio vrbis Romæ libros quatuor, & tres de iure Manium, ſeu de ritu, more, & legibus priſci funeris edidit Pariſiis in 4. apud Nicolaum Buon, annis 1612. & 1615. in quibus nonnulla inſeruit numiſmata figuris æneis expreſſa.

In terio vero opere, quod inſcribitur, De officiis Domus Auguſtæ Publicæ & Privatæ libri tres, cap. xix. libri ultimi agit de Procuratoribus Monetæ, quod ad alteram forte partem Nummariæ huius Bibliothecæ propius quibusdam pertinere videbitur. Pariſiis in quarto anno 1628. apud Sebaſtianum Cramoiſy.

Iacobus Sadoletus, Carpentoratenſis Epiſcopus & poſtea S. R. E. Cardinalis.

Primus omnium, ut nonnullis placet, imperatorum Romanorum effigies in lucem dedit edito Romæ anno 1617. apud Ioannem Mazochium libro, cui titulus eſt : *Illuſtrium Imagines*, & Leoni X. Romano Pontifici e familia Medicea oblato. Verum, ut iam monui, ſunt qui cum Geſnero, eiusque breviatore Simlero librum illum vendicent Andreæ Fuluio, niſi forte coniunctis operis in illud opus incubuerint.

Ia-

Digitized by Google

Iacobus Sirmondus, Ricomagenſis Aruernus, e Societate Ieſu, vir in omni Antiquitatis præſertim Romanæ cognitione mirabilis.

Eius cura ac pervigili ſtudio congeſtum eſt quidquid fere in Pariſienſi noſtro Numiſmatum antiquorum κειμηλίῳ viſitur ex quo deprompſit pleraque ex iis, quæ publici iuris eſſe voluit in eruditiſſimis in Sidonium, Ennodium, aliosque Auctores commentariis.

Idem paucis ante obitum annis libellum ſcripſit, cui titulus, *Triplex nummus antiquus, Chriſti Domini, Perperenæ ciuitatis, Hanniballiani regis.* Pariſiis apud Sebaſtianum & Gabrielem Cramoiſy, anno 1650. in 8. eundemque duobus aliis libellulis, quos *Anti-Triſtanos* indigitavit, paulo poſt vulgatis adverſus oppugnatorem defendit, emiſitque ex eorundem officina anno eodem.

Iacobus Strada, Mantuanus Antiquarius.

Theſaurus Antiquitatum, ſiue Imperatorum Romanorum Orientalium & Occidentalium Icones ex antiquis numiſmatibus delineatæ absque averſis illorum partibus. Lugduni anno 1551. in 4. Vide præterea quæ in eandem rem differemus infra v. Onuphrius Panuinius.

Eius vero Epitome triennio poſt ibidem prodiiſſe dicitur in 4. & Tiguri 1558. in 8. apud Froſchouerum. Ego Gallicam quoque verſionem vidi hoc titulo: *Epitome du Threſor des Antiquitez: c'eſt a dire, Portraits des vrayes Medailles des Empereurs, tant d'Orient que d'Occident, de l'eſtude de Iaques Strada Mantuan Antiquaire, traduit par Iean Louueau d'Orleans. A Lyon par le meſme Iacqu. Strada & Thom. Guerin, 1553. in 4.*

Iacobus Zabarellus, Comes.

Gli Arronzi, ò verò de Marmi antichi, doue con la vita di Lucio Arronzio Stella ſi da notitia delle antichità, &c. Patauii 1655. in 4. In eo ſane multæ extant marmorum antiquorum imagines. Verum hicce liber, cum Monimentis Brixianis Octauii Roſſi, Faſtis Calendaribus Sibrandi Siccamæ, Kalendario edito poſt Commentarios R. P. Ægidii Bucherii in Canonem Paſchalem Victorii Aquitani, ac ſimilibus, ad Mantiſſam potius pertinere videntur, quam ad hancce Bibliothecam Nummariam.

Digitized by Google

Ianus Iacobus Boiſſardus, Veſuntinus, Burgundo-Sequanus.

Virorum illuſtrium varias Iconas in æs incidendas curavit: ſed eæ ex antiquis numiſmatis vix ſunt expreſſæ, atque ad poſteriora pleræque ſpectant tempora.

Ignatius Braccius, Presbyter Recinetenſis.

Phœnicis effigies in numiſmatis & gemma quæ in Muſeo Goaldino aſſervantur & parietibus indicata cum eiusdem auis vindiciis. Romæ typis Vitalis Maſcardi 1637. in 4.

Illuſtrium Imagines a Iano ad Henricum III. Imperatorem, &c. Vide ſupra, verbo Franciſcus Iuſte.

Ioannes Baptiſta de Caualleriis.

Eius opera ac ſtudio æneis tabulis inciſæ ſunt Romanorum Imperatorum effigies elogiis per *Thomam Treterum* ſanctæ Mariæ Trans-Tiberinæ Canonicum ex diuerſis ſcriptoribus collectis illuſtratæ. Romæ in 8. anno 1583.

Idem omnium Pontificum Romanorum Icones a ſancto Petro ad Clementem VIII. collegit ac æneis typis publicauit, additis ſingulorum cum ea reſciri potuerunt inſignibus, in eadem vrbe Romana anno 1595. in 8. Verum eæ vix ad rem noſtram pertinere poſſe videntur, cum ex antiquis Pontificum numiſmatibus non fuerint expreſſæ: quod de Imperatorum Romanorum iconibus vulgo iactatur.

Ioannes Baptiſta Duuallius, Linguarum Orientalium Interpres.

Auguſtarum Imagines æneis formis expreſſæ, vitæ quoque earundem breuiter enarratæ: ſignorum etiam quæ in poſteriori parte numiſmatum efficta ſunt, ratio explicata ab Ænea Vico Parmenſi, nunc a Ioanne Baptiſta Duuallio reſtitutæ Pariſiis 1619. in 4. apud Macæum Ruette.

Ex libris XXIII. Commentariorum in Vetera Romanorum Imperatorum numiſmata Æneæ Vici Parmenſis liber primus de Caio Iulio Cæſare opus a Ioanne Bapt. Duuallio reſtitutum.

Reliqua librorum eiusdem Vici ad Imperatoriam Hiſtoriam ſpectantia olim a Iacobo Franco edita, nunc ab eodem Duuallio reſtituta. Ibidem.

Diſcorſi de Enea Vico Parmigiano ſopra le medaglie de gli Antichi, diui-

Digitized by Google

diuiſi in due libri, oue ſi dimonſtrano notabili errori di ſcrittori Antichi e moderni intorno alle Hiſtorie Romane, opera reſtituta da Gio, Battiſta Duuallio. Pariſiis in quarto 1619. apud eundem Macæum.

Ioannes Bapt. Meneſtrerius, Diuionenſis.

Medailles, Monnoyes, & Monumentis antiques d'Imperatrices Romaines, dediées a la Reyne Mere du Roy. Diuione apud Claudium Guyot 1625. in folio.

Medailles illuſtres des Anciens Empereurs & Imperatrices de Rome. Diuione apud Petrum Palliot 1642. in 4.

Ioannes Cuſpinianus, Streinfordienſis, Franco, Maximiliani I. Imperatoris Medicus, Hiſtoriographus, Conſiliarius & Orator.

Operi illius de Cæſaribus & Imperatoribus Romanis inſertæ leguntur nonnunquam illorum figuræ. Prodiit Argentorati 1540. apud Cratonem Mylium, Baſileæ 1561. apud Ioannem Oporinum vna cum Wolfgangi Hungari annotationibus, & poſtea Francofurti in folio, anno 1601. Typis Wechelianis.

Ioannes Franciſcus Andreas, de Vſtarroz, Cæſar Auguſtanus.

Vide infra, verbo Vincentius Ioannes de la Stanoſa.

Ioannes Faber, Bambergenſis, Medicus Romanus.

Vide infra v. Theodorus Gallæus.

Ioannes Hemelarius, Canonicus Cathedralis Eccleſiæ Antuerpienſis.

Imperatorum Romanorum a Caio Iulio Cæſare ad Heraclium vſque numiſmata aurea excellentiſſimi Ducis Croyi & Arſchotani, &c. magno & ſumptuoſo ſtudio collecta, nec minore fide atque arte Iacobi de Bie ex archetypis in æs inciſa breui & Hiſtorico commentario explicuit primum anno 1615. in 4. apud Hieronymum Verduſſium: tum altera editione quæ priore correctior affirmatur, anno 1627. in 4. in eadem vrbe Antuerpienſi, apud Petrum & Ioannem Belleros.

Eadem poſt inſigni auctario a Romulo locupletata; breuique Commentario Caſperii Geuartii illuſtrata, prodierunt Antuerpiæ, apud Henricum Aertſium 1654. in folio; vna cum 12. Dialogis Ant. Auguſtini, & Andr. Schotti adiunctis.

Digitized by Google

Ioannes Huttichius.

Imperatorum Romanorum libellum vna cum imaginibus ad viuum expreſſis exhibuit primum anno 1525. Argentinæ: in qua deinde vrbe recuſus fuit anno 1534. & 1537. Lugduni deinde an. 1550. & 1554.

Ioannes Iacobus Chiffletius, Burgundo- Sequanus, Veſuntinus, Regius Archiatrorum in Belgio Comes & Archiducalis Medicus primarius.

Anno labentis ſæculi XVIII. Lugduni apud Claudium Cayne emiſit in lucem librum in 4. cui titulum fecit: Veſontio ciuitas Imperialis libera, Sequanorum metropolis, plurimis nec vulgaribus ſacræ profanæque hiſtoriæ monumentis illuſtrata, & in duas partes diſtincta.

Eiusdem Anaſtaſis Childerici Francorum Regis, ſiue, Theſaurus ſepulcralis Tornaci Neruiorum effoſſus & commentario illuſtratus prodiit Antuerpiæ ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, anno 1655. in 4. vtrique operi multas inſeruit numiſmatum antiquorum deſcriptiones, multaque alia ad Romanas antiquitates ſpectantia.

Ioannes Iacobus Luckius, Argentoratenſis.

Ad alteram potius quam ad hancce primam Bibliothecæ Nummariæ partem, imo ad neutram forte melius, ſpectare videtur Sylloge Numiſmatum elegantiorum, quæ diuerſi Imperatores, Reges, Principes, Comites, Reſpublicæ, diuerſas ob cauſas ab anno 1501. ad annum vsque 1600. cudi fecerunt, Hiſtorica narratione illuſtrata. Argentinæ anno 1610. in folio typis Reppianis. Nos enimuero hic priſca duntaxat numiſmata venamur atque inquirimus, non hoc aut ſuperiori demum ſæculo fabricata.

Ioannes Lupanus, Aurelianenſis.

Vide ſupra v. Iacobus Strada.

Ioannes Palatius, I. V. D. in Veneto Liceo Profeſſor.

In Monarchia Occidentali, ſeu Aquila inter Lilia; aliquot exhibuit numiſmata Impp. & Auguſtarum a Carolo Magno ad Conradum Impp. Venetiis apud Ioann. Iacobum Herz. 1671. in folio.

Io-

Ioannes Macarius, Canonicus Arienſis.

Vide verbo Ioannes Chiffletius in Mantiſſa rei Antiquariæ.

Ioannes Quinonius, Hiſpanus.

Expiication de vnas monedas de oro de Emperadores Romanos, que ſe han han hallado en el Puerto de Guadarrama, donde ſe refieren las vidas dellos y el origen dellas, con algunas aduertentias politicas, y otras coſas antiquas y curioſas. Lo uno y lo otro o frece al Rey Don Felipe Tercero, el Doctor Iuan de Quinones, Alcalde Mayor en la villa de Eſcurial, y Iuez de ſus obras y bosques Reales de S. Lorenzo. Madriti anno 1610. apud Ludouicum Sanchez in 4.

Ioannes Sambucus, Tyrnauienſis, Pannonius, Hiſtoricus & Medicus Cæſareus.

In fine Emblematum Antuerpiæ apud Chriſtophorum Plantinum anno 1576. in 16. editione quarta (quæ mihi modo eſt præ manibus) & forte etiam alibi ac pluries excuſorum, exſtant ſtudio eius collecti aliquot antiqui operis nummi a pag. 290. ad 334. ſunt & aliæ editiones in 8. apud eundem Plantinum, quas modo non perſequor.

Iannes Smith, ſiue Smetius a Kettenis, Caluinianus Neomagenſium Miniſter, Antiquarius, Philoſophus, &c.

Theſaurus Antiquarius Smetianus, ſeu Notitia elegantiſſimæ ſuppellectilis Romanæ & rariſſimæ Pinacothecæ plurimo labore 33. annorum curriculo in veteri Batauorum oppido, ſeu Nouiomagi ad Vachalim collectæ, prodiit anno 1658. Amſtelodami apud Reynerum Smetium, I. P. in duodecimo, cum Numiſmatum ipſorum ſerie ſeu Pinace.

Ioannes Speed, Londinenſis ciuis.

Sigilla & Monetæ Regum Angliæ extant in Hiſtoria Britannica Anglice, ab eo conſcripta & Londini edita anno 1614. in folio: quam biennio poſt Philemon quidam Hollandus apud Conventrianos Medicinæ Doctor Latinitate donatam, ornatamque hoc titulo emiſit in lucem in eadem vrbe. Theatrum Imperii Magnæ Brittanniæ exactam regnorum Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, & Inſularum adiacentium Geographiam ob oculos ponens, una cum Comitatibus, Centuriis, Vrbibus, & primariis Comitatuum oppidis intra regnum Angliæ diuiſis & deſcriptis. Scias vellem ipſum

Digitized by Google

ipſum Monarchiæ Britannicæ Hiſtoriam ſcripſiſſe Anglice decem libris comprehenſam, & in duos diſtributam Tomos. Quorum prior chorographicus eſt, & quatuor priores libros complectitur; qui, a Philemone Hollando Latinitate donatus, prodiit 1616. in folio: in quo plurima extant arma gentilitia, numiſmata vero nulla (quod ſciam) niſi duo tantum in prima tabula. Alter Tomus eſt Hiſtoricus, reliquos continens libros; qui tantum prodiit Anglice; Londini in folio, ſatis craſſo volumine. Quibus in libris plurima exhibentur numiſmata; Britonum L. 5. e 6. Romanorum L. 6. Saxonum, Danorum, & Normannorum ſparſim in ſeqq. libris.

Ioannes Triſtanus, Sanctamantius, Eques.

Commentaires Hiſtoriques contenans l'Hiſtoire generale des Empereurs, Imperatrices, Caſars, & Tyrans de l'Empire Romain, illuſtrée, enrichie, & augmentée par les Inſcriptions & Enigmes de treize a quatorze cens Medailles, tant Grecques que Latines, & autres tres-rares & tres riches Monumens de l'antiquité expliquez: le tout diviſé en trois Tomes: le dernier desquels finit a l'Empereur Iouian. Pariſiis anno 1644. in folio, apud Dionyſium Moreau. Iterumque 1667. tribus vol. in folio.

Prodierat iam ab anno 1635. vnus Tomus a Caio Iulio Cæſare ad Pertinacem, excuſus in eadem Galliæ Metropoli in folio apud Petrum Billaine.

Reſponſe au Sieur de Crapin au Sieur de la Mothe-Humont addreſſée & communiqueé a Bouino, &c. Pariſiis 1650. in 4.

Idem eodem anno 1650. aduerſus R. P. Iacobi Sirmondi cultiſſimum libellum de Triplici numo, duosque eiusdem Anti-Triſtanos, edidit tres libellos in 8. apud Viduam Dionyſii Moreau.

Ioſephus Caſtalio, Anconitanus.

Numiſmatum Oſtienſis & Traiani portus Explicatio auctore Ioſepho Caſtalione. Romæ apud Iacobum Maſcardum in 4. libellus paginarum omnino duodecim.

Ioſephus Iuſtus Scaliger, Iulii Cæſaris Agennenſis Medici filius.

Conſtantini Imperatoris Byzantini Numiſmatis argentei Expoſitio præmiſſa Diatribæ Marquardi Freheri de eodem numo, edi-

edita fuit in 4. anno 1604. iterumque recuſa Pariſiis cum eiuſdem Scaligeri variis opuſculis in 4. apud Hadrianum Beys Pariſiis anno 1610. cura Iſaaci Caſauboni publicatis. Nec omittendæ quædam eiusdem Scaligeri epiſtolæ Gallicæ, in quibus nonnulla exponit numiſmata.

Iulius Cæſar Capacius.

In Hiſtoria Neapolitana, quam ſcripſit, multa propoſuit Neapolitanorum antiqua Numiſmata. Liber editus fuit Neapoli in 4. anno 1607.

Leuinus Hulſius, Gandenſis, Flander.

XII. Cæſarum & LXIV. ipſorum vxorum ac parentum effigies ex antiquis numiſmatibus æri inciſas edidit Francofurti ad Mœnum, apud Brachfeldt anno 1596. in quarto in Spiræ Nemetum anno 1599.

Idem Imperatorum Romanorum ſeriem a Caio Iulio Cæſare ad Rudolfum II. Auguſtum ex priſcis recentibusque Numiſmatibus emiſit Francofurti anno 1603. & 1605. in 8.

Huic poſtremo operi præfixit Syllabum Auctorum, qui de Numiſmatibus ante eum ſcripſerunt, quem ſi ſemel inſpexiſſet Antiquarius neſcio quis Bruxellopolitanus, auctiorem ſane Elenchum Sereniſſimo Archiduci Leopoldo cæteriſque rei Antiquariæ ſtudioſis indagatoribus obtuliſſet.

Leuinus Torrentius, Gandenſis, Epiſcopus Antuerpienſis erudutiſſimus.

Teruntur omnium manibus doctiſſimi illius Antiſtitis Commentaria in Caii Suetonii Tranquilli XII. Cæſares, (necnon in Horatii Flacci carmina) quam plurimis referta numiſmatis, tum ſeorſim edita in octauo, Antuerpiæ apud Chriſtophorum Plantinum anno 1578. & apud Moretum, 1608. in 4. tum in collectione Variorum in Suetonium excuſa Pariſiis apud Hadrianum Beys 1619. in folio.

Laurentius Pignorius, Patauinus.

Le vere e noue Imagini de gli Dei delli antichi di Vicenzo Cartari, Reggiano, ridotte da capo a piedi in queſta nouiſſima impreſſione alle loro reali, & non peu per ladietro oſſeruate ſimiglianze cauate, d'a Marmi, Bronzi, Medaglie, Gioie, & altre memorie Antiche, con eſquiſito

F ſtudio

Digitized by Google

ſtudio & particolare diligenza da Lorenzo Pignoria Padouano. Aggiontevi le Annotationi del medeſimo ſopra tutta l'opera & un diſcorſo intorno le Deità delle Indie Orientali & Occidentali con le loro figure tratte da gl' originali, che ſi conſeruano nelle Galerie de' Principi & ne' muſei delle perſone priuate. Con le allegorie ſopra le imagini di Ceſare Malfatti Padoüano migliorate & accreſciute nouamente. Patauii apud Petrum Paulum Tezzum anno 1615. in quarto.

Leo Allatius, Chius, Græcus, Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus.

De Homerico Chiprum numiſmate diſſeruit eruditiſſime in Prolegomenis Diatribæ de Patria Homeri impreſſæ Lugduni apud Laurentium Durand anno 1640. in 8.

Leonardus Auguſtinus, Senenſis.

Ad Philippi Parutæ Siciliam iterum excuſam nonnulla addidit Numiſmata. Romæ in folio anno 1649. apud Ludovicum à Grignanum. Vide infra v. Philippus Paruta.

Ludouicus Nonnius, Medicus Antuerpianus.

Conſule ſis quæ ſupra diximus in Huberto Goltzio, cuius Græciam (intacta tamen Sicilia, &c.) atque Imperatorum Iulii, Augusti & Tiberii numiſmata eruditiſſimis commentariis illuſtrauit.

Ludouicus Sanot, Medicus Regius ac facultatis ſaluberrimæ Pariſienſis.

Diſcours ſur les Medailles antiques, diuiſé en quatres Parties: eſquelles il eſt traitté, ſi les Medailles antiques eſtoient monnoyes: de leur matiere: de leur poids: de leur prix: de la valeur qu'elles peuuent auoir aujourd'huy ſelon qu'elles ſont rares ou communes, antiques & vrayes, ou bien modernes, contrefaites ou moulées: Quelles ſont celles qui ſont telles: Par quels moyens & marques il les faut reconnoiſtre: Et de pluſieurs autres choſes peu connues concernant les monnoyes, les metaux, les mineraux, les meſures & poids antiques, &c. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy anno 1627. in 4.

Marcus Antonius Muretus, Lemouix, Gallus.

Νομισματογραφία de duobus Numiſmatis a Zamoſcio miſſis, cum Renati Pincæi Idyllio & Frederici Morelli carmine.

M. Mantua Benauidius, Patauinus Iuris Conſultus.

Ex eius Muſeo anno 1567. Venetiis & ibidem anno 1570. pro-

prodierunt in folio Imagines illuſtrium IurisConſultorum quæ inueniri potuerunt ad viuum expreſſæ.

Eodem anno & eadem in vrbe necnon eadem forma effigies illuſtrium Philoſophorum & Sapientium ab eorum Numiſmatibus extractæ apud Girolamum Olgranum.

Ibidem anno ſequenti Imagines quorumdam Principum & illuſtrium Virorum in ære inſculptæ apud Bologninum Zalterium.

Marcus Velſerus, Duumuir Auguſtanus.

Libro ſexto rerum Auguſtanarum Vindelicarum & in aliis eruditiſſimis operibus nonnulla repræſentauit numiſmata magno ſtudio collecta, cum pleriſque aliis venerandæ antiquitatis monumentis. Venetiis in folio anno 1593.

Marquardus Freherus, Iuriſconſ. & Comitis Palatini ad Rhenum Conſiliarius.

De Conſtantini Imperatoris Byzantini numiſmate argenteo Diatriba extat tum ſeorſim excuſa anno 1600. tum poſt eiusdem nummi expoſitionem a Ioſepho Scaligero elucubratam anno 1604. in 4.

Videnda quoque in altera Nummariæ huius Bibliothecæ parte Diſſertatio eiusdem de numiſmate cenſus a Phariſæis in quæſtionem vocato, ſiue Votiuus ſermo in ea verba Chriſti Domini; *Date ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo*, &c.

Deſideratur ab eodem ſcriptus, ut perhibetur, liber, inſcriptusque Pomponius, ſiue de numiſmatibus veteribus & re monetaria.

Martinus Rota.

XXIV. Romanorum Imperatorum effigies a Caio Iulio Cæſare ad Alexandrum Seuerum ex antiquis marmoribus & numiſmatis deſumpſit, ediditque Venetiis, in folio anno 1570. formis Claudii Bacheti.

Natalis Comes, ſiue de Comitibus, Patricius Venetus.

Æneæ vici Parmenſis Auguſtarum Imagines ex Italico ſermone in Latinum tranſtulit. Vide ſupra v. Æneas Vicus.

Octauius de Strada, a Rosberg, Germanus Iacobi fil. ciuis Romanus Imperatoris Rodulfi II. Antiquarius.

Vitæ Cæſarum Imperatorumque Romanorum Orientalium & Occidentalium a C. Iulio Cæſare ad Matthiam Auſtriacum Auguſtum. Francofurti in folio anno 1615. apud Ioannem Bringerum & apud alios, &c.

Alteri editioni Francof. anni 1629. in folio apud Eberardum Kitſerum acceſſerunt Hiſtoria & ſeries belli Bohemico-Germanici, & Genealogia Ducum, Archiducum, Regum & Imperatorum ex illuſtriſſima familia Auſtriaca prognatorum.

Onuphrius Panuinius, Veronenſis, Ordinis Auguſtiniani vir uſquequaque doctiſſimus.

Faſti & Triumphi Romanorum a Romulo Rege vſque ad Carolum V. Auguſtum: ſiue, Epitome Regum, Conſulum, &c. additis Imperatorum Orientalium & Occidentalium veriſſimis iconibus ex vetuſtiſſimis numiſmatis quam fideliſſime expreſſis ex Muſeo Iacobi Stradæ Mantuani ciuis Romani. Venetiis anno 1557. in folio literis capitalibus.

Idem eximius Antiquitatum Romanarum Scrutator in aliis ſuis operibus numiſmatum veterum meminit, & de Monetis, & Ponderibus quædam ſubinde aſpergit.

Paulus Albinian. de Raias, Societ. Ieſu, præpoſitus Domus Profeſſæ Valentinæ in Hiſpania.

Vide v. Vincentius de la Stanoſa.

Paul. Petauius, Aurelianenſis, in ſuprema regni Francorum Curia Senator integerrimus.

Veterum Nummorum Γνώρισμα publicauit Pariſiis an. 1610. in 4. Illud mihi V. C. Alexander Petauius eius filius, idemque Senator Pariſienſis eruditiſſimus atque humaniſſimus dono dedit cum eiuſdem Auctoris Antiquariæ ſuppellectilis portiuncula eodem anno eademque in vrbe in æs inciſa, necnon Syntagmate de Nithardo Comite Caroli Magni ex filia nepote an. 1613. ac Diſſertatione de Epocha annorum Incarnationis Chriſti anno 1607. in lucem emiſſis.

Petr. Anton. Raſcaſius, dominus de Bagarris, Cimeliarcha Regius.

La neceſſité de reſtablir l'ancien uſage des parfaites Medailles, dans toutes les Monnoyes. **Pariſiis apud Ioannem Berion in quarto, anno 1611.**

Idem

Idem in eam rem multa ſcripſerat, ſed omnia duntaxat imperfecta, quorum nonnulla apud me ſeruo.

Petr. Carrera.

Plurima numiſmata Catanenſium deſcripſit in Commentariis Hiſtoricis rerum Catanenſium Italico Sermone ab eo editis Catanæ in Sicilia anno 1641. in folio duobus voluminibus.

Petr. Seguinus, Pariſ. ſancti Germani in Vrbe Decanus, Abbas Fidemienſis, &c.

De Numo Britannico Epiſtola ad Raphaelem Trichetium du Freſne. Pariſiis anno 1659. in 8.

Eiusdem Epiſtola altera ad Franciſcum Gottifredum Equitem Romanum ſuper dubiis quibusdam ad numos familiarum Romanarum Fuluii Vrſini ſpectantibus, Lutetiæ Pariſiorum in 8. anno 1660.

Plurima quoque Viri eruditi expectant indies ex eius Antiquitatum Romanarum vberrimo promptuario.

Philemon, Hollandus.

Vide ſupra v. Ioannes Speed.

Philippus Paruta.

Della Sicilia di Paruta deſcritta con Medaglie Parte prima. In Palermo an. 1602. folio, e riſtampata con l'Aggiunta di Leonardi Agoſtini, all' Altezza Reale del Sereniſſimo Duca d'Orleans, zio della Maeſta Chriſtianiſſima. Romæ in typographia Ludouici Grignani an. 1649. in folio.

Exhibita ab eodem Philippo Paruta Numiſmata Panormitanorum antiqua Annalibus ſuis Panorminis Italice ſcriptis inſeruit, explicauitque Auguſtinus Iuueges, Panormi tribus voluminibus in folio anno 1649. Idem Peruta ſcripſit de Numiſmatibus Hiſpanicis, cui titulus: *Teſero de las medulas Eſpanolas.*

Philippus Roſſus.

In Roma Antiqua & Roma Noua anno 1645. Romæ in 8. excuſis apud Franciſcum Monetum nonnulla exhibet Numiſmata.

Proſper Pariſius, Conſentinus, Patricius Romanus.

Tabulam Geographicam Regni Neapolitani antiquis ſuorum populorum numiſmatibus ornatam & illuſtratam cura & di-

diligentia Proſperi Pariſiis in ære expreſſit Natalis Bonifacius anno 1591.

Eiuſdem Proſperi Tabula Geographica Calabriæ ære eleganter inciſa a Natale Bonifacio Sebenienſi edita fuit anno 1592. cum antiquis Magnæ Græciæ Vrbium & Populorum Numiſmatibus. Vtramque alias vidi in exquiſitiſſima Raphaelis Tricheti Fraxinei, cuius ſæpe iam alias meminimus, Bibliotheca.

Raphael Trichet Freſneus, ſiue Fraxineus, Burdegalenſis.

Epiſtola de Charondæ effigie in Catanenſi nummo argenteo expreſſa apud V. C. Petrum Seguinum Diui Germani in Vrbe Antiſtitem. Pariſiis 1658. in 8.

Idem vir in hiſce aliiſque ſtudiis verſatiſſimus meditabatur accuratiſſimam Cretæ inſulæ deſcriptionem, & in eam rem tum tabulas Chorographicas, tum magnam numiſmatum antiquorum copiam ſibi comparauerat. Sed multa cogitantem mors oppreſſit. Eritne, qui inchoato operi ultimam admouere manum ſuſcipiat?

Samuel Veyrel.

Indice du Cabinet de Samuel Veyrel auec un recueil de quelques antiquitez de Saintes obſeruations ſur quelques Medailles. Burdegalæ 1635. in quarto.

Sebaſtianus Erizzus, Patricius venetus.

Diſcorſo di M. Sebaſtiano Erizzo ſopra le Medaglie de gli Antichi: con la Dichiaratione delle Monete Conſulari & delle Medaglie de gli Imperadori Romani. Quarta editio a Caio Iulio Cæſare ad Conſtantium Conſtantini Magni filium ab auctore recognita & aucta, Venetiis anno 1559. in 4. excuſa fuit apud Ioannem Variſcum & Paganinum Paganini. Cæteras eiuſdem libri editiones modo non moror.

Sebaſtianus Munſterus.

Libro ſecundo Coſmographiæ Vniverſalis, vbi agit de Romanis Imperatoribus a Caio Cæſare ad Conſtantinum eiuſque poſteros, & libro tertio, vbi de Germaniæ Imperatoribus a Carolo Magno ad Carolum V. effigies illorum nonnullas craſſa Minerua expreſſas repræſentauit Lectoribus. Mihi liber ille editus eſt Baſileæ in folio anno 1559. apud Henricum Petri. Cæteras editio-

ditiones aliis recenſendas relinquo vt in re haud magni momenti.

Stephanus Vinandus Pighius.

In Annalibus Romanorum tribus Tomis Antuerpiæ apud viduam Ioannis Moreti anno 1615. in folio impreſſis opera ac ſtudio R. P. Andreæ Schotti e Societate Ieſu, nonnulla ſubinde occurrunt veteris æris numiſmata.

Theodorus Gallæus, Chalcographus.

Illuſtrium Imagines ex antiquis marmoribus, numiſmatibus & gemmis expreſſæ, quæ extant Romæ Maior pars apud Fuluium Vrſinum, Theodorus Gallæus delineabat Romæ ex Archetypis & incidebat. Antuerpiæ anno 1598. ex Officina Plantiniana in quarto.

Iis adde ſis Ioannis Fabri Bambergenſis Medici Romani in Imagines Illuſtrium ex Fuluii Vrſini Bibliotheca Antuerpiæ a Theodoro Gallæo expreſſas Commentarium Antuerpiæ an. 1606. in 4. apud Balthazarem Moretum: atque hæc ſecunda editio illuſtrium imaginum auctior prodiit Appendice quadam ex eadem Fulſii Vrſini Bibliotheca.

Philippus Gallæus Pictor item & Chalcographus in eadem vrbe anno 1572. in lucem emiſerat in folio virorum doctorum de diſciplinis bene merentium effigies XLIV. ſed eæ ſunt recentiorum qui ad inſtitutum nummarium non pertinent ſed ad præcedentem potius Bibliothecam Bibliothecarum.

Thomas Tarterus, ſeu Treterus, Polonus, Canonicus ſanctæ Mariæ trans Tiberim Romæ.

Romanorum Imperatorum Effigies a Iulio Cæſare ad Rudolfum II. Romæ edidit apud Franciſcum Coattinum anno 1590. in octauo. De eodem quoque, ni fallor, egimus ſupra v. Ioannes Baptiſta de Caualleriis.

Vincentius Cartarius, Regienſis Italus.

Le Vere e nuoue Imagini de gli Dei, &c. Vide ſupra quæ diximus v. Laurentius Pignorius.

Vincentius Ioannes, de la Stanoſa, dominus de Figarvelas, Hueſcanus ſiue Oſcenſis.

Muſeo de las Medallas deſconocidas Eſpagnolas. Publicalo D. Vin-

Vincentio Iuan de la Stanoſa Senior de Figaruelas, hiio i ciudadano de Hueſca, iluſtrado con tres diſcurſos del Padre Paulo de Raias de la Compania de Ieſus, *del Doctor, Don Franciſco Ximenes de Vrrea, i del Doctor Iuan Franciſco Andres.* Oſcæ apud Ioannem Nogues in 4. an. 1645.

Vincentius Mirabella.

Antiqua Siracuſa con alcune ſcelte Medaglie d'eſſe & de Principi che quelle poſſedetero. Neapoli, apud Lazarum Scorriggium in folio anno 1634.

Wolfgangus Lazius, Philoſophus ac Medicus Viennenſis atque Imperatoris Ferdinandi I. Hiſtoriogr.

In libris XII. Commentariorum Reipublicæ Romanæ in exteris Provinciis bello acquiſitis conſtitutæ, totidemque de Gentium variarum Migrationibus, &c. in libris IV. rerum Viennenſium, in libris II. Hiſtoricarum commemorationum de rebus Græciæ aliiſque operibus Baſileæ apud Ioannem Oporinum, Hanoviæ, & alibi deinceps editis, multa paſſim exhibuit, explicuitque Numiſmata Romana & Græca: ſed & peculiarem librum edidit oppido nunc rarum ac vere ſingularem, qui ſic inſcribitur.

Commentariorum vetuſtorum Numiſmatum maximi operis & quatuor ſectionibus multarum rerum publicarum per Aſiam, Africam, & Europam antiquitatis Hiſtoriam nodoſque Gordianis difficiliores comprehendentis ſpecimen exile quoddam C. Iulii Dictatoris Auguſti & Tiberii Cæſarum monetam, ſi quæ ex argento in forulis S. R. R. M. extat explicans, Tabulam videlicet ſectionis tertiæ partis ſecundæ primam, Viennæ Auſtriæ apud Michaelem Zimmerman. an. 1558. in folio.

Anonymi agmen extremum claudent.

Illuſtrium Philoſophorum & ſapientium effigies ab eorum Numiſmatibus extractæ: ſi quæ fides Anonymo collectori, atque excuſæ Venetiis in folio anno 1583. Eas noſtra mihi cum plerisque aliis Bibliotheca ſubminiſtrauit.

Hiſtoire des Empereurs Romains depuis Iules Ceſar juſques a Poſtumus, auec toutes les Medailles d'argent qu'ils ont fait battre de leurs temps. Pariſiis apud Stephanum Sommauille & Auguſtinum Courbé 1641. in folio.

Som-

Digitized by Google

Sommario delle vite de gli Imperadori Romani con le loro effigie co i nomi de Pontefici che furono alor tempi. Venetiis in charta expanſa.

Vir quidam eruditus orbi, vt aiunt, ſatis notus an. 1655. Seriem Chronologicam Imperatorum Romanorum a Caio Iulio Cæſare ad Ferdinandum III. Auguſtum (cui exanguem mancumque ſcriptorum aliquot rei Numiſmaticæ catalogum ſubiecit) in Officina Plantiniana in 4. editam Sereniſſimo Principi Leopoldo Guillelmo Archiduci, &c. obtuliſſe perhibentur. Verum ea non tanti eſt, vtpote parachroniſmis a capite ad calcem omnisque generis aberrationibus deformata, quas vel ipſi in rebus Chronologicis ac Philologicis tirones & deprehendere facile & refutare poſſint. Nos paratam habemus in Muſiua noſtra ſuppellectile ſeriem alteram Chronologicam ad ſanioris temporum doctrinæ amuſſim exactam quam cum curioſis rei Antiquariæ ac Nummariæ Lectoribus communicare, ſi DEVS volet, non dedignabimur.

Digitized by Google

PARS ALTERA,

BIBLIOTHECÆ NVMMARIÆ

EX THEOLOGIS, IVRISCONSVLTIS, MEDICIS AC PHILOLOGIS CONCINNATÆ,

De

MONETIS, PONDERIBVS ET MENSVRIS.

Abulcaim Arabs.

SCripſiſſe Tractatum de Ponderibus & Menſuris perhibetur, qui in membranis Iacobi Golii poſt Ebenbitarum viſebatur ante annos 20. & quod excurrit. Ex Arabico ſermone in Latinum verſum fuiſſe aut typis vulgatum non accepi.

Ælius Antonius Nebriſſenſis Hiſpanus, Grammaticus & Hiſtoriogr. Regius.

Repetitio ſeptima de Ponderibus quam recitavit in Salmanticenſi Gymnaſio IV. Idus Iunias anni 1511. Compluti in 4. anno 1527. apud Michaelem Eguya.

Eiusdem Repetitio ſexta de Menſuris ad III. Idus Iunias anni 1510.

Eiusdem Repetitio octaua de Numeris quam recitauit in eodem Salmanticenſi Gymnaſio III. Idus Iunias an. 1512.

Afri-

Digitized by Google

Africanus, is forte de quo in Geoponicis & Hippiatricis.

Fragmentum Africani de re Nummaria extat poſt Hippocratis Coi Medicorum Principis opera omnia a Marco Fabio Calvo Ravennate Latinitate donata & Romæ edita anno 1532.

Albertus Brunus, Aſtenſis, I. C.

Tractatus inſignis Augmenti & diminutionis Monetarum. Extat pag. 207. Tomi XII. Tractatuum iuris, tum etiam pag. 77. Boyſſianæ & pag. 353. Budelianæ Collectionum de re Monetaria.

Albertus Quatrocchus.

Diſputatio de officinæ Pharmaceutriæ veris & legitimis antiquorum ponderibus, in qua comprobatur pondera monetaria Veneta reſpondere iis quibus ætate Galeni utebatur Antiquitas. Huc quoque accedit Epitome Menſurarum Græcis Romanis & Arabibus Medicis olim familiarium. Venetiis apud Pinellum anno 1617, in 4.

Aldus Manutius, ſeu Manuccius, Pauli F. Aldi N.

De Drachmis & de Seſtertiis ad Ioannem Vincentium Pinellum & Ioannem Cratonem in libro de Quæſitis per epiſtolam. Venetiis apud Aldum in 8. anno 1576.

Alexander Sardus, Ferrarienſis.

Liber, ſeu potius trium foliorum libellus de Nummis, in quo antiquam pecuniam Romanam & Græcam metitur pretio eius quæ nunc eſt in vſu. Moguntiaci per Gaſparem Behem in 4. anno 1579.

Idem libellus anno 1648. recuſus fuit Patauii in 8. apud Paulum Frambotum hoc titulo: Liber de Nummis, in quo priſca Græcorum & Romanorum pecunia ad noſtri æris rationem redigitur.

Alphonſus Carranza.

El aiuſtamiento de las Monedas i la reduttion, &c. Madriti in folio an. 1629.

Andreas Alciatus, Mediolanenſis, I. C. celeberrimus.

Libellus de Ponderibus & Menſuris ſeorſim editus & in collectione omnium eiusdem operum Lugduni 1560. in folio, Baſileæ itidem in folio an. 1582. &c.

Vertit quoque libellum Claudii Galeni de Menſuris, qui

Digitized by Google

poſt prædictum libellum excuſus eſt & præterea cum aliis Galeni operibus.

Andreas Dinnerus, I. C.

Diſputationes de Monetæ mutatione quoad ſolutionem. Noribergæ apud Simeonem Halbuceyer in 4. anno 1622.

Andr. Lacuna, Secobienſis, Miles ſancti Petri & Medicus.

Libellum de Ponderibus & Menſuris medicinalibus ſubiecit epitomæ omnium Claudii Galeni operum. Baſil. in folio apud Iſingrenium an. 1551. & apud Thomam Guarinum 1571. Argentorati apud Zetznerum 1604. ac Lugduni in decimo ſexto, voluminibus quatuor, anno 1553. apud Guillelmum Rouillium.

Andreæ Lottini, Florentini.

Duas Tariffas vidi impreſſas Lugduni Italica Lingua anno 1551. in octauo apud Michaelem Syluium.

Andr. de Paiot, Primus Praſes Pariſiis in Curia Monetali.

Remonſtrances faites au Roy en ſon Conſeil d'Eſtat par la Cour des Monnoyes ſur le ſuiet des deſordres qui ſe rencontrent en la Police des Monnoyes, par M. André de Paiot Preſident en icelle. Pariſiis 1651. in quarto.

Remonſtrances de la Cour des Monnoyes, faites au Roy le 13. Ianuier 1656. ſur l'Edit du mois de Decembre precedent, regiſtré en ladite Cour de l'exprés commandement de ſa Maieſté, porté par ſes Commiſſaires, le 23. dudit mois de Decembre. Pariſiis in quarto, anno 1656.

Andr. Schottus, Antuerp. e Societate Ieſu.

Tabula rei Nummariæ Romanorum Græcorumque, ad Belgicam, Gallicam, Hiſpanicam & Italicam monetam reuocatæ, in Hiſtoria veterumque ſcriptis perneceſſaria, ex Guillelmo Budæo, Georgio Agricola & Petro Ciacconio, cum breui Catalogo eorum qui apud Græcos Latinosque de ponderibus, menſuris & re nummaria ſcripſerunt. Antuerp. in 8. apud Gerardum Wolſcharium anno 1616.

Angelus Politianus.

Epiſtola XIII. libri X. ad Franciottum Vrſinum tractat de ponderibus & menſuris, earumque notis. Epiſtolarum liber ſeorſim editus eſt ſæpius & vna cum cæteris eius operibus, in folio

folio apud Aldum Venetiis, apud Aſcenſium Pariſiis anno 1519. cum Iacobi Syluii in Epiſtolas Commentariis, Baſil. denique anno 1553. apud Nic. Epiſcopium.

Anonymi.

De his ſeorſim agemus ad calcem huius opuſculi, cum nominatos notosque ſuo quemque ordine præmiſerimus.

Ant. Auguſtinus, I. C. præſtantiſſimus, Aliphanus primum tum Ilerdenſis Epiſcopus, ac tandem Tarraconenſis Archiepiſc.

In libro II. Emendationum & Opinionum Iuris nonnulla habet ad rem Monetariam ſpectantia.

Cap. VI. Scribendum eſſe aliquot Digeſtorum locis, decies centies aut millies.

Cap. VII. Seſtertium, denariumque non recte doctos quosdam viros æſtimaſſe; & quæ ſit conſtitutionis ult. de Donat. iuſta interpretatio.

Cap. IIX. de Aſſis & Vnciæ partibus.

Cap. IX. de Auri, Æris, Argenti libra, aureo ſiue ſolido, ſiliqua & tremiſſe.

Cap. X. de Centeſima vſura.

Cap. XI. de menſuris & vaſis & pedali menſura. Lugduni Tractatus ille editus eſt in quatuor tributus libros anno 1544. in octauo apud Sebaſtianum Gryphium, Venetiis item apud Iuntas & Baſileæ apud Ioannem Oporinum.

Anton. Faber, Seguſianus, Sabaudici Parlamenti Camberiacenſis ſummus Præſes.

De Nummariorum debitorum ſolutionibus.

Eſt quoque qui recenſet Antonini Soli, I. C. & Aſſeſſoris in Parlamento Pedemontano Tractatum de Monetis, quem non vidi.

Anton. Hauſmannus, I. C.

Reſolutiones de re Monetaria eiusque ſummis Regalibus anno 1615.

Anton. Monachus, Meliſſæ Auctor.

Sermone LVI. agit de Ponderibus ac Menſuris Stateriſque iniquis. Extant vero Sermones illi Græce ac Latine editi apud Froſchouerum Tiguri anno 1546, in folio, interpretibus Conrado Geſnero & Ioanne Ribitto.

Digitized by Google

Idiotiſmis, &c. Vide Tomum Apparatus ſacri ad Biblia Regia Plantiniana 1572. quorum editioni maximam partem præfuit.

Bernardinus Pratiſuolus, Regienſis.

Conſiderationi del M. Bernardino Pratiſuolo, Regiano ſopra l'Aliti gonſo del Segnor Gaſparo Caruſſi, nelle quali con chiariſſime ragioni ſi tratta delle moneie. In Reggio per Flauio e Flaminio fratelli de Bartoli 1604. folio.

Bernardus Zorbinus.

Traitté ſur le debordement ou ſurhauſſement de la Monnoye, advenu au pays de Provence és années 1590. 1591. 1592. *&* 1593. *avec la reduction & iuſte prix qui doit eſtre payé par ceux qui ont emprunté pendant ce temps, par M. Bernard Zorbin.*

Bilibaldus Pirkheimerus, Noricus, Patricius Noribergenſis.

De Priſcorum numiſmatum ad Nurembergenſis Monetæ valorem æſtimatione libellus, Tubingæ anno 1533. apud Vlricum Morhardum, Norimbergæ apud Ioannem Petreium 1542. in quarto, cum Gabrielis Byel, Ioannis Aquilæ & aliorum Tractatibus Monetariis, & in collectione omnium Pirkheimeri operum Francofurtenſi anno 1610. Conſulendas quoque moneo pag. 34. Boyſſianæ & pag. 440. Budellianæ Collectionum de re Monetaria.

Blancus, ſiue, le Blanc.

Traitté & aduis ſur le deſordre des Monnoyes & diuerſité des moyens d'y remedier, par M. L. B. Pariſiis anno 1600. in 4.

Aduertiſſement au Roy & a Nos Seigneurs de ſon Conſeil & de ſes Eſtats, pour remedieur aux deſordres & confuſions qui s'exercent a preſent ſur le fait des Monnoyes ayant cours en ce Royaume, ſelon leur valeur & bonte interieure en poids & loy, auec l'eualuation des poids & trebuchets, par M. L. B. en ſuitte de ſa remonſtrance ſur ce ſuiet. Pariſiis anno 1615.

Cœlius Secundus Curio.

De Menſuris Romanorum Tractatus extat a Ioanne Heruagio, excuſus cum Tito Liuio Baſil. an. 1549.

Caius Plinius Secundus.

Libro XXXIII. Hiſtoriæ ſuæ naturalis de Metallis auro, argento, ære, ac monetis multa habet; de ponderibus vero ac menſuris libri XXI, capite poſtremo. *Ca-*

Carolus Molinæus Pariſinus, I. C.

Tractatus de mutatione Monetarum in XI. quæſtiones digeſtus legitur a pag. 475. Budeliani Syſtematis deſcriptus ex collectione Matthæi Boyſſii, qui recte aduertit Tractatum illum nihil eſſe aliud quam extrema XI. capita a XC. ad C libri Commerciorum & Vſurarum redituumque pecunia conſtitutorum & Monetarum, qui ſeorſim anno 1555. in 4. Pariſiis & alibi atque vna cum cæteris eius operibus excuſus fuit. Gallice quoque Pariſiis prodiit anno 1556. *Sommaire du livre Analytique des Contrats, Vſures, Rentes, Conſtitutions, intereſts & Monnoyes, par M. Charles du Moulin.*

Chriſtophorus Beſoldus.

Inter cæteros eius Tractatus Politico-Iuridicos non omiſit de Nummis ac re Monetaria in vnum plurima pro more congerere.

Claudius Galenus, Pergamenus Medicus.

Eius nomine inſignitus circumfertur breuis Tractatus de Ponderibus & Menſuris ſæpe recuſus; tum vna cum omnibus eius operibus, tum ſeorſim, interpretibus Andrea Alciato, Michaele Neandro, aliisque.

Non eſſe Galeni, (qui ſub Seuero Imperatore anno Chriſtianæ epochæ ducenteſimo, vt alias in eius Chronologico Elogio euicimus, diem obiit extremum,) integrum ſaltem tractatum illum, vt modo legitur docet vel ipſa mentio Oribaſii in libro quem κατ' Ἀδαμάντιον ſcripſiſſe perhibetur.

Videndus porro eiusdem Galeni Tractatus de compoſitione Medicamentorum per genera, vbi Andromachum, Heram, Heraclidem, aliosque veteres in pluribus redarguit.

Claudius Salmaſius, Diuionenſis.

In notis ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, ad Tertuliani pallium, ad Solinum, in Confutationibus, in libris de Vſuris, Mutuo, Fœnore, ac ſimilibus ſæpe veterum Græcorum Romanorumque Rem Nummariam attigit, ſed non ſemper εὐστόχως, vt docent tum Kercoetiani Magiſtophori tres valentiſſimi, tum nuperæ eruditorum Virorum obſeruationes, quas conſulat curioſus Lector.

diligentia Proſperi Pariſii in ære expreſſit Natalis Bonifacius anno 1591.

Eiusdem Proſperi Tabula Geographica Calabriæ ære eleganter inciſa a Natale Bonifacio Sebenienſi edita fuit anno 1592. cum antiquis Magnæ Græciæ Vrbium & Populorum Numiſmatibus. Vtramque alias vidi in exquiſitiſſima Raphaelis Tricheti Fraxinei, cuius ſæpe iam alias meminimus, Bibliotheca.

Raphael Trichet Freſneus, ſiue Fraxineus, Burdegalenſis.

Epiſtola de Charondæ effigie in Catanenſi nummo argenteo expreſſa apud V. C. Petrum Seguinum Diui Germani in Vrbe Antiſtitem. Pariſiis 1658. in 8.

Idem vir in hiſce aliisque ſtudiis verſatiſſimus meditabatur accuratiſſimam Cretæ inſulæ deſcriptionem, & in eam rem tum tabulas Chorographicas, tum magnam numiſmatum antiquorum copiam ſibi comparauerat. Sed multa cogitantem mors oppreſſit. Eritne, qui inchoato operi ultimam admouere manum ſuſcipiat?

Samuel Veyrel.

Indice du Cabinet de Samuel Veyrel auec un recueil de quelques antiquitez de Saintes obſeruations ſur quelques Medailles. Burdegalæ 1635. in quarto.

Sebaſtianus Erizzus, Patricius venetus.

Diſcorſo di M. Sebaſtiano Erizzo ſopra le Medaglie de gli Antichi: con la Dichiaratione delle Monete Conſulari & delle Medaglie de gli Imperadori Romani. Quarta editio a Caio Iulio Cæſare ad Conſtantium Conſtantini Magni filium ab auctore recognita & aucta, Venetiis anno 1559. in 4. excuſa fuit apud Ioannem Variſcum & Paganinum Paganini. Cæteras eiusdem libri editiones modo non moror.

Sebaſtianus Munſterus.

Libro ſecundo Coſmographiæ Vniverſalis, vbi agit de Romanis Imperatoribus a Caio Cæſare ad Conſtantinum eiusque poſteros, & libro tertio, vbi de Germaniæ Imperatoribus a Carolo Magno ad Carolum V. effigies illorum nonnullas craſſa Minerua expreſſas repræſentauit Lectoribus. Mihi liber ille editus eſt Baſileæ in folio anno 1559. apud Henricum Petri. Cæteras editio-

ditiones aliis recenſendas relinquo vt in re haud magni momenti.

Stephanus Vinandus Pighius.

In Annalibus Romanorum tribus Tomis Antuerpiæ apud viduam Ioannis Moreti anno 1615. in folio impreſſis opera ac ſtudio R. P. Andreæ Schotti e Societate Ieſu, nonnulla ſubinde occurrunt veteris æris numiſmata.

Theodorus Gallæus, Chalcographus.

Illuſtrium Imagines ex antiquis marmoribus, numiſmatibus & gemmis expreſſæ, quæ extant Romæ Maior pars apud Fuluium Vrſinum, Theodorus Gallæus delineabat Romæ ex Archetypis & incidebat. Antuerpiæ anno 1598. ex Officina Plantiniana in quarto.

Iis adde ſis Ioannis Fabri Bambergenſis Medici Romani in Imagines Illuſtrium ex Fuluii Vrſini Bibliotheca Antuerpiæ a Theodoro Gallæo expreſſas Commentarium Antuerpiæ an. 1606. in 4. apud Balthazarem Moretum: atque hæc ſecunda editio illuſtrium imaginum auctior prodiit Appendice quadam ex eadem Fuluii Vrſini Bibliotheca.

Philippus Gallæus Pictor item & Chalcographus in eadem vrbe anno 1572. in lucem emiſerat in folio virorum doctorum de diſciplinis bene merentium effigies XLIV. ſed eæ ſunt recentiorum qui ad inſtitutum nummarium non pertinent ſed ad præcedentem potius Bibliothecam Bibliothecarum.

Thomas Tarterus, ſeu Treterus, Polonus, Canonicus ſanctæ Mariæ trans Tiberim Romæ.

Romanorum Imperatorum Effigies a Iulio Cæſare ad Rudolfum II. Romæ edidit apud Franciſcum Coattinum anno 1590. in octauo. De eodem quoque, ni fallor, egimus ſupra v. Ioannes Baptiſta de Cauallcriis.

Vincentius Cartarius, Regienſis Italus.

Le Vere e nuoue Imagini de gli Dei, &c. Vide ſupra quæ diximus v. Laurentius Pignorius.

Vincentius Ioannes, de la Stanoſa, dominus de Figaruelas, Hueſcanus ſiue Oſcenſis.

Muſeo de las Medallas deſconocidas Eſpagnolas. Publicalo D. Vin-

Digitized by Google

Vincentio Iuan de la Stanoſa Senior de Figaruelas, hiio i ciudadano de Hueſca, iluſtrado con tres diſcurſos del Padre Paulo de Raias de la Compania de Ieſus, *del Doctor, Don Franciſco Ximenes de Vrrea, i del Doctor Iuan Franciſco Andres.* Oſcæ apud Ioannem Nogues in 4. an. 1645.

Vincentius Mirabella.

Antiqua Siracuſa con alcune ſcelte Medaglie d'eſſe & de Principi che quelle poſſedetero. Neapoli, apud Lazarum Scorriggium in folio anno 1634.

Wolfgangus Lazius, Philoſophus ac Medicus Viennenſis atque Imperatoris Ferdinandi I. Hiſtoriogr.

In libris XII. Commentariorum Reipublicæ Romanæ in exteris Provinciis bello acquiſitis conſtitutæ, totidemque de Gentium variarum Migrationibus, &c. in libris IV. rerum Viennenſium, in libris II. Hiſtoricarum commemorationum de rebus Græciæ aliiſque operibus Baſileæ apud Ioannem Oporinum, Hanoviæ, & alibi deinceps editis, multa paſſim exhibuit, explicuitque Numiſmata Romana & Græca: ſed & peculiarem librum edidit oppido nunc rarum ac vere ſingularem, qui ſic inſcribitur.

Commentariorum vetuſtorum Numiſmatum maximi operis & quatuor ſectionibus multarum rerum publicarum per Aſiam, Africam, & Europam antiquitatis Hiſtoriam nodoſque Gordianis difficiliores comprehendentis ſpecimen exile quoddam C. Iulii Dictatoris Auguſti & Tiberii Cæſarum monetam, ſi quæ ex argento in forulis S. R. R. M. extat explicans, Tabulam videlicet ſectionis tertiæ partis ſecundæ primam, Viennæ Auſtriæ apud Michaelem Zimmerman. an. 1558. in folio.

Anonymi agmen extremum claudent.

Illuſtrium Philoſophorum & ſapientium effigies ab eorum Numiſmatibus extractæ: ſi quæ fides Anonymo collectori, atque excuſæ Venetiis in folio anno 1583. Eas noſtra mihi cum plerisque aliis Bibliotheca ſubminiſtrauit.

Hiſtoire des Empereurs Romains depuis Iules Ceſar juſques a Poſtumus, auec toutes les Medailles d'argent qu'ils ont fait battre de leurs temps. Pariſiis apud Stephanum Sommauille & Auguſtinum Courbé 1641. in folio.

Som-

Digitized by Google

Sommario delle vite de gli Imperadori Romani con le loro effigie co i nomi de Pontefici che furono alor tempi. Venetiis in charta expanſa.

Vir quidam eruditus orbi, vt aiunt, ſatis notus an. 1655. Seriem Chronologicam Imperatorum Romanorum a Caio Iulio Cæſare ad Ferdinandum III. Auguſtum (cui exanguem mancumque ſcriptorum aliquot rei Numiſmaticæ catalogum ſubiecit) in Officina Plantiniana in 4. editam Sereniſſimo Principi Leopoldo Guillelmo Archiduci, &c. obtuliſſe perhibentur. Verum ea non tanti eſt, vtpote parachroniſmis a capite ad calcem omnisque generis aberrationibus deformata, quas vel ipſi in rebus Chronologicis ac Philologicis tirones & deprehendere facile & refutare poſſint. Nos paratam habemus in Muſiua noſtra ſuppellectile ſeriem alteram Chronologicam ad ſanioris temporum doctrinæ amuſſim exactam quam cum curioſis rei Antiquariæ ac Nummariæ Lectoribus communicare, ſi DEVS volet, non dedignabimur.

PARS ALTERA, BIBLIOTHECÆ NVMMARIÆ

EX THEOLOGIS, IVRISCONSVLTIS, MEDICIS AC PHILOLOGIS CONCINNATÆ, DE MONETIS, PONDERIBVS ET MENSVRIS.

Abulcain Arabs.

SCripſiſſe Tractatum de Ponderibus & Menſuris perhibetur, qui in membranis Iacobi Golii poſt Ebenbitarum viſebatur ante annos 20. & quod excurrit. Ex Arabico ſermone in Latinum verſum fuiſſe aut typis vulgatum non accepi.

Ælius Antonius Nebriſſenſis Hiſpanus, Grammaticus & Hiſtoriogr. Regius.

Repetitio ſeptima de Ponderibus quam recitauit in Salmanticenſi Gymnaſio IV. Idus Iunias anni 1511. Compluti in 4. anno 1527. apud Michaelem Eguya.

Eiuſdem Repetitio ſexta de Menſuris ad III. Idus Iunias anni 1510.

Eiuſdem Repetitio octaua de Numeris quam recitauit in eodem Salmanticenſi Gymnaſio III. Idus Iunias an. 1512.

Africanus, is forte de quo in Geoponicis & Hippiatricis.

Fragmentum Africani de re Nummaria extat poſt Hippocratis Coi Medicorum Principis opera omnia a Marco Fabio Calvo Ravennate Latinitate donata & Romæ edita anno 1532.

Albertus Brunus, Aſtenſis, I. C.

Tractatus inſignis Augmenti & diminutionis Monetarum. Extat pag. 207. Tomi XII. Tractatuum iuris, tum etiam pag. 77. Boyſſianæ & pag. 353. Budelianæ Collectionum de re Monetaria.

Albertus Quatrocchius.

Diſputatio de officinæ Pharmaceutriæ veris & legitimis antiquorum ponderibus, in qua comprobatur pondera monetaria Veneta reſpondere iis quibus ætate Galeni utebatur Antiquitas. Huc quoque accedit Epitome Menſurarum Græcis Romanis & Arabibus Medicis olim familiarium. Venetiis apud Pinellum anno 1617, in 4.

Aldus Manutius, ſeu Manuccius, Pauli F. Aldi N.

De Drachmis & de Seſtertiis ad Ioannem Vincentium Pinellum & Ioannem Cratonem in libro de Quæſitis per epiſtolam. Venetiis apud Aldum in 8. anno 1576.

Alexander Sardus, Ferrarienſis.

Liber, ſeu potius trium foliorum libellus de Nummis, in quo antiquam pecuniam Romanam & Græcam metitur pretio eius quæ nunc eſt in vſu. Moguntiaci per Gaſparem Behem in 4. anno 1579.

Idem libellus anno 1648. recuſus fuit Patauii in 8. apud Paulum Frambotum hoc titulo: Liber de Nummis, in quo priſca Græcorum & Romanorum pecunia ad noſtri æris rationem redigitur.

Alphonſus Carranza.

El auſtamiento de las Monedas i la reduttion, &c. Madriti in folio an. 1629.

Andreas Alciatus, Medıolanenſis, I. C. celeberrimus.

Libellus de Ponderibus & Menſuris ſeorſim editus & in collectione omnium eiusdem operum Lugduni 1560. in folio, Baſileæ itidem in folio an. 1582, &c.

Vertit quoque libellum Claudii Galeni de Menſuris, qui

Digitized by Google

poſt prædictum libellum excuſus eſt & præterea cum aliis Galeni operibus.

Andreas Dinnerus, I. C.

Diſputationes de Monetæ mutatione quoad ſolutionem. Noribergæ apud Simeonem Halbuceyer in 4. anno 1622.

Andr. Lacuna, Secobienſis, Miles ſancti Petri & Medicus.

Libellum de Ponderibus & Menſuris medicinalibus ſubiecit epitomæ omnium Claudii Galeni operum. Baſil. in folio apud Iſingrenium an. 1551. & apud Thomam Guarinum 1571. Argentorati apud Zetznerum 1604. ac Lugduni in decimo ſexto, voluminibus quatuor, anno 1553. apud Guillelmum Rouillium.

Andreæ Lottini, Florentini.

Duas Tariffas vidi impreſſas Lugduni Italica Lingua anno 1551. in octauo apud Michaelem Syluium.

Andr. de Paiot, Primus Preſes Pariſiis in Curia Monetali.

Remonſtrances faites au Roy en ſon Conſeil d'Eſtat par la Cour des Monnoyes ſur le ſuiet des desordres qui ſe rencontrent en la Police des Monnoyes, par M. André de Paiot Preſident en icelle. Pariſiis 1651. in quarto.

Remonſtrances de la Cour des Monnoyes, faites au Roy le 13. Ianuier 1656. ſur l'Edit du mois de Decembre precedent, regiſtré en ladite Cour de l'exprés commandement de ſa Majeſté, porté par ſes Commiſſaires, le 23. dudit mois de Decembre. Pariſiis in quarto, anno 1656.

Andr. Schottus, Antuerp. e Societate Ieſu.

Tabula rei Nummariæ Romanorum Græcorumque, ad Belgicam, Gallicam, Hiſpanicam & Italicam monetam reuocatæ, in Hiſtoria veterumque ſcriptis perneceſſaria, ex Guillelmo Budæo, Georgio Agricola & Petro Ciacconio, cum breui Catalogo eorum qui apud Græcos Latinoſque de ponderibus, menſuris & re nummaria ſcripſerunt. Antuerp. in 8. apud Gerardum Wolſcharium anno 1616.

Angelus Politianus.

Epiſtola XIII. libri X. ad Franciottum Vrſinum tractat de ponderibus & menſuris, earumque notis. Epiſtolarum liber ſeorſim editus eſt ſæpius & vna cum cæteris eius operibus, in folio

Digitized by Google

folio apud Aldum Venetiis, apud Aſcenſium Pariſiis anno 1519. cum Iacobi Syluii in Epiſtolas Commentariis, Baſil. denique anno 1553. apud Nic. Epiſcopium.

Anonymi.

De his ſeorſim agemus ad calcem huius opuſculi, cum nominatos notosque ſuo quemque ordine præmiſerimus.

Ant. Auguſtinus, I. C. præſtantiſſimus, Aliphanus primum tum Ilerdenſis Epiſcopus, ac tandem Tarraconenſis Archiepiſc.

In libro II. Emendationum & Opinionum Iuris nonnulla habet ad rem Monetariam ſpectantia.

Cap. VI. Scribendum eſſe aliquot Digeſtorum locis, decies centies aut millies.

Cap. VII. Seſtertium, denariumque non recte doctos quosdam viros æſtimaſſe; & quæ ſit conſtitutionis ult. de Donat. iuſta interpretatio.

Cap. IIX. de Aſſis & Vnciæ partibus.

Cap. IX. de Auri, Æris, Argenti libra, aureo ſiue ſolido, ſiliqua & tremiſſe.

Cap. X. de Centeſima vſura.

Cap. XI. de menſuris & vaſis & pedali menſura. Lugduni Tractatus ille editus eſt in quatuor tributus libros anno 1544. in octauo apud Sebaſtianum Gryphium, Venetiis item apud Iuntas & Baſileæ apud Ioannem Oporinum.

Anton. Faber, Seguſianus, Sabaudici Parlamenti Camberiacenſis ſummus Præſes.

De Nummariorum debitorum ſolutionibus.

Eſt quoque qui recenſet Antonini Soli, I. C. & Aſſeſſoris in Parlamento Pedemontano Tractatum de Monetis, quem non vidi.

Anton. Hauſmannus, I. C.

Reſolutiones de re Monetaria eiusque ſummis Regalibus anno 1615.

Anton. Monachus, Meliſſæ Auctor.

Sermone LVI. agit de Ponderibus ac Menſuris Stateriſque iniquis. Extant vero Sermones illi Græce ac Latine editi apud Froſchouerum Tiguri anno 1546. in folio, interpretibus Conrado Geſnero & Ioanne Ribitto.

Digitized by Google

Ant. de Pineto, Noreii dominus.

Ex Georgio Agricola aliiſque collegit Tractatum de ponderibus, menſuris atque interuallis antiquorum, ediditque Gallice ante vernaculam verſionem Hiſtoriæ Naturalis Caii Plinii ſecundi, quæ ſæpius prælum experta eſt Lugduni & Pariſiis.

Anton. Theſaurus.

Tractatus de augmento & variatione monetarum. Francofurti in 4. an. 1610.

Auguſtinus Gadaldinus, Mutinenſis.

Latine reddidit librum Galeno adſcriptum de Ponderibus & Menſuris: ediderunt Iuntæ Venetiis anno 1551. in folio, cum Galeni operibus & ſæpe ſæpius conſequentibus annis.

A. Petrus ſiue de Petra, Narbonenſis.

Traitté des Monnoyes uſées, & de leur cours, & de leur peſenteur: par A. de la Pierre, Narbonnois. Pariſiis in 4. an. 1651.

De l'utilité des grains de remede pour le peſement des monnoyes d'argent, legeres ou uſées. Pariſiis anno 1644.

Aduis pour faciliter les payments en quarts d'eſcus de 21. ſols, preſenté au Conſeil en Ianuier 1645.

Aduis ſur les propoſitions faites au Conſeil du Roy, d'une fabrication de menuë monnoye d'argent ou de billon; preſenté par le meſme au Conſeil du Roy, au mois de Decembre de la meſme année.

Balbus, Menſor.

Scripſit ad Celſum de Agrimenſoria, ratiocinatoriaque, aſſe nimirum, minutiſque eius partibus.

Item de nominibus menſurarum librum, cuius meminit Raphael Maphæus Volaterranus.

Item ſcripſit de Coloniis Latinis, &c. vt quidem ex Geſnero refert Simlerus in Bibliotheca.

Marthus Fabius Caluus Rauennas, poſt Hippocratis omnia opera a ſe conuerſa & Romæ edita anno 1532. librum Baldi de Aſſe vulgauit, & poſt eum Ioannes Fredericus Gronouius in altera editione Commentarii de Seſtertiis.

Bartholomæus di Paſi, Venetus.

Tariffa de i peſi & miſure correſpondenti del Leuante al Ponente: & da una terra e luogo all'altro quaſi per tutte le parti del mondo, con

Digitized by Google

con la dichiaratione e notificatione di tutte robbe le che ſi tragono da vno paeſe per l'altro. Venetiis ſuperioris ſæculi anno 40.

Bartholomaeus Socinus, Senenſis, I. C.

Conſilium eius in Materia Monetarum in volumine Conſiliorum eius ſecundo, ordine CCXCVII. extat cum aliis pluribus eiusdem argumenti excuſum pag. 791. Budelianæ Collectionis.

Bartol. Volcmarus, I. C.

Eius ac Ioannis Wolſgangi Hilleri Diſcurſus & reſponſa iuris tria ad quæſtiones in re Monetaria quotidianas I. Quando certus ſpecificæ monetæ numerus in contentionem venit, an aucto eius extrinſeco valore tota corpora nummorum ſolvenda II. an certa quidem ſpecies in contractum venerit, quid ſtatuendum. III. An debitor, qui bonam recepit monetam ærosa & vili quæ tempore ſolutionis iuſta eſt in aucto tamen valore ob reprobam ſoluere queat. Francofurti in octauo an. 1623. apud Ioannem Carolum Vnckelium. Iam vero ab anno 1615. prodierat Diſcurſus eiusdem Iuridicus de Monetarum ſolutione.

Barraeus, ſiue, la Barre, Præſes in Electorum, vt vocant, Curia Rothomagenſi.

Traitté des eſpeces de Monnoyes, de la matiere, forme, figure & vſage d'icelles, dedié a Monſieur de Monthelon Conſeiller d'Eſtat. Rothomagi apud Ioannem Oſmont anno 1622. in 8. cum libro qui inſcribitur, *le Formulaire des Esleus*, & iterum ibidem an. 1627. in 8.

Beda, Venerabilis dictus, Anglus, O. Benedictini.

Tomo I. operum ejus varii præmittuntur Tractatus, atque inter cæteros: De Arithmeticis Numeris & menſa Pythagorica, de Computo, de Diuiſionibus Temporum, de ratione Calculi ubi de Aſſe & partibus eius, de numerorum diuiſione, de loquela per geſtum digitorum, de ratione vnciarum, &c. cum Bridferti Commentariis, quæ Lector per ocium conſulet.

Quædam ex iis editæ vidi cum adnotationibus Eliæ Vineti Santonis ad Voluſium, Rhemmium, Priſcianum, &c. Pariſiis anno 1565. in 8. apud Sebaſtianum Niuellium.

Benedictus Arias Montanus, Hiſpalenſis.

Thubalcaim, ſiue Tractatus peculiaris de ſacris Ponderibus ac menſuris, de cubito, de Satho, de Siclo, cum Hebraicæ linguæ Idio-

Idiotiſmis, &c. Vide Tomum Apparatus ſacri ad Biblia Regia Plantiniana 1572. quorum editioni maximam partem præfuit.

Bernardinus Pratiſuolus, Regienſis.

Conſiderationi del M. Bernardino Pratiſvolo, Regiano ſopra l'Aliti gonſo del Segnor Gaſparo Caruſſi, nelle quali con chiariſſime ragioni ſi tratta delle monete. In Reggio per Flauio e Flaminio fratelli de Bartoli 1604. folio.

Bernardus Zorbinus.

Traitté ſur le debordement ou ſurhauſſement de la Monnoye, aduenu au pays de Provence és années 1590. 1591. 1592. & 1593. auec la reduction & iuſte prix qui doit eſtre payé par ceux qui ont emprunté pendant ce temps, par M. Bernard Zorbin.

Bilibaldus Pir-Kheimerus, Noricus, Patricius Noribergenſis.

De Priſcorum numiſmatum ad Nurembergenſis Monetæ valorem æſtimatione libellus, Tubingæ anno 1533. apud Vrbicum Morhardum, Norimbergæ apud Ioannem Petreium 1542. in quarto, cum Gabrielis Byel, Ioannis Aquilæ & aliorum Tractatibus Monetariis, & in collectione omnium Pirkheimeri operum Francofurtenſi anno 1610. Conſulendas quoque moneo pag. 34. Boyſſianæ & pag. 440. Budellianæ Collectionum de re Monetaria.

Blancus, ſiue, le Blanc.

Traitté & aduis ſur le deſordre des Monnoyes & diuerſité des moyens d'y remedier, par M. L. B. Pariſiis anno 1600. in 4.

Aduertiſſement au Roy & à Nos Seigneurs de ſon Conſeil & de ſes Eſtats, pour remedieur aux deſordres & confuſions qui s'exercent a preſent ſur le fait des Monnoyes ayant cours en ce Royaume, ſelon leur valeur & bonte interieure en poids & loy, auec l'eualuation des poids & trebuchets, par M. L. B. en ſuitte de ſa remonſtrance ſur ce ſuiet. Pariſiis anno 1615.

Cælius Secundus Curio.

De Menſuris Romanorum Tractatus extat a Ioanne Heruagio, excuſus cum Tito Liuio Baſil. an. 1549.

Caius Plinius Secundus.

Libro XXXIII. Hiſtoriæ ſuæ naturalis de Metallis auro, argento, ære, ac monetis multa habet; de ponderibus vero ac menſuris libri XXI. capite poſtremo.

Digitized by Google

Carolus Molinæus Pariſinus, I. C.

Tractatus de mutatione Monetarum in XI. quæſtiones digeſtus legitur a pag. 475. Budeliani Syſtematis deſcriptus ex collectione Matthæi Boyſſii, qui recte aduertit Tractatum illum nihil eſſe aliud quam extrema XI. capita a XC. ad C libri Commerciorum & Vſurarum redituumque pecunia conſtitutorum & Monetarum, qui ſeorſim anno 1555. in 4. Pariſiis & alibi atque vna cum cæteris eius operibus excuſus fuit. Gallice quoque Pariſiis prodiit anno 1556. *Sommaire du livre Analytique des Contrats, Vſures, Rentes, Conſtitutions, intereſts & Monnoyes, par M. Charles du Moulin.*

Chriſtophorus Beſoldus.

Inter cæteros eius Tractatus Politico-Iuridicos non omiſit de Nummis ac re Monetaria in vnum plurima pro more congerere.

Claudius Galenus, Pergamenus Medicus.

Eius nomine inſignitus circumfertur breuis Tractatus de Ponderibus & Menſuris ſæpe recuſus, tum vna cum omnibus eius operibus, tum ſeorſim, interpretibus Andrea Alciato, Michaele Neandro, aliiſque.

Non eſſe Galeni, (qui ſub Seuero Imperatore anno Chriſtianæ epochæ ducenteſimo, vt alias in eius Chronologico Elogio euicimus, diem obiit extremum,) integrum ſaltem tractatum illum, vt modo legitur docet vel ipſa mentio Oribaſii in libro quem κτ̀ Ἀδαμάντιον ſcripſiſſe perhibetur.

Videndus porro eiuſdem Galeni Tractatus de compoſitione Medicamentorum per genera, vbi Andromachum, Heram, Heraclidem, alioſque veteres in pluribus redarguit.

Claudius Salmaſius, Diuionenſis.

In notis ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, ad Tertuliani pallium, ad Solinum, in Confutationibus, in libris de Vſuris, Mutuo, Fœnore, ac ſimilibus ſæpe veterum Græcorum Romanorumque Rem Nummariam attigit, ſed non ſemper εὐςόχως, vt docent tum Kercoetiani Magiſtophori tres valentiſſimi, tum nuperæ eruditorum Virorum obſeruationes, quas conſulat curioſus Lector.

Prodiit nuper Lugduni Batauorum cum aliis Salmaſianis edita epiſtola ad Ioannem Walæum ordine 67. in qua de Ponderibus & Menſuris Hæbræorum breuiter ediſſerit.

Cleopatra, Ægypti Regina, vt vulgo creditur, vel quemadmodum mutato ſexu ſcribere ſolet Ioſephus Scaliger, Cleopatras quiſpiam.

Libellus de Ponderibus & Menſuris accuratiſſime ſcriptus atque ex eiuſdem Reginæ ſiue ſcriptoris Coſmeticis, hoc eſt compoſitis de munditie & ornatu libris, expreſſus extat cum ſeorſim tum vna cum Galeni tractatu de Ponderibus in collectione omnium eius operum ex verſione Andreæ Alciati, Michaelis Neandri, &c.

Conradus Geſnerus, Tigurinus, Medicus.

Menſuræ apud veteres Græcos & Latinos ſcriptores vſitatæ liquidorum & aridorum ita diſpoſitæ vt quæ ſunt maioris ponderis ſemper præcedant: ſic enim veteribus facilius noſtræ atque aliarum gentium menſuræ conferentur. Tiguri apud Froſchouerum anno 1584. in 8. cum Dominici Maſſarii de Ponderibus & Menſuris Medicinalibus, libris tribus, ab innumerabilibus mendis eius opera expurgatis.

Conſtans de Silnecane, Præſes Curiæ Monetalis.

Extrait des Ordonnances Royaux, concernant l'eſtabliſſement & iuriſdiction des Commiſſaires de la Cour des Monnoyes, recueilly par M. Conſtant de Silnecane, Preſident en la Cour des Monnoyes. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy, 1652.

Conſtantinus Monachus, natione Afer, Ordinis Benedictini Congregationis Caſſinenſis.

De Ponderibus Medicinalibus librum peculiarem ſcripſiſſe dicitur a Caſpare Wolphio poſt Simlerum in Epitome Geſnerianæ Bibliothecæ. Vide eius opera Baſileæ excuſa, anno 1536. apud Henricum Petri.

Cuthbertus Tonſtallus, Dunelmenſis in Anglia Epiſcopus.

Guillelmi Budæi libros de Aſſe & partibus eius in Epitomen redigiſſe dicitur. Libros certe eius quatuor de Arte ſupputandi habemus excuſos. Lutetiæ apud Robertum Stephanum, anno 1529.

Cyriacus Schreiman.

Proba, hoc eſt de Ponderibus & libris omnium Metallorum Germanico idiomate, vna cum ſubtilitatibus quibusdam ad Alchymiam & artem Metallicam facientibus. Francofurti ad Mœnum in 4. anno 1578.

Cyriacus Spengemberg.

Tractatus ab eo ſcriptus Germanice de bono & malo vſu Monetarum editus fuit Francofurti in folio anno 1592. cum Memoriali Monetarum Tilemandi, vbi agitur de earum materia, forma, valore, &c.

Daniel Angelocrator.

Doctrina de Ponderibus, menſuris, & monetis per orbem omnem vſitatis, ex probatiſſimis quibusq; ſcriptoribus conquiſita, examinata, ac in aphoriſmos & tabellas redacta. Francofurti in 4. apud Godefridum Tampachium anno 1617.

Idem ſecundam editionem auctiorem atque emendatiorem anno 1628. dedicauit Amſtelodamenſis ciuitatis Senatui.

Demetrius Alabaldus.

Quædam de Minutiis: item de Ponderibus & menſuris edidit, impreſſa Venetiis a Ioanne Tacuino anno 1525. in 4. cum Valerio Probo, Petro Diacono, & aliis quibusdam. Extant quoque in Collectione Auctorum Linguæ Latinæ in vnum corpus redactorum a Dionyſio Gothofredo apud Geneuenſes & alibi in 4. editorum.

Didacus Couarruuias, a Leyua, Toletanus, I. V. D. eximius, & Epiſcopus Segobienſis, ſupremique Hiſpaniarum Senatus Preſes.

Collatio veterum numiſmatum cum his quæ modo exponuntur publica & regia auctoritate percuſſa, extat tum in Collectione omnium eius operum Lugdunenſi 1568. Veneta 1571. Lugdunenſi alia 1594. ex Officina Iuntarum qua ego vſus ſum, & aliis, tum in Budelliana Sylloge pag. 578. tum etiam ſeorſim Francofurti anno 1571. & antea Salmanticæ in Hiſpania apud Andream a Portonariis.

Ne vero quis erret, monendi ſunt Lectores, Tomo XII. Tractatuum iuris fol. 220. & apud Matthæum Boyſſium excuſa

Digitized by Google

fuiſſe tantum poſtrema duo capita VII. & VIII. cæteris omiſſis.

Dinus de Garbo, Florentinus, Medicus.

Tractatus de Ponderibus & menſuris cum eiusdem Chirurgia aliisque opuſculis Ferrariæ apud Andream Gallicum anno 1485. in folio, & Venetiis 1536. apud Lucam Antonium Iuntam in folio.

Diodorus, antiquus ſcriptor.

De Ponderibus & Menſuris breuis tractatus extat poſt Hippiatrica, ſeu duos de re Venerinaria libros a Ioanne Ruellio Sueſſionenſi Medico, Latinitate donatos editosque Pariſiis.

Non apparet tamen in Græca Hippiatricorum collectione, nec in Manuſcripto noſtro codice optimæ notæ eoque antiquiſſimo, in quo extant quædam ſimilia iis quæ Galeno tribuuntur, quædam etiam ab iis omnino diuerſa.

Conradus Geſnerus teſtatur Græce ſcriptum in Italia aſſeruari, eiusdemque videtur meminiſſe Georgius Agricola in Præfatione in librum de Ponderibus & menſuris.

Dionyſius Godefridus, Procurator Regius in Curia Monetali.

Advis preſenté a la Reyne pour reduire les Monnoyes a leur iuſte prix & valeur, empeſcher le ſurhauſſement & empirance d'icelles, par Denis Godefroy Procureur General en la Cour des Monnoyes. Pariſiis apud Petrum Cheualier 1611. in 8.

Dionyſius Petauius, Aurelianenſis, e Societate Ieſu.

S. Epiphanii librum de Ponderibus & menſuris Latine vertit & doctiſſimis animaduerſionibus illuſtrauit, quibus ſubiecit diatribam de Folle, de Miliarenſi ac numinorum minutiis. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy & alios 1622. in folio.

Dioſcorides, Anazarbeus, Medicus.

In Tractatu de Ponderibus qui Galeno tribui ſolet, poſt Cleopatræ & Hippiatricorum menſuras extat Dioſcoridis fragmentum ex maiori opere περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ περὶ μέτρων ὑγρῶν. Sparſim quoque in operibus quæ præ manibus omnium habentur, nonnulla admiſcet ad hoc argumentum ſpectantia, nec omittendi eruditiſſimi illorum interpretes & Scholiaſtæ.

Domi-

Dominicus Maſſarius, Arcignaneus, Vicentinus.

De ponderibus & menſuris Medicinalibus libri tres ex Græcis, Arabicis & Latinis rei Medicæ ſcriptoribus diligentiſſime conſcripti. Papiæ apud Bernardinum de Garaldis anno 1516. in folio cum Anglo Benedicto, &c. Tiguri vero anno 1584. in 8. apud Froſchouerum cum Conradi Geſneri de eadem re libello, & aliis ſtudio Caſparis Wolphii Tigurini in lucem editis.

Eduardus Brerevvood, Anglus, Aſtronomiæ Profeſſor Londini in Collegio Greſſamenſi.

De ponderibus & pretiis veterum nummorum, eorumque cum recentioribus collatione liber vnus. Londini apud Ioannem Billium, in 4. anno 1614.

Idem tractatus nuper recuſus prodiit in Apparatu ad Biblia Polyglotta Bryani Waltoni, cum Iacobi Tirini de eodem argumento ex variis auctoribus collectione.

Elbertus Leoninus, primarius iuris Profeſſor in Academia Louanienſi, & Cancellarius Ducatus Gelariæ & Ciuitatis Zutphanæ.

Conſilium eius in materia Monetarum ordine XXXI. Extat cum quibuſdam aliis pag. 724. Budelianæ collectionis.

Elias Vinetus, Santo.

In Quintum Rhemmium, Fannium, Priſcianum, Bedam atque Voluſium Notas & emendationes edidit cum ſeorſim vulgatas Pariſiis in 8. anno 1565. apud Sebaſtianum Niuellium, tum ad calcem libri de re Nummaria a Franciſco Hotomanno excuſas.

Ipſius quoque Guillelmi Budæi libros V. de Aſſe & partibus eius in Compendium redegit.

S. Epiphanius, Conſtantiæ Cypri Epiſcopus.

Librum edidit de ponderibus & menſuris a Iano Cornario primum, tum a R. P. Dionyſio Petauio S. I. Latinitate donatum. Extat Tomo II. operum Epiphanii editionis Pariſienſis an. 1622. in folio apud Sebaſtianum Cramoiſy & alios: nam Baſileenſem apud Robertum Winter, aliaſque nunc omitto.

Erycius Puteanus.

Pecuniæ Romanæ ratio ad noſtram facillimo calculo reuocata. Louanii ex officina Riuiana in 12. anno 1620. Antuerpiæ apud

apud Belleros, & Coloniæ apud Conradum Burgenium atque in eadem vrbe Antuerpienſi anno 1628. ad calcem opuſculi Claudii Chiffletii de Numiſmate antiquo in 8.

Eiusdem Erycii Puteani de ſtipendio militari apud Romanos Syntagma, quo modus eius hactenus ignoratus conſtituitur. Louanii ex eadem officina Riuiana 1520. in 12.

Franciſcus Aretius, I. C.

Duo eius in materia monetarum Conſilia XI. videlicet & CXII. Budelius edidit cum aliis pag. 679. & ſequentibus ſuæ Collectionis.

Franciſcus de Aula.

Tractatus de Monetis anno 1590.

Franciſcus Baldus, Aduocatus Regius in Curia Monetali.

Raiſons de l'Edit & Reglement des Monnoyes du mois de Nouembre 1614. par François le Begue Conſeiller & Aduocat General de ſa Maieſté en la Cour des Monnoyes. Pariſiis apud Viduam Nicolai Roffert, anno 1615. in 8.

Traitté & aduis ſur les deſordres des Monnoyes, & diuerſité des moyens d'y remedier. Pariſiis anno 1600. in 8.

Franciſcus Bonafides, Medicus.

Commentarium de ponderibus minoribus & grano ſcripſiſſe dicitur Tomo I. ſuorum operum, quæ Ioſias Simlerus in Bibliothecæ Geſnerianæ Epitome commemorat quidem, ſed neſcire ſe fatetur num diuulgata ſint. Certe Ioannes Antonides vander Linden in Catalogo de ſcriptis Medicis etiam tertium recuſo, de eo ne verbum quidem.

Franciſcus Broeus, I. V. D. & Profeſſor in Academia Bituricenſi.

Orationem habuit in Auditorio Iuris, maxima omnium ordinum frequentia, publicique deinde iuris fecit hoc titulo: Parallela legis & Nummi, quibus triplex Iuris ſpecies Naturalis, Gentium & Ciuilis, Philologice exponitur. Pariſiis apud Mathurinum du Puys anno 1633. in 8.

Franciſcus Curtius, Senior, Papienſis, I. V. D.

Tractatus Monetarum extat Tomo XII. collectionis ampliſſimæ Tractatuum utriusque iuris, folio 235. vnde in Boyſſianam pagina 60. & in Budellianam pag. 455. Monetarias collectio-

ctiones deriuatus eſt; videndæ quoque operum eiuſdem Iuriſconſulti Venetæ editiones.

Prodiit quoque Francofurti apud Nicolaum Steinium anno 1610. in 8. Tractatus, vt dicitur, prope diuinus, de iure fiſci & de numiſmatibus.

Franciſcus Garraltus, de Gorgiis, Generalis Præfectus Curiæ Monetalis, tum Franciæ Theſaurarius, &c.

Les recherches des Monnoyes, poids & maniere de nombrer des premieres & plus renommées Nations du monde reduites aux Monnoyes, poids & maniere de nombrer des François, diuiſées en trois Livres, par Francois, Garrault, ſieur de Gorges, &c. Pariſiis apud Martinum Iuuenem 1576. in 8.

Memoires & recueil des nombres, poids, meſures & Monnoyes anciennes & modernes des nations plus renommées, r'apport & conference des vnes aux autres, auec une reduction aux Royales de la France, qui ſont en vſage en la ville de Paris. Lutetiæ Pariſiorum apud Iannetum Mettayer 1595. in 8.

Recueil des principaux aduis donnez en l'Aſſemblée de S. Germain des Prez ſur le contenu des memoires preſentez a ſa Maieſté eſtant a Poictiers, portant l'établiſſement du compte par eſcus, & ſuppreſſion de celuy par ſols & livres, avec les Paradoxes ſur le fait des Monnoyes, par François Garrault Seigneur des Gorges Conſeiller du Roy, & General en la Cour des Monnoyes. Pariſiis apud Iacobum du Puys, anno 1578. In octauo ſeorſim, itemque cum libello Ioannis Bodini.

Sommaire des Edits & Ordonnances Royaux, concernans la Cour des Monnoyes & Officiers particuliers d'icelles, enſemble les Changeurs Orfévres, & autres répondans & juſticiables de ladite Cour. Turonibus apud Iametum Mettayer 1590. in 8. & iterum Pariſiis 1612. in 8. & 1632. apud Iacobum Beſſin in 8.

Des Mines d'argent trouvées en France, ouvrage & Police d'icelles, par François Garrault Sieur des Gorges, &c. Pariſiis 1579. in 8.

Franciſcus Grimaldetus, Regius in Præſidiali Andegauorum Curia Aduocatus.

Des Monnoyes, augment & diminution du prix d'icelles livre unique, par Francois Grimaudet, Advocat du Roy au Siége Preſidial d'Angers: Pariſiis apud Martinum Iuuenem anno 1576. in 8. Itidem apud

apud Hieronymum Marneſſium & viduam Guillelmi Cavellat, an. 1585. in 8.

Paraphraſe des droits, des vſures & contracts pignoratifs. Pariſiis 1587. in 8.

Item *les opuſcules politiques du meſme.* In eadem Pariſienſi vrbe anno 1580. in 8.

Franciſcus Hotomannus Pariſinus, I. C.

Liber de re Nummaria Populi Romani, eiusdemque diſputatio de Aureo Iuſtinianeo aduerſus obſeruationem quamdam Iacobi Cuiacii libro XIX. de Iuſtiniana Aurei obſeruatione, cum Voluſii Metiani, Rhemmii Fannii, & Priſciani Cæſarienſis opuſculis de Aſſe, Ponderibus & Menſuris, ac Budæi & Agricolæ breuiario de Aſſe. Genevæ apud Guillelmum Læmarium, anno 1585. in octauo.

Eadem vero diſputatio iam ab anno præcedenti fuerat excuſa Baſileæ in 8. per Euſebium Epiſcopium.

Gabriel Byel, Spirenſis, S. T. L. & in Schola Tubingenſi lector ordinarius, Ordinis Clericorum in communi viuentium.

De monetarum poteſtate ſimul & vtilitate libellus aureus auctore doctiſſimo viro Gabriële Byel cum libellis Ioannis Aquilæ, Bilibaldi PirKheimeri, & aliorum, editus eſt primum (ut quidem arbitror, ſaltem priorem hactenus editionem non noui) Norimbergæ apud Ioannem Petreium anno 1542. in 4. Deinde initio Collectionis Monetariæ, Matthæi Boyſſii, Coloniæ Agrippinæ anno 1574. in 8. Cumque omiſſus fuiſſet neſcio quam ob cauſam a Budelio & raro incurreret, recuſus deinde eſt cum libris duobus de re Monetaria Marquardi Freheri, & Nicolai Oreſmii tractatu de Mutationibus monetarum anno 1605. in 4. Lubduni (ſic enim ſcribitur neſcio quis in Germania locus, ne quis paullo quam par ſit argutior erratum hic aliquod typographicum ſuſpicetur) apud Gothardum Vœgelinum.

Gaſpar Antonius Theſaurus, ſeu Teſſaurus, Senator Pedemontanus.

De mutatione ac falſitate monetæ, ſiue de augmento, variatione ac diminutione monetarum Tractatus varii ex Bibliotheca Gaſparis Antonii Theſauri, Auguſtæ Taurinorum an. 1609. & anno ſequenti 1610. in 4. Francofurti apud Iacobum Fiſcherum.

Gaſpar

Gaſpar Scioppius, Francus, vir deſultoriæ leuitatis.

Sub Paſchaſii Groſippi larua deliteſcens occurret tibi, Lector, paullo poſt infra v. Ioannes Fredericus Gronouius.

Gaſpar Scaruffius, Regienſis.

L'Alitinonfo di M. Gaſparo Scaruffi, Regiano, par fare Ragione e concordanza d'oro & d'argento che ſervira in univerſalo tanto per provedere a gli infiniti abuſi del toſare & guaſtare monete, quanto per regolare egni ſorte di pagamenti, e redurre anco tutto il mondo ad vna ſola moneta. Regii in Æmilia apud Hercolianum Bartolum 1582. in folio.

In eadem quoque vrbe eodemque anno prodiit:

Breue inſtruttione ſopra il diſcorſo dal mag. M. Gaſparo Scaruffi per regolare le coſe delli denari.

Gaſpar Waſerus, Tigurinus.

De antiquis numis Hebræorum, Chaldæorum & Syrorum quorum ſacra Biblia & Rabbinorum ſcripta meminerunt, libri duo: quibus cum ſacri tum profani Auctores locis innumerabilibus illuſtrantur additis figuris ære expreſſis. Tiguri in officina Wolphiana 1605. in 4.

De antiquis menſuris Hebræorum, quarum ſacra Biblia meminerunt, libri tres; quibus interſperſæ ſunt menſuræ Ægyptiorum, Arabum, Syrorum, Perſarum, Græcorum & Romanorum, quæ cum ipſæ per ſe explicantur, tum per has Hebraicæ. Heidelbergæ apud Gothardum Vœgelinum 1610. in 4.

Gaſpar Wolphius, Tigurinus.

Tabula generalis diuerſorum ponderum ac totius ſecundi libri Dominici Maſſarii Vincentini, de Ponderibus quaſi quoddam compendium deducens ſemper maiora in minora, & oſtendens quoties minor in maiore contineatur, vna cum eiusdem Abaco, ſiue Tabula ponderum & menſurarum, atque Alphabetica enumeratione Virorum illuſtrium ex Bibliotheca Ioſiæ Simleri collectorum, qui de ponderum & menſurarum doctrina vel integros libros aut tractatus ſcripſerunt, vel ſaltem obiter aut ſummarie in ſuis ſcriptis hanc materiam attigerunt. Tiguri apud Froſchouerum 1584. in 8. cum Dominici Maſſarii de eodem argu-

 mento

Digitized by Google

mento libris tribus, & Ioſiæ eiusdem Simleri atque Conradi Geſneri quibusdam Appendicibus.

Georgius Agricola, Kempnicenſis, Medicus ac Philoſophus inſignis.

Libri quinque de Menſuris ac ponderibus, in quibus pleraque a Guillelmo Budæo & Leonardo Portio parum animaduerſa diligenter excutiuntur. Pariſiis apud Chriſtianum Wechelum in 8. anno 1533.

De Menſuris & Ponderibus Romanorum atque Græcorum libri V. De externis menſuris ac ponderibus libri II. Ad ea quæ Andreas Alciatus denuo diſputauit de ponderibus & menſuris, breuis defenſio lib. I. De menſuris, quibus interualla metimur, lib. I. De reſtituendis ponderibus atque menſuris lib. I. De pretio metallorum & monetis, pondere, temperatura, &c. libri tres, Baſileæ apud Hieronymum Frobenium, 1550. in folio.

Omitto eiusdem Georgii Agricolæ libros de ſubterraneis Foſſilibus, & omni re Metallica cum obſeruationibus Georgii Fabricii, &c. vt moneam Lectores meos quæ mei ſunt inſtituti, ex eius nimirum operibus de Ponderibus & Menſuris libellum fuiſſe collectum, & Gallica lingua ſcriptum Gallicæ Plinii verſioni præmiſſum fuiſſe in editionibus Lugdunenſibus & Pariſienſibus, interprete Antonio Pineto, de quo diximus.

Georgius Caſſander, Brugenſis, Flander.

Supputatio rei Nummariæ Romanorum ac Græcorum ad Monetam Elandricam: Gandaui in 8. editum libellum illum aſſerit Valerius Andreas Deſſelius in Bibliotheca ſua Belgica, ſed annum non adſcribit, niſi forte iunctus fuerit ſententiis ſelectioribus ex Plautinis Comœdiis collectis, quas ibidem ait editas fuiſſe eadem forma, anno 1536. typis Iodoci Lamberti.

In editione Pariſienſi quæ dicitur omnium operum Caſſandri apud Abrahamum Pacard, in folio 1616. nec ſupputatio illa rei Nummariæ nec ſententiæ illæ Plautinæ apparent.

Georgius Heniſchius, Bardfeldenſis, Medicus & Mathematicus Auguſtanus.

De Aſſe & partibus eius. Auguſtæ Vindelicorum apud Seba-

Digitized by Google

Sebaſtianum Mylium typis Dauidis Franci, an. 1606. in 8. anno præcedenti eadem forma, De numeratione multiplici vetere & recenti in eadem vrbe.

Germanus Conſtant, Iudex Monetalis Toloſe.

Traitté de la Cour des Monnoyes & de l'eſtenduë de ſa Iurisdiction, diuiſé en cinq parties. I. des premiers Generaux Maiſtres des Monnoyes. II. de leur érection en Chambre des Monnoyes. III. de ſa création en Chambre Souveraine. IV. des Generaux Provinciaux & ſubſidiaires. V. Des Iuges Gardes des Monnoyes. Le tout iuſtifié par Chartres, Edits, Ordonnances & Declarations de nos Roys, & Arreſts de leur Conſeil, & redigez en ordre Chronologique. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy an. 1658. in folio.

Guido ſeu Vidus Pancirollus, I. C.

Vide cap. 66. lib. I. Theſauri variarum eius lectionum.

Guillelmus ſeu Willelmus Antonii Freundeberg.

Vide infra v. Ioannes Kitzelius.

Guillelmus Budæus, Pariſinus, Franciſci I. Francorum Regis a Secretis & Conſiliis.

De Aſſe & partibus eius libri V. Pariſiis in folio, annis 1616. & 1624. apud Iodocum Aſcenſium, Venetiis in Officina Aldi 1522. Coloniæ apud Soterem 1528. in 8. adiecto etiam Breuiario per eundem Budæum ſcripto, Lugduni in 8. anno 1542. Denique Pariſiis ab auctore nouiſſime recogniti & locupletati in fol. apud Robertum Stephanum, & Lugduni item apud Gryphium 1550. in 8.

Eidem quoque tribuitur libellus de Moneta Græca, ad Gallicam pecuniam æſtimata.

Plures Epitomen librorum illorum ſcripſerunt, inter quos præcipui numerantur, Cuthbertus Tonſtallus, Elias Vinetus, Staniſlaus Grepſius, &c.

Extat quoque lingua vernacula editus anno 1527. Pariſiis libellus hoc titulo: *Sommaire ou epitome du liure* de Aſſe, *par M. Guillaume Budé.*

Guillelmus Philander, Caſtilionenſis.

Epitome de ponderibus & menſuris Romanorum, ex libris Georgii Agricolæ. Extat poſt tractatum Franciſci Hotomanni

Digitized by Google

de re Nummaria, & poſt Vitruuii libros de Architectura doctiſſimis eiusdem Philandri annotationibus illuſtratos, Romæ, Lugduni, Argentinæ, Pariſiis, & alibi ſæpius excuſos.

Guillelmus Rondeletius, Monſpelienſis Medicus.

De ponderibus ſiue iuſta quantitate & proportione Medicamentorum liber, Patauii, Lugduni, Antuerpiæ, atque alibi editus cum aliorum libellis de Doſibus, qui ſane ad inſtitutum Bibliothecæ noſtræ Nummariæ nihil aut parum admodum conferre videntur, ideoque prætermiſſi, ac Medicis ac Pharmacopolis relicti.

Hadrianus Iunius, Hornanus, Medicus.

Iuniores conſulant caput vnum alterumue Nomenclatoris eius anno 1567. ac deinceps multis in Officinis Vrbibusque recuſi.

Henningus Gœden, Hauelbergenſis, I. C.

Conſilium eius LXXVII. quod ad Monetarium negotium ſpectat, edidit Budelius p. 792. ſuæ Collectionis.

Henningus Rennimannus, I. V. D. & Profeſſor Erphurdienſis.

Deciſio controuerſiæ Monetariæ circa bonitatis in moneta extrinſecæ ſiue valoris vulgo recepti incrementum & decrementum, cuius id, creditoris an debitoris lucro vel damno, veniat. Erfurti apud Martinum Spangenb. anno 1610.

Henricus Bocerus, I. C. & Profeſſor Londinenſis.

De Ponderibus & pretiis veterum nummorum eorumque cum veteribus collatione liber vnus, ſiue Tractatus de iure Monetarum, cui adiecta eſt eiusdem controuerſarum Concluſionum Centuria. Francofurti apud Bernerum, anno 1614. & Tubingæ eodem anno.

Henricus Buntingus, Grunoenſis, Prædicans in Ducatu Brunſvvicenſi.

De Monetis & menſuris Sacræ ſcripturæ libellus, Germanica lingua editus Magdeburgi, in 8. an. 1583.

Henricus Hovverde, Suriæ in Anglia Comes.

De Ponderibus & menſuris, libros duos confeciſſe perhibetur

tur a quibuſdam. Verum Simlerus ex Ioanne Balæo eorum non meminit, docetque decollatum Londini 1547.

Henricus Hornmannus.

Diſputatio Monetarum in diſcuſſione contentionum crediti & ſolutionis hoc tempore, inter mercatores & alios qui in foro verſantur; valde vtilis, per interrogationem & reſponſionem. Vide pag. 361. Collectionis Boyſſianæ & 667. Budelianæ.

Henricus Lorittus, Glareanus a patria Glarona Helvetiorum vrbe, vulgo ſic dictus.

De Aſſe & partibus eius liber. Baſileæ an. 1550. apud Iſingreinium, in folio.

Videndi quoque eiuſdem Commentarii in Caii Suetonii Tranquilli Claudium & Galbam Imperatores.

Henricus Mameranus, Lucemburgenſis, I. C.

Priſcæ Monetæ ad huius noſtri temporis diuerſas aliquot nationum monetas ſupputatio, collecta an. 1550. & ſequenti anno Coloniæ Vbiorum edita apud ipſum Auctorem, extat pag. 661. Budeliani Syntagmatis.

Henricus Poulain, in Curia Monetali Senator Regius.

Traitté des Monnoyes pour vn Conſeiller d'Eſtat. Pariſiis 1621. in 4. cum reſponſione ad librum Dionyſii Godefridi.

Quæ verò ſequuntur in mſſ. duntaxat codicibus leguntur, vt audio.

I. Conference des Monnoyes de France, d'Eſpagne, & d'Angleterre.

II. Autre Conference des Monnoyes de France à celles d'Eſpagne. & reduction de 24. ſortes de poids de pluſieurs Royaumes, Principautez & Seigneuries, differents de celuy de Paris.

III. Le prix du marc d'or & d'argent, depuis l'année 1300. iuſques en 1614.

IV. De quatre eſpeces de ſurhauſſement: & comment ils aduiennent: de quel genre eſt celuy d'apreſent & de la neceſſité & utilité qu'il y a d'envoyer en Eſpagne auparauant le Réglement general des Monnoyes de France, preſenté à Monſeigneur le Chancelier le 7. Fevrier 1615.

Henricus Vranius, Reſſenſis in Cliuia.

De re Nummaria, Menſuris ac ponderibus Epitome ex Bu-

Digitized by Google

Budæo, Portio, Alciato, & Agricola concinnata. Coloniæ anno 1569. in 8.

Heron, Alexandrinus, Mathematicus.

Ioſephus Scaliger in opuſculo poſtumo de re Nummaria, aliique poſt eum citant Heronis de Ponderibus ſeu de re Nummaria librum, nondum, quod ſciam, typis editum.

Iidem quoque plurimi faciunt fragmentum quoddam eiuſdem Heronis a Ioachimo Camerario Papebergenſi Medico ex codice Budenſis Bibliothecæ depromptum.

Hieronymus Cardanus, Mediolanenſis, Medicus & Philoſophus.

Opus nouum de Proportionibus Numerorum, motuum, ponderum, ſonorum, aliarumque rerum menſurandarum, in libros V. digeſtum: De Regulis Algebricis, &c. Baſileæ 1570. in folio.

Adi quoque, ſi vacat, nuperam Lugdunenſem editionem omnium eiusdem ſcriptoris operum, in folio decem Tomis.

Hieronymus a Touar.

De ponderibus Medicamentorum liber. Hiſpali in Bætica, ex Officina Antoniana anno 1572. in 4.

Iacobus Ælemannus, I. C. & Scabinus Magdeburgenſis.

Tractatus de iure, valore, mutatione, reprobatione, ſolutione & variis monetæ ſpeciebus. Item pœnis falſorum Monetariorum, &c.

Iacobus Bornitius, I. V. D.

De Nummis in republica percutiendis & conſeruandis libri duo, ex eius Syſtemate Politico deprompti. Hanouiæ typis Wechelianis 1608. in 4.

Eiusdem Ærarium, ſiue Tractatus de ærario ſacro, ciuili, militari, communi & ſacratiori. Francofurti anno 1612. in 4.

Iacobus le Clerc, Iudex Gardiator, vt vocant, Monetæ Pictavienſis.

Recueil d'aucuns Edits, Déclarations, Lettres patentes & Arreſts du Conſeil d'Eſtat & Privé de nos Roys, touchant la ſouveraineté & Iurisdiction priuatiue & cumulatiue de la Cour des Monnoyes, Iuges, Gardes, Officiers & Iuſticiables d'icelle. Pariſiis an. 1635. in 4.

Iaco-

Digitized by Google

Iacobus Capellus, Miniſter Caluiniana ſectæ, & Profeſſor Sedanenſis.

De Ponderibus, Nummis & Menſuris libri quinque, Francofurti annis 1605. & 1606. in quarto duobus tomis apud Læuinum Hulſium, cum Miſcellaneis ad rem Nummariam & Ponderariam pertinentibus.

Iacobus Menocius, I. C.

Duo eius conſilia ad rem Nummariam ſeu Monetariam ſpectantia libri I. 48. & libri II. 138. edidit Budelius pag. 702. ſuæ Collectionis.

Iacobus de Puteo, I. C.

Diſputatio in materia Monetaria mutationis, quæ, teſte Simlero, habetur in tractatu Alberti Bruni de augmento, de diminutione Monetarum, de quo ſupra.

Iacobus Syluius, Ambianenſis, Medicus.

Commentarios ſcripſit in epiſtolas Angeli Politiani, ac nominatim in ep. 1. lib. X. ad Franciottum Vrſinum, in qua nonnulla ab Angelo de Ponderibus & Menſuris annotata correxit. Pariſiis in folio anno 1519. apud Iacobum Aſcenſium Badium.

Idem libro III. Methodi componendorum Medicamentorum tractat de ponderibus & menſuris, quæ in vſu ſunt apud Galenum & recentiores Medicos: & in principio Annotationum in Meſuæ Antidotarium, quædam præfixit de menſuris & ponderibus Meſuæ conſuetis.

Iacobus Tirinus, Antuerpianus, Societatis Ieſu Theologus.

In Prolegomenis ad eruditiſſima Commentaria in ſacram ſcripturam agit inter cætera I. de Antiquis Hebræorum, Græcorum, Romanorum, Ponderibus ac Monetis collatis cum modernis Italorum, Gallorum, Hiſpanorum, Belgarum, &c. II. de Menſuris ſeu vaſis eorundem. III. de Menſuris longitudinum, &c. Antuerpiæ anno 1632. in folio tribus tomis, apud Martium Nutium.

Eædem obſeruationes extant, tum in Apparatu Briani Waltoni ad Biblia ſua Polyglotta, Londini anno 1659. pluribus tomis excuſa, tum in Bibliis, ſiue quæ dicuntur Magna, quinque Tomis maioribus Pariſiis, anno 1644. editis, ſiue quæ Maxima

Ver-

Digitized by Google

Verſionum & Annotationum appellari placuit, in eadem vrbe Pariſienſi publicatis, atque in Tomos XIX. diſtributis apud Dionyſium Bechet, Ludouicum Billaine, Antonium Bertier, & Simeonem Piger, an.1660. neutrubi tamen præfixo ipſius Tirini nomine quod ratio poſtulabat & ſumma æquitas.

Iacobus Waraus.

Nonnihil ſcripſiſſe dicitur de Monetis, ſed non vidi.

Ioachimus Camerarius, Papebergenſis, Profeſſor Lipſienſis.

De Numiſmatis, ſeu Moneta veterum Græcorum & Latinorum, cum Xenophontis libello de re Equeſtri Latine reddito, proprioque eius Hippocomico. Tubingæ in 8. anno 1539. apud Vlricum Mochardum, deinde anno 1560.

Ioachimus Mynſingerus, Germanus, I.C.

Obſeruationes eius ad valorem monetæ pertinentes exhibet Budelius pag. 795. ſuæ collectionis.

Ioachimus Vadianus, Heluetius Medicus.

Epiſtola ad Rodolfum Agricolam Rhetum iuniorem ſcripta, vbi explicatur locus apud Plinium de Dodrante & Pygmæis de longitudine Gabbaris, & quid ſit Vncia apud eundem. Extat cum eiuſdem Philologi commentariis in Pomponium Melam, Viennæ Auſtriæ, an. 1518. Pariſiis 1530. Baſileæ apud Cratandrum, &c.

Ioannes Antonius de Rubeis, Alexandrinus, I.C.

Conſilium eius ordine CXLVIII. quod tractat de Monetis, extat cum aliis pag. 681. Collectionis Budelianæ.

Ioannes Aquila, vtriuſque Iuris interpres, & Profeſſor Tubingenſis.

De poteſtate & vtilitate Monetarum Tractatus ad Ioannem Stœfflerinum editus eſt in 4. Norimbergæ anno 1542. in 4. apud Ioannem Petreium cum Gabriëlis Byel & Bilibaldi Pirckheimeri tractatibus, Coloniæ anno 1551. apud Mameranum, p. 10. Collectionis Boyſſianæ, & p. 413. Budelianæ.

Ioannes Arphus, Legionenſis.

Cuilatador de la plata, oro, y piedras, compueſto por Ioan Arphe de Villafanne natural de Leon, vezino de Valladolid. Madriti in 8. anno 1558. apud Guillelmum Drouy, & poſtea Valliſoleti apud Alfonſum

ſum & Didacum Fernandem Cordubenſem, in quarto anno 1572.

Ioannes Bapt. Egnatius, Venetus.

Vide Annotationes in Auguſtum Suetonii tum ſeorſim editas, tum in collectione variorum Commentarii. In vitas XII. Cæſarum.

Ioannes Baptiſta Villalpandus, Cordubenſis, e Societate Ieſu.

Poſt eius atque Hieronymi Pradi ex eadem Societate Theologi doctiſſimos in Ezechielem prophetam Commentarios, parte altera Apparatus a pag. 249. Tomi III. extat de Hebræorum ponderibus, numiſmatis atque menſuris tractatus ampliſſimus, multisque Mathematicis demonſtrationibus munitus, ac tabellis pondetum, proportionum, &c. decoratus, vnde alii poſtea largiter hauſerunt. Romæ in folio apud Carolum Villietum, anno 1604.

Ioannes Bodinus, Andegauenſis, I. C.

Diſcours de Iean Bodin ſur le rehauſſement & diminution des Monnoyes, tant d'or que d'argent, & le moyen d'y remedier & reſponſe aux Paradoxes de M. de Maleſtroict. Pariſiis 1578. in 8. apud Iacobum du Puys.

Latine extat redditum hoc opuſculum pag. 751. Budelliani Syntagmatis hocce titulo donatum; Tractatus de augmento & decremento auri & argenti, & quomodo ei occurrendum ſit: quo reſpondetur Paradoxis Domini de Maleſtricto, ad Dominum Prouoſt, Dominum de Morſam Regium Præſidem in Curia Parliamenti. An editus ſit ſeorſim, nondum comperi.

Libri ſexti de Republica, capite ſecundo, prolixe agit idem Bodinus de Ærario, & cap. 3. de re Monetaria, quibusque legibus nummorum deprauationi occurratur. Proſtant vbique libri illius exemplaria Latina, Gallicaque, nec duo mox laudata capita omiſit in ſua collectione Budelius; vide pag. 734. & ſequentes.

Ioannes Buteo, Delphinas.

Inter eius opuſcula extant de libra & ſtatera libellus: alter de fluentis atque menſura; tertius de ponderum inter ſe congruentium forma: quartus de margaritarum pretio. Lugduni apud Thomam Berrellum 1554. in 4.

K Io-

Ioannes Cephalus, Ferrarienſis, I. C.

In libro I. Conſiliorum excuſum habetur ordine XXXI. ad rem Monetariam pertinens, p. 730. Budelianæ collectionis.

Ioannes Camerarius, Dalburgius, Epiſcopus Wormatienſis.

Scripſiſſe librum vnum de Moneta, ſiue de origine & ratione Monetæ teſtatur Ioſias Simlerus, in Epitome Bibliothecæ Geſneriana, ſed vbi editus ſit ille liber non aperit, nec memini me vidiſſe vſpiam. Eum quoque addit claruiſſe anno 1490.

Ioannes a Chokier, Patricius Leodienſis & I. V. D.

Tractatus de re Nummaria priſci æui, quæ collata ad æſtimationem monetæ præſentis, ad Hiſtoriæ cum profanæ tum ſacræ intelligentiam non parum vtilis. Leodii apud Chriſtianum Owerx 1619. in 8. & anno ſequenti Coloniæ, apud Ioannem Kinckium eadem forma: tum 1621. Antuerpiæ apud Belleros, niſi forte ſit eadem editio a Bibliopolis, vt ſæpe fit, deformata.

Ioannes Douet, Dominus de Rom-Croiſſant.

Aduis au Roy pour oſter le moyen aux Meſchants de contrefaire ſes monnoyes, & dimineur la bonne de ſon poids, &c. par Iean Doüet Eſcuier. Pariſiis 1634. apud Ioannem Laguehay in 8.

Au Roy ſur le ſuiet du rehauſſemens de ſes Monnoyes, du mois de Mars 1636. Pariſiis 1636. apud Michaelem Brunet in 8.

Ioannes de la Haye Pariſienſis, O. M. Lector Emeritus, Concionator Regius, &c.

Vide ſupra v. Iacobus Tirinus, cuius Tractatum de Ponderibus, Monetis & Menſuris integrum excudendum curauit in Bibliis Magnis Maximiſque, vna cum Chronico ſacro, aliiſque eiuſdem eruditiſſimis opuſculis.

Ioannes Fredericus Gronouius.

Commentarius de Seſterciis, Dauentriæ Typis Conradi Thomæi, anno 1643. in octauo. Prima hæc editio plurimum differt ab altera, quæ poſtea prodiit.

Ioannis Frederici Gronouii de Seſterciis: ſeu Subſeciuorum pecuniæ veteris Græcæ & Romanæ libri quatuor. Acceſſerunt L. Voluſius Mætianus, I. C. & Balbus menſor, de Aſſe. Item Paſchaſii Groſippi, hoc eſt Gaſparis Scioppii, Tabulæ nummariæ. Amſtelodami apud Elzeuirios 1656. in 8.

Ioan-

Ioannes Henricus Alſtedius.

Encyclopædiæ libro XIV. & quibuſdam aliis in locis tractat de Monetis, Ponderibus & Menſuris: Excuſa eſt duobus tomis in folio, Herbornæ Naſſauiorum an. 1601.

Ioannes Kitzelius, I. C. Procancellarius, Academiæ Gieſſenæ.

Tractatus poſtumus de iure monetarum, in quo vniuerſum monetæ ius controuerſiis accurate diſtinctum ad praxim Hodiernam ſummo ſtudio & labore accommodatum, atque iuxta normam Iuris Cæſarei, Pontificii & Pragmaticorum Imperii Romani ſanctionum deciſum exhibetur, nunc primum in lucem editus, & Notaminum quorumdam vtcunque tornatus interuentu per Willelmum Antonii Freundeberg. Marpurgi Cattorum, typis & ſumptibus Caſparis Cherubini an. 1632.

Ioannes Mariana.

Tractatus de Ponderibus & Menſuris, Toleti in 4. an. 1599. apud Thomam Guſmanium, & apud hæredes Ioannis Aubrii Francof. 1611. typis Wechelianis in 8.

Eiuſdem Diſputatio de mutatione Monetæ, in XIII. capita diſtincta extat cum aliis quibuſdam eius opuſculis excuſa Coloniæ, apud Antonium Hieratum an. 1609. in folio; & typis Wechelianis 1611. in 8. Moguntiæ quoque Typis Balthaſaris Lippii anno 1605.

Ioannes Phelippæus, Andegauenſis e Societate Ieſu.

Quid Ceſeph, ſiue quid Argentei Sicliue, aptati ad monetarum nobis cognitarum rationem: & quid etiam Ceſeph, Libra & Talentum. Item quid corus & dimidius corus, & quid Gomor in menſura, præſertim Aridorum, tum quid Nebel in liquidorum menſura. Vide verſum ſecundum capit. III. Oſeæ prophetæ Commentariis illuſtrati, in folio anno 1636. Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy.

Ioannes Regnaudi, Auenionenſis, I. C.

Tomi XII. Tractatuum Iuris, Gregorii XIII. Papæ iuſſu, Venetiis anno 1584. excuſorum pagina 206. extat Ioannis huius Regnaudi Tractatus de Monetis, & num debeat inſpici valor tempore contractus vel ſolutionis, vel moræ, & pag. 223. de Menſuris, & quorum auctoritate mutentur.

Primus vero ex iiſdem Tractatibus habetur pag. 71. Boyſſianæ, & pag. 462. Budelianæ Collectionum.

Ioannes Ruellius, Sueſſionenſis, Medicus.

Poſt Hippiatricorum libros, a ſe iuſſu Franciſci I. Chriſtianiſſimi Francorum Regis Latinitate donatos, addidit Diodori antiqui ſcriptoris breuem tractatum de Ponderibus & menſuris duntaxat, addiditque ex rei veterinariæ ſcriptoribus pondera, & menſuras Galeni. Pariſiis in fol. an. 1550. apud Simonem Colinæum.

Libro I. de natura Stirpium cap. 16. ſcripſit de menſuris, quibus longitudines herbarum demetimur, Lutetiæ 1536. apud Simonem Colinæum, & Baſileæ 1537. apud Frobenium in fol. Additur a quibusdam etiam Tractatus de rationibus ponderum. Verum illum hactenus non vidi.

Ioannes Vaſquez de Sorna Hiſpanus.

Libro intitulado, Redutiones de oro, y ſenorage de plata con las reglas y tablas generales de lo uno y de lo otro, compueſto, por Ioan Vaſquez de Sorna vezino de la Ciudad de Cadix. Gadibus 1620.

Ioannes Wolfgangus Hillerus.

Vide ſupra v. Bartolomæus Volcmarus.

Iordanus Brunus.

De triplici minimo, & menſura. Francofurti an. 1591. in 8.

Iordanus Nemorarius.

Propoſitiones eius tredecim de Ponderibus apud Ioannem Petreium Norimbergæ excuſæ, an. 1533. aliaque eius opera ad Mathematicas diſciplinas ſpectantia, noſtri non videntur inſtituti, quemadmodum neque Iacobi Fabri Stapulenſis in eas Commentarii.

Ioſephus Iuſtus Scaliger, Iulii Cæſaris a Burden filius,
Agenni ad Garumnam natus.

De re Nummaria diſſertatio: liber poſtumus ex Bibliotheca Academiæ Lugduno Batauæ editus a Willebrordo Snellio. Lugduni Batauorum ex officina Raphelengii 1616. in 8.

Ioſias Simlerus, Tigurinus.

Vocabula rei Nummariæ ponderum & menſurarum Græca, Latina, Hebraica, Arabica, ex diuerſis auctoribus collecta & in

Digitized by Google

in ordinem Alphabeticum diſpoſita. Tiguri apud Froſchouerum anno 1584. in 8. vna cum Dominici Maſſarii libris tribus de eodem argumento, &c. Idem illud Lexicon ſuppreſſo eius nomine prius fuerat editum cum Dictionario Latino - Germanico Ioannis Friſii, Tigurini ſæpius a Froſchouero edito in folio.

S. Iſidorus, Hiſpalenſis Epiſcopus.

Libro XVI. Originum ſiue Etymologiarum poſtquam egit de metallis, tribus extremis capitibus diſputat de Ponderibus, Menſuris & ſignis ponderum: ſuperiori vero libro de agris eorumque finibus ac menſuris. Extant libri illi ſeorſim editi variis in locis atque vna cum aliis eius operibus Lutetiæ Pariſiorum annis 1580. & 1601. in folio. Item cum auctoribus Linguæ Latinæ vnum in corpus redactis opera Dionyſii Gothofredi, I. C. &c.

Iulius Cæſar Bulengerus, Iuliodunenſis, e Societate Ieſu.

In Imperatore Romano aliisque libris quos edidit, nonnulla identidem habet ad rem nummariam veterem ſpectantia.

Iulius Pacius, a Beriga, I. V. D.

Tractatus eius de mutatione Monetarum celebratur a quibusdam, ſed non vidi.

Iuſtus Lipſius, Belga.

De re Nummaria Breuiarium: opus poſtumum cura Ioannis Rhodii vulgatum Patauii in 8. 1608. apud Paulum Frambottum.

Lambertus de Vlierden, Leodienſis.

Edicta Nummorum omnium, quorum vſus in ciuitate Leodienſi & vicinis prouinciis ab an. 1477. ad vsque an. 1623. Leodii eodem anno in 4.

Laurentius Bochellus, Creſpienſis, Valeſius, I. C. Pariſienſis & in ſuprema Curia Aduocatus.

In Franciſci Iuris Miſcella, atque ut Auli Gellii verbis vtar, vere Confuſanea Bibliotheca multorum errorum, ampliſſimo Promptuario niſi quando eruditorum quorumdam virorum opuſcula velut quædam inſeruit emblemata, de Monetis ac ponderibus veterum recentiorum, quæ nummorum plurima congeſſit, &c. Lebreti in eadem Curia Aduocati Regii extant quædam

Gaſpar Wolphius Apulienum ſeu Apulium quemdam vocat, nec videtur tribuere Madaurenſi.

Lucius Mecianus.

Vide Voluſius.

Ludouicus de Alcazar, Hiſpalenſis Societatis Ieſu.

Poſt ampliſſimos in Apocalypſim D. Ioannis Commentarios ſubiecit Veſtigationem veritatis in ſacris Ponderibus ac menſuris, Propoſitionibus 24. conſtantem, cum Synopſi Hebraicorum ponderum & menſurarum. Antuerpiæ apud hæredes Martini Nutii 1619. in folio.

Ludouicus Cellotius, Pariſinus, Societatis Ieſu.

Numiſmatum veterum ad Gallicam pecuniam reductorum ex Budæo tabula aucta, diſtincta, interpolata. Flexiæ in charta expanſa, apud Ludouicum Hebert 1622. Breuior hæc eadem Tabella prius in eadem vrbe iam prodierat apud Iacobum Rezé, hoc titulo : Numiſmatum antiquorum ad pecuniam Gallicam reductio.

Ludouicus de Chabans.

Raiſons pour monſtrer, que l'Edit nouuellement fait ſur les Monnoyes eſt iuſte, & qu'il eſt au ſoulagement du peuple : par Louys de Chabans. Pariſiis 1609. in 8. apud viduam Nicolai Ruffet.

Apologie de l'Edit des Monnoyes : ou refutation des erreurs de Maiſtre Guillaume & de ſes adherants, par Louys de Chabans Sieur du Maine. Pariſiis in octauo, anno 1610. apud viduam Nicolai Roffet.

Ludouicus Gardinius.

Remedium erroris in ponderibus Medicis. Duaci apud Petrum Auroy 1631. in 12. cum eiuſdem Tractatibus de Medicamentis purgantibus & contra peſtem.

Ludouicus Hullin, Senator Aurelianenſis.

Le rapport des poids & Monnoyes des anciens, aux noſtres ; & maniere de compter & nombrer en iceux, par M. Louys Hullin, Conſeiller en la Preuoſté d'Orleans. Aureliæ ad Ligerim in 8. an. 1585.

Ludouicus Romanus, I. C.

Conſilium eius XXIII. de re Monetaria extat pag. 683. Collectionis Budelianæ.

Ludo-

Digitized by Google

Marquardus Freherus, Conſiliarius Comitis Palatini ad Rhenum.

De re Monetaria veterum Romanorum & hodierni apud Germanos Imperii libri duo, cum Nicolai Oreſmii & Gabrielis Byelii Commentariis quos notis locupletiſſimis illuſtrauit. Lubduni apud Gothardum Vœgelinum 1605. in 4.

Eiusdem extat, de Verbis Domini Ieſu: Date Cæſari, quæ ſunt Cæſaris; & quæ ſunt Dei, Deo; ſermo Votiuus Theolog-hiſtoricam eius loci explicationem continens. Heidelbergæ apud Chriſtophor. Leonem anno 1598. in 4. Anno quoque ſequenti in eadem vrbe excudendum curauit hoc titulo: De Numiſmate Cenſus a Phariſæis in quæſtionem vocato Diſſertatio Theolog-hiſtorica, editio auctior in 4. apud Andream Cambierum anno 1599.

Martinus Garratus, Laudenſis, I. V. D.

Tractatus de Monetis habetur Tomo XII. Collectionis Tractatuum Iuridicorum iuſſu Gregorii XIII. Pontificis publicatæ, pag. 203. tum pag. 36. Boyſſiani & pag. 445. Budeliani Syntagmatum Monetariorum.

Martinus Gregorius, Turonenſis Medicus.

Traitté des poids & meſures auec la compoſition des medicamens, priſe de Galien.

Matthæus Boyſs, Legum Licentiatus.

Tractatus varios atque vtiles de Monetis, earumque mutatione ac falſitate, in gratiam ſtudioſorum ac practicorum collegit, & breuibus ſcholiis explanauit, præfixa ad Reinerum Budelium epiſtola. Coloniæ in 8. anno 1574. apud Theodorum Baumium. In ea vero Collectione reperiuntur Gabriel Biel, Ioannes Aquila, Pirkheimerus, Garratus, Ioan. Regnaudi, Brunus, Hornomannus, Molinæus, Couarruuias & Collegium Papienſe, quos omnes poſtea, excepto neſcio quam ob cauſam Biele, ſuam in Syllogem tranſtulit Budelius.

Matthæus Contius, Paſtor Lechenſis.

Encomium artis nobiliſſimæ numiſmata feriendi Latine & Germanice decantatum 1619.

Matthæus Hoſtus, Germanus.

De numeratione emendata veteribus Latinis & Græcis vſitata in 8. Antuerpiæ apud Chriſtophorum Plantinum an. 1580.

Hiſtoria rei Nummariæ libris quinque, in quibus contine-

tur exquiſita nummorum, & externorum inter ſe & cum præcipuis nummis Germanicis collatio. Francofurti ad Oderam, ſiue vt alii vocant Marchionum anno 1586. in 8. duobus tomis apud Andream Eichorn.

Alii in tres Tomos diſtribuunt hoc ordine: Primus continet Hiſtoriam rei Nummariæ veteris, Romanæ, Græcæ, Hebraicæ & Externæ: Secundus, libros tres de veteribus ponderibus & menſuris interuallorum Romanis, Græcis, Hebraicis & Externis: Tertius opuſcula quædam varia raræque eruditionis plena, ideoque lectu digniſſima.

Melchior Goldaſtus, Haimensfeldius, Conſiliarius Holſato Scaurenburgicus.

Catholicon rei Nummariæ, ſiue leges Monarchicæ de rebus Nummariis & pecuniariis, quotquot ab orbe condito ad annum Chriſti 1620. in quatuor Mundi Monarchiis latæ & promulgatæ ſunt. Francofurti, apud Rulandios, 1620. in 4.

Acceſſit Chronologia Auctorum, qui de re monetaria tractatus iuſtituerunt, inde a Natiuitate Chriſti vsque ad annum 1620.

Pag. 140. libri illius obſeruat Baſileenſes ad Rhenum in Heluetiis, populos nondum Luthero Zuinglianæ hæreſeos peſtilentiſſima lue infectos monetam cudiſſe anno 1521. cum hac Epigraphe Catholico-Chriſtiano: OS. MARIA ORA PRO NOBIS. MONET. NOVA AVREA CIVIT. BASIL.

Michael Neander, ex valle Ioachimica, vir quidem doctus, ſed Lutheri ſui inſano amore perditus καὶ ὄντως λυθηρομανῶν.

Synopſis menſurarum & ponderum, ponderationisque menſurabilium ſecundum Romanos, Athenienſes, Georgos & Hippiatros, ex præſtantiſſimis Auctoribus huius generis contracta. Acceſſerunt quæ apud Galenum hactenus extabant, de ponderum & menſurarum ratione vehementer deprauata, nunc Græce & Latine multo correctiora. Baſileæ apud Ioannem Oporinum 1555. in 4.

Milo de Norry, Carnotenſis.

Arithmetique contenant la reduction, tant de toutes eſpeces de Mon-

Monnoyes ſeruans a faire tous payemens & receptes, que des autres braſſes, cannes, palmes, poids, & autres meſures de pays a autre : la forme de l'achapt, vente & diſtribution de toute ſorte de Marchandiſe, tant en gros qu'en deſtail. Avec la maniere univerſelle des remiſes, traittes & retours des changes, enſemble leurs differences des Monnoyes de France, Flandres, Angleterre, Eſpagne, Italie, Allemagne, que pays de Leuant : le tout par vne pratique briefue & facile. Pariſiis in 4. apud Ægidium Gourbin, anno 1574.

Nicandri, Colophonii Poëtæ Theriacon & Alexipharmacon auctoris Scholiaſtæ Græci.

Curioſis Lectoribus multa ad intelligentiam veterum ponderum ac menſurarum ſubminiſtrabunt Interpretes illi Anonymi, quorum ſcholia cum vtroque illo poemate edita ſunt, Coloniæ 1530. in 4. & Pariſiis in 4. anno 1577. &c.

Extat & eiusdem Nicandri de ponderibus & menſuris liber, inquit, qui ad Ioannis Sambuci Medicorum Icones breuem explicationem, ſiue Indiculum adiecit. Verum is in manus meas noticiamue nondum venit.

Nicolaus Briot, Monetalis Sculptor.

Raiſons de Nicolas Briot, Tailleur & Graueur general des Monnoyes de France, pour rendre & faire toutes les Monnoyes de ce Royaume, a l'aduenir uniformes & ſemblables, & faire ceſſer toutes les falſifications, déguiſemens, rongnemens & affoibliſſemens des monnoyes : comme auſſi.

Les remonſtrances faites par la Cour des Monnoyes au Conſeil d'Eſtat de ſa Maieſté, contre la nouvelle invention d'une preſſe ou machine pour fabriquer les monnoyes, propoſée par Nicolas Briot. Pariſiis an. 1618. in 4.

Nicolaus Coquerellus, Generalis Monetarius.

Diſcours de la perte que les François reçoiuent en la permiſſion d'expoſer les Monnoyes eſtrangeres, & l'unique moyen pour empeſcher que les bon & fortes monnoyes a fabriquer aux cours & armes du Roy, ne puiſſent eſtre a iamais falſifiées, rognées, ſurhauſſés de prix, ny tranſportées hors le Royaume, par M. Nicolas de Coquerel Conſeiller du Roy & General en la Cour des Monnoyes. Pariſiis apud Franciſcum Iacquin 1608. in 8.

Aduertiſſement pour ſeruir de reſponſe au diſcours n'auguéres publié ſur le fait des Monnoyes, par Nicolas de Coquerel. Pariſiis 1609. in 8. apud Nicolaum Buon.

Eualuation de l'or & de l'argent & nouveau prix de monnoye, pour empeſcher que les Monnoyes de France ne puiſſent eſtre a iamais ſurhauſſées de prix, rognées, falſifiées & tranſportées hors le Reyaume. Pariſiis anno 1609. in octauo, apud Franciſcum Iacquinum.

Veritable rapport des Conferences tenues a Paris, & Fontainebleau, pour remedier aux deſordres des Monnoyes, &c. par M. Nicolas de Coquerel. Pariſiis apud Ioannem Millot 1610. in 8.

Les cauſes principales du ſurhauſſement des Monnoyes de France & la maniere d'y remedier, a la conſeruation des Finances du Roy & du Royaume, preſenté a la Reyne, par Nicolas de Coquerel. Pariſiis anno 1612. in 8. apud Viduam Nicolai Roffert.

Seul & vnique moyen propoſé & preſenté au Roy, pour conſeruer les richeſſes de ſes ſuiets, & bannir a iamais de ſes Royaumes les faux monnoyeurs, rongneurs & billonneurs, par M. Nicolai de Coquerel, &c. Pariſiis in 8. anno 1614. apud Franciſcum Iacquinum.

Moyen d'enrichir la France de la dépouille des Indes, d'augmenter les Finances du Roy, & d'aſſeurer les biens de tous ſes ſuiets par la reformation des deſordres qui ſont és monnoyes de France, Pariſiis in 8.

Reſponſe du Sieur de Coquerel a deux propoſitions du ſurhauſſ ment du marc d'argent le Roy: la premiere de 37. ſols 2. d. auec peu de frais pour la dépenſe de la monnoye: la ſeconde de 45. ſols aux fraix de $\frac{1}{12}$ de la monnoyes a faire.

Examen d'un aduis preſenté au Conſeil de ſa Maieſté, dés le mois de Ianuier 1621. pour la reformation des Monnoyes, par Nicolas Briot composé par le meſme Sieur de Coquerel.

Nicolaus Everardus, Middleburgicus, Praſes Mechlinienſis Senatus.

Duo eius conſilia in negotio Monetarum, LXXVIII. & CV. cum quibusdam aliis edidit Reynerus Budelius, pag. 689. ſuæ Collectionis.

Nico-

Nicolaus Oreſmius, Decanus primum Rothomagenſis Eccleſiæ, deinde Lexouienſis Epiſcopus, Caroli V. Francorum Regis cognomento Sapientis Præceptor, qui viuebat adhuc anno 1378.

Liber de origine & poteſtate, necnon de mutationibus monetarum extat cum aliis eiusdem opuſculis in veterum Patrum Pariſienſibus Bibliothecis, opera Margarini Bignæi editis, in Colonienſi, &c.

Seorſim vero idem Tractatus excuſus fuit Lubduni, apud Gothardum Vœgelinum, an. 1605. in 4. cum libris duobus de re Monetaria, Marquardi Freheri & Gabrielis Byel ſuccincto tractatu, deinde Helmſtadii, anno 1622. apud Zachariam Rab opera Ioannis a Fuchre.

Oribaſius, Sardianus Medicus, aut quis alius eiuſdem cum ipſo nominis.

Fragmentum ex Oribaſii libro κατ' Ἀδαμάντιον (Alciatus vertit ſecundum, Neander vero aduerſus Adamantium) citatur in Tractatu de Ponderibus & menſuris, ſiue Collectaneis illis quæ vulgo Claudii Galeni nomen præferunt.

Conſulenda vero inprimis eiusdem doctiſſimi Medici Synopſis libri II. cap. 58. ad Euſtathium filium, vbi ponderum & menſurarum ratio redditur.

Papienſe Collegium.

Conſilium in materia augmenti Monetarum, factum per excelſum Collegium Pagienſe extat Tomo XII. pag. 218. Collectionis Tractatuum Iuris, quæ Gregoriana dicitur, tum apud Boysſium, pag. 167. & apud Budelium, pag. 465.

Paulus, Ægineta, Medicus.

De Ponderibus & menſuris, Iano Cornario Zuiccamienſi Medico interprete, cum ſex Aëtii Amideni Sermonibus. Baſileæ, in officina Frobeniana, anno 1533. in folio, & in integris omnium eius operum editionibus, de quibus alias. Conſule libri VII. caput 28.

Paulus Eberus.

Vocabula rei Nummariæ, ponderum ac menſurarum Græ-

Digitized by Google

ca, Latina Hebraica collecta ex Budæo, Camerario, & optimis auctoribus; cum appellationibus quadrupedum, inſectorum, volucrum, piſcium, frugum, leguminum, olerum. Lipſiæ in octauo, anno 1564. & prius Wittembergæ, anno 1556. pariter in octauo.

Petrus Andreas Matthiolus, Senenſis, Medicus Cæſareus.

Menſurarum ac ponderum typos ad Dioſcoridis mentem, ex Claudio Galeno edidit in ſuis Commentariis ad libros ſex Dioſcoridis Anazarbei de Materia Medica, ſæpiſſime Venetiis & alibi excuſis. Videnda præ cæteris editio Francofortenſis apud Nicolaum Baſſæum in folio an. 1598. cura Gaſparis Bauhini publicata.

Petrus Ciacconius, Toletanus.

De ponderibus Menſuris & Nummis atque in Columnæ Roſtratæ quæ Romæ viſitur Inſcriptionem opuſcula. Romæ ex Typographia Vaticana in octauo 1608. necnon ſuperioris ſæculi anno 86.

Petrus Gaſſendius, Dinienſis Præpoſitus.

In Appendice Tomi III. de Philoſophia Epicuri extat cum aliis Abacus Seſtertialis, ſiue de Seſtertiis moneta noſtra Gallica expreſſis breuis ſed accuratiſſimus tractatus.

Petrus Olandt, Everdoſenſis, Franco.

Diſputatio de Monetis & re Nummaria ad ſacri Romano-Germanici Imperii vſum accommodata & Reuerendiſſimo Illuſtriſſimoque D. Ioanni Godefrido Bambergenſi & Wirceburgenſi Epiſcopo Franciæ Orientalis. Duci S. R. I. Principi inſcripta, quam præſidente D. P. Papio I. V. D. defendendam ſuſcepit M. Petr. Olandt, &c. Wirceburgi typ. I. Wolmari 1622.

Petrus Petit, Boius, Monslucienſis.

Reduction, rapport ou raiſon des poids, des meſures, & pieds de divers lieux d'Europe, d'Afrique, & d'Aſie auec les poids, meſures & pieds de Paris: aprés l'Avantpropos du liure intitulé l'Vſage ou le moyen de pratiquer par vne ſeule regle toutes les operations du Compas de Proportion. Pariſiis in octauo 1634. apud Melchiorem Mondiere.

Petrus

Petrus Peſſinus, Narbonnenſis e Societate Ieſu.

Diſſertatio breuis de re Nummaria legitur poſt eius Orationes Toloſæ editas in 8. an. 1654. apud Franciſcum Boude.

Philibertus Monetus, Allobrox e Societate Ieſu.

Abacus Romanarum rationum, hoc eſt de Nummariis, de menſurarum ponderumque notis, de denariaria & ſeſtertiaria ratione, de proportione veterum recentiorumque nummorum atque de talento Nummario ponderarioque Commentariolus. Lugduni an. 1618. in 8. apud Ludouicum Muguetum.

Eiusdem quoque Auctoris eſt, quanquam nomen non præferat, Tabella in folio expanſo hoc titulo: Veterum nummorum ad recentes Francicos proportio; Lugduni apud Ioannem Abel. an. 1617.

Philippus Beroaldus, Bononienſis.

Vide Commentarios eius ad Auguſtum Suetonii.

Philippus Melanchton, Brettanus, hæreticus ſat omnibus notus.

Vocabula Menſurarum & rei Nummariæ, cum interpretatione Germanica, Baſileæ apud Hervagium edita fuiſſe didici ex Symlero. Vidi ego quoque excuſa 1529. in 8. apud Petreium: verum abſque interpretatione Germanica.

Vocabula rei Nummariæ ponderum & menſurarum Græca, Latina, Hebraica, quorum intellectus omnibus neceſſarius eſt, collecta ex Guillelmi Budæi, Ioachimi Camerarii & Philippi Melanchtonis annotationibus in 8. Witebergæ apud Ioannem Cratonem anno 1556. Eadem quoque memini vidiſſe me impreſſa typis Lipſiæ in officina Vœgeliana an. 1564. in 8.

Philippus Pigafetta.

Della grandezza di Roma di Giuſto Lipſio libri IV. volgarizati da Filippo Pigafetta, con tre diſcorſi, l'uno de Seſtertii antichi, l'altro del cadimento de gli Imperii, & terzo delli Ponti di Roma. Romæ an. 1600. in 8.

Pontus Heuterus, Delfius, Præpoſitus Arnhemenſis.

Monetæ veterum æreæ, argenteæ, aureæ, quæ olim apud Hebræos, Græcos & Latinos, præcipue in vſu fuit cum noſtri ſæculi, anni a Chriſto nato CIƆ IƆ CX. inter Europæos Chriſtianos

anos maxime vſitata, analogica Comparatio; & de menſuris longitudinum veterum in faciendis itineribus. Prodiit primo anno 1600. in 4. apud Ioannem Kierbergium cum libris duobus de veterum ac ſui æui Belgio, &c. Deinde vna cum omnibus eius operibus, in folio. Louanii an. 1649. apud Iodocum Coppenium.

Priſcianus, Cæſarienſis Grammaticus.

Tribuitur illi liber ad Symmachum, de figuris & nominibus numerorum, & de nominibus & menſuris ponderum, vbi inter cætera plurimi faciendi ſunt fragmenta Varronis ex libro quarto de Lingua Latina & Didymi ex libro de Analogia apud Latinos, &c.

Extat cum Eliæ Vineti Santonis Annotationibus, poſt Franciſci Hotomanni librum de re Nummaria, & Pariſiis anno 1565. apud Sebaſtianum Niuellium, in 8. Abſque illis vero ſæpe ſæpius excuſus eſt libellus ille Pariſiis, Coloniæ, &c. ſed præcipue conſulenda editio Grammaticorum Latinorum, ſtudio Eliæ Putſchii, Hanoniæ typis Wechelianis anno 1605. in 4. duobus Tomis.

Quintus Fannius.

Vide Rhemmius.

Reinerus Budelius, Ruremondanus, I. C. & Electoris Colonienſis, Monetarum tam Rhenenſium quam Weſtfalicarum Archiepiſcopalium Præfectus.

De Monetis & re Nummaria libri duo: quorum primus artem cudendæ monetæ: ſecundus vero quæſtionum Monetariarum deciſiones continet.

His acceſſerunt Tractatus varii atque vtiles, necnon Conſilia ſingularesque Additiones, tam veterum quam neotericorum Auctorum, qui de Monetis earundemque valore, liga, pondere, poteſtate, mutatione, variatione, falſitate ac ſimilibus ſcripſerunt. Sunt autem ii de quibus ſigillatim iam monuimus ſuis locis.

Albertus Brunus, Ioannes Aquila, Bilibaldus Pirkheimerus, Martinus Garratus, Franciſcus Curtius, Ioannes Regnaudi, Collegium Papienſe, Carolus Molinæus, Didacus Couarruuias, Henricus Mameranus, Henricus Hornmannus, Franciſcus de Aretio, An-

Antonius Rubeus, Ludouicus Romanus, Nicolaus Everardus, Iacobus Menochius, Elbertus Leovinus, Ioannes Cæphalus, Marianus Socinus, Henningus Gœden, Ioannes Bodinus, D. de Maleſtricto, Ioachimus Mynſingerus, &c. Coloniæ Agrippinæ apud Ioannem Gymnicum an. 1591. in 4.

Q. Rhemmius Fannius Palæmon, vel vt aliis ſcribitur Remus, ſeu Remmius Fauinus, Medicus, natione, vt addunt, Vicentinus.

Carmen de Ponderibus & menſuris, veterum mutilum illud quidem atque imperfectum hactenus ſæpe excuſum fuit in Poetarum Corpore & Choro, vt vocant, Geneuæ, & Lugduni in 4. cum Cornelii Celſi opuſculis, Samonici Sereni poematio, aliisque cum Poematis veterum a Pithœo publicatis Lutetiæ anno 1590. poſt tractatum Lucæ Pæti , poſt librum Franciſci Hotomanni, cum Eliæ Vineti Commentariis , & cum iisdem apud Sebaſtianum Niuellium 1565. in 8. Pariſiis cum Priſciano , Beda , Voluſio, &c.

Robertus Cænalis, Epiſcopus Abrimenſis, Theologiæ Doctor ordine & Origine Pariſienſis.

De vera menſuratum ponderumque ratione opus de integro inſtauratum, & iam tertio auctum & recognitum ab Auctore cum Paralipomenis quibusdam, Pariſiis apud Ioannem Roigny 1547. in 8. Secunda editio apud eundem Typographum prodierat. Prima mihi ignota, niſi forte hunc prætulerit titulum, quem alicubi reperi : Roberti Cænalis Regienſis de liquidorum leguminumque menſuris , ex variis Sacræ ſcripturæ & Auctorum veterum ac recentiorum locis congeſtæ obſeruatiunculæ. Pariſiis apud Robertum Stephanum 1532. in 4.

Romaus Bocchius.

Romeo Bocchi della giuſta vniuerſal miſura & ſuo typo. Tomo primo intitulato, Anima della moneta. Tomo ſecundo intitulato, Corpo della moneta. Venetiis apud Ioannem Baptiſtam Coittum 1611. in 4.

Ruffus, neſcio quis.

Traitté des Monnoyes & allegas d'or & d'argent , par M. Roux. Pariſiis in 4.

Saladinus de eſculo, Medicus.

De doſibus & ponderibus, ac de eorum nominibus & differentiis. Vide particulam tertiam Compendii Aromatariorum cum Ioannis Meſuæ operibus excuſi Venetiis annis 1527. & 1581. in folio, in officina Iuntarum.

Iudicium eiusdem de ponderibus medicinalibus extat initio Onomaſtici ſiue Lexici Medicinæ ſimplicis Othonis Brunsfeldi Moguntini. Argentinæ annis 1534. & 1543. ibidem apud Ioannem Schottum in folio.

Scipio Gramontius, a S. Germano, Regi a Secretis.

Le denier Royal: Traitté curieux de l'or & de l'argent, par Scipion de Gramont, Sieur de S. Germain Secretaire de la Chambre du Roy. Pariſiis apud Tuſſanum du Bray 1620. in 8.

Sebaſtianus Gonzales de Caſtro, Madritenſis, Monetarius Cæſar Auguſta in regno Arragoniæ.

Declaration del valor de la plata, ley y peſo de las Monedas antiquas de plata ligada de Caſtella y Arragon, y la quarta forma que ſe ofrece para moveda Prouincial reducida a la antiqua de eſtro Reyos y conſumo de losochanos gordos y Caldet illa ſin perdida de la Real hazienda, ni de la deeſtros Reynos. Madriti an. 1638. in 4. apud Didacum Diaz de la Carrera Typographum Regium.

Seuerinus Delubac, Mathematicus Romanenſis in Delphinatu.

Tabulam legitimæ hæreditatis ab eo ſcriptam Gallice vidi impreſſam Lugduni 1575. in 8. apud Benedictum Rigaud.

Soranus, Epheſius, vetus Archiater.

Capite 22. Iſagoges in Artem medendi breuiter agit de menſuris & ponderibus Edita fuit Baſileæ an. 1528. in folio, ſtudio Albani Torini Vitudurenſis cum Oribaſii Sardiani fragmento de victus ratione, Plinii Valeriani (non ut quidam voluerunt Caii Plinii Secundi Hiſtoriæ naturalis ſcriptoris) de re Medica libris quinque, L. Apuleii Madaurenſis de herbarum virtutibus & libello de Betonica quem alii tribuunt Antonio Muſæ, &c.

Stanislaus Grepſius, Polonus.

Epitome de ponderibus & menſuris, quæ apud profanos leguntur auctores ex Guillelmo Budæo potiſſimum deſumpta. Item

Item de multiplici ſiclo & talento Hebræorum ac de menſuris Hebraicis tam aridorum quam liquidorum. Antuerpiæ apud Chriſtophorum Plantinum anno 1568. in 8. Porro ſua præfatione inuehitur in Georgium Agricolam iure, an iniuria, viderint eruditi.

Theodorus de Majerna Turquetus.

Traitté des Monnoyes.
Rotomagi anno 1642.

Thomas Turquamus, Generalis Monetarius.

Remonſtrances faites au Parlement de Dijon, le 10. Septembre 1573. par M. Turquam General des Monnoyes, Commiſſaire député par ſa Maieſté, pour l'execution du decry des eſpeces de billon eſtrangeres, qui s'expoſent au Duché de Bourgogne. Pariſiis apud Ioannem Dallier in 8. an. 1573.

Aduis donné, par Thomas Turquam en vne aſſemblée faite a Paris au mois de Septembre 1577. par deuant Monſieur le Cardinal de Bourbon pour deliberer ſur les memoires preſentez au Roy, afin d'abolir le compte a ſols & liures, & doreſnauant faire tous contrats & obligations a eſcus. Pariſiis apud eundem Ioannem Dallier in 8. an. 1578.

Tillemannus Friſius.

De re Nummaria libros quatuor Germanice ſcripſit, ubi de monetarum materia, valore, &c. impreſſos Francofurti ad Mœnum anno 1592. in folio.

Vide ſupra v. Cyriacus Spengembergus.

L. Voluſius Metianus, quem quidam nominant Melianum Voluſianum.

Aſſis diſtributio ac vocabula & notæ partim in rebus pecuniariis pondere, numero, menſura, ſeorſim editus eſt. Pariſiis in 8. apud Philippum Roullium & Sebaſtianum Niuellium anno 1565. in 8. cum Scholiis Eliæ Vineti. Item poſt Codicem Theodoſianum Baſileæ, Lugduni ac Pariſiis editum, poſt tractatum Franciſci Hotomanni de re Nummaria, poſt libros de Seſtertiis Ioannis Frederici Gronouii, Baſileæ apud Henricum Petri, &c.

Willebrordus Snellius.

De re Nummaria liber ſingularis. Lugduni Batauorum 1613. in 8. ex officina Raphelengii.

M 2 Idem

Idem Ioſephi Iuſti Scaligeri de eodem argumento Tractatum poſtumum in lucem emiſit, vt ſuperius monuimus.

Willelmus Oren.

Scripſit opuſculum de Moneta, quod Ferſonis operibus appendicis vice adiectum eſt, inquit Ioſias Simlerus, ſed quid ſibi velint iſta, non capio: niſi forte (re attentius expenſa) intelligat librum Nicolai Oreſmii, quem Typographi Gerſonicorum operum alicui editioni ſubiunxerint.

Wolfgangus, Langenzennenſis.

Tractatus de iure Monetarum citatur a quibuſdam, quem non ego hactenus videre potui.

Cautio ad Lectores neceſſaria.

Antequam vero ad Anonymos pergam, placet hic meos admonere Lectores, quoſdam hic a me omiſſos, quos non ſecus ac præcedentes æquo, aut forte etiam meliori iure recenſere potuiſſem, videlicet Alexandrum ab Alexandro, Angelum Decembrium, Auicennam Arabem, Cornelium Celſum, Cælium Calcagninum, Cælium Rhodiginum, Commentatores Auctorum Hiſtoriæ Auguſtæ ad Aurelianum Flauii Vopiſci, Aurelii Victoris & Eutropii, vbi de bello Monetariorum, Franciſcum Marcum quæſtione 263. de mercede eorum omnium quorum opera Rex vtitur in cudendis monetis, Hygenum Grammaticum, Henricum Sauillium, Interpretes Iuris Romani ad titulum de Monetariis & Murilegis libri XI. Codicis Iuſtinianei, Ioannem Fernelium, Ioannem Rauiſium Textorem, Ioannem Roſinum eiusque adnotatorem Thomam Dempſterum, Ioannem Serapionem, Ioannem Tortellium, Iulium Pollucem, Ludouicum Charondam lib. I. Pandectarum Iuris Francici cap. 18. Martianum Capellam, Nicolaum Præpoſitum, Petrum Gregorium Toloſanum, Petrum Guenois, Polydorum Virgilium, Raphaelem Volaterranum, Scribonium Largum, Thomam Garzorum cap. 142. Plateæ Vniuerſalis, Wolfgangum Lazium lib. III. cap. 3. de Republica Romana, & plures alios, qui mihi modo non occurrunt.

Anonymorum aliquot ſeries.

Extat poſt notitiam dignitatum Imperii Romani Baſileæ & Lug-

duni in folio, ac Pariſiis anno 1651. Regiæ Typographiæ formis in 12. excuſam libellus ſingularis de Bellicis rebus inſcriptus, in quo de inhibenda largitate, ex quibus temporibus profuſio vel auaritia cæperit, de fraude & correctione monetæ, & ſimilia ipſo eius initio pertractantur.

Poſt Hiſtoriæ Romanæ Epitomen ex Flori, Paterculi, Victoris, Rufi, Meſſalæ, Eutropii & aliorum Hiſtoricis opuſculis contextam editamque Amſtelodami an. 1625. in 24. apud Guillelmum Ianſſ. Cæterum extat exiguus Tractatus de menſuris & ponderibus veterum.

Auctor vetus de Ponderibus editus eſt cum ſcriptoribus rei agrimenſoriæ.

Operibus Ioannis Meſuæ adiungi ſolet incerti auctoris adſignatio notarum, ponderum ac menſurarum.

Anonymi Tractatus de Ponderibus & Menſuris habetur cum operibus Auicennæ, ex Arabico Sermone in Latinum conuerſus ab Andrea Alpago Bellunenſi, editusque Venetiis, Baſileæ, &c. Ipſe quoque Auicenna peculiare habet caput de ponderibus & menſuris, libro 5. ſumma ſecunda, tractatu octauo.

Monetarum omnium Germanicarum Icones, liber elegantiſſimus iuxta ac rariſſimus, in Bauaria Monachii editus in folio an. 1604. apud Adamum Berg. viſebatur alias in laudata iam Raphaëlis Freſnei Bibliotheca.

Pratique pour connoiſtre les Monnoyes en vieille lettre Gothique.

Extrait du livre des Eualuations faites par la Chambre des Monnoyes, ordonné eſtre fait par ordonnance de laditte Chambre le 12. May. 1544. cité par Poullain dans ſes ouvrages mſſ.

Ordonnances du Roy pour de Reglement General de ſes Monnoyes publié a Paris, en ſa Cour de Parlement, le Vendredy 23. iour de May 1572. auec les portraits & figures, poids & prix des eſpéces tant de ce Royaume qu'eſtrangeres, auſquelles le Roy donne cours par la preſente ordonnance, & de celles qui ſe trouvent en ce Royaume, & ſont décriées, auec le prix que les Maiſtres des Monnoyes & Changeurs en ſeront tenus donner au peuple, tou déchets de fonte, ſalaire de change & autres frais déduits. A Paris chez Iean Dallier 1572. in 8.

Diſcours ſur les cauſes de l'extremé cherté qui eſt auiourd'huy en Fran-

France, & ſur les moyens d'y remedier. A Paris chez Pierre l'Huiller 1574. in 8.

Priuileges, Franchiſes, exemptions & libertez de Officieurs. Ouvriers & Monnoyers de la Monnoye de Rennes en Bretagne. En la meſme ville 1613. in 4.

Diſcours ſur l'Eſtat des Finances du Roy. A Paris chez Iean Richter 1614.

Figures des Monnoyes de France, par Hautin. 1619. in folio.

Threſor des Monnoyes, contenans pluſieurs ſecrets touchant les alliages & eſſays. A Bourdeaux 1624. in 8.

Declaration faite au Roy, des richeſſes ineſtimables & threſors nouvellement decouverts dans la France. A Paris 1632. in 8.

Aduis au Roy ſur le reglement & ſurhauſſement des Monnoyes, eſtrangeres. A Paris 1635.

Remonſtrance generale ſur la grande utilité publique de l'augmentation du prix des Monnoyes, tant de France qu'eſtrangeres. A Paris 1636.

Quelques remarques ſur la remonſtrance de Meſſieurs de la Cour des Monnoyes, a Paris 1652. in 4.

Deſcription Sommaire de la France, Allemagne, Italie, & Eſpagne, avec la Guide des chemins & poſtes pour aller & venir par les Prouinces, auquel eſt adiouſté un Traitté des Monnoyes & de leur valeur. Rotomagi anno 1640. in 12.

D. I. B. vir eruditus qui ſacris Bibliis ab Antonio Vitré anno 1663. Pariſiis in folio excuſis notas Hiſtoricas inſeruit addiditque ſacram Chronologiam, eidem ad calcem Tractatum accuratum de Ponderibus monetiſque Antiquorum ac menſuris tam longitudinum vt vocant, quam aridorum liquidorumque ſubiunxit, cum deſcriptione antiquæ Hydriæ, quæ in Porturegienſi diœceſeos Pariſienſis abbatia viſitur.

Non difficile fuerat plura Innominatorum ſcriptorum opuſcula ac Principum Regumque, præſertim Chriſtianiſſimorum, Edicta Monetaria congerere & in medium proferre: ſed ſufficient, quæ hactenus abunde nobis aliud fere agentibus occurrerunt, præſertim cum ab eo tempore quo iſta primum corradere & in ordinem digerere aggreſſi ſumus, prodierit in lucem publicam clariſſimi viri Germani Conſtantis opus egregium, de rebus ad Curiam Monetalem ſpectantibus, cuius ſupra ſuo loco Epigraphen adſcripſimus.

GVLI-

Digitized by Google

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS
CONSILIARII REGII

De

ASSE

ET

PARTIBVS EIVS

Libri V.

M DC XC.

Digitized by Google

Digitized by Google

GVLIELMVS BVDAEVS
PARISIENSIS
REGIVS SECRETARIVS
AD
OPTIMVM QVENQVE ET CANDIDISSIMVM VIRVM
LITERARVM ET PHILOSOPHIÆ
STVDIOSVM

PRAEFATIO
IN
LIBROS DE ASSE
ET
PARTIBVS EIVS.

NATVRA comparatum eſſe videmus, vt qui aliquid efficere ſe poſſe confidant, ii ad id aggrediendum, auſpicandum, abſoluendum, toto (vt dicitur) pectore totaq; cogitatione incumbant: idque nihilo ſecius etſi abſque rei familiaris detrimento, aut valetudinis incommodo facere non poſſe intelligant, nedum ſi nullum inde dignum operæ precium expectent, tanta vis eſt naturæ ad ea impellentis, ad quæ nos aptos fecit. Quum autem humanis animis nihil magis intelligentia ingenitum ſit, quæ parens eſt ipſa omnis inuentionis: fit eiuſdem naturæ inſtinctu, vt quam quiſque ingenio maxime præſtat, tam

Digitized by Google

tam is ad comminiſcendum ſemper aliquid maxime intentus ſit & pronus. Quod videns (vt arbitror) Homerus ingeniorum vertex, homines alpheſtas interdum appellauit, quaſi indagatores, & inueniendi vi præditos. Interdum id vocabulum pro hominibus uſurpauit, quaſi ſcilicet hoc hominis maxime proprium eſſe exiſtimaret, indagare & inuenire. Inde artium omnium conſummatio, quas Varro intra mille annos repertas & abſolutas fuiſſe tradit, cum varias ſcilicet vſus meditando excuderet artes: vt inquit Homerus alter. Verumenimuero res multæ præclaræ ab antiquis vel inuentæ, vel vſurpatæ, & in eorum vſu poſitæ, ita vel æui ſitu ſqualidæ, vel incuria temporum neglectæ, vel rerum inclinationibus diu deſitæ fuerunt, vt iterum inueniendas in vſum ſuum eaſdem poſteritas habuerit. Quare virorum acrium doctorumque diligentia tantum vna & altera ætate effectum eſt commentando, vt antiquitas propemodum interpolata in vſum linguæ Latinæ ad nos perueniſſe videatur. Quum igitur ad ea quæ reſtabant inueſtiganda, ita animatos æquales ætatis noſtræ ſtudioſos animaduerterem, vt certatim vnuſquiſque in commune negotium nauare operam contenderet, quaſi e medio deſumere ſibi gloriæ argumentum: auſus ſum & ipſe, cum ad hæc ſtudia nec parum nec leuiter incubuiſſem, quæ comminiſci potueram, in medium afferre: ſi forte ipſa quoque placere, & adiuuare laborem inquirentium poſſent. Itaque Annotationes primum in Pandectas edidi: in quibus non pauca contra receptam in vulgus hominum opinionem, & multarum ætatum ſententia præiudicatam, in iudicium deduxi, nonnulla etiam fortaſſe ne inter doctos quidem ſatis animaduerſa. Qua in re vtinam mihi non obfuerit quod tumultuoſius quam decebat, in medium attuli quæ tumultuarie collegeram, ita enim inconſulto feruore me intuli in publi-

cum

tum, vt facilius culpam deprecari, quam nunc inficiari aut excuſare poſſim: auſus ipſe Mineruam (vt aiunt) Athenis violare, id eſt Accurſii autoritatem inter iuriſperitiſſimos obtrectare, quæ ſumma & optima pars eſt noſtrorum magiſtratuum. Nunc alteram lucubrationem grandioris incepti operoſiorisque profero: non in vnum genus illam quidem editam aut diſciplinarum, aut artium: ſed in vniuerſum pertinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne prope genus autorum probiorum vtraq; lingua patentem. Quin & illud intereſt, quod in illa commentatione cum ignorantiæ alumnis res mihi tantum fuit, quibus fere veritas retrorſum longius repetita perſuaderi vix poteſt. Docti autem viri nullum mihi negotium faceſſere videbantur, qui vel ipſi veritatem ſuapte intelligentia deprehendere ſolent, vel dociles ad optimam quanque doctrinam ſe præbere non grauantur. At vero huius ea ratio & conditio, minime quidem ipſa popularis, vt quas res in iudicium affero, iis de rebus cenſuiſſe recte non niſi ſolus & vnus poſſim. Quo fit, vt ſi in ſumma forte operis (o præcipitem ſcribendi ſortem, non modo ancipitem) hallucinatus eſſe videar, omnium ſcriptorum recentiorum præiudiciis, & præcipue doctiſſimi cuiusque, damnatum me iri neceſſe ſit. Huius anxietatis vnum id demum ſolatium habeo, quod ſi ſecundum me (vt ſpero) doctorum qui nunc ſunt ſuperſtites, conſenſus pronunciarit, in huius certaminis palma nullam ſibi partem fortuna vendicabit, nullam inde frondem hominum quiſquam præcerpturus eſt. Nam cum res attuli non forte fortuna repertas, vt legendo fit interdum, ſed omnibus veſtigiis indagatas, iiſque partim exoletis, partim perplexe inuolutis: tum vero ita res nata tulit, vt enarratorum lites nullas vertere in meam rem potuerim, quum eodem errore (niſi fallor) concordes ad vnum offenderim, ſic fit vt nec

repoſitum cibum, nec frigidum attulerim, nec qui faſtidium moucre ſtomachis a copia lectionum redundantibus poſſit. Primus enim (vt reor) inſtaurandam hanc partem vetuſtatis ſuſcepi, non ab aliis ab illam quidem neglectam, ſed vel hactenus conclamatam, vel prauaricatione transmiſſam. Addidi etiam vocabula non e promptuario penu ſumpta, quum ipſum per ſe operis argumentum ſuopte guſtu poſſet ad ſtomachos acriores facere, nulla etiam ſermonis iucunditate conditum. Titulum operis eum elegi, qui rem tractandam implere recte intelligentibus poſſet, nec tamen profiteri Archimedeum quoddam inuentum videretur, aut auidam ſpem legentium immani pollicitatione fruſtrari. Nam neque eiuſmodi librum condidiſſe glorior, qui in arce Mineruæ ſtatim conſecrandus ſit: nec rurſus cuiuslibet induſtriæ eſſe cenſeo, pondera & menſuras priſcorum, nomiſmatis Græci Latinique rationem æſtimationemque, ſimul numerandi colligendique modum hoc tempore explicaſſe, ac priſcam mundi opulentiam ad nummum perpendiſſe. Id quod niſi effeciſſe videbor, propoſiti compos non ero. Mercimonii vero expoſiti explicatio docebit (vt eſt in ſermone hominum) quid inſtitor rerum nouarum viſendum attulerit. Neque vero vitio mihi vertetur (vt arbitror) quod adhuc vnus inuentus ſim qui res denſiſſimo ſitu vetuſtatis obductás refricare nunc auderem, reique complorata & ab aliis abiecta explicationem ab longioribus ſeculis repetere, quam vt eorum nunc redire ſcientia poſtliminio poſſet, præſertim accedentibus tot memoriæ noſtræ ſuperiorisque præiudiciis. Non ſum enim neſcius quoſdam de opere tantum fama cognito, nec adhuc abſoluto, ſententiam eam tuliſſe, prope vt bidental mouiſſe a quibusdam exiſtimarer, qui tanto interuallo hunc lapidem molirer ab omnibus intactum, aut certe inconcuſſum. Hoc autem ea de cauſa li-

Digitized by Google

ſa libentius ſuſcepi, vt æqualium poſterorumque ſtudia, noſtrorum præcipue, ad parem aut maiorem contentionem excitarem, & in eandem cauſam mecum quamplurimi incumberent, ſimul otioſæ huius vitæ rationem, quam libens amplexatus ſum, occaſionem præbente temporis conditione, conſtare mihi apud patriam meam volebam. Cuius rei indicium hoc eſſe volo, quod nemini vni hunc librum, ſed genio Franciæ patriæque dicare conſtitui. Nullum enim amplius præmium laboris prope ſeſquiannui exoptaui, quam vt gratiam vniuerſim a Francis, & ſubinde a Pariſienſibus municipibus meis inirem. Dolebam etiam vehementer eam opinionem temere inualuiſſe, quaſi ingenia Gallica a Quinquatribus Mineruæ interdicto naturæ ſummouerentur. Qua de re in opere ipſo quid ſentirem explicui, neſcio quam appoſite. Itaque ſub nomine iam dicto librum auſpicate proditurum cenſui, vt vel Genio vel Mineruæ Franciæ, quaſique in æde Honoris publici dicatus eſſe videatur. Nunc viros doctos huius certaminis iudices, qui de captu noſtro ſcriptis aliis cognito, coniecturam facturi ſunt in huius operis ſummam, exorandos habeo, vt Areopagitarum more rem magis iudicandam quam reum animaduertant, librum prius perlegant, relegantque, argumenta probationesque expendant: ita quod viſum fuerit, ad extremum pronuntient. Et quando ita neceſſe eſt, vt ex oratione noſtra æſtimatio noſtri fiat, quum libris in publicum editis calculum ipſe iudicibus iam porrexerim, monitos eos velim, ut ſpecimen iudicii non a muſteo adhuc ſtylo noſtro tyrociniique feruore exultanti, ſed ab auſteriore ſumant, aut qui iam intepuiſſe & conſediſſe videatur: non aliter atque ſi de vino iudicium faciendum habeant, de amphora potius aut certe de dolio quam de lacu ſumi par ſit. Poſtremo autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbitris & ipſis operis

poſtularim, vt cum mihi leuiores culpas condonarint, cui Ariſtarcho nullo vti licuit: ſicubi obſcuriores fuimus, quam vt abs quolibet lectore plane aut facile intelligamur (vt certe interdum de induſtria fuimus, quoniam ita referre aut noſtra aut decori arbitrabamur) ibi vt diem ipſi partim iudicii ſui diffundant, quoad alios acriores conſuluerint: partim quaſi ſibi hæc inquirere non vacet, aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur potius, quam vt præpropere aut inique quicquam de nobis pronuntient. Vale optime lector, & eandem in cauſam mecum primo quoque tempore incumbe. Pariſiis Idibus Martii, Anno Domini

M. D. XIV.

GVLI-

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS CONSILIARII REGII

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS

Liber Primus.

ASSIS partes ſunt, Quadrans, Triens, Semis, Bes, *Aſſis partes*
& Dodrans, & aliæ enumeratæ in *leg. Serruum, ſub titulo de heredibus instituendis: libro duodetriceſimo Pandectarum*: quo in loco male ſexcuns *Sexcuns.*
legitur per x, in priore ſyllaba, & per s, in poſteriore, inuerſa orthographia: quum viceuerſa
ſeſcunx & ſeſcuncia vnciam ſignificet, & vnciæ dimidium: qui *Seſcunx.*
error etiam in ſeſcuplo inualuit, pro quo vocabulo ſexcuplum per x, plerumque legitur in exemplaribus, errore haud contemnendo. Eſt enim ſexcuplum, quod ſexies id capit ad quod *Sexcuplum.*
relationem habet: Græce hexaplum appellatur; vt ſenarius
ſexcuplus eſt ſingularis numeri. at ſeſcuplum per s, ſcriptum, *Seſcuplum.*
quod & ſesquiplum dicitur, numerum hemiolium ſignificat,
qui Latine etiam ſesquialter appellatur, vt quum dicimus ſena- *Seſquialter*
rium ſesquiplum eſſe quaternarii, continet enim eum totum, &

inſu-

inſuper dimidiam eius partem. Eadem ratione ſeſcunx, & ſeſcuncia hemioliam rationem ad vnciam habet: & ſeſquipes ad pedem. Hæc autem omnia vocabula ab vncia declinata, per x, in fine ſcribenda ſunt, vt quincunx, ſeptunx, deunx: licet hoc perraro a librariis obſeruatum ſit. Hoc autem ex eo intelligimus, quod x recti caſus, in genitiuum per c exire ſolet: vt phœnix phœnicis, felix felicis: Sic igitur deuncis & ſeptuncis genitiui, deunx & ſeptunx rectos ſuos expoſcunt. Porro ſeſqui vocabulum in appoſitione inuentum, pro hemiolio accipiendum eſt, quod perinde eſt ac ſi dicas, tantundem & ſemis. Cicero *in libro de Oratore perfecto: Pes* (inquit) *qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, vt neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſeſquimaiorem, ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, ſeſquipæan.* Seſqui appellauit pæana: quia pes omnis pæan longa vna ſyllaba, & breuibus tribus conſtat, at longa ſyllaba in temporum metricorum ratione duas breues æquare dicitur, ita fit, vt tres breues longam vnam dimidio ſuperent, nam ternarius ad binarium relatus, ſeſquialteram proportionem habet. Quomodo igitur dactylus æqualibus partibus conſtat, quia prima longa duabus breuibus æqualis eſt: ſic pæan alteram partem dimidio maiorem habet. Iambus etiam altero tanto maiorem, hoc eſt, duplam, breuis enim ſyllaba, longa eſt dimidiata. Fortaſſe autem illa verba Ciceronis ſic legentur rectius: aut altero tanto maiorem, aut ſeſqui: hoc ſenſu, vt pes altero tanto maior, in ſecunda ſui parte ſit, ſit duplus: qui autem non altero tanto, ſed dimidio maior eſt, ſit ſeſqui, ad priorem partem poſteriore parte relata: non autem ſeſqui maior: quia ſeſquiplum minus eſt duplo. Locus autem Ciceronis præpoſtere lectus, viros doctos haud ita pridem in errorem pertraxit. In compoſitione autem ſeſqui itidem dimidio maius ſignificat: quod Græco vocabulo hemiolium a noſtris etiam appellatur, vt ſeſquipes, ſeſquicubitus, ſeſquidigitus, ſeſquiiugerum, vnde *ſeſquipedalia tigna* apud Cæſarem, hoc eſt, pedis vnius & dimidiati, quod ad craſſitudinem referendum eſt: & apud Horatium *ſeſquipedalia verba*: & ſeſquimenſis, menſis & ſemis. Hoc autem ſeſqui ſignificat ſiue cum vocabulo componatur menſuram aut numeri aut tempo-

Seſqui.

Seſqui.

cis

ris aut modi ſignificante, ſiue etiam cum alio quocunque vocabulo, vt *ſeſquiopera* apud Columellam, & *ſeſquiplaga* apud Plautum & Tacitum, & *ſeſculyxes in præfatione Plinii*: quo verbo, ſi recte emendatum eſt (nam eius verbi Plinii veſtigium nullum in antiquis exemplaribus Plinii extat) ego hominem ſumme aſtutum & veteratorem plane expolitum intelligo, fit eius vocabuli mentio apud Nonium. Tacitus *libro XV. Et ille multum tremens, quum vix duobus ictibus caput amputauiſſet, ſæuitiam apud Neronem iactauit, ſeſquiplaga interfectum a ſe dicendo.* Plautus *in Captiuis: Inde porro in latomias lapidarias: ibi quum alii octonos lapides effodiunt, niſi quotidianus ſeſquiopus effeceris, ſexcentoplago nomen indetur tibi*, hoc eſt, niſi tu duodenos effoderis. Seſqui Græci non habent quomodo vno vocabulo ſignificent, nec ideo minus eleganter id exprimunt, hoc modo loquentes, vt Demoſthenes κατὰ Θεοκρίνου, ἐν τῇ τοῦ Ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τούτῳ τῷ ἀνδροδοκήτῳ Cum ſeſquiminam dicere vellet, τρία ἡμιμναῖα dixit, h.e. tres ſemiminas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικὰ pro ſeſquidarico dixit: τοῖς στρατιώταις ἐποίησεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus ſeſquiſtipendium dedit, vel ſeſquiplum ſtipendium, & pro darico ſeſquidaricum pependit. Et in Oeconomico τριημιπόδιον, ſeſquipes, vt πενθημιπόδιον, duo pedes & ſemis, hoc eſt, quinque ſemiſſes. Cæterum ſeſquitertium, ſeſquiquartum, ſeſquioctauum, & alia quæ in proportionibus ſignificandis vſurpantur, & antehac non modo a mathematicis, ſed etiam a doctiſſimis viris frequentata ſunt & prolata, recte necne & Latine dicta ſint, an ſecus, alterius eſſe inſtituti nunc duximus. Scio enim eſſe qui improbent: quibus ego non aſſentior, cum Cicero ex Platone Timæi locum repetens vti non dubitarit. Verum (vt diximus) vt ſequunx, ſic etiam ſeſquuncia dicitur: & deunx, & deuncis in recto, & as & aſſis, & ſemis & ſemiſſis, bes & beſſis. Varro *libro primo de lingua Latina*, aſſem ab ære dictum eſſe putat, as enim & libra & pondo idem ſignificant, vnde aſſipondium & dupondius, ab aſſe fiunt: treſſis, quadreſſis, nonuſſis, & decuſſis, pro tribus, quatuor, nouem, & decem aſſibus: & rurſus pro binis decuſſibus viceſſis: & triceſſis pro tribus, hoc eſt tricenis aſſibus: & centuſſis pro

Seſculyxes. *As.* *Libra.* *Pondo.* *Centuſſis.*

pro denis decuſſibus: quo maius æris apud antiquos vocabu-
Perſius. lum nullum fuit. Perſius:

Et centum Græcos curto centuſſe licetur.

id eſt, centum aſſibus. Decuſſem Vitruuius pro decade accipit *libro tertio*, his verbis: *Platoni placuit denarium numerum ea re perfectum, quod ex ſingularibus rebus, quæ monades apud Græcos dicuntur, perficitur decuſſis, quæ ſimul ac vndecim aut duodecim ſunt factæ, quæ ſuperauerint, non poſſunt eſſe perfectæ donec ad alterum decuſſim peruenerint.* Alibi pro decuſſatione accipit *libro decimo*, quo in loco *de cochlea*, id eſt, organo loquens ſic inquit: *Ita quo loci deſcribuntur lineæ quæ ſunt in longitudine ſpectantes, faciendæ decuſſationes, & in decuſſationibus finita puncta, his ita emendate deſcriptis, ſumitur ſaligna tenuis, aut de vitice ſecta regula, quæ vncta liquida pice, figitur in primo decuſſis puncto, deinde traiicitur oblique ad incedentes longitudines & circuitiones decuſſium.* Decuſſes & decuſſationes Vitruuius vocat rectas & exactas diuiſiones complanatorum capitum tigni & exaſceatorum: quæ decuſſatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni ſeſe interſecantibus, ita vt lineæ areolas octo faciant trigonas, quas vulgo facies appel-
Octantes. lamus, ob id octantes ab eodem autore dicuntur. Hoc autem facile eſt intelligere, ſi quis per ambitum teretis materiæ, & in duobus ſummis capitibus læuigatæ complanatæque, iiſdem ſpatiis octo puncta adnotet, & a puncto ad punctum obuerſarium perpetuam lineam ducat, ſic enim fit, vt omnes lineæ per centrum planitiei tranſeant, & ſimilitudinem ſtellæ reddant.
Cap. 33. Plinius *libro XVIII. de ventorum obſeruatione* loquens: *Obſeruato ſolis ortu quocunque libeat die, ſtantibus hora diei ſexta; ſic vt ortum eum a ſiniſtro humero habeant, contra mediam faciem meridies, a vertice ſeptentrio erit: qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur.*
Cardo. *Circumagi deinde melius eſt, vt vmbram ſuam quiſque cernat: alioquin poſt hominem erit, ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei a dextro humero fiat, occaſus a ſiniſtro: tunc erit hora ſexta, quum minima vmbra contra medium fiat hominem, per huius mediam longitudinem duco ſarculo ſulcum, vel cinere lineam verbi gratia pedum viginti conueniet: mediamque menſuram, hoc eſt, in decimo pede, circumſcribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus, per hunc medium tranſverſa currat alia linea:*

nea: hec erit ab exortu aequinoctiali ad occaſum aequinoctialem: & limes qui ita ſecabit agrum, decumanus vocabitur, ducantur deinde aliae duae lineae in decuſſes obliquae, ita vt a ſeptentrionis dextera laeuaque ad auſtri dexteram laeuamque deſcendant, omnes per eundem currant, vmbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium paria interualla. Qui hunc locum Plinii intelligit, quid ſit decuſſare, optime nouit. Quod ſi quis Plinium eo in loco non facile intelligit, videat Vitruuium *libro primo, & octogonum ſchema apud eum decuſſatum:* quo in loco de colligendis ventorum flatibus loquitur. Verum quandoquidem eum in locum Plinii incidimus, obiter duo eius verba emendanda duximus, id quod in hoc opere ſæpenumero faciemus, ſic enim fert inſtituti operis ratio, vt non contemnendum operæprecium facturi videamur, ſi in huiusmodi diuerticula caſtigationum modice euagemur: nec ſi id facere aut nolimus, aut nequeamus, curſum inoffenſum tenere tractatus hic noſter poſſit. Quandoquidem igitur in eam neceſſitatem incurrimus nonnunquam librorum caſtigandi, & eodem legentium vtilitas non parua, nec ſine quadam oblectatione competitura videtur, age videamus an ab hoc loco haud abſurde auſpicaturi videamur, qui vt ſilentio fortaſſe præteriri poterit ſine præuaricationis nota, ſic ita obtuliſſe ſe videtur, vt vitio verti nobis non poſſit, quaſi occaſionem eius quæſierimus, ſequitur enim verba Plinii ſupradicta continuo hic verſus: Quæ ratio ſemel in quoque agro ineunda erit, vel ſæpius ſi libeat, ita vitæ ligno facienda regulis paribus in tympanum exiguum, ſed circinatum adactis. Sic in omnibus impreſſis libris legitur, conniuente etiam Hermolao Barbaro Plinii caſtigatore; ego ex antiquis ſic reſtituendum puto, vel ſæpius, ſi libeat vti, e ligno facienda regulis paribus, quorum verborum apertus eſt ſenſus. Decuſſis ſignificationem Columella quoque clare ſignificat *libro quinto de iugata vinea* loquens: *Fere autem prædicta aetas laeto ſolo truncoque tres materias, raro quatuor deſiderat, quae per totidem parteis ab alligatore diuidi debet: nihil enim refert iugum in ſtellam decuſſari atque diduci, niſi & palmites adiungantur.* Decuſſare proprie per medium ſecare ſignificat, id quod oſtendit Cicero *in libro de vniuerſitate*, quum inquit, *Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in*

Decuſſare.

Plinii locus.

Decuſſare.

Digitized by Google

longitudinem diffidit, mediæque accommodans, mediam quaſi decuſſauit. Plena enim decuſſatio fit cum litera X, in ſeipſam transuerſa incidit, vt ex eo loco Platonis intelligendum datur, quem Cicero Latinum fecit. Martianus *de coluris* loquens *in octauo, Alii a cardine meridiano inchoamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum verticem vnde ortus eſt, denuo retulerunt: qui quidem alium ab ortu circulum decuſſantes, in quatuor quadras mundi ambitum diſcreuerunt.* Et Decuſſatim apud eundem *in primo, Hinc roſis decuſſatim vinculatis ſextata contextio.* Poſt vnciam ſequuntur partes vnciæ, vt

Semuncia. ſemuncia, id eſt dimidium vnciæ: & ſextula, ſexta pars vnciæ:

Sextula. verbum etiam in teſtamentis vſurpatum. Cicero *pro Cecinna: Teſtamento facto mulier moritur: facit hæc hæredem ex deunce & ſemuncia Cecinnam, ex duabus ſextulis M. Fulcinium libertum ſuperioris viri, Ebutio ſextulam aſpergit.* Hæreditatem, id eſt aſſem, his verbis Cicero in deuncem, ſemunciam, & tres ſextulas diuiſit. Ex quo liquet ſextulam tertiam eſſe partem ſemunciæ, & vnciæ ſextam. Duas ſextulas dixit pro tertia parte vnciæ, quum tamen aliud vocabulum Latinum haberet, duellam ſcilicet, nam

Duella. duæ ſextulæ duellam faciunt: quæ tertia pars eſt vnciæ, hoc eſt

Drachma. ſexta de triceſima totius aſſis. Poſt hæc ſequitur drachma, o-

Siciliquum ctaua pars vnciæ: quæ ipſa geminata ſiciliquum efficit, aſſis

Scrupulum. duodequinquageſimam. Drachma in terna ſcrupula diſtribui-

Gramma. tur, quæ a Græcis grammata, id eſt, literæ ideo dicuntur, quod quatuor & viginti literas Græci in alphabeto ſuo habent, quot vncia ſcrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rurſus

Semiobolos. in binos obolos diuiditur, vt obolus in binos ſemiobolos. Vl-

Vocabula tra has minutias nullum eſt vocabulum facile Latinis vſurpa-

menſorum. tum. Itaque menſores poſt menſuras maiores (de quibus ipſis ſatis late in Annotationibus noſtris diximus) ad pedem deſcendentes & palmum, nec habentes quomodo palmum commode diuiderent (vt autor eſt Boëthius) id quod inter palmum & digitum medium erat, vnciam vocare inſtituerunt, ſecundo loco

Stater. digitum, tertio ſtaterem, id eſt, ſemunciam, quarto quadrantem, quinto drachmam, ſexto ſcrupulum, ſeptimo obolum, octauo ſemiobolum, quem Græci ceratium vocant, nono ſiliquam, decimo loco punctum, vndecimo minutum, duodecimo momentum

tum poſuerunt. Alii ſiliquam Latine putant eſſe id quod Græcii ceratium dicunt, hoc eſt, ſiliquæ fructus granum. *Ceratium.* Siliqua in Italia naſcitur hodie quoque longitudine digitali, latitudine *Siliqua.* pollicari, vt autor eſt Plinius, intus habet grana, quæ ſena ſingula ſcrupula pendent, hoc eſt, diobolum. Pes igitur in duodenas vncias partitur, *Pedis diuiſio.* dicimusque ſemiſſem pro ſex pollicibus, vt noſtrates loquuntur, id eſt, octo digitis. Spithame Græco vocabulo dicitur menſura digitorum duodecim; hanc noſtri dodrantem appellare ſolent. Palmus quaternos digitos ſignificat, & alio nomine quadrans vocatur, eademque ratio in reliquis ſeruatur, vt in triente & beſſe, quorum ratio facilius pollicum vſu, quam digitorum iniri poteſt, ut triens quaternos pollices ſignificet, & bes octonos, & itidem in minutiis, eſt enim pollex *Pollex.* medius inter palmum & digitum, quam vnciam Boëthius a menſoribus vocitatam eſſe dicit. Varro *libro 1. rerum ruſticarum,* *Iugeri,* inquit, *pars minima dicitur ſcrupulum, id eſt, decem pedes, & longitudine & latitudine quadratum, ab hoc principio menſores nonnun-* *Iugerum.* *quam dicunt in ſubſiciuum eſſe vnciam agri aut ſextantem.* Hoc pugnare videbitur cum antedictis, niſi intelligamus vnciam agri duodecimam partem iugeri intelligi, vnciæ autem quartam & viceſimam ſcrupulum eſſe, hoc eſt drachmæ tertiam: qua ratione fit, vt ducenta octogintaocto ſcrupula ſint in iugero: quæ ſi centenario multiplicentur (hoc eſt denis quoquo verſus pedibus, ex ſententia Varronis ſupradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient, quæ eſt menſura iugeri. Varronis igitur verba ita intelligenda ſunt, vt ab vncia agri ad vltimam minutiam deſcendatur, quam vult eſſe ſcrupulum, hoc eſt, ducenteſimam & octogeſimam octauam partem iugeri, & iugerum ducenteſimam partem centuriæ. Ruſſusque a ſcrupulo quaſi metiendi initio ad vnciam perueniri, & ſextantem, & alia menſurarum maiorum vocabula. Subſiciuum *Subſiciuum.* autem verbum eſt menſorum, vt alia permulta, quorum Boëthius in geometria meminit. Columella vero *libro VI.* iugeri partitionem faciens, minutias a dimidiato ſcrupulo inchoandas eſſe cenſet, ſic enim inquit; *Vt a minima autem parte iugeri, id eſt, ab dimidio ſcrupulo incipiam, pars ducenteſima octogeſimaoctaua*

longitudinem diffidit, mediæque accommodans, mediam quaſi decuſſauit. Plena enim decuſſatio fit cum litera X, in ſeipſam transuerſa incidit, vt ex eo loco Platonis intelligendum datur, quem Cicero Latinum fecit. Martianus *de coluris* loquens *in octauo, Alii a cardine meridiano inchoamenta circuli perhibentes, eundem per arcticum verticem vnde ortus eſt, denuo retulerunt: qui quidem alium ab ortu circulum decuſſantes, in quatuor quadras mundi ambitum diſcreuerunt.* Et Decuſſatim apud eundem *in primo, Hinc roſis decuſſatim vinculatis ſextata contextio.* Poſt vnciam ſequuntur partes vnciæ, vt

Semuncia. ſemuncia, id eſt dimidium vnciæ: & ſextula, ſexta pars vnciæ:
Sextula. verbum etiam in teſtamentis vſurpatum. Cicero *pro Cecinna: Teſtamento facto mulier moritur: facit hæc hæredem ex deunce & ſemuncia Cecinnam, ex duabus ſextulis M. Fulcinium libertum ſuperioris viri, Ebutio ſextulam aſpergit.* Hæreditatem, id eſt aſſem, his verbis Cicero in deuncem, ſemunciam, & tres ſextulas diuiſit. Ex quo liquet ſextulam tertiam eſſe partem ſemunciæ, & vnciæ ſextam. Duas ſextulas dixit pro tertia parte vnciæ, quum tamen aliud vocabulum Latinum haberet, duellam ſcilicet, nam
Duella. duæ ſextulæ duellam faciunt: quæ tertia pars eſt vnciæ, hoc eſt
Drachma. ſexta de triceſima totius aſſis. Poſt hæc ſequitur drachma, o-
Siciliquum ctaua pars vnciæ: quæ ipſa geminata ſiciliquum efficit, aſſis
Scrupulum. duodequinquageſimam. Drachma in terna ſcrupula diſtribui-
Gramma. tur, quæ a Græcis grammata, id eſt, literæ ideo dicuntur, quod quatuor & viginti literas Græci in alphabeto ſuo habent, quot vncia ſcrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulum rurſus
Semiobolos. in binos obolos diuiditur, vt obolus in binos ſemiobolos. Vl-
Vocabula tra has minutias nullum eſt vocabulum facile Latinis vſurpa-
menſorum. tum. Itaque menſores poſt menſuras maiores (de quibus ipſis ſatis late in Annotationibus noſtris diximus) ad pedem deſcendentes & palmum, nec habentes quomodo palmum commode diuiderent (vt autor eſt Boëthius) id quod inter palmum & digitum medium erat, vnciam vocare inſtituerunt, ſecundo loco
Stater. digitum, tertio ſtaterem, id eſt, ſemunciam, quarto quadrantem, quinto drachmam, ſexto ſcrupulum, ſeptimo obolum, octauo ſemiobolum, quem Græci ceratium vocant, nono ſiliquam, decimo loco punctum, vndecimo minutum, duodecimo momen-

tum

tum poſuerunt. Alii ſiliquam Latine putant eſſe id quod Græcii ceratium dicunt, hoc eſt, ſiliquæ fructus granum. *Ceratium.* Siliqua in Italia naſcitur hodie quoque longitudine digitali, latitudine *Siliqua.* pollicari, vt autor eſt Plinius, intus habet grana, quæ ſena ſingula ſcrupula pendent, hoc eſt, diobolum. Pes igitur in duodenas vncias partitur, dicimusque ſemiſſem pro ſex pollicibus, vt *Pedis diuiſio.* noſtrates loquuntur, id eſt, octo digitis. Spithame Græco vocabulo dicitur menſura digitorum duodecim; hanc noſtri dodrantem appellare ſolent. Palmus quaternos digitos ſignificat, & alio nomine quadrans vocatur, eademque ratio in reliquis ſeruatur, vt in triente & beſſe, quorum ratio facilius pollicum vſu, quam digitorum iniri poteſt, ut triens quaternos pollices ſignificet, & bes octonos, & itidem in minutiis, eſt enim pollex *Pollex.* medius inter palmum & digitum, quam vnciam Boëthius a menſoribus vocitatam eſſe dicit. Varro *libro I. rerum ruſticarum, Iugeri,* inquit, *pars minima dicitur ſcrupulum, id eſt, decem pedes, & longitudine & latitudine quadratum, ab hoc principio menſores nonnun-* *Iugerum.* *quam dicunt in ſubſiciuum eſſe vnciam agri aut ſextantem.* Hoc pugnare videbitur cum antedictis, niſi intelligamus vnciam agri duodecimam partem iugeri intelligi, vnciæ autem quartam & viceſimam ſcrupulum eſſe, hoc eſt drachmæ tertiam: qua ratione fit, vt ducenta octogintaocto ſcrupula ſint in iugero: quæ ſi centenario multiplicentur (hoc eſt denis quoquo verſus pedibus, ex ſententia Varronis ſupradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingenti pedes fient, quæ eſt menſura iugeri. Varronis igitur verba ita intelligenda ſunt, vt ab vncia agri ad vltimam minutiam deſcendatur, quam vult eſſe ſcrupulum, hoc eſt, ducenteſimam & octogeſimam octauam partem iugeri, & iugerum ducenteſimam partem centuriæ. Ruſſusque a ſcrupulo quaſi metiendi initio ad vnciam perueniri, & ſextantem, & alia menſurarum maiorum vocabula. Subſici- *Subſiciuum.* uum autem verbum eſt menſorum, vt alia permulta, quorum Boëthius in geometria meminit. Columella vero *libro VI.* iugeri partitionem faciens, minutias a dimidiato ſcrupulo inchoandas eſſe cenſet, ſic enim inquit: *Vt à minima autem parte iugeri, id eſt, ab dimidio ſcrupulo incipiam, pars ducenteſima octogeſimaoctaua*

Columella locus reſtitutus. *ctaua pedes efficit quinquaginta, id eſt iugeri dimidium ſcrupulum.* Verum numerus eo in loco corruptus eſt, non enim pars ducenteſima octogeſimaoctaua, ſed pars quingenteſima ſeptuageſimaſexta legendum eſt, ſic enim recta calculi ratio expoſcit, & facile eſt ex Varrone intelligere, & ex iis quæ apud eundem Columellam ſequuntur: quanquam & ipſa corruptiſſima ſunt, ſed hoc modo emendanda, totusque locus ille ſic legendus, vt a minima parte, id eſt a dimidio ſcrupulo incipiamus, pars quingenteſima ſeptuageſimaſexta, pedes efficit quinquaginta, id eſt iugeri dimidium ſcrupulum, pars ducenteſima octogeſimaoctaua, pedes centum, hoc eſt ſcrupulum, pars centeſima quadrageſimaquarta, pedes ducentos, hoc eſt ſcrupula duo, pars ſeptuageſimaſecunda, pedes quadringentos, hoc eſt ſextulam, in qua ſunt ſcrupula quatuor, pars quadrageſimaoctaua, pedes ſexcentos, hoc eſt ſiciliquum, in quo ſunt ſcrupula ſex. Reliqua quæ ſequuntur eo in loco, emendata fere ſunt. Columella igitur minutias a ſemiſcrupulo inchoandas eſſe cenſet, *nam vlteriores* (inquit) *perſequi ſuperuacuum eſt, pro quibus nihil dependitur mercedis, ſed ſuperiores tantum partes cadunt in æſtimationem facti operis,* de mercede foſſorum & agricultorum intelligens. *De ſcrupulo & reliquis vocabulis.* Ordo igitur huiusmodi eſt, vt a dimidio ſcrupuli ad ſcrupulum tranſeat, a ſcrupulo ad ſextulam, in qua ſunt ſcrupula quatuor, idem eſt enim ſcrupulum quod gramma, quarta & viceſima pars vnciæ, & ſextula ſexta pars. Porro a ſextula tranſitum facit ad ſiciliquum, id eſt ſcrupula ſena, nam drachma geminata ſiciliquum *Siciliquus.* efficit, quare ſiciliquus quarta pars eſt vnciæ, a ſiciliquo ad ſemunciam progreditur, in qua ſcrupula duodecim, ita ad vnciam, & ab ea ad ſextantem, deinceps ad quadrantem trientemque & quincuncem usque dum ad aſſem, id eſt iugerum perueniat, hic eſt eorum verborum ordo ſurſum verſus, & viceuerſa deorſum, id eſt ab aſſe ad ſemiſcrupulum. Vncia autem a Boëthio non pro duodecima iugeri parte, ſed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem noſtri vocant, huiusmodi autem vncia pedem habet pro aſſe: & eam non agricolæ, ſed men- *Geodæſia.* ſores & geodætæ ſæcuti ſunt, quorum olim apud Romanos ars fuit celebrata, & vocabula artis propria, quanquam ea ſit alio-

alioqui ratio horum vocabulorum, vt omne corpus & res omnis denique in aſſem eiusque partes diuidi poſſit, ſiquidem Vitruuius *libro III. architectura*, ſenarium numerum in has partes diuiſit, his verbis, *Mathematici vero contra diſputantes, ea re perfectum eſſe dixerunt numerum qui ſex dicitur, quod is numerus habet partitiones eorum rationibus ſex numero conuenientes : ſic ſextantem vnum, trientem duo, ſemiſſem tria, beſſem (quem dimœron dicunt) quatuor, quintarium (quem pentamœron dicunt) quinque perfectum ſex.* Ne autem ſcrupuloſa hæc magis quam neceſſaria horum verborum enarratio videatur, veniamus ad exempla, vt ex iis intelligatur citra huius rei explanationem autores linguæ Latinæ perfecte intelligi non poſſe : magnumque lumen rei literariæ accedere hic poſſe, & (vt ſpero) acceſſurum. Columella *libro XIII. Ad prædictum autem modum muſti adiici debent hi odores, myrrhæ quincunx, calami pondo libra, caſſiæ ſelibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx.* Plinius *libro XIII. de citrinis menſis* loquens, *Qua in re non omittendum videtur Tyberio principi menſam quatuor pedes ſextante & ſiciliquo excedentem, tota vero craſſitudine ſeſcunciali, operimento conchylii & laminæ per medium veſtitam fuiſſe.* Quibus verbis Plinius menſam eam quatuor pedes longitudinis habuiſſe ſignificauit, & duos prætereà pollices, & pollicis quadrantem : craſſitudine vero ſesquipollicem æquauiſſe. Idem *ibidem*, *Magnitudo ampliſſima adhuc fuit vnius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauritaniæ Ptolomæo, quatuor pedum & ſemipedis per medium ambitum, craſſitudine quadrantali : maiusque miraculum in ea eſt artis latente iunctura, quam potuiſſet eſſe natura ſolidæ*, item *a Nomio Tyberii Cæſaris liberto cognomen trahentis, tribus ſiciliquis infra quatuor pedes, totidemque infra ſemipedem craſſitudinis.* Plinius craſſitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor eſſet digitorum, longitudini autem quaternum pedum tres pollicis partes, id eſt, dodrantem pollicis defuiſſe ſignificat, qui vnus eſt digitus: & tantundem ſemipedali craſſitudini. Idem *libro XXVII. Aſplenum ſunt qui Hermionium vocant, foliis trientalibus multis, radice limoſa,* & rurſus *eodem libro: Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius, alii ægonychon vocant, alii dioſpyron, herba quincuncialis fere, foliis duplo maioribus quam rutæ.* Quincuncialem herbam appellauit

Res omnis in aſſem eiusq; partes diuidit.

Cap. 15.

Cap. 5.

Cap. 11.

Quincuncialis herba.

mi-

minorem ſemipede, & ſeptenum ferme digitorum, ſequitur enim poſt paulo: *Iacere eam atque humi ſerpere autores tradunt.* Cap. 8. Idem *libro XXXIII. de lapide Lydio* loquens, *Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes.* Vitruuius *libro III. Craſſitudines autem graduum ita finiendas cenſeo, vt neque craſſiores dextante, neque tenuiores dodrante ſint collocatæ, ſic enim durus non erit aſcenſus.* Dodrantem appellauit duodecim digitos, dextantem decem pollices. Idem *libro quinto, Superque laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, ita diſpoſitæ, vti bipedales tegulæ poſſint ſupra eſſe collocatæ.* Beſſales dixit laterculos, qui octo pollicum longitudinem habent. Liuius *libro quinto ab Vrbe condita: Terna iugera & ſeptunces viritim diuiſerunt.* Septunces dixit pro dimidiato iugero, & duodecima parte iugeri. *Tertii Regum ſeptimo, Craſſitudo autem lateris, trium vnciarum erat.* Pro quo *ſecundi Paralip. quarto* legitur, *Porro vaſtitas eius habebat menſuram palmi.* Palmus autem, vt alibi diximus, quatuor digitorum eſt, & quadrans appellatur: licet palmus pro dodrante interdum vſurpetur. Hoc gloſſularii illorum librorum diuinaſſe magis quam intellexiſſe videntur: quippe cum diuus Hieronymus *in præfatione libri Iob.* ita ſcripſiſſet: *Habeant qui volunt veteres libros vel in membranis auro argentoque deſcriptos, vel vncialibus (vt vulgo aiunt) literis onera magis exarata, quam codices.* Hæc inquam cum enarraret interpres, vnciales literas eſſe dixit auri vnciam appendentes, vel auri vncia conſtantes, ignarus videlicet horum *Vnciales literæ.* vocabulorum ſignificationis. Vnciales enim literas Hieronymus intelligi voluit pollicis craſſitudine exaratas. Pari ignorantia & illa eiuſdem præfationis verba imperiti transmittunt: *Eſchematiſmenos.* *Obliquus enim (inquit ille) etiam apud Hebræos liber hic fertur, & lubricus, & (quod Græci rethores vocant) eſchematiſmenos, dum qui aliud loquitur, aliud agit.* Quod verbum primæ literæ aphæreſi acephalum factum eſt, vulgo enim e, præciſa, ſchematiſmenos in exemplaribus lectitatur. Nicolaus Liranus Huguitionis autoritate fretus, mirifice hoc verbum enarrauit: veritas tamen hoc habet, vt eſchematiſmenos liber Iob ab eo autore eleganter dictus ſit, qui figuris verborum ſententiarumque variatus & quodammo- *Schemata.* do velatus atque adeo veſtitus ſit. Schemata enim, id eſt, figu-

Digitized by Google

guræ duorum ſunt generum, id eſt, dictionis, & ſententiæ: ſed quæ ſententiarum dicuntur, maxime in oratorio ſunt inſtrumento. Schemata enim a Græcis dicuntur quaſi geſtus quidam & configurationes, habituſque orationis: quæ omnia propemodum Cicero *in III. de Oratore* enumerauit, ſed ſimplici contentus nomenclatura, vt qui oratoris magis perſonam, quam rhetoris & ſophiſtæ, in iis libris ſuſcepiſſet, quomodo & in libro *de Oratore perfecto*: quapropter Fabius quaſi Ciceronis enarrator, luculenter & copioſe ex Ciceronis præſcripto de figuris diſſeruit. *Cap. 1.*
Ex cuius verbis *libro IX.* quid ſit ſchema, diſcere facile poterimus: *Sed ſi habitus quidam* (inquit ille) *& quaſi geſtus ſic appellandi ſunt, id demum hoc loco ſchema dici oportebit, quod ſit a ſimplici ac in promptu poſito dicendi modo poetice vel oratorie immutatum, ſic enim verum erit aliam eſſe orationem aſchematiſton, id eſt, carentem figuris* *Aſchematiſtos.*
(quod vitium non inter minima eſt) aliam eſchematiſmenen, id eſt, figuratam, hactenus Fabius. Ex cuius verbis intelligimus diuum Hieronymum vt literarum bonarum non ignarum, ſic plerumque non diſſimulatorem, librum illum eſchematiſmenon, id eſt, *Eſchematiſmenos.* figuratum ideo appellaſſe, quod non ſimplici ac vulgari ſenſu res diuinas, & in vera germanaque philoſophia reconditas poſteritati tradiderit: ſed figurato ſtylo, atque a ſenſu communi alieno & abhorrente: vt mirari non debeamus ſi arcanæ abditæque doctrinæ ſenſum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagem. Cum autem ſint poematis genera tria (vt fere autores tradunt) dramaticum, id eſt, actiuum vel actuoſum: exegematicum, id eſt, *Poematis genera tria* enunciatiuum: & quod eſt inter vtrunque anceps mictum, id eſt, ex vtroque mixtum: dramaticum eſt in quo perſonæ agunt *Dramaticum opus.* ſolæ abſque vlla poetæ ipſius & autoris interlocutione: cuiusmodi tragœdiæ ſunt, & comœdiæ, & quædam Virgilii Bucolica. Exegematicum autem genus eſt in quo poeta omnia narrat ſine vlla perſonarum interlocutione. In hoc omnia didaſcalico *Exegematicum.* more & ſimplici traduntur, vt Georgica eiuſdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inſcribitur, vel id poema potius (vt autor eſt Hieronymus) dramatico & mimetico, id eſt, imitatiuo, charactere conſcriptus eſt, ſiquidem in eo perſonarum actus vide-

 mus

mus velut in ſcenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis, ſed philoſophicis inſeruientem. Porro cum ſchemata exornandis poematis & orationibus inuenta ſint, eum etiam præbent vſum, quod magis iis multo afficimur & permouemur, quæ figurate nobis, quam quæ ſimpliciter & communi ſenſu traduntur: propter quod Fabius *de vi figuratæ orationis* loquens, *Nam ſi frons* (inquit) *oculi, manus, multum ad motum animorum valent: quanto plus orationis ipſius vultus, ad id quod intendimus conficere, compoſitus? Eſt enim figura, ſicut nomine ipſo apparet, conformatio quædam orationis remota a communi & primum ſe offerente ratione.* Tranquillus *in Veſpaſiano: Amicorum libertatem, cauſidicorum figuras, ac philoſophorum contumaciam leuiſſime tulit.* Figuras Tranquillus appellat *obliqua dicta*, quæ non recta & ſimplici ſententia, ſed obliqua prætextaque impetatorem ipſum taxabant. Idem in *Domitia. Hermogenem Tarſenſem occidit propter quaſdam in hiſtoria figuras, librariis etiam qui eam deſcripſerant, crucifixis.* Ruffinus *contra Hieronymum* ſcribens, *Nam & ſanctum*, inquit, *Ambroſium epiſcopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus ſecet, in iis ipſis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edocebo*, & Hieronymus *ad Ruffinum: Iam tuæ moderationis erit, & tuorum, nullam occaſionem impatientibus dare, ne non omnes ſimiles mei inuenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari.* Et apud eundem figuratæ controuerſiæ in eundem ſenſum intelligendæ. Martialis *libro III. Epigramm.*

Figura. — *Figuratæ laudes.* — *Schema.*

Schemate nec dubio, ſed aperte nominat illam,
Quam recipit ſexto menſe ſuperba Venus.

Cap. 14. Vt ad rem longiuſcule digreſſi redeamus, res omnis in aſſis partes facile diuiditur. Plinius *libro ſecundo: Lunam haud dubium eſt lucere dodrantes ſemuncias horarum, ab ſecunda adiicientem ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem.* Cuius dicti ſubobſcuri huiuſcemodi ſenſus eſt, Lunam cum a coitu (quod interlunium dicitur) emergit, id quod fit ſecunda ſtatim die: lucere primum tres partes vnius horæ nocturnæ, & inſuper quartam & viceſimam horæ partem, ſeu mauis, vndeuiginti viceſimasquartas horæ: a ſecunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem incrementi lucendo adiicere: & rurſus a plenilunio eadem ratione eodemque modo decrementi lucere minus, minusque

Locus Plinii animaduerſione dignus.

quo-

quotidie vſque ad intermeſtrem lunam, quo tempore cum ſole coit. Idem *libro XVIII. de eadem luna* loquens, *Supra terras autem erit quandiu & ſol, interlunio, & prima tota die: ſecunda, horæ noctis v. nius dextante ſiciliquo: ac deinde tertia vſque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus, quintadecima, tota ſupra terras noctu erit, eademque ſub terris tota die: decimaſexta, ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſiciliquum ſub terra aget: eaſdemque portiones horarum per ſingulos dies adiiciet vſque ad interlunium: & quantum primis partibus noctis detraxerit, quod ſub terris agat, tantundem nouiſſimis ex die adiiciet ſuper terram.* Dextantem & ſiciliquum decem eſſe vncias cum quarta parte unciæ, nemo eſt qui ignoret, ita quod Plinius *libr. II. vndeuiginti quartas & viceſimas horæ* dixerat *creſcenti lunæ quotidie accreſcere, amplius deinceps ampliusque lucendo, & viceuerſa decreſcenti ratione eadem moduloque eodem decedere:* ipſe *libro XVIII.* quaſi eorum immemor quæ ſecundo volumine dixerat, *viginti quartas & viceſimas & ſemis præterea dixit*, id eſt, vnam quadrageſimamoctauam, dextans enim viginti viceſimasquartas valet, & ſiciliquus vnam duodequinquageſimam: vt ſuſpicari ſubeat Plinium utrobique non eundem autorem eandemque obſeruationem ſecutum: quanquam in nonnullis aliis quoque locis, vel amanuenſium culpa, vel propria hallucinatione (vt fit in varia ac multiplici lectione) lapſus eſt: tametſi id fidem excedere videtur, virum usque adeo & ingenio acrem, & induſtria accuratum, apertis interdum in rebus lapſum eſſe: ac ne id quidem modo, ſed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepſiſſe, præſertim cum ad principem ſcriberet, & obſeruari præterea ſe acribus obtrectatorum oculis, captarique non neſciret: id quod facile intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinii licet quis meditetur, qui hæc & huiuſcemodi diluere ſe poſſe ſperet: ego (quod ad me attinet) non vſque adeo ſacroſanctam Plinii autoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere eſſe cenſeo, vt non præſentiſſimum Veritatis numen fuiſſe ſemper foreque apud æquos bonoſque iudices meminerimus: cuius vt ſacerdotes multi olim fuerunt, ſic Plinius ipſe antiſtes mihi fuiſſe videtur: non enim tantum maioribus ipſe tribuiſſe comperietur, ſi-

Cap. 32.

Plinius interdum memoria defectus eſt.

Plinii laus.

P 2 quis

quis animaduertit, vt eorum quaque in parte culpam vllam obruendam ſilentio cenſuerit poſteritati diſpendioſo: nedum vt cuiuſquam errata quo iure quaque iniuria tueri inſtiterit. In quo mihi noſtræ memoriæ homines doctiſſimi abſurdula quadam religione obſtrinxiſſe æqualium ſuorum & poſterorum iudicia videntur, qui quidem ipſi eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, venerandum eſſe numinis inſtar duxiſſent. Ego vero antiquos quoque illos, homines vt nos fuiſſe puto, & aliqua etiam ſcripſiſſe quæ parum intelligerent; nec ita annoſi æui prærogatiuam ſequor, vt non in opus hoc Plinianum, eximium omnino & rerum prope omnium vt digeſtione confertum, ſic varietate diſtinctum, errores quoſdam irrepſiſſe, affirmare præſidenter auſim: quos nemo quantumuis acer, modo non impudens quoque ſit, defendendos recipere ſuſtineat: ſiquidem vt nunc mittam ea quæ in ſtirpibus, quæ in herbis, quæ in medicinis ex Dioſcoride & Theophraſto docti quidam & diligentes harum rerum obſeruatores adnotauerunt, in quibus ſæpe Plinius nunc exemplarium vitio, nunc æquivocatione falſus eſt, dum vel opus immenſum lectioniſque multiplicis vrgeret, vel iudicium ipſe certum iis rebus deſcribendis adhibere nequiret, quas aut oculis non ſubiecerat, aut non ſatis meminerat: Vt igitur illa mittam, quæ culpæ magis quam crimini dari poſſunt, neminem eſſe arbitror eorum qui Plinii ſtudioſi ſunt, qui Plinio patrocinari in eo velit quod *libr, quarto de Hyperboreis* dixit: *Pone eos*, inquit, *montes ultra Aquilonem gens felix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebrata miraculis.* Ibi creduntur eſſe cardines mundi, extremique ſiderum ambitus, ſemeſtri luce & vna die ſolis auerſi: non (vt imperiti dixere) ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur iis ſoles: brumaque ſemel occidunt. Et *libro ſecundo. In Brittania lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, ſolſtitialibus diebus accedente ſole propius verticem mundi, anguſto lucis ambitu, ſubiecta terræ continuos dies haberi ſenis menſibus, noctesque e diuerſo ad brumam remoto: quod fieri in inſula Thyle, Pytheas Maſſilienſis prodidit.* Quæro quonam modo hoc dictum tueri poſſemus, etiamſi ab Eudoxo dictum eſſet: cum ratio ſphæ-

Plinii erratum Cap. 12.

Cap. 75.

ſphærica haud dubie deprehendat eos, qui polum Arcticum pro vertice habent, etiam æquinoctialem habere pro circulo finitore? At qui æquinoctialem pro finitore habent, eos neceſſe eſt nullam noctem habere, ſed diem perpetuum quoad ſol fertur per ſigna ſeptentrionalia; id quod fit ab Ariete ad Libram, id eſt, ab æquinoctio verno ad alterum æquinoctium, & viceuerſa perpetuam noctem, quoad ſol per ſigna auſtralia viam facit, id eſt, a Libra ad Arietem: ita vt illis annus vertens ſemeſtri luce & æquali nocte tranſigatur, vnico per annum ortu atque occaſu ſolis. At hoc Plinius non ab æquinoctio verno ad autumnum, ſed a ſolſtitio ad brūmam fieri locis illis contendit: qui rurſus *libro quarto*, quaſi parum ſibi in ea re conſtáns, ita inquit, *Vltima omnium quæ memorantur, Thyle: in qua ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus, Cancri ſignum ſole transeunte: nulloſque contra per brumam dies. Hæc quidam ſenis menſibus continuis fieri arbitrantur.* Cap. 16.
Ex quibus verbis coniicio, quod Pytheas Maſſilienſis de ſolſtitio & bruma dixerat, id eſt, de duobus tantum diebus, id Plinium de ſenis menſibus dixiſſe: propterea quod ſphærici autores rationibus id demonſtrant; quare in hoc hallucinatus eſſe videtur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, a ſolſtitio ad ſolſtitium fieri ſcripſit Strab. *lib. VII. de Saur. matis* loquens, qui & Sarmatæ dicuntur, διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται, καὶ πυθέας ὁ μασσιλιώτης κατεψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανίτιδος, προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. *Propter horum autem* (inquit) *locorum ignorantiam, ii qui Riphæos montes, & populos Hyperboreos fabulati ſunt, in hominum exiſtimationem venerunt, & ipſe Pytheas Maſſilienſis mendaciter hæc ſcripſit, quæ ad Oceani littus pertinent, illo vſus prætextu, quod cœleſtium & mathematicarum rerum hiſtoriam ſcriberet.* Martianus (quod miror) Plinium in hoc ſequutus eſt, his verbis *in ſexto: In Britannia* (inquit) *noctes decem & ſeptem horarum: ſolſtitiali vero tempore cum cœli verticem ſol inuectus, ſubiectas læuorſum terras perpetui diei continuatione colluſtrat, iſtemque brumali deſcenſu ſemiannuam facit horrere noctem: quod in inſula Thyle compertum Pytheas Maſſilienſis aſſeruit.* Pomponius Mela de his loquens *libro tertio* ita inquit, *In Aſiatico littore primi Hy-*

perborei ſuper Aquilonem Riphaeosque montes ſub ipſo ſiderum cardine iacent: vbi ſol non quotidie vt nobis, ſed primum verno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit: & ideo ſex menſibus dies, & totidem aliis nox vsque continua eſt. Si verum eſt Plinii dictum, neceſſe eſt vt Mela autor probatiſſimus ignarus ſphæricæ rationis fuerit, & vnus eorum quos Plinius imperitos appellauit. Enimuero in ſupradictis lapſum eſſe Plinium per rerum mathematicarum ignorantiam, vt perſuadere mihi nolim, ſic nequeam ſi velim, non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidiciſſe Plinius videtur, id eſt, ſphæricæ diſciplinæ rationem, quam neceſſariam eſſe de ſitu orbis ſcribentibus Strabo nobilis geographus *libro primo* docuit: ſed etiam aſtronomiam ipſam non leviter attigiſſe: eiusque aſſeclam diopticam, non abſque harum rerum peritia quonam modo ſtellarum erraticarum circulos, curſus, ſtationes retrogreſſus, acceſſus terræ citimos, receſſusque vltimos, res omnino perplexas, explicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem vmbrarum rationem luculenter ab eo ſciteq; expeditam: nam ſolis lunæq; magnitudinem, & eorum deliquia, ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? Ambages certe lunares, & deſultorii ſideris mirificas viciſſitudines, nec elegantius quisquam priſcorum, nec explanatius totidem verbis complecti potuiſſet: tametſi rurſus in magnitudine Lunæ etiam ſuo ſibi teſtimonio reprehenditur: quum mucrone vmbræ terræ luna in deliquio obſcuretur eodem ipſo autore, & ipſe tamen lunam maiorem eſſe terra dixerit: quæ duo dicta colliduntur inuicem ſed ſi ſunt res mathematicæ. Neque vero legitimam ipſam harum rerum ſcientiam nouiſſe tantum Plinius videtur, ſed etiam genethliologorum commenta non ignoraſſe: id quod ex *libro* eius *ſeptimo* intelligere poſſumus, quo in loco *de ſpatiis vitæ longiſſimis* loquens, *Poſcere*, inquit, *videtur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes centum vigintiduos annos impleri negauit poſſe, Beroſus excedi centum & ſeptemdecim. Durat & ea ratio quam Petoſiris & Necepſos tradiderunt, & trimorion appellant, a trium ſignorum portione: qua poſſe in Italiæ tractu centum vigintiſex annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam menſuram (quod anaphoras vocant) transgredi, & eas ipſas incidi*

oc-

Digitized by Google

occurſu maleficorum ſiderum. Quo in loco non trimorion, vt male emendatum eſt, ſed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in quibus artemorion legitur. Eſt autem tetartemorion Græce, qui Latine quadrans dicitur, id eſt quarta pars ſigniferi circuli, hoc eſt tria ſigna. Ad cuius rei intelligentiam ſciendum quod numerus duodenarius & Aſtronomicis & Genethliacis familiaris & accommodatus eſt: vnde & aſpectus quadrantales obſeruant, & trientales, ſextantesque: hos duos extremos trinos & ſextiles vulgo vocant. Quadrantalis aſpectus, qui quadratus etiam appellatur, fit per trium ſignorum interſtitium, & gradus nonaginta: ob id nonagenarius appellatus. Plinius *libro ſecundo, Martis* (inquit) *ſtella, vt propior, etiam ex quadrato ſentit radios ab nonaginta partibus, vnde & nomen accepit. Is motus primus & ſecundus nonagenarius dictus ab vtroque exortu.* Trientalis eſt aſpectus, qui in quatuor fit ſignis, hoc eſt in tertia parte ſigniferi, quæ conſtat centum & viginti gradibus. Hunc *triquetrum* Plinius vocat. Sextans autem fit in ſexta parte ſigniferi, hoc eſt ſexaginta gradibus, & ſignis duobus: ob id ſexagenarius dictus. Semiſſis aſpectus eſt qui fit per diametrum, id eſt, per lineam circuli dimetientem. Hanc radiationem mathematici, id eſt, Chaldæi, minacem malignamq; eſſe dicunt, hæc fit a ſigno vno ad aliud ſignum quod ab eo ordine fit ſeptimum: vt ab Ariete ad Libram. Triquetrus aſpectus, id eſt, trigonus, qui trientem ſigniferi capit, quinto ſigno fit, vt (verbi gratia) in duobus ſignis quæ tantum inter ſe diſtent, quantum Aries & Leo, huiuſmodi radiatio læta felixque eſſe dictitatur. Tetragonus, id eſt, quadratus, fit in quarto ab eo a quo inchoatur ſigno, id eſt, ab horoſcopo, vt ab Leone in Scorpium. Hanc radiationem triſtem putant. Hexagona eſt quam ſextantem diximus, quæ fit in tertio ſigno, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Plinius *de ſexagenario aſpectu* loquens, *Hic numerus* (inquit) *ſexangulas mundi efficit formas.* Antedictis quatuor, Genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortum ſcilicet & occaſum, & meſuranium, quod & meſuranema dicitur (vocabulum vbique in Firmico deprauatum) hoc eſt locus medii cœli, & huic oppoſitum locum quod hypogeon dicitur, hoc eſt pun-

ctum

Plinii locus.
Tetartemorion.
Aſpectus quadrantalis.
Nonagenarius aſpectus
Trientalis aſpectus, qui & Triquetrus.
Sextus aſpectus.
Sexagenarius.
Semiſſis aſpectus.
Quadratus & Tetragonus aſpectus.
Hexagonus & Sexagenarius.
Cardines mathematici.
Meſuranium.
Hypogeon.

Digitized by Google

ctum ſubterraneum inter ortum occaſumque medium. Vt autem as ipſe mathematicus impleatur, & omneis ſuas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaque eſſe dicunt: quod nullo ferme radiationis fœdere cum ortu, id eſt, cum horoſcopo coniungantur. Hæc ſunt in ſecundo, ſexto, octauo, & duodecimo ab horoſcopo ſigno. Horoſcopus eſt ea pars cœli quæ geniture tempore ab orientali parte cœli emergit in hemiſphærium noſtrum, & ortus appellatur: quam ex Cicerone natalem horam & natalitiam appellare poſſumus: ex cuius obſeruatione natalitia prædicta fiunt, vt ipſe loquitur. Poſſumus etiam ex Plinio exortiuam horam vocare. Græci horoſcopum ab horæ natalis notatione appellauerunt. Huic pars per diametrum oppoſita in ſeptimo, vt diximus, ſigno in occidua cœli parte, occaſus appellatur. Ea autem pars cœli quæ triginta partibus ab horoſcopo diſtat, in ſecundo ſigno exiſtens ab eo in quo horoſcopus inchoatur, anaphora appellatur, & interdum epanaphora, quaſi pars iamiam emerſura. Quæ autem pars ſigniferi totidem partibus in demerſu occiduum punctum ſigniferi præceſſerit, quot partibus in emerſu anaphora ab horoſcopo relinquitur, ea pars cœli a mathematicis epicataphora dicitur: quod ſignificat præcipitem locum cœli in octauo ab horoſcopo ſigno, reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tametſi vaniſſime a mathematicis diuinis diſputantur, ideo tamen vtilia ſunt cognitu, quod & aſpectuum radiationumque adnotatio, aſtronomiæ etiam cum genethliologia communis eſt. Vt autem ex antedictis apparet, non trimorion, quod nihil (vt arbitror) apud Græcos ſignificat (trimœron enim Græcum eſt, non trimorion) ſed tetartemorium legendum eſſe: ita verba Plinii ſupradicta intelligere me non potuiſſe fateor: Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam menſuram, quod anaphoras vocant, tranſgredi. Hermolaus Barbarus neutrum huīcus attigit. Proinde cum Plinius huiuſcemodi multa & ſcite & concinne de rebus mathematicis ſcripſerit, nec candidi profecto eſt, nec recti iudicii, ob vnum & alterum incommodius dictum, dicam ipſi im-

Horoſcopus.

Hora exortiua.

Anaphora & Epanaphora.

Epicataphora.

imperitiæ velut ad tribunal Rhadamanti ſcribere, aut quamuis aliam formulam intendere quæ tantæ autoritati ignominioſa eſſe poſſit. Petita tamen venia cum eo agere præſcriptis (vt ita dicam) verbis honorem præfantibus licet: ne iure noſtro cedamus aſſerendæ veritatis, cui nec temporis ſpatio, nec autoritate cuiusquam nominis præſcribitur. Nec enim ætati huic noſtræ literarum interpolatrici hanc legem promulgandam cenſuerim: Quod Plinius, quod priſci, quod primi meriti ſcriptores dixerint, ſcripſerint, quam rem cunque inter monumenta ſua reliquerint; eiusce rei æterna ac ſacroſanćta autoritas eſto; qui huic velut conſecratæ ſententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, is ob eam rem inteſtabilis, & ſacer eſto: eum literati omnes ex conuentu certatim exigunto. Illam enim potius legem ipſe ſuaſerim: Qui diſcendi cupidi ſint, iuratiſſimi cuiusque ſcriptoris maieſtatem comiter conſeruanto, quod ſecus (vt ſunt humana) dićtum in eorum cuiusque libros irrepſerit, obrepſerit, fefellerit: qui de eo dićto indagandæ veritatis ergo addubitet, addubitauerit, quæſtionem referat, retulerit: quod eorum ab vnoquoque abſque dolo malo aut liuore animi fačtum ſit, eius rei mulćta ne ſit, nec bonorum offenſio, quod inſtar eſt extremi ſupplicii. Proinde adnotatis tantum locis hærendum eſſe cenſeo, vt eorum more philoſophorum qui Ephećtici dicuntur (nos cunćtatores appellare poſſumus) iudicium ſuſtineamus potius, quam vt quicquam arrogantia critica ſtatuamus de claſſicis autoribus, citraque controuerſiam receptæ autoritatis. Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexiſſe affirmant, quæ quidem ex Græcis tranſcripſerit, quale eſt illud quod *de ſignifero* dicit *cap. XVI. ſecundi libri*, quod omnino explanatius dici debuit, etiam ſi vere dićtum eſſe videtur & acute, id quod vix mihi perſuaſerim. Eiusdem notæ cum ſuperioribus, ſi dicere fas eſt, illa entelechia Ciceronis eſt, cuius hæc ſunt verba in *primo Tuſculanarum*: *Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, e quibus omnia orirentur: quintam quandam naturam cenſet eſſe, e qua ſit mens, cogitare enim & prouidere, & diſcere & docere, & inuenire aliquid, & tam multa me-*

Præſcriptis verbis agere, verbum eſt iuris.

Legis forma, quam non fert.

Ephećtici.

Entelechia.

Digitized by Google

ta meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari, hæc & ſimilia eorum in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. Quin tum genus adhibet vacans nomine: & ſic ipſum animum entelechiam appellat novo nomine, quaſi quandam continuatam motionem & perennem. Entelechiam Cicero continuum motum intellexit, quaſi Ariſtoteles endelechiam per d, literam ſcripſerit, id eſt continuationem, & non entelechiam potius, quam actum & perfectionem doctiſſimi Græcorum interpretantur, ob id Ciceronem a Græcis accuſatum non magnopere miror: vtpote quos & orationibus ſuis exagitare non deſinit, quanquam ab ipſis præclara illa ingenii ornamenta philoſophiam & oratoriam facultatem accepiſſe ſe non diſſimulat. Quare ſi verum fateri volumus, eloquentiæ Latinæ princeps parensque a Plinio iure ac merito dictus, diſerti nonnunquam magis viri quam oratoris officio functus eſſe iudicandus eſt, ſi quidem eius ipſius autoritati credimus, oratorem eum eſſe non poſſe, qui non idem vir bonus ſit. Viri autem boni eſſe perſuadere mihi nequeo, non modo Græcos viros, ſed etiam Græcam ipſam linguam Latinæ eloquentiæ autorem, vt inopem & ieiunam conuitioſe vocitare, & Latinæ linguæ veluti exuberantem copiam præ illius inopia admirari. Niſi vero credimus Ciceronem recta fretum conſcientia, & ex animi ſui ſententia id dixiſſe, & non plane auræ populari Romanorum ſuorum inſeruiiſſe: cuius populi gratia nullum vnquam numen præſentius eſſe credidit. Calumniæ igitur Cicero excuſari non poteſt, quaſi ita exiſtimauerit: nam præterquam quod Græcam omnem facundiam pernouerat, vt vel eo nomine Græcis ipſis æqualibus admirandus eſſet: ſi cui etiam eloquentiæ Græcæ elogia ex eius ſcriptis colligere vacet & libeat, eum aliter cenſuiſſe haud dubie iudicabit. Fabius *libro decimo de comparatione Demoſthenis & Ciceronis* loquens, *Cedendum vero in hoc*, inquit, *quod & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quantus eſt fecit. Nam mihi videtur Marcus Tullius cum ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxiſſe vim Demoſthenis, copiam Platonis, iucunditatem Iſocratis.* Idem *libro duodecimo: Latina mihi facundia, vt inuentione, diſpoſitione, conſilio, cæteriſque huius generis artibus ſimilis Græcæ, ac prorſus diſcipula eius videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere*

Cicero merito a Græcis accuſatus.

Latina lingua diſcipula linguæ Græcæ.

imi-

imitationis locum. Si igitur teſte Fabio, pene altero Cicerone, lingua Latina diſcipula & imitatrix linguæ Græcæ, cum ſe totam ad præſcriptum parentis ſuæ componere effingereque inſtituiſſet, in ea parte artis oratoriæ a qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id eſt, in eloquendi magnificentia & ſublimitate: quonam modo præferendam hanc illi Marcus Tullius vtriusque peritiſſimus exiſtimare potuit? Ceu vero ſiquam Protogenes tabulam ex nobili illa Appellis Anadyomene effingere ſtatuiſſet, omniaque lineamenta ad præſcriptum ducere, tuque id apographum præſtantius eſſe exemplari ſuo contenderes: non aut improbus eſſe aut ridiculus viderere? Atenim Venere nos Græci, & verborum ſuauitate, non etiam copia ſuperauerunt. Hoc rurſus iudicandum ad Fabium reiiciamus: apud quem *libro eodem* ſic legitur: *Itaque tanto eſt ſermo Græcus Latino iucundior, vt noſtri poetæ quoties dulce carmen eſſe voluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quod res plurimæ carent appellationibus, vt eas neceſſe ſit transferre, aut circumire, etiam in iis quæ denominata ſunt, ſumma paupertas, in eadem nos frequentiſſime reuoluit, at illis non verborum modo, ſed linguarum etiam inter ſe differentium copia. Quare qui a Latinis exigit illam gratiam ſermonis Attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem, & parem copiam, quod ſi negatum eſt, ſententias aptabimus iis vocibus quas habemus.* Quam pugnantia ſint hæc verba Fabii cum verbis Ciceronis, nemo non videt: qui etiam (ſi diis placet) alibi vociferatur *omnia per ſe melius Romanos & ſapientius quam Græcos inueniſſe, aut ab eis accepta, meliora feciſſe.* Et rurſus, *Vt omnia,* inquit, *Græcorum perquiras, quid ſit ineptus, non inuenies: & innocentiæ verbum Græce dici non poteſt.* Equidem præter ἀνάρμοςον, etiam ἀπειρόκαλον apud illos tam ſignificans eſſe puto, quam apud nos ineptum, nec minus fortaſſe ἀπίθανον καὶ σκαιὸν, καὶ μάταιον, καὶ ἀφυὲς, καὶ ἀπεοικός: & innocentem non meliorem acaco eſſe iudico, quo verbo Areopagita & literæ ſacræ vtuntur, atque etiam Demoſthenes in oratione κατὰ Ἀφόβου (?) his verbis, καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξηπάτησε τοὺς δικαστάς. Et rurſus, εἴτις ἀγνοήσας τούτους, ἀκάκους ἡγήσατο καὶ ἀπράγμονας εἶναι, & κατὰ Νεαίρας, ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου. Niſi ſi ſcrupuloſe ita diſcernen-

Lib. 1. de Orat. ad Q. fr. Ineptus Græce & innocens.

Acacus.

nentes dicamus, ἄκακον ſimplicem & fraudis neſcium ſignificare : innocentem autem, eum qui cum ſecus agere poſſit, intra fines tamen æquitatis ſe continuerit. Nam ἄκακος apud Demoſthenem circumſcribendi ignarum ſignificat, & cui impoſtura non ægre fieri poſſit. Verum eſto vt acacos ad verbum magis innocenti quam ad ſignificationem reſpondeat : ἀνέγκλητον, ἐπιεικὴς, ὅσιος, καθαρεύων, καλοκάγαθος, χρηστὸς, εὐήθης, innocentis ſignificationem non implebunt ? Atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia ſignificare puto. Meliora etiam fortaſſe his alia Cicero apud Græcos inueniſſet, ſi Græcorum partes tuendas ſuſcepiſſet. Has ob cauſas & alias huiuscemodi viuus adhuc (vt autor eſt Fabius) obtrectatorum ſermonibus ſæpe exagitatus fuit. Ingrati profecto eſt animi, cum Græcia Latinos non modo diſciplinis, ſed etiam ſuis verbis locupletauerit, eaque adhuc teneant : nec beneficium nos, nec debitum agnoſcere, præſertim cum Græcia id nunquam repetitura ſit mutuum, quod vſu noſtrum fecimus. Mihi autem videtur (ingenue enim proloquar) lingua Græca ad Latinam relata, poetæ, id eſt tragici autoris aut comici rationem habere: Latina autem actoris tantum ſcenici, qui fabulam a poeta inuentam, & emodulate ſcriptam, artifici ac numeroſa pronuntiatione in theatralem conſeſſum profert. Quid enim aliud & poetæ & oratores noſtri quam poeſi & orationi ciuitatem (vt ita dicam) Romanam dederunt, Latinæque linguæ ſuffragio ornauerunt ? A Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminoſe obiecta eſt, idque meritiſſimo : cuius defenſionem Politianus ad ſui magis oſtentationem ſuſcepiſſe mihi videtur, quam diluendi criminis fiduciam habuiſſe. Nam vt in omnia ſeſe verſet Politianus, cauſam haud dicere poterit, quin ſi Cicero ita verba ſcripta reliquit, vt nunc in exemplaribus leguntur, longe ipſe ab Ariſtotelis ſententia aberrauerit : id quod vt intelligatur, age Ariſtotelem ipſum autorem entelechiæ teſtem dicti noſtri laudemus, hic autem *in principio ſtatim ſecundi voluminis de anima* ita inquit, λέγομεν δή ἕν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν, ὡς ὕλην. ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι, ἕτερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη δύνα-

Græca quid Latina præſtat.

Politiani conatus.

δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id eſt: *Dicimus igitur vnum genus entium eſſe ſubſtantiam: hac autem partim materia eſt, quæ per ſe quidem ipſa non eſt hoc aliquid; altera pars, eius forma & ſpecies, ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid, ab his tertium eſt quod ex ambobus conſit: porro materia potentia eſt, forma autem entelechia.* Idem *libro eodem* oſtendere clarius volens quid ſit anima: διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. *Ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis vitam habentis poteſtate: tale autem eſt quodcunque organicum eſt.* Poteſtate vitam habens appellat, quod actu vitam non habet, qualis eſt dormiens, qui habitum tantum habet, plus eſt enim actu habere, qualis eſt vigilans, & *paulo inferius,* εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. *Quod ſi commune aliquid in omni anima dicere oportet, erit quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici.* Entelechiam vbique pro perfectione & actu ponit. Duo enim ſunt in rebus, actus, id eſt entelechia, quæ etiam interdum ab eo energia appellatur: & dynamis, id eſt potentia. Organicum appellat corpus, quod ad aliquid conditum eſt, vt oculus ad viſum, & auris ad auditum. Naturale autem dixit ad differentiam opificialis, & manu facti. Summa igitur antedictorum hæc eſt, vt ex Themiſtio Ariſtotelis clariſſimo paraphraſte intelligi facile poteſt, animam, primam eſſe perfectionem corporis, id eſt entelechiam: quod quidem corpus poteſtate in actum prodeunte vitam habeat, atque id quod ex duobus conditum eſt & concretum, iam integrum factum, animal eſt. Forma enim, id eſt entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma eſt: ſed eius forma eſt quod Græcæ σύνολον dicitur, id eſt ex ambobus concretum, omne enim tale ſimulatque in aliquam ſpeciem formatum eſt, hoc aliquid eſſe cœpit. Id vt facilius intelligeretur, *hoc* (inquit Ariſtoteles) *ſpeculari partium exemplo conuenit. Eſto igitur vt oculus ſit animal, animam eius eſſe, id eſt entelechiam, aſpectum oportebit: cum ſit viſus ſua oculis ſubſtantiæ ratio,* id eſt forma & perfectio, ſic enim appellare ſolet rationem ſubſtantiæ, εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις. αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. *At vero oculus, materia eſt viſus,*

Entelechia.
Dynamis.
Organicum corpus.

Digitized by Google

quo defectus oculus, iam non eſt oculus, niſi æquinoce, quo modo oculus lapideus aut pictus, ὁ δ' ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως. Proinde Ariſtotelis entelechia perfectio eſt & forma, cum corpus naturale a poteſtate, id eſt a materia nuda in actum prodiit, & animal eſſe cœpit, vel viuum eſſe: quare entelechia etiam brutorum eſt, & ſtirpium etiam, eorumque corporum quæ vegetabilia ſunt; eſtque entelechia non continua motio, ſed perfecti corporis comprehenſio, id eſt τοῦ ἐντελοῦς συνοχὴ, hoc enim etymum eius verbi ſignificat. Quare liquido (vt arbitror) conſtat verba illa Ciceronis *de animo humano* non eſſe conſentanea cum entelechia Ariſtotelis. Quid illa quæ alio loco *eiuſdem libri* ſubdidit, *diuinitatem animis humanis aſſerere volens? Sin autem eſt*, inquit, *quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta, primum hæc & deorum eſt & animorum. Hanc nos ſententiam ſecuti, his verbis in Conſolatione hæc expreſſimus. Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt, nihil eſt enim in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum eſſe videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. His enim in naturis nihil ineſt quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit præſentia, quæ ſola diuina ſunt: nec inuenietur vnquam vnde ad hominem venire poſſint, niſi a deo. Singularis eſt igitur quædam natura atque vis animi ſeiuncta ab his vſitatis notiſque naturis. Ita quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod vult, quod viget cæleſte & diuinum eſt: ob eamque rem æternum ſit neceſſe eſt.* Hæc vt præclare dicta ſunt a Cicerone de immortalitate animæ, ita referri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de *anima* dixit, quam *entelechiam* appellat: ſed ad ea potius quæ *de intellectu vel mente* Ariſtoteles mirifice differit in *III. de Anima*, quæ mens ab eo non entelechia, ſed Νοῦς dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt, animam Ariſtoteles interituram eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus idem & martyr in parænetico loquens *de placitis philoſophorum*, ita inquit, καὶ ὁ μὲν πλάτων, ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος, κέκραγε λέγων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον, ἀλλὰ θνητὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει, Ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. *Et Plato quidem*

Entelechia. *Νοῦς.*

ani-

animam omnem immortalem eſſe non tam dicit quam clamitat. Ariſtoteles autem entelechiam ipſam nominans, non immortalem, ſed mortalem ipſam eſſe vult. Rurſus ille nunquam non mobilem eam eſſe tradit, Ariſtoteles etiam immobilem : licet ad omnem motum praeuntem, Plutarchus in *quarto placitorum*, πλάτων ἀεικίνητον τὴν ψυχὴν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως. Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν, πάσης κινήσεως προηγουμένην: τῆς δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν, καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. *Plato,* inquit, *nunquam non mouentem animam exiſtimauit : intellectum autem immotum duntaxat transgreſſili motu. Ariſtoteles immobilem animam eſſe cenſuit, & eandem motus omnis autorem : & motionis tamen accidentariae non exortem, quomodo & formas corporum.* Eum librum cum verteremus, aliter hunc locum traduximus, aliud exemplar ſecuti. Verum his autoribus planum fit, illud Ciceronis dictum non poſſe ad Ariſtotelem referri, qui entelechiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit : nec entelechiam perpetem quandam motionem ſignificare: cum Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo & proprio. Idem Plutarchus *eodem in libro* hoc verbum interpretans ab Ariſtotele de anima prolatum ita ſubdit : τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. *Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. De quinta autem natura ab Ariſtotele inducta* Laërtius ita inquit, εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον, ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνεστάναι. ἀλλοίαν δ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι, κυκλοφορικὴν γάρ, καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. *Eſſe autem praeter quatuor elementa & aliud quintum cenſuit, ex quo aetheria omnia conſtituta ſint. Sed & eius alium eſſe motum, vtpote circularem. Animam etiam incorpoream eſſe voluit, & entelechiam primam corporis naturalis organici poteſtate vitam habentis.* Ex quibus verbis apparet entelechiam non eſſe ab Ariſtotele in quinta natura poſitam. Id autem de intellectu & mente cenſuiſſe Ariſtotelem melius dici poſſet, de quo cum multifariam ac ſubtiliter Ariſtoteles & Themiſtius diſſeruerint, vnum ex vtroque locum aſſumam, qui id planum fieri poſſit : ne ſi iuſta diſputatione id probare conemur, in taedium abeat longior haec multo digreſſio, quam initio deſtinaueramus. ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἐν ἁπά-

ey

ση τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει, τοῦτο δὲ, ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ, τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν. ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δὲ, τῷ ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ οὗτος ὁ νοῦς, χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic vnus eſt eorum quos Ariſtoteles offuſa caligine obſcuraſſe dictus eſt, vt a ſuis tantum intelligi poſſet : nos tamen quam poterimus explanatiſſime vertemus. *Quoniam vero* (inquit ille) *vt in vniuerſitate natura eſt aliquid, cuius altera pars vnicuique generi materia ſit, eaque idcirco ſit eſt, quod omnia illa eſt duntaxat potentia : altera pars eſt, quæ cauſa eſt & effectrix : vt quæ omnia faciat, cuiuſmodi rationem ars ad materiam obtinet : neceſſe eſt in anima quoque has differentias eſſe : eſtque intellectus quidam huiuſmodi, vt omnia ſit : alter vero, vt omnia faciat : qui velut habitus aliquis eſt, perinde ac lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui potentia colores ſunt : & ſic intellectus abſtractus, & nulla concretione permixtus impatibiliſque, ſubſtantia ſua actus exiſtens.* Et paulo inferius, ἀλλ᾽ οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ. χωρισθεὶς δ᾽ ἐστὶ μόνον τοῦθ᾽ ὅπερ ἐστί, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. *Sed nec interdum intelligit, & interdum non intelligit, ſeparatus vero id eſt demum quod eſt, & hoc ſolum immortale eſt & æternum.* Hæc verba paraphraſtice enarrans Themiſtius *libro eodem* ita inquit, *Quum enim ſtatuiſſet Ariſtoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficienteque ; neceſſe, inquit, eſt eaſdem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum adeſſe, qui pars animæ rationalis præſtantiſſima ſit. Atque hoc quoque ex illis verbis clariſſime innoteſcit, quorum paulo ante mentionem fecimus, De intellectu (inquit) & vi ea qua commentatur contemplaturque, nihil adhuc liquet : ſed videtur diuerſum animæ genus eſſe, ſolumque id abiungi & ſeparari contingere, tanquam perpetuum a morticino caducoque.* Hactenus Themiſthius. Hoc vltimum dictum ideo addidimus, primum vt planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Ariſtotelem non animæ, quam formam, id eſt, ſubſtantiæ rationem eſſe vult, ſed intellectui tribuiſſe, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, vt ars a materia, & hunc impatibilem eſſe im-

mor-

Digitized by Google

mortalemque, animam autem mortalem: ſiue Ariſtoteles intellectum & mentem, partem eſſe animæ diuinam præſtantiſſimamque intellexerit, ſiue aliud ab anima formalem rationem obtinente, quam entelechiam vocat. Priſci enim differentiam inter animum & animam poſuerunt. *Animus eſt* (inquit Nonius) *quo ſapimus, anima qua viuimus. Sine animo anima eſt debilis.* Varro: *In reliquo corpore ab hoc fonte diffuſa eſt anima: huic animus ad intelligentiam tributus.* Plinius *libro XXII. de iracundia* loquens, *Ergo & animi aſperitas, ſeu potius animæ, dulciore ſucco mitigatur.* Verumenimuero inde maior illa quæſtio exiſtit, vtrum intellectum illum ſingulorum eſſe hominum Ariſtoteles ita exiſtimauerit, vt homo poſt obitum ſuum immortalis futurus ſit, quod mihi non videtur: an vnum eſſe intellectum vniuerſorum, quem ποιητικὸν vocat. Ita enim hoc implicuiſſe diſputationum ambage ipſe exiſtimatur, vt ingenia ſtudioſorum torſerit potius, quam certum aliquid fixumque reliquerit: de quo Alexander vt *de mente* ita inquit, οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἢ μόνος αὐτὸς τὰ ἐνθάδε διοικεῖ πρὸς τὴν τῶν θείων ἀναφορὰν, αὐτὸς τῆ δυνάμει τῆ δημιουργός. ἢ μετὰ τῆς τῶν οὐρανίων εὐτάκτου κινήσεως. ὑπὸ γὰρ ταύτης γίνεται τὰ ἐνθάδε τῇ προσόδῳ καὶ ἀφόδῳ τοῦ ἡλίου. Sunt tamen nihilo ſecius qui exiſtiment entelechiam duplicem eſſe; vnam illam quam diximus ex ſententia Themiſtii, Laertii & Plutarchi, quæ nomen eſt animæ non modo rationalis atque irrationalis, ſed etiam phyſicæ, & hæc a corpore organico inſeparabilis eſt. Alteram dixerunt corpore ita ſeparabilem, vt a naui nautam, animam ſcilicet rationalem, quæ cum aliud ſit a corpore, nec ſit corporis forma, corpus ipſum, id eſt, ſubiectum, componit & moderatur, perficitque, & ita regit vt nauem nauta: ἥτις ἐντελέχεια ἔξωθεν οὖσα συνίστησι καὶ διακοσμεῖ καὶ τελειοῦται ὑποκείμενον: ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν, τὸ κεχωρισμένον εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundum hoc nonnulla ex parte Ciceronis dictum defendi poſſet: qui fortaſſe quod apud aliquem philoſophum legerat de entelechia, hoc Ariſtoteli tribuit eius nominis autori, vt ſurrepere ſolet ſcribentibus obliuio. Themiſtius *in ſecundo de anima* cum dixiſſet animam eſſe inſeparabilem a corpore, quatenus ſic eſt corporis totius entelechia, vt in ſecuri ferri forma eſt entelechia, ſub-

Animus. Anima.

Entelechia duplex.

 dit,

dit, οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε, οὐδὲν κωλύει τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τοῦ σώματος, μήτε μερῶν τινῶν, τοιαύτη ἐστὶν ἐντελέχεια, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή: οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχειν δοκεῖ. οὔπω γὰρ δῆλον, εἰ καὶ οὗτος σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. οὗτος γὰρ ἐντελέχεια μὲν, ἀλλὰ χωριστή. Hac ratione animus huiusmodi eſt entelechia, vt a corpore ſeparabilis ſit, quod de intellectu actuoſo intelligendum: cuius multa mentio apud eundem *in tertio*: & ab Ariſtotele ποιητικὸς appellatur, & deo ſimilis hic eſſe ab ipſo oſtenditur. Hunc Alexander *in II. de anima* τὸν θεῖον νοῦν, καὶ θύραθεν εἰσιόντα appellat: qui longa & ſubobſcura diſputatione oſtendit quonam modo ab Ariſtotele ἄφθαρτος εἶναι dictus ſit. Vtcunque, quiduis potius comminiſci par eſt, quam ut inter reos inſcitæ ſententiæ, eius nomen autor s a nobis recipiatur, qui extra omnem ingenii aleam, id eſt, extra omne diſcrimen iudiciorum, Plinii maioris ſententia poſitus eſt, iudicis ingeniorum ſummi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero *in ſecundo de natura deorum*, fabricam humani corporis non modo felici & perſpicua, ſed etiam accurata & artifici facundia deſcribens. *Ex inteſtinis autem*, inquit, *& aluo ſecretus a reliquo cibo ſuccus is quo alimur, permeat ad iecur per venas quaſdam a medio inteſtino uſque ad portas iecoris.* Sic enim appellant ductas & directas vias quæ pertinent ad iecur, eique adhærent. Medium inteſtinum Cicero dixit, quod Græci meſenterion appellauerunt, & inprimis Ariſtoteles: quod tamen inteſtinum non eſt, vt ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit, ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ πλατύ, καὶ πῖον γίνεται. *Supra inteſtina autem meſenterium eſt, membranaceum, latumque, & pingueſcens.* Meſenterium ad verbum Cicero medium inteſtinum tranſtuliſſe videtur, cum Græce ex eo (vt opinor) dicatur, quod media inteſtina complectitur. Ab eo autem venæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumque ad inteſtinorum poſituram ferunt, cum ipſum principibus venis maiori & aortæ adnexum ſit, vt Ariſtoteles tradidit: id quod Cicero ſignificare haud dubie voluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem autore mutuatus eſt, qui pylas hepatos vocat, his verbis; προ-

ωπί-

Medium inteſtinum.

πέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ, τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διέχει ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. *Adhærent enim magnæ venæ iecur, nulla parte cum aorta communicans. Siquidem vena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua iecoris ſitum habent.* Proinde Cicero medium inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea etiam parte elegantiſſimi libri, in qua Ariſtotelem ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe videtur. Theodorus Gaza vir Græcus, non modo Latine doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Barbaro & aliis reprehenſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus ſit, vel in eo potius verbo. At ego conſulto eum id feciſſe cenſeo, vt qui in eo verbo Plinii autoritatem ſequi nollet. Lactes enim non tam inteſtina ſignificant, quam pingue illud quod ambit inteſtina. Tranquillus *de patina Vitelliana*, *In hac*, inquit, *ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murænarum lactes commiſcuit.* Quare immerito Hermolaus hoc verbum vt licenter vſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates piſcium lactes lactentias appellant. Verum vt notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idque meritiſſimo, ſic humana Minerua non diuina ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, aut numine quodam inſtinctos: ne Muſas inſectatus eſſe videatur, ſi quis eius notæ autores ſemel atque iterum ad diſquiſitionem huius iuris conſultorum candido propoſito reuocauerit. Nec mihi ob id videor litem meam facere, quod controuerſiam tanto autori intentatam, veritatis indagandæ ſtudio commemoraui: cum mihi Angelus Politianus vir egregie doctus obtuliſſe ſe huic liti, non tam iuris cauſæque fiducia, quam Tullianæ maieſtatis præiudicio viſus ſit. Quid autem mirum, Ciceronem eloquentiæ magiſtrum & principem, in ſententia philoſophica, vel in dictione potius hallucinatum eſſe, cum ipſe Ariſtoteles *in quarto Auſcultationis philoſophicæ* in verbo etiam phyſico atque philoſophico lapſus ſit, vt qui vniuerſum moueri per accidens dixerit, quod per partes moueri conſtat: tanquam vtroq; verbo idem ſignificaretur, qua in re, quod mireris, ſecum ipſe pugnare conuincitur, qua de

Lactes.

Cicero & Plinius humana ſcripſere Minerua.

Digitized by Google

dit, οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε, οὐδὲν κωλύει τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τοῦ σώματος, μήτε μερῶν τινῶν, τοιαύτη ἐστὶν ἐντελέχεια, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή: οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχειν δοκεῖ. οὔπω γὰρ δῆλον, εἰ καὶ οὗτος σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. οὗτος γὰρ ἐντελέχεια μὲν, ἀλλὰ χωριστή. Hac ratione animus huiusmodi eſt entelechia, vt a corpore ſeparabilis ſit, quod de intellectu actuoſo intelligendum: cuius multa mentio apud eundem *in tertio*: & ab Ariſtotele ποιητικὸς appellatur, & deo ſimilis hic eſſe ab ipſo oſtenditur. Hunc Alexander *in II. de anima* τὸν θεῖον νοῦν, καὶ θύραθεν εἰσιόντα appellat: qui longa & ſubobſcura diſputatione oſtendit quonam modo ab Ariſtotele ἄφθαρτος εἶναι dictus ſit. Vtcunque, quiduis potius comminiſci par eſt, quam ut inter reos inſcitæ ſententiæ, eius nomen autor s a nobis recipiatur, qui extra omnem ingenii aleam, id eſt, extra omne diſcrimen iudiciorum, Plinii maioris ſententia poſitus eſt, iudicis ingeniorum ſummi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero *in ſecundo de natura deorum*, fabricam humani corporis non modo felici & perſpicua, ſed etiam accurata & artifici facundia deſcribens. *Ex inteſtinis autem*, inquit, *& alno ſecretus a reliquo cibo ſuccus is quo alimur, permeat ad iecur per venas quaſdam a medio inteſtino uſque ad portas iecoris.* Sic enim appellant ductas & directas vias quæ pertinent ad iecur, eique adhærent. Medium inteſtinum Cicero dixit, quod Græci meſenterion appellauerunt, & inprimis Ariſtoteles: quod tamen inteſtinum non eſt, vt ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit, ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίγνεται. *Su, ra inteſtina autem meſenterium eſt, membranaceum, latumque, & pingueſcens.* Meſenterium ad verbum Cicero medium inteſtinum tranſtuliſſe videtur, cum Græce ex eo (vt opinor) dicatur, quod media inteſtina complectitur. Ab eo autem venæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumque ad inteſtinorum poſituram ferunt, cum ipſum principibus venis maiori & aortæ adnexum ſit, vt Ariſtoteles tradidit: id quod Cicero ſignificare haud dubie voluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem autore mutuatus eſt, qui pylas hepatos vocat, his verbis: προ-

Medium inteſtinum.

σαι-

συμπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ, τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διέχει ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. *Adhærent enim magnæ venæ iecur, nulla parte cum aorta communicans. Siquidem vena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua iecoris ſitum habent.* Proinde Cicero medium inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea etiam parte elegantiſſimi libri, in qua Ariſtotelem ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe videtur. Theodorus Gaza vir Græcus, non modo Latine doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Barbaro & aliis reprehenſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus ſit, vel in eo potius verbo. At ego conſulto eum id feciſſe cenſeo, vt qui in eo verbo Plinii autoritatem ſequi nollet. Lactes enim non tam inteſtina ſignificant, quam pingue illud quod ambit inteſtina. Tranquillus *de patina Vitelliana*, *In hac*, inquit, *ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murænarum lactes commiſcuit.* Quare immerito Hermolaus hoc verbum vt licenter vſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates piſcium lactes lactentias appellant. Verum vt notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idque meritiſſimo, ſic humana Minerua non diuina ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, aut numine quodam inſtinctos: ne Muſas inſectatus eſſe videatur, ſi quis eius notæ autores ſemel atque iterum ad diſquiſitionem huius iuris conſultorum candido propoſito reuocauerit. Nec mihi ob id videor litem meam facere, quod controuerſiam tanto autori intentatam, veritatis indagandæ ſtudio commemoraui: cum mihi Angelus Politianus vir egregie doctus obtuliſſe ſe huic liti, non tam iuris cauſæque fiducia, quam Tullianæ maieſtatis præiudicio viſus ſit. Quid autem mirum, Ciceronem eloquentiæ magiſtrum & principem, in ſententia philoſophica, vel in dictione potius hallucinatum eſſe, cum ipſe Ariſtoteles *in quarto Auſcultationis philoſophicæ* in verbo etiam phyſico atque philoſophico lapſus ſit, vt qui vniuerſum moueri per accidens dixerit, quod per partes moueri conſtat: tanquam vtroq; verbo idem ſignificaretur, qua in re, quod mireris, ſecum ipſe pugnare conuincitur, qua de re

Lactes.

Cicero & Plinius humana ſtripſere Minerua.

re Themiſtius: ἆρ' οὖν τὸ ὅλον κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται. ἀριστοτέλης μὲν οὕτω βούλεται, καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συγχωροῦσι. φησὶ δὲ, τὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, ὡς ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ οὐρανός. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐ μάχοιτο ἂν πρὸς ἑαυτὸν, νῦν μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ταυτὸν ἡγούμενος τῷ κατὰ μόριον, tametſi Ariſtotelem nititur excuſare poſtea, varia verbi interpretatione, vtique veritus inuidiam reprehenſionis tanti viri, præſertim cum eius eſſet operum enarrator. Cæterum Ciceronem rudem aut imperitum fuiſſe philoſophiæ, mihi perſuaderi non poteſt, cum & Philonem Academiæ principem Romæ audierit: & Theodoſus Stoicus, a quo dialecticam edoctus eſt, apud ipſum Romæ commoratus & mortuus ſit: quibus philoſophis dil genter & attente operam dedit, vt ipſe *in Bruto ſuo* teſtatur. Quibus argumentis accedit ſtudium Platonis dialogorum, cum admiratione ſumma, ſingularique profectu: vt qui etiam *in Oratore ſuo* conteſtetur non ſe e rhetorum officinis ad eloquentiæ ſtudium exercitationemque, ſed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe. Sed redeamus tandem ad inſtitutum opus. His nominibus antiqui non ſolum vsq; ad aſſem, ſed etiam vltra vſi ſunt. Columella *lib. IV. Auarius quidam dipondio & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinq; faciunt.* Dipondium & dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis duodecim. *Et l. III. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatiũ intermittito, deinde ſulcum in 4. pedes longum, in tres altum, in dipondium ſemiſſem latum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempeſtatibus verberari.* Vtuntur etiam hiſtorici, vt Liuius *libro IIX. ab Vrbe condita: Latinus ager & Phalernus, qui populi Campani fuerat vsque ad Vulturnum flumen, plebi Romanæ diuiduntur; bina in Latio iugera, ita vt dodrantem ex Priuernati complerent, data, terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis.* Columella *libro ſecundo: Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur, nam commode proſcinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante, in liram ſtatim redigitur quadrante operæ.* Dodrantem operæ pro tribus partibus diei artificialis dixit, vt quadrantem pro quarta, hoc eſt, pro nouem horis, & pro tribus. Plinius *libro decimo octauo: Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum vno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facultas ſoli, ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quando & animalium labori natura leges ſtatuit.* Quadrantem Græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem, δίμοιρον beſſem, dodrantem τρίμοιρον, ſex-

Τεταρτημόριον. τριτημόριον δίμοιρον.

Le-

tantem ἑκτημόριον, vnciam δωδεκατημόριον Plato vocat *libro ſexto de Legibus: ὃ δὴ τοῦ παντὸς ἔθεμεν δωδεκατημόριον.* Sunt & hæc vocabula ſignatæ pecuniæ nomina, vt docet Varro. As nummus erat libralis, dupondius nummus bilibris, ſeſtertius nummus duarum & ſemis librarum, dictus quaſi ſemiſtertius, Græcorum imitatione, qui τρίτον ἡμιδράχμον dicunt duas drachmas & ſemis, & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis ſex & ſemis. Herodotus *in primo, ἔχων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον.* Pollux, *τρίτον ἡμιδράχμον αἱ δύο ἥμισειαι δραχμαί,* id eſt pendens ſex talenta & ſemiſſem: & apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον, id eſt, quartum ſemitalentum, pro eo quod eſt tria & ſemis talenta. Denarius, decem librarum nummus erat, cuius quarta pars ſeſtertius, eo tempore ſcilicet, quo denarius decuſſi valebat. Erat autem denarius argenteus nummus quatuor & viginti ſiliquas pendens. Apud *Priſcianum* ita legitur, *Siliquæ tres obolum faciunt, duo autem oboli ſcrupulum, tria ſcrupula drachmam; ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma: ſic quatuor drachmæ in tribus denariis, hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ.* Hactenus apud Priſcianum legitur. Quadrans etiam nummus erat, vt apud *Iuuenalem.*

Cædere Syluano porcum, quadrante lauare.

Et centum quadrantes ſæpe apud *Martialem.* Sic etiam ſextans nummus erat, cum populus Romanus in funere Menenii ſextantes contuliſſe dicatur *a Valerio & Plinio.* Sunt & vaſorum nomina, vt apud *Perſium,*

— Calidumque trientem
Excutit e manibus.

Sunt & ponderum. Plin. *lib. XXVII. Bibitur ad dolorem vului & vitia, macerari oportet in ſextariis tribus quadrantem radicis tuſæ per noctem & diem, & lib. XXIIX. Ad tuſſim veterem recens decoquitur quadrantis pondere, in vini ſextariis tribus.* Idem, *Ad hoc vitium immittitur butyrum heminis quatuor cum rheſina terebinthina ſextante.* Nec mirum eſt tam late verborum iſtorum ſignificationem patere, cum cognata ſit & connexa ponderum ratio cum menſurarum ac numerorum rationibus: & vt aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicuntur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſextario, quæ eſt in libra vnciæ; & vt in ponderum minutiis ad ſcrupulum peruenimus, ſic in menſuris ad

R 3 cochle-

τριμόριον.

τρίτον ἡμιδράχμον.

Denarius.

Seſtertius.

Siliqua.

Quadrans nummus.

Sextans.

Vaſorum nomina.

Triens & Quadrans.

Digitized by Google

Quinquuncialis ordinum ratio. Arbores in quinquuncem digeſta.

cochlear. Quinquuncialis autem ordinum ratio in arbuſtis & vineis, & in quinquuncem arbores diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui: quid tamen ſit, ex Fabio facile intelligimus, apud quem hæc verba *lib. VIII.* leguntur, *Nullune etiam frugeferis adhibendus decor? Quis negat? nam & in ordinem certaque interualla redigam eas arbores. Quid illo quinquunce ſpecioſius, qui in quamcunque partem ſpectaueris, rectus eſt? Sed protinus in id quoque prodeſt, vt terræ ſuccum æqualiter trahant.* Cicero in *Catone*, *Cum autem miraretur Lyſander & proceritatem arborum, & directos in quinquuncem ordines, & humum ſubactam atque puram, & ſuauitatem odorum qui afflarentur e floribus: tum eum dixiſſe, mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius.* Columella *lib. IV. Hæc in quinquuncem vinearum metatio, expeditiſſima ratione conficitur.* Hoc Demoſthenes in ea oratione quæ πρὸς νικόστρατον inſcribitur ita expreſſit, καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαιῶν περιστοίχων κατέκλασε. *Arbuſtiuas vites excidit, & oliueta in verſus quoquouerſum digeſta confregit.* Quod verbum Suidas aſſequi non potuit, Xenophon ipſe, ex quo Cicero tranſtulit, ita ſcripſit: ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. *Cum autem locum conſitum miraretur Lyſander, quod decora eſſent arbores, & ſtirpium conſitarum æquabilis ſeries ita in verſus directos configurata videretur, vt ad angulos rectos pulchre exacta eſſent omnia.* Ex quibus verbis cum Ciceronis collatis coniicere ſtatim poſſumus quid ſit quinquuncialis ordo, etiam ſi nondum intelligimus cur ita appellatus ſit. Fortaſſe autem antiqui ſic quinquuncem appellauerunt exactam plantarum metationem, vt decuſſem exactam ſpatii diuiſionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres directos in quinquuncem ordines Græce ita expreſſit, καὶ τοὺς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγώνιον στίχους. obſeruato ſcilicet Xenophonte, Ciceronis verba vertens. Eo anno quo hæc ſcripſi, vineam habebam ſterilem, & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu (vt fit) minitatus eſſem, niſi in poſterum paria ſaltem cum expenſorum ratione faceret, nec impenſiorem ipſa culturam ſentire videretur, proſcripta etiam emptorem non inueniret (male enim ob id ipſum audire cœperat, quaſi non damnoſam vineam

nun-

nunquam emancipaturus eſſem) ad extremum eouſque damnatæ ſuccenſui, vt in ortum eam transformare meditarer arboribus conſitum, nondum tamen extirpatam. Hoc cum primum in mentem mihi veniſſet, arboribuſque eam ad ſoli naturam accommodatis conſeruiſſem, frugi me hominem exiſtimabam, omnique religione ac ſuperſtitione ſolutum, nam vltimi anni calamitate perculſus, tot ſuperiorum annorum ſterilitatem excipiente, temperare mihi non potueram quin præcipiti iureiurando negarem vnquam me poſtea teruncium in eius vineæ culturam impenſurum. Quo iureiurando ſatis me defungi poſſe interpretabar, ſi ortum eam magis factam quam adhuc vineam colorem, præſertim cum nullus inueniretur tam aduerſo Mercurio natus, qui ſibi eam indicari peteret. Sic autem rationem impenſæ ſubduxeram, vix vt viginti francicis eam mihi rem ſtaturam exiſtimarem, at conſitoris ſolertia quæſtuoſa eo me ſenſim perduxit noua in dies comminiſcendo, viſendumque operis abſoluti decorem ſpeciemque pollicendo, vt a tenui illo & ſimplici primordio iuſtum tandem pomarium inſtituerim iugerum paulo minus quatuor. In quo mihi ita euenit, vt qui auctionem facere prius prædii mei meditabar, & nummo propemodum addicere paratus eram, idem ſubinde liceri magno cogerer particulas confinium agrorum, ne inſtituti pomarii modulatio, ambulationumque metatio aliquo loco non quadraret. Intra id villam ædificabam, ſimul & ipſum muro vndenum plus minus pedum cingebam craſſitudine in ſummo ſeſquipedali, in medio atque imo pro portione emodulata. Hoc Sammaurianum prædium mihi futurum inſtar amœni cuiuspiam Tuſculani ſperabam, quarto ab vrbe lapide ſitum, in quo liberiores ſolutioreſque congreſſus cum dilectiſſima mihi philologia exercens, mecum ipſe ſæpius commodiuſque viuerem. Hoc faciens, didici duplicem quinquuncialis ordinis rationem eſſe. Alteram noſtrates ſcacariam, quaſi alueolatam appellant, ſumpſit enim formam à poſtica parte aluei in qua ſcrupos hodie luſitantes promouent & reducunt, altera ratio reticulata dici poteſt, non in quadras vt prior, ſed in rhombos conformata, ea forma qua ſpecularia apud nos plerumque videntur in feneſtris lumen vitro

Sammaurianum Budæi.

tro transmittentibus. Ego quadris vſus ſum pedum quoquoverſus quaternumdenum. Huiuſmodi ordinum obſeruatio Normannis ſolennis eſt inſtituendis pomariis: quorum arboratores e ſeminariis plantulas transferentes, ita ſtellatim decusſare norunt ordines, vt quamcunque partem te verſes, rectam ſemper ſeriem videas, nuſquam obliquante proſpectu in longinquum. Hæc habui de his vocabulis quæ ſtrictim primum dicerem, quæque velut prooemium huius operis eſſe vellem. Itaque quando de integro ſermonem inſtauraturi hac eadem de re ſumus, vt eorum vocabulorum vſum magna ex parte obſoletum Latinitati reddamus (ſic enim futurum ſpero) facturum me operæpretium exiſtimaui, ſi non modo rem hanc totam latis per ſe ſatis finibus patentem proſequerer & abſoluerem, ſed etiam ſi diſputationem aliam ad hunc locum nonnihil pertinentem, & veluti cognatam adiungerem, tametſi iam alto ſitu obſcuritatis errorisque ſqualentem, vix vt nitorem priſtinum lingua Latina hac in parte receptura videretur. Cum enim de Aſſe & Libra Pondoq; & rei nummariæ vocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta ſint, antiquorumque monumenta iisdem vocabulis ſcateant: nondum (quod ſcire aut ſuſpicari potuerim) a quoquam ſcriptorum noſtræ aut auorum longeque ſuperioris memoriæ deprehendi potuit quem modum pecuniæ his verbis ſtatuere debeamus. Proinde ita tulit animus, vt rem per ſe ſubobſcuram, & cum multa ambage autoritatum implicitam, tum vero gloſſulariorum errore perplexiorem factam, ſimul corruptis exemplaribus propemodum comploratam, explicare nihilo ſecius improbo inſanoque (vt dicitur) labore aggrederemur; ſiquidem ſcitum illud comici poetæ memineram, nihil tam difficile eſſe, quin quærendo inueſtigari poſſit: & dignam rem prorſus exiſtimabam in quam toto pectore incumberem. Atqui cum ad hanc ætatem, ex quo poſt tenebricoſa ſecula literis ſenſim lux affulgere cœpit, eo iam profectus labores eruditorum hominum euaſerint, vt ad linguæ Latinæ inſtaurationem perpauca deſiderentur: nemo tamen (vt ſpero) inficiabitur hanc operam prorſus adhuc deſideratam eſſe. Planum enim facturum me confido, neminem intra octingentos

an-

annos, ac longe plures fortaſſe, recte hæc vocabula intellexiſſe, duntaxat eorum qui commentarios ediderunt, qui in vulgus emanarint, aut alias innotuerint. An autem id aſſecutus ſim, quod anxie perquiſiui, lectorum erit iudicium, non tamen quorumlibet. Verumenimuero eam a me ſuſpicionem longe amoliri velim, quaſi aut ingenii ſingulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam rem totam ſuſceperim, quam viri tot doctiſſimi ne primoribus quidem digitis ſine noxa tractauerunt: id quod mox apparebit. Iure autem meritoque facturum me arbitror, ſi in ordinem lautiorem literis ſtudentium admittendum me cenſeam: quibus aliquando ipſis liceat poſt emerita audiendi vel legendi ſtipendia (non enim tam fortunatus fui, vt in hac diſciplina vocalem præceptorem haberem) ſtylo ſpecimen ſui facere. Proinde cum aliorum ſcriptis his in rebus adiutus ſim, quas ipſe per me aſſequi non potuiſſem, & in id videam literatos fere conſpiraſſe, vt velut ſymbolam quisque quam poſſet lautiſſimam in medium conferret, quaſique in muſæo donarium aliquod poſteritati viſendum conſecraret; commotus & ipſe ſum, & æmulationis ſtimulis usqueadeo exagitatus (neque nunc primum) vt impenſiore ſtudio eum locum inter ſcribentes tenere poſſe non diffiderem, quem multi aut ingenii præſtantia freti, aut ingenti aliquo ſtudiorum adminiculo ſubnixi, certatim ſibi aſſerere quotidie videbantur. Itaque alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa (de Annotationibus noſtris loquor quas in Pandectas edidimus) non incommodiſſime cecidit, tametſi incurſura ipſa in primorum ordinum offenſionem videbatur. Quippe rem per ſe inuidioſam, ferocius quam par erat, in iudicium quaſi in theatrum adduximus ſcribendi tyrocinio: id quod tum demum ſenſimus, cum iam opere edito (quod domi ſimul noſtræ, & in officina chalcographia cudebatur) qui inferbuerat animus, paulatim deflagrauit, & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab iis etiam ad quos ea res maxime pertinebat, nedum ab illis hominibus quibuscum neceſſitudo nobis humaniorum literarum nomine intercedit, quanquam impunitatem mihi ſtolide fortasſe promitterem, niſi etiam gratiam me iniſſe iisdem ab ipſis iu-

ris peritiſſimis experimento didiciſſem, vſqueadeo quod candido atque ingenuo propoſito ſuſceperis, etiam ſi in eo tranſigendo (vt eſt humana conditio) ſecus nonnihil imprudens admiſeris, non ſolet id fere non bene tandem vertere, niſi ſi forſan, id eſt, veritatis numen, vt rem principio inuiſam, aduerſoque rumore exploſam, ad extremum etiam popularem reddere plauſibilemque potuerit. Quorum enim hominum odium inexpiabile contraxiſſe muſteo adhuc opere videbar, eorum nunc occurſum vix fero, de pollicitatione me reliqui voluminis conuitioſe appellantium. Quorum autoritati tantum tribuo, vt rem depoſitam neſcio an abiectam, retractare denuo coactus ſim. In qua ipſa cum occupatus eſſem, animi cauſa (vt fit) auocamentum quærentis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli deſtinatum: rerum autem ſerie perpetua aliam atque aliam deinceps commentationem ingerente, eouſque progreſſum me eſſe ſenſi, vt ex parergo, id eſt, operis inſtituti diuerticulo, plenum opus factum ſit, vt Græci dicunt, ὥστε καὶ τὸ πάρεργον ἔργον γένοιτο. Hæc ſatis ad exteros Italos, & alios vbicunque gentium literatos, quibuſcum ſacris iiſdem initiati ſumus. Quibus quidem ipſis in muſæi ſella contigit incubare, non etiam qui ex pronao (vt aiunt) Muſas ſalutauere. Eorum enim nullum ex albo reiicimus: quando id fieri non poſſe putamus, vt qui literarum humaniorum ſtudio ſint expoliti, non iidem quoque ſint iudices nobis æqui. Ab noſtris autem metuendum nihil erat, niſi quoſdam homines primariæ autoritatis aut dictitare aut muſſitare comperiſſem, cum vnum tantum genus hominum literarum bonarum ſtudio aptum, atque etiam natum eſſe, tum vero nos operam & oleum perdere, qui in eo vitæ inſtituto ingenia exerceamus: non aliter ac lienoſos qui inſtituantur ad curſum. Hoc cum noſtratium quidam reſciſſent, primum mirari autores, deinde eo magis ſuccenſere, poſtremo re plane intellecta fremere. Sed reliqua (vt arbitror) ſilentio nunc premenda, vt omnia in poteſtate habeamus, ſi forte illi æquiores eſſe cœperint. Niſi vero obſcurum eſſe poteſt, cur homines Franci externa ingenia ſeſe exoſculari dictitent, nec ſtomachi ſui doctos in Gallia vidiſſe. Quos ſi veritati in-

o ij ſer-

ſeruire potius, quam animo ſuo indulgere exiſtimarem, aut ea eſſe eruditione, vt Latine loquentes intelligere ſine magiſtri opera & præitoris poſſent; facile (niſi fallor) oſtenderem cur adhuc factum ſit vt dicendi facultas olim vernacula Galliarum, literis iamdiu in Italia illuſtratis, in Galliam non reuerſa ſit, transalpinarum ipſam rerum plusquam & par eſt & vtile cupidam. Qua (malum) opinione fallere ſe in re tam clara hominum iudicium credunt, qui ne in iis quidem fefellerunt, quæ integumentis omnibus compoſiti vultus ſpecioſique ſermonis egerunt? Vsque adeo enim omnes hominum ſenſus iam innotuere in vulgus, vt fidem quidam non faciant vel ſi aram vtraque manu tenentes auſi ſint ſanctiſſime deierare. Itane vero ſi Franci quidam homines aut male obſequioſi, aut ex ingenio ſuo viventes, nec per iſtorum genium iurare didicerunt, nec ſolitis hac ætate lenociniis eorum ſe potentiæ venditare: ſatis digna cauſa fuit quamobrem calcata charitate patriæ, odio transverſi aut liuore raperentur? mihi certe non videtur. Atqui ſi ingeniorum ipſi & doctrinæ (quæ nos quoque in externis mirifice agnoſcimus) admiratores veros credi ſeſe volebant: benigne igitur vel exteris facerent, idque eo nomine, vt intelligeretur cur viros ipſi doctos præmiis adſciſcerent. Sic enim eloquentiam & poeticam & literas elegantiores patriæ dicerentur vel dediſſe, vel reddidiſſe. Nunc cum id non faciunt, videant quæſo ne externis verba dare potius, quam nobis facundiam optare videantur: imo (vt plane loquar) ne ſubdolam mentem prodant, aut certe maleuolam, qui priuato vel ſtudio vel odio inſtincti (nam quam aliam cauſam coniicere quisquam poſſit?) ſuggillationem patriæ inurere non timeant. De qua quam bene alioqui ſint meriti, publica fama viderit. Sed criticam ſeueritatem cognoſcere in hominibus imperitis pretium eſt operæ: Galli omnino homines nec ad poeticam artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germana in Francia nati, in ſinu Franciæ aliti & educati, & nunc in gremio eiusdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præſumunt? age quid tum poſtea? qui a patria honeſtiſſimum quodque decus meriti, immeriti tulerunt. Egregios ciues

Diſcendi facultas Gallis olim vernacula.

ves, & patriæ amantiſſimos. Audiamus porro, Solis hominum Italis hæc ſtudia capeſſere iure ac moribus licet. Sic enim fert cœli ſolique natura, ut infantes etiam illic diſerte numeroſeque vagiant. O acre iudicium hominum, quibus tamen ipſis inter claſſica recitanteis Italos exaudire tantum vacauit. Siccine Francos homines pituitoſum fel habere ad iracundiam putant, & craſſa quoque ad ſtudia præcordia, eorum vt ſtomachum improbitate tanta prouocare gaudeant: quanquam latius patet hæc contumelia, quam vt in literarum ſtudioſis conſumatur. Ad eos enim etiam pertinet, qui literarum ipſi imperiti, ingenioſos tamen liberos & ſpei magnæ genuiſſe ſe arbitrantur. Porro etiam patet. Solis enim Italis doctos eſſe licet ac diſertos per iudices iſtos noſtros, Muſarum (credo) & Apollinis ſanctiſſimos antiſtites: qui ea fiducia vtriusque facultatis, atque etiam linguæ vtriusque iudicium præſumunt, quod vt Aſcræus olim poeta ex tempore factus ad fontem Pegaſeium creditur, ſic ſe anno vno aut altero cum doctis ſuper menſam loquitando, vberem harum rerum ſcientiam hauſiſſe credi volunt: quippe qui naſci in Italia doctos, non ſtudio annorum triginta & amplius fieri putent. En quibus te approbes, ſi Mineruæ ſuffragio doctus haberi velis. Heu miſeram conditionem noſtram, qui in tabeſcimus literis, hasque indignitates exorbere ac vorare cogimur, quam concoctu difficiles ſtomachis æſtuantibus & bilioſis? idque eo magis, quod ius nobis non eſt ad primores aut principem prouocandi, quorum iſti ignorantiæ impoſturam ex animi ſui ſententia factitant. Illa autem illa ſingularis eſt temeritas vel amentia, obtrectationis (vt ita dicam) tragulas in vniverſos intorquere, ſi quosdam forte priuatim incommodos atque inuiſos obſtinarint ferire. Illine vt irato animo tantum indulgendum putent eſſe, vt propter vnum aut alterum expungendos, a caluo (vt dicitur) ad caluum e numeris eximant? vel quod quidam eorum huius calumniæ architecti dictitant, ſe, cum omnia ſtudioſorum diuerſoria luſtrauerint, adhuc tamen quod quærunt, extra gentem Italam deſiderare? Ecquod igitur capitalius verbum vllum hoc verbo eſſe poteſt? Quaſi vero quisquam ignoret ſic eos bonos doctosque cis Alpes inquirere, vt

qui diuerſiſſima via congredi cum hoſtibus feſtinant. DEVS te perdat ſimultas, quæ oculis clauſis in hominum obtrectationem impingis, & velut mente capta propoſitum maleuolum tuum prodis. Tu vt tuorum ingenia damnes, quorum partim nec periculum feceris, nec alium feciſſe quenquam noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id ſi velis facere fortaſſe non poſſis? dum deinde exteros (ſi diis placet) commendatione inani quaſſaque proſequare, vt licentiore calumnia poſſis in quos velis deſæuire? Hic hic *nigra ſuccus loliginis*, vt lepide inquit poeta. Cedo igitur cui vnquam doctrinæ nomine benigne tute feceris, aut cui omnino non tua cauſa bene tantum cupieris? Heu candor Mecœnatum eorum quos & videre nobis & obſeruare contigit: qui ſimul & ſtudioſis ſunt & Reipublicæ deſiderati, inſigni ad poſteros inclinatione rerum. Superi immortales, quantum inter animos hominum intereſſe dicemus? Illos vt heroicis annis editos, nihil appoſitius quam viſcera charitatis appelles: ita vniuerſas cogitationes ſuas ad homines noſtros iuuandos contulerant. Illi huiuſmodi animum rebus noſtris exhibent, vt ad delendum Francici nominis ſplendorem incubuiſſe videantur: quos tamen & ipſos non adeo liuidos eſſe crediderim, vt niſi Transalpinis rebus oculos cupidius adieciſſent, premendi noſtrum gratia in cœlum laudibus ferrent exteros. Quid enim conſilii eos cepiſſe dicas? an vt eloquentiæ ac literarum gloriam deſperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidem huius ætatis decreto, nihil cum literis aulico comitatui: an vt gratiam ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiam? Reſtat igitur vt aut priuatis ſtudiis indulſerint, aut non modo proterui, ſed etiam propemodum amentes iudicentur. Equidem libens ab ipſis audierim, vtrumne ſtudia literarum bonarum hodie flagrantiſſima quamlibet iniquo tempore, reſtinguere illa ſua obtrectatione ſperarint, an oblectandi ſui gratia potius ingenia prouocauerint. Illud certe obtinere nulla autoritate poſſunt, vt oratorum vel poetarum & hiſtoricorum libros nobis e manibus vt prophanis excutiant, quas bonis iamdudum autoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam

Horatius Serm. lib. 1.

qui famæ dudum per ora hominum iure vel iniuria obſtrepenti moderari nequiuerunt quo minus in circulis, in ambulationibus & ſobriis & baſilicanis, pro caſtris, pro concione, nusquam non denique actus eorum obtrectarent non cauillabunde modo, ſed etiam tumultuoſe: ecquid ſe illi iuris habituros putant in eorum Mineruam qui literas didicerunt? Scilicet hoc illud eſt, hominibus venuſtis cupido inceſſit Gallicum ſtylum prouocandi, a quo ſibi metuendum nihil putant, vt quem hebetem eſſe & plumbeum dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, Francicamque Mineruam vt infantem & inermem deſpicantur, nec ægide terribilem. At ego vt Italos Francis ingeniorum acumine præſtare nunc inficiari nolim, ſic non facile conceſſerim vt præſtent etiam docilitate. Quippe vt primis omnium Latinorum Italis poſt annos centum licuit ſtylum ſuum ad cotem priſcæ venæ exacutum, ſcribendo dicendoque explorare: ſic noſtris obuium eſt, vt omnibus, & antiquos & recentiores ſcribendo autores æmulari. Nam ſalem eodem nobis precio quo Italis præberi, docere iſtos potuerunt actores theatrici, qui ſatyricis eos ſalibus totos ſæpe perfricant, queis acriores non puto vltra Alpem aut Pyrenem inueniri. Atenim innocentia ſuccinctis omnium rerum ſecuris eſſe licet. Equidem hoc fatebor, ſi intra vallum innocentiæ ſtatiua ſe ſemper habuiſſe rebus gerendis adminiſtrandisque contenderint. Dicere igitur hoc audeant, & ego illis ordines omneis iudices feram, ni conſtantis famæ teſtimonio reuincuntur, vt ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego ſuaſerim eis potius (ſi me autorem non reſpuant) vt infenſo animo vel alioqui male affecto vsqueadeo ne obſequantur, quin ſeſe ſuumque etiam faſtigium reſpiciant, rationem anteactæ vitæ habeant, nec in extremo ſummoque actu ſub perſona primarum partium indecorum aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim quum ſint eorum nonnulli præteriti temporis continentia & grauitate ita obſtricti, vt peccare ne tantulum quidem ſine crimine maximo nequeant: ii meminiſſe debent vitæ ſuæ curſum non ad amuſſim popularem exigi, ſed ad eam quam ſibi ipſi in mediocri fortuna præſtituiſſe creduntur: vt ſi a priſtinæ probitatis & integritatis orbita ingreſ-

ſum

Digitized by Google

ſum quoquo modo detorquere videantur, quicquid recte ac præclare ante fecerunt, protinus non virtutis fuiſſe, ſed ambitionis exiſtimetur. Nam qui aliis moribus viuere prouecta iam ætate, & ad inſtituta tranſire videntur vtilitati ſeruientium: vltimum vtique ſalutaſſe recta conſilia & honeſta creduntur atque dicuntur: perinde atque ii ſolent, qui ad temporariam modeſtiam belliſſime compoſiti, ſimul ac ſe euaſiſſe ad res ſecundas ſentiunt, tanquam emeritis ſimulationis ſtipendiis, ambitum & cupiditatem profiteri perfricta fronte obdurataque non verentur. Aut igitur ſibi poſthac imperent ſtudioſos Galliæ non odiſſe, procul ambitione ſummotos: aut ſi male loqui pergant, & vtcunque doctis incommodare, quoſdam etiam expectent iuſto dolori tandem obſecuturos. Nec ſibi eo nomine blandiantur, quaſi in ſinu Iouis poſiti male audire nequeant, aut quaſi dolorem animo quantumuis inuſtum Gallica ingenia ſtylo exigere non poſſint. Qui enim Ariſtarchos ſe orationis Latinæ aut etiam architectos intulerunt, quum minime ipſi eſſe didiciſſent artifices dicendi, Gallicæ fortaſſe doctrinæ, Italicæ diſcipulæ, extremam propediem manum acceſſiſſe ſentient, quum ex atrio Libertatis, ſuis ipſi maledictis reſpondentes audient. Neque enim ex vno aut altero opere debuerunt omne genus ſtructuræ omniumque æſtimare. Sed quid hoc ego crimen perſequor, quum iidem ipſi qui literas Gallis adimunt, non iam ſcientiam nobis elegantiorum artium, ſed etiam prudentiam omnino quaſi ſenſum communem abſtulerint? Quæ contumelia non ad vnum tantum eundemque neglectum ordinem, ſed ad ſingulos vniuerſosque pertinet. Notum eſt enim quod eius ſocietatis mancipes, quam minime decebat, nihil penſi habere dicuntur, quo minus errata ſua luculenta clauo ductitando admiſſa, ignominia patriæ obliterare nitantur. Proh ſupreme ſeruator. Nonne ſatius erat nos culpam agnoſcere quæ negari non poteſt, quam clauum (vt dicitur) clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Antiqui Romani dixerunt maieſtatem in populo, autoritatem in Senatu eſſe: inde crimina maieſtatis appellata læſæ, aut imminutæ: at nunc inuenti eſſe dicuntur, qui non contenti Rempublicam non iuuiſſe, imminuere etiam maieſtatem

tem clariſſimæ gentis cupiant: & qui doctos poſſe Gallos fieri cum negauerint, inſuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant, nec inueniri. Qui quum hæc dicunt, inexpiabili ſe inuidia flagrare non animaduertunt. Quaſi vero cuiquam perſuaderi poſſit quæſtionem decretam de viris bonis & prudentibus hoc tempore fuiſſe, quos velut optiones ſibi in rebus tranſigendis conſtituendisque cooptarent. Verum hos paulisper mittamus, quibuscum ex æquo non licet hanc iniuriam expoſtulare, ac videamus cuiusmodi Homerus poetarum ſapientiſſimus Achillem ſuum finxerit, vt ex eo ſcire poſſimus an res noſtra publica recte atque ordine hoc tempore conſtituta ſit: & mirari homines deſinant, quod per hoſce annos primum hominibus Francis animus cum re ſimul concidiſſe viſus eſt. Ille igitur rerum humanarum perſpicaciſſimus æſtimator, quum ſub Achillis perſona fortem ac ſtrenuum militem eundemque ducem formare ſtatuiſſet, deam illi Mineruam inſtantem identidem finxit, quaſique condocefacientem monitione poſtica, nonnunquam cæſarie reprehenſantem, cum præcipitem eum ferri, atque ira excandeſcere ſenſit. Achillem autem ſuum inducit inter iram ratiocinationemque alternantes, Mineruæ tandem monitis obtemperantem, ſtrictum enſem in vaginam ira ſuppreſſa edomitaque condentem. Videre eſt illam quidem imperioſe vetantem, hunc autem iram obſequioſe prementem. Illa, ni pareat ipſe numini, vindictam interminatur: hic ponit vim animi, ne non paruiſſe dicatur. Memorabile figmentum, ac memoria etiam atque etiam tenendum: quo quid aliud poetam ſignificaſſe arbitremur, quam animæ duas partes, iram, & rationem? Siquidem ille furorem iræ ac ferociam animi ratus circa præcordia graſſari, rationis principatum, ac moderamen animi in parte ſumma capitis ſedere cenſuit & vigere, velut ſpeculatorem a natura præfectum, qui omnia circumſpectaret, atque vt auriga quadrigis, ſic feruori ipſe animi atque alacritati moderaretur. Proinde quum ille poeta fons ingeniorum dictus, talem ſtrenuum militem, eundemque ducem fortiſſimum inducat, vt nusquam ita deſtitutus, ita deprehenſus ſit, quin præſto conſilium & rationem habeat (hoc eſt enim Mineruam velut præſtitem

Achilles Homericus.

ha-

Digitized by Google

habere vel aſtitem) planum fit vtique, qui ſapientia & prudentia careant, res ab iis maximas nec bello nec pace geri poſſe. Porro prudentia ipſa aut ſumma dote naturæ datur, aut literarum cognitione cum ſapientia comparatur: at vtrumque nobis adimunt, qui nobis nec natura imbui, nec ſtudio inſtitui concedunt. Caput vero erroris eſt, quod nobilium natio indecoram eſſe literarum cognitionem claris penatibus ortis, ſemper exiſtimauit. Hac enim opinione effectum eſt, vt rerum noſtrarum ſumma in tenebris plerumque denſiſſimis hallucinetur. Nam quum primores procerum, ignorantiam literarum percupide ſibi vendicent, ac nihil ſui muneris eſſe in pacis artibus credant; euenit vt plurima aulæ conſulta ex paucorum commodo fiant, qui in rem ipſi ſuam ſuarumque neceſſitudinum concipere edicta principis conſultaque didicerunt. Sic fit vt regio nomine paucorum regimen obumbretur: nomen olim inuiſum apud eos qui Reſpublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. Atenim quoſdam regibus ſubſeruire neceſſe eſt, qui iis muneribus fungantur, quæ per ſe reges obire iam nequeunt, quis negat? Sed ſi eo amplius legitimum iam & regium eſſe cœpit, illis omnia credere ac delegare, quibus ab latere & auribus principibus eſſe contigit; ſint ſane omnium potentes, quando eo deliciarum ventum eſt, & inertiæ immunis & feriatæ: ſed ſint eiuſmodi, qui optimates vocari & cupiant & debeant, quique latus principis cingentes, maieſtatem eius auguſtiorem faciant. Nec dicatur vnum omnium Regem maximum, ſolo corporum ſtipatu quaſi adminiculo ſubnixum, non animi virtute ac ſcientia niti. Delectum modo hominum principes habere inſtituant, literiſque & ingeniis & induſtriæ fauere: ſic fiet vt nec doctorum Francia nec prudentium inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & ſapientes neceſſe eſt latere & ſecedere, quo tempore diſſimiles iis homines in lucem prodiere. Huius igitur mali cauſa eſt nobilium inſtitutum, qui res conſentaneas, & mutua ope nixas, generis claritatem, literarumque peritiam, collidi inter ſe & diſſidere putant: quo errore factum eſt, vt diſciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem iamdiu tranſierint, non tantum a nobilibus, ſed etiam (o mores perditos) a

Procerum ignorantia.

Nobilium culpa iacent literæ.

Digitized by Google

ſacricolis repudiatæ, ne non ſatis generoſus eſſe & lautus antiſtitum ordo præſulumque putaretur. Inde autem illa extitit indignitas, non tantum incommoda, ſed memoria noſtra etiam fere dira, quod principes natura boni, ſed blandimentis incuriæ capti atque immunitatis, cui a pueris inſueuerunt, autoritatem regiam, recte, perperam, digne, indigne factis accommodant, quando ſemel omnia amicis permiſere. Qui ſi literas ſcirent ipſi, gentilesque ſceptrorum: nec ſacroſancta vtique nomina inuidiæ opponerentur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præſtigiæ ludificari pergerent, quarum ſemper impunitas moribus noſtris fuit vel a iurisdictione ſumma. Adde quod Senatus ille ſelectorum prætorianus & caſtrenſis, interpres principis placitorum, pauciſſimis ſæpe viris, hominibus haud ita multis conſtat, partim literarum neſciis, partim iuris ſui magis quam publici conſultis: vnde viſi ſunt aliquando turbines ex caligine denſa conſiliorum oborti, late ſpes popularium fortunasque percellere, nequicquam ſuperum hominumque fidem populo implorante. Quid? illud quale eſt, quod cum omnia pro poteſtate arbitrentur, cum ita comitiis noſtris præſint, vt ſine eorum auſpiciis pauci renuncientur: non ſatis eorum quidam habuiſſe dicuntur, meritos & graues permultos, & ſecundo rumore commendatos, aut aliquo virtutis ſpecimine cognitos, præterire, niſi etiam capitali conniuentia transmiſſos, aut ignominia afficere conarentur, aut huiusmodi eſſe omnino ſcire ſe inficiari? Præteriiſſe dico? Quid ſi etiam obnunciaſſe conſtat, quaſi latens aliquod vitium obueniſſet? ſiue id ſimultati datum eſt, ſiue vt ii tantum præficerentur, quos eis commodum fuit. Quid ſi de cœlo ſeruaſſent, vt exiſtimari volunt, pernicioſas ſæpe renunciationes diſturbare potuiſſent. Quantam autem indignitatem homines haurire coguntur, cum certo certius ſit, nihil ſapere principi poſſe, quod his prægustatoribus non ante placitum ſit & probatum? Quin igitur vrgemus vt confeſſionem ab inuitis exprimamus? Neceſſe eſt enim vt vel linguam palatumque ſtupentia ſe habere fateantur, vel certe amori odioque ſeruientia, qui inſulſos a ſapientibus internoſcere vel nolint, vel nequeant: tametſi huiusmodi hominum conatum non ma-

magis improbum eſſe quam irritum puto, ſi quidem ſtudii ardorem reſtinguere premendo, aut ſecundæ famæ ſplendorem obſcurare nituntur. Nam vt palma arbor in pondus attolli dictitatur, ſic virtus ſuppreſſa, ſtudio maiore erigitur. Opinionem autem non vanis rumuſculis collectam, ſed claris induſtriæ documentis emanantem, quis inhibere poteſt? Splendet enim, ſplendet, ſolidæ & expreſſæ virtutis exiſtimatio, etiam relictæ in vmbraculis, aut procul ab ambitu remotæ: vt viceuerſa, in quibusdam fulgor adumbratæ virtutis aut ſapientiæ, obruitur plena luce, cum illuſtri magiſtratu gerendo, tanquam ad radios ipſi ſolis aut ad faſces admouentur. Equidem (vt ad eos redeam quos interim omiſeram) libens ipſe ſuaſerim, aut etiam poſtularim, ſi qui ſunt ex ea ſecta Philoxeni ſuperſtites, qui rerum Gallicarum transactores ideo in Italiam petendos eſſe duxit, vt noſtrates homines rerum actu ſummoueret, non quod eorum ſolertiam præ noſtrorum admiraretur: commodis ipſi vt immodicis comiter ornamentisque perfruantur, quæ noſtrarum rerum clade quæſita nullus eſt qui non norit: externosque ita ſuauientur ſi placent, vt Francos non deſpuant: ſatius enim id eſſe cenſeo quam offirmata iniquitate eorum abrumpere patientiam, qui res tacendas effari Stentorea voce poſſint. Neque vero negauerim ſæpe e re Gallica fuiſſe in rebus transalpinis externorum operam experiri. Quosdam enim adſcititios nouimus non modo induſtrios, ſed & exploratæ fidei, qui egregiam & ſingularem operam & in quietis conſiliis & in bellicis rebus nobis nauaſſe dicuntur. Sed ſi in rebus domeſticis non modo externo milite, vt iam fieri cœpit, ſed etiam in omni parte reipublicæ externorum operam adſciſcendam cenſebimus, magis id adeo vt paucorum commodis ſeruiant, quam vt publice proſint: quæ tandem noſtrorum erit functio, aut quando ſuæ tutelæ Francia reſtituenda dicetur? O tempora! o mores! Francia quæ olim ſibi, aliisque & ſummæ rei Chriſtianæ ſupereſſe viſa eſt, nunc degener & infans, ne ſuis quidem rebus ſatis eſt vel agendis, vel eloquendis. Rem ſuapte natura indignam, autores eius etiam fecerunt atrocem, idigni omnino ipſi qui vel intra verba peccarent, nedum vt viris ſtudioſis omni ope incommodarent, quos

ſuffragio ſuo (vt ſcimus) prærogatiuo benigne ſubleuare debebant. Quod ſi homines innocenter induſtrios teſtimonio ſuo fraudaſſe, viri boni exiſtimatur officio non conuenire: quid cauſæ eſt quin magnum in ſeſe dedecus admiſiſſe videantur, qui etiam cupide fecerunt vt odiſſe crederentur? Vtinam autem fieri poſſet, vt cæcæ noſtræ querelæ in eos tantum impingerent, qui culpæ autores ipſi, aut affines eſſe dicuntur: liberius omnino nobis deſtomachari liceret: nunc autem vereri ſubinde mihi ſuccurrit, ne aberrante hominum coniectura, in eos vis doloris incumbat, in quos minime vellem. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere velim, quanquam eorum culpa tolerabilior quam aliorum eſſet. Sed & eiuſmodi nonnulli feruntur, vt ſi ſtomachum rurſus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non poſſis. Quo fit vt rem ſpinoſam tractare vix innoxie queas, & tamen tanta vis eſt numinis ad ſtylum manum vrgentis, vt periclitari malis, quam rumpi degeneri patientia. Næ ego ſatis admirari nequeo quorundam hominum amentiam, qui in rebus ipſis ſecundis famæ ſuæ conſulere vel negligunt vel neſciunt. Nos tres viros vidimus, qui ad magnos honores aſſumpti, cœlum noſtrum impleuerunt nominum ſuorum celebritate: quorum duo tum æquales, tum ſimul in actu ſummo rerum Francicarum fuerunt. Hos ita inter ſe iunctos diceres, vt aerem & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino deceſſiſſe videbatur: vt inter illa duo elementa ea eſt viciſſitudo, quicquid alteri deperit, in alterum vt inferne ſuperneque tranſeat. Verum æthereus ille tum ſumma quæque ſibi vendicans, tum ad cœlum hominum voce obſeruantiaque elatus, tam proxime etiam olympum euaſerat, vt quicquid Iunonii Iupiter inter ſuauia diceret, latere eum vulgo non putaretur. Quum autem ille alter faſtigio fortunæ inferior, libramento tantum ſuo ſtaret, doctrina ſcilicet & induſtria ac maieſtate, ſummo paribus magiſtratui: hic vi maiore fati ſupra omnium aſpectum ſublime ferebatur. Qui cum votis tantum non ſuis Parcarum fuſos conuolui exiſtimaret ac conſideret, arrectiſſimas quaſque ceruices ſubmitti ſibi volebat. Cum autem ille alter eruditione Varro, animo irre-

quie-

quieto & verſatili Porcius, libertate non obnoxia Cato, ſuperioris magis illius ſuccumberet impotentiæ, quam animo ſatis æquo cedere videretur: id ad huius felicitatem fortunæ deeſſe tandem videre cœpit, vt ille velut obex e medio tolleretur. Id quod decimo magiſtratus anno obitu eius fortuito quum eveniſſet, fatis iam haud dubie nobis male cogitantibus: ibi ille Seianus, vt videbatur, gaudio immodico perfuſus (quod alacritate futili & geſtiente prodebat cum ſuo comitatu) omnia iam infra ſupra nutu verti ſuo volens, ſuffecit ſtatim hominem in locum demortui, quem iamdiu deſignatum habebat, ſi quid illi contigiſſet, ex cohorte obſeruantium; quo facto cum in omnes ſeſe partes libere verſare inſtitiſſet (nullum enim Catonem eſſe ſuperſtitem ſciebat, cuius ſupercilium ſuprema ſors aulæ vereretur) inde iam aperte domus eius, cupiditatis, ambitionis, obſervantiæ clientelaris diuerſorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem (nam id tolerabile eſſet) ſed quicquid pene in quoque ordine decoris eſſe videbatur, certatim ſeſe addicentes aut ſpei alicuius certæ, aut repræſentati præmii autoramento, aut admiſſæ noxæ metu, ſi non aſſidue ille cultus contemni videretur: quæ vt minima numero, ita potiſſima pars erat. Nam qui omnia in poteſtate habebat quæ tunc erant ampliſſima, is vnus omnibus ſufficere poſſe merito credebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines poſſe non dubie intelligebant, extra eius præſidia agenti, ſecuro vix eſſe hominum opinione ius erat. Quin eousque inualuit hominum opinio, huius vt impotentia, atque illius obitu, aculei ſeueritatis, ſummæ etiam iuriſdictioni excuſſi eſſe viderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, ſed etiam miniatos, quorum ſtipatu ſe maxime vir clarus mirabatur, fremente ipſo Ioue Tarpeio hominum ſacroſanctorum miniatore, qui ſibi eas operas a Briareo exprimi ægerrime ferebat, id quod eum ipſe vidi audiuique in Vrbe dictitantem fremebunde, cum apud eum eſſem: quæ res in exitium tandem pene vertit dominicæ familiæ, euentu primordiis congruo. Quis enim neſcit velamenta illa beata non tam cocco imbuta quam cruore fuiſſe? O caram ſemper Franciæ mercem, & bellorum preciis comparatam. Et

ſic quoque (ſi diis placet) nunc licemur, licebimurque ſemper natalitia, vt videtur, ſceptrorum noſtrorum neceſſitate? Verum in eo ipſius in reliquoq; comitatu literatum nullum hominem agnoviſſes, niſi ſi quis erat forte vnus inter externas clientelas, tam procul enim id genus hominum ab eius veſtibulo ſummouebatur, quam ipſe longe aberat ab eruditione iuſta & liberali. Et alioquin nullus ei ferme eorum cordi erat, quos ille vir egregius de medio ſublatus, fouiſſe viſus erat. Quippe vt ille virtutis, & doctrinæ columen, iis fauerat præcipue, qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenii præ ſe ferre videbantur: ita hic interioris aulæ manceps, & dictator in comitatu regio, in deliciis nunquam viſus eſt eos habere quos meritorum prærogatiua magis quam ſuffragio aulicæ obſeruantiæ fretos eſſe ac commendatos ſuſpicabatur. Etenim cum proſtitutæ frontis homines in fidem fere libens recipiebat, ſicut amare & ſcortari a lenone ſunt qui iucundius eſſe putant, tum omnia beneficentiæ ſuæ accepta fieri volebat, vir cætera egregius (ne meritis eum laudibus fraudem) & inprimis commendabilis animi ſublimitate, ſordibus auaritiæ, atque omni obſcœna voluptate maiore, dignusque qui viam veram intelligeret aſſequendæ gloriæ, tantique faſtigii ſuſtinendi & perferendi, quod regium pene æquauit arbitrium: cæterum ſoliuagus accipiter (vt eſt in hominum proverbio) nec in prædatu ſociabilis, vt qui in rerum actu collegam ferre non poſſet; nam qui geneſim ſummam habere ſe arbitrabatur, nullum non faſtigium ſibi ſecundum eſſe cenſuit. Hic cum fortunam perpetuo ſibi fauore aſpirantem multum iam fatigaſſet, tandem grandioribus inceptis obrutus, quam quibus par eſſe poſſet (& neminem ſolitarius rerum arbiter, vt dictum eſt, in conſortium admittebat) ipſe quoque fato conceſſit: vnus (vt arbitror) omnium quos ætas noſtra meminit, æſtu perpetuo iactatus inuſitatæ ante ſe felicitatis: quare præter omnium ferme opinionem accidit, quod ei fortuna ſummam manum negavit, fauorisque colophonem, deſtituta tot hominum ſpe, & præſertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorum faſtigii verticisque properantis, quæ longius ipſa expectatione hominum prærogata ſunt. Tantæ autem poten-

Digitized by Google

tentiæ non vnum aut alterum, ſed complureis ſucceſſores reliquit, ex ſinu tamen ſuo ante mortem productos. Nullus enim adhuc poſthumus ſucceſſor mortuo agnatus eſt: tametſi eorum vnus fortunæ ſe litaſſe confidens, cuius alumnus erat, velut ſolus ſummi rerum arbitrii creuiſſet hæreditatem, tantos repente ſpiritus ſuſtuliſſe viſus eſt, vt præter inſolentiam in vultu eminentem, ferociam quoque territantem loquendo exhalaret. Is in ſummo magiſtratu diſſimilimus ſui factus, vſqueadeo omnia ſibi ſuſcipere permiſit, & ad extremum tueri quicquid ipſe ſuſcepiſſet fouendum, vt dignos indignos, quos ſibi morigeros ſemel expertus eſſet, in omni parte Reipublicæ præficiendos curarit: moratos vero perinde ac moroſos inutiles Reipublicæ exiſtimans, quam potuit longiſſime in ſeceſſus ablegauit, vtriſque enim iratos ſuperos eſſe credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, atque immemor perſonæ quam gerebat, quod virtuti debebatur, illiberabili obſequio dandum eſſe cenſuit. Ex quo factum eſt, vt quam exiſtimationem primis & ſecundis vitæ actibus collegerat, eam ipſe in vltimo eodemque ſummo actu totam effudiſſe videatur. Aliquandiu autem autoritate graſſatus aſſeclis ſuis promouendis, quum orbis formam nouam mundo ſtupente cœpiſſet architectari, ſubita manus iniectione vim Parcarum expertus eſt: vir (vt omnes arbitrantur) ſummo magiſtratu dignus, ſi ſummum ſemper magiſtratum expectauiſſet, ac nunquam adeptus eſſet, vſqueadeo in ſecunda ei ſorte conſenuiſſe, & vita perfunctum eſſe præſtabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret, vt cuius præſentiſſimum numen in rebus humanis eſſe exiſtimabat, ne extremum quidem fortunæ obſequium remittendum eſſe cenſuit. Hic eſt fere eorum exitus qui modum non nouerunt adhibere felicitati. Verum ille quoque mortuus eſt, cum ſummi honoris conuulſa maieſtate, tum vero ſummæ curiæ laceſſita ſeueritate, ſeminibus earum rerum iactis, quæ inſigni noſtrarum rerum clade poſtea expiatæ ſunt: & ea tamen morte felix exiſtimatus. Horum vero omnium obitus, vt ſucceſſorum gaudio, ita ſecundi & vltimi, riſu & cauillis omnium exceptus eſt, veluti ludos ſibi fortuna nobiſque factitante. Nam primus ille & ſummus, vita ſuo tempore non

et-

Digitized by Google

etiam noſtro excedens, orbam non dubie rempublicam noſtram reliquit & deſtitutam: alios vix ſtatuas vtrum ex rebus ipſorum proſperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos eſſe dicas. Tametſi ſecundus eo nomine deſiderium ſui non modicum reliquit, quod eam rerum inclinationem quæ ſecuta eſt, morari videbatur: etiam ſi ipſum eius fundamenta primum ieciſſe concuſſo orbe noſtro omnes opinabantur. Sed tamen vtcunque intererat ſuperſtitem eum eſſe; eo enim veluti tibicine fultas res noſtras creditum eſt, quamuis inclinatas impulſasque, tamen nondum ſic collapſuras fuiſſe. Accedit quod grandiora incepta ſic reliquiſſe videbatur, vt Apelles Venerem, quæ manum non inuenit operis inchoati præſcriptum excepturam. Verum, o fluxam rerum humanarum memoriam: hic cum totum Occidentem nominis ſui vel gloria, vel ſtrepitu, vel elatis ſpiritibus impleuiſſet, ſic anima repente concidit exhalata, vt nullius propemodum nunc in ore, ac ne in memoria quidem verſetur. In quo mihi poſt hoc regnum conditum homo maxime falſus eſſe opinione viſus eſt. Nam qui cedrina familiæ ſuæ ſtemmata quæſiuiſſe ſperabat & confidebat, ne ſui quidem memoriam niſi exilem atque fugacem reliquit poſteritati. Sed ſcilicet communi principum primorumque Galliæ errore in quærendæ veræ gloriæ curriculo ipſe lapſus eſt. Nam qui beneficentia & ſuffragatione ingenia literatorum excitare debebat, atque ad omnia publice commoda honeſtaque toto pectore incumbere, vt rerum præclare geſtarum veluti quibusdam gradibus in cœlum (id quod exoptabat) hominum ore ferretur, monumentiſque æternis ſcriptorum poſt mortem conderetur: is vt Aſpendius ille cithariſtes, qui omnia ſibi intus ceciniſſe dicitur, in libera penus ampliſſimæ diſpenſatione, ſibi ſuiſque prolixiſſime frangens, publicæ opulentiæ diſpendio ſe ſuoſque augendos eſſe cum cohorte amicorum aſſeclarumque ratus eſt. Atque etiam (o ſtultum hominem) libens fecit, vt ornandis aſſentatoribus, ac ſupprimendis viris doctis & grauibus, autoritatem, & extruendis inſanis ac portentoſis prætoriis opulentiam vaniſſime conſumeret, illam quidem (ſi ſuperis placet) ex donatiuis venialibus exuberantem, vacationibusque diuenditis ſacroſan-

Cedrina ſtemmata.

Aſpendius cithariſtes.

Donatiua venialia.

ſanctorum munerum. Eorum non abſimilis, qui ex materia carioſa & vermiculante ſtatuas ſibi erigentes, prorogare iis ſeſe in æuum, ſuique memoriam arbitrantur. Sic Bagoarum apud Perſas immodica potentia, nihil poſt obitum eorum præter memoriam ſolam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis, quantum intereſt inter hominum cogitationes, actus, & inſtituta? Primus ille tot ingenii dotibus inſtructus, in muneribus obeundis remiſſus & compoſitus (niſi ſi iracunda ſeueritas vitio ei data eſt) ita ſe in magiſtratu geſſit, vt in eius funere ſummi honoris maieſtas, Francicique nominis ſplendor & claritas, elata fuiſſe videantur: cuius rei opinionem auxit ſecuta rerum inclinatio. At contra ſecundus incitatus & vibrans, tertius eo amplius præceps, eo maxime nomine memoriam ſui rebus Gallicis inuſſere, quod felicitati & gloriæ Francicæ funus indixiſſe exiſtimantur. Hæc eſt enim omnium opinio, hic ſermo, quem fama tumultuoſe his annis circumtulit. Cui opinioni etſi iudicium meum non interpono, me tamen ipſorum miſeret, qui cum eſſent in loco præcelſo conſpicuoque poſiti, in ſeſe non inquiſiverunt ipſi, nec obſeruari ſe omnium oculis tunc meminiſſe potuerunt. Viri alioquin commendabiles, ſi ferendo ipſi oneri maioris fati fuiſſent. Certe alter eorum, qua erat animi præſtantia, errore magis quam propoſito lapſus videri poteſt. Præclarum enim ſibi eſſe vir literarum neſcius exiſtimauit, cohorte millenaria futilium hominum ſtipato vltro per Alpes citroque commeare, quos partim annuis congiariis a rationario publico principiſque donare inſtituerat, partim optimo quoque præmio virtutis teſtatiſſimæ ſacro profanoque ornare. Qui ſi memoriam ſui perpetuam cupiebat, monumentis vtique præclare rerum geſtarum eam fulcire debebat & ſtabilire. Ad eiuſmodi autem monumenta condenda architectorum manus adhibendas eſſe intellexiſſet, niſi plane neſcius liberalis doctrinæ atque elegantis fuiſſet. Heu vana hominum opinio, qui eorum ſortem ſuſpiciunt vt beatam, qui rerum potiuntur in aula ſtrepitu plauſibili, quum nullam aut exilem ipſi ſui relinquant memoriam poſt vnum aut alterum quam moriuntur diem. Ego quidem vel miſerabiles eſſe puto, præſertim quum inclinationes

Digitized by Google

temporum & momenta rerum velut Tantali ſaxum capiti principum ac fortunis eorum impendeant. Quin & imperium ipſum quid eſt quod tantopere admiremur, vt numeris omnibus felicitatis ac beatæ vitæ coagmentatum, niſi principes ipſi ſibi memoriæ poſteritatis inſeruiendum eſſe cenſeant? quum poſtridie funeris inter regem verum perpetuumque, & diurnum ludicrumque nihil intereſſe putem, quales ſunt aut perſonati reges in theatro, aut qui in peruigilio Epiphaniæ quum regalia agimus, regnum ad ſesquihoram fabæ luſu ſortiuntur. Refert igitur non quantum quisque potentiæ aſſecutus ſit, aut quam numeroſis hominum cultus ſit clientelis: ſed quid in vita memorabile geſſiſſe, quos mores, quos homines fouiſſe, ac promoviſſe prodatur. Enimuero ſi & principes & rerum potientes hoc intelligerent, tantum intereſſe inter vtrumque fungendi vel principatus vel honoris inſtitutum, atque ſi per vitæ agendæ curriculum hos quadrigis albis ſublimes, atque ingenti plauſu transuectos fuiſſe, illos plebeia & humili rheda, nec ſecundo populo, curſum peregiſſe diceremus: credo, vt eſt Gallorum animus gloriæ cupidiſſimus, nihil vtique antiquius habituros fuisſe, quam vt bonorum & grauium exiſtimationi approbare ſe poſſent, & poſteritati in alia atque alia ſecula oſtentare, quæ hominum ipſa iudicium nec per ſordes facere nec per ambitionem ſolet. Ecquem enim eſſe vel principem, vel a principe proximum aut ſecúndum putamus, qui ſi germanæ gloriæ ſpeciem intueri ac perſpicere poſſet, eamque regni vel potentiæ præmium vnicum in hac vita propoſitum eſſe intelligeret, in flexu vel ætatis vel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, ac non ad extremam vsque metam ſibi ſemper inſtaret? Equidem nullum nec regum eſſe arbitror, nec in aula præpotentium, duntaxat eorum qui ſimiles ſunt animo antedictorum. Age vero ſi id quoque ſcirent, rerum geſtarum præmium ſolidum perpetuumque eſſe non poſſe, niſi ab iis decretum conſtitutumque, qui dicendi præconio laudes ducum clariſſimorum pronunciare didicerunt: num etiam tum Galliam literatis & facundis fuiſſe carituram putamus? Ego certe ita exiſtimo, noſtros vt alios quoque nihil non aſſequi poſſe ſimul vt cœperint aſſequi velle:

&

& rerum ſuarum præcones Franciam, non quoslibet, ſed etiam Talthybiadas edituram, ſi modo hoc principes intellexerint, priſcorum regum clariſſima geſta ideo in obſcuro iacere, quod rite initiatos eloquentiæ ſcriptores non inuenerint ipſi, nec æquaIeis, nec poſteros. Quum autem per literarum ignorantiam incuriamque hoc principibus ſcire vel intelligere non liceat, fit vt quamlibet ſublimes ipſi & erecti, hoc præſtare nequeant, quin a recto curſu felicitatis gloriæque exorbitent. Etenim cum habenas fere ignaris rectoribus committant, illique in temonem peritos admittere raro in animum inducant: qui fieri tandem poteſt vt inoffenſo curſu plaudendoque ad metam perueniant? Simul illa res alioquin illuſtres infuſcat deformatque indignitas, quod in currum ſæpe aſſumptos huiuſmodi videmus, qui ſi res recte atque ordine procederent, pedites ipſi quidem ad frænos adambulare deberent. Vtinam autem ex eius officina quem ſuperius diximus, vt ex equo quondam Troiano, primores omnes viri heroicis animis viſendi prodiiſſent. Quidam enim eorum arduos eius ſpiritus, & liuore auaritiaque maiores, aliaſque eius virtutes non æmulati, vt eſt natura humana docilis in ſiniſtra, vitium illud eiusdem imitati ſunt Etenim vir ille animi nimius, admiratione ſummi apicis captus, quum externarum tribuum ſuffragia immenſis pollicitationibus liceri inſtitiſſet, hirudines illas bellorum ærario noſtro admouiſſe compertus eſt, quæ exanguem ipſæ rei Francicæ opulentiam ſuctu iugi ſorptuque reddiderunt. Olim autem eluſus cum peteret vt Cæſaris candidatus, didicit vti foro, vt tempora tum ferebant. Quam cupiditatem nulli non notam, vt tamen prætextu aliquo obtegeret vel perlucente, quum emiſſarios emerendis obſequio centuriis ad capita claſſium dimittere ſtatuiſſet, tum demum externos admirari, & præmiis adſcitos præferre noſtris omni ope inſtitit. Ex quibus internuncios, & ſponſionum ſequeſtres præpropere delegit, quoſdam ita futileis, vt qui ſtrophis maxime inclaruiſſent, eos ipſe appoſitiſſimos tranſigendis negociis arbitraretur. Nec nunc fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatem in Italia & in Vrbe haurire nobis contigit, cum minime videre putaremur quod nulli non oculato patebat: & præterea

Talthybiadæ, poſteritas Talthybii præconis Agamemnonis, quorum meminit Herodotus.

irridenteis videbam Gallicam ſimplicitatem homines peracutos, qui hominum delectum habere non noſſemus cum etiam quum copia ingeniorum domeſtica non careremus. Et nos miramur iterum nos repulſam verticis honorum ſacræque dictaturæ tuliſſe? Ex eo iam tempore motorios omneis actus atque etiam turbulentos vidimus in theatro ditionis Francicæ. O beatam futuram te Francia, ſi intra te tantum felix eſſe voluiſſes. Nam ex quo tempore extra fines auitos proſilire tibi viſum eſt, cum chariſſima pignora longiſſime amandaſti, ad te nunquam reditura, tum velut abdicatis tuis, alienis ſinum pandere deſtinaſti. Quod ſi in rem atque exiſtimationem tuam futurum videbatur, vt ad te aut gente aut cognatione potentatus pertinenteis omni ope repoſceres, idque quando niſi Marte diſceptante atque arbitro conſequi nullo modo poſſes, virium tuarum ſpecimen facere extra fines oportebat: oportuerit ſane, quandoquidem arduum eſt rebus temperare proſperis. Sed quis te ſuperum infenſus ita præpoſteram egit, vt choragis paſtophoris pyrrhicham ſaltare præclarum eſſe duceres? videlicet nondum intelligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationem habituros, quin quo iure quaque iniuria corollarium illud belli aſſequi conniterentur, primum venerandiſſimum (vt vocant) & ad extremum beatiſſimum: nulliſque cancellis iudiciorum ambitionem perditam coerceri in iis hominibus poſſe, quos fretos vertice ſacroſancto videmus iudices prouocare digitis argutulis. Verum ille priore impetu retroactus, quum vi maiore rem aggredi ſtatuiſſet, omneſque iam tribus aut laturus aut ablaturus videretur, (& erat tum Argyraſpidum cohorte ſuccinctus, præter alas obequitanteis) ibi tum repente (o lubricum gradum felicitatis) a fortuna deſtitutus, vel iis potius plagis indutus (vt eſt mens cæca mortalium) quas ipſe texuerat, anxietati animi par eſſe non potuit, vt multi opinantur; deprehenſa enim felicitas cito curis grauioribus angentibuſque ſuccubuit, quarum inſolens erat. Hic & alter immatura morte rapti, hoc lucri feciſſe dicuntur, ne actuum ſuorum cataſtrophen viderent patriæ luctuoſam. Vtinam autem eius ſequaces, quorum ad ſtomachum Gallica non facit oratio, non magis Italiam quam Italos adamarent, aut cer-

Digitos argutos & crepitantes præferre ſolent, ii qui deſpicari ſe dictitant. Alæ ſunt equites Franci quibus ille tum erat comitatus.

certe Italicam doctrinam cum Italia: literæ (vt opinor) bonæ ex Italia non modo ad nos veniſſent, ſed etiam propemodum in Franciam commigraſſent, & iam Franci homines eſſent capaces eloquentiæ. Sed quotocuique vnquam in Francia ſtipendium datum eſt duntaxat non pudendum? Amicos ipſe ex Italia habui, a quibus non ſine lacrymis diuulſus ſum, quum prouincia paucorum crimine ingrata faceſſere ſe dicerent. Neque vero, neque inquam Gallorum ingenia ad literas perdiſcendas ſunt inepta: ſed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandam patrimoniaque factitanda hodie pertinere noſcuntur, elegantiæ ſuæ frugem hominibus quæſtuariis atque ambitioſis approbare nequeunt. Rem autem facere, quam res gerere, aut geſtas res ſcribere, maioris multo artificii, magisque expetendi, apud nos eſſe creditur. Quo igitur tantopere Italos, ſi non ad eruditionem Gallorum? At res ipſa clamitare videtur, non Italicam doctrinam ex Italia, ſed commoda, ſed ornamenta, ſed quod dicere nunc muſſito, paucis hominibus quæri, quorum hianti cupiditati fortuna quamuis profuſa ſatisfacere nequit. Habeant illi ſane ſibi omnia, quod absque captione noſtra fiat: abſtineant modo verborum contumelia, & alium prætextum conſiliis ſuis inueniant. Sed quam præclare natura, quæ ſimulationi ſedem in fronte, ſermoni in ore dedit, conſpicuo ut in loco diu fallere ne poſſent: fit enim perraro, frons vt ita ſermoni ſubſeruiat, aut verba fronti congruant, quin male tandem conſcia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem perſonam ferre poſſe. Verumenimuero quando ad cardinem huius cauſæ perueniſſe me ſentio, atque ad id aperiendum quod in aliud tempus reſeruandum eſſe duxi, vela iam querelæ mihi contrahenda ſunt. Qua de re enim agitur, explicare amplius non ſtatui. Ignoſci autem dolori noſtro (cui nonnihil datum eſſe non nego) ab omnibus æquum eſt, qui vel patriæ iuſta charitate ducuntur, vel quos omnino non pœnitet quantum in literis diſcendo profecerint, vel certe qui ingenioſos liberos ſperant ſeſe genuiſſe, olimque gentem illuſtraturos. Egone vt patriæ, quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me vtcunque docuit, denique cui obſides liberos dedi, ignominia affectæ, non condo-

leſcerem? non iis natalibus ortus ſum. Calumniam paſſæ, non patrocinium qualecunque præſtarem? haud ita ad hæc ſtudia incubuiſſe viſus ſum. Imo vero quum in patria literas didicerim, non actione populari potiſſimum experirer an vſui patriæ & ciuibus eſſe poſſem? Ecquæ autem tandem popularior eſſe poteſt actio, quam quæ ſuum populi ius tuetur? quæ ignominiam popularem ſingulorumque propulſat? Equidem ſic contendo: qui ingenuis ipſe parentibus natus ſit, auumque ac proauum ciere non ignobiliſſimos poſſit, nec ſe in ſeruitutem aliquando abduci a plagiariis hominibus paſſus ſit, vt inter venalitios in cataſta illiberalis obſeruantiæ ſeruili precio indicaretur, *Indicare eſt venditantis* idemque iis ornamentis quæ nec virtute nec ingenio, ſed potentibus in aula ſupparaſitando quæruntur, literarum ſtudium antiquius duxerit, ſi nec aduerſa Minerua hoc ſe facere confidat, dicendique ſtipendia non grauetur implere: illuſtrandi quoquo modo nominis ſui ius ei eſſe debere, ſi quid ipſe fortaſſe in medium comminiſci & proſequi ſtylo poſſit: neque ea ſpe illum prohiberi citra iniuriam poſſe. Hoc ius ſit ſane Italorum ciuile aut proprium, modo nobis eo velut translatitio liceat vti: quanquam reliquæ fere gentes melius de ſe meritæ, id ius non magis Italicum eſſe quam prouinciale contendunt. At Italorum extant opera quæ priſcam literarum elegantiam inſtauraſſe nobis ac retuliſſe iure creduntur. Quid tum? num per eos qui iam ſcripſerunt, conſumptum omne argumentum oſtentandi ingenii putamus? aut num Itali quia primi hoc certamen inſtituerunt, ideo ſolis eis gloriam hanc ſperare iure occupationis licet? Ego vero quod ad hoc pertinet, ſic propemodum cenſeo, Italos hactenus meruiſſe vt iure (vt ita dicam) ſuo, literis lautioribus ſtudere videantur, neque inuitus fecerim vt Italiæ alumnis velut maiorum gentium ſcriptoribus ſedendi in orcheſtra huius theatri ius tribuam: ſed quis iam omni gradu atque in quintam claſſem deiectos aut ſummotos Gallos eſſe patiatur? aut quisnam eſt eorum qui edicto quidem ignauioris metus non prohibeantur poſtulare, quiq; iniuriarum poſſint reos vel in tyrocinio quoquo modo inſimulare, qui libens hoc committat, vt ad ſe delatam certis autoribus contumeliam, transmittens ſilen-

Digitized by Google

lentio, ſocordi etiam animo remiſiſſe videatur? tametſi quod ad me pertinet, abſit vt quenquam ea de re reum deferre velim aut poſtulare, eorum quidem quos aliis nominibus & veneror & probo, ſi tamen ſecum agi ciuili animo pati ſibi perſuaſerint. Nec nunc eos mihi videor poſtulare, ſed inſignem iniuriam apud eos ipſos expoſtulare: ſi quidem audire ipſis vacat, & exaudire nos poſſunt. Verum eſto (quod tamen pace dictum aliarum prouinciarum velim) Itali hominum ſoli hactenus hoc nomine in cœlo eſſe dicuntur aliarum gentium opinione, hoc eſt enim Italos hodie omnium ore celebrari: ſed ſi Herculem & Liberum & Caſtores in cœlum ingentia merita ſubuexiſſe traduntur, cur non poſſint olim & alii ſcribendi induſtria parem & ſimilem Italis laudem mereri, atque adeo ius ipſum ſperare Quiritium? Neque enim maiorum illi dii gentium, quos etiam ſelectos antiqui vocauere, conſcriptos illos deos meritorum ſuffragiis in cœlum admiſcere: Itali in doctorum ordinem laudemque adoptare grauabuntur, qui ingenii aut doctrinæ commendatione videbuntur inclaruiſſe. Sed etiam mediusfidius etiamque videbuntur inclaruiſſe. Sed etiam mediusfidius etiamque vereor ne ineptire videar, qui tanquam ad palum magno ſudore depugnem. Quis enim aut Italus aut alius quenquam vnquam aut Gallum, aut alium ex iure manu conſertum vocauit ob id quod hanc ſpem laudis vſurpaſſe diceretur, quaſi in alienam poſſeſſionem temerarius inuaſiſſet? Noſtrum eſt hoc crimen, qui etiam nullo vindicante, ius omnibus commune, Francis abiudicamus; etenim externis quam noſtris iuſtioribus vtimur, quos tamen vt iudices iniquos, ita minime infeſtos aduerſarios in reipſa diſceptanda experiemur, vt ſpero. Nam quibus ingenia noſtra probare non poſſumus, ſi in certamen dicendi veniretur, ii ne velitari quidem & laceſſere pugnam Latino more, nedum pugnare iuſto Marte poſſent ac certamine: niſi ſi eorum fortaſſe quiſpiam haſtas (vt dicitur) amentatas a comitatu ſuo mutuaretur, quo minus nobis anxie hæc cauſa agenda fuit. Apud hos enim ſi quid vel ſcitum dixeris vel non inſulſum, ſtupida id aure vt fatuum deuorant & tranſmittunt. Enimuero hæc actio etſi ita mihi competit quaſi caput & fortu-

nas

nas meas, vt & omnium Gallorum, in ea agi putem: tamen ita occupaui, non vt cupide anteuerterim, ſed ita res nata tulit, primæ vt eſſent meæ partes, non etiam vt poſthac ampliſſimæ futuræ. Erat & alioquin, ſi cuiusquam, certe meum, in hanc cauſam quoquo modo deſcendere, qui in his ſtudiis bonam partem ætatis iam contriuiſſem, nullius ſpe aucupii lucrique prouocatus. Proinde ita exiſtimari ab omnibus velim, tantumnon integram a me cauſam relictam eſſe ſucceſſoribus, vt ne libatu quidem magnopere præflorata videatur. Nam neque mihi ipſi ita præſcribi poteſt, quaſi omnem aquam meam dicendo conſumpſerim, vt ſi reos eoſdem, aut alios repetere olim in mentem ipſi venerit, non multæ iterum horæ indulgeri mihi debeant. Cum enim ſic agendum duxi, ne rei cardinem attingerem, tum vero ſic temperandum, ne iugulum cauſæ quoquo modo peterem, nam quos & merita & faſces alioquin reuerendos faciunt, eorum ſartam (vt aiunt) & tectam eſſe exiſtimationem decebat. Tametſi qui fieri poteſt vt ſtyli modum teneas, qui etiam hominum patientia iritati, nihil ſibi videntur reliqui feciſſe (in hac re quidem) quo nocentiores fiant? Quotus autem quisque faceret, vt a quibus alioquin læſus, publico etiam nomine iniuria affectus eſſet, nec ſe hilum profeciſſe modeſtia ac ſilentio intellexiſſet, ab iis gratiam inire turpi patientia cuperet? atque iniuriam propulſare quum poſſet, commodis ipſe ſuis potius quam exiſtimationi patriæ conſulendum eſſe duceret? Equidem ipſe eousque Ariſtippeus eſſe non poſſim. Proinde vt ſit penes eos arbitrium quo quisque in numero in Francia eſſe debeat: malim tamen non neſcios literarum oderint quam deſpiciant. Quid enim agas vbi tute aquam fluere tibi noris, & aut crimen agnoſcere, aut reſpondere cogaris? Atque equidem prope eſt vt dicam tanti eſſe in Gyarum ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimiſſo libertas intereat. Qui ſi indignatione iuſta orationis meæ vela implere voluiſſem: rerum dicendarum copia facundum me fortaſſe, vt quemlibet, indignitas etiam reddere vehementem potuiſſet. Quin & libertatis fines bono & populari principe tam late patere quam veritatis puto: intra quos tanquam intra liberius præſcriptum expatiari

li-

Digitized by Google

licebat, niſi reorum magis quam rei rationem mihi habendam eſſe meminiſſem. Nec vero fortuna quamlibet improba tanta ſe flagrare inuidia diutius ſuſtinebit, tantam ut in magnis viris iniquitatem fauore immodico proſequi non deſinat, ſi illi in poſterum incommodi ac moleſti eſſe pergant. Aderit enim aderit votis euocata Nemeſis: cui animaduerſionem eorum antiqui conſecrantes, qui rebus ſecundis inſoleſcunt, Adraſtian cognomento quaſi ineuitabilem vocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos, ſuaui ſecundarum rerum aduerſarumque condimento deuoratas omneis indignitates concoquere oportebit, nec a laudabili vitæ inſtituto hominum iniquitate aut temporum abſiſtere. Huiusmodi enim ſtomacho eos eſſe conuenit, qui ad literarum ſtudia amore ſapientiæ, non quæſtus gratia, incubuiſſe ſe dicunt. Quippe huius vitæ in ſeipſo verſatur inſtitutum: nec aliud extra ſe inuitamentum maius habere poteſt, quod quidem ab hominibus pendeat, aut a fortuna. Is quidem certe ſtudioſi nomine indignus eſt, qui ſeſe frui in ſtudio non arbitratur optabilius eſſe, quam ſe in ius ditionemque fortunæ atque iſtorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuſcemodi non Catonis animo (vt aiunt) ſed Ciceronis ſtomacho ferenda ſunt. Ita autem mihi ſuperos omneis propitios eſſe velim (nulla enim religione maiore adſtringere fidem meam poſſum) vt rerum indignitate, non cuiusquam odio incenſus, hactenus ſtylo indulſi. Quare inprimis eam mentem potentibus atque autoritate præditis dari opto, vt in vniuerſum prodeſſe velint, ac ſingulis non obeſſe. Nihil enim nec generoſius velle nec innocentius poſſunt. Sin (quod abſit) id fieri nequit, id nobis diuinitus dari, vt aut ne poſſint ſtudiis noſtris incommodare, aut certe incommodando ne poſſint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus ſecuritate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ, cauere, ne eorum nomina factioſe ſupprimantur, qui publice aut honorifici aut vtiles eſſe poſſunt: & prudentiæ, videre, ſiquæ familiæ ciuile faſtigium præpetes exceſſerint, vt in claſſes, circumciſis (vt dicunt) alis, in ordinesque redigantur. Nunc perorationis loco inge-

Nemeſis adraſtia.

Digitized by Google

nia Gallorum qualia ſint, antiquitatis autoritate docebimus, ſolertis æſtimatricis ingeniorum gentium: ne Gallomaſtiges Franci nimium poſthac ſibi placeant, quaſi ſoli inter neſcios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, vnum tantum eius rei autorem laudabo, nec Italum ipſum, nec Gallum, & claſſicum alioqui teſtem, ne a quoquam refelli tantum elogium poſſit: is erit potiſſimum Strabo, genere Cappadox, eruditione Græcus, iudicio priſcus, conuerſatione incolatuque Romanus, terrarum multarum peragrator, vt ex geographia eius patet: in cuius *libro IV. de Gallis* loquens ita inquit: τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν γαλλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνιόν ἐστι καὶ θυμικόν, καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλως τε ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες. Διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν, ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. *Vniuerſa autem, inquit, natio eorum hominum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrans, animo eſt ſtrenuo & celeri ad conſerenda prælia: alioqui mente candida & ſimplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaque iniuria laceſſiti, conferti coëunt in certamina, aperte, nulloque periculi adeundi reſpectu:* eam ob rem tractabiles ſe præbent primo cuique ſtratagemate vincere eos volenti. *Idem inferius*, πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. *Præter vim & præſentiam animi nihil ad certamina adhibentes. Quod ſi quid temere ſuſceperint, facile vtilitati cedunt, ob quod & doctrinæ inſtitutionem, & literarum ſtudia capeſſunt.* Et rurſus de *gymnaſio Maſſilienſi*, ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ᾽ ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται, τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem Maſſilienſium inſtitutio, Romanorum hodie nobiliſſimum quemque pellexit adeo, vt pro peregrinatione quam ſtudiorum cauſa Athenas pridem ſuſcipiebant diſciplinarum cupidi, nunc illuc ſe conferant, quorum æmulatio Gallos quoque excitauit, vt pace per Galliam compoſita, ipſi ocium a rebus bellicis amplectentes, ad diſcendi inſtitutum animum appellerent, non viritim modo, ſed etiam vniuerſim

Strabo.

Gallorum elogium.

ſim per vrbes: quippe qui dicendi magiſtros (quos Sophiſtas appellant) priuato publicoque impendio oppidatim ſuſcipiant; ſalarium illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum ſtudiis liberalibus aptum promptumque negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos præcipuam Gallorum partem in orbem barbariæ redigentes, ſtudioſorum induſtriæ ſummiſſim obtrectant? fidem apud vulgus comitatus regii facientes, quod ne nomina quidem diſciplinarum vnquam ſuſpicari potuit. Quod ſi olim Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia eſt, nunc quoque in Gallia literarum bonarum ſtudium cum ſucceſſu excitari, ſi quidem publice nunc honos facundiæ vt quondam habeatur? Niſi vero Strabonis ætate, quo tempore hominem Deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc ſemiferis: id nunc non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut manſuetioribus aut elegantioribus viuit. Quibus ſi ipſis diſciplinarum expolitio, & naturæ præſtantis condimentum adderetur, vndique certe & lauti Franci & perpoliti fuiſſent. Ex illo autem priſco Galliarum inſtituto emanauit illud ſatyrici poëtæ,

Galli olim facundiæ ſtudioſi.

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Notum eſt etiam certamen Græcæ Latinæque facundiæ Lugduni olim inſtitutum ad aram diuo Auguſto conſecratam: ad quam idem Satyricus alludens in 1. *Satyra* inquit:

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Philhellene Galli, id eſt linguæ Græcæ cupidi.

Proinde nunc quum totus Graias Latiasque habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus ſtatuatur, & ſpondebo non modo oratoriam & poeticam in Galliam, ſed etiam Gallogræciam poſtliminio redituram, & iſtos futuros ridiculos, qui nullum exemplum eſſe contendunt hominis Franci in literis Latinis priſciſque eruditi. Qui ſiquando quis exiſtat vtraque lingua ſe ſcire profitens, Anacharſin (vt opinor) in Scythia eſſe dicent, aut etiam prodigioſum, indictiſque ſupplicationibus procurandum & expiandum. Hos vix ſtatuas vtrum ignorantiæ damnes, an potius temeritatis, qui ſe nobis Ariſtarchos tam fi-

Digitized by Google

denter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim Græcæ ſtudium tam ſolenne in Gallia fuiſſe, quam nunc eſt linguæ Latinæ? Cuius rei iterum eundem autorem citabimus, his verbis de *Maſſilia* ſcribentem: καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. Eadem vrbs Maſſilia *Gallos linguæ Græcæ ſtudioſos fecit, & eouſque amantes, vt contractus & conuenta apud eos Græco ſermone concipiantur.* Hæc Strabo autor grauiſſimus de maioribus noſtris ſcripſit. Quod igitur nec eloquentia nec ſtudia elegantiora atque humaniora in Gallia hactenus celebrata magnopere fuerunt: nec cœlo imputari clementiſſimo, nec naturæ omnino Gallicæ eidémque humaniſſimæ debet, ſed quorundam hominum ruſticitati, aut potius iniquitati, qui primos ordines in rerum noſtrarum adminiſtratione duxerunt: eorumque qui hoc dicunt, ignorantiæ, vel (vt Græci appellant) *apirocaliæ*, quod vitium eſt eorum qui nec bona ſua nouerunt, nec eorum vſu acquieſcunt, qui ſeriis in rebus operam bonam ac ſtrenuam nauare didicerunt. Neque vero quo nomine appellem, nunc habeo, quibus nihil non accerſitum placet: niſi ſi mirari non debemus iis omnia vernacula ſordere, quos Transalpina commercia nimium iuuare fama eſt, nec iuuare tantum, ſed etiam adiuuare. Habet nimirum quippiam externorum admiratio, quod nec fronte promi videtur, nec ore ab iſtis laudando faſcinantibus: quod vtinam in rem tandem noſtram atque exiſtimationem exeat. Cæterum illi mihi vehementer falli videntur opinione, qui cordatos viros in Gallia ideo deſiderari putant, quod innata in arma alacritas, parum prudentiæ in conſiliis agitandis habeat. Hoc quum vulgo noſtrates homines dicunt, euenta rerum conſiderantes, tum dogma iam eſſe cœpit ab eadem ſecta cum ſuperiore conſtitutum, vtrunque enim adſtruere maxime refert eorum. Quaſi vero natura diſſidium inter cor & manus ingenerarit. Ego vero in vtramque partem vires animorum valere puto, quum recte animi ipſi formantur doctrina & inſtitutis, & præſertim in iis gentibus, quæ naturæ plena dote præditæ, & corpora & mentes ad omnia verſatiles habent: cuius rei quum Gallis Strabo teſtimonium præbet, tum vſus ipſe docet. Argumentum huius

Philhellenes Galli, id eſt linguæ Græcæ cupidi.

Apirocalia.

huius rei validiſſimum afferre poſſem ex Græcorum Romanorumque imperio: nam & Macedones inter Græcos adnumero. Vtrumque autem imperium non minus animis excolendis, quam corporibus exercendis quæſitum eſt, & retentum, quippe idem numen Palladis & Mineruæ, & Martios animos loricatis pectoribus, & togatis præcordiis aut palliatis vim iudicandi cenſendique inſpirare creditum eſt: neque id quidem modo, ſed etiam ſtudioſis vim illam numeroſa ſolutaque oratione dicendi. Quare antiqui Enthuſiaſmum appellauerunt vim dicendi ſcribendique diuinitus inferuefactam. Eodem id pertinet quod a Catullo & Vergilio dictum eſt, ciuitatum arces Palladi eſſe ſacratas. Vrbes enim priſci tam prudentia & literarum ſcientia, quam robore & fortitudine capi retinerique, hoc figmento ſignificare voluerunt. Ægyptii vero in iis quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur (id eſt ſacra quædam monumenta, non literis vocabula, ſed ſcalptis rerum animaliumque figuris ſignificantia) Mineruam hemiſpherio cœli ſuperiore, Iunonem inferiore intellexiſſe dicuntur. Macrobius etiam autor eſt priſcos ſummam ætheris partem, quam ætherem dicimus, Mineruam appellaſſe, ex qua mundi parte ſolari virtute homini prudentia ingenerari putatur: propter quod Palladem Iouis capite editam poetæ fabulati ſunt. Ex quo intelligimus prudentiam & ſapientiam veluti iure ſuo cæteris vel rebus vel hominibus eminere. Qui igitur fieri poteſt, vt ampla imperia, quæ ſupra modum vlnarum inimicis nos complecti videmur, manibusque non conſertis, quæri & retineri ſine prudentia poſſint? Prudentia porro (vt Græci dicunt) eſt ἀκρίβεια νοῦ, mentis conſummatio, ſeu mentis exacta conſtitutio. Ariſtoteles, ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. *Sapientia*, inquit, *verſatur in iis quæ demonſtratione conſtant, & ſemper eodem ſtatu manent: prudentia non item, ſed in iis quæ viciſſitudinem admittunt.* Et rurſus, ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας. περὶ χείρω γὰρ ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ. *Sapientia autem*, inquit, *præſtantior eſt prudentia, vtpote quæ circa æterna diuinaque verſetur: quum prudentia circa deteriora occupata ſit, ſcilicet circa ea con-*

Enthuſiaſmos.

Arces ciuitatum Palladi ſacra.

Hieroglyphica.

Minerua.

Pallas cur fingatur cerebro Iouis nata.

Sapientia.

Prudentia.

templanda quæ homini commoda ſunt. Et rurſus, αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ αὕτη προστάξῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. *Cum autem virtutes omnes ſint adminiſtratione, prudentia illis architecti vicem præbet, nam quo modo illa agendum iuſſit, ſic ipſæ adminiſtrant, & qui ſecundum eas agunt.* Ex dictis ſatis liquet ſapientiam & prudentiam cognatas eſſe virtutes, prudentiamque aliarum virtutum moderamen tenere. Quo fit vt omnia nobis tollant, qui ciuilium diſciplinarum ſcientiam nobis cum iudicio vtilitatis negant. Hoc eſt enim tollere ſapientiam & prudentiam, quas ciuitatum conditores vno nomine complexi ſunt eloquentiæ. Niſi vero nobiſcum eos agere benigne ob id putemus, quod velut vecordi Galliæ ſtrenuam manum geſtientemque cum gladio relinquant. Quid enim eſt aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autem gerendis aut opportune ſuſcipiendis conſilium ipſis non ſuppetere? Quod ipſum quid eſt aliud quam hominem (vt dicitur) ex homine tollere? Nonne ſi animæ principem partem a corpore humano ſuſtuleris, quæ remanebunt communia cum ſimiis nobis erunt? Equidem vt heroum olim geſta memorabilia non ſine Theſeo facta fuiſſe dicuntur, id etiam apud Græcos prouerbio atteſtante: ita ſine ſapientia & literarum peritia contendere & aſſerere non dubitauerim nullos vnquam populos rerum potitos eſſe. Siquidem nec Aſſyrii Chaldæis, nec Perſæ Magis, nec Macedones literis Græcis, nec Alexander Ariſtotele præceptore, caruiſſe memorantur: qui etiam ipſe Homero quaſi puluino indormire gaudebat, capiteque incumbere eius poeſi: eiuſdemque Iliadem gloriæ armis aſſequendæ inſtrumentum eſſe dictitabat, & viaticum. Eant igitur illi quouis gentium, nec patriæ ſeſe poſthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, earumque dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, vltra Alpes & Pyrenen proterue ſummouentes, tanquam ferre cœlum noſtrum eximiæ illæ dotes humanæ mentis nequeant, ſacrarum literarum tantum ſtudio iuriſque accommodatum, vtrunque enim ſtudium nobis homines benigni religioſique largiuntur. Atqui ſi verum fateri licet, huiuſmodi elogia Gallorum, paucorum hominum crimine inua-lue-

Memorabilis locus.

Alexander Magnus Homeri ſtudioſus.

luerunt, quorum maxime interfuit pauca conſulto ac ciuiliter agi, quibus vt quidque viſum eſt ipſis, ita pro diſceptato, conſulto, decreto atque etiam transacto habitum eſt plerumque. Eſt autem artis aulicæ inuentum, in iis quæ paucis placita ſunt, imperioſa placita principum adumbrare. Ita fit vt quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentia iniungantur, vt ne gemere quidem populo oneri ſuccumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & ſciant, & obſcure non ferant (mos enim iam noſter & noſtris & exteris innoteſcit) ridiculum eſt quod acuti quidam homines fucum ſe facere perinde ordinibus vt plebi arbitrantur. Ego autem ſic contendo, ſi acreis rerum conſultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuiſſet, & quidem bona fide adhiberi, non vt arbitri tantum oculati & ſpectatores eſſent rerum præiudicio ſanctiore transactarum (id enim iamdiu translatitium eſſe conſtat) haud dubie non magnopere conſilio peregrino accerſitoq; egeremus. Quod genus nonnulli homines graues feſtiue amplecti feruntur, rei magis ſuæ (vt dicitur) quam publicæ prouidentes, quod tamen ipſa viderit prouidentia, nunc enim earum rerum iudicium libens ſuſtinuerim. Quanto vero deteriores priſcis Gallis nunc ſumus, quorum tantum fuiſſe ſtudium audiendi attente quicquid in medium conſuleretur, autor eſt idem Strabo, vt ſi quis cenſente alio committeret vt interfari vel aliter obturbare videretur, viator illico magiſtratus, minitabundus enſe ſtricto in eum inſurgeret; ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γὰρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένος τὸ ξίφος κελεύει σιγᾶν μετ᾽ ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium conſilia agitabantur, ſicut & non ita pridem homines conſulti cenſere in conſeſſu libere iubebantur: nunc mos inoleuiſſe fertur ita publica ſcita faciendi, vt in potentiorum ſententiam omnes pedibus eant. Conſilii (vt fertur) eſt vna mens: & eadem ſententia: tanta eſt inter homines concordia & charitas, quando in collegium nemo aſſumitur niſi a collegis adoptatus, in verbaque collegarum adactus, vel ſalutator terentarius (vt vtar nunc verbo comico) vel vi fati cuiusdam mirifici admiſſus. Hoc ſiue verum fortaſſe, ſiue (quod malim videri) menda-

Memorabilia Gallorũ priſcorum conſilia.

dacio permixtum eſt, indignum certe eſt, quod famam id circumferendum vltra Alpes & Pyrenen, compeſcere negligimus, id enim referre rerum noſtrarum puto. Sed enim illud (vt aiunt) miro præconio dignum, omnique memoria prædicandum, quod paludatos duces vidimus rerum bellicarum callentiſſimos imperia a togatis accipere coactos, qui nunquam caſtra ante vidiſſent. Togatis dico? quid ſi etiam ab infulatis? adeo Martios omnes ſpiritus homines Franci gerimus. Euge memorabile exemplum, & inſignem in omne æuum memoriam huius ſeculi facturum: ſed infenſum Martis numen (vt exitu tandem patuit) præpoſterum ordinem rerum auerſatum eſt, & tantam indignitatem ſecutæ eueſtigio clades expiauerunt. Ecquonam vnquam tempore poſt viuorum memoriam congruentius rerum euenta cœptis reſpondere viſa ſunt? Vt enim nil non præpoſtere geſtum eſt, ita nihil non exitum dirum habuit: vnde æterna nota (quod refero mœrens) patriæ eſt inuſta: fatis certe, non noſtris moribus imputanda: vt intemperiis actos tum fuiſſe nos putem, qui nec ius nec fas reſpiceremus, dirasque imprecanteis oppreſſos obaudiremus. Eorum fortaſſe vicem dolere nos debemus, ſiqui ſunt qui in communi crimine inſontes, aliena inuidia vel flagrarint, vel afflati ſint. Sunt enim & mortui & ſuperſtites quos varię fama premit eodem in reatu, ad poſteros etiam non dubie tranſitura. Quo magis mirum eſſe poteſt, quod omnes nunc vultus noſtri velut ſordibus excuſſis ferocem etiam præferunt ſęcuritatem: ne de ore famæ componendo laborare quoquo modo videmus durum hoc tempus mittamus, quod Tragicos pene euentus omneis habuit, & humana fortaſſe maiores prouidentia quod vtinam ipſum eximi hominum memoriæ poſſet, ne tragœdias excitare libens rebus iam lætioribus videar. Quod enim bene cœptum eſt agi, ſpero deum approbaturum. Quo fit vt hilarius etiam nunc velut in portu naufragium commemorem, vt naufragi raſi ac pileati ſolent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis ſemel defuncti ſimus, nec verſuram fecerimus (quod ominari nolim) mutato creditore. Qua in re ſi ſpes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium partes conſilii-

Sordes reorum hic intelligi puto.

que

que noſtri omnino fuiſſe credam, ſed omnia prouidentiæ ſupernæ accepta referenda cenſebo, quæ priuata (vt arbitror) pietate, non publica exorata, luxatam rerum noſtrarum ſummam, molli (vt aiunt) & facili articulo nec opinantibus noſtris repoſuit in ſedem: quippe admoto tempeſtiui laxamenti fomento tantiſper vtriſque partibus reſpirare, quietiſque conſiliis animum intendere appellereque licuit: tametſi nonnulli ſunt qui obnixe & refractarie contendunt res Francicas non poſſe in eodem cardine verſari gloriæ atque felicitatis, ſi iiſdem manibus vſura ſit reſurgens, quibus e gradu deiecta eſſe dictitatur. Quod ſi omnibus itidem perſuaſum eſſet, adiurandos per chariſſima pignora quoſdam eſſe dixiſſem, vt pauliſper iſtinc faceſſentes, validiores manus, ne dicam terſiores, habenas rerum tenere paterentur: præſertim quum quorundam aut ætas aut ratio vitæ receptui canere iamdiu videatur. Sed ſi eodem capite (vt ſperamus) iiſdemque manibus dominus in gradum nos reponat: erit omnino cur diuinum beneficium grandius exiſtimare poſſimus. Quare in eam ſpem ſigillatim concipere vota debemus, quandoquidem ea publice nuncupare non ſolemus: & fortaſſe præſtat (quod aiebat Auguſtus) contentos eſſe hoc Catone, quandoquidem ſpes iam hilarior affulſit diuina benignitate, tanta eſt enim contagio in illo cercopum conuenticulo, vix vt inuenias qui fidem bonam illuc adoptatus agnoſcat: alios confeſtim eoſdem eſſe credas: ita ſui diſſimiles fiunt homines triduo verſipelles; & quaſi ad fluuium Lethen biberint, priſtinæ ſuæ ſortis omnino obliuiſcuntur, imo vero humanitatis ipſius atque mortalitatis: hominum vero veneficorum atque faſcinatorum conciliabulum dirum auerſandumque: vſqueadeo ſenſus omneis humanos afficere aulica illa delinimenta cernuntur, quaſi venena Circeia atque magica, partim vt honeſtatis & officii, partim vt actus omnis liberalis obliti eſſe videantur. Quotus enim quiſque eorum qui in adytum ſemel illud beatum aſcenderit, ad familiaris poſtea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui bonique intelligentiam deſcendit, priuſquam præceps ruit, aut inde depulſus eſt? Tum demum autem placidos eos videas & manſuetos, vitam execranteis aulicam, ſeque ipſos deuouen-

Adytum, primam in aula autoritatem intelligit, ad quam paucu accedere contingit.

Digitized by Google

Aula impoſtrix pellaciſſima, morum animorumq́ internecio.

vouenteis inferis, ſi vnquam impoſtrici pellacique remoræ crediderint, perditeque tenaci, cuius olim viſendæ cupido ignaris inceſſerat, videlicet quaſi ab aula ſibi exilium conſciſcere præoptarint, quam in ea conſeneſcere morum atq; animorum certiſſima internecione, quum ſciamus neminem adhuc eorum quibus in eam naſſam ambitionis penitus inſinuaſſe contigit, ad quietem municipalem ciuiliaque inſtituta niſi retrogradum atque itidem reſtitantem reuertiſſe. Vnde ioci baſilicani, vnde circulares conuiuialesque in oppidis excitantur fabulæ: quum ii quos excuriatos vocant, velut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri, hos cernere eſt aulæ relictæ deſiderio vultuoſos, animoſque conſpicue deſpondenteis, vt qui tabifico dolore ægreſcentes, ad extremam maciem lenta tabe deſiderii perareſcant. Vtinam igitur ii magiſtratus qui rebus iam acciſis in id tempus pertracti ſunt, quo pacificatoriæ legationis & pronubæ mentio auſpice (vt ſpero) prouidentia excitata eſt (cordi enim id ſuperis quoque fœdus eſſe credendum eſt, qui omnia in vnum congruentia tempus appoſite temperarunt) vtinam inquam iis magiſtratibus inſtinctu quoque diuino veniat in mentem, nunc nobis omnia eſſe prona, ſi ad priſtinam concupimus & contendimus reuolui felicitatem: hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata eſſe obliteranda, vt velut in Telephio vulnere fabulantur, ſic in noſtrarum rerum clade eadem manus vulnifica medicaque commemoretur fuiſſe. Sic enim per me licebit eis coronam quoque gramineam ſperare: quo nullum honorificentius præmium eſſe poteſt. Eſt in antiquorum prouerbio, ſero Phryges ſapere, nos igitur ab iis (vt fertur) oriundi, ſero ſaltem reſipiſcamus. Sed per Deum ſuperoſque omneis inter cæſa (vt ſolemus) & porrecta, alias res agere aut nugari deſinamus. Quiſnam autem noſtrum nouit an diuinæ ſatis miſericordiæ iis cladibus litatum ſit? At nos rei votitanti pariter & damnati exiſtimatione noſtra ſumus, nec exoluere animos religione in præteritum magnopere laboramus. Tum hoc Gallicum ſemper fuit eritque, accinctos ſtatim vt diſcinctos gloriari, vt eſt in prouerbio conſecrato. Hic me interdum meticulus ſecurum eſſe non ſinit, vt qui ſciam ex propugnatoribus

Pronuba legatio in Britanniã miſſa eſt ob connubium Ludouici Regis cum ſorore Regis Angliæ.

Suſpicari aliquid incommodum videtur ex aula innouatione.

bus prima quaque occaſione oppugnatores futuros. Verumenimuero ne odioſus eſſe videar religione nimia & ominoſa, præſertim quum maioribus auſpiciis (vt fama eſt) & luſtratiore exercitu res geſturi poſthac ſimus, tandem ad inſtitutum cum ſpe noua reuertar. Iuuenalis *Satyra IV.* *Auguratur tertiam in Italiam expeditionem.*

—— Mullum ſex millibus emit

Aequantem ſane paribus ſeſtertia libris.

id eſt (inquit *Merula*) *pendentem libras ſex pro numero ſeſtertiorum:* nam mille nummos ſeſtertius valebat. Scribit enim Plinius Aſinium Celerem ſeſtertiis octo mullum emiſſe, quod pretium fuiſſe octo millium nummum Macrobius tradit. Comprobari etiam hoc ab Horatio poteſt, illo in loco,

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,

Plebs eris. ——

Erat enim legitimus cenſus equeſtris, quadringentorum millium. Merula in hoc lapſus, ſingulos ſeſtertios mille nummos eſſe dixit. Tranquillus in *Caſare*: *Annuam etiam habitationem Romæ vsque ad bina millia nummum, in Italia non vltra quingenos ſeſtertios remiſit.* Seſtertios quingenos pro quingentis nummis poſuit. Quo in loco Philippus Beroaldus: *Interdum,* inquit, *hæc obſeruatio apud eruditos cuſtoditur, vt ſeſtertios genere maſculino vſurpent, ſignificantes minutulam ſummam: ſeſtertii vero neutro genere pro maioribus ſummis, vt quadringenta ſeſtertia pro quadringentis millibus capiantur, quæ ſumma eſt cenſus equeſtris. Sed hæc non ſemper ad regulam,* inquit, *ſunt exigenda.* Antonius vero Sabellicus quantum eo in loco addubitauerit, facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tranquillus in *Auguſto*: *Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitque non habentibus.* Quo loco idem Sabellicus: *Sic omnes,* inquit, *Tranquilliani Codices, quos vidimus, habent: ſed minuere id fuiſſet cenſum, non augere, ſi ex octingentis millibus nummum ad duodecies ſeſtertium contraxiſſet. Quare aut hæc noſtra, aut nulla (quod videam) alia quadrare poterit lectio. Erit igitur vera lectio, non duodecies ſeſtertium, ſed duodecies centies ſeſtertium: vt ex parte tertia auctus ſit cenſus: quod idem valet ac ſi dicas: Voluit Auguſtus vt ſinguli Senatores qui octingenta poſſederant ſeſtertia, mille & ducenta poſſiderent.* *Equeſtris cenſus.*

Digitized by Google

Habuit enim ſeſtertium mille nummos. Hactenus ille: cuius verba Beroaldus diſſimulans, duodecies centies legit, & itidem vt Sabellicus interpretatur, vt ſit ſeſtertium pro mille nummis. Hæc eius emendatio cuiusmodi ſit, poſtea viderimus: nunc ad reliquas autoritates pergamus. Idem Tranquil. in *Caſ. Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum ſuum egit, donatusque quingentis ſeſtertiis, & annulo aureo, ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtram tranſiit.* Quingenta ſeſtertia haud dubie pro equeſtri cenſu poſuit, ſed qui iam auctus eſſet. Salluſtius in *Catilinario: Ad hoc ſi quis indicauiſſet de coniuratione quæ contra Rempublicam facta erat, præmia decreuerunt ſeruo centum ſeſtertia & libertatem, libero impunitatem eius rei, & ducenta millia ſeſtertium.* Vbi interpres, Laurentius (vt arbitror) Valla, ſeſtertium duas libras & ſemis ſignificare dixit, & nihil præterea addidit. Plinius *libro nono: Duo fuere maximi uniones per omne æuum, vtrunque poſſedit Cleopatra Ægypti reginarum nouiſſima, per manus Orientis Regum ſibi traditos. Hæc, cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit vna ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri non poſſe arbitrabatur.* Et paulo inferius, *At illa abſumpturam ſe ea in cœna taxationem confirmans, ſolamque ſe centies ſeſtertium cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſſit. Ex præcepto, miniſtri vnum tantum vas poſuere ante eam, aceti, cuius aſperitas viſque in tabem margaritas reſoluit. Gerebat auribus tum maxime ſingulare illud & vere vnicum naturæ opus. Itaque ſpectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit.* Sic in omnibus exemplaribus legitur. Iamprimum Plinius his verbis ſignificat centies ſeſtertium immenſam eſſe ſummam, vt quam Imperator prodigentiſſimus Antonius vna cœna abſumi poſſe non crederet, quanti vnio æſtimatus ſit toto orbe nobiliſſimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquilli *in Vitellio: Indicebat autem alind alii prandium eadem die: nec cuiquam minus ſinguli apparatus quadringentis millibus nummum conſtiterunt?* Sic enim ibi legitur, non quadragenis: vt in *Nerone, Quadringentis in punctum ſeſtertiis aleam luſit.* Plinius *eodem libro, Lolliam Paulinam, quæ fuit*

Plinii locus.

Caii

Digitized by Google

Caii principis matrona, nec ſerio quidem aut ſolenni ceremoniarum aliquo apparatu, ſed mediocrium etiam ſponſalium cœna, vidi ſmaragdis margaritiſque opertam, alterno textu, fulgentibus toto capite crinibus ſpiris, collo monilibus, digitiſque: quæ ſumma quadringenties ſeſtertium colligebat, ipſam confeſtim paratam nuncupationem tabulis probare: nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes, prouinciarum ſcilicet ſpoliis partæ. Hic eſt rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia a C. Cæſare Augusti filio, venenum biberet, vt neptis eius quadringenties ſeſtertio operta ſpectaretur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationem, ſed aucupationem lego, hoc ſenſu, Lolliam paratam ex tabulis domeſticæ rationis aui ſui probare quo titulo Lollius vnumquemque lapillorum vnionumque comparaſſet. Aucupatio enim lucrum ſignificat. In antiquis etiam libris non ſpiris ſed ſpira legitur, id eſt crinium conuolutorum orbem. Cicero in *Pretura vrbana*: *Dixi in prima actione me planum eſſe facturum, C. Verrem ſeſtertium quadringenties contra legem abſtuliſſe.* Atrocia autem furta Verris fuiſſe in Sicilia, quam rapinis propemodum exhauſit, ex actionibus ipſis Verrinis licet plane conijcere: quorum tamen ſummam Cicero non vltra quadringenties taxauit, cum omnia oratorie augeret: quanti ſcilicet Plinius rapinas Orientis in M. Lollio æſtimatas dixit: quod omnino diſſonum eſt ab eo quod Tranquillus de cœnis Vitellianis dixit, & alea Neronis, ſi ſeſtertium quadringenties & ſeſtertia quadringenta idem eſſe intelligamus, vt Tranquilli enarratores voluerunt. Tranquill. *de Claudio* loquens antequam ad principatum aſſumeretur, *Poſtremo etiam ſeſtertium octogies pro introitu noui ſacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, vt cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege prædiatoria venalis pependerit.* Vix hoc conuenire poteſt cum eo quod Salluſtius dicit de centum ſeſtertiis quæ ex præmio indicii ſeruo decreta ſunt publice, vt ducenta libero. Quid illud eiuſdem Plinii *libro XXIX.* vbi de *mediocrum ſtipendiis* loquitur? *Quintus vero Stertinius imputauit principibus quod ſeſtertiis quingenis annuis contentus eſſet, ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat, par & fratri eius merces a Claudio Cæſare infuſa eſt.* Quingena ſeſtertia annuam mer-

Aucupatio.

Furta Verris.

Medicorum ſtipendia. mercedem fuiſſe dicit medicis ſub Romanis principibus, & quadringenties ſeſtertium vt immenſas rapinas in Lollium criminoſe extulit. Quid illud Tranquilli *de teſtamento Auguſti*, quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in loco interpretes habuerunt? *Legauit*, inquit, *populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies ſeſtertium, prætorianis militibus ſingula millia nummum, cohortibus vrbanis quingenos, legionariis trecenos nummos.* Ex hoc certe loco admoneri illi debuerunt. Quomodo enim populo Romano ſatisfacere quadringenta ſeſtertia potuiſſent (id eſt tertia pars cenſus Senatorii) præſertim cum in ſingulos legionarios trecenos ſeſtertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuiſſe, ex eiuſdem autoris lectione nouimus, qui in eodem Auguſto quodam loco ſic inquit: *Ex militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit, claſſem Miſeni, & alteram Rauennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit.* *Copia Romana.* Hunc principem Oroſius *libro ſexto* ſcribit *quatuor & quadraginta legiones habuiſſe ad tutamen orbis*, id eſt imperii Romani. Euſebius autem autor eſt, cenſu ſub Auguſto acto, Romanorum capitum quadragies ſemel centena millia cenſa fuiſſe. Age transeamus ad reliqua quæ ſequuntur in *eodem loco Tranquilli*: *Reliqua*, inquit, *legata varie dedit, produxitque quædam ad vicena ſeſtertia, quibus ſoluendis annuam diem finiit excuſata rei familiaris mediocritate: nec plus peruenturum ad heredes ſuos, quam millies & quingenties profeſſus: quamuis viginti proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum percepiſſet, quod pene omne cum duobus paternis patrimoniis, cæteriſque hereditatibus in Rempublicam abſumpſiſſet.* O dignum etiam atque etiam locum qui plane enarretur: quod hactenus factum non eſt. Idem de *Nerone*: *Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe quibus ratio impenſarum conſtaret. Laudabat mirabaturque auunculum Caium nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet: quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingenta nummum millia diurna erogauit, abeuntique ſuper ſeſtertium millies contulit.* Quæro quonam modo conſentaneum fuit, Neronem principem profuſiſſimum Tiridati Armeniorum regi in patriam abeun-

Digitized by Google

abeunti non plus quam mille ſeſtertia dono dediſſe, cum manenti diu in Vrbe octingenta diurna penſitaret? Idem de *Caligula* loquens, *Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit: in extructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quam quod effici poſſe negaretur. Et paulo infra: Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes, totumque illud Tyberis Cæſaris vicies ac ſepties millies ſeſtertium, non toto vertente anno abſumpſit.* Quo autem intelligere poſſimus immenſam quandam pecuniæ congeriem his verbis ſignificari, addemus id quod idem de *Tyberio in vita eius* ſcripſit: *Procedente,* inquit, *demum tempore ad rapinas conuertit animum.* Galliarum & Hiſpaniarum Syriæque & Græciæ principes confiſcatos conſtat ob tam impudens calumniarum genus, vt quibusdam non aliud ſit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent. Quantæ vero pecuniæ ex iis confiſcationibus exaggerari potuerint, vno patebit exemplo *apud eundem in Caligula,* qui Tyberii ſucceſſor fuit: de quo in initio principatus cum optimum principem ſimularet, ita inquit: *Si quibus regna reſtituit, adiecit & fructum omnium vectigaliorum & redituum medii temporis, vt Antiocho Comageno ſeſtertium millies confiſcatum,* quæ quanta ſit ſumma, mox fortaſſe conſtabit. Age vero porro etiam etiamque pergamus, & autores alios linguæ Latinæ percenſeamus, vt & rei difficultas appareat, & huius ſuſcepti laboris neceſſitas, ac pretium operæ, ſi diuina tandem benignitate propoſiti compos euaſerim, & hujus ærumnæ (vt ita dicam) vmbratilis Hercules. Iamprimum Tacitus *lib. XII. Fixum eſt ære publico Senatusconſultum, quo libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur, de Pallante liberto Claudii principis* loquens, cuius immodicas opes intelligimus ex illo ſatyrici loco *Satyra prima*:

——— Ego poſſideo plus
Pallante & Licinis. ———

Et ex *Tranquil. verbis in Claud. Libertorum ante omnes ſuſpexit Narciſſum ab Epiſtolis, & Pallantem a rationibus, quos decreto quoque Senatus non præmiis modo ingentibus, ſed & quæſtoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter paſſus eſt:* tantum præterea acquirere & rapere, vt querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit

ſit dictum: abundaturum, ſi a duobus libertis in conſortium reciperetur. Eius autem Senatusconſulti in Pallantis gratiam a Senatu expreſſi meminit Plinius Iunior *ad Montanum* ſcribens, his verbis indignabundus, *Videbis, deinde indignaberis ſi legeris: quod niſi legeris, non potes credere. Eſt via Tyburtina intra primum lapidem, proxime adnotaui, monumentum Pallantis ita ſcriptum: Huic Senatus ob fidem pietatemque erga patronos, ornamenta pretoria decreuit & ſeſtertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam ſum miratus que ſepius a fortuna quam a iudicio proficiſcerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit quam eſſent mimica & inepta que interdum in cœnum, in has ſordes abiiceremur, que denique ille furcifer & recipere auſus eſt, & recuſare.* Tranquillus rurſus in *Othone*, *Nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit, quam quingenties ſeſtertium ad peragendam auream domum*; *de aurea domo Neronis* loquens, qui iam ſeſe interemerat. Et in *Galba*, *Ad Neronis medium principatum in ſeceſſu plurimum vixit: ne ad geſtandum quidem vnquam aliter iter ingreſſus, quam vt ſecum vehiculo proximo decies ſeſtertium in auro efferret.* Idem Tacitus *lib.* itidem *ſupradicto*: *Eodem Nerone oratore Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubuentum centies ſeſtertii largitione.* Cicero in *Philippica* illa nobili, *Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis que ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ quidem illius pecuniæ: ſed tamen ſi iis quorum erat, non redderetur, que nos a tributis poſſet vindicare. Tu autem ſeſtertium quadringenties quod Idibus Martiis debuiſti, quo modo ante Calend. Aprilis debere deſiiſti?* Et rurſus, *Synagrapha ſeſtertii centies per legatos viros bonos, ſed timidos & imperitos, ſine ſua, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia, facta in gynæceo. Ex ſyngrapha quid ſis acturus, meditere cenſeo.* Et pro *Flacco*: *Vel quod ait Luceius L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, vt fide ſe abduceret, ſeſtertium vicies: & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis vicies voluiſſe perdere?* Tacitus *libro XIII. de Nerone* loquens, *Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aureo quoque Cottæ & Æitherio Antonio annuam pecuniam ſtatuit princeps, quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent.* Quo in loco ne quinquagenis legendum putetur, Tranquillus *de eodem, Senatorum*, inquit, *nobiliſſimo cuique, & a re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena*

Digitized by Google

conſtituit. Et de *Veſpaſ. Expleuit cenſum Senatorum, conſulares inopes quingenis ſeſtertiis annuis ſuſtentauit.* Et rurſus in *Nerone*: *Pompeium Paulinum vectigalibus publicis præpoſuit cum inſectatione priorum principum, qui grauitate ſumptuum iuſtos reditus anteiſſent, ſe annuum ſexcenties ſeſtertium Reip. largiri.* Et rurſus, *Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent.* Et iterum: *Bis & vicies mille ſeſtertium donationibus Nero effuderat*; vbi non mille, ſed millies contra fidem exemplarium lego. Verumenimuero quandoquidem immenſa ac caliginoſa autoritatum ſylua reſtat apud iuratiſſimum quemque autorum linguæ Latinæ ſparſarum, tempus iam verſandi cardinem ipſum obſcuritatis eſſe duco, & illud fortaſſe præfandi per parodiam, *Suetonii locus.*

Pandite nunc Helicona deæ.——

ne ſi in denſiores ſenſim tenebras inſinuemus, nulla (vt ſic dicam) face explicationis prælucente, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quam lucem aliquam afferre tenebricoſis locis videar: proinde vt rem obſcuram illuſtrare quoquo modo poſſim, lucem ab ipſo capite rei accerſendam habeo. As igitur, qui & aſſis dicitur, vt antea dictum eſt, libralis nummulus erat, quod nomen inditum eſt nummo iam inde ab eo tempore quo Romanus populus ære graui pro nummo vtebatur. Plin. *lib. XXI. de Scipione cognomento Suarione* loquens, *Nec ei fuit in bonis funeris impenſa, aſſes ergo contulit populus, ac funus elocauit: quaque parte ferebatur, flores e proſpectu omni ſparſit.* Tranquil. in *Auguſto*: *Ex nocturno viſu ſtipem quotannis die certo emendicabat a populo, cauam manum aſſes porrigentibus præbens.* Idem nummus libella dicitur, per diminutionem a libra: quanquam libella argentea eſſet, vt autor eſt Varro. Cicero in *Verrem actione III. Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, vnam libellam dediſſet*? Libellam pro aſſe poſuit, ex eo dictam, quod libra æris valebat, id eſt, aſſe. Cum autem minimam pecuniolam ſignificare volebant, aſſem & libellam dicebant. Idem *pro Roſcio Comœdo de pœna plus petentium* loquens: *Si petierit ſeſtert. LIII. hic niſi planum facit ſeſtert. LIII. ad libellam ſibi deberi, cauſam perdit*; id eſt, ſi minimo quidem nummo minus debitum fuit; ex formula plus petitionis cauſa cadit. Plautus in *Pſeud. Si quidem hercle etiam ſupremi promptas*

As nummulus.

Libella.

ptas theſauros Ionis, tibi libellam argenti nunquam credam. Libella autem argenti ideo dicitur, quod nummulus erat argenteus, vt prædiximus. Quin & ſignata ſtatim argentea pecunia, conſti- *Denarius.* tutum vt denarius nummus libris decem æris valeret, & ſeſter- *Seſtertius.* tius dipondio & ſemiſſe: qua ratione quaterni ſeſtertii denarium vnum æquabant, vt autor eſt Feſtus. Diu autem Populus Roman. æreo nummo vſus eſt, cuius rei teſtis eſt *Plin. lib.* *Argentum ſignatum.* *XXXIII.* his verbis: *Argentum ſignatum eſt anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, Q. Fabio Conſule, quinque annis ante primum Punicum bellum: & placuit denarius pro decem libris, quinarius pro quinque, ſeſtertius pro dipondio ac ſemiſſe. Idem populus Rom. ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum Regem deuictum vſus eſt. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur aſſis. Quare æris* *Expenſa. Impendia.* *grauis pœna dicta, & adhuc expenſa in rationibus dicuntur: item impendia, & pondera. Quin & militum ſtipendiorum, hoc eſt, ſtipis pon-* *Libripendes* *derandæ penſatores, libripendes dicuntur: qua conſuetudine in iis emptionibus quæ mancupi ſunt, etiam nunc libra interponitur;* hactenus Plin. *Plinii locus.* Ego in verbis ſupradictis ex antiquis exemplaribus duo verba emendanda cenſeo, vt pro pondera dependere legatur, & pro mancupi mancipii. Quid autem ſit dare & vendere mancipio, nos primi, vt arbitror, docuimus in *Annotationibus in Pandectas editis.* Fuit autem hic ordo rei nummariæ, vt primum Romani ære *Æs graue.* graui, id eſt, nummo rudi & informi vſi ſint: poſtea ære ſignato, quod fuit ſub ſexto demum Rege: deinde argento ſignato anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, autore Plin. his verbis: *Seruius Rex primus ſignauit æs: antea rudi vſos Romæ* *Pecunia.* *Remeus tradit;* ſignatum eſt nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus cenſus centum decem millia aſſium fuit illo *Idem nummus & ſeſtertius.* rege: & ideo hæc prima claſſis. Nummum autem & ſeſtertium idem fuiſſe notius prope erat, quam vt probari deberet, niſi in hoc Merula vir doctus falſus eſſet, vt ſupra admonuimus: & Calderinus vir ingenioſus nummum *apud Iuuen. Satyra VI.* denarium eſſe dixiſſet. Cic. in *Ver. act. II. Facta eſt ſponſio ſeſtertiis quinque coegit Scandilium recuperatores aut iudicem poſtulare. Et paulo poſt: Coegit enim, inquit, Scandilium quinque illa millia nummum dare ac numerare Apronio.* Et rurſus *inferius: Cogit Scandilium Apro-*

nio

nio ob ſingularem improbitatem, atque audaciam prædationemque neſariæ ſocietatis, ſeſtertium quinque millia, mercedis nomine ac præmii dare. Quinque ſeſtertia, quinque millia ſeſtertium, & quinque millia nummum pro eodem dixit. Vitruuius *lib. I. Ab Senatu populoque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum: conſtituitque mœnia, & areas diuiſit, nummoque ſeſtertio ſingulis municipibus mancipio dedit;* id eſt, ſeſtertiis ſingulis areas ædificaturis ciuibus vendidit, quæ res inſtar donationis, imaginem venditionis habet: quo modo & nummo addicere Suetonio in Cæſare. Valerius *lib. V. M.* inquit: *Corrupto prætore funus Hircii & Panſæ iuſſu Senatus locante, qui tunc libitinam exercebant, tum rerum ſuarum vſum, tum miniſterium ſuum gratuitum polliciti ſunt, perſeuerantique poſtulatione extuderunt, vt exequiarum apparatus ſeſtertio nummo ipſis præbentibus addiceretur.* Ab huiuſmodi conſuetudine emanauit illud *Vlpiani in l. ſi quis, de acquirenda poſſeſſ. Si quis conduxerit, & rogauerit precario vti poſſideret, ſi quidem nummo vno conduxit, nulla dubitatio eſt quin & precarium ſolum teneat.* Columella *libro quarto, Vinitor licet ſit emptus ſex vel potius ſeſtertiis octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem iugerum totidem millibus nummorum partum, vineaſque cum ſua dote,* id eſt, cum pedamentis & viminibus binis millibus in ſingula iugera poſitas duco, fit tum in aſſem conſummatum precium ſeſtertiorum vigintinouem millium. Huc accedunt ſemiſſes vſurarum ſeſtertia tria millia & quadringenti octoginta nummi biennii temporis, quo velut infantia vinearum ceſſat a fructu; fit in aſſem ſumma ſortis trigintaduorum millium quadringentorum octoginta nummorum: quod quaſi nomen ſi vt fœnerator cum debitore, ita ruſticus cum vineis fecerit, eius ſummæ vt in perpetuum prædictam vſuram ſemiſſium dominus conſtituat, percipere debet in annos ſingulos mille nongentos quinquaginta ſeſtertios. Mirum videri non debebat pro ſeptem iugerum, octo iugerum apud Columellam lectitari, niſi & apud Hermolaum in altera editione itidem legeretur, ea parte in qua caſtigationes condidit in *librum decimumquartum Plinii,* vbi hic locus citatur ad comprobationem eorum quæ de vſuris ſemiſſibus trientibuſque & centeſimis ipſe doctiſſime ſcripſit: ita vt primus errorem non modo iuriſperitorum, ſed & omnium neote-

Addicere nummo.

Locus Hermolai de vſuris.

 rico-

Digitized by Google

ricorum oſtenderit : quem locum ſi ad calculum exigere voluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. Quonam modo enim ex octo millibus (quod precium ſerui vinitoris Columella ſtatuit) & altero tanto, id eſt, octo iugerum precio, & octies binis millibus (quæ ſumma pro pedanda vinciendaque vite iugerum octo taxatur) confieri ſumma vndetriginta millium poſſit ? Quod ſi ſolum ſeptem iugerum legatur, conueniet ratio. Id enim in promptu eſt vel in digitos calculum deducenti. Porro cum in ſemiſſibus vſuris millenarius quilibet ſexagenarium pariat, & quingenarius tricenarium : ex viginti millibus ſumma fit vſuræ mille ducenti nummi, & ex decem millibus ſexcenti : ex quibus ſexaginta ideo deducuntur, quod ſors non triginta, ſed vndetriginta ſit millium ; quare ſemiſſis vſuræ ſumma erit annua mille ſeptingenti quadraginta nummi : quæ in biennio duplicata, tria millia quadringentos octoginta nummos ſeſtertios efficit. Sic fit as ſortis & vſurarum triginta duo millia quadringenti octoginta nummi. Rurſus ſi hanc ſummam ſub ſemiſſibus vſuris occupatam eſſe ſtatuas : cum triginta millia ratione antedicta mille octingentos pariant : & duo millia centum & viginti, id eſt, mille & nongentos viginti : & ſi quadringentos octoginta pro quingentis intelligas, vt ex iis triceni nummi annui pariantur : fiet ſumma vſurarum mille nongenti quinquaginta nummi, alioquin ſi ſcrupuloſe exigas (quod Columella neglexit) tot nummi huic ſummæ deerunt, quot viginti in anno pariunt, id eſt, vnus & circiter quadrans vnius ; id quod ideo explicare voluimus, quia Hermolaus inexplicitum reliquit, contentus admonuiſſe loci : nec aliquid præterea addidit, quam id quod ſequitur : *Ex l[illegible] verbis*, inquit ille, *euidentiſſime colligitur, ex vſuris ſemiſſibus non quinquagenos de centenis, ſed ſenos duntaxat in annum redire creditoribus : ſicuti quaternos ex trientibus.* Hoc quoque, vt arbitror, addere debuit, ſi in mentem ei venit, cur centeſima vſura diceretur : quando id plurimum valet ad fidem faciendam erroris deprehenſi, qui perdiu fefellerat. Atqui cum hæc ratio centeſimæ duodenos nummos annuos in ſingulos centenarios pariat, & menſtruos

ſtruos ſingulos : facile patet ideo centeſimam dictam, quod centeſimo menſe ſortem æquet. Vſurarum enim dies olim in ſingulos menſes cedere exiſtimabantur, vt hodie moribus huius vrbis tertio quoque menſe cedunt earum penſitationum dies, quæ precio legitimo accepto prædiis imponuntur, & mancipio dantur, & citra vitium fœnoris inſtar habent. Dicitur etiam centeſima vſura ideo (niſi fallor) quia centeſimus nummus pro fœnore ſtatuitur. Centum enim nummi ſortis, pariunt ſingulos nummos menſtruos : hæc a Græcis ἑκατοστὴ dicitur. Plutarchus in Lucull. πρῶτον μὲν ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Vbi τὴν μερίδα ſubintelligo. Quod autem menſtruæ eſſe cenſerentur vſuræ, calendarium vocabulum docet, quo Iuriſconſulti vtuntur. Proinde cum centeſima vſura pro aſſe intelligatur, dimidiata centeſima ſemiſſis dicitur: & ſemis rurſus dimidiatus, quadrans. Similiſque ratio in trientario fœnore ſtatuitur: quod Antonius Pius Rom. princeps tanquam minimum exercuiſſe dicitur, vt patrimonio ſuo plurimos adiuuaret. Vidi homines iuriſperitiſſimos qui adhuc centeſimam vſuram cum Accurſio intelligerent, nec Hermolao aſſentirentur, nec iis iuriſconſultis qui cum eo ſentiunt, calculo (vt arbitror) offenſi, quem non facile expediunt homines eius artis ignari : quæ cauſa fuit, vt eum locum explanandum ducerem. Verum ne de hoc poſthac dubitetur, locus eſt *apud Plinium in epiſtolis ad Traianum* his verbis rem manifeſtam reddens: *Pecuniæ publicæ, domine, prouidentia tua & miniſterio noſtro & iam exactæ ſunt, & exiguntur, quæ vereor ne ocioſæ iaceant : nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rariſſima occaſio eſt, nec inueniuntur qui velint debere Reipublicæ præſertim duodenis aſſibus, quanti a priuatis inueniantur. Diſpice ergo domine numquid minuendam vſuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes : & ſi nec ſic reperiuntur, diſtribuendam inter Decuriones pecuniam ita vt recte reipublicæ caueant : quod quanquam inuitis & recuſantibus, minus acerbum erit, leniore vſura conſtituta.* Duodenos aſſes appellat plenam centeſimam, eo modo loquendi quo nunc in ea re vtimur duodecimum denarium vel decimumquintum dicentes. Cicero in *Pratura vrbana* obiicit Verri quod pecuniam ſibi attributam ad coemptionem fru-

Centeſima vſura.

Calendarium.

Digitized by Google

menti publici, apud publicanos relictam vnde erat attributa, duabus centeſimis fœneratus ſit. Duas centeſimas Cicero quatuor & viginti aſſes in centenarios ſingulos dixit. Demoſthenes orator in *oratione* quam *contra Aphobum* vnum ex tutoribus ſuis habuit, hoc apertiſſime docet: ait enim patrem ſuum Demoſthenem Aphobo, quem tutorem ſibi dederat, in teſtamento octoginta minas reliquiſſe dotis nomine, vt vxorem ſuam Demoſthenis matrem, vxorem duceret: quas cum ille accepiſſet, matrem tamen vxorem non habuit. Sic igitur inquit: τὴν μὲν τοι προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον ἔχει λαβών. μὴ γήμαντος δὲ αὐτοῦ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς, ἐγὼ δ' ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι, γίνεται δὲ ἄν τις συνθῇ τό, τε ἀρχαῖον καὶ τὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. *Verum iſte dotem huiuſcemodi pacto habuit: quare cum matrem meam vxorem non duxerit, lege quidem iubente debet dotem cum vſuris nouenum obolum reſtituere: ſed fac drachmales tantum vſuras eum debere: has ſi cum forte aliquis ſupputauerit, duodecim annorum ſpatio tria large talenta inveniet.* Ego cum hanc rationem inirem, ſic colligebam, octoginta minæ centenariæ, octo millia drachmarum valent, ſiue octogies centenas. Cum autem in centeſimis vſuris quilibet centenarius ſiue quælibet mina in anno duodenarium pariat: ſi octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in ſumma drachmas nongentas ſexaginta; quæ ſumma ſi duodecies ducatur, fient vndecim millia drachmarum, & quingentæ præterea & viginti, ex quibus centum & quindecim minæ fiunt, & viginti drachmæ ſuperant: quibus ſi octoginta minas, id eſt, ſortem addas, fiunt centum nonagintaquinque minæ; ita tria talenta fiunt, & quindecim minæ, cum LX. minæ talentum faciant, vt infra videbimus. Propter quod Demoſthenes exacte ſummam colligere volens, large vel prolixe tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante: nouem autem obolos pro ſeſquidrachma *Vſura ſeſquicenteſima.* poſuit, qua ratione ſeſquicenteſima vſura procederet, quam ipſe, vt omnino aduerſario defenſionis anſam præcideret, ad centeſimam retraxit. Vſuræ ſeſquicenteſimæ taxatæ erant ex lege decem tabularum in rei vxoriæ actione, eodem autore in oratione κατὰ νεαίρας, ita enim inquit; Νόμος κελεύει ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν

γυ-

γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν. *Lex iubet eum qui vxorem repudiarit, dotem reſtituere, alioqui moræ tempore interuſurium pendere ſeſquidrachmale.* Ea autem actio σίτου δίκη vocata eſt a Solone, vt ex eodem oratore nouimus. Itidem alio loco, ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν, ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ὁμοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει. *Has igitur,* inquit, *triginta minas habet ab officina, & partum eorum octo annorum: quem ſi quis drachmali vſura occupatum eſſe ponat, alteras pariter triginta minas inueniet.* Triginta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariunt, id eſt, trecentas & ſexaginta, quæ octies ductæ duo millia & octingentas octoginta drachmas valent. Hoc in loco orator numerum auxit mina vna, & quinta parte minæ: ſuperiore autem exemplo numerum diminuit, vel quia exacti calculi tædium vitare volebat, vel vt ſummas potius rotundas faceret: vtrobique tamen clarum eſt eum drachmalem vſuram dixiſſe, quam Latini centeſimam dicunt. Eſt enim drachma, centeſima pars minæ. Sic fit vt centeſima vſura æquare ſortem dicatur, quia centeſimo menſe drachma in minam euadit: vt enim Romani ab aſſibus, ſic Græci a drachmis vſuras denominarunt, vt nos hodie a denariis. Quod autem menſtruæ eſſent vſuræ apertius etiam ex *oratione Æſchinis contra Cteſiphontem* oſtendetur. Criminoſe enim obiiciens Demoſtheni quod pro quodam Athenienſium plebiſcito (quod Græci pſephisma appellant) cuius ipſe autor fuerat, a tribus ciuitatibus, in quarum gratiam id promulgatum erat, talenta tria dari ſibi ſtipulatus eſſet, *cum Oritæ,* inquit, *bello exhauſti id diſſoluere non poſſent, fœnus ei talenti ſpoponderunt quoad talentum ſoluiſſent:* ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ Ὠρεῖται, καὶ οὐκ εὐποροῦντες, ὑπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν: id eſt, *Coacti autem Oritæ, cum pecuniæ inopia premerentur, vectigalia publica in talenti ſummam ipſi oppignerauere, & fœnus Demoſtheni ſceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas menſtruas in ſingulas minas, quoad ſortem reddiderunt.* Hoc vnum exemplum maius eſt, quam vt altero adminiculo egeat: quanquam & aliis exemplis non caremus. Cicero ad *Atticum libro*

σίτου δίκη.

Drachmalis vſura, eadem & centeſima.

VI. Ei

Digitized by Google

VI. Ei tamen ſic nunc ſoluitur, triceſimo quoque die talenta Attica XXXIII. & hoc ex tributis, nec id ſatis efficitur in vſuram menſtruam. Simile eſt illud *apud Athenæum circa finem lib. XIII. ex oratione Lyſia*, οὗτος ὦ ἄνδρες δικασαὶ ὀφείλων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελθὼν πρὸς ἐμὲ, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄντων ἐκπεσόντα. κατασκευάσομαι δὲ ἔφη τέχνην μυρεψικὴν ἀφορμῆς δὲ δέομαι, καὶ οἴσω δέ σοι ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. *Hic eſt inquit, qui cum verſuram feciſſet a Soſimo trapezita ternis drachmis, ad me venit orans vt ſe fœnore obrutum & facultatibus lapſum ne deſpicerem. Eſt mihi*, inquit, *in animo vnguentariam factitare, ſed facultas non ſuppetit. Si mihi mutuam pecuniam dederis, nouenos tibi obolos in ſingulas minas penſitabo.* Hæc verba ita intelligenda eſſe dico, vt ternas drachmas prius pro tribus centeſimis, & nouenos obolos pro ſesquicenteſima accipiamus. Qui enim querebatur ſe graui fœnore ad inopiam redactum, & ad pignorum diſtractionem, ab amico poſtulat, vt dimidio leuiore vſura pecuniam ſibi mutuet, vt cum officinam vnguentariam inſtituerit, liberare ſe eo quæſtu ære alieno poſſit. Siquidem ſingulæ drachmæ in ſingulas minas ac ſingulos menſes penſitatæ, centeſimam vnam faciunt, quæ centeſimo menſe ſortem æquat. Ita ternæ drachmæ ternas centeſimas faciunt. Noueni autem oboli ſesquidrachmam tantum valent, cum drachma ſex obolos penderet. Fœnoris autem nautici exemplum eſt *apud Demoſthenem in oratione* quæ πρὸς λακρίτου παραγραφὴν dicitur, his verbis: ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου τρισχιλίας δραχμὰς, ἀθήνηθεν εἰς μένδην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον, ἐὰν δὲ βούλωνται τῆς ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκοσιπέντε τὰς χιλίας, ἐὰν δὲ μετ' ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου ἐφ' ἱερὸν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Id eſt: *Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati ſunt Artemoni & Apollodoro Phaſelitis ad tria millia drachmarum, hoc eſt triginta minas: conuenitque vt Athenis pecuniam Mendam exportarent, indeque in Boſporon, aut etiam ſi placeret ſiniſtrorſum nauigare ad Boryſthenen vsque, & rurſus Athenas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæuicenæquinæ drachmæ. Quod ſi poſt arcturum portum exeant e Ponto ad ſacrum promontorium nauigaturi*

Drachma. Oboius.

turi, trecenæ in millenas. Hoc perinde eſt ac ſi diceret, in denas minas ternæ minæ, vel binæ cum quadrante minæ: quæ ratio longe abeſt ab illa centeſima Accurſianorum. Hoc enim conuento fœnus non in menſem ſtatutum intelligo, ſed ſemel in maris commeatum remeatumque, & in eius negotiationis exitum. Hæc autem quæ retuli, verba ſunt ſyngraphæ nauticæ. Ipſe Demoſthenes in oratione quæ παραγραφῇ πρὸς Πανταίνετον inſcripta eſt, centum & quinque minarum totidem drachmas menſtruas τὸν γιγνόμενον τόκον eſſe dicit, hoc eſt iuſtam & legitimam vſuram. μισθοῦται δὲ παρ' ἡμῶν τοῦ γιγνομένου τόκου τοῦ ἀργυρίου, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Quibus verbis circa principium eius orationis poſitis, ſignificat, contractum illum nomine quidem conductionem fuiſſe, ſed reuera mutuum vſurarium. Quem contractum ne quis improbandum cenſeret, addidit vſuræ loco penſitationem menſtruam ſe ſtipulatum, quantam ſcilicet vſuram ſtipulari per leges liceret. Eam autem eſſe in ſingulas minas drachmas ſingulas. Idem ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον, τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν Παμβωτάδῃ, ὧν αὐτὸς οὗτος προὐξένησεν, ἐπ' ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου. *Oppigneraui igitur diuerſorium meum in ſedecim minas Pambotadæ, qui eam pecuniam repræſentauit, in ſingulas minas octonis obolis quolibet menſe creditori fœnoris nomine conſtitutis;* atque hæc & hoc ipſo interprete & proxeneta facta eſt conſtitutio. Hæc vſura centeſimam triente excedit. Vſura autem apud antiquos duplex fuit, terreſtris, & nautica. *Vſura ſpecies.* Terreſtris, id eſt, ἔγγειος, menſtrua erat: nautica iterum duplex fuit: vna quæ in alteram tantum nauigationem ſtatuebatur (hæc a Græcis heteroplus dicitur) *Heteroplus.* altera ita contrahebatur, vt non aliter deberetur nec ipſa, nec ſors eius, quam ſi nauis cum mercibus ſoſpes domum rediiſſet. Hanc amphoteroplum dicunt, *Amphoteroplus.* quaſi in commeatum remeatumque taxatam; de quo locutus eſt Modeſtinus in *l. prima de nautico fœnore.* Demoſthenes πρὸς Φορμίωνα· καὶ οὗτος μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὡς ἀπολαβεῖν Ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. *Et hic quidem,* inquit, *mutuo dedit duo millia drachmarum pecuniæ vtrobique traiectitiæ, vt Athenis duo millia drachmarum & eo amplius ſexcentas reciperet.* His verbis liquet id quod ſupra diximus, vſuram nauticam non menſtruam fuiſſe, ſed vna in omne

tempus nauigationis & negociationis conſtitutione taxatam. Fuit enim pecunia a Lampide nauclero Phormioni fœnerato mutuata Athenis in Pontum, & Ponto Athenas. Et hæc ratio maior eſt ſeſquiquarta, & iure Pandectarum non admiſſa. Nam legitima vſura traiectitiæ pecuniæ non poteſt duplam centeſimam excedere, vt autor eſt Papinianus *in l. Nihil intereſt.* A Græcis ephectos tocos vocatur, ſuperſexta vſura: cuius exemplum luculentum eſt in ſupradicta πρὸς Φορμίωνα Demoſthenis oratione. Nouiſſimum exemplum addemus ex Iſæo in oratione περὶ τοῦ Ἁγνίου κλήρου, in qua bona cuiusdam defuncti recenſens, & nomina, ita inquit: χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακισχιλίας, ὧν τὸ ἔργον ἐπ᾽ ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. *Nomina autem vſuraria ad quatuor millia drachmarum, cuius quæſtus ſingulis annis ſeptingenta viginti drachmæ fiunt fænore nouenum obolorum.* Poſt hæc verba quis controuerſiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centeſima in ſingulos millenarios centum & viginti annuas pariat, ſequitur vt ſeſquicenteſima centum & octoginta pariat, qui numerus quadruplicatus ſeptingentas & viginti efficit. Noſtra autem ratio hodie in penſitationibus & vectigalibus quæ prædiis imponuntur, beſſales vſuras referre quodammodo videtur: ſed qui innocentius ſtipulari volunt religione obſtricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut precio addere ſolent. Vnciaria vſura eſt cum centenarius ſingulos parit, vt in *l. Titium, de adminiſtratione tutorum.* Qui autem religione ſoluti ſunt, & hodie Epidecatum probant, nos vectigal decimarium appellare poſſumus, quod nec boni viri probant, & inciuile iam exiſtimatur: ex quo ſcilicet tempore idem Hermolaus rem vſurariam male eſſe intellectam a iuris enarratoribus docuit. Quandoquidem autem Pauli reſponſum *in capite: Si hæres, ad legem Falcidiam,* video a iuris enarratoribus abſurde eſſe intellectum: de eoque ipſe a uiris non mediocriter in eo ſtudio eruditis interrogatus, Pauli ſententiam pene ænigmaticam, Hermolai vero interpretationem ſenſi plane videri ieiunam, ipſoque Pauli dicto illis obſcuriorem, licet ipſe aliter exiſtimem: idcirco mei muneris eſſe duxi, inſtitutoque operi & propoſito conuenire, eius reſponſi verba enarratius explanare.

Epidecatum fænus.

Locus Pauli iuruconſulti.

Item

Item ſi Reipublicæ (inquit Paulus) *in annos ſingulos legatum ſit, cum de lege Falcidia quæratur; Marcellus putat tantum videri legatum, quantum ſufficiat ſorti ad vſuras trientes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas.* Hic primum hoc præfandum habeo, quod cum ad Falcidiam exercendam legatorum ratio initur, vt conſtare inde poſſit an vltra dodrantem a teſtatore legata producta fuerint: ea legata quæ certam ſummam non habent, legitimo precio æſtimantur. Eſto igitur exempli gratia vt ſeni aurei Reipublicæ relicti ſint annui in perpetuum, notum eſt eius ſummæ reditum ab hærede alicunde comparandum, reique publicæ ab eo mancipandum, vnde ſtabilem obuentionem eius ſummæ habere quotannis poſſit: aut pro eo precium dandum. Nunc igitur ſi ratione legatorum ineunda quæratur quantum hæres eo nomine imputare in rationem debeat, reſpondere poſſis ex Marcelli opinione, & Pauli ſententia, non tantum imputandum quanti ſex aurei annui emi poſſunt translatitio & plerumque vſitato precio, vel quanta eſt pecuniæ ſumma: quæ ſi fœnerato collocetur, ſenos aureos quotannis parere poteſt ciuili & legitimo fœnore: ſed vberius ac plenius huius legati æſtimationem ideo eſſe faciendam, quod Reipublicæ relictum eſt. Nam cum per legem, eos, *in tractatu de vſuris*, Iuſtinianus Auguſtus ſanxerit legitimam & ciuilem vſuram eſſe ſemiſſem, ſi priuato ipſe homini ponas aureos ſenos quotannis eſſe relictos a teſtatore: hæres tum non vltra centum aureos pro eo legato deducere in eam rationem poterit. Siquidem centenarius ſortis (vt ex prædictis apparet) duodenarium quotannis parit fœnoris, tum quidem, cum vſura procedit centeſima: quare in vſura ſemiſſe, quæ dimidia eſt centeſimæ, ſenarius anniuerſarius e centenario conficitur. Sic fit vt legatum ſenum aureorum priuato homini relictum, non vltra centum aureos æſtimari debeat, cum ea ſumma fœnori data, vulgo ſenos aureos pariat iuris conceſſione. At nunc cum Reipublicæ huiuſmodi legatum eſſe relictum poſitum ſit, opinione Marcelli æſtimatio erit ſuperioris ſeſquipla: quippe cum vſura trientalis ſubſeſquipla ſit, id eſt, ὑφημιόλιος, ſemiſſis, hoc eſt, tertia parte minor; vt quaternarius ſubſeſquiplus eſt ſenarii. Senarius enim tertia ſui parte ſuperat quater-

narium, hoc eſt binario : quod perinde eſt ac ſi dicas ſenarium continere quaternarium, & quaternarii ſemiſſem, propter quod hemiolius eius dicitur, & ſeſquipſus. In hac igitur ſpecie aureos ſenos legatos, centum & quinquaginta aureis æſtimabit hæres, tantumque legatariis eo nomine expenſum feret. Quanto enim vſuræ modus a teſtatore taxatus minor eſt vnde legatum annuum percipiendum, tanto eſt ſumma maior quæ precium eſt aut æſtimatio legati. Hic autem licet teſtator non conſtituerit ſummam, tamen iuris interpretatione taxaſſe exiſtimatur, Marcelli & Pauli opinione ; ita enim conſtitui legatum annuum, fundarique teſtatorem voluiſſe ipſi interpretantur, non vt plerumque percipi poſſet, ſed vt quouis tempore, id quod tum euenit, cum pecunia leuiſſimo fœnore collocatur, verbi gratia, trientali. Siquidem ex ea promptum eſt quouis tempore nomen facere, mutuamque eam accepturum hominem inuenire, ita vt inde conditionem ſuam longe meliorem efficiat, ſi frugi eſt debitor : idque omnino eſt quod reſponſum Marcelli Paulique ſignificat. Capitolinus in *Antonino Pio : Ipſe fœnus*, inquit, *trientarium*, hoc eſt, *minimis vſuris exercuit, vt patrimonio ſuo plurimos adiuuaret.* Hodie autem cum aut edicto aut lege municipali in hac vrbe maximus pecuniæ fructus partusque in emptitiis penſitationibus, quas rentas quaſi reditus aut reddentes aut reuenutas lingua vernacula vocat, rationem beſſalis vſuræ habeat, aut pluſculo pleniorem (octoni enim cum triente e centenario conficiuntur) tantique municipali priuilegio redimi quandocunque poſſunt penſiones in vrbis ædificia venditæ, quanticunque emptæ ſint. Verum, vt dixi, hodie vbi legatum Reip. factum eſſet, ipſe ex ſententia Pauli cenſerem, ſi ſententiam rogarer, octonorum aureorum legatum paulo minus centum & quinquaginta aureis æſtimandum in ratione falcidiæ, aut alia conſimili : quippe hæc ſumma ſeſquiplex eſt ſortis, ex qua municipali lege octoni aurei fere annui percipiuntur, in iis contractibus quibus penſiones in prædia vrbana aut ruſtica venditantur, ita vt redhiberi poſſint, duntaxat cum ita commodum eſt & libitum venditori, non etiam emptori. Seſtertius igitur & nummus idem apud autores ſignificant, quoniam quaterni

de-

Digitized by Google

denarium valent. Itaque Cicero in *Ver. Act. IV.* cum ita dixiſſet: *Nam cum ex Sicilia legibus frumentum in cellam ſumere liceret, idque frumentum Senatus ita æſtimaſſet, quaternis ſeſtertiis tritici modium, binis hordei: iſte numero ad ſummam tritici adiecto, tritici modios ſingulos cum aratoribus denariis trinis æſtimauit.* Hæc autem verba ipſe veluti declarans *paulo poſt* ita ſubdidit: *Verumenimuero cum eſſet frumentum ſeſtertiis binis aut etiam trinis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos ſeſtertios exegiſti;* & itidem hoc declarat multis aliis in locis eiuſdem Actionis.

Denarius quaternis ſeſtertiis valuit.

At vero denarius drachmæ pondus habebat duntaxat Atticæ. Plinius *libro XXI Drachma Attica* (fere enim Attica obſeruatione medici vtuntur) *denarii argentei habet pondus.* Plutarchus *in Sylla: Potitus rerum Sylla, cum multos occideret, & libertini generis homo quendam ex proſcriptis occultare videretur, ideoque e ſaxo præcipitandus eſſet, obiecit Syllæ quod vna ſimul in domo vitam egiſſent: cum interim ipſe quidem pro ſuperiore habitaculo duo millia nummum, ille autem pro inferiore tria millia mercedem penderet: itaque inter vtriuſque fortunam mille nummos interfuiſſe, qui drachmas Atticas ducentas & quinquaginta valebant,* ὥςε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίων νούμμων εἶναι, οἳ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς ἀττικὰς δύνανται. Idem in *Bruto. Teſtamento cum legaſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuagintaquinque drachmas, præterea reliquiſſet hortos qui trans Tyberim erant, ingens beneuolentia & admirabile deſiderium omnes tenuit.* De hoc *apud Tranquil. in Cæſar.* ita legimus: *Populo hortos circa Tyberim publice, & viritim trecenos ſeſtertios legauit.* Si ſeptuagintaquinque quater multiplices, trecentos efficies: qua ratione quinque & viginti drachmæ centenos ſeſtertios valent. Idem Plutarchus in *Antonio: C. Cæſar adoleſcens hæres a Cæſare ſcriptus, ex Apollonia rediit, debebat Romanorum cuique drachmas quinque & ſeptuagena ex teſtamento patris.* Apud *Appianum* tamen *in ſecundo bellorum ciuilium* ita legitur: *Populo horti trans Tyberim præbiti, ſingulis Romanorum ciuibus qui in vrbe aderant, quinque & octoginta drachmæ Atticæ collatæ.* Sed errorem eſſe numeri non dubie affirmauerim, quippe idem Appianus ſeptuagintaquinque drachmas pro trecenis nummis dixit, vbi *de Cæſaris liberalitate* loquens, *Singulis,* inquit: *ex populo minam vnam Atticam dedit.* De quo *Tranquillus: Trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim di-*

Denarius drachmalis erat.

Seſtertia ſingula, millia ſingula nummorum ſignificant.

uſit. Quo ex loco probari videtur minam Atticam quinque & ſeptuaginta drachmarum fuiſſe: id quod apud Priſcianum legitur, quod tamen poſtea explicabimus. Sed interim centenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur cauſam tenemus cur ſeſtertia ſingula, mille nummos ſeſtertios ſignificent: nam duæ libræ, & ſelibra ſeu (quod idem eſt) mnæ duæ & hemimnæon ducentas & quinquaginta drachmas valent: quæ ſi quaternario multiplicentur, mille nummos efficiunt. Quomodo igitur ſeſtertii dicti ſunt nummi, quod duos aſſes & ſemiſſem ſinguli valerent, id eſt, dipondium & ſemiſſem æris: ita ſeſtertia ex eo dicta ſunt, quod duas libras ſingula & ſelibram argenti valerent. Ita factum vt quadringenta ſeſtertia, & quadringenta millia ſeſtertium nummorum antiqui pro eodem ac ſine diſcrimine ſignificatus dicerent. Verum id adnotandum, quod libram nunc & minam centenarias intelligimus, indifferenter vtentes: quod pondo etiam identidem appellatur. Plin. *l. XXI. Mna*, quam noſtri minam vocant, *pendet drachmas Atticas centum.* Quo in loco Hermolaus, *Mnam*, inquit, *libram, minam, pondo*, pro eodem noſtri dicunt, vt Græci μνᾶν, λίτραν, ὁλκήν. quod dictum vt non vſquequaque verum eſt, ita in re nummaria libram & minam pro eodem fere vſurpari deprehendimus, vix vt differentiam animaduertere poſſis, quamlibet obſerues accurate & Latinos & Græcos; idque cum ex eo videtur quod de ſeſtertiis diximus, tum vero ex ſequentibus magis comprobabitur.

Quadringenta ſeſtertia & quadringenta millia ſeſtertium nummorum.

Libra, mina pondo, pro eodem ponuntur.

ὁλκή.

Drachma.

ὁλκὴ autem interdum pondus ſignificat, vt cum Dioſcorides dicit, ὁλκὴ τριωβόλου, *pondus trium obolorum*: aliquando drachmam, vt apud eundem Dioſcoridem identidem. Drachma igitur non modo pondus denarii Romani, ſed etiam nummum ſignificat eodem pondere percuſſum ab Athenienſibus, quod præter autorum exempla etiam verſus illi ſignificant:

In ſcrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Ventum iam eſſe ad locum præcipitem, horrore quodam animi ſentio, inſtantis & proximi periculi magnitudinem reputantis; hoc eſt enim caput eius rei quam agimus, hic cardo totius operis, hæc denique alea ancipitis incepti, vt oſtendere aggrediamur

Digitized by Google

mur vel demonſtrare potius, quid inter ſeſtertia centum, & ſeſtertium centies interſit; tranſitus omnino & lubricus & abruptus, vt aut in barathrum quoddam errorum præcipitaturus ſim, ſi in eo quicquam titubauerim: aut tenorem inoffenſum ſeruare commentatio hæc nequeat, ſi inibi vel tantulum a veritate deflexerim. Cum alioquin ita ſit hoc opus coagmentatum, ita ex ſeſe tractatus hic aptus, nulla vt fere pars conuelli citra compaginis ipſius diſſolutionem poſſit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exemplo periclitandum, qui res magni diſcriminis antea ſuſceperunt, ſi non etiam ea eſſet huius libri ratio, vt genium nullum (vt dicitur) habiturus ſit, niſi multarum ætatum & auitarum præcipue placita deleuerit, vt ſi (quod abominor) propoſiti compos non euaſerim, deſignatoris ridiculi atque temerarii opinionem ſubiturus ſim. Sed quid agas vbi eo iam peruicaciæ ventum eſt, vt & moderari tibi nequeas, & conſulere integrum non ſit? Quum eorum occurſum vitare non poſſis, quibus hoc facturum te receperis, niſi ſi tibi publico interdixeris, id eſt, niſi domeſticum tibi conſciueris exilium, aut abſtruſum ſeceſſum & lucifugum? Agedum ab ſtupore animi rurſus inferueſcamus, & ſtylum iam languentem ad reliqua ſuſcitemus. Audeamus denique primi (quando eo ventum eſt) affirmare, homines doctiſſimos, quibus alioquin omnia propemodum debemus, toto (vt aiunt) cœlo, id eſt, centuplicato erraſſe. Iamprimum Cicero in *Pratura vrbana: Dio quidam fuit Haleſinus, qui cum eius filio Prætore Sacerdote hereditas a propinquo permagna veniſſet, nihil habuit tum neque negocii, neque controuerſia. Verres ſimul ac tetigit prouinciam, ſtatim Meſſanam literas dedit, Dionem euocauit, calumniatores ex ſinu ſuo appoſuit qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent. Hac de re oſtendit ſeipſum cogniturum. Poſſum deinceps totam rem expedire, deinde ad extremum id quod accidit dicere, Dionem ſeſtertium decies centena millia numeraſſe vt cauſam certiſſimam obtineret.* Hoc cum dicat Cicero in Prætura vrbana, quæ ſecunda eſt in Verrem actio, idem *in tertia actione* hoc crimen repetens ita inquit: *Simul atque e naui egreſſus eſt, dedit operam vt Haleſinus ad ſe Dio continuo veniret. Hic eſt Dio, Iudices, nunc beneficio Quinti Metelli ciuis Romanus factus, de quo multis viris*

Quid inter ſeſtertia centum & centies ſeſtertium interſit.

ris primariis teſtibus, multorumque tabulis vobis priore actione ſatisfa-ctum eſt ſeſtertium vndecies numeratum eſſe, vt eam cauſam in qua ne tenuiſſima quidem dubitatio eſſet, iſto cognoſcente obtineret: ita ſeſtertium vndecies Q. Dionem, quod hereditas ei obueniſſet, nullamque aliam ob cauſam perdidiſſe. Ex horum locorum collatione intelligimus, quod decies centena millia ſeſtertium dixerat in ſecunda actione, hoc in tertia vndecies ſeſtertium dixiſſe: quanquam in illa non decies centena, ſed vndecies legendum eſt, vel vtrobique decies. Quare decies ſeſtertium, non decem ſeſtertia ſignificat, ſed mille potius, hoc eſt decies centena millia: ſumma ſcilicet centuplicata. Quod autem vndecies ſeſtertium amplior ſit ſumma quam quadringenta ſeſtertia, ex eadem oratione liquet. Sequitur enim ſtatim poſt illud Dionis crimen & aliud, quod his verbis proſequitur: *Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Soſippus & Epicrates fratres ſunt Agrigentini: horum pater abhinc duo & viginti annos mortuus eſt: in cuius teſtamento quodam loco ſi commiſſum, quid eſſet, mulcta erat Veneri, ipſo XX. annos, cum tot interea prætores, tot quæſtores, tot calumniatores in prouincia fuiſſent, hæreditas ab iis Veneris nomine petita non eſt: cauſam Verres cognoſcit per Volcatium: pecunias accepit fere ad ſeſtert. quadringenta millia ab duobus fratribus.* Quadringenta ſeſtertia Cicero minorem pecuniam decies vel vndecies ſeſtertio appellauit. Quare iam fere planum factum eſt, decies ſeſtertium, quadraginta partibus plus eſſe decem milibus ſeſtertium. Et rurſus ſtatim *infra: Quæ vis erat Volcatio tanta, vt ſeſtert. quadringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, vnam libellam dediſſet? at ego amplius dico: ſeſtertium quadringenties accepiſſe te arguo contra leges.* Ex his verbis liquido apparere poteſt quadringenties ſeſtertium longe ampliorem ſummam eſſe quam ſeſtertia quadringenta, cum omnia Verris furta quadringenties ſeſtertium æſtimauerit, quæ innumera & incredibilia ab eo recenſentur: ab vno enim homine, vno nomine, vno furto decies centena ſeſtertia accepiſſe dicit: a tota autem Sicilia triennio & variis furtorum, expilationum, rapinarumque nominibus quadringenties ſeſtertium (tanquam rem fidem excedentem) abſtuliſſe oratorie vociferatur; tanti enim æſtiman-

Ciceronis locus.

Quadringenties ſeſtertium.

vo-

Digitized by Google

voluit litem repetundarum Verri ob iuriſdictionis furta, ob negocia faceſſita, ob improbas dinundinationes, ob interuerſas pecunias in frumento imperando, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priuataſque ſignorum æreorum, & vaſorum argenteorum: quæ crimina inuſitata eſſe videntur, & fidem excedentia iis qui accuſationes illas perlegunt. Quare ipſe Cicero primam accuſationem ita claudit: *Dicimus C. Verrem, cum multa libidinoſe, multa crudeliter in ciues Romanos atque in ſocios, multa in deos homineſque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtuliſſe*; ſic enim legit Aſconius Pedianus, quanquam in exemplaribus CCCC. ſeſtertia legitur etiam manu ſcriptis. Quapropter admirari hic ſubiit id quod Plutarch. de hoc ſcripſit his verbis, οὕτω δὲ τοῦ Βέῤῥου καταδικασθέντος, ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ Κικέρων, διαβολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένος. Hac ratione Verre damnato, crimini datum eſt Ciceroni quod in litis æſtimatione præuaricatus eſſet pecunia corruptus, vt qui quinque & ſeptuaginta myriadibus litem eam æſtimaſſet; id perinde eſt ac ſi tricies ſeſtertium dixiſſet; & hic myriades drachmarum intelligendum, quæ tricies centena mil. ſeſtert. valent. Quare coniicio diu poſt exilium Verris Ciceronem orationes emendauiſſe, vt interdum moris erat domi orationes limare & conficere vt ex Cicerone eodem intelligimus in *Catone*, apud quem Cato ipſe ita inquit: *Septimus mihi liber Originum eſt in manibus; omnia antiquitatis monumenta colligo; cauſarum illuſtrium quaſcunque defendi, nunc quam maxime conficio orationes*: Et *ex Plinio Iuniore in Epiſtolis*. Exiſtimatio tamen potius apud Plutarchum ita legendum, τριακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων: vt ſit centies quinquagies ſeſtertium; fortaſſe etiam maior ſumma errore librariorum deeſt. Quod autem in *Diuinatione* legitur: *Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod argenti, quod auri, quod ornamentorum, in meis vrbibus, ſedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque re beneficio Senatus populique Romani iuris habui, id mihi tu C. Verres eripuiſti atque abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertium millies ex lege repeto.* Hoc (inquit Aſconius) per auxeſim dictum eſt. Cicero enim poſtea hanc ſummam ad quadringenties contraxit

Cicero ob accuſationem Verris male audiuit.

Orationes domi emendabant.

xit, vt in multis locis repetit. Idem Cicero *in eundem Act. III. Heraclius eſt Hieronis filius, Syracuſanus, homo inprimus domi ſuæ nobilis, & ante hunc prætorem vel pecunioſiſſimus Syracuſanorum, nunc nulla alia calamitate niſi iſtius auaritia atque iniuria pauperrimus; huic hereditas facile ad ſeſtertium tricies venit teſtamento propinqui ſui Heraclii; plena domus celati argenti optimi, multæque ſtragulæ veſtis, precioſiſſimorumque mancipiorum, erat in ſermone, magnam Heraclio pecuniam veniſſe: non ſolum Heraclium diuitem, ſed etiam ornatum ſupellectile, argento, veſte, mancipiis, futurum.* Et *inferius*: *Poſteaquam*, inquit, *damnatus eſt abſens Heraclius, non ſolum illius hæreditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies ſeſtertium, ſed omnium bonorum paternorum ipſius Heraclii (quæ non minor erat pecunia) palæſtræ Syracuſanorum, hoc eſt Syracuſanis, poſſeſſio traditur.* Et rurſus *inferius*: *Verum eſt illud præclarum, Syracuſani qui præfuerant his Heraclii bonis verbo redigendis, rediſpertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in Senatu: dicebam ſcyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretioſam veſtem ſtragulam, multa mancipia pretioſa Verri data eſſe: dicebant quantum cuique eius iuſſu nummorum eſſet datum; gemebant Syracuſani: ſed tamen patiebantur. Repente recitatur vno nomine ſeſtertium ducenta quinquaginta millia iuſſu Prætoris data; fit maximus clamor omnium.* Et *paulo poſt de pecunia illa reddita a Verre* loquens: *Numerantur illa ducenta quinquaginta ſeſtertia Syracuſanis.* Nonne ex hoc loco patet clariſſime, ducenta quinquaginta ſeſtertia, hoc eſt ducenta quinquaginta millia ſeſtertium nummorum particulam vnam eſſe tricies ſeſtertii? Quippe tricies ſeſtertium ſignificat tricies centena millia ſeſtertium nummorum: quomodo & illud Suetonii Tranquilli in *Auguſto*: *Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit*, id eſt duodecies centena millia ſeſtertium; quod cum in omnibus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus vir alioquin diligens & doctus emendaſſe ſe gloriatur, vt ſupra dictum eſt, & pro duodecies ſeſtertium, duodecies centies legendum eſſe contendit: cui etiam adſtipulatus eſt Philippus Beroaldus, itidem ipſe doctus, ac multæ lectionis: ambo nihil in ea re videntes. Hoc & ex eodem autore alio loco oſtendi poteſt in *Othone*: *Sperauerat*, inquit, *fore vt adoptaretur a Galba: idque in dies expe-*

Duodecies ſeſtertium, cenſus Senatorius.

Digitized by Google

pectabat: ſed poſtquam Piſone prælato ſpe decidit, ad vim conuerſus eſt, inſtigante ſuper eum dolorem etiam magnitudine æris alieni; neque enim diſſimulabat, niſi principem ſe ſtare non poſſe; nihilque referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus caderet; ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertium expreſſerat, hoc ſubſidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque ſpiculatoribus commiſſa eſt res, deinde decem aliis, quos ſinguli binos produxerant; omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquagena promiſſa, per hos ſolicitati reliqui. Inſignis erat ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena ſeſtertia, & decies ſeſtertium, & tamen ibi quoque Sabellicus decies ſeſtertium dena ſeſtertia interpretatus eſt, conniuente Beroaldo. Si enim quindecim ſpiculatoribus dena ſeſtertia repræſentata, hoc eſt ſingulis decem, iam centum quinquaginta ſeſtertia fiunt: & ſi quinquagena promiſſa, hoc eſt ſingulis quinquaginta, ſeptingenta quinquaginta in ſumma fiunt, quæ ſimul iuncta nongenta millia ſeſtertium faciunt. At Tranquillus dicit *decies ſeſtertium ſubſidium tanti cœpti fuiſſe*, id eſt inuaſionis imperii Romani. Iam igitur effectum habemus, decies ſeſtertium non minus eſſe nongentis ſeſtertiis. Martialis in *primo Epigrammatum*:

Decies ſeſtertium, & dena ſeſtertia.

Millia pro puero centum me mango popoſcit,
Riſi ego, ſed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum,
Laudaturque meam Phœbus in inuidiam.
Sed ſeſtertiolum donauit mentula Phœbo
Bis decies: hoc da tu mihi, pluris emam.

Calderinus vir ingenioſus bis decies ſeſtertium, XX. ſeſtertia interpretatur, corrupto ſenſu epigrammatis: cuius dubio procul huiuſmodi ſenſus eſt, non mirum eſſe ſi Phœbus puerum centum ſeſtertiis licitatus eſſet, quanti Martialis emere non potuerat: quippe qui vicies centena millia ſeſtertium ex quæſtu collegiſſet, hoc eſt vicies tantum quanti puerum mercatus erat, alioquin ſenſus erit abſurdiſſimus. Cicero *XIII. Epiſt. ad filium* ſcribens: *Titi Pinnii filio mire erudito, ſtudioſo, & modeſto, pecuniam Nicæenſes grandem debent, ad ſeſtertium octogies: &, vt audio, inprimis volunt ei ſoluere. Ibi interpres epiſtolarum, ſeſtertium,* inquit, *pro ſe-*

Digitized by Google

ſtertiorum ponitur, & ſubauditur millia, id eſt ad octoginta millia ſeſtertium. Eleganter autem in his ſermonibus ponunt oratores & poetæ aduerbia pro nominibus: vt, debes decies ſeſtertium, quadrigies ſeſtertium, & ſic in cæteris, & vtuntur genitiuo ſyncopato in nominibus nummorum. Dicimus etiam hoc ſeſtertium, & hic ſeſtertius. Hactenus ille. Ego autem octogies ſeſtertium, octogies centena millia ſeſtertium ſignificare affirmo, & grandem ob id pecuniam a Cicerone dictam. Hoc etſi ex prædictis ſatis confirmatum videtur, non tamen ſcrupulo carebit, vt video; ſi enim hoc verum eſt (dicet aliquis circumſpectus obſeruator) quonam modo intelligi illud poteſt quod apud *Tranquillum in Veſpaſiano* legitur: *Sed & in funere Fauo archimimus perſonam eius ferens, imitansque (vt eſt mos) facta ac dicta viri, interrogatis palam procuratoribus quanti funus & pompa conſtaret, vt audiuit ſeſtertium centies, exclamauit, centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tyberim proiicerent.* Hic locus (vt arbitror) Tranquilli interpretes feſellit, vt idem eſſe putarent ſeſtertium centies, & ſeſtertia centum: quem tamen corruptum eſſe neceſſe eſt intelligere ex iis quæ ante demonſtrauimus. Vtrobique autem ſeſtertium centies legendum eſſe argumentis probari non leuiſſimis poteſt. Nam præterquam quod veritati non congruit vt funus imperatorum centum ſeſtertiis æſtimaretur, quum Nero imperatorum omnium flagitioſiſſimus, qui deſtitutione conterritus, pugione ſeſe interemerat, furtim raptimque a libertis ſepultus, bis tantidem funeratus ſit, de quo idem Tranquillus: *Funeratus eſt*, inquit, *impenſa ducentorum millium, ſtragulis albis auro intextis, quibus vſus calendis Ianuariis fuerat; reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cum Acte concubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt.* Cum igitur id ſimile veri non eſt, vt poeta mimographus Veſpaſiani funus, vt deparci principis, ita optimi, centum millibus nummorum æſtimarit, cum princeps nequiſſimus ante eum Nero ducentis funeratus fuiſſet: tum vero ſapientis poetæ non fuiſſet, tam licenter illudere faſtigio principali, vt ob paruam pecuniam eouſque commotum fingeret, vt vel in Tyberim ſe abiici præoptaret, quam tantula pecunia funerari. Eodem igitur errore *apud Tranquillum centum* pro centies ſcriptum eſt librariorum temporumque vitio, quomodo apud Ciceronem *in Actione prima in Verrem quadringenta* pro

Tranq. locus.

pro quadringenties, vt ſupra diximus: & apud *Plinum* non ſemel idem error deprehenditur, vt infra oſtendetur. Maioris eſt illud anxietatis, quod apud *Plutarchum in Antonio* legitur his verbis: *Antonis munificentiæ vnum exemplum narrabo. Cuidam ex amicis dari iuſſerat millia vigintiquinque; hoc Romani decies appellant, procuratore autem admirante, & vt magnitudinem donationis oſtenderet, in conſpectu eius pecuniam depromente, rogauit Antonius quid hoc eſſet: illo autem reſpondente eam eſſe pecuniam quam dono dari iuſſiſſet, conſpicatus hominis improbitatem: Equidem,* inquit, *arbitrabar ampliorem pecuniam decies ſeſtertium continere; hoc vero parum eſt, itaque tantundem ſuperadde.* Sic in Plutarcho Latino facto legitur, & ille locus vno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in *libro de Re militari*. & ab aliis itidem, qui de re nummaria ſcribentes, locum eum vere traductum exiſtimauerunt: cuius tamen ſenſus pugnat cum eo quod omnes de ſeſtertiis cenſuerunt; nam cum illi omnes concordi errore decies ſeſtertium decem ſeſtertia ſignificare dixerint, Plutarchus, ſi locus ille non mendoſus eſt, vigintiquinque ſignificare dixit. Ego cum in eo quod tuendum ſuſcepi, pertinaciter hæream: poſſim fortaſſe, ſi alium exitum rei non inueniam, vel in hanc præcipitem defenſionem erumpere, vt dicam Plutarchum hominem Græcum in Romanorum conſuetudine falli nonnihil potuiſſe. Sed cum veritatem tueri alia via poſſim, temerarium omnino eſſet, & inſcitiæ plenum, futili vti vmbone, & e medio ſumpto, autoris tanti eleuata autoritate, præſertim cum eius teſtimonio vt grauí & irrefutabili vſurus ſim in ſequentibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieque verſanti, hoc etiam in mentem venit, poſſe me & hoc quoque eius dicto vti ad confirmandum id quod dixeram, & id quod mihi obiici poteſt, in meam rem vertere. Primum igitur hoc dico, conſentaneum veritati non eſſe, vigintiquinque millia nummum magnificam donationem a Plutarcho dictam eſſe, præſertim eius imperatoris qui bonam partem imperii Romani teneret, & in ſuos vſus verteret, vt infra oſtendemus. Paruam autem eſſe eam ſummam interim ſaltem ex eo liquebit, quod Martialis puerum amaſium centum millibus emptum eſſe in eo epigrammate ſcribit, quod ſu-

Plutarchi locus.

ſupra retulimus. Deinde hoc dico, hunc errorem ex eo inualuiſſe, quod hæc verba quamuis mendoſa, veritati tamen magnopere alludunt. Quomodo enim ſeſtertius duos & ſemis aſſes valet, & ſeſtertia ſingulas duas libras & ſelibram, vt antea docuimus : ſic illud genus tertium ſeſtertii duo millia & quingentos nummos valere poſſe videbatur. Quare pulchre ratio quadrare videbatur, vt decies ſeſtertium vicenaquina millia valeret. Ego autem cum dixerim eius generis ſeſtertium centum millia valere, quod alii ſingula millia valere dixerunt, ſed apud Plutarchum tamen pro binis millibus & quingentis legi (ſic enim inquit Sabellicus) inuenienda ratio eſt, & quidem huic loco conſentanea, quæ hunc ſcrupulum lectori eximere plane poſſit ; vt autem hoc fiat, neceſſe eſt accedere in ſingulas ſeſtertii huius vnitates nonagintaſeptem millia & quingentos nummos, *Locus Plut.* hoc vero pulchre fiet, ſi ita apud *Plutarchum* legimus : *Cuidam ex amicis dari iuſſerat vigintiquinque myriadas drachmarum.* Singulæ myriades, dena millia drachmarum, id eſt denariorum valent : quæ quinquies & vicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt ; quæ ſumma rurſus quater ducta, cum quilibet denarius quaternos ſeſtertios valeat, miſſe ſeſtertia efficit, id eſt decies centena millia ſeſtertium ; ſic a Plutarcho Græce ſcriptum eſſe aliquando ne dubitarem, antequam ſcilicet Plutarchi hiſtoriæ æreis formis editæ eſſent, fecit mos aliorum Græcorum, ipſiusque Plutarchi, atque ipſa rei veritas, quam confertis manibus retentanti mihi, nec mendæ librariorum eripere, nec errores interpretationum poſſunt ; argumento erit ille locus eiusdem Plutarchi in *Galba* : *δοκεῖ δὲ μηδ' ἂν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις μόνον ἑλέσθαι τὸν ὄθωνα κληρόνομον, ἀκόλαστον εἰδὼς καὶ πολυτελῆ, πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio ſucceſſorem ſibi deſtinaſſe, vt quem ſciret & vitæ incontinentia luxuque perditum, & inſuper ære alieno merſum ad quinque millia myriadum.* Hoc vt recte interpres *Quingenties ſeſtertium.* quinquagies decies centena millia colligit, quod quidem ad numerum reddendum attinet : ſic ego Latine & vſitate quingenties ſeſtertium verterem, ita tamen, vt myriadas nummorum intelligamus : quod genus loquendi aſſequi nemo recentiorum

rum potuit; quæ cauſa eſt vt in libris e Græco verſis alias prorſum ſummas legamus quam in libris antiquis Latinorum, vt apud Appianum identidem, & apud Oroſium vno in loco mox videbimus: qui cum ſupra mille annos fuerit, priſcum tamen morem non tenuit. Eum autem morem Græcorum fuiſſe, vt non per numerum nummorum, nec per ſeſtertia, ſed per myriadas drachmarum, omnes ſummas pecuniæ memoriæ traderent, duntaxat de Romanis ſcribentes, ex dicendis conſtabit, cum eorum autoritatibus vtemur. Sed & de hoc more loquendi *libro tertio* videbimus *ex Demoſthene.* Cum autem poſt primam huius libri editionem legere mihi hiſtoriam Græcam eiusdem Plutarchi contigit, recens ex officinis Transalpinis publicatam, certam iam fidem habere cœpi eius qnod coniectura exacta antea collegeram; ſic enim eo in loco hiſtoriæ legitur, *τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι, τοῦτο ῥωμαῖοι δεκίες καλοῦσι. Amicorum cuidam myriadas quinque & viginti dari iuſſerat: hoc Romani decies appellant.* Quanquam autem per ea quæ hactenus dicta ſunt, ſatis demonſtraſſe videri poſſim. quid ſeſtertium decies a ſeſtertiis decem differat, & ea quæ occurrere poterant dubia diſſoluiſſe: iamque (vt arbitror) lectores cum ad hunc locum accurata intentione legendo peruenerint, fidem dictis noſtris accommodare non dubitaturi ſint, vlterioremque nobis probationem remiſſuri, quod ad hoc quidem attinet: hanc tamen in me legem vltro ferre planeque ſancire hoc in opere ſtatui, vt nunquam perfunctus pollicitatione videar, niſi ita omnia perſpicua fecero, vt negare omnino quiſquam ea quæ demonſtrauero, citra improbitatem nequeat. Vt hoc autem efficere poſſim, vtar rurſus Ciceronis autoritate, qui in *Actione III. in Verrem,* cum multa Verri furta obieciſſet pro totam eam orationem, ad extremum velut ſummam criminum exaggerans, vnius tantum oppidi furta ac paucorum menſium colligere ſtatuit, vt de vniuerſis pecuniis per iniuriam ablatis documentum coniecturamque daret. Ait igitur ſe publicanorum tabulas conquiſitas obſignaſſe, & ad iudicium illud Verris attuliſſe, vt ex perſcriptis ſub nomine Prætoris nauium commeatibus, conſtare iudicius ratio poſſet earum mercium, quas Verres tunc Siciliæ Prætor in Italiam de-

Digitized by Google

Locus Verrinæ tertiæ Ciceronis.

deportandas curaſſet. Eius igitur hæc verba ſunt circa *finem orationis: Cum hac paucorum menſium ratio in his libellis ſit, facite vt vobis triennii totius veniat in mentem; ſic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magiſtrum ſocietatis repertis, vos iam coniectura aſſequi poſſe cuiuſmodi prædo iſte in illa prouincia fuit: quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit: quantam pecuniam non ſolum numeratam, verum etiam in huiuſcemodi rebus poſitam confecerit, quæ vobis alio loco planius explicabuntur; nunc hoc attendite: His exportationibus, quæ recitatæ ſunt, ſcribit ſeſtertia L X. ſocios perdidiſſe ex viceſima portorii Syracuſis. Pauculis igitur menſibus, vt hi puſilli & contempti libelli indicant, furta Prætoris quæ eſſent ſeſtertium duodecies, ex vno oppido ſolo exportata ſunt.* Nego quenquam eſſe acutum ac perſpicacem lectorem, qui poſt hæc verba Ciceronis dubitare potuerit de quod eo adſtruimus: quod vt omnibus etiam craſſioris Mineruæ lectoribus planum fiat, paucis verbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero ſocietatem publicanorum ex viceſima portorii ſexaginta ſeſtertia, id eſt, ſexaginta nummorum millia, ideo perdidiſſe, quod Verres immunes merces tanquam prætorias, nec tamen improfeſſas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad ſeſtertium duodecies ex vno oppido abſtuliſſe: certo iam certius habeo ſeſtertium duodecies, mille ac ducenta ſeſtertia ſignificare; ſi enim ſexagenarium vicenario multiplicaueris, mille & ducenta fient in ſumma; atqui Cicero furtorum ſummam a portorio viceſimæ probare facile potuit. Si ergo viceſima pars ſeſtertii duodecies, ſexaginta ſeſtertia eſſe ab eo dicitur, neceſſario ſeſtertium duodecies, mille ac ducenta ſeſtertia eodem autore erit. Hoc etiam poſt Ciceronem Martialis *libro primo Epigrammatum* docere his verbis potuit;

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter o viuam, quam large, quamque beate?
Riſerunt faciles & tribuere Dei.
In ius o fallax atque inficiator eamus,
Aut viue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim & ipſe & alii poetæ loqui ſolent ſine adiectione ſeſtertii: vt idem ad *Galenum*:

Non

Non plenum modo vicies habebat,
Sed tam prodigus atque liberalis,
Et tam lautus eras Galene, vt omnes
Optarent tibi centies amici.

Vbique enim ſeſtertium ſubintelligendum. Et in *tertio:*

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
Abſtulit hanc nimium caſus in vrbe frequens.
Collatum eſt decies: rogo, non potes ipſe videri
Incendiſſe tuam Tongiliane domum?

Nec poetas modo decies abſolute, ſed etiam proſa oratione loquentes ſolitos eſſe dicere Plutarchus in loco ſupradicto docet: ἐγὼ πλεῖον ὤμην, ἔφη, τὸ δεκάκις εἶναι. Docebunt & autoritates priſcæ quæ a nobis ſparſim in ſequentibus citandæ ſunt. Verum Martialis aperte docet decies ſeſtertium maiorem multo pecuniam eſſe ſeſtertiis ducentis: quo in loco Calderinus non ducenta ſeſtertia, ſed ducentos nummos ridiculo errore intellexit; ſic enim ducenta abſolute dicuntur a Martiale, vt a Iuuenale quadringenta in *prima Satyra:*

——— *Sed quinque tabernæ*
Quadringenta parant. ———

id eſt, cenſum Equeſtrem. Et in *quartadecima:*

Sume deos equites, fac tertia quadringenta.

Oratores plerumque adiiciunt ſeſtertium. Rurſus *Martial.*

Dederas Apiti bis trecenties ventri,
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.

Quo in loco Calderinus: *Apitius,* inquit, *habebat ſeptingenta millia: ſex conſumpſerat luxu: & cum adhuc centum ſupereſſet, veritus ne non poſſet explere gulam ea pecunia, venenum bibit.* Centies ille pro centum millibus intellexit, centuplicato ſcilicet (vt alii omnes) falſus. Martialis enim centies centena millia intellexit, id eſt, centies ſeſtertium. Ortus eſt enim apud antiquos ille loquendi modus ex compendio ſermonis. Nam cum primum dicerent centies centena millia ſeſtertium nummum, poſtea vſus obtinuit, vt compendioſe centies ſeſtertium dicerent: quem loquendi modum nonnulli recentioris memoriæ ſcriptores non percipientes, centies talentum protulerunt, quaſi ſeſtertium rectus aut

Centies ſeſtertium compendioſa locutio.

 accu-

Digitized by Google

accuſandi caſus ſit, & non potius genitiuus. Poetæ autem & alii interdum ſcriptores compendium illud iterum contrahentes, non centies ſeſtertium, ſed centies tantum dicunt, vt in exemplis ſupraſcriptis, ſubintelligi volentes centena millia ſeſtertium: vt in illo Martialis Epigrammate in *ſecundo libro*:

Illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Decies enim centena millia intelligendum: vt *apud Iuuenal.*

—— Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo ——

Quam magnam eſſe pecuniam ex Horatio in *primo Sermonum* intelligimus:

—— Decies centena dediſſes
Huic parco, paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis.

Aſconius quodam in loco; *Luſcius notus Centurio Syllanus, diues e victoria factus, nam amplius centies poſſederat.* Cæterum ex obſeruatione antiquorum didici, nunquam infra denarium numerum ſic eſſe eos locutos, vt dicerent ſepties, vel octies, vel nouies ſeſtertium: ſed intra denarium per millia vel ſeſtertia loqui ſolitos. Cicero *libro I. Epiſt. ad Atticum: Lucio Cincio ſeſtertia nongenta pro ſignis Megaricis, vt tu ad me ſcripſeras, curaui.* Et pro *Cluentio*: *Initio permagnam pecuniam popoſcit, poſt ad id peruenit quod confici potuit, & ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit.* Idem: *Sedecim dico Iudices, vt Oppianicus abſolueretur, corrumpendos fuiſſe: ad Stalenum ſexcenta & quadraginta millia nummum eſſe delata.* Et *ad Ruffum* ſcribens *in quinto Epiſt. Nam de ſeſtertiis nongentis millibus certe ita relatum eſt, vt tu ſiue frater tuus referri voluit.* Supra decem per aduerbium & genitiuum antiqui fere locuti ſunt, vt in exemplis omnibus ſuperius adnotatis. Non me latet apud Plinium *libro XXXVI.* ad ſeſtertia mille legi, & ſeſtertiis mille ducentis: ſed vetuſta lectio non adſtipulatur impreſſis libris. Tranq. *in Caeſ. Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit, cui & proximo ſuo Conſulatu ſexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt.* Sic Plin. *lib. IX. de Lollio: Vt neptis eius quadringenties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas.* In quibuſdam tamen exempla-

Mos loquendi priſcorum.

emplaribus ſeſtertio legitur. Tranq. *in Caligula: Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum præconem ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem ſibi, præteriret: ne dicendi finem factum, quoad XIII. gladiatores ſeſtertium nonagies ignoranti addicerentur.* Quo tamen in loco non dicendi, ſed licendi lego contra fidem exemplarium, id eſt, licitandi in auctione. Verum ſeſtertium in ſuperioribus exemplis gignendi caſu dicitur, vt apud Ciceronem in *Verrem actione prima: Cognoſceret ex me popu. lus Rom. quid ſit quod iudiciis ad Senatorium ordinem translatis, ſublataque populi Romani in vnumquemque noſtrum poteſtate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris ſeſtertium tricies prætorium hominem honeſte non poſſe damnari.* Quæ verba licet notis ſcripta ſint in libris impreſſis, Aſconius tamen ita legit: *In quo more loquendi (vt ſupra dixi) aliquid ſubaudiendum facile intelligimus, vt ſit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus ſeſtertium: & quoad XIII gladiatores nonagies centenis millibus ſeſtertium addicerentur Saturnino dormitanti.* Seſtertium enim per ſyncopam pro ſeſtertiorum dicitur, vt autor eſt Cicer. *in Oratore perfecto.* Frequentius tamen per ablatiuum legitur, vt Tacitus *libro XVI. Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent.* Plinius ad *Caluiſium libro tertio, Epiſt. Vt ſcias quanti videantur poſſe emi, ſeſtertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint: verum ex hac penuria colonorum, & temporis iniquitate, vt reditus agrorum, ſic etiam precium retro abiit. Tricies ſeſtertio,* pro tricies centenis millibus dixit *Plinius*: tametſi vir alioquin & doctus & diligens, opinione inueterata omnium enarratorum ductus, triginta millibus id verbum interpretatus eſt. Valerius *libro IX. de Cneo Domitio & L. Craſſo* loquens: *Quem cum continuo Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atque vt reſpondit ſexagies ſeſtertio: Quo ergo eam*, inquit, *minoris fore æſtimas, ſi decem arbuſculas inde ſuccidero?* Ipſe *tricies ſeſtertio* inquit *Domitius.* Apud *Ciceronem in Philip. II.* ſeſtertii in genitiuo legitur: *Syngrapha ſeſtertii centies per legatos viros bonos, ſed dimidios & imperitos facta in gynæceo.* Sic apud *Tacitum libro XII. Fixum eſt ære publico Senatusconſultum, quo libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur.* Idem: *Eodem oratore Bononienſi Colonia*

Suetonii locus.

Seſtertio.

Seſtertii.

lonia igni hauſtæ ſubuentum eſt centies ſeſtertii largitione. In Tranquillo ſemel omnino legi, vbi in *Tyberio* ſic inquit: *Publicæ munificentiam bis omnino exhibuit, propoſito millies ſeſtertio gratuito in triennii tempus.* Illud apud *Tacitum* aut mendoſum eſt, aut inſolens: *Bis & vicies mille ſeſtertium donationibus Nero effuderat.* Millies enim lego, non mille. Liuius poetarum more abſolute dixit *libro octauo de bello Macedonico*: *In L.* inquit, *Scipione malim equidem mendum quam mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atque argenti, & potius quadragies, quam ducenties quadragies litem æſtimatam, eo magis, quod tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo requiſitam P. Scipione in Senatu tradunt, librumque rationis eius cum L. fratrem ferre iuſſiſſet, inſpectante Senatu ſuis ipſum manibus compreſſiſſe, indignatum quod cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur.* Vbi tamen non compreſſiſſe, ſed concerpſiſſe lego. Sic Cicero *in frumentaria*: *Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum eſt.* Illud Plinii *ad Caluiſium in quinto Epiſtolarum*: *An cui de meo ſedecies contuli*; ita lego: An cui de meo ſeſtertium decies contuli, huic CCCC. millia paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? Quadringenta enim ſeſtertia, tertia pars eſt duodecies ſeſtertium, & paulo amplior tertia parte decies ſeſtertium, id eſt mille ſeſtertiorum. Fuit autem cum exiſtimarem omnino, ita loquendum eſſe, vt poſt aduerbium ſemper genitiuum pluralem ſubiungeremus, hoc modo qui ſupra relatus eſt; Hominem prætorium minoris ſeſtertium tricies damnari non poſſe; &, Sexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt; & apud *Cornelium Nepot. in vita Pompo*: *Tantaque fuit moderatione, vt neque in ſeſtertium vicies quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide gesſerit: neque in ſeſtertium centies affluentius vixerit.* Aliquandiu igitur ita loquendum arbitratus ſum, quoniam ſermo integer hoc poſcere videtur, in quem contracta oratio ſic reſoluitur, ſexagies centenis millibus ſeſtertium nummorum margaritam mercatus eſt. Quare illum loquendi modum; Quadragies ſeſtertio ſolatus eſt: &, Libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor: iudicabam errore legentium, librariorumque ignorantia in exemplaribus inualuiſſe. Aliter tamen nunc cenſeo, quum huiusmodi locutione, etſi contra rationem recepta,

Taciti locus. *Liuii locus.* *Plinii locus.* *Seſtertio quadragies.*

pta, tamen libri magnorum autorum ſcateant, quale illud Ciceronis in *Salluſtium ſimile* ſupradictis : *Ne cauſam diceret, ſeſtertio duodecies cum Cenſore paciſcitur*; vel cum Cæſare potius, vt in antiquo legimus. Vnum in *pratura vrbana* locum notaui pluraliter enunciatum, hoc modo: *Hinc ſeſtertium quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, teſtibus planum faciam.* Quod ſic reſoluitur; Quaterdecies centena millia ſeſtertium numerata: quæ autoritas omni refutatione maior mihi viſa eſt. Contra tot tantorumque ſcriptorum autoritatem mouere nos non poteſt *Lampridii dictum in Heliogabalo*: *Nunquam minus ſeſtertiis centum cœnauit*, hoc eſt, argenti libris triginta: aliquando autem tribus millibus ſeſtertiis cœnauit, omnibus ſupputatis quæ impendit. Antiqui enim ſcriptores non tria millia ſeſtertia, ſed tricies ſeſtertium dicebant. Inter claſſicos autem ſcriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capitolinus numerari meruerunt. Auſim enim affirmare raro antiquos vltra mille ſeſtertia ſcripſiſſe; ac neſcio etiam an rariſſime mille dixerint: quomodo nunquam aduerbiis vſi ſunt infra denarium numerum, alioquin ambiget ſermo inter ſingulos millenosque nummos. Qui enim minus intelligas his Lampridii verbis Heliogabalum tribus millibus nummum cœnaniſſe, quam ter millies millibus, id eſt, tricies centenis millibus? & tamen Lampridius plus omnino centenis millibus dicere voluit, id eſt, centenis ſeſtertiis; alioquin etiam parum Latine dicitur tria millia ſeſtertia, & tribus millibus ſeſtertiis, etiamſi apud Ciceronem ita legatur pro *Cluentio vel in libris membranaceis. Stalenus ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit*; & ſæpe alibi apud *Columellam, Plinium*, & alios: quæ mendoſa eſſe facile conficimus; nam & apud Ciceronem poſt alteram ab eo loco chartam ſequitur, ſexcenta & quadraginta nummum millia ad Stalenum eſſe delata. Sic pro *Rabirio*: *Quid vociferabere, decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa*? vbi talentum gignendi caſu lego, quomodo legendum eſſe apud Curtium ex membranaceo codice admonitus ſum; hic enim error volumina paſſim iam olim occupauit, errore librariorum, qui ea verba numerorum quæ notis ſcripta erant, vel vna aut altera ſyllaba dimidiata, integra tranſcripſerunt, nec

Ciceronis pro Cluentio locus.

Ciceronis pro Rabirio locus.

 nu-

numerandi rationem antiquam, nec Latine loquendi tenentes; & alioquin ſeſtertius nummus, & ſeſtertium genere neutro caliginem multam legentibus offuderunt. Nam vt pro nummo *Seſtertium.* ſeſtertium in recto dictum ſit, mihi perſuadere non poſſum, etiam ſi apud *Feſtum Pliniumque* ſemel legatur, ſed ex collatione antiquorum voluminum ſuſpectum locum Plinii animaduerti. Vt autem vsquequaque priſcam elegantiam, multa iam rubigine ignorantiæ exeſam, ita reddamus interpolem, vt ex priſtino nitore deſiderari nihil poſſit, vnum tantum locum Ciceronis *ex Pratura vrbana* citabimus, qui ad hoc oſtendendum cum præcedentibus ſatis erit, in qua oratione de rationibus Quæſturæ prouincialis relatis a Verre loquens ſic inquit verba ipſa ratio- *Cicer. locus.* num referens: *Accepi vicies ducenta trigintaquinque millia, quadringentos ſeptemdecim nummos; dedi ſtipendio, frumento, Legatis, Proquaſtori, cohorti Pratoria, ſeſtert. mille ſexcenta XXXV. mil. quadringentos decem & ſeptem nummos, reliqui Arimini ſeſtertium ſexcenta millia: Hoc eſt rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit?* Quæ verba ex collatione Aſconii contra fidem exemplarium emendauimus, & niſi hoc modo legantur, ratio expenſi acceptique non quadrabit, quam neceſſe eſt quadrare ſi ſenſum Ciceronis percipere volumus. Siquidem ille Verrem Carbonis Quæſtorem pecuniam publicam auertiſſe criminatur, falſis ac commentitiis rationibus ad ærarium relatis. Eas autem commentitias hoc argumento probat, quod acceptorum expenſorumque paginæ ad nummum quadrarint, ita vt nihil ſuperfuerit reliquamenti: quod fieri vix potuit niſi in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti vicies centena millia & ducenta trigintaquinque millia & quadringentos decem & ſeptem nummos habuiſſet, Verres ſeſtertia (vt ita dicam) mille & ſexcenta XXXV. quadringentos XVII. nummos, variis nominibus expenſa reip. tulit, & ſexcenta ſeſtertia Arimini depoſuiſſe ſeſe adſcripſit, ne de reſiduis pecuniis teneri videretur. Notandus eſt ergo loquendi modus antiquorum: Accepi vicies & ducenta, hoc eſt bis & vicies ſeſtertium, quod Cicero vel Verres potius dixiſſet, niſi minores illas ſummas addendas habuiſſet, id eſt XXXV. millia quadringentos nummos. Notandum tamen

Digitized by Google

tamen quod ſeſtertia mille ſexcenta dixit pro ſedecies ſeſtert. Verris verba referens, quod rarum eſt, vt vicies ducenta, pro bis & vicies. Cæterum illum Lampridii locum alioquin mendoſum eſſe ex ſequentibus apparebit, vt pro XXX. libris CCL. legi debeat: niſi fateri malim Lampridii tempore priſcum illum morem loquendi iam obſoletum fuiſſe, vt & ipſam linguam prope Latinam. Interim tamen hoc velim lectores ſibi perſuadeant, ita me omnia percepta, probata, comprehenſa, perſpicua, indubitata, demonſtrata denique ac plane non controuerſa relicturum, vt poſthac referri earum rerum quæſtio ex iis ſcriptoribus non poſſit, qui ſecula ſua ſtylo nobilitauerunt. Verum eo iam progreſſa eſt commentatio, vt primus hic liber finem accipere commode poſſit. Aſſis enim partiumque eius ſignificatus, atque eorum verborum vſum quam latiſſime patentem apud antiquos, expoſuimus, ita vt nihil addi ad prædicta (vt exiſtimo) poſſit, quin a nobis in ſequentibus expectandum ſit. Diximus quid ſit ſeſtertius, quid ſeſtertia, quid ſeſtertium cum aduerbiis numeralibus iunctum: vſumque eorum verborum oratoribus & poetis multipliciter vſurpatum addidimus, omniaque (vt opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumque emendatis ſcriptorum autoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere videbantur. Hac igitur fine librum primum claudemus, vt hoc velut interſpiratu recolligere impetum ad ſecundum actum non minus argumentoſum poſſimus.

GVLIEL-

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS
CONSILIARII REGII
De
ASSE
ET
PARTIBVS EIVS
Liber II.

REſtat pars immenſi laboris in hoc libro explicanda; etenim prima illa opera quaſique ærumna exantlata, demum quod actum erat, parum videri cœpit, niſi & altera lucubratio ei haud dubie connexa & velut e veſtigio ſequens, inſtauraretur. Et quidem exiſtimaui (vt eſt animus humanus nullo inuento niſi ſuis numeris omnibus cumulato explebilis) qui a nobis hactenus dicta probaſſent, haud tamen ipſos in iiſdem acquieturos, niſi vt antiqui pecuniæ calculi deprehenſa vocabula ego me tenere conſiderem: ſic etiam eorum æſtimationem colligerem. Etenim quonam tandem pacto commercium iuſtum plenumque cum ætatis priſcæ monumentis habebimus, ſi eorum numiſmatis indicatio exactaque æſtimatio nos fugerit? Perinde atque ſi huius ætatis negociatores in gentem exteram & incognitam merces petant, quæ quanti ab ea gente indicentur, non percipiant, ſed pro ſuo quiſque captu precium iis ſtatuant. Quare omnino faciendum nobis eſt in hoc opere, vt nihil poſthac memorabile aut apud quenquam Latinorum, aut apud Græcos hiſtoricos de rerum preciis aut de publicis priuatiſque opibus legatur, quin id a nobis ad nummum ære nobis æquali æſtimetur; ac ne id quidem modo, ſed etiam vt Atti-

cum

cum argentum Romano permutemus, ac porro etiam commentantes eousque pergamus, vt vel corollarium pronunciatæ dicendarum rerum ſummæ addidiſſe iudicemur. Quod cum effecerimus, (facturum enim omnino me recipio) quid iam cauſæ erit, quin omnes libri Græci in Latinam linguam, aut Latini in vernaculam verſi, hac omnino parte illuſtrati videantur & explanati? Hoc autem vt aſſequamur, ab integro rurſus ordiendam rem habemus. Itaque vt antea dictum eſt, Seruius rex primus æs ſignauit; ſignatum eſt autem nota pecudum, vnde & pecunia appellata. *Maximus autem cenſus* (inquit Plinius) *centum & decem millia aſſium illo rege fuit;* & ideo hæc prima claſſis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus, millia aſſium in- *Millia æris.* telligere debemus. Liuius *libro V. ab Vrbe condita de Camilli exilio* loquens: *Abſens* (inquit) *quindecim millibus grauis æris damnatur.* De hoc loquens Plutarchus *in eodem Camillo* ita inquit: Ἐκεῖνος μὲν οὖν μεταστὰς ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην, τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσαρίων ἔχουσαν, ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον, χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι, ἀσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ δεκάχαλκον. οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. *Ille igitur cum ſolum iam vertiſſet, indicta cauſa deſertoque iudicio damnatus eſt, cuius multa quindecim millium aſſium fuit: qua ſumma ad argenti ſupputationem relata, fiunt mille & quingentæ drachmæ. As enim tunc erat pecunia, & ita decuſſis denarius vocabatur.* Ex quo intelligemus denarium fuiſſe argenteum, *Denarius.* & denis aſſibus valuiſſe. Aſſis autem a Plutarcho pro æreo nummo ponitur; nam Latini aſſem nunquam argenteum nomiſma appellauerunt. Iam igitur habemus ex Plutarchi autoritate centum & decem millia æris, quæ olim prima claſſis, id eſt, ſummus cenſus fuit, vndecim millia drachmarum valuiſſe: & ſupra probatum eſt autoritate Plinii drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe; ita iam conſtat, centum millia æris, qua- *Centum æris millia.* draginta ſeſtertium millia valere, cum quaterni ſeſtertii denos æris aſſes valeant. Sic Camillus quum quindecim æris millia diſſoluere nequiret, id eſt, ſex millia nummum, exilii cauſa ſolum vertit. Appellatione autem æris aſſem intelligi conſtat ex Tranquillo *in Auguſto: Caium,* inquit, *& Lucium adoptauit domi per aſſem & libram emptos a patre Agrippa.* Quod Tranquillus per

aſſem & libram dixit, lex XII. tabularum per æs & libram dicebat: quæ verba *in ſecundo libro Inſtitutionum Iuſtiniani* leguntur *ſub titulo de teſtamentis.* Gellius *lib. XIV. Tertium*, inquit, *teſtamentorum genus fiebat per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhibebatur.* Sed de hoc nos copioſe diſſeruimus in Annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat, & paruæ æſtimationis, vt ſupra demonſtrauimus, & *ex Catullo* patet illis verſibus:

Viuamus mea Leſbia, atque amemus,
Rumoreſque ſenum ſeueriorum
Omnes vnius æſtimemus aſſis.

Denarius autem argenteus decem libris æris, id eſt, aſſibus decem valebat, Et quinarius quinque, hoc eſt denarii dimidio, vt ſeſtertius quinarium dimidiatum valebat, hoc eſt duos aſſes & ſemiſſem. Erat & quadrans (autore Plinio) nummulus, qui & triuncis vel triunx vocatus eſt a tribus vnciis. Vt enim ſeſtertius quarta pars eſt denarii, ita quadrans quarta pars aſſis, hoc eſt libræ æreæ, quæ cum erat argentea, non aſſis argenteus, ſed libella dicebatur, vt ſupra docuimus. Fuit etiam triens nummus tertia pars aſſis. Cæterum quem quadrantem Plinius & triuncem appellat, Cicero teruncium appellauit *lib. III. de Finibus*, his verbis: *Interit enim magnitudine maris Ægei, ſtilla muria, & in diuitiis Craſſi teruncii acceſſio.* Et *ad Atticum libro V. Spero toto anno imperii noſtri teruncium ſumptus in prouincia nullum fore.* Varro, *Teruncius* (inquit) *a tribus vnciis dictus, quod ſit libellæ quarta pars, quomodo & quadrans aſſis.* Iam antea oſtendimus libram & minam centum drachmarum ac totidem denariorum fuiſſe; qua ratione patet quadringentos ſeſtertios in libra fuiſſe. Nunc centum ſeſtertios vno aureo valuiſſe docebo. Tranquillus *in Othone*: *Nullo igitur officii aut ambitionis in quenquam genere omiſſo, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat.* Plutarchus *in eodem* χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit, id eſt *aureum ſingulis diſtribuens.* Tacitus *de eodem lib. XVII. Flagrantibus iam multum animis velut faces addiderat Menius Pudens e proximis Tigillini; is nobiliſſimum quemque ingenio, aut pecunia indigum, & in nouas cupiditates præcipitem, alliciendo, eo paulatim progreſſus eſt,* vt

Quinarius. *Seſtertius.* *Quadrans.* *Triuncis.* *Triens.* *Teruncius.* *Seſtertii centeni aureo æſtimati.*

vt per ſpeciem conuiuii, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos diuideret: quam velut publicam largitionem Otho ſecretioribus apud ſingulos præmiis intendebat. Aureum Tranquillus & Plutarchus dixerunt, quod Tacitus centenos nummos dixit. Ita tamen, vt intelligamus Othonem non manu ſua (ne in ſuſpicionem affectati imperii veniret apud Galbam) ſed per Meuium Pudentem militibus dediſſe. Sed quod aureus centum nummis valuerit, facile ex ſequentibus conſtabit. Cum hoc dicto pugnat id quod a Iuſtiniano principe dicitur in Inſtitut. iuris ſub titulo *De ſucceſſione libertorum*, his verbis: *Sed noſtra conſtitutio ita cauſam definiuit, vt ſi quidem libertus vel liberta minores centenariis ſint*; id eſt minus centum aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, ac ſi pro mille ſeſtertius vnus aureus computetur) *nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione.* Nos vnum aureum centum ſeſtertiis æſtimamus, Iuſtinianus mille. Sed huic obiectioni ita reſpondeo, æſtimationem hoc in loco non iuſtam; & vt Græci appellant argyrognomonicam eſſe, hoc eſt a collybo vel nummulariorum taberna petitam, ſed pro arbitrio legem condentis factam, cui hoc placitum eſt de centenariis libertis ſancire, quod pridem lex Papia de millenariis ſtatuerat. Id quod mihi ſatis indicare videtur hæc particula, ac ſi. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facile (vt opinor) iudicabit Iuſtinianum legi Papiæ non in eo tantum derogaſſe, quod patronus olim liberto etiam liberis intra numerum ternarium extantibus in quadrantem ſuccedebat, ſed etiam in eo quod qui liberti olim centenarii dicebantur a centum ſeſtertiis, nunc centenarii dicuntur a centum aureis, quæ multo minor eſt ſumma. *Centenarii liberti.* Potuit & numerus corrumpi, vt mille pro centum legatur, errore ex notulis orto, vt infra videbimus. Potuit & mille ſeſtertiis pro mille æris obrepere librariis ab eadem cauſa. Leges Papiæ multæ fuerunt, vel vna fuit multiplex. *Papiæ leges multæ.* Meminit Cic. *pro Archia legis Papiæ*, Tranquil. *in Claud.* Tertul. & Lactantius *libro I.* Mouere igitur dictum illud Iuſtiniani neminem debet contra tot tantorumque ſcriptorum autoritates. Seſtertius enim nunquam æreus fuit, ſed ab initio ſtatim duos aſſes & ſemiſſem va- *Seſtertius.*

 luit.

Digitized by Google

luit. Aſſis vero æreus erat. Plin. *de Ladano lib. XII. Precia ſunt laudatiſſimo in libras aſſes XL. de Hammoniaco: Precium optimi in libras aſſes XL.* In antiquiſſimis tamen utrobiq; aſſes XXX. legitur. Quando autem non addit nomen nummi, quisnam intelligendus ſit hæſito, vt *de Caſia ibidem: Precia nulli diuerſiora; optimæ in libras XL. cæteris XV.* Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrumne igitur aſſes, an ſeſtertios, an denarios intelligamus? Et rurſus *ibidem de Myrobalano: Precium in libras X.* Sic enim in antiquis legitur, licet in impreſſis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Caſia emendandus eſt, qui ſic in impreſſis libris legitur: *Frutex & Caſia eſt, iuxtaque cinnami campos naſcitur; ſed in montibus craſſiore ſarmento, tenui cute, quem conteri, atque in cinnamomo leuari & exinaniri precium eſt.* Ego ex antiquorum obſeruatione lego: *Quem contra atque in cinnamomo, labare & exinaniri precium eſt.* Supra enim *de cinnamomo* loquens Plin. *Viliſſimum virgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo ſumma gratia.* Illud leuius erratum *de Ladano* ſupradicto: *Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, Ladam appellent; etenim illi Ladanum vocant.* In eo loco ſæpe hæſi, antequam ex antiquis Ledam & Ledanum legendum eſſe deprehendi. *Eodem in libro de Bdellio: Precium ſincero in libras decem tantum.* In antiquis non tantum ſed terni legitur, fortaſſe pro ſeſtertii. Notum eſt enim ſeſtertium duabus virgulis erectis & ſemiſſe ſcribi ſolitum, vt hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod notam ternarii numeri librarii eſſe putauerunt, quantum coniicere poſſum. Verum aſſes XL. Plinius pro quatuor denariis dixit. Aſſes enim Plinius æreos nummos intelligit æris grauis libra valentes. Cornelius Nepos *de frugalitate Pomponii Attici* loquens: *Nec id (inquit) præteribo, quanquam nonnullis leue viſum iri putem: Cum inprimis lautus eſſet Eques Rom. & non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines inuitaret, ſcimus non amplius quam terna millia æris peræque in ſingulos menſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſolitum; atque hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus.* Millia æris dixit ad differentiam millium nummum vel ſeſtertium. Liuius *libro vltimo de ſecundo bello Punico, de Scipione* loquens: *Argenti tulit in ærarium pondo centum millia; militibus ex præda quadragenos*

Plin. locus.

genos æris diuiſit. Et *libro II. de bello Macedonico de triumpho Quintii: Duceni quinquageni æris in pedites diuiſi.* Et rurſus *libro ſupradicto belli Punici: Legatis in ſingulos dona ne minus quinum millium, comitibus eorum mille æris.* Mille æris dixit pro centum drachmis, *Mille æris* id eſt, argenti libra : ſed genus nummi dati exprimere voluit. Et *libro nono de bello Macedonico. Senatusconſultum factum eſt vt ſingulis centena millia æris Quæſtores vrbani ex ærario darent.* Hoc in loco quadragena millia ſeſtertium intelligendum dico : quod niſi æris addidiſſet, ego centum ſeſtertia intelligerem : quanquam ſi exempla in medium afferam, vix controuerſias expediam. Plinius *lib. XV. de copia olei* loquens: *Vrbis quidem anno quingenteſimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coſſ. olei libra duodenæ aſſibus veniere : & mox anno ſexcenteſimo octogeſimo M. Seruius ædilis Curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo Rom. per totum annum.* Idem *libro XVIII. de arborum frugiferarum preciis* loquens: *Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummum, maiore ſingularum reditu, quam erat apud antiquos prædiorum.* *Mira precia pomorum Romæ.* Fidem hoc dictum excedet, ſi vera ſunt quæ diximus, vt nummi appellatione ſeſtertium intelligere oporteat, & ſic arboris vnius vſumfructum credamus in annos ſingulos duobus millibus ſeſtertium conductum a propola, vt in eo quæſtum faceret : & in eadem vrbe denas olei libras aut etiam duodenas ſingulis aſſibus aliquando venundatas, cum ſinguli ſeſtertii dipondium & ſemiſſem valuerint. Primum hoc reſpondeo, vilitatem illam olei ſemel aut iterum contigiſſe, quanquam non tam negociationem aut venditionem fuiſſe puto, quam largitionem ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, vt alibi dicetur. Poteſt etiam numerus deeſſe in ſuperiore loco Plinii, cum aſſibus tantum legatur, non ſingulis aſſibus, vt in ſequenti. Poteſt etiam vilitas tanta fuiſſe aliquo anno eo liquore exuberante, qui vltra annum non ſeruabatur : id quod Plinius ipſe his verbis ſignificat : *Vetuſtas oleo tædium affert, non item vt vino : plurimumque ætatis annuo eſt : prouida, ſi libeat intelligere, natura. Quippe temulentiæ naſcentibus vinis vti neceſſe non eſt, quinimo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries ; oleo noluit parci, fecitque ea neceſſitate promiſcuum & vulgo.*

 Me-

Memoria noſtra Pariſiis vno anno tanta fuit vilitas vini, vt inopia vaſorum quidam donare vel effundere cogerentur: quidam qui grandioribus cuppis condiderant, anno ſequenti magno vendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam ſingularum arborum attinet, non tam mirari id conuenit, quam id quod *ab eodem lib. XV. de perſicis duracinis* dicitur, quod genus ætate Plinii inſitione repertum eſt. *Æſtate*, inquit ille, *pracocia intra XXX. annos reperta, & primo denariis ſingulis venundata.* Et *paulo inferius*: *Precium*, inquit, *ſingulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius; longiſſima namque decerpto bidui mora eſt, cogitque ſe venundari.* His verbis plane ſignificat ſingula perſica ſeſtertiis primum quaternis venundata, poſtea augeſcente gratia (vt fit) aliquando precium ad tricenos nummos euaſiſſe; quare non mirum eſt ſingulas arbores bina millia nummum annuo reditu meruiſſe, cum ſeptem & ſexaginta poma hanc ſummam conficere potuerint, tricenis nummis ſingula venundata. Cauſam autem aſſignans tanti precii ſubdit Plinius: *Vndique pomum innocuum expetitur agris, vel agris*, vt in antiquis legitur. Huiusmodi hodie duracina (vt opinor) nomen retinent in Brittannia Aremorica. Transeamus ad reliqua. Idem Plinius *lib. IIX. Aſinum quadringentis nummis emptum Qu. Aſo Senatori* autor eſt M. Varro: *haud ſcio an omnium precio animalium victo, opera ſine dubio geruli mirifica arando quoque, ſed mularum maxime progeneratione, patria etiam ſpectatur in iis, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis.* Sic omnia habent exemplaria etiam antiquiſſima. Plinius admiratur aſinam Reatinam quadringentis nummis emptam, tametſi gerulam, & aratricem, & prolificam: exiſtimatque hoc precium maius eſſe omnium animalium precio, nedum veterinorum, & pluris tamen Romæ perſica XIV. veniſſe eodem autore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinii ſalebra huius inuenti noſtri curſum hactenus (vt arbitror) inoffenſum, aut moretur, aut plane interpellet: etſi quod ſequitur, addam, ne commentarii noſtri proceſſus hæreat. *Quæſtus*, inquit, *ex iis opima prædia exuperat. Notum eſt in Celtiberia ſingulas quadragenis millibus nummorum emi, ad mularum maxime partus.* Si nummi ſemper ſeſtertii intelliguntur, quonam modo hæc loca duo conue-

Duracina perſica.

Memorabilis aſinus.

Aſina Reatina.

uenire poſſunt? Hic ſi dixero locum mendoſum eſſe, tranſultare vtique confragoſa loca, non æquabili greſſu pertranſire dicar. Quod tamen quia & alibi neceſſario mihi faciendum eſt, hic a lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, vt ſi hoc inſtitutum meum hoc in loco, haud dubie inſigni, approbauero, valeat in futura quoque, ſiqua forte aurorum interitu deſtituentur teſtimonio. Audiamus igitur Varronem ipſum *libro III. rerum ruſticarum*, quem Plinius dicti ſui autorem locupletiſſimum eſſe cenſuit: in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium Senatorem ita inquit: *Quod ſi ea ædificia villæ non ſunt, quæ aſinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum oſtendebas apud te, nunc habent, metuo ne pro villa emam Oſtiæ in littore Seianas ædes.* Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipſum quadraginta millibus, vtrobique corrupte. Vt enim nummis pro millibus illic legitur, ſic quadraginta hic pro quadringentis: tametſi vix intra fidem id ſtabit cum ad æſtimationem millium nummorum venerimus. Hoc tamen cum ex Plinio videtur, qui prius hoc precium Romæ admiratus, mox translatitium in Celtiberia eſſe tradidit: tum vero *ex eodem Varrone libro ſecundo eiuſdem operis* his verbis: *Qui non habent eum aſinum quem ſuppoſuerunt equæ, & aſinum admiſſarium habere volunt, de aſinis quemque ampliſſimum & formoſiſſimum quam poſſunt eligant, quique ſeminio natus ſit bono, Arcadico, vt antiqui dicebant, vt nos experti ſumus, Reatino, vbi tricenis ac quadringentis millibus admiſſarii aliquot venierunt.* Quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego; quanquam hic rurſus æſtuare neceſſe eſt. Idem enim Varro alibi *de eligendo pecore* loquens: *Primum*, inquit, *vt bonum pares pecus, ſcire oportet qua ætate quamque pecudem parare habereque expediat; altera pars, cognitio formæ: tertia pars eſt, quo ſeminio quærendum. Hoc enim nomine aſini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, vſque eo, vt mea memoria aſinus venierit ſeſtertiis millibus ſexaginta, & vna quadrigæ Romæ conſtiterint quadringentis millibus.* Semel iam teſtati ſumus, vbicunque apud antiquos ſeſtertiis & millibus coniunctim dicitur, non ſeſtertiis, ſed ſeſtertium legendum. Quare hic ſeſtertium, non ſeſtertiis lego. Sed loca ſic citare neceſſe eſt, vt apud autores leguntur: quod in vniuerſum

ſum dictum eſſe velim. Sed quod ad rem pertinet, Varro in perſona Scrophæ miratur aſinum memoria ſua emptum ſexaginta millibus, & aſinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinii neceſſe eſt, ita tamen, vt lotos quidem pedes ex maculoſo loco conflictatione non multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium aſſerere, & tricenis ac quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioquin abnegare antiquis monumentis cogamur? Atque eadem opera locum Plinii inibi reſtituemus; quod enim in omnibus impreſſis libris legitur: *Nec niſi ſpatio ſe incumbant, alias atteruntur. Varia namque ſomnio viſa concipiunt, ictu pedum crebro: qui niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert;* vbi ego ex antiquis exemplaribus lego: *Nec niſi ſpatioſa incubitant laxitate, varia namque,* & cætera: illa enim duo verba: *alias atteruntur,* temere ab emendatoribus ſunt addita; quæ ſuperuacanea eſſe ſatis ex eo apparet quod ſequitur, *claudos illico fieri.* Et hic Hermolaus Barbarus vir ingenioſiſſimus gloriabitur ſe Plinium emendaſſe, altera etiam caſtigatione repetitum? Sed pergamus porro. Idem Plinius *libro decimo: Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria Clodii Æſopi Tragici hiſtrionis patina, ſexcentis ſeſtertiis taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo aut ſermone vocales, nummis ſex ſingulas coëmptas, nulla alia inductus ſuauitate, niſi vt in iis imitationem hominis manderet, ne quæſtus quidem ſuos reueritus illos opimos, & voce meritos. Dignus prorſus filio, a quo diximus deuoratas margaritas.* Ego antiquiſſimum exemplar habeo, in quo hoc verbum, nummis, deleritio loco ſcriptum erat, vt coniiciam non nummis, ſed millibus prius ſcriptum fuiſſe; omnino enim ſic legendum eſt. Centenariam enim patinam Æſopi fuiſſe intelligimus, id eſt centenis auibus ſtructam, millibus ſenis coemptis, vt in ſumma ſexcenta fierent ſeſtertia: de qua idem Plinius *libro XXXV. Nam nos,* inquit, *cum vnam patinam Æſopi Tragœdiarum hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertiis ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes.* Hæc & huiuſcemodi alia incredibilia omnino primore ſenſu videbuntur, ſed cum omnia in diſcuſſionem venerint, inuicem ſibi fidem vt faciant peruincemus. Opulentia enim Romana ſimul & luxuria intelligun-

Plinii locus.

Patina Æſopi.

ligentur, quæ inſtar (vt arbitror) habebunt hiſtoriæ cuiuſdam variæ & admirandæ. Sic enim rem temperatam oportuit, vt non magis in abaculo manus occuparetur, quam animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iam videamus de columbis apud eundem Plinium *libro X. Harum*, inquit, *amore inſaniunt multi, ac ſuper tecta exædificant turres iis, nobilitatemque ſingularum & origines narrant, vetere iam exemplo. Laxius Eques Roman. ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadringentis ſingula paria vendicauit, ut M. Varro tradit.* Licet in omnibus exemplaribus & Laxius & vendicauit legatur, tamen & L. Axius & venditauit lego, cum Varro de pullis earum loquens ita dicat: *Romæ, ſi ſunt formoſi, bono colore, integri, boni ſeminis, paria ſingula vulgo veneunt ducenis nummis: necnon eximia ſingulis millibus nummum: quas nuper cum mercator tanti emere vellet à L. Axio Equite Rom. minoris quadringentis denariis daturum negauit.* Hactenus Varro. Si ergo paria ſingula columbarum non ſemel, ſed ſæpe mille ſeſtertiis nummis vendita ſunt, aliquando etiam mille & ſexcentis, id eſt quadringentis denariis, cur non & aues humano ſermone vocales, ſex millibus eadem in vrbe vendi potuerunt? quas tamen apud Plinium ſex nummis emptas legimus, errore eorum ſeculorum, quæ in rei nummariæ verbis prorſus nihil viderunt. Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem ipſo autore referemus, qui *libro eodem de luſciniis* loquens ita inquit: *Certant inter ſe, palamque animoſa contentio eſt. Victa, morte finit ſæpe vitam, ſpiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ iuniores, verſusque quos imitentur, accipiunt. Audit diſcipula intentione magna, ac reddit: vicibusque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio. Ergo ſeruorum illis precia ſunt, & quidem ampliora quam quibus olim armigeri parabantur.* Ex his verbis ſignificatur luſciniarum magna precia fuiſſe, cum apud Columellam vinitor ſeruus octo millibus æſtimatus ſit, & pluris armiger venire vinitore ſolitus ſit, vt qui præſidium vitæ domino afferre poſſet. Quod ſi id quod ſequitur ſtatim apud Plinium, emendari à nobis potuiſſet, memorabile aliquod precium in medium attuliſſemus eius luſciniæ albæ quæ Agrippinæ dono data eſt. Id quoniam fieri non potuit, in vicem eius, locum alium eiuſdem capitis in prin-

Huius libri lectio vicem præbet hiſtoriæ.

Columbarum precia.

Plini locus.

Luſciniarum precia.

Digitized by Google

cipio ſtatim reſtituemus. *Noctuarum genus in Creta inſula non eſt, & etiam ſiqua inuecta ſit, emoritur. Nam hac quoque mira naturæ differentia, alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticumue, ſic & animalium non naſci, translatitiorumque inuecta mori. Mirum quidem eſt illud vnius generis aliti aduerſum; quænam eſt iis naturæ inuidia?* Sic in omnibus impreſſis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput intactum transmittente. Quæ verba cum mihi corrupta inter legendum viderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita reſtituenda duxi, vt poſt verbum animalium, diſtinctio fiat velut ſenſu finito: deinde ita inferamus; Non naſci, translatitium: inuecta mori, mirum. Quid eſt enim vnius generis ſaluti aduerſum? Translatitium hic pro ſolito, & in multis vſitato & communi inter multos, ponitur: quod verbum maxime Plinianum eſt. Ita patet in vno verſu Plinii quatuor errata a caſtigatoribus relicta. *De auiculis vocalibus* Plinius *alibi: Agrippina coniux Claudii Cæſaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem ſermones hominum. Cum hæc proderem, habebant & Cæſares iuuenes ſturnum, item luſcinias Græco atque Latino ſermone dociles, præterea meditantes in diem, & aſſidue noua loquentes longiore etiam contextu.* In diem autem, non in dies in omnibus libris legitur; ex quo intelligimus doceri ſolitas vt diebus diuerſis non eadem, ſed ſubinde nouum aliquid loquerentur. Summa igitur ſupradictorum eſt, mille ſeſtertium, & mille nummum, duo millia ac quingentos æris valere, & mille drachmas decem millia aſſium, & quatuor millia ſeſtertium. Porro centum drachmas vnam minam argenti efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At vero libras duas argenti & ſemiſſem, ſeu vt veteres dixerunt, duapondo & ſemiſſem mille nummum valuiſſe. Hoc etſi ſatis antea confirmatum eſt, tamen & auctarium hoc addemus, ne cuiquam non ſatisfaciamus in ea re in qua ab omnibus diſſentimus. Liuius *libro II. de bello Punico: In permutandis captiuis conuenerat inter duces Rom. Pœnumque, vt quæ pars plus reciperet quam daret, argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret.* De quo conuento Plutarchus in Fabio loquens; *Conuenerat*, inquit, *inter Rom. Pœnumque ducem, ex captiuis virum pro viro commutare, & qui plureis reciperet quam redderet, pro quolibet drachmas ducentas*

Plin. locus reſtitutus.

Translatitium.

Turdus ſocialis.

& quinquaginta ſolueret. Plutarchus quinquaginta drachmas pro ſemipondio dixit. Hic libens omiſerim, ſi poſſim, errorem Nicolai Perotti hominis de lingua Latina, vt illa ætate, bene meriti, qui *in commentariis ſuis de hac re* loquens ita inquit: *Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen ſignificat pondus duodecim librarum*; huiusque dicti autorem citat Liuium in loco ſupra dicto, quaſi Liuius pondo bina & ſex libras, non ſelibras vocabulo compoſito dixerit, quaſique in capita ſtatuerint Imperatores illi tricenas libras argenti: quod longe abeſt a vero: quanquam Perottus homo elegantiarum obſeruantiſſimus, videre illud debuit, Liuium non pondo bina & ſex libras dicturum vnquam fuiſſe, ſed ſenas potius libras. Hic nominare eos neceſſe non habui, qui eius errorem totidem verbis in ſuos ipſi commentarios retulerunt. Idem Liuius *lib. IX. de bello Maced. de cenſura Catoniana* loquens: *In cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit; ornamenta, & veſtem muliebrem, & vehicula quæ pluris quam quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre viatores vigtores iuſſit. Item mancipia minora annis viginti, quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris aut eo pluris veniſſent, vt ea quoque decies pluris quam quanti eſſent æſtimarentur.* *De hac item cenſura* Plutarchus *in eodem Catone: Vt igitur,* inquit, *in omnes animaduerteret, coegit veſtis, carpenti, mundi muliebris, & domeſticæ ſuppellectilis decuplum amplius in cenſum referri, quam earum rerum precium ſineret, ſi mille & quingentas drachmas exceſſiſſet.* His autoritatibus fidem omnino facio, centum drachmas mille æris valere: & pondo, id eſt libram, centum drachmis, & mille æris par fuiſſe. At denarium & drachmam eundem fuiſſe nummum, aut eiusdem certe ponderis & æſtimationis, autore Plinio demonſtratum eſt, & denarium quaternos valuiſſe ſeſtertios. Quare in ſingula pondo & in ſingulas libras minasque quadringentos ſeſtertios intelligere neceſſe eſt. Proinde operis inſtituti partem profligatam habemus, vel *materiem* potius (vt Plautino verbo loquar) *exaſceatam*: quam ſi coagmentare in inſtar operis abſoluti volumus, omnia ſcriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis neceſſe eſt: ita vt in opere tot autoritatibus compactili, nullus locus hiulcus, nulla commiſſura ſit conſpi-

Nicolai Perotti erratum.

Libra nummaria centum drachmas valet.

Digitized by Google

cipio ſtatim reſtituemus. *Noctuarum genus in Creta inſula non eſt, & etiam ſiqua inuecta ſit, emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia, alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticumue, ſic & animalium non naſci, translatitiorumque inuecta mori. Mirum quidem eſt illud vnius generis aliti aduerſum; quænam eſt iis naturæ inuidia?* Sic in omnibus impreſſis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput intactum transmittente. Quæ verba cum mihi corrupta inter legendum viderentur, tandem aditis antiquis exemplaribus ita reſtituenda duxi, vt poſt verbum animalium, diſtinctio fiat velut ſenſu finito: deinde ita inferamus; Non naſci, translatitium: inuecta mori, mirum. Quid eſt enim vnius generis ſaluti aduerſum? Translatitium hic pro ſolito, & in multis vſitato & communi inter multos, ponitur: quod verbum maxime Plinianum eſt. Ita patet in vno verſu Plinii quatuor errata a caſtigatoribus relicta. *De auiculis vocalibus* Plinius *alibi: Agrippina coniux Claudii Cæſaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem ſermones hominum. Cum hæc proderem, habebant & Cæſares iuuenes ſturnum, item luſcinias Græco atque Latino ſermone dociles, præterea meditantes in diem, & aſſidue noua loquentes longiore etiam contextu.* In diem autem, non in dies in omnibus libris legitur; ex quo intelligimus doceri ſolitas vt diebus diuerſis non eadem, ſed ſubinde nouum aliquid loquerentur. Summa igitur ſupradictorum eſt, mille ſeſtertium, & mille nummum, duo millia ac quingentos æris valere, & mille drachmas decem millia aſſium, & quatuor millia ſeſtertium. Porro centum drachmas vnam minam argenti efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At vero libras duas argenti & ſemiſſem, ſeu vt veteres dixerunt, duapondo & ſemiſſem mille nummum valuiſſe. Hoc etſi ſatis antea confirmatum eſt, tamen & auctarium hoc addemus, ne cuiquam non ſatisfaciamus in ea re in qua ab omnibus diſſentimus. Liuius *libro II. de bello Punico: In permutandis captiuis conuenerat inter duces Rom. Pœnumque, vt quæ pars plus reciperet quam daret, argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret.* De quo conuento Plutarchus in Fabio loquens; *Conuenerat,* inquit, *inter Rom. Pœnumque ducem, ex captiuis virum pro viro commutare, & qui plureis reciperet quam redderet, pro quolibet drachmas ducentas*

Plin. locus reſtitutus. Translatitium.

Turdus vocalis.

&

& quinquaginta ſolueret. Plutarchus quinquaginta drachmas pro ſemipondio dixit. Hic libens omiſerim, ſi poſſim, errorem Nicolai Perotti hominis de lingua Latina, vt illa ætate, bene meriti, qui *in commentariis ſuis de hac re* loquens ita inquit: *Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen ſignificat pondus duodecim librarum*; huiusque dicti autorem citat Liuium in loco ſupra dicto, quaſi Liuius pondo bina & ſex libras, non ſelibras vocabulo compoſito dixerit, quaſique in capita ſtatuerint Imperatores illi tricenas libras argenti: quod longe abeſt a vero: quanquam Perottus homo elegantiarum obſeruantiſſimus, videre illud debuit, Liuium non pondo bina & ſex libras dicturum vnquam fuiſſe, ſed ſenas potius libras. Hic nominare eos neceſſe non habui, qui eius errorem totidem verbis in ſuos ipſi commentarios retulerunt. Idem Liuius *lib. IX. de bello Maced. de cenſura Catoniana* loquens: *In cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit; ornamenta, & veſtem muliebrem, & vehicula quæ pluris quam quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre viatores vigtores iuſſit. Item mancipia minora annis viginti, quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris aut eo pluris veniſſent, vt ea quoque decies pluris quam quanti eſſent æſtimarentur. De hac item cenſura* Plutarchus *in eodem Catone: Vt igitur,* inquit, *in omnes animaduerteret, coegit veſtis, carpenti, mundi muliebris, & domeſticæ ſuppellectilis decuplum amplius in cenſum referri, quam earum rerum pretium ſineret, ſi mille & quingentas drachmas exceſſiſſet.* His autoritatibus fidem omnino facio, centum drachmas mille æris valere: & pondo, id eſt libram, centum drachmis, & mille æris par fuiſſe. At denarium & drachmam eundem fuiſſe nummum, aut eiusdem certe ponderis & æſtimationis, autore Plinio demonſtratum eſt, & denarium quaternos valuiſſe ſeſtertios. Quare in ſingula pondo & in ſingulas libras minasque quadringentos ſeſtertios intelligere neceſſe eſt. Proinde operis inſtituti partem profligatam habemus, vel *materiem* potius (vt Plautino verbo loquar) *exaſceatam*: quam ſi coagmentare in inſtar operis abſoluti volumus, omnia ſcriptorum dicta accommodare rebus iam explicatis neceſſe eſt: ita vt in opere tot autoritatibus compactili, nullus locus hiulcus, nulla commiſſura ſit conſpi-

Nicolai Perotti erratum.

Libra nummaria centum drachmas valet.

cua. Quod quanta vigilantia, quam acri intentione, quanto labore ſit effectum, quanto denique literarum amore ſuſceptum (nihil enim maius dicere de me poſſum) ex operis ipſius compage apparebit. Ego cum hæc proderem, quo magis exacte omnia perpenderem, libellam & ponduſcula in conſpectu habui, nomiſmataque antiqua aurea argenteaque ſatis multa, iampridem vt minime in hunc vſum parata, ſic admiratione viſendæ antiquitatis in deliciis habita. Eorum lectiſſimum quodque expenſare inſtiti, diligentia, vt arbitror, nummulariorum æmula. Quippe adulterata quædam viſuntur, & ad exemplar archetyporum fuſim cuſimque ita efficta, vt pro archetypis fallant, cuiuſdam (vt aiunt) pigmenti affrictu vetuſtatem ementientia. Vt igitur vnumquodque certiſſimam priſci æui notam habere videbatur, charactere vel collybo detrito, vel vetuſtate fugienti, & æui ſitu obſcuro, ita in libella a me ſtatuebatur. Inter argentea (vt auſpicato exordiar) vnum erat Ciceronis, vna parte integrum: in qua caput galeatum, decora facie plenaque, promiſſa cæſarie, & erecta e ceruice pendula; pone caput vnicum hoc verbum, Roma, ſcriptum erat, nihil in ambitu; ex altera parte, quæ ſemeſa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur, ſubter quem inſcripta hæc duo verba, M. Tullius; ſupra hæc verba X, litera maiuſcula, quam denarium ſignificare arbitrabar ex Valerio Probo: vnde decuſſare verbum videtur eſſe deductum, de quo ſupra dictum eſt. Nam in X litera, linea lineam in centro interſecat. Alterum fuit Cæſaris Dictatoris, in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naſo decore prominenti, oblongaque ceruice: a tergo ſub charactere quodam obſcuro Cæſaris nomen ſcriptum erat, prænomine nullo: ſed Dictatoris faciem ex ſcalptura antiqua noſcitare didici, quam Romæ vidi, cuius etiam exemplum ſcite effictum habebam in gemma. Erat etiam Auguſti, ea facie quæ a Suetonio deſcribitur, criſpo capillo ſolutoque, inſcriptione, Cæſaris Auguſti: a tergo ſimulachrum veſtibuli ædis ſacræ ternis altrinſecus his literis, *MAR. VLT.* videlicet ob Martis vltoris ædem ab eo extructam. Fuit & aliud eiuſdem, eadem inſcriptione, iiſdemque lineamentis formæ, ſimilique capillo: in quo adnotaui faciem læua parte prominentem contra aliorum nomi-

Nomiſmata priſca Budæus obſeruare inſtitit & expendere.

Recenſio nomiſmatum priſcorum.

Nomiſma Ciceronis.

Decuſſare.

Digitized by Google

miſmatum morem etiam eiusdem principis; ab altera parte erat ſtella radiis ad marginem vsque nomiſmatis expaſſis, crinito vno radio, tranſuerſaria inſcriptione, Diui Iulii; quod intelligimus percuſſum ab eo fuiſſe poſt ludos funebres Cæſari conſecratos in honorem ſtellæ crinitæ quæ ſeptem diebus apparuit. Tertii generis fuit etiam eiusdem, iisdem lineamentis, habituque eodem capitis, niſi quod oculus dexter eminebat contra quam in ſecundo: a tergo animal erat hirciuis cornibus, ac villoſo mento, duobus tantum cruribus, iisdemque biſulcis, quibus quaſi brachiis orbem amplexabatur, omnino armorum tenus hircus, cætera piſcis, cuidam rei incumbens, quam agnoſcere non potui: inſcriptione vnius nominis Auguſti. Id fuit genus nummi quod Auguſtus ſyderis Capricorni nota percutere inſtituit ob geniture ſuæ honorem, quam ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ exiſtenti viuo adhuc Iulio Cæſare prædixerat imperatoriam eſſe. Quare cum thema ſuum natalitium, id eſt horoſcopi configurationem inuulgari vellet, huiusmodi nummum percuſſit, vt autor eſt Suetonius. Habebam vnum a M. Agrippa ob Conſulatum percuſſum, facie nec Iulii nec Auguſti, hac inſcriptione, Cæſar diui Iulii F. altera pars pura erat, in qua media hæc erant verba ſcripta: *M. Agrippa Coſ. deſig.* Vnum inſigne notaui Auguſti & Antonii in Triumuiratu Reipub. conſtituendæ, ex altera parte Auguſti facies male expreſſa, hoc lemmate, *Cæſar Imp. III VIR. R.P.C.* in auerſa parte facies M. Antonii ea plenitudine oris quæ a Plutarcho deſcribitur, & ex Cicerone intelligitur in ſecunda Antoniana, criſpo ſolutoque capillo, ea ceruicis craſſitudine, ex qua illam firmitatem corporis coniicere poſſes, quam ei Cicero in ea oratione obiicit, hoc epigrammate, *M. Antonius III VIR. R.P.C.* reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi, quæ notis ſignificabantur; cæterum ſcite expreſſa facies, & pulchrioribus literis circumſcripta, quam ea pars quæ Auguſto dicata erat. Verum (vt quod nunc agitur, agamus) cum horum aliorumque nummorum pondus ad libellam exigerem, id eſſe verum deprehendi quod autore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano comprobatur, drachmam ſcilicet Atticam denarii Romani pondus habere. Quod vt docere poſſim,

Genitura Auguſti.

Digitized by Google

rem ad pondera noſtra examinabo: ſed ita, vt a nemine non intelligar. Libram noſtrates duplicem habent. Zygoſtatica libra eſt quæ regia dicitur, qua negociatores & pigmentarii aromatariique vtuntur, omneſque omnino qui appenſas merces venditant. Hæc ſenumdenum vnciarum eſt. Eius ſemiſſem monetarii & aurifices & vaſcularii libram ſibi fecerunt, marcam eam vocantes. Hac nos libra nunc vtemur ad id docendum quod ſuſcepimus. Libram igitur Romani in XII. vncias diſtribuebant, & vnciam in octo drachmas. Huius libræ beſſem, ſelibram noſtram regiam eſſe dico, cuius modus a Zygoſtate publico ſtatuitur Pariſiis. Huius muneris fit mentio *in lege altera de ponderatoribus libro X. Codicis.* Hoc beſſe nunc vtemur pro libra quam marcam vocitamus, eamque in vncias octonas diſtribuemus, vnciamque rurſus in totidem drachmas, & drachmas ſingulas in terna ſcrupula: ita vt hemidrachmium ſeſquiſcrupulum valeat. Primum hoc dico, drachmam Romanam & Atticam a noſtris vocitari groſſum, & ſcrupulum denarium, & ſemigroſſum eſſe nobis ſemidrachmam Atticam: quam drachmam noſtri ſterlinos duos & dimidiatum eſſe dictitant: qua ratione pondus noſtrum facile congruet cum antiquo: hoc modo teneamus, libram noſtram cum Latina libra comparatam, ſubſeſquiplam proportionem habere, quam habet bes ad aſſem; quippe cum libra noſtra (de octonaria ſemper loquor, quam marcam vocitari diximus) quatuor & ſexaginta groſſos capiat, id eſt octies octo: ſi trientem addideris beſſi, id eſt duos & triginta groſſos, ſeu quaternas vncias: libram vtique efficies plenam antiquam, ſex & nonaginta drachmis conſtantem, vt antea dictum eſt: qui numerus exit ex vnciarum numero per drachmarum numerum multiplicato, hoc eſt ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt exacta libræ ratio: cui tamen ſemunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum mina Græca exæquata ſit, & plane ſit centenaria. Erit ergo libra Latina non modo ſeſquialtera noſtræ libræ, id eſt ſeſquilibra noſtra, ſed etiam præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explicationem, quod groſſus noſter cum

Libra Pariſina. *Libra Zygoſtatica.* *Libra nummularia.* *Marca.*

Groſſus pro drachma Attica. *Scrupulus pro denario Gallico.* *Sterlinus.*

Libra Romana eadem cum mina Græca.

drachma Attica conuenit, & denarius cum ſcrupulo. Groſſo autem vocabulo vtar non verecunde, cum Latinum verbum ſit, licet alio ſignificatu antiquis vſurpatum. Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari; ſed illud mox viderimus; nullam enim omnino aut præuaricationis ſuſpicionem, aut conniuentiæ lectori relinquemus; omnia in diſquiſitionem vocabuntur, cum omnia diſſoluere poſſimus vel Herculis nodo perplexa: ſuſtineant tantum lectores iudicia, quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in ſingulas libras, centenas drachmas ſtatuendas eſſe: alioqui ſingula ſeſtertia contra omnium ſcriptorum autoritatem denariis denis deficerentur, & ſingula millia quadragenis ſeſtertiis nummis: cum luce clarius oſtenſum ſit quaternos ſeſtertios in ſingulis denariis drachmiſque Atticis fuiſſe. Verumenimuero cum nomiſmata iam dicta cum aliis permultis exquiſita libra penſitarem, deprehendi Tullianum illud, & illud Auguſti Capricorno ſignatum, aliaque nonnulla, ita pendere drachmam, id eſt groſſum noſtrum, vt lanx ex æquilibrio facile cum noſmimate vergeret: contra autem duo illa, quorum alterum Cæſaris Dictatoris, & alterum Auguſti ſtellatum erat, tam maligne groſſum pendere, quam illa priora prolixe: vt tantundem iſtis percuſſorum auaritia deceſſiſſe diceres, quantum illis acceſſiſſe benignitate ſeculorum, & bona fide. Triumuirale, æquilibrium faciebat, quaſi ſeueris magis quam benignis autoribus. In Marci Agrippæ nummo bilanx raptim ſidebat a pondusculo, quæ in iuſto nomiſmate etiam ſurrigi debet. In eo quarta & viceſima pars (vt minimum) non detrita, ſed detracta videbatur: in aliis itidem permultis par fere deceſſio, vt in eo Auguſti, qui a poſtica facie hanc inſcriptionem habet, *Ob cives ſeruatos*: quam ambit corona graminea; ſed tamen vt quiuis facile iudicaret drachmæ pondere inſtitutas eorum formas fuiſſe, eaque ipſa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorum temporum, vt Maximini Imperatoris, & aliorum principum, in queis & matris Alexandri, hoc lemmate, *Iulia Mamea Aug.* literis iam a Romanis degenerantibus, ac ſemibarbaris: cæterum argento & pondere ſupra dictis deteriora. Hæc ſufficere arbitratus ſum ad exami-

na-

Digitized by Google

nationem ponderis: quod non in meis tantum, ſed etiam in alienis nummis exegi, quæ plurima & omnium prope Conſulum, atque principum vidi. Confectum igitur iam habemus, libram Romanam centum groſſos noſtros habuiſſe. Quare ſi huius temporis æſtimationem ſequi volumus, in ſingula pondo Romana, decem & ſeptem Franciſcos, tres ſolidos turoneos, & & nouem denariolos ſtatuere neceſſe eſt. Æſtimationem nunc legitimam ſequor & edictalem, non negociatoriam & vulgarem. Edicto enim principali libra argenti vndecim Franciſcis æſtimata eſt, licet paſſim duodecim iam veneat. Cum enim (vt diximus) libra antiqua ſeſquiplex fuerit noſtræ, & præterea ſemunciam habeat: pro duodecim vnciis, ſedecim franciſcos & decem ſolidos numerabimus: pro ſemuncia tredecim ſolidos, & nouem denarios. Ita fit, vt mille nummi, id eſt ſingula ſeſtertia, æſtimari a nobis duobus & quadraginta franciſcis, vndeuiginti ſolidis & quatuor denariis debeant, vel (vt ſumma rotundetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta franciſcis; hi porro ducatos duos & viginti, & trigintaquinque ſolidos turoneos faciunt: quibus ſi duos ſolidos & ſemiſſem addas, fient ducati tres & viginti. Ducatos legitima æſtimatione accipio, vt triginta ſolidis Pariſinis valeant, id eſt ſolidis turoneis trigintaſeptem & ſemiſſe. Hactenus igitur legitimam iuſtamque æſtimationem in ſingula millia nummum habemus: niſi quod octo denariolos addidimus, id eſt beſſem ſolidi. Huic ſummæ ad vulgarem æſtimationem argenti paulo minus quatuor francici deſunt; nam cum argenti libra octonaria vulgo duodenis franciſcis permutetur propter argenti inopiam, & nomiſmatis ieiunitatem, in ſingulas vncias ad legitimum precium bini ſolidi & ſemis accedunt: quas vncias in ſeſtertiis ſingulis tricenas ſingulas eſſe liquet ex iis quæ ſupra diximus: atque eo amplius quadrantem vnciæ, id eſt binos groſſos; hi autem ſolidi paulo plus duobus ducatis valent æſtimatione antedicta: qua ratione fit, vt in ſingula ſeſtertia, ſi extendere precium velis vulgari iudicio, quinque & viginti ducatos ſtatuere, aut certe totidem noſtros ſolatos aureos poſſis. Ego tamen ad legitimam æſtimationem nihil adderem, ſi commodum aliquem numerum in

Æſtimatio prædictorum nomiſmatum.

Seſtertiorum æſtimatio.

Ducati.

in eo nactus eſſem, quo veluti radice vti ad maiorum ſummarum cumulationem poſſem; id quoniam fieri nequit, quindecim tantum ſolidos adiiciam, vt mille nummum, quinque & viginti aureis coronatis æſtimetur, id eſt quadragintatribus francicis & dodrante: cum eo vt coronatum quinque & triginta ſolidis eſſe intelligamus, quanti ſcilicet locabatur vbere re nummaria. Solidos autem ſemper appello qui duodenarii nunc dicuntur, in Italio non ignoti. Proinde tandem accedamus ad exempla, quaſique pedem cum rerum explicatione conferamus: & primum illud videamus Tranquilli *in Auguſto*, quod corruptum eſſe, non emendatum ab enarratoribus diximus: *Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit.* Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, tametſi hoc tempore ea verba intelligi non poſſe exiſtimauit. Nos duodecies ſeſtertium docuimus ſignificare duodecies centena millia ſeſtertium nummum, & ſingula millia, quinque & viginti coronatos taxandos conſtituimus. Si igitur mille ac ducentos quinquies & vicies numeraueris, triginta millia coronatorum cenſum Senatorium fuiſſe comperies: & ex Tranquillo hoc noueris, Auguſtum cenſum Senatorium ex viginti millibus aureorum huiuſmodi ad triginta millia auxiſſe. Quo autem expeditius lector rationem eorum quæ dicenda ſunt, ineat, hoc tenere oportet, centum ſeſtertia, duo millia & quingentos aureos coronatos valere, hoc eſt centies vicenoſquinos. Vt autem ad hunc locum ægre & ſuſpirioſe atque anhelabunde euaſimus, ita ab hoc loco iam per prona eademque amœna aliquamdiu euagari licebit. Idem Tranquillus *in Cæſare*: *Ludis Decius Laberius Eques Rom. mimum ſuum egit, donatusque quingentis ſeſtertiis & annulo, ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtram tranſit.* Laberius poeta donatus eſt cenſu Equeſtri, id eſt coronatorum noſtrorum XII. millibus & quingentis; ſic enim loqui mihi per anticipationem permittam, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint: quo expeditius hoc munere defungar. Macrobius *libro II. Satur. Laberium aſperæ libertatis Equitem Rom. Cæſar quingentis millibus inuitauit vt prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos quos ſcriptitabat: ſed poteſtas non ſolum ſi inuitet, ſed etiam ſi ſupplicet,*

Quanti mille nummum æſtimari debeat.

Coronatus Solidus.

Seſtertium duodecies.

Cenſus Senatorius.

Centum ſeſtertia.

Cenſus equeſter.

Digitized by Google

cogit: vnde ſe Laberius a Cæſare coactum in prologo teſtatur his verbis:

Neceſſitas, cuius curſus transuerſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt, & reliq.

Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas locauerant, prouocauit, vt ſinguli ſecum poſita inuicem materia pro tempore contenderent: nec vllo recuſante ſuperauit omnes, in queis & Laberium: vnde Cæſar arridens hoc modo pronunciauit; *Fauente tibi me victus es Laberi a Syro*: ſtatimque Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertiis dedit. Simile eſt *apud eundem Tranquillum in Tyberio*: *Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Druſi dedit, diuerſis temporibus ac locis: primum in foro, ſecundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam reuocatis autoramento centum millium.* Non mirum Cæſarem mimographo poetæ duodecim millia & quingentos aureos noſtros dediſſe, ſi Tyberius gladiatoribus, qui iam immunitatem & miſſionem gladiaturæ vel meruerant vel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in ſingulos, vt iterum depugnarent ſpectante populo. *De cenſu Equeſtri* Plinius *libro XXXIII. Tyberii demum principatus nono anno in vnitatem venit equeſter ordo, annulorumque autoritati forma conſtituta eſt.* Et paulo *inferius*: *Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius annuli eſſet, niſi cui ingenio ipſi, patri auoque paterno ſeſtertia quadringenta cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in XIV. ordinibus ſedendi.* Ex hoc dicto Tranquilli patet cenſum equeſtrem a quingentis ſeſtertiis ad quadringenta contractum, id eſt ad priſtinam formam reductum. Plinius *libro primo epiſtolarum* populo Romano ſcribens: *Eſſe autem tibi centum millia cenſum ſatis indicat quod apud nos decurio es. Igitur vt te non decurione ſolum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates trecenta M. nummum, te memorem huius muneris, amicitiæ noſtræ diuturnitas ſpondet.* Recenſeamus exempla, *Cladem Lugdunenſem* (inquit Tacitus) *quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent.* Ego quadragies ſeſtertium ære noſtro centum millia aureorum fuiſſe dico, quam pecuniam Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit.

Cenſus equeſter.

quadragies ſeſtertium.

Et

Et apud Plinium Æſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertiis taxata eſt, id eſt quindecim millibus corouatorum. Quo in loco ne incredibile ſit quod ſupra diximus, aues centũ canoras, aut hominis ſermone vocales, ſenis millibus ſingulas emptas, fidem faciet Macrobius; qui *lib. I. Saturnalium de liberalitate Auguſti* loquens: *Sublimis*, inquit, *Actiaca victoria reuertebatur; occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem inſtituerat hoc dicere: Aue Cæſar victor Imperator; miratus Cæſar officioſam autem, XX. millibus nummum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæſari habere illum & alium coruum, quem vt afferre cogeret rogauit; allatus, verba quæ didicerat expreſſit: Aue victor Imperator Antoni; nihil exaſperatus, ſatis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Coruum ergo loquacem Aug. viginti ſeſtertiis emit*, id eſt quingentis aureis noſtris; & Cleopatra Ægypti reginarum nouiſſima, lautitiam epularum Antonii, omnemque eius apparatum obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit vna ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Centies ſeſtertium æſtimatione ſupradicta ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum valet: & quadringenties ſeſtertium, decies centena millia aureorum, quanti idem Plinius æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſupra diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam vero multa dicturi ſumus fidem propemodum excedentia, lectores præmonitos velim ne Romanas priſcasque diuitias, huius temporis opulentia publica priuataque metiantur. Vrbem enim Romam totius prope orbis ſpoliis locupletem fuiſſe, hiſtorica fide planum fieri poteſt, iis quidem certe qui Latinos Græcosque ſcriptores rerum geſtarum lectitarint; non modo enim duces Imperatoresque Romani vi aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam Proconſules prouinciarumque præſides in pacato furtis rapiniſque & expilationibus graſſabantur, qua ſacrum qua prophanum domum ſuam quiſque auertentes. Inde illud Satyrographi poetæ:

Centies ſeſtertium.

De opulentia publica priuataque Romanorum.

Inde Dolabella eſt, atque inde Antonius, inde
Sacrilegus Verres; referebant nauibus altis

Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.

Equidem (quod ad me attinet) cum hæc quæ in hoc opuſculum congeſſi, animo reputarem, ea mihi ſpecies vrbis Romæ animo obuerſabatur, quaſi arcem quandam expilatorum orbis terrarum viderem, & veluti commune gentium omnium *cimeliarchium* (vt verbo Iuſtiniani principis vtar) id eſt ſanctius conditorium rerum toto orbe eximiarum. Vidimus iam *de Lollio* verba hæc Plinii: *Nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes, prouinciarum ſcilicet ſpoliis partæ. Hic eſt rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia a C. Cæſare Auguſti filio, venenum biberet, vt neptis eius quadringenties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas.* Hactenus ille. Quantam igitur ſummam rapinarum Lollii fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorum æſtimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre, cui Cicero quagringenties ſeſtertium litem æſtimandam eſſe contendit. Ingentia autem commoda Romanorum magiſtratuum etiam vrbana fuiſſe, ex hoc coniicere licet, quod moris fuit, vt finito magiſtratu ludos ederent magnificos, & venationes ac munera darent, id eſt gladiatorum multa paria ad vulgi oculos oblectandos depugnatura: quam veluti mercedem populus & precium accipiebat collatorum ſuffragio ſuo magiſtratum; quem morem commemorans Cicero *in II. Officiorum* ita inquit: *Quanquam intelligo in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis temporibus, vt ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. Itaque & Publius Craſſus cum cognomine diues, tum copiis, functus eſt ædilitio maximo munere.* Et *paulum infra*: *Hunc eſt Scaurus imitatus; magnificentiſſima vero noſtri Pompeii munera ſecundo Conſulatu; in quibus omnibus quid mihi placeat, vides: vitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiæ; nam Mamerco homini ditiſſimo pretermiſſio ædilitatis, Conſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur a populo, bonis viris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus, vt nos ipſi fecimus. Etſi aliquando res aliqua maior atque vtilior populari largitione acquiritur vt Horeſti nuper prandia in ſemitis nomine decimæ, magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id vitio datum eſt,*

Cimeliarchium.

Lollius Paulinus.

De muneribus ædilitiis & venationibus.

ma-

quod in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. Magna enim ſe & inueterata inuidia, nec turpi iactura (quando erat ædilis) nec maxima liberauit. Plin. *libro IIX. de hoc* loquens: *Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate; centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui poſtea Dictator fuit, in prætura; poſt eum Pompeius magnus in circo DC. ac in iis iubatorum CCCXV. Cæſar Dictator quadringentorum.* Quanquam in antiquis libris verbum DC. non legitur: ex quorum obſeruatione locus ille mendoſus eſſe videtur. Idem *de variis,* id eſt *pantheris* loquens: *Senatusconſultum fuit vetus, ne liceret Aphricanas in Italiam aduehere: contra hoc tulit ad populum Cn. Auſidius Tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratia importare. Primus autem Scaurus ædilitate ſua varias CL. vniuerſas miſit: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem: diuus Auguſtus quadringentas viginti.* Ibidem emendandum vnum verbum cenſeo, quanquam refragante antiquorum exemplarium fide: *Ferunt* (inquit Plinius) *colore earum mire ſolicitari quadrupedes cunctas, ſed capitis toruitate terreri, quamobrem occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt.* Hoc Plinii dictum cum ex Ariſtotele translatitium eſſe liqueat, nimirum ex eo emendari debet. Is enim *libro nono de hiſtoria animalium:* λέγουσι δὲ καὶ κατανενοηκυῖαν τὴν πάρδαλιν ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτουσαν ἑαυτὴν, θηρεύειν: προσίεναι γὰρ ἐγγὺς, καὶ λαμβάνειν. οὕτω καὶ τὰς ἐλάφους. *Aiunt autem,* inquit, *pantheram intelligentem quod odore ſui animantes gaudeant, occultare ſeſe, & ita eas captare: quippe accedentes propius rapere, in quibus & ceruam.* Odore igitur, non colore apud Plinium legendum: quod ne a quoquam refelli poſſit, vel Plinio ipſo iudice vincam, qui *libro XXI. de odoramentis* loquens: *Animalium,* inquit, *nullum odoratum, niſi de pantheris quicquam dictum eſt, ſi credimus.* Idem Plin. *Annalibus* notatum eſt: *M. Piſone, M. Meſſala Conſulibus, Domitium Ænobarbum ædilem curulem vrſos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in circo dediſſe.* Idem *libro XXXIV. in M. Scauri ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro.* Et rurſus *lib. XXXVI. CCCLX. columnas M. Scauri ædilitate ad ſcenam temporarii theatri, & vix vno menſe futuri in vſu, viderunt portari ſilentio legum.* Et *rurſus alibi: Scaurus fecit in ædilitate ſua opus ma-*

Plin. locus.

Digitized by Google

ximum omnium quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis deſtinatione. Quibus verbis ſignificat Scaurum in ædilitate ſua ad populi oblectationem ſcenam temporariam, & ſtatim ludis factis diruendam, feciſſe: ſed quæ vinceret magnificentia clariſſimum opus omnium quæ vnquam facta ſunt etiam eo animo vt perpetua eſſent. Vitruuius *in præfatione decimi libri*, ludorum & munerum huiuſcemodi meminit qui priuato ſumptu fiebant: qui etiam eorum ſumma induſtria & machinatione apparandorum, prætoribus ædilibuſque neceſſitatem iniungit. Quanti autem ſtetiſſe Marco Seio liberalitatem putamus, qui in caritate annonæ modium frumenti aſſe populo venditauit? quod Cicero dixit in loco ſupradicto. Aſſes deni in denario fuerunt, & ſeſtertii quaterni. Hic æſtimatione a nobis inſtituta, tribus duodenariis & ſemiſſe valuiſſe deprehenditur, cum libra decem aureis æſtimetur: qua ratione ſeſtertius nummus decem denariolis & ſemiſſe, id eſt obolo noſtro valet; ſic aſſes ſinguli quaternis denariolis æſtimabuntur. Quanti autem frumentum eſſet Romæ, ex Cicerone coniicere poſſumus, qui *in Frumentaria actione* ita inquit: *Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex Senatuſconſulto, & ex lege Terentia & Caſſia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, vnum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet: tritici modium DCCC. millia; precium autem conſtitutum decumano, in modios ſingulos ſeſtertiis ternis: imperato, ſeſtertiis quaternis. Ita in frumentum imperatum, ſeſtertium duodetricies in annos ſingulos Verri decernebatur, quod aratoribus ſolueret: in alteras decumas ferme ad nonagies. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem prope centies & tricies erogatum eſt. Hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atque exhauſto datam ad frumentum, datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera reſpublica imponeret, ſolueretur: abs te laceratam ſic eſſe dico, vt poſſim illud probare ſi velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertiſſe.* Hunc locum Ciceronis, qui longe aliter in exemplaribus legitur, ſic emendandum eſſe cenſui, quoad emendatiora reperiantur exemplaria: & eius hunc ſenſum eſſe, vt intelligamus triplicem frumentationem Sicilienſem fuiſſe. Primam ve-

Æſtimatio denarii & ſeſtertii.

vectigalem, quæ Decumana erat; alteram itidem Decumanam, non etiam gratuitam, ſed vt aratores Siculi alteram decumam darent, ternis ſeſtertiis in modios taxatam; has duas certas ſtatique numeri frumenti fuiſſe, id eſt octingenum millium modium in ſingulas; tertiam non decumanam, ſed incertam, & pro neceſſitate reipublicæ, indici ſolitam æqualiter ciuitatibus; propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetricies ſeſtertium imputauit Verri; quippe cum frumenti modius trinis ſeſtertiis æſtimatus eſſet, ſi ter octingenta millia numeres, fient viciesquater millia nummum quotannis; quare potius DCCCC. millia legendum videtur, vt fiant ſepties & vicies centena millia nummum: quæ ſi ter rurſus numeres, fient ſemel & octogies centena millia nummum in triennio, vt ſit quod Cicero dixit ferme ad nonagies, omnia augens oratorie. Malim tamen locum mendoſum reliquere, quam hanc ſententiam afferere: præſertim cum duodetricies non quadret in annos ſingulos. Nonnihil tamen adminiculatur hic locus ad id quod de ſeſtertiis diximus, quum centies & tricies ſeſtertium pro tanta pecunia dixerit. Verum cum publica & æterna frumenti æſtimatio quaternum eſſet ſeſtertium in Sicilia frumenti feraciſſima, quanti putamus fuiſſe Romæ in caritate annonæ? Et quantum lucrum contempſiſſe eum qui aſſibus vendiderit, ſi domi repoſitum habuit: aut iacturam feciſſe, ſi in Siciliam aut Carthaginem petiit? Nam vt in capita ciuium ſingulis modiis defunctus ſit (quod credibile non eſt, vt poſtea intelligetur) non minus quam trecenta millia hominum plebeiorum fuerunt. Legimus apud Euſebium, quo tempore Cicero Quintium reum patrocinio ſuo defendit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominum millia quadringenta ſexagintatria. Vt ergo trecenta millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modiis defunctus ſit, nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia quam apud Siculos in ſolita vbertate fuerit: Seius in populum mille ac ducenta millia nummum, id eſt duodecies ſeſtertium dilargitus eſt, niſi quod in ſingulos modios aſſem ſeruauit. Quod ſi ad veriſimile exigere hoc velis, minimum hæc ſumma duplicabitur. Itaque merito Lactantius *lib. VI.* ita ſcribit: *Quid enim di-*

Digitized by Google

dicendum eſt de iis qui populari leuitate ducli, vel magnis vrbibus ſuffecturas opes, exhibendis muneribus impendunt: niſi eos dementes ac furioſos, qui præſtent id populo, quod & ipſi perdant, & nemo eorum quibus præſtatur, accipiat? Et rurſus alibi: Quid prodeſt perditæ nequitiæ beſtiarios facere locupletes, & inſtruere ad flagitia? Plin. *lib. XXXIII. Non erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut ſæpius dicantur; fœnus hoc fecit, nummusque percuſſus, & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur: poſtea diuites cognominati: dummodo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat diuitem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertium viginti millia poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus; nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum; atq; vt nomen quidem optimum occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupiditatem) multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque vt hi omittantur tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Martio Cenſorino COSS. ad VI. Calend. Februarias Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum ſedecim, iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta ſeptem millia, in numerato pondo ſexcenta millia: qui funerari ſe iuſſit ſeſtertiis vndecim millibus.* Hæc verba Plinii non modo ſic impreſſis exemplaribus, ſed etiam in antiquis quibuſdam leguntur: quæ ſi vere leguntur, nugatoria ſunt quæ diximus, tametſi teſtatiſſima. In antiquiſſimo exemplari legimus: *in agris ſeſtertium M. M. poſſedit*: ita vt duæ MM, ſimilitudinem haberent literæ poſtremæ in Græcorum alphabeto, ſed inuerſæ, cuiusmodi & alibi in antiquis libris legimus. Lego igitur, in agris ſeſtertium bis millies poſſedit, hoc eſt ære noſtro quinquagies centena millia aureorum coronatorum. Huius ſi viceſimam partem pro reditu annuo ſtatuamus (ſiue in agris eum reditum, ſiue in mancipiis artificibus, ſiue in fœnore fuiſſe intelligimus) fient ducenta quinquaginta millia; quæ ſi ita diſpenſemus, vt gregarius miles quaternos in menſem aureos accipiat, duodequinquagenos in annum: decem cohortium quingenariarum legio al

Claudius Iſidorus.

Diuitiæ Craſſi.

ali potuit. Reſtabunt decem millia: quorum quinque millia in quinquaginta Centuriones ſtatuimus pro duplicando ſtipendio: & quinque altera pro iis qui a Græcis ἔκτακτοι, id eſt ſuperordinati dicuntur, vt cornicines, ſigniferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Hunc Craſſum Cicero compellans *in vltimo Paradoxo*, ita ſcribit: *Multi enim audierunt ex te cum diceres, neminem eſſe diuitem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus, quod Populo Rom. ex tantis vectigalibus iampridem vix poteſt contingere; ergo hoc propoſito nunquam eris diues antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri ſex legiones & magna equitum ac peditum auxilia poſſis. Iam fateris igitur te non eſſe diuitem.* Quod autem ſequitur in eodem Paradoxo, corruptum eſſe cenſeo: *Capit ille ex ſuis prædiis ſexcena ſeſtertia,* ego centena ex meis. Quod ſi apud Plinium viginti millia ſeſtertium legamus, ſignificabuntur quingenti aurei: ſi vicies ſeſtertium, quinquaginta millia: ſi vicies millies, immenſa ſumma. Errore igitur librariorum, lubrico quidem ipſo in notis numerorum vel ſummarum, vt poſtea videbimus, factum eſt vt pro ſeſtertium bis millies, ſeſtertium viginti mil. legeretur, adſtipulante ſcilicet tot ætatum ignorantia, præſertim quod ad hæc verba pertinet. Cum hoc dicto pugnare videtur id quod *Seneca lib. de vita beata* his verbis inquit: *M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & ſeculum illud, in quo crimen erat pauca argenti armillæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium, minus ſine dubio quam Craſſus, plus quam Cenſorius Cato; maiore ſpatio proauum vicerat, quam a Craſſo vinceretur.* Si igitur quadragies hic recte legitur, oportet M. Porcium minus octoginta ſeſtertiis, hoc eſt duobus millibus aureum noſtrorum in cenſu habuiſſe: quum quinquaginta partibus Craſſus maiorem cenſum quadragies ſeſtertio habuiſſe legatur, & tamen pluribus partibus quadragies ſeſtertium maius fuiſſe cenſu Porciano dicatur a Seneca. Verum hoc eſſe falſum facile ex Plutarcho intelligimus, qui quæſtu & parſimonia patrimonium auxiſſe Catonem ſeniorem teſtatur, ideoque iuniorem Catonem hæreditatibus locupletatum eſſe narrat. Hoc ideo diximus, ne quid præteriiſſe conſulto aut oſcitanter videremur. Sed & in ſequentibus nonnihil de Craſſi diuitiis dicetur. Quod autem ſequitur

Digitized by Google

de Cæcilio: *In numerato pondo ſexcenta millia*, in antiquiſſimo lib. ſeſtertium DC. legitur. Obſeruuai autem in antiquis H & S cum apice ſignificare ſeſtertium: apicem autem porrectum ſuper quemcunque numerum, millia ſignificare: vt DC. cum apice ſexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æſtimantur a nobis ſexagies centena millia aureorum: quæ cum immenſa ſit pecunia, & maior cenſu Craſſi, qui Quiritium poſt Syllam ditiſſimus ab eodem Plinio fuiſſe dicitur: legẽdum puto ſeſtertium ſexcenties, quod ſignificat quindecies centena millia coronatorum. Non enim memini me legiſſe vt Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam ſi minis Græci in hac ſignificatione vtuntur. Nam quod Liuius, argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret, dixit, ad argentum infectum retuliſſe mihi videtur: quo etiam loquendi modo nunc vtimur, cum argenti marcam vel auri dicimus, tantam pecuniam ſignificantes, quanti edicto principis æſtimantur. Nec tamen me latet quod Plinius *in mentione citriarum* dixit, qui locus in ordinem tandem incurret, & explicabitur a nobis. Illud quod ſequitur: *Qui funerari ſe iuſſit ſeſtertiis XI.* lego ſeſtertium vndecies. Ne autem fide careat quod de Craſſo diximus, citetur locus Plinii *libr. XIIX.* apud quem *de poſitione villæ & modo agri colendi* loquentem, ſic in omnibus libris impreſſis legitur: *Modum agri inprimis ſeruandum antiqui putauere; quippe ita cenſebant, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Qua in ſententia & Vergilium fuiſſe video, verumque confitentibus latifundia prodidere Italiam. Iam vero & prouincias ſex & ſemiſſem domini Africæ poſſidebant cum interfecit eos Nero princeps. Non fraudabo magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeium, qui nunquam agrum mercatus eſt conterminum.* Miror quid his verbis ſignificari Plinii emendatores intellexerint. Ego ita reſtituendum locum affirmo: *Verumque confitentibus, latifundia perdidere Italiam: iam vero & prouincias;* deinde poſt diſtinctionem inſerendum: *Sex domini ſemiſſem Africæ poſſidebant, cum interfecit eos Nero princeps; non fraudando magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeio*, & reliqua. *Iam vero*, pro *iam etiam & quinetiam*, locutio eſt Pliniana: vt, *illa vero*, pro *imo etiam*, vel *quinimo illa, lib. XVI. cap. XXXIV. & lib. XIV. cap. XXII. illi vero & venientem*, pro imo et-

Plinii locus reſtitutus.

Iam vero.
Illa vero.

etiam. Sic apud Ciceronem, *aut vero*, pro *aut etiam*: & *nec vero*, pro *nec etiam*: apud Græcos, *ἤδη δὲ, & οὐ μὴν δὲ*, ſic dicitur: hoc eſt *iam vero, & neque vero.* Senſus eſt igitur latifundia perdidisſe non modo Italiam, ſed etiam prouincias, hoc eſt ſteriles reddidiſſe, cum ſolum frugiferum male cultum, maligne quoque fruges redderet, & Africæ prope dimidium ab hominibus ſex opulentis obtinebatur, quo nomine a Nerone principe rapaciſſimo confiſcati, inſuper etiam capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigiſſe exiſtimo, cum Nero ſpe deſtitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat, in Africa eruenda, ad rapinas improbiſſimas & delationes excitandas animum conſceleratum intendit, vt autor eſt Tranquillus. Vt autem ſciamus quam ſint numeri apud Plinium mendoſi, age conferamus Plinium cum reliquis autoribus, atque etiam ipſum ſecum. Imprimum *lib. ſupradicto* vbi *de ærario populi Romani* vt copioſo loquitur & opulento: *Auri*, inquit, *in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, Lucio Aurelio COSS. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo DCC. XXVI. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum CCC. & LXXV. Si priuatus homo Cecilius Iſidorus ſexcenta millia pondo argenti habuit, quonam modo ærarium locuples exiſtimabitur, quod centum millia non habuit?* Idem *paulo poſt: Intulit & Æmilius Paulus Perſeo Rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: a quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit.* Plutarchus *de triumpho Pauli* loquens: *Poſt armorum currus tria virorum millia ſequebantur, qui numiſmata ferebant argentea vaſis trecentis quinquaginta; vas erat quodlibet trium talentorum; Quatuor viri ſingula vaſa portabant: alii crateras argenteas, & phialas, calicesque ornatiſſimos & ingentes certo ordine deferebant.* Et *paulo inferius: Poſtea ſequebantur qui aurea numiſmata gerebant in vaſis trium talentorum, vt ſupra de argenteis dictum eſt; numerus vaſorum fuit tria & octoginta.* His verbis Plutarchus autor eſt mille & quinquaginta talenta argenti, & ducenta vndequinquaginta auri in ærarium illata eſſe, præter vaſa aurea argenteaque: Plinius tria millia pondo non addito auri argentiue. At ego dico vicies maiorem numerum apud Plutarchum eſſe quam apud Plinium: id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto Populus Romanus

Mendoſi numeri apud Plinium.

tributa pendere propter ærarii opulentiam deſiiſſet? Sequitur rurſus *eodem Plinius loco: Sexto Iulio, L. Martio COSS. hoc eſt belli Socialis initio, octingenta quadraginta ſex auri pondo fuere in ærario. Cæſar primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI. millia, & numero pondo trecenta: nec fuit aliis temporibus Reſp. locupletior.* Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius exiſtimauit in ærario Romano octingenta tunc auri pondo fuiſſe, cum Cæſar poſtea ſex & viginti aureorum laterum millia ex ærario abſtulerit? de quo loquens Oroſius *libro ſexto* ita inquit: *Cæſar Romam venit, negatamq; ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit, protulitq; ex eo auri pondera IV. M C XXXV. argenti pondera prope D CCCC.* Oroſii numerus multo minor eſt Pliniano, vt vtrobique corruptum eſſe appareat. Ego in antiquiſſimo exemplari ita primum illum locum legi: *Auri in ærario Populi Romani fuere Sex. Iulio L. Aurelio COSS. ſeptem annis ante Punicum bellum tertium pondo XVI. D CCC X. argenti XXII. LXX. & in numerato L.XII. LXXXV. CCCC. Sexto Iulio Martio COSS. hoc eſt belli Socialis initio, auri XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæſar primo introitu vrbis ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XV. argenteorum XXXV. & in numero ſeſtertium CCCC. nec fuit aliis temporibus Reſpubl. locupletior. Intulit & Æmilius Paulus Perſeo Rege victo e Macedonica præda ſeſtertium II. III. a quo tempore pop. Roman. tributum pendere deſiit.* Hæc verba inſerenda huic operi duxi, vt legentibus iudicium integrum ſeruaretur; ſi quid tamen comminiſci licet, hunc locum ſic reſtituere poſſumus ex vetuſti exemplaris & aliorum obſeruatione: *Auri in ærario Populi Romani fuere ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo ſeptingenta millia viginti ſex, argenti nonagintaduo millia, & in numerato trecenties & ſeptuagies quinquies.* Item *Sexto Iulio, L. Martio* COSS. hoc eſt *belli ſocialis initio, auri pondo octingenta millia XLVI.* Et *inferius: Intulit & Æmilius Paulus Perſeo Rege victo e Macedonica præda ſeſtertium ter millies.* In Cæſaris autem mentione locus mutilatus ſic reſtituendus: *Protulit laterum aureorum quindecim, argenteorum XXXV. mil. & in numerato ſeſtertium quadringenties.* In harum ſummarum æſtimatione ineunda, in ſingula pondo centenos

Copia ærarii Romani.

tenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, vtpote quod eſſet conflatum e vaſis & ſuppellectili; ſic fit vt ſingula centena millia, centies centena millia aureorum valuerint; ita ſeptingenta millia, ſeptingenties centena millia valuerunt. Argenti autem nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis viginti millibus coronatorum æſtimantur, & trecenties & ſeptuagies quinquies ſeſtertium nongentis quadraginta circiter millibus. Sed vix veriſimile eſt ſepties plus auri quam argenti fuiſſe. Quod ſi vetuſtum exemplar verum eſſe aliquis exiſtimauerit, ſic legendum erit fortaſſe: *Pondo ſedecies ſeptingenta, argenti nonagies bis octogintaquinque millia* (quanquam in vetuſto, vicies bis LXX. CCCC. legatur) *& in numerato ſexagies bis octogintaquinque.* Hæc ſumma immenſa eſt omnino, quippe ſedecies centena millia & ſeptingenta pondo intelligo, quæ centies multiplicata, millies & ſexcenties centena millia aureorum valent: argenti autem ſumma nonagies bis, decies multiplicata, noningenties vicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ vtrum ad ſeſtertia, an ad aureos referenda ſit, mihi non liquet: quare nihil ſtatuo; ſi tamen vetuſti numeros ſequi placeat, non video quomodo XXII. LXX. CCCC. aliter legere poſſimus, quam vicies bis ſeptuaginta millia quadringenta: quæ ſumma argenti ad nummum relata, ducenties viciesſepties centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemque cenſeo de eo quod ſequitur: *Belli ſocialis initio auri pondo XVI. XX. DCCC. XXIX.* quod ſi non mendoſe legitur, vtique ſic interpretandum eſt: *Sedecies viginti millia octingenta vndetriginta*, hoc eſt ſedecies centena viginti millia. Centena enim antiqui ſubintelligenda relinquere ſolebant: eo modo quo in his verbis: *quadringenties ſeſtertium*, pro quadringenties centena millia ſeſtertium, vt docuimus, & debere ducenties, hoc more ſæpe locutum Plinium docebimus *lib. IV.* cum locus occurrerit. Cicero *in Pratura vrbana*: *Accepi*, inquit *Verres, vicies ducenta trigintaquinque millia quadringentos quindecim nummos*; hoc perinde eſt ac ſi dixiſſet *Cicero vicies bis centena XXXV. millia*: vt manifeſte ex ſequentibus patet, & ex Aſconio Pediano. Vt autem legamus *XVI. millia pondo*, vt in eo vetu-

Digitized by Google

tuſto legitur, ridiculum eſt: cum apud Suetonium legamus Auguſtum vna donatione in cellam Capitolini Iouis ſedecim millia pondo auri, & quingenties ſeſtertium contuliſſe. Quare lectionis fides ſit penes vetuſta exemplaria, ſi vsquam eſſe poteſt hodie: verborum autem interpretatio ſit penes antiquitatis ſtudioſos. Admirari nunc Plinium ſubit, ſæpeque in hoc opere ſubibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, ſi per tot ſeculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & compendiariæ ſcriptionis diſcrimina, pertinax exemplarium fides ad nos euadere potuiſſet: vt ſiquando multis adnitentibus, & inuentis vetuſtioribus libris reſtitui potuerit, vnum eum autorem ſtudioſi harum literarum habeant, cui totius prope vetuſtatis cognitionem explicatam acceptam referre poſſint: vtique quod ad eas res pertinet, queis inter ſcribendam rerum geſtarum hiſtoriam locus eſſe non ſolet. Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhibuit: cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum præiudicio, ſemianimes a rogo referri poſſe atque etiam a tumulo non diffiderem. Ne quid autem comminiſci videar, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, vt nulli non adire liceat, quem quidem initiatum his ſacris eſſe ſenſero. Credibiles fortaſſe has ſummas, atque etiam omnino credibiles facit locus Suetonii *in Veſpaſiano* his verbis: *Sunt contra qui opinentur ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarii fiſcique inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe vt Reſp. ſtare poſſet.* Si enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringenties millies ſeſtertium cogere poſſe ad inſtaurandam dignitatem Imperii Romani, quæ a Nerone & ſucceſſoribus per luxus inuſitatos exhauſto ærario conciderat: & ſi tantum auri argentique eſſe ſub imperio Romano potuit: ſimilimum veri eſſe poteſt, eo tempore quo imperium Romanum in Senatus autoritate & populi poteſtate ſitum erat, potuiſſe ex Orientis Africæque, ſpoliis, & vectigalium reſiduis, quartam eius ſummæ partem in ærario coactam eſſe. Maxima enim ſuperiorum ſumma non excedit centies millies ſeſtertium, id eſt bis millies & quingenties centena millia aureorum noſtrorum.

Plin. hiſtoria.

Hæc

Hæc adnotauiſſe non abs re fuit, vt arbitror, etſi nihil habui quod hoc loco ſtatuerem. Exiſtet enim fortaſſe aliquis qui vetuſtis exemplaribus diligenter euolutis, vel veriſimiliora inueniet, vel commentationi noſtræ faſtigium imponet, admonitione noſtra extimulatus. Magnam autem eſſe ſummam pecuniæ quam Cæſar ex ærario protulit, ex calculo intelligere licet. Si enim XV. millia laterum aureorum fuerunt, non dubito centum & quinquaginta millia pondo auri fuiſſe, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum ſolatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic ſummæ, argenti æſtimatio addatur, cum eo quod in numerato fuit, immenſa fiet ſumma; quod vero in vulgatis exemplaribus & quibusdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptum eſt; numeratam enim pecuniam non libris, ſed ſeſtertiis ſignificabant antiqui. Appianus *in ſecundo bellorum Ciuilium: Theſauros,* inquit, *a nemine contactos vsque in illum diem, militibus rapere conceſſit, quos olim execratione propoſita conditos fuiſſe memorant, vt niſi in tumultu belli Celtici non promerentur.* Ex quibus verbis intelligimus Cæſarem vsque ad fecem ærarium exhauſiſſe, quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletiſſimum fuiſſe, ſed intelligimus prælibatum a Pompeio & Senatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc ſiluerunt, vt & ipſe Cæſar in Commentariis ſuis. Lucanus *in III. Pharſaliæ* de hoc loquens ita inquit:

Sanctius ærarium a Cæſare expilatum.

—— Tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem victi præda Philippi:
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro:
Tunc Orientis opes, captorumque vltima Regum,
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina:
Pauperiorque fuit tunc primum Cæſare Roma.

Qui-

Digitized by Google

Quibus verbis magna vis auri argentique ſignificatur. Sic autem vt diximus, hic Plinium locutum eſſe credo, coniecturam ex aliis autoribus faciens, & ex aliis ipſius locis argumento erunt etiam ea quæ poſtea dicentur a nobis, ſi quis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorum librariorum inſtitutum, qui numeros & ſummas ſua quamque notula ſcribebant, aliter enim ſeſtertios nummos, aliter ſeſtertia, aliter ſeſtertium gignendi caſu notabant, aliter libram & talentum, aliter & denarium: & mille & millies non eodem modo. Quare per tot ſecula veri rerum numeri aliis atque aliis ſubinde traducibus exemplarium inſerti, ad noſtram auorumque memoriam peruenire non potuerunt, præſertim accedente librariorum culpa, qui pleraque oculis ſolis, pauca etiam mente tranſfigunt.

Numerorum deprauatorum ratio.

Age quis illud libri octaui tueri poſſit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingentis millibus veniſſe iam tunc poſuit in capitalibus criminibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus ſeſtertium nuper ſtetere. Si ſtragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata ſunt, quonam modo memorabile eſt, Neroni principi profuſiſſimo quadringentis millibus ſtetiſſe? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties ſeſtertium legimus: in vno antiquiſſimo quadringentis, ſed ita, vt conſpicue deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuiſſe intelligeres. Eſt alioquin locus non vno aut altero verbo corruptus; in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, ſed vel in Catonis, vel in Capitonis: nec poſuit ſed ponit, nec Scipioni ſed Scipio in recto; locus igitur ſic reſtituendus: Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertium octingentis millibus veniſſe iam tunc, ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties ſeſtertium nuper ſtetere, hoc ſenſu, vt Metellus Scipio Capitonem accuſauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas, quibus triclinia vel ſternebantur, vel obtendebantur, viginti millibus aureorum noſtrorum parare auſus eſſet, quæ tamen poſtea Nero decies centenis millibus parauiſſet ad ornatum aureæ domus.

Inſigne precium triclinariũ Babylonicorũ.

Capitonis Coſſutiani meminit Tacitus *libro XVI. Crimina,* inquit, *obliterari non ſinebat Capito Coſſu-*

Capito.

Coſſutianus , præter animam ad flagitia præcipitem , inimicus Thraſeæ, quod autoritate eius concidiſſet, iuuantis Cilicum legatos dum Capitonem repetundarum interrogant ; cuius accuſationis meminit etiam Iuuenalis *Satyra octaua : Capitonem Cilicum piratam* vocans : ſed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non poteſt ; quia & is Thraſeam Pætum reum peregit ſub Nerone, quo nomine quinquagies ſeſtertium præmii loco tulit. *Accuſatoribus*, inquit Tacitus : *Eprio & Coſſutiano, quinquagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio duodecies, & quæſtoria inſignia tribuuntur.* Quo ex loco intelligere poſſumus quam ille ſceleratiſſimus princeps, etiam perditus luxu & prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accuſandum virum egregium ſubornatis, ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, id eſt centies ſeſtertium. Semel in vniuerſum teſtatus ſum, me ita in hoc tempore locuturum, quaſi iam olim coronati noſtri percuſſi fuerint, vt expeditius tranſigere hoc negocium poſſim. Capitonis Fonteii meminit Horatius in *primo Sermonum*, æqualis Mecœnatis. Hunc igitur vel patrem eius Metellus hoc nomine accuſaſſe videtur. Capitalem autem luxum Romæ fuiſſe non comperimus, ne exilio quidem mulctatum, tametſi probroſe obiici ſolitum, vt de L. Craſſo videbimus. Quare Tranquillus de Cæſare adhuc priuato loquens : *Tabulas operis antiqui ſemper animoſiſſime comparaſſe eum multi prodiderunt : ſeruitia recentiora politioraque immenſo precio, & cuius etiam ipſum puderet ſic, vt rationibus vetaret inferri.* Quo modo igitur, capitalibus verbum apud Plinium congruere poteſt ? Vtinam autem eo loco Plinius per omnia emendari poſſet, vt in eo quod ſequitur in eodem capite : *Vidimus iam & bidentium vellera purpura, cocco, conchylio ſeſquipedalibus libris infecta, uelut illa ſic naſci cogente luxuria.* Ego vt viuentium non bidentium lego, ſic ſenſu expoſcente : ita ſeſquipedales libras non intelligo. Quod ſi labris legamus, tamen ſeſquipedalibus non congruit. Potius igitur ſeſquipondialibus legendum cenſuerim, eo ſenſu fortaſſe, vt libræ purpuræ & conchylii centenis & quinquagenis drachmis conſtarent. Nam *de precio purpura* loquens, *libro nono* ita inquit: *Nepos Cornelius qui diui Auguſti principatu obiit : Me*, inquit, *iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec mul-*

Plin. locus.

Purpuræ precium.

Hh *to poſt*

te poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta vſus improbabatur : Qua purpura quis non iam, inquit, *triclinaria facit?* Spinter ædilis fuit Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio : qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur. Quod ſequitur, corruptum eſt : *In conchyliata veſte cætera eadem ſine buccino, præterque ius temperaturæ aquæ pro indiuiſo humani potus excremento dimidia & medicamina adduntur.* Vbi ſic legendum cenſeo : Vis temperatur aqua. Sed ex verbis Plinii purpuræ & conchylii precia magna apparet fuiſſe. Coccus autem quo hodie vtimur in laneis veſtibus, non excedit in libras ſingulas noſtras binos aureos ; quod vero in ſerica veſte cramesinum appellant, non abſimile eſt cocco, radicibus hærens cuiusdam herbæ in Germania : nec excedit quaternos ducatos in libras, vt negociatores noſtri aiunt. Ex quo apparet multo precioſiores, & maioris luxus veſtes antiquiorum fuiſſe. Purpura hodie negociatoribus ignota eſt, etiamſi Damaſci in vſu eſſe quidam affirmant : ſed precium antiquis preciis non reſpondet. Athenæus *libro duodecimo Dipnoſophiſton de luxu Ionum* loquens: *Theopompus autem*, inquit, *libro decimoquinto autor eſt mille viros Colophoniorum per vrbem errantes videri ſolito in veſte purpurea, quod Regibus tum rarum erat, & magno ſtudio affectatum ; purpura enim argento rependebatur :* ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τότ' ἦν καὶ περισπούδαστον· ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη. Cicero *in Philippica ſecunda : Conchyliatis Cnei Pompeii periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrem deſinite mirari hæc tam celeriter eſſe conſumpta, non modo vnius patrimonium quamuis amplum, vt illud fuit : ſed & vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuiſſet.* Tranquillus *in Nerone : Et cum interdixiſſet vſum amethyſtini ac tyrii coloris, ſummiſiſſetque qui nundinarum die pauculas vncias venderet, præcluſit cunctos negociatores.* Quo in loco perculit lego , id eſt fortunis euertit. De hac Plinius ita inquit *libro ſupradicto : Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen Amethyſtum : rurſum abſolutus inebriatur Tyrio, vt ſit in vtroque nomen improbum Tyriamethyſtus.* Olim etiam purpura, id eſt ſanguis piſciculi, cum cocco quo nunc vtimur, miſce-

Dibapha.

Cocci precium.

Crameſinum.

ſcebatur; id quod idem autor teſtatur his verbis: *Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere, vt fieret hic byſſinum.* Vbi priſca exemplaria *hu ſchynum* habent: quare *hyſginum* lego, ex eodem Plinio *libro XXX. in mentione purpuriſſi* & ex Vitruuio *libro VIII.* his verbis: *Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice, & hyſgino.* Purpura inſigne Romanorum Imperatorum fuit. Plutarchus *in Craſſo*: *Fertur eo die Craſſum non purpuream* (vt Romanorum Imperatorum mos erat) *ſed atrum paludamentum indutum ad milites proceſſiſſe.* Quapropter purpura pro ſummo magiſtratu ponitur a Plinio *libro X. capite XXI. de Gallis* loquente: *Vt plane digne aliti tantum honoris tribuat Romana purpura.* Et ideo imperio Romano ad monarchiam deducto, principes ipſi, qui etiam, (vt olim) Imperatores dicebantur, quoniam regium nomen Romæ infauſtum inuiſumque erat: purpuram pro inſigni imperatorio ſeruauerunt, vt autor eſt Capitolinus *in Maximinis, & in Gordiano.* Plinius *libro vigeſimoſecundo* paludamentum imperatorium cocco tinctum fuiſſe dicit, his verbis: *Iam vero infici veſtes ſcimus admirabili ſucco: atque vt ſileamus Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ granis coccum imperatoris dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis tyrium ac conchylium tingit, omnesque alios colores, nec quærit in profundis murices, ſeſe obiiciendo, dum præripit, eſcam belluis marinis.* In titulo de veſtibus holobryzis, vel holoſeris, nunc murex, nunc conchylium, nunc purpura vocatur, qua ſolus princeps vtitur. Hæc obiter dicta ſint propter verbum ſeſquipedalibus, quod in Plinio corruptum eſſe apparet. Seſquipondium autem ſic Latinum eſt, vt dipondium, & centipondium: ſeu centumpondium apud M. Catonem & Plautum. Eſt & aliud ibidem vlcus, quod quia perſanare non poteram, ne attingere quidem potius eſſe duxi. Cæterum quod de cenſu Senatorio & equeſtri diximus, non mirum videri debet, vt Romæ Senator eſſe non potuerit, qui minorem cenſum triginta millibus coronatorum in cenſu habuerit. Hoc enim ſtatutum eo demum tempore fuiſſe videtur, quo imperium Romanum in Aſiam tranſiit, aut certe extra Italiam promotum eſt. Quare Plinius *lib. XIV.* luxuriam poſteriorum temporum, & rerum honeſtarum incuriam inſectans: *Reges*, inquit, *innumeri honore*

Plin. locus.

Purpura inſigne Imperatorum Roman.

Purpura pro magiſtratu ſummo.

Seſquipondium.

Cenſus equeſtris Senatoriſque.

Luxus Romanorum.

Plin. locus. *artium colebantur, & in oſtentatione has præferebant, opem & immortalitatem ſibi per illas prorogari arbitrantes, quare abundabant & præmia & opera vitæ; poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, poſtquam Senator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemque nil magis exornare quam cenſus, poſtquam cœpere orbitas in autoritate ſumma & potentia eſſe, captatio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo: peſſum iere vitæ pretia, omnesque a maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptum, eodem tamen habenas quo eat ſpes, omnium tendente voto.* Sic enim legendum̃ cenſeo ex vetuſtæ lectionis obſeruatione, licet in exemplaribus quæ circumferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri cenſu Plinius ideo dixit, quod Equites etiam iudices vocabantur, propter Equitum decurias quæ ex Equeſtri ordine erant. Idem *lib. XXXIII. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem euerſam primo inaurata ſunt in Capitolio, cenſura L. Mummii, inde tranſiere in cameras, in parietes quoque, qui iam & ipſi tanquam vaſa inaurantur, cum ſua ætas varia de Catulo exiſtimauerit, quod tegulas æreas Capitolii inauraſſet primus.* Idem *paulo ſuperius: Et nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrentur. Cæſar qui poſtea Dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo vſus eſt, feraſque argenteis vaſis inceſſere tum primum viſum, mox (quod etiam in municipiis æmulantur) Caius Antonius ludos ſcena argentea fecit. Idem Lucius Murena.* Item *paulo inferius: Claudii ſucceſſor Nero Pompeii Theatrum operuit auro in vnum diem, quo Tiridati Armeniæ regi oſtenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem?* Idem Plinius *lib. XXIX. de medicis* loquens: *Multos præterea medicos, celeberrimosque ex iis Caſſios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubrios CCL. ſeſtertia annua mercede iis fuere apud principes. Quintus vero Stertinius imputauit principibus, quod ſeſtertiis quingenis annuis contentus eſſet; ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis numeratis domibus oſtendebat. Ducenta & quinquaginta ſeſtertia,* id eſt ſex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ a principibus habuiſſe dicit: Stertinium vero etiam ſummam altero tanto maiorem, hoc eſt duodena millia quingentenos, cum priuato quæſtu & vſbico denaquina millia co-

Stipendium medicorum Romæ.

gere

gere poſſet. Quapropter hoc etiam imputabat principibus, quod centum ſeſtertia quæſtus eorum gratia contemneret. Sequitur apud Plinium: *Par & fratri eius merces a Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſuque quanquam exhauſtis opibus Neapoli exornata ita auctus, vt heredi ſeſtertia CCC. relinqueret, quadringena Aruncius ſolus.* Sic locum legit Hermolaus Barbarus, quibusdam verbis contra fidem exemplarium additis: quod diuinare eſt, non emendare. Ego ex vetuſtæ lectionis obſeruatione ſic legendum cenſeo: *Cenſuque quanquam exhauſti operibus Neapoli exornata, heredi ſeſtertium trecenties reliquere, quantum Athena, id eſt Aruncius ſolus.* Vt intelligamus Aruncium cognomento Athenam dictum. Senſus eſt autem non qualis ab Hermolao ponitur, vt trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Plinius pro re prædicanda poſuit, ſed trecenties, quæ centuplicato maior eſt pecunia, hoc eſt ſeptingenta quinquaginta millia. In quo inſignis fuit & concors noſtra auorumque memoria omnium hallucinatio, vt antea dictum eſt: qui neſcio quo fato velut iure quodam ſic errore recepto, omnes vniuerſique pedibus ierunt in eius ſententiam, quem primum horum verborum intelligentia feſellit. Quanquam partim eorum rem egregie Latinam multis in partibus geſſerint, partim Græcorum penetralia atq; etiam adyta reſerarint, vt acriore vi animi atque ingenii quam ego, ſic maiore operæ pretio. Quo nomine ſimul eorum memoriam & colo & veneror, ſimul eorum monumentis propemodum acceptum fero quicquid literarum ſtudio doctrinæ (quantula in me eſt cunque) aſſecutus ſum; id quod eo magis ex animi ſententia dico, quod nullius docti viri quicquam eo nomine voci debeo, quod quidem a prælegente acceperim, vt Phemius ille Homericus, qui ſeſe autodidacton vocat: alioquin & doctorum obſeruantiſſimus, & omnia eorum cauſa cupiens. Sed ſic fuit fatum meum, vt mihi tantum & libris operam ſatis multam, præceptoribus longe rariorem quam tonſoribus dederim. Cuius ſortis etſi magnopere me pœnitet, interdum etiam ſuppudet, quod tamen celare pleroſque non poſſum, palam omnibus fateri non erubeſco, vtique cum ea re commemoranda argumentum mihi veniæ præſtruere videar. Iuuat igitur doctiſſimorum hominum lu-

Plin. icon.

Omnes recentiores in harum rerum ignorantia concordes fuerunt.

Dolet Budæo quod nullum prælectorem aut præceptorem nactus ſit.

luculentam culpam in rebus arduis meminiſſe, non quod vendibilius inuentum meum ea re fieri ſperem, ſed quo mihi, iure etiam optimo, veniam erratorum haud dubiam ſpondeam, præſertim ſi nec inauſpicato conatu nec irrito in communem ſtudioſorum cauſam incubuiſſe inveniar. Sequitur eodem loco Plinii: *Tum Crinas Maſſilienſis arte geminata, vt cautior religioſiorque, ad ſiderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horaſque obſeruando, autoritate eum præceſſit, nuperque ſeſtertia C. reliquit, muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori ſumma extructis.* Lego ſeſtertium centies, non ſine vetuſtæ lectionis adſtipulatu: alioquin quonam modo centum ſeſtertia ſufficere mœnibus Maſſiliæ poſſent? aut cur Plinius magnam hanc ſummam eſſe diceret? Sequitur ex eodem cap. *Per quæ effectum eſt, vt nihil magis prodeſſe videretur, quam multitudo graſſantium; neque enim pudoris æmuli pretia ſummittunt; notum eſt ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus ſeſtertiis ducentis conductum, Archontio vulnerum medico ſeſtertiis centum condemnato ademiſſe Claudium principem, eidemque in Gallia exulanti & deinde reſtituto acquiſitum non minus intra paucos annos.* Lego: *Neque enim pudor, ſed æmuli pretia ſummittunt, & Archontio vulnerum medico ſeſtertium centies Claudium ademiſſe, bonis eius confiſcatis.* Sententia enim Plinii hæc eſt, quanquam medici Romæ multa nefarie admitterent artis ſuæ licentia, potius tamen eſſe cœpiſſe vt plures eſſent, quam pauci: quia olim cum pauci eſſent, pretia immodica aut ſtipulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebant; nullo enim pudore deterrebantur vt immenſis mercedibus abſtinerent: ſed mutua (vt fit) æmulatione, minoris operas ſuas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem vellet Plinius impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ commemorauit, qui ægrum vnum prouincialem ſanandum quinque (vt ita dicam) millibus coronatorum conduxit. Vt autem doceret quam quæſtuoſa tunc medicina eſſet, vulnerarium Archontium dixit ducentis quinquaginta millibus aureorum confiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidem in exilio quæſiuiſſe. Huius dicti firmamentum erit id quod ab eodem autore *libro XXVI.* dicitur, vbi *de lichenibus* loquitur:

Plin. locu.

Medicorum improbitas.

tur: *Siquidem*, inquit, *certum eſt Manilium Cornutum ex prætoriis, legatum Aquitanicæ prouinciæ, ſeſtert. ducentis elocaſſe in eo morbo curandum ſeſe.* Sic enim legi debet ille locus, etiamſi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca ſupradicta etiam alium *eodem cap.* in tranſitu emendabimus; vbi enim legitur: *Itaque hercule in hac artium ſola euenit, vt cuicunque medicum ſe profitenti, ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur; adeò blanda eſt ſpirandi per ſe cuique dulcedo.* Lego, ſperandi pro ſe, non ſpirandi per ſe. Hæc quæ de medicorum mercede ex hoc Plinii loco dicta ſunt a me, fide fortaſſe maiora nonnullis videbuntur, vtpote ab hodierno non modo cenſu, ſed etiam ſenſu abhorrentia. Itaque cum hæc ſcribere cœpiſſem, in mentem mihi venit eam me rationem in his commentariis ſequi eſſe neceſſe, quam geometræ & mathematici in demonſtrandis ſpeculamentis ſuis inſtituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine ſequentia, & ſimul atque theorema quoddam comppererunt, illi ſtatim vt confecto adnectunt aſſumuntque aliud, & illi rurſus aliud atque aliud ſerie perpetua, cum ſequentia conſiſtere ſine antegreſſis nequeant. Nam abſque hoc foret, res ipſi in communem ſenſum haud incurrentes, rudibus adhuc animis approbare demonſtrareque non poſſent, minutisque eos aſſenſionibus vſqueadeo obſtringere, vt cum prægreſſa pro compertis habere ſe fateantur, ſubeuntia quoque inficiari nequeant, cum hæc ex illis neceſſario conſtant. Vt igitur Mathematicis neceſſe eſt primum quodque deinceps theorema ita ei quicum diſputant, approbare, vt omnem fatendi tergiuerſationem, atque etiam dubitationem eximant: ſic nos præcedentia (vt arbitror) veluti propoſitiones quaſdam plane demonſtratas tenemus, ex quibus hæc quæ nunc agimus, ratione non ſolum probabili, ſed etiam propemodum neceſſaria adſtruere poſſumus. Verumenimuero quando in lectorum animis quamlibet perſuaſis (de meo enim coniecturam facio) itentidem (vt ita loquar) rebellaturam hæſitationem video: non committam, vt hactenus conteſtatis acquieſcens, non omnino compos propoſiti euadam. Spe enim decidiſſe videbor, ſi re in iudicium hominum deducta, non protinus ſecundum nos ab

Quæ dicenda reſtant, fide maiora videbuntur.

Mos mathematicorum in demonſtrationibus.

omnibus pronuncietur. Equidem vt Caſtor & Pollux iudiciorum præſides obſtare mihi omni ope numineque contendant, plures tamen ego tribus ingeniorum feram. Proinde libens facio, vt re quanquam probata, rurſus autoribus ampliſſimis denunciem teſtimonium, atque interim argumentis validiſſimis cauſam meam ita affirmem, vt omnem ambigentibus animis dubitationem abſtergeam. Interea exempla ad id quod agebamus citabuntur. Tacitus *lib. XIII. de Nerone* nondum deterrimo principe loquens: *Sed nobili familia honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aureo quoque Cotta & Atherio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent.* De eodem Tranquillus: *Nobiliſſimo*, inquit, *cuique, ſed a re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibusdam quingena conſtituit.* Et de *Veſpaſiano*: *Expleuit cenſum Senatorium, Conſulares inopes quingenis ſeſtertiis annuis ſuſtentauit.* Si ergo Senatores quidam Romani iam Conſulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo ſtipendio a principibus habuerunt, cur incredibile ſit id quod de medicis dictum eſt? Artes autem hoc tempore pene dixerim damnoſas, olim non modo Romæ, ſed etiam in Aſia quæſtuoſas vel locupletatrices potius fuiſſe autoritatibus docebo. Imprimum idem Tranquillus *de Veſpaſiano* principe auaritia infami, etſi cætera pene optimo: *Ingenia*, inquit, *& artes vel maxime fouit. Primus e fiſco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena conſtituit: præſtantes poetas necnon artifices coemit.* Annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt; quæ ſi nunc in breuiario principis anniuerſario legerentur, non dico vni nomini expenſa, ſed in vniuerſum literatorum genus: prodigii inſtar eſſe crederetur, portentique prima quaque occaſione procurandi, ab iis quidem magnis viris qui ærarium noſtrum libero pene arbitrio expenſant. Ex quo intelligere licet vnde Fabius Quintilianus ſaltus illos coemerit qui a Satyrico celebrantur. Primus enim Romæ ex Hiſpania veniens ſtipendium e fiſco accepiſſe dicitur ab Euſebio ſub Domitiano: quod tamen non eſſe verum, ex dicto loco Tranquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud eſt iudicium, præſertim in Gallia, ſuo ſibi ſuffragio

Adnotanda Senatoribus ſalaria conſtituta.

Artes olim in pretio habebantur, quæ nunc exulauerunt.

Poetarum & Rhetorum annua ſalaria.

Quintiliani opes.

gio a ludo poetico oratorióque exploſa, vt antea dictum eſt. Viginti talentis vnam orationem Iſocrates vendidit, vt autor eſt Plinius *in ſexto*, id eſt aureorum noſtrorum duodecim millibus. Idem *libro XXXIII. Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, ſeptuageſima circiter Olympiade.* Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. O tempora, o mores! Iſocrates Athenis, id eſt in vrbe erudititiſſima, orationem vnam tanti vendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletiſſima, eadem & doctorum hominum egentiſſima, nec Latias nec Græcas Athenas æſtimandas eſſe putat. Et nos mirabimur ab omnibus nobis verba dari quibuscum negotium habemus, cum nec literas ipſi ſciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoque conferre quicquam aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Athenienſes (inquit idem Plinius) in exilium egere: rerum conditorem reuocavere: eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus eſt, vt hiſtoriam ſcriberet, quæ nunc extat. Nunc vero

Literarum pretia.

Thucydides ab exilio reuocatus ob hiſtoriam quam condidit.

Quis dabit hiſtorico quantum daret acta legenti?

vt inquit ille Satyrographus. Vnde fit vt res a maioribus noſtris geſtas tam commemorare poſſimus, quam terra editi homines auos citare ſuos. Quanquam non magnopere fortaſſe refert noſtri temporis res geſtas obliuione transmitti, qui nihil aut pauca literis celebranda geſſimus: certe multa potius ſilentio mandanda ſunt. Quo minus mirum eſt ſummos rerum noſtrarum arbitros nullo in numero beneficiariorum habere inſtituiſſe literatos homines, vt qui res geſtas prodere æternæ memoriæ gaudeant. Alexander Magnus inter ſpolia Darii Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretioſum, varios eius vſus amicis demonſtrantibus, quando tædebat vnguenti bellatorem & militia ſordidum: *Imo Hercule*, inquit, *librorum Homeri cuſtodiæ detur; vt precioſiſſimum humani animi opus quam maxime diuiti opere ſeruaretur.* Idem Pindari vatis familiæ penatibusque iuſſit parci cum Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriam condidit, tantæque rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit. Au-

Alexander Homeri Pindarique cultor.

tor idem Plin. Diu addubitaui an id quod ſequitur, adderem. Veritus ſum enim ne temporum noſtrorum iniquitas fidem hiſtoriæ derogaret, in cachinnoſque tandem res memorabiles abirent. Ad extremum tamen literarum amor, & veri admiratio peruicit vt adſcriberem. Apud Athenæum *lib. IX. Dipnoſophiſtarum* Laurentius vir Romanus vnus eorum ita inquit, *de Tetrace aue* loquens : Νομίζων δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀριστοτέλους μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' ἀλεξάνδρου τὸν σταγειρίτην λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. *Ego autem exiſtimans virum doctiſſimum Ariſtotelem dignam hanc autem putaſſe, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æſtimatum adiiſſem (nam Stagiritem ipſum octingenta talenta ab Alexandro accepiſſe fama eſt ob hiſtoriam animalium) nihil quicquam in eo de ea aue inueni.* His Athenæi verbis elogium habemus ſummi regis Alexandri ad doctrinæ literarum indicaturam, qui vnum tractatum Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri temporis æſtimauit ac redemit. De hoc loquens Plin. *lib. octauo*, ita inquit: *Ariſtotelem in his magna ſecuturus in parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataque commentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſcientia viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciaque tractu parere iuſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, quibuſque viuaria, armenta, aluearia in cura erant, nequid vſquam genitum ignoraretur ab eo : quos percunctando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit.* Si quinquaginta volumina recte legitur apud Plin. non omnia ad nos peruenerunt; noſtræ tamen ætati gratulandum, quod libri de anima, eorum præſtantiſſimi, non interciderunt. Nam innumera propemodum volumina eum ſcripſiſſe ex Laertio nouimus. Quam male autem cum promis condis ærarii noſtri ageretur, ſi eius regis æmulos principes haberemus ? quam longe autem abigerentur ab aula ſorices illi Prætoriani diuiſorum aſſeclæ, qui nobis ſericati ob oculos incurrunt arroſo argento principali tumidi? O mirificam officinam, quæ quamuis ſordidos homines, ſeſquimenſe politos ad vnguem nobis reddat, O inania, o ingrata, o pudenda denique

Præmium quod Ariſtoteles ab Alexandro accepit pro hiſtoria animalium.

Sorices Prætorii appellare videtur Quæſtorum aſſeclas inferioribus actibus argentariam factitantes, & ærarium arrodentes.

nique literarum ſtudia, quibus aduerſis fatis nequicquam intabeſcimus: quos iſti non ſapientiæ amore captos, ſed mente potius putant. Verum vt quod inſtat agamus, idem Plin. *lib. VII. Medicinæ ſcientiam*, inquit, *in Theombroto Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit centum talentis, ſeruato Antiocho rege.* Et *lib. XXIX. Eraſiſtratus Chryſippi diſcipulus, Ariſtotelis filia genitus, Antiocho rege ſanato, centum talentis donatus eſt a rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis oſtendere.*

Præmia medicorum memorabilia.

Eraſiſtratum & Theombrotum vel eundem fuiſſe intelligimus, vel Plinium non eundem autorem vtrobique ſecutum. Centum talenta, ſexaginta millia aureorum valuiſſe poſt paulo docebimus. Idem *libro ſeptimo: Ariſtidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus eſt, octoginta emit duas Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris, pari rependit auro.*

Precia picturarum tabularum.

In antiquis legitur, *medio criſpami*; quare ſic legendum cenſeo, mediocris ſpatii, rependit auro. Nam rependere pari auro nunquam a Plinio dictum eſt; & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, precii magnitudinem ſignificare voluit. Rependere auro, plena eſt locutio. Cicero *de Oratore: Cum pro Gracchi capite aurum erat repenſum*; quod Plinius ipſe *libro XXXIII.* imitatus eſt, his verbis: *Hac paulatim exarſit rabie quadam, non iam auaritia, ſed fames auri: vtpote cum Septimuleius, C. Gracchi familiaris, auro repenſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit*, id eſt: *πρὸς χρυσὸν ἀντισταθμιζομένην τὴν κεφαλήν*, vel *πρὸς χρυσὸν ἰσοστάσιον.*

Rependere auro. Cap. 3.

Quanta autem autoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere poſſumus, quod idem *lib. XXXV.* inquit *de Pamphilo pictore* loquens: *Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere: & huius autoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen*, hoc eſt, *picturam, in buxo docerentur: recipereturque ars ea in primum gradum liberalium.*

Artium autoritas. Cap. 10.

De honore picturæ.

In vetuſtis tamen pene omnibus legitur, vt pueri ingenui omnia antigraphicen; licet hoc Hermolaus ex vetuſtis reſtituiſſe ſe dicat. Quare ſuſpicor ſic Plinium ſcriptum reliquiſſe: *Ingenui omnia ante graphicen: quaſi hæc faſtigium doctrinæ puerili imponeret*; quod tamen admonendi ani-

Digitized by Google

tor idem Plin. Diu addubitaui an id quod ſequitur, adderem. Veritus ſum enim ne temporum noſtrorum iniquitas fidem hiſtoriæ derogaret, in cachinnoſque tandem res memorabiles abirent. Ad extremum tamen literarum amor, & veri admiratio peruicit vt adſcriberem. Apud Athenæum *lib. IX. Dipnoſophiſtarum* Laurentius vir Romanus vnus eorum ita inquit, *de Tetrace aue* loquens : Νομίζων δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀριστοτέλους μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' ἀλεξάνδρου τὸν σταγειρίτην λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. *Ego autem exiſtimans virum doctiſſimum Ariſtotelem dignam hanc autem putaſſe., de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æſtimatum adiiſſem (nam Stagiritem ipſum octingenta talenta ab Alexandro accepiſſe fama eſt ob hiſtoriam animalium) nihil quicquam in eo de ea aue inueni.* His Athenæi verbis elogium habemus ſummi regis Alexandri ad doctrinæ literarum indicaturam, qui vnum tractatum Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri temporis æſtimauit ac redemit. De hoc loquens Plin. *lib. octauo,* ita inquit: *Ariſtotelem in his magna ſecuturus in parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataque commentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſcientia viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæque tractu parere iuſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, quibuſque viuaria, armenta, aluearia in cura erant, nequid vſquam genitum ignoraretur ab eo : quos percunctando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit.* Si quinquaginta volumina recte legitur apud Plin. non omnia ad nos peruenerunt; noſtræ tamen ætati gratulandum, quod libri de anima, eorum præſtantiſſimi, non interciderunt. Nam innumera propemodum volumina eum ſcripſiſſe ex Laertio nouimus. Quàm male autem cum promis condis ærarii noſtri ageretur, ſi eius regis æmulos principes haberemus? quam longe autem abigerentur ab aula ſorices illi Prætoriani diuiſorum aſſeclæ, qui nobis fericati ob oculos incurrunt arroſo argento principali tumidi? O mirificam officinam, quæ quamuis ſordidos homines, ſeſquimenſe politos ad vnguem nobis reddat. O inania, o ingrata, o pudenda denique

Præmium quod Ariſtoteles ab Alexandro accepit pro hiſtoria animalium.

Sorices Prætorii appellare videtur Quæſtorum aſſeclas inferioribus actibus argentariam factitantes, & ærarium arrodentes.

nique literarum ſtudia, quibus aduerſis fatis nequicquam intabeſcimus: quos iſti non ſapientiæ amore captos, ſed mente potius putant. Verum vt quod inſtat agamus, idem Plin. *lib. VII. Medicinæ ſcientiam*, inquit, *in Theombroto Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit centum talentis, ſeruato Antiocho rege.* Et *lib. XXIX. Eraſiſtratus Chryſippi diſcipulus, Ariſtotelis filia genitus, Antiocho rege ſanato, centum talentis donatus eſt a rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis oſtendere.* Eraſiſtratum & Theombrotum vel eundem fuiſſe intelligimus, vel Plinium non eundem autorem vtrobique ſecutum. Centum talenta, ſexaginta millia aureorum valuiſſe poſt paulo docebimus. Idem *libro ſeptimo*: *Ariſtidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus eſt, octoginta emit duas Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris, pari rependit auro.* In antiquis legitur, *medio criſpanti*; quare ſic legendum cenſeo, mediocris ſpatii, rependit auro. Nam rependere pari auro nunquam a Plinio dictum eſt; & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, precii magnitudinem ſignificare voluit. Rependere auro, plena eſt locutio. Cicero *de Oratore*: *Cui pro Gracchi capite aurum erat repenſum*; quod Plinius ipſe *libro XXXIII.* imitatus eſt, his verbis: *Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non iam auaritia, ſed fames auri: vtpote cum Septimuleius, C. Gracchi familiaris, auro repenſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit*, id eſt: πρὸς χρυσὸν ἀντισταθμιζομένην τὴν κεφαλὴν, vel πρὸς χρυσὸν ἰσοστάσιον.

Præmia medicorum memorabilia.

Precia pictarum tabularum.

Rependere auro.

Cap. 3.

Quanta autem autoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere poſſumus, quod idem *lib. XXXV.* inquit *de Pamphilo pictore* loquens: *Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere: & huius autoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen*, hoc eſt, *picturam, in buxo docerentur: recipereturque ars ea in primum gradum liberalium.* In vetuſtis tamen pene omnibus legitur, vt pueri ingenui omnia antigraphicen; licet hoc Hermolaus ex vetuſtis reſtituiſſe ſe dicat. Quare ſuſpicor ſic Plinium ſcriptum reliquiſſe: *Ingenui omnia ante graphicen: quaſi hæc faſtigium doctrinæ puerili imponeret*; quod tamen admonendi ani-

Artium autoritas.

Cap. 10.

De honore picturæ.

mo dictum a me exiſtimari velim, non enim facile mutandam eſſe ſtructuram veterem cenſeo. Nonnihil hanc opinionem meam intendit id quod ſequitur: *Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honeſti, perpetuo interdicto ne ſeruitia docerentur.* Cæterum quod hic dicitur neminem docuiſſe minoris talento annis decem, non conſentaneum mihi viſum eſt, vt cum tanta precia tabularum legeremus apud Plinium, idem tamen docendi precium tam paruum poneret, atque ita poneret, vt admirari nos vellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non *annis*, ſed *annuis* legendum, nec *decem*, *ſed XL.* vt ſit: *Docuit neminem minoris talentis annuis quadraginta;* quanquam in antiquiſſimo ſcriptum erat *quingenta*, in pagella quidem ſed in margine *quadraginta*. Vt minimum autem annuis decem legendum, hoc eſt, aureorum ſex millibus; quod longiſſime abeſt ab eo ſenſu qui ex impreſſis percipitur, abſurdiſſimo illo quidem, cum etiam pluris hodie pictores inſtituantur. Atqui
Lib. 35. c. 10. ne decoxiſſe doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit: idem autor de eo loquens *aliquanto poſt* ita inquit: *Pinxit & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Epheſiæ Dianæ viginti talentis auri; digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam eſſe. Immane tabulæ precium accepit aureos menſura, non numero.* Vel vt ex vetuſtiſſimo lego, *tabulæ precium in nummo accepit aureo, menſura, non numero.* Viginti auri talenta, vt minimum centum ac viginti millia aureorum coronatorum valent; quod tamen exquiſitius poſtea viderimus. Strabo *libro XIV. de Co inſula* loquens, & vrbe eius cognomini: *In ſuburbano eſt Æſculapii templum valde nobile, ſimulachris multis refertum: in queis eſt Apellis Antigonus. Fuit etiam pridem Venus e mari emergens, quæ nunc diuo Iulio Cæſari dicata eſt Romæ, quam Auguſtus honore patris conſecrauit, vt generis autorem. Fama eſt Cois pro tabula centum talenta ex imperato tributo remiſſa eſſe,* φασὶ δὲ τοῖς κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσταχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapſus, *anadyomenen*, id eſt *emergentem Venerem*, nudam tranſtulit, quaſi *apodyomenen*. Eſt enim ἀνάδυσις emerſus, cui opponitur κατάδυσις, quanquam & aliud ſignificat. Homerus:

Κατ

Καρπαλίμως δ' ἀνέδυ πολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη.

Plinius *lib. ſupradicto, Venerem exeuntem è mari diuus Auguſtus dicauit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene vocatur, verſibus Græcis tali opere dum laudatur victo, ſed illuſtrato, cuius enim inferiorem partem qui reficeret, non poterat inueniri.* Ego tamen ex vetuſtis melius poſſe legi puto. *Verſibus Græcis tali opere dum laudatur victo: ſed per tot luſtra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit inueniri.* Per luſtra autem Cenſores olim ſarta tecta ædium ſacrarum tuenda locare ſolitos eſſe notum eſt. Romanorum igitur res nummaria ita propemodum conſtituta fuit. Græci drachmis, minis, & talentis uſi ſunt. Talentum multiplex fuit autore Feſto. Atticum autem ſex millium denariorum fuiſſe dicit. *τάλαντον* (inquit Suidas) *μνῶν ἐστὶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ἑκατόν.* *Talentum*, inquit, *minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum.* Hoc etiam legimus in verſibus illis qui apud Priſcianum leguntur, & Fannii eſſe dictitantur:

Anadyomene Apellis.

Talentum.

Cecropium ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum.
Sexaginta minas ſeu vis ſex milia drachmas,
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priſcianus *de ponderibus, Scrupulus*, inquit, *ſex ſiliquæ. drachma. ſcrupuli tres. vncia. drachmæ octo. ſcrupuli XXIV. vnciæ XII. libra. Libra, vel mina Attica, drachmæ LXXV. Libra vel mina Graia, drachmæ XCVI. talentum Athenienſe paruum, minæ ſexaginta. magnum. minæ LXXXIII. & vnciæ quatuor.* Ad hoc probandum citat Liuium, ſed quoniam verba Liuii apud Priſcianum corrupta leguntur, ab autore ipſo repetenda ſunt, qui *lib. IV. de bel. Maced. de Tito Quintio* loquens *Græciæ liberatore, Ingens*, inquit, *numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum a ſuis non redimerentur, venundederat. Multitudinis eorum argumentum eſt quod Polybius ſcribit, centum talentis eam rem Achæis ſtetiſſe, cum quingentos denarios precium in capita, quod redderetur dominis ſtatuiſſent. Mille enim ducentos Achaia ea regione habuit.* Hactenus Liuius. Ex cuius verbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios eſſe, hoc eſt, ſexcenties mille. quod perinde eſt ac ſi dicas centies ſex millia denariorum. Ita planum fit in quolibet talento ſex millia denariorum fuiſſe, cum

[BIBLIOTEC]A NAZIONALE ROMA

Digitized by Google

centeſima pars eius ſummæ ſint ſex millia. Rem per ſe odioſam, quam potui facilimè explicui, ſicque vbique facturum me comparaui: ne qui hunc librum in manus ſumpſerint, identidem neceſſe habeant eo tantiſper depoſito palimpſeſtum ſumere, ſic appellant tabellam deletilem qua calculatores utuntur, quanquam Cicero pro charta utitur deletitia. Addit hoc Priſcian. *Denarios eo tempore nummos argenteos fuiſſe ſiliquarum pendere vicenarum quaternarum*: id quod Liuius *in eo libro* oſtendit *de triumpho eiuſdem Quintii* loquens, his verbis, *Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum, tetrarchiam vocant, trium fere denariorum in ſingulis argenti eſt pondus.* Quo in loco Liuii non *tetrarchiam*, ſed *tetradrachma* lego: non ex Priſciano, apud quem inanis areola pro hoc verbo relicta eſt, ſed ex Cicerone, & Polluce *libro nono de vocabulis rerum ad Commodum Cæſarem*: qui autor *didrachmum*, *tridrachmum* & *tetradrachmum* nomiſmata olim fuiſſe tradit, eumque nummum ab Athenienſibus *bouem* appellatum eſſe ab eius pecudis nota, indeque ficta ab Homero *arma hecatombœa* & *enneabœa*. Id etiam ex Priſciano ſatis intelligi poteſt, qui nummos illos Atticos fuiſſe ſcribit *duarum & ſeptuaginta ſiliquarum.* Idem Liuius (inquit ille) oſtendit *libro XXXVII. ab Vrbe cond. magnum talentum Atticum octoginta habere libras & paulo plus. cum ſupradictorum computatio manifeſtet octogintatres libras & quatuor uncias habere talentum, quod eſt denariorum ſex millium.* Liuii verba hæc citat: *Talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat, vel ſic decreuit Senatus, vt non plus quam terna libræ & quaterna vnciæ ſingulis talentis deſint.* Hactenus Priſcianus. Cuius computationem ſic accipio (nihil enim aliud addidit) cùm vnumquodque talentum ſex millia denariorum penderet, octo quoque millia drachmarum pependiſſe ratione prædicta. Hæc octo millia ſi in centenarios partiaris, octoginta utique libras centenarias habebis. Atqui cùm libra antiqua quam Liuius ſecutus eſt, drachmarum fuerit ſex & nonaginta, ſupererunt quater octoginta drachmæ, id eſt, trecentæ & viginti: ex quibus ratione dicta tres libræ conficiuntur, & inſuper tertia pars libræ, id eſt, duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta ſingula ternæ libræ cum triente tribuuntur vltra

Palimpſeſtos.

Didrachmum. Tetradrachmum.

Arma Hecatombœa.

octo-

octoginta libras. *Sciendum autem,* inquit ille, *quod ſecundum Liuii computationem centum minæ Atticæ, quarum ſingulæ LXXV. drachmas habent, faciunt talentum magnum, minus autem talentum ſexaginta minæ ſecundum Dardanum faciunt.* Maius autem & minus fuiſſe docet Terentius *in Phormione,* cum inquit, *Si quis daret talentum magnum.* Italica autem mina drachmas habet (vt ſupra dictum eſt) nonaginta ſex, quæ libra eſt XII. vnciarum, hoc eſt, denarii LXXII. Qua computatione LXXXIII. libræ Romanæ, & quatuor vnciæ, quod magnum talentum eſſe diximus, centum minas Atticas faciunt. Seneca *in decimo Epiſtol. ad Nouatum, XXIV. ſeſtertia,* inquit, id eſt, *talentum Atticum paruum. XXIV. enim ſeſtertia, ſexaginta libras habent.* Hactenus apud Priſcian. legitur. Quo dicto Priſcianus ipſe ſibi contrarius eſt. Hac enim ratione talentum magnum ſeptem millia & quingentas tantum drachmas habuiſſe probatur, quod Liuii ſupradicta ratione octo millia habebat. Quippe cum ſingula tetradrachma, id eſt, quaternarum drachmarum nummos, ternis denariis æſtimauerit, ſena quoque millia denariorum octonis millibus drachmarum æſtimauit. At hoc quam ſit conſentaneum cum poſtremo dicto, videamus. In promptu eſt enim vnicuique videre, cum centum libræ centenariæ decem millia drachmarum valeant, ſi inde quartam partem eximamus, vt libræ iam ſint ſeptuaginta quinque drachmarum, non plus quam ſeptem millia & quingentas drachmas talentum valiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia valuit. Iam vero octogintatres libras per numerum drachmarum, id eſt nonagiesſexies multiplicemus, fient in ſumma ſeptem millia nongentæ ſexagintaocto drachmæ; his ſi trientem ſupradictum, id eſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus vnciis fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo ſupradicto: quem Priſciani eſſe ideo non credo, quod in tribus libris antiquis, quos vidi, tractatus ille non viſitur, vno etiam antiquiſſimo. Centum igitur minæ Atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit cuius Liuius loco ſupradicto meminit: ſed Euboicum fortaſſe, de quo idem Liuius *libro eodem* ſic *Euboicum talentum.*

Digitized by Google

ſic inquit, *de pace loquens cum Antiocho facta: Europa abſtinete, Aſiaque omni quæ cis Taurum montem eſt, decedite. Pro impenſis deinde in bellum factis, XV. millia talentûm Euboicum dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta cum Senatus populusque Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta per duodecim annos.* Quid ſit autem Euboicum talentum, docet Feſtus his verbis, *Euboicum talentum nummo Græco ſeptem millium & quingentorum ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor millium denariorum.* Ciſtophororum autem crebra eſt mentio apud Liuium, ut *libro eodem in triumpho L. Scipionis: Tulit in triumpho argenti pondo CXXXVII. millia.* Et *paulo ſuperius de nauali triumpho L. Aemilii: Pecunia tranſlata nequaquam tanta pro ſpecie regii triumphi. Tetracina Attica CCXXXIII. millia. Ciſtophori CCCXXXII. millia.* In ſuperiore exemplo non tetracinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmum & ciſtophorum genitiuo caſu. In hoc autem tetradrachma & ciſtophori: & vbique apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo, vt arbitror, nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium denarium facit. Niſi etiam corruptum numerum apud Feſtum aliquis ſuſpicari malit, quanquam alioquin Feſtus ipſe ſibi non conſtat, qui alibi talentum Atticum ſex millium denarium facit, Rhodium ciſtophorum quatuor millium: alia etiam genera ponens nihil ad rem pertinentia. Quare potius adducor, vt talentum apud Liuium ſit octogenarium, & proportionem epitriton habeat, id eſt ſeſquitertiam, vel vt alii loquuntur, tertiariam, ad talentum Atticum minus, quod ſexagenarium eſt. Sic enim ratio quadrabit, vt quam proportionem denarius ad drachmam habuiſſe dicitur, eandem Liuianum talentum ad vulgare, id eſt ad Atticum habeat. Libras nunc centenarias intelligi volo. Nam quod apud Priſcianum legitur, vt *talentum minus ſexagenarium* ſit, & *libra eius ſeptuagintaquinque drachmarum*, nullo autore confirmari poteſt. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex millium drachmarum eſſe dicant, & ſexaginta minarum, neceſſe eſt vt LX. minas non Atticas, ſed Græcas intelligamus, & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus *in Moſtel-*

Ciſtophori Liuii locus.

Talentum magnum.

Moſtellaria his verbis, *Si hercle nunc ferat ſex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria. nunquam accipiet.* Locus autem ille Liuii qui *apud Priſcianum* citatur, non *lib. XXXVII.* legitur, ſed *XXXIIX.* his verbis, *Argenti probi XII. millia Attica talenta data intra XII. annos penſionibus æquis. Talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendeat.* Vbi tamen ordinem verborum peruerſum eſſe credo. Non enim Latine XII. millia talenta, ſed talentum dicitur, quomodo & alibi & in loco ſupra dicto locutus eſt Liuius. Quare hic Liuium ſcripſiſſe puto, *argenti probi Attica talenta XII. millia, vel Atticum talentum.* Quod ſi de talento dicere vlterius pergam, exitum res non inueniet; vſque adeo de talento diuerſa Produntur & varia ab autoribus. Suidas & Heſychius talentum apud quoſdam centum & viginti quinque librarum fuiſſe tradunt, apud nonnullos genus fuiſſe nomiſmatis. Non omittendum id quod Pollux inquit, *talentum Atticum apud Athenienſes Atticas drachmas capere numero ſex millia: apud alios eundem numerum, ſed ſuarum cuiuſque loci drachmarum.* Id quod eo pertinere poteſt, quod de talento Liuiano dictum eſt; ſiue Euboicum ſiue aliud fuerit, vt quomodo Athenis & alibi talentum ſex millia drachmarum habuit vernacularum cuiuſque loci, ſic Romæ ſex millia denariorum habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Vitruuius *libro X. de teſtudine Agetoris Byzantii* loquens, *Erigebatur autem machina in ſecundum altitudinem ad diſiiciendum murum circiter pedes centum. Item a latere dextra ac ſiniſtra procurrendo perſtringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus tantùm quatuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo.* His verbis, ſi emendate leguntur, autor eſt Vitruuius talentum centum & viginti pondo Romana continere: quod genus proxime accedit ad illud talentum quod Suidas & Heſychius poſuerunt. In aliis libris *quadringenta nonaginta millia* legitur. Qua ratione talentum centum & viginti pondo & ſemiſſis fuit, quod ipſum ego non argenti talentum fuiſſe, ſed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortaſſe ad talentum argenti proportionem habebat, vt hodie libra argentaria & aurificum ſubdupla eſt zygoſtaticæ. Et ſic ſinguli homines quina paulo minus

Talentum ſecundum Vitruuium.

Digitized by Google

ſic inquit, *de pace loquens cum Antiocho facta: Europa abſtinete, Aſiaque omni quæ cis Taurum montem eſt, decedite. Pro impenſis deinde in bellum factis, XV. millia talentûm Euboicum dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta cum Senatus populuſque Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta per duodecim annos.* Quid ſit autem Euboicum talentum, docet Feſtus his verbis, *Euboicum talentum nummo Græco ſeptem millium & quingentorum ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor millium denariorum.* Ciſtophororum autem crebra eſt mentio apud Liuium, ut *libro eodem in triumpho L. Scipionis: Tulit in triumpho argenti pondo CXXXVII. millia.* Et *paulo ſuperius de nauali triumpho L. Aemilii: Pecunia tranſlata nequaquam tanta pro ſpecie regii triumphi. Tetracina Attica CCXXXIII. millia. Ciſtophori CCCXXXII. millia.* In ſuperiore exemplo non tetracinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmum & ciſtophorum genitiuo caſu. In hoc autem tetradrachma & ciſtophori: & vbique apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo, vt arbitror, nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium denarium facit. Niſi etiam corruptum numerum apud Feſtum aliquis ſuſpicari malit, quanquam alioquin Feſtus ipſe ſibi non conſtat, qui alibi talentum Atticum ſex millium denarium facit, Rhodium ciſtophorum quatuor millium: alia etiam genera ponens nihil ad rem pertinentia. Quare potius adducor, vt talentum apud Liuium ſit octogenarium, & proportionem epitriton habeat, id eſt ſeſquitertiam, vel vt alii loquuntur, tertiariam, ad talentum Atticum minus, quod ſexagenarium eſt. Sic enim ratio quadrabit, vt quam proportionem denarius ad drachmam habuiſſe dicitur, eandem Liuianum talentum ad vulgare, id eſt ad Atticum habeat. Libras nunc centenarias intelligi volo. Nam quod apud Priſcianum legitur, vt *talentum minus ſexagenarium* ſit, & *libræ eius ſeptuagintaquinque drachmarum*, nullo autore confirmari poteſt. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex millium drachmarum eſſe dicant, & ſexaginta minarum, neceſſe eſt vt LX. minas non Atticas, ſed Græcas intelligamus, & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Talenti magni meminit Plautus *in Moſtel-*

Ciſtophori Liuii locus.

Talentum magnum.

Moſtellaria his verbis, *Si hercle nunc ferat ſex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria. nunquam accipiet.* Locus autem ille Liuii qui *apud Priſcianum* citatur, non *lib. XXXVII.* legitur, ſed *XXXIIX.* his verbis, *Argenti probi XII. millia Attica talenta data intra XII. annos penſionibus æquis. Talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendeat.* Vbi tamen ordinem verborum peruerſum eſſe credo. Non enim Latine XII. millia talenta, ſed talentum dicitur, quomodo & alibi & in loco ſupra dicto locutus eſt Liuius. Quare hic Liuium ſcripſiſſe puto, *argenti probi Attica talenta XII. millia, vel Atticum talentum.* Quod ſi de talento dicere vlterius pergam, exitum res non inueniet; vſque adeo de talento diuerſa Produntur & varia ab autoribus. Suidas & Heſychius talentum apud quoſdam centum & viginti quinque librarum fuiſſe tradunt, apud nonnullos genus fuiſſe nomiſmatis. Non omittendum id quod Pollux inquit, *talentum Atticum apud Athenienſes Atticas drachmas capere numero ſex millia: apud alios eundem numerum, ſed ſuarum cuiuſque loci drachmarum.* Id quod eo pertinere poteſt, quod de talento Liuiano dictum eſt, ſiue Euboicum ſiue aliud fuerit, vt quomodo Athenis & alibi talentum ſex millia drachmarum habuit vernacularum cuiuſque loci, ſic Romæ ſex millia denariorum habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Vitruuius *libro X. de teſtudine Ageteris Byzantii* loquens, *Erigebatur autem machina in ſecundum altitudinem ad diiiciendum murum circiter pedes centum. Item a latere dextra ac ſiniſtra procurrendo perſtringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus tantùm quatuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo.* His verbis, ſi emendate leguntur, autor eſt Vitruuius talentum centum & viginti pondo Romana continere: quod genus proxime accedit ad illud talentum quod Suidas & Heſychius poſuerunt. In aliis libris *quadringenta nonaginta millia* legitur. Qua ratione talentum centum & viginti pondo & ſemisſis fuit, quod ipſum ego non argenti talentum fuiſſe, ſed negociatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortaſſe ad talentum argenti proportionem habebat, vt hodie libra argentaria & aurificum ſubdupla eſt zygoſtaticæ. Et ſic ſinguli homines quina paulo mi-

Talentum Vitruuium.

Kk nus

Digitized by Google

nus millia pondo Romana mouebant machinali libramento, noſtra circiter tria millia & ſexcenta, vſqueadeo diuerſa autores de talento ſcripſeruut. Nihilo tamen ſecius conſtituere omnino habeo quid ſit talentum, quantumque ſit ad Romanum nummum relatum: ſiquidem ad vlteriora progredi ordine inſtituto contendo. Obſeruaui igitur Romanos non ante talenti vocabulo vti cœpiſſe, quam imperii fines ad eas vſque gentes prorogauerunt, quæ hoc vocabulo ſignati argenti vtebantur. Tunc autem eos veriſimile eſt eodem genere talenti vti ſolitos, quo genere vtebantur ii quibuſcum commercia aut belli aut pacis habuerunt, niſi ſiquando certis verbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, vt in Antiochi fœdere iam dicto factum eſt, quo cautum eſt de talenti quantitate. Fere autem talentorum vocabulo vſi ſunt in rebus Græciæ & Aſiæ. Quare cum Græci & Aſiatici populi ſena millia drachmarum & ſexagenas minas talento tribuant, ego in colligendis ſummis hanc rationem vt potiſſimam ſequar. Malo enim extenuaſſe res videri, quam in maius auxiſſe. Atqui nemo talentum apud ſcriptores rerum in Græcia aut Aſia a Romanis geſtarum, minus fuiſſe libris ſexaginta contenderit, vt arbitror. Denarii autem & drachmæ promiſcuam appellationem habebo, autoritate fretus Plutarchi & Plinii, & ſcribentium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus, in quo pro trium fortaſſe quatuor legendum eſt: quanquam & inter antiquum denarium & drachmam Athenienſem potuit aliqua eſſe differentia, quod tamen non probo. Habeo enim antiquiſſimum in honorem Romuli & Remi percuſſum, quibus infantibus lupa ſub ficu vbera præbet. Literæ exeſæ vetuſtatem præferunt. Pondus idem quod reliquis qui drachmales ſunt, ab altera parte X litera denarium ſignificare videtur, ſed potuit tetradrachmus nummus maligne percuſſus eſſe in difficultate reipublicæ Athenienſium, vt aliquando Romæ factum eſſe docebimus: ita vt quatuor drachmarum nummus non multo plus tridrachmo valeret; id eſt denariis tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ξ. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ. *Talentum* (inquit ille) *minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum, drachma obolorum ſex.* Sed de mi-

Talenti mentio apud Romanos.

nutis

nutis poſtea viderimus, ne quid addubitatum relinquatur. Nunc talentum æſtimabimus ſexcentis coronatis noſtris, hoc eſt ſexagies denis. Denos enim aureos in libras conſtituimus. Hac ratione centum talenta centies ſexcentos aureos valent, hoc eſt ſexaginta millia: quod promptum eſt colligere in digitos tantum calculum deducenti. Centies enim quingenti, quinquaginta millia efficiunt: & centies centum, decem millia. Eadem ratione decem talenta, ſex millia coronatorum valent: & viginti, duodecim: triginta, decem & octo: quadraginta, quatuor & viginti: quinquaginta autem, triginta: & mille, ſexcenta millia. Quod ſemel dicendum duxi, ne lectores poſthac æſtimandis ſummis hæreant. Ita fit vt quod Græci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duodecies ſeſtertium dicant, quæ ſumma cenſus eſt Senatorii: quod ita poſtea probabimus, vt nemo in poſterum ambigat. Veniamus ad hiſtoricorum loca. Plutarchus *in Cæſare*: *Circa Pharmacuſam inſulam a piratis capitur, qui per idem tempus nauibus magnis & immenſis claſſibus mare occupauerant, a quibus cum pro eo redimendo viginti poſcerentur talenta, deriſit, quod qualem cepiſſent virum, ignorarent: proinde quinquaginta ſe daturum pollicitus eſt.* Tranquillus *in eodem Cæſare*: *Numeratis deinde quinquaginta talentis, expoſitus in littore, non diſtulit quin e veſtigio claſſe deducta perſequeretur abeuntes.* Quinquaginta talenta, triginta millibus coronatorum æſtimo. Idem Plutarchus, *Cæſar ex Prætura prouinciam ſortitus Hiſpaniam, cum proficiſcenti creditores magnis clamoribus impedimento eſſent, confugit ad Craſſum, qui Romanorum ditiſſimus, aduerſus Pompeii in Republica potentiam, acri Cæſaris ingenio ac feruore ſimul egebat. Craſſo igitur contra inexorabiles maxime ac importunos creditores octingentorum & triginta talentorum ſponſione interueniente, Cæſar in prouinciam abiit.* Hoc perinde eſt ac ſi dicam, quadringenta & nonagintaocto millia aureorum quæ Cæſar debebat, Craſſum fide ſua eſſe iuſſiſſe: de quo idem Tranquillus: *Ex Prætura vlteriorem ſortitus Hiſpaniam, retinentes creditores interuentu ſponſorum remouit.* Appianus *in ſecundo bellorum Ciuilium*: *Cæſar deinde in Iberiam delectus Prætor, cum magnam facultatum partem ob ambitum ære alieno deuinxiſſet, huiuſmodi verbis vſus eſſe dicitur, Bis millies & quingenties centena millia ſibi adeſſe oportere,*

Aeſtimatio talenti ant noſtro.

Aes alienũ Caſaris Dictatoris. *tere, vt nihil haberet.* Quæ ſumma ære noſtro maior eſt bis & ſexagies centenis millibus aureorum. Huius dicti fides ab exemplari Græco petenda mihi viſa eſt: quod mihi videre longo interuallo contigit beneficio Lazari Bayſii vtraque lingua doctisſimi, vt ſcripta eius teſtantur: qui legatione Venetiis functus eſt, vnde illud volumen profectum. In eo autem ſic locus hic legitur, ὁ δὲ καῖσαρ στρατηγὸς εἰς ἰβηρίαν αἱρεθεὶς ὑπὸ μέν τι πρὸς τῶν χρηστῶν διεκρατεῖτο ἐν ῥώμῃ, πολὺ πλέονα τῆς οὐσίας ὄφλων διὰ τὰς φιλοτιμίας, ὅτε φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι δέοιτο δισχιλίων καὶ πεντακοσίων μυριάδων, ἵνα ἔχῃ μηδέν. Quæ verba ſic vertenda eſſe duxi: *Cæſar autem præturam in Hiſpaniam ſortitus, aliquantiſper a creditoribus manu iniecta retentus eſt ob contractum æs alienum in ambitu, maius ſuis facultatibus: tuncque fertur dixiſſe, duobus millibus & quingentis myriadibus ſibi opus eſſe vt nihil haberet.* Quod Latine ex more antiquo loquendi ſic vertendum fuit, ducenties & quinquagies ſeſtertium ſibi opus eſſe, quæ ſumma ære noſtro inſtar eſt ſexcentorum vigintiquinque millium aureorum, & ita interpretamur quaſi Appianus myriadas nummum non drachmarum intellexerit. Quod ſi recte fecimus, ex iis quæ infra dicentur, conſtabit & Curionem & Milonem longe maius alienum æs eodem tempore contraxiſſe. Verum Latinis libris de Græcis traductis fidem poſthac non habere conſtitui, luculentis exemplis commonefactus, ſed nos hoc viderimus. Græci hunc numerum

Numerorum vocabula. ſexcentas & viginti myriadas appellant. Lingua noſtra millionem vocat decies centena millia. Hoc ſi imitari volumus,

Millio. Chiliades & Myriades. chilliada chiliadum vt Græci dicere poterimus, hoc eſt mille millenarios, vel millies mille. Græci rurſus myriadem vocant decem millia, ergo decies centena millia centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies centena millia. Quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur, ſi vel iis vocabulis aliquando vtamur, vel eos autores citemus qui ea vſurparunt. Plutarchus *in Craſſo: Apud Romanos omnes conſtat virtutes quas plurimas Craſſus habuit, vnius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe: cuius vitiis clarisſimum teſtimonium præbet magnitudo diuitiarum, quas breui admodum tempore ſibi comparauit. Nam cum trecenta ſolum talenta ex patrimonii hæreditate accepiſſet: priuſquam aduerſus Parthos exercitum*

duceret,

duceret, ſeptem millium & centum talentorum ſummam coegiſſe traditur, cum etiam decimam facultatum ſuarum partem Herculi conſecraſſet, & publicum epulum dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuium capita contuliſſet. Harum diuitiarum maximam partem (ſi verum proferre licet) ex ciuilibus bellis atque incendiis comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas vtilitates abutens. Et *paulo poſt* enumeratis prædiis quæ in Vrbe & ruri ſectionibus quæſiuerat: *Seruos præterea,* inquit, *circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos; nec iis tantum ad propriæ domus extructionem vſus eſt, ſed ciuibus ædificare volentibus eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuicunque pro arbitrio ſuo ad ædificandum vendebat. Cumque ſignati argenti maximam copiam, & agros mirifice cultos, in iiſque cultorum ingentem numerum poſſideret, minimi tamen hæc omnia facienda videbantur præ maxima turba ſeruorum quos variis artibus inſtructos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, menſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, diſcentibus aſſiſtere, pleroſq́; etiam docere conſueuerat. Aiebat enim præcipuam domini curam circa ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familiaris tanquam animata inſtrumenta.* Septem millia & centum talenta, bis & quadrigies centena millia aureorum noſtrorum valent, & ſexaginta præterea. Quam ſummam ſi Craſſus poſt decimatas facultates ſuas, & largitionem popularem habuit, quid exiſtimamus eum integris facultatibus habuiſſe? Quod ſi verum eſt eum in ſingula capita ciuium Romanorum ternas minas dediſſe: vt centum millia ciuium fuerint ad donatiuum nomina ſua dantium, minoris trecentis myriadibus, id eſt tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare hunc locum ſuſpectum habebam quod ad minas pertinet, antequam Græcum exemplar vidiſſem, præſertim cum circa hæc tempora cenſu Romæ acto inuenta ſint quadringenta ſexaginta millia paulo ante præſcriptionem Syllanam. Poſtea vero quam Græcum librum legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus autem ita Græce ſcribit: τριακοσίων γὰρ οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν πολιτείαν ἀποθύσας μὲν τῷ ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην, καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μνᾶς ἑκάστῳ ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχὼν, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ πάρθους στρατείας, αὐτὸς αὑτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα

Craſſi diuitiæ male partæ.

Seruorum cura maximè habenda.

πρὸς ἑπτάκις χιλίοις. *Cum enim ab initio non plus trecenta talenta poſſediſſet: poſtea cum ad Rempublicam adminiſtrandam ſe contuliſſet, interim decimam facultatum ſuarum Herculi pollnxit; epulum priuatim fecit ſingulis ciuibus Roman. teſſeram annonariam trium menſium dedit; quibus peractis, tamen antequam in Parthos expeditionem ſuſcepit, cum rationem cenſus ſui iniiſſet, ſeptem millium centumque talentorum æſtimationem comperit.* Interpres exemplari deceptus, *minas* pro *menſibus* tranſtulit. Diximus ſupra apud Plinium legendum eſſe *de eodem Craſſo: In agris ſeſtertium bis millies poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus.* Siquidem bis millies, quinquagies centena millia aureorum valet. Quare Claudii libertus Pallas, qui a Cornelio Tacito *ſeſtertii ter millies poſſeſſor* dicitur, vicies & quinquies centenis millibus Craſſo fuiſſe ditior perhibetur: quod etiam Plinius ſatis ſignificauit his verbis: *Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulentiores, pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum.* Diuitiæ autem Narciſſi in prouerbium veniſſe videntur, cum Iuuenalis dicat:

Pallas ter mille ſeſtertium poſſedit, Craſſo ditior.

Diuitiæ Narciſſi.

Nec Crœſi fortuna vnquam nec Perſica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia. ——

Magis id mirum forſitan videri poſſit, quonam modo Demetrius Pompeii libertus vnius ciuis Rom. qui priuatum faſtigium, aut certe ciuile non exceſſit, tantas opes parare potuerit: de quo Plutarchus *in Pompeio* ita inquit: *Demetrii coniugem, qui Pompeii libertus plurimum apud ipſum potuerat, quique cenſum trium millium talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ ſuæ mores, nec humane nec liberaliter habuit.* De eius liberti inſolentia & faſtu & opibus multa ab eodem autore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæſare ex Appiano dixeram, id vero videndum eſt; fidem enim excedere videretur, vt ciuis Romanus, id eſt ante Dictaturam, bis millies & quingenties æris alieni habuerit: quod quanti ſit ære noſtro, paulo ſuperius dictum eſt. Iam primum Plutarchus *de eo* ita inquit: *Ad impenſas autem profuſior, breuem ac momentaneam ſibi gloriam tam magnis opibus permutare videbatur, cum tamen reuera paruis ampliſſima compararet; antea vero quam vllum iniiſſet magiſtratum, mille ac trecentorum talentum conflaſſe æs alienum dici-*

Æs alienum Cæſaris Dictatoris.

dicitur; mandata deinde illi Appiæ viæ cura, ingentes prodegit pecunias. Ædilis CCC. & XX. paria gladiatorum exhibuit. Circa ſpectacula, pompas atque epulas profuſiſſimis ſumptibus uſus, vniuerſas ſuperiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectam ſibi plebem reddidit, vt certatim honores excogitarent quibus parta cum illo facerent. Tranquillus *de eo* loquens: *Depoſita prouinciæ ſpe, Pontificatum maximum petiit, non ſine profuſiſſima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia deſcenderet, prædixiſſe matri oſculanti fertur, domum ſe niſi Pontificem non reuerſurum.* Plutarchus autem autor eſt dixiſſe eum matri: *Aut Pontificem hodie videbis filium, aut exulem.* Quanta autem ſummi Pontificatus eſſet dignatio, & quam opimus eius reditus ex eo coniici poteſt, quod Tranquillus *in Claudio* inquit: *Poſtremo etiam ſeſtertium octogies pro introitu noui ſacerdotis coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, vt quum obligatam ærario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege prædiatoria venalis pependerit.* Si enim pro ſacerdotio vno Claudius tantum conferre non dubitauit, quid exiſtimamus de Pontificatu maximo, qui caput erat omnium, vt eſt hodie, & quem Principes ipſi aſſumere ſolebant, vt ex nomiſmatis apparet? Idem Tranquillus *in Cæſare: Craſſum Pompeiumque in vrbem prouinciæ ſuæ extractos compulit, vt detrudendi Domitii cauſa Conſulatum alterum peterent: perfecitque per vtrunque, vt in quinquennium ſibi imperium prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas a Repub. acceperat, alias priuato, alias publico ſumptu addidit.* Idem *alibi*: *Egit enim Tribunis plebis collegam ſe Pompeio deſtinantibus, id potius ad populum ferrent, vt abſenti ſibi, & quandocunque imperii tempus expleri cœpiſſet, petitio ſecundi Conſulatus daretur, ne ea cauſa maturius & imperfecto adhuc bello decederet. Quod vt adeptus eſt, altiora iam meditans, & ſpei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quenquam genus publice priuatimque omiſit: forum de manubiis inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit: munus populo epulumque pronunciauit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo fecit. Quorum vt quam maxima expectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent, quamuis macellariis oblocata, etiam domeſticatim apparabat.* Et *paulo inferius*: *Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit: frumentum, quoties copia eſſet, etiam ſine modo copiaque præbuit, ac ſingula interdum mancipia & prædia*

Pontificatus Maximus.

Digitized by Google

dia viritim dedit. Et rurſus *inferius*: *Tum reorum obæratorum aut prodigæ iuuentutis ſubſidium vnicum ac potentiſſimum erat.* Hæc & huiuſcemodi alia etiamſi poſt præturam Hiſpanienſem contigerunt, tamen eo pertinent, vt intelligamus Cæſarem ingenio admodum profuſo ac magnifico fuiſſe, & quod non niſi ſumma appeteret. Eiuſdem generis ſunt quæ ſequuntur apud eundem autorem: *Munditiarum lautitiarumque ſtudioſiſſimum multi prodiderunt: villam in Nemorenſi a fundamentis inchoatam, quod non tota ad animum ei reſponderet, totam diruiſſe, quanquam tenuem adhuc & obæratum.* Et iterum *alibi*: *Ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam, cui & primo ſuo Conſulatu ſexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt.* Quod hic dicitur de margarita ſexagies ſeſtertium empta, fidem facit dicto Pliniano de margarita Cleopatræ centies ſeſtertium æſtimata, id eſt aureis ducentis quinquaginta millibus. Ego cum inquirerem an id verum eſſe potuerit, ſic rationem ducebam, Dotem omnem margaritarum, vt Plinius inquit, & gemmarii noſtri confirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & pondere eſſe ſcimus; candorem noſtri nitorem Indicum intelligunt. Quare in vnionum indicatione omnia hæc obſeruant. Cum hæc proderem, percunctatus ſum a gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quem vidiſſet vnquam precioſiſſimum vnionem, quantum pendere meminiſſet. Cum de hoc verba faceremus, & ille tricenarios ſe vidiſſe reſpondiſſet, idque vt memorabile in præcipua bonitate commemoraret, inter ſermonem aduenit gemmarius alter qui dixit pridie ſe vnum tenuiſſe quadraginta ceratia pendentem. Hoc enim verbo in gemmis appendendis vtuntur, quod infra a nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoſcendæ cupidum me videret, ait ſe poſtridie mihi eum oſtenſurum in manibus incluſoris aut vaſcularii qui illigandum eum monili conduxerat. Ea die ad conſtitutam horam non affui; tertio die cum veniſſem ad eum, comperi ab incluſore redditum, cæterum eum eſſe in dactylotheca principali, tribus aureorum millibus emptum, auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere (vt dixi) quadragenarium. Ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter vtebar, vnam ſe margaritam

Margarita Cleopatræ, & altera Seruiliæ.

De vnionibus.

Digitized by Google

tam tenuiſſe, exquiſita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorum emptam a duce Borboniana Ludouici Regis vndecimi filia, viragine cordatiſſima eadem & magnificentiſſima, ſocru ducis Borboniani: qui hodie in eo genere principum multorum opinione cenſetur, quos ſapientiſſime Homerus Amymonas appellabat, ſignificare volens ita omni reprehenſione maiores, vt ne naſuti quidem homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare ſoliti, & ipſe denique Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius *de vnionibus* loquens: *Pondus* (inquit) *ad hoc eui ſemuncia pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere.* Hoc pondus ſex & octoginta ceratia, & beſſem ceratii æquat, cum in vncia centum & ſexaginta ſint ceratia, & viginti in drachma. Non mirum eſt igitur ſi vnio omnis æui maximus, & omni dote bonitatis præſtantiſſimus, tanti ea ætate æſtimatus eſt, qua mundus auro & argento exuberabat, vt ex ſequentibus liquido docebitur. Plinius *libro XXXVII. de Adamante* loquens, ita inquit: *Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis precium eſt, tertia autoritas ſmaragdis perhibetur, pluribus de cauſis.* Hactenus Plinius. Ex cuius verbis intelligimus margaritam in ordine gemmarum adamanti tantum cedere, licet hoc tempore vix quartæ ſit autoritatis. Idem tamen *lib. IX. Principium ergo* (inquit) *culmenque omnium rerum precii margaritæ tenent, Indicus has mittit oceanus.* Ergo cum eo tempore vnionum inter gemmas prima aut certe ſecunda eſſet indicatura, tuncque rerum precia ad ſummum licitationis excreuiſſent, & ille Cleopatræ vnio pondere altero tanto præſtaret, quem precioſiſſimum memoriæ noſtræ vnionem gemmarum inſtitores meminerunt, atque eo amplius ſcrupulo: non abhorrere a fide puto tanti æſtimatum eſſe: ſimul quod omnibus numeris commendationis abſolutus erat, ſimul quod ad culmen probationis & primatum peruenerat, & ita inclaruerat fama, vt natura ſpecimen ſui feciſſe in duabus margaritis exiſtimaretur, vt ex Plinio apparet. Huius precii ratio ſic arbitror iniri poteſt. Quum ex illo gemmario quærerem quanti ex formula æſtimaretur plurimo margarita quæ pondere quaternaria, & bonitate prima eſſet; triginta (inquit) aureis eiuſmodi emptam vidimus. Quid octonariam (inquam) eiuſdem notæ

Amymones.

Ceratia.

Ordo gemmarum autoritatis.

Animaduertenda ratiocinatio.

quanti æſtimares? Ait, minimum ducentis. Cum vlterius rogitando per acceſſiones pergerem, ita reſpondit, vt intelligerem acceſſionem precii deinceps ex pondere, non numero, ſed proportione fieri: vt quomodo duplicando pondere ſupradicto octonaria margarita paulo minus ſeptuplex quaternariæ æſtimatione facta eſſet: ſic in duodenaria & vicenaria & vlterioribus maiore deinceps maioreque ſurſum verſus incremento precium augeſceret. Qua ratione ſi precium Plinianæ illi ſtatuamus, in immenſum quoddam precium abibit taxatio. Maius fortaſſe miraculum ſit Cæſarem centum quinquaginta millibus vnionem vnum emiſſe, vt adulteræ donaret: de quo Tranquillus ita ſcribit (vt ad rem redeamus) *In primo Conſulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantundem inaurati æris repoſuit: ſocietates ac regna precio dedit, vt qui vni Ptolemæo prope ſex millia talentorum ſuo Pompeiique nomine abſtulerit.* Hæc Tranquilli autoritas fidem facere poteſt iis quæ a nobis paulo ante dicta ſunt. Plutarchus *de eodem* loquens: *Inter hæc* (inquit) *res Gallica maxime Cæſarem extulit, qui in remotiſſimis locis cum eſſet, bellaque aduerſus Belgas Britannosque confereret, aurum argentumque ſpolia, cæteraſque diuitias ex hoſtibus partas (tanta horum aderat copia) magno numero Romam miſit; horum deinde largitionibus animos ciuium tentans, Ædilibuſque ad ſpectacula tribuens, Prætoribuſque atque Conſulibus eorumque vxoribus donans, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum ad ciuitatem Lucanam hybernaret, virorum & matronarum magnum numerum eo acceſſiſſe memorant, cum plauſu lætitiaque ingenti ſeſe offerentium. Conſulares viri eo profecti ſunt ducenti., inter quos Pompeius & Craſſus fuere. Proconſulum quoque ac Prætorum centum & viginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti; alios autem omnes ſpe doniſque repletos Cæſar dimiſit, cum Craſſo autem & Pompeio fœdus iniit.* Idem *in Pompeio de initiis Ciuilis belli* loquens: *Cæſar* (*inquit*) *validius tum rebus imminebat: qui cum nondum longe Italiam attigiſſet, ſedulo ad Vrbem deſtinabat milites vt comitiis adeſſent, multos illic tum ciues pecuniis alliciens, multos etiam primorum muneribus demulcens: inter quos Paulus Conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio Tribunusplebis ingenti ære alieno liberatus eſt.* Hactenus ille. Ecquis eſt igitur qui animo concipere poſſit tantam corruptoris munificentiam, qui al-

Rurſus ad Cæſarem redit.

Vnio Seruiliæ datus.

alterius tantum Conſulis fauorem nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quanquam maior illa fuit Curionis merces, qui *ſexcenties ſeſtertium æris* alieni habuit, vt autor eſt Valerius *lib. IX.* Ob illas rapinas Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli: *Animoſiſſimus corruptor.* *Curionis æs alienum.*

Quis hoc poteſt videre, quis poteſt pati,
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat, & cuncta vltima Britannia?
Eone nomine Imperator vnice
Fuiſti in vltima Occidentis inſula,
Vt iſta veſtra diffututa mentula
Ducenties comeſſet aut trecenties?

Quo ex loco ſatis coniicere eſt ingentem eſſe ſummam trecenties ſeſtertium, quo Catullus Mamurram præfectum fabrum Cæſaris locupletatum eſſe a Cæſare ſpoliata Gallia & Britannia conqueritur: de quo Plinius *lib. XXXVI.* ſic inquit: *Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram Formiis natum, præfectum fabrum Caii Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali autore inuenta re. Hic namque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus: quem, vt res eſt, domus ipſius clarius quam Catullus dixit habere quicquid habuiſſet Comata Gallia.* Quibus verbis Plinius ingentem luxum ædificii ſignificauit, quod Cæſaris & Mamurræ rapinas non modo præ ſe ferre, ſed etiam clamitare videbatur voce late exaudibili. *Mamurra.*

Age quid de Luculli diuitiis exiſtimare poſſumus, qui cum Reipub. infenſus, priuatæ vitæ ſe dediſſet, ædibus & prætoriis extruendis, hortis & cœnationibus amœniſſimis incredibili ſumptu paratis, & bibliotheca inſigni vtriusque linguæ libris referta, atque omnibus obuia & patenti, opes bello quæſitas conterere non potuit, cum interim quotidiano epularum apparatu in prouerbium prope venerit? Vnum de eo dictum Plutarchi referemus, quod eſt in hanc ferme ſententiam. *Quodam die* (inquit) *cum Cicero & Pompeius Lucullum in foro ſedentem ocioſumque offendiſſent, eo ſalutato dixerunt ſeſe apud eum eo die cœnaturos ea demum conditione, vt nihil ad ſolitam cœnam eorum cauſa adderet. Quo primum recuſante, cœnamque in diem poſterum reiiciente, illi ſeſe dicere neque diem* *Lucullus.* *Bibliotheca Luculli.*

alium conſtituturos, ac ne poteſtatem quidem illi facturos vt ſeruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprenſum ſe videns, id tandem orare eos inſtituit, vt vel eorum venia ſibi liceret palam vni ex ſeruis dicere ad Apollinis eo die ſe cœnaturum; erat autem Apollo triclinij aut cœnationis nomen, & ordinatas ille ita cœnationes habebat, vt taxata cœnarum ſumma vnicuique loco eſſet. Ego igitur audito famuli quid agi ille vellet gnari, cœnam continuo appararunt impendio quinquaginta millium, & tanta celeritate & lautitia epularum, vt Pompeius & Cicero conſtupeſcerent. Quinquaginta millia nummum, mille ac ducentos quinquaginta aureos valent. In Plutarcho tamen Græco hæc verba leguntur: εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων. *Solebat autem cœnare in Apolline quinque myriadibus*, hoc eſt *quinquaginta millibus drachmarum*, quæ *quinque millibus aureorum* a nobis æſtimantur, & *ducentis ſeſtertiis*: quare malim *myriades nummum* quam *drachmarum* intelligere. Huiusmodi multa a Plutarcho referuntur, fidem omnino excedentia, ſi ex præſenti ſeculo æſtimentur. Athenæus *libro XII.* de iis loquens qui luxu & deliciis olim celebres fuerunt: Νικόλαος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκυλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι ἐς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρποσάμενον δυεῖν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. *Nicolaus* (inquit) *perpateticus in decimo & viceſimo hiſtoriarum tradit, Lucullum cum Romam poſt expeditionem Ponticam rediiſſet, & ex eo bello triumphaſſet, rationes ad ærarium retuliſſe ob eius pecuniæ adminiſtrationem: quo facto ſe abrupta licentia ad vitam ſumptuoſam & elegantem ex ciuili & priſca frugalitate Romanorum contuliſſe, idque exemplum Romanis prodidiſſe, vtpote qui duorum regum opulentiam in cenſum ſuum vertiſſet, publica victoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda vſus.* Ex quibus verbis intelligimus, vt & ex locis pluribus Ciceronis orationum, Imperatores Romanos rationes quidē ſpecioſas ad ærarium referre ſolitos, ſed ita tamen, vt reliquorum luculenta fragmenta apud ſe retinerent. Ne nimium igitur Gallicarum rerum diſpenſatoribus tanquā viris ingenioſis & ſolertibus publica fama plaudat: ſemper enim huiuscemodi fuerunt, qui ex publicis actibus imodice cre-

Memorabilis luxus Luculli.

ſcerent, vt Athenis Pericles & Phalereus. Varro *lib. III. de Re ruſtica de piſcinis Luculli* loquens, *Contra ad Neapolim L. Lucullus poſtquam perfodiſſet montem, ac maritimum flumen immiſiſſet in piſcinas qua reciproca fuere, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. In Baiano aut Ardea, tanta ardebat cura, vt architecto permiſerit vt ſuam pecuniam conſumeret, dummodo produceret ſpecus e piſcinis in mare, obiectaculo quo æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nouam proximam introire, ac redire rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas.* Columella *lib. IX.* Attamen iiſdem temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maxime laudatur ſeueritas Catonis, qui nihilominus & ipſe tutor Luculli, grandi ære ſeſtertium millium quadringentorum piſcinas pupilli ſui venditabat. Tum enim celebres erant deliciæ popinales, cum ad mare deferebantur viuaria: quorum ſtudioſiſſimi velut ante deuictarum gentium Numantinus & Iſauricus: ita Sergius Aurata & Licinius Muræna captorum piſcium lætabantur vocabulis. Macrobius *lib. III. Satur. Piſcinas autem quam refertas habuerint precioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſsimi principes L. Philippus & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quod M. Varro in lib. de Agricultura refert, M. Catonem qui poſt Vticæ periit, cum hæres teſtamento Luculli eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus vendidiſſe.* Locus autem Ciceronis a Macrobio ſignificatus legitur *lib. 1. ad Atticum* his verbis: *Sed poſteaquam primum Clodii abſolutione, leuitatem infirmitatemque iudiciorum perſpexi, tum autem beatos homines (hos piſcinarios, dico tuos) non obſcure nobis inuidere, putani mihi maiores quaſdam opes & firmiora præſidia eſſe quærenda.* Plinius *lib. IX. Eadem ætate prior L. Muræna reliquorum piſcium viuaria inuenit, cuius deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius, Lucullus: qui exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quam villam ædificauerat, Euripum & maria admiſit: qua de cauſa magnus Pompeius Xerxem togatum eum appellabat, quadraginta ipſius piſcina a defuncto illo veniere piſces.* Ex antiquo tamen melius legitur, *XL. ſeſtertiis e piſcina defuncto illo venire piſces.* Quare apud Columellam non *millium quadringentorum*, ſed *quadraginta* legendum videtur: quod tamen idem autor *grande æs* appellauit. Nos *mille aureis* eam ſummam taxamus. Idem Plinius *libro eodem:*

Piſcinæ.

Aurata.
Muræna.

Piſcinarii.

Digitized by Google

Muranarum viuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris Dictatoris ſex millia numero muranarum mutua appendit, nam permutare quidem precio noluit, aliaue merce. Huius villam inter quam modicum XL. millibus piſcinæ vendiderunt. Hoc dictum Plinii eo, pertinet, quod ſupra diximus de magnificentia Cæſaris. Quantum enim æſtimamus reliquarum epularum apparatum fuiſſe, cum muræna ſex millia numero fuerint, quamuis venales tot reperiri non poſſent? Verum ille locus Plinii emendandus eſt partim ex vetuſtis, ita quibus in legitur: *Huius villam intra quam modicum XL. piſcinæ vendiderunt* (mille autem adiectitium verbum eſt) partim ex Varrone & Macrobio. Varro libro ſupradicto: *Illæ autem maritimæ piſcinæ nobilium potius exinaniuit marſupium quam replent. Primum enim ædificantur magno, ſecundo implentur magno, tertio aluntur magno. Hirius circum piſcinas ſuas ex ædificiis duodena millia ſeſtertium capiebat: eam omnem mercedem, eſcis quas dabat piſcibus, conſumebat, nec mirum, vno tempore enim memini hunc Cæſari ſex millia muranarum mutua dediſſe in pondus, & propter piſcium multitudinem quadragies ſeſtertio villam veniſſe. Duodena ſeſtertia* Varro *magnum ſumptum* vocauit, nos *trecentis aureis* æſtimamus, ſic igitur locum Plinii lego; *Huius villam intra quam modicam quadragies piſcinæ vendiderunt*, id eſt *centum aureorum millibus*. Villam *intra quam modicam* intelligo *minorem* etiam mendiocri, hoc enim modica ſignificat: quod notius eſt quam vt exempla requirantur. Verum huius emendationis Macrobium autorem habeo, cuius hæc verba tranſcribenda duxi ex libro ſupradicto; *Autor eſt Plinius C. Cæſarem Dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, ſex millia muranarum a C. Hirio ad pondus accepiſſe: huius Hirii villam, quamuis non amplam aut latam, conſtat propter viuaria quæ habuit, quadragies ſeſtertium venundatam. Sic autem intra quam a Plinio dictum eſt, vt ſupra quam & extra quam dicuntur ab autoribus, & infra quam.* Cicero, *Stomachi autem partes quæ ſunt infra quam cibus deuoratur, dilatantur: & arteria aſpera oſtium habet adiunctum linguæ radicibus paulo ſupra quam ad linguam ſtomachus adnectitur.* Hic locus admonere nos debet quam Plinius corruptus ſit in hujusmodi rerum deſcriptione, vt antea diximus. Subiungam nunc aliqua eodem pertinentia quo illa præceden-

Plinii loc.

Intra quam

Supra quā
Infra quā.

cedentia. Plinius *lib. X. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortenſius adiiciali cœna ſacerdotii, ſaginare primus inſtituit circa nouiſſimum Piraticum bellum M. Aufidius Lurcho, exque eo quæſtu reditus is ſexagena millia ſeſtertium habuit.* Varro *libro ſupradicto: Ex pauonibus M. Aufidius Lurcho ſupra ſexagena millia nummum in anno dicitur capere.* Quod Varro *nummum*, Plinius *ſeſtertium* dixit: ne de hoc poſtea dubitetur, quod antea diximus, nummum & ſeſtertium idem fuiſſe Romanis. Quonam modo autem villatica paſtio ſexagena millia quotannis reddere vno nomine, id eſt, pauonum ſagina, potuerit, docet Varro his verbis: *Primus hos Q. Hortenſius augurali adiiciali cœna poſuiſſe dicitur: quem multi ſecuti, cito precia eorum extulerunt, ita vt oua eorum denariis quinis veneant, ipſi facile quinquagenis, grex centenarius facile quadragena millia ſeſtertium reddat:* vt quidem Albutius aiebat, *Si in ſingulos ternos exigeret pullos, perfici ſexagena poſſe.* Idem *paulo ſuperius: Hi ad conſtituendos greges parantur bona ætate, & bona forma: paſcuntur omne genus obiecto frumento, maxime hordeo. Itaque Seius his dant in menſes ſingulos hordei modios ſingulos. Ita vt fœtura det vberius & antequam ſalire incipiant, hic a procuratore ternos pullos exigit, eoſque cum creuerint, quinquagenis denariis vendit, vt nulla ouis hunc aſſequatur fructum.* Sexagena ſeſtertia, quindena millia denariorum valent, vt diximus. Si ergo in ſingula capita centenarii gregis ternos pauones reditus annui ſtatuas, trecentos pullos habebis: quos ſi grandiores factos & ſaginatos quinquagenis denariis venundatos intelligas, quindena millia denariorum in ſumma erunt, id eſt, quinquagies trecentena. Rurſus ſexagena millia ſeſtertium, æſtimatione noſtra mille ac quingentos aureos valent, & quinquaginta denarios, id eſt, ſelibram argenti, quinque coronatis æſtimare ſolemus. Si igitur trecenties quinos vel quinquies trecenos aureos multiplices, mille ac quingentos in ſumma inuenies: ita ad nummum conuenit quod de nummo ac denario ſeſtertiiſque diximus. Apud Varronem mendoſe legitur: *Itaque ſenis his dant,* pro, *Seius his dat.* Seianæ enim villæ apud eum fit mentio, & alioquin modius ſex pauonibus in menſem non ſufficeret, qui vix vni ſufficit, vt poſtea docebimus. Idem alibi *de villatica paſtione Seii* loquens: *Certe,* inquit *Merula, ibi vi-*

Plinii locus.

Pauonum precia.

Nummus & ſeſtertium idem Romanis.

di

Digitized by Google

di greges magnos anſerum, gallinarum, columbarum, gruum, pauonum, nec non glirium, piſcium, aprorum, cæteraque venationis: ex quibus rebus ſcriba librarius eius in annos ſingulos plus quinquaginta millia e villa capere dicebat. Axio admirante: Certe noſti, inquit, *matertera mea fundum in Sabinis, qui eſt ad vigeſimumquartum lapidem via Salaria a Roma. Quid ni, inquit? Atqui in hac villa qui eſt ornithon, ex eo vno quinque millia ſcio veniſſe turdorum denariis ternis, vt ſexaginta millia ea pars reddiderit eo anno villæ: bis tantum quam tuus fundus ducentorum iugerum Reate reddit. Quid? ſexaginta, inquit Axius? ſexaginta, ſexaginta? derides? ſexaginta inquam. Sed vt ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum aut triumphus alicuius, vt tunc fuit Scipionis Metelli: aut collegiorum cœnæ, quæ nunc innumerabiles excandefaciunt annonam macelli: reliquis annis omnibus & hanc expectabis ſummam. Quotus enim quiſque eſt annus quo non videas epulum aut triumphum, aut collegia coepulari? qui nunc innumerabiles incendunt annonam. Nonne item L. Albutius homo (vt ſcitis) apprime doctus, dicebat in Albano fundum ſuum paſtionibus ſemper vinci a villa? agrum enim minus dena millia reddere, villam plus vicena. Idem ſecundum mare quo loco vellet ſi paraſſet villam, ſe ſupra centum millia villa recepturum. Age non Marcus Cato nuper cum Luculli accepiſſet tutelam, e piſcinis eius. XL. millibus ſeſtertium vendidit piſces? Ternis denariis, id eſt, duodenis nummis turdos veniſſe ad epulum adiiciale dicit,* id eſt, *ære noſtro denis ſolidis turonicis & ſemiſſe.* Si igitur quinquies duodena millia vel duodecies quina numeres, cum quinque turdorum millia fuerint, ſexaginta millia nummorum efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles, ſed aucupio capti, & continuo occiſi, veneunt ſummum ſenis denariolis, id eſt ſolidi ſemiſſe. Florentiæ altiles auiculas comedi adipe omnino obeſas, magnitudine alaudæ, ſapore admodum ſuaui, quæ tribus ſolidis noſtris emptitari dicebantur: ſæpe etiam pluris. Verum hoc adnotandum, quod ager ducentorum iugerum, triginta millia reddere non poterat, cum villatica paſtio ſexaginta millia vno nomine redderet. Triginta millia ære noſtro ſeptingentos quinquaginta aureos valent. Romanæ luxuriæ rationem inire in vniuerſum ex Plinii verbis poſſumus, qui *libro II X. de ſuibus* loquens ita inquit, *Et adhibetur ars iecori fœminarum ſicut anſe-*

Luxuria Romana.

anſerum: inuentum M. Apitii, fico arida ſaginatis, vel (vt in recentioribus libris) caryca, a ſatietate necatis repente mulſi potu dato. Neque alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta prope ſapores, quum cæteris ſinguli. Hinc Cenſoriarum legum paginæ, interdictaque cœnis abdomina, glandia, teſticuli, vuluæ, ſincipita verrina. Placuere autem & feri veſicæ. Catonis Cenſoris orationes aprinum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiſo apro, media ponebant, lumbos aprinos appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in Conſulatu legem agrariam promulgauit, tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt: & hoc annales notarunt. Ex his verbis intelligimus Plinii tempore ſolitum fuiſſe ſolidos apros inter fercula epularum apponere etiam in quotidianis luxurioſorum epulis: quod etiam Seneca atteſtatur. Sed nihil maius eſt quam ficis aridis ſues ſaginare, & mulſum iis obiicere. Huiusmodi ſues ex viuariis petebantur, quæ *theriotrophia* dicuntur: quale fuiſſe in Laurentina villa Hortenſii oratoris apud Varronem legimus. Eodem pertinet *porcus Troianus*, cuius in lege Fannia ſumptuaria mentio facta eſt, qui menſis inferebatur aliis animalibus farctus, vt olim equus ille Troianus armatis incluſis grauidus in vrbem Troianam illatus eſſe dicitur. Sed in verbis Plinii ſupraſcriptis ego duo verba emendanda ſic cenſeo, vt legamus, *Placuere autem & feri ſues. Iam Catonis*, &c. ex vetuſti obſeruatione, in quo legitur, & *feris veſicam.* Nusquam enim, vt arbitror, veſicæ aprinæ ſit mentio inter fercula antiquæ luxuriæ. Videamus de mancipiis Romanis. Plinius lib. VII. Precium hominis in ſeruitio „geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) „fuit grammaticæ artis Daphnidis, Cn. Piſaurenſe vendente, & „M. Scauro principe ciuitatis III. M. D C C. ſeſtertiis licente. „Exceſſere hoc in noſtro æuo, nec modice, hiſtriones, ſed liber„tatem ſuam mercati, quippe cum iam apud maiores Roſcius „hiſtrio III. M. D. Anniam mercaſſe prodatur. Sic in omnibus impreſſis exemplaribus legitur, in iis etiam quæ Hermolaus caſtigando Plinio obſeruaſſe ſe dicit. Quo magis mirum eſt Hermolaum conniuentibus oculis hæc verba prætermiſiſſe, cum tamen eodem capite vnum verbum mutauerit contra fidem ve-

Theriotrophium.

Porcus Troianus.

Plinii locus.

Precia mancipiorum.

Plinii locus.

tuſtæ lectionis, in quo ego ei non aſſentior. Quomodo autem ſummum precium hominis ſerui eſſe poteſt tria millia & ſeptingenti ſeſtertii, cum Columella *lib. IV.* dicat *de vinitore ſeruo* loquens, *Sed ego plurimorum opinioni diſſentiens, precioſum vinitorem inprimis eſſe cenſeo: isque licet ſit emptus ſex vel potius ſeſtertium octo millibus: cum ipſum ſolum ſeptem iugerum totidem millibus nummorum partum ſit.* Quod ſi apud Plinium ſeſtertia genere neutro intelligas, immane erit precium, etiam præterquàm quod Latine loquentium conſuetudo refragatur, vt alibi diximus. Plutarchus „in Catone maiore: Cum Babylonia ſupellex hæreditate ei obue„niſſet, vt quamprimum venundaretur curauit. Nullam eius „villam tectorium habuiſſe, nec vllum mancipium vltra mille & „quingentas drachmas emiſſe dicit: quaſi non delicatis & for„moſis, ſed colonis ac robuſtis ſtabulariis & bubulcis ſibi opus „eſſet. Mille & quingentæ drachmæ ſex millia nummorum valent. Quod conuenit cum dicto Columellæ, qui *ſex vel potius octo millibus* vult emi vinitorem, quem precioſum vocat, id eſt centum quinquaginta vel ducentis aureis noſtris emptum. Liuius *lib. IX. de bello Maced. de cenſura eiusdem Catonis* loquens, „In cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes or„dines cenſura fuit. Ornamenta & veſtem muliebrem, & vehi„cula quæ pluris quam quindecim millium æris eſſent, in cen„ſum referre viatores iuſſit. Item mancipia minora annis XX. „quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris aut eo pluris „veniſſent: vti ea quoque decies pluris quam quanti eſſent, æſti„marentur: & his rebus omnibus terni in millia æris attribue„rentur. Hæc æſtimatio maior eſt tribus millibus ſeptingentis ſeſtertiis: verum ex Liuii loco intelligimus non impune olim, id eſt cenſuræ tempore, fuiſſe iis qui precia rerum vltra modum intendiſſent: propter quod emanauit dictum illud Plinii in loco ſupradicto eodem capite ſtatim poſt verba antedicta. „Niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante „propter Tyridatem geſti diſpenſatorem, quem Nero III. „C. XXX. manumiſit: ſed hoc precium belli, non hominis „fuit, tam Hercules, quam libidinis non formæ Paronetemi ſpa„donis Seiano III. M. D. mercante a Sutorio Priſco, quam qui-

„dem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quo„niam arguere nulli vacabat. Quo in loco Peronetomi libentius legerim quam *Paronetemi*: quod quid ſignificare poſſit, non video, περονήτομος fortaſſe nomen ſpadoni accommodatum, quaſi exectis genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecam *in epiſt. ad Lucillium libro IV.* ſeruos *anagnoſtas*, id eſt lectores literarum peritos, *centum millibus nummorum emptos*: quod tum maximum habebatur precium. *Anagnoſta.* *Calniſius*, inquit, „Sabinus memoria noſtra fuit diues, hic eruditus videri vole„bat. Hanc itaque compendiariam doctrinam excogitauit: „magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alte„rum qui Heſiodum. Nouem præterea Lyricis ſingulos aſſigna„uit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, ſuaſit illi Sa„tellius ſtultorum diuitum arroſor, & (quod ſequitur) arriſor, „vt grammaticos haberet analectos, cum dixiſſet Sabinus cente„nis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, toti„dem ſcrinia emiſſes. Quin & apud Plinium ipſum eodem in „libro de exemplis ſimilitudinum loquentem ita legitur: To„ranius M. Antonio iam Triumuiro eximios forma pueros, alte„rum in Aſia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vendi„dit: tanta vnitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorum „detecta fraude, a furente increpitus Antonio eſt, inter alia ma„gnitudinem precii requirente (nam ducentis mercatus erat ſe„ſtertiis) reſpondit verſutus ingenii mango; ob id ipſum ſe tan„ti vendidiſſe, quoniam non eſſet mira ſimilitudo in vllis eodem „vtero editis. Tranquillus de Cæſare: Seruitia recentiora po„litioraque immenſo precio comparauit, & cuius etiam ipſum „puderet, ſic vt rationibus vetaret inferri. Proinde vel refra„gante exemplarium fide hunc locum Plinii ita lego: M. Scauro „principe ciuitatis CCC. millibus DCC. ſeſtertiis licente. Ex„ceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed liberta„tem ſuam mercati: quippe cum iam apud maiores Roſcius hi„ſtrio CCCL. annua meritaſſe prodatur, vel potius, ſeſtertia „quingenta annua meritaſſe. Nota enim ſeſtertii potuit im„mutari in aliam notam, vt alibi ſæpe, ſicut tria III, in locum „trium CCC, irrepſerant. Meritaſſe autem verbum non ſine

 admo-

admonitione vetuſti vnius exemplaris lego. Quod autem ſequitur; *Niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatem geſti diſpenſatorem, quem Nero III. C. XXX. manumiſit:* ſuſpectum mendi habeo, vt fortaſſe *centies vicies* legendum ſit, hoc modo, quem Nero *ſeſter. centies vicies* manumiſit; nam in vetuſto *III. C. XX.* legitur. Seſtertium enim antiqui longuriolis binis & ſemiſſe notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino ſtatuendum eſt nonnulla etiam contra fidem quantumuis vetuſtæ lectionis emendare, cum argumentis ad hoc validis impellemur: vt alibi in eodem libro, vbi Plinius exempla numeroſæ ſobolis ponit. *Extat*, inquit, *in monumentis etiam medicorum, & quibus talia conſectari cura fuit, vno abortu duo puerperia egeſta.* In omnibus libris ſic legi, præterquam in vno vetuſtiſſimo, vbi, duo dicit puerperia, legitur, cum anxie obſeruarem propter Ariſtotelem qui duodecim dicit *lib. VII. de hiſt. animalium,* ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα συνέβη καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. *Iam contigit corruptione in locis mulieribus facta, & decem & duodecim ſuperfœtatos partus egeri.* Quare hic duodecim puerperia lego. Illud eodem in loco magis ſuſpectum habeo, quam vt emendare auſim, Quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Ariſtoteles, ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ τριῶν, οἷον ἔχοντός τινος στίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, συγκεχυμένον μέλαν. *Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem redit, ſiquidem habentis inuſti puncti notam in brachio, filius ſine ea nota natus eſt: ex eo vero nepos, eodem in loco brachii nigritiem quandam confuſam retulit.* Plinium autem eo in loco Ariſtotelem eſſe ſecutum, facile eſt vtriuſque autoris collatione iudicare, vt fortaſſe non Dacorum, ſed vel decorum vel dedecorum legendum ſit pro eo quod Ariſtoteles ſtigma dixit. Aliquando ita cenſui, quoad, vt interim nihil minus cogitantibus accidit, in locum Artemidori incidi in pri. τῶν ὀνειροκριτικῶν, ex quo facile & Ariſtotelis verba & Plinii intelligentur, ſic enim inquit, κοινὰ μὲν οὖν ἔθη πάντων τῶν ἐθνῶν ταῦτα, θεοὺς σέβεσθαι καὶ τιμᾶν, τέκνα τρέφειν, καθεύδειν νύκτωρ, ἴδια δὲ τὰ ἐθνικὰ καλοῦμεν, οἷον στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, καὶ παρὰ Γέταις δοῦλοι. Stigmate & nota inuruntur nobiles pueri.

Plinii locus.

Seſtertii nota.

Ariſto.

Ariſtoteles de huiuſmodi nota in vniuerſum locutus eſt, tanquam ſuo tempore nulli ignota. Plin. de Dacis dixit quod Artemidorus de Thracibus ſcripſit. Plin. ipſe *lib. IV. Ab Hiſtro,* inquit, *in plenum omnes Scytharum ſunt gentes, variè tamen littori appoſita tenuere, alias Getæ, Daci a Romanis dicti.* Veruntamen emendationem illa ſuperiorem inſigni aliqua autoritate confirmare oportet, ne dubitandi argumentum cuiquam relinquamus. Audiamus igitur Macrobium *lib. III. Satur. de ſaltatione hiſtrionica & hiſtrionibus* ita loquentem: *Ceterum hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt: quem nullus ignorat Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter vſum, vt res rationesque eorum ſua ſolertia tueretur. Et certe ſatis conſtat contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, vtrum ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronunciaret. Is eſt Roſcius qui etiam Lucio Syllæ chariſſimus fuit, & annulo aureo ab eodem Dictatore donatus eſt. Tanta autem fuit gratia & gloria, vt mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Æſopum vero ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio conſtat.* Hactenus ille. Mille denarii, quatuor millia nummum valent, id eſt centum aureos noſtros: quam mercedem ſi per ſingulos dies anni accepiſſe Roſcium intelligeremus, fieret ſumma annuæ mercedis triginta ſex millia & quingenti, quæ computatione Romana ſeſtertium quaterdecies & ſexaginta millia dicitur. At ea ſumma tribus partibus maior eſt ea quam Plinius poſuit, id eſt trecentis & quinquagenis millibus ſeſtertium. Quare mille denarios diurnos ſuſpicari poſſumus Macrobium intellexiſſe ludorum tantum diebus accepiſſe Roſcium. Cicero *in ea oratione, quam pro Roſcio habuit*, mercedem publicam Roſcium reſpuiſſe dicit, his verbis: *Roſcio cur tanti fuerit vt ſocium fraudaret, cauſam requiro. Egebat? imo locuples erat, debebat? imo in ſuis ſummis verſabatur; auarus erat? imo etiam antequam locuples, ſemper liberaliſſimus munificentiſſimusq; fuit. Proh deum hominumque fidem, qui HS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæſtus facere noluit (nam certe HS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & potuit & debuit) is per ſummam fraudem & malitiam & perfidiam HS. LIII. appetiit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honeſta, hæc ſordida: illa iucunda, hæc acerba.*

Roſcius & Æſopus.

Salarium Roſcianum Romæ.

Cur hi numeri ter legantur, non intelligo: ſed CCCLM. legendum puto, vt ex tribus III. fiat M. Eſt autem alioquin oratio illa, vel orationis fragmentum potius, & mutilatum, & in numeris ſuſpectum: magnam tamen fuiſſe mercedem Roſcii ex eo intelligimus, quod *eedem in loco orationis* ſequitur: *Decem his annis proximis*, inquit, *ſeſtertium ſexagies honeſtiſſime conſequi potuit, noluit: laborem quaſtus recepit, quaſtum laboris reiecit: populo Romano adhuc ſeruire non deſtitit, ſibi ſeruire iampridem deſtitit; hoc tu vnquam Fanni faceres? ſed ſi hos quaſtus recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum & animam ageres? dic nunc te ab Roſcio HS. LIII. circumſcriptum eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit.* Infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertium appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorum noſtrorum millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia, hoc eſt quindecim aureorum millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factum fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo, id eſt Equeſtri ordine donatus ſit a Sylla. Re autem acrius penſitata, Plinii dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertiis, vel de quingentis potius, intelligo de Roſcii mercede in ſeruitute exiſtente; ſiquidem in *eadem oratione Ciceronis* legimus *Panurgum ſeruum comœdum tanti operas ſuas locaſſe, qui Panurgus Roſcii fuerat ſeruus.* *Sunt hac verba ex oratione tranſcripta, Panurgum tu Saturi proprium Fannii dicis fuiſſe: at ego totum Roſcii fuiſſe contendo. Quod erat enim Fannii, corpus eſt: quod erat Roſcii, diſciplina. Facies non erat, ars erat precioſa; nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Illa membra merere per ſe non amplius poterant XII. æris: diſciplina quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus HS. CCCLIII.* Nihil autem certi conſtitui poteſt ex illa oratione, quam non niſi impreſſam vidimus. In volumine autem antiquo Orationum Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus aliis deerat. Quantum tamen ex illo fragmento colligi poteſt, Panurgus ille comœdus, qui communis inter Roſcium & Fannium erat, a Flauio quodam interfectus fuit, qui iudicio damni iniuriæ conuentus, lite transactione deciſa, CCCL. ſeſtertia Roſcio de-

Aureus annulus, equeſtris ordinis indicium.

dedit pro parte ſua ; quare cum Fannius partem a Roſcio auferre vellet tanquam in rem communem Roſcius tranſegiſſet, Cicero primum actionem Fannii depellere volens, Roſcium ait pro media tantum parte decidiſſe , quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non ſpopondiſſet : deinde etiam contendit Fannium alterum tantum a Flauio abſtuliſſe eodem nomine ; propter quod Plinius non fruſtra dixit : *Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati ; aucto enim in immenſum peculio hiſtrionicis mercedibus, facile libertatem quantumuis magno emebant.* Quod ſi quis apud Macrobium non *mille denarios*, ſed *mille nummos* legat : erit ſumma annuæ mercedis paulo id eſt, quindecim tantum millibus ſeſtertium maior quam apud Plinium. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruiſſe Roſcium credam , & nihil in Macrobio mutandum cenſeam: facit id quod ſequitur, Æſopum ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio. Vt enim triginta tantum annua aureorum noſtrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis vt minimum artem exercuiſſe, vt ducenties ſeſtertium hæredi relinqueret. Plus autem quotannis meruiſſe ex eo coniecturam facio, quod vix annis duodeuiginti vox perdurare potuit ad actus fabularum : deinde (quod maius eſt argumentum) inuſitato luxu vitam tranſegiſſe dicitur. Quare vt tantum luxuriæ reſtaret, oportuit eum maiora multo ſtipendia ac magis opima feciſſe , de quo elogium illud extat Plinii *lib. X.* his verbis : *Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria Clodii Æſopi Tragici hiſtrionis patina, ſexcentis ſeſtertiis taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo aut humano ſermone vocales, nummum ſex millibus ſingulas coemptas ; dignus prorſus filio, a quo diximus deuoratas margaritas.* De filio autem *libr. IX.* locutus eſt his verbis, cum Antonii & Cleopatræ mentionem faceret : *Non ferent tamen* (inquit) *hanc palmam, ſpoliabunturque etiam luxuriæ gloria ; prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Æſopi tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres (ne triumphatu ſuo nimis ſuperbiat Antonius pene hiſtrioni comparatus) & quidem nulla ſponſione ad hoc productus, quo id magis regium erat : ſed vt experiretur in gloria palati quid ſaperent margaritæ. Atque vt mire placuere, ne ſolus hoc*

ſciret,

Plin. locus. *ſciret, ſingulos vniones conuiuis ad ſorbendum dedit.* Quo in loco non triumphatu, ſed Triumuiratu lego ex vetuſto libro. Docuimus ſupra hanc patinam Æſopi patris quindecim millibus coronatorum noſtrorum ſtetiſſe. Plinius dicit vniones magnæ taxationis filium conuiuis ſingulis ſorbendos dediſſe. Quod ſi ducenties ſeſtertium ad id ſufficere potuit, coniectura aſſequi poſſumus immanem eſſe ſummam ducenties ſeſtertium: præſertim cum Cicero ſexagies ſeſtertium infinitam pecuniam appellauerit. Athenæus *lib. XIV. de quodam Amœbeo citharœdo* loquens, ita inquit: *Mihi vero nihilo inferior eſſe videtur antiquo illo Amœbeo, quem Ariſteas in lib. de Citharœdis ſcribit Athenis habitaſſe, domumque prope theatrum habuiſſe: cumque in theatrum cantaturus prodiret, talentum vnum Atticum in dies ſingulos merere ſolitum eſſe:* ὃν φησιν ἀριστίας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτε ἐξέλθοι ἀσόμενος τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merente credere ſibi perſuaſerit, quid de Æſopo & Roſcio Romæ credere hæſitabit, cum talentum Atticum ſexcentis aureis noſtris valuerit? Reſtat igitur vt credamus Roſcium non minus ſex & triginta millibus aureorum noſtrorum meruiſſe annua mercede, duntaxat publica, vt in ludis Romanis, & Megalenſibus, Compitalitiis, Secularibus, & aliis qui publico ſumptu fiebant. Nam & priuatis ludis, vt funebribus, & aliis qui a magiſtratibus priuato apparatu fiebant, multas etiam pecunias meruiſſe eos intelligimus. De publicis meminit Iuuenalis *Satyra ſexta*:

Si gaudet cantu, nullius fibula durat
Vocem vendentis prætoribus. ——

Exemplum priuatorum eſt apud Tranquillum *in Cæſare*: *Edidit ſpectacula varii generis: munus gladiatorium, & ludos etiam regionatim vrbe tota, & quidem per omnes linguarum hiſtriones.* Ludis Decius Laberius Eques Romanus mimum ſuum egit, donatusque eſt quingentis ſeſtertiis, & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis *VIII. Satyra*:

Conſumptis opibus vocem Damaſippe locaſti
Sipario, clamoſum ageres vt phaſma Catulli.

Idem Tranquillus *in Auguſto*: *Feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater:*

pro

pro aliis magiſtratibus qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies; fecitque nonnunquam vicatim ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones. Et *poſt paulum*: *Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando vſus eſt; ſpectandi voluptate teneri ſe neque diſſimulauit vnquam, & ſæpe ingenue profeſſus eſt.* Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de ſuo offerebat. Idem *in Veſpaſiano*: *Ludis per quos ſcena Marcelliani theatri reſtituta dedicabatur, vetera quoque acroamata reuocauerat: Apollinari tragœdo quadringenta, Tarpeio Diodoroque citharœdis ducenta, nonnullis centena: quibus minimum, quadragena ſeſtertia ſuper plurimas coronas aureas dedit.* Ex dictis liquido apparet vnde Æſopus tantæ luxuriæ ſufficere potuerit, quanquam ante hæc tempora fuerit: ſed quibus erat non minus ſtudium artis hiſtrionicæ: & maius fortaſſe, quo magis primores vrbis Romæ populum huiusmodi ſpectaculis conciliare ſibi conabantur eo tempore quo omnia in populi erant poteſtate. Quantam enim eſſe eam munificentiam putamus, quæ vnico hiſtrioni vna donatione decem millia aureorum dederit? quanquam Cæſar Laberio quarta parte plus dedit. Hanc tamen Æſopi prodigentiam Apitius nepotinis helluationibus exuperaſſe dicitur, ob quod in prouerbium Apitianæ cœnæ venerunt: de quo Martialis *in quinto Epigrammatum*: *Apitii luxus perdiſſimi.*

Dederas Apiti bis trecenties ventri:
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem & ſitim ferres,
Summa venenum potione duxiſti.

Quo perinde eſt ac ſi diceret, Apiti ſexcenties ſeſtertium, id eſt quindecies centena aureorum millia (de noſtris ſemper loquor, iisque coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cum poſſes adhuc ducentis quinquaginta millibus (quod centies laxum appellat) vitam lauto & eleganti victu producere: tamen venenum miſer hauſiſti, ne patrimonio tanto ſupereſſes, quod iam iam te deſerturum videbatur. Longe autem falſus eſt in hoc Calderinus, qui *bis trecenties* pro *ſex millibus vel ſexcentis millibus* intellexit: cùm *ſeptingenties centena millia* Martialis ſignificauerit: quomodo & alibi *ſecundo Epigrammatum*:

Illa illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Millia enim ſubaudiendum, vt apud Iuuenalem:

—— Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo. ——

Quomodo idem alibi:

Optima ſed quare Cæſonia teſte marito?
Bis quingenta dedit: tanti vocat ille pudicam.

Decies centena.

Id eſt decies centena millia, quod decies ſeſtertium dicitur. Plinius propterea Apitium nepotum omnium altiſſimum gurgitem appellat *lib. X. Phœnicópteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges.* Et *in IX. M. Apitius ad omne luxus ingenium mirus.* Suidas: ἀπίκιος μάρκος, οὗ διαρκεῖ μυρίον ὄνομα ἐπί τε ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου κηναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apitius Marcus, cuius adhuc nomen „perdurat in luxum & inuſitatos ſumptus inſigne, multas ar-„genti myriadas in ventrem abſumpſit. Martialis ex Seneca „ſumpſiſſe id videtur, qui libro de Conſolatione ad matrem Al-„binam ita inquit: Apitius noſtra memoria vixit, qui in ea vr-„be ex qua aliquando philoſophi velut corruptores iuuentutis „abire iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſecu-„lum infecit: cuius exitum noſſe operæ precium eſt: Cum ſe-„ſtertium millies in culinam congeſſiſſet, cum tot congiaria „principum, & ingens Capitolii vectigal ſingulis comeſſationi-„bus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum „coactus inſpexit: ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies com-„putauit: & velut in vltima fame victurus, in ſeſtertio centies „ſi vixiſſet, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſe-„ſtertium centies egeſtas fuit? imo putat pecuniæ modum ad „rem pertinere; (ſic enim lego) Seſtertium centies aliquis ex-„timuit: & quod alii voto petunt, veneno fugit. Hactenus Seneca: quem ſi ſecutus eſt Martialis, vt mihi videtur, apud Martialem non *bis trecenties*, ſed *ter trecenties* legi debet. Is Apitius Tyberii tempore fuit, vt ex nonageſima epiſtola eiusdem „Se-

Apitius popinæ profeſſor.

„Senecæ ad Lucilium patet, his verbis: Mullum ingentis formæ Tyberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri, & venire iuſſiſſet: Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit, licitati ſunt, vicit Octauius: & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque ſeſtertiis emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apitius quidem emerat. Idem Martialis *in eodem quinto*:

Infuſum ſibi nuper a patrono
Plenum Maxime centies Syriſcus,
Inſellariolis vagus popinis
Circa balnea quattuor peregit.
O quanta eſt gula centies comeſſe!

Admiratur gulam quæ ducenta & quinquaginta millia aureorum vorare potuerit. Non omittendum videtur id quod a Plinio eodem loco dicitur: ſed quia locus ille vulgo corrupte legitur, ideo eum ex animi mei ſententia obſeruatis veteribus libris referam. *Aſinius*, inquit: *Celer e Conſularibus hoc piſce prodigus Claudio principe, vnum mercatus ſeſtert. octo millibus: quæ reputatio aufert transuerſum animum ad contemplationem eorum qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quam equos quiritabant. At nunc coci triumphorum preciis parantur, & cocorum piſces: nullusque prope iam mortalis æſtimatur pluris, quam qui peritiſſime cenſum domini mergit.* Meminit Liuius *libro nono de bello Maced. de triumpho Manlii* loquens: *Epulæ quoque ipſæ & cura & ſumptu maiori apparari cœptæ. Tum cocus, viliſſimum antiquis mancipium & æſtimatione & vſu, in precio eſſe: & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta: vix tamen illa quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ.* Hæc verba congruunt cum Pliniano dicto, qui triumphorum preciis cocos emptitatos principum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alii ſeueriores vrbis magiſtratus conciones queribundas ad populum haberent (quod quiritare a crebra Quiritium appellatione vocatur) ob id quod ineunte luxuria, coci iam equorum preciis pararentur. Octo millia nummum ducentos aureos æſtimare ſolemus: verum apud Macrobium non octo

Plin. locus.

Precium mulli piſcis

Quirito.

millia legitur, ſed ſeptem. *Aſinius*, inquit: *Celer vir Conſularis, vt Samonicus refert, mullum vnum ſeptem millibus nummum mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi licet æſtimare, quod Plinius ſecundus temporibus ſuis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras excederet: at nunc & maioris ponderis paſſim videmus, & precia hæc inſana neſcimus.* Hactenus Macrobius. Iuuenalis de hoc dubitans *Satyra quarta* ita inquit:

—— Mullum ſex millibus emit
Æquantem ſane paribus ſeſtertia libris,
Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita in controuerſia apud autores duo millia manent. Cocum igitur Plinius antiqua æſtimatione non pluris æſtimauit, quam ducenties aureis, quanti Columella vinitorem vult emi; non igitur precium hominis maximum tria millia & ſeptingenti ſunt ſeſtertii, vt ſupra docuimus: ſed trecenta millia. Multa huiusce generis reſtabant, niſi hic liber iuſta iam magnitudine excreuiſſet. Quare hactenus de nummo æreo argenteoque dictum ſit, quorum explicationem aurea (vt ita dicam) commentatio excipiet, ampliore ipſa orſu ac teretiore filo ſupradictis attexenda.

GVLI-

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS CONSILIARII REGII
De
ASSE
ET
PARTIBVS EIVS
Liber III.

LONGVM iam iter emenſis partim remigio, partim velificatu, cum ſcopulos omneis prætereuecti videremur, Plinius nobis manus improuiſus iniecit, ac conſiſtere coactos, etiam propemodum retro conuerſis velis inhibuit; apud quem lib. XXXIII. ſic legitur, *Aureus nummus poſt annos LXII. percuſſus eſt quam argenteus: ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertios vicenos, quod efficit in libras ratione ſeſtertii qui tunc erat, ſeſtertios nongentos. Poſt hæc placuit XL. millia ſignari ex auri libris: paulatimque principes imminuere pondus: minutiſſime vero ad XLV. millia.* *Aureus nummus.* Si enim hæc verba emendata ſunt, cauſam haud dico quin ſtylum vertere cogar, omniaque retexere quæ magno cum labore adhuc comprobaſſe videor. Etenim cum duodenæ ſint vnciæ in libra Romana, & in vncia, quaterna & vicena ſcrupula: fiunt in aſſe ſcrupula ducenta octoginta octo, eſt enim ſcrupulum, *ducenteſima octogeſimaoctaua pars aſſis*, vt inquit Columella. *Scrupulum.* Si ergo ſcrupulum auri vicenos ſeſtertios valet, & vicenario numerum illum multiplicemus, fiet ſumma quinque millia ſeptingenti ſexaginta ſeſtertii: quibus ſi ſemunciam addamus, vt ſit libra centenaria quam ante inſtituimus, fient ſex millia ſeſtertium; ſiquidem quatuor drachmæ, id eſt ſemuncia, XII. ſcrupula valent:

Digitized by Google

quæ vicies multiplicata, ducentos quadraginta efficiunt: ita fiunt ſeſtertii ſex millia, vel denarii mille & quingenti in auri libra, quæ ratio prorſus cum Pliniano dicto diſcrepat. Deinde quod ſequitur, *Poſt hæc placuit XL. millia ſignari ex auri libris*: quonam modo explicari poteſt? Nam ſi nongenti ſeſtertii in libra, quonam modo XL. millia? Quod ſi millia æris intelligere libeat, non ideo magis negocium procedet: cum XL. millia æris, ſedecim millia nummum valeant. Et ea ratio quam ſequimur, XV. millia æris, auri libram valere deprehendit, ſiquidem auri ſcrupulum vicenis ſeſtertiis valet. In hoc nodo diſſoluendo cum diu æſtuarim, nihil comminiſci potui quo locum hunc certo reſtituerem. Morem autem antiquis fuiſſe nouimus, vt non modo numeros notulis ſignificarent exarandi compendia ſectantes, vt nos quoque facimus: ſed etiam vt denarios & ſeſtertios & ſeſtertia propriis quodque notis ſcriberent. Priſcianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora ſua extitiſſe teſtatur: quanquam Priſciani opuſculum illud de numeris & ponderibus eſſe non puto, vt antea dixi. Lubricam autem ſcribendi rationem illam notulariam fuiſſe, ex eo coniicere poſſumus, quod mille per M puram ſcribebant: & per eandem literam ſingulis aſtrophis hinc & inde circumſcriptam, decem millia: eaque rurſus ſic multiplicabant per apoſtrophos, vt centum millia ſignificare volentes, I literam vnitatis notam, ternis vtrinque apoſtrophis cingerent. Apoſtrophus autem dextera, ſimilis eſt omnino literæ c, quæ tertia eſt in alphabeto, qua numerus centenarius, vt nunc, ſic olim notabatur. Ita facile fuit vel duas vel tres apoſtrophos pro duobus aut tribus c fallere, id eſt pro ducentis & trecentis: apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. Quanquam & is autor, ſiue Priſcianus ſiue alius fuit, parum ſibi conſtare videatur in iis notulis declarandis. Iam apud Valerium Probum X litera quæ tertia eſt a fine alphabeti noſtri, nota eſt denarii nummi, addita tamen a dextro latere virgula transuerſa: eademque litera pura, id eſt ſine virgula, nota eſt decem millium, apud Priſcianum autem vtrinque apoſtropho circumſcripta. Idem Probus addit, quamlibet numerorum figuram, ſi ei præponatur linea ex trans-

Nota numerorum antiqua.

ꜰMꜱ

ꜰꜰꜰIꜱꜱꜱ

X–

tranſuerſo, directa, tot ſignificare millenarios, quot per ſe ac pura vnitatum nota eſt, vt verbi gratia, I mille, & V quinque millia, & X decem millia, & itidem alias literas. Id quod mihi tractum a Græcorum more videtur. Quare ſimile veri eſt numeros antiquorum autorum ad noſtram ætatem magna ex parte corruptos perueniſſe, qui quidem notis ſcripti fuerunt. Librariorum enim ignorantiæ, & ſæpius incuriæ, acceſſit emendatorum vel temeritas, vel hallucinatio: qualis eſt illa apud Tranquillum de cenſu Senatorio, quam antea adnatauimus. Multos apud Plinium locos huiuſmodi deprehendimus, quorum partim expliciti ſunt, partim poſt explicabuntur. De aſino vidimus quadringentis ſeſtertiis empto apud Varronem, apud Plinium nummis totidem: & itidem de auiculis vocalibus. Notabo nunc etiam alios duos, interea dum & alii in ordinem ſuum rejiciuntur. Apud Plinium igitur *lib. XIII. de citrinis menſis* ita legitur: *Extant hodie M. Ciceronis, in illa paupertate, &, quod magis mirum eſt, illo æuo, emptæ libris XI. cum his memorantur & Galli Aſinii, quæ libris XI. venundatæ ſunt, & duæ a Iuba Rege vendente: quarum alteri precium fuit libris XV. alteri paulo minus. Interiit nuper incendio quam Cethegus decedens libris XIV. permutauerat, lati fundi taxatione ſi quis prædia tanti mercari malit.* Sic quidem legitur in codicibus Venetæ impreſſionis etiam antiquæ, quam Hermolaus ſecutum ſe eſſe teſtatus eſt, qui tantum ipſe admonito *latifundii* pro *lati fundi* legendum eſſe, nihil præterea dixit. Ego impreſſos codices cum antiquis conferens, ita in duobus legi: *Et quod magis mirum eſt, illo æuo emptæ his memoratur, & Galli Aſinii XI. venundatæ.* Et rurſus, *incendio, ac tegus deſcendens his permutati lati fundi taxatione.* His autem pro ſeſtertiis legi, facile eſt coniicere, quod verbum antiqui interdum per aſpirationem & S literam ſic ſcribebant, HS. quod duas libras & ſemis ſignificabat, aſpiratio autem ex duplici II. conſtat. Hunc locum Plinii locus. igitur ſic reſtituendum puto ex vetuſtæ lectionis obſeruatione: *Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum eſt, illo æuo, emptæ ſeſtertiis XI. Memorantur & Galli Aſinii ſeſtertiis XI. venundatæ, ſunt & duæ a Iuba Rege pendentes, quarum alteri precium fuit ſeſter. XII. alteri paulo minus, interiit nuper incendio attegiis deſcen-*

ſcendens ſeſtertiis XIV. permutata latifundii taxatione. In mentione autem Ciceronis antiqui codices ſeſtertiis tantum habent ſine numeri adiectione. Cæterum videre eſt pauculis in verſibus quot errata fuerint. Attegiis autem legendum puto pro Maurorum caſulis: quod non ſine ſtomacho a Plinio dictum eſt, vt ex ſupellectili ruſticæ domunculæ menſa ſeſtertiis XIV. parata ſit, id eſt trecentis quinquaginta aureis, quod Plinius precium appellat latifundii, id eſt agri late patentis. Iuuenalis *Satyra decimaquarta,*

Attegia.

Dirue Maurorum attegias.

Apud eundem Plin. *lib.* XIX. in prædictis exemplaribus ita legitur, vbi hortorum meminit: *Etiamne in herbis diſcrimen inuentum eſt? oluque differentiam facere, in cibo etiam vno aſſe venali? & in his aliqua quoque ſibi naſci tribus negant: caule in tantum ſignato, vt pauperis menſa non capiat, ſylueſtres fecerat natura horridos, vt quiſque demeteret paſſim: ecce altiles ſpectantur aſparagi, & Rauenna ternis libris rependit.* Hæc verba Hermolaus, & qui ante eum Plinium emendauere, pari conniuentia transmiſerunt: cum tamen quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint, quibus obſeruatis ſic legere locum hunc inſtitui: *Etiamne in herbis diſcrimen inuentum eſt? opesque differentiam fecere in cibo etiam vno aſſe venali: & in his aliqua quoque ſibi naſci tribus negant: caule in tantum ſaginato, vt pauperis menſa non capiat. Sylueſtres fecerat natura corrudas, vt quiſque demeteret paſſim: ecce altiles ſpectantur aſparagi.* Saginatum caulem dixit Plinius, non ſignatum, vt altiles verbum ſatis ſignificat: antiqua autem exemplaria *horridas* non *horridos* habent, & *opes* non *olus*, & *fecere* non *facere* in vetuſtiſſimo legimus. Plinius ipſe alio loco *eodem in libro: Hortorum indicauimus corrudam: hunc intelligimus ſylueſtrem aſparagum.* Ex his verbis ſatis apparet Plinium loco ſuperiore corrudas non horridos ſcripſiſſe. Idem, *Omnium hortenſiorum laudatiſſima cura aſparagis, de origine eorum in ſylueſtribus curis abunde dictum. Eſt & aliud genus incultius aſparago, mitius corruda, paſſim etiam in montibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcite Tyberii Cæſaris dicto, herbam ibi quandam naſci ſimilimam aſparago*, vel (vt in antiquis codicibus) *non infacete Tyberii Cæſaris dicto.* Cæterum quod ſequi-

Plin. locus.

ſequitur in ſuperiore loco: *Et Rauenna ternis libris rependit: haud*
ſcio an ternis ſeſtertiis rependit, legi debeat, vel ternis nummis. Pli-
nius alibi, *Nullum gratius iis ſolum quam Rauentinum.* Quod ſi
ternis libris legamus, ad pondus referendum eſt: propterea quod
ſaginatos & altiles appellauit: ſed illud non conuenit, propter
verba quæ ſequuntur: *Heu prodigia ventris: mirum eſſet non licere*
carduis pecori veſci, non licet plebi. Vt autem libris pro aſſibus intelli-
gam, adduci non poſſum, cum legiſſe me non meminerim, nec id precium
eſſet quod plebem a macello arceret. Eiuſdem autem annonæ fuit du-
racina perſica tricenis nummis aut vicenis venire, & aſparages ſingulos
ternis nummis. In eodem capite obiter & alia emendabimus,
Aues vltra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo quidem terrore tutas,
imo ſic precioſiores; alias in Numidia atque Aethiopia in ſepulchris au-
cupari: aut pugnare cum feris: mandi ab eo cupientem, quod mandat
alius. Lego ex antiquis: *Alias in Numidiæ atque Aethiopiæ ſepul-* *Plin. Locus.*
chra, aut depugnare cum feris, mandique, capientem quod mandat alius.
Sic enim ſenſus argutior, & magis Plinianus. Ibidem: *Hortorum*
Cato prædicat caules, hinc primum agricolæ exiſtimabantur priſci. Et ſic
ſtatim faciebant iudicium numque eſſet in domo materfamilias (etenim
hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens eſſet hortus. Lego ex
antiquis: *Et ſic ſtatim faciebant iudicium, nequam eſſe in domo ma-*
tremfamilias, id eſt *parum frugi, nec ad rem augendam acrem*, hoc
enim nequam ſignificat, vt ſeruos nequam dicebant qui bonæ *Nequam.*
frugi non eſſent. Et paulo inferius: *Nam carnis deſideria etiam*
erant in exprobratione. Legendum, *gari*, id eſt, *liquaminis.* Re-
ſpondet enim præcedenti membro: *Damnantes pulmentaria quæ*
alio egerent pulmentario. Et rurſus inferius: *Hortos villæ iungendos*
non eſt dubium, riuosque maxime habendos, ſi contingat, profluo amne, ſi
minus, e puteo pertica organisue pneumaticis tollendo non hauſto rigando.
Lego, *Si contingat, profluo amne: ſi minus, e puteo pertica organisue*
pneumaticis vel tollenonum hauſtu rigando. Liuius *libro IIX. de bello*
Maced. circa principium: *Collectis rurſus animis, in arietes tollenoni-*
bus libramenta plumbi aut ſaxorum ſtipites robuſtos incutiebant. Hu- *Tollenones.*
iusmodi tollenonum meminit Vegetius *libro quarto.* Dicuntur
& tollones a quibusdam a tollendis rebus vel hominibus, hic
autem a Plinio pro eo hauſtorio accipitur quod a Græcis *celo-*

Oo *neum*

Digitized by Google

neum dicitur. In vetuſto codice *tollen nouum* legitur, in aliis vel *tollendo non*: ex quibus facile erat coniicere tollenonum eſſe legendum. Sunt & alia in eodem capite mendoſa, quæ intacta ideo relinquenda duxi, quia comminiſci nihil potui: aliqua etiam vix digna quæ attingantur, vt illud in quo Hermolaus conflictatus eſt, *In remedio ſaturnica ſigna*: vbi *Saturica* ex vetuſtiſſimo lego pro *Satyrica*, more antiquo. Quod autem ſequitur: *Tot generibus vsque ad infimam plebem deſcendente anima*: legendum mihi videtur *annona*, etiamſi nulla autoritate exemplaris ducar. Hæc autem ideo commemoranda duxi, vt labefactatam eſſe exemplarium Plinianorum fidem lectores merito iudicare poſſint, qui hæc & hujuſcemodi alia toto hoc opere ſparſa accurate perpenderint: nec vnius aut alterius loci autoritate rebus conteſtatiſſimis fidem derogandam eſſe: quanquam dictum Plinii ſupradictum huiuſmodi, eſt, vt res ipſa & mutilatum & corruptum eſſe locum clamitet, cum eius loci membra mutuo collidantur. Si enim auri ſcrupulum vicenis ſeſtertiis valuit, quonam tandem modo in libra ſeſtertii tantum nongenti? ſed ſint ſane nongenti in libra ſeſtertii, qui igitur fieri poteſt vt a noningentis ad XL. millia peruentum ſit? Quare relinquetur vt Plinius hoc in loco ſuo ſibi teſtimonio refellatur & concidat. *In vno veneranda vetuſtatis libro* ita legebatur: *Quod efficit in libras ratione ſeſtertii qui tunc erant D. nongenti: poſt hæc placuit, X. XL. ſignari ex auri libris*; ex quo coniicio non millia XL. ſed nummos Plinium reliquiſſe ſcriptum, & locum mutilatum poſt verbum ſeſtertii. In omnibus enim libris antiquis, *erant* pluraliter legitur, & *XL.* ſignati, *non XL. millia.* Quam autem ancipites notæ fuerint inter nummos & millia, patuit ex ſupradictis. Nec eo tamen pertinet longa hæc diſputatio, vt veritatis aſſertionem in hoc loco poſitam putem, aleamque huius operis in hoc vno cardine verſi. Nec enim vſque adeo exilibus argumentis nixus ſum, vt ſi Plinius ipſe reuiuiſcat, & hunc locum agnoſcere velit ita vt lectitatur, aut ſi dies olim forte autographum Plinii, aut eius ætatis volumen æquale protulerit (vt id fieri poſſe credamus) non ipſi etiam Plinio iudicem ferre auſim vniuerſam antiquitatem, ni hoc perperam ac falſo ſcriptum ſit, vt & alia quædam quæ po-

ſtea

ſtea dicentur. Dixi ſupra argentea me nomiſmata Romanorum diligenter expendiſſe, vt id quod ratiocinatione & autorite vetuſta colligebam, reapſe quoque comprobarem. In auro itidem faciendum quum ſtatuiſſem, quatuor & viginti nomiſmata (tot enim aurea eoque plura habebam) in altera lance poſui, & ex aduerſo ſex vncias noſtras ſtatui. Quo facto, cum leuius aurum eſſe inuenirem, groſſulorum duorum additamento cum pauculis minutiis, rem ad æquilibrium perduxi; has minutias noſtrates *grana* vocant: nos *momenta* Latine appellare poſſumus: hæc quatuor & viginti ſunt in denario noſtro, quod *ſcrupulum* Latine vocitatur. Quomodo enim in vncia Latina quatuor & viginti ſunt ſcrupula, ſic in noſtra quatuor & viginti denarii: & vt drachma tria ſcrupula pendet, ſic groſſus tres denarios. Verum hæc nomiſmata cum ſingillatim penſitarem, in iis fuerunt Tyberii Auguſti duo, in quibus effigies parum iconice videbantur: vnum hac inſcriptione: *Tyb. Caeſ. diui Aug. Auguſtus*, & in auerſa facie, *Pontif. Max. vbi ſimulachrum ſedens.* Alterum utrinque effigiem habebat, vt eodem habitu, ſic ſibi diſſimilem, cum hoc elogio notis ſcripto: *Tyberius Cæſar Auguſtus Tribunitiæ poteſtatis quindecies*, & in altera parte, *Tyberius Cæſar diui filius.* Singulorum pondus erat didrachmum, id eſt denarii bini, argentei quadrigati, de quibus ante diximus. Alterum fuit male imitatum, ſed quod Auguſti fuiſſe ex indice cognouimus, qui fuit huiuſmodi, quatenus legi per vetuſtatem potuit: *Cæſar Aug. Pater patriæ*, & in poſtica facie, *Cæſari Auguſto.* Hoc quanquam attritum, grauiſſimum tamen inuenimus, vt bina argentea traheret. Aliud eiuſdem principis erat iconica effigie, qualis vulgo agnoſcitur, a poſtica parte quadrigatum, dicterio tetragrammato in infimo margine, *S.P.Q.R.* ſignificante Senatum populumque Romanum, & in auerſa parte nomen principis ipſius erat: hoc iuſto pondere leuius erat circiter granulis duobus, ſed ita, vt detritum diceres quod ponderi deerat. Erat vnum eiuſdem Auguſti & Antonii in Triumuiratu percuſſum, vtrinque effigie inſigne: iiſdem elogiis quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris characteribus, & cætera inſcite aſſimulatum, pondere non detrito, ſed iniquo, imminuto ſex momen-

Aurea nomiſmata expenſa.

Grana.

Momenta.

Denarius.

Groſſus.

tis. Incidit in manus meas & aliud in quo erat Auguſti effigies pulchre expreſſa, hoc titulo, *S. P. Q. R. Cæſari Auguſto Coſ. XI. trib. Pot. VI*, & in tergo, *Ciuib. & ſign. Milit. a Part. Recup.* percuſſum in memoriam ſignorum quæ cum Craſſo amiſſa erant, & poſtea Auguſto a Parthis remiſſa ſunt cum captiuis. Appendi & aliorum principum, in queis & Tyberii Claudii Auguſti, eleganter percuſſum, hoc epigrammate, *Tyb. Claud. Cæſ. Ger. IM. TR. P.* iconicum, cuius imaginem ex Tranquillo agnoſceres: a tergo hoc elogio, *Conſtantiæ Auguſti*, quod quanquam detritum, pondus tamen iuſtum aſſeruauerat. Appendi & Neronis Cæſaris & iconica & ſcite percuſſa hoc indice, *Nero Cæſar. Aug. Imp.* in poſtica facie *ſpicea* erat *corona*, intus quatuor habens literas ex ſenatusconſulto ſignificantes decretam ei coronam, ambiente extrorſus hoc elogio, *Pontif. Max. TR. P.O. VI. Coſ. IV.* iuſto pondere aliquanto leuiora. Vnum præterea Galbæ Neronis ſucceſſoris iconice effictum, cum corona ſpicea ambiente marginem, in auerſa facie octo literarum elogio hoc ſignificante: *Senatus populuſque Romanus ob ciues ſeruatos*, leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tum & Veſpaſiani ſuperciliosa fronte, & nitentis vultu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianique principum, eleganter quidem expreſſa, ſed pondere leuiuſcula, octonis circiter detractis minutiis, ſuus vnicuique index erat ſupra dictis tituloſior, vt in Neruæ, *Imp. Cæſar, Nerua Traian. Aug. Ger. P. M. TR. PO. COS. II. P.P.* Imperator Cæſar Nerua Traianus, Auguſtus Germanicus, Pontifex Max. Tribunitiæ poteſtatis, Conſul iterum, Pater patriæ. Et in Traiani itidem, niſi quod Dacici titulus acceſſerat. In cuius poſtica facie ſtatua equeſtris erat haſtam intorquens accurate expreſſa, equo vehens incitato, cum honorifico hoc elogio, *S. P. Q. R. optimo principi.* Hoc nomiſma, omnium quæ vidi, pulcherrimum erat, & facie auguſtisſima, ſecundum quod Hadriani ſucceſſoris eius nomiſma principalem dignationem atque autoritatem auguſtam præferre maxime videbatur: quod etiam ipſum equeſtrem ſtatuam habebat, equo non pugnaci, ſed viatorio inſidentem. Cernere erat aſturconem tollutim gradientem, & velut a longis itineribus ſtrigoſum, credo, vt princeps terrarum peragrator intelli-

Nomiſmata priſca.

telligeretur ; ſic enim appellatus eſt. Appendi etiam Antonini pii : M. Antonini cognomento Philoſophi : Aurelii & Seueri, imminutiore ſenſim pondere. In quibusdam a tergo eſt pro elogio *liberalitas Augusti*, in Aureliano *hilaritas*, in Seueriano *aeternitas imperii*, & in Lucii Veri *Victoria Augusti alata.* M. Antonini Philoſophi huiusmodi titulum habebat : *M. Aurelius Caſar Aug. Pii filius, tribunitia poteſtatis tertium, Conſul iterum* ; & in auerſa facie Concordiæ ſimulachrum, brachiis leniter expaſſis, cuius latera altrinſecus cingebant chamæteræ puſillæ ſingulæ, inuicem auerſantes, quibus vtraque manu lacinias ſtolæ porrigere *Concordia* viſebatur. Hic M. Philoſophus, qui Verus ab Euſebio appellatur & ab Eutropio, Aurelius etiam dictus eſt Antonini Pii adoptione, vt autor eſt Capitolinus, qui etiam Fauſtinæ vxoris nomine nummum percuſſit hoc indice, *Fauſtina Auguſta*, *Pii Auguſti filia.* Hæc ideo enarraui verboſe fortaſſe, quod hodie huiusmodi multa circumferuntur nomiſmata, ex quibus iudicium fieri volo, ſi quid aut falſo aut temere cenſuiſſe viſus ſim ; neque enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum Attici nummi inſtar percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus, coniectura ab argento nummo ſumpta, de quo ante dictum eſt. At aureus Atticus, qui *ſtater* ab eis appellatur, pondere *didrachmus* erat, vt autor eſt Pollux *lib. IV. de vocabulis rerum*, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. *Aureus*, inquit, *nummus duas drachmas Atticas habebat* ; de quo etiam infra nonnihil dicetur. Exiſtimo ſtaterem eſſe quod in iure libra auri vocatur, vt *in lege Omnes, in Cod. Iuſtiniani in tractatu de appell. & in l. Illuſtres, de modo mulctarum.* Plus eſt enim auri vncia, quam auri libra, vt ibidem liquet, & inferius dicetur, ſi locus occurrerit. Quare cum denarium Romanum drachmali pondere fuiſſe conſtet, aureum quoque Romanum didrachmum, id eſt duorum denariorum pondere percuſſum fuiſſe merito iudicare debemus ; quanquam quid opus eſt argumentis, cum nummi ipſi extent vetuſtatis ſymbola aſſeruantes, ne imponere nobis nouitii pro veteranis poſſint ? proinde cum libra Romana ſex & nonaginta drachmarum fuerit, duodequinquaginta nummi didrachmi ex ea factitati ſunt a principio : quibus ſi ſemun-

Concordia ſimulacrum.

Aureus Atticus ſtater.

Libra auri in iure.

Digitized by Google

ciam addideris, id eſt quatuor drachmas, vt ex libra fiat plena mina (cum libram & minam in re nummaria idem fuiſſe docuerimus) erunt in libra quinquaginta omnino nomiſmata: vt apud Plinium *quinquaginta* potius quam *quadraginta* legendum ſit; ſiquidem (vt dixi) cum illa nomiſmata vniuerſa quatuor & viginti expenſarem, & vnius nummi loco pondusculum didrachmum (groſſum nunc appellamus) adderem, minimo minus ſex vncias in æquilibrio tenebam; hoc eſt libræ noſtræ argentariæ dodrantem. Ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſingulis libris fuiſſe, duntaxat iuſti ac legitimi nomiſmatis. Vetuſtos autem nummos extare, præter ea quæ dicta ſunt, etiam Pomponius IurisConſultus admonere nos poteſt, qui *lib. VII. Digeſtorum ſub titulo de vſufructu* ſic inquit: *Nomiſmatum aureorum vel argenteorum veterum quibus pro gemmis vti ſolent, vſusfructus legari poteſt. Auaritia autem principum, vel temporum iniquitate imminutio ponderis poſtea inualuit.* Id quod hodie apud nos, quanquam admurmurante hominum ſermone, nihilo minus factitatur. In aureis enim noſtris binum ternumque momentorum intertrimentum lege quoque admittitur; remedium viri monetales appellant; id quod primum clementia edictali nummulariorum mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet ſi quis nummus ex multis leuiuſculus fefelliſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita vt nulli iam iuſto priſcoque pondere ſignentur: & qui priſcorum extant, aut oſtentationis gratia in deliciis habeantur, aut prius acciſi demum in commercia & ad collybum prodeant. Hinc fit vt coronati qui Cruciati cognominantur, iam commerciales non ſint, vtpote ſuperpondiales. Quod ſi tam animoſe principes imminutæ monetæ crimina exercerent, quam imminutæ maieſtatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores nummi, quorum iam ipſorum crimen multitudine reorum, & interdum potentia atrox eſſe deſiit. Sed ſic eſt fere in omni parte ſui Reſp. noſtra, vt primorum arbitrio (ne dicam libidine) non legum præſcripto gubernetur: quarum legum nulla tot, tantis, tamque terrificis vinculis adſtricta vnquam memoria noſtra fuit ſanctio vt non quilibet in aula ordines ductantium, aut reſoluere aut reſcin-

Plinii locus.

DE RE NVMMARIA.

ſcindere aut abrumpere non toto anno vertente potuerit. Romani autem nummi imminutionem ſic colligo. In vncia (vt dixi) noſtrates groſſulos octo ponunt, vt Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios, qui Latine ſcrupuli dicuntur: in ſingulis autem denariis vicenaquaterna grana momentaue, pro quibus & vlterioribus minutiis verbum Latinum aſſignare non poſſumus. In vncia igitur quatuor & viginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingenta ſeptuagintaſex, id eſt quater & vicies quatuor & viginti. At Romani quaternos aureos in vncias ſignabant, & argenteos octonos; ſiquidem argentei bini ſingulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehenduntur, id eſt in duodecim vncias, & binos ex ſemuncia, quæ minæ, id eſt libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in libram impleri deprehenditur. Agedum igitur fac ex quolibet nummo in *argyrocopio*, id eſt in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidem hanc deceſſionem in recentioribus fere deprehendimus) detrimenti ſcrupulum vnum in ternis nummis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, id eſt aureum vnum, & duos aureos in triceniſſenis, & in quadragenisquinis duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quod ſi ſeſquiplam huius detractionem poſueris, vt in ſingulos nummos duodena granula deceſſerint, in libras quinquageniquaterni nummi ſignari potuerunt, ita vt eo amplius ſextantes lucrifierent; huiuſmodi autem ætate Plinii ſignatos fuiſſe affirmare non dubitem; quippe cum Tyberianis & Claudianis vt grauiſſimis aliorum principum nummos opponerem, non ante, quam decimum granum addidi, prægrauare illi Veſpaſiani nummum deſtiterunt, cum interim collybo detritus non videretur. Quod ne comminiſci videar, a tergo in eo nummo annonam eſſe dico, quanquam in nummo Domitiani nihil didrachmo, id eſt ponderi iuſto deerat: ſcite quidem ipſo aſſimulato & in quo vultuoſam faciem agnoſceres, Veſpaſianum genitorem lineamentis omnibus referentem. Illud Auguſtale ob Parthica ſigna percuſſum, duo amplius grana auctarii habebat. In Neruæ & Aurelii leuiter quidem detritis vndecimi demum

pon-

ponduſculi additamento examen neutro propenſum ſtabat. Hadrianici autem octo circiter granorum detractionem habebant. Sunt enim huiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrem ſtatuam, ſed ſalutem Auguſti habent, in ſecundo Conſulatu eius ſignati; in antica parte imago eſt lineamenta prioris illius male referens. Fortaſſe igitur apud Plinium legi poſſet: *Poſt hæc placuit L. nummos ſignari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus, minutiſſime vero ad LV. nummos.* Nam vt millia legatur, ratio omnino refragatur, vt antea diximus, ſed eo maxime, quod millia argenti ſignari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex XI. millibus XLV. millia fieri, niſi argentei nummi pondus imminutum intelligamus: quod conſentaneum huic loco non videtur. Vtcunque, locus ille corruptiſſime legitur: nec nos in eo fallimur quod dictum eſt; re enim comprobatur. Romanis nomiſmatibus pares omnino pondere ſunt Anglici nummi qui *Nobiles* appellantur, duntaxat *Eduardei & Roſati*, pondere *ſenum ſcrupulorum.* Hoc cum ex actis virorum monetalium & ex nummulariorum monumentis comperimus, tum vero examinali experimento probare voluimus. Hoc tantum intereſt, quod Roſati pondere pares, auri bonitate cedunt, Eduardei inſtar omnifariam habent illorum; in prima enim nota auri bonitatis cenſentur, quæ tamen ipſa a puritate exacta & obryza, quadrante ſcrupuli diſtat. Aiunt enim nullum nummum ad plenam puritatem exactum eſſe. Sed iam illud videndum, quonam modo auri ſcrupulus vicenos ſeſtertios valere potuerit; quod antequam explico, hoc præfandum habeo, me Plinii locum ita legere inſtituiſſe, quoad aliud inuenero: *Ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertios duodenos, vel biſſenos potius, quod efficit in libras ratione ſeſtertiorum qui tunc erant, denarios nongentos.* Et inferius: *Paulatimque principes imminuere pondus, minutiſſime Nero, ad quinquagintaquinque nummos; vt intelligamus Neronem nomiſma maxime omnium extenuaſſe, eo vtique tempore, quo donationibus immodicis & prodigis impendiis exhauſtus, a Senatu centies ſeſtertium annuum exigere cœpit.* Verum eſto recte apud Plinium ſeſtertiis vicenis legatur: auri nunc vncia ad puritatem excocti, æſtimatione principali ſedecim francicis & quadrante & eo amplius de-

Plin. locus.

Nobiles Angelici nummi.

Plinii locus.

Auri precium.

denariis quinque valet. Hanc æſtimationem finitimarum gentium commercia intenderunt; pluris enim aurei noſtri permutantur quam per edictum liceat, conniuentia tamen principali approbante: quod temporum difficultate conſtitui vix poteſt: id quod experimento vno & altero cognitum eſt, fremente nequicquam homine viro primario, qui id ſe effecturum per omnia numina deierarat, præconialibus interdictis aliis ſuper alia perſonantibus: quæ quamlibet minacia, & ab homine iræ impotentiſſimæ manantia (cuius tunc ferociæ recta & vtilia conſilia cedebant) publicum tamen conſenſum peruincere non potuerunt. Nos autem ratione in argento inſtituta, neutram harum æſtimationum ſequemur, ſed mediocrem, & eam quam *Mercuriali* (vt ita dicam) *arbitratu approbare*, id eſt negociatorum opinione poſſimus; id enim genus hominum auri argentique rationem callere maxime mihi videtur, videlicet commerciis id aſſequentes. Etenim quanti vnumquodque ſit nomiſma, externarum gentium iudicio condiſcunt, quippe quæ aurum argentumque noſtrum nullo reſpectu characteris, exploratum tantum appenſumque æſtimant. Et vt auri argentique grauis rationem euariare cum ratione nummularia & conſiſtere neceſſe eſt: ſic æquandæ rei arbitramentum in conciliabulis & emporiis recte atque ordine fieri exiſtimatur. Auri igitur vnciæ, ſedecim francicos & octo ſolidos cum ſemiſſe precium ſtatuemus; & pro ea ſumma nouem noſtros ſolatos taxabimus, ratione ducta quaſi ſinguli ſolati ſex & triginta ſolidis & ſemiſſe valeant: etſi cum hæc proderem, duodequadraginta ſolidis elocabantur. Qua ratione libra Romana centum & duodecim aureos ſolatos & ſemiſſem valebit; tantidem enim nec pluris ſingula pondo æſtimabimus Romanis & Aſiaticis opibus æſtimandis, vt extenuaſſe magis rerum miracula quam auxiſſe videamur. Tametſi poteramus citra reprehenſionem aurum argentumque ex temporis huius conditione æſtimare, præſertim cum Italia & omnes pene prouinciæ prolixius iſta æſtimare quam Gallia ſolitæ ſint. Cuius rei luculenta teſtimonia proferre poſſem, ſi quorundam noſtrorum hominum e miniſterio Quæſtorio quæſtus immodicos commemorare vellem ex collybo factitatos dum

Quanti auri libra Romana æſtimatur.

Digitized by Google

in Italia res geſſimus, aureis tunc noſtris vice mercis exportatis. Tanti igitur nomiſmata Romana æſtimare poteram, quanti aurum argentumque infectum nunc permutatur, modo ne nota vetuſtatis in precium cederet. Sit igitur auri vncia primæ indicaturæ ſedecim francicis, & octo duodenariis & ſemiſſe, quali nota percuſſi ſunt aurei ſupradicti, & Galliæ quondam vernaculi, qui pecude villoſa ſignati ſunt, nunc inuentu rari, vt plerique antiqui. Aiunt autem eos nummularii nulli nummo aureo bonitate ſecundos eſſe. Quod vt intelligatur, ſcire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & viginti caractis indicaturæ conſummari, vltra id nihil exquiri poſſe. Indicatura eſt quam lingua noſtra legem vocat, id eſt notam gradumque bonitatis. Eadem lingua caractas a ceratio verbo Græco vulgari inſcitia deflexit. Eſt enim *ceratium* minuti ponderis vocabulum, a grano ſiliquæ ductum, qui fructus eſt arboris Italicæ prædulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine; nos in hac vrbe importatum vidimus; intus ſunt grana quæ ceratia dicuntur, nomine cum fructu communicato. Theophraſtus tamen aliter appellat: propterea Columella *lib. III. Siliquam*, inquit, *Græcam quidam ceratium vocant.* Vtitur ex vocabulo Dioſcorides. Aiunt Genuæ *Carubam* vocitari. Ex quo factum eſſe arbitror, vt noſtri punduſculi certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim nummulariorum placita, quatuor & viginti ceratia in auri libra eſſe, & in ſingulis ceratiis vicenaquaterna grana, & in his rurſus ſingulis vicenasquaternas carubas, & poſtremo in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad pondus, ſed ad indicaturam referendum eſt. Ceratio enim ponderali gemmarii tantum vtuntur, non aurifices, nec nummularii. Antiqui, ſcrupuli appellatione in ea re vtebantur. Plinius *lib. XXXIII. de lapide Lydio* loquens: *His coticulis periti cum e lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti vel æris, ſcrupulari differentia mirabili ratione non fallente.* Scrupulum dixit quod caractam noſtri dicunt. Aurum itaque nummarium iam dictum, licet non ſit exacta probitate, in primam tamen notam cedet, quod quadrante tantum ceratii a primario abſit, quanquam rariſſimum ſit pri-

Vncia auri.

Auri indicaturæ.
Caractæ.
Ceratium.

Digitized by Google

primarium inuenire. Huius ſemuncia octonis erit francicis, & quaternis ſolidis, & quadrante ſolidi, æſtimatione noſtra, & quadrans vnciæ, id eſt binæ drachmæ, quaternis francicis, & binis ſolidis, id eſt duodenariis. Qua ratione ſcrupulum, id eſt tertia pars drachmæ, quod denarium a noſtris dicitur, ternisdenis ſolidis & beſſe valet. Eſt autem ea ratio argenti, vt quo purius inueniri non poſſit, id *ciner aceum & Pariſinum* vocetur, Pariſiis ad ſummam bonitatem excoctum. Apud nos enim non pridem vir quidam obſcuræ ſortis *chryſoplyſium* inſtituit, id eſt lauandi auri officinam, rem omnino quæſtuoſam, ſed pauciſſimis hominibus cognitam. Huius eſt id artificium, vt vi aquæ medicatæ, quam *Chryſulcam* appellant, quantulamcunque auri partem argento aut cuiuis metallo illitam aut confuſam, nullo propemodum diſpendio adimat, ita vt inauraturis nihil iam ferme depereat mundo, niſi quod vſu interteritur. Res omnino ſtupenda, auri argentique quotamcunque portionem ex ære eximere, etiam (quod magis mireris) manente vaſculi forma quaſſa interdum & inani, veluti quadam idea a materia abſtracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nunc vnus *Chryſoplytæ* appellatione dignus eſſe exiſtimatur; vsqueadeo ea in arte præſtat, alioquin a paucis tentata, cæterum valetudini noxia; fumus enim bullientis eius aquæ hauſtus vitalia tabefacere dictitatur: & eum artificem magna vigilantia ſatagere circa aquam neceſſe eſt, occaſionesque horarum identidem obſeruare, & temperaturæ modum noſſe; quapropter in ea functione alieno ſæpe miniſterio vtitur, eminus ipſe reſpectans, in primis iam locuples eo artificio factus, ac ſecunda etiam fama celeber, *Cointius* appellatur. Quæ autem aqua vim habet chryſulcam (id eſt auri ab argento abſtrahendi) in ea aurum ſidit cum aqua deferbuit, argentum autem aquæ confuſum viſitur, & demum auro exempto, alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & Pariſinum in prima indicatione cenſetur: tametſi a ſumma puritate ſex granis abeſt, id eſt quadrante denarii. Hoc argentum vulgo *granallium* dictum in fruſta formatur ſimilia ramentis ligni a terebra conuolutis: quam formam accipere dicitur cum excoctum

Argentum Pariſinum & cineraceum.

Chryſoplyſium.

Chryſoplytes Pariſienſis.

Vis aquæ chryſulca.

Granallium argentum.

& feruens in aquam dimittitur; ſenſim enim caſitando, & peſſum eundo, in lemniſcos plerumque vel in clauiculas configuratur, quanquam & alias temerarias accipit formas. Eſt etiam cineraceum e Germania aduentitium, quod in paſtillos grandiores vel in quadras formatur leuiter puſtuloſas; & noſtro bonitate ſecundum eſt. Huiuſmodi ab antiquis *puſtulatum*, vt arbitror, dictum eſt. Eſt autem ea ratio indicaturæ in auro argentoque communis, vt quod excoctiſſimum ſit vel aurum, vel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non poſſit: vt verbi gratia in auro ſexta & nonageſima pars cuiuſcunque maſſæ, in argento octaua & quadrageſima. Siquidem non eadem eſt formula in auri argentique exploratione. Nam omne corpus aureum in quatuor & viginti ceratia partiuntur, & pro modo temperaturæ varias notas auri faciunt. Summa autem nota auri in quarto & viceſimo eſt ceratio ad quadrantem abſoluto, id eſt vt quadrans tantum ceratii in tota maſſa æreus ſit aut argenteus. Argenteam autem maſſam in duodena denaria partiuntur, quæ Latine duodena ſunt ſcrupula. Culmen igitur bonitatis in vndecim ſcrupulis & duodeuiginti granulis eſſe aiunt. Hæ igitur non reapſe primæ ſunt, ſed pro prima nota cedunt: quandoquidem experimento cognitum eſſe fertur, Chryſurgicam diligentiam progredi porro non poſſe, etiam ſi vulgo aurum & argentum omnibus numeris abſolutum appellatur. Præfecti tamen nummulariorum, quos pro viris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad vltimum modo quadrantem excoqui poſſe, ſed etiam eo amplius ad vltimi quadrantis quadrantem, ita vt ad bonitatem numeris omnibus abſolutam nihil præter quadrantis quadrantem deſit, quem ipſi appellant *ſextamdecimam caractæ*; eum enim quadrantem qui deeſt exquiſitæ auri vel argenti probitati, *quartam ceratii* appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rurſus vnam in binas ſextas decimas. Decoqui igitur aiunt octauam & alteram ſextamdecimam ſumma induſtria poſſe, alteram ſextamdecimam non poſſe. Argentum vero ita decoqui poſſe, vt nihil præter merum argentum ſuperſit: & huiuſcemodi in hac vrbe fuiſſe dicebant cum hæc ſcriberem: verum lege cautum olim fuiſſe, ne

Puſtulatum.

Summa auri nota.

Monetales viri.

ne cui argyrocopii mancipi fraudi eſſet qui nummum percuteret, ſi auri quod primæ notæ adſcriberetur, vltimi ceratii dodrans tantum aureus eſſet, videlicet id prouidente legiſlatore, ne auri excoquendi difficultate nummulariorum mancipes in mulctam inciderent, & nummi ipſi ſæpe in publicum committerentur: eam tamen mentem fuiſſe, vt plerique nummi exacta indicatura ſignarentur: ſed auaritia hominum factum, vt omnibus omnino nummis quadrans ille decederet: dum paſſim remiſſione ſummi iuris mancipes quaſi iure ſuo vti cœperunt, & id quod intra ſpem veniæ relictum erat ab omnibus & ſemper pro iure vſurpatum eſt. Huius rei argumentum eſſe, quod quadrantale illud ſubſidium non lucro redemptorum cedere, ſed principum ſolitum ſit, quibus hoc lucrum refundere *Monetarii redemptores*, hoc eſt *argyrocopiorum mancipes*, publico nomine ſæpiſſime coacti ſunt virorum monetalium ſeueritate: hodieque ita factitari aiebant, licet in alio genere, vt ſi argyrocopiorum conductores (quos *magiſtros nummulariorum* vocant) relatis pyxidibus deteriora aliquanto feciſſe nomiſmata iudicentur: quod notæ præſtitutæ deeſt, id reſarcire principi populi nomine cogantur. *Pyxidas* appellant vaſcula in quibus nomiſmatis cuiusque officinæ ſpecimina conduntur. Reliquum eſt vt colligamus qualis fuerit argenti ad aurum analogia. Diximus in vncia octonas eſſe drachmas, & in drachma terna ſcrupula, hac ratione ſcrupulus ſeſtertium vnum & trientem capit, cum drachma & denarius quaternis ſeſtertiis valeant. Si igitur ſcrupulum auri vicenos ſeſtertios valuit, vt ex Plinio didicimus: auri ad argentum ea fuit proportio, quæ eſt quindecim ad vnum, cum viginti ſeſtertios quindecim argenti ſcrupula valuerint, quot ſcilicet vnum auri ſcrupulum valuit. Hoc autem tempore ea fere eſt auri ad argentum analogia, quæ eſt duodecim ad vnum paululo tantum minor, ſiquidem cum vncia auri edicto regio ſedecim francicis & quadrante taxata ſit: & argenti, vigintiſeptem ſolidis & ſemiſſe: ſi vndecies hanc ſummam ſolidorum numeres, fient quindecim francici, & duo ſolidi & ſemis, & minor erit ſumma, quod ſi duodecies multiplices, fient ſedecim francici & ſemis, & paulo ſumma exuperabit. Quod ſi æſtimationem

Monetarii redemptores.

Nummulariorum magiſtri.

Pyxides argyrocopiorum.

Auri ad argentum analogia ex Plinio.

Digitized by Google

Æſtimatio ſpecia argenti.

nem a me inſtitutam ſpectes, eadem erit ratio, hoc eſt, ſi analogiam duodetriginta ſolidorum (tanti enim vnciam argenti æſtimaui) & ſedecim francicorum & octo ſolidorum ſpectaueris, quanti aurum primarium æſtimandum cenſui. Sex enim ſolidos tantum exuperabit ſumma, vt prior illa quinque. Vt autem quindecuplex eſſet auri ad argentum olim analogia fieri potuit propter auri penuriam, quam Romæ tunc fuiſſe Plinio autori credendum eſt, qui *lib. XXXIII.* ſic inquit, *Romæ quidem non fuit aurum niſi admodum exiguum longo tempore, certe cum a Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quam mille pondo effici potuere: nec ignoro M. Craſſum duo millia pondo auri rapuiſſe ſuo & Pompeii tertio Conſulatu e Capitolini Iouis ſolio, a Camillo ibi condita: & ideo a pleruque exiſtimari duo millia pondo collata: ſed quod acceſſit, ex Gallorum præda fuit.* Et paulo inferius: *Ergo (vt maxime) duo tantum M. pondo cum capta eſt Roma anno CCCLXIV. fuere, cum iam capitum liberorum cenſa eſſent CLII. millia.* Et rurſus infra, *Frequentior autem vſus annulorum non ante Cn. Flauium Annii filium deprehenditur, hic namque publicatis diebus faſtis, tantam gratiam plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus, vt Ædilis Curulis crearetur, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Conſules fuerant, quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, vt annulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Hoc primum annulorum veſtigium extat, promiſcui autem vſus alterum ſecundo Punico bello, neque enim aliter potuiſſent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti.* Idem inferius: *Nulloſque omnino annulos maior pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodie habent, nec ſignat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta ſolis. Multis hoc modis, vt cætera omnia luxuria variauit, gemmas addendo exquiſiti fulgoris, cenſuque opimo digitos onerando, mox etiam effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia eſſet in precio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit. Ac ne quis ſignandi cauſam annulis eſſe intelligeret, ſolidas induit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipſo ſignant, vt Claudii Cæſaris principatu repertum.* Ex his verbis Plinii intelligimus annulos aureos non ornamenti cauſa, ſed ſignandi inſtitutos, ſiue aurea pala, ſiue gemmea: id quod ſatis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mentione obſignandorum

Annulorum primum veſtigium.

dorum teſtamentorum. De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. *Tyberio autem principe* (inquit idem autor) *anno ab Vrbe condita DCCLXXV. annulorum autoritati forma conſtituta eſt. Quo tempore ſtatutum ne cui ius eſſet annuli aurei geſtandi, niſi cui ingenuo ipſi, patri, auoque paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi.* Romæ autem argentum magis quam aurum olim abundaſſe ex eo coniicere poſſumus, quod idem autor alibi *eodem libro* inquit his verbis: *Sed præter alia quidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non aurum, ſicut Carthagini cum Annibale victæ, argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuria mundi id eueniſſe, nam Midas & Crœſus in infinitum poſſederant.* Quo in loco numerus pondo deeſt in omnibus libris, ex Liuio reſtituendus, qui *pacem factam ea conditione* inquit, *vt decem millia talentum deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent.* Aut igitur Plinium numerum omiſiſſe calculi exigendi tædio dicendum eſt, aut locum ſic reſtituendum: *Argenti pondo annua ſedecim millia in quinquaginta annos.* Hoc autem ſic colligo; Si decem millia talentum in quinquaginta annos penſionibus æquis diſtributa ſunt, oportuit ducenta ſingulis annis penſitari. At talentum octogenarium accipio, id eſt vel Euboicum vel Ægyptium, quare ex ducenario numero per octogenarium ducto, ſummam ſedecim millium pondo colligo. Non me latet Hermolaum Barbarum in loco Plinii ſupradicto, pro illis verbis, *ſed præter alia*, legere, *ſed Spartaci*, ita vt ad præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exemplaria adſtipulantur, quod ſi quis ſequi malit, ſententia a verbo, equidem, incipienda erit, & illa duo verba, *ſed Spartaci*, in ſuperiore ſententia includenda. Plinius, *Talentum autem Ægyptium pondo octoginta patere Varro tradit*, vbi fortaſſe capere Plinius ſcripſit, quod poſtea literis transpoſitis corruptum eſt. De Euboico teſtimonium eſt apud Liuium *libro ſeptimo de bello Macedonico*, de pace cum Antiocho facta loquentem: *Pro impenſis in bellum factis, XV. millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta præſentia, duo millia & quingenta cum Senatus populuſque Romanus pacem comprobauerit; mille deinde talenta in XII. annos*, vbi non *mille*, ſed *millena* lego.

Aurei annuli geſtandi ius.

Rarum olim aurum Romæ.

Plin. locus.

Liu. locus.

lego. Et *libro ſequenti* vbi *de confirmatione eius pacis* loquitur: *Argenti probi XII. millia Attica talenta dato intra XII. annos penſionibus æquis. Talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat.* Quo in loco non *Attica talenta*, ſed *Euboicorum talentum* lego, niſi intelligamus Atticum magnum & Euboicum idem fuiſſe, vt vtrumque Liuius pro eodem vſurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, vt auri ad argentum quindecuplex proportio priſcis temporibus fuerit: ideo ſcilicet, quod Romani ſtudioſiores argenti quam auri tunc fuerunt. Pollux *libro nono de vocabulis ad Commodum Cæſarem*, aurum ad argentum decuplam proportionem habuiſſe his verbis affirmat, τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τοῦ μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. *Quod autem aurum decuplum argenti eſſet, non obſcure ex Menandri comœdia quæ ſponſio vel pignus dicitur, vel depoſitum apud argentarium potius, intelligere quiuis poſſit.* Cum enim quodam in loco *talenti aurei pondus* dixiſſet, alio loco de eodem loquens, *decatalantum* dixit, id eſt talentis decem æſtimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαστάσιον dixit, id eſt *terdecies argento æſtimabile, vel terdecies argento rependendum*, vt infra dicetur. Ecce autem rurſus aliud aliudque occurſaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argentum quam diximus, quonam modo ſtare illud Tranquilli dictum poterit *in Cæſare? In Gallia fana templaque deum donis referta expilauit: vrbes diruit ſæpius ob prædam, quam ob delictum: vnde factum vt auro abundaret, ternisque millibus nummum in libras promercale in Italia prouinciiſque diuenderet.* Multis iam teſtimoniis docuimus abſoluta nummi appellatione ſeſtertium nummum intelligi, ſeſtertiumque quartam tantum partem denarii fuiſſe: quare etiam drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porro etiam ratione & experimento, id eſt libra docente, dicimus binos denarios aureis ſingulis rependi, & centenos in libram (quæ duodenarum vnciarum eſt & ſemunciæ) ſignari ſolitos. Cui conſequens eſt vt in libras ſingulas quadringentos nummos adnumerare debeamus: qua ratione tria nummum millia, ſeptem libras & ſelibram conficiunt. Ita apud Tranquillum auri ad argentum analogia dimidio minor eſt, quam eſſe ex Plinii lectione collegerim, & quarta parte minor quam Pollux

Auri ad argentum proportio.

Digitized by Google

Pollux eſſe dixerit. Ita quicquid hactenus adſtruximus, corruat in ſeſe neceſſe eſt. Age, nonne Plinius quodam loco *libri triceſimitertii* ita inquit? *Miſcuit denario Triumuir Antonius ferrum, miſcuit æri falſæ monetæ. Alii e pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum LXXXIV. e libris ſignari.* Quo in loco notandum quod idem autor inquit, *legem latam a Mario Gratidiano, vt ludus, id eſt ſchola Romæ inſtitueretur probandi nomiſmatis, vt ægre fallere poſſent adulteratores nummi. Igitur* (inquit Plinius) *ars facta denarios probare, tam iucunda e lege plebe, vti Mario Gratidiano vicatim totas ſtatuas dicauerit, mirumque in hac artium ſola, vitia diſcuntur, & falſum denarii ſpectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.* Vbi tamen non *iucunda e lege plebe*, ſed *iucunda lege plebi* lego, admonitus ab antiquis exemplaribus: alioquin abſurda erit locutio. Sic ſupra, non *miſcuit æri falſæ monetæ*: ſed, *miſcentur æra.* Verum ſi hoc verum eſt quod Plinius dixit, nos luculento errore lapſi ſumus, vel Plutarchus potius & Appianus, cæterique qui centenos denarios in libra ſtatuunt, cum Plinius eo minus ſedecim ſtatuerit, qui etiam *libro ſexto de publicano rubri maris* loquens, qui ad Taprobanem tempeſtate delatus, percontanti Regi enarrauit Romanos & Cæſarem, *Rex autem*, inquit, *mirum in modum inter audita iuſtitiam Romanam ſuſpexit, quod pares pondere denarii eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indicarent a pluribus factos, & hoc maxime ſolicitatus ad amicitiam, Legatos miſit.* Hoc dictum Plinii pugnare videtur cum eo quod idem ipſe *lib. XXXIII.* dixit *de imminutione ponderis.* Sed hoc Claudii tempore contigiſſe a Plinio dicitur. Et de denario dictum eſt, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli reſpondeo, & olim id potuiſſe, & hodie fieri poſſe, vt libra auri non pluris quam ſeptem libris & ſemiſſe argenti veneat. Fac vt aurum obryzum decuplex quam argentum fuerit purum, id quod Pollux inquit: *potuit Cæſar aurum ex donariis templorum & priuatis expilationibus congeſtum, ita conflandum temperandumque curaſſe: imo vt non hoc affectauerit Cæſar, potuit aurum ex omnibus notis conflatum ſimul & colliquefactum, ad eam indicaturam rediſſe, quæ vno quadrante a primaria diſtat.* Id hodie noſtri *duodeuicenarium* vocant. Vaſa enim raro ex auro tenuiſſimo & molliſſimo fiunt, ideo, quod illud

Ludus probandi nomiſmatis.

Plin. locus.

Aurum duodeuicenarium

Digitized by Google

illud aurum vſuram non fert atque attrectationem ſine magno intertrimento. Quare aurum vaſcularium & vſuale, fere vicenarium aurifices eſſe dicunt: quanquam & deterius multo reperitur, conſulto etiam temperatum, non modo fortuitum. Plerunque tamen Pariſiis celatores & incluſores in ſigillis & catellis ſpiriſque & mundo muliebri, duoetuicenario vtuntur, quod duodecima parte a puriſſimo diſtat. Eſt etiam in vſu vndeuicenarium, quod *coticularium* vulgo vocant. Qui autem ſplendidiora geſtamina habere volunt, auro nomiſmatico vtuntur, quo aurei noſtri percuſſi ſunt: quorum legitima & iuſta nota vno tantum ceratio indicaturæ deficitur. Non pridem aurifices in aureolis geſtaminibus ſolo vndeuicenario vtebantur, quod coticularium ideo vocatur, quod infra eam notam aurum cælare lege municipali vetitum eſt. Superiores autem notæ nunc paſſim in officinarum vſu ſunt vsque ad nomiſmaticam. Extant hodie nummi in Germania ſignati ex auro dodrantali, id eſt duodeuicenario, in quo quarta pars æris vel argenti mixta eſt. Viſuntur etiam hodie *Philippei* & *Gulielmei* ſiue *Hilermei* Hollandini ex auro fere ſeptunciali, id eſt cui ſeſquiquadrans æris mixtus eſt, quos quindecim ceratiis temperatos appellant. Aurum primarium æſtimatione quam nunc ſequimur, valet in vncias (vt iam dictum eſt) ſeniſdenis libris, & octonis ſolidis & ſemiſſe. Qua ratione ceratium XIII. ſolidis & octo denariolis valet. Eſto igitur (verbigratia) proportio auri ad argentum, quæ eſt duodecim ad vnum, hac ratione libra auri Romana duntaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octingentis nummis venalis eſſe debuit, & auri vicenarii quaternis millibus, & duodeuicenarii ternis millibus & ſexcenis. Eademque ratio eſt in cæteris temperaturis, accedente decedenteque ſemper auri portione pro eo quantum eſt æris quod in auro remanſit. Fieri igitur potuit vt Cæſar *aurum promercale* tribus nummum millibus in libras habuerit, tum ob auri abundantiam, tum ob craſſitudinem, etiam vt maiorem decupla proportionem auri ad argentum ſtatuas. Chryſurgorum tamen placita auri appellatione non dignantur quod infra dodrantem deſcendit. Fortaſſe etiam ternis millibus pro quaternis apud Suetonium legitur. Mihi

Aurum vicenarium.

Aurum duoetuicenarium.

Aurum vndeuicenarium.

Coticularium aurum.

Philippei. Gulielmei.

Digitized by Google

Mihi enim antiquum videre non contigit, ſed eo ſuſpectos numeros habeo, quod in Tyberio ita legitur, Corinthiorum autem vaſorum pretia in immenſum excreuiſſe, treſque mullos XXX. millibus nummum veniſſe grauiter conqueſtus eſt. Si enim hoc verum eſſet, quonam modo aut Plinius hoc tacuiſſet, qui prodigum appellat Aſinium Celerem, quod mullum vnum Claudio principe octo millibus nummum emerit: aut Iuuenalis, qui ſex millibus emptum mullum ſatyrice exclamauit? Præterea quis credat tres piſces, decem auri libris emptos? (tanti enim empti ſunt, ſi aurum tribus millibus veniit) & piſces eos qui Plinio autore binas libras ponderis raro admodum exuperant? Reſtat nunc ille ſcrupulus vel ſcopulus potius *de denariorum numero in libra* teſtimonio Plinii, contra quam toto hoc opere cenſuimus: quem ſi eximere vel amoliri quoque modo poſſim, rurſus ille alter exiſtet de millenis ſeſtertiis quæ *libro tertio de Inſtitutione iuris* a Iuſtiniano principe pro vno aureo accipiuntur, vt antea diximus. Equidem tot difficultatibus offenſus, hanc noſtram commentationem ſubinde interpellantibus, marinum illum deum Protei nomine a poetis decantatum, retentare mihi viſus ſum. *Proteus.* Protei autem nomine vetuſtatem eſſe a priſcis adumbratam in præſentia interpretabor. Etenim ſenex ille fingitur, ad id etiam nomine accommodato. Is cum omnia nouerit quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur: ſiquando e ſpecu emergens, & in littore apricans, de rerum veritate conſulitur, omnia transformat ſeſe in miracula rerum: nec prius in ſeſe redire dicitur, quam omni ope omnibuſque (vt aiunt) vngulis correptus, manibus vincliſque tenetur. Nam ſine vi non vlla præcepta dabit, neque illum orando flectes: vim duram ac vincula capto iniicias neceſſe eſt, ſi veritatis documentum ab eo elicere velis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, ſed etiam vincire iam videor, necdum tamen ſatis arctis nexibus retinere. Siquidem veritatem rerum nunc in vaſto quodam ſinu vetuſtatis abſtruſam, nunc in mendis exemplarium velut in alto quodam gurgite obſcuritatis obrutam, in lucem ac ſolem elicere conor, haud intempeſtiue, vt arbitror: quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorum æqualiumque noſtro-

Digitized by Google

rum diligentia propemodum reddita ſibi creditur: vt ſi hæc ætas paucarum adhuc rerum caliginem diſpulerit, priſca omnino lux oborta nobis exiſtimari poſſit. Veritatem igitur adhuc attigiſſe magis, atque etiam nunc palpare, quam in poteſtate habere ipſe mihi videor. Idque adeo eo magis, quod numeroſa quædam cohors antiquorum ſcriptorum enarratrix ex aduerſo ſtare mihi videtur, & Proteum ipſum altrinſecus retentare. Proinde inſtaurato commentandi impetu, rurſus eodem incumbendum: quandoquidem forte, vt ſpero, fortunata, ex alterius operis diuerticulo quod in manibus erat, in parergon huiuſcemodi tranſuerſum me rapuit impetus animi fortaſſe inconſultus. Verum multitudine rerum obuiam ſeſe ingerente longiſſime digreſſus, inſtitutum curſum, quem magnopere vrgebam, non modo differe (vt ſperaueram) ſed etiam deſtituere atque obliuiſci coactus ſum. Excreuit enim opus quadruplo iam amplius quam pro deſtinatis modulis. In quo iam ipſe in altum iterum iterumque raptus ſum, haud ſine quadam vtique culpa, vt qui expasſis velis peruicaciæ, in altum magis ac magis quo res cunque tuliſſet, quam in littus quoddam certum meditatus vela facerem. Quare vltro citroque iactatus emanſiſſe tandem me ſenſi, cum cœlum vndique & vndique pontus eſſet, videlicet in eo culpa fuit, quod inexplorata improuiſaque rei abſoluendæ difficultate, ſtrenue magis quam conſiderate has mihi vices depopoſci. Cum enim hoc opus (vt ita loquar) menſes abhinc circiter decem locaretur, digito præcupide ſublato me obſtrinxi. Itaque cum renunciare eam redemptionem nequeam, & prædes annotationes meas, & omnem induſtriam meam atque etiam exiſtimationem dederim, & identidem appeller ab iis ad quos res emanauit, quaſi iam dies & ceſſerit & venerit. omnino vetuſtati ipſi vt venerandæ quidem, ſic maligne veritatem promenti, nec mihi vnquam veritatis diſpendio ſacroſanctæ, manus iniicienda nobis eſt. Quam enim interdum veritatem ipſa ad manum etiam aſpiciendam porrexit, rurſus in tenebras ac caliginem condit: & cum rem profligatam ſperamus, & ad lucem nos perueniſſe, tum variæ illudunt ſpecies: adeo nunc in ſumma manu imponenda operisque ardui colophone

labor

Digitized by Google

labor prope omnis effuſus. Atqui certum eſt nobis nihil eorum quæ dicta ſunt antea, interlinere, cum ſatis animaduerſa ſint, & comprobata. Quid igitur? Proteo vim adhibere tum quidem, cum flecti oratione non poterit, & plane affirmare corrupta eſſe exemplaria, aut ſi quid eo facinoroſius erit atque confidentius: cuius tamen inuidiam laudatis autoribus ſummis amoliri a me poſſim, litiq; oppoſitis. Neq; enim cum hoc comiſerimus, noſtrũ id exemplum erit, & magnos in hoc viros crimineque maiores imitabimur. Iamprimum ad Iuſtiniani dictum ſatis iam reſponſum eſt. *Centenarii* etiam olim dicti ſunt non qui centum ſeſtertia poſſidebant, ſed qui centum millibus æris cenſi erant, vt ex Liuio apparet *in claſſium deſcriptione*, & ex Plin. *lib. XXXIII.* his verbis: *Maximus cenſus CX. millia aſſium fuit illo Rege. & ideo hæc prima claſſis.* Quod ſi lex Papia poſt nummum argenteum ſignatum lata ſit, centenarii etiam dici potuerunt qui ſeſtertia centum in cenſu habebant, quomodo ducenarii iudices dicti ſunt Equites Romani, qui dimidiatum cenſum Equeſtrem habebant: de quibus Tranquillus *in Auguſto*: *Ad tres*, inquit, *iudicum decurias quartam addidit, quæ ducenariorum vocaretur, iudicarentque de leuioribus ſummis. Ii autem ius annulorum non habebant.* Autore Plinio his verbis: *Diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo annulo fuit, iique non Equites, ſed Iudices vocabantur.* Vt autem pro mille ſeſtertiis vnus aureus haberetur, nulla autoritate antiqua defendi poteſt. Etenim docuimus ſupra aureum vnum pro centum ſeſtertiis ceſſiſſe Galbæ tempore: qua ratione quinque millia ſeſtertium in auri libra fuerunt. Et auri ad argentum proportio ea fuit, quæ eſt duodecim & ſemiſſis ad vnum. Reſtat locus ille Plinii *de quatuor & octoginta denariis*, & alter *libro XXXV.* longe nos retroagens, quo in loco ſic legitur: *Timomachus Byzantinus Cæſaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris genetricis æde poſitas, octoginta talentis venundatas.* *Talentum autem Atticum*, vt ait Varro: *ſedecim ſeſtertiis taxatur.* Nos talentum Atticum ſexcentis coronatis taxauimus, & ſingula ſeſtertia quinis & vicenis. Qua ratione fit vt talentum quatuor & viginti ſeſtertia valeat, quod Plinius ſedecim valuiſſe dicit. Ita fit vt aut in his vadis hærere neceſſe ſit atque conſeneſcere, aut

Centenarii.

Ducenarii iudices.

Digitized by Google

aut aliquid non vulgare nec mediocre comminiſci : quandoquidem certum eſt retroactu non defungi. Quod ad prius igitur illud pertinet : *Alii e pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum LXXXIV. e libris ſignari* : hoc affirmare non dubitauerim, quod Hermolaus in gloſſematis ſuis ſuſpicatus eſt, eo loco vbi talenti meminit, Plinium non *LXXXIV. ſed XCVI.* ſcriptum reliquiſſe. Ita enim fateri ſcriptorum autoritas cogit : cui vt adſtipulatur id quod apud Priſcianum legitur : *libram duodenarum vnciarum ſex & nonaginta drachmas habere*, ita Plinianæ lectioni refragatur *in libra eadem Romana denarios duos & ſeptuaginta fuiſſe* ; id enim ibidem legitur. Alioquin piaculi inſtar eſſe non putem Plinio in hoc non aſſentiri, qui de re nummaria, & auri argentique temperatura parum accurate ſcripſit, nec pro eo quanta eius eſſe ſolet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod non magnopere mirandum eſt. Quotus enim quiſque hodie eorum qui literas didicerunt, diſertus in ea re inuenitur, vt vel numerum nummorum in libram noſtram ſtatuere certo poſſit, nedum rationem indicaturæ tenere ? Nihil tamen de Plinio, id eſt de ingenio rerum omnium capaci, temere affirmare velim, niſi aut eum non ſemper idem de eodem dixiſſe, aut (quod verius eſt) corruptum eius permultis in locis librum eſſe. Iam primum *libro XXI. Drachma*, inquit, *Attica*, (fere enim Attica obſeruatione medici vtuntur) *denarii argentei habet pondus, eademque ſex obolos pondere efficit*. Nos autem ſupra docuimus in ſcrupulo binos eſſe obolos, & in drachma terna ſcrupula : quod cum Plinii dicto congruit. Docuimus ex Plutarcho idem eſſe denarium & drachmam. Si Plutarchi teſtimonium non ſatis eſt, audiamus Strabonem, qui *libro quinto Geographiæ circa finem* ſic inquit : *Caſilinum oppidum ſitum eſt ad flumen Vulturnum. In eo Preneſtini viri quingenti & XL. cum Annibale tunc florente vsqueadeo reſtitere, vt vrgente fame medimnus frumenti ducentis drachmis veniret, eo euentu, vt venditor fame mortuus ſit, emptor incolumis euaſerit* : ὥσθ᾽ ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δ᾽ ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens *lib. VII.* non medimnum ſed murem fuiſſe dicit, his verbis : *In illa obſidione & fide cum trecenti Preneſtini permanerent, euenit vt quidam murem captum du-*

Rei nummariæ difficultas.

Digitized by Google

ducentis potius denariis vendere, quam ipſe leniendæ famis gratia conſumere mallet. Sed credo deorum prouidentia effectum, vt & venditori & emptori quem vterque merebatur exitum attribuerint. Valerius denarios Latine dixit, quod Strabo Græce drachmas. Plin. *libro VIII. nummos ducentos* dixit, non *denarios. Veniſſe murem ducentis nummis Caſilinum obſidente Annibale, eumque qui vendiderat, fame interiiſſe, emptorem vixiſſe,* annales tradunt. Vſqueadeo vel varia antiqui de re eadem tradiderunt, vel nummis apud Plinium pro denariis legitur. Rurſus Plinius eodem in loco *libri viceſimiprimi, Mna,* quam noſtri *minam* vocant, *pendet drachmas Atticas centum.* Idem *libro XII. de thure* loquens: *Micas concuſſu eliſas mannam vocamus; etiam tamen inueniuntur guttæ quæ tertiam partem minæ, hoc eſt XXXIX. denariorum pondus æquent.* In vetuſto exemplari non *XXXIX.* ſed *XXIX.* id eſt, vndetriginta legitur. In duobus aliis manu ſcriptis *XXIIX.* legitur. Si *XXXIX.* probamus, vt impreſſa habent exemplaria, mina centum & decem & ſeptem denarios habet; ſi *XXIX.* ſeptem & octoginta; ſi *XXIIX.* quatuor & octoginta, & conuenit cum dicto Plinii *libro XXXIII.* niſi quod illic *de libra* dicitur, hic *de mina:* id quod ſi admittamus, Plinius ſecum ipſe pugnabit. Ad illud alterum de talento Attico, quod ex Varronis autoritate a Plinio ſedecim ſeſtertiis taxatur, id eſt, quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus non [illegible] ſeſtertiis legi, ſed, *ſedecim* aliis: quod quo modo reſtituendum ſit, neſcio. Sed quam dubia ſit fides numerorum ſummarumque in Plinio, & pecuniæ vocabulorum, multis iam exemplis docuimus: quibus tamen & vnum aut alterum addemus *ex eodem XXXV. libro.* Quo enim in loco *de Parethonio* loquitur, ſic habent impreſſi codices: *Precium optimo in pondo ſex librarum;* vbi manu ſcripti habent: *Precium optimo in pondo CXI. denarii,* vnus vetuſtiſſimus ſic, *in pondo CXI.* & denarii verbum additum erat lectoris manu, *& C.* loco deletili ſcriptum. Et paulo inferius *de Vſta in impreſſis libris: Optima nunc Aſiatica habetur, precium eius in libras æris quini.* In manu autem ſcriptis: *precium eius in libras XVI. denarii.* Et paulo ſuperius *de L. Mummio: Nam cum in præda vendenda Rex Attalus ſex millibus ſeſtertium emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum patrem continentem, precium*

Pliniani numeri corruptiſſimi.

Locus Plin.

cium miratus, ſuſpicatus aliquid in ea virtutis quod ipſe neſciret, *cauit tabulam, Attalo multum querente.* In reliquis non *ſex m* *ſeſtert.* ſed *ſedecim libris* legitur: *pro ſedecim talentis,* vt arbitr Græci enim ſeſtertii vocabulum non nouerunt, & alioqui millia ſeſtertium non erat precium quod Mummius Cori expugnata miraretur, & ob id addictam tabulam reuoca Strabo *lib. IIX. de Corinthi euerſione* loquens, hanc tabulam R ſe vidiſſe affirmat in æde Cereris conſecratam, opus omnino cioſum, propter quod etiam emanauit prouerbium apud cos, οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον; id eſt, *nihil ad Liberum patrem*; ho *nihil hoc præ Ariſtidis Libero patre*; quod prouerbium vſurpa let quoties res impares componuntur. Talentum autem cum nemo minus dixit eſſe LX. minis centenarum drac rum, vt ſupra docuimus. Suidas omnino *LX. minarum* affirmat, & *minas centenarias* eſſe. Quare apud Plinium ſi taſſe legendum eſt, *Talentum autem Atticum,* vt ait Varro, *de* *rum VI. millibus taxatur.* Antiqui enim denarium X nota ficabant, vt ſupra dictum eſt a nobis. Quod cum VI. iun pro XVI. exauditum eſt, & millibus pro ſeſtertiis, quorum borum eadem ſæpe ſignificatio eſt, vt ex præcedentibus ret: vt cum centum ſeſtertia pro centum millibus ſeſterti dicunt. Hæc etſi abunde ſufficiunt cum iis quæ antea to toritatibus autorum comprobata ſunt, hæſitatiunculam t manere ſcrupuloſis mentibus nolo, Protogeniſque picto xemplo tabulas identidem reſpectans, tollere manum neq vrgeo memet ipſe, ſcriptorumque meorum calumniator fi mihi ſatisfacio, niſi omnia tam clara quam lucem reddo. que vt ſemel hanc diſputationem finiam, recitanda ſunt ſtimonia quæ controuerſiam quamlibet ambiguam decern ita poſſint, vt vltra referri quæſtio nequeat. Imprimum mittam quod apud Priſcianum legitur, Senecam ad Nouat ſcribentem: *Talentum paruum Atticum dixiſſe quatuor & vigi* *ſtertiorum fuiſſe, quæ ſexaginta libras valent*) Plutarchus *in Fabio* *greſſu,* inquit, *Dictator ad plebem venit, diis omnia eius anni* *rum, ouium, ſuum, atque boum fœta, quæ Italiæ montes planities* *flumina, prataque ea in regione educarent, ſe mactaturum fore,*

οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον.

Tollere manum de tabula neſcire, verbum eſt Plinianum lib. 35. & Ciceronianum in lib. de Perfecto Oratore.

centa trigintatria ſeſtertia, totidemque denarios pro Megaleſiacis ſpectaculis faciendis, in impenſam ſe collaturum, tertiamque partem additurum. Hoc caput eſt octo myriades, & tria millia quingenta octogintatres drachmæ, & oboli duo. Hæc verba Plutarchi prius quam exemplar Græcum legiſſem, quum calculo proſequerer, nec numerus reſponderet ad rationem quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod tranſtulit, non percepit; id quod facile calculo explanabitur; trecenta ſeſtertia ſeptingentas ac quinquaginta libras valent: & trigintatria ſeſtertia, octogintaduas libras & ſelibram, quum in ſingula ſeſtertia dipondium & ſemiſſem intelligamus; fiunt hæc in ſumma octingenta trigintaduo pondo & ſelibra. Si igitur in ſingula pondo centenas drachmas numeres, ideoque eum numerum centenario multiplices, facile drachmas octoginta millia & ducentas in ſumma inuenies, & præterea pro ſelibra quinquaginta; huic ſummæ ſi pro trecentis trigintatribus denariis totidem drachmas adieceris, fient in aſſem octogintatria millia quingentæ octogintatres drachmæ. Huic iterum ſummæ ſi tertiam partem addideris, neſcio quid ſummæ habiturus ſis. Non enim id conuenit vt tertiam partem addas huius ingentis ſummæ, cum duo oboli tantum reſtent ex ſumma a Plutarcho *Plutarch.* poſita. Si autem trientem adieceris, id eſt, duos obolos (dena- *locus.* rius enim ſenis obolis conſtat) ſumma adamuſſim quadrabit. Interpres Plutarchi *tritemorion*, id eſt, *trientem*, pro *trito morio*, id eſt, *tertia parte*, errore ductus accepit. Trientem enim Plutarchus pro triente denarii intelligi voluit, non pro tertia parte ſummæ: *θέας ἢ μυσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριτημορίου προσόντος.* Hoc ex Liuio probari poteſt *lib. II. de bello Punico*, qui de Fabiano voto loquens (in quo omnia ternario numero nuncupata ſunt) ita poſt alia verba ſubdit: *Eiuſdem rei cauſa ludi magni voti, æris CCC. XXXIII. millibus, triente, præterea bubus trecentis*; niſi tamen error eſt apud Liuium. Plutarchus alium autorem ſecutus eſt. Liuius enim *pro CCC. millibus nummum*, id eſt, totidem ſeſtertiis, *millia æris* dicit, & de denariis tacuit. Trientem autem tertiam partem Aſſis intellexit, qui genus nummi

Digitized by Google

fuit, vt poſtea videbitur. Satis tamen patet ex verbis Plutarchi denarium & drachmam pro eodem accipi, & centenos fuiſſe in libris. Suſpicari quis poſſet apud Liuium locum eſſe mutilatum poſt verbum millibus, itaque reſtituendum, *CCCXXXIII.* mill. trecentis trigintatribus aſſibus, triente. Idem Liuius *libro VIII. de bello Macedonico de L. Scipione* loquens, qui poſt triumphum Aſiaticum accuſantibus Tribunis peculatus damnatus eſſe dicitur ob ſuppreſſam manubiarum partem. *De Scipione*, inquit ille, *iudicium factum, quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem ſex millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in ærarium retulerat.* Et paulo inferius *de ſumma damnationis* loquens: *In L. Scipione malim equidem librarii mendum, quam mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atque argenti. Similius enim veri eſt argenti quam auri maius pondus fuiſſe, & potius quadragies quam ducenties quadragies litem æſtimatam, eo magis, quod tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo requiſitam P. Scipione in Senatu tradunt: librumque rationis eius cum L. fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante Senatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignatum quod cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ab ſe ratio poſceretur.* Hactenus Liuius. Valerius *lib. III. cap. VII.* ita ſcripſit: *Cum a L. Scipione ex Antiochenſi pecunia ſeſtert. quadragies ratio in curia repoſceretur.* Sex millia pondo auri æſtimatione a nobis inſtituta ſexcenta ſeptuagintaquinq; millia ſolatorum valent, cum in ſingula pondo, centum & duodecim aureos & ſemiſſem numeremus, id eſt, nouenos in vncias: & quadringenta octoginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porro ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere volumus, in ſingulos ſolatos deducere ſolidum & ſemiſſem oportebit. Sic enim ſingulas auri libras, centum & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus, vt ſolati ſinguli trigintaſex ſolidis & ſemiſſe valerent; quare ex ſexcentis ſeptuagintaquinque millibus, decies centena & XII. millia quingenti ſolidi decedant neceſſe eſt: quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcentos viginti quinque francicos contracta, circiter vndetriginta millia aureorum coronatorum valet. Nihil enim refert exacte hoc colligere; fit ſumma ſeptingenta & octo millia octingenti aurei. Tanti æſtimamus peculatum L. Scipioni obiectum,

Loc9 Liuii.

iectum, & tamen lis æſtimata fuit ducenties quadragies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus ſexcenta millia coronatorum. Ita centum & octo millia octingenti exuberant in priore ſumma, ſi tanti damnatus eſt, quanta fuit petitio. Sed ſi decuplex tantum fuit auri ad argentum proportio, vt Polluci credere nunc velimus, ſexta fere pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurum ita æſtimaui, vt auri libra paulo minus duodecim libris argenti valuerit. Hæc ſexta pars centum decem & octo millia, & paulo aliquid amplius efficit. Ad amuſſim autem quadrare numerus non poteſt, propter auri ad argentum analogiam hodiernam, quæ paulo minor eſt duodenaria, vt antea docuimus, & ego ita nunc deduxi, quaſi plane duodecuplex eſſet. Non dubito autem tanti Scipioni litem æſtimatam eſſe, quantum iudicatum fuit eum auri atque argenti interuertiſſe, id eſt, in lite æſtimanda nihil ei remiſſum eſſe, ſed iudices decuplicem æſtimationem ſecutos, quæ communis erat, præſertim in auro non plane obryzo. Hæc ratio etſi odioſa eſt propter ſupputandi tædium: eo tamen pertinet, vt intelligatur ducenties & quadragies ſeſtertium ingentem pecuniam fuiſſe, nec abſurdam me rationem iniuiſſe in auri atque argenti æſtimatione facienda. Nunc vero compendiariam rationem ineamus. Centies ſeſtertium ſignificat centies centena millia nummum, id eſt, centies ducenas & quinquagenas libras, quæ ſunt quinq; & viginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies ſeſtertium ſexaginta millia argenti pondo valet. Huius decima pars eſt ſex millia, & illa eſt proportio auri ad argentum, ex Polluce. Quare ad nummum ratio quadrabit, vt ducenties & quadragies ſeſtertium, id eſt, ſexaginta millia pondo argenti, vel auri ſex millia, ſexcentis millibus aureorum noſtrorum æſtimari debeant, cum ſingulas libras denis aureis æſtimare ſtatuerim; id tantum excurret, quod pro quadringentis octoginta libris argenti taxauimus, id eſt, quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus, vel argenti in lite æſtimanda nullam habitam eſſe rationem præut erat auri ſumma, vel annalium ſcriptores eam ſummam prætermiſiſſe, quæ extra rotundum numerum excurrebat. Parum enim expeditum erat ſic loqui, vt dicerent ducenties & quadragies ſemel & aliquot præterea ſeſtertiis litem ei

Animaduertendus locus.

ei æſtimatam. Hoc autem *ex eodem libro Liuii* confirmari poteſt: qui de conditionibus pacis Ætolis datæ ita inquit: *De pecuniæ ſumma quam penderent, penſionibusque eius, nihil de eo quod cum COS. conuenerat, mutatum. Pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus vnus valeret.* Et intellige de nummis Aſiaticis, non Romanis, quia aurei Romani duplici pondere quam argentei erant, vt antea dictum eſt, vtpote didrachmi. Hæc ratio etſi pulchre quadrare mihi viſa eſt, ſola tamen nequit ita hominum arbitrium adſtringere, vt non libere negare poſſint nos ad veritatis ipſius (vt ita dicam) cubile perueniſſe, etiamſi multa eius veſtigia luculenta atque expreſſa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eo perducemus, vbi vel ab inuito confeſſio exprimatur, ſe iam veritatem non modo videre, ſed etiam palpare. Primus locus eſt apud Demoſthenem in oratione quæ κατ' ἀφόβου inſcribitur: in qua orator enumerans fraudes tutorum ſuorum , & oſtendere volens tribus propemodum talentis vno nomine ſe ab eis circumſcriptum, ita inquit: *σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀργύριον οὗτοι περὶ τοὺς κλινοποιοὺς κεκλέφασι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν, δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανεν. Conſiderate igitur quantam iſti pecuniam ex lecticariis fabris interuertunt; primum pro ſorte XL. minas pono, deinde pro quæſtu decennii eorum opificii duo talenta; ſiquidem duodenas minas quotannis accipiebant eius mercedis nomine quam ſerui meruerunt.* His verbis apparet decies duodenas minas duo talenta valere: qua ratione ſexaginta minæ centenariæ talentum Atticum faciunt. Eodem pertinet locus a nobis *in primo libro* citatus cum de vſuris centeſimis loqueremur. His enim exemplis & aliis permultis eiuſdem orationis, quæ citare nunc longum eſſet, planum fit, quicquid aliqui ſcripſerint de mina Attica, minam tamen Atticam ſemper centenariam intelligi, & huiuſmodi minas ſexaginta talentum efficere. Demoſthenes enim non modo Athenis & ad Athenienſes orationem illam habuit, ſed etiam atticiſſime locutus eſt, vt alibi in eadem, *ὅς τις γὰρ ἐκ τεττάρων ταλάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέδωκε, τὰς δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπωθῆ, φανερὸν δή που πᾶσιν,* [illegible] ὅτι

ὅτι οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε. ταῦτα ἀφεῖλεν. Verba ſunt Demoſthenis argumentantis ex verbis teſtamenti patris ſui: quæ verba ſic verti Latine poſſunt: *Qui enim ex quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis millena doti dedit, illi vero ſeptuaginta minarum uſumfructum reliquit: nimirum hunc clarum eſt apud omnes non a tenuibus fortunis ea legata decerpſiſſe, ſed a ſumma altero tanto maiore, atque eo etiam pleniore quam mihi reliquerat.* Quam autem ſummam his verbis orator intellexerit, ex narratione eius orationis apparet his verbis: Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσασθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην: Δημοφῶντι δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφήν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. *Therippidæ quidem uſumfructum ex bonis meis ſeptuaginta minarum dedit, quoad ego inter viros cenſerer, id eſt quoad tutelæ meæ factus eſſem. Demophontem autem voluit apud ſe ſororem meam habere cum duobus talentis. Huic autem ipſi quicum ago, matrem meam vxorem ducendam cum dote octoginta minarum reliquit.* Hactenus Demoſthenes, Ex cuius verbis intelligimus duo talenta & octoginta minas & ſeptuaginta, id eſt centum & quinquaginta minas, tantum valere, quantum quatuor talenta & ter millenas, vbi ſubintelligendum drachmas, vt ex Græco apparet, propter quod millenas pro mille tranſtuli. Sic fit vt talentum ſexaginta ſit minarum, & mina centum drachmarum. Minam enim Atticam ad centum drachmas auxiſſe Solonem Plutarchus *eiuſdem vita* tradidit, vt quæ Græci millia dicunt ex ſua perſona, drachmarum ſemper intelligere debeamus, quod eò pertinet, quod legitur apud Plutarchum *in Pompeio de vectigalibus Romani imperii, & in Antonio de decies ſeſtertio*, vbi interpretes male *ſeſtertios* intellexerunt, vt ſupra adnotauimus. Quam multus autem Demoſthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione perlecta intelligere, cuius loca vertere neceſſe nunc non habui. Alter eſt locus Ciceronis, vbi velut cubile eſſe ipſius veritatis quam quærimus, exiſtimaui. Is eſt autem *in oratione pro Rabyrio*, in qua oratione de Gabinio loquens, qui ob Ptolemæi reductionem in Ægyptum, & peculatum inſignem in ea re admiſſum, decem millibus ta- *Locus Cicer.* *Gabinius X. M. talentorum damnatus.*

 lentum

Digitized by Google

lentum damnatus eſt, ita inquit, *Redeo igitur ad crimen & accuſationem tuam, quid vociferabare decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? huic videlicet perblandus reperiundus fuit, qui hominem, vt tu vis, auariſſimum exoraret. Seſtertium bis millies, ſed quadringenties magnopere contemneret.* Ad intelligentiam horum verborum hoc præfari habemus, Gabinium decem millibus talentum damnatum, nec prædes tantæ ſummæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eam ſummam ſeruari potuiſſe. Quare cum Rabyrius Poſthumus eius criminis affinis videretur, accuſatus & ipſe fuit, quaſi impulſu eius Gabinius Ptolemæum in regnum reduxiſſet, & quaſi pars peculatus ad eum perueniſſet: vt quod eius pecuniæ a Gabinio ſeruari non potuerat, a Rabyrio damnato exigeretur. Hunc igitur Cicero patrocinio ſuo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eam in vetuſto libro orationum Ciceronis reperi. Ea autem verba ſic legenda cenſeo: *Quid vociferabare decem millia talentum Gabinio eſſe promiſſa? huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, vt tu vis, auariſſimum exoraret. Seſtertium bis millies ſcilicet & quadringenties magnopere contemneret.* Hoc ſenſu: Pugnat ſecum accuſatio tua, tu Gabinium auariſſimum homnem fuiſſe criminabaris, & vt regem reduceret, talentis decem millibus conductum eſſe: nunc Rabyrii impulſu feciſſe dicis vt regem deduceret, & ob id Rabyrium in crimen vocas, quonam modo conuenit hominem auariſſimum (vt tu vis) Gabinium pollicitatione bis millies & quadringenties ſeſtertium adduci ad facinus non potuiſſe, niſi & ſuaſore Rabyrio impelleretur? Cæterum nos ſingula talenta ſexcentis coronatis aureis, & ſexaginta libris centenariis æſtimare inſtituimus: ſingulas autem libras denis aureis, ſexagies enim deni aurei, ſexcenti in ſumma fiunt. Hac ratione centum talenta, ſexaginta millia aureorum valent, id eſt centies ſexcentos. Hæc ſumma decies multiplicata, ſexcenta millia aureorum efficit, tot enim coronatorum millia, mille talentum valet. Sic fit vt decem millia talentum, ſexagies centena millia aureorum valeant, hoc eſt decies ſexcenta millia. Rurſus æſtimatione noſtra quadringenties ſeſtertium, millies mille aureos noſtros valet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties

genties, ſexagies centena millia valet. Et ita ad nummum ſumma Latina cum ſumma Græca conuenit, & eſt ea quam Græci *Apartilogiam* vocant, lingua noſtra vernacula Latinæ linguæ imitatione rotundam rationem vocat. Horatius *lib. 1. Epiſtol.* *Apartilogia*

> *Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro*
> *Tertia ſuccedant.* ---

De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus *in Antonio* ſic inquit circa principium, μετὰ ταῦτα γαβίνιον ἐπὶ μυρίοις ταλάντοις πτολεμαίου πείθοντος εἰς ἄιγυπτον ἅμα συνεμβάλλειν αὐτῷ. id eſt: *Deinde cum Ptolemæus ſuadere cœpiſſet Gabinio, vt in Ægyptum ſecum expeditionem ſuſciperet, pacta mercede talentorum decem millium.* Qui locus Latine non eſt conuerſus in exemplaribus quæ vidi, ex quibus verbis liquet id quod dictum eſt de decem millibus talentorum. Nego igitur quenquam eſſe tam hæſitatorem, qui modo hæc verba & ſupputationem intellexerit (quotus autem quiſque etiam citra calculum non intelliget?) vt de hoc quod hactenus egimus, vltra addubitare poſſit, id eſt de ſeſtertium & talentorum & reliquorum verborum intellectu, & ſummarum auri argentique æſtimatione. Nam de auri proportione ad argentum, nondum plane ſtatuo. Ita Proteus ille *logodædalus*, id eſt verborum varietate fallax, & diu exemplarium mendis veluti formarum deſultoria viciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandem rediit, peruicaci noſtro propoſito victus veritatis inueſtigandæ. Exoratum autem vnumquemque lectorem velim, aut certe candidiſſimum quemque, mihi vt vitio ne vertatur quod monumenta antiquitatis hactenus ſancta atque intacta, ipſe temerare auſus ſim, homo, vt inter literatos homines, nouus, nulliſque maiorum imaginibus fretus atque ſubnixus. A quo enim tandem literarum ſtemma ingeniique commendationem Francus homo duceret? tametſi in hodierna literarum claritate, nihil obſtat quo minus in poſterum nonnulli vbique gentium imagines ſibi gentilitateſque comparent, a quibus poſteritas fiduciam autoritatemque vendicet. Quos etſi ipſos ingenio & doctrina longe me ſuperaturos non dubito, magni tamen meriti inſtar erit, vnum me ex iis eſſe qui rei commendabilis exemplum patriæ pro- *Logodædalus Proteus.*

prodiderunt. Cedere autem mihi in compenſationem id poſtulo, quod immutata haud ita pridem quædam loca nunc ſibi reſtituerim, vt paria feciſſe iudicari poſſim cum eo, quod magnorum autorum laudatione fretus atque teſtimonio, commouere quædam non dubitaui *trabali* (vt aiunt) *clauo fixa*. Hæc & alia contra ius receptum non ſine exemplo admiſſa, per Philologiæ numen multis hodie mortalibus venerandum, ignoſci ita mihi poſtulo, ſi etiam ſponſione perfunctus, corollarium non

Gellii locus. vnum aut alterum, ſed multiplex addidero. Gellius *lib. V. No-*

Bucephali *ctium Atticarum: Equus Alexandri Regis, & capite & nomine, Buce-*

precium. *phalus fuit. Emptum Chares ſcripſit talentis XIII. & regi Philippo donatum, æris noſtri ſumma eſt ſeſtertia trecenta & XII.* Hactenus Gellius. Talenta decem, ſex millia aureorum valent: & tria talenta, mille & octingentos: fiunt ſeptem millia octingenti aurei. Centum ſeſtertia duobus millibus & quingentis valent ea ratione qua in ſingula pondo denos aureos taxamus: ſic trecenta ſeſtertia, ſeptem milla & quingentos coronatos valent, & XII. trecentos, hoc eſt triginta libras argenti. Quare ad nummum conuenit inter vtramque ſummam. De hoc Plinius: *Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalum eum vocauerunt, ſiue ab aſpectu toruo, ſiue ab inſigni taurini capitis armo impreſſi: ſedecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emptum etiam tum puero capto eius decore.* Recte tamen apud Gellium. *XIII.* legi ex Plutarcho patet *in Alexandro*, qui *tredecim talentis a Philo-*

Plin. locus. *nico Theſſalo emptum* dicit, vt forte apud Plinium *XVI.* pro *XIII.* legatur. Idem Gellius *lib. III. Ariſtotelem quoque traditum eſt libros pauculos Speuſippi philoſophi poſt mortem eius emiſſe talentis Atticis tribus, ea ſumma fit nummi noſtri duo & ſeptuaginta millia.* Hactenus Gellius. Nos diximus talentum LX. librarum eſſe: qua ratione tria talenta, centum ac nonaginta libras valent: qui numerus ex duobus & ſeptuaginta millibus conſit, ſi in ſingula millia, bina pondo & ſelibram numeremus. Rurſus tria talenta, mille & octingentis aureis æſtimatione noſtra valuerunt, & eadem ſumma conficitur ex ſeptuagintaduobus ſeſtertiis, ſi ſeſtertia ſingula, quinque & viginti aureis æſtimentur. Quare planum facimus & talenta nos & ſeſtertia iuſta æſtimatione perpendiſſe.

Digitized by Google

pendiſſe. Apud eundem Gellium *lib. 1.* emendandum vnum verbum huic dicto contrarium, vbi *de Laide ſcorto Corinthio* loquitur: *Ad hanc*, inquit, *Demoſthenes clanculum adit, & vt ſui copiam faceret petit: at Lais myrias drachmas, id eſt decem drachmarum millia poſcit, hoc facit nummi noſtratis denarium decem millia. Tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus expauidusque Demoſthenes, auertit iter: & diſcedens, Ego*, inquit, *pœnitere tanti non emo*. Sed Græca ipſa quæ fertur dixiſſe, lepidiora ſunt, οὐκ ὠνοῦμαι, inquit, μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν, id eſt, *non emo centum ſeſtertiis pœnitentiam*. Ex his verbis teſtimonium locupletiſſimum habemus autoris antiqui, qui Hadriani principis temporibus ſcripſit, *drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe*: ſed quod decem millia denariorum centum ſeſtertiis valuerint, falſum eſt, tantum enim quadraginta valent, *minis* ergo non *ſeſtertiis* legendum eſt. Athenæus *lib. IV. Dipnoſophiſtarum*, ὁ δὲ μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ ἔφιππος ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνήλισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι κτησίας καὶ δίνων ἐν τοῖς περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνηλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικοῦ νομίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. αὗται δὲ εἰς μυρίους πεντακισχιλίους μεριζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνεται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἰταλικοῦ νομίσματος, ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ ἀλεξάνδρου ἀναλώματι ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. *Magnus autem*, inquit, *Alexander cœnans ſemper & vbique cum amicis, vt Ephippus Olynthius in eo volumine prodidit quod de Alexandri obitu & Epheſtionis ſcripſit, centenas minas in dies expenſas cœnæ ferebat, cum ad ſexagenos, aut ſummum ſeptuagenos ad cœnam adhiberet. At vero Perſarum Rex, vt autores ſunt Cteſias & Dinon in hiſtoriis Perſicis, ad cœnam ſuam quindecim hominum millia accipiebat, in eaſque cœnas quadringena talenta expenſabat. Fiunt hæc Italico nomiſmate myriades ducenta & quadraginta. Porro hæ in quindecim millia hominum diſtributa, fiunt in ſingulos centum & ſexaginta Italici nomiſmatis. Quare hic ſumptus ſuperiorem illum Alexandrinum æquat, quippe cum Alexander centenas minas in dies expenderet.* Hæc verba Athenæi cum ad calculum reuocarem, ſic rationem inibam: ducentæ & quadragin-

Gellii locus.

Laidis meretricis petulantia.

Hic locus colophonem & coronidem diſputa ioni imponit.

Conuiua Alexandri & Perſarum regum

dragin-

draginta myriades, id eſt ducenties & quadragies dena millia, more Romano viciesquater centena millia dicuntur. Cum igitur compendio ſermonis quater & vicies ſeſtertium dici ſoleat ab antiquis, vt nos in ſuperioribus docuimus: ſi nummos hic ſeſtertios intelligamus,& ad aureos noſtros redigamus,fient ſexaginta millia coronatorum, id eſt duplex cenſus Senatorius. At quadringenta talenta more a nobis inſtituto æſtimata, fiunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta ſexagenis millibus ſemper antea æſtimauerim. Quare talentorum æſtimatio quadruplex erit nomiſmatis Italici contra ſententiam Athenæi, qui ignorare hoc non potuit, cum Romæ ſub Hadriano ſcripſerit, vt ex lectione eius intelligimus. Quod ſi vt antea apud Plutarchum fecimus, non ſeſtertios nummos, ſed denarios, id eſt drachmas intelligamus, vt mos Græcorum poſtulat, ſumma ad nummum quadrabit. Sexaginta enim aureorum millia quater multiplicata, ducenta & quadraginta millia fient: & quater & vicies ſeſtertium, nonagies ſexies ſeſtertium fiet: cum ſinguli denarii quaternos nummos valeant. Græci enim videntes denarios Romanos æquales eſſe ſuis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorum intelligi volebant, quandoquidem ſic Attici numerabant, quos alii omnes ſecuti ſunt ſcriptores. Hic locus colophonem (vt aiunt) diſputationi noſtræ demonſtrationibusque imponit. Age exigamus rem ad calculum, ducentæ & quadraginta myriades drachmarum vel denariorum, id eſt viciesquater centena millia, ad minas contracta centenarias, quatuor & viginti millia fiunt, id eſt quadringenties ſexagenæ minæ: at eandem ſummam quadringenta talenta ſexagenaria efficiunt, ita ratio conuenit. Alioquin ſi nummos ſeſtertios aliquis improbior Athenæum intellexiſſe dixerit, talentum Atticum quindecim neceſſario minarum erit: quod nemo vnquam ſcripſit. Nunc pergamus porro, & quatuor & viginti millia minarum in quindecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita ſeſquimina & denæ drachmæ: vtpote cum quindecies millies ſeſquimina, vicenabina millia & quingenas efficiat. Ita reſtant mille & quingentæ minæ ex numero ſupradicto, quæ centena quinquagena millia denariorum valent, in

in quindecim partes diuidenda propter quindecim cœnantium millia. Atqui numerus hic partiens denarius eſt numerus, cum in centum & quinquaginta millibus, decies quindecim millia inueniantur, & deciesquinquies decem millia, ita fit vt in ſingula millia conuiuarum, dena millia denariorum accedant, & in ſingula capita denarii deni, ſic fiunt centeni & ſexageni denarii in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidem denarios nos ſedecim aureis noſtris æſtimare inſtituimus: qui numerus ſi per numerum conuiuarum multiplicetur, vt quindecies ſenadena millia, vel ſedecies quinadena millia multiplicemus: fient ducena quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta æſtimanda contendimus. Porro cum Alexander in ſexaginta conuiuas centenas minas impenderet, id eſt dena denariorum millia, hac ratione in capita ſeſquimina & ſextantem minæ conſumebat, hoc eſt centum & ſexagintaſex denarios & beſſem, quæ ſumma ſex denariis in capita excedit. Quod ſi in ſeptuaginta conuiuas rationem ineamus, in capita ſingula minus erit ſeſquimina. Ita obiter locum Athenæi explicuimus, & extremam manum operi addidimus, quod ad hoc quidem pertinet. Plutarchus *in Antonio de Curione & Antonio* loquens ſic inquit: *Ex quibus ſumptibus grande æs alienum ei, maiuſque quam pro ætate conflatum eſt, ducentorum quinquaginta talentorum.* Hæc ſumma ad nomiſma noſtrum reducta æſtimatione a me inſtituta, centum & quinquaginta millia aureorum noſtrorum efficit, cum talentum aureos ſexcentos, & centum talenta centies ſexcentos valeant, hoc eſt ſexaginta millia. Audiamus igitur nunc Ciceronem *Philippi. II.* qui Antonium increpans contumelioſa oratione, ita inquit: *Teneſne memoria, prætextatum te decoxiſſe?* Et paulo poſt: *Recordare tempus illud cum pater Curio mœrens iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens, lacrymans te mihi commendabat: orabat vt te contra ſuum patrem ſi ſexagies ſeſtertium peteret, defenderem. Tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat.* Hactenus Cicero. De hac interceſſione Plutarchus ibidem meminit his verbis: *Pro quibus CCL. talentis cum interceſſiſſet Curio, pater id ægre ferens, domo ſua expulit Antonium.* Cum decies ſeſtertium a me quinque & viginti millibus aureorum ſæpe ſit æſtimatum, in

promptu eſt ſexagies ſeſtertium centum & quinquaginta millia valere, & ita vtramque ſummam ad nummum congruere apud Ciceronem & Plutarchum. Idem Plutarchus *in Antonio*: *Calphurniam Caſaris vxorem tradit apud Antonium bonam partem pecuniarum depoſuiſſe, quarum ſumma fuit ad quatuor millia talentorum.* At *in vita Ciceronis* idem autor ſcribit *inimicitias inter Antonium & Octauium ortas ob pecuniam Caſaris auunculi eius ab Antonio interuerſam. Ab eo enim repetebat* (inquit) *Caſar iunior ducentas quinquaginta myriadas.* Hoc Latine dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarum, hoc eſt millies centena millia nummum, vel loquendi compendio, millies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus viciesquinquies centenis millibus aureorum coronatorum. At mille talenta, ſexcentis millibus aureorum a nobis æſtimata ſunt. Quo fit vt quatuor millia quater & vicies centenis millibus aureorum valeant. Quare ſummæ ambæ quadrabunt, ſi tantum hoc animaduertamus, Plutarchum excurrentem numerum talentorum (qui ſunt fere centum & quinquaginta ſex) addere quatuor millibus neglexiſſe. Sed ne mirum aut incredibile potius videatur tanti cœnas Perſicas conſtare Regibus potuiſſe, hic mihi in mentem venit vt adderem id quod memoriæ proditum eſt de vaſis & ſupellectile & inſtrumento (vt ita dicam) luxuriæ Perſicæ. Poſt victum igitur Darium apud Iſſum in Cilicia, cum Alexander Darium fugientem ſecuturus, Parmenionem Damaſcum miſiſſet, vbi veluti ſedem eius belli Darius eſſe ſtatuerat, comportatis illuc pecuniis, omnique ſplendore inſtrumenti viatorii tam regii quam procerum: Damaſco iam in poteſtatem redacta, Parmenio ad Regem Alexandrum ſcribens de theſauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus caſtrenſis miniſterium hoc catalogo recenſuit, παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα, ὀψοποιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτὰ, χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα, γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα, ποτισματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα, οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα, μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. *Pallacas* (inquit) *iuuenes canendi peritas, & muſica varia artifices, ad Regis oblectationem intentas, numero trecentas vndetriginta, viros coronamentorum artifices ſex & quadraginta, coquos ducentos & ſeptuagintaſeptem; figulos ad culinarium inſtrumentum in caſtris fingendum*

Luxus Darii Perſarũ Regis.

dum

Digitized by Google

dum vndetriginta, lactarios piſtores tredecim, potionum temperatores concinnatoresque liquorum decem & ſeptem: & præter hos, homines ſeptuaginta qui a ſacellandis vinis erant Regi, & colo condiendis; vnguentarios inſuper quadraginta. Si tantus igitur ſplendor fuit, tamque copioſus in ſtatiuis & caſtris apparatus, quantum concipere animo poſſumus eum fuiſſe apparatum qui Babylone aut Suſis aut Perſepoli fuit? Hoc igitur tandem confecto, quod vix abſolui poſſe ſperabamus, videamus quonam modo intelligi poſſit id quod apud Plutarchum legitur *de tertio Pompeii triumpho* loquentem, quem de Aſia ſubacta egiſſe dicitur. *Ex prænotatis,* inquit, *literis clare cognoſcebatur ex quo genere gentium triumpharet. Erant quippe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Præterea ii qui circa Phœniciam & Palæſtinen incolunt, Iudæi, Arabes. Piratarum etiam quotquot genera terra marique debellata erant. Inter hæc notabantur caſtella haud panciora quam mille capta, ciuitates ferme noningenta, piraticæ naues octingentæ: vrbes coloniis Romanis habitatas eſſe vndequadraginta. His quoque addebatur, vniuerſa Romana vrbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuiſſe: cum iis vero quæ populo Romano ipſe quæſiuit, octuagies quinquies decies centena millia. In ærariũ præterea vaſa, aurum argentumq; ſignatũ ad viginti millia talentorum, præter ea quæ militibus diuiſa ſunt, quorum qui minimum accepit, mille & quingentos æris tulit.* Hæc verba ſignificant tributa Populi Romani ante Mithridatem victum, quingenties ſeſtertium fuiſſe: & ex tertia expeditione Pompeii trecenties quinquagies acceſſionis factum eſſe. Hæc ſumma ære noſtro vicies ſemel centena & vigintiquinque millia aureorum valet. Intra quam ſummam ſi coarctare velimus imperii Romani reditum, ridebimur ab iis qui nouerunt regni noſtri tributa. Quo anno hæc prodidi, princeps noſter tantam ferme pecuniam ex ditione Gallica percepit. Quod ne comminiſci videar, ſcire licet apud nos tria eſſe penſitationum genera ex quibus ærarium noſtrum conſtat, *Canonem, Oblationem, & Indictionem.* In *Canone* cenſentur ea quæ ſceptris ita hærent, vt cum ſceptris nata, nec ſine iis interitura videantur, qualia ſunt *portoria, & iſagogica* vel *exagogica* quæ in introitu vel exitu vrbium vel locorum aliorum penſitantur. Et in vniuer-

Summa tributorum Po. Romani ex Plutarcho.

Reditus regni Francia.

Canon.

uerſum vectigalia quæ multis nominibus accepta referuntur in ratiociniis principalibus, & poſſeſſiones prædiaque quorum etiam mancipium proprium eſt diadematis Francici, nec in commercio hominum eſſe putatur, duntaxat vt perpetuo emancipari ipſæ poſſeſſiones poſſint. *Regalia.* Huc accedunt regaliorum clientelarumque iura, id eſt iura quædam certarum perceptionum in eas poſſeſſiones adſcripta, quæ in fide ſunt diadematis. Accedunt & commiſſa omnia, & aduentitia quæ aſſertorem non habent, *Albana, adeſpota.* *Albana* vulgo dicuntur, *adeſpota* a Græcis appellantur, quæ aſſertorem nullum atque vindicem habent, ob idque in fiſcum cedunt. Strabo *libro decimo ſeptimo de Ægypto* loquens: ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστιν. Eodem pertinent vno verbo omnia in fiſcum cedentia, vt caducorum iura in externorum hominum hæreditates, qui quidem ius ciuilitatis aut prouinciæ a principe non impetrarint. In ſecundo genere ſunt quæ *Oblationes.* *Oblationes* dicuntur, *viceſima, & octaua, & quarta,* in quibuſdam locis, in res promercales ſtatutæ, & ſalarium vectigal, & exoticum, omnia a popularibus olim principibus delata: vnde nomen Oblatio apud priſcos accepit. Horum duorum generum vt æſtimationem certam facere nequeo, ſic ad ſexcenta aureorum millia, hoc nomine accepta referri haud incerta ratiocinatione colligo. *Indictio.* Tertium genus *Indictio* appellatur; hoc caput ſtatam plerumque habet ſummam paulo plus octingena & quinquagena aureorum millia, ita vt vrbes inſignes ſtipendiariæ non ſint. Indictio ob id appellata, quod anniuerſariis diplomatis indicitur. Ex quo tamen trans Alpes res geſſimus, acceſſionibus quas *ſuperindictiones* *Superindictiones.* appellant, identidem aucta eſt. Sic enim ſunt Galli homines, vt prout quidque principi aut collibuit, aut collibuiſſe dictitetur, id perinde ius faſque eſſe credatur: omnium haud dubie mortalium, qui quidem Barbari non ſint, maxime (vt Græce dicitur) *Pitharchici*, *Pitharchici Franci.* id eſt principalibus edictis æquo animo obſequentes, nec ideo tamen minus libertatem loquendi viuendique vſurpantes, principibus etiam haud inuitis. Sic enim fert huius regni genius, nobis a Deo omnipotente Chriſtianiſſimi nominis (vt arbitror) commendatione conceſſus, vt & ob-

obſequioſa alacritate ſeruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos eſſe non nolint. Verum quo anno hæc prodidi, vno edicto princeps ter & tricies centena millia Francicorum imperauit. Quibus accedit haud contemnenda ſumma quam cuiusuis non eſt intelligere. Neoterico enim inuento hominum in ærario officina perpolitorum factum eſt, vt dies penſitationum ita cedant, vt inſequentis anni quadrans primus in vltimum præcedentis incurrat, ſicque quinque quadrantes in vno aſſe reperiantur. Nouo etiam aucupio trientes ex quadrantibus facti, quo perplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur. Hoc nomine dicere poſſem quantum acceſſionis hoc biennio factum ſit, populo ita deuorante ſtrophas argentarias, vt nihil non concoxerit; id quod eo pertinet, quod dixi de æquanimitate populi in accipiendis obeundisque imperiis. In quo vtinam etiam felicitatem ſuam ac benignitatem diuinam principes agnoſcerent: nec fallere nos ii homines exiſtimarent, qui huiuscemodi commentis deum & ſuperos omneis aut accommodare conniuentiam, aut arridere credunt. Verum vt ad rem redeamus, hoc affirmare auſim, Indictionum capiti principem quo anno hæc prodidi, non minus acceptum retuliſſe, ſupputata cum ſorte ſupradicta repræſentatione, quam quanta ſit æſtimatio illa ſupradicta octingenties ſeſtertii. Quare apud Plutarchum legendum antea putabam, quinquagies decies centena millia drachmarum. Græci enim nunquam per ſe ſeſtertium millia numeros colligere ſolent, ſed per myriadas chiliadasque drachmarum, vt non ſemel ante diximus. Nunc autem quod antea coniiciebam, certo ac non dubie opinor, vt paulo poſt oſtendam; hac vero ratione ſumma illa reditus Romani quadruplicato augetur, & fit ter millies & quadringenties ſeſtertium, id eſt, octogiesquinquies centena millia aureorum noſtrorum. Summa autem pecuniæ in ærarium relatæ ab eodem Pompeio, fit centies & vicies centena millia aureorum, quod nos duodecies millies mille aureos lingua vernacula dicimus: Græci mille ac ducentas myriadas appellant. Myrias enim numerum decies millenarium ſignificat. Quod ſi præter hoc æſtimemus in capita ſingula militum ſeſquilibram argenti, id eſt mille & quin-

Plutarchi locus.

Summa pecuniæ a Pompeio in ærarium illata triumpho Mithridatico.

Digitized by Google

quingentos æris, æſtimatio in immenſum abibit: & tamen corruptum id eſſe apud Plutarchum interpretis culpa facile oſtendemus ex Appiano, qui *in eo libro qui Mithridaticus dicitur*, de hoc loquens ita inquit: *Finiente hyeme Pompeius præmia militibus exhibuit, viritim mille & quingentas drachmas Atticas, ducibus eorum condigna pariter impendit, quorum ſumma decies ſexagies mille talenta attigiſſe creditur*. Vbi legendum: *Quarũ ſummã aiunt fuiſſe talenta ſedecim millia vel decem & ſex millia.* καθ' ἕκαστον ἄνδρα χιλίας πεντακοσίας ἀττικὰς, καὶ τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ἀνάλογον; & ducibus eorum pro portione, καὶ φασὶ γενέσθαι τάλαντα μύρια ἑξακισχίλια. Huiuſmodi corruptos numeros non ſemel apud eum autorem Latinum factum offendi: ſed ex his verbis intelligimus non *mille & quingentos æris*, vt interpres exiſtimauit, ſed *mille & quingentas drachmas*, id eſt *denaſquinas libras argenti*, hoc eſt *centenos quinquagenos aureos* ſingulis militibus datos. Ex Plutarcho autem ipſo Græco, qui poſt alteram etiam libri huius editionem ad nos peruenit, error interpretis ipſius Plutarchi manifeſtus eſt; ſic enim in eo loco hiſtoriæ legitur: πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει, μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας λαμβάνουσιν. Et paulo poſt, τῶν δὲ στρατιωτῶν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον, δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας. Ex quibus apparet interpretem nummos

Vectigalia. Tributa. *ſeſtertios vel aſſes* pro *drachmis* intellexiſſe, errore luculento, qui etiam *tributa* pro *vectigalibus* tranſtulit. Plutarchus enim iis ſummis vectigalia, id eſt τέλη, non tributa, id eſt φόρους, ſignificaſſe mihi videtur. Quod autem Plutarchus quinque millia myriadum ſcripſit, quingenties centena millia latine verti debuit, vel quingenties ſeſtertium, ſiquidem ſeſtertios nummos intelligi volebat. Et ſecundo loco octingenties quinquagies. Verum quoniam Plutarchus more Græcorum ſcripſit, ſumma quadruplicato excreſcit, & fit ter millies & quadringenties centena millia nummum, vel ter millies quadringenties ſeſtertium. Plutarchi autem verba ſic verti ad verbum poſſunt: *Ex iis vero quæ ipſe ciuitati Romanæ iam quæſitis addidit, Romanos capere quotannis octo millia & quingentas myriadas drachmarum.* Sic ſuperior ſumma quaternario multiplicata, efficit ter millies & quadringenties cente-

tena millia. Plinius *lib. XXXVII.* hunc triumphum magnifice deſcripſit, ſed adeo corruptus ad nos peruenit, vt ſatis habuerim locum notare, quem tranſcribere non poteram. Qui tamen locum illum legerit, Plutarchum mirabitur *viginti tantum millibus talentum* æſtimaſſe prædam in ærarium illatam. Apud Plinium *in eius triumphi deſcriptione* ad vltimum ita legitur in codicibus omnibus impreſſis: *Cetera triumphi eiuſdem quam veriſſime ſubiiciam, Reipub. datum mille talentum, Legatis & Quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, ſeſtertia bina millia: commilitibus ſingulis quinquaginta.* Hoc prorſus non conuenit nec cum Appiano, nec cum Plutarcho; bina enim millia ſeſtertium quinas libras argenti valent, & quinquaginta ſeſtertii viginti drachmas. Præterea quis credat Plinium poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltem quinquagena emendatores ſcriberent. In antiquis quos vidi, ſic legitur: *Cetera triumphi eiuſdem quam virilia. Reip. & Quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentum: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertium.* Et hactenus legitur. Fortaſſe autem ſic legi debet: *Cetera triumphi eiuſdem quam virilia* (vt hoc referatur ad ſuperiora, in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit) *præfectis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentum, militibus ſingulis ſena millia ſeſtertium, comitibus ſingulis quinquagena.* Vt intelligamus comites, eos qui ſponte Pompeium ſecuti ſunt. Sena millia ſeſtertium, millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod conuenit cum ſupradictis. Quapropter admirari ſubit vel emendatorum licentiam, vel librariorum incuriam, qui hunc locum ita corruperunt: ex quo coniecturam in vniuerſam Plinii emendationem facere licet. *Plin. locus.* Appianus autor eſt, in exercitu Pompeii ab initio ſtatim peditum viginti millia, & equitum quatuor fuiſſe: & legatos ei quinque & viginti a Senatu decretos. Vt ergo in ſingulos pedites mille & quingentas drachmas dederit, & tria millia in equites (ſic enim fieri ſolitum, vt equites vel duplex vel triplex donatiuum acciperent, & duplex Centuriones) Pompeius vltra mille talenta legatis & præfectis data, non potuit minoris quadringentis & viginti millibus argenti libris defungi. Fiunt in ſumma cum mille talentis quadringenta octingenta millia pondo,

Digitized by Google

quæ ære noſtro duodequinquagies centenis millibus aureorum æſtimantur. In ſingula enim pondo, denos aureos numeramus. Atque in hoc rationem nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis, & euocati, & prouinciatim collecti. Appianus Latinus (vt diximus) ſummas argenti non modo incredibiles, ſed etiam abſurdas refert: apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium *decies ſexagies mille talenta* impendiſſe. Ego autem interpretem non *ſexagies decies*, ſed *decies & ſexies* ſcripſiſſe puto, pro *ſedecim talentorum millibus*, quæ ære noſtro *ſexagies & nonagies centena millia aureorum* dici poſſunt. Hoc donatiuum Pompeianum non modo credibile, ſed etiam contemnendum, nec me morabile fecerunt illa quæ poſtea ſecuta ſunt donatiua, ad bella ciuilia legiones autorantia, vt poſthac oſtendemus. Nunc vero ſi Romani imperii magnitudinem non dico oſtendere, ſed argumentis tantum coniiciendam relinquere velim, longus de integro inſtaurandus erit ſermo. Plinius *lib. VII. de trophæis triumphisque Pompeianis* loquens ita inquit: *Triumphi vero quem deduxit Pompeius ad tertium Calend. Octob. præfatio hæc fuit: Cum oram maritimam a prædonibus liberaſſet, & imperium maris populo Romano reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia inſula, Creta, Baſternis, & ſuper hæc de Regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit.* Summa ſummarum in illo gloria fuit, vt ipſe in concione dixit cum de rebus ſuis diſſereret: *Aſiam vltimam prouinciarum accepiſſe, eandemq; mediam patriæ reddidiſſe. Si quis e contrario ſimili modo velit percenſere Cæſaris res, qui maior illo apparuit: totum profecto terrarum orbem enumeret, quod infinitum eſſe conueniet.* Aſiam hoc in loco Plinius pro peninſula Aſiæ accipit, quod regnum olim Lydiorum dictum eſt. Tranquillus *in Cæſare: Geſſit autem nouem annis, quibus cum imperio fuit, hæc fere. Omnem Galliam quæ a ſaltu Pyrenæo Alpibusque & monte Gebenna; fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circuitu ad bis & tricies centum millia paſſuum, præter ſocias ac benemeritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eique in ſingulos annos ſtipendii nomen impoſuit. Ab his duobus ducibus Rom. res magnopere creuit.* Quanta autem peninſulæ Aſiæ fuerit acceſſio, quæ Aſia proprio ac priuato nomine dicta eſt, vt autor eſt Plinius,

App. locus.

Magnitudo Rom. imperii.

Aſia proprie.

nius, ex eo coniicere datur, quod Plutarchus *in Lucullo* ſcribit: *Syllam quum fœdere icto cum Mithridate Aſiam recepiſſet, viginti millia talentum mulctæ nomine Aſiæ imperaſſe, eique pecuniæ colligendæ Lucullum qui ſecum militauerat, præfeciſſe, vt inde pecuniam ſignaret*; quanta autem ſit pecunia, nos ſupra docuimus. σύλλας δὲ τὴν ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐζημίωσε. Appianus *in ſecundo de bellis ciuilibus*, de Cæſare Dictatore loquens: *Statim poſt triumphum quæcunque exercitui pollicitus fuerat, omnia cum additamento exoluit, militi drachmas Atticas quinque millia, manipuli ductori bis totidem, Tribunis militum, equitumque præfectis duplo maius.* Sic enim legi debet: στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικάς, λοχαγῷ δ' αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἔτι διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μνᾶν ἀττικήν. Ad hæc, *ſingulis ex populo minam vnam Atticam.* Apud Tranquillum locus mutilatus eſt. *Veteranis*, inquit, *legionibus prædæ nomine in pedites ſingulos ſuper bina ſeſtertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites vicenaquaterna millia nummum dedit: populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos quos pollicitus olim erat, viritim diuiſit: & hoc amplius centenos pro mora: annuam etiam habitationem Romæ vsque ad bina millia nummum, in Italia non vltra quingenos ſeſtertios.* Quadringentos ſeſtertios dediſſe viritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minam Atticam, quod idem eſt: ex quo loco comprobatur id quod ſemper diximus, libram fuiſſe centenum denariorum: & ſoluitur obiectum ſuperius factum ex Priſciano. Sed hic quina millia drachmarum data dicit in ſingulos milites, & in equitum præfectos ſingulos multo maiorem ſummam: ille in equites vicenaquaterna millia nummum, id eſt ſena millia drachmarum; quare locum mutilatum eſſe oportet apud Tranquillum. Sed & apud Appianum nulla equitum fit mentio; ἵππαρχοι enim turmarum ductores ſunt, non λοχαγοί, vt interpres intellexit: quo verbo Appianus vti ſolet pro Centurione, quemadmodum & in quarto de pronuntiatione eius donatiui loquens in concione ab Antonio facta, καὶ τῆς τοιαύτης δ' ὅμως ζημίας ἕνεκα ἐπιδώσομεν ὑμῖν νικητήρια δραχμὰς ἑκάστῳ στρατιώτῃ πεντακισχιλίας, λοχαγῷ δὲ πεντάκις τοσαύτας, χιλιάρχῃ δὲ τὸ διπλάσιον τοῦ λοχαγοῦ. Equitum nullam facit mentionem. Euſebius autor

Viginti millia talentum Aſiæ imperata a Sylla.

Donatiuum Cæſaris & congiarium memorabile.

eſt, eo tempore quo Sylla Dictaturam inuaſit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominum quadringenta ſexagintatria millia. Appianus autem tradit cenſu poſt triumphum Cæſaris acto, inuentum eſſe dimidio pene minorem numerum ciuium quam quantus ante bellum ciuile fuiſſet. Eſto igitur vt Romæ ducenta & viginti millia hominum fuerint eo tempore quo Cæſar centenas drachmas in populum diuiſit: id congiarium bis & vicies centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimabitur. Age eſto vt viginti millia veteranorum fuerint (tot enim minimum eſſe oportuit, vt ex Hircio nouimus *in Commentario de bello Aphrica*) ſi quina millia drachmarum, id eſt quinquaginta argenti pondo in ſingulos diuiſit, decies millies mille aureis noſtris id donatiuum conſtitit, id eſt centies centenis millibus. Adde nunc augmentum pro Centurione & Equite & Tribuno, & habitationes illas gratuitas Romæ & in Italia datas: certe in immenſum res abibit, ſi omnia æſtimentur. Appianus ipſe de triumphis eius loquens, quos diebus quatuor inſtaurauit poſt omnia bella confecta: *Pecuniarum*, inquit, *in triumphis illatarum ſummam ad ſexagintaquinque talentum millia fuiſſe ferunt, & coronas ex auro fuiſſe addit duo millia & octingenta & duas & viginti, quæ pondo amplius viginti millia penderent: ex quibus exercitui promiſſa præmia cum fœnore propemodum exoluit*, χρήματα δ' ἐν τοῖς θριάμβοις φησὶ παρενεχθῆναι μυριάδας ἕξ καὶ ἥμισυ ταλάντων, καὶ στεφάνους δύο καὶ εἴκοσι, καὶ διχιλίους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις ἀπὸ χρυσοῦ, ἕλκοντας ἐς δὶς μυρίας καὶ δέκα καὶ τέσσαρας καὶ τετρακοσίας λίτρας, ἀφ' ὧν εὐθὺς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διένειμε τὰ ὑπισχημένα πάνθ' ὑπερβάλλων. Summa talentorum æſtimatione noſtra vndequadragies millies mille aureos noſtros valet. Viginti millia pondo auri, vt minimum vicies centena millia ſuperiori addidit ſummæ, vt ſint ſemel & quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc eſt quadringenties decies centena millia: cuius ſummæ bonam partem Cæſar ex Gallorum ſpoliis corgit: præter ea quæ impendit in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, vt Pauli & Curionis, & aliorum, vt ſupra dictum eſt. Omnia enim illa ante bellum ciuile contigerant: ſed triumphi ducti ſunt poſt bella ciuilia confecta. Antonius autem Triumuir poſt mortem Cæſaris bel-

bellum Philippenſe pariter cum Cæſare qui poſtea Auguſtus dictus eſt, geſſit in Cæſaris interfectores: quo confecto morte Caſſii & Bruti, cum Cæſar Octauius Romam rediiſſet, ipſe Antonius in Græciam ſe contulit, vt illic de donatiuo ſtatueret quod militi antea polliciti fuerant: quodque (vt Plutarchus inquit) *quinum millium drachmarum in ſingula capita fuerat, vt ante Cæſaris*, id eſt *vicenum millium nummum*, ὑπεσχημένοι γὰρ ἑκάστῳ στρατιώτῃ δραχμὰς πεντακισχιλίας, ἐδέοντο συντονωτέρου χρηματισμοῦ καὶ δασμολογίας. Quantus autem fuerit exercitus eius, ex eodem autore alio loco nouimus: qui de altero diſſidio Cæſaris & Antonii loquens, & de bello Mutinenſi, quo tempore Antonius Lepidi caſtra ingreſſus eſſe dicitur, Munatiumque ſibi adiunxiſſe, οὕτω δὲ μέγας ἀρθεὶς, αὖθις ὑπερέβαλλε τὰς ἄλπεις, εἰς τὴν ἰταλίαν ἄγων ἑπτακαίδεκα τέλη πεζῶν σὺν αὐτῷ, καὶ μυρίους ἱππεῖς. *His rebus* (inquit ille) *elatus Antonius, caſtra Lepidi ingreſſus, quodam ex compotoribus ſuis cum ſex legionibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiam redit, decem millia equitum & decem & ſeptem legiones peditum ſecum agens: quo tempore Cicero a Cæſare deſtitutus eſt ob id quod libertati nimium tribuere videretur, Cæſarque cum Antonio iterum in gratiam redit.* Vt autem omnia extenuare potius quam augere videamur: ponamus equitum peditumque octoginta millia capitum fuiſſe (plenæ enim raro legiones erant) equites etiam & Centuriones in ordinem redigamus, vt in ſingula militum capita ſimplex donatiuum procedat, id eſt quingenti aurei: ad eam largitionem quadringenties centena millia aureorum noſtrorum conſtituenda ſunt æſtimatione iam dicta, vt promptum eſt colligere. Quod an credibile ſit, ex iis quæ infra dicentur, apparebit. Fuerat etiam memorabile donatiuum Caſſii & Bruti, quod Caſſius in concione pronuntiauit, nam cum octoginta millia legionariorum eſſent in eius exercitu ſine equitibus, ipſe in ſingulos milites millenas & quingenas drachmas italicas ſe confeſtim repræſentaturum dixit iis qui ad prælium quod inſtabat, alacri animo ituri eſſent, & centurioni quincuplex donatiuum, & tribuno pro portione. καὶ νῦν ἐκεῖ ἐπὶ τὸ ἔργον ἤδη. συνόδου τε δὲ καὶ λόγου ἕνεκα, ἐπιδώσομεν ὑμῖν αὐτίκα ἀπὸ τοῦ δὲ τοῦ βήματος, στρατιώτῃ μὲν χιλίας καὶ πεντακοσίας δραχμὰς ἰταλικὰς, χιλιάρχῳ δὲ τὸ ἀνάλογον. & paulo poſt, *Col-*

Donatiuum Antonii.

laudantes autem milites Brutum & Caſſium, cum ſe omnia eorum cauſa, vt par erat, facturos polliciti eſſent, illi confeſtim quod pronunciarant, præſenti pecunia perſoluerunt, & alia inſuper aliis atque aliis nominibus erogauerunt. Hac ratione in octoginta millia hominum, qui vndeuiginti legiones non plane integras, vt ipſe inquit, conficiebant, centies & vicies centena millia aureorum Franciæ elargiti ſunt, absque eo quod Centurionibus, quod Tribunis, quod equitibus datum eſt, qui amplius decem millia fuerunt, Celtæ, Luſitani, Parthi, & aliarum gentium. Eodem autem tempore Antonius cum Epheſum in Aſiam ex Græcia veniſſet, & eo reges reginæque Orientis ad eum ſalutandum confluerent, ſeſe ſuaque vltro illi offerentes (vt autor eſt Plutarchus) diu ille per luxum inuſitatum debacchatus, cum de primoribus viris pro arbitrio ſuo ſtatuiſſet, prædictarum rerum impendiis exhauſtus, altera tandem vectigalia Aſiaticis populis imperare inſtituit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis, qui cauſam gentium Aſiaticarum agendam receperat, huiusmodi oratione vſus eſſe dicitur, memorabili certe, ac noſtris quibusdam hominibus etiam atque etiam animaduertenda, ſi ipſis ab aulicis apparituris feriari paulifper vacaret, & animum aduertere huiuscemodi acroamatis. Sed quando id fieri non poteſt, proximum eſt vt optemus per ora id hominum ferri tamdiu quoadusque ad principes permanarit. Verum ille orator: *Si potes* inquit, *o Antoni alterum vectigal eodem anno exigere: illud etiam poſſe te æquum eſt, binas vt eodem anno æſtates, binosque etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi talentum millia Aſia iam pependit: hæc ſi tu non accepiſti, exige ab iis qui acceperunt, ſin cum acceperis, iam non habes, quid nunc cauſæ eſt, quin ipſi pericrimus?* ταῦτα εἶπεν, εἰ μὲν οὐκ ἔλαβες, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαβόντων. εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. Hoc ſermone magnopere flexit Antonium Hybreas, vt quem plurima latuiſſent eorum quæ fiebant: & erat non tam remiſſo animo quam ſimplici, ideoque omnia credens iis quos circa ſe eſſe voluerat. Inerat enim moribus hominis ſimplicitas, nec cito ad ſecus admiſſa animum aduertebat: verum vbi res perperam actas ſenſerat, illico pœnitentia ſubibat eius animum, culpamque ingenue etiam ad eos ipſos agnoſcebat ad quos res acta iniuriaque pertinebat.

Hic

Hybreas orator.

Memorabile dictum.

Digitized by Google

Hic locus vt alia pleraque eius autoris, mendoſe Latinus factus eſt. Digna vero omnino hiſtoria quæ in regiæ conſpicuo loco ſesquipedalibus literis profcriberetur, vel in æs incideretur potius, vt & principes noſtri meminiſſent quid ſui ſit officii, & qui rei argentariæ apud nos ſummam tenent, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterum. Hic eſt ille M. Antonius qui Cleopatræ vltimæ Ægypti reginæ, Phœniciam, Syriam, Cyprum, & Ciliciæ bonam partem, Iudæam balſamiferam & Nabathæorum Arabiam in ſtupri mercedem dedit: qui Antigonum Regem ſecuri percuſsit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus peditum equitumque ſuſcepit: cui denique nobilis illa cœna portentoſi luxus condicta eſt a Cleopatra, in qua centies ſeſtertium, id eſt ducenta & quinquaginta millia aureo- *Mirabilis* rum vno ferculo ſecundæ menſæ conſumpta ſunt. De hac re *cœna.* Athenæus *in quarto Dipnoſophiſtarum* ita propemodum inquit, verbis ex Rhodio Socrate tranſcriptis, qui bellum ciuile Cæſaris & Antonii ſcripſit: *Quum autem Cleopatra obuiam proceſsiſſet An-* *Cleopatra* *tonio in Ciliciam, ibi conuiuium regium opiparumque inſtruxit, in quo au-* *luxus in* *licum omne inſtrumentum aureum erat, gemmis etiam conſertum ſingu-* *conuiuio.* *lari vaſculariorum opificio. Erant etiam parietes purpureis aureisque peripetaſmatis obtenti. Duodecim igitur ad hunc modum tricliniis conſtratis & inſtructis, Antonium ad conuiuium illud Cleopatra, quosdamque primorum vocauit, quos ei viſum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiam cum ſtupore admirante, renidens Cleopatra, omnia ſe illi dono dare reſpondit: & ſubinde in diem poſterum cœnam ei condixit: ad quam ille poſtridie cum veniſſet comitatus amicis & proceribus, eo ſplendore Cleopatra atque ea opulentia conuiuium inſtruxit, vt heſternus apparatus deſpicabilis præ eo videretur, ac nihilo ſecius peracto conuiuio omnia identidem donauit: viſenda ſane munificentia, cum vnicuique conuiuarum permitteretur toralia, & lectum in quo accubuiſſet, & vaſa aurea præterea auferre, ita vt cuique lectiſternio ceſſerant. His peractis ſub digreſſum Antonii comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas geſtatorias cum ſeruis lecticariis, partim equos inſtratos argenteis ephippiis referebant, queis omnibus regina eo amplius face prælucentes aſſeclas digredientibus repræſentauit,* καὶ εἰς αὔριον παρεκάλει συνδειπνῆσαι, πάλιν ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτε καὶ πολλῷ κρεῖττον δια-

διακοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρά, καὶ πάλιν καὶ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ἧ ἕκαστος κατέκειτο κλίνῃ, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρώμναις ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε, καὶ κατὰ τὴν ἄφοδον, τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμπτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησε. Mirabitur forſan quiſpiam quonam modo ducenta millia talentum vno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiam hic intelligere oportet Orientale populi Rom. imperium: quod quantum fuerit ex partitione illa Triumuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe videtur Homericæ regnorum diuiſionis inter Iouem, Neptunum & Plutonem. In ea partitione omnis ad Orientem tractus Antonio, ad Heſperiam Cæſari, hoc eſt Octauio conceſſus. Vtriusque autem imperii confinium, Ionium mare factum. Lepido Africa ceſſit. Ita ditio noſtra omnium citra mare longe hodie clariſsima, portiuncula prope dixerim fuit non dico Romani imperii, ſed tertiæ partis eius. Poſtea autem ſublato Lepido, cum Triumuiratus ad Duumuiratum rediiſſet, quantæ fuerint Romani imperii vires, æſtimare datur ex vtriusque copiis, ſiquidem in Actiaco bello Antonius peditum centum millia, equitum duo & viginti, & naues bellicas non pauciores quingentis habuit, & ſex Reges in comitatu ſuo: Cæſar autem naues bello aptas ducentos & quinquaginta, peditum octoginta millia, & equitum parem Antonio numerum, quo tempore, vt diximus, Lepido de medio ſublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ionium mare & Illyricum: Cæſar ab Illyrico ad Heſperium oceanum, & ab oceano ad Tyrrhenum Siculumque mare: Libyæ vero quantum Italiæ Galliæque & Hiſpaniæ obiectum eſt ad Herculeas columnas, obtinebat: Antonius vero a Cyrene ad Æthiopiam. Appianus autem *lib. V. bel. ciuilium* Marcum Antonium inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticasque gentes orationem habentem, dicentemq; ſibi duodetriginta legiones eſſe, quæ cum auxiliaribus centum & ſeptuaginta peditum millia implerent, equitibus non adnumeratis: quas legiones reliquias eſſe dictitabat trium & quadraginta legionum quas Mutinæ habuiſſet cum Cæſare & Lepido communes. τέλη δ' ἐστὶν ἡμῖν ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ὁπλιτῶν, ἃ μετὰ

τῶν

Triumuiralis partitio.

Actiacus exercitus.

τῶν συστρατευομένων εἰσὶν μυριάδες ἀνδρῶν ὑπὲρ ἐπτακαίδεκα, καὶ τούτων ἄνευθεν ἱππεῖς, καὶ ἕτερος ὅμιλος ἑτέρου στρατοῦ. Itaque cùm præmia iis reddere opus eſſet, & orientales populi ita de eo & Cæſare meriti eſſent, vt digni maxima mulcta viderentur ob pecunias Caſſio & Bruto Cæſaris interfectoribus collatas, ſe mulctæ eis nomine decem annorum tributa imperare continuo perſoluenda, quandoquidem tot annorum ipſi triquta Bruto & Caſſio biennio proximo penſitaſſent, ad extremumque Græcos & Aſiaticos multis lacrymis impetraſſe, vt nouem annorum tributum biennio perſoluerent, καὶ τέλος παρακαλοῦσι τε: ἔτυχον ἐννέα ἐτῶν φόρους εἰσενεγκεῖν ἔτεσι δύο. βασιλεῦσι δὲ καὶ δυνάσταις καὶ πόλεσιν ἐλευθέραις ἄλλα ἐς τὴν ἑκάστων δύναμιν ἐπιτάχθη. *Cum interim & regibus & potentatibus & liberis ciuitatibus aliæ inſuper collationes imperarentur.* Sic enim verti debuit. Quod autem tributa decem annorum Aſiatici pop. Caſſio pependiſſent, ipſe Appianus his verbis refert *lib. IV. bellorum ciuilium de expugnatione Rhodi* loquens, ὁ δὲ κάσσιος ἡδόμενος τῇ ταχυεργίᾳ τῆς ῥόδου ἁλώσεως καὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων ἐπέταττεν ὅμως καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τῆς ἀσίας ἅπασι φόρους ἐτῶν δέκα συμφέρειν. καὶ οἱ μὲν ἐσεπράσσοντο συντόνως. Ducenta igitur millia talentum quæ Plutarchus exacta eſſe ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerunt quæ vno & altero anno in nouem annos indicta eſt. Hæc ſumma nomiſmate noſtro centies & vicies millies mille aureos valet. Græce duodecies millenas myriadas dicerem; vel centies & vicies centenas myriadas aureorum. Hac ſumma maiorem nullam (vt arbitror) dicturi ſumus vno tempore congeſtam, niſi maiores ſummæ in ærario fuiſſe videntur, vt apparet ex iis quæ lib. ſuperiore adnotata ſunt. Plin. *lib. XXXIII. Meſſala orator prodidit Antonium Triumuirum aureis vſum vaſis in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo etiam crimine Cleopatræ.* Et paulo inferius, *Antonius in contumeliam naturæ, vtilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum.* Idem autor eſt luxum tum primum Romanum pop. inuaſiſſe, quum Aſia deuicta eſt. *Aſia* inquit, *primum deuicta luxuriam miſit in Italiam. Siquidem L. Scipio tranſtulit in triumpho argenti pondo millia quadringenta quinquaginta, & vaſorum aureorum pondo centum millia. Anno vrbis conditæ quingenteſimo ſexageſimoquinto eadem Aſia domita multo etiam grauius af-* *Aſia demũ victa, luxuria Romam inuaſit, magis etiam donata.*

Uu *flixit*

ſtixit mores, inutiliorque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta eſt, vrbis anno DCXXVI. mediis LVII. annis erudita ciuitate amare etiam & non ſolum admirari opulentiam externam. Immenſo & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc internallo anno vrbis DCVIII. Parthica ſigna & tabulas pictas inuexit, nequid deeſſet: pariterque luxuria nata eſt, & Carthago ſublata, ita congruentibus fatis, vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. In quibuſdam impreſſis libris legitur, & *vaſorum aureorum pondo ducenta millia,* duplicato auri numero. In antiquis omnibus, *pondo mille quingenta,* adeo fluxa fides eſt exemplarium in numeris tradendis. Apud Liuium non *millia*, ſed *mille* vtrobique legitur: quod luculentam facit diſcrepantiam. In quibuſdam antiquis *mille* legitur, in aliis per notas ſcriptum eſt, vt *ad mille & millia* ambiguum ſit. Sic autem inquit Liuius *lib. VII. de bel. Maced. Tulit in Triumpho vaſorum argenteorum (omnia cælata erant) mille pondo & CCCCXXIV. aureorum mille pondo & XXIV.* Præter hæc etiam duo verba in ſupradicto loco corrupta eſſe intelligo ex obſeruatione vetuſtæ lectionis. Neque enim Aſia *domita* lego, ſed *donata*. Scimus enim Attalum Regem Aſiæ, populum Romanum hæredem inſtituiſſe, autore Trogo *lib. XXXVI.* Deuictam igitur Aſiam Plinius prius dixit luxuriam miſiſſe in Italiam, quod fuit Antiochi tempore: poſt ea etiam donatam, quod fuit Attalo Rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem ſigna corruptum eſſe ſatis ſcio: ſed quomodo reſtituendum ſit, affirmare non auſim. Dicerem Corinthiaca, niſi in vetuſto parta legiſſem, vt victoriam partam intelligamus, id eſt, vt parta victoria ſigna & ſtatuas & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neque vero ex Aſiaticis tantum tributis Antonius infinitam vim auri argentique collegit & prodegit, ſed etiam ex hæreditate Cæſaris pecuniam auertiſſe traditur. Plutarchus enim autor eſt, interfecto ſtatim Cæſare Calpurniam Cæſaris vxorem *quatuor millia talentum* ad Antonium transportanda curaſſe. Maximam tamen pecuniam Cæſarem reliquiſſe, *ex ſecunda Antoniana* intelligimus: quo in loco Cicero ita inquit: *Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis quæ ſunt ad*

Locus Plinii emendatus.

Cæſaris mortui pecunia.

Opis

Opis, petebatur? funiſtæ quidem illius pecuniæ: ſed tamen, ſi iis quorum erat, non redderetur, quæ nos a tributis poſſet vindicare. Tu autem ſeſtertium quadringenties quod Idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Calend. April. debere deſiſti? Et rurſus *Philip. V. Illa vero diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis decretionibus perſcriptionibusque vertit: vt portento ſimile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam breui tempore perire potuiſſe.* Perſcribere Cicero vocat, quod lingua noſtra regiſtrarē appellat. *Vertit* autem pro *auertit*, puto eſſe mendoſum. Appianus de hoc loquens, Octauium ita ad Antonium loquentem inducit, cum primum Apollonia Romam rediit audita morte Cæſaris, ὅσα δὴ τῶν καίσαρος εὐθέως ἐπὶ τῷ φόνῳ πρός σε μετενήνεκται, ὡς ἐπ' ἀσφαλὲς ἐξ ἐπικινδύνου τινὸς οἰκίας· τὰ μὲν κειμήλια αὐτοῦ καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον ἔχειν ἀξιῶ σε, καὶ ὅσα ἂν ἐθέλῃς ἄλλα, παρ' ἡμῶν ἐπιλαβεῖν. ἐς δὲ τὴν διανομὴν ἀποδοῦναί μοι τὸ χρυσίον τὸ ἐπίσημον ὃ συνηθροίκει μὲν ἐς τοὺς πολεμίους ἐκείνους οὓς ἐπενόει. ἀρκέσει δὲ νῦν μοι ἐς τριάκοντα μυριάδας ἀνδρῶν μεριζόμενον. *Proinde quæ a cæde ſtatim Cæſaris transportata ſunt tanquam in locum tutum e domo tunc periculo expoſita, ex iis tute ea habeto tibi, quæ in ſanctiore theſauro cenſebantur, cum omni alio mundo, ornamentoque hæc enim ego tibi autor ſum vt retineas, & ſi quid iis amplius a nobis tibi opus eſſe exiſtimaris, cæterum ad congiarium erogandum & perſoluendum velim vt aurum illud ſignatum reddas, quod Cæſar ad bellorum vſum comparauerat, quæ gerenda ſibi conſtituerat, ſatis autem mihi nunc erit is pecuniæ modus, quæ ad trecenta millia viritim diuiſa ſuffectura ſit.* Tranquillus autem autor eſt Cæſarem ipſum Dictatorem populo viritim *trecenos ſeſtertios* legaſſe: pro quibus Plutarch. *in Anton.* & Appianus ipſe *quinas & ſeptuagenas drachmas* dicunt: quod idem eſt, & par ad nummum ſumma. Plinius *lib. XXIII. Cæſar primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI. millia, & numero pondo trecenta: nec fuit aliis temporibus Respub. locupletior.* Sic & in impreſſis codicibus, & in duobus antiquis legi, vt antea dictum eſt. In vno autem venerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur, *Laterum aureorum XV. argenteorum XXXV. & in numero HS. CCCC.* quod ego in-

Perſcribere

terpretor *ſeſtertium quadringenties.* Locum autem mutilatum eſſe in vulgatis exemplaribus, ex illo vetuſto coniicio, & ex Oroſio hiſtorico, qui *lib. VI.* ſic inquit, *Cæſar Romam venit, negatamque ſibi ex ærario pecuniam, fractis foribus inuaſit, protulitque ex eo auri pondo IIIIMCXXXV. argenti pondo prope DCCCC.* Numeros tamen Oroſii corruptos eſſe ex Plinio coniicimus: & alioquin quis credat Cæſarem ad bellum ciuile contra Senatum euntem, locupletisſimum ærarium primoribus (vt inquit Plautus) digitis delibaſſe? Vſque adeo numeri per omnia in omnibus autoribus mendoſi ſunt, antiquitatis culpa, quæ notarum compendiis nimium gauiſa eſt. Verum opulentisſimum illud ſeculum, Auguſti principatus excepit, ſub quo principe latisſime patuiſſe Romanum imperium demonſtrabimus, & priuatim publiceque locupletisſimum fuiſſe, licet poſtea Germaniæ populi multi aliique ad Arcton vergentes acceſſerint, a quibus principes Rom. cognomina ſumpſerunt. Strabo enim Græcus autor, qui Romæ diu verſatus eſt Auguſti Tyberiique temporibus, *lib. XVII.* circa finem ita inquit: *ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν.* *Quoniam vero Romani terræ habitabilis optimam quamque regionem ac celeberrimam obtinent, omnes ante ſe populis imperitantes ſupergreſſi, duntaxat quorum memoriam nouimus, dignum eſſe duxi, vt de eorum ſtatu breuibus diſſeramus.* Et poſt paulum, *τὴν μὲν οὖν εὐρώπην σχεδόν τι πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ τῶν μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τανάϊδος παρωκεανιτῶν. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχειρία ἐστὶ, ἡ δ' ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν.* *Europam igitur ferme omnem tenent, præter eam eius partem quæ vltra Danubium protenditur, & eas gentes littorales quæ inter Rhenum & Tanaim ad Oceanum vergunt. Africæ autem ora quæ nobis obuerſa eſt, omnino eis paret, reliqua autem Africæ vel ægre habitantur, vel Nomadum more incoluntur. Similiter & Aſiæ omnis ora quæ in nos vergit, ab eis imperia accipit: niſi ſiquis Achæorum & Zygorum & Eniochorum rationem habendam putat, aut eorum regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent, & Nomadum vitam degunt.* At vero mediter-

Imperium Auguſti.

ranea

ranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui ſupra eos ſunt Barbari Septentrionem & Orientem verſus, vt Indi, Bactrii & Scythæ, inde Arabes & Æthiopes, a quibus Romani ſemper ſenſim aliquid adimunt, ditioni ſuæ adiungentes, προςίθενται δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς. His verbis apparet quam late patuerit imperium Romanum ſub Auguſto. Ex ſequentibus autem qualis fuerit ſtatus eius, & cuiusmodi imperitandi ratio, ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ ῥωμαίων, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δὲ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φοραλόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δὲ ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπὸ αὐτοῖς, οὗτοι μὲν δὴ ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. *Vniuerſa autem,* inquit, *huius regionis quæ Romanis paret, partim a regibus tenetur, partim Romani ipſi tenent, & prouincias appellant, in quas & Præſides & Quæſtores mittunt qui tributa exigant: in queis tamen liberæ quædam ſunt ciuitates, quarum nonnullæ in Romanorum amicitiam ea lege venerunt: nonnullis & ipſi poſtea honorem habentes, libertate eas donauere. Sunt & Dynaſtæ quidam ſub eis, id eſt, potentatus nomine dominantes, & Phylarchi, id eſt, gentium principes, & ſacerdotia obtinentes, hi quidem ipſi legibus quibusdam ſuis viuentes,* αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως, ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν. καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτοῦ, τὴν δὲ τοῦ δήμου. *Prouinciæ vero aliàs aliter, nec ſemper iiſdem finibus diuiſæ ſunt. Nunc autem eam diuiſionis rationem tenent, quam Cæſar Auguſtus arbitratus eſt. Siquidem poſtquam ei a patria imperii ſumma, & pacis bellique arbitrium perpetuum delata ſunt, in duas partes vniuerſam ditionem partitus eſt, quarum vnam ſibi, alteram populo, attribuit.* Et ſibi quidem quæcunque militari præſidio egent, retinuit, vt regiones barbaras, & gentibus nondum ſubactis finitimas; populo autem eam partem conceſſit, quæ paci acquieſcens, facile ſine præſidio in officio continetur. Rurſus vtramque partem in prouincias complureis diſtribuit, quarum alteræ populi dicuntur. Et paulo inferius enumeratis populi prouinciis, in quas populus Conſules vel Prætores mittebat, ita ſubdit, τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ, εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς ἐπι-

Poteſtas a populo in Auguſtum tranſlata, imperiumq; perpetuum delatum.

Prouinciæ Cæſaris & populi.

μελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας, εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς, εἰς ἃς δὲ ἱππικούς, καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάμεις, καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ εἰσὶν καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. *Alias autem prouincias Cæſar obtinet, ad quas regendas partim Conſulares, partim Prætorios mittit, in quaſdam etiam Equeſtris ordinis viros. Huius portionis Reges & potentatus & decarchia, id eſt decemprimatus ſeu decemuiratus & ſunt nunc, & ſemper alias fuerunt.* Ex iam dictis forma imperii Romani, & veluti incunabula principatus monarchiæ ineuntis habentur, quæ mihi magnopere pertinere viſa ſunt ad intelligendam rationem Romani principatus. Nullus enim autor (quod meminerim) tam aperte hæc tradidit: meliusque ex iis Tranquilli locus *in eodem Auguſto* intelligetur: *Prouincias validiores, & quas annuis magiſtratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipſe ſuſcepit: cæteras Proconſulibus ſortito permiſit, & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere pleraſque ſæpius adiit. Vrbium quaſdam fœderatas, ſed ad exitum licentia præcipites, libertate priuauit: alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu ſubuerſas denuo condidit, aut merita erga Remp. allegantes, latinitate vel ciuitate donauit.* Et paulo poſt, *Regna quibus belli iure potitus eſt, præter pauca, aut iiſdem quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges ſocios etiam inter ſemetipſos neceſſitudinibus iunxit mutuis; promptiſſimus affinitatis cuiuſque atque amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter vniuerſos quam membra parteſque imperii curæ habuit. Rectorem quoque ſolitus apponere ætate paruis, aut mente lapſis, donec adoleſcerent, aut reſipiſcerent: a plurimorum liberos & educauit ſimul cum ſuis & inſtituit.* Hactenus Tranquillus. Hic idem Auguſtus Ægyptum poſt Antonium victum, & Cleopatram captam, in prouinciæ formam redegit, vt autor eſt Strabo: cuius etiam arma Petronio duce in Æthiopiam penetrauerunt. Plinius *lib. VII. de Æthiopia* loquens: *Intrauere autem & eo arma Romana diui Auguſti temporibus duce P. Petronio, & ipſo Equeſtris ordinis præfecto Ægyptiis, oppida eorum expugnauit quæ ſola inuenerat, quo dicemus ordine.* Sic enim legendum eſt, quanquam in omnibus exemplaribus legatur non *Ægyptiis*, ſed *Ægyptus Æthiopiam expugnauit*, non *Petronius Ægyptiis præfectus*; nota eſt hiſtoria *ex Strabone*. Ælius etiam Gallus in Arabiam felicem Auguſto iubente expeditionem ſumpſit, & multa ibi oppida expugnauit, quam tamen

De ratione Romani imperii.

Auguſti geſta.

Arma Rom. in Æthiopiam penetrauerunt.

non

non ſubegit, deceptus a Syleo duce quodam Nabatæorum primario viro, qui diuturna ludificatione Gallum per deſerta fruſtratus eſt, exercitu interim pene conſumpto: ob quam cauſam, poſtea Syleus ab Auguſto ſecuri percuſſus eſt, vt autor eſt Strabo *lib. XVI.* Nabatæi tamen & Sabæi felicis Arabiæ incolæ Romanis tum parebant, vt idem autor eſt, his verbis: πρῶτοι δ' ὑπὲρ τῆς συρίας ναβαταῖοι καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμονται, καὶ πολλάκις κατέτρεχον αὐτῆς, πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. νυνὶ δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν ὑπήκοοι. Metropolis autem Nabatæorum vrbs eſt Petra, a ſitu loci dicta. Domuit idem Auguſtus partim ductu, partim auſpiciis ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni. Item Rhetiam & Vindelicos ac Salaſſos gentes Alpinas coercuit, & Dacorum incurſiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæſis: Germanosque vltra Albin fluuium ſummouit: ex quibus Sueuos Sicambrosque dedentes ſe traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit: nec vlli genti ſine iuſtis & neceſſariis cauſis bellum intulit. Virtutis autem moderationisque fama Indos etiam ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam eius populique Rom. vltro per Legatos petendam. Parthi quoque Armeniam vendicanti facile ceſſerunt, & ſigna militaria quæ M. Craſſo ademerant, repoſcenti reddiderunt, obſideſque inſuper obtulerunt: in cuius rei memoriam ſignatus eſt ille nummus cuius ſupra mentio facta eſt. Denique pluribus quondam de regno concertantibus, non niſi ab ipſo electum comprobauerunt. Autor Tranquillus. Strabo autem *de Syria* loquens *in XVI. Parthi* (inquit) *primum quidem amicitiam Romanorum exoptantes, Craſſum eos vltro laceſſentem bello, vlti ſunt. Nec minorem & ipſi cladem retulerunt, cum idem auſi eſſent Pacoro in Aſiam cum exercitu miſſo. Antonius autem hortatore Armenio vſus, proditus, infeliciter rem geſſit. Pacori autem ſucceſſor Phraates vsqueadeo Cæſaris Auguſti amicitiæ cupidus fuit, vt trophæa ei remitteret quæ de Craſſo Parthi pridem ſtatuerant, & euocato ad colloquium Titio tunc Syriæ præfecto, quatuor ei legitimos liberos obſides daret:* ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος Φραάτης, τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν *Parthi.*

ψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνίστηται παρθυαῖοι, καὶ καλέσας εἰς σύλλογον τίπιον τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς συρίας, δι' παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Poſt Actiacam autem victoriam quantum opes Romanæ creuerint, ex Tranquilli verbis intelligere licet. *Inuecta* (inquit ille) *Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam rei nummariæ effecit, vt fœnore diminuto plurimum agrorum preciis acceſſerit. Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, ſed diuerſæ fere ſummæ, modo quadragenos, modo tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenosque nummos: ac ne minores quidem pueros præteriit, quamuis non niſi ab vndecimo ætatis anno accipere conſueuiſſent. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus ſæpe leuiſſimo, interdum nullo pretio viritim admenſus eſt.* Hic ſi reputare velim quanti congiarium vnum ducenorum nummorum conſtiterit illi principi, vereor ne fidem detraham hiſtoriæ. Legitur autem apud Euſebium *in Chronicis* poſt triumphum Actiacum Romæ cenſu acto inuenta eſſe *Romanorum ciuium quadragies ſemel centena & ſexaginta millia.* Domino autem noſtro iam nato & adoleſcente, Auguſtum cum Tyberio quem ſibi in filium adoptauerat, cenſum Romæ egiſſe, & inueniſſe capitum Romanorum *ter & nonagies centena & ſeptuaginta millia.* Fac igitur (vt omnia intra fidem ſtatuam) vicies centena millia ciuium fuiſſe ad congiarium nomina dantium, quod ipſum ducenum tantum nummum fuerit, id eſt quinquaginta denariorum, ſeu ſelibræ Romanæ: oportuit decies centena millia pondo argenti congiarium conſtitiſſe, quod nos centies centenis millibus æſtimare ſolemus; quod ſi ducenum quinquagenum nummum congiarium ſtatuamus, vicies quinquies centena millia aureorum ad ſummam illam accedent. Perge porro, & fac quadragies centena millia ciuium fuiſſe, & ducenties quinquagies centenis millibus id congiarium neceſſario æſtimabis. Dubium tamen eſſe poteſt vtrum congiarium Romæ tantum commorantes acceperint, an omnes ciues Romani qui ad cenſum nomina dabant. Oroſius *lib. VI.* Auguſtum poſt legiones in Sicilia a Pompeio receptas, *XXX. millia ſeruorum* dominis reſtitu-

Congiaria Auguſti.

Chriſto nato cenſus Romanorum capitum.

tuiſſe tradit, *& quatuor & quadraginta legiones* ad tutelam imperii per prouincias inſtituiſſe. Tranquillus de hoc ita ſcribit: *Ex militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit, claſſem Miſeni, & alteram Rauennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit.* Et poſt aliquot verſus: *Quicquid autem* (inquit) *vbique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumque formulam adſtrinxit, definitis pro gradu cuiuſque & temporibus militiæ, & commodis miſſionum, ne aut ætate aut inopia poſt miſſionem ſolicitari ad res nouas poſſent: vtque perpetuo ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos proſequendoſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit.* Strabo *libro XVI. de Beryto* loquens quæ eſt in Syria, αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. *Hæc euerſa a Tryphone, nunc a Romanis reſtituta eſt, duas legiones admittens, quas in ea Agrippa collocauit.* Illa eſt Berytus colonia, cuius meminit Vlpianus *in Pandectis titulo De cenſibus*, in principio. Apud Strabonem Latinum *Barutus* vbique legitur: credo, quia ſic hodie vocitatur. Idem *libro XVII. de Ægypto* loquens in prouinciam redacta: ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικοῦ γ τάγματα, ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται, τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μέν εἰσι σπεῖραι ῥωμαίων, τρεῖς ἐν τῇ πόλει, τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ, φρουρὰ τοῖς τόποις, τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν, εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρχίαι τρεῖς. *Copiarum autem militarium tres ſunt legiones, quarum vna in Vrbe collocata, reliquæ duæ per regionem diſpoſitæ, & præter has nouem cohortes Romanæ, ternæ in Vrbe, ternæ in finibus Æthiopiæ ad Syenem pro locorum præſidio: & tres per regionem ſparſæ: & inſuper tres equitum turmæ opportunis locis diſpoſitæ. Lib.* autem *quarto in mentione Brittanniæ*, pacatam illam prouinciam vna tantum legione contineri in officio dicit, & paruo equitatu, τοὐλάχιστον μὲν τοῦ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. *Lib. III. de Hiſpania* loquens: *Betica* (inquit) *plebi attributa eſt, ad quam Prætor mittitur, qui Legatum habet & Quæſtorem*: ἔχων πρεσβευτήν τε καὶ ταμίαν. Et poſt aliquanto: ἡ λοιπὴ δὲ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πλείστη, τῆς ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι, στρατιάν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που ταγμάτων. *Reliqua autem Iberiæ pars* (*hæc autem eſt plurima*) *a Conſulari viro regitur, memorabilem exercitum habente ad tres circiter legiones.* Verum hæc & alia e Græcis autoribus citata & Græ-

XLIV. legiones ſub Auguſto.

Cur Budæus citata e Græcis autoribus loca Latina fecerit.

ce plerumque & Latine in hos veluti commentarios reconditioris antiquitatis referenda eſſe duxi & perſcribenda. Nam cum id non eſſe diſcrepans generi ſcriptionis arbitrabar, tum vero ſi Latina a me facta tantummodo proferrem, veritus ſum ne rerum pene incredibilium fidem lectoribus parum certam facerem, vt mihi interpretes plurimi nunc faciunt, poſtquam pœnitere me cœpit multorum, pudereque quod eorum teſtimoniis inconſulta ſecuritate & pene inerti vſus eſſem: qua etiam & ipſi vſi ſunt qualibet exemplaria inexplorato ſequendo. Sin Græca tantum verba pro teſtimonio protuliſſem, non contemnenda parte rerum enarratarum maximam partem lectorum fraudauiſſem. Verum Romanarum legionum in Germania non mediocres fuiſſe copias oportuit, cum Tranquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxiliis in Germania cæſum: vnde *Variana clades* dicta: de qua *Plin. in VII. Iuxta hæc & Variana clades, & maieſtatis eius fœda ſuggillatio.* Strabo in Cheruſcis hoc contigiſſe tradit. Ex ſupradictis autem coniectura facienda in vniuerſam Romani imperii amplitudinem. Huic principi Reges amici & ſocii populi Roman. ſinguli in ſuo quiſque regno Cæſareas vrbes condiderunt, vt autor eſt Tranquillus: & cuncti ſimul ædem Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi ſumptu deſtinauerunt, genioque eius dedicare: ac ſæpe regnis relictis, non Romæ modo, ſed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni more clientum præſtiterunt. Quo quid poſſet honorificentius homini contingere, non video, a rebus quidem humanis. Ad extremum ipſe moriens legauit populo Rom. *quadringenties*, tribubus *tricies quinquies*, id eſt vnicuique tribui *centena ſeſtertia* (quinque enim & triginta tribus erant Romanæ, vt ex Cicerone nouimus *de lege Agraria contra Rullum*) Prætorianis militibus *ſingula millia nummum*, cohortibus vrbanis *quingenos*, legionariis *trecenos nummos*; quam ſummam repræſentari iuſſit; nam & confiſcatam ſemper repoſitamque habuerat. Reliqua legata varie dedit, produxitque quædam ad vicies ſeſtertium: quibus ſoluendis annuum diem finiit, nec plus peruenturum ad hæredes ſuos quam *millies & quingenties* profeſſus, quamuis XX. proximis annis *quatuordecies millies* ex teſtamentis amicorum percepiſſet, quod

Variana clades ſub Auguſto.

Teſtamentum Auguſti.

pene

pene omne cum duobus paternis patrimoniis, cæteriſque hæreditatibus in Rempublicam abſumpſiſſet; quorum verborum autor Tranquillus. Diximus ſupra autoritate Oroſii quatuor & quadraginta legionibus Auguſtum rem Romanam tueri inſtituiſſe, idque argumentis haud leuibus credendum eſſe collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt, id eſt, denis cohortibus conſtantes, quarum prima millenaria, reliquæ quinquagenariæ eſſe ſolebant, præter equitum alas: quantum numerum hominum in tot legionibus fuiſſe dicemus? Nam eas non plenas fuiſſe ſub mortem Auguſti Chriſto domino noſtro recens e virgine nato, credibile non eſt, cum omnia pene pacata eſſent, & in locum demortuorum ſuccenturiari facile poſſet: præſertim ſub eo principe, qui rem militarem ſeueriſſime rexit, & copiarum militarium breuiarium, quod & *pyctacium* dicitur, apud ſeſe habuiſſe dicitur. Sed fuerint ſane legiones quatuor & quadraginta, non iuſtæ plenæque, ſed quaternum tantum millium ſingulæ, vt legionariorum peditum centum & ſeptuagintaſex millia fuerint: vt trecenos nummos ſinguli acceperint, hæredibus hoc legatum centum & trigintaduobus millibus pondo argenti ſtetit, hoc eſt tredecies centenis ac viginti millibus aureorum. Quibus ſi nunc addamus prætorianas & vrbanas cohortes & equitatum, neſcio quam magna ſumma acceſſura ſit. Legatum autem populo & tribubus factum paulo minus vndecies centenis millibus valet; quod ad hæredes peruenit, tricies ſepties centenis & quinquaginta millibus æſtimari debet. In uaria legata non dubito ingentem ſummam abſumptam. Præter congiaria autem quæ ſupra retulimus in vita ſæpe dediſſe (nam frumentationes ternas in anno quaternorum menſium, ne plebs frumentandi cauſa ab vrbe & negociis auocaretur, ex ærario publico inſtitutas eſſe exiſtimo) præter largitiones inquam iam dictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriaſque opes abſumpſiſſe ſe elogio vltimo teſtatus eſt. Ex his præcipua ſunt *forum cum æde Martis vltoris* in honorem confecti Pharſalici belli ob vltionem cædis Cæſarianæ ſuſcepti, quo nomine etiam nummus percuſſus viſitur. *Aedes tonantis Iouis in Capitolio; templum Apollinis* ea parte Palatinæ

Legiones Romanæ.

Opera publica ab Auguſto extructa.

Xx 2 domus

domus excitatum, quam fulmine iactam deſiderari a deo Aruſpices pronunciarant; addita *porticus cum bibliotheca Latina Græcaque*, quo loco iam ſenior ſæpe etiam Senatum habuit, decuriasque iudicum recognouit. Quædam etiam opera ſub nomine alieno, nepotum ſcilicet & uxoris ſororisque fecit, vt *porticum baſilicamque Lucii & Caii*. Item *Porticus Liuia & Octauiæ, theatrumque Marcelli*. Sed & cæteros principes viros, vt pro facultate quiſque monumentis vel nouis vel refectis & excultis Vrbem adornarent, adhortatus eſt: multaque a multis extructa ſunt, ſicut a Martio Philippo *ædes Herculis & Muſarum*, a L. Cornificio *ædes Dianæ*, ab Aſinio Pollione *atrium Libertatis*, a Munatio Planco *ædes Saturni*, a Cornelio Balbo *theatrum*, a Statilio Tauro *amphitheatrum*, a Marco vero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduerſus incendia excubias nocturnas vigiliasque commentus eſt; ad coercendas iundationes, alueum Tyberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus & ædificiorum prolapſionibus coarctatum. Quo autem facilius vndique Vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. Ædes ſacras vetuſtate collapſas, aut incendio abſumptas refecit, easque & cæteras opulentiſſimis donis adornauit, vtpote qui in cellam Capitolini Iouis *ſexdecim millia pondo auri*, gemmasque & margaritas *quingenties ſeſtertium* vna donatione contulerit: quæ omnia autore Tranquillo nouimus. Sexdecim millia pondo auri æſtimatione noſtra (quæ eſt centum duodecim aureorum & ſemiſſis in ſingula pondo, ſi eius indicaturæ aurum fuit, cuius extant Romana nomiſmata) duodeuicies centena aureorum millia valent: & quingenties ſeſtertium, duodecies centena & quinquaginta millia; fit ſumma huius donationis tricies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura feciſſet, paulo minus (vt diximus) quadragies centena millia hæredibus reliquit: cum tanta etiam legata reliquerit: cum interim (quod mireris) ærarium publicum non attigerit: quod non ſuum (vt plerique ſequentium principum) ſed populi eſſe voluit. Tria enim volumina cum teſtamento ſuo reliquit: vnum, in quo mandata de

de funere ſuo complexus eſt: alterum, indicem rerum a ſe geſtarum: tertium, breuiarium totius imperii, quantum militum ſub ſignis vbique eſſet, quantum pecuniæ in ærario, & fiſcis, & vectigaliorum reſiduis, & eorum ſeruorum libertorumque nomina a quibus ratio exigi poſſet: vt autor eſt Tranquillus. Hic neſcias vtrum magis mirere, potentiamne & opulentiam Romani Imperii hac ætate inauditam & incredibilem, an principis frugalitatem & diligentiam: qui tanta opera efficere, tot ſumptus tolerare, tantisque ſummis teſtari potuerit. Spartianus autor eſt, Hadrianum, antequam Antoninum Pium adoptaſſet, Ceionium Commodum adoptaſſe: ob cuius adoptionem Circenſes ludos dedit, & donatiuum populo ac militibus. Quem Conſulem deſignatum cum minus ſanum videret, ſæpisſime dictitabat: *In caducum parietem nos inclinauimus, & perdidimus quater millies ſeſtertium, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus.* Hæc ſumma a nobis centies centena millia aureum noſtrorum æſtimatur. Is princeps cum magnificentisſimus videri vellet, & a nullo magnificentia ſuperari, cum Phraſmeni Iberorum Regi ingentia dona dediſſet, & ipſe vicisſim ab eo viſenda accepiſſet, & inter alia auratas chlamydes, ipſe irridendis eius Regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenam miſit cum feris depugnaturos, aut a feris laniandos. Idem Spartianus *alio libro de ſupradicto Commodo* loquens, qui Ælius Verus poſt adoptionem dictus eſt: *Pro eius*, inquit, *adoptionem infinitam pecuniam populo & militibus Hadrianus dedit: ſed cum eum videret homo argutior ægerrimæ valetudinis, ita vt ſcutum ſolidius iactare non poſſet, dixiſſe fertur, Ter millies perdidimus, quod exercitui populoque pro eo dependimus.* Sed *quater* (vt arbitror) hic vt ſupra legendum eſt. Quin & illud mirari magnopere quis poſſit, quod Auguſtus teſtamento ſuo inſeruit: *Se viginti annis proximis quaterdecies millies teſtamentis amicorum percepiſſe*: quam ſummam non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorum coronatorum eſſe exiſtimo, hoc eſt trecenties & quinquagies centenis millibus. Hæc enim & huiuscemodi credi non poſſunt ab iis qui Romanorum opes publicas priuatasque animo non conceperunt. Quotus

Hadrianus *Donatiuũ Hadriani.*

Digitized by Google

autem quiſque intra annos octingentos concepiſſe dici poteſt? Multa iam diximus de Craſſo, de Pompeio, de Cæſare, & aliis permultis qui ciuile faſtigium non exceſſerunt. Vidimus etiam quibus Romanorum victoriis luxuria Aſiatica admiſſa ſit in Vrbem & Italiam. Plinius igitur *lib. XXXIII. de copia argenti* loquens ita inquit: *Scimus lectos mulierum iampridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidiſſe primus traditur Pollio Eques Romanus, non vt operiret, aut Deliaca ſpecie faceret, ſed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multo poſt argentei Deliacos imitati ſunt, quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum, paulo enim ante hæc facta ſunt. Lanceſque centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multoſque ob eas proſcriptos dolo concupiſcentium. Erubeſcant annales qui bellum talibus vitiis imputauere. Noſtra ætas fortior fuit Claudii principatu. Seruus eius Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quinquagenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquagintaocto librarum.* Quare quæſo? niſi vt quam multi eas conſerui inferrent. *Quinquagenariam* in omnibus libris legitur, ſed tamen *quingenariam* lego. Senſus enim omnino ita poſcit. Idem: *Delphinos quinis millibus ſeſtertium in libras emptos C. Gracchus habuit, L. vero Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertiis centum. Confeſſus tamen eſt nunquam ſe iis vti propter verecundiam auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertium in libras vaſa empta habuiſſe:* vel vt in quibuſdam legitur, *conſtat eundem*, locus tamen mendæ ſuſpectus eſt in dictione *vaſa*, ex antiquo. Seſtertia centum, duobus millibus & quingentis aureis a nobis æſtimantur. Magnificam autem æſtimatricem cælaturæ eam ætatem eſſe oportet, quæ vaſa cælata in ſingulas libras ſenis ſeſtertiis emeret, id eſt centenis & quinquagenis aureis noſtris. Idem *libro XXXVI. de luxuria Romanarum ædium* loquitur, quam repente inuaſiſſe Vrbem ſignificare volens: *Parua ſunt*, inquit, *cuncta quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo antequam noua attingam. M. Lepido, Qu. Catulo Coſſ. vt conſtat inter diligentiſſimos autores, domus pulchrior non fuit Romæ, quam Lepidi ipſius: at hercule intra annos triginta quinque eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æſtimatione* qui

Lances argenteæ memorabili pondere.

Plin. locus.
Vaſa argentea.

Magnificæ ædes Rom.

Precia domorum.

Digitized by Google

qui volet marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaque certantes centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Idem *libro decimoſeptimo. Nobiliſſimarum gentium ambo Craſſus atque Domitius Cenſuram poſt Conſulatum ſimul geſſere, anno condita Vrbis ſexcenteſimo ſexageſimoſecundo, frequentem iurgiis propter diſſimilitudinem morum. Tunc C. Domitius vt erat vehemens natura, preterea accenſus odio, quod ex amulatione auidiſſimum eſt, grauiter increpuit tanti Cenſorem habitare, pro domo eius millia nummorum identidem promittens. At Craſſus vt praeſens ingenio ſemper, & faceto lepore ſolers, concedere ſe reſpondit exceptis ſex arboribus. At ne vno quidem denario ſi adimerentur, emptam volente Domitio, Craſſus, Vtrumne igitur ego ſum, inquit, quaſo Domiti exemplo graui, & ab ipſa cenſura mea notandus, qui in domo quae mihi hereditate obuenit, comiter habitem: an tu qui ſex arbores aſtimes? Ea fuere Loti, patula ramorum opacitate laſciua.* Valerius *libro nono: Cn. Domitius L. Craſſo Collega ſuo altercatione orta obiecit quod columnas Hymettias in porticu domus haberet: quem quum continuo Craſſus quanti ipſe domum ſuam aſtimaret, interrogaret, atque vt reſpondit ſexagies ſeſtertio; Quo ergo, inquit, minoris, fore aſtimas, ſi decem arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tricies ſeſtertio, inquit Domitius. Tunc ait Craſſus, Vter igitur luxurioſior eſt? ego ne qui decem columnas centum millibus nummum emi, an tu qui decem arbuſcularum vmbram tricies ſeſtertium ſumma compenſas?* Tricies ſeſtertium Omnibonus pro *XXX. ſeſtertiis* intellexit, cum aperte ſenſus refragetur. Ex his verbis Valerii intelligimus numerum in Plinio deeſſe. Valerius enim ante Plinium fuit. In antiquiſſimo codice ſic ſcriptum inueni: *Pro domo eius HS. promittens*, qud ſignificat ſeſtertium, ſed numerus deeſt, quem numerum cum librarii vel emendatores non perciperent, millia nummorum ſubdiderunt. In eodem codice non *concedere*, ſed *addicere* legitur, quod mihi placuit. Verum eas columnas Hymettias Plinius *libro trigeſimoſexto* duobus in locis non *decem*, ſed *ſex* fuiſſe dicit. Quod ſi domus Craſſi ſexagies ſeſtertium aeſtimata fuit ab inimico, ita vt ne tanti quidem Craſſus addicere voluerit quin arbores inde tolleret, quid exiſtimabimus de aliis quae poſtea factae fuerunt? Siquidem L. Craſſus aequalis Qu. Catuli fuit, cuius paulo ante mentio facta eſt

L. Craſſus orator.

Plin. locus reſtituendus

eſt ex Plinio. Hoc autem ex verbis Plinii intelligimus in *eodem XVII. Craſſus,* inquit, *orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica, ſed aliquando præſtantior in eodem Palatio Qu. Catuli qui Cimbros cum Mario fudit: multo vero pulcherrima conſenſu omnium ætate ea in colle Viminali C. Aquilii Equitis Romani, clarioris etiam tum iuris ciuilis ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo ſua eſt.* Hactenus Plinius. Si ergo Craſſus Cenſor ipſe centum & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum habitauit (tanti enim ſexagies ſeſtertium eſſe dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, poſt trigintaquinque annos centeſimam pulchritudinis notam non obtinuit: quantam magnificentiam ædium Romanarum luxuriæ tempore concipiemus, cum nulla iam Cenſura timeretur? Is enim eſt Craſſus *dialogis Ciceronis de Oratore* nobilitatus, quem Cicero meminiſſe potuit, non etiam vidiſſe, & qui vaſa argentea ſenis ſeſtertiis in libras empta habuit, ſi exempla non mendoſa ſunt in eo loco: quod minime ipſe arbitror. Plutarchus *in Mario de domo vel prætorio Marii* loquens: *Circa Miſenum ad voluptatem etiam effœminatam condito: Hanc,* inquit, *domum Cornelia fertur quinque & ſeptuaginta drachmarum millibus emiſſe,* ταύτην λέγεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσεως Κορνηλία πρίασθαι. *Poſtea tempore non admodum multo interlapſo Lucius Lucullus hanc eandem quingentis drachmarum millibus emit, & ducentis præterea.* χρόνου δ' οὐ πάνυ πολλοῦ γενομένου Λεύκιος Λεύκολλος ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων. οὕτω ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια. *usqueadeo celeriter luxuria excurrit.* Poſterior ſumma quinquaginta millibus aureorum coronatorum valuit, & paulo plus, cum prior non maior fuerit ſeptem millibus & quingentis. Cicero autem non minoris quinquaginta millibus aureo-

Cic. domus. rum coronatorum habitauit. Gellius *libro XI. Cicero cum emere vellet in Palatio domum, & pecuniam in præſens non haberet, a Publio Sylla qui tum reus erat, mutuo ſeſtertium vicies tacite accepit. Ea res tamen priuſquam emeret, prodita in vulgus exiuit, obiectumque ei eſt quod pecuniam domus emendæ cauſa a reo accepiſſet. Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepiſſe ſe, ac domum quoque ſe empturum negauit. Atque adeo,* inquit, *verum ſit accepiſſe me pecuniam, ſi domum emero. Sed cum poſtea emiſſet, & hoc mendacium in Senatu*

ei

et ab inimicis obiiceretur, riſit ſatis, atque inter ridendum, Ignaratis inquit, *prudentis & cauti patrisfamil. eſſe, quod emere velit, empturum ſeſe negare propter competitores emptionis?* Hactenus Gellius. Tanti autem æſtimatam fuiſſe Senatus etiam decreto Cicero ipſe teſtis eſt ſcribens *ad Atticum libro quarto*, & *de euentu actionis* eius loquens quam pro domo ſua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat. *Secuta eſt*, inquit, *contentio de domo, diximus apud Pontifices, acta res eſt accurate a nobis: & ſi vnquam in dicendo fuimus aliquid, tum profecto doloris magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Senatusconſultum factum eſt id quod ad te miſi, nobis ſuperficiem ædium Conſules de conſilii ſententia æſtimarunt ſeſtertium vicies, cætera in re valde liberaliter, Tuſculanam villam quingentis millibus, Formianum ſeſtertium ducentis quinquaginta millibus, quæ æſtimatio non modo vehementer ab optimo quoque, ſed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid cauſæ fuit? Dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim, neque vehementius poſtularim. Sed non eſt id. Nam hoc quidem etiam profuiſſet: verum iidem mi Tite Pomponi, iidem inquam illi quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt eaſdem renaſci.* His verbis apparet domus ſuperficiem vicies ſeſtertium Ciceroni æſtimatam, etiam ab iis hominibus qui Ciceronem creſcere nolebant. Ea autem æſtimatio facta eſt propter P. Clodium, qui plebiſcito obtinuerat cum Tribunus plebis eſſet, vt Cicero in exilium pelleretur, & bona eius publicarentur: quo facto diſturbanda ædificia & ad ſolum diruenda curauit. Cicero autem reuerſus obtinuit vt publice damnum illud farciretur. Huic æſtimationi fidem facit Salluſtius *in inuectiua oratione* quam in Ciceronem habuit, his verbis: *Domum ipſam tuam vi & rapinis funeſtam tibi ac tuis comparaſti, videlicet vt nos commonefacias quam conuerſa reſpublica ſit, cum in ea domo habitaris homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi viri clariſſimi fuit.* Et poſt paulum ita ſubdit: *Sed, vt opinor, illa te magis extollunt, quæ poſt Conſulatum cum vxore de Republica conſuluiſti, cum leges Plautiæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecuniæ condemnabas, cum tibi alius Tuſculanum, alius Pompeianam villam ædificabat, alius domum emebat, qui vero nihil poterat, hic erat calumniæ proximus, hic oppugnatum domum tuam venerat, aut inſidias Senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat.*

Cicero facete mendacii crimen diluit.

Quæ ſi tibi falſa obiicio redde rationem quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris. Tuſculanum & Pompeianum infinito ſumptu exædificaueris: aut ſi reticeo, cui dubium poteſt eſſe quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſeriis ciuium paraueris? Ex his verbis ſatis apparet vicies ſeſtertium magnam pecuniam fuiſſe, nec immerito Ciceronem conqueſtum apud Atticum, quod Tuſculanum ſuum ædificium quingentis ſeſtertiis æſtimatum eſſet, quæ nos duodecim millia & quingentos aureos eſſe dicimus. Salluſtius enim infinito ſumptu ædificatum eſſe obiecit. Blondus *libro nono Romæ triumphantis*, in quo libro vrbis Romæ Romanorumque magnificentiam diligenter magis quam docte oſtendiſſe videtur, ait obſeruaſſe *in Epiſtolis Ciceronis*, Ciceronem villas duodeuiginti numero habuiſſe, in queis præcipuas Tuſculanam, Formianam, Arpinatem, Albanam, & Pompeianam, quas tamen eum ſimul poſſediſſe non credo, nec ipſe Blondus affirmat. Cicero *in Oratione pro M. Celio: Sumptus vnius generis obiectus eſt, habitationis. XXX. millibus dixiſtis eum habitare.* Ex hoc loco coniici poteſt magnam eſſe pecuniam XXX. ſeſtertia: & præterea exemplum habemus

Seſtertia XXX. quanti domus locarentur anniuerſaria mercede. XXX. ſeſtertia ego ſeptingentos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico. Ipſe ,,in Oratione pro domo ſua quodam in loco ita inquit: Nihil ,,erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus, non citatus afueram: ,,eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis, cuius domus in palatio, ,,villa in Tuſculano, altera ad alterum Conſulem transferebatur: ,,Senatus Conſules vocabat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis ,,inſpectante populo Romano ad ſocerum Conſulis portabantur.

Cic. locus. Sed emendandus locus in quinto Epiſtolarum, vbi ad ,,P. Seſtium ſcribens, ita inquit: Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem ſcripſeras, velle te bene euenire quod ,,de Craſſo domum emiſſem, emi eam ipſam domum millibus ,,nummum XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, ſi quiſquam recipiat. Huiuſcemodi menda eſt in XI. ,,in epiſtola Decimi Bruti ad Ciceronem: Cum ad rempub. liberandam acceſſi, mihi fuit ſeſtertium quatuor millibus amplius.

,,ſeptem

„ſeptem legionum numerum alo, qua difficultate, tu arbitrare. Verum illic triciesquinquies ſeſtertium legendum puto. Si enim ſuperficies vicies æſtimata eſt, potuit area quindecies addere ad precium. Huiusmodi ædificia damnoſa ambitione exædificata „compellans Salluſtius in Catilinario, ita inquit: Operæpre„cium eſt cum domos atque villas cognoueris in vrbium mo„dum ædificatas, viſere templa deorum quæ noſtri maiores re„ligioſisſimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum „emere potuiſſe, argumentum eſt id quod ipſe in ſecunda Anto„niana dicit: Hæreditatem mihi negaſti obueniſſe, vtinam hoc „tuum verum crimen eſſet. Ego enim amplius ſeſtertium du„centies acceptum hæreditatibus retuli, quanquam in hoc ge„nere fateor feliciorem eſſe te, me nemo niſi amicus fecit hæ„redem, vt cum illo commodo quod erat, animi quidam do„lor iungeretur: te is quem nunquam vidiſti L. Rubrius Cas„ſinas fecit hæredem. Quibus verbis Antonium vt teſtamentarium ridicule mordet. Quanta autem ſit pecunia ducenties ſeſtertium, ex eo coniiciendum relinquitur, quod Cornelius „Nepos in vita Pomponii Attici ſcribit his verbis: Habebat „auunculum Cæcilium Equitem Rom. familiarem L. Luculli, „diuitem, difficillima natura: cuius ſic aſperitatem veritus eſt, „vt quem nemo ferre poſſet, huius ſine offenſione retinuerit „beneuolentiam: quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius „enim moriens teſtamento adoptauit eum, fecitque hæredem „ex dodrante. Ex qua hæreditate accepit circiter centies ſe„ſtertium. Et infra: Cum tanta, inquit, pecuniæ facta eſſet „acceſſio, nihil de quotidiano victu mutauit, nihil de vitæ con„ſuetudine: tantaque vſus eſt moderatione, vt neque in ſeſter„tium vicies quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſe„rit, neque in ſeſtertium centies affluentius vixerit quam inſti„tuerat, parique faſtigio ſteterit in vtraque fortuna: nullos ha„buerit hortos, nullam ſuburbanam aut maritimam ſumptuo„ſam villam: neque in Italia præter Ardeatinum & Nomenta„num ruſticum prædium: omnisque eius pecuniæ reditus con„ſtabat in Epiroticis & vrbanis poſſesſionibus: ex quo cogno„ſci poteſt eum vſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione

Pomponius Atticus Ciceronis familiariſſimus.

„metiri ſolitum. Hic eſt Pomponius Atticus Ciceronis familiariſſimus, ita vt Quintus frater ei charior non fuerit: cui rei „(vt eiusdem Cornelii verbis loquar) indicio ſunt volumina „multa epiſtolarum, a Conſulatu eius vsque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum. Quæ qui legerit, non multum „deſiderabit hiſtoriam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis ſingularem fidem præbuit. „Cui ex patria fugienti ſeſtertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos ſex millibus & ducentis quinquaginta aureis noſtris æſtimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentum ſumi poſſe viſum eſt ad ea quæ agimus intelligenda. Si enim Eques Rom. ſplendide vixit in vicies ſeſtertium, ita vt in prædiorum tantum fructu non etiam fœnore reditum pecuniæ conſtitueret, oportet omnino magnam fuiſſe pecuniam vicies ſeſtertium, præſertim cum is vna donatione in Ciceronem tantam pecuniam contulerit. Eodem pertinet id quod ab eodem „autore dicitur: Nec id, inquit, præteribo quanquam leue viſum iri putem: Cum in primis lautus eſſet Eques Romanus, „& non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines inuitaret: ſcimus non amplius quam terna millia æris „peræque in ſingulos menſes ex ephemeride eum expenſum „ſumptui ferre ſolitum. Atque hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus, ſæpe enim propter familiaritatem domeſticis rebus interfuimus. Terna millia æris, millenos ac ducenos ſeſtertios nummos valent, id eſt ære noſtro triginta aureos. Sic in dies ſingulos Pomponius aureum vnum noſtrum in ſumptu domeſtico impendebat, quod intelligo de pulmentario ſumptu: quippe elegans ille fuiſſe dicitur, etſi non magnificus: „ſplendidus, etſi non ſumptuoſus. Vſus eſt enim (vt inquit idem „Cornelius) familia, ſi vtilitate iudicandum eſt, optima: ſi forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatiſſimi anagnoſtæ: optimi & plurimi librarii: vt ne pediſſequus quidem „quisquam eſſet qui non vtrumque horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices cæteri quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni. Anagnoſtas Cornelius appellat pueros legendi peritos, quibus Pomponius ſuper conuiuium vtebatur,

Anagnoſtæ ſerui.

vt

vt plerique Romanorum. *Nemo*, inquit, *in eius conuiuio aliud acroama quam anagnoſten audiuit.* Verum ex ſupra dictis apparet fructuoſam Ciceroni atque etiam auriferam eloquentiam fuiſſe; omnes enim artes olim magno cum ſplendore exercebantur. Non omittendum illud, quod caput amputatum parenti eloquentiæ Romanæ, decies ſeſtertium ab Antonio Triumuiro æſtimatum eſt, id eſt quinque & viginti millibus aureorum noſtrorum. Autorem enim Appianum habemus in *IV. Ciuilium bell.* qui *ducenta & quinquaginta millia drachmarum Popilio Lenæ pro capite Ciceronis Antonium dediſſe* ſcripſit. Tanti caput eloquentiæ ab inimico æſtimatum eſt: *ὁ δὲ ἀντώνιος ἥσθη τε μάλιστα, καὶ τὸν λοχαγὸν ἐστεφάνωσε καὶ πλέοσι τῶν ἄθλων ἐδωρήσατο πέντε καὶ εἴκοσι μυριάσιν ἀττικῶν δραχμῶν, ὡς μέγιστον δὴ τὸν δὲ πάντων ἐχθρῶν καὶ πολεμιώτατον οἱ γενόμενον ἀνελόντα*; tametſi merces in ſingula capita proſcriptorum erat conſtituta in edicto proſcriptionis, vt idem autor prodidit, his verbis: *ἀναφερόντων δὲ τὰς κεφαλὰς οἱ κτείναντες ἐφ' ἡμᾶς, ὁ μὲν ἐλεύθερος ἐπὶ δισμυρίαις δραχμαῖς ἀττικαῖς καὶ πεντακισχιλίαις ὑπὲρ ἑκάστης. ὁ δὲ δοῦλος ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τοῦ σώματος, καὶ μυρίαις ἀττικαῖς, καὶ τῇ τοῦ δεσπότου πολιτείᾳ*; qua ratione caput Ciceronis decuplo æſtimatum fuit, quam aliorum proſcriptorum. Diximus ſupra Iſocratem dicendi præceptorem orationem vnam talentis viginti vendidiſſe. Theombrotum medicum, Antiochum regem talentis centum ſanaſſe. Apellem pictorem, ſed literarum peritum, Alexandrum regem viginti auri talentis pinxiſſe, quanti hodie ducatus non mediocris emi poſſit. Singula enim talenta auri non minus ſenis millibus ſeptingentis & quinquagenis ſolatis noſtris valuerunt. Ariſtoteles Speuſippi pauculos libros tribus talentis emit, vt autor eſt Gell. Quanti igitur emptos exiſtimamus libros Ariſtotelis & Theophraſti, quos Strabo *libro XIII.* ab Appellicone Teio, magno argento redemptos eſſe tradidit, tineis iam & ſitu corruptos, vt qui iamdiu in terram obruti fuerant? Plinius auunculus Collectanea ſua quadringentis ſeſtertiis vendere noluit, vt autor eſt Plin. iunior *lib. III. Epiſtolarum,* his verbis: *Perire enim omne tempus arbitrabatur quod ſtudiis non impartiretur.* Hac intentione tot iſta volumina peregit, electorumque commentarios C X. mihi re-

Caput Ciceronis quanti æſtimatum ſit.

reliquit, opiſthographos quidem & minutiſſime ſcriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe potuiſſe ſe, cum procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummum ; & tunc aliquanto pauciores erant, quo in loco non *electorum* quæ Latina dictio eſt, ſed *eclectorum* lego. Sunt enim eclecta Græce adnotata, & ἐκλογαὶ adnotationes, & ἐκλεγόμενα ea quæ legendo adnotamus. Cæterum quis nunc regum emere bibliothecam confertiſſimam decem aureorum millibus velit, quanti a Plinio ciuis vnus priuatus regeſta quædam extemporanea licitari auſus eſt? Et Plinius tamen tanti addicere noluit. Plinium autem iuniorem diuitem fuiſſe, multa eius epiſtolarum loca declarant. Iam primum in VII. *Epiſtolarum ad Corelliam* ſcribens, ita inquit: *Tu quidem honeſtiſſime, quod tam impenſe & rogas & exigis, vt accipi a te iubeam precium agrorum, non ex ſeptingentis millibus, quanti illos a liberto meo: ſed ex nongentis, quanti a publicanis partem vigeſimam emiſti. Inuicem ego & rogo & exigo, vt non ſolum quid te, verum etiam quid me deceat, aſpicias.* Et ex his verbis & *ex epiſtola paulo ſuperiore quam ad Fabatum ſcribit*, apparet eum *ducenta millia nummum* pro acceſſione precii contempſiſſe, emptrice etiam hoc petente, ne ratum non habere videretur quod a liberto ſuo geſtum erat. Idem ad Caninium: Equidem commodius nihil inuenio, quam quod „ipſe feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in ali„menta ingenuorum ingenuarumque promiſeram, agrum ex „meis longe pluris actori publico publice mancipaui, eundem „vectigali impoſito recepi, tricena annua millia daturus. Per „hoc enim & reip. ſors in tuto, nec reditus incertus, & ipſe ager „propter id quod vectigali longe ſupercurrit, ſemper dominum „a quo exerceatur, inueniet. Ex his verbis apparet Plinium patriæ ſuæ donaſſe annua ſeſtertia tricena, quæ a nobis ſeptingentis & quinquaginta aureis æſtimantur, pro quingentis ſeſtertiis in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, id eſt duodecim millibus & quingentis aureis. Qua ratione paulo plus ſedecim millibus ſeſtertium & quingentis, ſingula millia ſeſter„tium annua æſtimauit. Idem libro V. ad Caluiſium ſcribens: „Saturninus qui nos reliquit hæredes, quadrantem reip. noſtræ, „de-

Quanti Plin. commentarios ſuos vendere potuit.

Diuitiæ Plinii Iuniorũ.

„deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum mil-„lium dedit. Hoc, ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti volunta-„tem, ratum & firmum eſt; mihi autem defuncti voluntas an-„tiquior iure eſt, vtique in eo quod ad communem patriam vo-„luit peruenire. An cui de meo ſedecies contuli, huic qua-„dringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex ad-„uentitio denegem? Sic enim in omnibus exemplaribus legitur, ſed corruptiſſime: quare ſic locus reſtituendus: *An cui de meo ſeſtertium decies contuli, huic quadringenta millia, & reliqua;* ſicque ſenſus liquidus erit: ſiquidem Plinius his verbis ſignificat decies centena millia nummum reip. ſuæ antea ſe dediſſe, & tum quadringenta millia condonare per præceptionem a ſe hærede relicta, quæ ipſa paulo plus tertiam partem decies ſeſtertium efficiunt; quadringenta enim millia, tertia pars eſt duodecies ſeſtertium: & ideo vltra decies ſeſtert. olim in remp. collatum, ait ſe *CCCC. mill.* donare tunc, vt quæ cogi non poſſet ſoluere, ſi iure ſummo vti voluiſſet; ita enim erat ius conſtitutum, vt nec hæres inſtitui reſpublica, nec præcipuum accipere ex teſtamento poſſet: vt ex eadem epiſtola ſignificatur; duæ autem illæ ſummæ, *XXXV. millia aureorum* noſtrorum valent. Apud eundem *epiſtola quarta ad Traianum, liberalitatem ſeſtertii quadringentis* pro *quadragies* legitur. Magnam enim eſſe pecuniam ex eo oſtenditur, quod *epiſtola alia ad eundem* legitur: *Theatrum domine Nicea maxima iam parte conſtructum, imperfectum tamen, ſeſtertium (vt audio) amplius centies hauſit.* Seruius grammaticus autor eſt Vergilium poetam tres libros Æneidis ſuæ Auguſto recitaſſe, ſecundum, quartum, & ſextum: ſed ſextum maxime ob Octauiam Auguſti ſororem, Marcelli matrem, quem Marcellum Auguſtus ſibi adoptauerat, qui periit anno decimooctauo valetudine correptus. Hæc igitur Octauia cum recitationi intereſſet, & Vergilius ad carmina illa veniſſet circa finem ſexti libri quæ Marcelli luctum deſcribunt, defeciſſe animo illa dicitur cum ad illud ventum eſt:

Heu miſerande puer ſiqua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. ——

Ægre autem reſollicata Octauia ſilentium Vergilio imperaſſe dicitur. *Aurei Vergiliani verſus.*

Digitized by Google

citur, & *dena ſeſtertia* pro ſingulis verſibus dari iuſſiſſe, qui numero ſunt vnus & viginti; quod ſi eſt verum, Vergilius paucis verſibus ſupra quinque millia aureorum meruit. De hoc poeta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit qui eius vitam ſcripſit: „Bona autem cuiusdam exulantis non ſuſtinuit accipere; poſ„ſedit prope centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum: „habuitque domum Romæ in Æsquiliis, quanquam ſeceſſu Cam„paniæ Siciliæque plurimum vteretur. Quæcunque ab Augu„ſto petiit, repulſam nunquam tulit; parentibus quotannis au„rum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis ami„ſit. Hæredem autem fecit ex quadrante Auguſtum. Centies ſeſtertium ducenta quinquaginta aureorum millia valet: quare non fruſtra Iuuenalis eius meminit vt copioſi *in Satyra ſeptima*. Qui autem diligenter reputauerit commoda magiſtratuum non modo in prouinciis, ſed etiam in Vrbe, is non mirabitur tam diuites quosdam fuiſſe. Argumentum eius rei ingens mihi videtur ambitus Romæ flagrantiſſimus, cuius vnum exemplum ſat erit ex Ciceronis ſumere libro ſecundo Epiſtola„rum ad Quintum Fratrem, ſic enim ſcribit: Ambitus rediit „immanis; nunquam fuit par, non dico hyperbolas, vel ſeſter„tium centies conſtituunt in prærogatiuam pronunciare. Res „ardet inuidia. Tribunitii candidati compromiſerunt, ſeſtertiis „CCCC. in ſingulos apud M. Catonem depoſitis, petere eius „arbitratu: vt qui contra feciſſet, ab eo condemnaretur. Hic locus in impreſſis pridem libris corruptiſſime legebatur, in quibus etiam numerus ſeſtertiorum deerat: in recens impreſſis ne reſtitutus quidem ſatis eſt: quare a me citari integer non potuit. Male tamen ſeſtert. CCCC. legi ex eo apparet, quod idem „Cicero libro quarto ad Atticum ita ſcribit de his comitiis lo„quens: Sequere nunc me in campum; ardet ambitus, fœnus „ex triente Idibus Quintil. factum erat beſſibus. Et poſt ali„quot verſus Pompeius fremit, queritur. Scauro ſtudet, ſed v„trum fronte an mente, dubitatur; exoche in nullo eſt, pecunia omnium dignitatem exæquat. Meſſala languet: non quo ani„mus deſit, aut amicis careat: ſed coitio COS. & Pompeius „obſunt. Candidati iurarunt ſe arbitrio Catonis petituros. Apud

Cenſus Maronis.

Ambitus Romæ ingens fuit ob commoda magiſtratuum.

Digitized by Google

„pud eum ſeſtertia quingena depoſuerunt, vt qui a Catone da„mnatus eſſet, id perderet, & competitoribus tribueretur. Si locus hic non mendoſus eſt, ſupra quingentis vel quingenis potius legi debet: cui parti autoritas Plutarchi non Latini facti ſed Græci ſuffragatur, his verbis: ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν μετιοῦσι εἰς ταὐτὸ συνελθοῦσι, παραβαλέσθαι δραχμὰς ἕκαστον ἀργυρίου δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας, εἶτα μετιέναι τὴν ἀρχὴν πάντας ὀρθῶς καὶ δικαίως. Duodecim myriades & ſemis drachmarum Atticarum, hoc eſt centum & vigintiquinque millia denariorum, quingenta millia nummum valent, ſicque ſumma quadrat ad nummum. „Hanc hiſtoriam tetigit Plinius in præfatione: Cum apud Cato„nem, inquit, ambitus hoſtem, & repulſis tanquam honoribus „ineptis gaudentem, pecunias flagrantibus comitiis deponerent „candidati, hoc ſe facere pro innocentia (quod in rebus huma„nis ſummum eſſet) profitebantur. Verumenimuero ex verbis Ciceronis apparet animoſum illum fuiſſe ambitum, cum in tribum vel centuriam potius prærogatiuam centies ſeſtertium pronunciare candidati non dubitarent. Oportuit enim proportione & aliis aliquid diuidi, quæ numero quinque & triginta erant, aut certe tot tribubus aut centuriis quot ad renunciationem magiſtratus ſufficerent. Hoc ne falſum putetur, tametſi creditu difficile, Cicero *præfatiuncula* fidem ſibi præſtruit: *Non dico*, inquit, *hyperbolas, vel hyperbolos aduerbialiter*, hoc eſt *hyperbolice*, vtroque enim modo legitur. Argumentum etiam ingentis ſummæ eſt quod Cicero ambitum fœnus intendiſſe dicit, & altero tanto maius feciſſe, hoc eſt ex triente beſſale. Eiusdem rei magnum argumentum apud Appianum *lib. II. bell. ciuil. De triumuiratu* enim loquens *Cæſaris, Craſſi & Pompeii, & ambitu ingenti*, ita inquit: ὅ,τε δῆμος αὐτὸς ἔμμισθος ἐπὶ τὰς χειροτονίας ᾔει. ὤφθη δέ ποτε καὶ μεσεγγύημα ταλάντων ὀκτακοσίων, ὑπὲρ τῆς ἐπωνύμου γιγνόμενον ἀρχῆς. Deprehenſa eſt quodam in loco ſumma octingentorum talentorum apud Sequeſtres depoſita pro conſulatu adipiſcendo; hæc ſumma non multo minor ducenties ſeſtertio. Diximus in præcedentibus, moris fuiſſe apud Romanos, vt Æediles & alii magiſtratus ludos vel munera magnifica facerent & ederent in Theatro vel Circo vel Amphitheatro, quaſi populo vni-

 uer-

uerſam quandam mercedem ſoluentes ob lata ſuffragia. Dedimus & magnificentiæ exempla, indicia omnino valida ad eam rem quam nunc ago conficiendam. Oportet enim magna fuiſſe commoda eius honoris qui tanti æſtimetur. Nunc quanta fuerit poteſtas Imperatorum in bello, & Proconſulum Prætorumque in prouinciis ſuis, demonſtrandum eſt. Iamprimum Strabo *lib. XII. de Cappadocia & Paphlagonia* loquens a Pompeio certis finibus terminatis, ita inquit: ὕστερον δὲ οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλως καὶ ἄλλους ἐποίησαν μερισμοὺς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες, τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις, τὰς δ᾽ ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. *Poſtea autem Romanorum duces alias atque alias contributiones fecerunt, Reges & Dynaſtas conſtituentes: ciuitatumque partim immunitate donarunt, partim potentatibus attribuerunt, partim etiam ſub ditione populi Romanorumque reliquerunt.* Ex his verbis intelligimus non modo Pompeium poſt Ponticam victoriam hoc iuris vſurpaſſe, ſed etiam alios Imperatores pro arbitrio ſuo ſtatuere ſolitos de iis prouinciis quas armis domuerant. Exemplum eius rei luculentum eſt *eodem libro.* De quadam enim regione loquens campeſtri & feraci, & pecore copioſa, ita inquit: *Huius regionis partem Amaſini obtinent, partem Pompeius Deiotaro dedit, vt Pharnaciæ & Trapezuntiæ adiacentia vsque in Colchidem & minorem Armeniam: horumque locorum Regem eum creauit, cum alias haberet hæreditariam a patre tetrarchiam Galatarum qui Toliſtobogi dicuntur:* καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν. *Regem,* inquit, *horum eum creauit.* Hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ Regem potentiſſimum, ſed victoria Pompeii fractum, ad ſe venientem, & diadema ſuum ad pedes eius demittentem, genibusque aduolutum, diadema vel tiaram regiam reſumere iuſſit, & in ſella regia ſedere, mulcta ſex millium talentum ob culpam atque iniquitatem irrogata, vt Plutarchus autor eſt; ut Appianus, ſex millibus talentum ab eo dono acceptis. Sic enim inquit *in Mithridatico,* καὶ ἐδίδου πομπηίῳ μὲν τάλαντα ἑξακισχίλια, εἰς τὴν στρατιὰν δὲ δραχμὰς πεντήκοντα ἑκάστῳ, καὶ λοχαγῷ χιλίας, καὶ χιλιάρχῳ μυρίας. Strabo rurſus poſt aliquot chartas *de Commanis Ponticis* loquens, quod ſacerdotium Dianæ dicatum erat, παραλαβὼν δὲ πομπήιος τὴν ἐξου-

σίαν

Poteſtas Cōſulum & Prætorum Romanorū qui ductores erant exercituum.

Deiotarus.

σιχὲν ἀρχέλαον ἐπέςησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ, τοῦτο δ᾽ ἐςὶ ἑξήκοντα ςάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προςάξας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ. *Accepto autem imperio Pompeius Archelaum ſacerdotio præfecit, & regionem ei attribuit duorum ſchœnorum in circuitu, quæ ſexaginta ſunt ſtadia ſacram vrbem ambientia: iuſſitque eius ambitus incolas imperio eius parere.* Quale autem fuerit aut quam locuples ſacerdotium, ex eo intelligitur quod idem autor ait his verbis: *Regum Ponticorum tempore diebus feſtis qui Dianæ ſacri erant, ſacerdos Commanorum diadema regium geſtabat, & ſecundum Regem honori habebatur. Commana autem imperio eius ſuberat cum ſacris ſeruis qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores ſex millibus, in quos omnifariam poteſtatem habebat, præterquam eos vendendi.* Cicero autem hoc docet *in lege Agraria contra Rullum*, cum dicit non licere Decemuiris a populo creatis ſtatuere de agro Pontico & Mithridatico a Pompeio capto. *Itane vero*, inquit, *hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, cum adhuc imperator in bello verſetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit, eos agros quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium & poteſtas more maiorum debet eſſe, Decemuiri vendent?* Eodem pertinent ea quæ apud Lucanum Pompeius ipſe gloriatur *in ſecundo Pharſaliæ*, cum auxilia vndique euocanda diſſerit, filio ob id allegato. Hoc tamen verum eſt, quod ea quæ ab his imperatoribus ſtatuebantur, neceſſe erat Senatusconſulto confirmari: id quod eodem in loco Strabo docet his verbis: διαπολεμήσας δ᾽ καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥςε τὰς τιμὰς ἃς ὑπέσχετο ὁ λεύκολλος τῶν ποντικῶν τισὶ, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. *Confecto autem bello Romam reuerſus Pompeius, peruicit ne ea præmia quæ Lucullus quibuſdam Ponticis primoribus pollicitus fuerat, a Senatu confirmarentur*, ἄδικον γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ᾽ ἄλλῳ γενέσθαι, καὶ τὴν τῶν ἀριςείων διανομήν. *Iniquum enim eſſe, bello eo ab alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorum militarium collationem manere.* Nemo autem ignorat Ponticum bellum Lucullum bona ex parte geſſiſſe, ſed cum ei Pompeius ante diem ſucceſſiſſet, conficere non potuiſſe: & Pompeium ex rebus geſtis Luculli triumphaſſe fortunæ iniquitate, quæ Lucullum ſummo fauore euectum, repente deſtituit, vt videre eſt Plutarchum

Sacerdotiũ opimum in Ponto. Hieroduli.

in

in Lucullo legentibus. Cauſam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populum cum Præturam ipſe *Lucullus.* gereret, quæ Oratio *pro lege Manilia* inſcribitur. Ob hoc Lucullus Reipub. infenſus, in ocium ſe contulit, ſingularique lautitia & ſplendore ſumptuum vitam per omnem viuendi amœnitatem traduxit, ex ea ipſe prouincia ſummis opibus auctus, cum tamen triumphi ſui die aureum ſimulachrum Mithridatis ſex pedum longitudinis, clypeumque gemmis conſertum, cum immani ſumma auri & argenti facti ſignatique in ærarium intuliſſet, *Cicero prouinciam depoſuit.* Cicero *in Piſonem* præclari facinoris loco ponit quod prouinciam contempſerit. *Ego Antonium*, inquit, *Collegam cupidum prouinciæ, multa in Rempub. molientem, patientia atque obſequio meo mitigaui: ego prouinciam Galliam Senatus autoritate exercitu & pecunia inſtructam & ornatam, quam cum Antonio communicaui; quod ita exiſtimabam tempora Reip. ferre, in concione depoſui, reclamante populo Rom.* Idem cum prouinciam Ciliciam obtineret, *ad Atticum* ſcribens *de vita ſua integritate*: *Ipſe*, inquit, *in Aſiam profectus ſum Tharſo Nonis Ianuariis: non mehercule dici poteſt qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeque Tharſenſium. Poſtea vero quam Taurum tranſgreſſus ſum, mirifica expectatio Aſiæ noſtrarum diœceſum, quæ ſex menſibus imperii mei nullas meas acceperat literas, nunquam hoſpitem viderat: illud autem tempus ante me fuerat in hoc quæſtu. Ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica* *Commoda magiſtratuum Romanorum in prouinciis.* *CC. quæ ex inſula (non hyperbolicos loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia quibus illi obſtupeſcunt, nullos honores mihi niſi verborum decerni ſino.* Si hic numerus CC. talenta vere apud Ciceronem legitur (vt vere legi puto) centum & viginti millia aureorum noſtrorum eo nomine lucrifacere potuit, ſi famam cotempſiſſet. Opulentam autem Cyprum olim fuiſſe ex eo coniicimus, quod Ptolemæo Cypri Rege confiſcato, Cato qui Clodii factione ad colligendam eius gazam ablegatus eſt, *Cypria gaza publicata.* paulo minus *ſeptem millia talentum* Romam deportauit ex auctione gazæ, vt autor eſt Plutarchus, τῷ δὲ κάτωνι συνήχθη μὲν ἀργυρίου τάλαντα μικρὸν ἑπτακισχιλίων ἀποδέοντα. Quanquam maior ob id pecunia fuiſſe videtur, quod Cato aliquando in altercatione Pompeio obiecit ſe ex Cypro plus auri atque argenti nullo exercitu de-

detuliſſe, quam Pompeius ex omnibus triumphis concuſſo terrarum orbe ipſe inſtructus ingentibus copiis intuliſſet in ærarium: quo tempore Cyprus in prouinciam prætoriam redacta eſt factione eiusdem Publii Clodii Pulchri Ptolemæo infenſi ob negatam ei pecuniam ad redemptionis precium, cum a piratis interceptus eſſet; quæ hiſtoria a Strabone narratur *in fine libri decimiquarti*. „Idem Cicero pro lege Manilia, Difficile eſt dictu Quirites quan„to in odio ſimus apud exteras nationes propter eorum quos „ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias ac libidines. „Quod enim fanum putatis in illis terris veſtris magiſtratibus „religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clau„ſam ac munitam fuiſſe? Vrbes iam locupletes & copioſæ requi„runtur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupiditatem infe„ratur. Idem Piſoni obiecit quod perfidiam CCC. talentis ven„didiſſet, his verbis: Idemque tu Rabocentum Beſſicæ gentis „principem, quum trecentis talentis Regi Cotto vendidiſſes, ſe„curi percusſiſti, cum ille ad te Legatus in caſtra veniſſet, & „tibi magna præſidia & auxilia a Beſſis equitum peditumque „polliceretur. Et paulo inferius: Nonne ſeſtertium centies & „octogies, quod quaſi vaſarii nomine in venditione mei capitis „adſcripſeras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæſtu reli„quiſti? Nonne cum ducenta talenta tibi Apolloniatæ Romæ „dediſſent ne pecunias creditas ſoluerent, vltro Suffidium Equi„tem Romanum hominum ornatisſimum, creditorem debitori„bus ſuis addixiſti? Vaſarium Cicero appellat id quod publice dabatur magiſtratibus, vt muli, equi, vaſa, & reliqua quæ magiſtratus inſtrumentum implerent: id quod patet ex eo quod idem dicit *in lege Agraria contra Rullum, de Decemuiris* loquens, quos Rullus creandos eſſe cenſuerat ad agros diuidendos, diuidendosque per prouincias: *Dat*, inquit, *poteſtatem verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam, tantis enim confirmat opibus & copiis, vt inuitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centuriis, ſupellectili. Sumptum haurit ex ærario, ſuppeditat a ſociis.* Intelligimus ergo vaſarii nomine pecuniam publice dari ſolitam magiſtratibus euntibus in prouincias, *Vaſarium.*

cias, ex qua ſibi neceſſaria compararent: id quod poſteà Auguſti tempore Senatusconſulto conſtitutum eſt. Tranquillus *in Auguſto: Autor & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta Senatus publicarentur: ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: vt pro Conſulibus ad mulos & tabernacula quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur.* Meminit eius moris Cicero *in quinta in Verrem Actione*, & Lampridius *in Alexandro*, his verbis. *Iudices cum promoueret exemplo veterum, vt & Cicero docet, & argento & neceſſariis inſtruebat, ita vt Præſides prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, mulos & equos binos, veſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas aureos centenos, coquos ſingulos: & ſi vxores non haberent, ſingulas concubinas, quod ſine iis eſſe non poſſint. Redditurì depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos: cætera ſibi habituri, ſi bene geſſiſſent.* Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis imitatio, qualis in legibus ſumptuariis intelligitur, de quibus infra dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obiicit quod eo tempore quo Cicero exilio mulctatus fuit, Piſo & Gabinius prouinciarum pactione cum Clodio Pulchro Trib. pleb. Ciceronis inimico conſpirarint: ſicque factum vt per Trib. pleb. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriam, Piſo Macedoniam: & Piſoni *centies & octogies ſeſtertium* vaſarii nomine decretum ſit, ſi verus eſt numerus: quam totam pecuniam fœnore Romæ occupauit, quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magiſtratus in rem ſuam vertebant: quæ Cicero eadem *in oratione in Piſonem* perſequitur. *Qui modus*, inquit, *tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarii? ſi quidem poteſt vi & metu extortum, honorarium nominari: quod cum peræque omnes, tum acerbiſſime Bœotii & Byzantii, Cheronenſes, Theſſalonica ſenſit.* Frumentum æſtimandum intelligo id frumentum quod in cellam Prætoris vel Conſulis imperatur, pro quo pecuniam imperabant, quantam collibuerat. Honorarium appello, quod Græci εἰσόδιον καὶ εἴσοδον, id eſt xenium aduentitium quod datur ingredienti quanque vrbem magiſtratui, vt hodie principibus noſtris cum primum vrbes pompatice ingrediuntur. Sequitur *in eadem oratione: Mitto aurum coronarium quod te diutiſſime torſit, cum modo velles,*

Honorarium εἰσόδιον & εἴσοδος.

uelles, modo nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere vetabat, niſi decreto triumpho. His accedit, quod Romani Imperatores ciuitatem Romanam dare poterant, vt autor eſt idem Cicero *in Oratione pro Cornelio Balbo*, his verbis: *Audebo etiam hoc contendere, nunquam eſſe condemnatum quem conſtaret ab Imperatore noſtro ciuitate donatum.* His igitur & huiuſcemodi cauſis Romani Senatores diteſcere in immenſum poterant. Auguſti autem tempore mirum in modum auctum eſt faſtigium Romanum, non modo publicum, ſed etiam priuatum, licet luxus vitæ diminutus eſſet: exemplum prodente principe, mittebat enim in prouincias Conſulares & Prætorios & Equeſtris ordinis viros, quoſcunque honore dignos iudicabat: qui etiam quo plures (vt Tranquilli verbis loquar) partem adminiſtrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam Vrbis, Triumuiratum legendi Senatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum quotieſcunque opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo interuallo, creauit, numerum Prætorum auxit, exegit etiam vt quotieſcunque Conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis Collegas haberet. Ab iis igitur quos locupletes nouerat ipſe, exigebat vt vrbem monumento aliquo inſigni ornarent. Hunc morem tenuerunt & alii principes, vt videre eſt apud hiſtoricos, & Plinium *in Epiſt. lib. II. Firminus,* inquit, *inductus in Senatum, reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententiæ Conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine mouendum: Acutius Nerua in ſortitione prouinciæ rationem eius non habendam: quæ ſententia tanquam mitior vicit, cum ſit alioqui durior, triſtiorque. Quid enim miſerius, quam exectum & exemptum honoribus Senatoriis, laboribus & moleſtia non carere?* & reliqua quæ longius proſequitur. Cæterum præterquam quod ſupra ex Tranquillo diximus, Auguſtum inuecta Vrbi Ægyptia gaza, tantam rei nummariæ copiam effeciſſe, vt multum precii prædiis accreuerit, ex eo coniicere licet homines Romanos inuſitatis opibus affluentes fuiſſe, quod intra XX. annos *ſeſtertium quaterdecies millies* ex amicorum teſtamentis accepiſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic dicto fidem arrogat id quod apud Senecam *lib. II. de beneficiis*

Auguſti tempora.

Auguſtus amicorum locupletator.

Digitized by Google

Memorabiles Lentuli Auguris opes.

ficiis ſcriptum eſt, his verbis: *Lentulus Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent, quater millies ſeſtertium ſuum vidit. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis & pecunia & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens a ſtudiis ſe abductum.* Quater millies ſeſtertium dico non minorem eſſe pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne fruſtra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatum a Seneca, homine ipſo prædiuite, vt a Iuuenale appellatus eſt, & ipſe fatetur apud Tacitum *lib. XIV. in oratione ad Neronem habita*: quem Tigillinus & alii eius inimici variis criminationibus apud Neronem adorti ſunt, tanquam ingentes & priuatum ſupra modum euectas opes in dies adhuc augeret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Tranquillus Lentuli his verbis meminit *in Tyberio*: *Satis conſtat Cn. Lentulum Augurem, cui maximus cenſus fuit, metu & angore ad faſtidium vitæ ab eo actum, & vt nequo niſi ipſo herede moreretur.* Verumenimuero hoc animaduerſio ne dignum, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ priſcæ ætatis opes celebrantur ab autoribus, ſed rariorem etiam quam pro noſtri temporis opulentia, & contra quam hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quisque in commemorandis opibus hodie præſertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in votis temerariis, quibus ſurdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoque verbo aurum nuncupari ſolet: tametſi apud nos in rationibus publicis ac priuatis, argenteis ſummis omnia tranſiguntur: alioquin & ſponſionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerumque per ora hominum fertur. At vero apud antiquos argentum hominum ſermone celebratius fuit. *Sed præter alia,* inquit Plinius, *equidem mirer populum Rom. victis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Annibale victa argenti pondo annua in quinquaginta annos, nec poteſt videri penuria mundi id eueniſſe: nam Midas & Crœſus in infinitum poſſederant.* Eodem pertinere videtur & illud eiusdem Plinii dictum

Rara auri mentio apud priſcos.

Argentum hominum Rmanorũ ſermone auro celebratius fuit.

Auricalatura rara mentio.

eodem

eodem libro: *Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos*; maxime tamen laudatus eſt *Mentor*, de quo ſupra diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta ſunt, ac iam nullum extare dicitur, proximi *Acragas* & *Boethus* & *Mys* fuere. Magna fama poſt hos celebratus eſt *Antipater*, quique Satyrum in phiala grauatum ſomno collocauiſſe verius quam cælaſſe dictus eſt Stratonicus. Laudatur & *Zopyrus*, qui Areopagitas & iudicium Oreſtis in duobus ſcyphis pondo XII. æſtimatis. In vetuſtiſſimo non *pondo*, ſed *HS.* id eſt ſeſtertium legitur: quod ego interpretor ſeſtertium duodecies, id eſt cenſu Senatorio. Nam paulo ſupra dixerat: *Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, ſed validius pœna metu precium, idque iampridem, vt ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertium in libras emptos C. Gracchus habuit. L. vero Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu calatos ſeſtertiis centum: confeſſus eſt tamen nunquam ſe iis vti propter verecundiam auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertium in ſingulas libras vaſa empta habuiſſe.* In quibuſdam antiquis vtrobique *pondo* pro *ſeſtertiis* legitur, ſed male, ſeſtertiis enim in vetuſtiſſimo legitur, quomodo & in impreſſis libris. Sed de hoc loco ſuperius ſatis dictum eſt. Sequitur apud Plinium *loco ſuperiore*: *Fuit dein Pytheas cuius duæ vnciæ XX. venierunt. Vlyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate Palladium ſurripientes. Fecit idem & cocos Magireſia appellatos paruulis poteriis, e quibus ne exemplaria quidem licet exprimere, tam opportuna iniuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer Cruſtarius famam, ſubitoque hæc ars ita exoleuit, vt ſola iam vetuſtate cenſeatur.* In vetuſto exemplari non *viginti*, ſed *decem* legitur, vtrobique tamen deeſſe ſumma videtur. Oportet autem opus precioſum fuiſſe in quo tale fuit emblema. *Magireſia* etiam corruptum eſt pro *magiriſcia*, cum magiriſcus diminutiue cocum ſignificet apud Græcos. In antiquis etiam libris *cruſtarius* non legitur, ſed ſic: *Habuit & Teucer famam.* Verum hoc dictum Plinii credibile facit id quod ſupra de Graccho & Craſſo dictum eſt, qui Cenſuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt, quin precium argenti fabrefacti & cælati eouſque intenderent, vt operis æſtimatio decuplo materiam argenti excederet. Hoc enim illa verba Plinii ſignificant: *Validiusque fuit pœna metu pre-*

Digitized by Google

cium. Precioſa autem vaſa eſſe omnino oportuit, quæ ea arte fabrefacta eſſent, quæ iam interiiſſet propter ſubtilitatem. De emblematis *in Annotationibus in libros iuris editis* dicere me memini, cuiusmodi artis exempla hodie non viſuntur, nam & ante Plinii ætatem ars iamdiu exoleuerat. Officinæ Pariſienſes maxime auro & argento fabrefacto hodie nobiles ſunt, priuatim etiam vno vico aurificibus dicato. Et tamen vaſa hodie pondere & inauratura cenſentur, & interdum pictura. In iis enim rebus & in fabrica vaſcularii artem conſumunt. Cælatores, ſigillis, & aureolis geſtaminibus, & mundo muliebri occupati ſunt, quibus omnibus rebus ars nequit inclareſcere. Quare hodie aurificium ac ceſſionis fere vicem habet, olim autem precia huiusmodi rerum ex arte, non ex materia ſtatuebantur. Inde illud Plinii dictum *lib. XXXIV. Quondam ars confuſe auro argentoque miſcebatur, & tamen ars precioſior erat.* Nunc incertum eſt, peior hæc ſit; an materia: mirumque, cum ad infinitum operum precia hæc creuerint, autoritas artis extincta eſt. Quæſtus enim cauſa, vt omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat: adeoque exoleuit fundendi æris precioſi ratio, vt iamdiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Quoniam vero iam multa de opibus Romanis, de primoribus viris, & eorum magnificentia, & immani etiam quorundam luxu diximus, & eousque ſummas conſumptarum opum auximus, vt fidem omnino facturi non videamur, vtemur nunc & alio teſtimonio Plinii, vt veriſimilia ſaltem dixiſſe videamur, iis quidem lectoribus, qui res priſcas modulis noſtræ auorumque memoriæ metientes, hactenus fidem hiſtoriæ accommodare poſſunt, quatenus puſilla animi ſenſa æſtimare eos ſinunt. Is igitur autor rerum omnium memorabilium, & æſtimator acutus, & admirator difertus, *lib. XXXVI.* poſt enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis dicere ita orſus eſt: *Verum & ad vrbis noſtræ miracula tranſire conuenit, nongentorumque annorum dociles ſcrutari viros, & ſic quoque terrarum orbem victum oſtendere, quod accidiſſe toties pene, quot referentur miracula, apparebit: vniuerſitate vero aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quam ſi mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum a Cæſare Dictatore extructum longitudine*

Emblemata

Officinæ Pariſienſes.

Cælatores.

Antiqua artificia.

Plinius autor memorabilium rerum omnium.

Circus maximus a Cæſare extructus.

gitudine ſtadiorum trium, latitudine vnius, ſed cum ædificiis iugerum quaternum ad ſedem ducentorum LX. millium, inter magna opera dicamus: nonne inter magnifica, baſilicam Pauli, forumque diui Auguſti, templum Pacis diui Veſpaſiani Imperatoris Auguſti pulcherrima operum quæ vnquam. Lego ex vetuſto exemplari, *vires dociles*, non *viros*. Baſilicæ Pauli meminit Plutarchus his verbis *in Cæſare*, vt quidem Latine leguntur: *Cæſar vberrimas Gallorum diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriendas permittens, Curionem Tribunumplebis grandi fœnore obſtrictum liberauit. Paulo quoque Conſuli mille & quingenta ſeſtertia prebuit, ex quibus nobiliſſimam ille in foro baſilicam Fulnia dicatam extruxit.* Quo in loco non *ſeſtertia*, ſed *talenta* lego ex Græco exemplari, & ex Appiano *lib. II. bell. Ciuilium: Paulum autem*, inquit, *mille & quingentis talentis eo pacto redemit, vt neque pro illo quicquam ageret, neque contra eum quicquam moliretur. Curionem autem, vt pro eo in plerisque ageret, quem plurimo ære alieno sciebat obrutum, facile adegit. Paulus baſilicam admodum ſplendidam ſuo nomine ex ea pecunia extruxit.* παῦλον μὲν χιλίων καὶ πεντακοσίων ταλάντων ἐπρίατο, μηδὲν αὐτῷ μήτε συμπράττειν, μήτε ἐνοχλεῖν: κουρίωνα δὲ συμπράττειν ἐπὶ πλειόνων εἰδὼς ἐνοχλούμενον ὑπὸ χρεῶν πολλῶν. Plutarchus etiam ipſe in Pompeio *talenta* non *ſeſtertia* dixit his verbis, vt Latine legimus: *Cæſar multos ciues pecuniis ſibi allexit, multos etiam primorum muneribus placauit, inter quos Paulus Conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio Trib. pleb. ingenti ære alieno liberatus.* Diximus alibi hanc ſummam nongenta millia aureorum noſtrorum valere, ne miremur eam baſilicam a Plinio inter opera magnificentiſſima cenſeri. Idem Plinius, *Pyramidas, regum miramur opera, cum ſolum tantum foro extruendo ſeſtertiis mille ducentis Cæſar Dictator emerit, & (ſi quidem impenſæ mouent captos auaritia animos) P. Clodius quem Milo occidit, ſeſtertiis CXLVIII. millibus domo empta habitauerit, quod equidem non ſecus ac regum inſaniam miror. Itaque & ipſum Milonem ſeſtertia ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe, inter prodigia humani animi duco.* Hæc verba tot tantisque mendis ſcatent, vix vt reſtitui poſſe confidam. Primum *ſeſtertiis mille & ducentis* pro *duodecies ſeſtertio*, rarus fuit antiquis ſermo, vt alibi dixi: deinde in antiquis quibusdam numerus corruptus eſt, vt omnino nihil elici poſſit. In vetuſtiſſimo *H S.*

Plin. locus.

Domus P. Clodii. Æs alienum Milonis.

 lib.

lib. legitur. Poſtremo Tranquillus *in Iulio ipſo* de hoc ita ſcribit: *Nullum largitionis aut officiorum in quemquam genus publice priuatimque omiſit, forum de manubiis inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit.* De Clodiana autem domo vt nunc legitur, *ridiculum eſt precium, quum Lucii Craſſi domus, cuius Plinius meminit vt mediocris, tricies pluris vendi potuerit.* Milonem autem hominem egregie profuſum ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe, non erat admiratione dignum, qua ſumma multo minor eſt deciès ſeſtertio. Macrobius *in II. Satur.* *Auguſtus delata ad ſe magnitudine æris alieni quam quidam Eques Romanus dum vixit, excedentem ducenties celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit: & præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit, Habenda eſt ad ſomnum culcitra, in qua ille cum tantum deberet, dormire potuit.* Planum fit igitur locum mendoſum eſſe. In duobus antiquis libris, quos vidi *talenta DCC.* legitur, quod non probo, cum propterea quod Romani talentorum vocabulo non vtebantur, tum quia hæc ſumma minor eſt *decenties ſeſtertio,* at Curionem *ſexcenties ſeſtertium* debuiſſe, autor eſt Valerius *lib. IX.* his verbis: *Conſimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidem forum noſtrum, & patris grauiſſimum ſupercilium, & filii ſexcenties ſeſtertium æris alieni aſpexit, contractum famoſa iniuria nobilium iuuenum,* de quo nonnihil ſupra diximus *ex ſecunda Ciceronis Antoniana.* Publium autem Clodium perdita ac vecordi luxuria fuiſſe, ex eodem Valerio nouimus, his verbis de eo eodem in loco dicente: Publii autem Clodii iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? in quo vt euidenter inceſti crimine nocens reus abſolueretur, noctes matronarum & adoleſcentium nobilium magna ſumma emptæ mercedis loco iudicibus erogatæ ſunt. Cicero ad Atticum libro primo de eo iudicio loquens ita inquit: Caluus per vnum ſeruum, & quidem ex gladiatorio ludo, confecit totum negocium, acceſſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam vero (O dii boni) rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita ſummo diſſenſu bonorum, pleno foro ſeruorum, XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, vt ſummo propoſito periculo vel perire maluerint, quam perdere omnia.

Plin. locus.

Curionis æs alienum.

„omnia XXXI. fuerunt quos fames magis quam fama commo„uit. De eo iudicio iterum loquens eodem lib. Afflicta, inquit, „Reſp. empto conſtrupatoque iudicio. Omnino igitur oportet magnas has eſſe ſummas quas Plinius ob inſignem nequitiam inſaniæ Regum Ægypti comparandas duxerit, qui pyramidas ipſi mundi miracula conſtruxerunt. Vidi tria exemplaria, vt ſupra dixi, manuſcripta, in quibus ita de Clodio legitur: *talentis ducentis XLVII.* emit locum in quo habitauit; ſenſu etiam immutato, quaſi aream domus tanti emerit. Sæpe ſupra teſtati ſumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad numeros quidem & ſummas pecuniæ pertinet; quid enim ſimile habet talentum cum ſeſtertio? quamquam & in omnibus autoribus id genus errati inualuit, vt multis exemplis docuimus. Rurſus vt *ſeſtertium millies* legam apud Tranquillum, adduci non poſſum, cum ea ſumma fidem omnino exceſſura ſit, ſi ſuperficiem operis proportione areæ æſtimandam relinquamus: potiusque *ſeſtertia mille*, & apud Plinium *ſeſtertiis mille & ducentis* probarim, ſi alterum eligere cogar, etſi omnino minor ſumma eſt, quam vt Plinius inter miranda poneret. Quare nihil conſtituo, niſi hoc tantum, quod hic locus corruptus eſt. Reliqua vero ex vetuſtiſſimæ lectionis obſeruatione ſic legenda contenderim: *Locus Tranquilli emendatus.*

Et ſi quidem impenſæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, ſeſtertium centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non ſecus ac Regum inſaniam miror. Itaque & ipſum Milonem ſeſtertium ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Vidimus ſupra Curionem grandi ære alieno liberatum eſſe a Cæſare, & hac mercede Rempubl. prodidiſſe. Hoc æs alienum Valerius *ſexcenties ſeſtertium* taxauit, ego mille & quingentis millibus aureorum noſtrorum æſtimo, id eſt quindecies centenis millibus. Milo vltra hanc ſummam ducenta & quinquaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Plinium id inter prodigia humanarum mentium poſuiſſe, tanti hominem obſtringere ſe creditoribus in animum induxiſſe ea lege, vt pecuniis non diſſolutis ſolum vertendum eſſet, aut nexum ineundum. Nondum enim ſcripta erat lex ob alienum, quæ eſt in codice Iuſtiniani *in titulo de Actionibus & obligationibus.* Domum *Æs alienum Milonis.*

Digitized by Google

autem illam Clodius ante paucos menſes quam a Milone occideretur, de Marco Scauro emerat in Palatio, vt autor eſt Aſconius *in Ciceronis Milonianam*. Ne autem miremur Milonem tantum æs alienum conflaſſe, idem Aſconius refert Milonem eo tempore Conſulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuiſſe, cum ipſi candidati non ſolum largitione profuſa certatim populare ſtudium emereri contenderent, ſed etiam armatis factionibus ſuccincti palam viderentur. Menſe autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduerſariorum inuidia recreatum, qui curiam incenderant, integrato impetu Conſulatum ſolito etiam enixius & audacius petere cœpiſſe, ita vt aperte tributim in ſingulos millia aſſium dederit ad fauorem conciliandum. Ex quibus verbis coniicere licet, immenſam quandam ſummam in eum ambitum effudiſſe, cum præter magiſtratum ſummum, quem viuo etiam Clodio petebat, accuſationem etiam inſtantem de cæde Clodiana ea renunciatione redimere populi fauore conaretur. A qua ſpe cum decidiſſet, in exilium abiit. Mille aſſes, decem aureis noſtris valebant, quam mercedem ſuffragii viritim repræſentare Milo non dubitauit. Nunc ſi quis parcus æſtimator in ſingulas tribus (quæ trigintaquinque fuerunt) millenos redemptos ſuffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine ſumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex ſtatim *de ambitu* a Pompeio noua & ſeuerior lata eſt. De eo Aſconius ita inquit: *Milo damnatus, in exilium Maſſiliam intra pauciſſimos dies profectus eſt. Bona eius propter alieni æris magnitudinem ſemuncia venierunt.* Semuncia venire bona ſic dictum eſt, vt addicere nummo, de quo ante diximus: quod perinde eſt ac ſi gratuito addicerentur. *Semuncia* enim hoc in loco *quartam & viceſimam partem aſſis nummi* ſignificat, quæ ſtipe noſtrate *ſextantem turonici denarioli* valeat. Mirari hic rurſus ſubit animoſum corruptorem (vt ſupra diximus) Cæſarem Dictatorem, de cuius ære alieno *libro ſecundo* dictum eſt, qui Paulum Conſulem *aureorum nongentorum millium* æſtimatione redimere non dubitarit, atque ea demum lege, ne quid commodaret ei, modo ne quid incommodaret. Curionem Tribunum etiam *quindecies centenum millium*, ſed eo pacto, vt pene in omnia

Mille aſſes valuiſſe aureos decem.

Lex de ambitu.

Semuncia venire bona.

Semuncia nummi.

Cæſar corruptor animoſiſſimus.

ſe

ſe addiceret, ne ſexcentis millibus aureorum pluris ſeſe indicaſſe Tribunum quam Conſulem miremur. Profectò non video ad hanc ſeu magnificentiam ſeu vecordiam aliquid addi poſſe. Cæſar enim tum ciuis tantum Romanus erat, necdum Dictatura aſſumpta, & ſublato Pompeio animos maiores priuato faſtigio ſuſtulerat. Nam quæ poſt Dictaturam & triumphos deſtinauerat (vt autor eſt Tranquillus) ſi mors eum non occupaſſet, æquare potuiſſent Alexandri magni incepta. Idem Plinius *loco ſupradicto de Romanis domibus* loquens: *Computet*, inquit, *in hac æſtimatione qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaque certantes centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum, nec tamen effici poteſt vt mores aliquid ipſo homine mortalius eſſe intelligant, vel moralius vt in antiquis. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis, & huius quidem, ne quid deeſſet, aurea.* Et paulo inferius: *Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria famæ frui; docebimusque etiam inſaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri. Cuius neſcio an Ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles; maiuſque ſit Syllæ malum tanta priuigni potentia, quam proſcriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate ſua opus maximum omnium quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit, ſcena ei triplex altitudine, trecentarum LX. columnarum, in ea ciuitate quæ ſex hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi. Iam pars ſcenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuriæ, ſummæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus, ima duodequadragenum pedum: ſigna ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero: cauea ipſa cepit hominum LXXX. millia, cum Pompeii amphitheatri, toties multiplicata vrbe tantoque maiore populo, ſuffi iat large XL. millia ſedere. Reliquus apparatus tantus Attalica veſte, tabulis pictis, cæteraque cura fuit, vt in Tuſculanam villam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani vſus deliciis, incenſa villa ab iratis ſeruis concremarentur ad ſeſtertia M.* In antiquis nonnullis *bina millia ſeſtertia* legitur, & Hermolaus, concremarentur bina millia ſeſtertia, legit ex antiquis: quod miror, cum ſeſtertium in genitiuo legi debeat, vel di-

Domus Caligula & Neronis.

M. Scauri magnificentia portentoſa.

Locus Plinii inſignis.

Digitized by Google

dictio ſeſtertia præcedere hæc duo verba bina millia, ſi in recto legatur. Etſi non eſt is ſermo e more antiquo, vt diximus: deinde non *bina*, ſed *duo* dixiſſet Plinius. In antiquiſſimo eſt, *concremaretur ad HS. M.* quod ego interpretor *ſeſtertium millies*, vel *bis millies* potius; concremaretur enim ſingulari numero legitur. Admiratio autem Plinii in eo conſiſtit incendio, vt ex verbis ſequentibus apparet: *Quando hoc*, inquit, *certe incendii illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi, ſed ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet.* Ex his enim intelligimus, incenſa villa, colliquefacta ſigna ærea, & arſiſſe tabulas pictas immenſi precii, & Attalicas veſtes, id eſt tapetas precioſiſſimos, quales aliquando Neroni *quadringenties ſeſtertium* conſtiterunt ad triclinium ornandum, vt ſupra docuimus ex eodem Plinio. Senſus eſt igitur, eo incendio factum, vt res eximiæ ex omni parte imperii Romani conuectæ, igne haurirentur, ita vt nemo poſtea imitari exemplum tanti ſpectaculi poſſet, ac ne ipſe quidem Scaurus iterum edere tale poſſet, ſi maxime cuperet; hoc enim ſignificant verba illa Plinii; omnino igitur *ſeſtertium millies* legendum eſt, id eſt vicies & quinquies centena millia aureorum noſtrorum, vel bis millies potius ex pleriſque libris, id eſt quinquagies centena; alioquin ridiculus eſſet Plinius, qui Scaurum ſuperaſſe Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monſtrifica dixit: de quibus poſtea dicemus nonnihil, ſi locus dicendi incurrerit. Verum vbi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica veſte, tabulis pictis cæteraque cura fuit, legendum cenſeo, *cæteroque choragio fuit*: admonitus ab antiquis exemplaribus, in quibus tum *vorago* legitur, tum *corago*: & a Valerio *lib. II.* cuius hæc verba ſunt: *Claudius Pulcher ſcenam varietate colorum adumbrauit, vacuis ante pictura tabulis extentam, quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catulus prætexuit, vel prætexit. Verſatilem fecerunt Lucias & Cinna locum, quem argentatis choragiis Publius Lentulus Spinter adornauit; tranſlatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquiſito genere veſtis cultum induxit.* Cæterum vbi legitur: *Iam pars ſcenæ e marmore fuit*: lego, *ima pars*, licet exemplaria refragentur. Ipſe Plinius alibi *eodem lib. M. Scauri Ædilitate ad ſcenam theatri temporarii*,

Plin. locus.

rii, & vix vno menſe futuri in vſu, viderunt portari ſilentio legum. Et poſt duos verſus: *Verum eſto indulſerint publicis voluptatibus, etiamne tacuerunt maximas earum atque adeo duodequadragenum pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteque factum eſt; ſatisdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatium extraherentur.* Ex his verbis intelligimus, diſſoluto theatro, quod ad vnius circiter menſis tempus factum erat, id eſt quoad ludi finirentur, columnas grandiſſimas in atrium domus Scauri, quæ erat in Palatio, translatas. Atria enim periſtyliis conſtant, vt videre eſt apud Vitruuium *lib. VI.* ſicut & caua ædium. Addit hæc Plinius: *Nec poteſt videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam vitæ rudimento. Iam enim Lucium Craſſum oratorem illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymettias tamen, nec plures ſex aut longiores duodenum pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Palatinam Venerem appellauerat.* Idem alibi rurſus de iis loquens qui marmora in domibus habuerunt: *Inter hos,* inquit, *primum (vt arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena Marci Scauri, non facile dixerim, ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicut eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio.* Idem *libro trigeſimoſeptimo: Gemmas plures (quod peregrino appellant nomine dactylothecam) primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliique eiuſdem ætatis autores confirmant, multum prælatam Scauri; hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactylothecas in æde Veneris genitricis conſecrauit.* Et rurſus *libro XXXIV. In M. Scauri Ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro.* Ex ſupradictis coniicere licet, non mirabilem, ſed ſtupendam, non magnificentiam, ſed luxuriam, & portentoſa impendia in apparatu ludorum Scauri fuiſſe, quorum vix iniri ratio poteſt præ magnitudine. Fuit autem Scauro (vt eiuſdem Plinii verbis loquar) vitricus Sylla, & Metella mater, proſcriptionum ſectrix, & M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis ſodalitiis rapinarum prouincialium ſinus, vel (vt in antiquo legitur) Mariani ſodalitii rapinarumque prouincialium ſinus. Metella vxor fuit Syllæ, vt autor eſt Plutarchus: quam ſectricem proſcriptionum Plinius vocat, quaſi im-

Dactylotheca.

Metella vxor Syllæ.

petratricem redemptricemque proſcriptionum quæ ſub Sylla factæ ſunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudium miſit, ne felicitas ſua luctu vxoris contaminaretur, cum interim ipſe epulum magnificentiſſimum populo inſtauraret decima rapinarum & proſcriptionum Herculi pollucenda. Plutarch. *in Publicola de templo Iouis Capitolini* loquens, quod ter incenſum, quartum a Domitiano extructum eſt, tanti deauratum fuiſſe ſuo tempore prodidit, vt nullius ciuis Romani priuati hominis cenſus æquare eam impenſam potuerit : quippe quod *duodecim millibus talentorum* deauratum ; ſic enim inquit : τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸν μέγιστον ἐν ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν πλοῦτον ἐκλογισθέντα, τὸ τῆς χρυσώσεως μὴ τελέσαι ἀνάλωμα λέγεται, πλέον ἢ δισχιλίων καὶ μυρίων ταλάντων γενόμενον. Quod tamen opus longe minus mirandum eſſe domo principis ipſius ait, quæ vndique auro ſplendebat ; id quod mirum eſt Plinium & Tranquillum ſilentio prætermiſiſſe. Quoniam autem hic liber iuſtam iam magnitudinem accepit, & multa nos transmittere neceſſe eſt, hac veluti coronide ex Strabone ſumpta *lib. V.* finem ei imponemus. Is enim autor *de Vrbe Roma* loquens, *& de Cæſaris Auguſti prouidentia circa eam conſtituendam: Tanta autem,* inquit, *aquæ copia per aqueductus in vrbem inuehitur, vt amnes per mediam vrbem & per cuniculos influant : omnesque ferme vrbis ædes, ciſternas, ſiphunculos & ſalientes habeant redundantes : quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex parte nauauit, qui etiam multis aliis operibus Vrbem Romam adornauit. Ad ſummam, priſci illi Romani vrbis decorem neglexerunt, videlicet in aliis rebus maioribus & neceſſariis magis occupati : recentiores autem, & maxime qui memoria noſtra fuerunt, ne illis quidem ea in cura ceſſerunt, ſed & vrbem monumentis permultis & ſpecioſis impleuerunt ; ſiquidem Pompeius & diuus Cæſar, & Auguſtus, & eius liberi, amici, & vxor ſororque omne ſtudium in vrbe extructis operibus ornanda, ſumptumque ſupergreſſi ſunt: quorum operum pleraque habet campus Martius :* ὡς δ' εἰπεῖν, οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες· οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν, ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν, καὶ μὲν πομπήϊος, καὶ ὁ θεὸς καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς, καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνὴ καὶ ἀδελφὴ, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπουδὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς

Vrbs Roma aqueductibus & extructis operibus mirifice exornata.

τὰς κρηναίας, τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρσιος ἔχει κάμπος. De hoc Plinius ita inquit: *Agrippa vero in Ædilitate ſua aduecta Virginea aqua, cæteriſque corriuatis atque emendatis, lacus DCC. fecit, præterea fontes CV. caſtella centum XXX. complura etiam cultu magnifica & operibus: Iis ſigna CCC. ærea aut marmorea impoſuit, & columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adiecitque ipſe in Ædilitatis ſuæ commemorationem & ludos vndeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea CLXX. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati a Caio Cæſare, & peracti a Claudio, quippe a lapide XL. ad eam excelſitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinque millia; quod ſi quis diligentius eſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis ſuburbanis, villis, ſpatiaque aduenientis, extructos arcus, montes perfoſſos, valles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum.* Idem paulo ſuperius: *Mirabuntur cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque vt paulo ante retulimus, vrbe penſili, ſubterque nauigata. Id Marcus Agrippa fecit in Ædilitate poſt conſulatum, per meatus corriuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati vada ac littora quatiunt: aliquando Tyberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantque diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit: trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis.* Verum in loco ſuperiore vbi legitur in impreſſis: *Præterea fontes CV.* in vetuſto *ſapientes* legitur: quare *ſalientes* lego; ſenſus enim id expoſcit. Vbi autem impreſſi habent, *erogata in id opus ſeſtertia quingenta LV. millia*: antiqui nonnulli *talenta*, vetuſtiſſimus *H. S. L. V. D.* ordine notarum inuerſo; quare *ſeſtertium quingenties quinquagiesquinquies* lego.

Plin. locus reſtitutus.

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS
CONSILIARII REGII
De
ASSE
ET
PARTIBVS EIVS
Liber IV.

VENTVM iamdiu eſſet ad finem huius operis, niſi aliarum aliarumque rerum recordatio ſubiens identidem mihi negotium faceſſeret. Alter nunc de integro prope inſtaurandus mihi labor, Perſarum opes expendendæ: qui ſoli, Romanorum fortunam ad terminos vſque Alexandri euadere geſtientem, retro in occiduam mundi partem inhibuere: a Romanis etiam ipſi longe ad Orientem ſummoti. Herodotus Alicarnaſſeus *libro III.* qui Thalia inſcribitur, Darium Hiſtaſpis filium, qui poſt Magorum cædem hinnitu equi ad regnum Perſicum aſſumptus eſt in viginti ſatrapias Perſarum regnum diſtribuiſſe dicit, & præfectos vnicuique dediſſe, & tributa ſtata fixaque indidiſſe, ea lege dicta, vt qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylonii pondere: qui aurum, Euboici afferrent. Valet autem inquit, Babylonicum talentum *LXX. minas Euboicas*. Quare Darium apud Perſas ob hanc tributi formulam conſtitutam *capelum* verbo Græco, id eſt inſtitorem vel negotiatorem vocitatum ait, eo autem verbo hominem vt quæſtuarium notabant. Cambyſen vero *deſpotem*, id eſt dominum dictum. Nec Cyrus enim nec Cambyſes tributa ad certam for-

Darius. Hiſtaſpis. Perſarum regnum.

Babylonicũ talentum.

Cambyſes.

ſormulam, & præciſam redegerant neceſſitatem, ſed dona tantum anniuerſaria a Satrapiis accipiebant. Has Satrapias, quas *Nomos* Herodotus appellat verbo Græco, Plinius *præfecturas* vertit, Laurentius *portiones* ſubabſurde vocitauit. Herodotus igitur has ſeu prouincias ſeu præfecturas ab Helleſponto ad Indiam vsque ſigillatim percenſens, & quicquid vnaquæque quotannis penſitaret, tandem ſummam colligens: *Quod ſi*, inquit, *Babylonica pecunia ad pondus Euboicum redigatur, fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta*, τῷ μὲν δὴ ἀργύρεον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν, συμβαλλόμενον τάλαντον, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννεακισχίλια τάλαντα. *Aurum vero ramentitium ſi terdecies expendatur ad argentum, in ſumma reperietur ad rationem Euboicam eſſe quatuor millia talentorum, ſexcentaque & octoginta*, τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentii interpretatione mendoſe hic locus legitur. Ramentum auri, *pſegma* ab Herodoto dicitur, quaſi *auream ſcobem* dixeris. *Quibus*, inquit, *in vnum coactis, fit ſumma eorum quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena & ſexagena talenta Euboica*. Supra autem dixit, τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον δύναται εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. *Valet autem talentum Babylonium ſeptuaginta Euboicas minas*. Ex verbis Herodoti vt ſcire non poſſumus quantum Euboicum talentum fuerit, ita intelligimus minus fuiſſe Babylonio. Nos in ſuperioribus nonnihil de hoc diximus cum loca Liuii citaremus *ex libris ſeptimo & octauo de bello Macedonico*. Feſtus Euboicum talentum *quatuor millium denariorum* fuiſſe dicit Romano nummo æſtimatum, quod ſi eſt verum, apud Plinium *lib. XXXV.* vbi legitur: *Talentum autem Atticum* (vt ait Varro) *ſedecim ſeſtertiis taxatur*, legendum eſſet Euboicum. Sedecim enim ſeſtertia, quadraginta minas valent, & quatuor millia drachmarum. Sed apud Plinium legendum potius exiſtimo *denarium ſex millia*, quod olim ſic ſcribebatur, *X. VI. M.* ex quo *ſedecim ſeſtertia* facta. Millia enim & ſeſtertia vt idem ſignificant, ſic eadem nota ſcribebantur. Hermolaus Barbarus *in gloſſematis in Plinium editis*, dum autorum magis nomenclaturæ quam rei explicandæ ſtudet, explanandæ huius rei difficultatem prope con-

Nomi, id eſt præfecturæ.

Herodoti locus.

Pſegma.

Plin. locus.

Hermolaus Barbarus.

clamatam reddidit, autoritatumque inter ſe pugnantium congerie veritatem obruit. Interdum enim ea culpa ſummis in ingeniis deprehenditur, vt ambitione inſtincti, omnia magis conſectari, quam veri ſimilimum quodque amplexari cupiant: quaſi diligentiores ſe doctioresque quam conſideratiores exiſtimari maluerint. Ego cum rei obſcuræ, & caligine quadam variantium autoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laboraſſem, nihil appoſitius ad illuſtrandam eam obſcuritatem inueni, quam quod Pollux *in nono de vocabulis rerum* inquit: quod equidem miror ab Hermolao non eſſe animaduerſum, aut certe non explicatum: vt iudicare poſſis, forulos quidem eum omnes diligenter excusſiſſe, ſed volumina (quod aiunt) ad lucernam Ariſtophanis non ſemper recognouiſſe, ac ne Plinium quidem ipſum, in quo tam ſeſe admiratus eſt, quam Peleus in machæra gloriabatur, vt eſt in prouerbio. Vir alioquin & diſertus & elegans, & memoriæ ſuæ columen: nec modo doctrina multiplici, ſed etiam ſtylo graui, licet exultantiore ac licentiore: certe quidem ſcriptor in quo candidum ingenium, & bonam mentem agnoſcas: id quod opinione noſtra multis doctis viris defuit. Cui vtinam ipſi longior vita contigiſſet, præclaraque nunc opera morte eius ſuppreſſa non deſiderarentur, quæ exitura annos abhinc XIV. audieram cum domi eius pranderem cum homine bene docto & eleganti Accurſio Menerio, qui tunc legatus regius Venetiis agebat. Sed verba Pollucis hæc ſunt loco ſupradicto, τοῦτό γε μὴν οὐκ ἄκαιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας, τὸ δὲ αἰγιναῖον μυείας, τὸ δὲ σύρον πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀτλικῆς δραχμῆς λογισμόν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀτλικάς, τὸ μὲν ἀτλικὸν ἑξήκοντα εἶχε, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατὰ τὸ ἀνάλογον, ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀτλικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρείους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τι προσθήκην ἢ ἀφαίρεσιν, *Hoc autem non abſurdum erit dicere, quod talentum Atticum Atticas drachmas valebat numero ſex millia, Babylonium ſeptem millia, Æginaeum decem millia, Syrium mille & quingentas, duntaxat ineunda ratione ſecundum drachmæ Atticæ modum: quippe ea ratione qua Atticum talentum ſexagenas mi-*

De talento dictum Pollucis memorabile.

nas,

nas, Babylonium ſeptuagenas, Æginenſe centenas proportione capiebat. Porro mina ipſa vt apud Athenienſes centenas habebat drachmas, ſic apud alios quoque totidem ſuas cuiuſque gentis, quæ pro ratione cuiuſque talenti plus minuſue valerent augmento vel decremento. Ex his Pollucis verbis ad formulam vnam omnia propemodum genera talentorum minarumque redigere poſſumus. Quomodo enim Atticum talentum ſexagenas minas Atticas capit, & mina Attica centenas ſuas drachmas: ſic Babylonium ſexagenas minas Babylonias, quæ centenas ipſæ drachmas vernaculas capiunt: & Æginenſe talentum totidem minas Æginenſes: & Ægineticæ rurſus minæ, centenas drachmas Ægineticas. Sic libra noſtra nummaria duplex eſt: *Pariſina, & Turonenſis.* Pariſina *quinque & viginti ſolidorum eſt:* Turonenſis *viginti.* Quod ideo fit, quia viginti ſolidi Pariſienſes æquales ſunt æſtimatione quinque & viginti Turonenſibus, quare vtraque libra vicenaria eſt, ſed ſolidus tantum refert, vt drachma apud priſcos. Verumenimuero vt Babylonium talentum proportionem *ephectam*, id eſt ſeſquiſextam, vel (vt alii loqui malunt) ſuperſextam ad talentum habet Atticum (ſexta enim parte hoc ab illo ſuperatur) ſic drachma Babylonia Atticam drachmam ſeſquiſexta proportione ſuperat. Et vt Æginenſe talentum proportionem ſuperpartientem ad Atticum talentum habet, vtpote quod ſemel id capiat, & duas inſuper eius partes (ita enim ſeſe habet centenarium talentum ad ſexagenarium) ſic eandem quoque proportionem Æginæa drachma ad Atticam drachmam habet. Hoc autem ex alio eiuſdem autoris loco probari poteſt; qui cum quodam in loco ita dicat, ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ἕξ: id eſt, *& drachma quidem oboles ſenos habebat*: aliquanto poſt ita ſubdit, ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς εἶναι, δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν, αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. *Atqui Ægineticam drachmam maiorem Attica fuiſſe adnotandum eſt: vt quæ denos obolos Atticos capiat, quos Attica tantum ſenos: quare Athenienſes craſſam eam drachmam vocabant, odio Æginetarum Ægynæam vocare grauati.* Ex dictis apparet tantam habere proportionem decem obolos ad ſex, quantam centum minæ habent ad ſexaginta: & ea eſt analogia

Talenta omnia ad formulam vnam redacta. Atticū talentum.

Libra Pariſina, & libra Turonenſis.

logia talenti Æginæi ad Atticum talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit , tamen non explicuit vbi de talento loquitur citandis (vt diximus) autoribus magis quam rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ *quadringenta talenta argenti* attribuit, ſecundæ *quingenta*, tertiæ *trecenta ſexaginta* , quartæ *quingenta* , quintæ *trecenta quinquaginta*, ſextæ *ſeptingenta* , ſeptimæ *centum & ſeptuaginta* , octauæ *tretrecenta*, nonæ *mille*, decimæ *quadringenta quinquaginta*, vndecimæ *ducenta*, duodecimæ *trecenta ſexaginta*, tertiædecimæ *quadringenta*, quartædecimæ *ſexcenta*, decimæquintæ *ducenta quinquaginta*, decimæſextæ *trecenta*, decimæſeptimæ *quadringenta*, duodeuiceſimæ *ducenta*, vndeuiceſimæ *trecenta* : quorum ſummam non colligit, ſed ſupputata ratione inuenio *ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta* in ſumma eſſe. Atqui ſi talentum Babylonium proportionem habet epheĉtam ad Atticum talentum : *ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta Babylonia*, Attica valent *talenta nouem millia & triginta.* Si enim hanc ſummam , id eſt nouem millia & triginta partiaris ſeptenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis creſcit ſumma ad Atticum modum relata. At Herodotus Euboica fieri talenta tradit *nouem millia quingenta & quadraginta* , quæ ſumma maior eſt Atticorum talentorum ſumma *quingentis & decem.* Ita fit planum talentum Euboicum minus eſſe talento Attico tribus fere minis & triente. Hoc autem promptum eſt ſic colligere : fac vt ſingulis illis talentis ſexagenariis , id eſt Atticis (quæ nouem millia & triginta eſſe diximus) ternæ minæ cum triente , id eſt tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant : fient vtique in ſumma ter nouies millia minarum, id eſt ſeptem & viginti millia & nonaginta, & pro triente minæ, ter millia minarum & decem præterea. Hunc numerum triginta millium minarum & centum, ſi ſexagenario partiaris, quingenta talenta & vnum confient, hoc eſt, quingenties ſemel ſexagenæ minæ, & ſexagies quingenæ ſingulæ, quod perinde valet, & inſuper quadraginta minæ. Sic fiunt Euboica nouem millia & quingenta talenta & præterea vnum & triginta cum quadraginta minis. Rurſus ex talentis illis quingentis & vno ternæ minæ cum triente in ſingula decedant neceſſe eſt, quia

Talentum Euboicum.

At-

Attica, id eſt, ſexagenaria pro Euboicis fecimus; fiunt deceſſionis mille & ſexcentenæ. At vero ex Herodoti ſumma decem talenta Euboica reſtabant, quæ quingentas & ſeptuaginta circiter minas valent. Quod ſi talentum Euboicum minus Attico fuiſſe tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, id eſt, circiter ſex talenta. Et hac vna ratione, quantum quidem obſeruarim, iudicare poſſumus quantum talentum Euboicum fuerit. Omnino autem talentum Euboicum proxime ad Atticum accedit: quod quia quantum eſſet, ſatis ſuperque deprehenſum, comprehenſum, perceptumque habemus, & omnino compertum: cætera quanta fuerint, parum huius operis referre puto: etſi id inquiſiuiſſe iuuat propter operis diuerticula, quæ velut πάρεργα deſtinato argumento appingentur oblectamenti cauſa. Age videamus quid vltra dicat Herodotus de tributis Perſicis: *Indi*, inquit, *vt ſunt multitudine multo numeroſiſſima omnium quos nouimus hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatione maximum: trecenta ſcilicet & ſexaginta pſegmatis talenta*, id eſt, *aurei ramenti*. Ramentum auri arena eſt aurea, ob id alio nomine ab eodem autore *Chryſitis* dicta. *Chryſammos* etiam ad verbum aurea arena dicitur *lib. XI. codicis Iuſtiniani. Aurum autem ramentitium*, inquit ille, *inuenitur eſſe talentum Euboicorum quatuor millium ſexcentorum & octoginta*, ſi ita ratio ineatur, vt pſegma *terdecies tanto* argenti rependatur, hoc enim ſignificat verbum τρισκαιδεκαστάσιον, quod vnius literæ immutatione in libris impreſſis aliud ſignificat. Laurentius eius loci intelligentiam parum aſſecutus videtur, niſi ſit error impreſſorum: & alioquin numerus in eius interpretatione corruptus eſt: quod & ex Græco contextu & ex calculo deprehenditur, τὸ δὲ χρυσίον (inquit Herodotus) τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοεικῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta ſexaginta multiplices, quatuor millia ſexcenta & octoginta in ſumma inuenies. Meminiſſe autem oportet id quod Herodotus ante dixerat, edicto Darii cautum eſſe, vt aurum Euboico pondere penſitaretur: alioquin non conueniret ſumma, ſi Babylonia talenta pſegmatis intelligerentur, & pſegma tredecies argento repenſile. Congruit autem quod

Ramentum

Chryſitis.

Chryſammos.

Herod. locus

ſequitur, numero a nobis poſito, *τούτων ὦν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ, μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in vnum coagmentatis, Euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta ſexaginta annuo tributo colligebantur.* Quod ſi reges Perſarum quaternadena millia & quingena talenta vel Attica vel Euboica ex Aſia tantum & paucis locis Libyæ tributorum nomine percepiſſe dicuntur, quæ nos ad octogies quinquies centena millia aureorum noſtrorum vt minimum æſtimamus, quantum Romani imperii dicemus eſſe reditum? Præſertim cum extra eas præfecturas Perſis ipſa dominatrix immunis relicta eſſet, ſic enim inquit Herodotus, *ἡ περσὶς δὲ χώρη μούνη μοὶ οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελία γὰρ πέρσαι νέμονται. Perſidis autem regio vna a me inter ſtipendiarias dicta non eſt. Perſæ enim immunes agros colunt.* Æthiopes autem & Colchi & alii quidam populi munera in Perſidem quotannis afferebant: inter quos inſignis eſt penſitatio Arabum, qui millena quotannis talenta thuris afferebant. Sed & recentioribus ſeculis aucta erant tributa prorogatione imperii Perſici facta, vt autor eſt Herodotus. Quare quod apud Plutarchum in *Pompeio Latino facto* antehac legebatur de vectigalibus & tributis imperii Romani poſt triumphum Ponticum, merito a nobis reprehenſum eſt vt mendoſum libro ſuperiore. Iam primum

Imperium populi Rom.

Antiochus ex fœdere cum L. Scipione icto, omnibus vrbibus agriſque exceſſerat cis Taurum montem vſque ad Tanaim amnem, & a valle Tauri vſque ad iuga qua in Lycaoniam vergit, vt tradidit Liuius *libro VIII. de bello Macedonico*: quanquam apud Liuium *Tanaim* mendoſe legi puto, & pro eo reſtituendum eſſe *Halym*. Notum eſt enim ex Herodoto *in primo*, Halym fluuium confinium olim fuiſſe Lydorum & Medorum imperii. Meminit etiam Plinius Halyos fluminis *in ſexto*, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrentis. Ab his autem

Aſia proprie dicta.

finibus ad Helleſpontum Aſia eſt proprie dicta, a mari Ægeo & Pontico ambientibus in peninſulam conformata, intra quam Lydii regni fines circumſcribuntur, vnde Crœſi circumfluentes diuitiæ in prouerbium ceſſerunt. In ea Aſiæ parte Herodotus tres præfecturas ponit, *millena ducena ſexagena Babylonia talenta*

annuo

annuo tributo penſitantes, quæ ratione *Attica millena & quadringena & ſeptuagena* valent, ære autem noſtro *octingena & octuagena bina aureorum millia.* Romano more *ſeſtertium trecenties quinquagies bis* paulo plus dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum vniuerſa populi Rom. tributa *quinquagies decies centena millia* fuiſſe: cum iis vero quæ Pompeius populo Rom. in ea expeditione quæſiuit, *octuagies quinquies decies centena millia* fuiſſe. Prior ſumma quingenties ſeſtertium dici Latine potuit, id eſt, mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies ſeſtertium priori ſummæ addidit, vt fuerint vniuerſa populi Rom. vectigalia & tributa cum augmento triumphi Pompeiani, vicies ſemel centena vicenaquina millia aureorum noſtrorum, cum Pompeius imperio populi Rom. adieciſſet Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Palæſtinam, Iudæam, Meſopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidem, Iberiam, Albaniam, Scythas, & Arabiæ partem. A Cilicia autem Phœnicia & Syria Palæſtinæ vsque ad fines Syriæ & Ægypti *octingenta quinquaginta talenta* Darium tuliſſe quotannis Herodotus tradit: a reliqua Syria & Meſopotamia, non minus quingentis, quæ ad Atticam rationem relata, octingenta decem millia aureorum noſtrorum valent. Ita paucæ prouinciæ ſummam illam quæ apud Plutarchum legitur, pendere populo Rom. potuerunt, abſque Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis & Arabia, quas inter ſtipendiarias non numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus eſt (vt autor eſt Plinius *lib. VII.*) Aſiam ſe vltimam prouinciarum accepiſſe, eandemque mediam patriæ reddidiſſe: de Aſia Cherroneſo, id eſt, peninſula loquens (quam proprie Aſiam eſſe vocitatam diximus) Lydiorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antiocho, bello Aſiatico ablata fuerat: & ei poſtea Pompeius illas prouincias adiecit. Nunc ſi iam dictis Peloponneſum, Helladem, inſulas Cycladas, Sporadasque, atque vno nomine Græciam, Theſſaliam, Epirum, Macedoniam, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam & Corcyram, & ſuperi inferique maris inſulas, populos Alpinos & Narbonenſem Galliam, cum citeriore vlterioreque Hiſpania, & Africam adiecerit

Cherroneſus.

(hæc enim omnia iam tum ſub ditione Romana regebantur) quam ſummam tributorum colligere debeamus, æſtimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illam Plutarchi ſummam ad drachmas Atticas, non ad nummos ſeſtertios referendam cenſuimus: qua ratione quadruplicata redit ſumma: quanquam eo tempore nec Ægyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia, nec Germania Pannoniaque imperio Romano parerent. Diximus ſupra de ſtatu imperii ſub Auguſto. Appianus autem, quem Latine tantum verſum videre nobis contigerat eo tempore quo hæc primum edidimus, *in præfatione hiſtoriæ*, terminos Rom. imperii ſub Hadriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit, late deſcribens, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Æthiopas Orientales, quod ad Libyam pertinet: Aſianæ autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium, & Caucaſum montem, maiorisque Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Hiſtrum fines Romani imperii fuiſſe dicit. Omnes autem inſulas quæcunque intra mare interius ſunt ſitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunque magnæ dicuntur a Græcis circa Libyam, Ioniam, Ægyptum, Myrtoum vel Siculum, & aliud quocunque nomine mare dictum, Rom. imperio paruiſſe tum affirmat. Romanos autem Regibus exactis vsque ad ſeptingenteſimum annum ſub ſtatu populari & ciuili, qui *politia* Græce dicitur, imperium ſuum propagaſſe, quoad Caius Cæſar qui Dictaturam perpetuam ſuſcepit Republica oppreſſa, & in poteſtatem ſuam redacta, reuera principem egit, licet nomen Reip. antiquari noluerit: a quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducenti paulo minus anni interceſſerunt, quibus Romanum imperium vnius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde atque in regno fieri ſolitum eſt: hoc tantum intereſt, quod regio nomine principes abſtinuerunt, Imperatores ſe dici contenti, quo nomine temporarii duces Rom. populi cenſebantur, nempe annua poteſtate creati. Eo autem ſpatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuiſſe dicit, ſuoque tempore eam hominum expectationem fuiſſe, vt porro progreſſura videretur, blandiente magis magisque in dies rerum ſucceſſu.

Termini imperii Rom. Appianus æqualis Hadriani principis fuit.

Imperium Romanum ad monarchiam deuenit.

Principes Romani regio nomine abſtinuerunt.

ceſſit: καὶ ἔστιν ἤδη ἡ ἀρχὴ μέχρι νῦν ἐφ᾽ ἑνὶ ἄρχοντι, οὓς βασιλέας μὲν οὐ λέγουσιν, ὡς ἐγώ γε νομίζω, τὸν ὅρκον αἰδούμενοι τὸν πάλαι: αὐτοκράτορας δὲ ὀνομάζουσιν, ὃ καὶ τῶν προσκαίρων στρατηγῶν ὄνομα ἦν, εἰσὶ δὲ ἔργα τὰ πάντα βασιλεῖς. καὶ ἔστι καὶ τοῖσδε τοῖς αὐτοκράτορσιν ἐς τὸν παρόντα χρόνον ἐγγυτάτω διακοσίων ἐτῶν ἄλλων. ἐν οἷς ἥτε πόλις μάλιστα κατεκοσμήθη, καὶ ἡ πρόσοδος ἐπὶ πλεῖστον ηὐξήθη, καὶ πάντα ἐν εἰρήνῃ μακρᾷ καὶ εὐσταθῇ προῆλθεν εἰς εὐδαιμονίαν ἀσφαλῆ. Eam tamen Romanis mentem fuiſſe, vt nominis ſui famam propagare inter Barbaros magis, quam terminos prorogare imperii ſui cuperent, vidiſſeque ſe nonnullarum gentium legatos ad Imperatorem cum poteſtate miſſos, vt gentem ſuam quisque Rom. imperio dederent, nec tamen admiſſos, quod Rom. Imperator ſua intereſſe non arbitraretur feris & inopibus imperare populis; nam & eorum qui imperio parerent aliquos plus incommodi quam commodi afferre: ſed quos derelinquere atque abiicere pudet, in eos etiam de ſuo erogant: καὶ τῶν ὑπηκόων ἐνίοις προσαναλίσκουσιν, αἰδούμενοι καίπερ ἐπιζημίους ὄντας. Plurimi etiam eorum qui dicto Romanis audientes non eſſent, Reges tamen & principes a Romanis petere ſolitos & accipere. Magnitudinem vero Perſarum imperii percenſens, quod ex Aſſyriorum, Medorum, Perſarumque regnis coaluit, nequaquam cum dimidio imperii Rom. comparari iure poſſe contendit. Nam imperium Alexandri (quod celerius aleæ iactu, vel fulgetræ potius emicantis, in modum inuſitatum, & in gradum nulli alii imitabilem euaſit) in membra diſtractum eſt mortuo ſtatim Alexandro. Suis vero regibus ſolis, id eſt, Ægypti, ſcribit peditum equitumque & apparatus terreſtris ac maritimi ingentes copias fuiſſe, & Ægyptiorum talentum quatuor & ſeptuaginta millia in theſauris condita. Sic enim in exemplari Latino ſcriptum eſt, quod circumfertur: quare verba ipſius Appiani adſcribenda cenſui: ἐπεὶ δὲ ἀλεξάνδρου μεγέθει τε καὶ πλήθει καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ταχυεργίᾳ διαλάμψασα ἡ ἀρχὴ, καὶ ὀλίγου δεῖν εἰς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθοῦσα, διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ χρόνου προσεοικυῖα ἀστραπῇ λαμπρᾷ, ἤγε καὶ διαλυθείσης εἰς πολλὰς σατραπείας ἐπιπλεῖστον ἐξέλαμπε τὰ μέρη. Deinde enumeratis copiis ad vſum belli terreſtris, quas ducenta millia peditum fuiſſe dicit, & quadraginta equitum, elephantos bellatores trecentos, currus præliares ad duo millia, armorum

ad ſupplementum trecenta millia, ad bella autem naualia, nauigia actuaria aliaque minora duo millia, triremes ab hemioliis ad quinqueremes mille & quingenta, & alia ad nauigationes amœnas, & voluptatis gratia comparatas, & ad oſtentationem octingenta, ad extremum ita ſubdit: χρήματα δὲ ἐν τοῖς θησαυροῖς τέσσαρες καὶ ἑβδομήκοντα μυριάδες ταλάντων αἰγυπτίων. ἐς γὰρ δὴ τοσοῦτο παρασκευῆς τε καὶ στρατιᾶς, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν φαίνεται προαγαγών τε καὶ καταλιπὼν ὁ δεύτερος αἰγύπτου βασιλεὺς μετ' ἀλέξανδρον, ἐς καὶ πορίσαι δυνατώτατος ἦν βασιλέων καὶ δαπανῆσαι λαμπρότατος, καὶ κατασκευάσαι μεγαλουργότατος. *In numerato vero in theſauris erant quatuor & ſeptuaginta myriades talentorum Ægyptiorum, tantum enim apparatum, ac tam amplas opes fuiſſe, ex actis commentariis apparet ſecundi ab Alexandro regis, qui & ad annuos reditus potentiſſimus, & ad ſumptus ſplendidiſſimus, & ad opera facienda magnificentiſſimus omnium regum fuit.* Hactenus Appianus. Quatuor & ſeptuaginta myriades Romano ſermone ſeptingenta & quadraginta millia dicuntur. Quod ſi emendate legitur, talentum Ægyptium minimum fuiſſe intelligere debemus ex iis quæ infra commemorabimus, Reditus vero imperii Rom. nec dicere quiſquam (vt opinor) nec animi certa coniectura aſſequi poteſt, nec aliquis ſcriptorum aliquid de ea re tradidit, quod magnopere memorandum ſit. Sed nec ſemper eadem ratio fuit, ſed alia atque alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re commentari quenquam iuuat, primum hoc ſcire oportet, ærarium Rom. ex vectigalibus & tributis conſtitutum fuiſſe quomodo & hodie noſtrum. Vectigalia trium generum fuerunt: *ex agrorum cultu, ex mercium traiectu, & ex paſcuis.* Primum *decima*, alterum *portorium*, tertium *ſcriptura* appellabatur: & præter hæc *ſalarium*. Cicero *de imperio Cn. Pompeii: Nam in ceteris rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Nam cum hoſtium copiæ non longe abſunt, etiamſi irruptio nulla facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. Ita neque ex portu, neque ex decimis, neque ex ſcriptura, vectigal conſeruari poteſt. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos qui vectigalia vobis penſitant, aut eos qui exercent atque exigunt, cum duo*

Ærarium Romanum ex tribus generibus reditus conſtitutum.

duo Reges cum maximis copiis prope adſint? cum vna excurſio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre poſſit? cum publicani familias quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus atque cuſtodiis magno periculo ſe habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorum Rex tertius inſtituit, vt autores ſunt Liuius & Plinius. Sed ſalarium vectigal Liuius in Cenſura commentus eſt, ob id *Salinator* poſtea dictus, vt autor eſt Liuius *libro vndetrigeſimo.* Tributa autem pro modo cenſus cuiusque conferebantur: cuius rei tenuia documenta apud ſcriptores reperiuntur, „quantum equidem meminerim. Liuius libro IX. de bello Macedonico, de Cenſura Catoniana loquens: In cenſibus quoque „accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. „Ornamenta, & veſtem muliebrem, & vehicula quæ pluris quam „quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre viatores iuſſit. „Item mancipia minora annis XX. quæ poſt proximum lu„ſtrum X. millibus æris aut eo pluris veniſſent, vti ea quoque de„cies pluris quam quanti eſſent æſtimarentur, & his rebus o„mnibus terni in millia æris attribuerentur. Attribuerentur hoc loco ſignificat tributi nomine ſtatuerentur. Ergo Cato deterrere volens homines a luxu, pluris decies delicatam veſtem & venuſta mancipia, quam quanti vendi poſſent, æſtimauit, & in æris ſingula millia ternos aſſes tributi conſtituit. Tacitus *libro* „*XIV.* Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam „publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia „omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium „daret: ſed impetum eius multum prius laudata magnitudine „animi attinuere Senatores, diſſolutionem imperii docendo, ſi „fructus quibus Respub. ſuſtineretur, diminuerentur, quippe „ſublatis portoriis, ſequens vt tributorum abolitio expoſtula„retur; temperandas plane publicanorum cupidines, ne per „tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidi„am verterent. Ergo edixit princeps, vt leges cuiusque publi„ci occultæ ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones „non vltra annum reſumerent: Romæ Prætor, per prouincias „qui pro Prætore aut Conſule eſſent, iura aduerſus publicanos „extra ordinem redderent: militibus immunitas ſeruaretur, ni„ſi

Salinator vnde dictus.

Tributum Romæ pro modo cenſus conferebatur.

Attribuere.

Digitized by Google

„ſi in iis quæ veno exercerent : aliaque admodum æqua : quæ „breui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt : manet tamen abolitio „quadrageſimæ quinquageſimæque, & quæ alia exactionibus il„licitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud trans„marinas prouincias frumenti ſubuectio : & ne cenſibus nego„ciatorum naues adſcriberentur, tributumque pro illis pende„rent, conſtitutum. Nonnihil etiam de hoc dicitur in l. For„ma, in titulo de cenſibus, in Pandectis. Strabo *de Brittania* loquens *libro IV.* quam vectigalem ſub Auguſto factam fuiſſe dicit: *τέλη τε ὅυτως ὑπομένουσι βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων.* Vectigalia etiam ſic tolerant grauia ea„rum rerum quæ in Galliam importantur, aut quæ inde expor„tantur. Et rurſus : Ita nullo iam præſidio ad inſulæ cuſto„diam opus eſt ; non enim vna plus legione opus eſt ad exi„genda ab eis tributa. Conſtituta autem erat omnis impenſæ „ratio exercitui pro modo tributorum : alioqui minui neceſſe „erat vectigalia, ſi tributa inſuper imperarentur. Quod ſi vis „inferretur, periculum eſſet ne ad defectionem ſolicitarentur. Sic enim illa Strabonis vertenda mihi verba viſa ſunt : *εἰς ἴσον γὰρ καθίςατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ ςρατείᾳ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν, ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένης.* Age citanda vna autoritas inſignis ad coniecturam faciendam in vniuerſas opes Romani imperii ; ea erit ex eodem autore *libro XVII.* quo in loco Strabo oſtendere volens magnitudinem redituum eius prouinciæ, ita inquit : *τῆς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἐν τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πατρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων δισχιλίων πεντακοσίων. ὅπου οὖν ὁ κάκιςα καὶ ῥαθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύετο, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμενα, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμπορειῶν καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων ἐπὶ τοσοῦτον ;* Ægypti autem (inquit Strabo) redi„tus, Cicero quadam in oratione eleganter explicans, Auletæ patri Cleopatræ dicit talenta duodecies millena & quingena quot„annis ex Ægypto obueniſſe. Quare ſi is Rex, qui & diſſolutiſ„ſime & nequiſſime regnum adminiſtrauit, tantum annuæ ob„uentionis habuit ex Ægypto, quid nunc exiſtimare conuenit, „quan-

Ægypti reditus.

Digitized by Google

„quantique æſtimare reditum eiusdem prouinciæ tanta proui-„dentia adminiſtratæ, præſertim Indicis negociationibus & Tro-„glodyticis vsqueadeo adauctis? Deinde hæc addit: Siquidem „ſuperiore tempore ne viginti quidem nauigia Arabicum ſinum „penetrare auſa ſunt, vt proras quidem nauium extra anguſtias illas exererent: at nunc & claſſes ingentes ad Indiam vsque ve-„la faciunt, & ad extrema Æthiopiæ, ex quibus merces precioſiſ-„ſimæ importantur, & inde rurſus in alia loca transmittuntur. „Ita duplex inde vectigal cogitur, mercibus ſcilicet importandis „& exportandis. Atqui eorum quæ magno veneunt, magnum quoque vectigal eſt: ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσαγωγικά, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων, βαρέα καὶ τὰ τέλη. *Adde etiam*, inquit, *quod Alexandria ſupradictarum mercium vnum eſt receptaculum, ita vt ſola plerumque eiusmodi merces venditet, & exteris ſuppeditet;* καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει, μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ ſint eiusmodi merces, ignorare nemo poteſt qui legem vltimam legerit tituli de publicanis *in Pandectis:* propter quas inſtitutum eſt vectigal Rubri maris, vt apud Plinium legimus. Ptolemæus pater Cleopatræ fuit vltimæ Ægypti reginæ, qui omnibus flagitiis iniquinatus, etiam tibicinum artem exercuit, ob quam cognomentum *auletæ*, id eſt tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinoroſam vitam ab Alexandrinis exactus, a Gabinio duce Romano, qui tum Syriam obtinebat, reductus eſt: quo nomine Gabinio lis decem millibus talentum æſtimata eſt accuſante Memmio, vt *ex oratione Ciceronis pro Rabyrio Poſthumo* in præcedentibus diximus. Pœnæ tamen capitali ereptum eum ſignificat Valerius *libro VIII. in principio.* Cæterum in qua oratione Cicero hoc dixerit, quod Ptolemæus *duodecies millena & quingena talenta* ex Ægypto quotannis percipiebat, neſcio, niſi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato, vel in ea oratione quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infenſiſſimus, poſtea reconciliatum ſe dicit, his verbis: *Mihi hæc Caii Memmi cauſa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ. Neque vero me pœnitet mortales inimicitias habere.* Verum duodecim millia & quingenta talenta Attica (Attica enim hic intelligo, vt

Auletes.

Digitized by Google

ex ſuperius de hoc a me dictis apparet, non Ægyptia, quæ quadrante Atticis maiora ſunt) ſeptuagiesquinquies centena millia aureorum noſtrorum valent: quibus ſi augmentum addas ex Strabonis ſententia, fortaſſe centies centenis millibus reditum annuum Ægypti iure æſtimare poteris. Sed operæprecium facturus mihi viſus ſum, ſi rationem adminiſtrandæ eius prouinciæ ſub Auguſto & Tyberio proſequerer ex eodem autore. *De Actiaco* enim *bello* loquens ab Auguſto confecto, & Antonio & Cleopatra captis, Ægyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam, his verbis: ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστὶ, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. *Nunc autem prouincia eſt tributa pendens memorabilia, a viris eiuſmodi adminiſtrata, qui ſibi temperare nouerunt, quique ſemper rectores ad eam cum poteſtate mittuntur. Qui vero recturus mittitur, is vicem Regis obtinet, ſub*

Dicæodotes. *eoque eſt is qui Dicæodotes dicitur, id eſt iura reddens, in cuius poteſtate*
Idios logos, priuata ratio. *fere ſunt iudicia. Eſt & alius magiſtratus qui idios loges, id eſt priuata ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adeſpota Græce dicuntur,*
Adeſpota, & res adeſpotatæ. *id eſt aſſertorem non habentes, vel nullius dominio mancipatæ, & omnino earum rerum quæ in Cæſarem recidunt. Horum velut aſſeclæ ſunt liberti Cæſaris & diſpenſatores, quibus maiora minoraque negocia permittuntur.* His verbis procurator priuatæ rationis dicitur, qui ea
Priuata ratio. perſequitur quæ fiſco obueniunt, non quæ ærario & populo, vel priuato principis patrimonio. Ex quo patet proprie eſſe hoc verbum vſurpatum in lege *Procurator, in titulo De edendo, in Codice Iuſtiniani*: licet aliter Accurſius opinatus ſit. Adeſpota
Adeſpota. autem appellat quæ etiam *Hermæa* dici poſſent, vulgo *Albana Spauaque* dicuntur. Deinde idem autor enumeratis copiis militaribus, quæ ad eam prouinciam tuendam ſtatutæ ſunt: τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, ὅ τε ἐξηγητής ἐστι κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τέταρτος δὲ

ὁ νυ-

ὁ νυκτερινὸς ϛρατηγός. Inter municipales autem magiſtratus eſt qui *Exegetes* dicitur, quaſi ſacrorum interpres, vel augur in vrbe purpuram geſtans, & aliis honoribus prouincialibus inſignis, earum rerum procurationem habens, quæ ciuitati conducunt. Eſt etiam qui *hypomnematographus*, id eſt a commentariis dicitur, & qui iudicibus præeſt, ob id *archidicaſtes* appellatus, & *quartus Prætor nocturnus*. Cicero *pro imperio Cn. Pompeii de vectigalibus Romanis* ita inquit: *Nam cæterarum prouinciarum vectigalia Quirites tanta ſunt, vt his ad ipſas prouincias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opima & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.* Plinius autor *lib. triceſimotertio* poſt Perſen Regem Macedoniæ deuictum, & gazam eius in ærarium illatam, populum Rom. tributa pendere deſiiſſe. Quæ tamen poſtea reſtituta eſſe ex eo coniicio, quod Cicero *in ſecunda Philippica* dixit: *Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis, petebatur? funeſtæ quidem illius pecuniæ, ſed tamen ſi iis quorum erat, non redderetur, quæ nos a tributis poſſit vindicare.* Vbi patebat, legendum puto. Non omittendum & id quod idem Strabo *libro ſexto* tradidit, Romanos initio plurimam Africæ & Aſiæ partem Regibus ſibi ſubditis commiſiſſe, quos propter amicitiam & ſocietatem regnare permiſerunt. Poſtmodum autem vel defectione Regum, & violatis fœderibus, vel ſtirpium regiarum interitu omnia ferme in prouinciarum formam redacta eſſe. Sic Attalicum regnum, ſic Syrium, ſic Paphlagonum & Cappadocum & Ægyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos perueniſſe: adeo vt Tyberii tempore cuncta intra Phaſin & Euphratem, præter quoſdam Arabas, Romano tenerentur imperio, vel a Regibus a Romanis impoſitis. Armenii vero, & Albani Colchis ſuperiores, & Iberi, ſola ducum præſentia in officio continebantur. Sed cum Romanos viderent variis negociis aut bellis implicitos, ſtatim ad res nouas ſolicitari gentes efferatæ ſolebant, ſicut & eæ gentes quæ trans Iſtrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Ioſepus autem *in ſecundo de bello Iudaico*, Agrippam ad Hieroſolymitanos orationem luculentam habuiſſe commemorat, & de potentia & opibus Rom. imperii magnifice dis-

Exegetes.

Hypomnematographus.

Archidicaſtes.

Quonam modo regna in prouincias redacta ſint.

diſſeruiſſe ad deterrendos Iudæos ne ad rebellionem ſpectarent. In ea autem oratione circa medium fere ita eum loquentem inducit: *Nam tertiam partem orbis terrarum, cuius ne nationes quidem numerare promptum eſt, ab Atlantico mari & columnis Herculis vſque ad mare Rubrum ſitas, totam armis Romani ſubegerunt. Et præter annuas frumentationes quibus Romanam plebem octonis menſibus alunt, alia quoque tributa pendunt. Et quidem apud illos vna tantum legio comparatur: quanquam quid opus eſt exemplis longe petitis potentiam Romanam enarrare, cum eam poſſitis de vicina vobis Ægypto optime æſtimare? Hæc enim cum ad Aethiopas vſque porrigatur, opulentamque Arabiam, conterminaque ſit Indiæ, ac ſeptingenties & quinquagies centena millia incolarum habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obſequentiſſime penſitans* (quorum magnitudinem æſtimare de cenſu ſingulorum capitum licet) *Romano parere imperio non grauatur, tam-*

Alexandria

etſi quantum ſtimulum defectionis habens Alexandriam vrbem, cum multitudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine & ambitu non imparem? vt quæ longitudine ſtadia triginta, latitudine decem habeat, tributorum vero multo amplius in ſingulos menſes penſitet, quam vos in annos ſingulos conferatis, & eo amplius Rom. populo quaternum menſium frumentum ſuppeditet: duæ autem legiones ciuitati inſidentes, profundam Aegyptum cum illa Macedonum nobilitate frenant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Ioſepo dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legionibus eo tempore Germania obtinebatur, vt inibi Ioſepus in perſona Agrippæ diſſerit. Quod eo pertinet, quod ſuperiore libro de legionibus ab Auguſto delectis, & per orbem collocatis diximus.

Hiſpania opibus abundans.

Turdetania eadem & Bætica.

Opimos autem fuiſſe reditus Hiſpaniæ, ex eo coniicere datur, quod de opulentia eius prouinciæ ſcribitur, præſertim Turdetaniæ, quæ & Bætica dicitur. Strabo *libro III.* miranda de fertilitate eius narrans, quodam loco ita inquit: *Quorum vero ſupradicta regio tot bona ſuppeditet, maxime tamen admiratione digna eſt ob metallorum copiam, quibus vniuerſa Hiſpaniæ regio ſcatet: non vbique ipſa frugibus exuberans, & præſertim vbi metallis copioſa eſt. Rarum eſt regionem inuenire vtraque re vberem: rarius etiam illud, eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At vero Turdetania & finitima ei regio rationem nullam commendandi ſui eo nomine remit-*

tit

ut ſcribere de ea re volentibus: vsqueadeo numeros omnes laudis in metallis impleuit, nihil vt ea abſit quod quidem memoratu dignum ſit. Neque enim aurum, neque argentum, neque æs, neque ferrum alibi terrarum aut tantum, aut tam eximium naſci adhuc compertum eſt, quam in Turdetania naſcitur, ἡ δὲ τυρδιτανία καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τήνδε τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις, οὔτε γὰρ χρυσὸς, οὐδ᾽ ἄργυρος οὐδὲ χαλκὸς οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος οὐδ᾽ οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασται γεννώμενος μέχρι νῦν. *Ac ne aurum quidem ſolum eff.ditur, ſed etiam trahitur, deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream arenam: quæ etiam multis in locis aquarum indigentibus reperitur, ſed in his non apparet. In iis autem locis quæ fluminibus alluuntur, auri pſegma, id eſt ſcobs aurea reſplendeſcit.* Idem: *Inter auri ramenta repertas aliquando fuiſſe aiunt ſelibrales glebulas, quas palas appellant, quæ perquam modicæ purgationis indigerent,* ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσοῦ φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Idem *paulo inferius: Polybius autem argentifodinas commemorans quæ ſunt circa Carthaginem nouam, ab Vrbe XX. ferme ſtadiis diſtantes, quatuor decurias operantium hominum fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos vicenaquina drachmarum millia populo Romano referrent.* Nos viginti-quinque millia drachmarum aureis noſtris æſtimare inſtituimus duobus millibus & quingentis, Qua ratione ex Carthaginenſibus metallis argenti Romanus populus noningena duodena millia, & quingenos aureos noſtros qaotannis percipiebat. Sed huius ſummæ, vt arbitror, partem impendia auferebant, etiam ſi vincti foderent. Verba Strabonis hæc ſunt, ὅπου τέτταρας μυρίας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων τότε τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς. Plinius *lib. tertio: Bætica a flumine mediam eam ſecante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit.* Idem *alibi: Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota ferme Hiſpania ſcatet, Bætica etiam minio. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ, Latii ius tribuit, vel iactatum potius, vt referatur ad Latiu ius.* Idem *lib. XXXIII. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt.* Inueniuntur ita maſſæ, necnon in puteis denas excedentes libras. *Palacas* Hi-

Pala.

Memorabiles argentifodinæ.

Palacæ.

 ſpani

ſpani, alii *palacranas*: idem quod minutum eſt, *Ballucem* vocant. Strabo palas dixit appellari maſſulas auri ſelibrales. Plinius palacas, ſed denarum librarum. Ballucæ XIV. vnciæ pro auri libra inferebantur a metallariis ſanctione Principum, vt legimus *in titulo de metallariis libro XI. Codicis.* Græce *Chryſammos* dicitur:

Chryſammos. lingua noſtra vernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluuione riuorum deferuntur, cuiusmodi hodie circa Pyrenen inueniuntur. Nos enim inde vidimus nonnullas ciceris magnitudine, quibus nulla excoctione opus eſſet. Pleræque tamen minutæ ſunt & tenues, vnde nomen ſortitæ ſunt. Quapropter apud Plinium *libro triceſimoquarto* ita lego ex antiquis exemplaribus: In ærariis officinis & ſmegma fit. Iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimque accenſis, ac repente vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Nec me latet Hermolaum pala legere ex Strabone. Nam Strabo palas appellauit maſſulas auri ſemiſſales. Plinius *paleas* appellat non glebulas, ſed ramentulas palearum formam habentes: quod non magnopere mirum eſt Hermolaum in tranſcurſu non animaduertiſſe. Idem Plinius *lib. triceſimotertio de argenti metallis* loquens: *Mirum* (inquit) *adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes, ex quibus Bebelo appellatur hodie qui CCC. pondo Annibali ſumminiſtrauit in dies, ad mille quingentos paſſus cauato iam monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum menſura.* Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant, quæ terna millia coronatorum valent. Quare hoc dictum Plinii conuenit cum ſuperiore Strabonis loco vt ſuſpicer Plinium de Carthaginenſibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hiſpania erant, finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit, quo autore Strabo vſus eſt. Rurſus Strabo, φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρκον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια, ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν ὅτι καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐποροῦντες. Ait autem Poſidonius Marcum Marcellum exegiſſe tributum ex Celtiberia ad talenta ſexcenta. Ex quo coniecturam facere eſt Celtibe-

Plin. locus.

Palea.

Putei ab Annibale inchoati.

Trecena pondo Romana.

Mira auaritia. Memorabilis reditus metallorum.

tiberorum gentem numeroſiſſimam fuiſſe, & pecunia abundantem, tametſi regionem ieiunam incolerent. Plinius *lib. XXXIII. de metallis Hiſpaniæ* loquens: *Vicena* (inquit) *millia pondo auri ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Galleciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Aſturia gignat: neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas.* Vicena millia pondo Romana, tricena minimum noſtra valent. Ingentia ſunt hæc teſtimonia de opulentia Hiſpaniæ, quibus accedit & tertium Trogi Pompeii, vt *ex breuiario quarto & quadrageſimo Iuſtini* nouimus. Strabo autem de tempore ſuo loquens ita inquit *in mentione metallorum argenti* quæ ſunt ad Carthaginem novam: ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. *Sunt autem & nunc argentifodinæ, non tamen publicæ, nec illic, nec alibi, ſed priuatorum: auri autem metalla pleraque ſunt publica.* Hactenus de *Metalla*
Hiſpania: cuius etiam Galliam æmulam aurifera vi fuiſſe, eo- *auri quon-*
dem autore comprobabimus, quippe *lib. III. de Turdetaniæ*, id eſt *dam in Gallia,*
Bæticæ, *metallis* loquens, ita ſubdit, ἀξιοῦσι δὲ Γαλάται τὰ παρ' ἑαυτοῖς *Strabonis*
εἶναι κρείττω μέταλλα ἐν τῷ κιμμενίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῇ κείμενα τῇ Πυρήνῃ, τὰ *locus.*
μέντοι πλεῖον τ' ἐντεῦθεν εὐδοκιμεῖ. *Galli vero meliora eſſe ſua cenſent, quæ in Cimerio monte ſita ſunt, & quæ Pyrenæ ipſi ſubiacent, illinc tamen aurum magis probatur quam Gallicum.* Vbi puto non *Cimerio* ſed *Cemmeno* legendum. Cemmeni enim montes (κιμμένον ὄρος *Cemmeni.* apud Strabonem *lib. IV.*) Aquitaniam a Celtis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam vel Cebennam potius montem ponit. Huius pars hodie *Tarara* vocitatur. Rurſus idem Strabo *lib. IV.* *Tarara.*
de Narbonenſi littore loquens, & ſinu qui Gallicus illic dicitur, ἔχουσι δὲ Τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστὶ χρυσεῖα σπουδαιότατα πάντων, ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χειροπλήθεις χρυσίου πλάκες, ἔσθ' ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι, τὸ δὲ λοιπὸν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὐταὶ κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι. *Tarbelli*, inquit, *eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt omnium præſtantiſſimæ. In ſpecubus enim leuiter effoſſis inueniuntur auricruſtæ quæ manum implere poſſint, interdum modico purgamento indigentes, reliquum autem aurum ramenta ſunt & glebulæ, modicam & ipſæ operam poſcentes. Interior autem regio & montana melius ſolum habet, nam ad Pyrenen*

Digitized by Google

renen conuenarum eſt ciuitas, qui eo ad incolendum conuenerunt, vbi oppidum Lugdunus. Hallucinatus eo loco interpres, qui locum ita vertit: *nam ad Pyrenen Conuenarum Synclydo eſt, vbi oppidum Lugdunum,* quaſi συγκλύδων, id eſt Synclydo, nomen eſſet oppidi, cum genitiuus ſit pluralis, conuenarum ſignificans. *Synclides* enim collectitii alicuius loci habitatores dicuntur, vt Latine conuenæ. πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ἐστὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδουνον. Plinius *de Aquitania* loquens: *Mox in oppidum* (inquit) *contributi conuenæ.* Lugduni autem oppidi in ea regione non meminit. Strabo: *Tectoſages Pyreneis propinqui ſunt montibus, paulum etiam aquilonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes auro multo præditam.* ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τῆς προσαρκτίου πλευρᾶς τῶν κεμμένων πολυχρυσόν τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autem theſauros ab Imperatore Romano Scipione repertos in vrbe Toloſſa & ablatos ait: a quibus *aurum Toloſſanum* apud ſcriptores decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit, vt autor eſt Gellius. τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γενέσθαι φασὶ, τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δὲ ἐν λίμναις ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ᾽ ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον. *Poſidonius* (inquit Strabo) *veriſimiliter tradit pecunias Toloſſæ repertas ad quindecim talentum millia, quarum partem in fanis, partem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumque infectum atque rude.* Et rurſus *paulo inferius: Vt autem inquit Poſidonius, & alii complures, regio ipſa auro alioquin abundans, & homines habens ſuperſtitioni addictos, & ad parſimoniam in victu aſſuetos, multis in locis Celticæ Galliæ theſauros habuit, maxime vero lacus eis ſacroſanctos a prædonum direptionibus theſauros praſtabant in quos ideo auri argentique pondera demiſerant. Romani vero quum vi & armis loca ea obtinuiſſent, auctioni lacus eos publice ſubiecerunt: emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerunt.* μάλιστα δ᾽ αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ, καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem autor eſt Luerium Aruernum patrem Bititi (qui Bititus cum Maximo Æmiliano & Domitio Ænobarbo ducentorum millium hominum exercitu conflixit) tantis deliciis diuitiiſque circumfluxiſſe, vt aliquando

Lugdunus.

Conuenæ.

Synclydes.

Aurum Toloſſanum.

Luerius Aruernus.

do oſtendendarum opum gratia curru vectus per campum ingrederetur nummos aureos argenteosque huc atque illuc ſpargens: quibus colligendis amici & comites occupati ſequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέγεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Toloſſani meminit Gellius *libro tertio*, & Cicero *de natura Deorum libro tertio*, ob cuius raptum quæſtionem habitam eſſe dicit. Trogus *lib. triceſimoſecundo* Cepionem appellat eum Imperatorem qui aurum Toloſſanum abſtulit, quod ſacrilegium ei & exercitui eius excidii cauſam fuiſſe tradit. *Auri autem* (inquit) *fuere centum & decem millia pondo, argenti quinquiesdecies centena millia.* Hæc ſumma vix dicere auſim quanti æſtimanda ſit. Auri ſingula pondo minoris æſtimari centum aureis ſolatis non poſſunt, etiam vt undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud Toloſſanum centies & decies centenis millibus aureorum valuit, quod ſi obryzum fuerit, id eſt centenis & duodenis ſolatis in libras æſtimabile, centies vicies ter centenis & viginti millibus valuit. Quod autem ad argentum pertinet, Trogum exiſtimarim non quinquiesdecies centena millia pondo ſcripſiſſe, quæ ſumma quinquagies millies mille aureos valet, ſed quindecies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æſtimantur a nobis, id eſt centies & quinquagies centenis millibus. Quod ſi quis Trogum quinquies decies ſcripſiſſe malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Suetonium *in Auguſto* quaterdecies millies pro bis ſepties, id eſt quatuordecies. Cicero etiam ſic vſus eſt. Strabo *ex Poſidonio* quindecim millibus talentum argenti æſtimaſſe aurum argentumque ſimul videtur; quæ ſumma minor eſt minima prædictarum, id eſt nonagies centena millia aureorum. Apud Ioſephum *libro ſupradicto* Agrippa magnifice de Galliarum ſitu, & felicitate Gallorum domeſtica diſſerit, quos omne genus bonis apud ſe ſcatentibus totum pene orbem irrigare, mirifico præconio vociferatur, & nihilo ſecius ſub mille & ducentis militibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, vt qui octoginta

Cepio.

Quinquiesdecies, & quaterdecies.

Felicitas Galliarum.

Digitized by Google

annis pro libertate dimicaſſent, ſed animi deſtinatione in obſequium eius gentis fixa, cuius & virtutem experti fuiſſent, & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura ſunt, vt opinor, præſertim apud eos (vt dixi) qui omnia & præterita & futura præſentis temporis modulis metiuntur, vnum etiam addam ex eodem Strabone, qui *de Bætica* loquens, πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς, inquit, πρότερον, νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν, καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους, ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. *Multa autem veſtis antea inde veniebat: nunc autem lanæ magis quam a Coraxis, pulchritudine eximia, ſiquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admiſſuram.* *Coraxi* autem populi ſunt Colchorum Stephano *de vrbibus*. Talentum ſexcentis aureis æſtimamus, tanti autem venditari arietes potuerunt apud eos qui aſinos admiſſarios, vel etiam aſinas ad fœturam, id eſt ad mularum partus, XL. ſeſtertiis emerent, vt ſupra *ex Varrone & Plinio* didicimus. Verumenimuero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hiſpania, & in Gallia, hodie neutrobi eſſe dictitantur, quæ quidem commemorari digna ſint. Nam & Strabo ſuo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum & aliis in locis conſumpta fuiſſe auri metalla autor eſt *lib. XIII.* Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argentoque interſtinctos, ex quibus aurum argentumque elicitur, hos metallarii pro experimento dederant, qualis autem ſubeſſet vena, nondum compertum erat. Is ager in ditione eſt Michaelis Bodeti antiſtitis Lingonenſis, viri cum ſingulari ac multiplici eruditione præditi, tum vero ad priſcam normam continentiæ Pontificiæ exacti, cuius auſpiciis metallarii opifices ſpecimina ſupradicta auri argentique metallorum ediderunt. Poſtremo idem Strabo *lib. XIV.* circa finem, *Polybius*, inquit, *autor eſt, tempore ſuo circa Aquileiam, & præſertim in Tauriſcis Noricis inuentam eſſe aurifodinam ſic natura commodam, vt cum quis in duos pedes terræ ſuperficiem detraxiſſet, ſtatim aurum foſſititium inueniretur. Effoſſionem autem non infra quindecimum pedem proceſſiſſe. Fuiſſe autem aurum illud partim purum magnitudine fabæ aut lupini octaua tantum parte decocta, partim pluſcula indiguiſſe excoctione, alioquin valde vtile. Verum cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpiſſent, continuo* intra

Arietes talentares in Bætica.

Auri metalla exhauſta hoc tempore.

Michael Bodetus.

intra duos menſes aurum per totam Italiam tertia parte precii vilius eſſe cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertiſſent, eiectis adiutoribus operis, ſoli aurum promercale expoſuerunt. Nunc autem (inquit) *omnia auri metalla in Romanorum poteſtate ſunt*, συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ᾽ ὅλην τὴν Ἰταλίαν αἰσθομένους δὲ τοὺς Ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζομένους, νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eo pertinet quod ſupra de auri ad argentum analogia dictum eſt, quæ varia olim fuiſſe deprehenditur. Pollux decuplicem poſuit. Ex Plinio Romæ primum dimidio etiam maiorem fuiſſe docuimus. Rurſus Tranquillo autore Cæſar Dictator aurum in libras ternis millibus nummum venundedit: quæ ratio ſubduplex eſt eius quam Plinius poſuit, quæ eſt eiusmodi, vt aurum quindecies argento repenſile fuerit, ſi tamen locus emendate nunc legitur, quod vix mihi perſuadeo, vt alibi dictum eſt. Herodotus non modo aurum, ſed etiam pſegma aureum tredecies tanto argenti æſtimabile poſuit, cum tamen denæ quaternæ vnciæ pſegmatis vel chryſammi ſanctioni principali pro ſingulis auri libris cedant, vt diximus. Qua ratione ſeptima fere parte pſegma auro obryzo vilius fuiſſe conuincitur. Sic Herodoti æſtimatio proxime ad Plinianam accedit. Porro ex Tacito docuimus aureos ſingulos Romanos nummis valuiſſe centenis, id eſt quinque & viginti drachmis. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio valuit, didrachmi enim erant aurei, vt alibi dictum eſt. Noſtri autem temporis æſtimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex verbis Strabonis, interdum propter auri copiam ex metallis exiſtentem, auri pretium diminutum etiam tertia parte, ſic fit vt Pliniana æſtimatio ad Pollucis æſtimationem redeat, hoc eſt quindecuplex ad decuplicem. Noſtri autem plerique opinantur iuſtam auri ad argentum proportionem, decuplicem cenſeri, ſed auri penuria eſſe auctam: id quod ex iam dictis non videtur eſſe verum. In vniuerſum autem oſtendimus varias auri indicaturas, quæ auri etiam pretia euariare faciunt, nec aliud ſtatui (vt arbitror) ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione poteſt. Ad ea

Auri ad argentum analogia.

autem quæ de Gallia diximus, illud etiam addemus, Lugduni Argyrocopium fuiſſe Romani imperii, id quod Strabo *lib. IV.* his verbis perhibuit: *Lugdunum in colle conditum, vb Arar amnis Rhodano immiſcetur, Romano tenetur imperio, ampliori quoque dignitate virorum ſecundum Narbonem florens, quibus vſui magno eſt emporium. Ibi quoque Romani duces aureum nomiſma argenteumque ſignant.* καὶ τὸ νόμισμα χαράττουσιν ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam ſignandæ pecuniæ officina Apolloniæ in Epiro. Cicero *ad Cn. Plan. lib. XIII. Epiſt. Cum ſignaretur argentum Apolloniæ, non poſſum dicere eum præfuiſſe, neque poſſum negare eum affuiſſe.* Lugduni autem templum communi vniuerſæ Galliæ impenſa extructum eſt, & Cæſari Auguſto conſecratum ea parte ante vrbem vbi amnes confluunt, inibique ara dignitatis eximiæ, gentium ſexaginta titulo inſignis, dicatis ibi totidem gentium ſimulachris. Non omittendum etiam prouinciales olim ſtipendiarios tria genera penſitationum agnouiſſe, *canonem, oblationem, & indictionem*: quæ etiam hodie populares in Gallia agnoſcunt. Hæc tria genera Cicero his verbis complexus eſt *in tertia in Verrem Actione,* autore Aſconio. Sic enim inquit *de Sicilia* loquens: *Quando illa frumentum quod deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus eſſe putaret, non vltro pollicita eſt? quando id quod imperaretur, recuſauit? Age iam percenſeamus immenſas pecuniarum ſummas, & impendia inuſitata, quibus confirmari poſſit id quod ante diximus de reditibus opimis Romani imperii.* Tranquillus *in Caligula: Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commentus nouum balnearum vſum, portentoſiſſima genera ciborum atque cœnarum, vt calidis frigidisque unguentis lauaretur, pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet, conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret: aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem, quin etiam nummos non mediocris ſumma e faſtigio baſilica Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. In extructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quam quod quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaque moles infeſto ac profundo mari, & exciſæ rupes duriſſimæ ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, quum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes, totumque illud Tyberii Cæſaris vicies*

Argyrocopium Lugdunenſe.

Templum memorabilis Lugduni.

Penſitationum tria genera.

Caius princeps inaudita prodigentia in ſamis.

Memorabilis opum immenſarum profligator.

cies ac ſepties millies ſeſtertium non toto vertente anno abſumpſit. Idem *alibi : Nouiſſime contrectanda pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquandiu volutatus eſt. Vicies ſepties millies ſeſtertium*, nomiſmate noſtro ſexagies ſepties millies mille aureos & quingenta præterea millia *valuit*: vel (vt priſco more loquamur) ſexcenties ſeptuagiesquinquies centena millia aureorum. Græci ſex millia ſeptingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priſcum autem eum morem numerandi fuiſſe ex Plinio apparet *libro duodecimo* , vbi *de Arabia felici* loquens : *Minima* , inquit , *computatione millies centena millia ſeſtertium annis omnibus India & Seres , Peninſulaque illa imperio noſtro adimunt ;* non dicit centies millies , mille ſeſtertium , vt nunc vulgo loquimur , ſed millies centena , quod idem eſt. Sic alibi *in ſecundo : Pars noſtra terrarum de qua memoro, ambiente (vt dictum eſt) oceano velut innatans, longiſſime ab ortu & ab occaſu patet, hoc eſt ab India ad Herculis columnas Gadibus ſacratas octuagiesquinquies centena ſeptuagintaocto millia paſſuum, ſicut Artemidoro placet autori.* Hoc *apud Martianum Capellam* totidem verbis legitur : *Longitudo ab ortu ad occaſum, hoc eſt ab ipſius Indiæ extremitate, vsque ad Herculi columnas ſacratas, octuagiesquinquies centena ſeptuaginta octo millia ſunt, ſicut etiam Artemidorus autor aſſerit.* Rurſus idem Plinius *libr. eodem : Vniuerſum autem hunc circuitum Eratoſthenes in omnium quidem literarum ſubtilitate, & in hac vtique præter cæteros ſolers, quem a cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium prodidit, quæ menſura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia paſſuum.* Hæc verba cum ſic legerentur apud Vitruuium *libro primo*, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus , omnis antiquitatis peritiſſimus, tamen more hodierno referenda cenſuit, in iis exemplaribus Vitruuii, quæ egregie alioquin & ſolerter emendata „imprimenda curauit. Sic enim in his legitur : Quæ ducenta „quinquagintaduo millia ſtadiorum fiunt paſſus ſemel & tricies „millies mille & quingenties mille. Huius autem octaua pars, „quam ventus tenere videtur, eſt ter millies mille & noningen„ties triciesſepties mille, & paſſus quingenti ; qui modus lo-

Vicies & ſepties millies ſeſtertium.

Priſcus mos numerandi

Iocundus architectus. Locus Vitruuii reſtitutus.

quendi antiquitatem non reſipit : quare ſic locum potius lego (*ex librorum prius impreſſorum obſeruatione*, licet corruptus ille locus atque etiam mutilatus in eis ſit) quæ fiunt paſſus trecenties „& quindecies centena millia. Huius autem octaua pars quam „ventus tenere videtur, eſt triciesnouies centena trigintaſeptem „millia, & quingenti paſſus. Hac lectione & vetuſta formula reſtituitur , & numerus ad paſſum conuenit. Apocalypſeos

Apocalyp. locus.

„*cap. IX.* Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in ho„ram & diem & menſem & annum, vt occiderent tertiam par„tem hominum : & numerus equeſtris exercitus vicies millies „dena millia ; *δύο μυριάδες μυριάδων*, ſic Latine & priſco more verti debuit, *Bis millies centena millia.* Hæc enim verba, millies centena millia, myriadum myriada ſignificant : vltra quem numerum Græci vocabulum non habent. Noſtrates id centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in ſeſe multiplicatum. Ergo bis millies centena millia, duas myriadas myriadum ſignificant : & ter millies, tres myriadas, & deinceps vsque ad decies millies centena millia, hoc eſt denas myriadum myriadas, quod vno verbo noſtrates abaci ſtudioſi *Milliartum* appellant, quaſi millionum millionem. Romani igitur per centenarios millenariorum numerant, non per millenarios millenariorum, vt Græci per chiliadas chiliadum aut myriadum , quia apud priſcos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verum apud Plinium *libro eodem*, vbi legitur in codicibus poſt Hermolai emendationes impreſſis, *trigesiesquater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia paſſuum, centena* verbum ſubaudiendum eſt, vt recte admonuit Hermolaus : quomodo & *paulo poſt* : *Quæ menſura vniuerſa ab eo mari efficit octuagiesquinquies ſeptuaginta octo millia.* Superius enim centena additum eſt à Plinio, quod hic non legitur, ſed ſubintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere poteſt *ex Martiano*, apud quem omnia iisdẽ verbis vt apud Plinium leguntur. Nam cum apud Plinium ita legatur in manuſcriptis & in impreſſis ante Hermolaum, *A Gange amne, oſtioque eius quo ſe in eorum oceanum effundit per Indiam Parthienemque ad Myriandrum vrbem Syriæ in Iſſico ſinu poſitam LII. M. XV.*

Millies centena millia.

Numerandi ratio apud Latinos Græcosque.

Centena verbum in numeris antiquis ſæpe ſupplendum.

pas-

paſſuum decem & nouem: apud Martianum eadem verba leguntur, niſi quod numerus ita effertur, *quinquagies bis quindecim millia.* Ex quo autore Hermolaus Plinium eo capite emendauit. Quapropter coniectura ex hoc loco fieri poteſt ad ea quæ nos ipſi in Plinio mutauimus, vt *millies ſeſtertium, & quingenties*, & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confuſa ſunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile eſt illud quod ſtatim ſequitur *apud Plinium*: *Latitudo autem terræ a Meridiano ſitu ad Septentrionem dimidio fere minor colligitur L IV. mil. L X I I.* Sic enim in manuſcriptis & olim impreſſis legitur, cum Martianus dicat *quinquagies quater centena ſexagintaduo millia*, quem a Plinio hæc & alia ſuperiora tranſcripſiſſe non dubito. Centena autem verbum in his numeris ſubintelligendum relinqui, planum fit ex eodem Martiano, qui *de Europæ longitudine* loquens, ita inquit: *Europæ ſolius menſura octogies bis XCIV.* Plin. *lib. IV. Longitudinem Europæ Artemidorus atque Iſidorus a Tanai ad Gades L X X X I I. X I V. prodiderunt.* Sic enim in antiquis legitur; licet in impreſſis *L X X X I V. millia* legatur. Apud Martianum *octogies bis centena nonagintaquatuor millia* intelligo. Apud Plinium ſic: *Octogies bis centena X I V. mill. paſſuum*; & ſic plerumque & Plinius & Martianus locuti ſunt, & ante eos Cicero; quod eo valet quod ſupra diximus de compendio loquendi per aduerbia antiquis vſitato, vt *centies ſeſtertium* pro *centies centena millia ſeſtertium* omnino intelligi debeat: vt fortaſſe illi numeri *lib. X X X I I I.* Plinii *de ærario Romano* recte reſtituti videantur a nobis ſupra *libro ſecundo.* Macrobius *in primo de Somnio Scipionis* numerandi compendium refugiens, ita inquit: *Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cæleſtis circuli nonagies ſexies centena millia ſtadiorum, & inuenta diametros facile menſuram nobis ipſius quoque ambitus prodit. Hanc enim ſummam quæ diametrum fecit, debes ter multiplicare adiecta parte ſeptima: & ita inuenies totius circuli per quem ſol currit, ambitum, ſtadiorum habere trecenties centena millia, & inſuper centum ſeptuaginta millia. Sed vt ad rem redeam, ſupradictas opes Tyberius Auguſtus princeps non modo parcius & ſordidus, ſed etiam rapax, annis tribus & viginti confiſcauit: Caius autem ſucceſſor intra annum primum imperii exhauſit cum annuis vectigalibus & tributis imperii.*

Digitized by Google

perii. Quapropter idem autor *de Nerone* ita inquit: *Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos, vereque magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caium nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem* (quod vix credibile videatur) *octingenta nummum millia diurna erogauit, abeuntique ſuper ſeſtertium millies contulit; nullam veſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit; nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis.* Hactenis Tranquillus. Tiridates Rex erat Armeniæ, Vologeſis Parthorum Regis frater, in qua regione quum Corbulo præfectus res proſpere Neronis auſpiciis geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus, ad colloquium cum Corbulone venit. In quo colloquio Tiridates (vt inquit Tacitus *lib. XV.*) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit, iturum quippe Romam, laturumque nouum Cæſari decus non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere: & colloquium oſculo finitum. Dein paucis interiectis diebus magna vtrinque ſpecie inde Eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis; in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capiti diadema, imagini ſubiecit. Poſtero die ſpatium orauit quo tantum itineris aditurus, fratres ante matremque viſeret; obſidem interea filiam tradit, literasque ſupplices ad Neronem. Hæc cauſa fuit cur Tiridates Romam veniret: cuius adventum vt honorificentiſſimum ſibi Nero omnibus votis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeii theatrum operuit auro: de quo Plinius *lib. XXXIII. Nero Pompeii theatrum operuit auro in vnum diem quo Tiridati Regi Armeniæ oſtenderet.* Idem *lib. XXX. de magia* loquens, quam ob id inanem artem eſſe contendit, quod eam Nero ſcire maxime concupiuit, nec potuit, cum nec ingenium nec facultates deeſſent: *Magus*, inquit, *ad eum Tiridates ve-*

Nero æmulus Caii auunculi ſui.

Tiridates.

Tiridatis aduentus Romam.

Nero magiæ ſtudioſus.

nerat, Armeniacum de ſeſe triumphum afferens, & ideo prouinciis grauis, nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliiſque mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. [illegible]icis etiam cœnis eum initiauerat: non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Tranquillus *alibi de eodem* ita inquit: *Non immerito inter ſpectacula ab eo edita & Tiridatis in vrbem introitum retulerim: quem Armeniæ Regem magnis pollicitationibus ſolicitatum, cum deſtinato per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum diſtuliſſet, produxit quo opportuniſſime potuit, diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud roſtra triumphantis habitu, inter ſigna militaria atque vexilla: & primo per decliuum pulpitum ſubeuntem admiſit ad genua, alleuatumque dextra exoſculatus eſt: dein precanti, tiara deducta, diadema impoſuit, verba ſupplicis interpretata prætorio viro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rurſus ſupplicantem, iuxta ſe latere dextro collocauit.* Ergo Tiridati Nero octingenta ſeſtertia diurna erogauit, quæ perinde æſtimo ac ſi vicena millia aureorum noſtrorum diceres. Diurna autem neſcio an quamdiu Romæ fuit intelligam, an ex quo intra fines Romani imperii eſſe cœpit. Diſcedenti autem amplius vicies quinquies centenis millibus dono dedit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit, id eſt, denis aureorum noſtrorum millibus in ſingula puncta, non in ſingulos caſus aleæ. Huiuſmodi ludus ab eodem Tranquillo *in Auguſto deſcribitur: Inter cœnam luſimus geronticos & heri & hodie. Talis enim iactatis, vt quiſque Canem aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuerſos qui Venerem iecerat. Hac ratione fit vt immenſus ille ludus Neronianus fuerit.* De domo autem aurea ſi quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid noſtro æuo exædificatum eſt, deſpicabile exiſtimabit, adeo vt Gallonienſe prætorium Cardinalis Ambaſiani, quod iam in prouerbium venit ob ſumptum ſuperuacaneum, gurguſtium præ illa domo Neronis videri poſſit: quam tamen ipſam Plinius a Marci Scauri theatro operis magnificentia victam fuiſſe contendit: ne miremur millies ſeſtertium abſumptum in Marci Scauri villæ incendio, vel bis millies fortaſſe, quod antea explicuimus. Quanti autem domus aurea conſtiterit, ex eo conii-

Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit.

Domus aurea Neronis.

Quanti conſtiterit.

 cien-

mum emptus fuit ab Aſinio, vt alibi dictum eſt. De Phœnicoptero idem Plin. *lib. X.* Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Idem *libro triceſimoquinto*: Atque vt luxu quoque autoritas contingat

Tripatinum „figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœ„narum lautitia; vna erat murænarum, altera luporum, tertia „myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus. Nam nos cum

Patina Æſopi. *Plin. lib. 35. cap. 12.*

„vnam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auium dicere„mus ſeſtertiis ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. „At Hercules Vitellius in principatu ſuo CC. ſeſtertiis condidit „patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat, quoni„am eo peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris conſtent quam „Murrina. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in con„queſtione exprobrauit pontinarum paludes Vitellio, memoria „non illa fœdiore, cuius veneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus ac„cuſator obiiciebat interiiſſe centum triginta conuiuas. Si hæc verba vere leguntur, patina illa fictilis ducentis ſeſtertiis, id eſt, non minoris quam quinque millibus aureorum noſtrorum conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare quam Murrina, quorum precia Plinius magna ponit *lib. XXXVII.* Sed quonam modo fieri potuerit, vt patina fictilis tanti conſtiterit, inire rationem nequeo, nec ipſe Plinius hoc ſignificare mihi videtur, cum prius dixerit Æſopi patinam ſexcentis ſeſtertiis ſtetiſſe. Patinam enim pro ferculo poſuiſſe notum eſt *ex loco libri decimi*, qui a nobis diligenter (vt ſpero) explicatus eſt de centum auiculis humano ſermone canoris, ſenis millibus emptis.

Patina Vitellii.

Sed rurſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit, qui poſt ſexcenta ſeſtertia, ducenta ſeſtertia dixit? cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere vellet, vt plane quis ex verbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim habuiſſet, libros antiquos adii, in quibus *decem talentis* pro *ducentis ſeſtertiis* legitur, quod nec ipſum placuit vtpote quod ſextam tantum partem ad ducenta ſeſtertia adderet, & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis per talenta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdam codicibus Plinii mendoſe ſæpe legatur hoc verbum in mentione rerum Latinarum

rum. Quare ex vetuſtisſimo exemplari *decies ſeſtertium* lego, quod addit *quadringenta ſeſtertia* ad patinam Æſopi, id eſt, aureorum decem millia. *Condidit* autem pro *commentus eſt & autor fuit*, intelligo. Quod autem ſequitur, ſic lego: *Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarum paludes Vitellii memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus* &c. hoc ſenſu, vt non ſit fœdior illa patina in qua venenum datum eſt tot conuiuis. Patinarum autem paludes figurate dictum eſt alluſione Pontinæ paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea: de qua Plinius *lib. III. A Circeis palus Pontina eſt, quem locum XXIII. vrbium fuiſſe Mutianus tert. conſul prodidit.* Is eſt autem Mutianus cuius mentio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianum ad capeſſendum imperium hortatus eſt: quem intelligimus ex verbis Plinii Vitellio ſupplicio affecto, pro concione aliquando conuitiis incesſiſſe tempora Vitellii ob luxum perditisſimum: vel alias conquerendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus *de luxu Vitellii* loquens *lib. XVII. Ipſe abunde ratus ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertium paucisſimis menſibus interuertiſſe creditur.* Hanc ego ſummam non minorem ducenties vicies quinquies centenis millibus eſſe dico. *Octauo autem menſe imperii ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt.* Paucos igitur menſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli Vitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerem, id erit ex Tranquillo *in Nerone* deterrimorum omnium principum facinoroſisſimo, quo loco enim de luxu eius epulari loquitur: *Indicebat*, inquit, *& familiaribus cœnas, quarum vni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt.* Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ vltimis menſis apponuntur, vt hodie ſaccharati miſſus epularum a piſtore dulciario, & omnia quæ bellariorum nomine continentur, & ſaccharei operis ſtrues in adiicialibus cœnis atque nuptialibus, quæ in lancibus argenteis ad oſtentationem traducuntur, magis vt delibentur interdum, quam vt eſitentur. Hæc ſi centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimantur, quanti cœna ipſa æſtimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod

Plin. locus memorabilibus mendis expurgatus.

Vitellianus luxus.

Nouies millies ſeſtertium.

Inauditus luxus, & fidem excedens.

renen conuenarum eſt ciuitas, qui eo ad incolendum conuenerunt, vbi oppidum Lugdunum. Hallucinatus eo loco interpres, qui locum ita vertit: *nam ad Pyrenen Conuenarum Synclydo eſt, vbi oppidum Lugdunum,* quaſi συγκλύδων, id eſt Synclydo, nomen eſſet oppidi, cum genitiuus ſit pluralis, conuenarum ſignificans. *Synclides* enim collectitii alicuius loci habitatores dicuntur, vt Latine conuenæ. πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ἐστὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδουνος. Plinius *de Aquitania* loquens: *Mox in oppidum* (inquit) *contributi conuenæ.* Lugduni autem oppidi in ea regione non meminit. Strabo: *Tectoſages Pyreneis propinqui ſunt montibus, paulum etiam aquilonare latus Cemmenorum montium attingunt, terram colentes auro multo praditam.* ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τῆς προσαρκτίου πλευρᾶς τῶν κεμμένων πολύχρυσόν τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autem theſauros ab Imperatore Romano Scipione repertos in vrbe Toloſſa & ablatos ait: a quibus *aurum Toloſſanum* apud ſcriptores decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit, vt autor eſt Gellius. τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσῃ χρήματα μυρίων πον καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γενέσθαι φασί, τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δὲ ἐν λίμναις ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ᾽ ἀργὸν χρυσίον καὶ ἀργύριον. *Poſidonius* (inquit Strabo) *veriſimiliter tradit pecunias Toloſſe repertas ad quindecim talentum millia, quarum partem in fanis, partem in lacubus conſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumque infectum atque rude.* Et rurſus *paulo inferius: Vt autem inquit Poſidonius, & alii complures, regio ipſa auro alioquin abundans, & homines habens ſuperſtitioni addictos, & ad parſimoniam in victu aſſuetos, multis in locis Celticæ Galliæ theſauros habuit, maxime vero lacus eis ſacroſanctos a prædonum direptionibus theſauros praſtabant in quos ideo auri argentique pondera demiſerant. Romani vero quum vi & armis loca ea obtinuiſſent, auctioni lacus eos publice ſubiecerunt: emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerunt.* μάλιστα δ᾽ αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ, καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem autor eſt Luerium Aruernum patrem Bititi (qui Bititus cum Maximo Æmiliano & Domitio Ænobarbo ducentorum millium hominum exercitu conflixit) tantis deliciis diuitiiſque circumfluxiſſe, vt aliquando

Lugdunum. *Conuenæ.* *Synclydes.* *Aurum Toloſſanum.* *Luerius Aruernus.*

do oſtendendarum opum gratia curru vectus per campum ingrederetur nummos aureos argenteoſque huc atque illuc ſpargens: quibus colligendis amici & comites occupati ſequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέγεται καὶ τρυφῇ διενηνοχεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Toloſſani meminit Gellius *libro tertio*, & Cicero *de natura Deorum libro tertio*, ob cuius raptum quæſtionem habitam eſſe dicit. Trogus *lib. triceſimoſecundo* Cepionem appellat eum Imperatorem qui aurum Toloſſanum abſtulit, quod ſacrilegium ei & exercitui eius excidii cauſam fuiſſe tradit. *Auri autem* (inquit) *fuere centum & decem millia pondo, argenti quinquiesdecies centena millia.* Hæc ſumma vix dicere auſim quanti æſtimanda ſit. Auri ſingula pondo minoris æſtimari centum aureis ſolatis non poſſunt, etiam vt undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud Toloſſanum centies & decies centenis millibus aureorum valuit, quod ſi obryzum fuerit, id eſt centenis & duodenis ſolatis in libras æſtimabile, centies vicies ter centenis & viginti millibus valuit. Quod autem ad argentum pertinet, Trogum exiſtimarim non quinquiesdecies centena millia pondo ſcripſiſſe, quæ ſumma quinquagies millies mille aureos valet, ſed quindecies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æſtimantur a nobis, id eſt centies & quinquagies centenis millibus. Quod ſi quis Trogum quinquies decies ſcripſiſſe malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud Suetonium *in Auguſto* quaterdecies millies pro bis ſepties, id eſt quatuordecies. Cicero etiam ſic vſus eſt. Strabo *ex Poſidonio* quindecim millibus talentum argenti æſtimaſſe aurum argentumque ſimul videtur: quæ ſumma minor eſt minima prædictarum, id eſt nonagies centena millia aureorum. Apud Ioſephum *libro ſupradicto* Agrippa magnifice de Galliarum ſitu, & felicitate Gallorum domeſtica diſſerit, quos omne genus bonis apud ſe ſcatentibus totum pene orbem irrigare, mirifico præconio vociferatur, & nihilo ſecius ſub mille & ducentis militibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, vt qui octoginta

Cepio.

Quinquiesdecies, & quaterdecies.

Felicitas Galliarum.

annis pro libertate dimicaſſent, ſed animi deſtinatione in obſequium eius gentis fixa, cuius & virtutem experti fuiſſent, & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura ſunt, vt opinor, præſertim apud eos (vt dixi) qui omnia & præterita & futura præſentis temporis modulis metiuntur, vnum etiam addam ex eodem Strabone, qui *de Bætica* loquens, πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς, inquit, πρότερον, νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοράξων, καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους, ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. *Multa autem veſtis antea inde veniebat: nunc autem lanæ magis quam a Coraxis, pulchritudine eximia, ſiquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admiſſuram.* *Coraxi* autem populi ſunt Colchorum Stephano *de vrbibus.* Talentum ſexcentis aureis æſtimamus, tanti autem venditari arietes potuerunt apud eos qui aſinos admiſſarios, vel etiam aſinas ad fœturam, id eſt ad mularum partus, XL. ſeſtertiis emerent, vt ſupra *ex Varrone & Plinio* didicimus. Verumenimuero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hiſpania, & in Gallia, hodie neutrobi eſſe dictitantur, quæ quidem commemorari digna ſint. Nam & Strabo ſuo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum & aliis in locis conſumpta fuiſſe auri metalla autor eſt *lib. XIII.* Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argentoque interſtinctos, ex quibus aurum argentumque elicitur, hos metallarii pro experimento dederant, qualis autem ſubeſſet vena, nondum compertum erat. Is ager in ditione eſt Michaelis Bodeti antiſtitis Lingonenſis, viri cum ſingulari ac multiplici eruditione præditi, tum vero ad priſcam normam continentiæ Pontificiæ exacti, cuius auſpiciis metallarii opifices ſpecimina ſupradicta auri argentique metallorum ediderunt. Poſtremo idem Strabo *lib. XIV.* circa finem, *Polybius,* inquit, *autor eſt, tempore ſuo circa Aquileiam, & præſertim in Tauriſcis Noricis inuentam eſſe aurifodinam ſic natura commodam, vt cum quis in duos pedes terræ ſuperficiem detraxiſſet, ſtatim aurum foſſititium inueniretur. Effoſſionem autem non infra quindecimum pedem proceſſiſſe. Fuiſſe autem aurum illud partim purum magnitudine fabæ aut lupini octaua tantum parte decocta, partim pluſcula indiguiſſe excoctione, alioqiun valde vile. Verum cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpiſſent, continuo*

Arietes talentares in Bætica.

Auri metalla exhauſta hoc tempore.

Michael Bodetus.

intra

intra duos menſes aurum per totam Italiam tertia parte precii vilius eſſe cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertiſſent, eiectis adiutoribus operis, ſoli aurum promercale expoſuerunt. Nunc autem (inquit) *omnia auri metalla in Romanorum poteſtate ſunt*, συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν· αἰσθομένους δὲ τοὺς Ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζομένους, νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eo pertinet quod ſupra de auri ad argentum analogia dictum eſt, quæ varia olim fuiſſe deprehenditur. Pollux decuplicem poſuit. Ex Plinio Romæ primum dimidio etiam maiorem fuiſſe docuimus. Rurſus Tranquillo autore Cæſar Dictator aurum in libras ternis millibus nummum venundedit: quæ ratio ſubduplex eſt eius quam Plinius poſuit, quæ eſt eiusmodi, vt aurum quindecies argento repenſile fuerit, ſi tamen locus emendate nunc legitur, quod vix mihi perſuadeo, vt alibi dictum eſt. Herodotus non modo aurum, ſed etiam pſegma aureum tredecies tanto argenti æſtimabile poſuit, cum tamen denæquaternæ vnciæ pſegmatis vel chryſammi ſanctioni principali pro ſingulis auri libris cedant, vt diximus. Qua ratione ſeptima fere parte pſegma auro obryzo vilius fuiſſe conuincitur. Sic Herodoti æſtimatio proxime ad Plinianam accedit. Porro ex Tacito docuimus aureos ſingulos Romanos nummis valuiſſe centenis, id eſt quinque & viginti drachmis. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio valuit, didrachmi enim erant aurei, vt alibi dictum eſt. Noſtri autem temporis æſtimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex verbis Strabonis, interdum propter auri copiam ex metallis exiſtentem, auri pretium diminutum etiam tertia parte, ſic fit vt Pliniana æſtimatio ad Pollucis æſtimationem redeat, hoc eſt quindecuplex ad decuplicem. Noſtri autem plerique opinantur iuſtam auri ad argentum proportionem, decuplicem cenſeri, ſed auri penuria eſſe auctam: id quod ex iam dictis non videtur eſſe verum. In vniuerſum autem oſtendimus varias auri indicaturas, quæ auri etiam pretia euariare faciunt, nec aliud ſtatui (vt arbitror) ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione poteſt. Ad ea

Auri ad argentum analogia.

autem quæ de Gallia diximus, illud etiam addemus, Lugduni Argyrocopium fuiſſe Romani imperii, id quod Strabo *lib. IV.* his verbis perhibuit: *Lugdunum in colle conditum, vb Arar amnis Rhodano immiſcetur, Romana tentur imperio, ampliori quoque dignitate virorum ſecundum Narbonem florens, quibus vſui magno eſt emporium. Ibi quoque Romani duces aureum nomiſma argenteumque ſignant.* καὶ τὸ νόμισμα χαράττουσι ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam ſignandæ pecuniæ officina Apolloniæ in Epiro. Cicero *ad Cn. Plan. lib. XIII. Epiſt. Cum ſignaretur argentum Apolloniæ, non poſſum dicere eum præfuiſſe, neque poſſum negare eum affuiſſe.* Lugduni autem templum communi vniuerſæ Galliæ impenſa extructum eſt, & Cæſari Auguſto conſecratum ea parte ante vrbem vbi amnes confluunt, inibique ara dignitatis eximiæ, gentium ſexaginta titulo inſignis, dicatis ibi totidem gentium ſimulachris. Non omittendum etiam prouinciales olim ſtipendiarios tria genera penſitationum agnouiſſe, *canonem, oblationem, & indictionem:* quæ etiam hodie populares in Gallia agnoſcunt. Hæc tria genera Cicero his verbis complexus eſt *in tertia in Verrem Actione,* autore Aſconio. Sic enim inquit *de Sicilia* loquens: *Quando illa frumentum quod deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus eſſe putaret, non vltro pollicita eſt? quando id quod imperaretur, recuſauit? Age iam percenſeamus immenſas pecuniarum ſummas, & impendia inuſitata, quibus confirmari poſſit id quod ante diximus de reditibus opimis Romani imperii.* Tranquillus *in Caligula: Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commentus nouum balnearum vſum, portentoſiſſima genera ciborum atque cœnarum, vt calidis frigidisque unguentis lauaretur, pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet, conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret: aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem, quin etiam nummos non mediocris ſummæ e faſtigio baſilicæ Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. In extructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quam quod quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaque moles infeſto ac profundo mari, & exciſæ rupes duriſſimæ ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, quum mora culpa capite lueretur. At ne ſingula enumerem, immenſas opes, totumque illud Tyberii Cæſaris vi-*

ties

Argyrocopium Lugdunenſe.

Ara memorabilis Lugduni.

Penſitationum tria genera.

Caius princeps inaudita prodigentia infamis.

Memorabilis opum immenſarum profligator.

cies ac ſepties millies ſeſtertium non toto vertente anno abſumpſit. Idem alibi: *Nouiſſime contrectanda pecunia cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquandiu volutatus eſt. Vicies ſepties millies ſeſtertium*, nomiſmate noſtro ſexagies ſepties millies mille aureos & quingenta præterea millia *valuit*: vel (vt priſco more loquamur) ſexcenties ſeptuagiesquinquies centena millia aureorum. Græci ſex millia ſeptingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priſcum autem eum morem numerandi fuiſſe ex Plinio apparet *libro duodecimo*, vbi *de Arabia felici* loquens: *Minima*, inquit, *computatione millies centena millia ſeſtertium annis omnibus India & Seres, Peninſulaque illa imperio noſtro adimunt;* non dicit centies millies, mille ſeſtertium, vt nunc vulgo loquimur, ſed millies centena, quod idem eſt. Sic alibi *in ſecundo: Pars noſtra terrarum de qua memoro, ambiente (vt dictum eſt) oceano velut innatans, longiſſime ab ortu & ab occaſu patet, hoc eſt ab India ad Herculis columnas Gadibus ſacratas octuagiesquinquies centena ſeptuagintaocto millia paſſuum, ſicut Artemidoro placet autori.* Hoc *apud Martianum Capellam* totidem verbis legitur: *Longitudo ab ortu ad occaſum, hoc eſt ab ipſius Indiæ extremitate, vſque ad Herculi columnas ſacratas, octuagiesquinquies centena ſeptuaginta octo millia ſunt, ſicut etiam Artemidorus autor aſſeruit.* Rurſus idem Plinius *libr. eodem: Vniuerſum autem hunc circuitum Eratoſthenes in omnium quidem literarum ſubtilitate, & in hac vtique præter cæteros ſolers, quem a cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium prodidit, quæ menſura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia paſſuum.* Hæc verba cum ſic legerentur apud Vitruuium *libro primo*, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritiſſimus, tamen more hodierno referenda cenſuit, in iis exemplaribus Vitruuii, quæ egregie alioquin & ſolerter emendata „imprimenda curauit. Sic enim in his legitur: Quæ ducenta „quinquagintaduo millia ſtadiorum fiunt paſſus ſemel & tricies „millies mille & quingenties mille. Huius autem octaua pars, „quam ventus tenere videtur, eſt ter millies mille & noningen„ties triciesſepties mille, & paſſus quingenti; qui modus lo-

Vicies & ſepties millies ſeſtertium.

Priſcus mos numerandi.

Iocundus architectus. Locus Vitruuii reſtitutus.

quendi antiquitatem non reſipit : quare ſic locum potius lego (*ex librorum prius impreſſorum obſeruatione*, licet corruptus ille locus atque etiam mutilatus in eis ſit) quæ fiunt paſſus trecenties „& quindecies centena millia. Huius autem octaua pars quam „ventus tenere videtur, eſt triciesnouies centena trigintaſeptem „millia, & quingenti paſſus. Hac lectione & vetuſta formula reſtituitur, & numerus ad paſſum conuenit. Apocalypſeos

Apocalyp. locus.

„*cap. IX.* Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in ho„ram & diem & menſem & annum, vt occiderent tertiam par„tem hominum : & numerus equeſtris exercitus vicies millies „dena millia ; *δύο μυριάδες μυριάδων*, ſic Latine & priſco more verti debuit, *Bis millies centena millia.* Hæc enim verba, millies centena millia, myriadum myriada ſignificant : vltra quem numerum Græci vocabulum non habent. Noſtrates id centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in ſeſe multiplicatum. Ergo bis millies centena millia, duas myriadas myriadum ſignificant : & ter millies, tres myriadas, & deinceps vſque ad decies millies centena millia, hoc eſt denas myriadum myriadas, quod vno verbo noſtrates abaci ſtudioſi *Milliartum* appellant, quaſi millionum millionem. Romani igitur per centenarios millenariorum numerant, non per millenarios millenariorum, vt Græci per chiliadas chiliadum aut myriadum, quia apud priſcos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verum apud Plinium *libro eodem*, vbi legitur in codicibus poſt Hermolai emendationes impreſſis, *triciesquater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia paſſuum*, *centena* verbum ſubaudiendum eſt, vt recte admonuit Hermolaus : quomodo & *paulo poſt : Quæ menſura vniuerſa ab eo mari efficit octuagiesquinquies ſeptuaginta octo millia.* Superius enim centena additum eſt à Plinio, quod hic non legitur, ſed ſubintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere poteſt *ex Martiano*, apud quem omnia iiſdẽ verbis vt apud Plinium leguntur. Nam cum apud Plinium ita legatur in manuſcriptis & in impreſſis ante Hermolaum, *A Gange amne, oſtioque eius quo ſe in eorum oceanum effundit per Indiam Parthienemque ad Myriandrum vrbem Syriæ in Iſſico ſinu poſitam LII. M. XV.* paſ-

Millies centena millia.

Numerandi ratio apud Latinos Græcosque.

Centena verbum in numeris antiquis ſæpe ſupplendum.

paſſuum decem & nouem: apud Martianum eadem verba leguntur, niſi quod numerus ita effertur, *quinquagies bis quindecim millia.* Ex quo autore Hermolaus Plinium eo capite emendauit. Quapropter coniectura ex hoc loco fieri poteſt ad ea quæ nos ipſi in Plinio mutauimus, vt *millies ſeſtertium, & quingenties,* & huiusmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confuſa ſunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile eſt illud quod ſtatim ſequitur *apud Plinium: Latitudo autem terræ a Meridiano ſitu ad Septentrionem dimidio fere minor colligitur LIV. mil. LXII.* Sic enim in manuſcriptis & olim impreſſis legitur, cum Martianus dicat *quinquagies quater centena ſexagintaduo millia,* quem a Plinio hæc & alia ſuperiora tranſcripſiſſe non dubito. Centena autem verbum in his numeris ſubintelligendum relinqui, planum fit ex eodem Martiano, qui *de Europæ longitudine* loquens, ita inquit: *Europæ ſolius menſura octogies bis XCIV.* Plin. *lib. IV. Longitudinem Europæ Artemidorus atque Iſidorus à Tanai ad Gades LXXXII. XIV. prodiderunt.* Sic enim in antiquis legitur, licet in impreſſis *LXXXIV. millia* legatur. Apud Martianum *octogies bis centena nonagintaquatuor millia* intelligo. Apud Plinium ſic: *Octogies bis centena XIV. mill. paſſuum;* & ſic plerumque & Plinius & Martianus locuti ſunt, & ante eos Cicero; quod eo valet quod ſupra diximus de compendio loquendi per aduerbia antiquis vſitato, vt *centies ſeſtertium* pro *centies centena millia ſeſtertium* omnino intelligi debeat: vt fortaſſe illi numeri *lib. XXXIII.* Plinii *de ærario Romano* recte reſtituti videantur a nobis ſupra *libro ſecundo.* Macrobius *in primo de Somnio Scipionis* numerandi compendium refugiens, ita inquit: *Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœleſtis circuli nonagies ſexies centena millia ſtadiorum, & inuenta diametros facile menſuram nobis ipſius quoque ambitus prodit. Hanc enim ſumam quæ diametrum fecit, debes ter multiplicare adiecta parte ſeptima: & ita inuenies totius circuli per quem ſol currit, ambitum, ſtadiorum habere trecenties centena millia, & inſuper centum ſeptuaginta millia.* Sed vt ad rem redeam, ſupradictas opes Tiberius Auguſtus princeps non modo deparcus & ſordidus, ſed etiam rapax, annis tribus & viginti confiſcauit: Caius autem ſucceſſor intra annum primum imperii exhauſit, cum annuis vectigalibus & tributis imperii.

perii. Quapropter idem autor *de Nerone* ita inquit: *Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos, vereque magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caium nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem* (quod vix credibile videatur) *octingenta nummum millia diurna erogauit, abeuntique ſuper ſeſtertium millies contulit; nullam veſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit; nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis.* Hactenis Tranquillus. Tiridates Rex erat Armeniæ, Vologeſis Parthorum Regis frater, in qua regione quum Corbulo præfectus res proſpere Neronis auſpiciis geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus, ad colloquium cum Corbulone venit. In quo colloquio Tiridates (vt inquit Tacitus *lib. XV.*) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit, Iturum quippe Romam, laturumque nouum Cæſari decus non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere: & colloquium oſculo finitum. Dein paucis interiectis diebus magna vtrinque ſpecie inde Eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis; in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capiti diadema, imagini ſubiecit. Poſtero die ſpatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres ante matremque viſeret; obſidem interea filiam tradit, literaſque ſupplices ad Neronem. Hæc cauſa fuit cur Tiridates Romam veniret: cuius adventum vt honorificentiſſimum ſibi Nero omnibus votis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeii theatrum operuit auro: de quo Plinius *lib. XXXIII. Nero Pompeii theatrum operuit auro in vnum diem quo Tiridati Regi Armeniæ oſtenderet.* Idem *lib. XXX. de magia* loquens, quam ob id inanem artem eſſe contendit, quod eam Nero ſcire maxime concupiuit, nec potuit, cum nec ingenium nec facultates deeſſent: *Magus,* inquit, *ad eum Tiridates ve-*

Nero æmulus Caii auunculi ſui.

Tiridates.

Tiridatis aduentus Romam.

Nero magiæ ſtudioſus.

Digitized by Google

nerat, Armeniacum de ſeſe triumphum afferens, & ideo prouinciis grauis, nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliiſque mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. [illegible]*icis etiam cœnis eum initiauerat: non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit.* Tranquillus *alibi de eodem* ita inquit: *Non immerito inter ſpectacula ab eo edita & Tiridatis in vrbem introitum retulerim: quem Armeniæ Regem magnis pollicitationibus ſollicitatum, cum deſtinato per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum diſtuliſſet, produxit quo opportuniſſime potuit, diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud roſtra triumphantis habitu, inter ſigna militaria atque vexilla: & primo per deuexum pulpitum ſubeuntem admiſit ad genua, alleuatumque dextra exoſculatus eſt: dein precanti, tiara deducta, diadema impoſuit, verba ſupplicis interpretata prætorio viro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rurſus ſupplicantem, iuxta ſe latere dextro collocauit.* Ergo Tiridati Nero octingenta ſeſtertia diurna erogauit, quæ perinde æſtimo ac ſi vicena millia aureorum noſtrorum diceres. Diurna autem neſcio an quamdiu Romæ fuit intelligam, an ex quo intra fines Romani imperii eſſe cœpit. Diſcedenti autem amplius vicies quinquies centenis millibus dono dedit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit, id eſt, denis aureorum noſtrorum millibus in ſingula puncta, non in ſingulos caſus aleæ. Huiusmodi ludus ab eodem Tranquillo *in Auguſto deſcribitur: Inter cœnam luſimus geronticos & heri & hodie. Talis enim iactatis, vt quiſque Canem aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuerſos qui Venerem iecerat. Hac ratione fit vt immenſus ille ludus Neronianus fuerit.* De domo autem aurea ſi quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid noſtro æuo exædificatum eſt, deſpicabile exiſtimabit, adeo vt Gallonienſe prætorium Cardinalis Ambaſiani, quod iam in prouerbium venit ob ſumptum ſuperuacaneum, gurguſtium præ illa domo Neronis videri poſſit: quam tamen ipſam Plinius a Marci Scauri theatro operis magnificentia victam fuiſſe contendit: ne miremur millies ſeſtertium abſumptum in Marci Scauri villæ incendio, vel bis millies fortaſſe, quod antea explicuimus. Quanti autem domus aurea conſtiterit, ex eo conii-

Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit.

Domus aurea Neronis.

Quanti conſtiterit.

 ciet.

ciendum relinquitur, quod idem Tranquillus *de Othone* ſcripſit: *Diplomatibus primisque epiſtolis ſuis Neronis cognomen adiecit. Certè & imagines ſtatuasque eius reponi paſſus eſt: nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit, quam quingenties ſeſtertium ad peragen[dam] auream domum.* Si igitur Otho quingenties ſeſtertium, id eſt, duodecies centena & quinquaginta millia aureorum noſtrorum attribuit ad peragendam domum auream, quanti opus ipſum antea factum æſtimamus? Nam nihil defuiſſe operi ex eo apparet, quod idem *in Nerone*, inquit: *Eiusmodi domum cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit,* vt diceret quaſi hominem tandem habitare cœpiſſe. Quingenties igitur ſeſtertium ſubſcripſiſſe Othonem intelligimus ad appendicem quandam domus faciendam, vel operis expolitionem. Plinius *lib. XXXIII.* Nero *Pompeii theatrum operuit auro in vnum diem quo Tiridati regi Armeniæ oſtenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem?*

Bis & vicies ſeſtertium Neronis prodiga liberalitate effuſum.

Tacitus *lib. XVII. de Galba* loquens: *Bis & vicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat, appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ ſuper portiones erant. Exactioni triginta Equites Rom. præpoſiti.* Igitur ſi Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & vicies millies ſeſtertium donationibus effudit, id eſt, quingenties & quinquagies centena millia aureorum noſtrorum, & auream domum extruxit, cum interim in omni parte vitæ prodigos omneis ſuperaſſet: quid exiſtimabimus de opulentia imperii? De eo Plin. „*lib. XII.* ita inquit: Periti rerum aſtruxerunt non ferre thuris „tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero princeps nouiſſi-

Poppea cædes.

„mo pompæ ſuæ die concremauit; vbi *Poppea* legendum puto: „de cuius morte Tacitus *lib. XVI.* Poſt finem ludicri Poppea mor„tem obiit fortuita mariti iracundia, a quo grauida ictu calcis „afflicta eſt. Corpus non igni abolitum, vt Romanus mos, ſed „regum externorum conſuetudine differtum, odoribus conditur, „tumuloque Iuliorum infertur; ductæ tamen publicæ exequiæ. De hac Poppea Plin. *lib. XXXIII,* ita inquit: Vaſa coquinaria „ex argento Caluus orator fieri queritur, ac nos carrucas ex ar-

Poppeæ luxus.

„gento cælare inuenimus. Noſtra quoque ætate Poppea con„iunx Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex au-

„ro

„ro quoque induere ſolebat. Idem *lib. XI.* Poppea certe Domi-„tii Neronis coniunx aſinas quingentas fœtas per omnia ſecum „trahens, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macera-„bat, extendi quoque cutem credens. „ Euſebius *in chronicis*, & Oroſius *ſeptimo hiſt.* autores ſunt Neronem Senatum Rom. coegiſſe ad conferendum ſibi annuum centies ſeſtertium ad tolerandas expenſas imperatorias, hoc eſt ære noſtro ducena quinquagena millia aureorum, id quod poſt mortem Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non poſſet Nero, & ad ſummum nequitiæ & improbitatis perueniſſet. Poſt Neronem Vitellius princeps ſucceſſit: de quo ita ſcribit Tranquillus: Sed vel præci-„pue luxuriæ ſæuitiæque deditus, epulas trifariam ſemper, in-„terdum quadrifariam diſpertiebat, in ientacula, & prandia, & cœ-„nas, commeſſationesque facile omnibus ſufficiens vomitandi „conſuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cui-„quam minus ſinguli apparatus quadringenis millibus conſti-„terunt. Famoſiſſima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduenti-„tia a fratre, in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, ſeptem „auium appoſita traduntur. Hanc quoque exuperauit ipſe de-„dicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem clypeum „Mineruæ, id eſt, ægida poliuchi dictitabat. In hac Scarorum „iocinora, Phaſianorum & pauonum cerebella, linguas Phœni-„copterum, Muræ narum lactes a Carpathia vsque, fretoque Hi-„ſpaniæ petitarum commiſcuit. Hactenus Tranquillus. Equidem nihil maius dici aut excogitari in luxuria poſſe video, niſi margaritarum liquefactarum hauſtus. Iamprimum pauones vidimus Varronis tempore quinquagenis denariis venaleis, id eſt, quinis aureis noſtris, quorum cerebellis patina illa conſtabat, vt iocinoribus Scarorum, de quibus Plin. *lib. IX.* ita inquit: *Nunc Scaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maxime frequens; proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtellarum; & paulo poſt: Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia Mullis, ſicut magnitudo modica.* Ex his verbis apparet Scarum primæ autoritatis fuiſſe apud ganeoſos homines: qui quanti vendi potuerit, coniicere licet ex precio Mulli qui Claudio principe ſeptem vel octo millibus num-

Collatio Senatus exacta a Nerone.

Vitellius.

Cœna Vitelliana.

Scarus piscis.

mum emptus fuit ab Aſinio, vt alibi dictum eſt. De Phœnicoptero idem Plin. *lib. X.* Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Idem *libro triceſimoquinto*: Atque vt luxu quoque autoritas contingat

Tripatinum „figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœ„narum lautitia; vna erat murænarum, altera luporum, tertia „myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus. Nam nos cum

Patina Æſopi. Plin. lib. 35. cap. 12. „vnam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auium dicere„mus ſeſtertiis ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. „At Hercules Vitellius in principatu ſuo CC. ſeſtertiis condidit „patinam, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat, quoni„am eo peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris conſtent quam „Murrina. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in con„queſtione exprobrauit pontinarum paludes Vitellio, memoria „non illa fœdiore, cuius veneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus ac„cuſator obiiciebat interiiſſe centum triginta conuiuas. Si hæc verba vere leguntur, patina illa fictilis ducentis ſeſtertiis, id eſt, non minoris quam quinque millibus aureorum noſtrorum conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare quam Murrina, quorum precia Plinius magna ponit *lib. XXXVII.* Sed quonam modo fieri potuerit, vt patina fictilis tanti conſtiterit, inire rationem nequeo, nec ipſe Plinius hoc ſignificare mihi videtur, cum prius dixerit Æſopi patinam ſexcentis ſeſtertiis ſtetiſſe. Patinam enim pro ferculo poſuiſſe notum eſt *ex loco libri decimi*, qui a nobis diligenter (vt ſpero) explicatus eſt de centum auiculis humano ſermone canoris, ſenis millibus emptis.

Patina Vitellii. Sed rurſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit, qui poſt ſexcenta ſeſtertia, ducenta ſeſtertia dixit? cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere vellet, vt plane quis ex verbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim habuiſſet, libros antiquos adii, in quibus *decem talentis* pro *ducentis ſeſtertiis* legitur, quod nec ipſum placuit vtpote quod ſextam tantum partem ad ducenta ſeſtertia adderet, & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis per talenta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdam codicibus Plinii mendoſe ſæpe legatur hoc verbum in mentione rerum Latinarum

rum. Quare ex vetuſtisſimo exemplari *decies ſeſtertium* lego, quod addit *quadringenta ſeſtertia* ad patinam Æſopi, id eſt, aureorum decem millia. *Condidit* autem pro *commentus eſt & autor fuit*, intelligo. Quod autem ſequitur, ſic lego: *Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarum paludes Vitellii memoria, non illa fœdiore, cuius veneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus* &c. hoc ſenſu, vt non ſit fœdior illa patina in qua venenum datum eſt tot conuiuis. Patinarum autem paludes figurate dictum eſt alluſione Pontinæ paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea: de qua Plinius *lib. III. A Circeis palus Pontina eſt, quem locum XXIII. vrbium fuiſſe Mutianus ter. conſul prodidit.* Is eſt autem Mutianus cuius mentio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianum ad capeſſendum imperium hortatus eſt: quem intelligimus ex verbis Plinii Vitellio ſupplicio affecto, pro concione aliquando conuitiis incesſiſſe tempora Vitellii ob luxum perditisſimum: vel alias conquerendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus *de luxu Vitellii* loquens *lib. XVII. Ipſe abundè ratus ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertium paucisſimis menſibus interuertiſſe creditur.* Hanc ego ſummam non minorem ducenties vicies quinquies centenis millibus eſſe dico. *Octauo autem menſe imperii ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt.* Paucos igitur menſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli Vitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerem, id erit ex Tranquillo *in Nerone* deterrimorum omnium principum facinoroſisſimo, quo loco enim de luxu eius epulari loquitur: *Indicebat*, inquit, *& familiaribus cœnas, quarum vni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt.* Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ vltimis menſis apponuntur, vt hodie ſaccharati miſſus epularum a piſtore dulciario, & omnia quæ bellariorum nomine continentur, & ſaccharei operis ſtrues in adiicialibus cœnis atque nuptialibus, quæ in lancibus argenteis ad oſtentationem traducuntur, magis vt delibentur interdum, quam vt eſitentur. Hæc ſi centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimantur, quanti cœna ipſa æſtimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod

Plin. locus memorabilibus mendis expurgatus.

Vitellianus luxus.

Nouies millies ſeſtertium.

Inauditus luxus, & fidem excedens.

quod ſequitur, neſcio. Seneca *libro de Conſolatione ad Albinam matrem ſuam* ita inquit *de Caligula* loquens, *C. Cæſar Auguſtus, quem mihi videtur rerum natura ediđiſſe vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit quo modo trium prouinciarum tributum vna cœna fieret.* Quibus verbis apparet centies ſeſtertium immenſam eſſe pecuniam, & quæ de Cleopatræ vnione diximus ex Plinio, non vanitate commentitia a nobis aucta, ſed modice æſtimatum eius precium, id quod in omnia pene in his libris prodita valet. Maiora ſunt iſta omnia noſtræ ætatis captu. Sed de Vitellii helluatione ita inquit Ioſephus *libro V. de bello Iudaico: Octo menſes ac dies quinque potitus imperio, iugulatur in media vrbe: quem ſi viuere diutius contigiſſet, eius luxuriæ ſatis eſſe imperium non potuiſſet.* Vitellio ſucceſſit Veſpaſianus Auguſtus, qui omiſſa ſub Galba vectigalia reuocauit: noua & grauia addidit: tributa etiam auxit, & prouinciis nonnullis duplicauit: quare eum nonnulli auariſſimum eſſe tradiderunt, ſunt contra qui opinentur (inquit Tranquillus) ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarii fiſcique inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe, vt Reſpub. ſtare poſſet, quod veriſimilius videtur, quando male partis optime vſus eſt, in omne genus hominum liberaliſſimus: quippe qui expleuerit cenſum ſenatorium, & Conſulares inopes quingenis ſeſtertium millibus annuis ſuſtentauerit, ingenia & artes vel maxime fouerit, primusque e fiſco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena conſtituerit. Cæterum quadringenties millies maiorem ſummam eſſe video, quam vt Veſpaſianus ſperauerit quantauis parſimonia aut tributorum exactione colligi poſſe, ne inueniri quidem fortaſſe, ſi & publicæ & priuatorum pecuniæ in vnum locum conferantur, quare pro quadringenties, quadragies legendum eſſe videtur, & ſic quidem maxima erit ſumma earum quas adhuc diximus, id eſt millies centena millia aureorum coronatorum. Vltra enim hanc ſummam nec ludicra quidem vota hominum procedere ſolent, etiam ſi immenſum quid, maiusque omni auri conceptaculo exoptare contendant. Sed fortaſſe credibile hoc faciunt ea quæ *in ſecun-*

Caligulæ cœna.

Veſpaſianus tributis & vectigalibus grauis.

Notanda liberalitas Veſpaſiani.

Quadragies millies ſeſtertium.

do ſcripſimus. Hæc fere ſunt ex quibus Romanorum opes conijcere magis quam cognoſcere poſſimus. Reliqua enim monumenta per autores ſparſa, huiuſmodi ſunt, vt ex iis certum nullum argumentum ad conſtitutionem huius rei colligere poſſemus: vt quod Plin. *lib. vno & viceſimo de gente quadam Pontica* dicit: *Gens*, inquit, *ea cum ceram in tributa Romanis præſtet, mel quoniam exitiale eſt, non vendit.* His dictum vnum Plinii addemus, quod ſupra in transcurſu citauimus, ne id prætериiſſe vitio mihi vertatur. Is enim autor *libro XII. de felicitate Arabiæ* loquens, ita inquit: *Verum Arabia etiam nunc felicius mare eſt. Ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies centena millia ſeſtertium annis omnibus India & Seres peninſulaque illa imperio noſtro adimunt, tanti nobis deliciæ & fœminæ conſtant.* *Libro* autem *ſexto de curſu annuo & nauigatione in Indiam* loquens, ita inquit: *Nec pigebit totum curſum ab Ægypto exponere, nunc primum certa notitia pateſcente: digna res, nullo anno minus hic quingenteſimis imperii noſtri exhauriente India, & merces remittente quæ apud nos centuplicato veneant.* Ex horum locorum collatione dicere poſſemus millies ſeſtertium Plinium quingenteſimam imperii Romani taxauiſſe, non reditus publici, ſed vniuerſarum opum publicarum priuatarumque, quaſi in Indiam quotannis quingenteſima pars pecuniæ transportaretur ex iis prouinciis quæ Romanæ ditioni ſubſunt. Ego autem hunc locum corruptum eſſe puto, nam in vetuſtisſimo exemplari, non *quingenteſimis*, ſed *D L.* legimus, & alioquin particula hic, omnino hoc loco abſurde ſita eſt, quare ſic Plinium ſcripſiſſe puto: *nullo anno minus H S. quingenties imperii noſtri exhauriente India*, licet *libro duodecimo* Plinius *millies ſeſtertium* dixerit, geminata ſumma. Alioquin quonam modo Plinius inire rationem potuiſſet quingenteſimæ imperii Romani non video, ne ſi breuiarium quidem cenſuale omnium prouinciarum vidiſſet. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Perſicas. Diximus ſupra quanta eſſent tributa Perſarum auri argentique Darii Hiſtaſpis tempore, præter cæteras obuentiones thuris & aromatum. Præfecturas autem Parthorum (ſic enim poſtea Perſæ appellati ſunt) Plinius decem & octo eſſe dixit, his verbis *libr. VI. Regna Parthorum duodeuiginti ſunt omnia, ita enim*

Memorabilis loc. Plinque.

Plin. locus.

Perſarum opes.

enim diuidunt prouincias circa duo (vt diximus) *maria, Rubrum a meridie. Hyrcanum a ſeptentrione. Ex iis vndecim quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt a confinio Armeniæ Caſpiiſque litoribus, pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur.* Sed Plinius de tempore ſuo loquitur. Herodotus autem *lib. II.* præfecturas viginti poſuit in regno Perſarum, vt diximus: in quibus regnum Lydium vt præcipuum ponit. Ab eo tempore ad Darium vltimum Perſarum regem multi reges fuerunt. Qua temporis intercapedine Perſarum regnum magnis opibus auctum eſt. Primus ille Darius qui a ſeptem Perſis primoribus, obtruncatis Magis, creatus eſt, omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum & cubitorum longitudine, qua dehoneſtabatur, vſque ad genua protentorum, ob quæ

Macrochir Darius Longimanus. *Macrochir*, id eſt, Longimanus appellatus eſt, vt autor eſt Strabo *lib. XV.* & is fuit qui tributorum formulas inſtituit. τὸν δὲ διατάξαντα (inquit ille) τοὺς φόρους Δαρεῖον εἶναι τὸν μακρόχειρα καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πηχέων, ἅπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darii tempore viginti erant præfecturæ ſtipendiariæ præter immunes & munerarias, ab Helleſponto ad Orientem tendentes inter duo maria. Ab Helleſponto autem & Ægæo mari manſiones, qui *ſtathmi* Græce dicuntur, certis ſpatiis ad Suſa regiam Perſidis miro ordine diſpoſitas fuiſſe dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε, σταθμοί τε πανταχῇ εἰσι βασιλήιοι, καὶ καταλύσιες κάλλισται, διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. *Sic autem*, inquit, *res ſe habet, circa viam illam manſiones vbique ſunt regiæ, & diuerſoria elegantiſſima. Omnis autem via per habitatam regionem tutamque ducit.* Deinde Herodotus rem ſingillatim perſequens, manſiones per Lydiam & Phrygiam viginti numero ponit. *Excipit autem a Phrygia*, inquit, *Halys fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino tranſire neceſſe eſt*, tandem manſionibus omnibus enarratis vſque ad Suſa, vbi erat regia, οὗτοι (inquit) οἱ πάντες σταθμοί εἰσι ἕνδεκα καὶ ἑκατόν, καταγωγαὶ μὲν σὺν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐκ Σαρδίων ἐς Σοῦσα ἀναβαίνοντι. *Omnes autem hæ manſiones numero ſunt centum vndecim, tot ſunt manſionum diuerſoria a Sardibus*

Via regia Perſarum. Paraſanga. *Suſa tendenti.* Quod ſi recte dimenſa via eſt regia paraſangis, & paraſanga tricena ſtadia valet, vt certe valet: a Sardibus ad regiam

giam quæ Memnonia dicitur, ſtadia ſunt tredecim millia & quingenta, & paraſangæ quadringentæ quinquaginta. Centena igitur & quinquagena ſtadia quotidie peragranti viatori, conſumuntur dies ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν ςάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάςῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit ſtatus Perſici regni ſub Dario Macrochire: quibus ſi addantur quæ ab Ariſtotele aut alio autore *in lib. de mundo* dicta ſunt, hæc erunt credibilia. Hoc regnum ab Alexandro euerſum eſt deuicto Dario, & in plures Alexandri ſucceſſores diuiſum: quoad Parthi denuo inſtaurauerunt cum Romanis ſæpe belligerantes. *Euerſum regnum Perſarum.* Maximas autem opes ſub Dario vltimo fuiſſe ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. *Darius vltimus.* Iamprimum Curtius *lib. III. de gaza Damaſci* loquens Alexandro prodita a præfecto qui eam edu„xerat fugæ colore quæſito: Iacebant (inquit) totis campis opes „regiæ, illa pecunia ſtipendio ingenti militum præparata. Ille „cultus tot nobilium virorum, tot illuſtrium fœminarum, aurea „vaſa, aurei fræni, tabernacula regali magnificentia ornata, ve„hicula quoque a ſuis deſtituta, ingentis opulentiæ plena, facies „etiam prædantibus triſtis, ſi qua res auaritiam moraretur, quip„pe tot annorum incredibili & fidem excedente fortuna cumu„lata: & paulo inferius, Summa pecuniæ ſignatæ fuit talentum „duo millia & ſexcenta, facile argenti pondus quingenta æqua„bat. Sic enim in membranaceo legimus. Idem lib. quinto „de Suſis loquens Alexandro citra oppugnationem traditis. Hic „Abulites cum donis regalis opulentiæ occurrerit. Dromades „cameli inter dona erant velocitatis eximiæ, XII. elephanti a „Dario ex India acciti, non iam terror (vt ſperauerant) Mace„donum, ſed auxilium, opes victi ad victorem transferente for„tuna. Vt vero vrbe intrauit, incredibilem ex theſauris ſum„mam pecuniæ egesſit, quinquaginta millia talentum argenti „non ſignati forma, ſed rudi pondere, multi reges tantas opes „longa ætate cumulauerant liberis poſteriſque, quas vna hora „in externi regis manus intulit. In codicibus impresſis *millia* verbum deeſt, errore librariorum. Hæc talenta aut Babylonia fuerunt, aut Attica, quare hæc ſumma minima computatione trecenties centena millia aureorum noſtrorum valuit. *Theſauri Suſiani.*

„Antea autem idem autor dixerat eodem libro: Alexandro tra-
„ditur Arbela, regia ſupellectili Dariique gaza repleta, quatuor
„millia talentum fuere, præterea precioſæ veſtes, totius (vt ſu-
„pra dictum eſt) exercitus opibus in illam ſedem congeſtis. hac
ſumma fit acceſsio quater & vicies centenum millium aureorum,
præter gazam Damaſci. Suſa (vt autor eſt Stephanus) regia eſt
Suſa, regia Memnonia. Perſarum, quam Memnon condidiſſe dicitur: quare Strabo regiam Memnoniam appellauit, ab hac, Suſiana dicta eſt regio Perſidis citerior. Ab ea vrbe Alexander Darium cedentem ſequens, Perſepolin veluti ad regni penetralia raptim contendit, cui præſto fuerunt quatuor Græcorum millia mutilis corporibus, quos Perſæ quondam bello captos variis ſuppliciorum generibus affecerant. Quare Alexander impetum cepit vrbis eius excidendæ, quæ antiqua regia erat Perſarum, olim a Cyro condita, qui & Perſarum ipſe regnum condiderat, ab ea enim ſede profectos aliquando Perſarum reges Græciæ bellum impium &
Perſepolis. Europæ intuliſſe. Quare Perſepoleos excidio parentandum maioribus eſſe cenſuit, quos Perſæ variis cladibus traiecto Helleſponto & pontibus etiam iuncto laceſsiuerant. In ea igitur vrbe quantas opes Alexander ceperit, verbis ipſius Curtii, autoris terſi atque elegantis, referemus. Multas vrbes (inquit) re-
„fertas opulentia regia, partim expugnauerat, partim in fidem
„acceperat: ſed vrbis huius diuitiæ vicere præterita. In
„hanc totius Perſidis opes congeſſerant Barbari, aurum argen-
„tumque cumulatum erat, veſtis ingens modus, ſupellex non
„ad vſum modo, ſed ad oſtentationem luxus comparata, & pau-
„lo infra: Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, prope vt
„fidem excedat. Cæterum aut de aliis quoque dubitamus, aut
credimus in huius vrbis gaza fuiſſe centum & XX. millia talenta, ad quæ vehenda (namque ad vſus belli ſecum portare decreuerat) iumenta & camelos a Suſis & Babylone contrahi iuſſit, ſic in vulgatis libris legitur, verum obſeruata vetuſta lectione, non centum & viginti millia talenta lego, refragante loquendi conſuetudine doctorum, ſed centum millia & viginti talenta. Hæc ſumma quanti æſtimari nomiſmate noſtro poſſit, ex præcedenti apparet. Quanta autem fuerit gaza Babylonica,
Cur-

Curtius non addidit, licet Alexandrum recognouiſſe dicat. Strabo autem *libro decimoquinto* Alexandrum ait anguſtias Perſidis & Vxiorum, qui Perſis contermini ſunt, & Perſicas denique ipſas portas ſuperaſſe vi bellica, penetrare feſtinantem ad caput ipſum regni & gazophylacia Perſarum, quæ tot ſeculis congeſta ac recondita fuerant. ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περσικὰς πύλας, καὶ κατ' ἄλλους τόπους διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατασπεῦσαι αὐτῶν τὰ κυριώτατα μέρη καὶ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπεπλήρωτο. Et *paulo inferius de Cyro* loquens: *Omnes autem Perſidis pecunias Suſa exportandas curauit, quæ theſauris ipſa & ſupellectili plena erant, nec ideo tamen illic regiam animo deſtinabat, ſed apud Babylonem, quam conſtituerat etiam ſupellectili & inſtrumento regio adornare, etenim illic quoque theſauri conditi erant.* πάντα δὲ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἐξεσκευάσατο εἰς τὰ σοῦσα, καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδὲ τοῦθ' ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν βαβυλῶνα, καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκατασκευάζειν, κἀνταῦθα δ' ἔκειντο θησαυροί. *Fama eſt* (inquit) *præter eas pecunias quæ Babylone, & eas quæ in caſtris erant, quæ inde ſumptæ non fuerant, ipſa per ſe quæ Suſis & in Perſide erant, quadraginta millia talentum numerata & recognita fuiſſe.* φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν σούσοις καὶ τὰ ἐν περσίδι τέσσαρας μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι, τινὲς δὲ καὶ πέντε λέγουσι. Hoc non conuenit cum eo quod Curtius ſcripſit, quia Suſis & Perſepoli *centum & quinquaginta millia* Curtius inuenta dixit. Plutarchus *L X. millia talentum argenti* inuenta dixit in regia gaza Suſis, & *quinquaginta millia talentum purpuræ hermionicæ.* Sed videamus quid vltra dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συναχθῆναι παραδεδώκασιν εἰς ἐκβάτανα ὀκτωκαίδεκα μυριάδας ταλάντων. *Alii autem vniuerſas vndique coactas pecunias centum & octoginta talentum millia dicunt Ecbatana comportata fuiſſe,* hoc confirmari non poteſt ex Curtio, quia locus ille *libro quinto* mutilatus eſt, licet eodem libro in mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſtodem in Media fuiſſe. Verum *ex Arriani libro tertio* nouimus Alexandrum mandaſſe Parmenioni, vt pecuniam quæ ex Perſide exportata fuerat, Ecbatanis in arcem conderet, ibique ad cuſtodiam ſex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert, quod Arrianus tra-

dit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis celeritate cuſtodibus, reperiſſe: Strabo autem dicit Cyrum Paſagardis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi voluiſſe. Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris conditam, *ad centum & quinquagintaſeptem millia talentum* ſubduxit absque Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus, *centum & octoginta* poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos noſtros valet, hoc eſt millies & octogies centena millia, ſumma haud dubie multo maior maxima omnium ſummarum quas vno tempore coactas in rebus Romanis legerimus: niſi ſi fidem habuerimus iis quæ dicta ſunt *in ſecundo de ærario Romano* ex vetuſto exemplari, in quo iudicium meum vix interponere auſim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc ſummam poſt Perſepolim direptam dirutamque, cum Alexander iam in Hyrcaniam veniſſet, *viginti* (inquit Curtius) *& ſex millia talentum* proxima præda redacta erant, e queis XII. millia in congiarium militum abſumpta ſunt, par huic pecuniæ ſumma cuſtodum fraude ſubtracta eſt. Tantis opibus Alexandri magnifica eius facta reſpondere videntur. Cum enim in Perſidem ex India regreſſus intellexiſſet milites ſuos iam veteranos conſumptis per luxum Orientis ſpoliis, inſuper etiam ære alieno obſtrictos eſſe, edixit vt omnes milites æs alienum profiterentur; quod cum illi facere cunctarentur, tentari ſeſe rati, quo facilius Alexander ſumptuoſos notaret, rex ſatis narus profeſſioni æris alieni pudorem non contumaciam obſtare, menſas totis caſtris poni iuſſit, & decem millia talentum proferri. Tum demum fide facta profeſſio eſt, nec amplius ex tanta pecunia quam centum & XXX. talenta ſuperfuere, adeo ille exercitus tot ditiſſimarum gentium victor, plus tamen victoriæ quam prædæ deportauit ex Aſia. Autores Curtius *lib. IX.* & Plutarchus *in Alexandro.* Arrianus *in ſexto* iiſdem pene verbis, niſi quod ait regem gratiam eis feciſſe nominum ſuorum deferendorum, ſed tantum voluit fidem æris alieni fieri prolatis ſyngraphis. καταθεὶς δὲ τραπέζας ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ἐπὶ τούτων χρυσίον, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους τῆς δόσεως ἑκάστοις ὅστις συμβόλαιον ἐπεδείκνυε, ἐπιλύειν

Summa Perſicarum opum ab Alexandro captarum.

Alexandri magnificentia.

τὰ

τὰ χρεῖα ἐκέλευεν, ἐκ ἀπογραφομένης ἔτι τὰ ὀνόματα, καὶ οὕτω δὴ ἐπι-ςεῦσαι ἀληθεύειν ἀλέξανδρον. Ab eadem munificentia eſt congiarium militare, de quo paulo ante diximus, X I I. millium talentum; ſed inuſitata eſt illa ſublimitas animi, Hephæſtionem chariſſimum ſibi, morbo defunctum, *decem millibus talentum*, id eſt ſexagies centenis millibus noſtris funeraſſe, vt autores ſunt Plutarchus *in Alexandro*, & Arrianus *in ſexto* his verbis: ἐκεῖνα δὲ πρὸς πάντων ξυμφωνούμενα, ἐς τρίτην ἀπὸ τῦ θανάτυ τῦ ἡφαιςίωνος ἡμέραν, μήτε σίτυ γεύσασθαι ἀλέξανδρον, μήτε τινὰ θεραπείαν ἄλλην θεραπεῦσαι τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κελεῦσαι αὐτῷ ἑτοιμάζεσθαι ἐν βαβυλῶνι ἀπὸ ταλάντων μυρίων. Diodorus *lib. XVII.* de hoc loquens, ita inquit: τοσαύτην δὲ σπουδὴν ἐποιήσατο πρὸς τὴν τῆς ἐκφορᾶς ἐπιμέλειαν, ὥστε μὴ μόνον τὰς προγεγενημένας παρ' ἀνθρώποις ταφὰς ὑπερβαλέσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐσομένοις μηδεμίαν ὑπερβολὴν καταλιπεῖν. *Tanto autem ſtudio contendit in accurando eius funere, vt non ſolum ſuperiorum ætatum omniumque hominum funebres apparatus ſuperauerit: ſed ne poſteris quidem quicquam reliquum fecerit quod ipſi poſſent ſuperaddere.* Deinde apparatu deſcripto ad extremum ita narrationem claudit, φασὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀναλωθέντων χρημάτων γεγονέναι πλεῖον τῶν μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων. *Aiunt numerum conſumptæ pecuniæ maiorem duodecim millibus talentorum fuiſſe.* Plutarch. *in Pelopida:* ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἡφαιςίωνος ἀποθανόντος, ὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφεῖλε τῶν τειχῶν ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα, καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. *Alexander Magnus,* inquit, *Hephæſtione mortuo, non equis modo ſuis & mulis iubas totondit, ſed & murorum pinnas propugnaculaque exemit, vt vrbes lugere ipſæ viderentur & pro priſtina ſpecie lugubrem habitum, honoreque vacuum induiſſe;* idem Diodorus. *Alexander in nuptiis Statyræ Darii filiæ, quam Suſis matrimonio ſibi iunxit, epulum nouem millibus conuiuarum feciſſe traditur, & vnicuique ad libamina peragenda auream phialam donaſſe, autore ipſo Plutarcho.* Arrianus *lib. VI. vel VII.* vt alii numerant, ait Alexandrum Suſis ſibi nuptias amicisque celebraſſe; ipſum enim ſibi maximam natu filiarum Darii accepiſſe, nomine Barſinen; vt autem Ariſtobulus ait, cum hac Paryſatin quoque minimam natu regis Ochi duxit, cum etiam ante Roxanen vxorem duxiſſet Oxyartæ Ba-

Hephæſtionis funus memorabile.

Digitized by Google

ctriani filiam: Barſineſque ſororem Drypetin Hephæſtioni dedit, vt filios Hephæſtionis, ſororis filios appellaret. Tum Cratero & Perdiccæ & Eumeni aliiſque primoribus Macedonum connubio iunxit filias principum Perſidis & Mediæ ad octoginta numero: omnibuſque dotes dedit; deinde omneis alios qui vxores Perſides & Aſianas duxiſſent, nomina dare iuſſit: qui ſupra decem millia inuenti ſunt: omnibuſque ab ipſo donationes propter nuptias factæ: προῖκας δὲ ξυμπάσαις ἐπέδωκεν ἀλέξανδρος, καὶ ὅσοι δὲ ἄλλοι ἠγμένοι ἦσαν μακεδόνες τῶν ἀσιανῶν τινὰς γυναικῶν, ἀπογραφῆναι ἐκέλευσε καὶ τούτων τὰ ὀνόματα· καὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοὺς μυρίους. καὶ τούτοις δωρεαὶ ἀλεξάνδρου ἐδόθησαν ἐπὶ τοῖς γάμοις. In hanc autem liberalitatem largitionemque æris alieni cuius ſupra meminimus, viginti millia talentum collata eſſe, aliquanto poſt ſubdit, his verbis: λέγεται δὲ γενέσθαι ἡ δόσις αὕτη τῇ στρατιᾷ ἐς τάλαντα δισμύρια. Huius autoris dicto ac ſuperioris fidem facere poteſt Chares hiſtoricus qui Alexandri geſta ſcripſit, vt ex *Athenæo* nouimus. Ait enim poſt Darii mortem Alexandrum nuptias ſibi amiciſque celebraſſe ſplendidiſſimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos ſternendos iuſſiſſe. Erat autem conclaue prægrande, centenarii lectiſternii facile capax: in quo ſinguli lecti toralibus ſtrati genialibus erant impenſa vicenum minarum argenti. Inter quos viſendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentoriis ſingulari ſplendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor ſtadiorum erat, id eſt duum millium & quadringentorum pedum, vel paſſuum quadringentorum & octoginta. Firmamentum autem præſtabant columnæ vicenum cubitorum, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ, & inſuper lapillis precioſis diſtinctæ; tum ambitum ipſum cingebant Babylonica ſtragula aurea textura & belluata diſtincta. Nuptiarum celebritas diebus quinque inſtaurata, cum interim & muſici artifices & ſcenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, ſui quiſque ſpecimen artificii præbentes. Indeque primum aſſentatores regis *Alexandrocolaces* dici cœperunt, qui antea a tyranno Siciliæ *Dionyſiocolaces* dicebantur: omnia ſumma hila-

Chares.

Nuptiarum Alexandri Magni luxus.

Alexandrocolaces

Dionyſiocolaces.

laritate Alexandro approbante. Arrianus *libro ſexto* id conuiuium factum fuiſſe ait non ob nuptias, ſed ob ſeditionem militarem pacatam, quæ poſtea ad vrbem Opim ſitam ad Tigrim flumen, in quo & Macedonum & Perſarum & omnium gentium principes viri fuerunt: ibique libamina & obſecrationes ob concordiam Macedonum cum Perſis facta, vt in idem imperium conſpirarent. Fuiſſe autem conuiuarum circiter nouem millia & ex eodem cratere ipſe libando cum ſuis hauſit. καὶ ἀπὸ τοῦ κρατῆρος αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀρυόμενοι ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπονδὰς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων, καὶ τῶν μάγων; *primitias libaminum facientibus fatidicis Græcis ac Magis.* εὔχετο δὲ τά τε ἄλλα ἀγαθὰ, καὶ ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε μακεδόσι καὶ πέρσαις, εἶναι δὲ κατέχει λόγος τοὺς μεταχόντας τῆς θοίνης ἐνακισχιλίους, καὶ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ παιωνίσαι; eosque omneis, id eſt nouem millia, vno eodem libamine libaſſe, & pæana ceciniſſe; a quo ſtatim conuiuio veteranos & cauſarios voluntarios Cratero duce in patriam, id eſt in Macedoniam remiſit: qui ad decem millia inuenti ſunt: quibus ſingulis ſtipendium non modo in præteritum, ſed etiam in id tempus perſolutum eſt, quod ad reditum conſumpturi erant, & pro corolario talentum vnicuique. Ex quo coniici poteſt quanta largitio illa fuerit: ἔνθα δὴ ἐθελονταὶ ἤδη αὐτῷ ἀπῆσαν τῶν μακεδόνων ὅσοι διὰ γῆρας ἤ τινα ἄλλην συμφορὰν ἀπόλεμοι ἦσαν. καὶ οὗτοι αὐτῷ ἐγένοντο ἐς τοὺς μυρίους. τούτοις δὲ τήν τε μισθοφορὰν οὐ τοῦ ἐξήκοντος ἤδη χρόνου ἔδωκεν ἀλέξανδρος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐς τὴν ἀπονόστησιν τὴν οἴκαδε ξυμβαίνοντος. ἐπέδωκε δὲ καὶ τάλαντον ἑκάστῳ ὑπὲρ τὴν μισθοφοράν. Tum ſubdit Athenæus: οἱ δὲ πεμφθέντες φησὶ στέφανοι, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. *Coronæ autem a legatis & aliis in ea celebritate miſſæ, quindecim millibus talentum æſtimabantur.* Quapropter paulo ſuperius ita dixerat: καὶ εὐθὺς οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολάς, ἐφ' οἷς καὶ ἥσθη ὁ ἀλέξανδρος. *Proinde qui prius Dionyſiocolaces vocabantur, iam inde Alexanarocolaces dicti ſunt propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro.* Quindecim millia talentum non minus nonagies centenis millibus coronatorum valuerunt. Hæc autem munera intelligimus Ale-

Munera nuptiarum Alexandri.

lexandro ab Aſia gentibus ſubactis & regibus & dynaſtis ob honorem nuptiarum miſſa, vt hodie factitari videmus: cum fortaſſe Alexander literas ad præfectos prouinciarum ob id miſiſſet: & præterea ab ipſis Macedonum primoribus, quos victoriæ aliæ ſuper alias in immenſum locupletarant. Magnificentiam autem & nitorem inuſitatum Auguſtalis Alexandri Phylarchus his verbis animo concipiendam dedit, vt idem autor refert: τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσας, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόντων ταῖς πολυτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθημέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. *Nam aureas*, inquit, *platanos aureamque vitem ſub qua Perſarum reges ſedentes iura ſæpe reddebant, audiendisque gentium poſtulatis vacabant, inferiores videri quotidiano ſumptu Alexandrinæ regiæ Phylarchus perhibuit, etiamſi vitem illam auream ſpectabilem opulentia facerent vuæ in ea dependentes, ex ſmaragdis illæ quidem & carbunculis Indicis, atque gemmis aliis ſummæ taxationis aptæ.* Pergit Phylarchus in hæc ferme verba: *Iam primum erat eius prætorium caſtrenſe centum lectorum capax, idque aureæ columnæ octo numero continebant. Supra autem columnas aſſurgentia laquearia opere vermiculato, auro aliaque eximia materia coagmentato, ſummam prætorii partem decore faſtigiabant. Ipſi primum quingenti Perſæ, quos illi melophoros vocabant, id eſt haſtilia ferentes aureis malis præpilata, intrinſecus prætorium cingebant, luteis ac purpureis veſtimentis exculti.* „Poſt hos mille ſagittarii, partim flammeis induti veſtibus, partim hysgino tinctis; non pauci etiam cæruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant argenteis parmis „inſignes, ob id argyraſpides dicti. In auguſtali medio aurea „ſella ſolio ſimilis ſtatuebatur: in qua reſidens Alexander de „iis rebus ſtatuebat, quæ regiam ſententiam poſcebant, aut præfectos ad imperia accipienda vocabat, cum interim ſtipatores „vndique regi apparerent. Extrorſus vero elephantorum agmen ſuis ſtratis contectum prætorio circumdabatur, & ſimul „Macedones mille Macedonico cultu conſpicui. Ab his rurſus „Perſæ numero decem millia excubias agebant. Quibus autem „purpuram ferre mos erat, quingenti tantum erant; iis enim „tan-

Auguſtale Alexandri.

Prætorium caſtrenſe Alexandri Magni.

Argyraſpides.

„tantum ex ſupradictis Alexander purpuream veſtem dabat.„
„Cumque tot eſſent præfecti comitesque Alexandro & miniſtri,
„nulli ad eum accedere non accerſito ius erat. Huiuscemodi,
„inquit ille, fuit dignitas & auguſta ſpecies Alexandri in expe-
„ditione agentis poſt Darium victum. Sed quod Phylarchus
de platanis & aurea vite dixit, videndum id quale ſit. Idem
igitur Athenæus circa principium *lib. XII. de luxu & deliciis* loquens ita inquit: χάρης δ' ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς τοσοῦτόν φησιν ἧκον τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς, ὥστε ἔχεσθαι τῆς βασιλικῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἰκήματι πεντάκλινον. ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχίλια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον. οὗ τάλαντα τρισχίλια ἔχειτο ἀργυρίου, καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπόδιον. ἦν δ' ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλίνης, καὶ τὴν ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν ἐκ τῶν πολυτελεστάτων ψήφων συντεθειμένους. *Chares autem Mitylenæus lib. V. hiſtoriarum Alexandri, Darii regis tempore in eas iam delicias Perſarum reges prolapſos eſſe ſcribit, vt ad caput cubilis regii conclaue vnum eſſet pariete vno intermedio obſtructum, ea magnitudine, quæ quinque lectos caperet, in quo ſemper eſſent condita talenta auri quinque millia; hocque conclaue ceruical regium appellabatur. E regione vero huius aliud eſſe conclaue triclinum ad parietem eum excitatum, ad quem cubilis pedes vergebant, in quo argenti talenta numero tria millia condebantur; nam etiam ipſum trium tantum lectorum capax erat, & ſcamnum ſuppedaneum regis eſſe dicebatur. Verum in ipſo cubiculo regio vitis erat aurea gemmis inſuper incluſis locupletata, eaque velut pergula regio cubili obtendebatur. Hanc vitem Amyntas in libro de manſionibus regiis, prodidit racemos etiam penſiles habuiſſe ex lapillis æſtimatiſſimis aptos.* Nec procul ab ea craterem aureum collocari ſolitum Theodori Samii opificio nobilem. Quinque millia auri talentum non minus millibus quinquaginta argenti valuerunt, quæ nos trecenties centena millibus coronatorum æſtimanda eſſe contendimus. Tanti Perſarum reges ceruicem ſuam inclinandam eſſe cenſuerunt, & præcipue Darius ille, quem tertio iam prælio atque etiam bello victum, amicorum iuratiſſimi aureis compedibus vinctum, cum aliquandiu traxiſſent, ad extremum equum conſcendere negantem, ne-

Platanus vitisque aurea.

Perſarum regis ceruical.

Scamnum ſuppedaneum.

Vitis aurea.

Darius aureis compedibus vinctus, trucidatusque ſuperbia abſcienda regibus exemplum reliquit.

ſario ſcelere contrucidarunt. Hoc ſibi fortuna ludibrium extremum ex tanta ſuperbia comparante, vt qui tanti caput ſuum recumbere, & pedes ſubniti voluerat, tanti etiam manibus pedibusque vinciretur. Sic fert humana conditio, vt cum faſtigium ſuum longe ſupergreſſa ſit, continuo concidat. Quod vtinam reges ſatis animaduerterent, animaduerſumque meminiſſent. Sed vnde id in mentem illis veniat? Darius enim ille Perſarum regum ultimus, literas etiam Græcas ſciuit, vt autor eſt Curtius nec id meminiſſe potuit, tum maxime florente philoſophia. Idem Curtius autor eſt *lib. IV.* cum Alexander ad Arbela caſtrametatus eſſet, qui vicus eſt Aſſyriæ Perſarum clade & Alexandri victoria nobilis, legatos Darii iterum ad Alexandrum ad pacem petendam veniſſe, & redimendam matrem Darii cum duabus virginibus: mandata autem Darii & conditiones huiuſcemodi attulerunt, quæ conditiones, Darii incredibilem opulentiam, latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam atque celſitudinem, non acceptæ, oſtendere potuerunt. Verba legatorum hæc *apud*

Darius Alexandro filiam cum dote opima obtulit.

Curt. leguntur: *Quid opus eſt armis, inter quos odia ſublata ſunt? Antea Darius imperio tuo finem deſtinabat Halym amnem, qui Lydiam terminat: nunc quicquid inter Helleſpontum & Euphratem eſt, in dotem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum filium, quem habes pacis & fidei obſidem, retine: matrem & duas virgines filias redde; pro tribus corporibus triginta millia talentum auri precatur accipias.* ſic enim in antiquo libro legimus, licet in impreſsis *trigeſimum talentum auri*

Curtii loc9.

legatur; & *inferius*: *Alexander legatis excedere tabernaculo iuſſis, quid placeret, ad conſilium refert; diu nemo quid ſentiret auſus eſt atere, incerta Regis voluntate; tandem Parmenio, antea ſuaſiſſe ſe ait vt captiuos apud Damaſcum redimentibus redderet, ingentem pecuniam potuiſſe redigi ex iis qui multi vincti virorum fortium occupauerant manus: & nunc magnopere cenſere, vt vna anum & duas puellas itinerum agminumque impedimenta, XXX. mill talentum auri permutet. Ingrata oratio regi fuit: itaque vt finem dicendi fecit: Et ego,* inquit, *pecuniam quam gloriam mallem, ſi Parmenio eſſem: nunc Alexander, de paupertate ſecurus ſum, & me non mercatorem memini eſſe, ſed regem.*

Curtii loc9.

Hactenus Curt. *lib. IV.* cuius illa verba corrupte vulgo leguntur, cum alias, tum etiam quod *XXX. talentis auri* codices impreſsi

ha-

habent, quod non magnum eſt precium, hoc eſt minus quadringentis talentis argenti. Plutarchus *decem millia talentum* oblata fuiſſe dicit, non adiecto auri vel argenti; puto igitur corruptum eſſe numerum etiam in antiquo codice (nullæ enim opes eam ſummam æquare poſſunt) aut certe argenti legendum eſſe, non auri: tametſi talentum auri fortaſſe non ſexagenarium erat, vt infra videbimus. Apud Iuſtinum *epitome XIII.* vbi legitur *de opibus Alexandri: Erant enim in theſauris C. millia talentum, & in annuo vectigali & tributo CCC. millia.* Ego non CCC. ſed XXX. legendum cenſeo; non enim conuenit vt CCC. millia annua eſſent, & centum millia tantum in conditis pecuniis, & alioquin XXX. millia aunui reditus fuiſſe coniicere poſſumus ex ſupradictis. Hæc fere ſunt quæ de opibus Perſarum comperimus, atque etiam dici poſſunt, quibus hoc inſtitutum fuit (vt diximus ex Herodoto) vt aurum atque argentum graue in theſauris haberent. Strabo autem ita inquit de hoc loquens: τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι, νομίσματι δ' οὐ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν μᾶλλον, καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν. ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. *Maximam autem auri atque argenti partem in inſtrumento & ſupellectili eſſe, in nummo non multam; ſiquidem illa elegantiora & ad manificentiam, & ad theſauros condendos apud eos exiſtimari. Nummi autem ſignati tantum ſufficere quantum ſatis ſit ad vſum, ideoque ſignari pro modo impendiorum.* Hoc inſtitutum Perſarum ignoraſſe homines ii mihi videntur, qui cenſent intereſſe Reipublicæ, vt vaſa aurea & argentea, quam pauciſſima in priuatis ſint cenſibus, & plurimum aurum argentumque conflentur in officinis monetalibus, vt nomiſma in commerciis exuberet. Nec me latet cenſura olim dignum apud Romanos viſum, argentum factum domi vltra paucula pondo habuiſſe: ſed ob aliam cauſam id inſtitutum & in penuria argenti. Verumenimuero quum imperii noſtri reditus componerem cum Perſicis, ſubquadruplam ferme proportionem habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quaſi large annua quinadena talentum millia Perſarum reges referre in accepta potuerint. Huius ſummæ quartam partem quadra-

Iuſtini locus.

Inſtitutum Perſarum animaduertendum.

 gies

gies centenis millibus francicorum (hoc enim vocabulo noſtri in ratiociniis principalibus vtuntur) vbere ratione æſtimabam. Quam ſummam acceptam & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam, ſi tributa quæ quotannis ex occaſione gerendarum rerum varie & libero principum arbitratu indicuntur, ad ſtatam fixamque ſummam & formulam redigerentur, poſſe hilari populi conditione ad quinquies & vicies centena millia francicorum peruenire: vectigalia autem (de quibus ante diximus) vt patrimonium regium ac diademàticum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia quæ vices ſtatas non habent (qualia ſunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebam, cum muneribus & magiſtratibus & omnibus diſpenſationibus quæ codicillis conferuntur a rege; his enim rebus prolixe munifici principes eſſe poſſent, ſi certo quodam modo munificentiam temperare meditarentur, nec primo cuique petendi aditum occupanti largari. Hanc breuiarii principalis conſtitutionem ſpondere auſim & fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modo ferre poſſe ſi ei iniungatur, ſed etiam beneficii loco depoſciturum, duntaxat ea lege, vt ab iniuria militari incolumem ſe fore & ſartum tectum (vt dicitur) reſtipulari liceat, & ſemel quotannis ea conditione imperatis regiis defunctorum. Adde, ſi placet, & ſibi bona fide ſponderi id intelligat: neque id quidem modo, ſed etiam corollarii nomine hoc additurum, vt ſi de aris & focis dimicandum ſit, repetitum ſe iri vbere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges noſtri velut ſanctius ærarium in populi benignitate obſequioſa reconditum habuerunt. Quod ſi quis huius anni collationem reputet anni ſuperioris collationem excipientem, atque in id tempus vtramq; incurrentem, quo & vis maior ſeu cœli intemperies calamitatem, & vis improbior (quæ militaris eſt petulantia) pauperiem longe lateq; per rura fecere, nullus iam modus æſtimationis erit. Nam cum alias fere eā populi imperia accipientis obſequentia, & tributa præſtationesque alias imperantium duritia apud nos eſſe ſoleat, quæ eſt vinitoris aut inſciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmitibus vitem quam

pro ſtirpium viribus onerare non veretur, quum nihilo ſecius imperatas vuas vitis frugifera reddat: tum ſic actum eſt hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quaſi poſtremum tributa atque ſimul omnia iniungerentur, perinde vt conductores agere iam fere exactis luſtrorum annis aſſolent, qui prædio non ſuo mox futuro, multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed ſcilicet fatali diraque (vt ego quidem arbitror) omnium prope ordinum ignauia, incuriaque pari, inſignes anni fuerunt, eo vtique tempore, quo nemo fere Gallus indole Gallica inuentus eſt. Etenim per deum perque publicam conſcientiam, quoto cuique gloriari licet ſua in rempublicam officia conſtitiſſe? Certe nulli, vt videtur, eorum quidem certe qui a memoria aut conſiliis principi, & ſuper ſanctiora officia fuiſſe dictitantur. Ecquando autem poſt hominum memoriam ſtrenuis magis nauiſque ducibus & loricatis & togatis reſpublica indigere viſa eſt? At vtroſque eam nunquam tantum deſideraſſe conſtat, quum populo id vociferante, omnes etiam ordines tumultuoſe admurmurarent. Heu diſſoluta inertia, plebeii gementis voce non commoueri? Nutrici regiæ ac publicæ, iam exuctæ atque aridæ, primores eius alumnos neutiquam condoleſcere? Quod ſi parum de comprimendo ore fame laboramus, dum famem longe a noſtris priuatim penatibus arceamus, ne deum quidem res humanas credimus deſpectare? Ecquo igitur vnquam tempore maior (vt ita dicam) ſeges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit, ſi iis qui ad limina obſeruabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille ſpiritus ſubinſtillaſſet, qui totum ſe iam profundere creditur ſimul ac creare pontifices eiſdem libitum eſt? Atenim rex aures ferendæ veritati non habet, nec oppidani homines ſcire poſſumus quid cum principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipſos vidimus (vt ita loquar) excuriatos ob id, quod ingenue homines dicerent eos eſſe prolocutos, aut vicem publicam egregie conqueſtos? Hæc in pullata forſitan turba admitti excuſatio poteſt, quæ trans tectoria vultuum introſpicere præ hebeti acie non poteſt: inter eos non poteſt, qui aliam opinionem habent, cum ex vſu ipſam aulico, tum ex ingenio principis plebicolæ

Ad limen obſeruantes qui aditum aulæ interioris claudunt pro poteſtate, & aperiunt.

Digitized by Google

colæ & indulgentis, ex eorumque ipſorum moribus confirmatam. Ego vt credam cauſam populi eos agere, qui nihil non ſibi ſuiſque impetrare auferreque non verentur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos poſſe, qui beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circumſcribentes, ad ſuffragationes aut pias aut honeſtas, frigidiores eſſe Salamandra videntur? Quonam autem modo exiſtimabo diuinæ legis eos rationem vllam habere, quos in actu vniuerſitatis ſtipulationes priuatim identidem concipere notum eſt? Quid eos denique penſi habere credam, quos populo ad extremam inopiam redacto, Craſſianis cenſibus penates ſuos augere nec piguit nec puduit? Atqui eo iam ventum eſſe video, vt velut in luſu talario populus damnoſo ſemper iactu miſer, omnia ſua in medium conferre teneatur, cum aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, vniuerſa raptim, aut certe pignora vniuerſorum auferant: nos autem ludi fortunæ ſpectatores, proculque ab actu ſummoti, vt immunes, ita exortes, riſum interdum rebus, interdum lacrymas ſuſpiriaque accommodemus. Hæc enim non tam Democrito ſpectatore quam Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis æui decus gloriamque perdidit, vt parciſsime loquar. Verumenimuero eſt in Græcorum prouerbio, *ſuperni Iouis teſſeras nunquam non aut cadere commode, aut tandem euenire:* quo intelligi volunt, deum quum rebus humanis lentam quidem manum, ſed ineluctabilem admouit, eum euentum cuique rei dare ſolere, quem aut hominum promerita, aut ſecus admiſſa poſtulauerint. Quare qui luſu antedicto immodice creuerunt, cauere (vt opinor) etiam atque etiam debent, ne ſibi propterea nimiopere gratulentur. Si enim deus viciſsim aleam ſuam iecerit, iſti qui nunc Venerem ſibi cecidiſſe lætantur atque triumphant, verſa vice ludi, ſero quidem caſu, ſed caniculari concident. Siquidem nec impoſtura fieri iudicio diuino poteſt, nec diuinæ iuſtitiæ præſcribi vllo tempore aut titulo. Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter ſe diſſident, vt ne glutino quidem gerendi magiſtratus vel honoris ſociabilia eſſe poſſint. Tum demum igitur aula Franciæ recte conſtituta eſſe dicetur, quum ii qui ſummam rerum tenebunt, ſui & larium ſuorum obliuiſci tantiſper videbuntur. Nunc autem

Adagium Græcum.

ita

Digitized by Google

ta ad actum rerum homines partim irrepere, partim irrumpere videmus & proſilire, vt quos tenues & ieiunos viderimus pridie, diſtentiores recinis cernamus poſtridie. En queis cum in tenebris micemus, vt in vtramque aurem reges ſecuri, ſomno ſopiri poſſint, qui huiuscemodi vicariis atque adminiſtratoribus habenas rerum concrediderunt. At etiam homines eximium ſe decus meritos eſſe adeptosque cenſebunt, ſi res dudum acciſæ, benignitate diuina vberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, vt eſt in prouerbio. Quaſi vero obſcurum ſit ductores ipſos ordinum impares grauioribus curis, conſertis (vt aiunt) manibus optabundos, fatis omnia regenda permiſiſſe, caſuumque temeritati: quum interim populus alienæ culpæ pœnas pendens (vt aſſolet) infulas ac fercula propitiatoria circumferens, veniam & pacem ſuperum, ſupinis ad aras manibus expoſceret atque exoraret. Num etiam (ſi diis placet) prouidentiam ſuam populo imputabunt ii qui auras omnes laxamenti ſecuritatisque priuatæ captantes, in pacem tandem genialem fato auſpice deciderunt? Equidem ſacrilegii inſtar eſſe putarem, ſi id quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentibus euenit, humana prudentia acceptum ſibi ferri vellet, aut etiam ſineret. Quis autem neſcit quam male parati ad occaſiones eramus, quam vndique deprehenſi & ſtupentes, niſi deus nullo noſtro merito impetum iræ ſuæ repreſſiſſet? Gratias igitur ob id habere & agere clementiæ diuinæ, non noſtræ gratulari prudentiæ debemus. Neque vero ex illa iactatione fœderum anniuerſariorum ſatis ipſi videmur in portum quendam fixi certique conſilii reſpexiſſe, nec pignus certum habemus pacis ſuperum veniæque impetratæ. Quidni enim has ego ſuperum inducias potius quam pacem vocandas eſſe putem, cum aſpectum in cœlum nos referre non videam? Simul ab iſtis galeripetis metuo (vt aperto loquamur) qui nos ſemper e tranquillo in æſtum atque in ſcopulum auferunt, fatali Franciæ calamitate. Hic facere non poſſum, quin ad aliquantum ſpatii amœnioris excedam a propoſito, animoque obſequar meo, opere multo iam fatigato. Nam quum in mentem mihi earum rerum venit, quas poſt decimum abhinc annum vidimus: mihi videtur animaduerſio diuina velut

Galeripetæ, purpura candidati.

lut laniſta quidam præpotens totius prope Occidentis imperia, inter ſe commiſiſſe, nempe vt vicisſim bella populi propulſantes & inferentes, iuſtitiæ ſupernæ pœnas penderent inſolentiæ, & tanquam ſanguinem mitterent opulentiæ exuberantis. Atque vt reliquos omittam, nos in Italia rebus geſtis feroces, Venetis bellum vtcunque indiximus, indictumque ſtrenue gesſimus cum contemptu hoſtium, atque ingenti virium noſtrarum fiducia, id etiam mira felicitate vno prælio, ductu & auſpiciis principis pene profligauimus. Huius clarisſimæ victoriæ quum lauream non ſceptris noſtris alligare, ſed in gremio ſummi Iouis (vt aiunt) deponere deberemus (ancipiti enim alea prælium commiſſum fuiſſe notum eſt, nec incruento Marte confectum) pro eo vt benignitatem diuinam ſummamque poteſtatem agnoſceremus, victoria ipſi feroces, ſubinde gigantea prope immanitate theomachiam meditari inſtitimus, in ſuperosque velitari: quum interim & a nobis & ab hoſtibus ſacroſancti liticines bellicum occinerent. Heu fatalis furor vtrarumque partium. Quid, malum? nos maiorum noſtrorum pietas non mouebat? illos heroicorum temporum ſanctitatis non pudebat? An eius temporis fortaſſe in mentem non veniebat, quum diuus Petrus Pauluſque & eorum ſequaces eccleſiæ architecti, non armorum ſplendentium fiducia infeſti ad prælia graſſabantur, ſed cruce, ſed innocentia freti, cætera inermes, ad caſtra CHRISTI tuenda in tumultu flagrantisſimæ charitatis claſſico ciebantur? Nunc inania tantum ipſi nomina tanto interuallo facti, etſi eorum demum maieſtate apud populos ſacroſancta, ſacerdotum ordines primarii faſtus ſuos obumbrant. O diram portentoſamque vecordiam ſacroſanctæ poteſtatis. Quis enim vnquam tantum animo concepit nefas, vt ſacerdotum culmen, vt cleri magiſter, vt ſacrorum ſummus opifex, manus inauguratrices, ab altaris operatu adhuc calentes, in familiam domini armare ſuſtineret? vt animo plus quam gladiatorio graſſaretur ad Chriſtiani nominis columen mundo ſtupente delendum? & nunc myſticum illum enſem cæſim punctimque, irrito (vt credimus) propoſito vibraret, nunc a Marte ſanguinariam frameam mutuaretur, & conſternatos diris execrationibus (quæ fortaſſe in eum ipſæ verterunt)

Alludere videtur ad concilium Piſas indictum.

runt) ad internecionem quoque perſequi conniteretur? En quos pedes, quas manus libens exoſcularere, inde vt os cruentum ac pollutum referres. Miſerum vero te tum Iuli, atque intemperiis actum, qui vsqueadeo iræ cæcæ indulgendum putaris. Tute vt transuerſus & præceps veſana animi cæcitate raperere? & nec te, nec decorum maieſtatis beatisſimæ præ odio reſpiceres, ſed ordinem ampliſſimum, ſed ſenatum illum purpuratum, præcipua veneratione inſignem, ſed Libani gloriam ſplendoremque tecum rapiens, inuitum bona ex parte & muſſitantem, arcis eccleſiæ ruina nos obruere teque adeo ipſum cuperes? orbem etiam pene totum concuteres, fulminibus ciendis intorquendisque collabefactum? vt nos odio & inuidia flagranteis, igneque deinde ardenteis, toruis iſtis oculis inſpiceres? nec iam recuſares, quin in rogum noſtrum flammantem voti compos inſilires? Proh ſuperi immortales? tantumne de ſummo ſanctuarii vertice licuit maleſuadæ noxæ, vt œſtro vindictæ plusquam Atreiæ percitum per fas ageret nefasque præcipitem, vt vel corpus animumque in buſto inimicorum properaret ire perditum? Non fuit iræ efferatisſimæ ſatis, retro nos in fines fulmine perterrefactos egiſſe, Italiæ perdite nobis adamatæ poſſeſſione cedentes cum fremitu gemituque, niſi de aris inſuper ac focis dimicare, extremaque deinde exempla timere coegiſſet: quum interim ſub ipſo laniſta ſanguinario totus propemodum hic orbis nobiſcum pariter digladiaretur animo infeſtisſimo. Vbinam erat igitur ille zelus domini, quæ eſt ira iuſta læſæ aut imminutæ vindex diuinæ maieſtatis? Hoc enim demum ſignifero in aciem prodire ſacris cohortibus fas eſt, ſiquando prodire fas eſt. Num tandem igitur ille ex æde Charitatis aut Fidei ſacello ancilia prompſerat, & ſigna cruciata? Ecquid igitur eum pudebat ſeruum dei ſe vocare, cum Franciam Chriſtianorum decus ſemper, & pontificum olim religionisque aſylum, buſtis iſte Gallicis inſignire geſtiret? quum ſacerdos ſeptuagenarius, Chriſti pacis conditoris & parentis legatus, Bellonæ ſacris operaretur: cui cum generis humani luculento diſpendio litare contendebat, idque tum, quum profanum vulgus ad delubra pacis & concordiæ miſerabili ſpecie ſupplicationes inibat? Enimuero viſendum ſpectaculum, patrem

In Iulium ſecundum.

Alludit ad eum locum qui olim Romæ buſta Gallica dictus eſt ob Gallos quondam Camilli tempore aceruatim illic ſepultos.

non modo ſanctiſsimum,ſed etiam ſenio & canitie ſpectabilem, quaſi ad tumultum Gallicum e Bellonæ fano ſuos euocatos cientem, non trabea, non auguſtis inſignibus venerandum,non pontificiis geſtaminibus ſacroſanctum, ſed paludamento & cultu barbarico conſpicuum: ſed furiali (vt ita dicam) confidentia ſuccinctum,fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci vultu cultuque ſpirituum atrocitate. Profecto nos vidimus paucis annis multa quæ prorſus maiora fide poſteris videbuntur. Hoc turbine, hac procella luxata eccleſiaſticæ autoritatis ac diſciplinæ compage, quonam modo fides recta, niſi clauis trabalibus & æternis fixa, ſacriſque monumentis ſemel affirmata conſtabilitaque, ſtetiſſet? Verum o ſuperi boni, quam præſto manus ipſa dei affuit, quondam ipſa eccleſiæ architectatrix? Quam autem eadem ipſa veluti numen tragicum (vt dicitur) e machina nec opinato viſa eſt præſentiſsima opitulatrix? Nam illo pontifice de medio mox ſublato,hunc mirificis comitiis eadem manus ſuffecit, inteſtini protinus externique belli pacificatorem, qui caliginem ſanctuario domini incubantem diſcuſſurus haud dubie exiſtimatur,cœlique liberum aſpectum omnino redditurus:quum etiam eadem manus diuina Iulium ipſum ante mortem Titanici ſceleris cordolio tetigiſſe crederetur, vt vtar verbo comico in re prorſus tragica. Nos tamen eas pœnas (vt ingenue fatear quod negare non poſſum) merito pependimus, ob victorias (vt iam dixi) luculentas ſemper inſoleſcentes, ne non plane Galli, priſcorumque ſimiles Franci, nunc eſſe videamur. Siquidem ſupradictarum rerum religione obſtrictis Gallicarum copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionem viri Chriſtianiſsimi nequeunt) idem qui a noſtris deus in rebus ſecundis non agnitus fuerat, ex fauore mox in iram verſus (ſi tamen iraſci deus poteſt) lymphatico primum pauore conſternatos retro egit in Franciam: deinde etiam claſsicis circumſonantibus pauitanteis, de aris ac laribus dimicare delicias ſuas Francos, aut certe tergiuerſari coegit. Quo tumultu ac dedecore quum iam multum pœnarum videremur ſuperis pependiſſe, nec ideo vecordiam noſtram expiatam eſſe putaremus: hoſtes autem rurſus bellum & tumultum inferre, nos propulſare pigeret (neque enim ſatis iam animorum nobis, præſer-

Leonis X. præconium.

Digitized by Google

præſertim quum alibi manus noſtræ diſtinerentur: neque illis ſatis copiarum aut apparatus fuiſſe dictitatur) factum eſt omnia moderante prouidentia, vtriſque vt commoda pax eſſe crederetur, fremente tum Sinone aquilifero, qui libens incendia miſcere magno tumultu ſolebat, & rurſus extinguere, in vtramque partem alternans, ſæpe leues ob cauſas atque indignisſimas. Ita animaduerſio diuina vt laniſta placidus ac clemens, duos populos ad internecionem iamiam digladiaturos, medio in certamine diremit, contenta (vt ſpero) ad ſanitatem & modeſtiam vtroſque redegiſſe. Inuidia enim apud ſuperos vtrinque flagrabamus ob redundanteis opes. Iamque eo ventum putabatur, vt illi hauſturi propediem de fece, nos etiam reſecturi de viuo videremur. Tametſi in ea ſum opinione, vt nobis improuiſa tempeſtate iactatis, vna & altera (vt dicitur) anchora ſicca reſtaret, ſi gubernandi ſatis nari in tumultu atque in trepidatione fuiſſemus. Quando enim Francia omnibus rebus inſtructa, deo quidem non aduerſo, vndique deprehenſa eſt, atque ad incitos redacta? vt eſt in prouerbio. Ecce autem rurſus hic mihi vereri ſubit, ne in geniali fœdere prætoritorum nobis obliuio ſurrepat, & veluti rude donatos nos eſſe diuinitus exiſtimemus, quaſi iterum nobis bellum non timendum ſit, duntaxat pro portis propulſandum, pro laribus, pro pignoribus. Nam ne nusquam belligeremus, inquies noſter animus ferre nullo modo poteſt. Sic opes iam nimias conteri bello continenti neceſſe eſt, & referre dicunt noſtrorum quorundam ærarii diſpenſatorum, principes a rebus bellicis nunquam eſſe feriatos, ne tranquillo rerum ſtatu rationes ipſis recognoſcere vacet. O beatam futuram Galliam, ſi tam ei contigiſſet heros habere frugi, quam bonos habere ſolet. Nam mancipia, vt quæ maxime vnquam prouincia, dicto habet audientia, etiamſi ſuum ius ſeruientibus conſtat, æquitate dominantium. Imprimum in ea ſummum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non poſſis ſine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & quod vtriusque maris cinctu & commercio commode comiterque habitatur, ſoli vbertas tanta eſt in vniuerſum etiam inter inopes ſrugum ſterileſque prouincias, vt quaſi annonæ præfecturam

Hic ſignificat Imperatorem. Maximilianũ.

Rude donati gladiatores non vltra pugnare cogebantur.

Francia bona.

ſturam ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur, prorſus (abſit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumque abſtemium cum libuit poſſimus, quum ſumen (vt ita dicam) Occidentis arare videamur, ſi in vniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorum alacritatem ad res omneis inceptandas, dum dexteritatem corporum impigram atque eximiam ad vicies obeundas: quibus ſi militaris diſciplina conſtantiam addidiſſet, nihil eſſet vtique quod in nobis ab exteris requireretur, nam noſtris quidem ſatisfacere nullo modo poſſumus, vt antea dictum eſt, qui nos in ordinem nuper Barbarorum coegiſſe dicuntur, nec diſciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedentes. Equidem proborum hominum eſſe non puto, ingenitam ſimplicitatem in Francis improbare, quæ in latebris mentis inſidias condere non didicit. Atqui niſi Genius Francici diadematis inde ab incremento ſceptrorum ita ferme ſemper tuliſſet, vt oculis & auribus alienis vti, decus eſſe regium crederetur, ſicque ſæpe fierent imperii magni potentes, ſemiſſes, quincunces atque trientes, vt fortuna tulit, homines, qui imperandi vetandique impotentes eſſe in actu rerum deprehenduntur: qua ſumus rerum omnium inſtructi commoditate, Perſici quodammodo regni nunc inſtar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidem datum eſt, omnia vt pacis bellique ſubſidia, & ſua, & (quod dicitur) in numerato haberet? Ita nobis copiæ noſtræ equeſtres ſtato perpetuoque ſtipendio deſcriptæ, in turmaſque centenarias quinquagenariaſque centuriatæ, non dico præſto ſunt, ſi ad delectum edictumque citentur, ſed etiam in procinctu, & arrectæ ad bellicum exaudiendum: ex quibus centurias habemus cum ad præſidia regni omni in parte collocatas, tum vero ad incerta caſuum ſtationes agenteis, in quaſcunque partes incubuerit tumultus, protinus coituras. Quod ſi & alias quoque ſuccenturiari oporteat, abunde eſt iuuentutis ad ſacramentum paratæ, imperiaque manentis. Propter has aliaſque prouinciæ præſtantias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentisſime & viſitur & habitatur: quippe viſendam eam ſingularis præterea hoſpitalitas facit: incolendam autem, omnium rerum expetendarum exteris commoditas. Sed & ſi milite externo accerſitoque vti libeat, pecunia large ſupereſt & an-

Digitized by Google

& annona, vnde alere copias, & autorare perenni ſtipendio poſſimus, quanquam per hoſce annos infeliciter id experiri ſtatuimus, vt fere omnia agi præpoſtere cœpta ſunt fatali dementia. Siquidem eo errore quem Græci Xenomaniam appellant, id eſt nimium & inconſultum externorum ſtudium, luculenta clades illata ruſticam plebem afflixit. Cernere erat & noſtrum & externum militem plebeculæ penu ſaginatum, vltro etiam temulentum illudere quaſi victis: quum interim miſelli, & egentes & ſicci, aliis ſuper alias collationibus in deſidis ſtipendia militis omnia corradere atque eo amplius corrogare cogerentur, & (quod ſine gemitu meminiſſe nemo poteſt) interdum nexum inire, vt eſt formula exigendi tributi, ſi pignora capi nequeant. Sed ſic eſt viſum diri temporis interregibus, quibus ipſis placere patrium nihil poteſt, quique ante pedes poſitos tranſilientes, in Colchos nobis aut Baſternas petendos viros putant; ob quod eos non dubie biennii epinicia manent, ab iis (vt opinor) decantanda, qui eorum olim actui ſupererunt. Sed enim (o miram vim numinis) ſic libitum eſt prouidentiæ (quæ res & vires mortalium temperat, omniaque a ſe facta pro poteſtate moderatur: cuius rei rationem inire mortales non niſi confuſam aut ambiguam poſſunt) vt tantæ rerum noſtrarum competentiæ conſilium perinde publicum non ſuppeteret: ne ſi bonis in rebus Franciæ & copioſis, bonam quoque mentem reipub. circumſpectamque dediſſet, finitimos fortaſſe Gallia longiſſime ſummoueret. Priuatim autem noſtros conſilio & ſolertia defici ego certe non cenſeo, ac ne eos quidem ipſos qui in medium conſulere nobis exiſtimari volunt, vt quos in augenda re priuata & ſtrenue & ſolerter operam nauare videamus. Hinc illi ſubiti penates imaginum nouarum, luminibus nunc officientes antiquiſſimæ cuiusque domus & generoſiſſimæ. Scilicet hic eſt ille orbis fatorum ſcitorumque prouidentiæ, quo genus humanum & digito & nutu dei vertitur: in quo emergenteis alias in ſolem familias, alias ſidenteis in tenebras videmus, inuicem inter ſe ſurſum deorſumque impellentes & ſummouentes: quæ viciſſitudo facit vt alternis floreant exoleſcantque interituræ tandem ſtirpes tum priuatæ, tum principes. Verum hoc ridiculum, quod qui ad

Xenomania.

Digitized by Google

centeſimum ſe nepotem animi deſtinatione propagant, illuſtrem ſibi famam in omne æuum pollicentes, ſæpe intra primos nepotes ſtirpitus exoleſcunt: & tam friuola ſpe homines, certam & diuinitus oblatam atque expoſitam mutabunt æternitatem? Cæterum quidnam in cauſa eſſe dicemus quamobrem qui ſuis commodis ſuorumque conſulere bene ac feliciter norunt, iidem rebus ipſi publicis proſpicere non perinde videantur? Nempe quod aulicis inſtitutis cauetur, ne quid e republica eſſe videatur aut principis, quod non idem ceſſurum in rem priuatam paucorumque manifeſto intelligatur: nec rurſus aliquid publice turpe, quod priuatim aut honorificum eſſe poſſit, aut luculenter compendioſum. Non item viceuerſa, quicquid publice aut honeſtum aut vtile ſit, id vt ad ſingulos quoque eorum pertinere videatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aerem & pluuiam cenſetur, cætera non tam publica eſſe, quam expoſita exiſtimantur, in eorum vtique prædam ceſſura, qui anteuertere verecundis & probis, ac præripere poſſint. Sic aulica vigilantibus ſtrenuiſque opitulari iura ferunt, virtutiſque præmia concedere improbe ſæpenumero procaciterque occupanti. Proinde nulli iam in Gallia publica commoda domum ſuam auertiſſe fraudi fuiſſe foreque exiſtimatur, aut noxam publice, quanta ſit illa cunque, nocuiſſe, qui quidem ipſe, eiusue amici in libras damni dati, vnciolis decidere ſingulis non grauetur, & ea ſit ſolertia, vt vti foro norit. Quo fit vt tam maxime fere actui ſummo præpoſitorum diuitiæ circumfluant, quam maxime vires opeſque publicæ & priuatorum facultates exhauriuntur: ſicut in ægris corporibus lien & venter pellacia duo membra, tum maxime redundare dicuntur, quum cætera exucta defectaque videntur. Quod ſiquando nonnulli, vt irudines diſtentæ, caput in ſorptu popularis ſanguinis viſi ſunt reliquiſſe, longo iam interuallo rediturum id exemplum non timetur, præſertim quando quod olim capitale cenſebatur, nunc impulſis legibus atque afflictis, non tam criminoſum ipſum, quam contumelioſum eſſe cæpit. Contumelioſum? imo vero ingenioſum inter iſtos beatos & fortunatos, atque etiam palmarium, vtpote inter quos nihil ignominioſius egenti innocentia aut ridiculoſius

Alludit ad verbum interperitorum.

Irudo eſt ſanguiſuga.

Digitized by Google

ſius eſſe credatur. Simul enim hominum fidem atque exiſtimationem cum re & cenſu concidere arbitrantur. Iam vero quum hoc ſemper habuit Gallia, vt bona ſua interdum ipſa neſciret, interdum ſcire nollet, tum vero illa prægrauat indignitas, & optimum quemque enecat (ſi id effari fas eſt, quod nequit non expectorari, vt eo verbo vtar) quod ampliſſima familia domini beati & copioſi, atrienſium paucorum regitur arbitratu: qui accepti expenſique paginas luculentas habentes in poteſtate, in rem priuatam iuxta atque publicam verſa, publicæ rei expenſare licenter impuneque videntur, neceſſitudini & obſequio gratioſe ea tribuentes, quæ virtuti officioſæ & induſtriæ debebantur; vnde factum eſt vt ad ſummum dedecus res noſtræ paucis annis non ſemel deuenerint. Quid enim per deum rerum noſtrarum olim fortunatorem, quid inquam non modo iniquius, ſed etiam ad ſpeciem maieſtatis huius regni indignius ac fœdius eſſe poteſt, quam quod inertes quidam homines, atque ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo (vt ita dicam) exuberante ſaginantur cum ſuis clientelis, tanquam de republica aut principe meriti præclarisſime? Quid pernicioſius, quam quod ii nunc demenſum vnicuique pro poteſtate ſtatuunt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis, lectores ſeruos a mediaſtinis, non magis internoſcere didicerunt, quam literarum neſcii doctos ab imperitis? Qui etiam ſi id facere quoquo modo nouerint, tamen frugi bonæ homines, aut aliquo artificio commendabiles, nunquam aut nequitia præditis aut verberonibus ſeruis cenſeant præferendos, quorum quidem opera non in rebus dominicis, ſed peculiaribus, arbitratu ſuo vti posſint. Ita dominicum ipſum nomen tantarum indignitatum inuidiæ obiiciunt. Omnia enim imperaſſe dominus dictitatur, quæ paucis diſpenſatorum commoda ſunt, vel vtcunque complacita. Horum præcipue intereſt (id quod quidam nuper aſtruxiſſe dicuntur) ſolertes & cordatos in Francia non eſſe, vt qui hac via graſſantibus ad peculium augendum vltra modum ſeruilem, faſtigiumque priuatum, perinde conniuentiam non poſſent patientiamque accommodare. Verum enim ex hoc iam inſtituto eo ventum eſt, vt quam optime quisque de republi-

blica meritus eſt, tam peſſime plerumque de eo principes mereantur. Quippe aliter fieri non poteſt, quum huiusmodi adminiſtri non modo diſpenſationibus, ſed etiam admiſſionibus in prætorio præſint. Quod ſi pauci interdum ad aulæ penetralia non exoratis iſtis admiſſionalibus euaſere, viri vel doctrina præditi & ſolertia, vel grauitate & probitate laudabiles & eximii, dicere auſim, vel maioribus eos fatis eousque euaſiſſe, vel (quod æque rarum eſt) benigno aliquo ſidere inſinuatos, vi maioris ingenii fortunam ſibi finxiſſe. Ex ea fere nota vidimus Petrum Cothardum ſummæ curiæ Lutetianæ principem, & Guidonem a Rupeforti Cancellarium Franciæ. Legum tutorem, morum ordinumque cenſorem, ac togatorum verticem, hoc nomine ſignificamus, quem & pleniore & feliciore nomine Nomophylacem appellare poſſemus, ſi aures hodie hanc vocem non reſpuerent. Horum autem duorum potiſſimum ideo meminiſſe me iuuat, quod eorum nominibus appellandis quum in memoria feliciorum temporum acquieſcere mihi videor, inanique præteritorum meditatione recreari, tum vero aſſentationi & gratiæ nihil dediſſe dicar: vtpote qui nec ab ipſis iam mortuis, nec ab eorum ſequacibus, qui ferme iam nulli ſunt gratiam inire ſperem. Quos autem viuos colebamus, omnique obſeruantia dignos eſſe cenſebamus, vtinam memoriæ perpetuæ vel nunc vel in poſterum conſecrare poſſemus, viros quidem illos diuerſiſſimis ingeniis æque de literis ferme literatisque meritos. Ille miro lepore ſtudioſos exoſculans, noſtros & externos benigne adiuuabat, feſtiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morum facilitate nulli hominum ſecundus: vt vno verbo abſoluam, præſidium ſubſidiumque omnium qui Mineruæ ſacramento dixiſſe profiterentur; nam & ipſe miro lepore inter ingenioſos literatosque præditus erat. Hunc illi aduerſam per diametrum genituram habuiſſe diceres, vt Democrito Heraclitum ex aduerſo ſtetiſſe produnt, ſed ſub vultuoſa illa facie, & prope dixerim truculenta, ſumma omnia latebant etiam ad humanitatem pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia eſſent ampliſſima) quam quod æquabilem animi præſtantiam in aula imperioſa, verſabili atque moro-

Cancellarius Guido a Rupeforti. Nomophylax.

roſa ſeruauit ad extremum, non vt in eo trucem animum, aut vitæ infenſum eſſe diceres, ſed citra ignauiam circumſpectum, & generoſe cautum, tempori ita cedentem, vt conſertis (quod aiunt) manibus integritatem retentaret. Quo temperamento in loco ſane lubrico, non ſine optimatum plauſu ſtetit, qui mire increbuit eo de medio ſublato; poſteritatis enim diſſimilitudine, deſiderium eius in dies magis ac magis ſenſimus. Hic adhuc vnus numeros omneis impleſſe gerendi iam ſummi magiſtratus exiſtimatur. Fuit ingenio ſummo, doctrina (vt inter prudentes) præſtantiſſima, memoria longe æqualium tenaciſſima, animo ſibi ſemper inſtanti, voluptatum vel neſcius, vel contemptor. In illâ celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit a multis (ne ab omni eum culpa videar vindicaſſe) quod dicerent eum ad rem paulo auidiorem (vt ſeculo adhuc verecundiore) fuiſſe, tum iræ præcipiti non ſatis temperaſſe, & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eum virum non negant, ii quidem certe qui a vero non aberrant priuata ſimultate perciti. Equidem vt iram in eo præcipitem expertus ſum, qui cum eo ſæpe negocium habui in munere publico, ita contendere auſim, omnium iracundorum maleficam ipſum minime habuiſſe iracundiam. Fuit enim huiusmodi, vt mira animi æquitate verba propemodum iurgioſa rediraſcentium ferret, duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægre ferre admodum videretur. Videlicet vir ingenui & Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe voluit generoſe libertatem in quenquam vſurpaſſe, eorum quidem certe, quos male ſibi conſcios non eſſe intelligebat; alioquin vero quis negat nemini vnquam homini mores vndique abſolutos fuiſſe? Atque haud ſcio an laudi id verti debeat, virum natura bilioſum, & iræ intemperantem, nunquam tamen iræ ad vindictam vsque obſecutum fuiſſe. Eidem quum comitas in ſeueritate triſtioris naturæ culpa defuit, omnium tamen quos quisquam hodie meminit, gratioſus & ſuffragator veraciſſime fuit. Neque enim, vt hodierni homines, aut fumos venditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione aut promiſſo ferebat. Nec vt veteratores aulici & flexiloqui ſolent, ancipites poſtulatores & ſuſpen-

Digitized by Google

ſos ambitu luſtrali tenebat & enecabat. Semel ſuffragium ſuum aut ſpondebat aut negabat, fronte vt triſti, ita minime aulica & fallaci. Opitulator non modo benignus tempore imperioſiſſimo, ſed etiam ſtrenuus & peruicax: tanta animi acrimonia & ſolertia, vt nullum fere moribus commendatum, tuendum ſuſceperit, quem non & pertulerit ad finem deſtinatum. Hic (vt ita dicam) Corculus in ſumma talis fuit, vt quum omneis flexus aulicos occaſionesque memoria teneret, minime tamen aulicus eſſe voluerit & verſipellis: eorum diſſimilimus, quos hodie hoc nomine verſari decimo quoque verbo atque obſoleſcere in ore vulgi non pudet, homines perfrictæ frontis, imo planos improbiſſimos, quos impoſturam factitare ore iuuat renidenti, eosque petitores fruſtrari & ludere, quos aulicæ verſutiæ rudimentum non poſuiſſe ſentiunt. Alios ex Chreſtologorum natione nouimus mellito & medicato ſermone afficientes animos flagitantium, vt gaudio perfuſos ab eis diſcedere ſæpe videas, & ſpe bona lactatos & geſtienties, ſed poſt intellectam tandem ludificationem, diras iisdem imprecanteis, quibus quidam obaudientes (o improbum ſermonem) fortunari ſeſe dictitant. En artes & diſciplinas quas aulica philoſophia profitetur: quibus præditi iam nonnulli domeſticis pridem inſtitutis clariſſimi, nunc aduerſo rumore inter aulicos agunt, etiam ſi ſe ſuosque ſecundis numinibus aulicis euaſiſſe gratulantur. Qui autem eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciuilis & æquabilis vitæ redire perquam rarum eſt. Huiuscemodi autem apud nos auliçaſtri degentes in oppidis vocitantur a populo, quo verbo tam Ariſtippeos quam Ephecticos veluti philoſophos Scepticosque ſignificant: illos ſalutigeros, & verborum comitate morigeros, hos cunctatores & hæſitatores appellitantes, nulli vel amicitiæ ipſos vel cauſæ ita vnquam addictos, quin ſtatim cum fortuna transire parati ſint. Sic enim homines Æolidæ, verſatiles ad omnem aulicam auram animos aiunt ſapientum eſſe debere. Quo fit vt municipes inuicem admonentes, vulgo eos in cornu fœnum ferre dictitent, vt inquit Poeta lepidiſſimus. At Guido ne in Ironum quidem conuentu diſſimulator fuiſſe dictus eſt (quod quidem

Aulicos perſtringit.

Æolidæ, ab Æolo ventorum Rege dicti, qui ad omnem temporis mutationē vertuntur & mutantur.

Guido a Rupeforti.

dem ipſi verti a quoquam vitio poſſit) alioquin ingenii & doctrinæ & ſeueritatis maieſtate maiores æqualesque longiſſime ſummouens, vt tum opinio fuit conſtans. Cuius vtinam ſublimitas non etiam luminibus poſteritatis obſtruxiſſe videatur. Eam enim formam ſummi honoris inchoauerat, cuius præſcriptis qui ſuccederet, propiusue accederet, nemo adhuc repertus eſt: vt Veneris quondam Coæ tabulam iisdem lineamentis qui abſolueret, Apellis ſucceſſor nusquam potuit inueniri. Etenim qui ei proximus fuit, ſextus aut ſeptimus magis quam ſecundus ei fuit. Mortuus autem eſt virtutis commendatione ſera cognitus, quum triſtitia & ſeueritate popularis eſſe cœpiſſet. Quare illi ex aduerſo ac ſucceſſori contigit; neque enim ipſe vt Phidiæ ſignum (quod aiunt) ſtatim aſpectus & probatus eſt, ſed primore aduentu nec plauſibilis nec gratioſus, decedens tandem omnibus non iniquis deſiderium ſui non modicum reliquit: maiusque olim fortaſſe in dies id futurum eſt. Alter contra magna hominum expectatione exceptus, præſumptaque ex præterito opinione gratus, ineundo etiam magiſtratu vibrans ac coruſcans extitit, ſed illico a ſeſe deſciſcens, euanido ſplendore etiam ceſſit in prioris gloriam. Quippe vt incluſa in funda annuli bratteola fulgentem ſuapte vi carbunculum flagrantiorem reddit: ſic ſucceſſore prouinciæ longe inferiore atque obſcuriore ſubiecto, deceſſoris illuſtris gloria intentius reſplendeſcit: quo maiore contentione animi adnitendum erit iis qui in poſterum eum honorem geſturi ſunt. Heroicæ enim virtutis exuuias geſtare, non cuiusuis eſt capitis, etiam primæ notæ. Sed ſunt qui a fortuna quouis modo ſublati, cum in digitos aſſurrexerunt, ſuam ipſi ſtupide mirantur magnitudinem. Vtinam autem illi Herculi Theſeus aliquis me viuo ſuboriatur, qui monſtra Reip. ab eius obitu enata, præſtantiſſimæ virtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publice haud dubie acerba, mihi priuatim quoque luctuoſa, omnibus iis incommodiſſima fuit, qui honeſtarum rerum ſtudio fortunam ſibi facturi videbantur. Quod genus hominum quum maxime placiturum in aula ſperaretur, frigere ſtatim vbique eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum ſupremis in faſcibus eſſe iam no-

tum eſt, vt quam in partem mores eius vergant qui eum honorem gerit, eiuscemodi bona ex parte primarios ordines ſortiamur. Nam quum in eius ſodalitio & comitatu velut ſeminarium antiſtitum & magiſtratuum habere Francia iam cœperit, fit vt ea in officina politos vel viros vel homines venerari quo iure quaque iniuria cogamur. Quare ſi diutius illi viro ex ſinu (vt ita dicam) probæ beneficentiæ edito, inter viuos eſſe ſuperſtitesque licuiſſet, & literatos vtique viros, & de meliora nota in ſcenam productos aulicam ciuilemque vidiſſemus. Hoc enim nemo vnquam a bonorum cauſa, quos quidem comperiſſet & exploraſſet, aut firmus aut animoſus ſtetit, quanquam ſibi quidem ipſe certe & gloriæ ſatis, ſtudioſis & pudentibus qui productore & commentatore ad tyrocinium indigent, parum, per, inquam, parum vixit, ipſe vero reipublicæ paululum; tam ſalubris enim ſideris occaſu, ſæua mox orta tempeſtas, turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit: qui qui duorum hominum ſpiritibus immodicis excitati, quum eorum quoque obitu conſopiti eſſe viderentur, ingenti ſtupore hominum exstiterunt inauditæ calamitates: quibus quum par nemo iam in aula ſupereſſet, Gallia tum primum animos deſpondere viſa eſt, retuſo etiam illo mucrone ineundi ſtrenue certaminis, genti peculiari, id eſt primore Martis impetu, quo maxime valere noſtri exiſtimantur. Simul rei ſummæ gubernacula laurea partim excuſſa, partim emarceſcente, omnium ordinum ore rediiſſe ad triarios dictitabantur. Verum ille a Rupe forti fauſtum cognomen ſortitus, eum ſemper animum circa honeſtatis ſtudioſos, modeſtiæque tenaces præſtitit (etiam ſi remittere frontem atque ſupercilium ne iis quidem ipſis videretur) vt eius obitus diem atrum & funeſtum ſemper habere debeant. Qui autem eius inſtitutis inſiſtere noluerunt, iam inde eo viuo virtuti eius infenſi, huiusmodi fuerunt, partim vt priuatis ſtudiis ſummi rerum actus faſtigium inclinaſſe, magiſtratuumque cenſuram (vt ita dicam) delumbaſſe videantur: partim vt ex ſuo contubernio literatos & doctos exegiſſe iudicari debeant, eorumque affines, ambitionis aſſentationisque neſcios; & ſic quoque viri improbi delectu eiuscemodi hominum de-

Animaduertendus locus.

delectari ſeſe dicere conſueuerunt, vt omnia ferme viri aulici diuerſiſſima actionibus ſuis animique ſententiæ proloquuntur, impudentia quorundam tam putida, vt aures defecatæ, harumque rerum inſolentes, haurire hæc mendacia ſine nauſea quadam ſtomachoſæ indignationis nequeant. Nihil autem eſt indignius, quam quod ſic quoque fallere ſperant ipſi nos, intra pomœria & natos & inſtitutos. O ſtultam & ridiculam opinionem, ſi quidem ita putant: impudentem & capitalem ſermonem, ſi non putant. Sed illudere proterue atque improbe eorum gaudent conniuentiæ, quibuscum colloquuntur, quum interim ne tantulum quidem ipſi commouere ſe in illo regni theatro extra numeros poſſint aut probitatis aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorum, aut aduerſo murmure excipiantur omnium cuneorum, vsqueadeo qui ſuſpici ſe ſupra alios volunt, vel agentes ipſi vel loquentes latere nos nequeunt. Nonne quæ in adytis aulæ, quaſique intra ſcenam ac poſt velum aguntur, quæ illic numina, quibusque ſacris victimisque colantur, ſolenne eſt nobis anniuerſariis ludis velut ex proſcenio audire? ſatyricisque actibus ita in rem præſentem perduci, ac ſi reducto velo opertanea ſacra introſpicere permitteremur? Qui igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quod Aius ille (vt ita dicam) Locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum quæ in aula geruntur, aguntur, aut ſummusſim dicuntur. Quod enim ad vniuerſos pertinet, id palam quoque vult & facit omnibus ordinibus eſſe. Sed beatum illud diuerſorium, illi tantum qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Proh ſuperi immortales num quisquam ſodali & contubernali vel etiam familiæ notior eſſe poteſt, quam omnes eorum mores & habitus, omnes ſtatus, flexus, affectiones, motus corporis animique, omnes vultuum ſpecies & aſpectuum, omnibus nobis notæ ſunt iſtorum, qui ſeſe & nos & omneis pulchre latere putant? Quanta igitur cautione, quam circumſpecte, quam religioſe in ſuo ſe actu gerere, vel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circumſpici ſentiunt? Sed quis eos hoc ſentire credat, quibus in re ſibi gerenda ſatagentibus omnibusque ſenſibus occupatis, conſulere famæ non vacat? Atqui ſi oculis cuneorum in er-

Alludit ad motus hiſtrionum in theatro, qui numeris exacti adſtricti erant

inſeruire non vacabat, aut ſi non magnopere id referre exiſtimabant, vel ordinum ipſi oculis vel orcheſtræ certe inſeruire debebant. Hoc enim meminiſſe oportebat, qui exiſtimationi olim ſuæ conſulere neglexerunt, de iis aliquando publice grauiter eſſe conſultum. Verum hæc iam terricula infantium aut nouitiorum eſſe creduntur. Periti autem rerum, & quos veteratores vocant aulicos, arcem ſibi impunitatis nuper præſtruxiſſe exiſtimantur, cum immanium opum propugnaculis tutam, tum vero validis præſidiis contractarum affinitatum neceſſitudinumque firmatam, quam expugnare nulla vis iudiciorum, nulla conſtituendæ reipublicæ formula valeat. Peſſime vero de ſe mereri iam putantur, qui vel famæ detrimento commodis ſuis non conſulunt interim dum diſpenſant. Inane enim & ieiunum nunc aucupium famæ eſſe creditur, fortunis ſuis augendis quoquo modo parcere, vt integritatis opinionem honeſtatisque tueantur. Proinde non ita pridem qui rerum potiebantur, ſcenicorum figuras verecundis auribus transmittere aut deuorare videbantur: hanc loquendi libertatem moribus atque vſu confirmatam tolli non poſſe Francis iure non violato intelligentes. Nunc vero aures iſtorum ſenſim cauillis ita occalluiſſe atque inſueuiſſe videmus, vt inter theatricas perſonas prodire optabile iam eſſe cœperit quorundam opinione, qui non niſi beatorum & copioſorum nomina in argumentis Satyricis frequentari dictitant: quando illi actores auriti capitii licentia atque impunitate, ſummum fere quodque caput ſalibus ſuis perfricant. Vnde eo rem tandem videmus euaſiſſe, vt quæ olim vitia figurate maximoque cum lepore allegoriarum carpebantur in ſummis magiſtratibus, quum vel Satyri cauillabundi inducerentur, vel vitia ipſa perſonata proſopopœias in ſcenam prodirent, in iis quas vulgo moralitates, nos antiquo vocabulo ethologias appellamus: ea nunc Satyrico felle inſulſe & ſimpliciter, ac ſine venuſtate ſchematum enuncientur, videlicet quod licentia peccandi periiſſe frontem, vt inquit ille, de rebus arbitrantur. En quibus ſeruire, quos colere & obſeruare, quorum voluntati lenocinari, denique quibus grauitatis & doctrinæ, atque omnium ingenii ornamentorum faſceis ſummittere neceſſe eſt: eos quidem,

Moralitates, ethologia.

dem, qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint: vt mirari iam homines deſinant, quod rari ſapientes & eruditi in rerum noſtrarum adminiſtratione viſantur. Nam ii quorum maxime intereſt res probe adminiſtrari, quum in ſpeculis eſſe deberent, Vcalegontes fere ſub tecto ſecuri rerum euentuumque dormitant, ne diſcrimine quidem ipſi nuper fumigante veternum excutientes. Hic eſt ſtatus fere Franciæ, qui ſi aliquando ipſe recte atque ordine conſtitutus fuerit, vt ii vltra in puppi ne imperitent, qui vel in tranſtris ſedere, vel inter vectores quouis loco eſſe deberent, tam opulenta, vt opinor, erit Gallia, quam priſcis temporibus Hiſpania & Perſis fuiſſe perhibentur. Rex quidam Franciæ, Ludouicus, vt opinor, vndecimus, quum ſermo aliquando inter eum & Legatos magni cuiuſdam principis incidiſſet de prouinciarum opulentia, illique magnifice de ſuis ſentire rebus opibusque viderentur, reſpondiſſe ita fertur, vt diceret pratum ſe & graminoſum & late patens habere, quodque toties fieret reſtibile, quoties viſum eſſet fœniſecio opus eſſe. Quo dicto ſignificare volebat, nunquam non imperata tributa populos ſibi ſubditos obedienter confeſtimque pependiſſe. Nos autem ſic actum eſſe per hoſce annos cum populis Franciæ ſcimus, vt eodem anno vna & altera acceſſione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnunquam etiam ſeſquiplo excreuerint, tanta animorum æquitate, vt vicem principis plebem etiam dolentem videres, audireſque, qui tot in curas ipſe rebus gerendis diſtringeretur: non aliter ac ſi ab eadem ſementi altera & tertia ſeges demeteretur in Francia, aut ſi ex noualibus ſpicilegium inſtar iuſtæ meſſis exiſteret, vindemiamque racematio excipiens, noua atque integra fœtura denuo exuberaret. Verum Rex ille Ludouicus prato ſuo ampliſſimo florentique identidem gloriabatur, ex quo eodem anno fœniſecium iterum & ſæpius cogeret, quantumque placuiſſet. Erit olim fortaſſe Rex alter breui, qui chryſomallas oues aureo vellere opimas viſendasq; habere ſe dictitabit, non illas quidem apud Colchos aut Iberos, vt in fabulis leguntur quondam fuiſſe, ſed clemente cœli tractu luculentis inerrantes latifundiis, toties attonſiles, quot res extiterint gerendæ, vellere ſuccreſcente perenniter, ac mira fœcunditate. Illud vero ſingulare,

Oues chryſomallæ.

Digitized by Google

lare, ac nulli æque prouinciæ datum, vt bellis continuis inteſtinis vel externis exhauſta Francia, & viris viribusque ad ſummam inopiam vsque defecta, vnius ſtatim aut alterius anni pace & commercio recreetur. Et vt Antæum illum gigantem ab Hercule ſublatum poetæ fabulantur, quantumuis lucta fatigatum, ac certamine confectum, ſimul atque terram matrem contigiſſet, integras illico vires ſolitum recuperare: ita Franciæ vires opesque quantumlibet acciſæ, cum primum per pacem aut inducias tellurem aratro mouere licet, quaſi terræ tactu inſtaurari videntur ac reſtitui incredibili celeritate: abſit modo calamitas, nec vitium obueniſſe ſuperne experiamur. O raram prouinciæ felicitatem, O reges vndique beatos, ſi tantum perſonam ſuam ipſi ſatis noſſe potuiſſent, & in actu ſummo rerum grauiſſimum quodque negocium ductu ſuo tranſigi, non auſpiciis tantum ſuis ipſi concupiuiſſent, aut certe non ſine ſua conſcientia, hoc deus ad cætera Galliæ addidiſſet, numeris omnibus cumulata felicitatis eſſet. Nam cum clementiam in regibus, tum libertatem in ciuibus rariſſime deſiderauit, quantum vtique ferre monarchia poteſt liberaliter imperioſa. Illud enimuero, illud inquam, acreis homines, rerumque non neſcios vrit, angit, enecat, quod puſillis homunculis neceſſe eſt perſæpe ſubſeruire, quos vt actores & vicarios principis aulica comitia ceruicibus iniungunt ſuccollantis populi, ac ſucciduæ plebis: illos quidem aut fortunæ ſuffragio, aut fauoris inconſulti redemptiue, vt alias perperam renunciatos. Huiusmodi autem homines cum fata Gallica pro poteſtate regant, quum liberalitates principis munificentiamque arbitrentur, quum cuiuscunque noſtratium externorumque merita ancipiti trutina arbitrii ſui perpendant, & voluntatis ſuæ modulis viros magnos puſillosque metiantur, ſurſum deorſumque (vt aiunt) permiſcent omnia in Francia, facile quidem illa principe alioquin omnium prouinciarum. Quid enim per deum immortalem recte atque ordine adminiſtrare ſemiſſes actores poſſunt, qui nullum ius ciuilitatis atque iſonomiæ nouerunt, quæ eſt æquabilis honorum bonorumque diſtributio, pro dignitate ac merito ciuium temperanda, qualis eſſe in monarchia poteſt? Nam quod ius a peritis appellatur diſtributiuum, id ab Ariſtotele iuris ciuilis eximio

Antæus.

Iſonomia.

Ius diſtributiuum.

eximio conditore κατ' ἀξίαν dictum eſt, quod eſt ſecundum dignationem & promerita cuiusque ciuium ſtatuendum. At huiuſcemodi velut interreges iamdiu pertulimus, frementibus nequicquam frendentibusque omnibus ordinibus, ſuppreſſa quodammodo procerum autoritate. Hic mihi manum iniicit reputatio fortunæ temeritatis, reſiſtereque pauliſper me cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidem quum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerum eſſe domina diſpenſatrixque, oculis ipſa capta, exiſtimatur, tum vero ſuper omnia ipſam eſſe in Francia cæcam atque hallucinatricem iudico. Haud ita pridem homines duos vidimus tanta ſubnixos potentia, vt ad reip. officia vix decimus quisque non ex eorum clientelis quaſi e ſeminario quodam magiſtratuum prodire videretur, quum etiam ipſi incrementa ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte deberent. Horum cum alter tempore paulum prior, & faſtigio multum amplior, eo prorſus eſſet ingenio, vt qui ſe ſubmittere maxime eius potentiæ vellent, hoſce ille maxime cæteris præficere vellet, prolixeque augere: alter eos præcipue promoueri concupiebat, ornamentisque immodicis creſcere & eminere, quos ſibi vſui fore ſperabat ad potentiam vel augendam vel tuendam: aut iis moribus præditos, vt ſibi morigeri eſſe omni genere obſequii miniſteriique ſuſtinerent. Nam & ipſe impigre morigerando probatus, in ſecundas gerendarum rerum a maiore adoptatus fuerat: quin & aſſeclam comitemque illius potentiæ, non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauate primos ſummosque faſceis ſubmittens atque etiam ſubiiciens illius fortunæ, cuius tum nutu omnia vertebantur: & meminerat quas in leges quum ſummum magiſtratum iniret, ſurdo ſacramento ipſe adactus eſſet: Quoad illo de medio ſublato, quum nutanti iam fortunæ videretur imminere, alius ex eodem prodiit comitatu vir eximius, apud ordines aulicos egregie gratioſus, cuius matura iam & adulta autoritate ſolertiaque effectum eſt, ne ille primariæ autoritatis aut hæres aut prædo, impotentiæ animi omnino indulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere libere licuiſſet, ne curia quidem ſumma quantumuis obnixa ſubſtitiſſet. Quum hoc rerum ſtatu fors fortunaque ſpecimen facere potentiæ ſuæ videretur, contigit (id quod neceſſe erat) vt quos ca-

Digitized by Google

ſus temerarius in aulam inſinuauiſſet (aula autem tum erat fere comitatus ipſorum) quum vnum aut alterum ſtipendium iis ſupparaſitando feciſſent, ſtatim vel magiſtratu vel antiſtitio locuplete donati, quaſi militiæ præmio, macti eſſe virtute obſequii atque obſeruantiæ iuberentur. Quod quum mirificis exemplis apud omneis innotuiſſet, eoque mores incubuiſſe vulgo dictitarentur, vt nulla iam via certius ad magiſtratus, ad honores, ad virtutis decora & diuitias ferret, quam ambitio & aſſentatio, & (vt plane loquar) corporis animique fœda venditatio: contraque quum honeſtarum artium ſtudioſi, aut veritatis tenaces, omneſque qui ſeſe eximere fortis fortunæ ditione cupiebant, vel quos extra præſcriptum decori & honeſti pudebat proſilire, ſeſeque venditare, male de ſe ſuiſque mereri viderentur, qui vel ſtudio literarum miſeri intabeſcerent, vel inania & obſoleta iam nomina honeſtatis & virtutis tantopere amplecterentur, vel denique in iis rebus fouendis conſeneſcerent, quæ nihil ad id tempus pertinere cernerentur: Quum ea inquam fere eſſet conditio temporis, certatim eo aduolanteis, atque etiam migranteis videbamus, vbi contubernium eſſe fortunæ videbatur, largitioniſque eius promptuarium: quum interim paucis illis qui conſtantia & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico neceſſe eſſet, qui quidem adiunctum compendium cum honore haberet. Sic paucis annis factum, vt inuerſis ordinibus patricii ad plebem, & plebeii ad patricios plauſibiliter traducerentur, quum velut ſomno beatos redeunteis videremus, quarto vel quinto, atque item decimo iam equite nonnullos comitatiores factos, imaginibus nouis inſignes, quæ gentilitiis & Troiugenarum ſtemmatibus nunc claritate præſtant. Ita duorum hominum potentatu, repagulis pudoris & reuerentiæ legum, atque exiſtimationis bonorum & grauium, refractis, retuſaque acie iudiciorum ſeueritatis, eo iam inſolentiæ & licentiæ ventum erat, vt accepta expenſaque omnia non fortunæ (quod æquo animo ferres) ſed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps eius indignitatis neſcius præfecerat (vt aſſolet) hominum delectui. Qua potentia ipſi freti, quum diuinos iam ſibi honores popoſciſſent, nec defuiſſent homines primarii qui ſe eorum cultus ingeſſiſſent antiſtites, oraculorumque

inter-

interpretes, ab altaribus interim Domini non pauci emanſitantes, iam mortalium ſenſu inauditæ rei miraculo ſtupente, Prouidentia vtique rerum humanarum curam abieciſſe, aut certe interim poſuiſſe a multis putabatur. Et alioqui vsque eo publica mens ſucceſſu rerum elata aberrauerat, vt Martis & Bellonæ numina inſtar propemodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Chriſtianarum partium ſignifera (me miſerum qui hæc meminiſſe cogor) quum cognomen illud ipſa ſuum & æternum contaminaſſet: ibi tum ibi verum & vnicum numen rapida noſtri orbis vertigine terribile, diuinitatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtitit mirifice, editis in ſuperbos quoſdam inſolentesque exemplis omnis memoriæ clariſſimis, omniumque gentium, ſi rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos (o cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri transmittere obliuione gaudemus, tantiſper modo in cœlum ſuſpectantes, quoad orbis conceſſu fragoreque contremiſcimus: ſerenitate autem reddita, vel ſubſtillo adhuc cœlo, ne turbinum quidem recentium veſtigiis admonemur alias quoque procellas ſæuiores impendere fortaſſe. Quæro ecquo vnquam ſeculo dominus in noſtros, vel in ſuos potius atque peculiares, rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremque diſtrinxiſſe viſus eſt? Diſtrinxiſſe dico? imo etiam vibraſſe, & contorſiſſe: tametſi contremefactas delicias ſuas Francos perſequi pepercerit. Hoc quum heri & nudiuſtertius factum ſit, quis iam ſatis meminiſſe dicetur, ſi quidem mens publica ex habitu & fiducia ſingulorum æſtimetur? Siccine fomento vno (præcalido fortaſſe) e re nata appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcuntur, vt vulnere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidentia, vsque adeone denſa ſeculo noſtro erroris impii offuſa eſt caligo, vt ne fulminante quidem deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cœlum ſuſpicere obliuiſcimur, quin igitur omnia intente circumſpectamus, vt ſenſu ſaltem humano Gallia niteretur? Nunc vero nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id quidem quod porro eſt, videre contendimus. Id demum quod oculis admotum eſt, aut etiam ad quod identidem offenſamus, animaduerſione dignum eſſe cenſemus.

Hic epiſcopi taxantur aulica munera obeuntes, & ſacerdotalis functionis immunes.

Vt mirari nunc ſubeat eorum vel inertiam, vel amentiam, quorum oculis princeps pro conſpiciliis ſolet vti: qui quum coemundis poſſeſſionibus, exædificandis penatibus, gentilitiis nominibus ſuis prodendis longisſime proſpectare, & ad pronepotum vsque atnepotes porroque etiam videantur, exiſtimationi tamen populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiamſi perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſime euenit) vitam tranſegerint longiorem. Quanquam quid felicitatem iſtorum voco, quorum nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex quo ciuilis & municipalis vitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel emanciparunt? Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ii quam altiſſime volentes emicare, eo abripiuntur ſæpe, & efferuntur, vnde ſine præcipitio in vitam deſcendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiusmodi eſt fere eorum conditio, qui ius in caput hominum, atque in fortunas habere, aut decus opimum eſſe putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem (vt nunc ſunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitium factitare, quam ad veram beatitudinem vel tantulum proficere. Qui enim ſenſus omneis ſuos diuino deſponſos amori, cultuique religionis adſcriptos, humano obſequio & faſtui ſeculari ita mancipauerit, vt ne animam quidem receperit cœleſti ſodalitio natam atque creatam, quæ in manum ipſa dei mancipiumque tum conuenit, quum in militiæ Chriſtianæ tyrocinio quisque noſtrum ſacramento primum dominico dixit, nomenque dedit luſtrali rore reſperſus: quonam modo is non perfidus & transfuga eſt, qui a deo, in cuius verba ſanctiſſime adactus eſt, ad eum mundi faſtum deſciſcit, cuius ipſe obſequium rogatus eiurauit? Etenim anima vsque adeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud quam a ſponſo ſuo eodemque domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, ac cum dote ſua licet profectitia, dominica, atque paterna tranſit ad amorem impietatis? Sed deus ipſe iſta viderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte atque ordine in commune conſulitur, vt eius eſt conniuentiæ deſtinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterum (vt ad rem redeam) ſi per hosce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus, & officiis publicis expenſa & ponderata quoquo

Anima humana in baptiſmate in dei manum & poteſtatē mācipatur, quo tempore eiurat obſequium dæmonis, id eſt, dæmoni renunciat obſequium.

Res tuas tibi habe, erant verba diuortium facientium.

quo modo fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancem competitorum iiſſe peſſum, qui meritis quamlibet amplis vel aurum, vel neceſſitudinem, vel aliud quippiam commendatitium non addiderint, quod virtutem doctrinamque prægrauaret, & famam quamuis illuſtrem. Ita viros eximios, qui aut ingenii ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos iis eſſe graui quopiam autoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atque fortunatricis videri mancipes gaudent atque magiſtri: quorum vt quisque maxime vel obſcuris vel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerumque eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidii. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumque potentium obſeruantiam compoſiti: oris tandem probitate obrepſerunt iis qui ſuper admisſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem, aut fortunæ celerem euariationem, Chamæleontea quoque ipſum mutatione aliud atque aliud eſſe ſolet. Viſi ſunt ſæpe Onocephali qui numerum augerent, vt in omni ordine fere hominum ſunt quos fortunæ tantum eſſe ludibria iudices, qui nec ingenio prædití, nec arte vlla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere prytanei noſtri nati. Illi enimuero nos vrunt aulici veterani, vel verius veteratores, qui manubiis popularibus beati, proceresque obæratos verſuris autorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe & aduerſos, qui iis ſtudiis incumbunt, quæ quæſtum non factitant. Hos ſtipatos manipulis aſſeclarum videre eſt, quos velut tyrocinio deducunt in officinam Ditis, vt illic argentariam factitent. Ii autem illorum pediſſequi, vt literarum irriſores improbuli, ſic ærarii arroſores minutuli a vulgo dictitantur: ad id tamen ſuccenturiati ab illis, vt vberrimum quodque munus per manus traditum ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio. Ex manubiis enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe. Huiuſcemodi autem ſtationariis ordinum ductores in ſua verba adactis, firmisſimum quodque te-

 nent

nent Reip. præſidium: nequando ſumma poteſtas & arbitrium ærari rei inclinatione aliqua rerum ex ſinu ſuo excidat. Et nos conſilium publicum tantis hactenus copiis Galliæ non ſuppetiiſſe miramur? Quis enim iam referre vel honeſtatis vel vtilitatis publicæ putat, qui quibus anteponantur? Nec vero Gallia quamlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atque honoribus inſtructa, multipliciterque deſcriptis, propinquis & neceſſariis iſtorum cum numero permultis, tum vero cupiditate deuorantibus vberrimum quodque munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare quum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe viſæ ſint, quæ nulla vi vel legitima, vel aduerſarum factionum frangi posſint aut diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt, qui ſuffragatores vel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces inanesque nihil prodeſſe ſcimus, quum alioquin omnia in poteſtate ii teneant, qui dies & horas ſoli comitialeis nouerunt. Quidni enim comitia vel differre posſint vel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt quum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, quam omnium potuere concionantium vociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientisſimus, *triceſimo capite ſui libri* ita inquit: *Effuſa bona in ore compreſſo, fercula epularum appoſita ſepulchro.* O fœdisſimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quem vel mores vel anteacta vita ſpondere, vel frons denique impoſtricula videbatur præferre. Silentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis. Quonam tandem gentium germana virtus abiit? Cedo nunc Ariſtidem vnum, vnum Fabritium, aut Naſicam, quicum in tenebris micem, & ego halcyonem vidiſſe me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus virum, qui & reipublicæ charitate ducatur, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe velit. Cedo qui in actu publico pleraque in priuatas rationes non referat, nec velut fortunæ largienti publica, pandendum eſſe priuatum ſinum putet exemplo Luculliano, atque etiam Gabiniano. Cedo

Digitized by Google

do denique qui ſimplici innocentia & integritate, quam multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumque neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modo aduerſus vim aulicam & improbam, ſed etiam aduerſus legitimam & ciuilem. Poſtremo oſtende vnum ex iſtis vultuoſis & perſonatis, qui aliquando omnibus integumentis ſimulationum euolutum ſe, vel amico & propinquo cognoſcendum dederit. Itane vero iſti a conſpectu noſtro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant non modo nos, ſed etiam honeſtatem, ac veritatem valere, quaſi vt in alienos mores (o maleficam vim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint, & primos vitæ actus, quaſi obſides hominum exiſtimationi datos, ætate iam vergente perfide deſtituant? Videant quæſo etiam atque etiam, ne id perinde eſſe credatur, atque ſi maturam ſegetem laudum ſuarum, tædio ipſi vitæ compoſitæ tandem capti, repente (vt ſic loquar) inarare, vertereque dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat, qui dignitate vultus populo imponerent, & oris probitate: vt nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallunt legentes putamine. Rurſus idem Sirach *cap. tertio & triceſimo: Pabulum,* inquit, *& virga & ſarcina aſello, panis & inſtitutio & opus mancipio.* Quorſum, inquis, hæc philoſophi dicta? Nempe vt intelligatur virum ſapientem priore loco eorum ſocordiam figurate compellaſſe, qui ſibi ac propinquis impigri & diſerti (vt claris innotuit exemplis) in cauſa tamen populari inuenti ſunt infantes ac remiſſi, idque eo tempore, quum eos nauos eſſe & facundos, rerum ſummæ intereſſet. Quibus aliquando ipſis, eorumque collegis aut ſucceſſoribus eam mentem dari velim, vt vel pulpito taceſſant (vt dicitur) vel dicenda inculcandaque in tempore proloquantur. Alterum illud ſymbolum ad regnum eruditionem proditum eſſe cenſeo, vt craſſis ac pigris ingeniis ſordida ipſi munera reip. & velut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque ſalaria geometrica proportione ſtatuentes, vt Ariſtoteles docuit ratione pulcherrima de iure diſtributiuo loquens, eximios autem viros, quorum induſtria ſolertiaque rebus in arduis vti poſſent, primario vt pane alitos, ad ingenua munia transcriberent, ingenuis ipſos artibus inſtitutos: nec eos vitam agere ſine-

ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reip. & vſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales aut vtilius regni adminiſtrandi aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quam doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per varia reipub. munia diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (vt dicitur) pectorali, optimos & potentiſſimos principes circumferre neceſſe eſt, quibus in ipſis ius, fas, & æquitatem, omneque genus ciuilis humanioriſque doctrinæ, condita ad vſum quotidianum habeant. At nunc is eſt reipub. noſtræ ſtatus, vt clitellæ generoſis equis, inſtrataque ſpecioſa imponantur aſinis. Proinde quum nec oculi nec aures Regis officium ſuum nunc agnoſcant, & homines quidam in rebus ſuis acres, in republica & principis aut languidi aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos viros, nec hominum famam ſecundam aut incommodam ſatis explorare nouerint: quid cauſæ eſt tandem quin omnium in Rep. perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit atque ignominioſe ob doctorum ſapientumque penuriam, id iis in crimen verti debeat, per quos hic tales multos eſſe non licet? Quid ſi etiam eorum nonnulli prorſus doctos & bonos, eorumque diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne vel eorum acta ad manus ipſi aſpiciant, aut in puppim fortaſſe admitti tandem velint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quod prælucentem ipſi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe vidimus huiuſmodi non admiſſos in conſortium, quum vox id publica vociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateantur neceſſe eſt, amuſſim ſe albam in lapide albo eſſe, qui inter naros ignaroſque diſcerniculum neſciant: aut noſſe ſe quidem notæ melioris homines, ſed non tam ſcenæ & populo, aut etiam veritati ſeſe probare, quam potentiæ ſuæ & commodis inſeruire conſtituiſſe, principiſque ſenectuti aut infirmæ valetudini hactenus illuſiſſe atque impoſuiſſe. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui ſatis ſecundas partes implere nequeunt, qua (malum) fronte primas tenere contendunt? præſer-

Digitized by Google

ſertim quum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosque ſedere videamus, & decus ſcenæ proceres longiſſime ſubmotos? eorum ſi ſagacitatem requirere nunc vacaret, aut id intereſſe rerum magnopere arbitraremur, quam facile eſſet docere Franciam non modo oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt monſtri) ne olfactus quidem ſenſorium habuiſſe? Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, quam ab ea oppreſſi? quid ante prouidere, quam in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auſcultatu captare, quam omnia claſſicis perſonare viſa ſunt? Hunc ſtatum rerum in Gallia vidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorum quidem queis lotis manibus ſtylum capeſſere ducereque licebit, luculentum ſane argumentum ſcribendi copioſumque habebit, & ex eo poſteritas intelliget quam magnifice ſeſe nonnulli in rerum adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorem animum ad hæc ſcribenda applicauerit, non hoc præcipue docere contendat, & perſuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia proſperrime geſtarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum ſtatum euentu prope internecíuo: non id vitium gentis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentum ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, vt quidem ſunt iura belli, ſed temporis fatalis, ſed ambitionis paucorum, præcipitis atque inertis, quam vniuerſæ gentis ignominia expiari oportuit, vt exemplum ſeculis in poſterum proderetur: ſed quidlibet potius, quam vniuerſæ gentis vel ſcelus vel erratum? Hæ (vt arbitror) ſunt cauſæ quamobrem Francia latius atque auguſtius imperium non habet, ne mirum ſit reputantibus, cum amplum ei & magnificum late imperitandi inſtrumentum ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione conſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebunque in poſterum in diſquiſitionem conuentuum aliquando principe præſide vocarentur, nonnulli ſæpe qui naſutos ſeſe videri nolunt, haud dubie (quod aiunt) apprime ſimi, atque ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites, ii maximopere la-

Conuentus Galliæ ſunt quos vulgo tres ſtatus vocant.

Mmm bo-

borare debent, vt præteriti temporis damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, vt quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet vt vulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducenda, a qua vix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiviore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare ſe poſſunt, quod rebus geſtis genialis huius anni anſam ipſis Deus retinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non vulgari; qua occaſione vtinam & probe & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & vacat vtantur, vt nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia: ſed me medios hæc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, vt eſt in prouerbio: vlterius etiam fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere non videretur. Proinde velut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad viam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

Significat coniugium regium.

De Iudæorum opulentia.

Romanarum Perſicarumque opum commentationem excipiet Iudæorum mentio, quorum Reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur: quas eo magis leuiter excutiendas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quam quod explicandi de iis aliquid & ſtatuendi fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (vt vulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorum autoritate ſubnixæ eſſe creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. *cap. ſecundo & viceſimo* Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur; *Confortare, & viriliter age: ne timeas, neque paueas: ecce ego in paupertatula mea præparaui impenſas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum.* Et ſecundi Regum *VIII. Et percuſſit Dauid Adadezer Regem Soba, quando profectus eſt vt dominaretur ſuper flumen Euphratem. Venit quoque Syria Damaſci vt præſidium ferret Adadezer. Et percuſſit Dauid de Syria XXII. millia Syrorum, facta eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo, & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſerui Adadezer, & detulit ea in Hieruſalem.* Libro autem tertio Regum *cap. X. Non erat argentum, nec alicuius pretii putabatur in diebus Solomonis, quia claſſis Regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde aurum & argentum.* Et paulo *inferius: Fecitque*

vt

vt tanta eſſet abundantia auri & argenti in Hieruſalem, quanta & lapidum. Hac hyperbole immenſa auri argentique vis fuiſſe ſignificatur in theſauris Solomonis. Vidimus ſupra ſummas Perſarum opes centum & octoginta millia talentum fuiſſe poſt Darium victum, quibus oportet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens ſecum in tumultu rapuit, vt autor eſt Arrianus, & iis rurſus coniectura addere ſumptum eius belli. Hiſtoria autem Regum dicit Dauid habuiſſe argenti mille millia talentum, id eſt decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum argenti valent. Ita fit, vt decies maiores fuerint Dauid opes quam Darii. Exiſtimo autem & Perſicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuiſſe talento: qua ratione, ſumma, ſexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non videtur hominum quidem ſenſu etiamſi autoritati ſacroſanctæ id creditur. Quanquam etiam magis illud hyperbolicum videtur quod Cteſias de Sardanapalo ſcripſit, qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua regnum Aſſyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Medo obſeſſum, fractis iam aduerſa pugna viribus, & victoriæ ſpe abſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidemque ex auro menſas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouerſus centenum: in quo lecticas conſternendas cum curauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebris validiſque tignis cinxit, ita vt exitus non pateret. Quo facto ipſe & vxor & pallacæ variis in lecticis iacuerunt in eo ædificio concluſi. In quod etiam ipſum auri centies centena millia, argenti vero decies tantundem congeſſit, id eſt, millies centena millia talentum, quod ipſe myriadem myriadum appellat, id eſt, decies millena in ſeſe multiplicata, vt antea dictum eſt: cum præter eam ſummam liberis, quos ad Nini Regem belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his operibus cum inſtrumento regio multiplici, ac copioſa varietate diſtincto, quum ipſe ita cum vxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circumdatam accendi per eunuchos, id eſt amicorum

Sardanapali pyra & opes.

Sardanapali exitus.

Digitized by Google

iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, ſtupendibus aliis præter conſcios. Fumus enim in ſublime conuolutus, ingentis cuiuſdam ſacrificii opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam eran: ἐπεστέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχία, ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέραις, οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν, ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεισαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeimus ad Dauidem. Ioſepus *lib. VII. Antiquitatum* de eo loquens ita inquit: *Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius Regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium*, κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in ſepulchro eius conditas fuiſſe dicit, & in Regum loculis, qui magna arte conditi ita erant, vt non facile inueniri poſſent. Euſebius *libro IX. de præparatione Euangelica* autor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe: *Dauid regem Syros & Phœnices vſque ad Euphratem domuiſſe: Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemque Tyri ac Phœniciæ Regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe: Dauidque petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet templum. Sed cum ſanguine hoſtium & multis cædibus per bella varia impiatus, hoc facere non potuiſſet, quam maximum potuit apparatum feciſſe. Itaque comparaſſe eum æris, argenti auri, talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi & cedri: nauesque eum coegiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeque in inſulam Vrphen in Rubro mari ſitam, metallis auri ſcatentem: vnde in Iudæam innumerabilia pene auri pondo delata fuiſſe. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cum templum ædificaturus eſſet, deo ita volente, literas ad Vaphren Ægypti regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Aegypti regi amico paterno ſalutem. Scito me a deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. Cumque mihi pater mandauerit templum deo condere, cœli & terræ conditori: vt etiam ad te ſcriberem, addidit. Peto igitur abs te, vt artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere velis. Vaphren autem inter alia hoc reſcripſiſſe: Ad ædificandum templum* de

Dauid ditiſſimus regum omnium fuiſſe videtur.

Epiſtola Solomonis ad Vaphren Ægypti regem.

dei fabros atque miniſtros octoginta millia hominum ad te de- *Vaphris re-*
ſtinaui. Dabis igitur operam, vt recte atque ordine viuant, & rebus ne- *ſponſio.*
*ceſſariis non careant, templeque dei condito incolumes ad nos redeant. Iti-
dem cum Solomon ad Suronem Tyri Regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſpon-
ſum, & eundem numerum operariorum impetrauit. Et preterea archite-
ctum Tyrium matre Iudaea natum, virum in architectura ſummum.* Congruit hoc cum eo quod dicitur III. Regum *cap. V.* vbi Rex Tyrius non *Suron* ſed *Hiram* appellatur. Ioſepus *libro octano Antiquitatum* epiſtolam Regis Hiram (quem Iromum a Tyriis voci- *Iromus Rex*
tatum eſſe dicit) & epiſtolam Solomonis ad eum, ad ſuam æta- *Tyri.*
tem aſſeruatas eſſe affirmat, non modo apud Iudæos, ſed etiam apud Tyrios. *Libro* autem *primo contra Appionem grammaticum*: *Sunt* inquit: *apud Tyrios annorum multorum acta, quae publica cura diligenter aſſeruantur, in quibus inter caetera hoc quoque perſcriptum eſt, quod Hieroſolymis templum a Solomone exaedificatum eſt annis centum & quadraginta prius quam Tyrii Carthaginem coloniam aedificarunt. Apparatus etiam conſtruendi templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum Rex amicus erat Regis noſtri Solomonis,* ἀνεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν, εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rurſum ita inquit: *Totum autem aurum quod in templo, columnis & vaſis templi fuit conſumptum, quadragies ſexies centena millia fuiſſe: argenti vero ad clauos & alia inſtrumenta, mille ducenta triginta duo talenta: aeris vero in columnis, fornicibus, ac caeteris, talenta decem & octo millia: remiſiſſeque omnes in regiones ſuas Phoenices ſimul & Ægyptios, decem* *Talentum*
auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico, inquit, *quod ſiclum* *pro ſiclo.*
appellant. Et Ægyptiorum quidem Regi oleum & mel magna quantitate miſiſſe: Suroni autem columnam auream qua Tyri in templo Iouis conſpicitur. Hæc interpretatio poteſt rem facere credibilem. Sed *Siclus.*
quod dicitur quadragiesſexies centena millia, non adiecto ſiclorum vel talentum, neſcio an librariorum ſit vitium. Græcum enim exemplar non vidi. *Siclus* (inquit Hieronymus *Ezechielis III.*) *ſtater eſt*, hoc eſt, *drachmae quatuor*. Exod. *XXX. cap.* ita legitur: *Siclus viginti obolos habet, media pars ſicli offeretur domino.* Quod declarans Ioſephus *lib. III. Antiquitatum, Siclus*: inquit, *Hebraeorum nomiſma quatuor drachmas Atticas habet.* Hac ratione ſi ſingulis

 opera-

Digitized by Google

operariis, qui centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc eſt, quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiſo. Fiunt hæc mille ſexagintaſex talenta, & quadraginta auri pondo, quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos & ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies centena millia ſolatorum valent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ ſumma ſi in opificum mercedem impenſa eſt præter ſumptus cibariorum, quo euaſuram æſtimationem operis cum inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum viſum iri neceſſe eſt, ſi quis apud Ioſephum vaſa templi legerit. Quod ſi ita ponamus ſummam ſuperiorem, vt quadragies ſexies centena millia ſiclorum fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulo minus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorum operariis data ſunt, quæ ſexagintaquatuor millia pondo efficiunt. Quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum & ſupellectilem cedunt: cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorum auri in templi inſtrumentum ornamentumque abſumpta fuiſſe, quibus nos ducenta millia addidimus, vt ſumma quadruplicato creſceret. Quod ſi vniuerſam ſummam exacte collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus iis capitibus inuenies: quæ ducenties quadragiesocties centena millia drachmarum valent. Hæc ſi centenario partiamur, ducenta quadragintaocto millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ, vt in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragiesocties centena millia aureorum valent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, vt diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagiesnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentum argenti æſtimationem. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducenta quadragintaocto millia pondo auri, quatuor millia centum & trigintatria talenta efficiunt. & viginti auri pondo, quæ duodecies totidem argenti

Templum Solomonis incredibili ſumptu extructum inſtructumq;.

ti talenta valent, id eſt, vndequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagiesſepties centenis & LX. millibus aureorum coronatorum valent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta a Solomone fuiſſe facta. In tertio autem Regum *cap. decimo* ita legitur: *Fecit quoque Rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminam ſcuti vnius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentaque minæ auri vnam peltam veſtiebant: poſuitque eas Rex in domo ſaltus Libani.* Per hoc intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea non ceſſiſſe, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Vergilio dicente. *Pelta.*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendoſe legitur, aut Ioſepus & Hieronymus non recte ſiclum interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ, paulo plus ducentis vigintiquinque libris noſtris zygoſtaticis valent, tantum autem pondus vix gygas ſiniſtra manu verſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrante maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremo nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. Apud Ioſepum *lib. VIII.* non *trecentæ* minæ, ſed *tres* leguntur. Editio etiam Græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐπῆσαν ἐπὶ τὸ ὅπλον τὸ ἕν. *Tres minæ auri inerant ſingulis ſcutis. Capite* autem *modo dicto* tertii Regum ita legitur: *Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta.* Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ equos venundabant, centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos precium ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt, nummo noſtro ſexagenos aureos coronatos, quo fit vt quadrigæ, id eſt, quaterni equi iugales, quatuor & viginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus probabile id precium fuiſſe, vt negotiatores Solomonis equos in Ægypto & in Syria ſexagenis coronatis

Digitized by Google

tis emerint. Sæpe enim (vt teſtatus ſum) per anticipationem loquor, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint, vt expeditius defungar eo quod inſtitui. Græca lectio non conuenit, in qua legitur, ἅρμα ἀνθ' ἑκατὸν ἀργυρίου, καὶ ἵππος ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίου. *Currus centum argenti, & equus quinquaginta argenti*, qui modus loquendi antiquus fuiſſe videtur. Liuius *lib. 1. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoque, equitum ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.* Hoc dictum ita accipio, ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, & hic vicenos. Exiſtimo autem vnumquenque equitem binos equos habuiſſe. Dixit enim Liuius *ad equos emendos dena millia*, quibus verbis ſignificat vnumquemque equitem equos habuiſſe non equum tantummodo. Ita precium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt priſco illo ſeculo, & ſumptus annuus decem aureis æſtimatus. Syriam autem equis abundaſſe ex Strabone intelligimus *lib. decimoſexto.* Tradit enim Pellam vrbem Syriæ fuiſſe a ſucceſſoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria fuit Alexandri, poſtea autem Apamia dicta eſt. Iuxta eam locum eſſe campeſtrem quem Orontes fluuius cum lacu quodam Cherroneſum efficit. Ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui, & *Hippotrophium* pulcherrimum, hoc eſt, locum equitio alendo deſtinatum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra XXX. millia, admiſſarios autem equos trecentos, ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu domitores equorum, & laniſtas, & bellici ludi magiſtros, & quicunque ad arma tyrones inſtituunt, ſtipendia merentes, quod mihi memorabile viſum eſt. ἐνταῦθα δὲ (inquit Strabo) καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικὸν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον, θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων, ὀχεῖα δὲ τούτων, τ. ἐνταῦθα δὲ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι, καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο. Enimuero talenti ſignificationem non vnam fuiſſe apud Hebræos puto, quo modo & apud alias gentes nonnullas. Pollux *lib. IX.* Siculum talentum duplex fuiſſe tradidit, vetus, & nouum: vetus quatuor & viginti nummos ſignificaſſe, nouum duodecim, apud Suidam non nummos vigintiquatuor valuiſſe dicitur, ſed mnas, quod corruptum eſſe puto ex *Polluce* qui

Hippotrophium memorabile.

Talentum vnum tantum apud Hebræos.

qui ait, δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. *Valet autem nummus ſesquiobolum.* Licet apud Pollucem ἡμόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod ſic coniectura aſſequor: nummus ſeſtertius quartam partem drachmæ valet, drachma autem ſex obolos, quare tria hemiobolia, id eſt, ſesquiobolum nummus ſeſtertius valuit. Talentum igitur apud Siculos vetus quidem ſenas drachmas valuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux, τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. *Siculum,* inquit, *talentum minimum quid valebat.* Eodem pertinet quod idem alibi *eodem lib.* dicit, ἐδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς, τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. *Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti vero ſexaginta minas Atticas.* Homerus *Iliad. lib. XXIII.* deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuam cum tripode, ſecundum, equam prægnantem mula: tertiò autem loco vincenti, lebetem: quarto, duo auri talenta: vltimò, phialam æream lebetis vicem præbentem: *Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta.*

Τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmiis, cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum non ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim vetus talentum ſecundum Polemarchum autorem quatuor librarum fuiſſe, ſecundum Theophraſtum quatuordecim, ſecundum Timæum quatuor & viginti. Ariſtotelem autem indefinitum talenti pondus poſuiſſe, cæterum paruam fuiſſe ſummam apud Homerum oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe, autore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon *XXII.* exiſtimo, *Auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine.* Dauid autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit: cui tempori proximum fuiſſe Homerum nonnulli tradiderunt, vt autor eſt Euſebius. Ex quo coniectura capi *Homeri ætas.*

ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reip. & vſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales aut vtilius regni adminiſtrandi aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quam doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per varia reipub. munia diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (vt dipitur) pectorali, optimos & potentiſſimos principes circumferre neceſſe eſt, quibus in ipſis ius, fas, & æquitatem, omneque genus ciuilis humaniorisque doctrinæ, condita ad vſum quotidianum habeant. At nunc is eſt reipub. noſtræ ſtatus, vt clitellæ generoſis equis, inſtrataque ſpecioſa imponantur aſinis. Proinde quum nec oculi nec aures Regis officium ſuum nunc agnoſcant, & homines quidam in rebus ſuis acres, in republica & principis aut languidi aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos viros, nec hominum famam ſecundam aut incommodam ſatis explorare nouerint: quid cauſæ eſt tandem quin omnium in Rep. perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit atque ignominioſe ob doctorum ſapientumque penuriam, id iis in crimen verti debeat, per quos hic tales multos eſſe non licet? Quid ſi etiam eorum nonnulli prorſus doctos & bonos, eorumque diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne vel eorum acta ad manus ipſi aſpiciant, aut in puppim fortaſſe admitti tandem velint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quod prælucentem ipſi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe vidimus huiusmodi non admiſſos in conſortium, quum vox id publica vociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateantur neceſſe eſt, amuſſim ſe albam in lapide albo eſſe, qui inter naros ignarosque diſcerniculum neſciant: aut noſſe ſe quidem notæ melioris homines, ſed non tam ſcenæ & populo, aut etiam veritati ſeſe probare, quam potentiæ ſuæ & commodis inſeruire conſtituiſſe, principisque ſenectuti aut infirmæ valetudini hactenus illuſiſſe atque impoſuiſſe. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui ſatis ſecundas partes implere nequeunt, qua (malum) fronte primas tenere contendunt? præſer-

ſertim quum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosque ſedere videamus, & decus ſcenæ proceres longiſſime ſubmotos? eorum ſi ſagacitatem requirere nunc vacaret, aut id intereſſe rerum magnopere arbitraremur, quam facile eſſet docere Franciam non modo oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt monſtri) ne olfactus quidem ſenſorium habuiſſe? Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, quam ab ea oppreſſi? quid ante prouidere, quam in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auſcultatu captare, quam omnia claſſicis perſonare viſa ſunt? Hunc ſtatum rerum in Gallia vidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorum quidem queis lotis manibus ſtylum capeſſere ducereque licebit, luculentum ſane argumentum ſcribendi copioſumque habebit, & ex eo poſteritas intelliget, quam magnifice ſeſe nonnulli in rerum adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorem animum ad hæc ſcribenda applicauerit, non hoc præcipue docere contendat, & perſuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia proſperrime geſtarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum ſtatum euentu prope internecіuo: non id vitium gentis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentum ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, vt quidem ſunt iura belli, ſed temporis fatalis, ſed ambitionis paucorum, præcipitis atque inertis, quam vniuerſæ gentis ignominia expiari oportuit, vt exemplum ſeculis in poſterum proderetur: ſed quidlibet, potius, quam vniuerſæ gentis vel ſcelus vel erratum? Hæ (vt arbitror) ſunt cauſæ quamobrem Francia latius atque auguſtius imperium non habet, ne mirum ſit reputantibus, cum amplum ei & magnificum late imperitandi inſtrumentum ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione conſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebunque in poſterum in disquiſitionem conuentuum aliquando principe præſide vocarentur, nonnulli ſæpe qui naſutos ſeſe videri nolunt, haud dubie (quod aiunt) apprime ſimi, atque ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites, ii maximopere la-

Conuentus Galliæ ſunt quos vulgo tres ſtatus vocant.

Digitized by Google

borare debent, vt præteriti temporis damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, vt quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet vt vulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducenda, a qua vix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiviore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare ſe poſſunt, quod rebus geſtis genialis huius anni anſam ipſis Deus retinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non vulgari; qua occaſione vtinam & probe & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & vacat vtantur, vt nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia: ſed me medios hæc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, vt eſt in prouerbio: vlterius etiam fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere non videretur. Proinde velut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad viam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

Significat coniugium regium.

Romanarum Perſicarumque opum commentationem excipiet Iudæorum mentio, quorum Reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur: quas eo magis leuiter excutiendas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quam quod explicandi de iis aliquid & ſtatuendi fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (vt vulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorum autoritate ſubnixæ eſſe creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. *cap. ſecundo & viceſimo* Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur: *Confortare, & viriliter age: ne timeas, neque paueas: ecce ego in paupertatula mea præparaui impenſas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum.* Et ſecundi Regum *VIII. Et percuſſit Dauid Adadezer Regem Soba, quando profectus eſt vt dominaretur ſuper flumen Euphratem. Venit quoque Syria Damaſci vt præſidium ferret Adadezer. Et percuſſit Dauid de Syria XXII. millia Syrorum, facta eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo, & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſerui Adadezer, & detulit ea in Hieruſalem.* Libro autem tertio Regum *cap. X. Non erat argentum, nec alicuius pretii putabatur in diebus Solomonis, quia claſſis Regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſeis, deferens inde aurum & argentum.* Et paulo *inferius: Fecitque*

De Iudæorum opulentia.

vt tanta eſſet abundantia auri & argenti in Hieruſalem, quanta & lapidum. Hac hyperbole immenſa auri argentique vis fuiſſe ſignificatur in theſauris Solomonis. Vidimus ſupra ſummas Perſarum opes centum & octoginta millia talentum fuiſſe poſt Darium victum, quibus oportet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens ſecum in tumultu rapuit, vt autor eſt Arrianus, & iis rurſus coniectura addere ſumptum eius belli. Hiſtoria autem Regum dicit Dauid habuiſſe argenti mille millia talentum, id eſt decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum argenti valent. Ita fit, vt decies maiores fuerint Dauid opes quam Darii. Exiſtimo autem & Perſicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuiſſe talento: qua ratione, ſumma, ſexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non videtur hominum quidem ſenſu etiamſi autoritati ſacroſanctæ id creditur. Quanquam etiam magis illud hyperbolicum videtur quod Cteſias de Sardanapalo ſcripſit, qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua regnum Aſſyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Medo obſeſſum, fractis iam aduerſa pugna viribus, & victoriæ ſpe abſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidemque ex auro menſas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouerſus centenum: in quo lecticas conſternendas cum curauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebris validiſque tignis cinxit, ita vt exitus non pateret. Quo facto ipſe & vxor & pallacæ variis in lecticis iacuerunt in eo ædificio concluſi. In quod etiam ipſum auri centies centena millia, argenti vero decies tantundem congeſſit, id eſt, millies centena millia talentum, quod ipſe myriadem myriadum appellat, id eſt, decies millena in ſeſe multiplicata, vt antea dictum eſt: cum præter eam ſummam liberis, quos ad Nini Regem belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his operibus cum inſtrumento regio multiplici, ac copioſa varietate diſtincto, quum ipſe ita cum vxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circumdatam accendi per eunuchos, id eſt amicorum

Sardanapali pyra & opes.

Sardanapali exitus.

Digitized by Google

iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, ſtupendibus aliis præter conſcios. Fumus enim in ſublime conuolutus, ingentis cuiuſdam ſacrificii opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam eran: ἐπεστέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέραις, οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν, ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεισαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad Dauidem. Ioſepus *lib. VII. Antiquitatum* de eo loquens ita inquit: *Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius Regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium*, κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in ſepulchro eius conditas fuiſſe dicit, & in Regum loculis, qui magna arte conditi ita erant, vt non facile inueniri poſſent. Euſebius *libro IX. de preparatione Euangelica* autor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe: *Dauid regem Syros & Phœnices vsque ad Euphratem domuiſſe: Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemque Tyri ac Phœniciæ Regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe: Dauidque petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet templum. Sed cum ſanguine hoſtium & multis cædibus per bella varia impiatus, hoc facere non potuiſſet, quam maximum potuit apparatum feciſſe. Itaque comparaſſe eum æris, argenti auri, talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi & cedri: nauesque eum coegiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeque in inſulam Vrphen in Rubro mari ſitam, metallis auri ſcatentem: vnde in Iudæam innumerabilia pene auri pondo delata fuiſſe. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cum templum ædificaturus eſſet, deo ita volente, literas ad Vaphren Ægypti regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Aegypti regi amico paterno ſalutem. Scito me a deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. Cumque mihi pater mandauerit templum deo condere, cœli & terræ conditori: vt etiam ad te ſcriberem, addidit. Peto igitur abs te, vt artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere velis. Vaphren autem inter alia hoc reſcripſiſſe: Ad ædificandum templum de*

Dauid ditiſſimus regum omnium fuiſſe videtur.

Epiſtola Solomonis ad Vaphren Ægypti regem.

Vaphris reſponſio.

dei fabros atque miniſtros octoginta millia hominum ad te deſtinaui. Dabis igitur operam, vt recte atque ordine viuant, & rebus neceſſariis non careant, templeque dei condito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronem Tyri Regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum operariorum impetrauit. Et praeterea architectum Tyrium matre Iudaea natum, virum in architectura ſummum. Congruit hoc cum eo quod dicitur III. Regum *cap. V.* vbi Rex Tyrius non *Suron* ſed *Hiram* appellatur. Ioſepus *libro octauo Antiquitatum* epiſtolam Regis Hiram (quem Iromum a Tyriis vocitatum eſſe dicit) & epiſtolam Solomonis ad eum, ad ſuam aetatem aſſeruatas eſſe affirmat, non modo apud Iudaeos, ſed etiam apud Tyrios. *Libro* autem *primo contra Appionem grammaticum*: *Sunt* inquit: *apud Tyrios annorum multorum acta, quae publica cura diligenter aſſeruantur, in quibus inter caetera hoc quoque perſcriptum eſt, quod Hieroſolymis templum a Solomone exaedificatum eſt annis centum & quadraginta prius quam Tyrii Carthaginem coloniam aedificarunt. Apparatus etiam conſtruendi templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum Rex amicus erat Regis noſtri Solomonis,* ἀντεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν, εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rurſum ita inquit: *Totum autem aurum quod in templo, columnis & vaſis templi fuit conſumptum, quadragies ſexies centena millia fuiſſe: argenti vero ad clauos & alia inſtrumenta, mille ducenta trigintaduo talenta: aeris vero in columnis, fornicibus, ac caeteris, talenta decem & octo millia: remiſiſſeque omnes in regiones ſuas Phoenices ſimul & Aegyptios, decem auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico,* inquit, *quod ſiclum appellant. Et Aegyptiorum quidem Regi oleum & mel magna quantitate miſiſſe: Suroni autem columnam auream qua Tyri in templo Iouis conſpicitur.* Haec interpretatio poteſt rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragiesſexies centena millia, non adiecto ſiclorum vel talentum, neſcio an librariorum ſit vitium. Graecum enim exemplar non vidi. *Siclus* (inquit Hieronymus *Ezechielis III.*) *ſtater eſt*, hoc eſt, *drachmae quatuor*. Exod. *XXX. cap.* ita legitur: *Siclus viginti obolos habet, media pars ſicli offeretur domino.* Quod declarans Ioſephus *lib. III. Antiquitatum, Siclus*: inquit, *Hebraeorum nomiſma quatuor drachmas Atticas habet.* Hac ratione ſi ſingulis

Iromus Rex Tyri.

Talentum pro ſiclo.

Siclus.

opera-

operariis, qui centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc eſt, quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiſo. Fiunt hæc mille ſexagintaſex talenta, & quadraginta auri pondo, quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos & ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies centena millia ſolatorum valent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ ſumma ſi in opificum mercedem impenſa eſt præter ſumptus cibariorum, quo euaſuram æſtimationem operis cum inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum viſum iri neceſſe eſt, ſi quis apud Ioſephum vaſa templi legerit. Quod ſi ita ponamus ſummam ſuperiorem, vt quadragies ſexies centena millia ſiclorum fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulo minus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorum operariis data ſunt, quæ ſexagintaquatuor millia pondo efficiunt. Quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum & ſupellectilem cedunt: cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorum auri in templi inſtrumentum ornamentumque abſumpta fuiſſe, quibus nos ducenta millia addidimus, vt ſumma quadruplicato creſceret. Quod ſi vniuerſam ſummam exacte collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus iis capitibus inuenies: quæ ducenties quadragiesocties centena millia drachmarum valent. Hæc ſi centenario partiamur, ducenta quadragintaocto millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ, vt in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragiesocties centena millia aureorum valent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, vt diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagiesnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentum argenti æſtimationem. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducenta quadragintaocto millia pondo auri, quatuor millia centum & trigintatria talenta efficiunt. & viginti auri pondo, quæ duodecies totidem argen-

Templum Solomonis incredibili ſumptu extructum inſtructum iij.

ti

ti talenta valent, id eſt, vndequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagiesſepties centenis & LX. millibus aureorum coronatorum valent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta a Solomone fuiſſe facta. In tertio autem Regum *cap. decimo* ita legitur: *Fecit quoque Rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminam ſcuti vnius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentaque minæ auri vnam peltam veſtiebant: poſuitque eas Rex in domo ſaltus Libani.* Per hoc intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea non ceſſiſſe, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Vergilio dicente. *Pelta.*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendoſe legitur, aut Ioſepus & Hieronymus non recte ſiclum interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ, paulo plus ducentis vigintiquinque libris noſtris zygoſtaticis valent, tantum autem pondus vix gygas ſiniſtra manu verſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrante maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiulariũm centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremo nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. Apud Ioſepum *lib. VIII.* non *trecentæ* minæ, ſed *tres* leguntur. Editio etiam Græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐνῆσαν ἐπὶ τὸ ὅπλον τὸ ἕν. *Tres minæ auri inerant ſingulis ſcutis. Capite* autem *modo dicto* tertii Regum ita legitur: *Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta.* Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ equos venundabant, centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos precium ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt, nummo noſtro ſexagenos aureos coronatos, quo fit vt quadrigæ, id eſt, quaterni equi iugales, quatuor & viginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus probabile id precium fuiſſe, vt negotiatores Solomonis equos in Ægypto & in Syria ſexagenis coronatis

qui ait, δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. *Valet autem nummus ſeſquiobolum.* Licet apud Pollucem ἡμιόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod ſic coniectura aſſequor: nummus ſeſtertius quartam partem drachmæ valet, drachma autem ſex obolos, quare tria hemiobolia, id eſt, ſeſquiobolum nummus ſeſtertius valuit. Talentum igitur apud Siculos vetus quidem ſenas drachmas valuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux, τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. *Siculum,* inquit, *talentum minimum quid valebat.* Eodem pertinet quod idem alibi *eodem lib.* dicit, ἐδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρείου, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. *Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti vero ſexaginta minas Atticas.* Homerus *Iliad. lib. XXIII.* deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuam cum tripode, ſecundum, equam prægnantem mula: tertio autem loco vincenti, lebetem: quarto, duo auri talenta: vltimo, phialam æream lebetis vicem præbentem:

Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta.

τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmiis, cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum non ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim vetus talentum ſecundum Polemarchum autorem quatuor librarum fuiſſe, ſecundum Theophraſtum quatuordecim, ſecundum Timæum quatuor & viginti. Ariſtotelem autem indefinitum talenti pondus poſuiſſe, cæterum paruam fuiſſe ſummam apud Homerum oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe, autore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiuſmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon *XXII.* exiſtimo, *Auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine.* Dauid autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit: cui tempori proximum fuiſſe Homerum nonnulli tradiderunt, vt autor eſt Euſebius. Ex quo coniectura capi poteſt

Homeri ætas.

tis emerint. Sæpe enim (vt teſtatus ſum) per anticipationem loquor, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint, vt expeditius defungar eo quod inſtitui. Græca lectio non conuenit, in qua legitur, *ἅρμα ἀνθ' ἑκατὸν ἀργυρίου, καὶ ἵππος ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίου. Currus centum argenti, & equus quinquaginta argenti,* qui modus loquendi antiquus fuiſſe videtur. Liuius *lib. 1. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoque, equitum ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.* Hoc dictum ita accipio, ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, & hic vicenos. Exiſtimo autem vnumquenque equitem binos equos habuiſſe. Dixit enim Liuius *ad equos emendos dena millia,* quibus verbis ſignificat vnumquemque equitem equos habuiſſe non equum tantummodo. Ita precium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt priſco illo ſeculo, & ſumptus annuus decem aureis æſtimatus. Syriam autem equis abundaſſe ex Strabone intelligimus *lib. decimoſexto.* Tradit enim Pellam vrbem Syriæ fuiſſe a ſucceſſoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria fuit Alexandri, poſtea autem Apamia dicta eſt. Iuxta eam locum eſſe campeſtrem quem Orontes fluuius cum lacu quodam Cherroneſum efficit. Ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui, & *Hippotrophium* pulcherrimum, hoc eſt, locum equitio alendo deſtinatum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra XXX. millia, admiſſarios autem equos trecentos, ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu domitores equorum, & laniſtas, & bellici ludi magiſtros, & quicunque ad arma tyrones inſtituunt, ſtipendia merentes, quod mihi memorabile viſum eſt. *ἐνταῦθα δὲ* (inquit Strabo) *καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικὸν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον, θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων, ὀχεῖα δὲ τούτων, π. ἐνταῦθα δὲ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι, καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο.*

Hippotrophium memorabile.

Enimuero talenti ſignificationem non vnam fuiſſe apud Hebræos puto, quo modo & apud alias gentes nonnullas. Pollux *lib. IX.* Siculum talentum duplex fuiſſe tradidit, vetus, & nouum: vetus quatuor & viginti nummos ſignificaſſe, nouum duodecim, apud Suidam non nummos vigintiquatuor valuiſſe dicitur, ſed mnas, quod corruptum eſſe puto *ex Polluce* qui

Talentum vnum tantum apud Hebræos.

qui ait, δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. *Valet autem nummus ſeſquiobolum.* Licet apud Pollucem ἡμιόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod ſic coniectura aſſequor: nummus ſeſtertius quartam partem drachmæ valet, drachma autem ſex obolos, quare tria hemiobolia, id eſt, ſeſquiobolum nummus ſeſtertius valuit. Talentum igitur apud Siculos vetus quidem ſenas drachmas valuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux, τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. *Siculum,* inquit, *talentum minimum quid valebat.* Eodem pertinet quod idem alibi *eodem lib.* dicit, ἐδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. *Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti vero ſexaginta minas Atticas.* Homerus *Iliad. lib. XXIII.* deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuam cum tripode, ſecundum, equam prægnantem mula: tertio autem loco vincenti, lebetem: quarto, duo auri talenta: vltimo, phialam æream lebetis vicem præbentem:

Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta.

Τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.
Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmiis, cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum non ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim vetus talentum ſecundum Polemarchum autorem quatuor librarum fuiſſe, ſecundum Theophraſtum quatuordecim, ſecundum Timæum quatuor & viginti. Ariſtotelem autem indefinitum talenti pondus poſuiſſe, cæterum paruam fuiſſe ſummam apud Homerum oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe, autore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiuſmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon *XXII.* exiſtimo, *Auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine.* Dauid autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit: cui tempori proximum fuiſſe Homerum nonnulli tradiderunt, vt autor eſt Euſebius. Ex quo coniectura capi

Homeri ætas.

Vt mirari nunc ſubeat eorum vel inertiam, vel amentiam, quorum oculis princeps pro conſpiciliis ſolet vti: qui quum coemundis poſſeſſionibus, exædificandis penatibus, gentilitiis nominibus ſuis prodendis longisſime proſpectare, & ad pronepotum vsque atnepotes porroque etiam videantur, exiſtimationi tamen populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiamſi perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſime euenit) vitam tranſegerint longiorem. Quanquam quid felicitatem iſtorum voco, quorum nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex quo ciuilis & municipalis vitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel emanciparunt? Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ii quam altiſſime volentes emicare, eo abripiuntur ſæpe, & efferuntur, vnde ſine præcipitio in vitam deſcendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiusmodi eſt fere eorum conditio, qui ius in caput hominum, atque in fortunas habere, aut decus opimum eſſe putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem (vt nunc ſunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitium factitare, quam ad veram beatitudinem vel tantulum proficere. Qui enim ſenſus omneis ſuos diuino deſponſos amori, cultuique religionis adſcriptos, humano obſequio & faſtui ſeculari ita mancipauerit, vt ne animam quidem receperit cœleſti ſodalitio natam atque creatam, quæ in manum ipſa dei mancipiumque tum conuenit, quum in militiæ Chriſtianæ tyrocinio quisque noſtrum ſacramento primum dominico dixit, nomenque dedit luſtrali rore reſperſus: quonam modo is non perfidus & transfuga eſt, qui a deo, in cuius verba ſanctiſſime adactus eſt, ad eum mundi faſtum deſciſcit, cuius ipſe obſequium rogatus eiurauit? Etenim anima vsque adeo aulicæ potentiæ amore capta, quid aliud quam a ſponſo ſuo eodemque domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, ac cum dote ſua licet profectitia, dominica, atque paterna tranſit ad amorem impietatis? Sed deus ipſe iſta viderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte atque ordine in commune conſulitur, vt eius eſt conniuentiæ deſtinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterum (vt ad rem redeam) ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus, & officiis publicis expenſa & ponderata quo-

Anima humana in baptiſmate in dei manum & poteſtatẽ mãcipatur, quo tempore eiurat obſequium dæmonis, id eſt, dæmoni renunciat obſequium.

Res tuas tibi habe, erant verba diuortium facientium.

quo modo fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancem competitorum iiſſe peſſum, qui meritis quamlibet amplis vel aurum, vel neceſſitudinem, vel aliud quippiam commendatitium non addiderint, quod virtutem doctrinamque prægrauaret, & famam quamuis illuſtrem. Ita viros eximios, qui aut ingenii ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos iis eſſe graui quopiam autoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atque fortunatricis videri mancipes gaudent atque magiſtri: quorum vt quisque maxime vel obſcuris vel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerumque eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidii. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumque potentium obſeruantiam compoſiti: oris tandem probitate obrepſerunt iis qui ſuper admisſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem, aut fortunæ celerem euariationem, Chamæleontea quoque ipſum mutatione aliud atque aliud eſſe ſolet. Viſi ſunt ſæpe Onocephali qui numerum augerent, vt in omni ordine fere hominum ſunt quos fortunæ tantum eſſe ludibria iudices, qui nec ingenio præditi, nec arte vlla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere prytanei noſtri nati. Illi enimuero nos vrunt aulici veterani, vel verius veteratores, qui manubiis popularibus beati, proceresque obæratos verſuris autorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe & aduerſos, qui iis ſtudiis incumbunt, quæ quæſtum non factitant. Hos ſtipatos manipulis aſſeclarum videre eſt, quos velut tyrocinio deducunt in officinam Ditis, vt illic argentariam factitent. Ii autem illorum pediſſequi, vt literarum irriſores improbuli, ſic ærarii arroſores minutuli a vulgo dictitantur: ad id tamen ſuccenturiati ab illis, vt vberrimum quodque munus per manus traditum ſuſcipiant, quod quidem eſſe posſit in aulæ commercio. Ex manubiis enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe. Huiuscemodi autem ſtationariis ordinum ductores in ſua verba adactis, firmisſimum quodque te-

 nent

Digitized by Google

nent Reip. præſidium: nequando ſumma poteſtas & arbitrium ærari rei inclinatione aliqua rerum ex ſinu ſuo excidat. Et nos conſilium publicum tantis hactenus copiis Galliæ non ſuppetiiſſe miramur? Quis enim iam referre vel honeſtatis vel vtilitatis publicæ putat, qui quibus anteponantur? Nec vero Gallia quamlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atque honoribus inſtructa, multipliciterque deſcriptis, propinquis & neceſſariis iſtorum cum numero permultis, cum vero cupiditate deuorantibus vberrimum quodque munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare quum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe viſæ ſint, quæ nulla vi vel legitima, vel aduerſarum factionum frangi posſint aut diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt, qui ſuffragatores vel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces inanesque nihil prodeſſe ſcimus, quum alioquin omnia in poteſtate ii teneant, qui dies & horas ſoli comitialeis nouerunt. Quidni enim comitia vel differre posſint vel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt quum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, quam omnium potuere concionantium vociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientisſimus, *triceſimo capite ſui libri* ita inquit: *Effuſa bona in ore compreſſo, fercula epularum appoſita ſepulchro.* O fœdisſimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quem vel mores vel anteacta vita ſpondere, vel frons denique impoſtricula videbatur præferre. Silentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis. Quonam tandem gentium germana virtus abiit? Cedo nunc Ariſtidem vnum, vnum Fabritium, aut Naſicam, quicum in tenebris micem, & ego halcyonem vidiſſe me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus virum, qui & reipublicæ charitate ducatur, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe velit. Cedo qui in actu publico pleraque in priuatas rationes non referat, nec velut fortunæ largienti publica, pandendum eſſe priuatum ſinum putet exemplo Lucculliano, atque etiam Gabiniano. Cedo

do denique qui ſimplici innocentia & integritate, quam multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumque neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modo aduerſus vim aulicam & improbam, ſed etiam aduerſus legitimam & ciuilem. Poſtremo oſtende vnum ex iſtis vultuoſis & perſonatis, qui aliquando omnibus integumentis ſimulationum euolutum ſe, vel amico & propinquo cognoſcendum dederit. Itane vero iſti a conſpectu noſtro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant non modo nos, ſed etiam honeſtatem, ac veritatem valere, quaſi vt in alienos mores (o maleficam vim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint, & primos vitæ actus, quaſi obſides hominum exiſtimationi datos, ætate iam vergente perfide deſtituant? Videant quæſo etiam atque etiam, ne id perinde eſſe credatur, atque ſi maturam ſegetem laudum ſuarum, tædio ipſi vitæ compoſitæ tandem capti, repente (vt ſic loquar) inarare, vertereque dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat, qui dignitate vultus populo imponerent, & oris probitate: vt nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallunt legentes putamine. Rurſus idem Sirach *cap. tertio & triceſimo: Pabulum,* inquit, *& virga & ſarcina aſello, panis & inſtitutio & opus mancipio.* Quorſum, inquis, hæc philoſophi dicta? Nempe vt intelligatur virum ſapientem priore loco eorum ſocordiam figurate compellaſſe, qui ſibi ac propinquis impigri & diſerti (vt claris innotuit exemplis) in cauſa tamen populari inuenti ſunt infantes ac remiſſi, idque eo tempore, quum eos nauos eſſe & facundos, rerum ſummæ intereſſet. Quibus aliquando ipſis, eorumque collegis aut ſucceſſoribus eam mentem dari velim, vt vel pulpito faceſſant (vt dicitur) vel dicenda inculcandaque in tempore proloquantur. Alterum illud ſymbolum ad regnum eruditionem proditum eſſe cenſeo, vt craſſis ac pigris ingeniis ſordida ipſi munera reip. & velut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque ſalaria geometrica proportione ſtatuentes, vt Ariſtoteles docuit ratione pulcherrima de iure diſtributiuo loquens, eximios autem viros, quorum induſtria ſolertiaque rebus in arduis vti poſſent, primario vt pane alitos, ad ingenua munia transferrent, ingenuis ipſos artibus inſtitutos: nec eos vitam agere

ſine-

ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reip. & vſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales aut vtilius regni adminiſtrandi aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quam doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per varia reipub. munia diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (vt dipitur) pectorali, optimos & potentiſſimos principes circumferre neceſſe eſt, quibus in ipſis ius, fas, & æquitatem, omneque genus ciuilis humaniorisque doctrinæ, condita ad vſum quotidianum habeant. At nunc is eſt reipub. noſtræ ſtatus, vt clitellæ generoſis equis, inſtrataque ſpecioſa imponantur aſinis. Proinde quum nec oculi nec aures Regis officium ſuum nunc agnoſcant, & homines quidam in rebus ſuis acres, in republica & principis aut languidi aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos viros, nec hominum famam ſecundam aut incommodam ſatis explorare nouerint: quid cauſæ eſt tandem quin omnium in Rep. perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quod Francia male nunc audit atque ignominioſe ob doctorum ſapientumque penuriam, id iis in crimen verti debeat, per quos hic tales multos eſſe non licet? Quid ſi etiam eorum nonnulli prorſus doctos & bonos, eorumque diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne vel eorum acta ad manus ipſi aſpiciant, aut in puppim fortaſſe admitti tandem velint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quod prælucentem ipſi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certe vidimus huiusmodi non admiſſos in conſortium, quum vox id publica vociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateantur neceſſe eſt, amuſſim ſe albam in lapide albo eſſe, qui inter naros ignarosque diſcerniculum neſciant: aut noſſe ſe quidem notæ melioris homines, ſed non tam ſcenæ & populo, aut etiam veritati ſeſe probare, quam potentiæ ſuæ & commodis inſeruire conſtituiſſe, principisque ſenectuti aut infirmæ valetudini hactenus illuſiſſe atque impoſuiſſe. Vtrumuis autem fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui ſatis ſecundas partes implere nequeunt, qua (malum) fronte primas tenere contendunt? præſer-

ſertim quum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactoſque ſedere videamus, & decus ſcenæ proceres longiſſime ſubmotos? eorum ſi ſagacitatem requirere nunc vacaret, aut id intereſſe rerum magnopere arbitraremur, quam facile eſſet docere Franciam non modo oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt monſtri) ne olfactus quidem ſenſorium habuiſſe? Quam enim tandem cladem odorari ante potuimus aduentantem, quam ab ea oppreſſi? quid ante prouidere, quam in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auſcultatu captare, quam omnia claſſicis perſonare viſa ſunt? Hunc ſtatum rerum in Gallia vidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorum quidem queis lotis manibus ſtylum capeſſere ducereque licebit, luculentum ſane argumentum ſcribendi copioſumque habebit, & ex eo poſteritas intelliget, quam magnifice ſeſe nonnulli in rerum adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorem animum ad hæc ſcribenda applicauerit, non hoc præcipue docere contendat, & perſuadere, quod Francorum natio inuidia prius rerum in Italia proſperrime geſtarum, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum ſtatum euentu prope internecíuo: non id vitium gentis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentum ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, vt quidem ſunt iura belli, ſed temporis fatalis, ſed ambitionis paucorum, præcipitis atque inertis, quam vniuerſæ gentis ignominia expiari oportuit, vt exemplum ſeculis in poſterum proderetur: ſed quidlibet potius, quam vniuerſæ gentis vel ſcelus vel erratum? Hæ (vt arbitror) ſunt cauſæ quamobrem Francia latius atque auguſtius imperium non habet, ne mirum ſit reputantibus, cum amplum ei & magnificum late imperitandi inſtrumentum ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione conſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebunque in poſterum in diſquiſitionem conuentuum aliquando principe præſide vocarentur, nonnulli ſæpe qui naſutos ſeſe videri nolunt, haud dubie (quod aiunt) apprime ſimi, atque ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites, ii maximopere la-

Conuentus Galliæ ſunt quos vulgo tres ſtatus vocant.

Digitized by Google

borare debent, vt præteriti temporis damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, vt quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet vt vulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducenda, a qua vix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiuiore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare ſe poſſunt, quod rebus geſtis genialis huius anni anſam ipſis Deus retinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non vulgari ; qua occaſione vtinam & probe & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & vacat vtantur, vt nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia : ſed me medios hæc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, vt eſt in prouerbio : vlterius etiam fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere non videretur. Proinde velut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad viam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

Significat coniugium regium.

De Iudæorum opulentia.

Romanarum Perſicarumque opum commentationem excipiet Iudæorum mentio, quorum Reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur : quas eo magis leuiter excutiendas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quam quod explicandi de iis aliquid & ſtatuendi fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (vt vulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorum autoritate ſubnixæ eſſe creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. *cap. ſecundo & viceſimo* Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur; *Confortare, & viriliter age: ne timeas, neque paueas: ecce ego in paupertatula mea præparaui impenſas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentum.* Et ſecundi Regum *VIII. Et percuſſit Dauid Adadezer Regem Soba, quando profectus eſt vt dominaretur ſuper flumen Euphratem. Venit quoque Syria Damaſci vt præſidium ferret Adadezer.... Et percuſſit Dauid de Syria XXII. milia Syrorum, facta eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo, & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſerui Adadezer, & detulit ea in Hieruſalem.* Libro autem tertio Regum *cap. X. Non erat argentum, nec alicuius pretii putabatur in diebus Solomonis, quia claſſis Regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſeis, deferens inde aurum & argentum.* Et paulo *inferius: Fecitque*

vt

vt tanta eſſet abundantia auri & argenti in Hieruſalem, quanta & lapidum. Hac hyperbole immenſa auri argentique vis fuiſſe ſignificatur in theſauris Solomonis. Vidimus ſupra ſummas Perſarum opes centum & octoginta millia talentum fuiſſe poſt Darium victum, quibus oportet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens ſecum in tumultu rapuit, vt autor eſt Arrianus, & iis rurſus coniectura addere ſumptum eius belli. Hiſtoria autem Regum dicit Dauid habuiſſe argenti mille millia talentum, id eſt decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentum argenti valent. Ita fit, vt decies maiores fuerint Dauid opes quam Darii. Exiſtimo autem & Perſicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuiſſe talento: qua ratione, ſumma, ſexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non videtur hominum quidem ſenſu etiamſi autoritati ſacroſanctæ id creditur. Quanquam etiam magis illud hyperbolicum videtur quod Cteſias de Sardanapalo ſcripſit, qui ducentis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua regnum Aſſyriorum finiuit. Ait enim eum regem ab Arbace Medo obſeſſum, fractis iam aduerſa pugna viribus, & victoriæ ſpe abſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidemque ex auro menſas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouerſus centenum: in quo lecticas conſternendas cum curauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebris validiſque tignis cinxit, ita vt exitus non pateret. Quo facto ipſe & vxor & pallacæ variis in lecticis iacuerunt in eo ædificio concluſi. In quod etiam ipſum auri centies centena millia, argenti vero decies tantundem congeſſit, id eſt, millies centena millia talentum, quod ipſe myriadem myriadum appellat, id eſt, decies millena in ſeſe multiplicata, vt antea dictum eſt: cum præter eam ſummam liberis, quos ad Nini Regem belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his operibus cum inſtrumento regio multiplici, ac copioſa varietate diſtincto, quum ipſe ita cum vxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circumdatam accendi per eunuchos, id eſt amicorum

Sardanapali pyra & opes.

Sardanapali exitus.

Digitized by Google

iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim conflagrauit, ſtupendibus aliis præter conſcios. Fumus enim in ſublime conuolutus, ingentis cuiusdam ſacrificii opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam erant: ἐπισέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσοῦ μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέραις, οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν, ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεισαν οἱ εὐνοῦχοι. Rede ımus ad Dauidem. Ioſepus *lib. VII. Antiquitatum* de eo loquens ita inquit: *Reliquit autem Dauid diuitias tantas quantas nemo alius Regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium,* κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in ſepulchro eius conditas fuiſſe dicit, & in Regum loculis, qui magna arte conditi ita erant, vt non facile inueniri poſſent. Euſebius *libro IX. de præparatione Euangelica* autor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe: *Dauid regem Syros & Phœnices vsque ad Euphratem domuiſſe: Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemque Tyri ac Phœniciæ Regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe: Dauidque petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet templum. Sed cum ſanguine hoſtium & multis cædibus per bella varia impiatus, hoc facere non potuiſſet, quam maximum potuit apparatum feciſſe. Itaque comparaſſe eum æris, argenti auri, talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi & cedri: nauesque eum coegiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeque in inſulam Vrphen in Rubro mari ſitam, metallis auri ſcatentem: vnde in Iudæam innumerabilia pene auri pondo delata fuiſſe. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cum templum ædificaturus eſſet, deo ita volente, literas ad Vaphren Ægypti regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Aegypti regi amico paterno ſalutem. Scito me a deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. Cumque mihi pater mandauerit templum deo condere, cæli & terræ conditori: vt etiam ad te ſcriberem, addidit. Peto igitur abs te, vt artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere velis. Vaphren autem inter alia hos reſcripſiſſe: Ad ædificandum templum*

Dauid ditiſſimus regum omnium fuiſſe videtur.

Epiſtola Solomonis ad Vaphren Ægypti regem.

de

dei fabros atque miniſtros octoginta millia hominum ad te de- *Vaphris re-*
ſtinaui. Dabis igitur operam, vt recte atque ordine viuant, & rebus ne- *ſponſio.*
ceſſariis non careant, templeque dei condito incolumes ad nos redeant. Iti-
dem cum Solomon ad Suronem Tyri Regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſpon-
ſum, & eundem numerum operariorum impetrauit. Et præterea archite-
ctum Tyrium matre Iudæa natum, virum in architectura ſummum. Con-
gruit hoc cum eo quod dicitur III. Regum *cap. V.* vbi Rex Ty-
rius non *Suron* ſed *Hiram* appellatur. Ioſepus *libro octauo Anti-*
quitatum epiſtolam Regis Hiram (quem Iromum a Tyriis voci- *Iromus Rex*
tatum eſſe dicit) & epiſtolam Solomonis ad eum, ad ſuam æta- *Tyri.*
tem aſſeruatas eſſe affirmat, non modo apud Iudæos, ſed etiam
apud Tyrios. *Libro* autem *primo contra Appionem grammaticum*:
Sunt inquit: *apud Tyrios annorum multorum acta, quæ publica cura di-*
ligenter aſſeruantur, in quibus inter cætera hoc quoque perſcriptum eſt,
quod Hieroſolymis templum a Solomone exædificatum eſt annis centum
& quadraginta prius quam Tyrii Carthaginem coloniam ædificarunt. Ap-
paratus etiam conſtruendi templi in ea acta relatus eſt. Iromus enim
Tyriorum Rex amicus erat Regis noſtri Solomonis, ἀνεγράφη δὲ παρ' ἐκεί-
νοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν, εἵρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς
φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rur-
ſum ita inquit: *Totum autem aurum quod in templo, columnis & va-*
ſis templi fuit conſumptum, quadragies ſexies centena millia fuiſſe: argen-
ti vero ad clauos & alia inſtrumenta, mille ducenta trigintaduo talenta:
æris vero in columnis, fornicibus, ac cæteris, talenta decem & octo millia:
remiſiſſeque omnes in regiones ſuas Phœnices ſimul & Ægyptios, decem *Talentum*
auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico, inquit, *quod ſiclum* *pro ſiclo.*
appellant. Et Ægyptiorum quidem Regi oleum & mel magna quantita-
te miſiſſe: Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis con-
ſpicitur. Hæc interpretatio poteſt rem facere credibilem. Sed *Siclus.*
quod dicitur quadragiesſexies centena millia, non adiecto ſiclo-
rum vel talentum, neſcio an librariorum ſit vitium. Græcum
enim exemplar non vidi. *Siclus* (inquit Hieronymus *Ezechielis*
III.) *ſtater eſt,* hoc eſt, *drachmæ quatuor.* Exod. *XXX. cap.* ita legi-
tur: *Siclus viginti obolos habet, media pars ſicli offeretur domino.* Quod
declarans Ioſephus *lib. III. Antiquitatum, Siclus*: inquit, *Hebræorum*
nomiſma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis

operariis, qui centum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc eſt, quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiſo. Fiunt hæc mille ſexagintaſex talenta, & quadraginta auri pondo, quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos & ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies centena millia ſolatorum valent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ ſumma ſi in opificum mercedem impenſa eſt præter ſumptus cibariorum, quo euaſuram æſtimationem operis cum inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum viſum iri neceſſe eſt, ſi quis apud Ioſephum vaſa templi legerit. Quod ſi ita ponamus ſummam ſuperiorem, vt quadragies ſexies centena millia ſiclorum fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulo minus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorum operariis data ſunt, quæ ſexagintaquatuor millia pondo efficiunt. Quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum & ſupellectilem cedunt: cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorum auri in templi inſtrumentum ornamentumque abſumpta fuiſſe, quibus nos ducenta millia addidimus, vt ſumma quadruplicato creſceret. Quod ſi vniuerſam ſummam exacte collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus iis capitibus inuenies: quæ ducenties quadragiesocties centena millia drachmarum valent. Hæc ſi centenario partiamur, ducenta quadragintaocto millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ, vt in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragiesocties centena millia aureorum valent. Sed quoniam aurum fuit obryzum, vt diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagiesnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentum argenti æſtimationem. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducenta quadragintaocto millia pondo auri, quatuor millia centum & trigintatria talenta efficiunt. & viginti auri pondo, quæ duodecies totidem argenti

Templum Solomonis incredibili ſumptu extructum inſtructumq́;

ti talenta valent, id eſt, vndequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagiesſepties centenis & LX. millibus aureorum coronatorum valent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta a Solomone fuiſſe facta. In tertio autem Regum *cap. decimo* ita legitur: *Fecit quoque Rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminam ſcuti vnius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentæque minæ auri vnam peltam veſtiebant: poſuitque eas Rex in domo ſaltus Libani.* Per hoc intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea non ceſſiſſe, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Vergilio dicente. *Pelta.*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mendoſe legitur, aut Ioſepus & Hieronymus non recte ſiclum interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ, paulo plus ducentis vigintiquinque libris noſtris zygoſtaticis valent, tantum autem pondus vix gygas ſiniſtra manu verſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrante maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremo nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. Apud Ioſepum *lib. VIII.* non *trecentæ* minæ, ſed *tres* leguntur. Editio etiam Græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐνῆσαν ἐπὶ τὸ ὅπλον τὸ ἕν. *Tres minæ auri inerant ſingulis ſcutis.* *Capite* autem *modo dicto* tertii Regum ita legitur: *Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta.* Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ equos venundabant, centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos precium ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt, nummo noſtro ſexagenos aureos coronatos, quo fit vt quadrigæ, id eſt, quaterni equi iugales, quatuor & viginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus probabile id precium fuiſſe, vt negotiatores Solomonis equos in Ægypto & in Syria ſexagenis coronatis

qui ait, δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. *Valet autem nummus ſesquiobolum.* Licet apud Pollucem ἐμβόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod ſic coniectura aſſequor: nummus ſeſtertius quartam partem drachmæ valet, drachma autem ſex obolos, quare tria hemiobolia, id eſt, ſesquiobolum nummus ſeſtertius valuit. Talentum igitur apud Siculos vetus quidem ſenas drachmas valuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux, τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. *Siculum,* inquit, *talentum minimum quid valebat.* Eodem pertinet quod idem alibi *eodem lib.* dicit, ἐδύνατο δὲ τοῦ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. *Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti vero ſexaginta minas Atticas.* Homerus *Iliad. lib. XXIII.* deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuam cum tripode, ſecundum, equam prægnantem mula: tertio autem loco vincenti, lebetem: quarto, duo auri talenta: vltimo, phialam æream lebetis vicem præbentem:

Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta.

Τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmiis, cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum non ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim vetus talentum ſecundum Polemarchum autorem quatuor librarum fuiſſe, ſecundum Theophraſtum quatuordecim, ſecundum Timæum quatuor & viginti. Ariſtotelem autem indefinitum talenti pondus poſuiſſe, cæterum paruam fuiſſe ſummam apud Homerum oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe, autore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon *XXII.* exiſtimo, *Auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine.* Dauid autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit: cui tempori proximum fuiſſe Homerum nonnulli tradiderunt, vt autor eſt Euſebius. Ex quo coniectura capi

Homeri ætas.

Nnn poteſt

Digitized by Google

poteſt de talento Homerico & Dauidico, huic opinioni autoritatem præbere poteſt Ioſepus *libro ſeptimo Antiquitatum*, apud quem Dauid ita loquens inducitur ad primores tribuum: *Fratres noſſe vos volo, quod cum templum domini ædificare ſtatuiſſem, auri argentique magnam vim præparaui ad talenta centum millia.* *Centum millia* dixit, non *mille millia*, vt prioris Paralipomenon *capite ſecundo & viceſimo*; nec centum millia talentum auri, ſed auri & argenti centum millia talentum. Rurſus cum dicitur tertii Regum *X. de regina Saba. Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas precioſas.* Et rurſus: *Erat autem pondus auri quod offerebatur Solomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexagintaſex talentorum auri, excepto eo quod offerebant viri qui ſuper vectigalia erant, & negociatores, vniuerſique ſcuta vendentes, & omnes Reges Arabiæ, ducesque terræ.* Et *capite ſuperiore*: *Miſitque Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos viros nauticos & naros maris cum ſeruis Solomonis, qui cum veniſſent in Ophir, ſumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad Regem Solomonem.* In omnibus his locis ego talentum magnum intelligo, quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur hiſtoria. Primi autem Paralipomenon *viceſimonono* ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuum: *De peculio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis iis quæ præparaui in ædem ſanctam; tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi ad deaurandos parietes templi: & vbicunque opus eſt aurum, de auro: & vbicunque opus eſt argentum, de argento.* Et inferius: *Polliciti ſunt itaque principes familiarum & proceres tribuum Iſrahel, Tribuni quoque & Centuriones, dederuntque in opera domus Domini auri talenta quinque millia, & ſolidos decem millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum.* De hoc loquens Ioſepus ita inquit: *Sed & tunc oblationis primitias faciens, alia tria millia talentum auri puriſſimi ſe præbiturum eſſe pronunciauit ad adytum & currum dei faciendum. Cumque tacuiſſet Dauid, a principibus & ſacerdotibus atque Leuitis certatim offerentibus collata ſunt auri quidem talenta quinque millia, & ſtateres decem, argenti vero talenta decem millia, ferri talenta millia multa.* Hic etiam magna talenta intelligo. Sed

Solidus. adnotandum quod quos hiſtoria ſacra *ſolidos*, Ioſepus *ſtateres* dixit.

Stater. Stater apud Græcos aureum nummum ſignificat, quo nomine

mine & Perſæ & Macedones vtebantur: vnde Philippei ſtateres & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiam pondus eſt drachmarum quatuor, vt ante diximus, quod Hebræi ſiclum dicebant, ſtateres igitur hic pro aureis nummis, id eſt ſiclis intelligo. Sed de ſtatere & ſolido inferius loquemur, ſi memoria non exciderit. Summa diſputationis noſtræ hæc eſt, æſtimationem opulentiæ Hebraicæ fieri non poſſe ob talenti varietatem, cum nec ipſe Ioſepus extricare hanc ambiguitatem potuerit. Nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nunc pro nummo ponitur: vt apud Eupolemum in loco ſupradicto: quanquam & Græci eadem pene de varietate ſignificatuum talenti tradiderunt. *Talenti ſignificatio.* Quantum tamen coniectura haud ariolatrice conſequi poſſumus, quod Eupolemus dixit quadragiesſexies centena millia in templum & eius inſtrumentum abſumpta fuiſſe, de ſiclis, id eſt ſtateribus intelligendum. Cuius ſummæ æſtimatio a nobis poſita eſt exacte, vt arbitror, niſi error calculi inciderit. Itidemque cenſendum dixerim de talentis illis Sardanapali, vt fidem hiſtoriæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertendum ſummopere viſum eſt, ad eorum quæ diximus confirmationem, quod Cteſias ita ſcripſit, vt diceret, ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας: *Illic circumdedit auri myriadas mille*: non adiecto talentum, vt in argento fecit, itidem ſcilicet vt Eupolemus in loco ſuperius citato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis eſt etiam hodie apud nos, cum dicimus, mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureum intelligimus, ſic illi mille millia ſiclorum auri ſignificabant, videlicet quod ſicli pondere apud eos nummus aureus percuteretur, vt apud Athenienſes & Macedones ſtateris, id eſt quaternarum drachmarum. *Mille millia auri.* Quo factum eſt vt ſtater pro aureo acciperetur, vt etiam apud Perſas. Huius opinionis argumentum ducitur ex verbis quæ ſequuntur: *Argenti*, inquit, *ad clauos & alia inſtrumenta mille ducenta trigintaduo talenta, æris vero decem & octo millia, ſic ſingulis opificibus dena talenta data*, id eſt *deni ſicli*, vt ipſe inquit. Talentum ergo nummarium Hebræorum, tetradrachmum erat: Athenienſium vero duodenarium erat, id eſt ternorum ſtaterum. *Talentum nummariũ.* Sic apud nos interdum libra nummaria eſt viginti ſolidorum. Sic in voluminibus iuris non vbique auri argen- *Libra auri argentiq́ in libris iuris.*

argentique libra eodem modo exaudienda. Circa Iuſtiniani Auguſti tempora libram auri ſtaterem aureum fuiſſe exiſtimo, non magni ponderis, *in l. Quoniam iudices, ſub titulo de appellationibus. Siquis* (inquit idem Auguſtus) *magiſtratus appellationem ſuſcipere recuſauerit, triginta pondo auri cogatur largitionibus noſtris inferre, triginta alia eius officio itidem ſoluturo.* Et *ſub titulo de fundis patrimonialibus, libro vndecimo eiuſdem Codicis*, Theodoſii lex ita inquit: *Huius legis temeratores, quinquaginta librarum auri pœna coercentes: tam videlicet petitorem, quam officium quod petitionem concedit admitti.* Officium eius magiſtratus τὴν τάξιν vocat, hoc eſt apparitores, ſcribas, & quoſcunque miniſtros publicos. Hic ſtater autem nunc pondo, nunc libra dicitur, vt *in lege Ordinem, ſub titulo de conſulibus, libro duodecimo: & in lege Omnes, de metatis, centum librarum auri mulcta.* At *libro primo de modo mulctarum* ita legitur: *Illuſtres viros præfectos prætorio, cum peccatum grauiſſimum erit, vsque ad quinquaginta librarum auri mulctam peruenire ſinimus.* At *eodem ſub titulo* Arcadius & Honorius ita ſanciunt: *Eos qui ordinario iure prouincias moderantur, vltra duarum vnciarum auri mulctam condemnare non patimur: Proconſularem vero poteſtatem, ſi mulctandi neceſſitas imminebit, ſenarum vnciarum auri ſumma cohibebit.* Hic dubites fortaſſe vtro modo libras auri quinquaginta intelligere debeamus. Similiter libra argenti vel nomiſma fuit, vel paucarum drachmarum æſtimatio: *in l. Ab executione, quorum appell. non recipiuntur. Sciant autem,* inquit, *prouocatores, ſi eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione mulctandos.* Et itidem *in l. ſequenti, rurſus in lege vnica, de grege dominico, libro decimo, libra auri pro duodecim vnciis accipitur, & in capite Præuaricationis, ſub titul. de præuaricatoribus, in Pandectis.* Ponderale vero & librale Hebræorum talentum, Babylonium fuiſſe puto, vel potius Ægyptium, qualia erant auri talenta quæ ex Ophir inſula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus Græcus autor appellat. Tharſeis ſunt apud Græcos qui Indicam gentem fuiſſe putent. Alii Carthaginem ſic appellatam ab Eſaia putant: quod de vrbe ipſa a Didone ædificata intelligi non poteſt: cum Ioſepus dicat poſt Solomonem centum & quadraginta annis conditam eſſe a Ty-

Stater.

Tharſeis inſula.

a Tyriis Carthaginem. Saba autem regio fuit Æthiopiæ. Regina autem quæ ad Solomonem venit, & Ægypto & Æthiopiæ imperauit, vt Ioſepus tradidit. *Regina Saba.* Sabæi populi ſunt Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, a Sabis oppido magno dicti, vt autores ſunt Strabo, & Stephanus *de vrbibus*. Eſt præterea Saba portus in Æthiopia. Strabo *libro decimoſexto*: εἶτα λιμὴν σαβὰ. καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων ὁμώνυμον αὐτῷ. ἡ δ' ἐν βάθει τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι δ' αὐτὴν οἱ τῶν ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δ' ὑπὸ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἐστὶ καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων ἐν τῷ νείλῳ ἄλλη νῆσος. *Poſtea portus Saba, & venatio elephantorum, locus a re ipſa appellatus. Poſt hæc regio interior quæ Teneſis dicitur, quam obtinent exules qui quondam a Pſammiticho Rege Ægypti aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina eſt Meroes inſulæ non longe ab hæc ſita in Nilo flumine, in cuius ditione alia eſt inſula non longe ab iis locis ſita in eodem flumine, & ab exulibus habitata.* Ex his verbis planum fit vnde fuerit regina quæ Solomonis fama excitata in Palæſtinen venit. *Meroe.* Meroem inſula eſt quam Nilus efficit, vt inquit Plinius, & vrbs eodem nomine quam Æthiopicam eſſe Stephanus dicit, & Strabo *libro decimoſeptimo* regiam eſſe Æthiopiæ, ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ. *Eſt autem maxima Æthiopiæ regia Meroe vrbs eodem nomine quo inſula.* Locorum autem vocabula quæ in literis ſacris leguntur, apud hiſtoricos non agnoſci in cauſa eſt, quod ſcriptores Græci ab idiomate Hebraico verba deflexerunt, vt ſermoni ſuo accommodarent. *Vocabula locorum in literis ſacris ex aliis ſcriptoribus nõ agnoſcuntur.* Deinde Plinius *libro ſexto de nauigatione ab Alexandria in Indiam* loquens, ita inquit: *Quæ omnia gentium portuumue, aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo apparet mutari locorum ſtatus.* Ingentes vero tunc opes in orbe fuiſſe argumento eſſe mihi videtur aurei ſeculi appellatio ſub Saturno. *Aureum ſeculum.* Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum ferme annis regnauit, & Dauid in Iudæa poſt Troiam captam totidem prope annorum ſpatio, vt colligimus *ex Chronicis Euſebii*. Lactantius tamen *libro primo*, Belum qui ab Aſſyriis colebatur, trecentis annis bellum Troianum præceſſiſſe contendit, & ei æqualem fuiſſe Saturnum. *Belus.* Cui congruit illud quod *libro quinto* dicit: *Poſt Saturni tempora cultum ſimulachrorum inſtitutum,*

ideoque tunc iuſtitiam veram fuiſſe, cum Deus verus & vnus coleretur.
Regnum Aſſyriorum. Porro regnum Aſſyriorum antiquiſſimum omnium regnorum fuiſſe conſtat: cuius quadringenteſimo & ſecundo anno Belucho Rege octauo regnante Moſes populum dominicum eduxit ex Ægypto. Autor Euſebius *libro decimo de præparatione Euangelica. Libro* autem *nono,* Alexandrum Polyhiſtora cognomine, id
Alexander polyhiſtor. eſt multiſcium dictum, in libro quem de Iudaica hiſtoria conſcripſit, autorem eſſe affirmat, temporibus Ioachim Regis Hieremiam vaticinio functum eſſe, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixiſſe, & quod ad Tigrin & Euphratem ab Aſſyriis capti, opera eſſent facturi: Quod cum Nabuchodonoſor Rex Babyloniorum audiuiſſet, Stibare Medorum Rege in auxilium acceſſito, *centum & octoginta peditum, equitum centum & viginti millia, & decem millia currnum duxiſſe in Iudæam.* Samaritanas primum omnes vrbes, Galilæam Scythopolim & Galatidem euertiſſe, deinde Hieroſolyma, Ioachimque Iudæorum regem viuum cepiſſe, aurumque, argentum & æs, cæteraque omnia quæ in templo erant ornamenta, arca excepta & tabulis, Babylonem abſtuliſſe.
Nabuchodonoſor. Poſtea cum Nabuchodonoſor mœnia Babyloniæ ædificare cœpiſſet, morbo correptus diem obiit: cui filius ſucceſſit qui propter morum nequitiam a ſororis ſuæ viro inſidiis exceptus, altero anno regni ſui ſublatus eſt. Cui rurſus cum filius ſucceſſiſſet, nono menſe iiſdem inſidiis petitus Nabonidam ſucceſſorem habuit, qui Babyloniæ muros ſecundum amnem latere ac bitumine extruxit: quem Cyrus aliquanto poſt Babylone capta cepit. Alpheum autem de Aſſyriis & Nabuchodonoſore hoc modo ſcripſiſſe dicit, Nabuchodonoſorem Hercule robuſtiorem fuiſſe, vniuerſamque Libyam Aſiamque vſque ad Armenios ſubegiſſe. Quem Chaldæi dicunt cum in regnum rediiſſet, furore diuinitus captum magna voce exclamaſſe: *O Babylonii, futuram vobis calamitatem prænuncio, quam nec Belus ipſe nec vis vlla deorum auertet. Veniet Perſes ſemiaſinus, id eſt, mulus, qui vobis afferret ſeruitutem, quibus dictis repente e medio exceſſit.* Hæc eſt ſumma hiſtoriæ Alexandreæ de Nabuchodonoſore, quam Euſebius pluribus verbis refert. Quarti Regum *XXIV.* legimus Nabuchodonoſorem Babyloniorum Regem direptis Hieroſolymis Regem ipſum Ioachim

chim & familiam regiam cum theſauris & apparatu inſtrumentoque templi aureo a Solomone comparato & fabrefacto, ſecum in Babylonem abſtuliſſe. Adſtipulatur & Ioſepus *in libro decimo Antiquitatum*. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconium Talthybii ſummi Regis, id eſt Eſaiæ vatis, quo nullum poteſt eſſe maius teſtimonium: *Hæc dicit Dominus chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubiciam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & porta non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo: & dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum, vt ſcias quia ego Dominus accinxi te, & non cognouiſti me, & reliqua.* Hoc Eſaias *cap. XLV.* Quod autem de Babylone intellexerit, *cap. XLVII.* planum facit: *Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorum, quia non vocaberis vltra filia regnorum. Iratus ſum ſuper populum meum, contaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua. Non poſuiſti eis miſericordias: dixiſti: In ſempiternum ero domina*; & reliqua ad eundem ſenſum effata a fatidico illo viro & entheo, id eſt ſpiritu diuino perfuſo. Herodotus *libro primo* expeditiones Cyri ſcribens, Nitocrin reginam aggerem circa Euphratem duxiſſe dicit, & crepidinem ſuperſtruxiſſe, timentem ne aliquando vrbs a Medis caperetur, quos imperio Aſiæ imminere intelligebat. *Cyrus autem* (inquit) *contra filium eius nomine Labynitum expeditionem ſuſcepit, qui matri in regnum Aſſyriorum ſucceſſerat*: ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύετο, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑαυτοῦ τ' ὄνομα λαβυνίτου, καὶ τὴν ἀσσυρίων ἀρχήν. Hunc autem Cyrum Herodotus Regem magnum appellat, a quo Reges Perſarum *Megalos baſileas*, id eſt Reges magnos appellari ſe voluerunt, vt mirum non ſit magnum eum Regem eſſe factum, cuius dominus dexteram recturum ſe prædixerat. Verum & Aſſyriæ & Mediæ regna in Perſas eſſe victoria Cyri tranſlata, nemo ignorare poteſt qui Herodotum aut Iuſtini breuiarium legerit. Hæc teſtimonium perhibent dicto Pliniano *lib. XXXIII. Equidem* (inquit) *miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non aurum, ſicut Carthagini cum Annibale victæ. Nec poteſt videri penuria mundi id eueniſſe; nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo XXXIV. millia inuenerat, præter vaſa aurea, aurumque factum*

Talthybius domini.

Talthybius Agamemnonis caduceator, a quo Talthybiadæ apud Herodotum eius poſteri.

Magni Reges Perſarum.

ctum, & in eo folia, ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus XV. talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruiſſe dicitur in Suanorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno, ſed & illius aureæ Cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque paraſtaticæ, victo Seſoſtri Rege tam ſuperbo, vt prodatur annis quibusque ſorte Reges ſingulos e ſubiectis iungere ad currum ſolitus, ſicque triumphare.

Seſoſtris rex ſuperbus.

His verbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquiſſe, quam quæ legantur inuentæ ab Alexandro. Nec mirum, cum & Lydiorum opes & Iudæorum habuerit, quas Chaldæi e templo abſtulerant. Quod de Nabuchodonoſore diximus, ex Alexandro Polyhiſtore confirmat Ioſepus *lib. primo contra Apionem*, his verbis: περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ Φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur adſtipulatur Philoſtratus *in hiſtoriis*, quo in loco Tyri obſidionis meminit, & Megaſthenes *in quarto volumine Indicarum rerum*, vbi oſtendere contendit prædictum Babylonium Regem & fortitudine Herculem & magnitudine præſtitiſſe: quippe qui Libyæ bonam partem ſubegerit, & Iberiam. Reliqua autem omnia pene eadem iisdemque nominibus relata, quæ apud Alexandrum. Strabo *libro decimoquinto* circa principium Nabocodroſorum vocat eum Regem. *Huic dicto* (inquit) *Megaſthenes conſentit, dicens antiquis Indorum hiſtoriis fidem nullam habendam. Nec enim ab Indis vnquam emiſſam expeditionem nec in Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetraſſe victorem, præter Herculem, Liberum patrem, & nuper Macedonas. Nam Seſoſtrim Ægyptium & Thearchonem Æthiopem vsque in Europam progreſſos ait. Nabocodroſorum autem qui a Chaldæis ſupra Herculem commendatur, vsque ad columnas exercitum admouiſſe.* Ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes Dauid & Solomon cumulaſſe dicuntur, quantas alius nullus Regum. Legimus autem *cap. IIX. & X. eſ-*

Nabocodroſorus.

Opes Dauid & Solomonis, & eorum imperium.

X. ſecundi libri Regum, Dauid Syros omnes ſubegiſſe vſque ad fluuium Euphratem, & arma aurea ſpoliaque opima eis ablata, Hieroſolyma comportaſſe, tributaque Syris iniunxiſſe. Magnitudini autem Iudaici imperii conſentanea eſt rei militaris conſtitutio in duodecim phalangas vel cohortes menſtruas diſtributa quæ ſingulæ cohortes *vicenaquaterna millia militum* habebant: quarum deſcriptio legitur libro altero Paralipom. *c. XXVII.* *Syria terrarum maxima.*
Quanta autem fuerit Syria, Plinius his verbis docet *libro quinto de Arabia* loquens: *Iuxta Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus; namque Palæſtina vocatur qua contingit Arabas, & Iudæa; & Cœle, dein Phœnice: & qua recedit intus, Damaſcena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia: & eadem Meſopotamia inter Euphratem & Tigrin quaque tranſit Taurum, Sophene: citra vero etiam Comagene: & vltra Armeniam Adiabene, Aſſyria ante dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Qui ſubtilius diuidunt, circum Euphratem Syriam Phœnicen volunt: & eſſe oram maritimam Syriæ, cuius pars ſit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen: deinde Syriam: id quod præiacet, mare totum Phœnicium appellatur. Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & ſiderum, naualiumque ac bellicarum artium.* Sic in exemplaribus legitur, luculento vno errore, cuius a vetuſto lib. admonitus ſum. Qui enim fieri poteſt, vt circa Euphratem Syria Phœnice vocitetur? Sic igitur hunc locum lego: *Qui ſubtilius diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen volunt, vel circumfundi Syriam Phœnice volunt;* *Plin. locus.* hoc ſenſu, vt Phœnicia vndique circumſcribatur Syria; eſſe enim primum oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars ſit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen: deinde rurſus Syriam, qua ſcilicet vergit ad Antiochiam; introrſus autem Syria Damaſci claudi Phœnicen. Strabo *lib. XVI. Syrorum,* inquit, *nomen tendere videtur a Babylonia vſque ad Iſſicum ſinum, & ab hoc olim vſque ad Euxinum.* Et paulo *inferius: Qui de Syrorum imperio ſcribunt, cum Medos a Perſis euerſos dicunt, Syros autem a Medis, nullos alios Syros intelligunt, quam qui Babylonem ac Ninum regni caput effecerunt.* De bonitate autem ſoli terræ Iudææ Ioſepus *lib. primo contra Apionem* ita inquit: *Solum terra Iudææ.* *Hecatæus vir Abderites philoſophus ſimul, & circa vitæ actiones induſtrius, Alexandri Magni æqualis, cum quo etiam floruit, & poſtea cum Ptolemæo*

Digitized by Google

Lagi conuerſatus eſt: hic librum de Iudæis accurate conſcripſit; cuius ſummam colligens Ioſepus: *Hic idem* (inquit) *magnitudinem regionis quam incolimus, & pulchritudinem prodidit. Siquidem ad tricies centena millia ararum optimi & feraciſſimi ſoli incolunt illi*, inquit, *his enim finibus Iudæa patet*, ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρηκεν. τριακοσίας γὰρ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησίν. ἡ γὰρ

Arura. ἰουδαία τοσαύτη πλῆθός ἐστιν. Arura menſura eſt apud Græcos *quinquaginta pedes* capiens, vt inquit Suidas, id eſt octo vlnas & trientem, vel paſſus decem, ita vt vlnam pro ſenis pedibus, & paſſum pro quinis accipiamus. De vrbe autem ipſa ita inquit: *Sunt autem Iudæorum caſtella multa, & vici per regionem ſparſi: vna autem vrbs munita, ambitu ferme quinquaginta ſtadiorum, quam incolunt hominum circiter centum & viginti millia, Hieroſolyma vocant.* ἔστι

Hieroſolyma. γὰρ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ τὴν χώραν καὶ κῶμαι, μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον, ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες, καλοῦσι δ' αὐτὴν ἱεροσόλυμα. Verba ſunt non Ioſepi, ſed Hecatæi, vt neſcias an idem Ioſepus ſenſerit. Strabo *lib. decimoſexto* Moſen refert ex Ægypto multitudinem ſecum hominum numeroſam eduxiſſe, cum eis perſuaſiſſet Ægyptios ſacerdotes non recte de diuinitate ſentire, & colendum eſſe Deum vnum ſub nulla effigie, & reliqua eodem pertinentia. Deinde ita infert: τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους, καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπου νῦν ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα. κατέσχε δὲ ῥαδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πετρῶδες, εὔυδρον, τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπετρον. *Hæc autem* (inquit) *cum diceret, homines bona mente non ſane paucos facile in ſuam ſententiam adduxit, vt ſe in eum locum ſequerentur, vbi nunc condita ſunt Hieroſolyma. Quippe locum facile obtinuit, quem inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen magnopere excitari poſſet: vtpote qui petroſus ſit, & aquis ſcatens, cum omnis in circuitu regio ieiuna ſit, & ſiticuloſa: intus ad ſexaginta ferme ſtadia lapidoſa.* Et rurſus *inferius: Primus pro ſacerdote Regem ſe fecit Alexander: cuius filios Hyrcanum & Ariſtobulum Pompeius ſuſtulit, atque eorum munitiones ſubuertit, ipſaque in primis Hieroſolyma vi capta ſunt. Ea mu-*

ni-

Digitized by Google

nitio petroſa erat, ac bene ſepta, interius aquis abundans, exterius prorſus arida, foſſam habebat in ſaxo exciſam ſexagenum pedum altitudine, latitudine ducenum & quinquagenum. Pompeius vrbem cepit obſeruato ieiunii die, cum Iudæi omni opere feriati eſſent. Completa enim foſſa ſcalas muris admouit: κατελάβετο δ', ὥς φασι, τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν, ἡνίκα ἀπείχοντο οἱ ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβάθρας. Hæc verba Strabonis conſentanea non ſunt iis quæ ex Hecatæo Ioſepus dixit. Neque vero magnopere mirandum res geſtas. Hebræorum, eorum mirificas opes, nec Græcis nec Latinis ſcriptoribus teſtatas eſſe. In cauſa enim multa eſſe potuerunt. Primum, quod Iudæorum res geſtæ, & Græcorum hiſtoriæ in idem tempus non incurrunt. A tempore enim Moſis ad Troianum bellum octingentos amplius annos intereſſe Euſebius autor eſt, laudato etiam autore Porphyrio. Homerum vero & Heſiodum multo recentiores Troiano bello fuiſſe conſtat. Linus autem & Orpheus, Muſæus, Phemius, & & Ariſteas Proconneſius, vt ante Homerum ſcripſerunt, ſic eorum antiquiſſimus vna aut ſummum altera generatione Troianum bellum præceſſit, plerique Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poetæ. Ioſepus tamen nullum ſcriptum opus apud Græcos extare dicit, quod quidem in confeſſo ſit vetuſtius Homeri poeſi eſſe. Cyri autem temporibus, cuius auſpiciis templum reſtitutum eſt euerſo Chaldæorum regno, ſeptem Græcorum ſapientes fuerunt, vt autor eſt Euſebius *libro decimo de Præparatione*, quo tempore velut incunabula orientis philoſophiæ fuerunt. Herodotus autem trecenteſimo anno vrbis Romæ conditæ hiſtoriam condidit Thuriis in Italia, vt autor eſt Plinius *libro duodecimo*: cuius ſcripta Strabo non hiſtoriam, ſed *mythiſtoriam*, hoc eſt hiſtoriam fabularem exiſtimari voluit, de eo ſic loquens *lib. vltimo* | πολλὰ δ' ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν τερατείαν προσφέροντες. *Multa vero Herodotus, & alii quidam nugarum plena ſcripſerunt, veluti cantus illecebras & modulamenta, vel condimentum quoddam hiſtoriæ monſtrificam fabulationem adhibentes.* Et *libro ſecundo: Sed nec Perſarum* (inquit) *res geſtæ, nec Medorum, nec Syrorum propter fabularum ſtudium multum fidei ſunt aſſecutæ; cum enim earum rerum ſcriptores vi-*

Iudæi & eorum opes Græcis & Latinis incogniti fuerunt.

Poetæ Græcorum antiquiſſimi.

Mythiſtoria.

Herodotus & alii antiquiſſimi ſcriptores.

 de-

Digitized by Google

derent magnopere poetas probari qui aperte fabulas conſcriberent, arbitrati ſunt ſua quoque ſcripta [illegible] *ſuauiora fore, ſi hiſtoriæ forma ea dicerent, quæ nec vidiſſent ipſi, nec audiuiſſent ab iis quidem qui ſcirent: quo fit vt facilius Homero & Heſiodo de heroicis rebus credatur, quam Cteſiæ & Herodoto & Hellanico, & cæteris eius generis ſcriptoribus, quoniam res huiuſcemodi libenter audiuntur.* Ioſepus Herodotum non conſulto mendacio, ſed ignorantia falſa ſcripſiſſe videtur exiſtimaſſe.

Manethon Hiſtoricus. „Manethon (inquit) hiſtoricus genere Ægyptius fuit, ſed qui „Græcam eruditionem aſſecutus ſit, vt facile eſt iudicare, vtpo„te qui Ægyptiacam hiſtoriam Græca voce ſcripſerit ex ſacerdo„tum annalibus interpretatus, vt ipſe inquit. Hic Herodotum „in multis conuincit de rebus Ægyptiacis per ignorantiam men„titum: γέγραφε γὰρ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥς φησιν αὐτός, μεταφράσας, καὶ πολλὰ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. Aſſignari etiam alia cauſa poteſt cur res geſtæ Hebræorum nobis ab hiſtoria non innotuerint, quam ex eodem Ioſepho ſumemus, qui iis reſpondens qui Iudæorum hiſtoriæ autoritatem eo præcipue eleuabant, quod teſtimonia, Græcorum nulla extarent: Nos (inquit) neque regionem ma-

Iudæi commerciorum ignari, atq; ideo ignoti. „ritimam habitamus, nec negotiationibus libentes vtimur, nec „omnino earum cauſa, aliarum gentium commerciis aſſueſcimus: „ſed ſunt vrbes noſtræ longe a mari reductæ: regionem autem „bonam incolentes, eius cultu acquieſcimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορείαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Phœnices autem & Ægyptios propterea cognitos a Græcis ait, quod ab Ægyptiis multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem ii qui maritimam oram accolunt, quæſtui ſtudentes, negociationes exercebant; a quo vitæ genere cum Iudæi abhorrerent, peculiaribus inſtitutis, ac cultu diuinitatis gaudentes, factum eſt vt ſero fama eorum ad Græcos peruenerit: προσόντος τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦ περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ τὰ παρ' αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. *Hoc idem* (inquit) *& iis con-*

contigit qui in Europa habitant, de Romanis enim, qui in tantam potentiam ſam inde olim creſcere ſenſim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquo modo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis ſcriptor, ſed ſero eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem & Hiſpanorum res vsqueadeo ignotæ iis fuerunt qui exactiſſimi & accuratiſſimi ſcriptores fuiſſe videntur, vt vnus eorum Ephorus Hiſpanos, qui Iberi ab eo dicuntur, vnam eſſe ciuitatem exiſtimauerit, cum tam late fines eorum pateant. In vniuerſum autem ritus eorum qui nec fuerunt, nec fuiſſe vnquam dicti ſunt, ſcribere tanquam ita illis viterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν τε καὶ ἰβήρων οὕτως ἠγνόηθησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς, ὧν ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας, καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ' αὐτοῖς ἔθη μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. Cauſa vero, inquit, earum quidem rerum ignorantiæ fuit, quod illi ſecum ipſi viuerent, commercia aliarum gentium auerſantes: ſcriptorum vero mendacii, quod volebant illi quippiam vltra alios memoriæ mandaſſe videri. αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τ' ἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον· τοῦ δὲ γράφειν ψεύδη, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλεῖον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. Illud etiam non inter poſtrema aſſignari cauſæ poteſt, quod Euſebius *libro decimo de Præparatione* inquit, oſtendere volens literas primum ab Hebræis inuentas eſſe, quarum inuentum Phœnicibus gloriæ ducitur: *Primus*, inquit, *qui literas Græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia erat. Multi Syros literas primum comperiſſe aſſerunt. Syrii autem etiam Hebræi ſunt, nam Iudæa in Syria ſemper a ſcriptoribus habita eſt, & Phœniciam etiam apud priſcos appellatam, eſſe conſtat, quæ nunc Palæſtine Syriæ dicitur.* Ex hoc Euſebii loco coniiciendum relinquitur, multa Hebræorum geſta, aliarum gentium nomine poſteritati eſſe tradita. Super omnia eſt autem quod Ioſepus his verbis dixit, τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι, βουλόμενοι δ' ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁμολογοῦντες, οὔτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν εὐδαιμόνησαν. *Quæ vero probra & maledicta in noſtrates iactata ſunt, iis cauſam & originem Ægyptii præbuerunt: quorum gratiæ nonnulli ſcri-*

Galli & Hiſpani priſcis hiſtoricis ignotiſſimi.

Hebræorum inuenta gentibus aliis aſſignata ſunt.

Ægyptii Iudæos exoſi, veritatem hiſtoriæ peruerterunt.

 ptores

ptores inſeruire cupientes, veritatem rerum geſtarum peruertere aggreſſi ſunt, nec maiorum noſtrorum aduentum in Aegyptum, vt re vera fuit, ingenue fatentes, nec inde egreſſum bona fide commemorantes. Cauſas autem multas Aegyptii odii & inuidiæ habuerunt, queis in noſtram gentem extimulati ſunt. Imprimum, quod noſtri olim rerum in patria eorum potiti ſunt: deinde quod illinc digreſſi, in propria patria ſecunda omnia nacti ſunt: poſtremo rituum diſſenſio, ingens eis odium in nos accendit, tantum religione noſtra, & recto diuinorum cultu, ab ea quam ipſi veram pietatem putant, differente, quantum diuina natura brutis animalibus præſtat. εἶθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν, τοσοῦτον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισμένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio ſtatim operis docere volens non a Græcis antiquarum rerum hiſtoriam requirendam eſſe, ſed ab Ægyptiis & Chaldæis, quorum fuit inſtitutum, vt eorum ſacerdotes & philoſophi circa ſcribendam hiſtoriam verſarentur, mirari ſeſe inquit eos qui tantum Græcis tribuunt in hiſtoria, cum ipſe docere paratus ſit, Græcos non modo adulto iam mundo (vt ita dicam) ſed etiam propemodum ſeneſcente, natos, eorumque inuenta omnia eſſe recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίαις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς ἕλλησιν ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα, λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. *Quod ſi non vanis*, inquit, *opinionibus accommodare aſſenſum volumus, ſed ab ipſis rebus veritatem ſumere, vniuerſa quidem apud Græcos recentia inuenimus, heri (vt dicitur) acta, aut nudiuſtertius, vrbes (inquam) conditas, artium commentationes, & leges populis ſcriptas.* Proinde qui vetuſtæ hiſtoriæ veritatem noſſe cupiat, hunc oportere dicit ab Ægyptiis, Tyriis, Chaldæis exquirere, ex quibus autoribus Ioſephus mira diligentia ſacræ hiſtoriæ autoritatem confirmauit in duobus illis libris qui περὶ ἀρχαιότητος ἰουδαίων ἀντιρρητικὰ κατὰ ἀπίωνος γραμματικοῦ, inſcripti ſunt, id eſt: *De antiquitate Iudæorum refutatorii contra Apionem grammaticum*, quos Latine ita verſos legimus, vt præſtabilius fuerit nunquam fuiſſe editos, adeo & corrupti ſunt librariorum vitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem habuit Beroſſus,

Veritas hiſtoriæ ab Ægyptiis & Chaldæis requirenda.

Recentia Græcorum ſcripta.

Antiquiſſima hiſtoria a Græcis non repetenda.

Libri duo refutatorii de antiquitate Iudæorum.

Beroſſus.

ſus, qui Græco ſermone hiſtoriam conſcripſit: cuius loca quædam in eo opere citat ſacræ hiſtoriæ conſentanea. Ex Tyriorum autem annalibus citat teſtimonia de centum & viginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatumque eum a Solomone terra Zabulon in Galilæo docet. Amicitiæ autem inter eos cauſam fuiſſe commune ſapientiæ ſtudium. Inuicem enim problemata diſſoluenda misſitare ſolitos, in quibus fere Solomon præualebat. Huius rei, inquit, teſtem Dionem citabo autorem in Phœnicum hiſtoria probatisſimum, cuius hæc ſunt verba: *Ababylo moriente filius eius Iromus regnauit. Hic partes vrbis Orientales aggere cinxit, & pomœria protulit, aſcendensque in Libanum materiem incidit ad fanorum extructionem. Regem autem Hieroſolymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repopoſciſſe, ea lege, vt qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti, mulctæ nomine pecunias penderet. Quam conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, mulctam ingentem pecuniariam pependiſſe. Poſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliaque inuicem proponeret: quæ cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas inſuper rependiſſe.* εἶτα δὴ ἀβδήμονόν τινα τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι, καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαντα τὸν Σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἰρώμῳ προσαποτῖσαι χρήματα. Idem Ioſephus Menandrum Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex vernaculis cuiusque prouinciæ vel gentis actis, regum ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbarosque memoriæ mandabat. γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ' ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo Rege Tyri loquens, qui Iram in libris Regum dicitur, ita inquit, ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα ἃ ἐπέτασσε σολομὼν ἱεροσολύμων βασιλεύς. *Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui vincebat omnia problemata a Solomone Hieroſolymorum Rege iniuncta.* Hoc congruit cum eo quod dicitur *in tertio Regum de Regina Saba*, quæ fama Solomonis excitata, venit Hieroſolyma, vt eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret, Solomonemque nunquam non ex ſententia animi Reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinii ſecundi vanitatem, qui *libro XXX, de autoribus Magicæ artis* loquens:

Iromus Solomoni amicitia iunctus.

Antiquisſima ſecula ænigmatis ſtebantur.

Abdemonus Tyrius.

Abdemonus puer.

Plin. ſanitas.

Digitized by Google

quens: *Eſt & alia, inquit, magica factio a Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem, tanto re-* *Zoroaſtres.* *centior eſt Cypria.* Sic enim in antiquis legitur, niſi quod *muſæ* & in aliis *muſa* non *Moſe* ſcriptum eſt. Diximus ſupra *Euſebio au-tore*, regnum Aſſyriorum vetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimoſecundo Belucho octauo Rege Moſen populum Iudaicum ex Ægypto abduxiſſe. De Zoroaſte ita legitur *apud Suidam: Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini Regis Aſſyriæ tempore,* ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσυρείων. Eu- *Apion Polyhiſtor.* ſebius in Bactris regnaſſe dicit Nini æqualem & Abrahami. Apion autem grammaticus genere Ægyptius, qui etiam Polyhiſtor dictus eſt a Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, *in quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos: Inacho,* inquit, *regnante apud Argiuos,* *Pharao a Moſe vexatur.* *& Amaſide apud Aegyptios, Iudæi duce Moſe ab Aegyptiis defecerunt,* autor Euſebius. Ioſephus tamen Techmoſin Regem appellat Pharaonem, non Amaſin, ex Manethone hiſtoriographo Ægyptio qui Græce ſcripſit. Porphyrii autem computatione Moſes etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iuſtinus martyr *in Parænetico,* ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, μωυσέως αἱ τῶν ἑλλήνων μέμνηνται ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους, οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀπίων ὁ ποσειδωνίου. *Temporibus,* inquit, *Ogygis & Inachi, quos terra natos quidam ex veſtris exiſtimauere, Moyſis hiſtoriæ meminerunt vt ductoris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Hellenicon meminit, & Apion Poſidonii* in libro quem contra Iudæos ſcripſit, & Ptolemæus Mendeſius qui Ægyptiaca ſcripſit, cum iis conuenit. Et multi item *Iuſtinus martyr.* alii quos nominatim citat. Hic eſt Iuſtinus, qui orationem contra Gentiles pro Chriſtianis ſcriptam Antonino Pio porrexit: *Septuaginta cellulæ in Ægypto.* in qua, cum Alexandriæ eſſet, in Pharo ſe vidiſſe veſtigia ſeptuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia, ἀλλ' αὐτοὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ καὶ παρ' ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν. *Nos vero cum Alexandriæ eſſemus, veſtigia cubiculorum adhuc aſſeruata in Phari arce conſpicati, & ab incolis qui hos a maioribus per manus traditum ſeſe ha-*

bere

Digitized by Google

bere dicunt, percunctati, hec vobis commemoramus, que etiam ab aliis diſcere facile poteritis, ſi id cordi vobis eſt. Quod dictum Hieronymus ignoraſſe videtur, qui Euſebio & Auguſtino in eo inficiando aduerſatur *in prefatione Geneſeos.* Quonam modo igitur Moſes multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem fuit, qui tot teſtimoniis proximus ſeculo æqualium Zoroaſtris fuit? Sed videlicet illa eſt ignorantia priſcorum, qui mundum æternum eſſe crediderunt: a qua opinione profecta eſt illa vanitas Genethliacorum, qui quadringenta & ſeptuaginta annorum millia monumentis comprehenſa continere ſeſe ingenti fiducia mentiebantur, vt autor eſt Cicero *in primo de Diuinatione.* Strabo Moſen non magum fuiſſe dixit, ſed oraculis deditum, quales fuiſſe Amphiaraus & Orpheus & Muſæus leguntur. Iuſtinus hiſtoricus, Ioſeph in Ægypto magicas artes edoctum, cito inſinuatum apud Regem fuiſſe dicit: cuius autoris epitomen triceſimamſextam qui legerit, & Cornelii Taciti librum vnum & viceſimum, facilime intelliget ſemina quædam veritatis per totum orbem diſſeminata fuiſſe, ſed præimbuta mendaciis Ægyptiorum: quo factum eſt vt hiſtorici Græci & Latini vaniſſimi interdum a nobis fuiſſe deprehendantur, qui ſacram hiſtoriam & incorruptam habemus. In quo profecto eorum vicem dolere deberemus, niſi in pleriſque eorum improbam mentem cerneremus, blandiente ſemper ipſis in Iudæos maledicentia ob vnius dei cultum. Sed inuidia væcors aduerſus Chriſtianum nomen Tacito, Suetonio & Plinio Iuniori fuit, quanquam cum fuerint illi æquales, maledicta eorum ſacrilega ac nefaria etiam inuicem colliduntur. Tranquillus *in Nerone: Afflicti ſuppliciis Chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis noue ac malefice.* Tacitus *XV. de incendio vrbis* loquens per Neronem excitato: *Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & exquiſitiſſimis pœnis affecit, quos propter flagitia inuiſos vulgus Chriſtianos appellat, autor nominis eius Chriſtus, qui Tyberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaque in preſens exitiabilis ſuperſtitio, rurſus erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, ſed per vrbem etiam.* Et poſt aliquot verſus enumeratis cruciatuum generibus: *Vnde, quanquam aduerſus ſontes,* inquit, *& nouiſſima exempla meritos, miſeratio oriebatur.* Hominem nefarium

Priſci Græci & Latini in magna ignorantia verſati.

Maleuolentia quorundam hiſtoricorum in Iudæos & Chriſtianos.

Tranquill. de Chriſtianis.

Tacitus ſcriptorum vacordiſſimus.

Plinius Iunior de Chriſtianis.

Tacitum, aduerſisque placitis prouidentiæ genitum, qui æqualium ſuorum ſenſui ſeruiens, non ſuo iudicio, prodere hoc exemplum nefariæ mentis non veritus ſit. Audiamus Plinium ad Traianum ſcribentem, cum Aſiæ præeſſet prouinciæ, quum veluti elogium Chriſtianorum mitteret, de pœna reorum (vt aſſolebat) ad principem referens. *Affirmabant autem*, inquit, *hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenque Chriſto quaſi deo dicere ſecum inuicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent: quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſusque coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen, & innoxium. Quod ipſum facere deſiiſſe poſt edictum meum, quo ſecundum mandata tua hetærias eſſe vetueram*, ſic enim legi debet, pro ſodalitatibus. Quid ſimile habent hæc obiecta Pliniana cum criminibus Taciti extrema exempla ſuppliciorum meritis? Eodem enim tempore hæc a Plinio & Tacito prodita ſunt. Verum Plinius ad principem ſcribens, quod ad res humanas attinet, optimum ſed imbutum errore Domitiani, cui ſublato ſtatim Nerua ſucceſſerat, mentiri aut noluit, aut non auſus eſt. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, vt ipſe fatetur *in principio ſtatim libri decimiſeptimi*, quod nomen ille princeps ſceleratisſimus ſæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito propoſito, id iſte ſceleratiore hiſtoriæ ſtylo, toxico mendaci oblito, repetere inſtitit, væcordium omnium ſcriptorum perditiſſimus, ſi recte verba eius æſtimentur. Nam Tranquillo quum idem eſſet obſequendi tempori propoſitum, quam potuit tamen ipſe breuisſime defunctus eſt, Chriſtianumque nomen vno verbo reſpuit, ne amplecti videretur. Plinius *in fine epiſt. le*[illegible] ex animi ſui ſententia locutus, cum principem conſuleret, & mendacio locus non eſſet, in principio ita vera falſis temperauit, vt acta ſua principi ſeuero & perſpicaci approbauerit. In quo precium eſt operæ vim veritatis animaduertere, quæ nonnunquam inuitis erumpit, ita fallens inter mendacia, vt ab audientibus demum agnoſcatur, cum interim loquentes adhuc habere ſe in poteſtate eam putent. *Supplicium*, inquit, *minatus, perſeuerantes duci iuſſi: neque enim dubitabam, qualecunque id eſſet quod faterentur, pertina-*

Sceleratiſſimus ſcriptor Tacitus.

Tranquillus.

Plin. Iunior

Veritatis vis.

pertinaciam certe & inflexibilem obſtinationem debere puniri. O miſerum te Plini,& improbe principali gratiæ inſeruientem,qui veritate oppugnanda diligentiam tuam principi approbare voluiſti. Hoc acri vir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præſidem videretur alioquin ſibi gratum, & nomini tunc inuiſo patrocinium præbere edicto ſuo non auſus; *Conquirendi,* inquit, *non ſunt Chriſtiani: ſi deferantur & arguantur, puniendi ſunt.* Alioquin autem in omnibus ſcriptoribus mirum ſilentium vel improbum potius de rebus Chriſtianis agnoſcas, veluti coniuratis, atque ex compacto ſcribentibus, iis etiam temporibus,cum res inſignes ac memorabiles auſpiciis Chriſti geſtæ ſunt. Id adeo ex re vnica quam in medium afferam, iudicare quiuis poterit. Macrobius *lib. II. Saturn. de iocis Auguſti Cæſaris* loquens: *Cum audiſſet,* inquit, *inter pueros quos in Syria Herodes Rex Iudæorum intra bimatum iuſſit interfici, filium quoque eius occiſum,ait, Melius eſt Herodis porcum eſſe quam filium.* Ecquis vnquam hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorum, quod Macrobius in tranſitu tanquam rem notam perſtrinxit? Mirari igitur deſinamus cur nulla apud Plin. & alios rerum miracula relata, ſcriptorum ſacrorum temporibus competant, & cum orthodoxa rerum conſcriptione congruant: ac malignitati ſcribentium, aut metui potius tribuamus opinioni principum & populi blandientium. Tertull. *in Apologetico ad Rom.* loquens *de morte Chriſti: Nam ſpiritum,* inquit, *cum verbo ſponte dimiſit, prauento carnificis officio, eodem momento dies medium orbem ſignante ſole ſubducta eſt. Deliquium vtique putauerunt qui id quoque ſuper Chriſto prædictum non ſcierunt, & tamen eum mundi caſum relatum in archiuis veſtris habetis.* Et paulo *inferius: Ea omnia ſuper Chriſto Pilatus & ipſe iam pro ſua conſcientia Chriſtianus, Cæſari tunc Tyberio nunciauit.* Euſebius *in Chronicis de anno decimooctauo principatus Tyberii* loquens: *Solis facta defectio, & tenebræ ſuper vniuerſam terram. Bithynia terræ motu concuſſa, & in vrbe Nicena ædes plurimæ corruerunt.* Quæ omnia iis congruunt quæ in paſſione domini acciderunt, tum ad hoc probandum Phlegonta citat autorem exactum Olympiadum adnotatorem, cuius vt hiſtorici & Olympiadum ſcriptoris meminit Suidas, Trallianumque fuiſſe dicit, Adriani libertum, vel Auguſti, vt alii putauerunt.

Traianus.

Improbum ſilentium de rebus Chriſtianis apud autores.

Locus Macrobii animaduertendus.

Memorabilis locus Tertulliani.

Digitized by Google

runt. Is igitur huius rei locupletisſimus eſſe teſtis poteſt in Aſia genitus, vbi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium locutum eſſe non dubito, cum inquit *libro ſecundo: Maximus terræ memoria mortalium extitit motus Tyberii Cæſaris principatu, XII. vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis.* Solis autem deliquium Plinius ignorare non potuit, ſi in archiuis Romanis perſcriptum fuit, vt qui acta Romana diligenter percenſuiſſe intelligatur: ſed Plinius id dicere noluit, quod occultum principes eſſe volebant. Parum enim plauſibile dogma Chriſti apud homines ſuperbos & voluptarios eſſe oportuit, quod elatos animos, & corpora ſibi indulgentia maxime execratur. Tametſi charitas illa iuſtitiæ parens, & diuitiarum contemptus & abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, vtpote quæ ne hodie quidem ſatis feſta fronte excipiantur ab iis etiam quos ſequaces Chriſti maxime eſſe conueniebat. Eodem pertinet quod idem Plinius *libro triceſimo* dicit *de arte Magica* loquens: *Hæc,* inquit, *vmbrarum inferorumque colloquia promittit, quæ omnia ætate noſtra princeps Nero vana falſaque comperit: quippe non cithara tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi vitiis: primumque imperare diis concupiuit, nec quicquam generoſius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit.* Hoc dictum Plinii fidem facit iis quæ a Tertulliano, Euſebio & Suida ſcripta ſunt de Simone Mago Samaritano, qui apud Neronem gratia valuiſſe dicitur, & cum diuo Petro coram commiſſus eſſe. Satis autem nobis eſſe debet quod compertum habemus locupletisſimis teſtimoniis, veritatem in vtroque religionis noſtræ inſtrumento plenisſime comprehenſam in poteſtate ſemper cultorum veri dei fuiſſe: manaſſe tamen ad alios interdum veritatem, non germanam illam quidem & incorruptam, ſed in Ægypti primum officinis adulteratam, Athenis autem poſtea in porticu, Academia & Lyceo, nunc ſedentaria, nunc obambulatrice philoſophia varie interpolatam: nec ante ſibi redditam, quam dominus noſter in Iudæa, id eſt, in veritatis ipſius incunabulis, ad manum etiam viſendam hominibus porrexit: deinde & Græcis hominibus & Latinis barbariſque intelligendam, miſſis quoquo gentium interpretibus, dedit. Ceterum admirari ſubit temporum noſtrorum felicitatem,

Chriſti dogma.

Simon Magus.

Veritas apud Iudæos ſedem habuit ante aduentum Domini.

Philoſophi obambulatores, ſunt Peripatetici.

tem, qui mundo iam vergente nati, tamen longiſſime prorſum, retrorſumque cernimus (vt Maronianus ille Proteus) quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, cum priſci illi Græci Latinique autores ſeſe in eo admirarentur, quaſi in hiſtoriæ campo expatiantes omnia oculis ſubiicerent quæ a condito æuo geſta ſunt, quos ne admota quidem & proxima vidiſſe deprehendimus. Sed vtinam tam conſertis manibus compertam comprehenſamque veritatem ſemel retinere poſſemus, quam protinus agnitam feſtiuis oculis hilares exoſculamur. Hæc enim veluti faſtidioſa eſt vel hoſpita, vel amica: cui cum ſecularium rerum amorem quaſi æmulum quendam ſuperinduximus, ſenſim ipſa a fluxis abhorrens, ex mente noſtra quaſi ex contubernio faceſſit, animumque noſtrum ſuas res habere ſibi iubet, clam remiſſo nuncio, cum interim æternitatis ſecuri alias res agamus. Verum vt ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod *capite nono* libri ſecundi Paralipomenon dicitur; Solomonem Regem imperitaſſe ab Euphrate ad Palæſtinen & vsque ad limites Ægypti, gloriaque & diuitiis circumfluentibus omnes Reges non modo æquales, ſed cuiuscunque etiam ætatis haud dubie ſuperaſſe. Quod Græcos Latinosque hiſtoricos tacuiſſe non magis mirum eſt, quam ſophiam eius, id eſt, germanam ſapientiam apud philoſophos viros, id eſt, ſophiæ indagatores inauditam fuiſſe, cum eam tamdiu tantaque indagine, ſed irrita inueſtigarint. Id quod in dubium venire vtique non poteſt, cum eius hodie monumenta in manibus verſemus. Quæ ſi ſatis animo comprehenſa haberemus, omnem antiquam philoſophiam (quod ad mores attinet, & inſtitutionem animi) nugas meras eſſe iudicaremus. Hactenus de rebus Hebræorum dictum ſit: in quibus talenti & ſicli appellatio promiſcue poſita, impedimento fuit, ne inire rationem craſſa ſaltem æſtimatione tantarum opum poſſemus: vbi tamen talentum auri proprie accipi probabile eſt, qualia erant ſexcenta & ſexagintaſex quæ ei quotannis a prouinciis finitimis offerebantur, vt *decimo capite* tertii Regum dicitur, & *octauo libro Ioſephi*, & ea talenta quæ Regina Sabarum obtulit, & Rex Hiram. Ibi ego talentum (vt minimum) ſeptuagenarium intelligi debere cenſeo. Qua ratione vt aurum

Veritas antiquis ignota.

Comperta veritas a nobis retineri nequit.

Solomonis philoſophia.

Talentum Hebraicum.

Digitized by Google

ad argentum vndecuplex tantum fuerit, talentum ſeptem millibus & ſeptingentis aureis noſtris coronatis valuit. Ex quo ſupputari ſumma quotannis poterit, ſi quis animi cauſa id facere, & reditum eius colligere voluerit. Eorum autem quæ ſupra diximus, eundem ipſum Solomonem poſtremo loco autorem citabimus. Sic enim inquit *capite altero* ſui Eccleſiaſtæ, *συνήγαγον μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congeſſi mihi tum argentum, tum aurum & facultates regum ac prouinciarum.* Sed iis quæ de ſiclo diximus, refragari videtur id quod apud Plinium legitur *Lib. XVIII.* vbi de pondere tritici loquens, ita inquit: Nunc ex iis generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atque e Cherroneſo aduectum. Quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardium ſex libras vel ſelibras, Alexandrinum & trientes, hoc eſt, & ſicli pondus. Triens non quatuor drachmas hic ſignificat, ſed quatuor vncias. Sed antiqua exemplaria & pridem impreſſa non ſicli, ſed Siculi habent, hoc eſt frumenti ex Sicilia: hoc enim verbum Hebraicum eſt, vt autor eſt Suidas & Ioſephus, vt diximus, quo nec Græci nec Latini vſi ſunt, etiamſi apud Plinium errore emendatorum ſæpe legatur, vt *lib. XVII. in principio: Fuit & arborum cura legibus priſcis, cautumque eſt XII. tabulis, vt qui iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas ſiclos æris XXV.* vbi antiqua omnia habent: *Lueret in ſingulas æris XXV.* Et *lib. XII. Itaque optimi thuris libra ſiclorum XVI. precium habet, ſecunda XII.* In antiquis, *optimi thuris libra XVI. precium habet, ſecunda XV.* Quo magis miror Hermolaum Barbarum *lib. XVIII. cap. VI.* hoc verbum agnouiſſe, quod nunquam Romani agnouerunt; eo enim in loco antiqua exemplaria *mill. ſeſtert.* habent, non *mille ſiclum*. Præter ea autem quæ diximus, & Ægyptiorum opes famigeratas ſcimus, cum Plinius *lib. XXXVI. de pyramidibus Ægypti* loquens ita dixerit: *Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ ocioſa ac ſtulta oſtentatio.* Et *lib. V. Aegyptus ſuper cæteram antiquitatis gloriam, XX. millia vrbium ibi Amaſe regnante habitata præfert.* Strabo *lib. vltimo*, ad Thebas ſupra Memnonium Regum Ægypti ſepulchra eſſe tradidit, eaque ſe vidiſſe, cum in comitatu Ælii Galli eſſet in Thebaide:

Siclus apud Plinium.

Triens.

Ægyptiorũ opes.

Digitized by Google

baide: conditoria autem eſſe circiter XL. mirifica ſpecie ſtru- ctura viſenda, in ſpecubus ſaxo exciſo. Intra autem conditoria obeliſcos quoſdam eſſe literis inſcriptos, opulentiam Regum qui tunc erant, declarantibus, & eorum ditionem velut vsque in Scythas & Bactrios & Indos, & quæ nunc Ionia dicitur, imperitantium, ad hæc tributorum magnitudinem, & copiarum militarium ad decies centum millia hominum, ἐν δὲ ταῖς θήκαις ἐπί τινων ὀβελίσκων ἀναγεγραφαὶ δηλοῦσαι τὸν πλοῦτον τῶν τότε βασιλέων, καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτρίων καὶ ἰνδῶν, καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατείνασαν, καὶ φόρων πλῆθος, καὶ στρατιᾶς περὶ. ρ. μυριάδας. Conuenit hoc cum dicto Pliniano quod ſupra retulimus de Seſoſtri Ægypti Rege ſuperbiſſimo, qui iunctis ad currum regibus *Seſoſtris.* triumphare ſolitus erat. Huius regis meminit Herodotus *in ſecunda*, eum dicens primum omnium regum longis nauibus Arabicum ſinum prætervectum, & populos rubri maris accolas in poteſtatem ſuam redegiſſe, indeque retro iiſdem veſtigiis reuerſum, & coactis ingentibus copiis transgreſſum in continentem infeſto exercitu obuias vbique gentes ſubegiſſe: ex Aſiaque in Europam transgreſſum, Thraces & Scythas vi domuiſſe, vnde digreſſus ad Phaſim amnem iter contendiſſe dicitur. Huius autem regis memorabile inſtitutum prodidit Herodotus: ὁτέοισι *Memorabile inſtitutum.* μὲν ὦν αὐτέων ἀλκίμοισι ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας; τότε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατό σφεας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ, καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλεις, τούτοισι δὲ ἐνεγράφη ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταῦτα καὶ τοῖσι ἀνδρηΐοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν ὡς ἦσαν ἀνάλκιδες. Quaſcunque „autem nactus erat gentes ſtrenuas, & pro libertate tuenda a- „criter & percupide dimicantes, per horum ille regiones ſtellas, „id eſt, cippos lapideos ſtatuebat, literis ſignificantes ipſius re- „gis nomen & patriam, & vt copiis eos propriis ac viribus ſub- „egerat. Quorum vero vrbes nullo negotio aut incruento certa- „mine cepiſſet, apud hos itidem vt apud illos qui ſtrenuitatis „ſpecimen ediderant, cippos quoque ſtatuebat, atque eo amplius *Amaſis qui Pharao dicitur.* „muliebria genitalia aſculpebat, ſignificare volens eos ignauos eſſe. Idem Herodotus autor, ſub Amaſide Rege (cuius tempore Moſen

Moſen ex Ægypto egreſſum eſſe diximus) Ægyptum beatiſſimam & a flumine Nilo, & a regionis ſolo fuiſſe, vrbesque habitatas tunc numero viginti millia fuiſſe, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ γινέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δυσμυρίας τὰς οἰκουμένας. Huius eſt autem memorabilis ſanctio, vt ſinguli quotannis apud Nomarchen, id eſt cuiusque præfecturæ præſidem, profiterentur vnde viuerent: qui autem hoc non faceret, aut genus vitæ approbare Præſidi non poſſet, huic pœna extremum ſupplicium eſſet. Qua lege poſtea Athenienſes tralatitia vſi ſunt, prorſus inculpabili. Sed verba ipſa Herodoti ponenda ſunt ad verbum: Νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασις ἐστὶ ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μὴ δὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ, σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Hic eſt autem Amaſis qui legem hanc tulit, „demonſtrare vnumquenque apud Præſidem cuiusque loci, vn-„de viuat; quod qui non fecerit, aut demonſtrare vitæ ſuæ ra-„tionem iuſtam non potuerit, hunc morte mulctandum. So-„lon autem Athenienſis ſumptam hanc legem ex Ægypto, Athe-„nienſibus promulgauit, qua illi ſemper vſi ſunt, lege ſane inculpata. Hac lege iuriſdictionem exercuiſſe Areopagitas teſtis eſt Athenæus *libro quarto*, his verbis: ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πολλοί. *Quod autem patrimoniorum profligatores, eosque qui nullis facultatibus victitarent, Areopagitæ in iudicium vocarent, pœnisque & ſuppliciis afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philochorus, pluresque alii.* Deinde idem autor Athenæus huiusmodi exemplum eius rei ſubdidit ad dictum confirmandum. *Siquidem Menedemus*, inquit, *& Aſclepiades erant iuuenes, ambo philoſophiæ quidem ſtudioſi, ſed egeſtate præditi. Hos Areopagus pro poteſtate accitos interrogare inſtituit, quonam pacto fieret, vt cum dies ipſi totos philoſophiis operam darent, nihil in cenſu habentes, bona nihilominus habitudine corporis viderentur. Ad hæc illi reſpondentes, cum piſtorem quendam accerſiri poſtulaſſent, & ille accerſitus veniſſet, eum interrogandum dixerunt: qui cum rogitantibus Areopagitis dixiſſet vnaquaque nocte illos in piſtrinum deſcendere ſolutos, ibique frumentum molentes, pro no-* ſtur-

Memorabilis conſtitutio.

Mirum philoſophiæ ſtudium.

Digitized by Google

turnis operis drachmas vtrumque ſingulas ferre, admiratus Senatus ducentas eis drachmas ob virtutem decreuit; ſed ipſa verba ſubiiciam, ne comminiſci videar. Μενέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πεινομένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι. καὶ οἱ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναι τινα τῶν μυλωθρῶν, ἐλθόντος δὲ ἐκείνου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλεοῦντες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Verum quandoquidem verboſa iam eſſe cœpit hæc diſputatio, nec tamen omnia attigimus eodem pertinentia, & liber proportione huius operis longior iam eſſe videtur, abrumpendus eſt ſermo qui finem non inuenit, ad alteramque partem commentationis feſtinandum, quam ſic quoque iam fatiſcente ſtylo aggredi me ſentio. *Memorabilis hiſtoria.*

GVLIELMI BVDAEI
PARISIENSIS
CONSILIARII REGII
De
A S S E
ET
PARTIBVS EIVS
Liber V.

REſtat menſurarum tractatus, cum cauſam connexam cum antedictis habens, tum velut appendix huius operis. Menſura autem multiplex ab Ariſtotele *in nono lib. Metaphyſices* ponitur. Sed nunc menſuras appello, quibus fruges & liquores metimur. Angelus Politianus, vir memoria noſtra vtraque lingua apprime doctus, *in decimo Epiſtolarum de menſuris* ex profeſſo ſcribens: *Incipiendum* (inquit) *ab amphora conſecrata Romanis in Capitolio, ne cui violaretur. Capit hæc omnino quantum* *Angelus Politianus.*

Digitized by Google

tum teſſera quoquo verſus in area pedum quatuor. Duplex amphora, modius eſt, aut ſi mauis Græce, medimnus: eademque triplex, efficit ſextarium. Sextarii dimidium, cotula vocatur, & hemina, quatuor vero ſextarii chœnica complent; ita ſex congium, qui Latine chus dicitur (vbi non Latine chus, ſed Græce Politianum ſcripſiſſe puto) *Inde forſan*, inquit, *ſextarii nomen, quod eum ſexies congius capit. Scribit tamen Pollux cotulam chœnicis eſſe tertiam partem, chœnicas octo & quadraginta medimno contineri.* Hæc Politianus, ſuppreſſo autore (vt fere aſſolet) ex vulgatis carminibus illis ſumpſit quæ apud Priſcianum incerto autore leguntur. Nam non eſſe Priſciani argumentum eſt, quod in antiquis voluminibus Priſciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties quamque luculentis erroribus Politianus lapſus ſit, ex ſequentibus apparebit, vt niſi Politiani ſtylum agnoſcerem, Politiani epiſtolam eſſe omnino negaturus fuerim. Eiuſdem flagitii eſt quod talentum Atticum maius tribus & octoginta minis eſſe dixit, nec vllum pondus Attico talento maius eſſe. Carmina autem illa ſic fere leguntur.

Pes longo ſpatio latoque notetur in anglo.
Angulus vt par ſit, quem claudit linea triplex,
Quattuor ex quadris medium cingatur inane.
Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert vrna, vt & ipſa medimni
Amphora, terque capit modium, ſextarius iſtum
Sexdecies haurit, quot ſoluitur in digitos pes.

Dico his verſibus ſignificari Amphoram ex area excitari quoquouerſus pedali, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus, ita vt quaterni vndique anguli teſſerales, tribus lineis concludantur ſinguli, quibus ipſis tres dimenſiones teſſeræ ſignificantur, qui cubus Græce dicitur, id eſt ſchema ſex in ſitus ſeſſile. Hoc enim verba illa ſignificant:

Cubus & Teſſera.

Angulus vt par ſit, quem claudit linea triplex.

Tres enim dimenſiones notantur, longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti teſtem interim citabimus Iſidorum Hiſpalenſem, in hac re interdum non refellendum, licet in multis aliis lapſus ſit.

Am-

Amphora (inquit ille) *recipit vini vel aquæ pedem quadratum.* Quod ſi hunc teſtem refutare placet, prodeat Feſtus teſtis locupletior qui his verbis teſtabitur: *Quadrantal antiqui vocabant Amphoram, quod vas pedis quadrati, octo & quadraginta ſextaries capit.* *Quadrantal.* Politianus duplicem amphoram modium eſſe tradidit, & (quod vix intelligere poſſum) triplicem amphoram ſextarium efficere. Ego autem amphoram vuam ternos modios capere dico, & duodequinquaginta ſextarios: nec medimnum & modium eundem eſſe modum, ſed medimnum modios ſenos capere. Suidas, μέδιμνος μέτρον ἐπὶ ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον ἓν μοδίων ἕξ. *Medimnus* (inquit) *menſura eſt aridorum, vt tritici vel hordei, medimnum igitur menſura eſt ſex modium.* *Medimnus.* Hactenus ille. Sed audiamus teſtem vnum qui vice ſit omnium. Is erit Cicero, qui *in Frumentaria* ita inquit ad Verrem: *Accipis ſeſtertios quindecim pro medimno tanti enim eſt illo tempore medimnum, retines ſeſtertios duodecim, tanti enim eſt frumentum Siciliẽſe ex lege æſtimatum. Eſt eiuſmodi æſtimatio legis, vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiam grata eſſe debuerit. Eſt enim modius lege ſeſtertiis tribus, vt æſtimatus fuit ante te Prætorem, vt tu in epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, ſeſtertiis duobus, ſed fuerit tribus ſeſtertiis, quoniam tu tantum a ciuitatibus in modios ſingulos exegiſti, tu non modo omnes accipere (quod oportebat) noluiſti, ſed etiam dare quod non debebant coegiſti.* Idem alibi: *Precium autem Senatusconſulto conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertii terni.* Et iterum: *Duobus preciis vnum & idem frumentum vendidiſti: ſemel ciuitatibus ſeſtertiis quindecim in medimnum: iterum populo Romano, a quo ſeſtert. XX. in medimna pro eodem illo frumento abſtuliſti.* Et alibi: *Hoc reprehendo, quod cum in Sicilia ſeſtertiis binis tritici modius eſſet, vt iſtius epiſtola ad te declarat, ſummum ſeſtertiis trinis, tum iſte pro tritici modiis ſingulis ternos ab aratoribus denarios exegit.* His locis & aliis eiuſdem orationis liquet medimnum quinquies modium capere: quod de Sicula menſura in- *Medimnũ.* telligendum, nam Romanum medimnum vt Atticum ſenos modios cepiſſe, eodem autore eademque oratione probabimus po- *Amphora.* ſtea. Nunc quod inſtat de amphora videamus, quonam modo intelligi poſſit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquouerſus pedum quatuor, ſi ex ea corpus quadrantale & teſſerarium facere velis, neceſſe eſt addenda dimenſione tertia, id eſt al-

altitudine, tertiam quoque multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam teſſeram numeralem faciunt octo angulis conſtantem, & ter trina ter ſecundam, qui numerus eſt vicenariusſeptenarius: eodem modo quater quaterna quater, tertiam teſſeram faciunt, vnitatibus quatuor & ſexaginta concretam. Sit igitur planities vel interuallum quadratum, quaternum quoquouerſus pedum; huic ſi altitudinem bipedalem imponam, fient quatuor pedes quadrati, qui duos & triginta pedes valent, hoc eſt bis quater quaternos; hos pedes ſi ex quadratis cubicos, id eſt teſſerarios reddere velim, eum numerum vt duplicem neceſſe eſt, hoc modo, quater quatuor quaternos; ſic fiunt bis duo & triginta, id eſt quatuor & ſexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunque fit in ſeſe ducto: ſic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix eſt numeri quem nunc quærimus. Is in ſeſe multiplicatus, ſedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus, in teſſeram aſſurgit, & fiunt ſexagintaquatuor. Quare aut Politianus exiſtimauit amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut teſſeræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris luculenter hallucinatus comperietur. At alterutrum vix de eo *Panepiſtemon Politiani.* homine credere fas eſt, qui Panepiſtemona librum condidit, quo omnium rerum artiumque ſcientiam profiteri videtur, ſummatimque tradere. *Cubus.* Vitruuius *de teſſera lib. quinto* ita inquit: *Cubus eſt corpus ex ſex lateribus, æquali latitudine planitierum per quadratum.* Is cum eſt iactus, quam in partem incubuit, dum eſt intactus, immotam habet ſtabilitatem, vt ſunt etiam teſſeræ, *Amphoræ forma & capacitas.* quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego noſſe cuperem, quadrantal, id eſt vas cubicum ex tabellis quatuor compingendum locaui, ita vt intus pedale quoquouerſus eſſet, factumque ad rudiculam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris eſſet ad ſumma vaſis labra: iacens vero & porrecta in imo atque ſummo, latera bina ſtringeret. *Semipes.* Semipedem accipimus id ſpatium quod digiti vtriusque manus ſuppreſſis pollicibus occupant. Etenim palmus (vt inquit Vi- *Palmus.* truuius) a quaternis manuum digitis inuentus eſt, & a palmo pes

Digitized by Google

pes factus ſedecim digitorum. Noſtri pedem duodecim polli- *Pes.*
cibus partiuntur, quas vncias antiqui vocauerunt, vt autor eſt Boethius, id quod oſtendit Plinius *lib. decimoquinto de Siliquis* loquens, quum ita inquit: *Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine.* Pollicarem dixit pro vnciali, vt diffe- *Pollicare.*
rentiam adnotare facile ſit inter digitale & pollicare. Frontinus: *Aquarum* (inquit) *moduli aut ad digitorum aut ad vnciarum menſuram inſtituti ſunt. Digiti in Campania & in plerisque Italiæ locis, vnciæ in Apulia obſeruantur. Eſt autem digitus (vt conuenit) ſex-* *Digitus.*
tadecima pars pedis, vncia duodecima. Idem alibi: *Vnciæ ergo mo-* *Vncia.*
dulus habet diametri digitum vnum, & trientem digiti. Hactenus ille. Vulgo pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis, & porrectis pollicibus, altrinſecusque obuerſis. Nos huiusmodi pedem habuimus, ſed ab iis petitum, qui modum pedis publice ſtatuere ſolent. Hoc vas autem tritico cum impleuiſſem, cum menſuris noſtris compoſui implendo deplendoque ſubinde. Hoc faciens, deprehendi vas illud teſſerarium, id eſt amphoram meam cumulatam, huius vrbis quadrantem radio æquatum capere: nec aliam eſſe inter vtramque menſuram differentiam, quam quæ eſſe ſoleat inter menſuram raſam & faſtigatam, vt amphora antiqua cum eo auctario quod liberaliores venditores condonare ſolent, quadrantem noſtrum hoſtimento admenſum, quo modo venire moris eſt, omnino æquare poſſit. Quadrantem appello eius menſuræ quartam partem, quam ſextarium triticarium diximus. Secundum hoc medimnus erit *Medimnus.*
quam minam dicimus. Lingua enim vernacula primum mimnum per ſyncopen, poſtea mimnam pro medimno dixit. Ita ſextarius ille noſter triticarius in bina medimna vel quaternas amphoras diuiditur, & inde in duodenos modios, quos *Boſſellos* *Boſſelli.*
appellamus, vel *Bœotios* potius. Sed hæc quæ coniectura aſſequimur, argumentis adiuuanda ſunt. Tranquillus *in Ceſare*: *Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, diuiſit.* Si Cæſar totidem modios tritici viritim, quot olei libras diuiſit, intelligimus modium non magnam menſuram fuiſſe, quæ Ciceronis teſtimonio plerumque binis, raro ternis ſeſtertiis valebat. Qua ratione medi-

mnus quinisdenis ſeſtertiis, & ſæpe denis tantum valebat, quod tamen intelligo in vilitate annonæ, nam Cicero *in Frumentaria* duas æſtimationes ex Senatusconſulto factas ponit, vnam alterarum decimarum, quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano, ſed ita, vt in ſingulos modios ternos ſeſtertios acciperent, alteram æſtimationem ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, vt Romano populo præbere certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios ſingulos acciperent, id eſt quaternos ſeſtertios. Qua ratione medimnus quinis denariis æſtimabatur, quod fiebat cum annonæ penuria metuebatur, vt opinor. Legitima ergo æſtimatio erat trinis ſeſtertiis in modios Siculos, qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idem eſſet medimnus. Videamus an hoc temporibus noſtris congruat. Apud nos commodam tritici primarii annonam eſſe aiunt, cum medimni bini, id eſt ſextarius, quinis & vicenis ſolidis turonicis veneuut, ab eo precio ad tricenos iuſtam æſtimationem eſſe: deorſum autem ad vicinos, iam ad vilitatem ſpectare: quod ſupra hæc aut infra eſt, caritatis & vilitatis appellatione cenſeri. Cum hæc literis mandarem, precium diuerſis anni partibus a vicens ſolidis ad vicenosbinos & ſemiſſem plerumque euariauit, tametſi minime vbere bienni prouentu. Sed fere ita euenit, cum exportare ad externos non licet, vix iam vt annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratoriis quibus noſtri vtuntur, magnopere precium acceſſerit. Verum ſi medimnus in Sicilia mediocri fertilitate quinisdenis ſeſtertiis valebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nummi coniectura, aut in menſura falli: quippe quindecim ſeſtertii æſtimatione noſtra ſolidis tredecim & ſeſquidenariolo valent. Seſtertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum eſt, ſi Cicero ſæpe in Sicilia modium frumenti binis ſeſtertiis eſſe dixit in magna vbertate, qua ratione duo medimna, decem & ſeptem ſolidis & ſemiſſe veneunt, nam apud nos ſæpe minoris valere memini. Cicero *in Frumentaria*: *Frumentum* (inquit) *emere in Sicilia debuit Verres ex Senatusconſulto, & ex lege Terentia & Caſſia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, vnum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus*

Æſtimatio frumenti in Sicilia.

Seſtertii valor.

tibus æqualiter eſſet diſtributum. Illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuiſſet, tritici modia DCCC. millia. Precium autem conſtitutum decumano, in modios ſingulos ſeſtertii terni duodetricies, imperato ſeſtertii quaterni: ita vt frumentum imperatum, ſeſtertium duodetricies in annos ſingulos Verri decernebatur quod aratoribus ſolueret. In alteras decumas ferme ad nonagies, ſic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies & tricies erogatum eſt. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius decumæ frumentum, quam aratores dare non vectigalem, ſed venalem cogebantur. Puto autem non vtrobique *duodetricies* legendum, ſed ſecundo loco *duodecicies:* nihil tamen certi haberi poteſt, quoniam locus ille corruptiſſime legitur. Sed nec duodetricies priore loco ſatis congruit, cum octingenta millia modium quater & vicies tantummodo valuerint æſtimatione ternorum ſeſtertiorum. Igitur DCCCC M. Ciceronem ſcripſiſſe dicendum eſt, non DCCC. vt ſit viciesſepties. Quod ſi addatur XXX. mil. congruet duodetricies. Ter autem duodetricies ferme nonagies centena millia ſeſtertium valet. Quibus ſi ter duodecies addas, ferme centies & tricies ſeſtertium erit: quod a Cicerone oratorie auctum eſt. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modium Romam exportabantur: qui modii primum ad menſuram Romanam, deinde ad noſtram reduci debent, propterea quod quini Siculi modii ſenos Romanos valebant. Qua ratione ſeptingenta & quinquaginta millia Siculorum, nongenta millia Romanorum & Atticorum valent: quæ ad medimnos Atticos relata, centum & quinquaginta millia fiunt. His adde centum & quinquaginta millia modium Siculorum, quæ centum & octoginta millia Romanorum valent: fiunt decies centena & octoginta millia. Hæc enim ſumma ſeſquiquinta eſt nongentorum millium, quæ ad ſextarios Pariſinos reducta, nonaginta millia fiunt: & duodenario diuiſa, ſeptem millia & quingenta modia Pariſina. Sic ex duabus decimis Romani quindecim millia modium noſtrorum transportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis ſeſtertiis imperabatur. Sed ſeptem millia & quingenti modii noſtri ea ratione quam Cicero ſtatuit, id eſt tribus ſeſtertiis in modium Siculum, ære noſtro ſexagin-

Decuma frumenti in Sicilia.

ſexagintaſeptem millia & quingentos aureos noſtros valent, quæ Romano more viciesſepties ſeſtertium dicuntur. Quare ſumma omnino non congruit: propter quod locum Ciceronis corruptum eſſe dixi, nec modo corruptum eſſe puto, ſed etiam mutilatum, inter verbum fuiſſet, & verbum tritici. DCCC. enim millia non eſt alterarum decumarum numerus, ſed frumenti imperati, vt ex aliis locis orationis colligitur. Numerus autem alterarum decumarum deeſſe mihi videtur. Sed & maior ſumma eſſe debet in triennio quam centies & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumas daretur: id quod ex alio loco rationis oſtenditur, nam Cicero eius ſummæ quinquageſimasbinas ad ſeſtertium tredecies taxauit: qua ratione trecenties & viciesquinquies eſſe oportuit. Cæterum non duodetricies imperato frumento Ciceronem ſtatuiſſe puto, ſed bis & tricies, cum quaternis ſeſtertiis in modium æſtimaretur, ſumma enim ad nummum quadrat. Sextarius noſter triticarius fere eſt quantum iumentum viatorium ferre poteſt, hos in modio duodenos, Pariſienſes habent. Idem Cicero *in eadem oratione: Iugera profeſſi ſunt aratores imperio atque inſtituto tuo: non opinor quenquam eſſe minus profeſſum, quam quantum araſſet, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex coherte recuperatores proponerentur. In iugere Leontini agri medimnum fere tritici ſeritur perpetua atque æquabili ſatione. Ager efficit cum octauo bene vt agatur: verum vt omnes dii adiuuent, cum decimo. quod ſiquando accidit, tum fit vt tantum decumæ ſit, quantum ſeueris, hoc eſt, vt quot iugera ſunt ſata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc cum ita eſſet, primum illud dico, pluribus medimnum millibus veniſſe decumas agri Leontini, quam quot millia iugerum ſata erant in agro Leontino.* Et rurſus: *Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt medimnis XXXVI. millibus, hoc eſt tritici modiis ducentis ſedecim millibus.* His verbis planum fit medimnum ſenos modios capere, cum prior numerus ſenario multiplicatus poſteriorem efficiat. Idem: *Oſtendam neminem aratorem minus tribus decumis dediſſe: atque hoc in beneficii loco petitum ab Apronio, vt in iugera ſingula ternis medimnis decidere liceret.* Deinde *inferius* ita ſubdit: *Profeſſio eſt agri Leontini ad iugera XXX. millia.* Hæc ſunt ad tritici medimna nonaginta, id eſt tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquageſimas,

id

id eſt tritici modium XXXII. millia quadringentos. Ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptiſſime hodie leguntur, ſed partim ex locorum collatione, partim calculo emendantur; quæ ideo citanda duxi, vt probarem medimnum ſenos modios Romano more capere. *Medimnus.* Si enim quingenta quadraginta millia ſenario partiaris, fient ſexies nonaginta millia. Cum tot tantisque autoritatibus pugnat autoritas Polybii *in II. hiſtoriarum*, his verbis ſcribentis *de Italia fertilitate, frumentique vtilitate:* σίτου τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι τῶν πυρῶν τὸν σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κριθῶν δυοῖν. Si enim Polybii ætate, qui Scipionis Africani præceptor fuit, medimnus frumenti Siculus quaternis obolis fuit, id eſt beſſe denarii: quo modo ſeſtertiis binis ternisque Ciceronis tempore modius fuit, qui aut quinta aut ſexta pars medimni erat? Ex quo fit vt cenſeam μέδιμνον a Polybio pro eo dictum quod Latini modium dicunt. Inire autem rationem non poſſum, quonam modo credibile fieri poſſit, quod idem autor eodem loco prodidit, teſtificari volens Italiæ vbertatem. Admiratur autem quod in Italia hoſpites mercenarii peregrinos admitterent in diuerſoria, nihil prius paciſcentes de ſingulis rebus ab ipſis cauponibus præbendis: ſed tantum diuertentes percunctarentur, quanti reciperent hoſpites. *Itaque*, inquit, *plerumque eos admittunt ſemiſſe, ita vt nihil ipſi admiſſi deſiderent eorum quæ vſui neceſſaria ſunt.* ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ παρίενται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἡμιασσαρίου. τοῦτό δ' ἔστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. σπανίως δὲ τοῦτο ὑπερβαίνουσι. Hoc dictum Polybii hyperbolicum mihi viſum eſt, vt quidem in exemplaribus peruagatis legitur: nec de eo habeo quod ſtatuere poſſim. Verum ſuperioribus exemplis Ciceronis autoritatem habemus, agri Leontini, qui fertilitate commendabilis erat, iugera ſingula ſingulis medimnis, id eſt ſenis modiis ſeri: & plerumque cum octauo, raro cum decimo fœnore ſatum frumentum redire. Primum igitur ſtatuamus quanta ſit iugeri menſura. Columell. *lib. VI. Duo*, inquit, *actus iugerum efficiunt longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine pedum centumuiginti*; quæ vtræque ſum-

Digitized by Google

mæ in ſeſe ductæ, quadratorum pedum faciunt millia viginti-octo & octingentos. Iam autore Columella, & calculo confirmatore, nouimus ducentos & quadraginta pedes (quæ longitudo eſt iugeri) centies & vicies multiplicatos (qui numerus eſt latitudinis) octo & viginta millia quadratorum pedum & octingentos efficere. Hic numerus octingentas, vt ita loquar, *hexapedas* efficit, qua menſura noſtri menſores & fabri ſic vtuntur, vt antiqui Romani *decempeda*. Eſt enim hexapus ſiue hexapeda menſura ſex pedum: quæ quadrata, ſex & triginta pedes habet. Porro centum hexapedæ quadratæ, tria millia & ſexcentos pedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatuordecim millia & quadringentos explent, quæ menſura eſt ſemiiugeri Romani ex Columella. Ita iugerum octingentas hexapodas noſtras habebat. Quare quod apud Varronem & ipſum Columellam legitur, actum quadratum vndique finiri pedibus centum viginti, eumque duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendum eſt, non abſolute de iugero, quod parum apud vtrumque declaratum eſt; ſed cum vterque dicat ſcrupulum denum eſſe pedum quadratorum, & in iugero eſſe ſcrupula ducenta & octogintaocto, planum fit calculo, de iugero quadrato non intelligi, cum dicitur iugerum pedum eſſe vigintiocto millium & octingentorum. Si enim in ſingula ſcrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet vel in digitos deducenti, ducenties octogies octies centenos pedes fieri, id eſt vigintiocto millia octingentos: at iugerum quadratum altero tanto maius eſt. In agro Pariſino non vna eſt menſura, propterea iuſtiſſimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam noſtram vicenumquinum pedum eſſe aiunt longitudinis, hæc quadrata ſexcenos vicenosquinos pedes continet, qui numerus centies multiplicatus, ſexagintaduo millia & quingentos pedes quadratos efficit; tot enim tantiſque perticis iugerum noſtrum, quod arpennum appellamus, conſtare dicitur; huiuſmodi autem iugero licet aliqui vtantur, alii tamen affirmant grandiſſimam illam eſſe menſuram, ſed iuſtam agri noſtri perticam vicenumbinum pedum eſſe longitudinis, quæ quadrata quadringenos octogenosquaternos pedes habet. Et hæc iam apud ple-

Hexapeda, Hexapodeſque.

Iugerum.

Iugerum ſeu Arpennum Pariſinum.

roſque plena exiſtimatur. Qua ratione centenarium iugerum, quadragintaocto millia quadringentos pedes habet quadratos. Eſt & minima menſura, qua perticis duodeuicenariis vtitur, quæ pedes trecenos vicenosquaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero trigintaduo millia quadringentos Sunt etiam qui perticis quidem plenis, ſed iugero ſexagenario vtantur. Quo fit vt illis iugerum trigintaſeptem millia quingentos pedes habeat. Nos autem mediam menſuram obſeruabimus, quam dicunt germanam noſtram eſſe, quæ duos & viginti pedes perticæ ſtatuit, & quadraginta octo millia quadringentos pedes habet. Hæc ad iugerum Romanum compoſita, eandem habet proportionem, quam quadringenti octogintaquatuor ad ducentos octogintaocto, quæ vt maior eſt multo ſeſquipla, ſic paulo minor eſt dupla, at vero eiuſmodi arpennum pingui ſolo alternis propemodum meſſibus medimnum duodecimum reddit. Huiuſmodi fere eſt fertilitas in eo tractu qui peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (vt arbitror) quod ſit ſumen (vt dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis ſpicis naſcitur, non vt fere in Italia, ariſtatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. Neque nunc de ſumma vbertate aut ſoli aut temporis loquimur, ſed de ea quæ plerumque vtſitur. Notum eſt in eo agro arpenna duodeuicena in annos ſingulos ſingulis modiis noſtris oblocari tritici lectiſſimi. Quanquam ea fere locationum formula eſt, vt colonus eo recte præbendo tritico defungi poſſit, quod ſummæ bonitati vno ſolido cedat, & interdum eo quod ſemiſſe tantum ſolidi. Modium autem noſtrum (vt iam dixi) duodenos ſextarios continet, & ſextarius binos medimnos. Hac ratione ſingula iugera quotannis beſſem ſextarii noſtri, id eſt octonos modios penſitare inueniuntur, cum tamen in eo tractu nullum agrum reſtibilem eſſe ſciam. Sic enim fert agricolatio, vt triticarius ager a meſſe triticea altero anno ſemeſtre aliquod genus frugis capiat, vt hordeum vel auenam, vel quid aliud leuioris fœtus: tertio autem anno nouali agitato ceſſet, quod & *aruum & veruactum* appellatur ab antiquis. Itaque planum ſit agrum noſtrum bonitate Siculo non cedere, quem Cicero cum octauo & cum decimo acceptum reddere ſemen dixit,

Francianus ager. *Franciæ ſumen.* *Marlianum prædium.* *Aruum.* *Veruactum.*

quanquam id poſtea viderimus, nunc id tantum argumenta noſtra adiuuet, quibus aſſerere contendimus medimni Romani & minæ noſtræ paritatem. Noſtri aiunt agricolæ arpennum quale diximus, ſeſquimedimnum fere poſcere, vt bene ſeratur aruum. Columella *de ſatione* loquens *lib. XII.* pinguis agri iugerum, ſi ſolutus & ſiccus ſit, quaternos tantum modios tritici poſcere tradidit: ſi cretoſus, aut vliginoſus, quinos. Hoc cum a noſtratibus anxie inquirerem, vix conſtare opiniones deprehendi: id quod ex varietate ſoli & menſurarum contingit: quantum tamen colligere potui, plena, id eſt mediocris pinguis agri menſura, ſolo denſo dodrantem minimum poſcit, interdum etiam dextantem, id eſt decem modios Romanos: ſoluto & minime vliginoſo ſolo, nunc ſeptenos, nunc octonos, minimus modus agri reliquis etiam competentibus, ſenos modios, id eſt medimnum poſcit. His conuenit dictum Columellæ *lib. II. Iugerum*, inquit, *agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque poſtulat, adorei modios nouem, ſi eſt latum ſolum: ſi mediocre, decem deſiderat; nam quamuis de menſura minus autoribus conuenit, hanc tamen videri commodiſſimam docuit noſter vſus.* Et paulo *inferius*: *Nobis ne iſtam quidem quam prediximus menſuram ſemper placet ſeruari, quod eam variat aut loci aut temporis aut cœli conditio.* Proinde quam proportionem iugerum Romanum, id eſt duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Pariſinum arpennum habet, id eſt ad duodequinquaginta & quadringentos, eandem fere habent quaterni quinique modii ad ſeptenos & nouenos. Leontinum iugerum non admodum diſparile noſtro minimo fuiſſe oportet, quod tantundem frumenti poſceret, id eſt medimnum in ſingula iugera, ſi tamen Cicero veritati inſeruiuit potius quam exaggerationi criminis. Arpenni autem vocabulo non licenter vti videor, cum id apud Columellam legatur. Ariſtoteles *in II. Politicon* autor eſt Solonem Athenienſem quatuor cenſus Athenis inſtituiſſe: quorum primus fuit eorum qui *Pentacoſiomedimni* dicti ſunt, id eſt quingentis medimnis cenſi. Secundus eorum fuit qui *Zeugitæ* dicebantur ab equis, bobus iugalibus. Tertius *Hippas* ab equis. Quartus *Theticus* dicitur, qui eorum erat qui Thetes, id eſt opifices erant, hoc eſt operas ſuas locantes. Primum, ſecundum & tertium ad magi-

Ratio ſementis.

Arpennum.

Cenſus Athenienſium.

giſtratus & honores admitti voluit: eoſque diuitum nobiliumque appellatione cenſeri. τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus *in Solone*: *Cum magiſtratus,* inquit, *omnes locupletibus relinquere vellet, reliquam autem Reipublicæ gubernandæ partem promiſcuam facere, ad quam antea plebs adſpirare non poterat, ad cenſus ciuium ſe contulit: & qui in ſiccis atque humidis cenſi erant, in primo ordine locauit, & pentacoſiomedimnos vocitauit. In ſecundo autem eos qui equos alere poſſent, aut trecentis cenſi forent: & hos hippada ſoluentes ab equis nuncupauit. Zengitæ vero tertii cenſus homines vocati ſunt, qui ducentorum medimnum cenſum explerent.* Quo hæc melius intelligantur, Pollux *libro octauo* de hoc loquens ita inquit: τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομεδίμνου μέτρου ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν, ἐποίουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες, ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο, ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ δὲ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον, οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorum verborum huiuſmodi eſt ſententia: *Quatuor cenſus Athenis fuiſſe, Pentacoſiomedimnos, Hippeis, Zengitas, Theticos. Pentacoſiomedimnos autem, id eſt quingenimedimnos, ideo appellatos, quod quingenum medimnum numerum vel menſuram ſiccis & humidis facere poſſent, hosque in publicum ſumptus facere ad talentum. Hippeis autem, id eſt equites ex eo dictos videri, quod equos alere poſſent: eosque menſuras trecentas facere, & publice ſemitalentum impendere. At vero qui iugationem penderent, a ducentis menſuris conſcribi ſolitos eſſe, & publice decem minas conſumere. Poſtremæ notæ eos eſſe qui theticum penderent, id eſt opificiarium vel mercenarium: eosque nec magiſtratum gerere, nec publice quicquam ſumptus facere.* Licebatque ex vno ordine ad alium tranſire, vt idem Pollux autor eſt. Ex hoc autem inſtituto prodierunt (vt arbitror) munera perſonalia, quorum mentio fit *in lege vlt. de muneribus & honoribus, in Pandectis.* Seruius etiam Tullius hoc exemplo claſſes quinque ciuium Romanorum deſcripſiſſe videtur. Prima claſſis in octoginta centurias diſtributa, ex his qui centum millium æris aut maiorem cenſum haberent, quæ ſumma a nobis mille aureis no-

Cenſus Romani, & claſſes.

Digitized by Google

ſtris æſtimata eſt. Octoginta autem centuriæ in quadragenas ſeniorum ac iuniorum diuiſæ: ita vt ſeniores ad vrbis cuſtodiam præſto eſſent, iuniores vt foris bella gererent, quibus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem, haſtaque & gladius. Secunda claſſis intra centum vsque ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. Tertiæ claſſis quinquaginta millia cenſus fuit. Quartæ quinque & viginti millia. Quinta & vltima vndecim millibus cenſebatur, id eſt centum ac decem aureis noſtris. Reliqua autem multitudo, cuius eſſet inferior cenſus, immunis militia facta. Equitum etiam ex primoribus ciuitatis duodecim centurias ſcripſit, quibus ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Dena millia æris ego centenos aureos intelligo ad binos equos emendos, & vicenos ad alendos, id eſt bina millia. *Hæc omnia* (inquit Liuius) *indites a pauperibus inclinata onera.* Ex his intelligimus in infantia Vrbis Romæ primarias opes fuiſſe mille aureos. Propterea Plinius *lib. XXXIII. Non erat,* inquit, *apud antiquos numerus vltra centum millia, itaque hic & hodie multiplicatur, vt decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummusque percuſſus.* Quem locum ex vetuſto ſic lego. Itaque eſt hodie, multiplicantur hæc, vt decies centena millia aut ſæpius dicantur, hoc ſenſu: Vt olim non erat numerus vltra centum millia, ſic nec hodie, quia cum ad centum millia peruentum eſt, per multiplicationem fit progreſſus, dicendo decies centena millia, aut vicies, aut centies, quæ ſummæ antiquis ignotæ, fœnore excreuerunt. Idem: *Seruius Rex primus ſignauit æs, antea rudi vſos Romæ Rhemeus tradit.* Signatum eſt nota pecudum, vnde & pecunia appellata. Maximus cenſus centum millia aſſium illo Rege fuit, & ideo hæc prima claſſis. Vt igitur Romæ prima claſſis centenariorum fuit, ſic Athenis quingenariorum, qui quotannis pendere poſſent medimna vini & olei & frumenti quingena, ſic enim ex Polluce intelligendum puto. Quingenta autem medimna in Attica, quæ plurimo importato frumento vtebatur, ducentis quinquaginta aureis æſtimare poſſumus: & quingenta vini medimna, id eſt mille amphoras totidem pene Francicis, pro quibus

Plin. locus.

Romani nullum numerum habent vltra centum millia.

quibus quingentos aureos ponemus: quibus ſi addamus totidem olei amphoras, neſcio quid æſtimare debeam. Apud Demoſthenem πρὸς Φορμίωνα Chryſippus quidam negociator ita ad iudices loquitur: ὅτι δ' ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. *Cum autem frumenti auctum eſſet precium, & ad ſedecim drachmas excreuiſſet, importato frumento vltra decem millia medimnum, iuſto & legitimo precio vobis admenſi ſumus quinis drachmis in medimnum.* Hac Demoſthenica ratione ſextarius Pariſinus circiter aureo vno fuiſſet, hoc eſt drachmis decem. Igitur qui Athenis eum prouentum quingentum medimnum habebant, talentum impendere publice tenebantur, hoc eſt ſexcentos aureos. Verum intelligimus illam æſtimationem cenſus non ſtrictam fuiſſe, vt Pentacoſiomedimni dicerentur qui quotannis eam ſummam corradere poſſent, ſed qui tantum pendere poſſent, talento eſſe taxatos. Parum tamen hoc explicatum eſt ab autoribus. Interpres Ariſtophanis Pentacoſiomedimnos dictos dicit eos qui tot menſuras arare poſſent. πεντακοσιομεδίμνους διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα οὕτως ἐπωνόμαζον. Equites autem eos dictos, qui trecentas menſuras ararent, nomen ex eo ſortitos, quod equos alere poſſent ſiquando opus eſſet, qui cum primum ſexcenti fuiſſent, poſtea vrbe aucta mille & ducenti eſſe cœperant, his licebat comatos eſſe, licet ditiores eſſent quingenarii, id eſt Pentacoſiomedimni. Oportebat ergo ciues eos diuites eſſe, qui tantum telluris ararent, aliunde etiam diteſcentes, vt negociationibus maritimis propter ſitum vrbis, & fœnore traiectitio. Opificum autem ordini licebat & iudicare, & concionem habere, vt idem autor inquit, δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi Rempublicam attingere poterant. Copioſos autem Athenienſes fuiſſe ex Thucydide nouimus, qui *libro ſecundo* Periclem eorum ducem ita inducit de opibus eorum diſſerentem, vt dicat confidere eos debere, nec incurſu hoſtium perterreſieri. Bello enim gerendo, conſilio & vi pecuniæ plurima obtineri: Athenienſibus autem ſexcentorum talentorum obuentionem annuam eſſe, quæ quotannis fere tributi nomine a ſociis eorum penſitarentur, præter alios prouentus. Eſſe præterea

Athenienſes diuites.

rea ſignati argenti in arce ſex talentorum millia: fuiſſe autem aliquando plurimum nouem millia ſeptingenta, ex quibus in arcem & publicas alias extructiones erogatum fuiſſe quod nunc illi ſummæ deſit. τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖται. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακισχιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talentum tricieſſexies centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimare ſolemus. Suidas autor eſt reditus publicos Athenis

Prytanea. Prytanea appellari, & eo nomine metallorum vectigalia, & fori, id eſt rerum venditarum, & portoriorum intelligi, & quicquid a ſociis vel ſubditis penſitaretur, & quicquid ex manubiis vel rebus publicatis redigeretur. *Quorum*, inquit, *nominum cumulus bina millia talentum propemodum conficit.* Athenæus autem *libro duodecimo* ſcribit Duridem in hiſtoriis prodidiſſe, Demetrium Phalereum,

Demetrii profuſio. cuius multa eſt mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis Reipub. adminiſtrandæ præeſſet, mille ac ducenta talenta in poteſtate habuiſſe quotannis. Ex quibus cum minimam partem in ſtipendia militum, & reliquas reipublicæ partes tuendas conſumeret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxurioſe dilapidabat, epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos conuiuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas ſuperans. Alioquin nitore & lautitia vitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum cœnationum pauimenta ſingulari artificio vermiculata, etiam vnguentis perfunderentur, Δημήτριος δὲ ὁ Φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε. Hæc verba ſatis ſignificant publicos reditus Athenarum, mille & ducentorum talentum fuiſſe. Æſchines

Athenienſium reditus. περὶ παραπρέσβ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἑπτακισχίλια τάλαντα ἀνηνέγκαμεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν διὰ τὴν εἰρήνην ταύτην. τριήρεις δ' ἐκτησάμεθα πλοΐμους καὶ ἐντελεῖς οὐκ ἐλάττους ἢ τριακοσίας. φόρος δ' ἡμῖν κατ' ἐνιαυτὸν προσῄει πλέον ἢ χίλια τάλαντα.. Diximus alibi Athenis Iſocratem rhetorem viginti talentis orationem vnam vendidiſſe.

Digitized by Google

diſſe. Plutarchus autem autor eſt Demoſthenem in eadem vrbe totidem talentis vnius diei reticentiam vendidiſſe, Harpalo, qui Alexandrum Magnum fugiens, Athenas ſe contulerat, licet hiſtoria ab Aulo Gellio *in decimo* aliter referatur. Hoc tamen pene conuenit, quod Demoſthenes nocte aureo calice accepto cum viginti talentis argenti, in concionem poſtridie veniens collo lana & faſciis obligato, cum cenſere iuberetur, & pro concione dicere quid de Harpali poſtulatis ſtatuendum eſſet, nutu oſtendit ſe irraucuiſſe, nec proloqui poſſe. Quo tempore ii qui munere Harpali corruptum eſſe ſciebant, ridentes dicere cœperunt, concionatorem hominem & popularem noctu argyranche corruptum, id eſt angina argentaria, καὶ γενομένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulo poſt: καὶ μεθημέραν εὖ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις κατὰ τὸν τράχηλον κατειλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ εὐφυεῖς χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον, ἀλλ' ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν. id eſt: *Interdiu autem Demoſthenes pulchre & concinne lana & faſciis obuoluto collo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant, ſcandere in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu ſignificauit quaſi obtuſa vox ſibi eſſet. Quo facto homines quidam ingenioſi cauillantes, non angina noctu oratorem, ſed argentangina correptum eſſe dixerunt.* Idem Thucydides *libro tertio* autor eſt Athenienſes Mitylenen obſidentes, cum iam magna ex parte pecunias ſupradictas conſumpſiſſent in eo bello quod cum Lacedæmoniis eorumque ſociis ſuſceperant, & pecuniis egerent ad obſidionem peragendam, tum primum tributum in ciuitate inſtituiſſe, & ducenta talenta ad bellum contuliſſe, emiſſis etiam nauibus XII. ad pecunias a ſociis cogendas, προσδεόμενοι δὲ οἱ ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τότε πρῶτον ἐσφορὰν διακόσια τάλαντα, ἐξέπεμψαν καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod vero diximus de quingenariis Athenienſibus qui impendere talentum publice tenebantur, ita intelligo, non vt quotannis tributi nomine impenderent (tributum enim Athenienſes non pendebant, vt ſupra dictum eſt ex Thucydide) ſed vt cum opus eſſet: id quod ex oratione Demoſthenis intelligi poteſt quæ περὶ συμμοριῶν inſcribitur, id eſt *de Symmoriis*, quaſi dicas de decuriis munera obeuntium: id quod

Demoſthenes magno ſilentium vendidit.

Digitized by Google

intelligi non poteſt niſi ſummam & veluti argumentum orationis eius colligamus. Eſt autem eiuſmodi: Cum Rex Perſarum expeditionem in Græcos & præcipue in Athenienſes facturus diceretur, populus Athenienſis tumultuari cœpit, quaſique ducem quærere, qui Athenienſium exercitu inſtructus obuiam vltro Perſis in Lydiam procederet. Quod cum Demoſthenes temerarium eſſe videret, nec tamen aperte damnare & diſſuadere auderet, cenſere cœpit prius de apparatu belli cogitandum, & quonam modo ſuppetere copiæ bellicæ propulſando tanto bello poſſent. Itaque ex ditioribus vrbis centum decurias duodenum hominum deſcribendas cenſuit, quas Symmorias appellat. Hic ordo Trierarchæ appellantur, id eſt triremium præfecti, quaſi nauarchi. Quanquam ſymmorias tantum viginti facit ſexagenum hominum, quas rurſus in quinas partes duodenum hominum diſtribuit. Sic enim inquit, ἐκ τοίνυν τούτων οἶμαι δεῖν ποιῆσαι συμμορίας εἴκοσιν ὥσπερ νῦν εἰσίν, ἑξήκοντα σώματα ἔχουσαν ἑκάστην. τούτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄνδρας, ἀντανα πληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους. *Ex his mille & ducentis exiſtimo claſſes viginti faciendas eo modo quo nunc factæ ſunt, ſexagena corpora vnamquamque habentem: earumque ſingulas diuidendas in quinas decurias cenſeo duodenum hominum, ita vt ditiſſimo cuique egentiſſimi in decuriis ordinandis coniungantur.* Ita autem conſtitutis claſſibus, id eſt ſymmoriis, & diuiſis decuriis, trecentas naues triremes faciendas eſſe cenſet, & rurſus eas in viginti partes tribuit ſingulas denumquinum nauium: ita vt ex primo, ſecundo & tertio centenario, cuilibet claſſi hominum quinæ diſtribuantur triremes, & ſic vnaquæque claſſis ſingulis decuriis ternas rurſus tribuat. Hac conſtitutione claſſium triremium trierarchorumque facta: *Quoniam vero*, inquit, *cenſus eorum ſex millium eſt talentorum, oportet & facultates quoque certo ordine ac formula conſtitui, & in ſingulas decurias ſexagena talenta tribui, quæ ſunt ſexagies centena, vt ſingulæ claſſes quinquies ſexagena talenta ſortiantur.* Id quod his verbis ab eo dicitur, εἶτα πέντε ἑξηκονταταλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμοριῶν ἐπικληρῶσαι. τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἑξηκονταταλαντείαν ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo ſtatuit, vt ſi leuius bellum inſtet, centum nauibus tantum res geratur, & ſexagenis in ſingulas decurias talentis impenſa ſuppeditetur, & duodeni trierarchi ſint, ſin grauiore bello ducentis nauibus opus ſit, trice-

Oratio Demoſthenis de muneribus trierarchia.

Symmoria.

tricena in ſingulas decurias talenta impenſam conferant, & ſena ſint corpora trierarchiæ munus obeuntia, quod ſi grauiſſimo bello premantur, ſingulæ decuriæ ad vicena talenta & quaterna corpora contrahantur. ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ᾽ ὦσι διώδεκα. ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ἢ τάλαντα τὰ τὴν δαπάνην συντελοῦντα, ἓξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. Hoc facto armamenta nauium æſtimanda primum cenſet, quæ qualiaque nauibus commoda aut neceſſaria ſint, eadem ratione in claſſes ac decurias tribuenda, omniaque ſortito expediri, vt cum rei gerendæ tempus venerit, quam quiſque nauem ſortitus ſit, eam inſtructam in tempore recte præſter. Verum Demoſthenes vniuerſam huius conſtitutionis (quam ipſe ſyntaxin vocat) rationem, in tres ſummarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem ſtatuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium, a quibus ſumptus ſuppeditari oportet. Tertiam partem delegat claſſiario militi, & loco, id eſt armamentario & nauali. Prima pars explicata eſt, tertiam hoc modo proſequitur: Decem tribus erant Athenis, vnicuique igitur tribui tricenas naues aſſignat, decies enim tricenæ fiunt in ſumma trecentæ. Has rurſus tricenas trifariam diuidit, id eſt in terdenas. Tribus enim apud Athenienſes in treis partes diuiduntur, quæ Trittyes ab ipſis appellantur, quaſi tertiæ tribuum partes, nos quia verbum Latinum non habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuique igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. Tum vnicuique tribui tricenas ſtationes nauium conſtruendas aſſignat in Piræo portu Athenienſi, vt ſingulæ ſtationes ſingulas triremes capiant, & diſtributionem parem in trientes, vt ſupra facit, ſortitoque etiam omnia vult tranſigi, vt decem tribus decem loca ſortiantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortito in loca & ſtationes diſtribuantur. Hæc munera, *Tele*, & *Liturgiæ* & *Iſphora* a Græcis appellantur: quæ verba nullo diſcrimine ab oratore vſurpantur *in oratione* quæ πρὸς λεπτίνην, quaſi *apud Leptinem* vel *cum Leptine*, non *contra Leptinem*, inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erant trierarchi claſſici ciues hoc eſt primæ claſſis munifices. Sic enim inquit ille *in proxime dicta oratione*, οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι,

Tele.

μένοι,

μένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου. *Atqui ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint, a theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorum autem facultates infra cenſus ſunt, ii quum neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc quidem munus obibunt.* Munera

Liturgiæ. autem publica vno nomine *Liturgiæ* dicuntur: quorum genera ſunt *Choregia.* *Choregia*, id eſt præſtatio ſuppeditando choro, inuenta Liberalium ludorum tempore, & Panathenæorum. *Heſtiaſis.* *Heſtiaſis*, id eſt conuiuatio, ſeu epulum tributim exhiberi ſolitum. *Gymnaſiarchia.* *Gymnaſiarchia* oleum palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. *Iſphora.* *Iſphora* dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda *apparatus*, id eſt collatio vniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hanc partem Demoſthenes perſtrinxit oratorie. Videbat enim gratioſam eſſe orationem ad populum non poſſe, quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo videret immani collatione opus eſſe, maioreque facultatum parte, quam vt tunc populus nondum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet, ſi a ſe ſtatueretur, nec minorem dicere vellet, id eſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratorie interrogans, & viciſſim reſpondens, ita inquit: τίς οὖν ἐσθ' οὗτος ὁ πόρος; ὃ νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δὲ τότε αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό γε ἐγὼ φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματά ἐστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥστ' εἰ πάντες οἱ ἐνθαῦθοι λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεύς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν. καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξαιεν, οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆσθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερὰ, ἔργῳ πραττόμενα αἴσθοιντο, οὐδεὶς οὕτως ἠλίθιός ἐστιν, ὅς τις οὐχ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. *Quodnam igitur eſt hoc vectigal? id quod nunc quidem non eſt, tunc autem futurum eſt. Equidem ſimile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hanc ciuitatem omnem o viri Athenienſes cernitis? In hac ego ipſa parum abeſt quin dicam tantum pecuniarum eſſe, quantum in aliis omnibus ciuitatibus. At qui eas poſſident, huiuſmodi mentem habent, vt ſi oratores omnes terrere eos volentes, Regem venturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quodque hæc aliter habere ſe nequeant, ad hæc ſi cum ipſis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne ſic quidem pecunias oſtenſuros eſſe putem, aut profeſſuros eas, nedum ad collationem daturos. Quod ſi ea quæ nunc verbotenus terrifica iactantur, reapſe geri ſenſerint, nullus*

Digitized by Google

nullus vtique vſqueadeo ſtultus eſt, quin & prolixe dare, & in primis conferre velit. Ecquem enim eſſe credimus, qui bona ſua cuncta perdere tandem malit, quam fortunarum ſuarum partem pro capite ac reliquis ſuis fortunis in medium afferre? Deinde ſenſim progrediens, quaſique obrepens tenaci auaritiæ: *Neque enim nunc*, iuquit, *inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præſenti ſtatuetur. Quippe ſi imre nunc rationem eius velimus, & ex præſenti ſenſu animorum conſtituere, in riſum res abibit. Sed ineamus ſane. Sit aliquis qui dicat centeſimam ſe collaturum, nempe ſexaginta talenta is dixerit. Age quinquageſimam quiſpiam dicet: hic duplum dictæ ſummæ dixerit, & quid hoc eſt ad mille & ducentos camelos qui vehere pecunias Regi ab iſtis dictitantur? Sed videamus porro. Vultis igitur vt duodecimam conferamus, quingenta ſcilicet talenta? at neque id ferre poſſitis: neque ſi ſtatim deponatis, idonea ſit pecunia quæ tanto bello ſatis eſſe poſſit.* φέρε γὰρ, τὴν ἑκατοστὴν τις εἰσφέρειν ἐρεῖ νῦν: κἂν ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ, ἀλλὰ πεντηκοστὴν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν: κἂν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ τί τοῦτ' ἐστι πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασὶν οὗτοι, ἀλλὰ θῶ βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσφέρειν, πεντακόσια τάλαντα, ἀλλ' οὔτ' ἂν ἀνάσχοισθε, οὔτ' ἂν εἰ κατάθοιτε, ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc eſt fere ſumma eius orationis quantum ad id quod quærimus pertinet: cuius ſenſus non facile cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi viſus eſt, propter collationis rationem ſingulari inuento expeditam. Ex his autem apparet totius ciuitatis cenſum ſex millibus talentum æſtimatum a Demoſthene. Sexaginta enim talenta, centeſima pars eſt ſex millium: & quingenta, duodecima. Quare quod ſupra diximus de talentis ſex millibus in claſſes & centurias diuiſis, non de cenſu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum Demoſthenes his verbis ſignificare videtur, de diuiſione ſupradicta loquens: ἐπειδὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, ἵν' ὑμῖν καὶ τὰ χρήματα ᾖ συντεταγμένα. διελεῖν τοῦτο, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα τάλαντα ἑκατὸν μέρη. *Cum vero hæc ita conſtituta fuerint, autor ero vobis vt cenſum regionis qui ſex millium eſt talentum, diuidentes, centum partes faciatis ſexagenum talentum, vt vobis quoque pecuniæ certa formula conſtitutæ ſint.* Regionem agrum Atticum ſignificans, qui in cenſu Athenienſium erat. In enarrationibus tamen Demoſthenis, quæ incerto autore circumferuntur, ita legimus:

τὴν ἢ οὐσίαν τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηράρχων τετιμῆσθαί φησι ταλάντων ἑξακισχιλίων. *Bona autem mille & ducentorum trierarchorum cenſa eſſe dicit talentis ſex millibus.* Hac ratione ſinguli quinis talentis cenſi erant, id eſt ternis millibus aureorum noſtrorum, quæ millies ac ducenties multiplicata, tricies ſexies centena millia aureorum coronatorum fiunt. Harpocration autem *in lexico decem oratorum*, οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διῄρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ πλούσιοι, καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. *Non omnis*, inquit, *multitudo Athenis in ſymmorias diſtribuebatur, ſed diuites ſolum, & qui conferre ciuitati pecunias poterant.* Quare Demoſthenes (inquit ille) cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmoriis habita, ditiſſimos ſignificauit. *Symmoritæ* autem dicebantur, qui eiuſdem claſſis erant: vt *tribules*, qui eiuſdem tribus. Huiuſmodi autem diuiſio populi facta fuit poſt tempora Solonis, ſublata illa formula triplicis cenſus, *quingenariorum, equitum, & iugariorum.* Suidas: *Trierarchia*, inquit, *munus eſt ſumptuoſum, oportebat enim naues habere paratas, & omni parte ad bellum inſtructas, eorum ſumptu qui hoc munus gerebant.* Idem autem Demoſthenes cum ante tempus actionum Philippicarum videret populum Athenienſem omni ordine ſolutum, theatris tantum & ſpectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli tempora inſtitutaque dignoſcentem, orationem habuit quæ περὶ συντάξεως dicitur, id eſt *de ordinatione ac conſtitutione ciuitatis*: cuius orationis ſcopus is fuit, vt populus Athenienſis in certos ordines redigeretur, id eſt in milites qui *hoplitæ*, id eſt armati vel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erant. Ex iis autem quæ ab autoribus tradita in manibus verſantur, vix (vt arbitror) plena cognitio haberi poteſt ſupradictorum: quale eſt quod de pentacoſiomedimnis diximus, & de trierarchis, & ſex talentorum millibus: niſi illum cenſum ad annuum prouentum referamus: vt diuites eos fuiſſe intelligamus, qui quinum talentum reditu cenſi, munera trierarchiæ obire cogebantur, quod conuenire videtur cum eo quod de quingenariis & trecenariis dictum eſt. Cum id accurate inquirerem, incidi in dictum eiuſdem Demoſthenis *in prima contra Aphobum oratione*, in qua orator circumuentum ſe eſſe a tribus tutoribus dicens, & bona ſua fraude eorum ſuppreſſa & interuerſa, quæ illi pauca a patre relicta eſſe dicebant, ipſe

Symmoritæ.
Tribules.
Hoplitæ.

ipſe vero ad quatuordecim talenta fuiſſe contenderat, poſt narrationem ſtatim ita inquit: τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας ὅτι τοσοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσον περ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέφερον. *Quod vero tantæ eſſent facultates a patre meo relictæ, maximi mihi teſtes iidem ipſi facti ſunt, ſiquidem in claſſibus ordinandis ipſi pro me profeſſi ſunt, vt in vicenas quinas minas, quingenas ipſi drachmas conferrent, quantum ſcilicet conferebat Timotheus Cononis, & ii qui maximos tunc cenſus poſſidebant.* His verbis orator huiuſmodi facere enthymema videtur; Cum nomine meo tutores ipſi mei in claſſes diuitum relati ſint, & tantum conferre profeſſi ſint, quantum qui plurimum, planum fit me quoque diuitem ab eis æſtimatum. Deinde recitatis teſtimoniis, ita ſubdit: δῆλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα ταλάντων γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. *Manifeſta eſt igitur per ea quæ audiſtis, relictarum mihi fortunarum copia; ſiquidem quindecim talentorum cenſum tria talenta, collationem pro me profitendam cenſuerunt.* Ex duobus his locis collatis intelligendum relinquitur, quod Demoſthenes de ſex millibus talentum dixit, de mille ac ducentis dixiſſe: & quod illi quinis talentis cenſi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum cum copioſiorum fortunis, ita intelligendum, vt quinta tantum parte bonorum cenſi eſſent, vt Demoſthenes facultates ſuas quindecim talentum fuiſſe ex eo argumentatur, quod tutorum profeſſione pupillari nomine facta, tribus talentis cenſus ſit: qua ratione & ditiſſimi cuiuſque ſubſtantia cenſebatur, ea lege, vt hactenus conferre teneretur, ſi ratio ita poſceret belli adminiſtrandi. Hoc eſt enim quod dixit in vicenas quinas minas, quingenas drachmas conferre, hoc eſt quintum quemque denarium, vt more noſtro loquar. Vigintiquinque enim minæ, duo millia & quingentas drachmas valent; ſic fit vt ſex millia talentum ad triginta millia creſcant: ne temerarium ſit quod Demoſthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant, & intelligimus immunem plebem eſſe inopem. Hoc confirmari & certius conſtitui *ex oratione eius pro Cteſiphonte* poteſt, in qua ſe rem trierarchicam lege lata præclare conſtituiſſe gloriatur: cuius legis hæc verba ſunt, τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριή-

Demoſthenis facultates.

ρα-

Lex trierarchica.

ρῃ ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀναλογισμόν, ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἡ λειτουργία ἔστω. κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. *Trierarchos eligi in ſingulas triremes pro modo cenſus, qui ſcilicet denis talentis cenſi eſſent. Quod ſi pluris in cenſu factitando æſtimatæ eorum eſſent facultates, pro portione quoque collationis, & muneris obeundi neceſſitatem eſſe, vſque ad nauigia terna in ſingulos, & eorum remigium: eadem etiam ratione obſeruanda in iis quorum cenſus minor eſſet claſſico, id eſt denum talentum, ita vt plures in idem munus contributi legitimum & claſſicum cenſum æquarent, & ſingulas triremes expedirent.* Ea autem lege promulgata factum eſſe Demoſthenes gloriatur, vt qui prius ſenideni trierarchiæ munus obibant, ii ſinguli binas trierarchias obirent: quod mirum eſt. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος, ὁ τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita ſubleuatos inopes eſſe ait, vt diuites ad iuſtum collationis modum adacti ſint, quod ipſe τὸ γιγνόμενον appellat: idque reipſa & euentu patuiſſe, vtpote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad munera redacti erant, aut munus detrectarit oblato ſupplice libello magiſtratibus, aut in vincula ductus ſit: aut nauis vlla inſtrumento defecta in portu relicta ſit. Ante hanc trierarchiæ conſtitutionem ſæpe variata eſt ratio eius muneris: vt autor eſt interpres Demoſthenis *in orationem* κατὰ Μειδίου his verbis: πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγίγνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλώματος, καὶ ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν, ὅτε δὲ σύντρεις, καὶ ὅτε δὲ ἑκκαίδεκα τριήραρχοι, ὅτε δὲ χίλιοι, καὶ ὅτε μὲν ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν καὶ μόνον διὰ τὴν ναῦν ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. *Multæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitudinem ſumptus eius muneris: & nunc bini trierarchi, nunc terni in ſingulas naues fierent: interdum ſenideni: fuit etiam cum mille eſſent trierarchi: & rurſus fuit tempus cum ciuitas publice trierarchis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantum præbebant: fuit etiam alias cum & nauem & armamenta & nautas trierarchi præberent.* Demoſthenes vero nouiſſime binas etiam naues vni trierarcho attribuit: ὁ γοῦν Δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριήρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipſo Demoſthene confirmari poteſt in ea oratione, κἀγὼ μὲν κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρχουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθών, ὅτε σύνδυο

ἦ μὲν

ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληρούμεθα αὐτοί. id eſt: *Atque ego quidem*, inquit, *illo tempore trierarchus eſſe cœpi ſtatim atque e pueris exceſſi, tumque bini eramus trierarchi; omnem ſumptum ex priuatis familiis ſuppeditabamus, ita vt & nauium apparatum ſupplementumque ipſi præberemus.* Et paulo *inferius*: τηνικαῦτα δὲ τοῦ πράγματος ἥπτετο ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς· παρ' ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. *Tum demum autem Midias trièrarchiam attigit, cum primum mille ac ducentos collatores conſtituiſtis, a quibus iſti talentum exigentes, talento trierarchias obeundas locant.* εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει, καὶ σκεύη δίδωσιν. *Tum ſupplementa & armamenta reſpublica præbet.* Verba ſunt oratoris eleuare contendentis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue eſſe ſibi iactabant tanquam vniuerſi muneris redemptoribus præbitoribusque, eo ſe nomine populo Athenienſi imputantes. Ex quibus verbis intelligimus, illos mille ac ducentos talenta ſingula penſitare ſolitos, id quod ſupra dictum eſt. Hic obiter vnum locum apponam eiuſdem autoris quem a pauciſſimis noſtræ memoriæ ſatis intellectum eſſe puto. *In eius* enim *orationis epilogo* iudicum miſericordiam captans ita inquit: καὶ νῦν κομίσασθαι τἀμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον, ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. *Nuncque cum res meas recuperare contenderem, in maximum diſcrimen adductus ſum: vtpote qui centum minis continuo mulctandus ſim, ſi (quod abominor) iſte ab intentione mea abſolutus euadat.* Quibus verbis hoc ſignificat orator, actionem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum, id eſt κακουργίαν, damnato irrogabat, vt apud Romanos, ſic apud Athenienſes non temere aduerſus tutores intendi ſolitam. Maior enim factus, id eſt δοκιμασθείς, hac actione agens niſi reum perageret, & ſecundum ſe iudicium obtineret, ſexta parte cenſus ſui mulctabatur, quæ in reum abſolutum cedebat. Demoſthenes centum minas epobeliæ nomine ſibi taxauit, ſi in eo iudicio aduerſos calculos ferret. Ex quo intelligimus ſexcentis eum minis cenſum fuiſſe, hoc eſt decem talentis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit quod decem talenta in cenſu haberet, cum ipſe ſpoliatum ſe a tutoribus & ad inopiam redactum conquereretur. *Epobelia* verbum eſt ſatis frequens apud oratores, ex hoc dictum, quod in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctaretur, cum ſeni eſſent oboli in drachma.

Locus Demoſthenis explicatus.

Locus animaduertendus.

Epobelia.

Digitized by Google

Sed Suidas intellexit ſextam partem æſtimationis litis. Harpocration ſextam partem cenſus intellexiſſe videtur: id quod Demoſthenis locus ſignificare mihi primore ſenſu viſus eſt: ſed cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi Aphobum vnum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti ſcilicet orator litem illam in intentione libellari æſtimarat. Sic enim inquit: οἱ δικασταὶ δ' ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκε, ταὐτὰ καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτοῦ ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. *Iudices autem ad quos ipſe ab arbitris prouocarat, cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoque cum arbitro atque eius amicis vt compromiſſariis cenſuerunt: eique litem decem talentis æſtimauerunt.* Hæc verba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς Ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inſcribitur, leguntur corruptiſſime in libris quidem impreſſis: ſed ea nos ſic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem, id eſt minis ſexcentis æſtimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτοῦ, id eſt in libello intentæ actionis, ideo centum ſe minis, id eſt mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta pars eſt æſtimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem Demoſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptem annos natum filium Demoſthenem reliquiſſe: ἀπολειφθεὶς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. *Relictus autem a patre Demoſthenes ſeptennis in abundanti patrimonio (vt quod omnibus ſupputatis paulo minus quindecim talentis æſtimaretur) a tutoribus per iniuriam fortunis euerſus eſt, cum partem bonorum eius in rem ſuam verterent, partem per incuriam perderent, ita vt ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi ſoluerent.* Quindecim talenta, nouem millia aureorum noſtrorum valent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbem a Romanis, Æſopi patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſebatur. Idem Demoſthenes *circa finem orationis eius:* Καίτοι πῶς οὐ δεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διταλάντιοι καταλειφθέντες, ἐκ τοῦ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγένασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. *Atqui non acerbum mihi eſſe non poteſt, quod cum reliquorum ciuium domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploque copioſiores factæ ſint, ita vt dignæ tandem viderentur quæ muneribus publicis obeundis adſcriberentur: mea autem domus, quæ olim trierar-*

Locus Demoſthenis emaculatus.

rarchiæ muneri aſſueuerat, & collatjonibus penſitandis, nunc ne tantulam quidem collationem ferre poterit iſtorum impudentia. *Oecum*, id eſt domum, oratores Græci pro vniuerſis facultatibus & cenſu accipere ſolent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verum ex his verbis intelligimus & trierarchiam & collationem iiſdem capitibus incubuiſſe, ac ignominioſum fuiſſe munera iſta diſpendioſa non obire. Sunt & alia ad eandem rem pertinentia, quæ ex hac & altera in eundem tutorem oratione colligere potuiſſem, vt quædam eſſe bona quæ in cenſum non venirent, quæ *Atele*, id eſt immunia a Græcis appellantur: ſed hæc ſufficere viſa ſunt, & nonnihil etiam iis qui Demoſthenem ſunt lecturi, profutura. Quod autem de locatione domuum Demoſthenes dixit, de domibus inſtructis intelligendum eſt, vt diximus: vt de officinis cum ſeruis opificibus. Nunc a medimno ad inferiora deſcendamus; & id quod quærimus, certiſſimo quoque veſtigio legendo proſequamur. Sextarius (vt inter omnes conuenit) cotulas binas capit, quæ Latine Heminæ dicuntur. Quanquam hac voce Italica etiam antiqui Græci vſi ſunt, vt Athenæus *lib. XVII.* τὴν δὲ κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus, quod ſexta pars ſit congii. A ſextario enim vt a principio ordiri oportet, huius enim menſuram ſi tenuerimus, omnia prona deinceps erunt. Cato. *cap. LVII. Vinum familiæ, vbi vindemia facta erit, loram bibat menſes tres: menſe IV. heminas ſingulas. In menſe congios ternos, menſe V. VI. VII. VIII. in dies ſextarios ſingulos: in menſe congios quinos, nono, decimo, vndecimo in dies heminas ternas, in menſe vnam amphoram.* Cato menſe quarto heminas ſingulas in dies ſingulos epotas congios ternos facere dicit, id eſt ſextarios denos octonos, & ſextarios ſingulis diebus epotos ſequentibus menſibus quatuor, in menſe quinos dicit eſſe congios, hoc eſt tricenos ſextarios, & rurſus aliis menſibus in dies heminas ternas, in menſes ſingulas amphoras eſſe docet, id eſt quadragenos octonos ſextarios, vel nonagenas ſenas heminas: qua ratione tamen quaternæve ſenæ heminæ deeſſe videntur, ſi tricenos dies in menſem ſtatuamus. Sed aliter Cato rationem colligere tam commode non potuit, niſi amphoram pro nonagies heminis diceret, etiam ſi amphora eo amplius ſex heminas capit, cum aliud verbum menſuræ non haberet, & alioquin habuiſſe videtur rationem intertrimenti liquoris, id eſt eius quantitatis quæ deperit & intercidit cum vinum vel lora heminatim bibitur. Simile eſt quod heminas

οἶκος.

Atele. ἀτελῆ.

Sextarius. *Cotulæ.* *Heminæ.*

Amphora.

nas ſingulis diebus potas, in menſes congios ternos facere dicit; hac enim ratione menſis ſex & triginta dies habet: qui ſi exacte taxare voluiſſet, duos congios & ſemiſſem dixiſſet. Sed noluit tam anguſte rationem præſcribere, ſatis tamen apparet ex eo loco in congio duodecim eſſe heminas, quæ ſex ſextarios continent. Sed & illud iam tenemus, quod maxime ad rem pertinet, ſextarium ſextamdecimam partem eſſe modii, quæ tertia pars eſt amphoræ; quippe cum in amphora Cato ſex & nonaginta heminas ponat, & ſextarius citra controuerſiam binas heminas capiat, ſi amphora ter modium capit (vt prædictum eſt ex carminibus ſupradictis) modius ſextarios ſedecim continebit, id eſt duas & triginta heminas, quæ tertia pars eſt amphoræ. Sed de modio citanda ſunt exempla. Cato: *Vbi ſementem paraueris, glandem parari legique conuenit, & in aquam conĳci. Inde ſemodios ſingulis bubus dare oportet, ſi laborabunt.* Columell. *de bubus aratoriis* loquens *lib. VII. Bubus pro temporibus anni pabula diſpenſantur. Ianuario menſe fresſi & aqua macerati erui quaternos ſextarios mixtos paleis dare conuenit, vel lupini macerati modios, vel cicerculæ maceratæ ſemodios. Idem ſi grano abſtinemus, & regionis copia permittat, cum fronde laurea & ilignea glans adiicitur, quæ niſi ad ſatietatem detur, ſcabiem parit. Poteſt etiam ſi prouentus vtilitatem facit, ſemodius fabæ fresæ præberi Nouembri menſe ac Decembri, per ſementem quantum appetit bos, tantum præbendum eſt: plerumque tamen ſufficiunt ſingulis modii glandis, & paleæ ad ſatietatem datæ, vel lupini macerati modii, vel erui aqua conſperſi ſextarii ſepteni permixti paleis, vel cicerculæ ſimiliter maceratæ ſextarii duodeni, vel ſingulis modii vinaceorum.* His exemplis coniicere poſſumus modium Romanum non diſparem fuiſſe ei menſuræ quam Bœotium noſtrates vocant, cum ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro varietate pabuli. Apud nos equis viatoriis per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellæ ternæ auenæ, vt in Italia hordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorum formula. Sed ſtrigoſis equis, cum longis itineribus fathiſcunt, auctarium noctu dari ſolet, id eſt quarta ciſtella. Hæ quaternæ menſuræ Bœotium noſtrum triticarium implent, qui modus pabuli eſt omnibus iam ſarcinariis equis per ſtabula viatoria ſtatutus. Diximus amphoram binas vrnas capere, quæ ſingulæ vicenosquaternos ſextarios continent. Hoc ex eodem autore *lib. XIII.* comprobabitur his verbis: *Ex hac compoſitione quantum in ſextarios muſti quadragenos octonos adiiciendum ſit, incertum eſt: quoniam*

Modius.

Equorum viatoriorum demenſum.

Equi ſarcinarii.

pro

pro natura vini aeſtimare oportet quid ſatis ſit: cauendumque ne conditus ſapor intelligatur, ego tamen, ſi humida fuerit vindemia, trientem: ſi ſicca, quadrantem medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, ita vt quatuor vrnarum eſſet muſti modus. Vrna autem quatuor & viginti ſextariorum. Plin. *lib. XIV. de nimio potu vini* loquens: *Famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Tricongius Mediolanenſis ad Proconſulatum vſque e Praetura honoribus functus, tribus congiis (vnde & nomen illi fuit) epotis vno impetu, ſpectante miraculi gratia Tyberio principe in ſenecta iam ſeuero, atq; etiam alias ſaeuo: ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat.* In antiquis tamen non Nouellus Tricongius, ſed Nouellus Torquatus legitur, & recte: alioquin fruſtra Plinius adieciſſet, vnde & nomen illi. Quis enim non intellexiſſet etiam Plinio tacente? Neque ipſa iuuenta lego, ſed ipſi, id eſt Tyberio, vt iuuenta ſit rectus caſus. Et paulo poſt: Tricongii rara gloria in omnibus antiquis legitur: Torquato rara gloria. Idem paulo *inferius*, Tergilla Ciceronem Marci filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi obiicit, Marcoque Agrippae a marcido ac temulento ſcyphum impactum. Plinium autorem habemus decem & octo ſextarios vini, id eſt tres congios, vno hauſtu epotos a Torquato, & duodecim a Ciceronis filio. Quare non video quonam modo intelligi poſſit quod apud Politianum legitur, quod amphora triplex efficit ſextarium. Tranquillus *in Tyberio: Ignotiſſimum Quaeſturae candidatum nobiliſſimis antepoſuit ob epotam in conuiuio propinante ſe vini amphoram.* Tranquillus vini amphoram, id eſt octo congios ſeu duodequinquaginta ſextarios vno conuiuio ab homine vno hauſtos dixit, quod ſi amphora ex area conſtaret quoquouerſus quaternum pedum, vt Politianus voluit, ne de duodecim quidem bibaciſſimis hominibus id credi poſſet. Poſt haec antiquitatis monumenta cum menſurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pondus examinare rem inſtiti, quo facto, cum nec ex carminibus illis, nec ex Plinio reſponderent, nihil potius tandem inueni, quam id quod apud Iſidorum, non optimum ipſum autorem, ne harum quidem rerum, legitur vſqueadeo (quod *Plinius* aiebat) *nullus liber tam malus eſt, vt non aliqua ex parte proſit. Hemina,* inquit ille, *appendit libram vnam, quae geminata ſextarium facit. Sextarius enim duarum librarum eſt.* Hoc cum legiſſem, illico tres libras nummularias, id eſt ſeſquilibram negociatoriam in lance grandiuſcula

Plin. locus.

Ciceronis filius temulentia inclytus.

Pulchrum dictum Plinii.

Digitized by Google

ſcula ſtatui, cuiusmodi ſunt lances quibus ad argentum expendendum vtuntur, in oppoſita lance aquam fundere famulum qui mihi adſtabat iuſſi, quoad rem deducerem ad exactum æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adiiciendo viciſſim adimendoque aquulam argentea ligula, tum vaſcula ſtannea implendo, non vſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omnino menſuræ, quibus venditando vino cauponantes vti ſolent, tandem comperi duas libras Romanas, id eſt duodenarias, quæ tribus octonariis, id eſt nummulariis reſpondent, eam omnino eſſe menſuram quam ternos ſemiſextariolos lingua vernacula huius vrbis appellat, qui dodrans eſt eius menſuræ quam *pintam* eadem lingua vocat. Hoc comperto, cum vaſculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemque in modium, id eſt Bœotium transfunderem, non ante æquatum ad ſumma labra reddidi, quam ſedecies impletum itidem vaſculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhauſi exacta obſeruatione transuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextarium faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe, id eſt ſex & nonaginta drachmas pendere, ita *Oxybaphus* qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & viginti drachmarum erit, hoc eſt quadrantale, & *Cyathus* qui ſexrarii duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit, id eſt ſextantem Romanæ libræ. Noſtra vero *pinta* duodecima pars eſt modii: id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandum habeo, quod quicquid de menſuris liquidorum dixi, vel dicturus ſum, id de iis intelligi volo, quas regias hac in vrbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſienſium: alioquin nulla dari certa doctrina poſſet, cum multifarii menſurarum ſint moduli, & fere euariantes per regiones vrbis, prout cuiusque regionis ſolum huius & illius ditionis imperio mero paret. Aridorum autem menſuras triticarias intelligi volo, quoniam minores ſunt iis quibus auenam admetiuntur. Hac ratione vſus, comperiſſe me arbitror (nec temere, vt ſpero) amphoram eſſe octauam partem eius vaſis quod modium vini dicimus. Modium vini Pariſinum tricenos ſenos ſextarios noſtros capit. Sextarius autem octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem ſextarii habemus, id eſt ternos boſellos, pro quibus vas trimodium habemus dimidiatum medimnum. Sic fit credibile quod a Tranquillo dicitur epotam vno conuiuio ab vno homine vini amphoram. Ex hoc æſti-

Oxybaphus.

Pinta Pariſina.

Amphora. Modius. Menſura Pariſienſes.

æſtimare licet tres modios annulorum Carthaginem miſſorum ab Hannibale poſt Cannenſem cladem, vel vnum modium ſecundum alios annales. Ecce autem rurſus de integro controuerſia ab eodem autore, quicum toto pene hoc opere certandum nobis fuit, & diſceptatrice tamen plerumque exemplarium vetuſtate ſecundum nos (vt ſpero) iudicatum eſt, id quod hic ſperare non datur. Quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium vnum nobis ipſum vitiligatorem (vt eius ipſius verbo vtar) in hoc opere oppoſitum. Sic igitur apud Plinium *libro XXI.* legitur: *Drachma Attica* (fere enim Attica obſeruatione medici vtuntur) *denarii argentei habet pondus, eademque ſex obolos pondere efficit, obolus decem calchos. Cyathus pendet per ſe drachmas decem. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt drachmas quindecim. Mna, quam noſtri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.* Huius loci autoritate carmen illud emanaſſe puto apud Priſcianum *de Cyatho,*

Loca Plinii corrupta rem controuerſam faciunt.

Bis quinque hunc faciunt drachmæ, ſi appendere tentes:
Oxybaphus fiet, ſi quinque addantur ad illas.

Primum igitur ad hoc reſpondere poſſum, non magis hoc dictum contra me pugnare, quam contra Plinium ipſum, ſi ei litem retorquere tabulis (vt dicitur) ab eo obſignatis velimus. Si enim denarius Atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iuſtum fuit ex libris argenti octogenos quaternos ſignari, id quod ipſe *lib. XXXIII.* dixit? Id etiam contrarium eſt ei dicto quod apud Priſcianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarum inſtar eſſe. Præterea quonam modo conuenit id quod *lib. XII. de thure* loquens inquit, *inueniri guttas thuris quæ tertiam partem minæ, id eſt vndequadraginta denariorum pondus æquent*; vel vt in antiquis, duodetriginta, & in quibusdam vndetriginta? Quid quod *libro XIV. de Nectarite* loquens, *quadraginta denariorum pondus pro quinque vnciis* poſuit? vt *ex Diſcoride* ad verbum probabimus. Hæc vt vniuerſa colliduntur, ſic ſingillatim alterum alteri adſtipulatur. Vt enim illud duodecim cum dicto triceſimitertii conuenit (ſiquidem ter duodetriginta, octogintaquatuor fiunt) ſic cum viceſimiprimi loco pugnat, vbi denarius & drachma æquantur. Rurſus quod quadraginta denariorum pondus pro quinque vnciis ponitur, hoc argumentum eſt quod Plinius in libra ſex & nonaginta denarios eſſe voluit, & totidem drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? ſuſcepto id operi omnino non congruit.

Opus

Digitized by Google

Opus enim perfectum recte præbiturum me approbaturumque ſpopondi, vel eorum arbitratu quos iudices elegi, hanc legem locando opere memini dictam eſſe. Pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum ſit: ſed quando flectere non datur, potius adeundum periculum eſſe cenſeo, quam tot dierum diſpendio cœptum iter abrumpendum. Tanto igitur piaculo me obſtringam, vt Plinii autoritatem vel argumentis validiſſimis ſuperiorem eſſe aut negem aut dubitem? Quidni id faciam? cum multis in rebus non modo cum iuratiſſimis autoribus vetuſtatis pugnantem eum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecum: quod pleriſque in locis emendatorum culpa contigit, ex quo fit vt lectio Plinii obſeruatiſſimum quemque lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaus Barbarus, cuius nunquam ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulo religioſior fuiſſe mihi videtur, præſertim aſſumpto caſtigatoris titulo ſeueriſſimo, debuit certe altera præſertim cenſura denuo ſtylo exacuto vel ad viuum expungere, ne rebellarent, tot vlcera, quorum multa ſanaſſe ſe non immerito gloriatus eſt. Ego vt ingenio puſillo, tantum nomen ſuſtinere nequeam, vt ſubcaſtigatorem Plinii profiteri me niſi verecunde audeam: ſic ea quæ occurrunt vitia, & comentantem memorantur, ſi ſanare ingenii vi non poſſim, commonefaciendis ſtudioſis veluti ſcalpro circumſcribam, ne latius error ſerpat. Atqui ſic exiſtimo, præuaricationis notam effugere eum medicum non poſſe, qui quæ reſtituere ſanitati nequit, velut non animaduerſa, ſilentio transmittit. Quanquam vir ille magnus, ac non modo ſtylo graui doctrinamque eximiam redolenti commendabilis, ſed etiam ſententiis ſeuerus, in quibus mores probi eluceſcere videntur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agnoſco) in altera editione ita gloriatur, quaſi monſtra quædam errorum velut latitantia mancipia reprehenderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant, a quibus ipſe pœnas ſumpſerit flagitii prioris & fugæ, vt ipſius verbis vtar. In quo mihi profecto longe falſus fuiſſe acer homo viſus eſt, neque enim aliter eum dixiſſe atque exiſtimaſſe puto. Quippe vt plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugiſſe aut certe flagitioſiora non dubito, quæ vt acriorem ſagacioremque fugitiuarium non maneant (quandoquidem vndecunque doctiſſimus fuiſſe vt ætate illa videtur) certe ocioſiorem poſcunt, huicque vni rei aliquandiu feriatum. Hermolao autem venia fortaſſe danda eſt, qui Ariſtoteli & Themiſtio ver-

Plinius ſecum de ſecum nonnunquã pugnet

Hermolaus Barbarus.

vertendis intentus, tumultuarias nimirum caſtigationes Plinii velut animi cauſa aggreſſus eſt. At ego ſecundi meriti id eſſe exiſtimo, errorem vel librariorum, vel emendatorum, vel autoris denique ipſius, ſi res ita ferat, lectores admonere, etiam ſi meliora inuenire nequeas. Exiſtet enim olim, imo propediem, qui vlteriora inueſtiget. Quod ſi ſemper in autorum quantumuis receptæ autoritatis verba adacti, ne vnguem quidem latum ab eorum dictis receſſerimus, nihil habebit vtique poſteritas quod inuentis maiorum ſuorum addat. Atqui maiores noſtri ſi poſt centum annos ignaua etiam ipſi antiquitatis veneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi auſi fuiſſent, literarum nunc illuſtrationem bona ex parte deſideraremus. In queis ego Laurentium Vallenſem Herculis Alexicaci nomine dignum cenſeo, qui nullius vnquam hominis offenſione, aut ſcriptoris autoritate deterritus eſt quo minus veritatem a monſtris vindicare niteretur. Equidem etſi leonino me tergore clauaque munitum eſſe cum eius notæ commentatoribus non ſentio, vt cuiusuis arumnæ Herculem futurum me profiteri confidam, in vmbraculis mecum ipſe domeſticis, non in campo ſub magiſtris antiquitatis exercitatus: nunc tamen ſemiermem ſaltem fiduciam ad veritatem tuendam afferre mihi videor, itaque omnes eſſe animatos, præſertim Francos cupio, quandoquidem externi quoque iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur vt comminiſci multa poſſim, ſic nihil potius facturus ſim fotaſſe, quam vt dicam Plinium quæ de ponderibus hic conſtituere voluit in ſequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentariis medicorum tranſcripſiſſe, qui Græce ipſi bona ex parte ſcripſerant. Id quod idem ipſe Plinius conteſtari videtur cum inquit: *Et quoniam in menſuris quoque ac ponderibus crebro Græcis nominibus vtendum, interpretationem eorum ſemel hoc in loco ponemus.* Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuiſſe ex eo coniicio, quod hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis vtuntur, & alia in rebus quas venditantes appendunt. Medicinales drachmas nouem in vncia eſſe dicunt: qua ratione in ſingulas libras noſtras ſedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celſus *libro V. de ſimplicium facultatum mixtura* loquens: *Sed & antea*, inquit, *ſciri volo in vncia pondus ſeptem denariorum eſſe: vnius deinde denarii pondus diuidi a me in ſex partes, id eſt ſex vncias, vt idem in vncia denariis habeam, quod Græci habent in eo quem obolum appellant.* Id ad noſtra pondera relatum, paulo plus dimidio ſcrupulo facit. His verbis Celſi medicinæ autoris, duodecim drachmæ ex libra Romana decedunt, quod

Inquirendũ etiam in antiquorũ ſcripta.

Laurentii Vall. laus.

Celſi locus.

Digitized by Google

ratam proportionem habet ad deceſſionem libræ noſtræ, qua noſtri medicamentarii in temperandis medicamentis vtuntur. Vt enim libra noſtra ſeſquitertia eſt ad antiquam libram relata, ſic ſedecim tertia parte duodecim ſuperant. Verum id immutauit Celſus, quod denarium in ſex ſuas vnciolas diuidere maluit, quam in ſex obolos, ſeu in ſex ſemiſcrupulos, hoc ideo fortaſſe, quod obolum Græcum grauiorem eſſe paulo ſemiſcrupulo Romano ſcribit, quod niſi de medicinali ſemiſcrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rurſus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas Atticas in mina ponit, quod iuſtum eſt pondus minæ. Quare nihil vlterius cauſari nunc in animum induxi, vt quisque pro captu ſecum ipſe hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouiſſe, ſextarium Romanum dipondium pendere, id quod rurſus mihi credi nolo niſi argumentis optimis probauero. Iamprimum ipſe Plinius *lib. XVIII. de tritico* loquens, ſic inquit: *Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur.* Et paulum *infra*: *Nunc ex iis generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atque e Cherroneſo aduectum, quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet, adiicit Sardium ſex libras, Alexandrinum & trientes, hoc & Siculi pondus, Bœoticum totam libram addit, Aphricum & dodrantes.* His verbis Plinius docet quod deterrimum ſit triticum, id pendere in modios vicinas libras: quod autem longe optimum, vt Aphricum, ſeptem & viginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare vellem, tritici ſex ſemiſextariolos noſtros, id eſt ſeſquipintam pro captu bilancis admenſus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in lectiſſimo tritico feciſſem, ponderaque adnotaſſem, ad aliud triticum tranſii. Erant enim mihi puluini duo Franciani tritici ſulcatim (vt aſſolet) in horreo diſpoſiti, vt eodem ex agro, ſic non eadem ſegete, cum igitur ex eo ſimiliter eandem menſuram penſitarem, hoc diſcriminis adnotaui, vt quod in eis puluinis eximium eſſet, & exacte excuſſum ventilatumque, eius menſura iam dicta leuiter agitata, & radiolo ſtricta dipondium noſtrum & quadrantem penderet, lance etiam peſſum eunte, quod autem negligentius ventilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum, aut alia ſeminum inanitate, id duas libras & quadrantem ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc menſura, id eſt ſex ſemiſextarioli (quos ſextarios duos Romanos iudicatum iri, omnibus fortunis meis cauere non dubitarim) ſi quis diligenter animaduertere velit,

Sextarius Romanus. Pondus ſeſtertii.

Pondus tritici.

ſit,& veritatem modulis ac ponderibus explorare,ſeni inquam ſemiſextarioli octauam partem modii efficiunt, quorum pondus triticeum ſi octonario multiplicetur, fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ, lectiſsimi quidem tritici: deterioris autem,id eſt quisquiliis ſeminum mixti,duabus vnciis minus, id eſt ſiciliquis octo. Porro cum libra noſtra (vt ſæpe dixi) Zygoſtatica, qua merces appenſiles negociatores admetiuntur, quadrante maior ſit libra Romana, fit vt duodeuiginti libræ noſtræ, quatuor & viginti Romanas libras æquent. Ita fit vt triticum noſtrum in agro qui Francia dicitur natum, duabus libris Siculo leuius ſit: cuius tamen ſupremam notam exiſtimo ſemiſſem aut quadrantem vigintiquatuor libris addere poſſe. Hoc genus experimenti cum cuiuis obuium ſit & expoſitum, non eſt cur alia Plinii autoritate vel vera vel mendoſa impugnare veritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poſſit. Hic ſi quis ſelibras legat, vt quædam habent exemplaria antiqua, vt ſit, adiicit Sardium ſelibras: hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauiſsimum frumentum libras vnam & viginti & dodrantem pendere, & nos experimento didicerimus, quod optimum apud nos ſit frumentum, id in modios Romanos quaternas & vicenas libras pendere. Quare niſi Plinius in pondere deceptus eſt, aut niſi negligentius rem explorauit, vel noſtrum triticum etiam Africæ præſtantius eſt, vel libra Romana maior aliquanto fuit quam nos eam eſſe ſtatuerimus, tamen periculum nullum eſt (vt arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum menſuras auxiſſe videamur, quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus,vtpote cum Plinius ſextarium centum & viginti drachmarum faciat, quem nos bilibrem fuiſſe contendimus,id eſt drachmarum centum & nonagintaduarum, qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius ſexaginta drachmarum fuiſſe dicit, id eſt tertia parte minorem, atque eo amplius. Carmina autem quæ apud Priſcianum leguntur, ſextarium viginti vnciarum eſſe ſtatuunt: quo fit vt noſter, id eſt is qui a nobis poſitus eſt, ſuperquintus ſit eius, id eſt quinta parte ſuperans. De hoc quid ſtatuam, non habeo, niſi Plinium omnino puto ſelibras, id eſt dimidiatas libras ſcripſiſſe, ſed non ſatis pondus compertum habuiſſe. Quod rurſus ne credas, facit id quod ipſe alibi dicit *eodem libro: Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII. libras, Italicæ duabus tribusue amplius.* Hæc verba ſignificant Plinium diligenter hæc inquiſiuiſſe, & præterea duas & tres libras addit Italicæ ſiligini, non tantum ſelibras. Itaque ſi verum eſt Plinium hæc exacte inquiſiuiſſe, & liber eo in *Plin. loco.*

Digitized by Google

loco non corruptus eſt, neceſſario dicemus triticum non Gallicum tantum,ſed & Francicum,ponderoſius eſſe illis quæ a Plinio enumerata ſunt. Fortaſſe etiam Plinius libras illas vicenas,centenarias libras intellexit,hoc eſt minales, quales libras argentarias fuiſſe oſtendimus, hoc eſt plenas libras,qua exiſtimatione paulo plus dextante ad ſupradictum pondus accedit, hoc eſt octoginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc quoque ſi admiſerimus, non ideo tolletur ſcrupulus, quia adhuc noſtrum paulo amplius libra vna ſuperabit. Vt tamen cum iis libris ſentiam qui ſelibras habent, facit contextus verborum ſenſim ad libram & dodrantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non ſex libras ſed ſenas dixiſſet, quia vicenas dixerat,quod validius argumentum eſt. In hoc obice aqua hæreat neceſſe eſt. Sed ſi Plinius alteri cuipiam vel libero vel ſeruo ponderis examinationem tædioſam credidit, vel calculo deceptus eſt, non magnopere mirum eſt, cum Cicero in Catone Laertem ſtercorantem agrum apud Homerum faciat, alicuius fide deceptus. Nec enim in primo lib. nec in XVI. nec in vltimo id legitur Odyſſeæ, in quibus tantum Laertis meminit Homerus: niſi in obſeruatione aliquid me latuit. Verum ne vanitatis arguar temere a primo quoque hoc probare volente, monitos hoc ad pondus examinaturos velim, in expendendo tritico multum id referre, quonam modo menſura impleatur. Si enim non modo leuiter agitetur implendo, ſed diu quatiatur, aut manu prematur antequam radio exæquetur, pondus non leui momento creſcet. Intereſſe etiam arbitrantur, triticum recens tritum ſit & ventilatum, an diu in horreo aſſeruatum, cuiuſmodi (vt dixi) noſtrum erat in puluinis ſulcatis digeſtum. Illud enim recens ab ariſta, & pulchrius eſſe aiunt, & grauius: hoc vt tempore exuctum, ſic leuius eſſe, certe apud nos vendibilius eſt ex eadem ſegete quod eodem menſe batuitur, & in forum aduehitur, videlicet quod plus farinæ & panificii reddat. Verum qui hoc quod diximus, tritico expendendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret, futurum enim recipio, vt quæ menſura tritici duas libras noſtras & quadrantem pependerit, id eſt ſex & triginta vncias, eadem treis libras noſtras, id eſt quatuor Romanas pondere aquæ efficiat, vt ſit inter triticeum aqueumque pondus proportio ſeſquitertia: qua ratione bilibrem fuiſſe ſextarium antiquum neceſſe eſt: id quod Iſidorus ex quopiam autore antiquo ſcripſit: etiam ſi Plinius heminam ſexaginta drachmarum eſſe dicit: quod perinde valet, atque ſi ſextarium libræ vnius & quadrantis eſſe dixiſſet. Hoc idem in hordeo expertus, comperi ſextarium pendere quindecim vncias, & tres drachmas,

Ciceronis erratum in Catone.

Digitized by Google

drachmas, qua ratione quaterni ſextarii quinas libras Romanas & ſeſcuncem efficiunt, & modius vicenas libras & ſelibram, quod non conuenit cum dicto Plinii, qui *de frumentis* loquens: *Leuiſſimum*, inquit, *ex his hordeum raro excedit XV. libras, quare noſtrum diſſimile eſſe Italico dicendum eſt.* Quanquam Columella *lib. 11. de hordeo* loquens ita dicit: *Alterum quoque genus hordei eſt, quod illi diſtichum, Galaticum nonnulli vocant, ponderis & candoris eximii, adeo vt tritico mixtum, egregia cibaria familia prabeat. Seritur circa Martium menſem.* Diſtichum hordeum vocat, & Galaticum, hoc eſt Gallicum, quod culmum habet binis verſibus ariſtatum, cuiusmodi eſt noſtrum. Hoc Columella reliquo ponderoſius eſſe dicit. Quare conturbari nos Pliniano hoc verbo non oportet, quaſi iis quæ diximus ex eodem ipſo Plinio, refragante. Extat in actis Decurionum huius vrbis, medimnum lectiſſimi tritici appenſum iuſſu Decurionum fuiſſe, inuentumque eſſe pondus centum & ſedecim librarum, quæ ratio efficit in modium vndeuicenas libras noſtras & trientes. Proxima nota in modios vndeuicenas libras & ſextantes non exceſſit. Sed propterea ego minus pondus inueni, quod modium Romanum ſecutus ſum, non Pariſinum. At inter amphoram Romanam & noſtrum quadrantem tantum intereſſe teſtatus ſum, quantum inter menſuram raſam & cumulatam. Quod autem libræ Romanæ modum deprehenſum habeamus, ex iis quæ de re nummaria diximus, ſatis intelligitur. Poteſt tamen id & aliis adminiculis probationum confirmari. Columella *lib. VII. de cibariis aratorum boum* loquens: *Martio & Aprili debet ad fœni pondus adiici, quia terra proſcinditur, ſat erit autem pondo quadragena ſingulis dari.* Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta. Fœni autem faſces apud nos, ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternasdenas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarii aut iugales poſcunt, qui quidem ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat: Martio autem & Aprili quum labor intenditur, quadragenas, aut quum grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, vt diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione vtitur cum ſextarium vocat ſextam ac triceſimam partem modii noſtri vinarii, qui octies amphoram capit, præſertim cum ſemiſextarium appellemus paruulam menſuram, & omnium quæ veneant minimam, id

Pondus tritici.

Equorum ſarcinariorum & iugalium paſtus.

Sextarius Romanus.

Semiſextariolus.

Digitized by Google

eſt ſecundam & tricesimam ſextarii noſtri, quam ego ſextariolum voco. Id tamen vocabulum, id eſt ſemiſextarium, in vſum linguæ noſtræ vernaculæ ex eo veniſſe puto, quod Græci cotulam, id eſt heminam, *hemixeſtum*, appellant, vt autor eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas, ad quam vocem Græcam alludere videbitur hic vernaculus ſermo, non ad dimidium ſextarium, ſiquis attente conſiderarit. Verumenimuero ſextarius Romanus in duodecim cyathos diſtribuitur. Ad cuius rei pleniorem intelligentiam præfari illud habeo, quod pene omnibus notum eſt, antiquos cum hilariori conuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabant, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literæ nominum amicarum: a quo more illud epigramma Martialis emanauit *in I. libro*,

Hemixeſtos.

Mos ſympoſiacus antiquorum.

Nauia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur,
Quinque Lycas, Lyde quattuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta ſunt vocabula triens, quadrans, quincunx, ſeptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quam menſuras ſignificant: id quod aperte ex eodem poeta *libro octauo Epigrammatum* nobis datur intelligendum,

Det numerum cyathis, Inſtantis littera Ruffi:
Autor enim tanti muneris ille mihi.
Si Telethuſa venit promiſſaque gaudia portat,
Seruabor domina Ruffe triente tuo.
Si dubia eſt, ſeptunce trahar: ſi fallit amantem,
Vt iugulem curas, nomen vtrumque bibam.

Septuncem pro hauſtu ſeptem cyathorum dixit, tot enim ſunt elementa in recto Inſtantis: & trientem pro phiala & hauſtu quatuor cyathorum. Et rurſus *in vndecimo* quincuncem pro quinq; cyathis, & beſſem pro octo,

Quincunces & ſex cyathos beſſemque bibamus,
Caius & fiat Iulius & Proculus.
Et *libro duodecimo*,
Poto ego ſextantes, tu potas Cinna deunces:
Et quereris quod non Cinna bibamus idem.

Deunces, vndenos cyathos intelligit, vt ſextantes binos. Hinc factum eſt vt nomina illa poculorum apud autores celebrentur, vt *libro primo* diximus. Nunc autem ſic colligo: cum ſextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea vero eius vaſis quam pintam dicimus, ſit menſura, vt qui tantum vini etiam primarii quotidiano prandio bibat, vinoſior dici iure non poſſit: qui autem dodrantem eius non excedat, id eſt ternos ſextariolos, parcus vini fortaſſe, aut certe ſobrius dici mereatur: non potuiſſe ſextarium Romanum in tot cyathos commode diuidi, ſi minor is ea menſura fuiſſet, quam dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadran-

drantemque poculorum vocabula apud Iuuenalem & Perſium & Celſum legimus, ego legitimam menſuram intelligo, quæ vno hauſtu biberetur. Reliqua nomina infra ſupraque, menſuras magis quam potiora vaſa fuiſſe puto. Nam & apud Celſum quadrans pro modico potu ponitur: *Si quarto, inquit, die cum horrore febris reuertitur, vomere oportet: deinde modicum cibum ſumere, viniique quadrantem.* Et *libro primo*: *Poſt vomitum ſi ſtomachus infirmus eſt, paulum cibi, ſed huius idonei, guſtandum: & aqua frigidæ cyathi tres bibendi ſunt.* Cyathos hic dixerat quod quadrantem in ſuperiore exemplo dixit. Et *alibi*: *At qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quiue propter ardorem aliquem noctu ſitire conſuerunt, antequam conquieſcant, duos treſue cyathos per tenuem fiſtulam bibant.* Dioſcorides *de abſinthio*, καὶ ἀνορεξίας καὶ ἰκτερικοὺς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον εἰς πλῆθος κυάθων τριῶν. *Decoctum eius, cibi faſtidia, & arquatum morbum ſanat, ſi quotidie terni cyathi ebibantur.* Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, qui vno hauſtu ſumatur. Et *libro tertio* Celſus *de curatione lentarum febrium* loquens: *At ſi diu frigus eſt, & torpor, & iactatio corporis, non alienum eſt in ipſa febre dare mulſi tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum.* Idem *de inſanientibus* loquens, totum ſextarium impleuit: *Opus eſt autem cibo infirmo, maximeque ſorbitione: potione aqua mulſa: cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æſtate dediſſe ſatis eſt.* His verbis in ſingulos potus ternos cyathos febricitanti conſtitutos intelligimus & per dies ſingulos ſextarium. *Alibi de cardiacis* loquens: *Si verendum eſt ne deficiat, tum & intrita ex vino, & hoc ipſum auſterum quidem, ſed tamen tenue, meracum, egelidum, ſubinde & liberaliter dandum eſt adiecta polenta, ſi modo is æger parum cibi aſſumit: idque vinum eſſe debet neque nullarum virium, neque ingentium, recteque tota die ac nocte vel tres heminas æger bibet: ſi vaſtius corpus eſt, plus etiam.* Tres heminas diurnas Celſus cardiacis ſtatuit, niſi vaſtioris ſint corporis, & vini meraci. De quibus Plinius loquens *libro XXIII. Cardiacorum*, inquit, *morbo vnicam ſpem in vino eſſe certum eſt. Dari vtique non niſi in cibo debet, nec a ſomno, nec præcedente alio potu, id eſt non niſi ſitienti, nec niſi in deſperatione ſumma.* Hoc Iuuenalis ſignificat cum inquit, Cyathus. Iuuenalis.

Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.

Tres heminæ ſeſquiſextarium explent. Ex quo apparet iuſtam propemodum potus menſuram homini cardiaco ſtatutam eſſe. Nam cum homini ſano iuſta menſura ſit ſextarius in ſingulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos ſtatuit, vel ſenos, id eſt binos quadrantes, ſi ter epulantes cardia-

Digitized by Google

cos intelligamus. Et *de cœliacis: Obſeruandum*, inquit, *nequis aut cibus aut humor vniuerſus detur, ſed paulatim. Ergo per interualla temporis ſat eſt cyathos binos ternosue ſumere & cibum proportione huius.* Et *inferius: Potui vero aqua pluuialis decocta, ſed quæ per binos ternosue cyathos bibatur.* Cyathis autem antiquos potus ſui menſuram metiri ſolitos etiam inter epulas, ex eo coniicio, quod ſerui quidam ad cyathos ſtare vel eſſe dicebantur, vt ſerui ad limina, & ad pedes. Tranquillus *in Cæſare: Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi ſtetiſſe obiecit.* Iuuenalis Satyra *decimatertia:*

Ad cyathū ſtare.

Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis vxor
Ad cyathos.

Hoc Græci κυαθίζειν dicunt, quo verbo Plautus *in Menæb.* vſus eſt: *Non ſcis quis ego ſim? qui tibi ſæpiſſime cyathiſſo, apud nos quando potas.* Cyathus a Græcis ob id etiam ἀντλητὴρ, & ἀρυστὴρ, & ἀρύστιχος, & ἀείταινα dicitur, & a quibusdam οἰνοχόη: quæ omnia vocabula ab hauriendo vel fundendo vino dicta ſunt. Stare igitur a cyathis a Latinis dicti ſunt, quos Græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores vocauit. Pincerna non auſim affirmare probum eſſe vocabulum, etiamſi Aſconius *in prætura vrbana* vſus eſt, ſi vera ſunt eo in loco exemplaria. Pincerna a Græco deducitur; cui conuiuæ dicunt identidem, πίνειν κίρνα, pinin cirna, id eſt miſce vinum, vel tempera vinum, vt bibam. Honeſtum id olim munus fuiſſe docet Athenæus *lib. X.* qui apud Græcos morem fuiſſe tradit, vt nobiliſſimi iuuenes in conuiuiis ſacris publicis id munus obirent: nec minus apud Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Eſt autem cyathiſſare, vt ex eodem Athæneo nouimus, κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id eſt cyatho vinum bibendum admetiri. Quare Athenienſes in conuiuiis ſolutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amoris, & cyathum Demetrii nominatim poſcebant, ſingulis potionibus, vt quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum præterea Demetrii vel Antigoni, qui duo extremi ab aſſentatione inoleuerunt, exoleſcente priſca Athenienſium libertate & generoſitate, vt idem autor prodidit *libro ſexto de adulatoribus* loquens. Perſius,

Cyathi Græce nomina.

Oenochoem.
Pocillatores
Pincerna.

Cyathiſſar quid ſit.

Cyathi amicitiæ & amoris.

Cyathus Demetrii, Antigoni.

Sed tremor inter vina ſubit, calidumque trientem
Excutit e manibus.

Plinius pro menſura poſuit: *Sylueſtrium quidem prunorum baccæ vel e radice cortex in vino auſtero ſi decoquantur, ita vt triens ex hemina ſuperſit, aluum & tormina ſiſtunt*, id eſt vt quatuor cyathi ex ſex ſuperſint. Tranquillus *in Auguſto: Vini quoque natura parciſſimus erat, non amplius ter bibere eum ſolitum*

ſuper

Digitized by Google

ſuper cœnam in caſtris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Poſtea quoties largisſime ſe inuitaret, ſenos ſextantes non exceſſit: aut ſi exceſſiſſet, reiiciebat. Senos ſextantes pro ſextario dixit, ſed ſignificare voluit, ſenis hauſtibus ſextarium tantum bibere eum ſolitum. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, ſextantes ſenos ſex pocula intellexit binas vini vncias continentia: ſicut & apud Martialem trientes & quincunces deuncesque. Antonius Sabellicus eo in loco, *ſenos ſextantes*, inquit, *ad menſuram, an ad pondus referas, in dubium venire poteſt, ſed melius ad menſuram, vt ſit ſextans menſuræ genus, vt quincunx apud Martialem*. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto nec noſtro conuenit, ſi tamen ita Plinius ſcriptum reliquit, vt cyathus pendeat per ſe drachmas decem, & hemina ſexaginta quippe Pliniana ratione ſextarius centum & viginti drachmas trahit: at Beroaldus duodecim vnciarum ſenos ſextantes eſſe dixit, id eſt ſex & nonaginta drachmarum, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos ſignificare. Quare inſignis hæc fuit hallucinatio, & pene par illi de ſeſtertio. Calderinus vir ingenioſus, & grauis enarrator, nouo genere hallucinatus eſt apud Iuuenalem *Satyra VI.* illo in loco,

Beroaldus.

Calderinus.

De quo ſextarius alter | Ducitur ante cibum.

Sextarius alter, inquit, id eſt duo ſextantes, videlicet arbitratus ſextarium a ſextante dictum, non a ſexta congii parte, cum ſextarius ſexies ſextantem capiat, ſextans non magis duas vncias, quam ſextam cuiusque rei partem ſignificat. Sed horum verborum ſignificatio a nullo, quod ſciam, recte ac plane adhuc enarrata eſt. Romani autem ſextarium quaſi legitimam ac quotidianam virilis potus menſuram ſtatuentes, ab eo quaſi ab aſſe incipientes, reliqua vocabula partes eius fecerunt, quomodo & nos pintam virilem menſuram ponentes, ſemiſſem eius parcis vini deſtinamus, dodrantem autem continentibus, quadrantem ægrotis, ſeſquipintam bibacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Auguſtus igitur vini parcisſimus dictus eſt a Tranquillo, qui ſuper cœnam plerumque ita ſibi temperabat, vt ternos ſextantes, id eſt, dimidiatam aliorum menſuram biberet, & cum licentius bibere ſtatuerat, ſextarium non excederet, ac ne excedere quidem poſſet citra reiectionem: quippe vir infirma valetudine, ac graues & periculoſas valetudines per omnem vitam expertus, vt autor eſt idem Tranquillus, ob id etiam cibi minimi, adeo vt ante initium vel poſt dimiſſum conuiuium ſolus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo certiorem rationem cibi potusque teneret. Hoc mihi conuenire

Potus noſtri ratio.

Xxx

uenire videtur cum eo quod diximus, vt qui vini modice ſit appetens, dodrantem noſtrum, id eſt ternos ſextariolos quotidiano conuiuio bibat: qui ſi etiam quadrantem huic addat, vt plenam menſuram noſtram bibat, quam pintam dicimus, ne ſic quidem vinoſus dici debeat, & tamen hæc menſura ſedecim cyathos implet. Hoc cum exacte conſiderarem, dodrantem iam dictum, quem ſextarium Romanum eſſe dico, in treis trientes diuiſi totidem calicibus ſumptis, & rurſus in quatuor calices quadrantales æquis diſtributionibus: quo facto eum eſſe captum menſuræ cognoui, vt qui firmo ſtomacho ſit, & interdicto medicorum non prohibeatur quo minus ducere poſſit ex œnophoro quantum ſitis appetat, is hauſtu primo cœnæ quadrantem ſiccare debeat, addita etiam aquæ tertia aut quarta parte, ſi tamen ſitim expectauerit, qui autem bibacior paulo fuerit, etiam trientem, de ſobriis loquor, ſed de iis ſobriis, qui iuſtum hauſtum diluendis cibis ducere ſoliti ſunt, quales plerique ſunt noſtratium hominum, quibus quidem vini potus vitio non vertitur, id eſt, qui inter vinoſos non cenſentur, nullus enim modus temulentiæ aſſuetis & perpotatoribus conſtitui poteſt, nec rurſus de iis loquor, qui ſemper ſiticuloſi pytiſſantium more guſtatorum linctu magis quam potu villum tranſmittere ſolent. Omnino quadrantem ſtomachi firmæ conſtitutionis, trientem etiam ſitibundi modum cum aquæ rata portione eſſe dico, idque intra temperantiam. De vinis loquor noſtratibus, id eſt, agri Francici. Quare ab antiquis indita hæc eſſe nomina ternis quaternisque cyathis affirmauerim, tametſi Auguſtus ſextantibus vtebatur, cui Antonius Muſa ſextantarios modulos, id eſt, dimidio minores legitimis indixerat, quare quantum ſobrii homines bibere ſoliti ſunt quotidiano potu, tantum Auguſtus bibebat cum largiſſime ſeſe inuitauerat. Quod ſi verum eſſet id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id eſt, ſeſquicyatho, ſextarius centum & viginti drachmarum eſſet, id eſt, minor tertia amplius parte, quam noſter dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare vnicuique noſtrum licet, quod quam ſit abſurdum, nemo non intelligit, vt tantula menſura in duodenos cyathos diuideretur, & in ſolutis perpotationibus, & conuiuiorum hilaritate, cum ſine lege ac ſine modo bibitur, quadrantes trientesque, & (cum plurimum) ſeptunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum ſcilicet quiſque hodie ſobriorum vno impetu familiari cœna bibit, ſeptunces enim ea ratione ſextariolum noſtrum non excederent, qui modulus eſt (prope dixerim) potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore vino vſos eſſe, non

Auguſtus Cæſar quantũ biberit.

eorum

eorum eſt dicere, qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerint: quibus hodie ſi pares in Gallia inuenirentur, monſtri inſtar haberetur, apud quos Germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata eſt, quotidianis enim conuiuiis ſinguli quaternos quartarios abſumere dicebantur, qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmam æquare noſtrorum hominum profligatiſſimi vini potores numero triginta non poſſent, duntaxat vt alternis diebus id facerent quod illi ſingulis factitabant. Quid quod ipſa carmina quæ apud Priſcianum leguntur, & ſecum, & cum Plinio pugnant? Cum enim *de cyatho* dicant.

Bicongius Cicero M. filio. Tricongius Torquatus. Germanorum militum bibacitas.

Bis quinque hunc faciunt drachmæ, ſi appendere tentes,
Oxybaphus fiet, ſi quinque addantur ad iſtas;
alio loco ita legitur,
Nam libra, vt memorant, beſſem ſextarius addet,
Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.
Addunt ſemiſſem libræ labentis oliui:
Selibramque ferunt mellis ſupereſſe bilibri.
Hæc tamen aſſenſu facili ſunt credita nobis:
Namque nec errantes vndis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent. ---

Quonam igitur tandem modo conuenit vt hemina quæ dimidiatum ſextarium efficit, ſexagenas drachmas pendeat, & ſextarius libram & beſſem, hoc eſt centum & ſexaginta? Si enim de centum & nonagintaduabus drachmis, ſeu duabus libris Romanis trientem, id eſt, duas & triginta abſtuleris, reliquæ erunt centum & ſexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteali vtebamur, nec ſcrupuloſe differentiam aquarum exquiſiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere veritatem videremur. Ex Græcis autem autoribus vix rem conſtituere poſſumus. Pollux *lib. IV.* cotulam tertiam partem chœnicis eſſe tradit, & medimnum chœnicas octo & quadraginta capere, & ſextarium octo chœnicas. κοτύλη τὸ τρίτον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος, χοίνικες ὀκτὼ καὶ τετταράκοντα, ὁ δὲ ἑκτεὺς ὀκτώ. hoc dictum diſcrepat cum verſibus illis in quibus ita legitur,

Cotula.

At cotylas, quas, ſi placeat, dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius vnus:
Qui quater aſſumptus fit Graio nomine chœnix.
Adde duas, chus fit vulgo qui eſt congius idem.

Chœnix.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hæc carmina octauam.

 Chus

Chus (inquit Suidas) *menſura eſt Attica capiens cotulas octo.* Feſtus heminam quaſi hemis, id eſt, dimidium ſextarii dictam eſſe autumat. Rurſus Suidas. μέδιμνον μοδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ' ἤτοι λιτρῶν ρη, id eſt *medimnum modiorum ſenum eſt, vt ſit menſura xeſtas duos & ſeptuaginta capiens, id eſt, libras centum & octo*, quo dicto ſignificatur xeſtem ſeſquilibram pendere, id eſt, centum & XII. drachmas & ſemidrachmam, libra enim Attica ſeptuagenasquinas drachmas pendet. Sic modius qui ſexta pars eſt medimni, decem & octo librarum erit, ita ſextarius qui ſextadecima pars eſt eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & ſemiſſis, quod cum Plinii dicto non conuenit, quod ſi litram, id eſt, libram Atticam pro mina intelligamus, vt Hermolaus voluit, & Plinius interdum fecit, ſextarius centum ac duodecim drachmarum & ſemis erit, quod nihilo magis conuenit. Quod autem Plinius libram pro mina acceperit, patet *ex Dioſcoride*, vbi *de Oxymelle* loquitur *libro V.* λαβὼν ὄξυς κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μίαν, μέλιτος μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας. ι. μίξας ἕψησον, ἄχρι δεκάκις ἀναβράσῃ, καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plinius ad verbum *lib. XIV.* ſic vertit: *Oxymel vocarunt mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextariis quinque ſufferuefactis decies, mox eliquatis.* Quod ille minam, Plinius libram dixit: quod ille heminas decem, Plinius ſextarios quinque. Rurſus Plinius de eo genere vini factitii loquens, quod cenchrites dicitur, quod ex milii ſemine fiat, libram & quadrantem pro mina tranſtulit, cum enim de adynamo factitiorum primo dixiſſet, ita ſubdidit: *Proximum fit e milii ſemine maturo cum ipſa ſtipula (libram & quadrantem in congios duos muſti macerant) & poſt ſeptimum menſem transfuſo.* Dioſcorides, δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν ἀπέρματος πλήρη, ὥσπερ σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου. β. ἐᾷν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μεταγγίζειν. *Accipere autem oportet herbam ſemine plenam maturo cum ramulis, & eius vnam minam in vini congios binos mittere, & ſic ſeptem menſibus relinquere, ita a ſeptimo menſe diffundere.* Sed corrupte apud Dioſcoridem *Ceſtrites & Ceſtros* pro *Cenchrites & Cenchros* in libris impreſſis legitur, ſic enim legi debet, περὶ κεγχρίτου, quum Plinius milium dicat, verius eſt tamen Plinium errore exemplaris deceptum, Cenchritem pro Ceſtrite intellexiſſe. Eſt autem Ceſtrum Latine betonica herba dicta, vt in Dioſcoridis libro quarto apparet in principio, qui pſychotrophum alio nomine vocat vtrobique, quaſi herbam frigidis locis gaudentem, quæ hodie ſic agnoſcitur, ex qua fit vinum betonicatum. Hoc autem Plinii dictum vel ex Dioſcoride, vt multa alia, verſum eſt, vel ex alio autore, qui iiſdem verbis

Dioſcoridis locus.

Digitized by Google

verbis cum Dioſcoride ſcripſit. Hoc enim non ſatis conſtitui poteſt, vtrum Plinius Dioſcoridem legerit, quem vt identidem iiſdem verbis ſequitur, ſic nuſquam nominatim citat, ita vt nonnunquam a Dioſcoride accepta diſſimulandi furti gratia transformare videatur, vt in hoc loco: interdum alium ſecutus videatur, ſed vel a quo Dioſcorides tranſcripſerit, vel ille a Dioſcoride. Plinius Latinum hominem Seſtium Nigrum medicinæ diligentiſſimum appellat, *de Caſtoreo* loquens *libro triceſimo ſecundo*: qui Niger Græce ſcripſit, cum Plinii verba cum Dioſcoride collata, ex ipſius Dioſcoridis libro traducta eſſe videantur. Nam Dioſcorides Nigrum in hoc ſecutus non videtur, cum eum inter Aſclepiadas recenſens improbet: & is tamen a Plinio etiam citatur vbi Salamandræ meminit *libro viceſimonono*, his verbis: *Seſtius Venerem accendi cibo earum, ſi decoctis interaneis & pedibus & capite in melle ſeruentur, tradit: negatque extingui ignem ab iis.* Dioſcorides *libro ſecundo*, σαλαμάνδρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελὴς, ποικίλον, μάτλω πιςευθὲν μὴ καίεσθαι. Et *inferius*, φυλάσσεται καὶ ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσα, τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν. Hæc verba ita cum Plinii verbis congruunt, vt ab eodem autore vterque ſumpſiſſe videatur, quo modo & a Crateua vterque ſumpſiſſe aliqua non diſſimulat. Alibi Plinius *de Opobalſamo* loquens: *Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æſtiuo vnam concham impleri iuſtum erat. Omni vero fœcunditate e maiore horto congios ſenos, e minore ſingulos, & cum duplo rependebatur argento*: vel potius cum & duplo, vt in emendatioribus. Hoc Dioſcorides non ad tempus Alexandri refert, ſed ad ſuum, his verbis, ῥεῖ δὲ ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι, πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτοῦ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. *Fluit tenui gutta & pauca, ita vt vnoquoque anno non amplius quam ſeni aut ſepteni congii colligantur, cum venditur ibi, duplici argenti pondere rependitur.* Cum Plinius idem cum Dioſcoride dicat, apparet tamen eum alium autorem ſecutum: ſed ex eo reſtituendus Plinius hoc modo: *Omni vero fœcunditate e maiore horto congios ſenos ſingulis annis.* Quonam modo enim ex ſingulis conchis congii ſeni fierent? Et præterea abſurdum eſſet Plinium de ſingulis diebus id dixiſſe, cum duplo argento rependeretur. Quod ſi nihil addere volumus, exiſtimo ſic legendum: *Anni vero fœcunditate*, hoc eſt totius anni etiam fertilis fœtu. Verum hæc de Plinio & Dioſcoride obiter dicta ſunt. Credo tamen Plinium Latinos etiam autores aliquos obſeruaſſe, & ob id miſcellaneas interdum deſcriptiones tradidiſſe, quæ nec plane cum Dioſcoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam & quadrantem pro

An Plinius Dioſcoridē legerit.

Seſtius Niger.

Salamandra.

pro centum drachmis, id eſt, pro mina dixiſſe videtur, ſiue hoc innouare ei viſum ſit, ſiue ex Græco alio acceperit, qui litram ſcripſiſſet, id eſt libram, & drachmas vigintiquinque, qui eſt quadrans non libræ, ſed minæ. Nam alioquin Plinius parum religioſe Græca hæc vertiſſe videtur, aut certe parum conſtanter, ſiquis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza vir doctiſſimus vtraque lingua, chum ſiue choa, ſextarium tranſtulit, & hemichoum ſemiſextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui *Ezechielis quarto*, choeis Atticos duos, Italicos duos ſextarios eſſe dixit. Interpres Ariſtophanis *in Equitibus*, χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας. ή.

Chus. *Chus*, inquit, *menſura eſt Attica capiens heminas octo*; quod cum verſibus illis non cogruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt: vt idem ſit congius & chus, quod Plinius itidem in ſuperiori exemplo voluit. Athenæus *libro decimo de temulentia* loquens, inter maxime vinoſos homines Alexandrum enumerat, autorem autem citat Ephippium *in libro de Alexandri & Ephæſtionis funere. Erat*, inquit ille, *inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus, hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit* (bicongium nunc appello quem ille dichum Græce dixit) *Quum igitur Alexander bibiſſet, Proteas Rege multum laudato, qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipſe quoque ea fide atque integritate bibit, vt ab omnibus plauſu exciperetur.* ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν προὔπινε τῷ πρωτέᾳ, καὶ ὃς λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. *Mox Proteas eodem poculo cum Regem prouocaſſet, bibiſſetque: Alexander generoſe conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxiſſet, reſupinata in lecti puluinar ceruice, poculum manibus emiſit, quo ex certamine in valetudinem incidit, a qua tandem iugulatus eſt*, vt Ephippius tradidit, qui ab aliis hiſtoricis in hoc diſſenſit, cum enim veneno ſublatum dicunt. Fabularem autem eam hiſtoriam eſſe ex eo coniicere licet, quod ſubdidit id regi contigiſſe ob Thebas oppugnatas, videlicet infenſo Liberi patris numine, qui Thebis natus eſſe dicitur, καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ διονύσου φασὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς θήβας ἐπολιόρκησε. Idem

Alexander Magnus vinoſus, Proteaſque.

Milonis voracitas. Athenæus *alibi eodem libro*, μίλων ὁ κροτωνιάτης ὥς φησιν ὁ ἱεραπολίτης θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἤσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινε. *Milo Crotoniata, vt autor eſt Theod. Hieropol. in libris de certaminibus Græciæ, minas XX. carnium, & totidem panis eſitabat: & tres congios*

Congii diuerſa acceptio. *vini bibebat.* Congius, id eſt chus, in hoc & ſuperiore exemplo idem non fuiſſe videtur, cum Milo vna cœna tres congios abſumeret, & Alexander vno hauſtu duos biberet. Oportet enim eam menſuram liquidi congruere

cum

cum pondere aridi pulmentarii & panificii. Varietatem igitur eam efficit autorum diuerſitas, qui menſuras quisque patriæ ſuæ ſecuti ſunt, aut eorum certe de quibus locuti ſunt. Xeſtes autem quid ſit apud Græcos, non facile dixerim. Dioſcorides *de Chriſto lacte* loquens, ὠφελεῖ δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, ἐπειγόμενον ἐκ ψυχροῦ ἀποψᾶσθαι τὸ χεῖλος τῆς χύτρας, ἢ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius *lib. XXIIX.* ſic tranſtulit: *Quum feruet, ne circumfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita, ne quid infundatur.* Cyathum Plinius pro Xeſte dixit. Alibi fere ſextarium vertere ſolet, vt *lib. XIV. Fit abſinthites in XL. ſextariis muſti abſinthii Pontici libra decocta ad tertias partes, vel ſcopis abſinthii in vinum additis.* Vbi refragantibus omnibus exemplaribus, *ex Dioſcoride* ſic lego: *Fit abſinthites XLIIX. ſextariis muſti abſinthii Pontici libra decoctis ad tertias partes.* οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ. καὶ. η. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι τοῦ τρίτου ἀπολειφθῆ. *Quidam autem,* inquit, *duodequinquaginta ſextariis Italicarum amphorarum miſcentes libram vnam abſinthii Pontici, decoquunt quoad tertia pars reſidua ſit.* Et de *Nectarite,* ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τῆς ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μηδικὸν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμιν, οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς οὐγγιῶν. ε. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον κάθες εἰς χοᾶς. ϛ. γλεύκους. Plinius totidem pene verbis: *Inuenitur & Nectarites ex herba quam alii helenium, alii medicam, alii ſymphyton, alii idæon & oreſtion, alii nectareum vocant, radice ponderis XL. denariorum in ſextarios ſex muſti addita.* Hoc tantum refert, quod ille quinque vncias dixit, Plinius autem quadraginta denarios, ea ratione, qua centum denarii minam efficiunt, vt ſæpe diximus. Sed illud aduertendum, quod chum pro ſextario Plinius intellexit, quum alibi (vt diximus) pro congio acceperit, de miliato vino loquens, quo modo & vbi de myrtite loquitur, nam quum Dioſcorides dicat, δεῖ λαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τοὺς ἀκρέμονας, βαλεῖν εἰς τοὺς τρεῖς τοῦ γλεύκους χοᾶς: Plinius: *Græci,* inquit, *myrtitem hoc modo faciunt: ramis teneris cum ſuis foliis in albo muſto decoctis tuſis, libram in tribus muſti congiis deferuere faciunt.* Congios nunc tranſtulit choas, quum prius ſextarios vertiſſet. Rurſus Dioſcorides *de Rhodite,* ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, κάθες εἰς γλεύκους ξέστας η. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας διυλίσας μετάγγιζε id eſt, *roſæ aridæ contuſa folia ad minam vnam in linteolum alligata demittito in muſti ſextarios octonos, & poſt tres menſes percolatos in aliud vas transferto.* Plinius autem ſic: *Roſæ foliis tuſis, in linteoloque in muſtum collatis cum ponduſculo vt ſidat, XL. pondere denariorum in ſextarios vicenos muſti, nec ante tres menſes vaſe aperto.* Hunc locum immutauit Plinius, vt nec Dioſcoridem, nec eundem cum Dioſcoride autorem ſecutus priore ſenſu videatur. Dioſcorides præcipit in octonos ſextarios muſti minam vnam roſæ tuſæ coniici, Plinius in ſextarios vicenos quinque vncias. Quare fieri potuit, vt

Plini-

Plinius vel librarii, vel a manu ſerui vitio notam minæ pro nota vnciæ intellexerit,& xeſtas pro cotulis acceperit, ſic fit vt quum ſingulas vncias roſæ tuſæ octonis heminis vini ſufficere exiſtimarit, quadraginta denariorum pondus,id eſt quinque vncias quadragenis heminis ſtatuerit, quum ad verbum referre Dioſcoridis locum nollet, aut eius quem Dioſcorides ſecutus eſt. Idem: *E napis fit X. denariorum pondere in ſextarios binos muſti adito.* Dioſcorides, βουνίου οὐγγίας δύο κόψας, κάθες εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας, id eſt, *napi vncias duas contuſas in quatuor muſti cotylas demittito.* Secundum hoc non decem denariorum,ſed ſedecim legendum eſt apud Plinium.In antiquis exemplaribus numerus ille corruptus eſt,vt in quibusdam deſit,in nonnullis duum, non decem legatur. Verum Plinius libens facit vt octo denarios pro vncia dicat. Quod autem Plinius modulos & numeros ex Dioſcoride mutet interdum, ſeruata tamen proportione, exemplum eſt in mentione hyſſopitæ. *Similiter*, inquit, *fit hyſſopites e cilicio hyſſopo vnciis tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in vinum.* Dioſcorides, ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώπου κάλλιστός ἐστι. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδεδέναι. *Hyſſopites*, inquit, *qui ex hyſſopo cilicio fit, optimus eſt, addere oportet amphoræ muſti libram vnam hyſſopi foliorum contuſorum.* Hoc Plinius mutatis (vt diximus) modulis verbisque retulit. Idem eſt enim in amphoram, id eſt in octo & quadraginta ſextarios libram vnam hyſſopi coniicere, & in duodenos ſextarios, hoc eſt binos congios, *Ceramium.* quadrantem, id eſt vncias treis. Hic obiter adnotandum,ceramium Græcum idem eſſe quod amphoram: quod & eodem autore planum fit in mentione abſinthiaci vini, quam ſupra poſuimus. Dioſcorides de *Eleliſphacite*, οὐγγίας η. ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα ὅ ἐστι κεράμιον, κάθες. id eſt, *ſaluiatum ita conficitur, ſi vncias octonas ſaluiæ in muſti amphoram, quod ceramium dicitur, demiſeris.* Idem Plinius *de aromatite. Fit apud alios nardi & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis.* Dioſcorides, ὁ δὲ διὰ συριακῆς νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Dichum, id eſt choas duos, Plin. haud dubie congios binos tranſtulit. Dioſcorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω, λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας. λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius ſic vertit. *Fit e labruſca, hoc eſt vite ſylueſtri, quod vocatur œnanthinum, flores enim libris duabus in muſti cado macerati poſt XXX. dies mutantur*, quod Dioſcorides metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit: quod & ipſum Græcum eſt, ſed vtroque noſtri vtuntur. *Metreta & cadus.* Metreta enim Cato & Columella vtuntur, eſt autem congiorum decem, vt autor eſt Dioſcorides *lib. V.* his verbis, ἔχει δὲ ὁ μετρητὴς χόας δέκα. *Decem autem congii ſexaginta ſextarios valent, id eſt amphoram & quadrantem.* Pollux tamen *in decimo de vocabulis* ait Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idem etiam Philochorum tradit *in libro quem de lingua Attica compoſuit*, ſcripſiſſe, cadum & amphoram apud antiquos idem fuiſſe, ideoq; hemiamphorium, id eſt ſemiamphoram, etiam hemicadum dictum: verum Epicharmum, cadum & amphoram vt diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur, cadus & amphora Attica pro eodem ponuntur his verbis,

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis
Seu cadus: hanc facies, noſtra ſi adiecerit vrnam.

Quibus

Quibus verbis ſignificatur Atticam amphoram & cadum ſextariorum duorum & ſeptuaginta fuiſſe, id eſt duodecim congiorum: quo fit vt Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De Græcis igitur quibusdam vocabulis nihil fixum ſtatuere poſſumus, quandoquidem Plinius id præſtare non potuit, quippe quum nec ipſis Græcis de ea re conueniat, quæ pro locorum vrbiumque varietate, ac temporum fortaſſe, identidem euariarunt, nam & in hac vrbe (vt diximus) tot menſurarum ratio a vicorum aut certe regionum magiſtris repoſcenda eſt, quam nemo vnus tenet. Sed nec libram Græcam Plinius a Latina diſtinxiſſe manifeſte videtur, quod meminerim me adnotaſſe. Hoc tamen tenebimus, amphoram & ceramium eandem eſſe menſuram, vt metretam & cadum, quod verbum apud Plinium & alios noſtros ſæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν inſcribitur, mirabitur precium vini importati in Pontum ex vrbe quadam Thraciæ, talentum argenti ſtatui, etiam cum naulo & apparatu neceſſario, & tot ceramia icoſoro naui importata eſſe, id eſt, εἰκοσακώπῳ, licet Athenæus *in quinto* ἀντὶ τοῦ εἰκοσήρους vſus ſit, *de Hieronica naue* loquens, τὰ δὲ τρισχίλια ταῦτα κεράμια ἄγοντος εἰς τὸν πόντον εἰκοσόρου. Quibus verbis coniicere licet ceramiũ Atticum Demoſthenis tempore minus fuiſſe amphora Romana, niſi potius intelligamus ceramia Thracia, non Attica ex vrbe Menda in Pontum importata. In qua oratione ſtamnum & ceramium pro eodem ponit. Medimnum etiam tenebimus ſex modios capere, id eſt duodequinquaginta chœnicas, ſeu duodequinquagies binos ſextarios. Porro ſextarium medimni, id eſt modium, octo chœnicas efficere, id eſt ſedecim ſextarios, nam hemimedimnus quatuor & viginti chœnicum eſt, cuius bes *triteus* a Græcis diſſyllabo nomine nuncupatur, id eſt tertiarius, ſedecim chœnicas continens, & duos & triginta ſextarios. Triens autem *hecteus* itidem diſſyllabo nomine dicitur, octo ſcilicet chœnicas capiens, ſic ab eis dictus, quod medimni ſit ſextarius. Quatuor chœnices *hemihectum* dicitur, id eſt ſemiſextarius medimni, quod & *hemihecteum* dicitur, vt apud Ariſtophanem *in Nubibus*, περίδου νῦν ἐμοὶ εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτέον, id eſt, *fac nunc mecum ſponſionem ni tetrametrum ſit ſemiſextarius*; ſemiſextarium tetrametrum appellat; id eſt

Ceramium Thracicum idem quod ſtamnum.
Chœnix.
τριτεύς.
ἑκτεύς.
ἡμιεκτέον.

δέκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ᾽ ἡμέρῃ ἑκάστῃ, καὶ πρὸς τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσεράκοντα. id eſt, *Itaque mirum mihi non videtur quorundam amnium fluenta defeciſſe tot hominum millia: ſed quonam modo frumentum ſuppetierit tot hominum millibus, id vero mirum videri poteſt. Siquidem vt chœnicem frumenti quiſque in ſingulos dies acciperet, ac nihil amplius, ſubducta ratione inuenio centena dena millia medimnum quotidie abſumi potuiſſe, & trecenta præterea quadraginta medimna.* Hoc loco vertendo Laurentius Vallenſis vir de literis meritiſſimus, errore lapſus eſt tanto ingenio indigno. Sic enim vertit: *Quo minus minor proditum eſſe fluenta quædam non ſuppeditaſſe: magis miror vnde tot myriadibus cibaria ſuppetierint. Nam ſubducta ratione ſic comperio, ſi ſinguli quotidie ſingulas frumenti chœnicas, id eſt ſemodia non amplius accepiſſent, abſumpta fuiſſe ſingulis diebus centum millia medimnorum, & trecentos ac quadraginta medimnos: qui ſinguli conſtant e ſenis modiis.* Sic legitur in libris impreſſis: ſed centum & decem millia Laurentium ſcripſiſſe non dubito. Mitto igitur quod illa verba, proditum eſſe fluenta non ſuppeditauiſſe, male verſa ſunt: quia Herodotus id affirmare videtur, amnium fluenta prodidiſſe, hoc eſt deſtituiſſe exercitum tantum. Hoc igitur vt mittamus tanquam ab interprete aliud agente verſum, ne hoc quidem dixit Herodotus, quid chœnix, quid medimnus caperet. At Laurentius vtrumque ex perſona ſua interpretatus, in altero longe falſus eſt. Videamus igitur quonam modo rationem inierit, vt hæc verba ad Herodotum adderet. *In vndecim myriadibus*, vt locutus eſt Herodotus, id eſt in centum ac decem millibus & trecentis medimnis, mille ac centum hecatontadas, id eſt centenarios millium eſſe planum eſt, hanc ſummam ſexies ducere debemus, vt ex medimnis ad modios veniamus: quo fit vt iam ſex millia ſexcenti, decem & octo centenarii millium fiant, tum eam ſummam rurſus duplicabimus, vt ex modiis ſemodii fiant, id eſt chœnices, vt Laurentius voluit; ſic fiet ſumma centenariorum, tredecim millia ducenti ac trigintaſex. Hanc centenariorum ſummam ſi ita partiamur, vt ex centenariis millenarii fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti viginti tres millenarii, & ſex centenarii; id eſt tredecies centena ac viginti tria millia ſexcenti, homines totidem & chœnices. Reſtant quadraginta medimni in ducentos & quadraginta modios diuiden-

Vallenſis erratum.

Digitized by Google

di, & hi rurſus in quadringentos octoginta ſemodios & chœnicas, qui numerus iam dictæ ſummæ accedit, vt ſint tredecies centena vigintiquatuor millia & octoginta, qui numerus longe abeſt a quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurentium Vallenſem, nuſquam non fere acrem hominem & vigilantem, tamen oſcitanter hunc locum traduxiſſe, pene nihil vt penſi habuerit, tum lectoribus Herodoti, qui Græcum non obſeruant exemplar, inſigniter impoſuiſſe, ſed autorem eum cum Herodoto habemus, medimnum non Latine modium, ſed ſex modia ſignificare, quod Politianus ignoraſſe videtur, & ante eum nonnulli librorum Græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum Latine verſum in Lucullo quod legitur, Lucullum penuria commeatuum preſſum, quum in Mithridatem infeſtis copiis contenderet, triginta ſecum millia Galatarum duxiſſe, qui totidem modia tritici portarent: medimna legendum eſt, vt ſinguli ſenos modios geſtauerint, homines præualentes corpore. Sic enim apud Plutarchum legitur, *ὥς τε γαλάτας ἕπεσθαι τρισμυρίους, ἑκάστου ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζοντος σίτου μέδιμνον.* Nam apud nos geruli frumentarii vulgo duodenos modios ex portu in horrea portant, quare Galatæ homines præualidi ſenos onere viatorio modios geſtare potuerunt, qui minores erant noſtris, vt ſupra docuimus, quanto menſura raſa a cumulata diſtat, & præterea medimni illi fortaſſe minores erant Atticis. Vt igitur mentem Herodoti aſſequamur de chœnice, age fac modium non binas tantum chœnicas, vt Laurentius voluit, ſed octonas cepiſſe, id quod ſupra diximus, hoc poſito, ſumma ſex millium ſexcentorum decem & octo centenariorum, non duplicato tantum, ſed octuplicato creſcet, fientque duo & quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarii, qui bis & quinquagies centena nonagintaquatuor millia quadringentos faciunt. Par eſt enim dicere, bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies centena, milliesque nonaginta, ſic in ſuperiore numero tredecim millia ducenti centenarii efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc eſt tredecies centena & viginti millia, ergo ſi bis & quinquagies nonagintaquatuor millibus & quadringentis chœnicibus, quadraginta medimnos, id eſt ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies

Plutarchi locus.

octies multiplicatis, mille nongentas & viginti chœnicas, fient in ſumma bis & quinquagies nonaginta ſex millia trecenti & viginti viri, & totidem chœnices, & computatione Græcorum myriades quingentæ & vigintinouem, & præterea ſex millia trecenti ac viginti viri. Myrias (vt ſæpe dixi) decem millium numerum ſignificat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ vigintiocto, & tria millia ducenti & viginti. Ita fit vt numerus chœnicum ſuperet numerum hominum tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum eſt, ſiue Herodoti culpa, ſiue emendatorum fuit. Intelligimus tamen (id quod quærimus) Herodotum cenſuiſſe chœnicem non ſemodium, ſed modii octauam partem eſſe. Eſſe autem errorem calculi in hoc loco, non magis mirum eſt, quam eo loco vbi tributorum Perſidis fit mentio, vt ſupra adnotatum eſt. Quod autem in ſuperiore calculo lapſus non ſim, quanquam loco lubrico, facile ſciri poteſt, ſi quis numerum medimnum, id eſt centum & decem millia trecenta & quadraginta ſexies ducendo, ex medimnis ad modios tranſeat. Sic enim iam fient ſexcenta ſexagintaduo millia quadraginta: quæ rurſus octies ducta, vt ex modiis chœnices faciamus, fiunt in ſumma, quinquagies bis nonaginta ſex millia trecentæ & viginti: tametſi ſiue vno, aut altero loco, ſiue in pluribus lapſus ſim in ſummis ſupputandis, indulgendam mihi veniam facile ab optimo quoque viro promitto, modo ne calculi errore ductus, falſo quippiam conſtituerim: id quod vitaſſe me omnino exiſtimo, nec tamen (quæ eſt humana conditio) temere aliquid affirmauerim, vt omnino regreſſum mihi ad maiorem etiam veniam negem, quam ne ambitioſis quidem precibus, & pene ſupplicibus, ſi res ita tulerit, expoſcere grauabor: quippe quum ne eximii quidem ſcriptores extra aleam fuiſſe hallucinandi quotidie reuincantur. Quo minus ita exiſtimari velim, quaſi mihi firmius aliud præſidium actionum etiam mearum omnium eſſe, nedum ſcriptionum credam, quam in ara (vt ingenue fatear) miſericordiæ ſitum. Quod ſi Caſſiani quidam iudices tam præfracta inuenti fuerint ſeueritate, vt omnem mihi veniæ ſpem abſciſſam eſſe pronuncient (id enim vnum vereor) candidiſſimum quemque lectorem (vt ſpero) licebit appellare, iiſque ſupremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoque ſcribentium. Nam iure ad eos

Deprecatio ad lectores & iudices huius operis.

Digitized by Google

cos prouocandi ſublato,quotusquisque experiri audeat vel aduocata facundia fretus atque ſubnixus ? At enim in auſpicando hoc opere nullum me iudicem reiecturum eſſe præfatus ſum, duntaxat non neſcium iudicandi : nempe eo ſtaturus omnino, quod docti cenſuiſſent. Vbi nunc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbandi ? Equidem non ideo hæc dicenda duxi,quod conſcientiam non eandem nunc in fine ſuſcepti operis feram, quam iam inde ferebam a primordio,neque ille animus concidit rei compertæ ſecuritate præfidens,ſed altiores ſpiritus in principio ſublati vt attentionem mihi facerem , peroraturo me,ſenſim ſubmittere ſe debuerunt hominum beneuolentiæ, vt ſi deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderim (vt eſt humana natura tenoris inoffenſi neſcia) id iuri certo ne obſit. Id vero ita condonari mihi poſtulo , ſi iure communi atque omnibus vſurpato poſtulo, quod ſi mihi non negatur , nihil iam lectores moror quo minus de capite & exiſtimatione meã in conſilium ſtatim eatur. Hanc enim ſortem (vt ſpero) deo bene iuuante in vrnam coniecimus. Quapropter Mineruam Mercuriumque huius generis iudiciorum præſides,potentesque,vimque omnem imaginariam numinum, priſci æui ſuffragiis atque ſuperſtitione literarum ſtudio præfectorum, oro, ſi fas eſt,atque obteſtor, ſi liberalium diſciplinarum antiſtites ſincera atque aſſidua obſeruantia colui,ex quo primum, licet ſero, his ſacris initiatus fui,huius vt iudicii euentum mihi bonum,fauſtum, felicemque faciant. Cuius voti compotem ita futurum me cenſeo atque expoſco, ſi omnium maxime ſtudioſiorum hoc ſacramentum bona fide ſuſcepi,conſtanterque ſeruaui : qua vel vna re maxime diis litari ſolet ipſis. Neque enim tot ſtipendiis Mineruæ faciendis æra vnquam merentem me , nec quæſtus ambitusque blandimentis a ſignis Philologiæ quisquam vidit emanſitantem : ſed nec vxor, nec liberi eiusdem ſacramenti fortaſſe futuri tyrunculi , procaciſſima duo ſtudiorum auocamenta,dieculam vnquam mihi vnam exemere temporis literis deſtinati, duntaxat quantum mihi licuit a munere publico feriari. Vtinamque diuina benignitate commodior antehac nobis valetudo rebus cæteris competiuiſſet. Alacrem certe ac ſui iuris animum præſtiteram,earumque rerum curis vacantem, quæ identidem interpellare literarum ſtudia dictitantur. Quin ne ſic

qui-

quidem etiam miſſionem vnquam ab ſtatiuis iis caſtris poſtulare certum eſt, quorum nunquam emerita ſtipendia ſtrenuiſſimo cuique fuiſſe cenſeo: tametſi inter cauſarios profiteri multis ipſe nominibus potuiſſem, & ad rem quoquo modo immigrare faciendam, cuius ſiue conſtantiæ ſiue pertinaciæ exemplum a nullo adhuc noſtratium proditum eſſe noui. Etenim praua hominum noſtrorum opinione, temporumque iniquitate factum eſt, vt res iis literaria decoxiſſe videatur, qui poſt adoleſcentiam, quum cauſas ipſi poſſent actitare, aut circa patrimonium augendum quoquo modo ſatagitare, literarum ſtudiis vacare maluerunt: quod genus ociari vulgus etiam prudentum, & ceſſare appellat: videlicet cuiusque operæ nauatæ fructum in numerato poſitum eſſe credentes, philoſophiæ philologiæque (qui eſt amor literatæ ſapientiæ) inania ieiunaque nomina cauillantes, atque iis demum decora eſſe dictitantes, quos res atque fides per ignauiam vmbratilem ſocordiamque defecerint. Nuper tamen inſtauratæ vtriusque linguæ felicitate ſtudia iuuenum noſtrorum magnopere exarſerunt, pauci enim literarum admiratione ducti, pertinaci ſtudio multorum æmulationem excitauerunt: ſimul Italorum induſtria, qui libros in dies alios atque alios ediderunt, literarum bonarum nomen non pridem noſtris inauditum, primum inuiſum, deinde neglectum, poſtremo feſtiuum ac plauſibile eſſe cœpit. Nunc etiam eousque honori habitum, præſertim literarum Græcarum autoritate (quæ ab initio ipſæ prodigioſæ, ac propemodum diræ putabantur) vt ii qui maxime refractarii per inſcitiam futuri videbantur, liberos ſuos iis literis inſtituendos iam percupide tradant, nominatim etiam quaſi ex formula cauentes, vt literis bonis probatisq; eruditi reddantur. Hic iam eſt animorum habitus: tametſi paucis ad frugem bonam euadere contingit, non ingeniorum culpa (vt Francomaſtiges volunt) ſed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquieſcentes, literarum & ſtudii fructum in ima vena inquiſitionis reconditum eſſe neſciunt, ſicut omnium artificiorum indicaturam expolitio facit. Sed ſic quoque iuuat multos exiſtere, qui vel præcoci fructu ſtudiorum gaudeant, & ad alia vitæ inſtituta tranſeuntes, partim honorem literatis habeant, partim etiam literatorum ipſi videri numerum augere velint. Eſt enim ea ratio animorum culturæ, vt vel ſerotina, vel præmatura, vel inchoata tantum, nunquam frugiperda ſit. Qui au-

Cauſarii milites ante tempus immunitatem obtinent propter aliquam cauſam iuſtam.

autem vel quæſtuariæ ætatis, vel ambitui iam maturæ & accommodatæ diſpendio, diſciplinis etiam ciuilibus ſtudere citra compendii ſpem inſtituant, rari inueniuntur hodie: quando perire id omne tempus putatur multorum opinione, quo nec res plenior fit, nec faſtigium hominis creſcit gerendis magiſtratibus. In rebus autem humanis nulla (vt quidem reor) maior eſt indignitas, quam quum fortuna vndique conſtans, omniumque rerum aut plurimarum ſecura, literarum amœnitatem floccipendens, inertiam vt blandam amplectitur (quod raro non euenit) aut quum ſtudium literarum flagrans in claris ingeniis, improbitate fortunæ, res mediocris deficit. Sed vt ad me redeam, etſi crimen nondum agnoſco, eiurare tamen veniæ petitionem nolim, ſi ita forte commodum ſit, etenim (vt eſt humani ingenii male firma natura) vereor necubi lapſus ſim imprudens, quum tot loca lubrica pertranſierim. Sed & illud ſubinde recurſat, ne piaculare exiſtimetur, aut certe ſuapte conditione inuidioſum, me hominem nulla autoritate nixum, nullis præceptis magiſtrorum imbutum, maieſtatem ſæpe Pliniani nominis attentaſſe, ſuperioris æui opinioné conſecrati. Quanquam non meum hoc exemplum, ſed tertias iam manus (vt minimum) cenſorias pertulit, & ſic quoque doctorum ſententia longe abeſt vt ex reis falſi autoribus liber ipſe, impoſturæque temerariæ atque animaduertendæ, publice eximatur. Quotus enim quiſque hodie flagitiis eius adnotandis abſtinet (libri dico, non autoris) vt quiſque commentantium aliquid potuit cominiſci? Nec id mirum videri debet: omnes enim iamdiu inquirimus veritatem, quam per exoletiſſima vtcunque veſtigia confuſiſſimaque inueſtigaſſe, palmarium ſemper exiſtimatum eſt. Hac via maiores noſtri linguam vtranque bona ex parte reſtituere nobis. Quidni igitur eorum veſtigiis inſiſtentes, longiſſime etiam abſtruſas repetamus reliquias veritatis? In hac autem indagine maxime nos torſerunt fallacia quædam mendoſaque veſtigia, quæ primore aſpectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehenſa cura ac vigilantia ſæpe hærere coacta eſt, cœptamque interdum inquiſitionem abrumpere animi deſtinatione ſubita. Reuocabat enim me ſubinde reprehenſabatq; abſoluendæ rei deſperatio, verebarque interdum ſi per confuſa perplexaque veſtigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non eſſet, ne in ambagioſum quoddam opus inſinuarem incautus. Hic ſi quis a me quærere inſtiterit, qui fieri tandem potuit

vt

Digitized by Google

vt idem autor Plinius in diuerſis exemplaribus ſui prorſus diſſimilis factus ſit : (hoc enim ſæpe affirmauimus) huic ego primum illud Homericum reſpondere non dubitem *ex libro Iliados vndeuiceſimo,*

> Ἀλλὰ τί κεν ῥέξαιμι; θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ,
> Πρέσβα διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
> *Sed quid agam, dæmon proles Iouis, omnia verſans*
> *Euentu vario, nulli non officit Ate.*

Quid enim aliud cauſæ eſſe dicam, quam quod dea quædam potentiaque malefica per omnia humana acta bacchatur, Ata nomine, Stygii Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam ſemper afficere gliſcit, humanis ipſa rebus exitum nunc dirum, nunc noxium & incommodum inducens. Hanc ego Atam Latine noxam appellare ſoleo : Hebræi Satanam appellauerunt. Deinde illud Vergilianum addam *ex poemate Georgico,* *Ata.*

> —— —— *Sic omnia fatis*
> *In peius ruere, ac retro ſublapſa referri :*
> *Non aliter quam qui aduerſo vix flumine lembum*
> *Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit.* & reliqua.

Nam & Plinius ipſe ſi nunc reuiuiſcat, & ab eo quæratur cur multis in locis commode intelligi nequeat : ſic forſan reſpondeat ex eodem poeta,

> Ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς.
> *Haud ego cauſa fui, Stygius ſed Iuppiter, atque*
> *Eumenis in tenebris graſſans, ac Parca maligna.* Id eſt,

Nolite committere vt id mihi vitio vertatis, cuius ego inſontem plane me oſtendere poſſem, & cuius culpa debet in Iouem illum Stygium, ac Parcas ipſas reijci, Erinnynque illam, diram tenebrarum incolam : quæ maleuola numina, rebus humanis infenſa, maleficam noxam interturbandis & corrumpendis operibus actiſque mortalium omni hora ſummittunt. Profecto admirari ſæpe ſubit tam late ſerpſiſſe errorum contagia, vt omnia exemplaria quibusdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed ſic natura comparatum eſſe ſcimus, vt ſitu ſqualoreque omnia obducantur, quæ diu condita in lucem non proferuntur, vt terras incultas ſenticeta occupent, ſegeteſque neglectæ loliis & carduis præfocentur. Hac ratione antiqua volumina ſeculis imperitis vitiata ſunt, exemplaribus aliis aliiſque tranſcribendis. Sed iam a di-

greſſu in viam redeundum. Ex loco igitur Herodoti ſupradicto argumentum habemus validiſſimum, chœnicem frumenti eam eſſe menſuram, quam vnus homo quotidie abſumere poſſit. Eſt enim chœnix (vt ait Suidas) cibarium diurnum, ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud vulgatum Pythagoræ ſymbolum, ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν, *Super chœnicem ne ſedeas*, cuius eſt hæc ſententia, quum vnius diei victum paraueris, ne eo ſtatim acquieſcas: id quod facere ſolent, qui in diem viuere dictitantur, in craſtinum non proſpicientes. Quod ſcitum etſi memorabile, tamen a ſenſu humano potius quam diuinitus emanauit. Nam dominus noſter ſectatoribus ſuis contrarium dogma tradidit, ſed & omnibus Chriſtianis hoc quodam modo genus vitæ præſcripſiſſe videtur, quum *in oratione* inquit, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Et ſic quoque in diem orare nos docuit, vt docet Cyprianus in enarratione eius orationis. Quo fit vt tantum inter quoſdam homines hiantes auaritia, & inter veros Chriſtianos conueniat, quantum inter Ariſtippum & Diogenem. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi veritatis priſca reputatio, nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. Perinde quaſi euangelica lege tacito conſenſu mortalitatis Chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo etiam hodie iure genus humanum teneatur, quod moribus in deſuetudinem abiit. Homerus *Odyſſea decimonono* circa principium chœnica pro cibo vel pane potius accepit: apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Eurycliam nutricem ita inquit,

Chœnix.

Super chœnicem ne ſedeas.

Precationis dominicæ locus.

> Οὐ γὰρ ἄεργον ἀνέξομαι ὅσκεν ἐμῆς γε
> Χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.
> *Nam quencunque mea dignabor chœnice, prorſus*
> *Haud ceſſare ſinam, quanquam procul aduena fertur.*

Hunc hominem quanquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar, & panem meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus *libro tertio* autor eſt Clearchum quendam verborum aucupem ex iis quos ipſe *Onomatotheras* vocat, quaſi verborum innouatores, nominumque aucupio gaudentes, *chœnicem hemerotrophidem* appellare ſolitum, quod vocabulum diurnum alimentum ſignificat. Proinde ſi chœnicem pro duobus ſextariis intelligamus, vt certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarii, vt miles quiſque Darianus octonis diebus frumenti modium vnum accipere debuerit, id eſt ſeſqui-

Onomatotheres.

ſeſquimenſe medimnum. Hæc menſura (vt arbitror) *Gomor* ab Hebræis dicitur. Statuta enim a domino hæc menſura erat colligendæ victitim mannæ in ſingulos dies, vt ſcriptum eſt *Exodi XVI. cap.* Rabanus tamen tres chœnicas cepiſſe dicit. Sed iis quæ diximus de chœnice, conſentaneum eſſe videtur id quod a Marco Catone dicitur, quod in vulgatis exemplaribus mutilatum eſt, *Familiæ*, inquit, *cibaria : qui opus facient, per hyemem tritici modios quaternos, per æſtatem modios quaternos ſemis : villico, villicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos : compeditis per hyemem panis pondo quaterna : vbi vineam fodere cœperint, panis pondo quina, vſque adeo dum ficos eſſe cœperint : deinde ad panes quaternos redito.* Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibariis habeant: vel qui opus non faciant, vt villicus & *epiſtates*, qui operis magis præfecti quam operarii ſunt. Epiſtates enim curatorem operis ſignificat, docet hoc Columella *libro duodecimo de officio villicationis* loquens. Cæterum quod illa verba Catonis ſupradicta de menſtruis cibariis intelligantur, conijcere poſſimus ex vſu antiquorum, quibus mos fuit (vt autor eſt Donatus *in Phormionem Terentianum*) quaternos frumenti modios quolibet menſe ſingulis ſeruis admetiri, idque demenſum appellatum eſſe, vel a menſe, vel a metiendo: ex quo more (inquit ille) Terentianum illud emanauit: *Quod ille vnciatim vix de demenſo ſuo ſuum defraudans genium comparſit miſer, id illa vniuerſum abripiet, haud exiſtimans quanto labore ſit partum.* Frugi enim mancipia minori menſura ſeſe tolerantia, peculium inde augebant. Id demenſum Lucæ *duodecimo Sitometrium* dicitur, quod incommode tritici menſura verſum eſt ab interprete. Hæc ego quum ſcriberem, piſtorem accerſiri iuſſi, ideo mihi notum, quod pane ab eo vtebar, & ipſe emercandi frumenti cauſa interdum ad me ventitabat. Cum hæc igitur ab eo ſciſcitarer, vix tandem extudi vt fateretur: verebatur enim, vt ſenſi, ne quid in panificam nationem imprudens effaretur. Sed quum fidem feciſſem nihil me huiuſcemodi cogitare quod ille ſuſpicari poſſet, eo ægre hominem perduxi, vt diceret ex ſextariis ſingulis noſtris, id eſt binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ ſedecies duodenos minimum factitari. Primario autem pani iam cocto & tepido duodenas vncias lege municipali taxatas eſſe, id eſt libræ noſtræ dodrantem. Petenti autem

Gomor.

Epiſtates.

Demenſum.

Sitometrium.

Panificium Pariſienſe.

quantum in furfures abiret, reſpondit hemimedimnum, id eſt quadrantem ſextarii noſtri. Porro ſecundarios panes pondo quaternum librarum fieri ſolere, quantum quini panes primarii penderent, quanquam ſinguli ſecundarii pro quaternis tantum primæ notæ cederent venirentque. Id ideo inſtitutum, quoniam nihil furfurum in eo pane eſſet, qui e maſſa conficeretur cribro ſuccreta pollinario, ideoque huius candorem in ſecundario pane compenſari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iuſſiſſem, ad libram parem propemodum reſponderunt. Tametſi vncia ſæpe decedit in ſingulas libras, indulgentia eorum qui legis cuſtodes conſtituuntur. Eſt autem primarii noſtri panis ea omnino magnitudo, vt qui plurimum panis eſitet, non vltra binos etiam recentes in ſingulos dies abſumat, id eſt ſingulos in ſingula conuiuia, etiam deſtrictis (vt fit) ſummis cruſtis, qui autem mediocris in panis eſu ſit, etiam dodrante Romano in ſingulos conuictus ſatietur. Hac ratione fit vt e ſingulis modiis ſenideni panes redigantur, qui octonis diebus viritim ſufficiunt, & quarta pars ſuperſit in furfures ſecreta. Celſus *libro quarto* de iis loquens qui fluore alui laborant: *Alia via eſt vbi velis ſupprimere, cœnare, deinde vomere, poſtero die in lecto conquieſcere, veſpere vngi, deinde panis circa ſelibram ex vino amineo mero ſumere, tum aſſum aliquid, maximeque auem: poſtea vinum idem bibere, idque vſque diem quintum facere.* Selibram panis tantum eſſe dico, quantus eſt dimidiatus noſter primarius. Hac igitur ratione comperimus quaternorum modium excretam farinam affatim in menſem ſuppetere, ita vt furfures ſuperſint quartam partem implentes. Verum hoc de iis intelligendum, qui liberaliora vitæ inſtituta ſequuntur. Eſt enim alia ratio ſellulariorum artificum, eorumque qui artes operoſas factitant, quique iis opificiis vitam tolerant, quæ multa corporis fatigatione conſtant. Hos enim vberioribus cibariis vti ac craſſioribus neceſſe eſt: præſertim quum cibarii magna parte pulmentarii vice vtantur, ac ter fere aut quater in dies epulentur, his ter nos dodrantes partim ſecundarii panis, partim poſtremæ notæ ſtatuo, adde etiam heſterni panis, id eſt qui iam conſederit, aut etiam ante triduum cocti. Sed & inter eos artificiorum varietas, & corporum fatigatio refert: pluſculo enim pane geruliſ opus eſt, & malleo tundentibus, & helcyariis, & id genus operis, quam ſarcinatori aut ſutori, & aliis qui ſeden-

Selibra panis.

dentario tantum opificio incumbunt. Artificiis igitur remiſſioribus, qualia ſunt eorum quos Græci χειροβίως appellant, quaſi manu victum quæritantes, quos quidam *ventrimanos* dixerunt, quaterna vt ſummum) pondo ſufficient panis ſecundarii, id eſt quaterni dodrantes noſtri. Verum piſtores panificium in tria genera fere diuidunt: in primarium panem, qui candidus dicitur: in ſecundæ notæ panem, qui ciuilis dicitur, hunc Celſus *libro ſecundo Autopyrum* verbo Græco appellat, cui nihil pollinis tenuiſſimo incerniculo ademptum eſt, & in ſecundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. Nam & Apuleius ſordidum panem & cibarium pro eodem poſuit *libro ſexto de deſcenſu Pſyches ad inferos* loquens. Tertium genus cibarium appellat Celſus, quaſi plebeium, quem infirmiſſimum eſſe tradit in alimenti ratione. Hunc noſtri poſtremæ notæ aſſignant. Sic igitur ſtatuo, quemadmodum lautiore victu vtentes, binis libris Romanis candidioris panis ſatiantur, quod nec corporis labore exerceantur, & pane acceſſionis vice vtantur: ſic artificibus remiſſioris operæ quaterna pondo ſuffectura dico panis ſecundarii. Intenſioris autem operæ mercenariis, quales ſunt baiuli, phalangarii, & malleatores, & alii improbo labore laſſeſcentes, quos Cicero quodam in loco *fecem vrbium* appellat *ex Xenophonte in Oeconomico*, qui eos βαναύσικους vocat, *& ex Ariſtotele*: iis vt paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, ſic craſſioris panis, præſertim (ut diximus) quod pane iurulento pro pulmentario bona ex parte veſcantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemem panis pondo quaterna taxauit: vbi vineam fodere cœperint, panis pondo quina, vſqueadeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id eſt ficos, vnius libræ loco cedere voluit. Nullus eſt enim in vrbibus etiam infimæ ſortis mercenarius, qui non pulmentarium aliquod cum pane adhibeat in victum. Panis noſter cibarius quaternum fit librarum, huius dodrantem, id eſt quaterna pondo Romana, cuiuis ſufficere exiſtimo, quod dodrans quaternos panes librales, id eſt Catonianos æquat. Nunc ſi vlterius ratiocinari placeat, comperi percontando ab illo piſtore, ex medimno tritici probi octies duodenos (vt minimum) dodrantales panes confici, ita vt quadrans furfurum reliquus ſit. Siquidem conſtat ex ſenis modiis tritici probi, id eſt ex medimno,

Chirobii.

Panis tria genera.

octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantem farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline confuſis panes dodrantales fiant, ex medimno denos duodenarios panum & octonos habebimus: vt facile eſt colligere ſi quis in ſingulos modios, ſenosdenos panes numeret. Fiunt enim pro octo modiis farinæ, octies ſenideni, id eſt centum & duodetriginta, id eſt decies duodecim & octo præterea. Nunc ſi in dies ſingulos, ternos panes dodrantales numeremus, hebdomada quælibet paulo minus vnum modium abſumet, ita duodetriginta dies, quaternos modios abſument, hoc eſt panes octoginta quatuor: quibus ſi duas addas hebdomadas, hoc eſt quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poſcunt, fiunt centum & vigintiſex. Reſtant duo panes ex medimno, ex quo fit vt quaterni modii in vndetriginta dies ſufficiant. Et hactenus ita loquor, quaſi quarta pars tantum in furfures abeat, & octo tantum duodenarii candidi panis ex medimno redeant. Hoc enim a panifice comperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modii in menſes tricenarios ſufficient, id quod Cato ſtatuit. Compertum enim habeo ex iis qui ex iuriſdictione hoc inquirere potuerunt, & ex Commentariis Decurionum, poſſe ex medimno non modo octies duodenos, ſed etiam eo amplius ſenos octonosue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, quam inficiari pergebat. Hæc ſi quis exacte æſtimare velit, omnino conueniunt cum Catoniano dicto, qui villaticis operis per hyemem quaternos modios ſtatuit, & quaternos ſemis per æſtatem, & compeditis, id eſt ergaſtulariis ſeruis, qui vincti fodiebant, aliudue opus faciebant, per hyemem panis pondo quatuor. Et vbi iam intenditur labor, hoc eſt foſſuræ tempore, panis pondo quina, vſque dum ficos ederent, quo tempore ad quaterna pondo eos redigit. Terna pondo noſtra, quaterna Romana valent, vt ſæpe diximus: quaterna noſtra, quina Romana & quadrantem, qui modus iis ſtatuitur qui pulmentario non veſcerentur, ſed panem tantum eſitarent. Ex hoc planum fit quem modulum Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerunt, cui ſeſquipinta noſtra haud dubie reſpondet. Hæc ideo longius repetenda duxi, quod menſurarum ponderumque modus mutua probatione deprehenditur. Age videamus porro. Ex iis quæ diximus, apparuit, ex ſingulis modiis ſedecim pondo Romana candidi panis & ſemiſſem fieri, & large quartam partem in furfures abire,

Reciproca probatio ponderum & menſurarum.

Digitized by Google

re, nam multo plus in actis municipalibus inueni. Diximus etiam ſupra, modium tritici probi vigintiquatuor libras, & eo aliquid amplius pendere. Quare neceſſe eſt, vt quadrans furfuris paulo minus ſemiſſem pollinis pendeat; id eſt vt tres modii quadrantes farinario cribro ſuccreti, ſedecim libras: reliquus autem quadrans, id eſt furfureus, circiter ſeptem libras pendeat. Non idem autem eſſe pondus panificio & tritico, ex eo conijcio, quod aliquid humoris in pane reſidet. Id incertum eſſe & varium ex Plinio videtur *libro decimooctauo*, qui Balearici tritici modios tricena pondo panis reddere tradit: ſed circa Cluſium & Senas fieri lege certa naturæ, vt tertia portio pani ad pondus grani accreſcat. Catonis autem verba ſignificare videntur ex ſingulis modiis tricena pondo panis redire, quaternos enim ſextarios tricenis diebus aſſignat, & paulo poſt quaterna pondo panis in dies ſtatuit: qua ratione fit vt quaterni modii centum & viginti pondo panis reddant. Ex hoc tamen conſtituere nihil poſſumus, niſi id quod ſupra dictum eſt. Verum illud attexendum ex eodem Plinio *libro ſupradicto duodeuiceſimo*, quod ad rem mihi magnopere pertinere viſum eſt. *Similago*, inquit, *ex tritico fit laudatiſſima, ex Africo iuſtum eſt e modiis redire ſemodios, & pollinis ſextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in ſiligine.* Pollis. Flos. *Præterea ſecundarii ſextarios quatuor, furfurumque tantundem. Panes vero e modio ſimilaginis CXXII. e floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. aſſes, ſimilagini caſtratæ octonis aſſibus amplius, ſiligini caſtratæ duplum.* Paulo autem *ſuperius* Plinius dixerat, *E ſiligine lautiſſimus panis, piſtrinarumque opera laudatiſſima.* Ex Plinii igitur verbis hoc colligo, Africum triticum præſtantiſſimum fuiſſe: ex cuius farina primum ſimilago, quæ & ſimila Similago ſimilanc. dicitur, cribro tenuiſſimo a polline cernebatur, ita vt ex polline reſtante ſecundariam veluti ſimilam elicerent, & craſſiorem rurſus pollinem a furfuribus laxiore incerniculo ſuccernerent. Similagini autem pretium aſſes quadragenos in modios fuiſſe mediocri annona: qua ratione duo medimni Romani, qui ſextarium Pariſinum faciunt, duodequinquaginta denariis valuerunt; hoc eſt duodecies quaternis. Quatuor enim denarii, XL. aſſibus valuerunt. At caſtratæ ſimilagini eo amplius octoni aſſes in modios accedunt, & ſiligini caſtratæ (quæ fruges erat Italica, hoc eſt triticum delicatiſſimum, & candidiſſimum) eius ſummæ duplum, hoc eſt, aſſes ſenideni, in modios ſingulos. Quod ita in-

Digitized by Google

intelligo, vt modii floris tenuiſſimi huiuſmodi ſiliginis ſenis & quinquagenis aſſibus venierint. Quare ſubducta ratione conſtat duodecim eius modios, id eſt, ſextarium noſtrum, ſexcenis ſeptuagenis binis aſſibus mediocri annona fuiſſe, id eſt, ſexagenis ſeptenis denariis, quæ minimo minus a nobis vndenis Francicis & dodrantibus, id eſt, quinisdenis ſolidis æſtimantur. Porro duodecim modii ſimilaginis ratione a Plinio poſita ex quatuor & viginti tritici modiis fiebant, quos ſæpe iam diximus duos noſtros ſextarios æquaſſe, niſi quatenus raſa menſura a faſtigiata diſtat: quippe cum dicat Plinius ex modiis ſemodios redire, & pollinem primarium & ſecundarium reſtare: ex ſiligine autem Campana (vt ipſe inquit) quaternos ſextarios redire iuſtum erat, hoc eſt modii quadrantem: quo fiebat vt duodeni modii caſtraturæ ex duodequinquaginta ſiliginis modiis incernerentur. Et ita rationem tenemus, & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud ſcio an hactenus non intellectum transmiſſum ſit a legentibus. Sed quod apud Plinium *ibidem* legitur, *Iuſtum eſt e grano Campanæ quam vocant caſtratam, e medio redire ſextarios quatuor ſiliginis*: fortaſſe ſimilaginis legi debet, & itidem *poſt duos verſus*: *Duplum etiam precium ſiliginis caſtratæ*, ita intelligi poteſt, vt in modios ſex & nonaginta aſſibus conſtiterit, id eſt, altero tanto amplius quam ſimila, propter rationem ſupra dictam. Quod ſi recte apud Plinium in loco ſuperius citato ſiliginis legitur, ſiliginem intelligimus ſignificare non modo granum delicatiſſimi & primarii tritici, ſed etiam medullam ſiliginei grani. Id quod fortaſſe Celſus his verbis ſignificat *lib. II. cap. XVII. Ex tritico firmiſſima ſiligo, deinde ſimila, deinde cui nihil ademptum eſt, quod autopyrum Græci vocant. Infirmior eſt ex polline, infirmiſſimus cibarius panis.* Sic enim locus ille legitur in libris emendatis, licet in vulgatis mutilatus ſit. Iuuenalis *Sat. V.*

Locus Plin. explicatus. *Siligo quid.* *Celſi locus.* *Iuuenalis.*

> *Sed tener & niueus, mollique ſiligine factus,*
> *Seruatur domino.*

Opera piſtoria.

Huiuſmodi delicias frumenti hodie non habemus, ex quibus Romani antiqui opera piſtoria faciebant, quæ aliqui dulciaria, Suetonius mellita appellauit, cum inquit *de luxu Neroniano* loquens, *Indicebat & familiaribus cœnas, quorum vni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt.* Quod vt credamus, efficit Lampridius, qui *de Heliogabalo*

loquens, *Habuit*, inquit, *dulciarios tales & lactarios, vt quæcunque coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, vel ſtructores, vel pomarii illi, modo de dulciariis, modo de lactariis exhiberent.* Celſus de his loquens, *Scire*, inquit, *oportet mel & caſeum inter valentiſſima eſſe, quo minus mirum eſt opus piſtorium valentiſſimum eſſe, quod ex frumento, adipe, melle, caſeo conſtat.* Ego cum Romæ eſſem annos abhinc decem, panem quotidie eſitabam quo Pontifex Iulius veſcebatur. *Panes Iulii Pontificis Max.* Erant panes paruuli, quos quis facile inuolare manu poſſet, ſi bene memini, ſed candidiſſimi & ſuauiſſimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX, ex modiis ſingulis ſimilæ factitari ſolitos ſcribit. Erat tum annona percara Romæ, & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti veniret id triticum ex quo tam lautus panis fieret, tanti eſſe eum panem dicebant, vt cum rationem extemporali ſupputatione & in digitos deducta inirem, eius farinæ ſextarius noſter amplius ducatis duodecim Romæ eſſe videretur: quod an verum eſſet non comperi, nec inquiſiui. Neque etiam tum meo victu Romæ ſtabam, vt id inquirere ſuccurreret. *Similago* σεμίδαλις a Græcis dicitur, *ſiligo* ὀλύρα, *pollia* autem γύρος. Primo loco apud eos ponitur *ſemidalites* panis, qui fit ex ſimilagine. *Panes Græcanici.* Secundo *chondrites*, qui ex alica. Tertio *aleurites*, & deinde *ſyncomiſtus*, qui triticea farina fit non ſuccreta. Secundum hoc aleurites idem eſſe videtur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in verbis Catonis, quod villaticis ſeruis ſolutis qui opus faciunt, quaternos modios in menſes ſtatuit, vinctis autem ſeruis in dies ſingulos quaterna pondo: quod vt in eandem quantitatem redit, ſic conditionem variam ſolutorum mancipiorum & ergaſtulariorum facit. Illi enim peculium parſimonia augere poterant, vt ex Terentio & Donato diximus: hi in pœnam dati, expeculiati quoque erant. Vt autem hanc rationem colligamus, in medimno ſeni ſunt modii, & in modio octonæ chœnices, & chœnix cibarium diurnum: ita medimno duodequinquaginta homines quotidie ſatiantur, & Pariſino ſextario ſex & nonaginta: ſic fit vt modius Pariſinus mille centum & quinquaginta duobus ſufficiat. Porro Spartianus autor eſt, Seuerum Pertinacem Imperatorem Romanum morientem reliquiſſe canonem frumentarium in ſeptennium ſuffecturum: *Canon frumentarius.* ita vt ſeptuagena quina millia modium quotidie abſumi poſſent, id eſt, ſena millia duceni quinquageni ſextarii noſtri, quo fit vt ratione

Digitized by Google

prædicta ſexcena millia plebeiorum teſſeras frumentarias acciperent in diem chœnicarias. Hunc enim numerum efficit modiorum iam dictorum numerus octonario multiplicatus, vel numerus ſextariorum nonagies ſexies ductus. Hactenus de medimno, modio & chœnice, & iis menſuris quarum mentio ſuperius facta eſt: transeundum ad reliquas. *Quadrantal* Latine dicitur ſchema mathematicum, quod Græce *Cubus* dicitur, vt autor eſt Gellius. Propter quod docti fere quadrantal amphoram eſſe opinantur, propter formam teſſerariam quam habet, & alioquin autoritate Feſti ſubnixi: id tamen non habeo quo modo conſtituam. Iam primum Cato *de vino Græco* loquens, *Muſti q. XX. in ahenum, aut plumbeum infundito: ignem ſubdito, vbi ebulliet vinum, ignem ſubducito, vbi iam vinum refrixerit, in dolium quadragenarium infundito: ſeorſum autem in vas aquæ dulcis quadrantal vnum infundito, ſalis modium vnum, ſinito muriam fieri, vbi muria facta erit, eodem in dolio infundito, poſt dies XXX. dolium oblinito, ad ver in amphoras diffundito.* q.XX. dubium eſt vtrum quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, vt *paulo poſt: Aqua marinæ quartarium vnum ex alto ſumito, quo aqua dulcis non accedat, ſeſquilibram ſalis frangito.* In antiquo tamen libro non quartarium, ſed q. legitur. *Alibi: Poſtea ſumito bituminis tertiarium, & ſulphuris quartarium, conterito in mortario per ſe vtrumque.* Idem *alibi, Vbi hauſeris de mari, in dolium fundito, nolito implere, quadrantalibus quinque minus ſit quam plenum.* Idem, *Vinum familiæ quo vtantur, muſti quartarios X. in dolium indito, aceti acris. q.II. eodem infundito, ſapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis. q.I. hæc rude miſceto ter in die, dies quinque continuos.* Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget, cum *de vino odorato* loquens, quod non familiæ, ſed domino concinnabatur, *Poſt dies*, inquit, *XL. diffundito in amphoras, & addito in ſingulas amphoras ſapæ ſextarium vnum.* Rurſus *de vino Coo* loquens, *In dolium*, inquit, *quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de vuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem dolium, vſquedum impleueris: manu comprimito acina, vt combibant aquam marinam: vbi compleueris dolium, operculo operito.* Hoc loco quadrantal amphoram ſignificare videtur, ſi quinquagenarium dolium a quinquaginta amphoris intelligamus. Iucundus Veronenſis profeſſione architectus, ſed antiquariorum diligentiſſimus, nuper Catonem imprimendum curauit, in

Quadrantal.

Iucundus Veronenſis

in quo cum multa verba emendauit reſtituitque, tum *cap.LVII.* locum mutilatum ita reſtituit, *Summa vini in ſingulos homines intra annum quadrantalia octo.* Quæ verba ſi recte emendateque reſtituta ſunt, fateri nos cogunt quadrantal & amphoram idem olim fuiſſe. Cum enim octo menſibus Cato vinum familiæ bibendum ſtatuat, id eſt, a quarto ad duodecimum in eo numero comprehenſum, quarto menſe ternos congios taxat, & ſequentibus vſque ad nonum quinos: nono, decimo, vndecimo, & duodecimo, ſingulis amphoram indulget, & eo amplius Saturnalium & Compitalium nomine ſingulos vel binos congios in capita: fit ſumma ſex & quinquaginta, vel ſeptem & quinquaginta congiorum, qui ſeptem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento a Catone ſtatutam. Rurſus Plinius *libro decimoquarto: Publius Licinius Craſſus, & Lucius Cæſar Cenſores anno Vrbis condita DCLXXV. edixerunt nequis vinum Græcum Amineumque octonis æris ſingula quadrantalia venderet*, hæc enim edicti verba ſunt, *Tanta vino Græco gratia erat, vt ſingulæ potiones in vno conuictu darentur.* Sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur: quæ verba ſi non mendoſa ſunt, hoc ſignificant, ſingula quadrantalia vini Græci, quod in tanta autoritate erat, vt ſemel in conuictu vno miſceretur, octonis aſſibus, id eſt, paulo plus ternis ſeſtertiis nummis veniſſe taxatione edictali. At Columella *libro quarto* ita inquit, *Vtque trecentis nummis quadragenæ vrnæ veneant, quod minimum precium eſt annonæ, conſumant tamen ſeptem culei ſeſtertium duo millia, & centum nummos.* Quadragenas vrnas, viginti amphoras valere notum eſt, præſertim Columellæ æſtimatione. Quare Columella maximam vini vilitatem non infra, quinos denos nummos in amphoras deſcendere affirmauit. Quod dictum omnino Pliniano loco refragatur. Nam & ipſe Plinius alibi *de Opimiano* loquens, centum nummos ſtatuit Opimiano vino, non inueterato, ſed recenti, aut etiam muſteo. Hic ne octonis millibus æris legendum eſſe contendamus, facit magnitudo precii, quod octoginta aureis æſtimamus, id eſt, tribus millibus & ducentis ſeſtertiis. Nam & Plinius ipſe *eodem libro* ita inquit *de precio vini* loquens, *Rara quippe adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummum. Nulla autem teſta minor eſſe poteſt amphora.* Quadrantal, inquit Feſtus, *vocabant antiqui amphoram, quod vas pedis quadrati octo & quadraginta*

Locus Plinii.

Digitized by Google

ſextarios capit. Plautus, *Anus hæc ſitit, quantillum ſitit? modica eſt, capit quadrantal.* Quid ſi dicamus quadrantal vas ita dictum a Latinis priſcis, vt *Cybium* a Græcis? idque ex eodem Feſto *alibi* his verbis: *Cybium dictum eſt, quia eius medium æque patet in omnes partes, quod genus a geometris Cybos dicitur. Vnde etiam teſſellæ quadratæ Cybi dicuntur.* Nihil aliud de quadrantali conſtituere poſſumus, quod ad menſuræ quidem modum pertinet (de forma enim conſtat) nec de loco quidem Plinii ſupradicto. Hic enim eſt vnus eorum quos comploratos eſſe puto. Quod ſequitur ſtatim apud Plinium *in eodem capite*, in omnibus exemplaribus corruptum eſt. *Quibus vinis autoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum conuiuium vidit, in quo plus ſemel Græcum vinum daretur. Ipſe quum rediit ex Aſia, millia cadorum congiorum diuiſit amplius centum. C. Cenſius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domum ſuam illatum dicebat tum primum, quum ſibi cardiaco medicus dediſſet. Hortenſius ſuper decem cados hæredi reliquit.* In vetuſto exemplari non cados, ſed cadum legitur: quare non decem cados (quod ridiculum eſt) ſed decem millia cadum lego: cuius emendationis ſubſcriptorem habeo Nonium, qui locum hunc ita citat *in mentione cadi ex Varrone de vita patrum. Hortenſius ſupra decem millia cadum hæredi reliquit.* In ſuperiore autem loco non millia cadorum congiorum, ſed millia cadum congiarium, ex vetuſtorum obſeruatione lego. Sunt autem congiarii cadi, qui congium tantum capiunt, id eſt, ſenos ſextarios Italicos. Centum millia huiuſmodi cadorum, amphoras valebant duodecim millia & quingentas, & modios Pariſinos mille quingentos & circiter ſexaginta. Hortenſii autem decem millia cadorum æſtimare non poſſum propter varietatem opinionum de cado: ſed tamen non poteſt maior eſſe ſumma Hortenſii quam Luculli. Culeus, menſura eſt vicenas amphoras continens, vel vnas quadragenas, qua nulla maior menſura liquoris, vt aiunt illa carmina. Plinius *libro decimoquarto de vinea Palemonis grammatici* loquens, *Digna opera quæ in cecubis ſetiniſque proficeret, quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt, amphoras centenas quadragenas muſti dedere.* Ac nequis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hæc ſunt (vt arbitror) menſurarum vocabula Græcis Latiniſque

Cybium.

Loca Plinii quædam deplorata.

Locus Plinii emendatus.

Congiarius cadus.

Culeus.

niſque autoribus celebrata, quæ interdum ipſa ad ſpeciem & formam quandam vaſis magis quam admodum quendam certumque referuntur. Nam quum Cato in inſtrumento villici amphoram quinquagenariam enumerauit: eam intelligi voluit, quæ duobus ſextariis maior ſit iuſta menſura. Vt nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam menſuram excedunt: ſic vrnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus vrnis legitimis capiat. Pro huiuſmodi amphora Columella *de vino dulci* loquens: *Quum deferbuerit*, inquit, *in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam, nec plus vncia pondere addito*, quinquaginta ſextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et *rurſus, ex hac compoſitione quantum in ſextarios muſti quadragenosoctonos adiiciendum ſit, incertum eſt, quoniam pro natura vini æſtimare oportet quid ſatis ſit. Ego tamen ſi humida fuerit vindemia, trientem: ſi ſicca, quadrantem medicaminis miſcere ſolitus ſum, ita vt quatuor vrnarum eſſet muſti modus, vrna autem quatuor & viginti ſextariorum.* Pro amphora octo & quadraginta ſextarios dixit. At quum *alibi* ita inquit: *Omne vinum quum condieris, nolito ſtatim diffundere, ſed finito in doliis liqueſcere: poſtea quum de doliis, aut de ſeriis diffundere voles, vere florente roſa defecatum quamliquidiſſimum in vaſa bene picata & pura transferto, ſi in vetuſtatem ſeruare voles, in cado duarum vrnarum quam optimi vini ſextarium aut fecis generoſæ recentis ſextarios tres addito.* Hoc in loco amphoram dicere poterat, niſi ad formam vaſis reſpexiſſet. Sic Plinius cados congiarios dixit, ac ſi congios in cadum formatos diceret. Amphoræ formam teſſerariam eſſe docuimus. Cadi formam turbinatam, id eſt, coni & ſtrobyli, hoc eſt, nucis pineæ ſimilem fuiſſe, ex Plinio intelligimus, qui *libro decimoſeptimo de aloe* loquens, *turbines cadorum* dixit. Vtebantur autem antiqui etiam ad ſalſamenta condenda. Idem Plin. *lib. XXXII. Quin & teſtis cadi ſalſamentarii tuſis cum axungia vetere ad parotidas vtuntur.* Amphoram in ceruicem gracileſcere ſolitam, ex Catone intelligimus, cum inquit: *Amphoram defracto collo puram impleto aquæ puræ.* Columella: *Dolia quoque & ſeriæ cæteraque vaſa ante quadrageſimum vindemiæ diem picanda ſunt, atque aliter ea quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſupra terram.* Idem: *Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum ſeptenum, addito medicaminis pondo vnciam, ſcrupula octo gypſi.* Seria formam certam vaſis denotat, non certam menſuram.

Quinquagenaria amphora.

Cadus.

Amphoræ forma.

Seria.

ram. Plin. *libro XIV. Magna & collecto iam vino differentia in cella, circa Alpes ligneis vaſis condunt, infodiuntque terra tota, aut ad portionem ſitus, aut cælum præbent: alii impoſitis tectis arcent.* Dolium autem quadragenarium & quinquagenarium Cato quum dicit, dubitari poteſt an quadraginta quinquagintaue congiorum aut quadrantalium dixerit, an totidem amphorarum, vt quum *de Græco vino* loquens ita inquit „Muſti. q. XX. in ahenum aut plumbeum infundito, ignem „ſubdito: vbi ebullibit vinum, ignem ſubducito: vbi iam vinum re„frixerit, in dolium quadragenarium infundito. Et paulo poſt: Poſt „dies XXX. dolium oblinito, ad ver in amphoras diffundito. Et „ruſſus alibi: In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ „quadrantalia decem: tum acina de vuis miſcellis decarpito de ſca„po in idem dolium vſquedum impleueris, manu comprimito aci„na, vt combibant aquam marinam, ubi compleueris dolium, oper„culo operito, relinquito qua interſpiret, vt triduum præterierit, „eximito de dolio, & in torculario calcato, & id vinum condito in „dolia lauta & pura & ſicca. Hoc in loco quinquagenarium ab amphoris dictum accipio, quum ex eo dolia pura impleantur. Octonæ amphoræ modium noſtrum faciunt, id eſt Pariſinum, cuius iuſta menſura ſex & triginta congios noſtros capit, quas vulgus ſextarios nulla ratione vocat. Sic ſingulæ amphoræ decem & octo quartarios noſtros capiunt, hoc eſt ſextarios Romanos duodequinquaginta. Quaternæ amphoræ ſemodios noſtros faciunt. Cadus vero noſter, quem lingua vernacula veſtigia Latinitatis retinens *Caccum* vocat, & trientem modii facit, amphoras duas & beſſem capit, hoc eſt duodenos congios Pariſinos. *Fidelia*, inquit Nonius, *vas Samium ad plurimos vſus.* Perſius,

Dolium quadragenarium.

Menſura Pariſina.

Fidelia.

Nec tamen inuideas quod multa fidelia putet
In locuplete penu.

Plautus *in Aulul. Sed ſi reperero o fides, mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam.* Eodem modo dixit congialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium. Fideliam lingua noſtra *filietam* corrupto vocabulo dicit. Orca vas erat Hiſpanicum, vt ex Varrone coniicio *libro primo de Re ruſtica: Sæpe vbi conditum nouum muſtum, orcæ vt in Hiſpania feruore muſti ruptæ: necnon & dolia, vt in Italia.* Plin. *libr. XV. de ficis: At vbi copia abundat, implentur orcæ: in Aſia cadi paniuque ſimul*

Orca.

Digitized by Google

mul & obſonii vicem ſiccata implent. Feſtus orcæ formam dat his verbis, *Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cuius ſimilitudinem vaſa ficaria orcæ dicuntur.* Sunt enim teretes, atque vniformi ſpecie : cui congruit dictum Perſii,

—— Anguſtæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus *lib. XXXV.* amphoræ ſpecie orcam fuiſſe autore Probo citato dicat. Vas fuit vinarium, oleariumque, & ſalſamentarium, atque ſalgamarium, cuius ratio non menſura, ſed ſua forma conſtat. Orcis adhuc hodie ſalſamentarii negociatores vtuntur. Dolia certam menſuram non habebant, ſed quædam olim fieri capaciſſima ex Collumella intelligimus, qui *de picandis doliis* loquens, ita inquit, *Sunt autem ſeſquiculearibus doliis picis duræ pondo vicenaquina ſatis.* Sesquiculeare dolium Columella triginta amphorarum dolium appellat, quam iuſtam menſuram & vſitatam fuiſſe ex eius verbis coniicere aliquis poſſit. *Dolia* (inquit Nonius) *vaſa ſunt grandia, quibus vinum reconditur.* Vitruuius *lib. VI.* ſignificare videtur legitimam dolii olearii magnitudinem culearem fuiſſe, his verbis, *Cellarum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum doliorum ſunt faciendæ, quæ quum ſint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos.* Plaut. *in Pſeud. Anum illam doliarem, claudam, craſſam Chryſidem.* Ventricoſa autem fuiſſe dolia, ex ſupradicto loco Vitruuii, & ex Columel. *lib. XIII.* admonemur. Sic enim inquit *de vaſis ſalgamariis* loquens, *Hæc vaſa dedita opera fieri oportet patente ore, & vsque ad imum æqualia, nec in modum doliorum formata, vt exemptis ad vſum ſalgamis, quicquid ſupereſt, æquali pondere vsque ad fundum deprimatur, quum ea res innoxia penora conſeruet, vbi non innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa: quod in vtero dolii vix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ.* Rurſus Plin. dolii magnitudinem aliam ponit *libro nono de Polypo* loquens, qui in Betica captus eſt. *Oſtendere* (inquit) *Lucullo caput eius dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax. Sed aliam intelligimus fuiſſe capacitatem dolii, aliam capitis polypi, licet eadem moles vtriuſque fuerit. Vina autem in doliis inueteraſcere non ſinebant antiqui, ſed in amphoras & cados diffundebant.* Inde illud ſatyrici poetæ,

Dolium.

Diffundi Vina.

Ipſe

Digitized by Google

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat.
Et Horatii *in Epiſtolis,*
Vina bibes iterum Tauro diffuſa, id eſt,
Tauro iterum Conſule inueterari cœpta. Plinius *lib. XIIII.* Apothecas fuiſſe, & diffundi ſolita vina anno D. XXXIII. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Qui hunc morem ignorat, intelligere hic nequit Senecæ dictum *in quinto epiſt. ad Lucil. Ariſton aiebat malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem, & amabilem turbæ, vinum enim bonum fieri, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio placuit*, id eſt
Culeus. *quod muſteum adhuc, & a lacu recens, maturum iam potui viſum eſt.* Culeus modios noſtros duos & ſemis capiebat, id eſt ſexaginta Romanos. Magnum autem vas fuiſſe ex eo apparet, quod in culeo ſcorteo damnati lege Pompeia cum cane & gallo & vipera inſuebantur, vt apud Tranquillum & Modeſtinum iuriſconſultum legimus. Cæterum Cato cum dixit: Vinum in doliis hoc modo venire oportet: Vini in culeos ſingulos quadragenæ & ſingulæ vrnæ dabuntur: non ad iuſtam menſuram reſpexit, ſed ad morem negociatorum, qui acceſſionis nomine in ſingulos culeos ſingulas vrnas ſtipulabantur. Culeos nunc ſeſquimodiales habemus, id eſt duodenum amphorarum: cuius vocabulum vulgare, ad Latinum alludit, quo genere Ligeris fluuii accolæ vtuntur. Eſt & aliud genus culei maioris captus, quos *Tonellos* appellant. Columella *libro decimotertio: Odores autem vino fere apti ſunt qui cum defruto coquuntur, iris, fœnum Græcum, ſchœnum: harum rerum ſingulæ libræ in defrutarium, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adiici debent.* Et rurſus *idem: Cum amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris, ita vt iam exiguum ſuperſit de coctura (quod ſignificat decoctum ad tertias) tum demum medicamina*
Defrutarium. *na adiicito.* Defrutarium appellat ahenum prægrande quo muſtum coquitur, ad ſapam aut defrutum facienda, quo modo hodie quoque fit. Nam & Cato *in inſtrumento villici*, ahenum vnum XXX. culeorum enumerat, id eſt ſexcentarum amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Catonem dolium quadragenarium, quadragenum amphorarum capax intelligo; idque ex collatione locorum licet cuiuis intelligere. Cato capite

Digitized by Google

pite centeſimo: Schœnum (inquit) *& calamum in pila contundito, quod fiet ſextarium vnum: quadragenario in dolio confundito, vt odoratum ſiet.* At vero Columella *loco ſupradicto* libram vnam dixit ſatis eſſe nonaginta amphoris muſti, quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare quum Plinius dicit *de vinis quæ inueterauerunt: Rara quippe adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummum:* non de doliis, ſed de amphoris & cadis intelligo: quippe etiam alioquin vina diffuſa exportabantur, nec in doliis diu eſſe ſinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facile non poterant, præſertim quum eſſent fictilia. Batus & Corus Hebraica ſunt vocabula, vt docet Ioſepus *lib. VIII. Antiquitatum. Batus* capit ſextarios ſeptuagintaduos: *Corus* autem medimnos Atticos vnum & quadraginta, vt ipſe *lib. III.* inquit *circa finem.* Quare corus maior erat modio noſtro triticario, qui centum & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos, ſed modios capere corum ſcripſerunt. Errorem eorum ſecuti, qui medimnum, modium Latine interpretantur. Strabo *de Taurica Cherroneſo* loquens, quam frumento abundaſſe ſcribit, & ob id georgiam appellatam eſſe, λεύκωνα δέ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα. *Leuconem* (inquit) *aiunt ex Theodoſia vicies ſemel centena millia medimnum frumenti Athenienſibus miſiſſe.* Quo loco interpres ducentas & decem myriadas modium transtulit, quum totidem myriadas medimnum Strabo ſcripſiſſet. Hæc amplius octogintaquinque millibus modium noſtrorum valent. Hic licet æſtimare, quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracuſanorum Regis, qui vt autor eſt Valerius *lib. IV.* audita clade, qua Romani apud Traſimenum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei, aurique ducenta & quadraginta pondo Vrbi Romanæ muneri miſit: quod ne Romani nollent accipere, in habitum id Victoriæ formauit, vt eos religione motos, munificentia ſua vti cogeret. In aliis exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur: adeo numeri (quod ſæpe teſtamur) in exemplaribus autorum omnium corrupti ſunt. Nam & apud Liuium CCC. viginti pondo leguntur, *libro ſecundo de ſecundo bello Punico*, his verbis: *Legati Syracuſani in Senatum introducti nunciarunt cædem C. Flaminii exercitúmque allatam, adeo affeciſſe Regem Hieronem, vt nulla ſuâ*

Batus.
Corus.

Liberalitas Hieronis.

Bbbb *pro-*

propria regnique ſui clade magis moueri potuerit. *Et paulo infra: Iam omnium primum ominis cauſa Victoriam auream pondo CCCXX. afferre ſeſe, acciperent eam tenerentque, & haberent propriam & perpetuam: aduexiſſe etiam CCC.mil. modiorum tritici, ducenta hordei, ne commeatus deeſſent, & quantum præterea opus eſſet, quo iuſſiſſent ſubuecturos: quæ ne ac-* *Libra auri.* *cipere grauarentur, magnopere ſe Patres conſcriptos orare.* Libra auri non minus centum aureis ſolatis æſtimari poteſt: quare ducenta quinquaginta pondo vt minimum vigintiquinque millibus valuerunt. Quod ſi Liuium ſequimur, eo amplius ſeptem millibus donum illud fuit. Trecenta autem millia modiorum tritici, duo millia modium noſtrorum & paulo minus centum valent, etiam vt modios Italicos non Siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc, ſi æſtimationem Ciceronianam ſequamur, vt minimum decies ſeſtertium valuerunt, & quinque & viginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti valuerint, ex tritico æſtimari poteſt. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica quam munifica fuit: ex animo donantis æſti- *Quartarius.* mabilis magis quam ab opibus. Quartarium apud Catonem ſic congii quartam partem ſignificare exiſtimo, vt tertiarium tertiam, & ſextarium ſextam. *Amurca* (inquit ille) *in vas aheneum indito congios duos: poſtea igne leui coquito, rudicula agitato crebro, vſqueadeo dum fiat tam craſſum quam mel. Poſtea ſumito bituminis tertiarium, & ſulphuris quartarium, conterito in mortario per ſe vtrumque.* Columella *libro XIII. In ſextarios duodequinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, ſalis ſextarium, hæc ſubterito, & ſubtrita cum quartario mellis aceto diluito.* Quartarium in menſura pro quadrante congii intelligo, vt ſin *Brochus.* pondere pro quadrante libræ. Nos *brochum* appellamus ſeſquiſextarium Pariſinum, qua menſura dimidio maior eſt vrna, id eſt, hemiolia *Menſuræ Pariſinæ antiqua vocabula retinent.* eſt vrna brochi. Nam ſedecim vrnæ modium noſtrum faciunt, id eſt quatuor & viginti brochos. Vrna, vt diximus, etiam hemiamphorium ſeu ſemiamphora dicitur. Illud admirari ſubit, quonam modo modulos antiquos vrbs noſtra ſeruare potuerit etiam Græcos: quod ne magnopere mirer, facit quod etiam verba ipſa Græca lingua ipſa vernacula *Medimnus, mimna apud Gallos.* tot ſeculis ſæpius immutata retinet. Iamprimum medimnum vocabulum lingua vernacula incolume pene ſeruat, ſecunda tantum & tertia litera intertritis *mimnam* vocans, quaſique per ſyncopen proferens: huius dimidium, id eſt ternos modios Romanos, diminutiue idiomate

noſtro

noſtro ſonnans. *Modius* autem Gallicum vocabulum eſt & aridorum & liquidorum menſuræ: non modum priſcum, ſed varium pro locorum varietate obtinens. In aliis vaſis noſtris & conditoriis & modulariis etiam etyma Græca agnoſco. Prima menſurarum noſtrarum deorſum auſpicando, *cheopina* a nobis dicitur, ex eo (vt arbitror) dicta, *Cheopina.* quod in ea tantum funditur vel hauritur vini, quantum homo ſitibundus vno hauſtu abſumere poſſit. *χίε πίνειν.* Hæc duplex, pintam efficit, ex eo vocabulo detortam, quod Græci *pitynam* appellant, *Pinta.* vas quoddam vinarium ſignificantes. Ex pityna enim per ſyncopen pitna, deinde tranſpoſitione pinta dicta. *Pino* enim Græce bibo ſignificat. Minima menſura *hemixeſtes* a nobis dicitur: quod mere & integre Græcum eſt, hoc eſt dimidiatus xeſtes. *Hemixeſtes.* Eſt enim xeſtes hemina, vt ſuperius diximus. *Xeſtes.* His quæ demonſtraui, hoc corollarium addam, huius vrbis homines non modo Romanas Atticasque menſuras vſu linguaque pertinacibus ad hoc æui conſeruaſſe, ſed etiam Solonis drachma & menſuris ab eo legiſlatore emodulatis eos vti hodie: *Solonis drachma & menſuris vtuntur Pariſienſes.* id quod *ex oratione Andocidis oratoris Attici* probare facile eſt, quæ περὶ μυστηρίων inſcribitur. De ſtatu enim Athenienſium loquens poſt euerſam triginta tyrannorum oligarchiam, propter quam populus in Pyreum ſeceſſerat, pſephiſmaque, id eſt plebiſcitum quoddam referens ob componendam populi diſcordiam promulgatum, ita inquit, Τισάμενος εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια, νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σαθμοῖς: χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. id eſt, *Tiſamenus tulit, populuſque ſciuit, vt Athenienſes regerentur inſtitutis patriis, legibuſque vterentur Solonis, eiuſque ponderibus & menſuris. Simul vt legibus vterentur Draconis, vt antea illis temporibus fecimus.* Ex his verbis colligimus, menſuras Atticas ponderaque ad autorem Solonem relatas eſſe: quas cum Romani ab Athenis cum legibus mutuati ſint, & nos a Romanis acceperimus, apparet id plane confectum quod adſtruendum duximus. Quartarium *Quartarius.* autem dicimus non quartam partem alicuius maioris menſuræ, vt Latini vocauerunt: ſed vas quod quatuor menſuras caperet, id eſt quaternas cheopinas, ſic tertiarium, quod tres. Porro quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua vernacula vocitauit, quæ quidem hodie aſſignari poſſit in his menſuris quas habemus: quare Latine congium potius quam ſextarium appellandum duxerim, vt Græci choa dicunt. *Congius eſt ſextarius noſter.*

Digitized by Google

Brochus. *Brochus* a verbo Græco βρέχω dicitur, quod fundo ſignificat. Brochus enim vas eſt fundendo vino accommodatum, impendis deplendiſque culeis & vaſis conditoriis, & vino quocunque modo tranſuaſando.

Oenophorum. Hoc Græci *œnophorum* ex eo appellant, quod comportando vino aptum ſit, inde illud ſatyrice dictum a Iuuenale,

—Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus.

Lagena. *Lagena* vas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie a Bellouacis importantur, a tereti enim collo diſtenta ventris laxitas, iterum ſenſim ad imum gracileſcit. Docet hoc Columella *lib. XIII. de ſeruandis malis* loquens: *Nihil tamen certius aut melius,* inquit, *experti ſumus, quam vt cydonea maturiſſima in lagena noua qua ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, componantur leuiter & laxe, ne collidi poſſint. Dein inde quum ad fauces vſque fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, vt modice mala comprimant, nec patiantur ea quum acceperint liquorem, ſubleuari: tum quamoptimo melle vas repleatur, & reliqua.*

Plinii locus. Plin. *lib. vndecimo*: *Summum gulæ fauces vocantur, poſtremum ſtomachus, hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fuſa.* Idem *lib. XXVIII. Aurium grauitati prodeſt vrina capri vel tauri, aut fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum ſubeunte.* In ſuperiore tamen exemplo, antiqua quæ vidi exemplaria, non lagenæ modo, ſed lacunæ habent, vel laciniæ potius, hoc eſt flexuræ ſinuoſæ. Nec mihi lagenæ formam ſtomachus habere videtur, qui confectionibus faciendis aliquando interfui, & ſtomachum cum ventriculo ſpiritu diſtentum vidi: potiuſque cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoque tubulatæ habere exiſtimarim: nolim tamen hoc in loco periclitari vt aliquid de hoc ſtatuam. De ſtomacho proprie accepto

Stomachus proprie dictus. Ariſtoteles *libro primo de hiſtoria animalium* ita inquit: τελευτᾷ δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. *Per ſeptum tranſuerſum in ventrem pertinens, ibique deſinens, natura carnoſus, & in longitudinem latitudinemque intenſionem admittens.*

Ventriculus. *De ventriculo* autem, qui abuſiue ſtomachus dicitur ab autoribus, ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων, ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. *Ventricu-*

tricu-

triculus autem hominis canino ſimilis eſt, vt qui non multo inteſtino maior ſit, ſed ſimilis inteſtino latiori. In his verbis nihil ſimile dicto Pliniano videtur. Quare Plinius de ſtomacho & ventriculo ſimul locutus eſſe videtur ſub ſtomachi nomine. Anguſtias enim ſtomachi excipit ventriculus, in quo cibus concoquitur quaſi in inteſtino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat *in II. de Nat. Deorum*, & tortuoſam eſſe dicit: quod non conuenit cum lagenæ forma. Lagenam nomen fuiſſe menſuræ teſtis eſt Athenæus his verbis *lib. XI.* λάγυνον δὲ μέτρου λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡς χοὸς καὶ κοτύλης, χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. *Lagenam menſuræ nomen eſſe aiunt apud Græcos vt chum & cotulam, duodecimque cotulas Atticas capere.* **Lagena.**

Seria vas erat variæ capacitatis, ad multos vſus accommodatum. Columel. *lib. XIII. de vino dulci faciendo* loquens: *Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum ſeptenum; addito medicaminis pondo vnciam ſcrupula octo gypſi.* Erant enim ſeriæ grandia vaſa vt dolia, vnde vinum ad vetuſtatem ſeruandum in vaſa minora diffundebatur. Item: „Poſtea quum de doliis aut de ſeriis diffundere voles, verè florente „roſa defecatum quam liquidiſſimum in vaſa bene picata & puta „transferto, ſi in vetuſtatem ſeruare voles, in cado duarum vrnarum „quam optimi vini ſextarium, aut fecis generoſæ recentis ſextarios „tres addito. Idem de myrtite vino loquens: Poſt nonum diem „quam id factum eſt, vinum purgatur, & ſcrupulis aridæ myrrhæ „ſeria ſuffriatur, operculumque ſuperimponitur, ne quid eo decidat. „Hoc facto, poſt decimum diem rurſus vinum purgatur, & in amphoras bene picatas & bene olidas diffunditur. Ego tamen non aridæ myrrhæ ſcrupulis ſuffriandam ſeriam puto, ſed ſcopulis aridæ myrti ſeriam ſuffricandam. Seriam oblonga forma fuiſſe puto, & in ſummo ceruicatam. Idem Columel. *de ſalſura ſuillæ carnis* loquens„ Sed cum ad fauces ſeriæ peruentum eſt, ſale reliqua pars re„pletur, & impoſitis ponderibus in vas comprimitur: eaque caro „ſemper conſeruatur, quæ tanquam ſalſamentum in muria ſua permanet. **Seria.**

Fideliæ qua forma fuerint, legiſſe me non memini, ſed fictiles & vitreas apud Columellam legimus. Hæc habuimus de menſuris quæ diceremus. **Fidelia.**

Sed obiter videndum quid ſit quod *Apocalypſeos ſexto capite in deſcriptione tertii ſigilli* legitur: *Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno*; hoc quum ego mirarer, **Apocal. locus.**

Digitized by Google

Græce ſic reperi ſcriptum, *χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου*, id eſt, *Chœnix frumenti denario, & tres chœnices hordei denario*, ac ſi diceret, quantum quis die vno frumenti abſumere poteſt, denario vno venditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem tranſtulit. In quo verbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi videtur. Inter ſcholia autem quæ in eum librum edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Romanos ſignificare: quod quum ſit verum, non bilibris tritici, ſed trilibris verti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet, tantum enim pendet ſextarius tritici Romani, quum modius teſte Plinio quatuor & viginti pondo pendeat. Græce tamen non tritici, ſed frumenti legitur: quod quum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit, ſi leuiſſimum genus frumenti appenderetur, vt hordeum. Verumenimuero vt vnde exorſa eſt hæc commentatio, eo tandem cludatur: triens, quadrans, & alia nomina ab aſſe & vncia deriuata, non modo pondera, ſed etiam menſuras infra ſextarium, nummorumque vocabula ſignificarunt. Quare quum de menſuris dictum ſit, reſtat vt de nummorum ſignificatione exempla citentur. Plin. *lib. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis: in triente vero & quadrante rates.* Hic quadrans, teruncius aliter dicitur: de quo ſatis diximus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius: deni autem quadrantes ſeſtertium valebant, & quaterni ſeſtertii denarium. Ita ſit vt pro ſportula deni ſeſtertii darentur: quos denis caroleis & ſemiſſe æſtimandos eſſe dico. *Caroleos* noſtri denarios, quaſi dextantes aliquando vocitarunt: ita vt aſſem, noſtrum ſolidum eſſe exiſtimemus, duodenos denariolos valentem, tanti eſt illa ſportula a Iuuenale Martialeque decantata, quæ merces ſalutationum erat olim, & togatis, id eſt comitibus & aſſeclis, dabatur rectæ cœnæ loco: de qua Iuuenalis,

Nummorũ ſignificatio.

Quadrans & Triens. Teruncius. Seſtertius.

Sportula, id eſt centum quadrantes.

— Nunc ſportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Sed quum ſummus honos finito computet anno
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis identidem centum quadrantes vocat, *miſellos* appellans ob tenuitatem pecuniæ, præſertim Romæ, vbi omnia cara erant, vt ex præce-

Digitized by Google

præcedentibus liquet. Columella hoc ſtrinxit in præfatione rei „Ruſticæ his verbis: An honeſtius dixerim mercenarii ſalutatoris „mendaciſſimum aucupium, circumuolitantis limina potentiorum, „ſomniumque regis ſui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen con„iicere opes diuitum Romanorum licet, qui numeroſæ turbæ quo„tidianam hanc mercedem darent. Tranquillus de initio principa„tus Neronis loquens: Adhibitus ſumptibus modus, publicæ cœnæ „ad ſportulas redactæ. Auguſti autem inſtituto diuites cœnam re- *Cœna recta.* „ctam dabant, quæ maioris erat & liberalitatis, & impenſæ: propter quod Martialis,

Promiſſa eſt, inquit, nobis ſportula, recta data eſt.

Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranquillus *in Domitiano: Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine.* Hactenus de ſportula. *Sextans* nummulus *Sextans.* erat quadrante minor, duas vncias valens. Plinius *libro ſupradicto: Populus Rom. ſtipem ſpargere cœpit L. Poſthumio, Qu. Martio Conſulibus: tanta pecunia erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippa Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatisque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.* Vnciaria ſtips apud eundem *lib. XXXIV. cap. V.* dimidio minor eſt ſextantaria, par ferme obolo noſtro. Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei *Ratio rei nummariæ apud Græcos.* fuit, vt obolus Atticus octonos *chalcos* valeret, licet Plinius denos dicat *libro XXI.* Bini autem chalci, id eſt æreoli, quadrantem efficerent, quod *Obolus.* ab eis *tetartemorium* dicitur, & per ſyncopen *tetartemorum*: ob id alio nomine *dichalcum* vocitatum. Chalci autem quaterni *hemiobolium*, *Dichalcum.* id eſt ſemiobolus dicebatur: ſeni chalci *triens*, immutata ratione ſer- *Chalcus.* monis, non enim triens dicebatur tertia pars oboli, vt tetartemorium *Triens.* quarta, ſed quod tres eſſent partes oboli, id eſt *dodrans*, ita fit vt triens maior ſemiſſe, id eſt ſemiobolo fuerit. Semiſſem nunc non aſſis noſtri, ſed oboli intelligi volo. Polybius ſuo tempore ita rem nummulariam conſtitutam fuiſſe dicit *in II. hiſtor.* vt XII. aſſes Romani drachmam efficerent, cum binos aſſes obolo tribuat. Sic enim ſcribit, ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ παρίενται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡμιασσαρίου. τοῦτο δ' ἔστι τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. Verum cum de annonæ vilitate non veriſimilia ſcripſerit, vt ſupra dictum eſt, non magnopere hoc eius dicto moueor. Cæterum apud Græcos trite-

tritemorum, id eſt triens, pro tertia parte cuiusque rei accipi ſolet, vt quum dicunt, τριτημόριον ταλάντου, καὶ τεταρτημόριον ταλάντου, id eſt *trientem quadrantemque talenti, & quadrantem diei* pro ſex horis. Theodorus Gaza *in tractatu de menſibus*, ἡμέραις τοιγαροῦν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ἀπαρτιζόμενος ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τοῦ καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον, τῷ ἀριθμῷ τῷδε. *Diebus igitur*, inquit, *trecentis & ſexaginta quinque finitus nobis erit annus ſecundum ſolis ambitum, dumtaxat addita huic numero parte quadam diei, quæ minuſcula ſit quam quadrans.*

Triobolum. Triobolum alio nomine *hemidrachmium* dicitur, ſenos enim obolos drachma efficit, vt autores ſunt Plinius & Pollux, & alii. Triboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi *glaucem* appellant: ex quo factum arbitror prouerbium, *Noctuam Athenas*, γλαῦκα εἰς ἀθήνας, contra eos negociatores vſurpatum qui eas merces in emporia important, quæ ibidem vernaculæ ſunt, & multæ: quanquam ad auem noctuam referri vulgo ſoleat, quæ in Attica frequens videtur.

Noctuam Athenas.

Tetrobolum. *Tetrobolum* quatuor obolos dicebant, hoc eſt beſſem drachmæ, numiſma erat habens effigiem Iouis, vt triobolum, & poſtica parte binas noctuas. *Diobolum* duos obolos valebat, qui triens erat drachmæ. Obolus primam habet breuem, ſed in compoſitione productam: vt in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον, τετρώβολον, διώβολον. Cum ergo drachma Attica quaternis ſeſtertiis Romanis valeret, id eſt denario vno, ſeſtertius Romanus ſeſquiobolum Atticum valuit, vt obolus omnino ſemiſſem noſtrum & denariolum valuerit, ac ſi ſeptuncialem nummulum haberemus. Hac ratione diobolon ſeptenos ſeſtantes noſtros valebat, quare Plautus *in Pœnulo* quum dixit: *Non ego homo trioboli ſum, niſi ego illi maſtigiæ exturbo oculos atque dentes*, ſic intellexit, ἄξιος τριωβόλου, vt Græci loquuntur, id eſt non æſtimandus triobolo Attico, ſeu duobus ſeſtertiis. Sic *alibi: Aruſpex non homo trioboli*, genitiui ſunt ſchemate Græco enunciati, & trioboli igitur hominem vocat vocabulo monoptoto, vt nauci hominem antiqui dixerunt, & frugi. Idem *in eodem Pœnulo: Seruorum ſordidulorum ſcorta diobolaria.* Feſtus *meretrices diobolares* appellatas ex eo dicit, quod duobus obolis ducerentur. Diobolaria ergo ſcorta dixit tanti proſtantia, quanti ſolidus noſter eſt & ſextans. Solidus noſter (vt ſæpe dixi) notus etiam eſt Tranſalpinis, & externis finitimis. Quum autem hæc ſcriberem, du-

Homo trioboli.

Diobolaris.

catus

catus vnus probi characteris quadraginta ſolidis noſtris permutabatur. Cæterum nos oboli vocabulum a Græcis mutuati ſumus. Romani enim eo non vtebantur. Quod autem recte hos nummulos æſtimarim, his exemplis cognoſcitur. Proſtibula enim ſcorta, & in lupanari proſtantia, ſermone vulgari ſolidum vnum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. *Bos* etiam olim numiſma erat Atticum, bouis nota percuſſum, didrachmum alio nomine dictum. Quare *hecatombæum* dictum quicquid duabus minis Atticis æſtimabile eſſet, id eſt ducentis drachmis. Inde *hecatombæa arma apud Homerum Iliados ſexto*, vt quidam volunt, vbi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci ſcripſit, cuius meminit Iuſtinianus *in præfatione Pandectarum*, & nos explicuimus *in Annotationibus noſtris*. Ab eo nomiſmate notum eſt apud Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν, *Bos ſuper linguam ſitus eſt vel firmatus*; contra eos vſurpatum, qui aut pecuniæ autoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda ſunt reticent. Huiuſmodi multi in Francia, vt alibi, ſæpe fuerunt: quod genus hominum cum ſemper noxium rebus bene gerendis fuit, tum vero illi deterrimi atque exitiabiles, qui non bouem modo in ore, ſed ouem in fronte, vulpem in corde gerunt. Sed ad hunc locum pertinere videretur id quod ab Aulo Gellio dicitur *libro vndecimo Noctium Attic. Coniectare autem*, inquit, *ob eandem cauſam poſſumus quod Italia olim eſſet armentoſiſſima, mulctamque quæ appellatur ſuprema, inſtitutam in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia ſcilicet boum, proque ouium penuria.* Sed quum eiuſmodi mulcta pecoris armentique a magiſtratibus dicta erat, adigebantur oues boueſque alias precii parui, alias maioris: eaque res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco poſtea lege Aterina conſtituti ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta eſt ouis vnius. Suprema mulcta eſt eius numeri quem diximus: vltra quam mulctam dicere in dies ſingulos ius non eſt, & propterea ſuprema appellatur, id eſt ſumma & maxima. Quando igitur nunc quoque a magiſtratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur vel minima, vel ſuprema, obſeruari ſolet vt oues genere virili appellentur: atque ita M. Varro verba hæc legitima, quibus minima mulcta diceretur, concepit, *M. Terentio, quando citatus neque reſpondit, neque excuſatus eſt, ego ei vnum ouem mulctam dico.* Ac niſi eo genere diceretur, ne-

Didrachmum. *Hecatombæum.* *Prouerbium.* *Cap. 1.*

tritemorum, id eſt triens, pro tertia parte cuiusque rei accipi ſolet, vt quum dicunt, τριτημόριον ταλάντου, καὶ τεταρτημόριον ταλάντου, id eſt *trientem quadrantemque talenti, & quadrantem diei* pro ſex horis. Theodorus Gaza *in tractatu de menſibus*, ἡμέραις τοιγαροῦν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τοῦ καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον, τῷ ἀριθμῷ τῷδε. *Diebus igitur*, inquit, *trecentis & ſexagintaquinque finitus nobis erit annus ſecundum ſolis ambitum, duntaxat addita huic nume-*

Triobolum. *ro parte quadam diei, quæ minuſcula ſit quam quadrans.* Triobolum alio nomine *hemidrachmium* dicitur, ſenos enim obolos drachma efficit, vt autores ſunt Plinius & Pollux, & alii. Triboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi *glaucem* appellant: ex quo factum arbitror prouerbium, *Noctuam Athenas*, γλαῦκα εἰς ἀθήνας, contra eos negociatores vſurpatum qui eas merces in emporia important, quæ ibidem vernaculæ ſunt, & multæ: quanquam ad auem noctuam referri vulgo ſoleat, quæ in Attica frequens videtur. *Tetrobolum* quatuor obolos dicebant, hoc eſt beſſem drachmæ, numiſma erat habens effigiem Iouis, vt triobolum, & poſtica parte binas noctuas. *Diobolum* duos obolos valebat, qui triens erat drachmæ. Obolus primam habet breuem, ſed in compoſitione productam: vt in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον, τετρώβολον, διώβολον. Cum ergo drachma Attica quaternis ſeſtertiis Romanis valeret, id eſt denario vno, ſeſtertius Romanus ſeſquiobolum Atticum valuit, vt obolus omnino ſemiſſem noſtrum & denariolum valuerit, ac ſi ſeptuncialem nummulum haberemus. Hac ratione diobolon ſeptenos ſeſtantes noſtros valebat, quare Plautus *in Pœnulo* quum dixit: *Non ego homo trioboli ſum, niſi ego illi maſtigiæ exturbo oculos atque dentes*, ſic intellexit, ἄξιος τριωβόλου, vt Græci loquuntur, id eſt non æſtimandus triobolo Attico, ſeu duobus ſeſtertiis. Sic *alibi*: *Aruſpex non homo trioboli*, genitiui ſunt ſchemate Græco enunciati, & trioboli igitur hominem vocat vocabulo monoptoto, vt nauci hominem antiqui dixerunt, & frugi. Idem *in eodem Pœnulo*: *Seruorum ſordidulorum ſcorta diobolaria*. Feſtus *meretrices diobolares* appellatas ex eo dicit, quod duobus obolis ducerentur. Diobolaria ergo ſcorta dixit tanti proſtantia, quanti ſolidus noſter eſt & ſextans. Solidus noſter (vt ſæpe dixi) notus etiam eſt Tranſalpinis, & externis finitimis. Quum autem hæc ſcriberem, ducatus

Noctuam Athenas. *Tetrobolum.* *Homo trioboli.* *Diobolaris.*

catus vnus probi characteris quadraginta ſolidis noſtris permutabatur. Cæterum nos oboli vocabulum a Græcis mutuati ſumus. Romani enim eo non vtebantur. Quod autem recte hos nummulos æſtimarim, his exemplis cognoſcitur. Proſtibula enim ſcorta, & in lupanari proſtantia, ſermone vulgari ſolidum vnum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. *Bos* etiam olim numiſma erat Atticum, bouis nota percuſſum, didrachmum alio nomine dictum. Quare *hecatom-* *Didrachmum.* *bœum* dictum quicquid duabus minis Atticis æſtimabile eſſet, id eſt ducentis drachmis. Inde *hecatombœa arma apud Homerum Iliados ſexto*, *Hecatombœum.* vt quidam volunt, vbi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci ſcripſit, cuius meminit Iuſtinianus *in præfatione Pandectarum*, & nos explicuimus *in Annotationibus noſtris*. Ab eo nomiſmate no- *Prouerbium.* tum eſt apud Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν, *Bos ſuper linguam ſitus eſt vel firmatus*; contra eos vſurpatum, qui aut pecuniæ autoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda ſunt reticent. Huiuſmodi multi in Francia, vt alibi, ſæpe fuerunt: quod genus hominum cum ſemper noxium rebus bene gerendis fuit, tum vero illi deterrimi atque exitiabiles, qui non bouem modo in ore, ſed ouem in fronte, vulpem in corde gerunt. Sed ad hunc locum pertinere videretur id quod ab Aulo Gellio dicitur *libro* *Cap. 1.* *vndecimo Noctium Attic.* *Coniectare autem*, inquit, *ob eandem cauſam poſſumus quod Italia olim eſſet armentoſiſſima, mulctamque quæ appellatur ſuprema, inſtitutam in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia ſcilicet boum, proque ouium penuria.* Sed quum eiuſmodi mulcta pecoris armentique a magiſtratibus dicta erat, adigebantur oues boueſque alias precii parui, alias maioris: eaque res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco poſtea lege Aterina conſtituti ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta eſt ouis vnius. Suprema mulcta eſt eius numeri quem diximus: vltra quam mulctam dicere in dies ſingulos ius non eſt, & propterea ſuprema appellatur, id eſt ſumma & maxima. Quando igitur nunc quoque a magiſtratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur vel minima, vel ſuprema, obſeruari ſolet vt oues genere virili appellentur: atque ita M. Varro verba hæc legitima, quibus minima mulcta diceretur, concepit, *M. Terentio, quando citatus neque reſpondit, neque excuſatus eſt, ego ei vnum ouem mulctam dico*. Ac niſi eo genere diceretur, ne-

Digitized by Google

gauerunt iuſtam videri mulctam. Feſtus, Peculatus, id eſt furtum publicum, dici cœpit a pecore, tunc quum Rommani præter pecudes nihil haberent. Plinius *libro triceſimotertio: Vtinam poſſet e vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi autores dixere, proſciſſum conuitiis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum, quantum feliciore æuo, quum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit: quanquam & ipſe miratus aurum, exiſtimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum, ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat etiam Romæ.* Plinii verba, Gellii autoritate, qui ſub Adriano Imperatore ſcripſit, ita interpretanda ſunt, vt mulcta Romæ pecore conſtaret verbo tenus, nam minima mulcta in ſingulos dies erat ouis vnius æſtimatio priſca, id eſt denarius vnus, ſeu aſſes deni: ſumma autem mulcta, triginta boum & duarum ouium æſtimatio, id eſt tria millia & viginti æris, id eſt trecentæ & duæ drachmæ. Hoc conſentaneum eſſe videtur cum eo quod dicitur *in lege vltima de modo mulctarum in Codice Iuſtiniani.* Illa enim lege omnes iudices infra proconſularem poteſtatem vltra quadrantem auri mulctare quenquam vetantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim ſolatis aureis æſtimandam eſſe. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis valet, id eſt argenti drachmis trecentis. Proconſulare autem imperium ſummam mulctam non vltra auri ſemiſſem dicere poterat, id eſt aureos ſexaginta, vbi mulcta a lege non erat æſtimata. Hactenus coercita erat omnis poteſtas pro contumacia quidem punienda, aut leui admiſſo, cuius pœna erat arbitraria. Nam delicta priuata, vt concuſſio, & furtum, vlterius mulctari poterant, cum etiam publicatione partis bonorum & vltra quædam leges ſanctæ ſint. Hodie apparitores & viatores, qui vel interdicto vel iuſſu iudicum aliquid vel iubent fieri, vel vetant, fere centum librarum argenti mulctam interminari ſolent, ſi quid contra iuſſum edictumue factum aut admiſſum fuerit. Quod temere, vt opinor, in vſum receptum eſt. Eodem titulo permiſſa erat poteſtas præfecto prætorio vſque ad quinquagenas libras auri pro ſummo maleficio mulctandi: quod non tam ad dignitatem præfecturæ, quam ad flagitii atrocitatem refero: ſi tamen quinquaginta li-

De modo mulctarum.

Libra auri obryzi.

ta libras auri ponderalis intelligere debeamus, quum Proconſul qui intra ſemiſſem arctatur, omne imperium habuerit, vt ex titulo de officio Proconſulis intelligimus, & præterea ex principum Romanorum conſuetudine. Moris enim fuit principibus Romanis & Cæſaribus, vt accepta ſtatim purpura, Tribunitiam poteſtatem & Proconſulare imperium extra vrbem aſſumerent inter alia Cæſareæ dignitatis vel principatus inſignia. Tacitus libro duodecimo: „Virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ Reipublicæ habilis „haberetur: & Cæſar adulationibus Senatus liberius ceſſit, vt viceſi„mo ætatis anno Conſulatum Nero iniret, atque interim deſigna„tus Proconſulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iu„uentutis appellaretur. Apud eundem libro decimotertio: Agrip„pina contra Neronem filium excandeſcens, & exprobrans quod „matris beneficio, id eſt ſuo, Nero ad imperium aſſumptus eſſet, „Baiarum, inquit, ſuarum piſcinas extollebat, quum meis conſiliis „adoptio, & Proconſulare ius, & deſignatio Conſulatus, & cætera „adipiſcendo imperio præpararentur. Lampridius: Interfecto, in„quit, Vario Heliogabalo Alexander vrbe Arcena genitus, Varii „filius, conſobrinus ipſius Heliogabali accepit imperium, quum an„te Cæſar a Senatu eſſet appellatus, interfecto ſcilicet Macrino: au„guſtumque nomen idem recepit, addito etiam vt & patris patriæ „nomen, & ius Proconſulare, & Tribunitiam poteſtatem, & ius „quintæ relationis, deferente Senatu, vno die aſſumeret. Capitoli„nus de Maximo & Balbino: Decretis ergo omnibus imperatoriis „honoribus atque inſignibus, percepta Tribunitia poteſtate, iure „Proconſulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meru„erunt imperium. Et in M. Philoſopho: Suſceptâ filia, Tribunitia „poteſtate donatus eſt, atque imperio extra vrbem Proconſulari.

Tribunitia poteſtas & proconſulare imperium.

Præſides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperii quam Proconſulare. Vopiſcus *in Probo: Accepto igitur hoc Senatuſconſulto, ſecundum orationem permiſit patribus, vt ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cognoſcerent, Proconſules crearent, Legatos Conſulibus, ius prætorium Præſidibus darent: quas leges Probus ederet, Senatuſconſultis propriis conſecrarent.* Ex quibus verbis intelligere poſſumus Præſidibus prouinciarum dari ſolitam a principibus Prætoriam poteſtatem, & quibuſdam rectoribus Pro-

Ius prætorium, & poteſtas prætoria.

conſularem, quod ius Probus Imperator ad Senatum detulit: cuius hodie inſtar eſt, quod curia ſuprema præſides prouinciarum & præfectos ad iusiurandum adigit, & principum conſtitutiones prius animaduerſas & conſideratas promulgandi ius habet. Mirum vero mihi viſum eſt in nomiſmatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priſcos exemplum apud eundem Gellium *libro nono*, vbi *de Appii Cæci filia* loquitur, quæ ob vnum improbum verbum ab Aedilibus mulctata eſt. *Ob hæc mulieris*, inquit, *verba tam improba, ac tam inciuilia, Aediles plebeii multlam dixerunt ei æris grauis XXV. millia, id factum bello Punico primo.* Vigintiquinque millia æris, ducentorum & quinquaginta boum mulctam æquarunt, id eſt totidem aureorum noſtrorum. Quare (vt dixi) ſuperius dicta, non de mulcta maleficiorum & criminum, ſed de mulcta contumaciæ intelligenda ſunt. Nam apud Athenienſes, qui iure eo regebantur a quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuiſſe maleficiorum mulctas ex Demoſthene apparet, qui *in oratione ὑπὲρ κονδύλου*, quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodam loco ita inquit: ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμικρῶνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλοι, οὔτε συγγενεῖς, οὐδ' ὅντινοῦν ἐλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. *Vos autem iudices Smicroni mulctam talentorum decem irrogaſtis, & totidem aliorum Scitoni, ob id quod rogationem quandam iniquam & legibus aduerſam promulgaſſet: quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationisque eius interceſſio ſupplex & miſericordiam implorans deprecari potuerunt.* Quin & ipſe Demoſthenes acceptorum viginti talentorum conuictus ob ſilentium Harpalo venditum, quinquaginta talentis mulctatus eſt: quam ſummam cum nec conficere poſſet, nec vinculorum tædium ferre vellet, clam in exilium abiit. Hæc mulcta non minor eſt triginta millibus aureum coronatorum. Hic operæ precium eſt æſtimare leges ſumptuarias, non illas priſcas quæ denos æris in dies ſingulos ſtatuebant impenſæ eſcariæ, ſed recentiores, & poſt victam Aſiam latas, de quibus Gellius *libro ſecundo* ſic inquit: „Poſtea L. Sylla Dictator cum legibus priſcis ſitu atque ſenio oblite ratis, plerique in patrimoniis amplis helluarentur, & familiam pecuniamque ſuam prandiorum gurgitibus proluiſſent, „legem

De modo mulctarum.

Mulcta Demoſtheni indicta.

Leges ſumptuariæ.

„legem ad populum tulit, qua cautum eſt, vt Calendis, Idibus, No„nis, diebus ludorum, & feriis quibuſdam ſolennibus ſeſtertios tri„cenos in cœnam inſumere ius poteſtasque eſſet: cæteris autem die„bus omnibus non amplius ternos. Poſtremo lex Iulia ad populum „peruenit Cæſare Auguſto imperante, qua profeſtis quidem diebus „ducenti finiuntur: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibuſdam fe„ſtiuis trecenti: Nuptiis autem & repotiis ſeſtertii mille. Eſſe etiam „dicit Capito Atteius edictum, diuine Auguſti, an Tyberii, non ſatis „commemini, quo edicto per dierum varias ſolennitates a trecenis „ſeſtertiis vsque ad duo millia ſumptus cœnarum propagatus eſt, „vt his ſaltem finibus luxuriæ efferueſcentis æſtus coerceretur. In libris impreſſis ſeſtertii millies, pro ſeſtertii mille legitur, qui æſtimatione noſtra quinque & viginti aureis æſtimantur coronatis; quod ſi Gellius ſeſtertia mille ſcripſiſſet, quinque & viginti millia intelligerem, ſi ſeſtertium millies centuplicato ſumma creſceret. Sed animaduertendum mihi videtur, a denis aſſibus leges ad ſeptenos & ſemiſſem veniſſe, hoc eſt ad ternos ſeſtertios etiam Sylla Dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuiſſe videtur, quæ id ſanciret, quod nemo ſequeretur. Notanda igitur illa Auguſti, quæ ducentos ſeſtertios in ſingulas cœnas taxauit, hoc eſt aureos quinque noſtros, & diebus feſtis trecentos, nuptiis autem, & repotiis, id eſt poſtridie nuptiarum, ſeſtertios mille, quæ ſumma longe abeſt a ſumptu quem in nuptiis factitamus. Ex ſupradictis patet quid *centuſſis* apud Lucilium fuerit, id eſt quadraginta ſeſtertii, qui legem ſumptuariam centuſſem vocitauit ob centum aſſium taxationem, vt autor eſt Macrobius *in tertio Saturn.* Vnde *cœna centenaria* a Tertulliano dictæ. Priſcæ autem Romanorum paupertatis indicia ſunt quæ a Valerio *libro quarto* ſcribuntur *de paupertate*, ex quo verba hæc tranſcribenda duximus. „Itaque cum ſecundo Punico bello Cneus Scipio ex Hiſpa„nia Senatui ſcripſiſſet petens vt ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam „virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri „poſſet: Senatus, ne Reſpublica bono duce careret, patris ſibi partes „deſumpſit, conſilioque vxoris ac propinquorum Scipionis conſti„tuta dote, ſummam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. „Dotis modus XL. millia æris fuit: qua non ſolum humanitas Pa-

Centuſſis.

Priſcorum Romanorum paupertas.

Digitized by Google

„trum conſcriptorum, ſed etiam habitus veterum patrimoniorum „cognoſci poteſt, namque adeo fuerunt arcta, vt Tatia Cæſonis filia *Dotata Megalia.* „maximam dotem ad virum X. millia æris attuliſſe viſa ſit: & Megalia quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, do„tatæ cognomen meruit. Quadraginta millia æris noſtro nomiſmate quadringentos coronatos valent; quingenta millia æris quinque millia aureorum: propter quam ſummam per Antonomaſiam Megalia dotata vocitata eſt. Dotes autem poſtea creuiſſe ex Iuuenale didicimus, apud quem decies centena millia, & bis quingenta legimus,

Bis quingenta dedit: tanti vocat ille pudicam. Alibi,
—— Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, veniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertium. Decies ſeſtertium (vt ſæpe diximus) quinque & viginti millibus aureorum noſtrorum æſtimari poſſunt. Hoc addendum, Seneca *de Conſolatione ad matrem: Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequum mehercules erat populum Rom. tributum Scipioni ſemel conferre, cum a Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus Rom. loco ſoceri fuit. Beatioreſne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi a Senatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt?* His verbis liquet decies ſeſtertium & decies centena idem eſſe. Strabo *libro quarto de Maſſilienſibus* loquens: τῆς δὲ λιτότητος τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μασσιλιωτῶν οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ ἐστὶν αὐτοῖς ἑκατὸν χρυσοῖ, εἰς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. *Dotes Maſſilienſes.* πλέον δ᾽ οὐκ ἔξεστι. *Frugalitatis autem vitæ & continentiæ Maſſilienſium maximum hoc indicium exiſtimari poteſt, quod dos apud eos maxima centum ſunt aurei, & eo amplius in ueſtem quinque, & in mundum muliebrem aureum quinque, amplius autem doti dicere non licet.* Centum aureos Romanos Strabonem intellexiſſe puto, tunc enim quum ſcripſit Strabo, omnia Romanis parebant in Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æſtimari debeant ſportulæ ſolennes in prouincia Pliniana, quarum fit mentio *in Epiſtolis ad Traianum*, his verbis: *Qui virilem togam ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam Bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel ſingulos dare.* Mille enim denarii

narii centum aureos valent, duo millia denarium ducentos aureos. Quare illæ ſportulæ tanti aut pluris conſtabant, cum ipſe dicat: *Ita vereor ne ii qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedere, & in ſpeciem dianomes incidere videantur, id eſt diuiſionis & largitionis.* Criminoſum enim verbum diuiſionis erat propter ambitus ſuſpicionem, ſed in omnibus Plinii exemplaribus hoc verbum varie corruptum eſt. Nunc vt fauſta ac felici clauſula diſputationem hanc peragamus, percurramus ea quæ in Euangelio leguntur. Iam primum *Matthæi decimo*: *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt?* οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; Aſſis duos ſextantes noſtros valuit, id eſt denariolos quatuor. Et *Lucæ duodecimo*, οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; *Nonne quinque paſſeres veneunt aſſibus duobus, id eſt dipondio?* Quare Cicero *pro Quintio dupondium* pro *pecuniola* poſuit: *Si dupondius*, inquit, *tuus ageretur Sexte Neui, ſi in paruula re captionis aliquid vererere, non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem qui conſuluntur, cucurriſſes?* Et *Matthæi viceſimo* denarius diurnus tres ſolidos & ſemiſſem valet, quanti vinitores fere conduci ſolent, συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, *Pactus cum operariis denario in diem.* Quod autem denarius fuerit Romanus, ex eo apparet quod *cap. XXII.* dicitur, *Oſtendite mihi nomiſma cenſus.* At illi obtulerunt ei denarium, in quo effigiem Cæſaris fuiſſe dicit, οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuiſſe effigiem Cæſaris Auguſti, vel Tyberii: & tales hodie denarii circumferuntur, ne quis de eo dubitare poſſit. Plinius *libro ſexto*: *Annii Plocamii qui maris Rubri vectigal a fiſco redemerat, libertus, circa Arabiam nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, hoſpitali Regis clementia ſex menſium tempore imbutus alloquio, percontanti poſtea narrauit Romanos & Cæſarem. Mirum in modum in auditis iuſtitiam ille ſuſpexit, quod pares pondere denarii eſſent in captiua pecunia, quum diuerſa imagines indicarent a pluribus factos.* Hæc Plinii verba improbant eorum opinionem, qui rei nummariæ æſtimationem hodie conſtitui non poſſe putarunt ea maxime ratione, quod & Conſulum & principum tempore variata pondera nomiſmatum fuerunt, ita vt pro cuiuſque percutientis arbitrio nomiſmatis pondus & indicatio euariauerit: id quod Blondus Flauius *lib. V. Romæ triumphantis* affir-

Dianome, diuiſio.

Loca in Euangelio explicata.

As & Aſſis.

Dipondius.

Blondi opinio de re nummaria.

ma-

Digitized by Google

mauit, antiquitatis diligentiſſimus inquiſitor. Cum enim ad eam partem veniſſet, & eam ſibi transmittendam videret: *Hæc omnia*, inquit, *qualia per ſingulas ætates fuerint, examuſſim oſtendere, non magis difficile quam impoſſibile fuerit, non ſolum quia obſcuris & noſtra ætate ignotis verbis ſunt a maioribus tradita, ſed quia omnis fere ætas ſuam habuit cudendi varietatem & formam. Videmus enim multos ex Conſulibus priſcis ſui vultus cuſiſſe nummos ſemper menſura & pondere variatos: quod maiore poſtea ſtudio principes factitarunt.* Et *paulo inferius de talenti varietate* loquens, idem pene pronunciat, & ad extremum ingenue fatetur ſe rem difficilimam & ſitu vetuſtatis obductam, nec ingenio nec diligentia ſuperare potuiſſe, cum nulla extarent priſcorum volumina, in quibus aperta dictorum verborum mentio fieret. Ipſe tamen *lib. III. eiuſdem operis* cum hanc rem tentare vellet: *Hanc nos difficilimam*, inquit, *numerorum & ponderum vetuſtiſſimam conſuetudinem ad noſtri temporis collationem inuiti hoc loco tractamus, quam infra ſuo loco tractare conſtituimus.* Et *paulum infra*, cum in denariis, quos

Cenſus prima claſſ. aureos fuiſſe volebat, æſtimandis magnopere hallucinatus eſſet, centum millia æris, id eſt primæ claſſis cenſum ſub Seruio Rege, decem millibus ducatorum taxauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æſtimamus. Nunc redeamus ad rem. *Ioannis ſexto: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat*; διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύτι λάβῃ. Deinde ſubdit: *Diſcubuerunt ergo viri numero quinque millia.*

Ioan. Euangeliſtæ locus.

Ineamus nunc rationem: Ducenti denarii, viginti aureos noſtros valent, id eſt quinque & triginta Francicos. Commoda apud nos annona eſſe dicitur, quum terni primarii panes quincunce veneunt, qui nummus vulgo *albulus* appellatur. Si igitur commodam annonam ſequamur, & qualis eo anno fuit quum hæc ſcriberem, in ſingulos Francicos duodequinquaginta quincunces numerabimus: quem numerum ſi triciesquinquies ducas propter XXXV. Francicos, mille ſexcenti & octoginta quincunces fient: qui ſinguli, quum ternos panes faciant, fiunt in ſumma panes quinque millia & quadraginta, qua ratione vnusquisque panem vnum habere potuit, & ſic pane ſatiari, quod conuenire cum dicto Euangeliſtæ non videtur: ſed ſcilicet carior erat annona Hieroſolymis, id quod facile crediderim ex Strabone, qui agrum Hieroſolymitanum ſterilem eſſe dicit. Nam

Digitized by Google

& hic ſæpe panis primarius ſextantibus venit : qua ratione quatuor millia & ducenti panes eſſent. Marci etiam *ſexto* ita legitur, ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. *Eamus emptum panes ducentis denariis, & demus illis vt edant*, quaſi ſcilicet ducenti denarii ſatiare turbam tantam poſſent, quod apud Ioannem hyperbolice refertur, in quo agnoſcimus ſtuporem diſcipulorum, qui mirarentur dominum tantam turbam paſcere velle, quum id non poſſe fieri arbitrarentur. *Marci XII.* καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. *Et accedens vna vidua paupercula iecit minuta duo, quod eſt quadrans.* Quadrantes autem æreos fuiſſe patet ibidem vbi dicitur ieciſſe æs in gazophylacium, pro quo Græce χαλκὸς dicitur. *In Actibus Apoſtolorum*, ſiue acta appellare malimus, *capite vndeuiceſimo* ita legitur *de exorciſtis Iudæis*, *Multi autem ex eis qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros : & combuſſerunt eos coram omnibus, & computatis preciis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium*, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. (ſic enim ad uerbum legitur) *& inuenerunt argenti myriadas quinque*, quod interpres recte tranſtulit quinquaginta millia denarium, non vt Plutarchi interpretes in Antonio & Pompeio, millia nummum pro denariorum millibus vertentes, qua ratione quadruplo minor fit ſumma, vt ſupra adnotatum eſt. Hæc ſumma quinque millia aureorum noſtrorum valet, ne temere putemus librorum ſummam a Luca Apoſtolorum ſcriba commemoratam. Id enim omnino admiratione dignum, tanti libros adiurationum comparatos. Triginta autem argenteos, quo precio Iudas ſceleratiſſimus perfidiam indicare ſuſtinuit Iudæis licentibus, non triginta denarios fuiſſe propterea arbitror, quod vbique argenteos legi, nunquam denarios, id eſt Græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Ioannis Lateranenſis Pariſiis oſtendi argenteum vnum, qui ex illis triginta eſſe dictitatur, quos Iudas in templum abiecit, characterem diuerſum a denario Romano habentem. Habet enim effigiem hominis non luſcam eminente altera mala, vt Romana nomiſmata viſuntur, ſed aduerſam & integram, & a tergo floſculum, vtrinque nullo indice. Pondus, vt conijcere licet (non enim attrectatur, ſed trans vitrum cernitur) didrachmum eſſe poteſt, ſi ſatis commemini. Ex iis autem quæ adnotauimus, alia quoque omnia intelligi æſtimarique poterunt, nec ali-

Librorum perniciosorum exuſtio.

Argenteus, quo Chriſtus diuenditus.

quid eſſe puto quod non ſit a me deprehenſum in iis quæ apud autores legi, vnumque tantum eſt cuius omnino periculum recipere in me nolim, quod apud Vitruuium *lib. III.* legitur, vbi *de ſenario & denario* loquitur his verbis: *Ex eo etiam videntur ciuitates Græcorum feciſſe, vti quemadmodum cubitus eſt ſex palmorum, ita in drachma quoque eo numero vterentur. Illæ enim æreos ſignatos, vti aſſes ex æquo ſex, quos obolos appellant, quadranteſque obolorum, quæ alii dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis vigintiquatuor in drachma conſtituerunt. Noſtri autem primo decem fecerunt antiquum numerum, & in denario denos æreos aſſes conſtituerunt, & ea re compoſitio nummi ad hodiernum diem denarii nomen retinet, etiamque quartam eius partem quod efficiebatur ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe, ſeſtertium vocitauerunt. Poſtea quoniam animaduerterunt vtroſque numeros eſſe perfectos & ſex & decem, vtroſque in vnum coniecerunt, & fecerunt perfectiſſimum decuſſiſexis. Huius autem rei autorem inuenerunt pedem. E cubito enim quum dempti ſunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus autem habet quatuor digitos. Ita efficitur vti habeat pes ſedecim digitos, & totidem aſſes æreus denarius, vel vt in aliis exemplaribus, æratius, neutrum tamen recte: denarius enim nunquam æreus fuit apud Romanos, nec drachma apud Græcos: ſed ante argentum ſignatum decuſſis, vt centuſſis, æreus fuit. Quare non æreus ſed æreos legendum eſt, vt ad aſſes referatur.* Sed ex hoc Vitruuiano loco id habemus quod ſupra ex autoribus Græcis collegi, drachmam in ſex obolos diuidi, & obolos ſingulos in quaternos quadrantes, quos dichalcos, id eſt binos chalcos valentes appellant: vel trichalcos, id eſt ternos chalcos valentes: ſic fit vt numerus quatuor & viginti ex ſenario quater ducto impleatur. Quare verum eſſe non poteſt quod apud Plinium legitur *in fine libri viceſimiprimi*, quod obolus decem chalcos habeat, aut enim obolus octo chalcos habuit, id quod nos diximus, & ſic in quaterna dichalca diuiditur, aut duodenos, ſi quadrantes trichalci, id eſt ternarii fuerunt, quod non Athenis, ſed alibi fuiſſe puto, ſicubi fuit. Quod autem ſequitur, videamus an verum ſit. Vult enim Vitruuius Romanos ſic denarium & eius partem ad pedis rationem retuliſſe aliquando poſt argentum ſignatum, vt Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerunt, quo fit, vt ſic denarius ſedecim aſſes valuerit, vt pes ſedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc ſententiam dicturus, ſic enim in-

Vitruuii locus moleſtiſſimus.

Plinii locus.

quit

Google

quit *lib. XXXIII. Argentum ſignatum eſt anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, Q. Fabio Conſule, quinque annis ante Punicum bellum: & placuit denarium pro decem libris æris, quinarium pro quinque, ſeſtertium pro dipondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impenſis Reſp. non ſufficeret, conſtitutumque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur: ita quinque partes factæ lucri, diſſolutumque æs alienum. Poſtea Annibale vrgente Q. Fabio Maximo Dictatore aſſes vnciales facti, placuitque denarium ſedecim aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis, ita Reſp. dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus. Notæ argenti fuere bigæ atque quadrigæ, & inde bigati quadrigatique dicti, mox lege Papyriana ſemunciales aſſes facti.* His Plinii verbis ſignificatur propter pecuniæ penuriam factum eſſe vt denarius ſedecim aſſibus permutaretur: & tamen Vitruuius ratione id dicit non neceſſitate factum, & ſuo etiam tempore, id eſt ſub Auguſto, denarium ſedecim aſſes valuiſſe. Sed rurſus in dubium venit quod a Plinio dicitur. Si enim Fabio Dictatore aſſes vnciales facti ſunt, quonam modo id fieri poteſt vt Reſp. dimidium tantum lucrata ſit, præſertim quum ſuperius dixerit Plinius in ſextantariis aſſibus quinque partes lucrifactas? quum enim aſſes librales facti fuiſſent ab initio, ſi vncia pro libra oblocari potuit, vndecim partes lucri factas oportuit. Deinde ſi denarius qui decem aſſibus valebat, ſedecim permutari cœptus eſt, & ſeſtertius qui duos & ſemis, pro quaternis, dimidium lucri factum non eſt. Hoc melius *ex Feſto* intelligitur, qui de hoc loquens, ita inquit: *Sextantarii aſſes in vſu eſſe cœpere ex eo tempore, quo propter Punicum bellum ſecundum quod cum Annibale geſtum eſt, decreuerunt Patres, vt ex aſſibus qui tum erant librarii, fierent ſextantarii, vt populus ære alieno liberaretur, & priuati quibus debitum publice ſolui oportebat, non magno detrimento afficerentur, ſeptennioque vſus eis fuit vt priore nummo, ſed id non permanſit in vſu.* Ex his verbis dico, initio ſtatim belli ſextantes pro aſſibus locari cœptos, vel aſſes ſextantis pondere, quod idem eſt, poſtea vero Annibale arctius vrgente, quum Italia paſſim bello flagraret, ærariumque iam exhauſtum eſſet, aſſes ex ſextantariis vnciales eſſe decretos, & ſic dimidium lucratam Rempub. quæ vnciam pro ſextante ſoluendo defungebatur. Id enim dimidium refertur ad proximum aſſem ſextantarium, non ad priſtinum libralem.

Locus Plinii corruptus.

Aſſes ſextantarii.

Id ne in dubium reuocetur, efficit geminatum eiuſdem Feſti teſtimonium, *alibi*, his verbis: *Graue æs dictum a pondere: quia deni aſſes ſinguli pondo libræ, efficiebant denarium ab hoc ipſo numero dictum: ſed bello Punico populus Rom. preſſus ære alieno, ex ſingulis aſſibus librariis ſenos fecit, qui tanti valerent.* Fuerunt igitur aſſes illi ſextantarii, non dextantarii, vt in impreſſis legimus contra fidem antiquorum. Fabium & Conſulem & Dictatorem fuiſſe certum eſt in bello Punico ſecundo: vt apud Liuium legitur *lib. II. & lib. IV. de bello Punico ſecundo.* Hoc autem quod dictum eſt a Plinio, factum eſſe credo anno tertio belli Punici poſt Cannenſem cladem: quo tempore propter penuriam argenti Triumuiri menſarii rogatione Minutii Tribunipubl. facti ſunt (vt autor eſt Liuius *lib. III. eiuſdem belli*) apud quos Triumuiros omne aurum, argentum, æsque ſignatum certatim ab omnibus delatum eſt collatione voluntaria, autore eodem *lib. VI.* quanquam eo anno Liuius Fabium Buteonem Dictatorem fuiſſe prodiderit. Proinde denarium illum qui ſedecim aſſibus permutabatur, non eum fuiſſe dico qui prius denis aſſibus valebat, hoc eſt centenis vicenisque vnciis: ſed alium multo deteriorem, qui ſenos denos aſſes ſui generis valebat, vt quinarius octonos, & ſeſtertius quaternos. Hoc & apud maiores noſtros aliquando factitatum legimus inuento regum in nummaria difficultate, ita vt argenti libra in immenſum æſtimaretur, & inde nummi eadem ratione cuderentur, quippe niſi & argentum infectum & nomiſma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri non poſſent. Quare (vt dixi) quonam modo illud dictum Vitruuii intelligi debeat, affirmare non auſim, niſi Vitruuium, qui numeri vtriusque perfectionem, hominum quoque iudicio probare volebat, propoſito ſuo adſtruendo inſeruiuiſſe credamus, vt id quod aliquando difficili reipub. tempore factum erat, pro legitimo atque arbitrario apprehenderit. Sed rurſus Varro rem in controuerſiam reuocat, qui *libro primo de lingua Latina* ſic inquit: *Denarii dicebantur quod denos æris valebat, quinarii quod quinos, ſeſtertius quod ſemis tertius. Dupondium enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt.* Hæc verba Varronis cum verbis Plinii *lib. III.* vbi ſeſtertiorum meminit, indicare videntur ſeſtertium qui erat ab initio, non eundem fuiſſe cum eo qui tempore Varronis & Plinii ætate fuit. Eodem pertinent verba Feſti *in verbo ſeſtertius.* Hoc igitur vt conſtituere non auſim,

Imminutio monetæ.

Varronis locus rem controuerſam facit.

auſim, ſic affirmare non dubitem, me in iis quæ dixi, non eſſe hallucinatum, propterea quod Plutarchum & Appianum autores ſecutus, & Suetonium Tranquillum & alios, centenas drachmas vel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos ſeſtertios poſt tempora belli Punici ſecundi valuiſſe ſemper dixi. Quod ſi belli Punici tempore ratio nummaria argenti ærisque immutata eſt opibus Romanorum accíſis, finito ſtatim bello in priſtinum ſtatum rediit, vt Feſtus *de aſſibus ſextantariis* dixit. Pondus etiam denarii quum primum ſignatus eſt, drachmale fuiſſe propterea exiſtimo, quod nullam autoritatem idoneam memini quæ id falſum eſſe doceat, nam & præter nomiſmata a nobis enumerata, habuimus denarium vnum vetuſtate exeſum eodem cum aliis pondere, in quo ab vna parte caput galeatum erat, ſub cuius mento X litera videbatur, denarii (vt coniiciebam) nota: in auerſa parte lupa erat ſtans ſub arbore, capite in ventrem demiſſo vbera infantibus præbens, quantum autem ex charactere fugiente percipere potui, infantes ingeniculantes manum vberi cum ore admouebant, quibus lupa diuaricans corpore exporrecto vbera ſubmittebat. In infimo margine, *Roma* verbum erat, in latere, duo hæc verba, *Sex. Pop.* quod nomen Conſulis fuiſſe puto eius ſeculi quo primum argentum ſignatum eſt. Arbor autem ficus erat ruminalis, cuius meminit Feſtus. Itaque in nummo aureo argenteoque æſtimando ſcrupulus nullus eſſe debet: & vt eſſe verum ponamus quod a Vitruuio dictum eſt, in aſsis tantum & quadrantis ſextantisque æſtimatione deceptus ſum: id quod nihil ad magnarum rerum æſtimationem deprehendendam obſtitit. Cæterum quod Plinius dixit, argentum ſignatum eſſe anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, quinque annis ante primum bellum Punicum, haud ſcio an perperam legatur, etiam ſi exemplarium omnium in eo vna fides ſit. Iam primum Eutropius hiſtoricus primum Punicum bellum contra Pœnos ſuſceptum autor eſt anno Vrbis quadringenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Poſtea anno vndequadrageſimo ſupra quingenteſimum Quintus Fabius Maximus Dictator aduerſus Annibalem miſſus in ſecundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos, Macedonicum bellum excepit, anno quinquageſimo ſupra quingenteſimum, eodem Eutropio autore. Quare oportuit ſignatum fuiſſe nummum ar- *Plinii locus.*

Quando argentum Romæ primum ſignatum.

genteum ante annum quingenteſimum, ſi quidem ante bellum Punicum primum ſignatus eſt. Deinde Euſebius *in Chronicis* autor eſt argentum primum Romæ ſignatum anno quinto poſt Tarentum à Romanis captum, qui fuit annus mundi quater milleſimus nongenteſimus viceſimus. Auguſtus autem triumphum Actiacum egit, a quo ſtatim ſolus dominari cœpit, anno mundi centeſimo ſeptuageſimo ſupra quinquies milleſimum, qui fuit annus Vrbis circiter ſeptingenteſimus, atqui ab Auguſti triumpho ſi annorum numerum retro colligas, ducentos ac quinquaginta ad bellum Tarentinum confectum reperies, tot enim interſunt anni ab anno quater milleſimo nongenteſimo viceſimo, ad quinquies milleſimum centeſimum & ſeptuageſimum. Licet Euſebius a condita Vrbe uſque ad Cæſaris Dictaturam annos ſeptingentos & quatuor effluxiſſe dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus, inueſtigandum. Denique L. Florus *in prima Epitome*, ſecundam Vrbis Romæ ætatem, a Bruto & Collatino Conſulibus primis ad Appium Claudium Quintum Fuluium Conſules, ducentorum circiter annorum intercapedine terminat, vt primam ætatem quæ ſub regibus acta eſt, ducentorum quinquaginta. Appio autem Claudio Conſule Romanus populus mare primum transgreſſus eſt belli gerendi cauſa. *Ex libro* autem Liuii *quintodecimo* nouimus paulo ante primum bellum Punicum, populum Romanum primum argento vti cœpiſſe. Quapropter planũ fit numeros corruptos eſſe apud Plinium in loco ſupradicto, & ante annum quadringenteſimum quinquageſimum ſecundum Lucium Florum, qui ſub Hadriano principe ſcripſit, ſecundum Eutropium qui ſub Iuliano, ante annum quadringenteſimum octogeſimum argenteum nummum extitiſſe. Nunc ſi Plinium emendare velimus, id facere poterimus eius ſcriptoris autoritate quem Plinius ipſe ſequi ſolitus eſt, id eſt Titi Liuii, qui *in præfatione libri triceſimi* annos quadringentos LXXVIII. ab Vrbe condita uſque ad Appium Conſulem, qui primus bellum Carthaginenſibus intulit, fluxiſſe ſcripſit. Quare apud Plinium anno quadringenteſimo ſeptuageſimooctauo legendum eſt, ſi Plinius Liuium ſecutus eſt. Eutropius Liuium ſecutus eſſe videtur: ſed in eo diſcrepat, ſi veri ſunt apud eum numeri, quod anno quingenteſimo quinquageſimo cœptum eſſe bellum Macedonicum ait, cum apud Liuium *libro triceſimo* legatur: *Anno*

Plinius Liuium ſequitur.

quin-

quingenteſimo quadrageſimo ab Vrbe condita, P. Sulpitio Galba, Cn. Aurelio Conſulibus bellum cum Rege Philippo initum, paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam. Hic rurſus alius ſuboritur ſcrupulus, usqueadeo apud autores numeri extantes negocium lectitantibus exhibent. Si enim a primo Punico bello cœpto ad ſecundum finitum tres tantum & quadraginta anni interſunt (id enim tradit Liuius *in ſupradicta præfatione*) quonam modo ſi ſtatim Macedonicum Punicum bellum ſecundum excepit, ab anno quingenteſimo & quadrageſimo factum eſſe credetur, cum inter vtrumque numerum duo & ſexaginta anni interſint? Simile eſt quod *in Epitome Liuii libri quadrageſiminoni* legitur: *Anno ſexcenteſimo & altero ab Vrbe condita ludos Diti Patri ad Tarentum ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingenteſimo & altero Vrbis conditæ facti erant.* Et rurſus *in Epitome libri triceſimiprimi*: *Bellum Macedonicum cœptum eſſe anno quingenteſimoquinto*, quæ duo dicta plane refragantur iis quæ apud Liuium leguntur: nunc autem transmittenda, cum nihil ad rem præſentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinii emendando aliquis poſthac dubitet, Plinium ipſum teſtem in ſeſe citabimus, qui *eodem libro alio loco* ita inquit: *Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & vaſorum aureorum pondo centum millia anno conditæ Vrbis quingenteſimo ſexageſimoquinto.* Hoc quod Plinius dicit anno quingenteſimo ſexageſimo contigiſſe, contigit poſt Antiochum victum, quem Romani poſt Philippum Regem Macedoniæ aggreſſi ſunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum ſecundo bello Punico cœperit. Verum ex ſupradictis apparet vehementer illos falli, qui nomiſmata argentea oſtentant quaſi a Bruto exactore regum percuſſa, atque etiam ab ipſis regibus ſignata. Non omittendum videtur in hac adnotandarum rerum ſylua (quæ vt in memoriam ipſæ ſubeunt, ſic in ordinem rediguntur) id quod a Thucydide *lib. III. belli Peloponneſiaci* dicitur, milites ſingulos pedeſtres & claſſiarios binas drachmas in dies accipere ſolitos, *de claſſe* enim *Athenienſium* loquens, quam & inſtructiſſimam & numero & pulchritudine nauium fuiſſe affirmat, ita inquit: *Itaq; æſtate vna vniuerſæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt, quæ res maxime pecunias eorum exhauſit, cum ſumptu Potideæ. Nam qui Potideæ erant milites præſidiarii binas drachmas mere-*

Numeri apud autores deprauati, multum negocii legentibus exhibent.

rebant, ita vt miles alteram drachmam miniſtri nomine acciperet, ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν τῷ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ Ποτιδαίας. τήν τε γὰρ Ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν. αὑτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et *paulo poſt*, νῆές τε αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. *Na-*

Stipendium militare. *uesque omnes idem ſtipendium accipiebant.* Si miles Athenienſis binas drachmas ſuo famulique nomine accipiebat, id ſtipendium erat in menſem ſexagenæ drachmæ, quæ ære noſtro ſenos aureos coronatos valent, id eſt denos Francicos & ſemiſſem. Apud nos autem qui minimo merent pedites, in menſem centenos ſolidos accipere ſolent, id eſt quinos Francicos : qui plurimo, ſeptenos Francicos : quam mercedem menſtruam Germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æſtimationem a nobis factam, a veritate non abhorrere. Hoc argumentum adiuat id quod ſupra *in fine libri quarti* diximus *de mercede philoſophorum* molas truſatiles circumagentium, & quod *hoc eodem lib. de denario diurno* adnotauimus. Xenophon *in primo Hellenicon*, οἱ δὲ ταῦτ' ἐπῄνουν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν Ἀττικήν. *Hi collaudato Cyri dicto, hortabantur eum vt drachmam Atticam nautis in dies ſingulos pro ſtipendio ſtatueret.* Ipſe tamen paulo poſt dicit non drachmam eum ſtatuiſſe, ſed tetrobolum, hoc eſt beſſem drachmæ, cum ante ſemiſſem tantum acciperent, id eſt triobolum : de ſtipendio loquens auxiliario, quod Lacedæmoniis ad tuendam rem nauticam & claſſiariam a Rege Perſarum conferebatur. Quantulæ autem fuerint illæ naues præ iis quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idem *libro ſecundo* ita inquit: *Cum autem ii in terra Attica eſſent, Athenienſes centum naues quas inſtruxerant, & mille in iis armatos quadringentosque ſagittarios circum Peloponneſum miſerunt.* ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ Πελοπόννησον ἅσπερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν, καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero *lib. XII. Epiſt. ad Lentulum* ſcribens: *Interceptis literis cognoramus, Dolabellam, ſi deſperaſſet de Syria Aegyptoque, quod neceſſe erat fieri, in naues cum omnibus ſuis latronibus atque omni pecunia conſcendere eſſe paratum, Italiamque petere. Idcirco etiam naues onerarias, quarum minor nulla erat duum millium amphorarum, contractas in Lycia a claſſe eius obſideri.* Duo

De magnitudine nauium. millia amphorarum, ducenta & quinquaginta modia Pariſina valent. Quod ideo adnotandum duxi, vt ex noſtri temporis nauibus conici antiqua-

Digitized by Google

tiquarum nauium magnitudo poſſet. *In l.iubemus, de ſacroſanct. eccleſ. in Codice Imperatorio*, duabus partibus minor magnitudo, id eſt ſubtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus autem *lib. VII. de copiis nauałibus Xerxis* loquens, ita inquit, *Ad Sepiadem uſque ad Thermopylas exors malorum Xerxis exercitus fuit: multitudo autem adhuc erat, vt ego coniectura aſſequor, ex nauibus quidem ab Aſia profectis numero mille* *Claſſis Xerxis Perſarum regis.* *ducentis ac ſeptem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant, millia ducenta & quadraginta vnum & quadringenti viri, ducenos ſcilicet viros in ſingulas naues numerantibus. Porro inter claſſiarios indigenas triceni Perſæ, Medi, & Sacæ in naues eaſdem aſcenderant, quæ multitudo ſex & triginta millia & ducentos decem viros prioribus copiis aggregat.* καὶ πλῆθος ἦν τηνικαῦτα ἔτι ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, τόσον, τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίης, ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλιέων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσαρας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδα τε καὶ τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His verbis apparet eam fuiſſe magnitudinem olim mediocrium nauium, vt ducentos claſſiarios milites caperent, & eo amplius tricenos capere poſſent; id quod verba ipſa autoris coniicientis ſignificare videntur. Eas autem naues triremes fuiſſe autor ipſe Herodotus prodidit his verbis *alio in loco*, τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. *Triremium autem numerus fuit mille ducenta & ſeptem.* Sicui igitur vacet ad calculum exigere id quod ab Herodoto dictum eſt, is inueniet in ſingulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuiſſe. Inter minora autem nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenum & tricenum remorum, quos ipſe πεντηκοντόρους & τριηκοντόρους appellat. Legimus & apud antiquos fuiſſe non modo trium ordinum naues, quas triremes noſtri, Græci *trieres* appellant (in quibus *Triremes & quinqueremes & ulteriora vocabula.* per ſingula tranſtra terni remiges ſedent, ſuum quisque remum ducentes, ita vt qui naui intimus eſt, is maximum remum tractet) ſed etiam quadriremes & quinqueremes, & ſex ordinum naues, quin & a Græcis *hepteres* & *henneres* & *deceres* vocabula inuenta ſunt, quæ naues ſeptenum nouenum denumque ordinum ſignificant. Plinius *lib. VII.* Biremem Damaſthenes primum Erythræos feciſſe autor eſt, Tri-

remem Thucydides Aminoclem Corinthium, Quadriremem Ariſtoteles Carthaginenſis. Quinqueremem inſtituit Neſichthon Salaminius. Sex ordinum Xenagoras Syracuſius, ab eo ad decemremem Mneſigeton. Alexandrum Magnum ferunt inſtituiſſe ad duodecim ordines: Philoſtephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim, Demetrium Antigoni ad triginta, Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta, Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus eſt, ad quinquaginta. „Plutarchus de Demetrio Antigoni „in vita eius ita inquit: Vnde illud eſt non minus vere quam elegan„ter dictum, Demetrii opera magnitudine ſua etiam amicis ſtupo„rem, pulchritudine vero etiam hoſtibus delectationem ſolita eſſe „afferre. Atqui inter alia memoratu digna & naues duas confe„ctas ab eo aiunt, quarum altera ſedecim remorum ordines, altera „quindecim habebat: & machinas nonnullas miro ingenio expu„gnandis vrbibus fabricatas, quæ quidem ſpectantibus hoſtibus in„credibilem admirationem præbebant: id quod Lyſimacho eueniſſe „tradunt: qui tametſi ſupra alios reges inimicus eſſet Demetrio, ta„men quum ab eo Solos in Cilicia obſidente petiiſſet vt ſibi liceret „machinas eius nauesque inſpicere, atque is benigne id concedente „Demetrio omnia opera inſpexiſſet, adeo ſtupefactum aiunt & ma„gnitudine & pulchritudine, vt ei viſæ ſint non humano, ſed diuino „ingenio conditæ. Idem alibi: Itaque Demetrius ad regnum pa„ternum recuperandum (quod arduum & difficile factu videbatur) „toto animo conuerſus, breui tempore paulominus quam centum „millibus peditum, decem equitum coactis, claſſem deinde quingen„tarum nauium variis ex locis ſtudio incredibili atque induſtria „comparauit. Et paulo poſt: Omnes autem admirabantur non ſo„lum multitudinem, ſed etiam magnitudinem eorum operum quæ „inuſitata mole longe aliorum conſuetum modum excedebant. „Nemo enim reperiebatur qui nauem ſedecim ordinum aut quin„decim vidiſſet. Verum poſtea Ptolemæus qui Philopator dictus „eſt, vnam quadraginta ordinum faciendam curauit, quæ procul du„bio omnes alias naues quæ antea viſæ fuerant, magnitudine ac mo„le ſua magnopere ſuperabat, vt quæ in longitudinem ducentos ac „octoginta, ab imo vſque ad tranſtra duodequinquaginta cubitos „pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringen-

Demetrius Poliorcetes.

Memorabile nauigium.

„tos

Digitized by Google

,,tos erant, & præter hos paulominus tria millia armatorum, qui ,,foros eius obtinentes eadem vehebantur. Sed hæc, inquit, non ,,tam ad vſum quam oſtentationem fabricata videbatur, earum ſimi- ,,lis machinarum, quæ pene immobiles ſunt. Demetrii autem na- ,,ues non modo magnitudine & arte mirabiles, ſed etiam ad certa- ,,men bellicum, vſumque hominum aptæ atque habiles erant. Athe- ,,næus libro quinto de opulentia Aegyptiorum loquens, & præci- ,,pue Philadelphi Ptolemæi: Multis autem, inquit, regibus Phila- ,,delphus cum diuitiarum magnitudine præſtitit, tum etiam ſtudio ,,ingenti incubuit ad apparatum omne genus, inſtrumentumque re- ,,gium magnifice ambitioſeque comparandum. Quare nauium ,,multitudine reges omnes longe ſupergreſſus eſt. Maximas naues ,,habuit triaconteres, id eſt tricenum ordinum duas, icoſeten vnam ,,quæ vicenum erat, quatuor quæ ternumdenum, duas quæ duode- ,,num, quatuordecim quæ vndenum, triginta quæ nouenum, trigin- ,,taſeptem quæ ſeptenum, quinque quæ ſenum erant. Quinum au- ,,tem ordinum habuit decem & ſeptem: altero tanto plures partim ,,quaternum ordinum, partim ternum & ſemis, quas Trieremiolias ,,appellant. Reliqua multitudo nauigiorum quæ per varias imperii ,,partes diſtibuta erant, quatuor millium numerum excedebat. τὰ γοῦν μέγιστα ἐν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ, τριακοντήρεις δύο, ἴκοσι μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτὰ, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine autem nauis Philopatoris eadem omnia quæ Plutarchus dixit, & eo amplius addidit, longiſſimos in ea remos duodequadraginta cubitorum fuiſſe, ab ea parte plumbatos, quæ manu remigum continetur, vt eo libramento nixus tollentium brachiorum adiuuaretur, cum pars remi ſcalmo alligata quaſi æquilibrium faceret, & vſum grauioris remi faciliorem redderet. Tum partes eius omnes exequitur, apparatumque tantæ moli numero & magnitudine reſpondentem: vt proras duas & totidem puppes habuiſſe, & ſeptem roſtra, & gubernacula quatuor. Idem autor *eodem libro* tradit Hieronem Syracuſanorum Regem, Romanorum amicitia pertinaci nobilem, cum circa ſacrorum certaminum gymnaſiorumque apparatum ſtudioſus eſſet, tum etiam ad naues fabricandas ambitioſius animum intendiſſe, duntaxat quæ frumentationibus

Naues Philadelphi.

Remorum longitudo immanis in naui Philopatoris.

Reliquus apparatus.

 vide-

Digitized by Google

viderentur eſſe commodiſſimæ. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricandas mandaſſet, vnam in primis memorabilem perfecit: ad quam ædificandam materiam in Aetna monte cædendam indeque deuehendam curauit, quæ ſexaginta triremibus conficiendis ſatis eſſe potuiſſet: quo dicto nauigii magnitudinem conijciendam nobis reliquit. Ad nauticum autem inſtrumentum cum æs, ferrum, cannabim, reliquaq; quibus opus erat, partim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine comparaſſet, trecentos operi faciendo fabros artificeſque adhibuit ac materiæ dedolandæ, præter adminiſtros fabricæ ſubſeruientes opificiis, præfecto ſummæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipſe cum magnopere hortatus eſſet ad opus aggrediendum, inſuper etiam dies totos operis ſe curatorem exactoremque præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille Siculus dimidium tantum nauis intra ſex menſes perfecit. Quo facto, inchoatam eo modo nauem in mare deducendam mandauit, vt illic extremæ manus opificium adipiſceretur. Verum cum de ea in mare deducenda, excitata quæſtio multis contentionibus eſſet, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus ſolus deducendam ſuſcepit, paucis adhibitis operis: compactaque clauicula machinali quod ſuſcepit perfecit: tanta mole nauigii confeſtim in mare deuoluta eius machinæ momento, cuius idem ipſe princeps inuentor fuit. ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι᾽ ὀλίγων σωμάτων, κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis, alteram nauigii partem totidem aliis menſibus Hiero conſummauit: cum interim clauis æreis denarum librarum plurimis materiam compingeret, aliquibus etiam ſeſquiplicibus eius ponderis: qui præ craſſitudine non alias adigi poterant, quam materia præterebrata. His clauis coſtæ nauis arrectariæ cum aſſamentis tranſuerſariis coagmentatæ, tegulis inſuper plumbeis adactis validius adſtringebantur, quibus etiam ſub ipſis linteola concerpta cum pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu quidem viginti ordinum remigii, ædificii vero contignatione triplici. Harum infimam contignationem oneri & mercibus delegauerat, ad quam deſcenſus ſcalis multiplicibus erat, ad mediam contignationem tranſitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipſa cœnationes erant numero triginta, ſecundum vtrumque latus nauigii extructæ. In iis lecti quaterni ſtrati

Nauis frumentaria.

Nauis Hieronis memorabilis.

Clauicula Archimedis.

Claui denarum librarum.

Contignatio XXX.

ſtrati viris accommodati. Inter quas nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culinaque ſupradictis locis ſubſeruiens ad puppim ædificata. Omnes autem ſupradictæ cœnationes pauimento ſtratæ erant, teſſellis vermiculato lapidis omnis generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamentum viſendo artificio concinnatum legebatur, cum alioquin ea omnia ædificia tectis laqueatis & poſtibus exornata ſpectabili opere eſſent. Summa pars nauigii gymnaſium habebat, ambulationesque laxas pro portione magnitudinis ſuæ: quas etiam ipſas ſimul ambientes horti omni genere ſtirpium complectebantur, fictilibus in vaſis & plumbeis conſitorum, ſimul hederæ viteſque opacabant pampinis ac corymbis inumbrantes, quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat *Aphrodiſium*, id eſt conclaue Veneri deæ dicatum, inſtrumentum etiam ipſum triclinari lectiſternio, pauimentoque ſtratum, Achate lapide aliiſque variis & nitentibus diſtincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidem habebat cupreſſinis tabulis aſſibusque contextos, laqueatumque tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atque eo amplius pictura ſigilliſque exornatas. Deinceps erat *exhedra* quinque lectorum capax; quorum parietes poſteſque buxo compacti erant, inibique bibliotheca, & in lacunari ſphæra, ad imitationem eius ſolarii effictа quod in Acradina ſitum erat, quæ inſula eſt Syracuſarum. Huic loco balneum iunctum erat: in quo tres lecti cum ſolio metretarum quinque capaci, quod ex lapide vario ſcalptum erat, & tribus æneis caldariis. Mitto nunc habitationes militibus deſtinatas, iiſque qui ſuper ſentinam erant. Mitto equorum præſepia ab vtroque latere nauigii numero dena ſita, cum frenis & ſtratis, & omni equitum inſtrumento, eorumque miniſterii atque equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos, focos & piſtrina, aliaque miniſteria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam Atlantes nouenum pedum altitudinis certis interſtitiis firmatos, vt ſcalpturas prominentes ſummæ contignationis mutulorum vice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, & per vtrumque latus extructas, in muriſque propugnacula? Præter hæc machina erat in medio cataſtromate ſuper tripodes excitata, Archi-

cœnationum capax, & reliqui nauis apparatus.

Aphrodiſium.

Digitized by Google

medis etiam inuentum, ſaxa tritalentaria, telaque miſſilia duodeuiginti pedum facile eiaculans ad quadringentos cubitos, quod ſpatium eſt ſtadii. Hæc & alia machinamenta propugnatoria, vt coruos, lupos, & in ſummo malo carcheſia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hoſtium nauigia, longum eſſet enarrare. Stabant enim in vno terni, in aliis bini aut ſinguli homines lapides eiaculantes, quos ſerui in foris nauis ſtantes vitilibus qualis tempore pugnæ ſuggerebant trochleis ſubuehentes. Idem Archimedes cochleam commentus erat tantæ nauis ſentinæ ab vno homine exhauriendæ. Verum vt nauigii magnitudo ac vaſtitas animo concipi poſſit, nonnulla adiiciam ex iis quæ Athenæus ſcripſit ad hoc maxime pertinentia, ἦν δὲ καὶ ὑδροθήκη κατὰ τὴν πρῶραν κλειστή, διχιλίους μετρητὰς δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην, κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστὸν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες εὖ ἐθρέφοντο. *Erat*, inquit, *in eodem nauigio ſecundum proram aquæ conceptaculum concluſum, capax duorum millium metretarum, aſſamentis & pice & linteorum farctura compactile: iuxta quod rurſus piſcina coaxatione & implumbatura conſtans, plena aquæ marina, ita vt in ea commode magna copia piſcium facile aleretur.* Idem *alibi*, σῖτον μὲν ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἕξ, ταρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια, ἐρίων τάλαντα δυσμύρια, καὶ ἕτερα δὲ φορτία δυσμύρια. *Frumentum autem negociatorium in ea naui exportabant ad millia ſexaginta, ſalſamenta Sicula ad cadum decem millia, lanarum talenta viginti millia, & alterius mercis altera viginti millia, prætereaque commeatus vectorum nautarumque ſexaginta millia.* Frumenti dixit non addito modium vel medimnum: ego tamen medimnum eum intellexiſſe puto, ex more loquendi Græcorum coniecturam faciens, & præcipue Siculorum, vt ex ſuperioribus apparet. Hæc, duo millia & quingentos modios Pariſinos faciunt. Modius autem Pariſinus quatuor & viginti medimnos Atticos capit. Decem millia cadorum vel amphorarum, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta quadraginta millia. Talenta Pariſina triginta millia efficiunt, vt nunc craſſiore calculo libras Atticas vel minas, ſed & nonaginta drachmarum intelligamus, id eſt duodenum unciarum. Sic fiunt pondo noſtra duodeuicies centena millia. Libra

Cochlea miranda.

Nauis magnitudo ac vaſtitas.

Modius Pariſinus.

Talenta Pariſina.

Digitized by Google

bra enim noſtra epitritam proportionem ad Romanam librām habet, id eſt tertia parte maiorem. Hanc ſummam ſi ad culeos duplares redigere velimus, qui trimodia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor & viginti amphoras, & in culeos ſingulos bina millia pondo ſtatuamus, id quod hodie nauicularii faciunt qui anniuerſarios commeatus meritoriis nauigiis ſuſcipiunt, vt ſtatim videbimus, fient nongenti culei trimodiales: quibus ſi mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſumma mille trecenti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitius perſequi velis, & ſemuncias in ſingulas libras addere, ſumma librarum quinque & ſeptuaginta millibus excreſcet, quæ additamentum ſeptem & triginta culeorum & ſemiſſis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem, præter piſcinam, præter tot diætarum inteſtinum inſtrumentum, præter annonam vectorum, & pabulum equorum. Hanc tamen nauem longe magnificentia & ſplendore apparatus anteceſſit nauis fluuialis *Thalamegos* nomine, quam Philopator ſupradictus in deliciis habuit Nilo pernauigando, longitudine ſexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta: ab infima parte ad editiſſimum diætarum faſtigium altitudine pedum paulo minus ſexaginta: in qua diætas & cubicula & alia ædificia voluptuariæ vitæ accommodata, ambulationum porticus duplices ambibant, proram & vtrumque nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autem nauis patens, e regione proræ veſtibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia conſtans, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcum, id eſt in prægrande conclaue ferebat, viginti lectorum capax: cum vtrinque per veſtibulum ingredientibus patentes crebræ feneſtræ auras perflantes commode admitterent. Reliqua ſunt eiuſmodi, vt ſi quis omnia ad verbum proſequi velit & poſſit, fidem ſint exceſſura. Illud autem quod de C. Cæſare memoriæ traditum eſt, vt reliqua eius acta, non magnificentiæ eſſe puto, qui fabricatus eſſe cedrinas liburnicas dicitur, gemmatis puppibus, & verſicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate, in quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias littora Campaniæ peragrabat. Noſtrorum autem temporum opera, quæ maxime magnifica eſſe creduntur, ſi cum illis con-

Libra Pariſina. *Culei duplares.* *Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris.* *Liburnica cedrina C. Cæſaris.*

Digitized by Google

tendantur, prope eſt vt perinde eſſe videatur ac ſi formicam elephanto compares. Sed principes & opulenti hodie priſcarum rerum ignari, ſeſe in rebus mediocribus & paruis admirantur, ſola ignorantia beati, ſi argumentari velimus. Quo magis deſpicari & floccipendere eorum ſortem licet, iis quidem qui felicitatem nec pondere nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quod multi opinantur ideo apud hiſtoricos magnum numerum nauium lectitari, quod antiqui nauigiolis vterentur præ iis nauigiis quæ memoria noſtra viſa ſunt: ſed videlicet eorum eſt id cenſere, qui priſci æui magnificentiam memoriæ ſuæ finibus circumſcribunt, vetera male æſtimantes: quorum ſi quis hodie nauem Demetrianarum nauium ſimilem videret, id eſt quindecimremem vel ſedecim, vt Græci appellant ἑκκαιδεκήρη, πεντεκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam videre ſe exiſtimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id eſt tribus velis inſignia. Athenienſes autem claſſiariis opibus & copiis claruiſſe, cum ex Thucydide, tum ex Plinio nouimus, qui *libro ſeptimo* de iis loquens qui variarum artium ſpeciminibus editis enituere: *Laudatus*, inquit, *Cteſiphon Gnoſius æde Epheſiana Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauium*. Legimus apud eundem Plutarchum *in Antonio*, in bello Actiaco Antonium præter copias terreſtres circiter quingentas naues pugnaces habuiſſe, in quibus permultæ octonum ordinum atque etiam denum fuerunt, alioquin omnibus armamentis egregie inſtructæ: ex quibus cum optimas elegiſſet a triremibus ad decemremes, duo & viginti millia pugnatorum impoſuit, cum claſſe conflicturus eſſet. τὰς δ' ἀρίστας καὶ μεγίστας ἀπὸ τριήρους μέχρι δεκήρους ἐπλήρου, δισμυρίους ὁπλίτας ἐμβιβάζων, καὶ δισχιλίους τοξότας. Magnum autem fuiſſe numerum nauium electarum ex eo apparet, quod cum Cleopatra cum LX. nauibus, & Antonius quinqueremi anfugiſſet, trecentæ captæ in eo prælio eſſe narrantur a Plutarcho: quo fit vt pauciores centenis militibus in ſingulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerum ſtipant, vt audio, in aciem maritimam prodituri. Verum onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negociatorias, ſed tamen quæ tormentis muniuntur, non vltra centum & octoginta culeos ferre dicunt, id eſt nonaginta tonellos, vt nauiculariorum verbis vtar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias eſſe aiunt: mediæ notæ ſeptuagenarias & octogenarias: maximas autem quæ in mari occiduo viden-

Onerariæ naues.

Digitized by Google

antur, fere centenarias, raro maiores eſſe. Tonellum ego trimodium culeum appellauerim. Tres enim modii noſtri tonellum vnum efficiunt, id eſt culeum geminatum. Ita fit vt maximæ onerariæ noſtri temporis plerumque non maiores ſint illis quas Cicero in Lycia fuiſſe dixit. De noſtris loquor: nam Germanorum naues duplices & triplices noſtrarum eſſe dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia noſtra capiunt: at duo millia amphorarum, ducenta & quinquaginta modia noſtra æquaſſe docuimus. Eſt autem ea formula nauiculariam factitantium, vt in ſingulos culeos duplares bina millia pondo numerent. Tanti enim pendere vini tria modia noſtra dictitantur, ſic fit vt ſalis aut alterius grauiſſimæ mercis vectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur: vt ſi nauis centum & octoginta millia pondo ferre commode poſſit cum inſtrumento machinario, ea octogenaria vocitetur. Ex his igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues, etiamſi pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, quam pro noſtri temporis more, quantum coniectura aſſequi ex hiſtoricis poſſumus. Etenim ſi quis omnia quæ commemorauimus, diligenter animaduerterit, iudicabit (vt ſpero) non fallaci me coniectura ductum eſſe in menſuris indagandis. Non me latet apud Aeginetam legi, minam Atticam ſedecim vncias habere, & Romanam viginti: ſed nec Pauli autoris adnotata illa eſſe puto, nec ſi Pauli ſint, ad rem quam agimus, pertinere. Sumptum eſt enim illud dictum ex medicorum vſu, vt ſupra ex Celſo adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundum, quod pene præterii. Diximus ſupra duodequinquagenos nummos ex auri libra percuſſos, cui dicto pugnare videtur id quod dicitur *libro decimo codicis Imperatorii in lege Quotiens, in titulo de ſuſceptoribus*, duobus ſcilicet & ſeptuaginta ſolidis perſolutis acceptam ferri libram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id non de aureis priſcis intelligendum, qui ad formulas primas nummi aurei exacti ſunt, aut paulo ab iis imminuti. Nam imminutum poſtea eſſe pondus formarum ex his verbis Iſidori intelligimus. *Solidus*, inquit, *apud Latinos alio nomine ſextula dictus eſt, ideo quod his ſex vncia compleatur.* Hunc autem vulgus ſolidum aureum vocat: qui ſolidus dicitur ideo, quia nihil illi deeſſe videatur. Solidum enim antiqui integrum dicebant, & totum hoc dictum Iſidori adiuuat Pomponii autoritas *in lege Nomiſmatum, in titulo de vſufructu, in Pandectis*, his verbis:

Culeus trimodius.

Libra auri in iure.

Solidus.

Ffff

bis: *Nomiſmatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent, vſuſructus legari poteſt*, immutata enim forma percutiendi nummi, qui veteres nummi extabant, non nummi vice, ſed gemmarum & rerum in deliciis habitarum cenſebantur: quo modo fit hodie. Antiqui aurei (vt diximus) binas drachmas pendebant, hoc eſt ſenos ſcrupulos, & quaterni in vncias ſignabantur, ſic ex libra Romana duodequinquaginta fiebant, hoc eſt ex duodecim vnciis: pondere autem imminuto ex binis drachmis terni aurei nummi fieri cœperunt; hoc eſt ſeni ex vncia. Ita fit vt auri libra duobus & ſeptuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, vt mina Attica, vt ſæpe iam dictum eſt. Nomiſmatis autem imminutio eo tempore facta eſt, quo Romani imperii opes tenuiores factæ ſunt principum multorum nequitia, qui luxu perditi, priuatorum opes tributis exhauſerunt. Quanquam Romanæ vires ſeſe ipſæ confecerunt, cum Auguſti plures eodem tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & inteſtina pro externis gererent, ſic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia vti cœpit: id quod neceſſe fuit, cum multum pretiis rerum deceſſiſſet. Hoc idem Francia experta eſt, ſi quis enim huius temporis nomiſma cum antiquo examinet exploretque, dimidio vberius illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atque eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus ſeſquiſolato pendentes. In his genius eſt alatus, quales diuini ſtatores pingi ſolent, liliata inſignia tenens, extant & alii Philippei, ſceptrati nonnulli, alii etiam ſoliati, Rege intus trabeato iura pro poteſtate reddente. Ibi maieſtatem regiam plane expreſſam agnoſceres, qualem hodie nemo meminit, Rege vtroque veſtigio leonibus innitente. Hi triplici forma percuſſi ſunt: ſed qui minima ſignati ſunt, binos ſolatos trahunt: qui maxima & grauiſſima, ii pondus habent ſecundum Eduardeos Angliæ maximum, eiſque proximum, hoc genus omnium quæ vidi (tametſi nullius generis non habui, quod quidem hodie extet) ſcite formatum erat. Hos & Roſatos Eduardeoſque pondere ſuperant Carolei Aquitaniæ, qui Fortes appellantur: in quibus dux armatus genu nitens leonem manibus Herculis more elidit: ſed ſuperiorum indicatura Pecuatorum bonitate par eſt, quos Ioannes Rex ſignauit, triplici & ipſos forma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quanto au-

Nomiſma extenuatum.

Priſca Franciæ nomiſmata.

Digitized by Google

autem hodie ieiunior ſit & exanguior (vt ita loquar) res nummaria, ex eo certe conſtare poteſt, quod qui Francici extant aurei equites pediteſque, olim viginti ſolidis valentes (vnde Franciſcos hodie quoque appellamus) nunc ſolidis quadraginta edicto etiam principis æſtimantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quod ſi inquirere in finitimas nobis prouincias inſtiteris, eandem apud eos, vt apud nos olim & hodie rationem reperies, prorſus quaſi confinibus prouinciis Francia conſtituendæ rei nummulariæ rationem præſcripſerit, id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neque enim conſiſtere commercia potuiſſent, quæ nobiſcum ſemper finitimi miſcuerunt, niſi eandem auri notam afferrent quam acciperent. Itaque quamdiu aurum primarium ſignatum eſt in Francia, tamdiu ipſi quoque finitimi populi eodem genere vſi ſunt. Nunc autem & noſtratis & externi nulla vncia niſi concreti viſitur & æroſi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorii & auguſtales aurei, poſt priſcos illos didrachmos ſignati, ponderi prædicto non reſpondent a ſanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Conſtantini Magni & Iuliani & Magnentii, & aliorum recentiorum, ſed in omnibus quos expendimus, ita minutum pondus erat, vt ſeni & ſemis non plane vnciam æquarent, ſepteni excederent. Vnum etiam Iuſtiniani principis vidimus, quem nobis oſtendit Chriſtophorus Longolius, vir egregie doctus, & rerum antiquarum ſtudioſus: ſed ne is quidem iam dictis grauior erat. *Longolius.* Quare ſupradictam legem de duobus & ſeptuaginta ſolidis ideo latam puto, quod imminuto pondere nummi, libræ quoque aureæ æſtimatio & pondus ſenſim imminuebatur, quapropter ne tandem imminutio inualeſcens, rem nummariam conturbaret, Imperator certum modum imponere voluit, quanquam ſi quis legem illam diligenter conſideret, non tam in vniuerſum ſtatuere de auro ſignato videtur, quam de auro tributario: vt fortaſſe indulgentia principis aliquid antiquis penſitationibus remittere lege illa voluerit. Id enim ſæpe fit, vt maneant antiqua vectigalia, aut penſitationum vocabula; & tamen minore ſumma aut æſtimatione ſtipendiarii defungantur. Cur autem aurei ſolidi quoque dicantur, his verbis Lampridii declaratur *in Alexandri vita: Vectigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt triceſimam partem: tumque pri-*

mum ſemiſſes aureorum formati ſunt. Atque etiam cum ad tertiam partem aurei vectigal decidiſſet, tremiſſes, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quando minus non poſſet: quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans vt ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet: ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantum ſolidoſque formari. Hactenus Lampridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos eſſe ſolidos eo tempore quo ſemiſſes & tremiſſes fieri cœperunt, vel trientes potius. In iure autem ciuili quod nunc habemus, non vna aurei æſtimatio eſt, vt multi exiſtimant, nec ſemper ſeptuagenos binos in libras accipiendos cenſeo, ſed pro tempore aliquid ſtatuentium principum æſtimationem faciendam: vt verbi gratia *in capite primo de variis & extraordinariis cognitionibus,* Vlpianus *de honorario aduocatorum* loquens ita inquit: *Licita autem quantitas intelligitur pro ſingulis cauſis uſque ad centum aureos.* Centum aureos hoc in loco pro duobus auri pondo intelligo. Nam Vlpianus Alexandri tempore ſcripſit, nondum imminuta priſci nomiſmatis forma, niſi ſi pauca ſcrupula auaritia temporum legitimo ponderi detraxit, vt ſupra docuimus. Viſuntur enim hodie Mamææ matris eius nomiſmata, & ego omnium Imperatorum vidi eadem forma ab Auguſto ad Commodum Cæſarem. Sed & hoc quod diximus, non ſolum argumentis, ſed etiam Taciti autoritate comprobare poſſumus, qui *lib. XI. de tempore Claudii principis* loquens: *Continuus inde,* inquit, *& ſæuus accuſandis reis Suillius, multique audaciæ eius æmuli, nam cuncta legum & magiſtratuum munia in ſe trahens princeps, materiam prædandi patefecerat, non quicquam publicæ mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia: adeo vt Samius inſignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Caio Silio Conſule deſignato, conſurgunt patres, legemque Cintiam flagitant, qua cauetur antiquitus, nequis ob cauſam orandam pecuniam donumue accipiat. Deinde obſtrepentibus iis quibus ea contumelia parabatur, diſcors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in poſteros præmia eloquentiæ cogitauiſſent pulcherrima: alioquin & bonarum artium principem ſordidis miniſteriis fœdari: ne fidem quidem integram manere vbi magnitudo quæſtuum ſpectetur. Quod ſi in nullius mercedem negocia ineantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accuſationes, odia & iniurias foueri, vt quomodo*

Aurei æſtimatio in iure.

Honorarium aduocatorum.

Lex Cintia.

Digitized by Google

modo vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. Et *paulo infra de Suillio & aliis aduocatis* loquens, qui cauſam diuerſam tuebantur, *Cæſarem*, inquit, *circumſiſtunt anteacta deprecantes, & poſtquam annuit tacens, incipiunt; Quem vllum tanta ſuperbia eſſe, vt æternitatem famæ, ſpe præſumat? vſui & rebus ſubſidium præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius ſit. Neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, vt quis ſe alienis negotiis intendat: multos militia, quoſdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil a quoquam expeti, niſi cuius fructus ante præuidetur: prompta ſibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius & C. Curio concionari ſoliti ſint: ſe modicos Senatores, qui a Republica nulla niſi pacis emolumenta peterent, cogitare plebem, quæ toga eniteſceret, ſublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia peritura, vt minus decora. Hæc ita haud fruſtra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis ſtatuit modum vſque ad dena ſeſtertia, quæ egreſſi, repetundarum tenerentur.* Qui locus tribus verbis corruptus eſt in exemplaribus quæ circumferuntur. His verbis Taciti apparet Vlpianum licitam quantitatem appellaſſe eam quæ Claudiano Senatusconſulto præfinita erat, eo tempore quo aduocati inuidia maxima flagrabant ob delationes & perfidiam præuaricantium. Dena autem ſeſtertia, dena millia nummum ſeſtertium valent, vt ſatis oſtendimus, hoc eſt centies centenos ſeſtertios. Atqui nos alibi docuimus & ratione & autoritate ſingulos aureos centenos valuiſſe nummos, hoc eſt vicenâsquinas drachmas, ita vt auri ad argentum proportio maior eſſet duodenaria. Quare planum fit dena ſeſtertia & centenos aureos eandem fuiſſe ſummam, ſed Vlpianus aureos dicendo, temporis ſui conſuetudini ſeruiuit, iam obſoleto more loquendi per ſeſtertia. *In cap. Nonnulli, de accuſationibus, Digeſtis*, pauper dicitur, qui minus quam quinquaginta aureos poſſidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo, propter Hermogenem eius dicti autorem, qui æqualis Alexandri Imperatoris fuit. *In lege Si duobus, communia de legatis*, Iuſtinianus varie pretia mancipiorum taxauit: minimum autem pretium non infra xx. ſolidos, maximum non ſupra octoginta intendit. Solidos non dubie aureos eius temporis intelligere debemus, qui ſubſesquipli erant priſcorum aureorum, ita vt triceni ſolidi vicenos aureos valerent. Qua ratione fit vt minimum pretium ſerui, tri-

Digitized by Google

ginta noſtri aurei fuerint, ſummum autem centum & viginti: quæ æſtimatio longe minor eſt illis quas in præcedentibus ex Plinio & aliis collegi, pretiis ſcilicet iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi aurei recentiores auro obryzo ſignati ſunt, vt antiqui: ex quo apparet recentiores principes nomiſma bifariam minuiſſe, pondere ſcilicet, & auri indicatura: quomodo & noſtri fecerunt, & totus denique Occidentis orbis, id quod inſtitutum aiunt, ne aurum molliſſimum, & argentum purum, quod duodenarium appellant, vſu ac collybo detereretur. Plinius autor eſt Liuium Druſum in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuiſſe. Et rurſus *alibi: Miſcuit*, inquit, *denario Triumuir Antonius ferrum, miſcentur æra falſæ monetæ, alii e pondere ſubtrahunt.* Inde eſt, vt opinor, quod hodie multi denarii antiqui huiuſmodi extant e materia miſcellanea. Denarium nunc appellamus Caroleum nummum argenteum, qui antiquum ſeſtertium nummum valet. Aſſem autem appellare poſſumus, quem duodenarium vocamus, & ita in partes diuidere, vt antiqui ſuum aſſem diuidebant in ſui generis partes, quadrantes ſextantesque dicentes. Sic vnciæ loco erit denariolus, quem Græci chalcum dicunt, ſic quinarius & ſenarius, vel quincunx & ſemis, qui quinos & ſenos denariolos valent. Seſtertios dudum ſignauimus, qui duos ſolidos & ſemiſſem valerent, ſed iam rari viſuntur, facti enim non placuerunt. Extant & trepondii pridem ſignati, groſſi Curii vocitati ab autore prædiuite auorum memoria. Centuſſem dicere poſſumus pro ea ſumma quam alternis prope verbis negotiatores centum ſolidos appellant, vt decuſſem pro decem, vt qui hodie Cæſariati vocantur. Licet enim verba antiqua in vſum noſtrum interpolare, quæ quidem æui ſitu non putida facta ſint. Vidimus poſt quadriennium edictum præconio promulgatum, quo omnibus nomiſmatis priſcis vſus abrogabatur, tam noſtratibus quam externis: perinde quaſi nullus nummus locabilis eſſet, qui non æqualis noſtræ memoriæ fuiſſet, quod edictum vnius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia pene omnium magiſtratuum munia ſui iuris ac poteſtatis fecerat, quum muneris ſui vices proprias vix tertio quoque actu obiret. Sed quamuis minax ac tumultuoſum præconium, conſenſus hominum iure optimo neglexit, præſertim autore ſublato de medio. Quod enim tandem edictum iniquius excó-

Denarius noſter.

Aſſis partes hodiernæ.

χαλκός. Chalcus.

Centuſſis.

Nomiſmata antiqua peſſimo inſtituto, noſtro tempore aliquandiu abrogata.

Digitized by Google

excogitari potuit, & in maiores noſtros magis iniurium, quam monumenta memoriamque Regum perpetuo delere? Eo enim mandato id agebatur, vt optimum quodque nomiſma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino deterioris quaſſaque ſignaretur. O improbum inuentum, & ſi fieri poſſet, memoriæ hominum eximendum. Olim magiſtratus Romani, & poſt eos Repub. ſublata principes, iconicos ſe fingi in nomiſmate volebant, quaſi nomen ſuum latiſſime longiſſimeque prodituri: quo nomine ad noſtram vſque ætatem permanſit eorum memoria, velut ſtatuis per totum orbem erectis. Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent, ſimilem eis gloriam ætas noſtra inuidiſſe olim dictitabitur, vnius hominis vel paucorum crimine: tametſi vtinam ipſe ſeculum ſuum noſtrumque hac vna nota inuſſiſſet. Huiusmodi hominum vel temeritatem vel ruſticitatem arguit lex prima de veteris nomiſmatis poteſtate, *vndecimo libro Iuſtiniani Codicis*, his verbis: *Solidos veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur, modo vt debiti ponderis ſint, & ſpeciei probæ: ſcituris iis qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe vindicandum.* Verum ea quæ diximus de amphora & menſuris cæteris, rurſus in dubium vocabuntur, cum locus ille Plinii ſuccurrerit ubi *de vino Opimiano* loquitur *lib. XIV.* Quare etſi procul a me abeſſe ſuſpicionem illam volo, quaſi more hominis obtrectare geſtientis, & delatoria (vt dicitur) curioſitate in commentarios inquiſiuerim ſcriptorum noſtro ſeculo clariſſimorum, atque exiſtimatiſſimorum, facere tamen nequeo, quin in operis eius coronide Hermolaum Barbarum virum ſumma laude dignum, iterum ad diſquiſitionem doctorum hominum reuocem: non quod manibus virorum doctorum diem dicere gaudeam, qui vadimonium obire apud ſuperſtites nequeunt: ſed quod veritatem aſſerere in lucem volens, locupletes eius rei vades, quos nobis viuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. Præuaricationis enim inſimulari aut certe obliuionis poſſem, ſi locum illum Plinii ſilentio præterirem, qui vt ab Hermolao intellectus eſt, id quod nos diximus de vncia, euertit: ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igitur *lib. XIV. de vini generibus* loquens quæ in autoritate fuerunt: *Alicui anno*, inquit, *fuit omnium generum bonitas. L. Opimio Conſule, cum C. Gracchus Tribunus pleb. ſeditionibus agi-*

Locus Plinii de vino Opimiano.

tatis

Coctura. *tatis interemptus,ea cœli temperies fulſit (cocturam vocant) ſolis opere, natali vrbis ſexcenteſimo trigeſimoquarto,durantque adhuc vina ducentis fere annis,in ſpeciem redacta mellis aſperi. Etenim hæc natura vinis in vetuſtate eſt: nec potari per ſe queunt,niſi peruincat aqua, vſque in amaritudinem carie indomita, ſed cæteris vinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta ſunt: quo fit vt eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur, ex iis tamen vſura multiplicata ſemiſſibus,quæ ciuilis ac modica eſt,in C.Cæſaris Germanici filii principatu, annis centum ſexaginta ſingulis vncias vini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus,referentes vitem Pomponii Secundi vatis,cœnamque quam principi illi dedit, tantum pecuniarum detinent vini apothecæ.* Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita ſe emendaſſe teſtatur, quem *in altera editione* enarrans,*poſt explicatam de vſuris retractationem: Vt redeamus,inquit,ad propoſitum,ſi amphora,id eſt (vt Feſto placet) octoginta vini libræ, ſub Opimio centum nummis valuit, faciunt autem octoginta libræ nongentas ſexaginta vncias: efficitur vt ſemiſſes vſuræ,hoc eſt nummi ſeni annorum centum ſexaginta,nongentos ſexaginta nummos inferant, atque ita ſingulæ vini vnciæ ſingulis nummis vſuræ nomine conſtiterint.* Hactenus ille cum dixiſſet,quaſi penſo ſuo abſoluto ad alia tranſit,cum magna (vt videtur) ſecuritate compertæ rei defunctus. Primum, ſiue hoc dixerit Feſtus,ſiue non: id quod datur, accipio,id eſt, vini amphoram octoginta librarum eſſe,hac enim ratione efficitur, vt ſextarius ſit vnciarum viginti. Nam quum duodequinquaginta ſextariis amphora impleatur,ſi libris duodequinquaginta totidem beſſes addas, vt ſint duodequinquagies vicenæ vnciæ,fiunt octoginta libræ. Quin & ipſe Hermolaus *in priore editione: Amphora,* inquit, *vini quadrantal Latine dicta Feſto Pompeio,congios octo continebat,id eſt, ſextarios XLVIII. ſextarius vncias viginti Feſto, ſed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis, ita fit vt ſingulæ amphoræ LXXX. Feſto,vel XCVI. Africano,aut certe CXLIV. vini pondo capiant, quibus in XII. vncias reſolutis,efficiuntur aut nongentæ ſexaginta vnciæ, ſi octoginta pondo ſunt: aut mille centum quinquagintaduæ, ſi nonagintaſex: aut mille ſeptingentæ vigintiocto,ſi centum quadraginta quatuor.* Ex quibus verbis tametſi ambigere magis quam rationem colligere doceamur, tamen (vt dixi) quod a me ſtat,id cupide accipio, & in rem meam verto,hac enim autoritate probo ſextarium vel dipondium fuiſſe id

quod

quod aſtruere conor, vel certe vnciarum viginti, cum apud Plin. legatur quindecim vnciarum eſſe, id eſt libræ & quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Verum illud non concedo, vt vncia vini, duodecima libræ pars ſit: nec in ſextario vncias vini viginti eſſe dico, ſed duodecim, & in amphora quingentas ſeptuaginta ſex, quas Hermolaus nongentas ſexaginta eſſe putauit: id quod ante ex Martiale abunde probatum eſt: alioquin ſextarius qui citra controuerſiam in duodenos cyathos diuiditur, non vnciarum vicenum, ſed duodenum tantum eſſet, ſi vncia vini apud Plinium ad pondus, non ad menſuram referretur, quod nec Pliniano ſextario, nec Pompeiano congruit, quodque Hermolaum non animaduertiſſe mirum eſt, præſertim cum Plinium in manus accepiſſet, quota eſt enim vncia pars libræ, tota eſt cyathus ſextarii: & vncia tam ad quotam partem, quam ad pondus refertur apud autores, & (quod maius eſt) interdum ad longitudinem vel craſſitudinem, vt *in primo lib.* oſtenſum eſt a nobis. Plinius *libro XVIII. de medica* loquens: *Si ſit humidum ſolum herboſumue vincitur, & dediſcit in pratum, ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda manu potius quam ſarculo.* Vncialem altitudinem pollicarem intelligo, id eſt digiti & trientis, vt Frontinus autor eſt. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus eſt, ſiquidem cum centies ſexagies ſenos nummos cum octogies duodenis vnciis ad vnum quadrare ſubducenda ratione inueniſſet, ilicet non excuſſum quod arridebat admiſit, vltra enim addubitare eum non ſinebat deprehenſæ vſurarum rationis fiducia geſtiens: quod tamen affirmare vereor, ne plenum ſit audaciæ. Ipſe enim Hermolaus *de altera ſua editione ad Antonium Caluum* ſcribens *Venetum Patricium*, ita inquit: *Peruenit quidem res ad vmbilicum, ſed nullus tamen dies eſt quo non fiat aliqua acceſſio: nunc cum impreſſoribus agitare cœpi lente, de induſtria rem differens, vt diutius in fermento ſit, nihil time, diligentiam adhibituri ſumus, qualem in altera editione prætermiſſam ſæpe mecum queſtus es.* Et paulo inferius. *Multo autem*, inquit, *plus operis & laboris adii quam putabam, quod omnium rerum quæ in cælo & ſub cælo ſunt, gnarum eſſe oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui caſtigare.* Hæc verba ſignificant Hermolaum magnam animaduerſionem adhibuiſſe ſecundæ caſtigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum nummorum de-

Vncialis altitudo.

Locus Plinii emendatus.

Digitized by Google

eſſe dico, ſicut & in aliis quibuſdam locis apud Plinium, qualis eſt ille *libri decimiſeptimi in principio de L. Craſſi domo, & lib. XXXIII. de argento Carthagini imperato*, vt in ſuperioribus adnotauimus. Quare ſic legendum puto: *Quod vt eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur, ex iis tamen vſura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt, in C. Cæſaris Germanici filii principatu, anno centeſimo ſexageſimo ſingulas vncias vini conſtitiſſe nobili exemplo docemus*, vt ſenſus ſit apertus hoc modo, & omnino extricatus: ſicque Plinium locutum intelligamus: *Quare ſi eius temporis*: vel ſic: *Verum ſi temporis Opimiani æſtimatione in ſingulas amphoras centenos nummos ſtatuas, ex his tamen vſura multiplicata ſemiſſibus in C. Cæſaris principatu, anno centeſimo ſexageſimo, & reliqua.* Verba ſunt enim Plinii coniectura aſſequentis id quod dicit. *Si*, inquit, *Conſulatu Opimii vinum illud centenis nummis valuit (id quod veriſimile eſt) & interuſuris ſemiſſium ratio habeatur, neceſſe fuit anno centeſimo ſexageſimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, vncias vini ſingulas tot nummis conſtitiſſe.* Hermolaus hunc locum caſtigans, duo verba mutauit, *illud quo ſit*, pro *quod vt*, & *ſingulis* pro *ſingulas* legens. Anno autem centeſimo ſexageſimo lego, ſenſu ita expoſcente, & alioquin ab antiquo vno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari libet, & aliquid comminiſci, vt ineundæ huius rationis formam aperiamus, vtque

Collimare. ſi nobis collimare non contigerit, poſt nos exiſtat aliquis qui a ſcopo non aberret, ſic enim artes conſummatæ ſunt, aliis ſuper alios commentantibus: animorumque contentio ad eam tandem peruenit,

Euſtochia. quam Græci *euſtochiam*, id eſt, animorum vel oculorum intentionem non aberrantem appellant, noſtri collimationem dixerunt, quaſi tragulam quandam perſpicaciæ ad inuentionis ſcopulum limis oculis intendentium. Quanquam ſunt qui collineationem appellare eam malint, a lineis viſualibus in vnum locum contentis.

Italici. Hoc veluti iure gentium vtentes, poſt doctiſſimorum hominum ſententias, & noſtram in medium ſæpe in hoc opere attulimus. Nec qui poſt nos ſententiam dicturi ſunt, aſſentiendi magis quam cenſendi exemplum amplectentur, ſi operam prolixe literis impenderint: alioquin chartarum inani diſpendio tot libri noui ſub prœla quotidie mitterentur: id modo ne referat, Gallus an Italus ſit qui ad ſcribendum animum appulerit. Quod non ideo dico, quaſi hoc nobis

Digitized by Google

bis inſtituto Italia literarum bonarum magiſtra interdixerit, quæ nulli non laudem ſuam benignitate ſumma, vt bona quoque ſua impartit: ſed noſtratium hominum improbitas memoriæ ſemper obuerſatur, cui nunquam ſatis videbor reſpondiſſe: qui vtinam ipſi tam Italos quam Italiam amauiſſent: melius enim (vt arbitror) & nobis & honori ſuo conſuluiſſent. Semiſſes igitur vſuræ centum & LX. annorum, id eſt, centies ſexagies ſeni nummi (vt Hermolaus dixit) nongentos ſexaginta nummos efficiunt: quibus ſi ſors addatur (quam ipſe omiſit) fiunt mille & ſexaginta. Ita Hermolai ratio procedere non poteſt, cum ſortis & vſurarum ratio habenda ſit. In amphora autem octo & quadraginta ſextarios eſſe conſtat, & duodecim cyathos in ſextario, quos numeros ſi inter ſe ducas, fiunt cyathi, quas vncias Plinius dixit, quingenti ſeptuagintaſex. Si ergo apud Plinium ſic legas, ſingulas vncias binis conſtitiſſe, & ſubintelligas nummis: quod fieri ex præcedentibus poteſt: duobus & nonaginta nummis maior erit numerus, quam vt ſumma duplicata mille & ſexaginta nummis ad vnum congruat. Summa enim cyathorum duplicata, mille centum & quinquagintaduo erit. Ita Plinius duobus & nonaginta nummis vſuras auxerit. Quod ſi vſuras vſurarum reputemus, octauo quoque anno & quinto menſe *anatociſmus* renaſcitur, id eſt centeſimo & vno menſe, qua ratione centum annis vſura ſubnaſcens, duodecies ſenos nummos peperit, id eſt duos & ſeptuaginta, & ſexaginta annis paulo minus duos & quadraginta, qui fiunt ſimul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte videtur rationem ſupputaſſe. Anatociſmum autem vſitatum fuiſſe antiquis notius eſt quam vt oſtendere neceſſe ſit: quapropter fortaſſe non vini apud Plinium, ſed binis legendum eſt. Nam vini verbum omnino in eo loco non congruit, vt ſuperuacaneum, ſic fiet vt ſextarius quatuor & viginti nummis conſtiterit, id eſt, ſolidis noſtris viginti, quod omnino magnum fuit precium, cum ea ratione amphora, quæ octaua pars eſt modii noſtratis, duodequinquaginta francicis conſtiterit, qui hodie quatuor & viginti ducatis valent: cum nemo noſtra memoria apud nos binos modios vini pluris vendiderit quantumuis cara annona, ita vini precium centum & ſexaginta annis duodecies pene multiplicatum erat, cum ſingulæ amphoræ millenis centenis quinquagenisbinis nummis venderentur,

Anatociſmus antiquis vſitatus.

Amphora, octaua pars modii Pariſienſis.

Digitized by Google

tur, & tanti cyathus poſt tot annos venditus eſt, quanti ſub Opimio ſextarius vendebatur. Hæc ratio etſi ſpecioſa videtur, tamen admittendam affirmare non auſim. Adhuc enim ita ratio inita eſt, quaſi non modo incolume vinum, ſed etiam non imminutum fuerit. Nihil igitur ex amphora centenum nummum Plinius deperiiſſe centum ſexaginta annis exiſtimauit, præſertim cum ad craſſitudinem mellis aſperi redactum eſſe dicat? Ego vero ex vino noſtro coniecturam faciens, id vinum ad ſeptimas minimum partes exuctum fuiſſe cenſeo: cui diſpendio ſi nunc addas id quod intercidit, in alia atque alia vaſa, ſemper etiam ipſa aliquid ſorbentia, transfundendo, id quod tot annis neceſſe fuit, totieſque mutatis dominis & apothecis, vix decimam quamque anphoram poſt temporis tantam intercapedinem reſiduam fuiſſe credo, vt forraſſe non binis nummis, ſed vicenis legendum ſit, id verba ipſa Plinii mihi ſignificare videntur, cum inquit: *Tantum pecuniarum detinent vini apothecæ: nec alia res maius incrementum ſentit ad viceſimum annum, maiusue ab eo diſpendium non proficiente precio.* Vina enim ſignificat ad viceſimum annum ita commode veteraſcere, vt vſuras etiam ſemiſſes penſitare poſſint: ſed ſi vltra aſſeruentur, vt nullo precii augmento mirum in modum deminuantur. Sic igitur colligo, quaſi ipſa per ſe caries congios octonos quos amphora capit, ad totidem ſextarios contraxerit æuo ipſo abſorbente, deinde vt diffuſionis & transuaſationis diſpendium ſextarios ad beſſes aut dodrantes redegerit, teſtis ipſis ſemper combibentibus. His duobus intertrimentis ſi ſpecimina guſtantibus data, iacturamque cauponationis heminariæ quadrantariæque addideris, & quod alias intercidit, quis iam addubitet ad vicenos nummos precium in vncias extendere, quod ſemiſſes vſuræ ad binos nummos & vltra intenderant? Id quod ſi admittamus, ſextarii ſinguli nummis ducenis quadragenis conſtiterunt: id eſt ſexagenis denariis. Qua ratione precium paulominus centum & viginti partibus auctum eſt centum & ſexaginta annis, quod fortaſſe non incredibile erit, ſi quis reputet quod minima aliqua mixtura (vt Plinius dixit) medicamenta erant cæteris vinis commendandis, vt portione per hoc magna exorptum vinum eſſe intelligamus: in quo exucto liquore vini vis remanſiſſet incolumis & viuida. Hoc quum admiratione dignum eſſet, ideo Plinius retulit, ita vt nobile exemplum ven-

venditi plurimo vini appellet. Id tamen minus mirum facit piſcis Mullus Romæ ab homine priuato octo millibus nummum emptus, id eſt, ducentis aureis noſtris. Hoc enim creditu difficilius eſt, quam amphoram vini præſtantiſſimi & medicamentarii ducentis & octogintaocto aureis noſtris veniſſe. Tanti enim amphora ſupradicta ratione conſtitit. Hanc etiam opinionem adiuuare poteſt id quod Plinius *libro XII.* inquit *de Opobalſamo* loquens his verbis: *Nec manifeſtior alibi fraus, quippe millibus denarium ſextarii empti vendente fiſco, trecentis denariis veneunt.* Si enim Plinii tempore, cum largior iam fœtura ſucci eius erat, ſinguli ſextarii ſinceri liquoris centenis aureis vendebantur (de noſtris ſemper loquor) non magnopere mirum eſt inuſitatæ atque omni æuo inauditæ vetuſtatis vinum, quod medicamenti loco cederet, ſenis aureis venum iiſſe. Verum illud ipſe miror, quod anno Opimiano, id eſt natali ipſo vini Opimiani, Plinius ſingulis amphoris centenos nummos taxandos exiſtimauit, qua ratione culeus noſtras, id eſt ſeſquimodius Pariſinus, tribus argenti libris valuit, hoc eſt triginta aureis noſtris. Quod ſi eo anno omnium generum bonitas fuit in Italia, cuius tot vini nobilitates Plinius *libro ſupradicto* enumerauit: quonam modo fieri poteſt vt tanti amphora venierit, præſertim cum feraces vites habuerit, vt idem autor tradit? Quippe in Gallia vt gelicidium, vredo, & ſideratio ſequens, & has cœli iniurias procella excipiens, ſummam caritatem inferant, id quod memoria mea non ſemel contigit: nemo tamen meminit hac in vrbe modium vini, qui amphoras octo capit, pluris duodecim aureis venire, duntaxat vernaculi. Tametſi hic habeamus omnium prope generum, id eſt albi, helui, & intenſe rubentis, nigrique, quæ nulli importatorum cedunt duntaxat quotidianæ vſu menſæ, licet precio aliquantulum cedant nonnullis importatis, quæ ſtrenuiora eſſe creduntur titillandis palatis. Vinoſiorum hoc hominum iudicio factum, qui vina noſtratia, id eſt agri Pariſini, mucrone obtuſiore eſſe dictitant, nec ſatis lancinare linguas guſtu feruido & acuto. Alioquin ſanorum iudiciorum conſenſu conſtat vina Francica, id eſt vineti Pariſini, omnibus numeris bonitatis præcellere, tametſi halitu, vt illa externa, vertiginem non cieant. Sed ne illa quidem aduentitia & caput tentantia quauis inopia vini ſupradictum precium excedunt: quod de iis intel-

Mulli piſcis ingens precium.

Opobalſami precium

Pariſini agri vina præſtantiſſima ſunt.

Digitized by Google

ligi nolo, quorum ſingulæ potiones vno conuictu dantur, qualia ſunt Luſitanica, pſeudocretica, & omnino quæ ſapæ vice ſumuntur, & pro Liberi bellariis cedunt. Verum de precio vini audiamus Columellam ſic dicentem *libro III. Quippe vt deterrimi generis ſint vineæ, tamen ſi cultæ ſint, ſingulos vtique culeos vini ſingula eorum iugera peræquabunt: vtque trecentis nummis quadragenæ vrnæ veneant (quod minimum precium eſt annonæ) conſument tamen ſeptem culei ſeſtertium duo millia & centum nummos.* Ea porro ſumma excedit vſuram ſemiſſium. Atque hic calculus quem poſuimus, Græcini continet rationem. Sed nos extirpanda vineta cenſemus, quorum ſingula iugera minus quam ternos culeos præbent. Minimum precium annonæ Columella eſſe dicit cum trecenis nummis quadragenæ vrnæ veneunt, id eſt viginti amphoræ, quod perinde eſt ac ſi dixiſſet, quum ſingulæ amphoræ quinisdenis nummis veneunt. Si igitur viliſſima annona vinum in amphoras quindecim nummis erat: exiſtimo mediocri annona amphoram tricenis nummis vendi ſolitam, vt ſumma fuerit annona quadrageniquini vel quinquageni nummi, dira & prodigioſa etiam ſexageni, aut ſummum ſeptuageni. Sed caritatis annonæ ac vilitatis ratio duplex; alteram copia & penuria moderatur: alteram prima vltimaque nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio ſit in medio poſita, vt pro captu cuique comminiſci quicquam liceat: ne in immenſum excreſcat hic liber, ſi lites litibus reſoluere pergeremus. Eſſe enim huius incepti eam rationem videbam, vt ſi indulgere ſtylo voluiſſem, connexa rerum ſeries in altum ſæpe relatura nos eſſet: ac nihilo ſecius tamen libens feci, vt locum quendam ex eo libro Columellæ tranſcriberem, propter inſitam ac peruulgatam opinionem inter noſtros de vitium cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur autor docere volens vberrimum eſſe vinearum reditum: *Atque vt omittam*, inquit, *veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam M. Cato, & mox Varro Terentius prodidit ſingula iugera vinearum ſexcenas vrnas præbuiſſe: his certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipue quam poſſidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinæ, cuius in prædiis vinearum iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerumque compertum eſt. Nam illa videntur prodigialiter in noſtris Cæretanis accidiſſe, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duum millium: vt apud me octingentæ ſtirpes*

Vini precium apud antiquos.

De cultu vitium.

peſinſitæ intra biennium ſeptenos culeos peræquarent: vt primæ vineæ centenas amphoras iugeratim præberent: cum prata & paſcua & ſylua ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus, ſic enim legitur. His verbis Columella clariſſimus autor rei ruſticæ teſtatur nullum genus agriculturæ aut prædii fructuoſius eſſe vinea. Oſtendimus ſupra iugerum minus eſſe beſſe *arepenni* Pariſini, quanquam Columel. *libro VI.* dicat ſemiiugerum a Gallis arepennam vocitari. Et idem autor cenſet extirpandum vinetum eſſe quod minus tribus culeis præbeat in iugera, id eſt ſexagenis amphoris. Varro *lib. primo: In qua terra*, inquit, *iugerum vnum denos & quinos culeos fert vini, quod quædam in Italia regiones?* Sed vt has Varronis vineas raræ felicitatis omittamus, Senecæ vineas Columella octonos culeos ferre ſolitas tradidit, id eſt centenas & ſexagenas amphoras in iugera. Quod quia ratum fuit, rurſus iis omiſſis alias videamus quæ mediocres habebantur, id eſt quæ centenariæ erant, quinque culeos reddentes iugeratim. Vt igitur centenas amphoras, id eſt duodenos modios noſtros & ſemodium, vinea mediæ notæ præbuerit, & ſingulis amphoris minimum annonæ precium ſtatuamus, id eſt quinosdenos nummos: mille ac quingentos nummos anniuerſario vectigali reddidit. Quod ſi mediocrem annonam æſtimare velimus, hæc ſumma duplicabitur, vt ſint ære noſtro quinque & ſeptuaginta aurei coronati. Hodie ex iugero & triente Romano, id eſt iugero Pariſino, ſi quis centenas amphoras annuatim ferret, id eſt duodecim modios noſtros & ſemiſſem duntaxat vini non minimæ notæ, quam noſtri familiarem appellant, hic Baccho litaſſe dictitaretur: rarique ſunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic reditus iugeri Romani mediocris inuenitur, quare planum fit, vinearum cultum apud nos non ſuopte vitio, ſed cultorum, damnoſum exiſtimari. Quum enim hic fere rei ruſticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putant, omnia ex commodo ſuo faciant, fit plerumque vt nec exacte nec tempeſtiue cultus vitium abſoluatur, quum in vrbe exiſtentibus dominis, opus in agro fiat. Propterea Plinius *libro decimooctauo: Profecto*, inquit, *opera, non impenſa, cultura conſtat: & ideo maiores fertiliſſimum in agro oculum domini eſſe dixerunt.*

Arepennum.

Amphora, octaua pars modii Pariſienſis.

Digitized by Google

runt. Atque ita loquor, quaſi vinitores peritos habeamus, cum vix decimus quiſque artem ſuam nouerit. Inde fit vt ſumptus vineæ, fructum ſæpe deuoret, quod tamen ne deterrimo quidem cultu iis contingit, qui vitiferum ſolum eligere nouerunt: ſed cum iam omnis collis campusque vitibus conueſtiatur, neceſſe eſt inſciis cultoribus plurima vineta non reſpondere, præſertim in hoc tractu in quo carbunculatio a gelicidio alternis prope annis ſentitur. Quare cum a prima germinatione vſque ad quintum Nonas Maias (qui dies plerumque vltimus eſt decretorius vitibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterum vis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi ſtragem infert, ſimul vredine ab æſtu caniculæ, aut aquæ cœleſtis inopia vuæ ſæpe retorreſcant: id quod cum hæc proderem, egregium prouentum vinearum bona ex parte perdidit: niſi aut diligentia aut felicitas adiuuet, eſt fere quod expenſum vitibus queribundi feramus. Quanta autem priſcorum frugalitas, & quam ſtrenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in vniuerſum patet, cuius velut vnum ſpecimen illud annotaſſe ſatis erit, quod Varro *libro primo de vinearum cultu* loquens, ita inquit: *Saſerna ſcribit ſatis eſſe ad iugera octo hominem vnum.* Et Columel. *lib. XIV. Nam vt ampliſſimas impenſas vineæ poſcant, non tamen excedunt ſeptem iugera vnius operam vinitoris.* Hodie autem quotus quiſque vinitor tribus iugeribus ſufficit? Ita fit, vt vineas non vinitoribus colendas locemus, ſed cultorum mancipibus. Propterea in agro Pariſino vineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruum ſumptum quamuis feraces vites poſcant. Quod & incuria dominorum, & ignauia vinitorum ita inueteratum eſt, vt conſtitui apud nos res ruſtica nequeat, ruſticis vnanimi conſpiratione tuentibus quod a maioribus acceperunt. Verum (vt ad Plinium redeam) ſi centenos nummos in amphoram ſtatuamus anno Opimiano, & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris eſt prouentus Columellæ, videamus quonam tandem reditus euaſurus ſit. Centies centeni nummi, decem millia nummum fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æſtimare ſolemus: quo fit vt non immerito (vt opinor) Pliniana exemplaria eo in loco ſuſpecti poſtularim, quomodo & in aliis nonnullis locis feci, officio (vt mihi quidem videor) ſtudioſi hominis functus, qui in medium conſuluit. Nam illud Colu-

Rurſus de vini Opimiani precio.

lumellæ in loco a nobis antea citato: *Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, vix meminiſſe poſſumus: cum ſoli* *Fertilitates ſoli memorabiles.* *quartodecimo legendum eſſe notius eſt, quam dici debuerit, ex Varrone libro primo, cuius hæc verba ſunt: Quare obſeruabis quantum in ea regione, conſuetudo erit ſerendi, vt tantum facias, quantum valet regio, ac genus terræ, vt ex eodem ſemine alibi cum decem reſpondeat, alibi cum quindecim, vt in Hetruria locis aliquot.* In Sybaritano dicunt etiam cum centeſimo redire ſolitum. Nec mirum id Italiæ tribui, cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquageſimo fœnore meſſes reddere, diligentioribus agricolis etiam cum centeſimo: de quo Herodotus *in primo* ita inquit, τὸν δὲ τῆς Δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπειδὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐκείνη ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. Id eſt, *ad cerealem autem frugem uſqueadeo bona eſt regio Babylonia, vt plerumque ducena reddat: vbi autem bonitate ſeſe ipſa vincit, ibi etiam ad trecena.* Plinius *lib. V. Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt, ita appellatur regio CCL. millibus paſſuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum centeſima fruge agricolis fœnus reddente terra.* Et *lib. XVIII. Tritico nihil* *Tritici fertilitas in Africa.* *eſt fertilius, hoc enim natura ei tribuit, quoniam eo maxime alat hominem: vtpote cum e modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modii reddantur: cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliique, & tota Bætica, & in primis Aegyptus.* Hoc dictum Plinii non conuenit cum verbis Ciceronis ſuperius a nobis citatis *de agro Siculo*, cum decimo reddente. Non hyperbolice igitur Dominus & Deus noſter in Euangelio *Matthæi cap. XIII* fructum ſummum ad centeſimam frugem auxit. Verba Plinii *lib. XVIII.* hæc ſunt a Theophraſto ad verbum traducta: *Babylone tamen ſegetem bis ſecant, tertio depaſcunt, alioquin folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, verum diligentioribus cum centeſimo.* Sic enim Hermolaus recte emendauit. Theophraſtus *lib. VIII. de ſtirpibus*, τὸ δὲ τρίτον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μή, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντάχοα. Et tamen in antiquis exemplaribus & in impreſſis ante Hermolaum ſic legitur: *Sic quoque cum quintodecimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, verum diligentioribus cum centeſimo quinquageſimo*, quod mirum eſt, cum ad verbum Pli-

nius locum Theophraſti verterit,niſi quod duo illa verba, exilitas ſoli,apud Theophraſtum non ſunt,nec videntur conuenire, cum Theophraſtus pieram terram illam appellet , id eſt pinguem, & Plinius ipſe præpinguem & denſam , vt potius felicitas vel hilaritas vel quid ſimile , quam exilitas legi debeat : & mirum ſit Hermolaum hæc verba ex Theophraſto agnouiſſe, cum exile ſolum contrarium ſit læto & affluenti. Quod autem ſequitur, *Neque eſt cura difficilis, quam diutiſſime aquari gaudent , vt præpinguis & denſa hubertas diluatur* , ſic emendandum cenſeo ex antiquo vno libro,quam diutiſſime aqua riganda. Theophraſtus, ἡ δ᾽ ἐργασία τὸ ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιήσῃ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆσαι μανήν, id eſt, *Cultus autem eſt, vt quamplurimo tempore reſideat aqua, & multam herbæ materiam faciat, pingue enim ſolum & denſum oportet rarum fieri.* Idem Plinius *capite ſequenti; Similis ratio, ſed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atque Tigri reſtagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur.*

Plinii locus.

Agri Pariſini fertilitas.

Alioquin etiam aquari verbum hoc loco non conuenit. Cum de agro noſtro, qui pinguiſſimus eſſe vulgo dictitatur, agricolas multos interrogarim, nunquam exculpere potui vt cum decima fruge reddere ſemen faterentur, niſi ſiquando ſumma anni vbertate id contigit, vel in nouali recens proſciſſo. Quo magis mira illa felicitas ægrorum videri debet : ſed & in eo culpam aratorum noſtrorum eſſe crediderim, nam Varro cum quintodecimo in Hetruria reſpondiſſe dicit, quum Columella vix cum quartodecimo reſpondiſſe meminerit: quod non effœto ſolo, ſed negligentia agricolarum factum puto, qui a priſtina diligentia iam Claudii Imperatoris vel Neronis tempore deſciuerant, ſub quo Columella ſcripſit. Noſtri aut tertio aut quarto ſulco ſerunt: antiqui autem etiam quinto ſerebant. Plin. *libro XVIII. Quarto ſeri ſulco Vergilius exiſtimatur voluiſſe. Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt.* At vero Plinius Iunior *de Tuſcis ſuis* loquens *in quinto epiſtolar. Tantis glebis tenaciſſimum ſolum cum proſecatur aſſurgit, vt demum nono ſulco perdometur.* Verum animaduertenda Columellæ verba ſupradicta. *Cum prata* (inquit) *& paſcua & ſyluæ, ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere videantur.* Ex quibus verbis coniici poteſt quantum ſeſtertius valeret : quippe hodie prata ſcimus & vidimus

Animaduertendus locus.

quæ

quæ annuos quinos Francicos atque eo amplius domino penſitare ſolita ſint fœniſeci in luſtrum oblocata, ita vt commode ſecum eo pacto putet actum. Atqui centum nummi æſtimatione noſtra duobus aureis & ſemiſſe valuerunt. Sed quoniam diximus qualis fuerit reditus vinearum, reſtat vt videamus quantum fuerit precium. Columella *libro quarto: Vinitor licet ſit emptus ſex vel potius ſeſtertiis octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem iugerum totidem millibus nummorum partum, vineasque cum ſua dote, id eſt cum pedamentis & viminibus, binis millibus in ſingula iugera poſitas duco.* His verbis Columella vineam conſeri in ſingula iugera tribus millibus nummum ſignificat: quibus ſi operam vinitoris addas, quatuor iam erunt millia, ſine vſuris biennii ſemiſſibus quo vinea nouella ceſſat. Hæ ducentos quadraginta nummos valent, ita ſingula iugera amplius centenis aureis noſtris conſerebantur. Plinius vero in eo loco vbi Opimiani vini meminit, *de arte colendæ vineæ* loquens: *In noſtra* (inquit) *ætate pauca exempla conſummatæ huius artis fuere: verum eo minus omittenda, vt noſcantur etiam præmia, quæ in omni re maxime ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Stelenus e plebe Libertina, LX. iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque eque quadringentis nummis venundatis. Magna fama & Vetuleno Egilao, vel potius Ægialo perinde Libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum quoniam ipſum Africani colebat exilium, ſed maxima eiuſdem Stelenis opera Rhemmium Palæmonem alias Grammatica arte celebrem in hiſce XX. annis mercatum DC. millibus nummum in eodem Nomentano, decimi lapidis ab Vrbe diuerticulo. Eſt autem uiquequaque nobilitas vinetis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. Ac ne in peſſimis quidem elegantioris ſoli hæc aggreſſus excolere, non virtute animi, ſed vanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Paſtinatas enim de integro vineas cura Stelenum imitatus, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC. M. nummum emptori addicta pendente vindemia, cucurrit que non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues, literis eius altiores, contra id pigra ciuitate ſibi patrocinante, nouiſſime Annæo Seneca principatu traditionis ac potentiæ, quæ poſtremo nimia fuit ſuper ipſum; Minime vtique miraturi Annæum tanto prædii eius amore captum, vt non puderet inuiſo alias & oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadru-*

Precium vinearum.

druplicato vineis intra decimum fere cura annum, digna opera quæ in Cecubis Setinisque proficeret, quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac nequis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hunc locum (vt arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impreſſis tria aut quatuor verba mutauit, vt videre eſt in eius caſtigationibus: & cum prius CCCC. nummum legeretur, ipſe millibus recte addendum cenſuit. Ego vero hunc locum mendis adhuc ſcatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum: quem quia emendari a me non poſſe videbam, transmittendum diu cenſui: ſed quoniam aliud exemplum non ſuccurrebat, vnde oſtendere id quod nunc agitur poſſem, conſilium mutaui: ita tamen, vt obſeruatis anxie antiquis exemplaribus, & addito quod comminiſci potui, locum aliquanto magis perſpicuum minusque mendoſum referrem. Hermolaus *in altera editione* hunc locum declarare cupiens: *Videtur* (inquit) *Steleni vinetum primo CCCC. millibus veniſſe, tum DC. millibus mercante Palemone, non a Steleno, ſed ab emptore primo: demum quadruplicato pretio comparatum a Seneca.* Ego aliter cenſeo, quare ſic legendum exiſtimo: *Sed maxima eiusdem Steleni opera Rhemmio Palemoni alias Grammatica arte celebri in hiſce XX. annis mercatorus ſexcentis millibus nummum in eodem Nomentano*: ex vetuſtiſſimo libro, in quo hæc per datiuum leguntur, Palæmoni & celebri, nec mercatum, ſed mercatoriis, ex quo mercatorus legendum duco. Alioquin fruſtra Plinius dixiſſet in eodem Nomentano, ſi de vineto ſuperiore ipſe intellexiſſet. Maxima igitur fama fuit Palæmoni opera Steleni. Eſt enim opera ſeptimus caſus, non accuſandi, nec Palæmon opera, id eſt agricolationes Steleni mercatus eſt: ſed ad rus emendum opera Steleni vſus eſt, qui iam documentum induſtriæ ſuæ ac ſolertiæ dederat venundato vineto CCCC. millibus nummum. Sequitur: *Eſt autem nobilitas vinetis* (vel mercis, vt in omnibus antiquis legitur) *per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia perhauriat:* malim, vt in antiquis & pridem impreſſis legitur, parauerat, hoc ſenſu, quum alias vineta magno ibi venirent propter vicinitatem, tum illa maxime Palæmonis in precio erant, quia illa compa- rauerat negligentia dominorum coli deſita, ex quo noualium vicecen-

Plinii locus.

cenſebantur, quod Plinius ſignificat dicens eum vineas paſtinaſſe, quod renouaſſe ſignificat, vix tamen hoc congruit cum Columella *libro quarto*, quum in ponenda vite reſtibilis vineti vltimam conditionem eſſe cenſeat. Quare fortaſſe Plinius vanitatem in eo arguit, ſed vanitatem in eo intelligo potius quod vineas de integro paſtinauit quaſi reſtibile vinetum & carioſum, quum vineæ tantum neglectæ indiligentia cultorum fuiſſent, nec repaſtinatione indigerent. Et *inferius*: *Cura Stelenum agricolam imitatus*, lego, *cura Stelenidum agricolam imitatur*, ſic enim antiqua habent exemplaria. Et rurſus *inferius*: *Cucurritque non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues, literis eius altiores pigra ciuitate ſibi patrocinante*. In pridem impreſſis, *altioribus pigra in ciuitate*, legebatur: ſed Hermolaus illud *in*, expungendum cenſuit, & altiores legendum, hoc ſenſu, habuiſſe cauſam Palæmonem Grammaticum quamobrem agrorum curam literis anteponeret, cum ad id deſidiam ciuitatis ſibi patrocinantem videret. Ego autem altioribus reponendum hoc modo cenſeo: *Literis eius altioribus pigra vicinitate ſibi patrocinante*, hoc ſenſu, vt vicini quibus confines vineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ, referrent cauſam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, qui Grammatica arte celebris fuit, Satyrici teſtimonio, qui inquit,

Paſtinare quid ſit.

Plinii loc.

Palæmon Grammaticus.

-- *Cede Palæmon.* Et rurſus, -- *Odi*
Hanc ego, quæ repetit voluitque Palæmonis artem.

Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiuſdem Plinii libro „decimooctauo, Caius Furius Creſinus e ſeruitute liberatus, cum in „paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam „ex ampliſſimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alie-„nas pelliceret veneficiis: quamobrem a Sp. Alpino curuli die di-„cta metuens damnationem, cum in ſuffragium tribus oporteret „ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit fi-„liam validam, atque (vt ait Piſo) bene curatam ac veſtitam, ferra-„menta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues „ſaturos: poſtea dixit, Veneficia mea Quirites hæc ſunt, nec poſſum „vobis oſtendere aut in forum adducere lucubrationes, vigiliaſque „& ſudores, omnium ſententiis itaque abſolutus eſt. Sic igitur vi-„cinitas non nauatæ in cultu operæ, ſed doctrinæ cuidam reconditæ

Digitized by Google

,,tribuendam cenſebat vberiorem fructuum perceptionem. Sequitur: Vt non puderet inuiſo alias & oſtento futuro tradere palmam ,,eam emptis quadruplicato vineis. Vbi in vetuſto, alias regiones,

Plinii locus. & oſtentaturo legimus: in alio, oſtentatur, quare legendum cenſeo, inuiſuro alias regiones, & oſtentaturo; vt intelligamus Palæmonem tanto precio ea regione exactum, alium locum quæſiturum in quo oſtentare precium induſtriæ ſuæ poſſet. Reliqua ita corrupta cenſeo, vt ſenſus commode elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur, Si ſexaginta iugera quadringentis millibus venierunt, quæ decem millibus aureorum a nobis æſtimantur: ſex iugera mille aureis conſtiterunt, vt in ſingula iugera centenos ſexagenosſenos & ſemiſſem ſtatuere debeamus. Si hoc precium ex Columellæ ratione æſtimetur, non video cur ſummam laudem propter hoc adeptus ſit Acilius, quod Plinius inquit. Propterea ſuſpectum numerum habeo, nam & in quodam antiquo legi, *LX. iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque æque numero venundatus*; vt fortaſſe ſic Plinius ſcripſerit, atque æque numero ſeſtertium venundatis. Qua ratione ſumma laus fuit in ſingula iugera centenis millibus nummum vineam vendidiſſe, alioquin non magnopere creuiſſet precium, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimum venditum eſt, cuius etiam vindemia pendens quadringentis millibus nummum addicta eſt. Rus autem illud cuius Plinius modum non poſuit, centuriam intelligo: de qua

Centuria. Columella loquens ita inquit: *Centuriam nunc dicimus (vt Varro ait) ducentorum iugerum modum, olim autem ab centum iugeribus vocabatur centuria: ſed mox duplicata nomen retinuit.* Cato centuriam vitiariam poſuiſſe videtur centum iugerum, cum inquit habere oportere quindecim mancipia vinearum iugeribus centum. In oliueto modica centuria (inquit Varro) erat ducentorum iugerum. Ergo hic ſi centenariam vineam intelligamus ſexcentis ſeſtertiis emptam, ſingula iugera in ſuburbano ſenis millibus nummum conſtiterunt, id eſt centenis quinquagenis aureis coronatis, & precio quadruplicato intra decimum annum, ſexcenis: in quibus diligenti cultu eouſque profectum eſt a Rhemmio, vt octauo anno vindemiam pendentem in iugera centenis aureis vendiderit: quod Plinius miraculum vix credibile dixit, vt enim octonos culeos in ſingula iugera ſtatuamus, hoc

eſt

eſt vicenos modios Pariſinos, quinis aureis vindemia cuiuſque modii conſtitit. Hæc tamen ſumma multo minor eſt ſuperiore, ſi ſexagies ſeſtertium legamus, & rus centuriam fuiſſe intelligamus. De his vineis loquens Columella *libro quarto*, & Senecæ blandiens tunc potentia & autoritate apud Neronem præualenti, ita inquit: *His certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipue quam poſſidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinæ, cuius in prædiis vinearum iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerumque compertum eſt.* Ego autem compertum habeo, in præfectura Pariſienſi vineta eſſe quæ etiam hunc numerum exceſſerint in ſingula iugera noſtra, quæ illic ſunt maxima. Igitur quadruplicatum precium, quater & vicies ſeſtertium fuit, quod nummo noſtro ſexaginta millia aureorum valet, ex quo apparet Senecam non fruſtra prædiuitem appellatum eſſe a Iuuenale. Nam & ipſe apud Tacitum *lib. XIV.* ad Neronem inquit: *Quartusdecimus annus eſt ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus vt imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum cumulaſti, vt nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius.* Et paulum infra: *Egone equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis tam lato fœnore exuberat? Vna defenſio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui: ſed vterque menſuram impleuimus: & tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus a principe accipere. Mihi ſubueniendum eſt, cum opes meas vltra ſuſtinere non poſſim. In hoc vitæ itinere ſenex, & leuiſſimus quoque curis impar, præſidium peto. Iube opes meas per procuratores tuos adminiſtrari, & in tuam formam recipi, quod temporis hortorum aut villarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo.* Verba ſunt Senecæ ab amicis admoniti, quod ab inimicis apud Neronem inſimularetur, quaſi ingentes & priuatum ſupra modum euectas opes quotidie augeret, vt Taciti verbis vtar. Inſtantem igitur perniciem prouidens, ad principem vltro adiit, immenſi cenſus ceſſionem facturus, vt vitæ conſuleret: quod obtinere ei non licuit. Nunc ſi reputare velimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus Suillium Senecæ inimicum, & inter alia quoque exprobrantem apud eundem autorem *libro decimotertio* his verbis: *Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis intra qua-*

Seneca prædiues appellatus.

Seneca ad Neronem accuſatus.

drien-

driennium regiæ amicitiæ ter millies ſeſtertium parauiſſet ? Romæ teſtamenta & orbos velut indagine eius capi. Italiam & prouincias immenſo fœnore hauriri. His verbis cum ſuperioribus intelligimus Senecam magnos reditus ex agris & fœnore pecuniæ habuiſſe, quod ſi ſeſtertium ter millies quarto iam anno imperii Neronis quæſiuerat, vt Suillius dixit: quid exiſtimemus eum habuiſſe octauo eiuſdem imperii anno, quando orationem illam ad Neronem habuit? Ter millies (vt alibi diximus) cenſus fuit maior Craſſiano, hoc eſt ſeptuagies quinquies centena millia aureum huius temporis. Olim autem a cenſu notæ erant opes hominum, non vt nunc occultæ, profeſſio enim neceſſitatis erat. Cæterum ex antedictis feracitas vinearum antiquarum declaratur, cum Plinius dicat: *Ac ne quis villam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit*, & vt reditus opimus intelligeretur, ſubdidit Plinius: *Efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum littus Indicumue merces petitas, quam ſedulum ruris larem.* Sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisque non fuit, quæ primæ autoritatis erant, vt ex Plinio & Columella nouimus. Nomentanus enim ager feracitate non autoritate præſtantiæ illuſtris erat. Propterea addidit ea verba Plinius, *digna opera quæ in Cecubis Setinisque agris proficeret.* Prodigio autem ſimile eſt, vitem vnam, id eſt vnam ſtirpem, exceſſiſſe vuarum numerum duorum millium, quod Columella dixit: & id dictum de vite pergulari puto. Vnde idem alibi:
„In Albano generis Aminei vitis notas habuimus, numero quidem „perpaucas, verum ita fertiles, vt in iugo ſingulæ ternas vrnas præ„berent, in pergulis autem ſingulæ denas amphoras peræquarent. „Nunc citetur locus Plinii libro decimooctauo vbi de ſumma ferti„litate loquitur. Ciuitas, inquit, Africæ in mediis ſita arenis Syrtis „petentibus Leptim, quæ magna vocatur Tacape, felici ſuper o„mne miraculum riguo ſolo, ternis fere paſſuum millibus in omnem „partem, fons abundat, largus quidem, ſed certis horarum ſpatiis „diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, „huic ficus, fico punica, illi vitis, ſub vite ſeritur frumentum, mox „legumen, demum holus, omnia eodem anno, omniaque aliena vm„bra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratum, nec vt a „porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, quaternis „de-

Fertilitas ſtupenda ſoli.

Digitized by Google

„denariis venundantur. Super omnia eſt, biferam vitem bis anno „vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereant „luxuria ſinguli fructus, nunc vero toto anno metitur aliquid, con„ſtatque fertilitati non occurrere homines. Hactenus Plinius. Age ineamus rationem, quaterna cubita plena & iuſta in quadratum, *hexapoda* noſtram faciunt, id eſt tricenoſſenos pedes: quæ menſura octingenties multiplicata, duodetriginta millia & octingentos pedes explet. Nos enim ſuperius docuimus iugerum Romanum octingentas hexapodas habuiſſe. Sic fit vt iugerum Romanum eius ſoli Africi duodecim millibus & octingentis ſeſtertiis nummis conſtiterit: quæ ære noſtro trecentis & viginti aureis coronatis valent, & tamen ita rationem ſubduximus, quaſi plena cubita fuerint. Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui vliginem contrahit a colluuie vrbis, holeribus & acetariis & raphanis & leguminibus ſeritur, & interim pergulis circumueſtitur, ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans: ſed pretium eius, vt arbitror, ad tertiam partem illius Africani non accedit. Vnum autem reſtat dicendum, quod conſulto in finem operis dilatum eſt, vt in mentione Domini noſtri faſtigium operi imponatur. *Matthei decimo* legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; *Magiſter veſter non ſoluit didrachma?* Et rurſus: *Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies ſtaterem: illum ſumens, da eis pro me & te,* πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie verti poteſt, Magiſter veſter non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt autem didrachmum nummus binas drachmas valens, quomodo & tetradrachmum quaternas, quod verbum apud Liuium legitur, vt ſupra adnotauimus. Caſſius *ad Ciceronem*: *Nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolabellam eſt, niſi ſiquid nauibus Laodicenorum ſupportarit, cito fame pereat neceſſe eſt*; famem inſtantem ſignificat ex caritate frumenti, quum medimnus duodenis drachmis veniret, id eſt ſeni modii Romani & ſemiſextarius noſter ducato vno. Liranus apud Matthæum drachmam ſenis denariolis æſtimat; & ſic quilibet, inquit, capitaneus domus ſoluebat annuatim duodecim Turonenſes. Ego autem tantum didrachmum valuiſſe, quantum ſeptem ſolidos

Soli Lutetiani fertilitas.

Didrachmum. Tetradrachmum.

Digitized by Google

noſtros Turonicos, dico, hoc eſt ſepties tantum quantum Liranus exiſtimauit. *Exodi XXX. cap.* dicitur: *Siclus XX. obolos habet, media pars Sicli offeretur domino. Qui habetur in numero a viginti annis & ſupra, dabit pretium. Diues non addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet.* Ioſephus *libro ſeptimo belli Iudaici de triumpho Veſpaſiani* loquens quem egit de Iudæis vi ſubactis: *Stipendium*, inquit, *vbicunque degerent, Iudæis indixit, binas drachmas ſingulis annis inferre in Capitolium iuſſit, ita vt antea Hieroſolymorum templo pendebant.* Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuiſſe tributi quod Iudæis a Romanis iniunctum eſt, non enim primum a Veſpaſiano id factum eſt, ſed ab Auguſto, qui cenſum imperauit Iudæis Cyrino præſide. Veſpaſianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, ſed Iudæis vbi terrarum cumque agerent. Didrachmum igitur denos obolos Hebraicos valebat, ſed duodenos Atticos: nec didrachmum in ſingulos patres familiarum, vt Liranus cenſuit, hoc eſt in capita familiarum, ſed in ſingulos homines ſtatutum, quomodo olim ſemiſiclus in numerum hominum, id eſt viritim, non domeſticatim conſtitutus, in eos quidem qui maiores viginti annis eſſent, quod perinde eſt, ac ſi binas operas in ſacra publica conferre iuberentur, nam drachma merces eſt diurna, vt ſupra docuimus de denario diurno loquentes, cuius ſit mentio *Matthæi vigeſimo.* Stater igitur tetradrachmus erat, vt & antea dictum eſt. Nunc igitur in hac mentione ſtateris, æſtimentur, ſi fieri poteſt, diuitiæ hominis vnius priuati, quantum meminerim, maximæ. Pythius is eſt Bithynius, quem Herodotus *in VII.* prodidit Dario Perſarum regi vitem auream & platanum donauiſſe: poſteaque Xerxi Darii filio, quum in Græciam infeſto exercitu tendens Celænis vrbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectum, Regem ipſum atque omnem eius exercitum hoſpitio ſuſcepiſſe, xeniisque magnificis donauiſſe, pecuniam etiam in id bellum præbiturum ſe pollicitum, quam pollicitationem admiratus Xerxes, aſtantes percunctatus eſt quiſnam hominum eſſet Pythius, quamque pecuniis abundans, qui hoc vltro ſpopondiſſet. Cui quum reſponſum eſſet, illum eſſe Pythium, qui patrem eius Darium viſendo illo munere vitis ac platani aureæ donauiſſet, ac tum quoque nihilominus hominum ditiſſimus ſecundum regem eſſet: rurſus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuerſus, ſciſcitari cœpit quam ingentis

Tributum Iudaicum.

Stater.

Diuitiæ Pythii memorabiles.

Digitized by Google

tis pecuniæ fiducia ad pollicitationem illam veniſſet. Ad ea Pythius, *Cum ad mare*, inquit, *Græciæ deſcendere te audiſſem, ſtatim opum mearum rationem inire aggreſſus ſum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione, argenti quidem talenta duo millia, auri vero myriadas quadringentas, ſtaterum Daricorum ſeptem millibus minus habere me comperi: quæ tibi dono dare ſtatui. Mihi autem victus ex mancipiis & agricultura ſuppetet.* His verbis Xerxes delectatus, *Vt tecum*, inquit, *paria faciam, pro hac liberalitate hoſpitem te meum facio: quadringentas vero myriadas nummum de meo explebo datis tibi chiliadibus ſeptem, vt quadrages centenis millibus Daricorum ſtaterum nihil deſit. Proinde quæ hactenus poſſediſti, poſſideto, mementoque talem te ſemper præſtare, hæc enim te facientem, nec in præſens, nec in futurum pœnitebit.* Hæc ſunt enim verba Xerxis apud Herodotum: σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεῖνόν τέ σε ποιεῦμαι ἐμὸν, καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοὶ τῶν στατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἐπιδέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ χιλιάδων, ἀλλ' ᾖ τοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένη, κέκτησό τε αὐτὸς τά περ ἐκτήσαο. ἐπίστασό τε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιέοντι, οὔτε ἐς τὸ παρεὸν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius *lib. XXXIII. de immenſis opibus hominum ſingulorum* loquens: *Congregatæ*, inquit, *& excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia toleraviſſe: mille conuiuas totidem potoriis vaſis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe? quota vero ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuerit Pythii Bythinii, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario Regi donauit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties LXXXVIII. millia excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentumque pollicitus, vt e quinque liberis ſenectuti ſuæ in delectu vnus ſaltem concederetur?* In antiquis exemplaribus legitur, *Mille millia hominum excepit.* Vterque autem numerus mendoſus eſſe videtur ex Herodoto, qui peditatum Xerxis ex Aſia contractum, ter & vicies centena millia hominum fuiſſe dicit præter ſeruitia & frumentatores, præter claſſem, cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hoſpitio ſuſcepiſſe veriſimile eſt, quoniam tantas copias terreſtres habuit Xerxes quum in Phrygiam venit. Nam poſteaquam Helleſpontum tranſiit, numerus

Pythius Bithynius.

exercitus ſeruitiis & comitatu ſupra quinquagies auctus eſt, vt in ſuperioribus dictum eſt quum de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortaſſe Herodotum autorem non ſecutus eſt, ſed Trogum, qui Xerxem ex regno ſuo ſeptingenta hominum millia coegiſſe dicit, & trecenta ex auxiliaribus. Quare Plinius ſcripſiſſe exiſtimari poteſt ſepties octoginta millia, vt ſubintelligatur centena verbum, vt ſupra docuimus, vt ſit ſepties centena octogintaocto millia. Quod ſi ex Herodoto reſtituere placet, ſic legendum, *Deciesſepties octoginta millia.* Nam Herodotus præter peditatum etiam octoginta millia equitum fuiſſe auctor eſt. Cum autem Plinius dicat Pythium quinq; menſium ſtipendium & frumentum exercitui Xerxis pollicitum eſſe quinque filiorum ſuorum nomine, vt tantum vni vacationem militiæ impetraret, exiſtimo quadragies centena millia ſtaterum Daricorum tanto exercitui in ſtipendium & frumentum coemendum ſufficere in quinq; menſes potuiſſe. Vt igitur minimum numerum ſequamur, id eſt ſeptingenta millia, fac vt ſinguli in menſem ternos aureos coronatos acceperint: hac ratione in ſingulos menſes ſtipendium vicies ſemel centenis millibus ſtetit, quæ ſumma quinquies ducta ob quinque menſes, centies quinquies centena millia efficit. His equitatus ſtipendium addendum, quibus trecenta millia auxiliarium addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ poſt tranſitum Helleſponti ſeſe Perſis adiunxerunt ex Macedonia, Theſſalia, Epiro & Græcia. Nunc igitur de ſtateribus Daricis videamus. Stateres quidam *Alexandrei*, quidam *Darici*, quidam erant *Philippei*. Sed ſtater aureus minam argenti valebat. Pollux, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο, καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. *Aureus*, inquit, *ſtater minam valebat, nam & in iis quæ appenduntur, pondus minæ ſtaterem nominauerunt*, καὶ ὅταν εἴπωσι πενταστάτηρον, πεντάμνουν δοκοῦσι λέγειν, *& quum dicunt pentaſtateram, id eſt quinque ſtateram pendere, dicere videntur pentamnon, hoc eſt quinqueminale.* Hoc ſi eſt verum, ſtater vnus aureus quaternos minimum aureos nummos Romanos valebat. Quatuor enim aurei Romani quadringentos non amplius ſeſtertios valebant, vt ſatis demonſtratum eſt: vt fuerint ſtateres aurei vnciales, cuiuſmodi fere Luſitanici hodie aurei viſuntur denis aureis æſtimabiles. Demoſthenes πρὸς Φορμίωνα, Φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι Λάμπιδι ἐν Βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς, ὁ δὲ

Stater multiplex.

κυζι

κυζικηνὰς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. *Phormio autem dicit reddidiſſe ſe Lampidi in Boſpero centum & viginti ſtateres Cyzicenos, at ſtater Cyzicenus duodetriginta Atticas drachmas valet.* Et *paulo poſt:* τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. *Atqui centum & viginti ſtateres fiunt tria millia trecenta ſexaginta. Fœnus autem terreſtre ſeſquiſextum, triginta-trium minarum & ſexaginta, quingenta fiunt drachmæ & ſexaginta.* His verbis apparet ſtaterem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis valuiſſe: ſed Atticos ſtateres & Perſicos Cyzicenis vberiores multo fuiſſe & pondere & indicatura coniiciendum eſt, & præſertim Perſicos, cum Babylonium talentum ephectam proportionem ad Atticum habuerit. *Stater Cyzicenus Atticusque & Perſicus.* Stateres autem aureos hic intelligimus ex iis quæ ſequuntur, etiam ſi Pollux ſtateris appellatione non magis aureum quam argenteum intelligendum cenſuerit. Sed notanda verba Demoſthenis: *Tria millia trecenta ſexaginta.* Et rurſus: *Trigintatrium minarum & ſexaginta.* Vbi drachmas ſubintelligi voluit, communi more loquendi apud Græcos, vt apud Romanos nummi intelliguntur, vt alibi ſæpe diximus. Quomodo autem apud Romanos argentea nomiſmata drachmalia ſignabantur Athenienſium imitatione, & aurea didrachma erant, ſic apud Athenienſes & Perſas & Macedonas ſtateres aurei geminato pondere ſignabantur, hoc eſt octonis drachmis, certe nomiſma vnum hoc triennio argenteum vidi, cuius index erat λυσιμάχου βασιλέως, Lyſimachi Regis, verum pondus tunc non examinaui, nec alioquin nummum magnopere conſiderandum duxi, quod nihil tum harum rerum cogitarem, quas in hoc opere tractaui: quare nec mihi oblatum mercatus ſum, tametſi nomiſmatum huiuſmodi ſtudioſus propter antiquitatem. *Stater Lyſimacheus.* Hoc autem anno quum anxie perquirerem & ter quaterque argento rependere paratus eſſem, in tertias quartasque manus perueniſſe comperi, & tandem hinc exportatum, ſed quum ab iis percunctarer, qui maxime meminiſſe videbantur, quantum ponderis traheret, aiebat vnus ſe exiſtimare ſemuntiale nomiſma fuiſſe. Id ille mihi facile perſuaſit, quod alter maius etiam pondus meminiſſe ſe dicebat: & ea mihi magnitudo nomiſmatis oculis obuerſabatur, quæ (vt minimum) æquaret denarium Mediolanenſem. Reſciui etiam a tertio,

in cuius tunc manu eſſet, id eſt, cui ipſe id dono dediſſet (in quartam enim manum venerat) ſed videre mihi poſtea non contigit. Siue autem ſtater is fuerit, ſiue non, Daricus tamen ſtater non minus denis aureis noſtris valuit, id eſt, argenti mina, qua ratione fit, vt quadragies centena millia Daricorum, quadringenties centena millia coronatorum valuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithynium non modo ſeptingentis & octoginta millibus, ſed plane decies centenis millibus atque adeo decies ſepties centenis, & equitatui præterea & claſſi ſtipendium & frumentum ſuppeditare in quinq; menſes potuiſſe. Hic obiter nonnihil dicendum de militari ſtipendio: cuius modus cum parum antehac ſtatui potuiſſet, hiſtoria Cornelii Taciti Romæ nuper edita reſtitutis aliquot libris, nobis occaſionem dedit & anſam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tempore inſtitutum fuerit, Liuius *libro quarto ab Vrbe condita* docet *de Anxuris expugnatione* loquens, his verbis: *Oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere, eaque primum benignitas imperatorum plebem Patribus conciliauit. Additum deinde omnium maxime tempeſtiuo principum in multitudinem munere, vt ante mentionem vllam plebis Tribunorumue decerneret Senatus vt ſtipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de ſuo quisque functus eo munere eſſet. Nihil vnquam acceptum a plebe tanto gaudio traditur.* Idem *paulum infra, Poſtremo indicto iam tributo, edixerunt etiam Tribuni auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene coeptam rem perſeueranter tueri, conferre ipſi primi, & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant.* His Liuii verbis apparet cur æra merere milites dicantur, curque ærarium dictum ſit, ab ære ſcilicet graui, nondum argenteo nummo percuſſo. Inde illa locutio apud Liuium *in ſexto ab Vrbe condita: Inde rem creditori palam populo ſoluit, libraque & ære liberatum emittit*, de Manlio loquens. Tacitus vero *libro primo ab exceſſu Augusti, de ſeditione Pannonica* loquens, quæ circa initium principatus Tyberii contigit, ita inquit, verba ſeditionem agitantium referens: „Quando auſuros expoſcere remedia, niſi no„uum ac nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? Sa„tis per tot annos ignauia peccatum, quod tricena aut quadrage„na ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore to„le-

De ſtipendio militari.

Aeris grauis tempus.

Libra, & ære liberare.

„lerent. Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum „retentos, alio vocabulo eoſdem labores perferre, ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, vbi per nomen „agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. „Enimuero militiam ipſam grauem, infructuoſam, denis in diem „aſſibus animam & corpus æſtimari. Hinc veſtem, arma, tentoria, „hinc ſæuitiam Centurionum, & vacationes munerum redimi, at „hercule verbera & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bel„lum atrox aut ſterilem pacem ſempiterna: nec aliud leuamentum, „quam ſi certis ſub legibus militia iniretur, vt ſingulos denarios me„rerent, ſextusdecimus ſtipendii annus finem afferret, ne vltra ſub „vexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmium pecunia ſolue„retur. An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ „poſt ſedecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum „ſuſcipere? Et paulo poſt: Reſponſum eſt a concione, mandata eſſe „Clementi centurioni quæ perferret. Is oritur de miſſione a ſede„cim annis, de præmiis finitæ militiæ, vt denarius diurnum ſtipen„dium foret, ne veterani ſub vexillo haberentur. Et rurſus de in„ſtaurata ſeditione loquens: Igitur volutatis inter ſe rationibus pla„citum, vt epiſtolæ nomine principis ſcriberentur, miſſionem dari „vicena ſtipendia meritis, exautorari qui ſenadena feciſſent, ac reti„neri ſub vexillo cæterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis. His verbis apparet veteranos milites aliquando tricena ſtipendia implere ſolitos, aliquando quadragena, aliquando vicena: nec vllum tempus perpetuo ſtatutum fuiſſe. Simul veteranos militia exautoratos non ſtatim miſſionem adipiſci ſolitos, ſed indulgentiore militia ſub vexillis retineri quoad præmia & colonias acciperent, ex quo planius intelligitur id quod Tranquil. *in Tyberio* ſcribit: *Atque etiam miſſiones veteranorum rariſſimas fecit, ex ſenio mortem, ex morte compendium captans.* Verum vt ſupradictis Taciti verbis intelligimus denos aſſes diurnum ſtipendium militare fuiſſe, ita eadem verba hoc ſignificare videntur, denarium maius ſtipendium aſſibus denis fuiſſe: vt fortaſſe hoc adiuuare id poſſit quod ſuperius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius ſedecim aſſibus valuiſſe tradidit Auguſti tempore: quanquam olim ſignato ſtatim argento denarius decem aſſibus valuiſſet. Quam rurſus opinionem euertere videtur

Veterani.

Sub vexillis retineri.

Aſſes ſtipendiarii.

Denarius ſtipendiarius.

Digitized by Google

tur Plinii dictum *libro XXXIII.* his verbis: *Poſtea Annibale vrgente, Quinto Fabio Maximo Dictatore aſſes vnciales facti : placuitque denarium ſedecim aſſibus permutari quinarium octonis , ſeſtertium quaternis. Ita Reſpub. dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus.* Hoc igitur lectores viderint, ac ſtatuerint pro ſuo quisque captu, aut arbitratu, quando id ſummam rei a nobis compertæ & explicatæ labefactare non poteſt, vt alibi diximus. Milites autem Romanos diurno ſtipendio denarium meruiſſe, congruit cum eo quod ex Thucydide ſcripſimus de claſſiario milite, qui ſuo miniſtrique nomine binas drachmas merebat apud Athenienſes. Tricenæ drachmæ, id eſt ſtipendium menſtruum, tribus aureis coronatis valebant. Centuriones vero duplex ſtipendium, & equites triplex merebant. Quare Liuius *lib.VII. ab Vrbe condita*: *Aeque*, inquit, *impotens poſtulatum fuit, vt de ſtipendio equitum* (merebant autem triplex ea tempeſtate) *æra demerentur, quod aduerſati coniurationi fuiſſent.* Hac ratione Liuii equites nouenos noſtros coronatos merebant in menſem: nunc noſtri octonos & ſemiſſem merent. Prætoriani autem milites duplex ſtipendium merebant, qui caſtra circa vrbem habebant, quaſi ſtipantes principem. Erant enim & Prætoriani milites, & cohortes vrbanæ, quod Tranquillus his verbis ſignificat *de Auguſto* loquens, *Legauit Prætorianis militibus ſingula millia nummum, cohortibus vrbanis quingenos, legionariis trecenos nummos.* Licet igitur hinc æſtimare opulentiam imperii Romani ſub Auguſto, qui quatuor & quadraginta legiones ſub ſignis prouinciatim diſpoſitas habuit, cum vnaquæque legio minima æſtimatione in annuo ſtipendio ducena millia aureum coronatorum ferret, etiam ſine equitum ſtipendio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex ſtipendium habebant. Auctum autem poſtea militum ſtipendium fuiſſe ex eo apparet, quod Tranquillus ait *in Domitiano*: *Addidit & quartum ſtipendium militi aureos ternos.* Hæc verba ſignificare videntur, ſub Domitiano quartum incrementum milites accepiſſe. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit, vtrum menſtruos aureos, an potius annuos intelligamus. Ego tamen menſtruos intelligo. Milites etiam præter pecuniam annonas & ſagula & frumentum interdum accepiſſe legimus apud hiſtoricos, & præſertim apud Lampridium *in Alexandro*. Non me præterit Flauium Blondum

Stipendium militare.

dum *libro ſexto Romæ triumphantis* hæc aliter tradidiſſe, ſed ei non aſſenſus ſum. Hæc vt libro noſtro tumultuarie adderem, me compulit Franciſcus Deloinus, iudicum vnus centenariæ famigeratæque curiæ: qui, vt eſt inter iuris peritiſſimos antiquarum rerum ſtudioſiſſimus, huius loci Taciti Cornelii tempeſtiue me admonuit, quum altera forte editione liber noſter ad hunc locum impreſſus eſſet: vt ſi poſtridie admonitus eſſem, locum nullum hæc additiuncula inuentura capacem ſui fuerit. Librum apud nos attulerat vir literarum ſacrarum profeſſor facundiſſimus, omniumque bonorum autorum conquiſitor & indagator ſagaciſſimus, Guilielmus Paruus, agens in comitatu principis, ſacerque (vt ita loquar) oricularius eius. Eum librum Deloinus cum ab eo vtendum rogaſſet, aut iure potius amicitiæ præcupide ſumpſiſſet (vnus enim tantum apud nos erat) me quoque ipſi ambo legere eum voluerunt, vt in aliqua libri hiulca parte id quod de ſtipendio militari Tacitus ſcripſerat, adſuerem. *Franciſcus Deloinus.*

HÆC fere ſunt quæ de re nummaria menſuriſque dici potuerunt: cuius rei ſemina ſe libaſſe Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinaque multiplici præſtans, in gloſſematis illis gloriatus eſt quæ in Plinium edidit gloriæ ſuæ ſegetem ac materiam: quem tamen autorem ſic quoque ad nos perueniſſe dico, vt ſeminarium laudum ſtudioſis omnibus in eo quotidie renaſcatur, etiam ſi ille primitias decerpſit. Sed quum ipſe multa de talento, ſeſtertio & libra, colligentis quidem more, non deligentis, commemoraſſet, *Poteram*, inquit, *plura, ſed quæ carptim curſimque velut ſemina materiæ difficilimæ libauimus, dilato in aliud tempus pleniore commentario, ſufficiant.* Mihi vero ille farraginem autoritatum diuerſiſſima tradentium, imo (vt plane dicam) ſegetum antipathiam miſcuiſſe videtur, & in vnum ſemina diſſidentia confudiſſe, ex quibus frugem aliquam bonam quonam modo ſperare potuerit & promittere, non intelligo, aliorum autem erit iudicium. Nos commentationis ab eo promiſſæ, ſed erronea (ni fallor) indagine inchoatæ, cæcas & perplexas ambages, a capite rem exorſi, ita exploraſſe videmur, & a limine ſtatim introrſus perſpectas luculentis veſtigiis remeabiles feciſſe, vt in mæandros potius digreſſionum inſinuaſſe (ſic enim res ferebat) quam in Labyrinthum quendam diſputationis, iudicari debeamus. Deprehenſi aliquibus in locis hæſimus, vel verius ſubſtitimus, nuſ- *Epilogus huius operis. Hermolaus Barbarus.*

Digitized by Google

quam tamen aut flexu præuaricationis, aut ſaltu reticentiæ vel obliuionis, aut denique præcipitio temeritatis elapſi, ponderum & menſurarum tractationem ita explicauimus, vt res natura inter ſe cognatæ, nominum etiam communionem & veluti gentilitatem agnoſcerent. Quid tum (dicat aliquis) doctioribus igitur te præferendum cenſes? Siquidem vni tibi hanc operam vindicas in commune nauatam. In hoc vno ego vero: cæteris in rebus iis libens cedo, quibus omnia propemodum debeo. Sic ſua hactenus cuiusque fuit in reparatione Latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualium nostrorum, ſed etiam poſteritatis erit: neque vero prærepta vnius aut alterius rei gloria, commentandi quoque in poſterum materia conſumpta, quæ adhuc larga ſupereſt. Hoc tantum refert, quod clariorum quidem illi aut plurium palmarum decora tulerunt: ego fortaſſe inter exigua ingenia qualibet acquieſcere palma & debeam & poſſim; ſed alios ita velim animatos eſſe, noſtros præcipue, quorum maxime gratia hoc opus ſuſcipiendum duxi, vt maximum quodque decus ſic in medio poſitum eſſe putent, vt ingenium tantum & diligentiam referre, non genus & cœlum putent, ſic fiet vt in huius laudis curriculo Italia omnium gentium magiſtra, lampadem (quod aiunt) Galliæ non tradat, ſed commodet: aut tradat quidem, ſed fiduciariam vel precariam, vel potius det vtendam vſu nobis & illis promiſcuo. Quidni enim ſperemus quod aliis non negatum eſt qui longius remoti ſunt? Rumpantur licet *Miſopatrides*, id eſt, patriam ciuesque ſuos exoſi: natura Gallos hac dote non fraudauit, tametſi huius ætatis moribus, vel paucorum hominum vitio qui rerum arbitrium tenent, factum eſt vt literarum bonarum ſtudium nihil ad reipublicæ moderamen pertinere videatur. Remp. ſemper appellare inſtitui, abuſiue fortaſſe, in qua plurima ad priuatam vtilitatem referri exiſtimantur. Propter quod videmus eo iam maieſtatem publicam decidiſſe, vt cenſu ciues opibusque multo magis, quam ſenſu & probatis moribus cenſeantur. Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorſus arte memorabili imbuti, ob vulgares quidem vt apud Romanos facultates, vt apud nos propemodum principales, non ſe modo copioſos, ſed etiam (ſi diis placet) beatos arbitrantur: quum ſi ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum, quorum cenſus centies & quin-

Miſopatrides.

Comparatio diuitiarum noſtri temporis cum antiqua opulentia.

qua-

quagies ſeſtertium æſtimetur. At tantam ſummam Pallas homo libertinus accepit, idque decreto Romani ſenatus, ob id quod referendum ad curiam cenſuiſſet de fœminis quæ ſe ſeruis concubitu miſcuiſſent: eaque relatione ſtatutum, vt quæ ignaro domino ad id prolapſa probaretur, in ſeruitutem ſui conſenſiſſe videretur: cuius rei autorem Tacitum, Pliniumque oratorem habemus. Idque Senatuſconſultum poſtea a Iuſtiniano principe ſublatum eſt *ſeptimo libro ſui Codicis ſub titulo de ſenatuſconſulto Claudiano.* Quis autem hodie eorum qui aurum metiri, non numerare dicuntur, vel etiam qui pala verſare aureos grummulos dictitantur, ducenties ſeſtertium habere creditur? At Aeſopus tragœdus poſt cœnas illas luxu ſtupendo memorabiles, tantundem hæredi filio reliquit, vnde margaritas ipſe ſorbendas conuiuis appoſuit non mediocris precii. Age Curio Tribunus Pleb. nonne ſexcenties ſeſtertium æris alieni habuiſſe memoratur? quod perinde eſt ac ſi nunc dicas, quindecies centena millia aureorum, tanti tamen & pluris Cæſar ciuis adhuc Romanus, nondum Dictator, in Gallia res gerens, conciones eius ad populum licitatus eſt, & redemit. Paulus Conſul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæſari eodem tempore autoritatem ſui Conſulatus addixit, ea demum lege, vt Rempublicam exagitanti patientiam accommodaret. Iam Senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis ſeſtertia ſolitos accipere a principibus conſtat, queis honeſtam (ſic enim aiebant) paupertatem tolerare poſſent innocenter. Nunc vero quotus quisque tantum habet penſitationis annuæ, ſi paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, Senatum Rom. coegit centies ſeſtertium ſibi quotannis penſitare: quam ſummam ſine ſtupore meminiſſe iam nemo poteſt. Mitto quod Ciceroni oratori, qui ſemper a Romanis tenuis exiſtimatus eſt, ſuperficies ædium Senatuſconſulto non minoris quinquaginta millibus aureum noſtrorum æſtimata eſt, & villaticum ædificium pluris quam duodecim. *Cicero tenuis habitus.* Seneca etiam vir philoſophus, vt ex eius monumentis apparet, ſed rerum actui ſummo præpoſitus a Nerone, quadriennio ter millies ſeſtertium quæſiuit, quod certe neceſſe eſt vt fidem ſcriptis eius & autoritatem deroget. *Seneca.* Si enim ſcripta eius æſtimentur: nemo vnquam animoſius calcaſſe diuitias, & pauperiem ſecuram adſtrictius eo amplexus fuiſſe videbitur. Tarius Ruffus (quod pene omiſi) infima natalium humilitate Conſulatum militari induſtria meritus, *Tarius Ruffus.*

Digitized by Google

Plin. Locus. *Lentulus ditiſſimus.*

ritus, circiter mille ſeſtertium liberalitate Auguſti congeſtum agris coemundis exhauſit, vt autor eſt Plin. *libro XVIII.* Quo in loco millies legendum eſt. Seneca autor eſt Lentulum Augurem eodem Auguſto principe quater millies ſuum vidiſſe, quanti hodie decem primorum Galliæ patrimonia eſſe vix poſſunt, etiam quanti plurimo venire poſſunt æſtimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui alioqui regnum debetur, ſi regi ſuperſtes fuerit. Quonam modo igitur beatos exiſtimare poſſumus, qui omneis cogitationes ſuas, omneis animi ſenſus, omnes vitæ actiones, omnia publica priuataque officia, & viuendi denique moriendique rationem ad cumulandas opes referunt, quæ in priuatis hodie fortunis eſſe non niſi deſpicabiles poſſunt? Vnum tantum genus hominum excipi neceſſe eſt, quod omnium

Sacerdotes diuitiarum ſtudioſi.

ipſum generum minime eſſe exceptum oportebat. Hi ſunt ſacerdotes, quos nunc ferme ſolos ſecundum reges & principes opulentos eſſe cernimus, & plurimum opibus tribuere: quod genus vnum reges inter amicos habent, in quo ſe ſuamque admirentur potentiam fortunatricem. Nulla enim æque parte vitæ beatores ipſis mortalium eſſe licet.

Exclamatio in ambitionem, ac dinundinationem quæ in creandis Pontificibus & cœnobiarchis graſſatur.

Hic mihi quæ memini vidique reputanti, exclamare ſubit, Miſeram te ſimul & fortunatam Franciam? tu vt maiorum placita Senatuſconſultis ſacroſanctis confirmata, tot annorum vſu comprobata, ambitione nunc ſcelerata antiquare contendas? & ſingularem prærogatiuam Pontificatui ſummo non eblanditam, non expreſſam, non emendicatam, ſed maiorum noſtrorum merito poſtulatam, exoratam, repenſam, vt tibi vni iure priſco, a maiorum gentium pontificibus prodito, in rerum ſacrarum conſtitutione vti liceret, nunc indultæ legis abuſu feſtines ire perditum? Vnde igitur tibi frontem peculiarem illam ſanctionem citandi, qua tu tantopere gloriare velut decore quodam religionis? Vnde autem libertatem aut fiduciam Chriſtianiſſimam te vocandi, ſi non qua religione eximium nomen, legemque pietatis tuæ teſtem comparaſti, eadem religione tu ipſa retinere vis? O plaudendum erratum hoſtibus tuis illis, qui hoc tibi felicitatis, regnique

Palladium regni Franciæ, Sanctio pragmatica. *Gigantes terrigenæ.*

fortaſſe palladium, velut cœlo delapſum munus inuident, quo vel ablato vel intercidente tu perinde vtique fortunata eſſe non potes. Vide quæſo ne te nimium terrigenis illis credas, quos ob id gigantes appellauit antiquitas, qui tituloſas amplitudines architectantes, Aloidarum exemplo theomachiam meditari videntur. Nam vt illi immanium ſpiri-

ſpirituum homines Pelion Oſſæ aduoluentes, vt Homerus prodidit, & iis rurſus Pindum & Othrin Lapitharum ſedem ſubuehentes, in cœlum tandem ſcandere, & ſuperis vim afferre cogitabant: ſic iſti pontificatus & antiſtitia aliis alia adaggerantes, ipſa ſtrue incondita rerum male cohærentium, vim inferre ſuperis ſacriſque canonibus quos patres innocentia præditi ſuaſerunt, merito dictitantur. Horum quoſdam nec prudentia nec doctrina commendabiles vir quidam acer apud nos quum videret, dicere haud infacete ſolebat, abſurdos oportere eſſe choragos illos, aut certe diſſolutos, qui Herculis Titanumque perſonas venuſtulis Cupidinibus temere & ſæpe accommodarenr. Harum enim rerum culpam a capite & vertice Chriſtiani nominis publicus conſenſus arceſſit, qui niſi recte conſtitutus ſit, inferiora ab eo membra morborum cauſas trahunt. Quare in votis eſſe hominum piorum identidem videmus ſtatim atque illa indignitas oculis obuerſatur, vt aut columen eccleſiæ componat Prouidentia, aut certe aliud commodius & congruentius faſtigium reponat. Idque merito in votis eſt. Columine enim vitioſo vel infirmo, tectum ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt, aut fœde collabefactetur: tum ſubinde turbinibus & procellis omnia intus pateant, errorum nebulæ ſubeant, decumbentibusque pruinis interiora frigeant, vt ne ignis quidem ille charitatis æternus vltra manere poſſit. Neque vero me latet ipſa domus fundamenta in petram firmiſſimam artifici manu iacta, nulla vi poſſe conuelli vel ſubrui, non aeria, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina illa quidem manu coagmentata, vllo diſturbari machinamento poteſt: ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent, ex quibus autoritas vt ædibus, ſic ædi comparatur. Nunc autem pietas & religio huius ædis æditua magno vociferatu queruntur eam proportionem aſſeruatam non eſſe, quam architectonicæ manus primum modulatæ ſunt: id quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines ad Mercurium referunt inſtitorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & auriga ſummi currus eſſe cœpit, non vt olim Phaethon, quum ſe in currum luminoſum ſuſtuliſſet, cõflagrationem orbi intuliſſe, ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictitatur: at inde factum eſſe conſtat, vt in caſtris ſacroſanctis plerumque nihil recte atque ordine conſtitutum eſſe videatur.

Alludit ad ignem Veſtæ.

Vulgus ſacerdotum frandatur.

 Pri-

are dominico ab iis qui pollent autoritate & potentia.

Primum vix decimus quiſque ordines ducentium decumana porta ingredi exiſtimatur: deinde laxiſſime quidam tendentes, vix gregario militi locum veſtigialem relinquunt. Adde quod nec manipulos recenſere, nec cohortes ipſi concenturiare nouerunt. Quid quod plures ſtationes obtinent, qui vni ſatis eſſe nequeunt? Quid ſi etiam omnes eas deſerentes, longiſſime per vrbes expatiari videntur, hoſtilis ipſi incurſus & populationum ſecuri? nec minus ſtipendia illis procedunt, quam ſi ab ſtatiuis pedem transuerſum non diſcederent. Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus, quod qui plurium vicem gerunt, ii immunes plerumque ſolent eſſe, vt ne vitem quidem ſaltem centurialem in ſpeciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? Quid, qui perpetuam immunitatem habent, regum & principum latera indecore ſtipantes, æterna animi deſtinatione a ſtatiuis caſtris domini emanſitantes? qui, ſi diſciplina caſtrorum valeret, pro caſtris ipſis vigiles excubare deberent. Hæc fierent, ſi in auguſtali ordines & vacationes non vænirent? ſi non atra inauſpicataque Celæno contactu ſuo fœdiſſimo res puriſſimas atque ſanctiſſimas quotidie contaminaret? Etenim per Chriſtum ipſum ſacerdotii conditorem, vtrum qui ſcelerata porta in eccleſiam caſtrenſem irrupiſſe ſe ſciunt (de quibuſdam loquor, non de plurimis) in eccleſiam ovantem & cœleſtem admiſſum iri ſe putant? num commercium aliquod ſuperis eſſe ſperant cum iis qui cothurnatis flagitiis ſe ſacraque Chriſtiana conſcelerare non timent? Proinde videamus quidnam habet ſimile hodiernus antiſtitum ſtatus, & ſacræ ciuitatis procerum, cum Chriſto ciuitatis eius conditore, & comitatu ipſius. Nonne tu ſimul vt in vniuerſum cleri noſtri faciem cultumque conſideraris, dicere cogeris ſponſam (vt ita dicam) ſponſo nuncium remiſiſſe, ſuasque ipſum ſibi res eam habere iuſſiſſe? Ille paupertatis aſſertor, & ærumnoſorum ſignifer, cohorte etiam pullata ſemper ſtipatus erat: hi opibus circumfluentes, & deliciis ocioque torpidi, conſpicui in aula volunt eſſe ſericato lautoque comitatu, atque inter hos (ſi ſuperis placet) hieroduli quidam videntur, homines ſacræ ſeruituti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire moribus deuotorum conuenit, niſi operam interim religioni & pietati nauare videantur. Ille cum nihil poſſidere viſus eſt, tum ſuos omneis aſſeclas omnium fortunarum poſſeſſione deiecit; hi vnde illi de-

Vitem tenentes Centuriones, milites in opere faciundo & caſtris muniendis continebant.

deiecti ſponte deceſſerant, quum eorum ſint ſucceſſores, velut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum poſſeſſionem repoſcunt. Auſpice igitur Mercurio contracta ſponſalia, non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugii ſacroſancti retinent, nec ad frugem aliquam bonam ſalutaremque perueniunt. Age quanam tandem ipſi cauſa ſe ſacroſanctos eſſe volunt? nempe quod homines inſignibus Chriſti amicti, inter arma orthodoxa inuiolabiles fere ſemper fuerunt: non aliter atque caduceatores hodie paludati inter acies ſancti commeant. Si igitur geſtamina & exuuiæ Chriſti ſacroſanctos eos ac reuerendos faciunt, nonne cultus & habitus Chriſticolis abſonus profanos eos facit, quod quidem in ipſis eſt? O ſtultam hominum opinionem. Atqui ſi veneranda cruce quaſi claua Herculis alexicaci, ſi lituo ſummoueri ſe turba ab eis æquis animis patitur, pullata iuxta & purpurata, ſi magiſtratibus & honoribus fungentes, faſces eis ciuiles & prætextas ſummittunt, & quidem cum ſumma animi æquitate, ampliora vtique ea inſignia exiſtimare debebant, quæ Teletarches ipſe Chriſtus cerimoniis ſuis conſecrauit, & quibus etiam ſceptra regum ſummitti nonnunquam conſtituit, quam faſtum luxu conſpicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo vno ſuſpici ſe maxime diuites a plebecula volunt. Quod ſi cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere Dei reuerentiam & pontificale obſequium in animum inducerent, conſecrataque a maioribus patrimonia, ſacroſancta non haberent, nec piaculum eſſe putarent eos viros violare quos Chriſtus Dominus noſter delicias ſuas appellauit: quid iſtis tandem fieret, queis citra culturam & ſementem (vt aiunt) omnia naſci videmus? Erubeſcant igitur aliquando, erubeſcant inquam, & caueant ne animos ſaltem militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipſi ſacra profanis permiſcuerunt, videant etiam etiamque, ne eorum licentiam vulgus hominum, albam (vt dicitur) amuſſim eſſe interpretetur, quæ diſcrimen ſacri profanique ſuſtuliſſe iam videtur. Sed quando in opulentia regia & reditibus opimis ſumma eorum felicitas ſita eſt: quæro quo tandem titulo ea ſe poſſidere credant? neque enim quolibet titulo fructus ſuos faciunt. At qui vt omnia genera rerum legitime quærendarum recenſeant, nullum (vt opinor) aliud inuenient quo iuſte atque innocenter hæc poſſidere pos-

Amuſſis alba.

poſſint, quam pro donato. At hoc titulo poſſidenti, non ſatis eſt rem ſibi eſſe donatam opinari, ſed reuera donatam eſſe oportet: alioquin eam vſu facere ſuam ipſe non poteſt, quum titulo careat. Mitto quod, ſiquid mei iudicii eſt (vt vtar antiquo verbo ſententiam dicentium) hæc non eis donata dici debent, ſed fideicommiſſa: quod verbum non modo fidem bonam, ſed etiam neceſſitatem rerum reſtituendarum agnoſcit, id quod ſi non in omnia, certe in ea ſacerdotia valet, quæ fiducia contracta aut deferuntur aut conferuntur. Sed quoniam priſca iam ſeueritas vetuſtatem non poſſe perferre reditur, vt id quod dictum eſt præteream, certe peculiari ſe titulo ſeu fedeicommiſſum ſeu donatum tenere non negabunt. Quod ſi fateantur, num etiam tum fructus ita ſuos facient, vt & helluari, & obligurire, & per luxum profuſiſſimum abſumere ex animi ſui vel libidine vel ſententia poſſint? Niſi vero non peculiare eſſe poteſt, quod a domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniam ipſe dominicam ſua ſponte aſcriptus. Accipit autem in Francia, aut a domino protinus, paracleto ſuffragatore, quod rarum eſt, aut a ſummo domini atrienſi, quod frequenter euenit. Quod autem ſecus quæritur, id eſt ſacrilega indicatione, id a prædone poſſeſſum, in ius tranſire non poteſt, ſic fit vt nihil peculii habeant quod non ſit profectitium, & vt calendarium factitare debeant, & diurnum, niſi ſi fortaſſe antiſtitum actus lege Euangelica tabularum conficiendarum neceſſitate ſolutus poteſt eſſe, quum antiſtes aut cœnobiarcha nunquam officio perfunctus eſſe videatur antequam omnia penſa familiæ exegit accurate. Neque enim antiſtites promi condi penus dominicæ cenſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & non vniuerſi actus cui præſunt, ratio ad nummum eis conſtare debet. Nam quod placita maiorum, inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris eſſe voluerunt, id ideo factum eſſe clarum eſt, quod vt vicariorum olim errata atrienſes præſtabant, ſic ob illorum iſti tenentur vel perperam vel negligenter tranſacta, usque adeo vt eorum reliquamenta, eorum fide ſtare credantur grauisſimis ab autoribus. Quoniam vero hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege ſolutos (etiam ſi legitimam ipſi perſonam ad ſtandum in eo conventu maiorum inſtituto habere non putantur) de ſummo ſane iure deceda-

Fidei commiſſum, verbum eſt iuris.

Peculiaris titulus a dominio differt.

Cœnobiarcha vulgo abbas dicitur.

In aulicos ſacerdotes.

Digitized by Google

cedamus, & de ſuo ac domeſtico & contubernali tantum actu, tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur (quoniam id mediocre eſt) in paginam acceptorum decem eſſe millia aureorum relata: quantulam igitur eius ſummæ partem expenſam domino ferre poſſunt, qui nihil aut parum in vſus pios vertunt? Age recitentur expenſorum nomina, proh ſuperi immortales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxum menſarium, in equitium numeroſum & elegans, in inſtrumentum lautum epiſcopii, in ſupellectilem, in vaſa argentea, in veſtem ſtragulam & peripetaſmata, in ſtipendium cohortis honorariæ ſericatorum & calamiſtratorum, in auiarium venaticum & accipitrarios, in venationis miniſterium inſtrumentumque, in ferculorum ſtructores, in ſcurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos a cauillis habent & a voluptatibus, in deliciarum mille nomina. Adde etiam, ſi placet, in aleam, & in ea denique quæ non niſi ſubdititio nomine in rationes referuntur, & quæ iis contribuuntur quæ feriatos oblectant, & animi cauſa vel morigeris vel aliter obſequioſis expenſantur. In his nominibus ita conſumptam acceptorum ſummam inuenies, vt vix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam ſuperſit. Et hactenus ita loquor homo obliuioſus, quaſi in libros coemundos nihil attribuatur, & in eos quos antiſtites noſtri (credo) a ſtudiis habere ſolent. Certe multi ſunt eiuſmodi, multi inquam ſunt, queis omnino decebat bonis interdictum eſſe, & curatores vt furioſis dari, aut alias mente captis, id quod nullo iure pontificio ſatis cautum eſſe mirum eſt. Ecquæ enim eſſe maior dementia poteſt, quam ſi ſeruus per nequitiam peculium dilapidet a domino profectum ſeueriſſimo, qui vitæ & necis horrendæ liberam poteſtatem habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonii, paria cum rationibus domini facient ad extremum, qui nihil nunc penſi habere videntur quo minus ampliſſimorum ſacerdotiorum reditus in delicias & nugas & faſtum ab eo ordine abhorrentem prodigant? atque ita prodigant, vt non ſibi tantum damnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiam conſpicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare videantur? Nam qui eos nec Dei nec legum vident eſſe metuentes, ſenſim & ipſi plerumque ſacræ legis exuunt reuerentiam. Niſi vero putamus prægrandes a maioribus noſtris vberesque poſſeſſiones, non modo gentilitiis hæreditatibus detractas, ſed etiam iuri humano & commercio exemptas, vt libi-

In luxum pontificalem.

Digitized by Google

dini & voluptati ſacerdotali ſeruirent : opimaque prædia optimo eos iure ac nulli vectigalia tenere voluiſſe,eorum vt aſſeclis cincinnatulis prælautoque cultu nitentibus ſtipendia penſitarent : aut prædia & prætoria coempta magno,atque ædificata , propinquis relinquerent ? Dominus noſter e prouincia iamiam deceſſurus palam vociferatus eſt ſe viam eſſe & veritatem , num igitur aut ipſe aut eius e veſtigio ſequaces,hæc exempla prodiderunt ? nuncubi in ea via quam inierunt , harum rerum veſtigia reliquerunt ? Ecquando autem hæc veſtigia in montem ferre ſacrum viſa ſunt ? poſtremo ecquis hanc viam ſecuit, eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos eſſe cenſuerunt ? Verum (o ſuperi boni) quonam modo Chriſti imitatores eſſe poſſunt,qui & parens ipſe charitatis , & aſſertor ſummittentium ſe animorum fuit , ſi familiæ Domini benigne non faciunt,aut ſi animo ſublimipeta eminere ſuper cæteros & ſuſpici omni modo geſtiunt ? O religionem neglectam,o mores euerſos & præpoſteros. Hi fartores & cupedinarios,& luxus voluptatiſque inſtitores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ autores eſſe decebat , vt domeſtica parſimonia quæſitis,egentium & deſtitutorum multitudini opitulari poſſent. Quod ſi ii qui profana patrimonia vel hæreditate vel iuſto mancipio acceperunt,conficiendarum rationum lege non ſunt ſoluti (id enim reſponſis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuiſſe perhibentur, nec ratione caret. Nam quis noſtrum non precario poſſidet quicquid habet, & vectigale poſſidet ? Sed nos exitiabili errore ducti , aduentitia nobis omnia eſſe credimus,& omni præſtatione libera, quæ titulo quocunque ciuili parauimus.) Si igitur profanæ facultates,& omni religione puræ,ita tamen affectæ ſunt primigenio iure , & ita in fide ſumma poſitæ rerum omnium conditoris,qui quiduis quocunque tempore pignerari pro poteſtate poteſt (vt vnicuique mortalium accepti debeat & expenſi ratio apud Deum conſtare,niſi nexum ad extremum vult inire) quid iis fiet ſeruis nequam , qui nihil non habent peculiare,& nulla non in parte peculii conturbare noſcuntur ? vtrum verba pro rebus creditori eidem & Domino ſperant ſe reddituros ? At is nomina ſe exacturum fœneratoria acerbitate prædixit. Nunc autem homines centeſimo comite feroces,opibusque æmulis regiæ opulentiæ,maxima tum pecunia miſeri appellabuntur. Num igitur debita tunc tranſcribere licebit,aut expromiſſores dare ? quos ? Nullus enim præſto erit qui

expen-

expenſum ſibi aliquid ferri velit, eorum quidem quibus Dominus fide ſua dari iuſſit: nec Dominus acceptum feret, quicquid non in pias aut honeſtas erogationes expenſum eſt, atque in rem ſuam verſum, & in pauperum. Age quonam tandem modo rationes ſuas Domino approbabunt, qui omnia vel pleraque non Chriſto, non paracleto, non ſanctis innocentibusque ſuffragiis, ſed Mercurio, ſed commercio, ſed ſacrilegæ ambitioni accepta retulerunt? Reſtat vt vel alogiſtiam meditentur, ſi obtineri in eo iudicio poteſt, aut addicti vt protinus non ducantur, ſed trahantur. O Cimmerias huius vitæ tenebras, quæ plerumque trans nebulam præſentis ſenſus non cernit. Fit autem neſcio quomodo vt mens humana vel aulicis delenimentis vel voluptariis titillata, vltra id non proſpiciat quod adeſt, vel quod inſtat. Inteſtinos enim oculos præſtringunt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per aſſentationum (vt ita dicam) nubila, ſalutationumque illiberalium, eliduntur, in illa rapida tempeſtate tollentis eos fortunæ. Accedunt ambitio & cupiditas oculorum meræ ſuffuſiones, quæ veras rerum ſpecies eos videre non ſinunt, imagines ludibundas oculis obtendentes, viſus ludificatriculas. Qui ſi ad ſeceſſum ſtudiorum annos ſaltem vitæ iam vergentis ac decliuis compararent, atque oraculorum conſpiciliis ſacrorumque ſpeculaminum vterentur: futura ſane vt præſentia certiſſime contuerentur. Supradicti vero erroris germana eſt præteritorum obliuio ſurrepens. Etenim qui futuram animorum conditionem non prouidentes, in deliciis vitæ præſentis libenter acquieſcunt (ſi tamen in hac vita deliciæ eſſe poſſunt) ii meminiſſe nequeunt arbitrum eundem & creditorem Deum ex edicto ſuo perpetuo ius dicturum eſſe interminatum, vt Caſſianam quidem ſententiam horrere debeamus, niſi plane ſtupidi & capti mente ſimus. Nam quum edictum tot præconiis tam minacibus proditum, tot actuariis exceptum, tot ſcribis tam grauibus perſcriptum, tot teſtibus claſſicis obſignatum habeamus & probatum (quorum etiam partim non dubitarunt capite cauere quæ repromiſit Dominus, aut interminatus eſt, partim omnibus fortunis oppoſitis fide ſua eſſe iuſſerunt) quid cauſæ eſt quin ſcientes prudenteſque impingamus in offenſionem eius a quo prouocatio non eſt, ſicut nec apud eum deprecatio, ſimul ac in iudicium ventum eſt? imo vero quid aliud quam viui viden-

Digitized by Google

denteſque (vt dicitur) ab hoſte teterrimo obtorta gula trahimur? Cur igitur nos hæc veritatis inuolucra, maieſtatem etiam ſapientiæ, ſi ad manum aſpicias, præferentia, quaſi viſa quædam per nebulam, vt aiunt, primi ſomni concepta, deſpicari pergimus? niſi vero hæc deſpicari non videmur, qui iuſtitiæ diuinæ ſeueritatem non timemus, tum illis tot oraculis intentatam quotidie lectitandis, tum rerum euentibus prodigioſis & minacibus diſtrictam, ad quæ non animaduertimus, nimirum tanquam ad inculcatas ſanctiones antiquatæ iam legis aut obſoletæ auribus occalleſcentes, ſed ſcilicet hoc illud eſt, omneis rationes noſtras in benignitate & miſericordia herili repoſitas habemus. Hac ſpe deterrima mancipia hilariter vitam ac nequiter agimus. Quin igitur accingimur ad eam benignitatem quoquo modo prouocandam? Videamus per ſuperos immortales, ne contemptus hic ſit potius diuinitatis, quam meditatio quædam veniæ conſequendæ. Commenta certe ſunt iſta veteratoris ſpiritus, qui primæ noxæ ſuaſor & impulſor, in hanc errorum Odyſſeam genus humanum deduxit, quanquam impudens eſt atq; improba noſtra hæc deprecatio, non cauſam perorandam meditantium, ſed diſſolutam miſericordiam oſcitanter implorantium: qui quidem ex vinculis ſcelerum & delictorum vnicuiq; noſtrum cauſam eſſe dicendam ſciamus, iudiciumque ſemel ſubeundum prouocatione abſciſſa. Nunc quando vnumquemq; blandiri ignauiæ ac iniquitati ſuæ iuuat, videamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eam hæreditatem poſſimus, quam Chriſtus dominus noſter teſtamento illo ſuo in procinctu nuncupato, ſequacibus ſui reliquit. *Si quis*, inquit, *vult poſt me venire, tollat crucem ſuam.* Hæredes ſuos futuros tollere crucem quemque ſuam, & ſe ſequi e veſtigio iuſſit: alioquin indignos hæreditate ſua pronunciauit. Quibus verbis quid aliud agit, niſi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi ſunt, præſcribit, vt per ea veſtigia quæ ipſe inter mortales agens impreſſit, æternam beatitudinem inueſtigandam habeant, vt per huius ſeculi ærumnas atque inculpatæ vitæ ſalebras ad ſummam tranquillitatem & ſecuritatem transeant? quæ legitima pars eſt hæreditatis quam Chriſtus ipſe familiæ ſuæ ſpopondit, & adeundam reliquit. Hanc hæreditatem ſi ſummo & legitimo iure (quod ius quatuor tabularum appellare poſſumus) adire iam nequimus (quandoquidem diuorum & beato-

Oracula intelligit ſacra ſcripta, quæ quotidie commemorantur in eccleſia quaſi ad refricandam quotidie memoriam legis.

In Odyſſea Homeri errores Vlyxis deſcribuntur mirabiles, quare hic metaphorice pro magnis ac varis erroribus ponitur Odyſſea.

Quatuor Euangelia ſignificat.

torum reliquias quaſi oſſa gigantum heroumque miramur, quorum ſimiles nullos edunt ætates iam effœtæ) at certe libentes faciamus vt formula quadam indulgentiore æternam bonorum poſſeſſionem aut petamus, aut poſtulemus. Id enim ſane eſto perinde ac ſi legitimo & antiquo iure inter hæredes cenſeremur, ſiue ſummum ius dominus, id eſt euangelicum, ſeculis infirmioribus remiſit, ſiue potius ita nunc credi ex vſu vitæ delicatioris eſt. Sed videamus quæſo vt ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petamus, quandoquidem nec iniuſtas eas tabulas nec inductas aut irritas eſſe nouimus. Neque vero bonorum poſſeſſores erimus aut hæredes, & non commoda incommodaque hæreditaria iure in nos transibunt, ſiquidem bonorum appellatio in vtramque partem valet, etiam indulgentiore iure, quod prætorium vocant. Ita fit vt nec hæredes eſſe Chriſti, nec bonorum poſſeſſores queamus, ſi præſentis vitæ deliciis perfrui laboramus. At nos velut agnatione quadam infirmioris naturæ, & poſthumæ licentiæ, nec iam eam legem ferentis quam Deus immortalis ſanguine Chriſti ſui chariſsimi ſanxit, teſtamentum diuinum & æternum ruptum iri, nobis diro errore perſuademus, aut irritum tandem quoquo modo factum iri. Quaſi vero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos ſeruosque contumaces admiſſurus ſit, nec alios olim obſequentiores & bonæ frugi quæſiturus, in quos caducas partes transcribere hæreditatis ſuæ poſſit, tametſi id teſtamentum quonam modo rumpi poteſt, quum in eo nullus præteritus ſit? etiam ſi primis ceris pauperes inſtituti ſunt, & ab eodem gradu exhæredes facti diuites ſarcinis præpediti. Quare qui ſupplicia impiorum euitare, & ſuperum præmia mereri concupiunt: hoc videre debent, & præcipue antiſtites, quibuscum nunc nobis res eſt, ne per redundanteis opes vitam delicatam traducant: ſed vt ſeruatoris noſtri exemplo, qui ærumnoſam ſuis vitam præſcripſit & indigam, ſarcinas & ipſi ſuas mulis (vt dicitur) Marianis conuehant: quod nihil aliud eſſe puto, quam inter cruciatos & furciferos dominum ſigniferum e veſtigio ſequi. Huc adde charitatem comitem fideliſsimam, digitum transuerſum a viro bono non diſcedentem, adde animi æquitatem in ſpem ſemper intentam, quaſique viatici largam benignamque ſuppeditatricem: iam intelliges nullum eſſe hoc mollius vehiculum, etiam ſi per prærupta & confragoſa, via nobis

Alludit ad ea teſtamẽta quæ rũpuntur agnatione poſthumorũ hæredum. Rumpitur teſtamentum, ſi liberi prætereantur in eo: hoc eſt niſi nominatim hæredes aut exhæredes fiant.

Muli Mariani qui ſint, docet Feſtus, & Plutarchus in Mario.

Animus æquus omnia in bonam

partē interpretatur : & prouidentia diuinæ eſſe cenſet, quicquid ſecus accidit, in bonumque tandem ceſſurū : quare nihilo deſtitui ſibi videtur.

bis ineunda ſit. Quis autem hæc reputans, compotes eos mentis exiſtimare poſſit, qui quum vni pontificatui vix queant ſatis eſſe, alterum etiam addere vel plureis non dubitant? Quis non mente captos ſacerdotes iudicare, qui modum vtriuſque paginæ nullum eſſe arbitrantur, quum ipſi maxime inita atque ſubducta ratione actum ſuum Domino probare teneantur? At nunc pontificatui cœnobiarchiam quaſi coniugem adiungere, tam ſolenne apud nos cœpit eſſe, vt mancus pontificatus aut cælebs alioquin eſſe videatur, perinde atque ſi ſemiuirum coniugem eſſe contendas, qui vxori pellicem non admouerit. Ego enim hæc in pleriſque ſacerdotibus tam inter ſe diſſidere cenſeo, quam coniugem & pellicem in hominibus profanis, etiam ſi de hac re iuriſprudentium antiquorum reſponſa annos ferre, vt dicitur, hac ætate non videntur, mundo iam præcipiti. Quanquam quid aut confidentius admitti aut amentis poteſt, quam eum diem non extimeſcere, quo Dominus noſter ſententiam laturus eſt de cuiuſque meritis, iiſdem ipſis conſcriptis & aſſidentibus, & vitæ diſſimilitudinem iſtis exprobrantibus, quos poteſtatis in nos ſuæ autores nobis laudant? In quo admirari lubit hominum væcordiam, vel dirum quendam furorem, qui ſucceſſorio iure putant ad ſe a Chriſti pediſſequis poteſtatem, non etiam ſanctitatis & continentiæ & ſubmiſſorum ſpirituum neceſſitatem, tranſmiſſam & delatam. Enimuero palmarium illud, credo, apud deum inuentum, fiducia contracta antiſtitia retinendi, quæ inter ſe alias colliduntur titulis diſſidentibus: videlicet quaſi perpetuæ fiduciæ non inſtar plenum habeant tituli legitimi, quod ad fruenda quidem ſacerdotia pertinet, aut quaſi impoſtura fieri poſſit diuinitati. Quid enim refert, mandati, an negociorum geſtorum, an quaſi ex contractu teneantur, cum vtraque actio bonam fidem agnoſcere debeat? Proh Dei hominumque fidem, gratum id eſſe prouidentiæ credam, vt qui virilem operam implere non videntur, ter aut quater, & vltra antiſtites appellentur? & qui tres ciere ſacros canones nequeunt, ternis ſæpe lituis turbam doctorum ſummoueant? Illine vt fiduciaria legitimis antiſtitia coniungant, quaſi in hominum penuria ſinguli multorum prouincias obire nunc cogantur, quum tot graues viros, doctrina & moribus commendabiles, primorum (vt ita dicam) digitorum ſuctu vrſino more vitam tolerare videamus? Præclarum vero exemplum,

De iure ſucceſſorio tractatus eſt in Pandectis, ſub titulo de ſucceſſor. edic.

Alludit ad actiones bonæ fidei.

plum, & in vniuerſum ad religionis orthodoxæ decus atque incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulofis & multorum verſuum appellationibus inſignes haberi & auguſtos: quum interim docti viri, ac vitæ ſanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nuncupati, ac capite tantum cenſi, cum ſugillatione cultus diuini, egentes vitam transigant? Profecto ſi vere res humanas æſtimare poſſemus, nos magis monſtrificos iſtos eſſe quam Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus & facetus cauillari non pridem ita eos ſolebat, vt diceret huiuſmodi iſtos ſibi videre, quales ſunt quæ in ædibus ſacris mutulares ſtatuæ pilis aut columnis imponuntur, vt enim illic ſimulachra quædam velut oneri cedentia videmus, quæ vel mutulorum vicem ſuſtinent, vel extra abacos mutulorum proiecta ſunt, eamque ſpeciem intuenti præbent, vt magnopere niti operi ferendo atque inſudare videantur, quum re vera ſenſu ſint carentia, ac nihil ipſa facie nitentium ſaxeam adiuuent firmitatẽ: ita Atlantes iſtos ſanctos *Atlantes.* ſummis ſcapis columnarum in fano Domini ſuperpoſitos, titulofa quidem illa amplitudine, appellationumque maieſtate, venerandorum ſenum inſtar ſanctitatemque præferre moris eſt, ſpeciemque luculentam præbere grauiſſimorum patrum, ſanctuarium Domini fulcientium, & vero cœlum (vt ita dicam) ſuſtinentium. Stupidam autem eorum ignorantiam, aut incuriam diſſolutam intuentibus, patere nihilo eos vtiliores ſtatuis lapideis eſſe, quod ad munia quidem ſacroſancta pie ac religioſe obeunda pertinet, ſimul ac maieſtatem legis diuinæ inter homines religioſe & accurate conſeruandam, quod firmamentum eſt ipſum maximum ædium diuinarum. Proinde vt monſtra hominum immania antiquitatis ſenſus nunquam cœlo delapſa eſſe cenſuit, ſed terrigenas eos & poetæ & ſacri vates appellauerunt, vt gigantum nomen indicat, & ad perniciem morta- *Gigantes.* lium editos eſſe perhibuerunt, eorum internecionem aut diuinæ ipſi potentiæ, aut heroicis ærumnis ideo dedicantes: ita nos precari ſperareque debemus ſummum quendam pontificem cum Senatu purpurato quamprimum exiturum, qui diuino numine inſtinctus, cum ob alia in re eccleſiaſtica conſtituenda promerita, tum vero ob hunc ipſum laborem, Herculis Alexicaci appellatione nobilitari velit. Quin & ipſum iam eſſe credere fortaſſe debemus, etenim qui nunc

ſum-

Leo X ſummæ rei Chriſtianæ præeſt, lætis auibus renunciatus, tantam etiam alioquin expectationem ſui excitauit, vt inſignem omnino ac nobilem facturus pontificatum ſuum clariſſimis inſtitutis putetur. At vero iſtos eſſe gigantes elogio grauiſſimo illius ſapientis apparet, qui *in Parabolis ſymbolicis* inquit: *Vir qui aberrauerit a uia iuſtitiæ, in conuentu gigantum requieſcet.* At nos viam iuſtitiæ eam demum eſſe diximus, quam Chriſtus nobis præiuit inter mortaleis agens. Ipſe enim præmonſtrator fuit viæ ferentis in cœlum. Ipſe eorum fuit Hercules portentorum, quæ ne virtus quidem heroica conficere aut ſuperare potuit. Porro gigantum pedes in draconum volumina deſiiſſe fabulæ tradiderunt: quo figmento priſci ſignificare voluerunt, nihil rectum iſtos homines, nihil arduum cogitare, ſed omneis eorum actus, omneis animi ſenſus humi ſerpere, vel verius deorſum vergere ad inferos. Hæc dedecora, hæc monſtra, ex religione recta & clariſſima, & in cœlum ſemper intenta, tolli, cum optimus quisque hodie & grauiſſimus primi, ſecundi, & vltimi ſacerdotum ordinis poſcit, & hoc vnum in votis habet, tum vero intereſt exempli in vniuerſum, recte atque ordine conſtitui rem clericam & eccleſiaſticam, ne reliqui ordines in poſterum tam grauiter opinentur de ordine ſanctiſſimo ſacerdotum, cuius omnia facta, dicta, ſignificata, magnopere pertinent ad exemplum. Atqui neceſſe eſt vt noſtræ memoriæ antiſtitum licentia luxu diffluens & conſpicua, ſtultitiam priſcis exprobret, qui diſciplinæ tenaces euangelicæ, voluptatem ac diuitias procul ſummouerunt a contubernio ſuo: aut vt eorum ſanctimonia impietatis iſtos inſimulet ac manifeſtos reddat, qui fortunæ magis quam veritati litare cupientes, religionem orthodoxam (quantum in eis fuit) in inſulas relegarunt deliciarum neſcias. Quis enim eſt hodie quin ſciat & prædicet eo ſeueritatem eccleſiaſticam, ſanctitatem, maieſtatem decidiſſe, vt quos diſciplinæ exactores eſſe ſeueriſſimos oportebat, omniumque officiorum arbitros & præitores ad pietatem religionemque pertinentium, ii remiſſiorem vitam & licentiæ atque incuriæ plenam non modo amplecti, ſed etiam fouere tuerique videantur? Hoſce autem homines quis credat, quum hoc faciant, fidem bonam rectamque agnoſcere? Quin & eo iam veniſſe nos puto (dicam enim quod ſentio) vt ſine culpa fortaſſe is ceſſare nequeat, qui neglecta conſtituturus, conuulſa reſtituturus, incondita di-

digeſturus ab omnibus exiſtimatur. Fit enim mire interdum, vt publica expectatione, bonorumque & grauiorum opinione futuri, maior multo grauiorque perſona ſummos honores gerentibus imponatur, quam vt munere ſuo translatitia induſtria obeundo perfuncti eſſe videantur. Quis autem neſcit haud ita pridem ſelectos lapides ſanctuarii, ita vel diſperſos vel diſiectos fuiſſe, vt collapſa eccleſiæ maieſtate, ipſa iam Dei ſponſa veluti fidei coniugalis oblita, non modo a ſponſo diuertiſſe, ſed etiam nullo pudoris reſpectu, per triuia, per plateas euagari licenter videretur, merereque prouinciatim? Quis paſtores ipſos veluti fugitiuos, non dico gregis deſertores, ſed etiam factos abactores non meminit? Quid? ipſos præſulum coryphæos nonne ita præpoſtere ſe atque impure geſſiſſe vidimus, vt quos ad compoſiti decorique ſtatus habitum & ſpeciem formare chorum decebat, & eam ſaltationem docere quæ emmelia dicta eſt ab emendati motus & pacati compoſitique concinnitate, pyrricham illi ipſi (o ſummam indignitatem) præire, id eſt armatam, non dubitarent, a ſanctitate prorſus ordinis abhorrentem? Ita ne vero qui ad ſacra & ſpiritalia certamina prodeuntium ſummi vnctores erant, & qui tum pii fortaſſe belli autores eſſe debebant pro aris & finibus ſacris in profanos & impios populos decernendi: iidem ipſi laniſtæ Chriſtianarum virium videri maluerunt, vt ad internecionem nominis ſacroſancti inter ſe confligerent? Quum hæc igitur ita eueniſſe conſtet, atque eas res ab illis fuiſſe geſtas, vt alter vir ingenioſior quam religioſior, de calice iræ domini, alter vir vehemens & acer, etiam de furoris bibiſſe hauſiſſeque viſus ſit, vterque autem dum animo ſuo nimium obſequitur, fas nefasque miſcuiſſe, hic eo amplius pollutorum ſacrorum religione auguſtum & ſacroſanctum verticem obſtrinxiſſe compertus ſit: conſentaneum eſt vtique, vt Leo, qui diuino (vt credimus) numine, illis de medio ſublatis, & fortaſſe de cœlo tactis, ſubinde in locum eorum ſuffectus eſt: is nunc orbe propemodum tranquillo, & compoſito, architectonica iam ratione dominici diuerſorii maieſtatem inſtaurare laboret priſcis etiam modulis aut certe priſtinis adhibitis, nam & ipſe ſuffectus ſtatim nutantem ſanctuarii compagem celeri manu ſtabiliuit, ſic enim res nata ferebat, vt ſtructorum manibus adhibitis, præſentiſſimi conſilii tibicine fulciret, atque ordinis interim ampliſſimi concordia

In bellatores pontifices.

Leo, decimus. Compellat duos pontifices, quibus ſucceſſit Leo decimus.

Mm mm veluti

veluti confibularet. Proh ſuperi immortales, qui ſtatus ille fuit, qui decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, quum omnia prope in hoc orbe, qua ſacra, qua profana, væcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? quum primigeniæ noxæ ſuaſor, a Chriſto quondam deiectus animorum poſſeſſione, imo vero ſciſſa gaudens diſcordia palla, vltro citro commeans, furoris faces vtrobique ſuggereret, & Romæ quaſi in arce religionis incendium miſceret? & hinc ſenatus ſtultitiæ & temeritatis (vt ingenue fatear) illinc peruicaciæ inuſitatæ ac fanaticæ frontem fronte conterentes, vt ille propheta inquit, decreta futilia impiaque perſcriberent in æde Bellonæ coacti? quum cleri magiſter ſanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras (vt ita dicam) in populum contumacem illum quidem (neque enim inficias eo) ſed tamen populum domini, immitteret, & Gallorum partes earumque fautores diris execrationibus deuouens, ſcelere plusquam tragico orbem pene totum religione ſolutum, in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem a populo (vt aſſolet) & pia nobilitate traheretur: mirum eſt quod ii qui decretis vtrinque interfuerant, vel eorum autores fuerant, religione alligari ſeſe non intelligebant: qui vtinam iam plane exoluti ſint, tanto pietatis vulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero ſi (quod ominari nolim) religionis ipſi vertici aliquid acciderit, vel ſacri ſenatus pius ille impetus ita relanguerit, vt extemporali ſemiruti fani reconcinnatione acquieſcere in animũ induxerit, nec ſarctum ac tectum contubernium domini præſtare ad priſci perpetuique edicti formulam contenderit (duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis poteſt, neque enim ad viuum vlcera in corpore tam delicato reſecanda cenſeo) quid aliud quam inani expolitione, aut tectorio quodam ſpecioſi concilii, perlucentem ruinam interlitam eſſe temerarius rumor cauillabitur? Cuiusmodi culpam reprehenſam eſſe ab Ezechiele ſcotino vate puto, *capite decimotertio* oraculorum ſuorum. Quid vinea Domini? nonne ita degenerauit in labruſcas, vt primo quoque tempore repaſtinanda videatur, & ex ſitu & carie negligentiæ, paſtino quodam reſtituenda cenſuræ? Certe manum poſcit ipſa & flagitat ſolertis & induſtrii vinitoris, qui palmites fructuarios & munifices a pampinariis & inanibus internoſcat. Nam quum vel inſcitia vel incuria pampinatorum, maxima adhuc quæ-

que

Propheten Ezechielem ſignificat c. 3. Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Hic intelligitur conſilium a Leone indictũ, quod pietatis ſpeciem præferebat. Sarcta tecta Romæ prætores locaban & exigebant, & redemptores præſtabant ex formula edicti prætorii vt Budæus in Annotationibus dicit.

Vinea domini.

que vitis ita in materiem inanem frondeſque eluxuriauerit, vt agricolæ non fructui, ſed ſtirpibus conſuluiſſe videantur: factum eſt vt immunes pampini plurimis ſinguli ſtatuminibus non modo impedati, ſed etiam impediti, omnia late occuparent, viribusque recte exputatis & frugiferis locus in vinea non eſſet, aut ita certe locus præumbratis eſſet, vt ſtatumine eas vel nullo vel infirmo vinitores adminicularentur, nec fructus eorum in ſolem prodire, & exemlo eſſe poſſet. Atque in hac deformitate culturæ, & penuria fructuariorum palmitum, ſubſidiarii nunc rari ſubmittuntur, qui quidem ſpem certam proximi fœtus polliceri exiſtimentur. Hæc igitur animadvertere etiam etiamque ſummum domini villicum neceſſe eſt, & falce canonicæ cenſuræ ad eum modum circumcidere quem vnaquæque ſtirps ferre poſſe videatur, vt in reſtibili vineta eam faciem agnoſcamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominum eiusque operarios vineæ colendæ prudentes olim inſtituiſſe notum eſt. Neque non eadem deformitas in agricolatione cernitur, & cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum latifundia iis villicis committuntur, quorum delicatæ manus & ocioſæ, callo nunquam obdurucrunt ſtiua in ſulco tenenda præſularis diſciplinæ. Deinde operarum decurias in agrum inductas videmus partim libere licenterque ſpatianteis, partim opus arbitrarium nullo ſub monitore facienteis. Horrida vero culturæ facies, quum in centuriali fœcundoque aruo videas grandiores glebas obiacentes, ac ſcamna quædam cruda nullo vomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remiſſus & præuaricator transmiſit inſubacta. Eiusmodi eſſe ſcimus ſacerdotes quoſdam primarios omnium artium imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerum adverſarum aut moleſtarum aut laboris occatos & ſubactos, vt ad frugem aliquam bonam vitæ ſanctioris peruenirent, qualesque Homerico verbo inertia terræ pondera nos appellare poſſumus. Hic eſt enim ferme habitus, hæc ſimilitudo quorundam ſacerdotum, de quibus nunc loquimur, qui in circumfluenti opulentia ſaginati, ocioque ac ſecuritate marcentes, & velut in cœno voluptariæ vitæ luxusque redundantis obruti, vt inertes in aruo ſulci qui limo obducti ſunt, ne ſemen quidem ſibi creditum reddunt, nedum fructum afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis, cuiusmodi antiſtites eos eſ-

ſe, aut ſacerdotes dicemus? quid animi habere, quid penſi & cogitationis credemus? quam æternorum bonorum ſegetem ipſi ex hac ſui aliorumque cultura demeſſum ire ſperant? Laudent ipſi vnum tantum harum rerum autorem, eorum quidem qui publica religione conſecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorumne igitur ſupplicia plebeculæ terricula eſſe credunt, & ea quæ de æterna beatitudine ſcripta ſunt, argumenta theatrica? Quam ſpem autem tandem ſalutis habere poſſunt, qui cum ſint principes ſacerdotes, & in puppe gubernacula tenentes, meridie in ſcopulos impietatis impingunt? & quum ſplendore vitæ prælucere familiæ dominicæ debeant, erroris illi nobis & hallucinationis caliginem tetram ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quidquam a via veritatis deflectere, nihil aliud eſſe puto, quam impingere in ſcopulum meridie, id quod inquit Eſaias ſacrorum vatum Homerus. Etenim per Deum perque veritatem ipſam, poſſuntne aliquo tempore mortales cognitam magis veritatem, amplius compertam atque comprehenſam tenere, manibus etiam palpare, & ad manum contueri, quam nobis habere diuinitus contigit poſt omnium errorum præſtigias exploſas, poſt redditam religioni orthodoxæ plenam tranquillitatem? Heu pietas, heu priſca fides, maiores illos noſtros ſenatus & equitum populique conſenſu conſecratos, & inter diuos relatos, certa & explorata veritatis perſuaſione dimouere nemo ne admotis quidem & exercitis cruciatibus potuit, quum tamen adhuc omnia errorum caligine permixta viderentur, nec ea fide abducere, in quam ſemel ſacramento dicto venerant, cum omnia adhuc paſſim bellis inteſtinis arderent. Nos in veritatis contubernio nati, vberibus ſapientiæ lactati, in gremio (vt ita dicam) doctrinæ ſupernæ educati, ſed deliciis ſecularibus coaliti & deprauati, ad ſolem conniuemus, oculos caliganteis ad nebulas detorquentes, quas e terra inferneque exortas ipſi non ignoramus. Qui ſi veritatem ſatis animaduerteremus, non ipſam modo mortalium contubernalem dum ſacris operantur, ſed quæ ſe totam nobis indulget hauriendam, in cordiſque receſſus penitus admittendam ſanctifico illo cruſtulo quo animos humanos veritas ipſa Chriſtus quotidie pigneratur & vendicat: ſuperi boni quam ex alta contemplationis ſpecula faſtum & opulentiam non iam ſecularem, ſed vix etiam luſtralem contemneremus?

Eſaias ſacrorum vatum Homerus. Eſa. c. 59. Impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui.

Veritas contubernalis eſt hominũ, quando corpus Chriſti in æde ſacra ſitum eſt.

Quam

Quam ridiculos eſſe iſtos, quam miſeros iudicaremus, qui immaneis titulos ſuſpicientes, optimos propemodum maximos appellari ſeſe geſtiunt? Sed quis iam ſacris operantium ſatis hoc agere, ſatis in-quam videtur? vt antiquo verbo ſacrificali loquar. Equidem magnopere ipſe admirari ſoleo, cum me in penetralia animaduerſionum abſtruſi, tantam humani animi acrimoniam tam vehementer hebeſcere ad veritatem comprehendendam, & memoria tenendam. Quum enim humanarum legum ſanctiones vel minantes ſupplicia, vel ſpondentes præmia, ita vel hortando vel vetando imperii ſui maieſtatem retinere videamus, vt ſtrenuiſſimus quiſque, vel æterni nominis cupidiſſimus, præ cupiditate referendi præmii vel palmaris vel compendiarii, rationem propemodum nullam temporariæ lucis habere exiſtimetur: prudentiſſimus autem quiſque, ac ſui amantiſſimus, ita minacibus edictis obtemperet, vt non niſi væcordes homines, aut lucis tædio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidant: qui fieri poſſe dicemus vt tot Chriſtianæ legis capita homines ſanæ mentis pro nihilo pene ducant? Quippe cum humanæ leges quæ quidem aliquid vetent, minaces tantummodo eſſe ſoleant, ſiquid ſecus dolo malo admiſſum ſit: lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non æquali ſorte tenetur, non minis modo horrendis, & inauditis antea, ſed etiam præmii & operæprecii centuplicata pollicitatione, atque adeo ſexcentuplicata ſancta eſt: & nihilo ſecius mens humana ſpiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta atque interminationes diro ſtupore publice priuatimque tranſmittit. Videlicet ſic natura comparatum eſt ob capitale principum parentum admiſſum, vt cordatiſſimi ad ſenſu percepta mortales, ad intelligibilia, atque in ſpe aut expectatione poſita, excordibus ſimiles ſint. Quod futurum prouidens vates Deo plenus, in funebri carmine, quas threnodias vocant, quum funere elatam eccleſiæ maieſtatem in vniuerſum queribunda voce cecinit, tum ſigillatim animæ cuiuſque Chriſtiano ſacramento initiatæ, huiuſcemodi mulctam lamentatus eſt. Ait enim eccleſiam, vel animam humanam, quæ quondam diuinæ diſciplinæ tenax, templum Domini dicebatur, & ſcamnum pedum eius (quippe cuius mores & inſtituta e veſtigio ſequebatur) obrepente ſenſim rerum caducarum deſiderio, de cœlo ita eſſe detractam, vt quæ prius in rerum æternarum contemplatione cœleſti vi-

Optimus maximus, cognomentum eſt Iouis.

In præceptorum Chriſti contemptores.

Threnodia.

ta præſumpta, inter ſuperos agere videbatur, & in imaginaria diuinitatis intelligentia acquieſcere, nunc cœlo delapſam, in caligine multiplici erraticorum affectuum eſſe merſam, propemodum vt Dominus in obliuionem ſui ſanctuarii veniſſe videatur: ac ne id quidem modo, ſed etiam regnum hierarchicum, & principatus eius atque ordines mirifice diſtinctos deſcriptoſque euertiſſe, aut certe ipſa contaminaſſe: eorum etiam caſtella ac propugnacula diſturbaſſe, cornu principatus confregiſſe, & brachium ſuum quod prius ei porrigebat ad hoſtem propulſandum, retrorſus reduxiſſe, poſtremo in eo regno omnia vaſta igni flammiſque reddidiſſe. Quibus verbis myſtice exauditis, quid aliud quam Chriſtum intelligimus, vt eccleſiæ, ita animæ ſacris ſuis initiatæ ſponſum, infenſum eidem ſponſæ, ex contubernio ipſam ſuo depuliſſe, id eſt ex innocentiæ & ſanctitatis ſtatu, atque adeo ex editiſſimo theoriæ gradu ignominioſe deieciſſe, quaſi ſtupri compertam? atque eam ob rem illico factum eſſe, vt hoſtiles copiæ peruigiles excubias agentes, eccleſiæ vel animæ præſidia ſatellitio diuino vacua nactæ, pro arbitrio ſuo irrumperent, & præſidiaria manu in poteſtatem redacta, arce etiam religionis potirentur, vel animi principatu? Ita quum principes ordines hierarchiæ, & mentis atque intellectus humani principatum, aduerſarii humanæ naturæ potentatus velut in deditionem acceperint, a quibus nunc res ſumma vel eccleſiæ vel animæ magna ex parte regitur, quum ſubeunte rerum fluxarum amore, pietas & ratio depulſæ, rerum perdiderint habenas: quid ſupereſt, niſi vt ambitione & cupiditate & libidine omnia vtrobique ardere videantur? Quas ob res Threnodus ille vates lamentabili carmine dolorem ſuum teſtatur, multiplici tropo orationis inculcatum. Dolet enim atque mœret ipſe ſalutem comploratam generis humani ſibi videri, ob fractam ab clero huius ætatis teſſeram (vt ita dicam) hoſpitii atque amicitiæ, inter diuinam pridem humanamque naturam in ara cruciata Chriſti ſanguine confarreatæ, vnde adoream æternam ſperare mortalibus, & in cœleſtium collegium cooptari licebat; ſi iure gentium ſtetiſſent quod Chriſtus promulgarat. Ecquis eſt autem obſecro, qui ſi ſtatum eccleſiæ, motum, flexum, habitum, affectiones denique corporis & animi, & ſeſſiones ipſas æſtimet, quales non pridem vidimus, vllam rationem haberi oraculorum, aut omnino ſacrorum monumen-

men-

mentorum iudicet? quaſi vero non monodias vetas in funus animatum entheus ille vates,ſed plane nænias effatus ſit. Non pontificiam iurisdictionem ita degeneraſſe cernimus ex charitate priſca, vt vbi æqui bonique & benignitatis ſinus ſolebat eſſe, ibi litium officina capturarumque improbiorum nunc eſſe videatur? Inde illa formularum aucupia,& rituum pontificiorum cautiones ad circumſcribendam familiam Domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præſulibus enata, acceptorum paginas luculenter augentia. Indidem ſacrilegæ nundinæ earum rerum quæ in commercio humano ſine piaculo eſſe non poſſunt. Mitto nunc teſſeras non modo veniales, ſed etiam venales, impunitatem ſcelerum,& ſolutionem ſacrarum legum ſordida benignitate largientes. Itaque ſacroſanctos canones melioribus annis factos, vt iis velut regulis vita clericorum dirigeretur,& velut patrum præſcriptis poſteri formarentur, iam in amuſſeis plumbeas euaſiſſe quis non videt? quales olim fuiſſe canones Lesbiæ ſtructuræ tradit Ariſtoteles. Nam vt canones plumbei & molles non ſtructuram operum tenore æquabili dirigunt, ſed ex ſtructorum commodo & libidine flexiles, ſtructuræ accommodantur: ſic canones pontificii ex vſu eccleſiæ antiſtitum flexibiles plumbei & cerei facti ſunt, vt iamdiu inſtituta maiorum & ſanctiones pontificiæ non moribus regendis vſui eſſe, ſed (propemodum dixerim) argentariæ factitandæ autoritatem accommodare videantur. Quotus enim quisque qui gratias factas annalium legum, & collidentium inter ſe ſacerdotiorum æſtimarit, vacationes iſtas legum, & non ſolutiones vocarit? nec iſtos non vna aut altera lege aut munere,digna aliqua de cauſa, ſed plane ſacramento ſolutos eſſe contenderit? Hæc cum finium Chriſtianorum luculentis diſpendiis expiata ſæpe ſciamus fuiſſe hiſtoriarum teſtimonio, numine non obſcure iram ſuam in ſuos diſtringente: mirum eſt ſane, atque vtinam non dirum, quod ſacroſancti potentatus ſolutos ſe eſſe omni lege confidunt, propterea quod inſtitutis pontificiis principes ſacris inaugurati, e cœlo iura petunt, ne de maioribus quidem ſceleribus capitis cauſam dicentes. Miſeri ipſi quidem, ſi apud ſupremum diſceptatorem mitiore tranſigi conditione cenſent: ſceleſti & deplorati, ſi illic omnino non diſceptari ſperant. Qui ſi aliquando recordari poſſent diuino tribunali apparere toruum illud ſatellitium Minois & Rhadamanthi, pœnas, ſu-

Taxantur fortaſſe pontificii iuris libri captionum pleni, Sextus liber, & Clementinus.

Supremus diſceptator eſt extremus & ſummus index Chriſtus.

Digitized by Google

furias,erinnyas & alaſtoras,eas ipſas animas captantes,quas in reatum impulerunt : certe quamuis animo excæcati & væcordes, tamen toto corpore cohorreſcerent. Solenne tamen regibus Franciæ fere fuit, rerum ſuarum ſummam iis hominibus credere, quorum ſecus vel conſulta vel admiſſa ipſi vindicare nequeant. Noſtra ætas vidit vnum in rerum actu ſummo liberoque præfectum, qui a vinea Domini procul agens,rationes imperii noſtri ex ſententia animi ſui perputabat, inſcite aut incommode circumcidens ; in quo actu aulicum omne miniſterium ei ſubſeruiebat. Hic vir quidem haud improbus fuit,animique haud degeneris,ſed regendis fatis intentus,anginarium pyrum vorauit : vnde Franci propemodum ſtrangulati,ne queri quidem aut expoſtulare ſunt auſi, quoad inter aulicos ſimul & viuos agere ille deſiit : qui etiam ipſe cum in opulento faſtu ſeſe ingurgitauiſſet, hauſtum inde calicem erroris patriæ exitiabilis, nonnullis ſuorum amicorum ſucceſſorumq; propinauit : cuius vtinam manibus omniumque ſupradictorum ſummus ille iudex ſecus admiſſorum gratiam ad extremum fecerit. Sedenim (quod dicere cœperamus) ſtatus ciuitatis orthodoxæ e ſede ſeueritatis & diſciplinæ conuulſus,manum quandam Pæoniam poſcit, vt apte & placide in eam reponatur, luxataque eccleſiæ membra in artus ſuos aliquando redeant ; ſic fiet vt principes eccleſiæ non auro obryzo, non argentea ſupellectili, non opimis obuentionibus, non numeroſis titulis opum ſuarum magnitudinem metiantur, quæ gazas regum prouocare, non diuitias priſcorum antiſtitum æmulari videntur, ſed bonis interioris hominis, ſed copia doctrinæ, ſed iis animæ Chriſto deſponſæ dotibus, quæ in cordis ſcriniolis tanquam in gazophylaciis myſtici fani conduntur. Etenim qui ad ſuperos viam non modo affectare,ſed etiam aliis ſternere munireque volunt exiſtimari, quique id omni titulo omnique functione munerum ſuorum profitentur : ii Chriſtum diuinitatis emiſſarium, ac ſalutis humanæ ſponſioniſque magnificæ ſequeſtrem, neceſſe eſt vt ſequantur, qui eam viam primus ſecuit & aperuit : & ſequantur,ſi non eueſtigio, vt maiorum illi gentium pontifices olim fecerunt, at certe proſpectu quam longiſſimo, modo ne obliquo, aut etiam diuerſiſſimo. Hæc via cum vnica ſit (vna eſt enim tantum veritas) eam quoquo modo ingrediendum nobis eſt, nam & ipſe præmonſtrator ſuperne delapſus, non modo illac ire, ſed etiam venire eos iuſſit, quos

Hic epiſcopi & cardinales ſignificantur, qui pro rebus male geſtis puniri a regibus ſine piaculo nequeunt.

quos in numeros æternos delectus ſui retulit. Nunc vero cum ab hac via principes noſtri orbis ordines profani iuxta atque initiati diuerſiſſime expatientur, quid inde ſequatur, nemo præter eos non videt: qui & oculis & auribus capti ſunt, nec oraculorum prædicta, nec concionatorum monita exaudientes. Quæ (malum) autem inſania eſt hanc errori publico indulgere patientiam? Egone vt credam fidem eos bonam agnoſcere, qui ſub exuuiis domini noſtri, aram & ſacra tenentes, & ipſum denique dominum exoſculantes, eiusdem ipſius placita & inſtituta floccipendant, eisque e diametro oppoſita pugnantiaque amplectantur? *In prauos Christi aſſeclas epiſcopos.* Aſſeclæ & comites Chriſti dum inter homines agebat, quibus ille decedens e prouincia, velut compertæ fidei miniſtris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauicularium ſolicitam factitantes, & procellis agitati, nihil ſui habuiſſe, nihil vnquam ſibi poſſediſſe traduntur. Iſtos autem qui illorum prouinciis ſucceſſerunt, eadem cum illis poteſtate præditos (id quod ipſi gloriabunde prædicant) proh ſuperi, non pudet argentariam facere, opulentiamque redundantem omni ope vendicare & cumulare. At ab huiuscemodi bonorum poſſeſſione illi inter diuos relati eorum ipſorum autores cupide ſe abdicabant, diſciplinam ipſi parentis ſapientiæ & veritatis conſertis (vt aiunt) digitis retinentes. Ecquid autem eſſe abhorrentius, & magis diſſentiens ab innocentia & ſimplicitate diſcipulorum Chriſti poteſt, quam ſacerdotem ad altare ſacra facere, & interim comitatum eius ſericatum, comptulum, calamiſtratum, verſicoloribus inſignem, machæra ſuccinctum, altera manu capulo ferri ſubnixum, altera accipitrem geſtantem, ſanctuarium dominicum ſtipare, & oberrare menſæ ſacræ ſummoto clerico miniſterio, geſticulatione gaudentem proterua & profana? At huiuscemodi ſpectaculi indignitatem oculis ſæpe detortis exorbere obmurmurantes cogimur. Itaque eo iam indignitatis atque inſolentiæ ventum eſſe populus vociferatur, vt quos hieronomos eſſe decebat, hoc eſt ſacræ diſciplinæ & inſtitutionis magiſtros & exactores, autores ipſi fuerint diſſoluendæ atque explodendæ continentiæ. *Hieronomi.* Vnum eius rei remedium præſentiſſimum eſſe certum eſt, ſi in conſtituenda aliquando re clerica & eccleſiaſtica, opimorum redituum circumfluentia ad certum quendam modum decentemque circumcidatur, pro captu & dignatione cuiusque, iſonomia qua-

Digitized by Google

dam decenti & commoda longo interuallo relata, ad rationem geometricam, qua ius optimatum regitur. Hæc enim ſentina degrauans exhaurienda eſt omnino primo quoque tempore, ne ſacroſancta nauis peſſum eat tandem, coorta quadam tempeſtate maiore. Hoc autem Leonem decimum pontificum verticem, & ſymphoniacorum Domini choroſtatem, præſtare, cum moribus eius & doctrinæ, tum vero auſpiciis initi ab eo pontificatus conuenit: vt & ipſe & ampliſſimus purpuratorum patrum Senatus, tanquam in naui Apoſtolica iam expeditiore ſedentes, canere turbæ nauticæ celeuſma videantur. Abſit enim, abſit inquam, vt quod de Iulio ſiue iure, ſiue iniuria creditum eſt, ſuperis eum & mortalibus fucum factitare cogitaſſe, & concilii obtentu fruſtrari bonorum & ſapientium expectationem piam, id de eo quoque ſuſpicemur pontifice maximo, qui difficilimo tempore, & rebus propemodum perditis & profligatis, omnium ſeniorum ſuffragiis renunciatus eſſe dicitur, prærogatiua tribu doctrinæ ſuffragantium, & indoli magnæ ſpei atque pontificiæ, idque iis comitiis in quibus nec vitium vllum obueniſſe fama eſt, nec obnunciationem vllam extitiſſe, aut interceſſionem cuiusquam, quæ conſpiranti patrum voluntati poſſet quoquo pacto incommodare. O præſentiſſimam vim numinis, quam ſuffragia ineuntes patres (vt vocantur) reuerendiſſimi, hauſiſſe repente creduntur. Verum id præcipue homines tum ſtupebant, morem tanto interuallo relatum ſeruandi de cœlo: atque id eo tempore, quum id minime futurum quiuis exiſtimaret. Adde quod eius eſt, ſi cuiusquam, pontificii iuris conſtitutio, qui literarum ſtudium quod iamdiu a publica quidem beneficentia per pontificum inſcitiam incuriamque frigebat, memorabili in omne æuum exemplo excitatum ire dictitatur. Atqui ego hunc decimum, claris olim rebus actis decumanum fore ſpero: quandoquidem veteres omnia decumana, magna eſſe cenſuerunt. Is igitur cum Deo beneuolente labantem ſacroſancti ordinis maieſtatem confirmabit, & priſcum decus ac dignitatem clero populoque reſtituet. Verumenimuero vt redeam ad id quod dicere inſtitueram, quum translatitii & pene vulgares priſcæ ætatis cenſus, ingentes hodie & pene inuſitati exiſtimentur, mundo iam vergente ad pauperiem, ego demiſſi animi & anguſtæ mentis eſſe arbitror, toto (vt dicitur) pectore incumbere ad comparandas opes,

opes, quum ea in re gloriam aut famam in poſterum nemo poſſit aſſequi,ac ne voluptatem quidem niſi per tranſennam ſentire. Nam vt hians auaritia ingentia lucra cum ſumma deuorat voluptate, ſic raptim deuoratorum ſaliua nunquam in os recurſat: vt cibus etiam ſuauiſſimus in ingluuiem transmiſſus inexplebilem, nullo delectat edentem reguſtatu: quo fit vt auaritiam fere intendi videamus pro portione quæſtus. Quare in literata innocentia, vt olim,ita hodie, & verioris voluptatis & ſolidioris gloriæ maius & copioſius argumentum eſſe cenſeo. Siquidem homines ingenio mediocri præditi, in ſapientia inquirenda omnibus veſtigiis monumentorum quæ maiores reliquerunt, quum in dies maiora ea inueniant,atque impreſſiora,voluptate quoque ſenſim fruuntur acriore, etiam ſi inuentis illis haudquaquam acquieſcant: quum rerum humanarum captus implere auidam mentem intelligendi nequeat, eademque eſt ratio vnicuique in memoria ingenii ſui atque induſtriæ prodenda,qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior poteſt eſſe gloria. Auaris autem & quæſtuariis quid aliud immodici quæſtus faciunt, niſi curarum aceruum anxietatumque exaggerant? adeo qui magnarum opum congeries ſtruunt, malorum quoque ſibi & perturbationum (vt aiunt) Iliadas pariunt. Erant igitur *philopluti* diuitiarum amore perditi, quos Chriſtus vt *Craſſianos* non *Chriſtianos* limine ſuo repulit: vitæ ſuæ inſtitutum admirentur ſi lubet vt beatum. Studium etiam literarum irrideant vt inane & ieiunum,duntaxat non quæſtuoſum, quæ Philologia nuncupatur. Nos enim nobis perſuaſimus, iis incrementorum gradibus quibus multi hodie ad ſummas opes vel honores ſummos vngulis (vt dicitur) omnibus arrepentes euadunt,aſcenſum in cœlum non arduum eſſe, vt vulgo dictitatur,ſed præcipitem potius, ac vergentem deorſum. Mitto quod Chriſtus pauperum ſe vindicem & aſſertorem,diuitum reiectorem frequenti concione profeſſus eſt. Non dico quod interpoli humanitate per Chriſti ſacramentum,poſt eiuratum mundi faſtum in purifica perfuſione luſtralis eius aquæ, qua natura humana ſibi natalibusque reſtituitur,alia prorſus ſtudia hominum eſſe conuenit, quam vt ad temporarium aliquod bonum ſpectare videantur. Iſta non ad normam veritatis,non ad exemplum Chriſti, non ad canonem vitæ per innocentiam agendæ nunc exigimus: ſcimus hanc rationem licentia temporum ita exploſam eſſe,vt aures iam non habeamus ferendæ veritati. Vt

Digitized by Google

omnia hæc tranſmittam : nonne etiam ſenſus humani iudicio longe videntur aberrare, qui titulоſis nominibus aucti, & nomenclatura vel honorum vel ſacerdotiorum vel prædiorum feroces, quaſi his cothurnis fortunæ in viros prægrandes euaſerint, puſilli tamen eſſe quaſique ridiculi grallatores vulgo intelliguntur, vtpote qui nullis aut paucis bonis ſuis atque animi locupletes eſſe noſcantur ? Atqui hoc fere huius ætatis fert conditio in Francia præcipue, vt homines ſingulari ignorantia præditi, ſæpe etiam ingenti luxu perditi, ſummis ac multis honoribus præditi ſint. Nam & illi ipſi ſi aut oculis aut mente quoquo modo cernere germanam huius vitæ beatitudinem poſſent, veraſque diuitias, haud dubie ſuam ſortem deflerent vt inopem & egentem. Cuius rei inter prudenteis compertæ & confeſſæ, autorem tamen laudabo tum ſcriptorum omnium opinioſiſſimum, tum rerum humanarum æſtimatorem callentiſſimum. Nam vt Tireſias olim Thebanus, qui vtrumque humanitatis ſexum viciſſim habuiſſe traditur, idoneus iudex eſſe viſus eſt apud quem Iupiter & Iuno diſceptarent vtrius ſexus maior eſ-

Solomon. ſet voluptas : ſic Solomon, qui ditiſſimus idem ſapientiſſimusque fuiſſe elogii ſacri autoritate creditur, vnus eſt (vt opinor) omnium qui hoc poſſit rectiſſime iudicare, & in cuius ſententiam pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui autore incerto (vt multi opinantur) inſcribitur *Sapientis ſapientia Solomonis*, ita *de ſapientia* loquens *cap.* (vt opinor) *ſeptimo* inducitur: *Antiquiorem eam ſceptris habui, ac ſolio regio: & diuitias nihil eſſe duxi cum ea comparatas.* Et rurſus: *Venere au-*

Interpretis lib. Sapientia errata. *tem mihi bona omnia vna cum illa, & innumerabilis opulentia in manibus eius*; ſic enim verti debuit ille locus : etiam ſi honeſtas pro opulentia eo in loco & alibi in eodem libro ſæpenumero legatur, magis mirum

D. Hieronymus Sapientiam Solomonis non vertit. eſt totum eum librum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete verſum eſſe, quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo Hieronymo ii qui eam traductionem eius eſſe aſſerunt. Ignorantiæ autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum claritate, hoc pontifice non ferendæ, vnum aut alterum dare ſpecimen ſatis erit. Primum *in eodem capite* ita legitur, τροπῶν ἀλλαγὰς, καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους καὶ ἀστέρων θέσεις. *Dedit*, inquit, *mihi Deus vt ſcirem ſolſtitiorum viciſſitudines, & mutationes temporum, annorum or-*

Vulgata editio bibliorum. *bes, & ſtellarum ſitus.* In ea autem editione, quam ignari literarum Græcarum ſacroſanctam eſſe contendunt, vt iure recepto comprobatam,

tam, ita legitur: *Viciſſitudinum permutationes, & conſummationes temporum, & morum mutationes, diuiſiones temporum & anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones.* Ex quibus verbis nullus ſenſus cohærens elici poteſt, quid enim morum mutationi cum temporum conſummatione? Quis autem non percipit interpretem præter abſurdam interpretationem, & cæſurarum confuſionem, etiam æquiuocatione deceptum in verbo tropon, quod ſola accentus diſtinctione ſolſtitiorum & morum ſignificat? Apud Originem *VII. homilia in Leuiticum*, quæ ab Hieronymo verſa eſſe dicitur, ita legitur: *Permutationum viciſſitudines, & conuerſiones temporum, anni circulos, & ſtellarum diſpoſitiones.* Sequitur in eadem editione: *Vim ventorum, & cogitationes hominum*, διαλογισμοὺς ἀνθρώπων: quod ego ſermocinationes vertiſſem, hoc eſt diſputandi rationes. Quid? illud quale eſt *capite ſecundo*, ubi Epicureorum ſententia reprehenditur, qui interitum animæ cum corpore aſſerebant: in qua ſententia Plinius Secundus fuit, ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα, id eſt: *Quia temere geniti ſumus, & poſthac erimus velut non exiſtentes: quoniam fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus euadet in cinerem.* Interpres noſter vel ignorantia, vel ſupina emendandi exemplaris inertia lapſus, ita tranſtulit, & eum ſecuti ſacri interpretes ita legunt: *Quoniam fumus afflatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum, quia extinctus cinis erit corpus*, videlicet quaſi non ὀλίγος σπινθὴρ, ſed ὁ λόγος, autor libri ſcripſiſſet. Illud non minus ridiculum *capite duodecimo*: *Deuoratores ſanguinis, & autores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluiſti.* Vbi autores pro obtruncatores verſum eſt ignorantia linguæ, καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθήτων ἐβουλήθης ἀπολέσαι. *Et obtruncatores animarum deſtitutarum perdere voluiſti.* Hoc enim loco αὐθέντης idem ſignificat quod αὐτόχειρ, licet aliquando autorem ſignificet. *Eodem capite*: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos*; σὺ δὲ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις. καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic verti vere potuit: *Tu potentiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas, & cum multa indulgentia regis nos.* Quis enim vnquam epiiciam tranquillitatem vertit? Hæc obiter adnotata ſufficiunt ad

 id

id quod nunc agimus. Sed Solomon rurſus *de ſapientia* loquens *capite VIII. eiuſdem libri*, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ, id eſt, *Initiatrix eſt enim ſcientiæ Dei, & inuentrix operum eius*, qui locus itidem oſcitanter ab interprete tranſactus eſt. Proinde ſi Solomon omnium rerum humanarum diuinarumque intelligentiſſimus, ſapientiam initiatricem ſcientiæ Dei operumque eius inueſtigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ ſapientiæ poſſeſſione aſpernabilem eſſe dixit, atque etiam cum ſapientia omnia bona ſibi obueniſſe quaſi comitatum eius affirmat: quanto magis compendii ſtudium poſthabere debemus ſtudio literarum? ſiquidem hoc ſtudium perducere nos ad intelligentiam ſapientiæ poteſt. Intelligentia autem admirationem ciere ſolet, & admiratio deſiderium eius inueſtigandæ, at inueſtigatio adeptionem parit, & adeptio (vt quidam vocant) fruitionem, ita fructus adeptionis beatos facit, in ſuprema ſorte humani faſtigii conſtitutos, quam Democritus *Euthymiam* vocauit, quaſi dicas felicem & rectam animi conſtitutionem, cuius hanc ſummam maxime eſſe dico, vt res omneis ſenſiles & caducas altiſſima mente calcemus, intelligibiles & æternas ſemper animo volutemus. Id enim demum eſt humani ſacramenti intelligentiam tenere, quum animum celſum & ſublimem in rerum humanarum æſtimatione, demiſſum & ſupplicem in æterni boni poſtulatione ſeruamus. Hæc illa eſt humilitas, apud priſcos poſita ignominiæ loco, a Chriſto autem autore manans: cuius propria eſt illa functio in animo, vt quiſque optime ſeſe noſcat: quod dictum antiquitas veritatis imprudens, autori tamen Deo conſecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud veriſſime poteſt,

Euthymia.

Noſſe ſeipſum.

Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.

Sperati porro ſummi boni atque etiam promiſſi pignus hic nullum maius habere poſſumus, quam illam euthymiam, donum haud dubie diuinum, quo vitam illam cœleſtem quodammodo præſumunt quibus id diuinitus datum eſt: qui orbis eſt ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus, in ſeſe ſemper vergens, id eſt in bona & ſua & animi, non in externa pronus; aliud nec principium nec finem alium quærens in hoc ſeculo quidem, quam in ſeſe diuinitus poſitum. Hæc eſt in vita humana ſummi boni medulla, quam veluti theſaurum

in

Digitized by Google

in ſacrario ſapientiæ conditum, tot philoſophorum claſſes omnem lapidem molientes (vt eſt in prouerbio) inuenire nequiuerunt. Exiſtimabant enim non ex Deo, ſed ex ſeſe ita aptum ſapientem eſſe, vt in eo plane ſitum eſſet an ipſe talis eſſet. Nos autem ex ſacris monumentis accepimus arbitrium tantum noſtri iuris eſſe, rectam autem firmamque animi conſtitutionem muneris eſſe diuini, ſed ita promiſcui, vt nulli recte atque ordine id petenti negetur. Huius ſummi boni formam habitumque deſcribens ille ſapientum (vt ita dicam) Plato, *in parabolis* ita inquit: *Beatus homo qui inuenit ſapientiam. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.* Ex quibus verbis patet beatitudinem huius ſeculi in inuentione ſapientiæ a prudentibus poſitam eſſe, nec immerito. Longitudo enim vitæ atque anni viuendi in dextera eius, & in ſiniſtra eiuſdem opulentia & gloria. Quibus verbis Solomon ſignificauit ſapientiam & bonorum æternorum conciliatricem eſſe, quam ipſe vitam appellat: & eorum bonorum quibus hæc vita cenſetur, quæ in ſiniſtra ſapientiæ eiuſdemque Dei eſſe dicuntur, vt autor eſt Aretha in Apocalypſim hunc locum enarrans. Atenim hæc de ſapientia in confeſſo ſunt apud omneis qui ſe probatæ & veræ perſuaſionis tenaces videri volunt, quis enim negare audeat quæ oraculorum inſtar habent? Sed quæ nos hodie ſtudia literarum vocamus, nihil eo pertinent. Quid enim literis priſcis cum ſtudio ſapientiæ, quæ a Chriſto genus ducit? Quare ſapientiæ oracula in rem noſtram vertere non poſſumus: quibus per Mæandros multiplices ſecularium ſcriptorum diſcendi curriculum auſpicantibus, ad nullam vnquam metam labor euaſurus eſt, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut frugiferam ſcientiam peruenturus: quippe qui numeroſæ aut diſertæ orationis aucupio ſenſus omneis accommodantes, in luto ſemper hæremus lectionis illecebroſæ & blandientis, ex eorum (vt arbitror) numero, quos grandiloquus ille vates Ezechiel *cap. XXIII.* Chaldæorum pigmentis & Babyloniorum lenociniis nimium captos eſſe teſtatur, earum rerum vſu animum polluiſſe vociferans, rebusque diuinis commentandis atque animaduertendis ineptum reddidiſſe. Quo loco ego aſcenſores equorum appellatos ab eo eſſe ſuſpicor, qui eloquentiam vel metricam vel oneroſam atque oratoriam, figuriſque diſtinctam, nimiopere concupiſcunt, oratione proſa & pedeſtri non contenti ſenſa mentis & conceptus ſimplici-

Liberũ arbitrium.

Summum bonum.

Anthypophora, illis reſpondens qui literarum ſecularium ſtudium damnant, vt nihil pertinens ad veram philoſophiam.

Digitized by Google

pliciter indicare. Huic inertis ſegnitiæ patrocinio atque anthypoph
nunc vt obiter reſpondeam, ſymbolicum illum concionatorem
tabo, qui *cap. VII.* concionis ſuæ ita inquit: *Luſtraui vniuerſa*
meo, vt ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam & rationem;
cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium, vel vt Græc
gitur: *Circuiui ego & cor meum vt cognoſcerem & conſiderarem & q*
rem ſapientiam & calculum, & vt cognoſcerem impii amentiam &
ſtiam, & erraticum circuitum. Dico igitur eos qui ad philoſoph
hodie ſtudium ſuum collaturi ſunt, ſapientius eſſe facturos, ſi non
dimentis literarum ſtatim ad eam tranſierint, ſed velut gnaui ac ſtr
indagatores, per omnia omniſque diſciplinæ monumenta ſapien
veſtigauerint: non vt ii ſolent hodie, qui ſapientiam quæſtui ha
inſtituentes, temporis compendia ſequuntur doctrinæ diſpendio,
numeroſiſſima pars eſt ſtudentium in omni genere diſciplinæ. Vt e
aues in locum arduum ſubuolaturæ, non a ſolo protinus eum lo
rectis lineis petunt, ſed volatu verticoſo eo commodius euadunt &
cilius: ſic animus humanus ad contemplationem ſapientiæ melius
cochleam iuſtæ diſciplinæ ſcandere & intelligentius poteſt, quam
protinus ab infimo genere doctrinæ ad ſummum genus diſcendi co
pendio euaderet, ſcanſilem diſciplinarum ſeriem tranſiliens. Hoc m
do Solomon encyclopædiæ gyro luſtraſſe ſe omnia ingeniorum mo
menta ſignificat, vt ego quidem interpretor: noſque hortari viden
vt per omnia philoſophiæ ſecularis & priſcæ dogmata, veſtigia ſapi
tiæ ſiqua ſunt (vt certe multa ſunt) colligere non grauemur, ac luc
ſaltumque opacum & abſtruſum in quo ipſa ſtabulatur magiſtra, i
& perpeti indagine accurataque cingamus, ſic fiet vt quum ad ſtu
ſanctiora & monumenta ſacroſancta peruenerimus, & velut ad cub
veritatis & ſapientiæ propius acceſſerimus, iacentem quidem illam,
inuolutam, certius agnoſcamus. Hac via & ratione cum & commo
dior eſt & certior ſapientiæ indagatio, tum vero quum ad ſpecul
dam ipſam ex edito euaſeris, vberior eſt multo conſtantiorque conte
platio: nec tam facile de gradu intelligentiæ & perſuaſionis certæ d
iicietur, qui molli aſcenſu & anfractuoſo euaſerit, quam is qui recta p
arduum aſſiliit vel arrepſit. Etenim per Deum immortalem, quid a
præſtantius eſſe ad doctrinæ maieſtatem putamus, aut ad compertæ v
ritatis fiduciam firmius & ſtabilius, quam quum per infima mediaqu
ſtudi

Quonam modo philoſophi rationem ſtudiorum inſtituere debeant.

Solomon Encyclopædiam nouit.

Digitized by Google

ſtudia ad culmen ſpeculaminum ſubuectus ſis, noſſe vel anguſtas porticus, in quibus Stoici ſeſſitando & ſoritas aceruando ærumnoſas contriuerunt ætates : vel excipulas amœnas ab illo verſuto animarum aucupe in hortis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abſterſa religione, voluptate ad extremum vitæ deleniti ſunt : vel erraticas & expatianteis ambulationes Peripateticorum, qui tantam vim diſſerendi in nugis conſumpſerunt : vel denique copiam vbertatemque dicendi in Academia illa a Platone nobilitata, odoranda tantum, non etiam tractanda aut propius aſpicienda veritate profuſam ? vt nunc eos omittam qui nihil conſtituendo, & de omnibus addubitando, annos bonos perdiderunt, quaſi in Labyrintho philoſophiæ commentandum eſſe conſtituiſſent. Sed quando harum rerum omnisque priſcæ doctrinæ cognitio, vel oratione proſa vel metrica traditæ, ſine Latinæ linguæ peritia comparari non poteſt, quæ etiam ipſa Græcæ linguæ adiunctione fit longe adminiculatior : hic diſcendi curſus certis manſionibus diſtinctus ſit neceſſe eſt, quarum modum & rationem vel hominum propoſitum, vel ingenium, vel fortuna temperat. Quare qui hunc orbem doctrinæ quodam rectæ rationis circino ita circumſcripſerit, vt vel augere vel contrahere pro re nata, aut ingenii captu, aut vitæ denique inſtituendæ neceſſitate nouerit : is ſi intra eum orbem ita includat eloquentiam, vt per omneis eius partes æqualiter fuſam teneat, quaſi in corpore ſanguinem : is demum mihi videbitur ad ſapientiam inueſtigandam vberrimum quoddam viaticum atque etiam ampliſſimum attuliſſe. Neque nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerum omnium tractandarum arbitra, quam fuſiorem eſſe amplioremque volunt quam vt vlla circumcurrente linea præſtitui aut definiri poſſit. Hoc ego inſtrumentum philoſophiæ ex opibus (vt ita dicam) Chaldæorum atque Ægyptiorum coactum, præſtantius eſſe arbitror ad vitam hanc etiam per voluptatem (honeſtam quidem & probabilem) tranſigendam, quam diuitiarum cumulos quamlibet opulentos, non Stoicis ipſos confectariis, ſed aulicis (vt nouimus) auctariis aceruatos : adde etiam (ſi placet) & ad futuram vitam per gloriam illam adipiſcendam : quæ mortuorum apud poſteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus hominum libri eorum ſemper verſentur viuantque, id eſt ingeniorum morumque ſimulachra tem-

Secta philoſoph. rum.

Encyclopædia.

Eloquentia.

Digitized by Google

pore non peritura. Contra autem diuitiæ etiam Perſicarum aut Lydiarum æmulæ, quum in vita vel auaris anxiam ſolicitudinem, vel profuſis ignominiam, liberalibus etiam interdum ſtultitiam ab aſſentatoribus pariant: quid poſt mortem conferunt, niſi ſi (quod rarum eſt) in pias largitiones erogationesque miſericordiæ exhauriantur? Omnium (vt opinor) diuitum, Crœſi & Midæ nomina multo decantatiſſima fuerunt: at ille calamitate & ſummo atque ignominioſo vitæ diſcrimine magis quam diuitiis inclaruit: hic auribus aſininis non aureis inſignibus innotuit. Ex eo enim in prouerbium venit, quod multos otacuſtas, id eſt auricularios & emiſſarios haberet, rumorum captatores, & ſermonum delatores, cuiusmodi habere ſolent principes mali, qui ſtimulante conſcientia ſecuri eſſe nequeunt. Pythius Bithynius longe ditiſſimus hominum priuatorum fuiſſe memoratur, de quo ſuperius diximus: is tamen munificentia inuſitata magis quam opibus celebratus eſt, qui platanum auream vitemque illam inſignem Dario Regi donauit: Xerxis copias, id eſt ſupra decies centena millia hominum epulo ſuſcepit, & inſuper frumentum & ſtipendium exercitui quinque menſium pollicitus eſt, vt maximo ex quinque filiis vacationem militiæ impetraret. Ob quam poſtulationem a Xerxe indignante hac pœna barbarica mulctatus eſt, filium vt ſuum occiſum in duas partes diſſectum aſpiceret, cum inter ambas corporis partes ab vtraque viæ parte diſiectas exercitus pertranſiret: qua calamitate maxime Pythius fortaſſe nobilitatus eſt. Qui igitur fieri poteſt vt diuitiæ felices in hac vita poſſeſſores ſui faciant, aut nobiles in poſtremum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud quam tragicum choragium videntur eſſe, ad vſum temporariæ ſcenæ a fortuna accommodatum. Quid enim eſſe dicas aliud vitam adminiſtratiuam, & in publico rerum actu poſitam, quam ſcenam quandam hominum perſonatorum, operam ſuam & induſtriam populo oſtentantium, ludos (vt ita dicam) edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio, ſi recte atque ordine actum quisque ſuum peragant; ſin ſecus eueniat, futurum eſſe dico vt male ac danoſe cum eis fortuna egiſſe videatur, quæ vt choragus temerarius & præpoſterus, eam ipſis perſonam impoſuit, vel impegit potius, cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honeſtiores perſonas gerunt, cum plurimos in actu ſuo conturbare videamus (vt appoſito verbo vtar) eorum

Crœſus & Midas otacuſta.

Pythius Bithynius.

Diuitias eleuat.

eorum tandem errata nedum reliquamenta præſtent neceſſe eſt ii velut fortunæ ac temeritatis miniſtri, qui nulla publicæ charitatis ratione ducti, quum eos promouerent, fide ſua etiam ipſos eſſe iuſſerunt. Sic enim fert ratio ſupremi ac poſthumi ratiocinii, etiam ſi iure moribus conſtituto fide eorum eſſe non ſolent apud homines. Tandem autem appello non ſeculum vnum & alterum, ſed luſtrum vnum fortaſſe aut ſummum tria. Vita enim in potentatu diuturna eſſe non ſolet. Tandem igitur ratio cuiusque functionis & actus a Chriſto ſummo diuinitatis (vt ita dicam) inſtitore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centeſimario repoſcetur. Etiam ſi Galliæ moribus (proh miſera populi conditio) omnia atrienſium errata, conturbamenta, reliqua, atque ſecus admiſſa, & quæcunque promi condi præmordent, ſuffurantur, compilant & interuertunt, mediaſtini luunt. Nam quum ſint ipſi ad omnia mandata non modo expoſiti, ſed etiam dicto audientes, quicquid actores vel vicarii, promi vel ſupproni non modo delirarint vel conturbarint, ſed etiam quicquid acciderint, circumciderint, ſuppilauerint, tametſi reſpublica ab ipſis actoribus idoneis & locupletibus ſuum ſeruare poſſit, tamen præſtare ſolent. Et ſi peculium non habent (o morem iniquiſſimum) nexum ſtatim ineunt; ſic magnis reis apud nos licet ob noxam plebem dedere, & aliis ſuper alias pecuniis imperatis ſuccidaneam culpæ ſuæ ſubdere. Expeditius enim id eſſe viſum eſt, quam aut reos iſtos cothurnatos, aut eorum fortunas pignorari: qui ſi crimen fateri aut culpam agnoſcere cogerentur, ſacra vtique opertanea in vulgus efferrentur, quibus nemo non initiatus eſſe ſolet eorum qui nutu oculi ſumma quæque circumagunt, quique linguis fauere norunt in articulo, aut diris obſtrepere iis quibus collibuit. Quæ cauſa fuit vt nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenerint, a quibus impendenti ſupplicio & pene præſenti erepti, quæſitores etiam ipſos ſubinde fortunis euerterunt. O magnam, o beatam, o memorabilem gloriam illius Briarei, qui non modo legibus reos, & populi votis, ſed etiam Ioui & ſummæ curiæ raptim potuit excutere. Ob id (credo) facinus recte manes eius conditos exiſtimare debemus. Is ille fuit cui nullum vnquam fortuna præter ſummum & vltimum

De magiſtratibus, & iis qui indignos promouent.

Opertanea ſacra procul ab oculis populi fiebant, non in aperto, vt alia ſacrificia.

obſequium negauit, quem Quæſtorum ærarii natio vt Deum Aeſculanum ſumma veneratione coluit. Eius enim præſentiſſimo numine ſeruati ſunt non pridem mancipes argentariam factitantium, quum ob repentinas quorundam diuitias opulentiſſima factio inuidia ſumma flagraret. Vt autem luculentius potentiæ ſuæ ſpecimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos veniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudiſſe dicitur, atque ita formulam temperaſſe, vt nec deprehenſi rei crimen agnoſcere cogerentur, & iudices rei compertæ & conuictæ, ſummi illius Curionis amicos, inter reos in poſterum recipere vetarentur. Quo velut euerriculo omnium delationum atq; animaduerſionum, tantam impunitatis fiduciam feroci hominum generi inſtaurauit, vt legibus hodie non teneri ea factio exiſtimetur, cui princeps omnia concredidit, vt pro qua ſponſor ſemel & probitatis expromiſſor interuenit petaſatus ille Curio. Iure igitur moribus noſtris conſtituto, non modo magnis reis, ſed etiam ſceleratiſſimis licet ſordes ſuas in caput populi & in oculos ordinum excutere, atque eo amplius feras in plebem immittere, ſi earum fremitum in cauea ſuſtinere nequeant: quo nullum vnquam atrocius ſcelus Nero dicitur excogitaſſe, nec tamen peregiſſe. Quid enim eſt aliud feras in plebem immittere, quam Volones profligatiſſimos, nullo ſtipendio, ſed fide tantum autoratos, per rura palanteis, bacchanteis, graſſanteis; plebeculam tributis exhauſtam obterenteis, circumagere? niſi vero eos circumagere non videntur, qui ſtipendio fraudatis (o ſcelus ter capitale) liberum permittunt diripiendi arbitrium. At vero iure perpetui edicti, quo edicto ad ſummum tribunal propediem ius dicetur, noxa caput ſequetur, certe ordinum ductores qui cauſas rerum male geſtarum haud ita pridem dederunt, non modo addicti fortaſſe, ſed etiam vincti dabuntur ſtygiis lictoribus, Gordiique nodo conſtricti, id eſt eo ſcelere quod ante diem extremum ſoluendum non curauerint. Hi ſunt enim ipſi qui noxam luculentam nocuiſſe noſcuntur, quos nunc plebis ſuſpirantis miſereſcere non ſubit, qui, ſi leges valerent in aulicos, actus vtique eorum quos potentiæ ſuæ ampliandæ præficiunt inſtitores, aut quos tranſuerſi ipſi acti propinquitatis amore promouent, noxis omnibus ſolutos

lutos

lutos liberoſque præſtare cogerentur. Nunc quum impune id faciunt, potentiæ ſuæ blandiuntur, nec quantumuis in rebus ſecularibus conſiderati, videre hoc mentis oculis hebetibus & noctuinis queunt, verſuram ſe facere ingenti diſpendio. Deus enim fortunatis hilaritatem ſæpe, conſceleratis & impiis impunitatem ſæpiſſime fœneratur. Hoc eſt cur gaudeant, cur felicitate & potentia ſua fruantur maximi curiones Franciæ, quamobrem ſeſe ſortemque ſuam illam ſplendidam admirentur, & nos ciuili iure viuenteis, atque in ordinem redactos, ex edito ipſi loco & legibus inacceſſo deſpiciant. Quidni enim ſibi placeant, quibus diuinitus datum eſt vt boni iuxta ác mali meriti homines quos viſum ſit, in illas Macaron inſulas euocent quaſi in coloniam ſuam, quas ipſi beatorum putant ſedem eſſe perpetuam? Inſulas iſtas ego actus primarum & ſecundarum partium in rerum publicarum adminiſtratione eſſe cenſeo, in ſalo & iactatione ambitionis & cupiditatis ſitas. Hac enim ratione tantum hominum beatores eſſe poſſunt, vt Fauonio inconſulti fauoris quos velint vel homines vel familias ex obſcuris natalibus in locum illuſtrem ſinuatis velis prouehant: contraque quos oderint, aut qui eorum placitis & inſtitutis incommodi eſſe videantur: Aquilone quodam transuerſo procul ab emporio honorum diſiiciant, aut omni aura efferentis ſeſe famæ ſuppreſſa, in vadis deſtitutos conſeneſcere ſinant: & vero ſi maior aliqua eos transuerſos egerit offenſio, inſigni aliquo naufragio fortunis omnibus vt euertant. Dictata ſunt iſta aulicæ iuriſprudentiæ, quam curia illa profitetur, non ſummo iure, non ex æquo & bono iudicans, ſed iure moribus illis conſtituto, atque ciuili aduerſo ex diametro: cuius tamen interpretes ſunt maximi curiones & coryphæi, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius conſultiſſimi reſponſa ſua temperant. *Ius aulæ moribus conſtitutum.* Huius curiæ illud eſſe inſtitutum dicitur, vt de rebus omnibus ſacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis ex conſilii ſententia ſtatuatur: vt in maximorum curionum non modo ſententiam, ſed etiam nutum ac voluntatem eatur: nec pedibus tantum transeatur, vt olim fieri ſolebat in Romano Senatu, ſed & manibus & vultu aſſenſioni atque etiam aſſentationi ſcite aſſeruiatur. *In autores concilii Gallici.* Illud ſane memorabile poſt aliquot

Digitized by Google

hoſce annos contigiſſe dicunt, vt quum fere omnia decreta per diſceſſionem facta ſint de rebus quidem arduis, nullum tamen per diſſenſionem aut diuiſionem ſententiarum factum ſit; vſqueadeo vel pedarii in ſententiam principum tranſilire didicerunt, vel ipſi potius ſententiarum principes cenſendi anſam conſultis præciderunt. Quo minus miremur tam claros exitus rerum noſtrarum extitiſſe, quas in ſuperos & mortales mirifice ſuſcepimus. Superi boni, quam erit illuſtre, quam ſplendidum, quam memorabile ad poſteritatis opinionem, rebus bene conſultis a quibuſdam qui ſeſe vtriuſque vertices iuris exiſtimari volebant, factum eſſe, vt liberi parentem, inofficioſum quidem, ſed parentem tamen, & gens pietatis amantiſſima, ſummam arcem ſedemque religionis inuaderent? ob idque piaculum maieſtatem clariſſimæ prouinciæ, priſtinoſque ſpiritus, ſubito Dei numine decidiſſe, vt Galli abſterſa præſentis animi criſta, lepores eſſe ſibi galeati viderentur, pluſque in calcaribus ſpei quam in enſibus ponerent? Equidem haud libens ſummum in rerum adminiſtratione locum mereri velim, ſi tantum ipſe munus quoquo modo obire poſſim, vt ſimile aliquod dedecus aut portentum auſpiciis meis accidiſſe aliquando proderetur. Præſtare enim arbitror nomen viri probi & honeſti memoriæ prorſus eximi, quam male & incommode poſteris innoteſcere. En propter quod ciuilis vitæ tranquillitatem, ſtudiorum amœnitatem, & denique vitæ æternæ contemplationem poſthabere debeas, vt in oculis vel auribus vnius prouinciæ, per theatrum aulicum, cum ſtrepitu comitum clientumque tranſuehare, aduerſis ſæpiſſime cuneis, gradibus, & orcheſtra, tametſi vt maxime ſecundo populo te oſtentes, tamen ſi tranſeuntis gloriæ ſpectes celeritatem, hoc quidnam eſt aliud, quam veluti plauſum inanem per tranſennam mereri? Nam vt illud mittam, quod grandi plerumque ætate, quod verſatili ſcena, quod lubrico ac præcipiti fere proſcenio prodeunt, certe quum alii actores recenti gratia flagrantes ſubierunt, neceſſe eſt exacti veteres vt faceſſant in cuneos aut in ordines, aut inter theatricum miniſterium turpiter vt ſubſeruiant. At iſtis de cœlo ſic deturbatis, confeſtim tartarus ipſe

De conditione in aula prapotentium.

Per cuneos populus, per gradus equites, per orcheſtram ſenatus intelligendus.

Bu

Bis patet in præceps tantum,tenditque ſub vmbras,
Quantus ad æthereum cæli ſuſpectus Olympum.

Etenim quum Latine loquentium conſuetudo eos olim in cœlo eſſe diceret, qui omnium ore celebrarentur præpotentia, vel rerum egregie geſtarum gloria: ego quidem tragicos iſtos reges & temporarios,quum ex flagrantiſſimæ gratiæ præcipitio deciderunt,in tantum frigus delabi video, vt pene exemptos ex memoria credas, e numeriſque expunctos hominum nominatorum. Ita fit vt in tartarum rigentiſſimum ruiſſe videantur, cum ii qui nullo iam famæ plauſu excipiuntur, Latine frigere dicantur. *Frigere in aula.* Quanta eſt autem eorum ſublimitas, quanta eorum admiratio, quantusque omnium ſuſpectus,quum velut fortuna ſuccollante tolluntur: altero tanto maior eſt deorſum altitudo,quum ab eadem ipſa deſtituti,inſultantium oculorum coniectu (ſic enim euenire iis aſſolet) velut quodam faſcino exareſcere videntur. Tot enim miſeros homines oculorum radiis lancinari neceſſe eſt,quot in hominum ipſi aſpectus obuiam incurrerint,dum quiſq; ob præteritam obſeruantiam non liberam,ſed obnoxiam,pœnas ſibi deberi inſolentiæ putat. Sed fateamur ſane,vt ſunt humana, eos eſſe felices: tantummodo hoc exigamus,vt actus ipſi ſuos recte ac decore peragant,& quiſq; eorum videat quid ſui ſit muneris, quam perſonam ſuſtineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autem cum ita mores inclinatos eſſe videamus, partim vt ambitio & cupiditas, partim diſſoluta diſciplina grauitatem & honeſtatem e medio ſuſtulerint, quis eos felices exiſtimare poſſit? Nam quomodo non miſer eſſe poteſt, qui in cothurno vel prætexta vel comitis perſonam vel ſupparaſitantis induit, vt latus cingere maximi Curionis, & officioſus eſſe potentibus videatur? At hoc factitari ab ornatiſſimo quoque videmus, vt qui id non faciat, is aut abſurde verecundus eſſe, aut refractarius, aut aduerſis placitis prouidentiæ natus exiſtimetur. Quid qui in pontificio cultu, & ſacroſanctæ dignationis habitu ſcurrileis actus imitantur, & velut in tragico amictu mimos & planipedes actitant? (nam id ita vſitatum eſt, vt qui paulo modeſtiores ſunt, & decori retinentes, ii & aliis inuiſi ſint, & magnam laudem a nobis hac vna virtute mereantur) num etiam illos felices eſſe dicemus? Neque vero alie- *De aulicis antiſtitibus qui decorum dignitatis non ſeruant.*

nam

nam ipſi perſonam, ab illoque ſuo faſtigio abhorrentem libentes & cupidi induunt, & eos ſortis ſuæ ornatusque non pudet: neque non eos ſortis ſuæ aut pœnitet aut pudet, & non ſunt plane miſeri. Et hi ſunt, quos hodie propemodum ſolos diuites eſſe diximus. Ita patet quid ſequatur, ſi paulo argutiores eſſe pergamus. Linguis enim fauere neceſſe eſt, cum ad ſacroſanctos ventum eſt. Quare multo mihi fortunatius eſſe eorum inſtitutum videtur, qui literis ſe totos, quam qui opibus dederunt comparandis, duntaxat quibus Solomonis voti liceat eſſe compotes, vt nec maleſuada egeſtate eousque urgeantur, quo ſecus de virtute atque honeſtate iudicent: nec rurſus diuitiis redundantibus in cogitationes vaneſcant erraticas aut impias. Nam quum literarum peritia ad oblectationem frui, & vitæ per virtutem ac decus agendæ tanquam inſtrumento vti ſolent: tum eo amplius poſt huius vitæ curſum memoriam ſui in æuum prorogare hac eadem facultate poſſunt. Quanquam hæc fortaſſe nauci facienda ducerem, niſi etiam præſtantis doctrinæ adminiculis vti bonos & graueis viros ita exiſtimarem, vt contra temerarios caſus celſi ſemper & recti eſſe pergerent, & aduerſus fortunæ infeſtioris impetus animo præſentiore confirmarentur, ſicut ad humanas iniquitates eoſdem ita ſe compoſitos collectosque tenere par eſt, vt quicquid obuenerit, velut decretum prouidentiæ æqui boni faciant. Eſt autem is tenor ſtudiorum mea ſententia tenendus, vt a carceribus diſcendi per ſpatioſum illud ſtadium diſciplinarum quæ liberales dicuntur, ad metam ſecularium literarum perueniant, & in flexu ne committant, vt aut acquieſcendum eſſe, aut diutius hærendum putent, ſed quo curriculum totum peragant, rurſus a meta ad carceres & ad emiſſarium, denuo aliud ſpatium non currant, ſed ingrediantur & incedant: quod pronum iam ipſum eſt, & ſpei bonæ plenum, ſalubriſque voluptatis, etenim cum in eo eſt ſpatio exhauſti iam laboris orbicularis fructus præſentarius, quum velut indagine cinctam veritatem tenebunt, tum etiam multo maius præmium futurum æternumque ſperatur. Eſt enim ea demum vera ratio philoſophandi, non fallacem ſtudiorum amœnitatem, non inane nomen beatitudinis perſequens, ſed recta & honeſta via veram & ſolidam gloriam haud in-

De iis qui ſe totos ſtudiis literarum dederunt.

Quis tenor ſtudiorum tenendus ſit.

inauſpicato petreſſens. Hanc viam quærendæ doctrinæ ſummum illud par amicitiæ Gregorius & Baſilius Græci,& eorum ætati ſuppares Hieronymus & Auguſtinus cum tenuiſſent, & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius,aliique multi anteſignani partium Chriſtianarum,maiorumque gentium theologi, quorum hodie reſponſis ad interpretationem diuini iuris vtimur,ad extremum iudicio iam ſolido ad ſacroſanctum ipſi ſtudium ſapientiæ,quaſi ad buleæ Themidis oracula venerunt,quam conſiliatricem Latine appellare poſſumus. Scire enim auebant homines ingenioſi quo modo viam inire poſſent ad propoſitum finem, quaſi in patriam ferentem,quam ciuitatem ampliſſimam eſſe conſtat nomine Vranopolin, ſuperis hominibusque communem,duntaxat qui nihil in ſe impie aut perfide admiſerint. In ea porro regiam eſſe ſapientiæ,quam prouidentiam antiqui Latini, vt Græci pronœam vocitare voluerunt: in qua numeris omnibus ſcientiæ atque intelligentiæ beatiſſimæ animi humani ſimul cum omni miniſterio & ſtipatu diuinitatis fruuntur, cum ordinibus illis ſcilicet cœleſtibus inenarrabili ratione deſcriptis. Hos Eſaias prophetiæ decus,argentum & aurum ſuum ad Chriſti obſequium cultumque teſtatur attuliſſe: quo verbo tum rerum intelligentiam nullo errore concretam,ſed ad puritatem excoctam,tum eloquentiæ nitorem ſplendoremque ſignificat. Has enim illi priſci opulentas facultates in ſcribendis eloquendisque rerum diuinarum enarrationibus conſumpſerunt. Verum hoc iis probare non poſſumus,qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiam vt curioſam,a ſacriſque ſtudiis alienam,recuſant,ob id ſemper inuiſam inertiæ,quod forulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiendis, ac diu multumque diſcendo,nullum ad quæſtum ab ingenuis comparatur. At nos philoſophiam argentea ſupellectili ſacris operantem,auguſtius & amplius ſapientiæ litare contendimus, quam ſi ſamiis aut plumbeis ſacra libamina auſpicetur & peregerit. Quis enim in ſacris,fictilibus vaſis aut ſtanneis vſus eſt,quum idem ipſe argenteo inſtrumento non careret? Illud vero rurſus ſummopere videndum, ne quod ſanctuario Domini vſui eſſe poteſt, id in ſimulachra impietatis conflетur,aut in vſus voluptatis,aut alioqui ne inquinetur. Quocirca ego miſerabilem eorum eſſe ſortem

Baſilius & Nazianzenus & alii Chriſtianarum partium anteſignani.

Bulea Themis.

Prouidentia eadem & ſapientia dicitur quam Græci pronœam & ſophiam appellauerunt.

Eloquentia ignaris tantum inuiſa.

Samiis vaſis non litandum.

contenderim, qui quum magnam iam partem laboris exantlauerint, vel in flexu acquieſcunt, vt diximus, quaſi penſum encyclopædiæ confecerint: vel diutius adhæreſcunt in humanioribus literis, animo iam ſeneſcente, nimio vtique venuſtatis eloquentiæ, ac leporis amore capti & irretiti, eorum plane ſimiles, qui apud Homerum in diuerticulo viæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorum ſodalitate, aut Sirenum cantu deleniti, patriæ meminiſſe non poſſunt. Nam quid eſt aliud ſocios nauim in patriam tendentem egreſſos, Vlyxis in patriam feſtinantis, & viæ peragendæ ſemper inſtantis, reminiſci noluiſſe, quam in vita huius ſeculi voluptatem illectricem ſaluti prætuliſſe? Vlyxes autem nobis quidam fuerunt, ii quos ante diximus, orthodoxæ perſuaſionis, id eſt collimantis philoſophiæ vindices, non palliati illi quidem Vlyxes, ſed paſtophori, qui multa & varia eruditione, vt temporibus quiſque ſuis, imbuti, quum omnia pene genera philoſophandi partim pererraſſent, partim prætериiſſent, ſalutem ſuam tandem anxie ſociorumque perquirebant: quæ nihil eſt aliud quam aditus in patriam. Talis enim ſtatim Vlyxes ille decantatus deſcribitur a poeta. Atque vt ille vir heroici ſpiritus, & polytropus ab eodem Homero dictus, id eſt multifaria ingenii dote, multiplicimorum cognitione, verſatilique ſolertia præditus, inferos adiiſſe dicitur: ſic qui in cœlum mente ſcandere, ad plenamque contemplationem diuinarum rerum euadere cogitat, commodius mihi facturus eſſe videtur, ſi venienteis annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriuerit, & maturo iam ſacris diſciplinis ingenio, ad veram philoſophiam ſe cum omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi perinde eſſe videtur, atque ſi quis ex Floralium ſpectaculo ad Eleuſinia myſteria transeat, & veluti immigret. Quicquid enim a vetuſtate ſacrorum noſtrorum exorte diximus, id ego prægredientem ac præcurrentem diſciplinam eſſe indico, ad veram & theologicam philoſophiam nos deducentem. Et eam ob rem a Græcis propædeumata dicta, id eſt ea documenta quæ præſciſcere nos oportet priuſquam accedamus ad rerum grandiorum arcanarumque cognitionem. Hoc porro labore exhauſto, velut confecto ſex dierum labore, tum demum ſabbatiſmum Do-

Ad Lotophagos hærere.

Vlyxes.

Polytropus.

Propædeumata.

mi-

mino dicare moribus Chriſtianis conuenit, & ſanctuarium ſapientiæ iam feriatos adire. Ibi videre eſt hiſtoriam mirificam, euentus varios, carmina pluſquam heroica & cothurnata, conciones panegyricas, orationem figuratam ac verſicolorem, tropis diſtinctam, & formis ſententiarum, omninoque locutionem humano captu auguſtiorem atque ſublimiorem. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſententioſa ſcotinis inuolucris ſenſuum implicata, vt profanas aures fugiant, ambageſque omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnem rerum naturam non humano, ſed diuino ingenio indicatam & apertam? omneis hominum mores, omneis ſenſus humanos brutoſque explicitos? res omnino capaces præſtantiſſimarum mentium, dignaſque quibus non modo toto (vt dicitur) pectore incumbere, ſed etiam quibus illiqueſcere toto corpore atque intabeſcere debeamus. Huius vltimæ & ſummæ commentationis maieſtati, poetica & oratoria oratio, copiaque omnis differendi, eloquendique ratio, concedat neceſſe eſt, vt humani captus altitudo ingenii faſces diuinis ſummittat monumentis & oraculis. Et quidem ita ſe feciſſe vir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus clara voce teſtatur: cuius autoris exemplum imitari percupide debemus, ne literarum cognitione ſecularium quaſi bacillo arundineo nixi, in veritatis cognitione & viæ philoſophicæ progreſſu grauiter concidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi autoris veritatis, & in literis ſecularibus inprimis eruditi: qui velut in literis diu multumque negotiatus & feliciter, inuento tandem vnione, & ſummi boni teſſera, peragrandi finem facere conſtituit, eumque liceri fluxarum rerum contemptu, atque in eo vno poſtea acquieſcere. Sic autem ille ait,

Lectio ſacroſancta.

Memorabilis locus.

Minores magiſtratus Romæ maioribus obuiam procedentes, faſces ſuos ſummittebant.

Gregorius Nazianzenus.

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέος, οὓς συνάγειραν
Ἀντολίη δύσις τε καὶ Ἑλλάδος εὖχος Ἀθῆναι.
Τοῖς ἔπι πολλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Πρηνέας ἐν δαπέδῳ Χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκα,
Εἴξαντας μεγάλοιο Θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
Πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὴν πολυειδέα μῦθον.
Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
Orbis eoa manus ſimul, occiduuſque coegit

Tractus, & illuſtres Græcorum gloria Athenæ:
Sed ſimul ac tandem multo peperiſſe labore
Contigit, ante pedes Chriſti afflictam ipſe reliqui.
Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
Humanæ mentis varium ac verſatile verbum.

Quibus verbis intelligimus virum illum ſummo ingenio præditum, ſumme ſtudio literarum deditum, multam ac diuturnam operam eloquentiæ & poeticæ dediſſe: ad quarum rerum amorem tota mente ferebatur: ſed quum tandem veniſſet ad ſtudium ſacræ philoſophiæ, & ſacramentum ſalutis humanæ intelligere cœpiſſet, cuius fuit vnus Chriſtus interpres & antiſtes, illico ipſum illa omnia literarum ornamenta in conſpectum domini abieciſſe, videlicet agnoſcentem & animaduertentem, quicquid in literis Græcæ philoſophiæ ac philologiæ vidiſſet, longe id abeſſe a diuinis oraculis, atque a ſermone ipſius diuinæ ſapientiæ.

De ſacroſanctis ſcriptis.

Sacra enim ſcripta omnem haud dubie elocutionem mentis humanæ vincere intellexit, quamlibetque figuris diſtinctam orationem, ac multiplici eloquio elaboratam, tamen præ diuini ſermonis vi ac fulgore obſcurari atque elangueſcere. Ego quidem certe in ea ſum opinione, vt exiſtimem tropos oratorios multo ſubli-miores efficacioreſque in ſacra lectione inueniri, quam in priſcorum Græcorum Latinorumue monumentis: poſſeque oratoriam phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem. Sed id perſuaderi iis vix poteſt, qui humanorum ſcriptorum lepore ac ſuauitate capti, horridi ſtatim & refractii ſtyli lectione deterrentur. Neque vero concinnitatem eloquentiæ in ſacroſanctis libris requirere, ſed vim ſublimitatemque ſententiarum conſectari debemus: etiamſi hauſtos inde ſenſus, in ſcripta venuſtiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores, nec ius nec fas prohibet.

Quare verborum fucum reſpuant res ſacra.

Præſtantiſſimæ enim gemmæ, argento potius craſſiuſculo quam auro includuntur obryzo, ne thecæ nitentis aſpectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æſtimationem tam pretioſæ rei videatur. Et alioqui Deus arcere profanos voluit ab oraculis ſuis, qui orationis pigmenta, & elegantiæ lenocinia, non ſenſus arcani & myſtici nucleum eliciendum putant. Hic autem exiſtit illa Theophraſti querela de breuitate vitæ, quæ velut in tyrocinio

nio philoſophiæ ſanctioris flagrantes animos deſtituit. Imprimum Talthybius ille cœleſtis Eſaias præconio vrbano & eleganti, ac figuris illuminato, aduentantis ſapientiæ & veritatis ſacramentum vociferans, ſacrisque (vt ita dicam) leporibus diuinisque ſalibus conditus & iucundus, a quo tandem ſatis explicari per totam vitam poteſt? Hunc ſequitur (vt ita appellem) Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio atque lamentabili municipibus ſuis pronuncians: cuius explicatio mirificam quandam enarrationem commentationemq; poſcit. Hos duos ſequitur numeroſa turba vatum (quos ſalutigeros proprie appellare poſſumus) res cœleſtes entheis rapſodiis effata humano captu omnino maioribus. Horum enim vocibus altiloquis quidem & canoris, ſed parum in hoc mundi ſtrepitu exauditis, humanæ conditionis ſacramentum prouidentia in omne æuum deprædicauit. In vniuerſum autem ſacros illos vates camœnas quaſdam altiores eſſe dixerim, arcana cœleſtia per ſatyram cantitantes, eorumque vaticinia eodem pertinentia, citharam quandam auguſtam eſſe & cœleſtem, paracleti plectro varios in modos numeroſque pulſatam, cuius pſalmata percipere eorum eſt demum, qui aures a cantu profano feriatas, quod rarum eſt, ſacrisque carminibus initiatas habent atque dicatas. Iam vero ipſe triſmegiſtus (ſic Solomonem voco) antiſtes ſapientiæ, germanæque philoſophiæ parens, nonne tribus libris cum eo qui ſapientia Solomonis inſcribitur, omnia philoſophiæ placita figurate complexus eſt? Ita philoſophum ab incunabulis inſtituens, vt affectibus ad obſequium redactis, mentem tandem in arce Mineruæ, & in ipſius (vt ita dicam) contubernio ſapientiæ iam ſeſe indulgentis benignius collocet. Id eſt autem ſummum bonum, quod annos plus mille humana philoſophia omnibus indagans naturæ veſtigiis, non ante, quam ſeſe indicante ſapientia & prodente, inuenire potuit. Sed parentem eius pene omiſi lyricum illum vatem omni quamlibet heroico vate longe ſublimiorem: cuius poemata humanarum diuinarumque rerum deſcriptione argumentoſa, ipſum (vt ita dicam) Mercurium interpretem poſtulant: quem ego Chriſtum interuentorem diuinæ atque humanæ naturæ proprie eſſe cenſeo, cœlitus ipſum ad genus hoc mortale delapſum, mandata-

Eſaias

Hieremias.

Quid ſit per Satyram dicere, ex Feſto intelligi poteſt.

Solomon Triſmegiſtus.

Mercurius eſt Chriſtus.

Digitized by Google

que cœleſtia deferentem humanitatis habitu. Hic eſt enim ſermo, hoc verbum, hæc ratio, quibus diuinitatis principium ſummum, arcana ſacramenta mortalibus enarrauit: quo etiam ipſo ante vſus erat idem pater vniuerſi architecto, naturæque conditore; obidque a ſummo Euangeliſta logos Græco verbo vocatus eſt. Ecce tibi in ſermone (vt aiunt) ipſa ſapientia, quæ genus humanum næuo illo primæuo inuſtum, purifico rore velut aquula ſmectica, id eſt emaculatoria, lauit, atque e conditione obnoxia, Orcique adeo longo nexu & mancipio exemptum, natalibus reſtituit. Hæc libris quatuor didaſcalicis (quæ Euangelia vocantur) bona ex parte figuratis, philoſophiam quam olim Socrates e cœlo in terra deuocarat, e terra rurſus in cœlum ſupraque cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille ſymbolicus concionator ambagioſe & allegorice de ſapientia dixerat, ipſa de ſeſe ſapientia proloquitur aperte & luculenter, tametſi gryphos illa quidem interim ex cœleſti ſympoſio allatos mortalibus propoſuit, cæterum nectar ambroſiamque magnopere redolentes. Atque vt olim Prometheus ignem æthereum e cœlo Mineruæ vſus conſilio rapuiſſe dicitur, hominibusque dediſſe: ſic Dei ſapientia ignem æternum charitatis humano generi communicauit, cuius ſcintillas quaſdam pſeudophiloſophia in diſputationum ſuarum fomitibus aſſeruabat, e Iudæa vtique quaſi e ciuitate cœleſti quoquo modo petitas. Hunc ignem æternum noſtra ætas extinctum atque etiam oppreſſum pene vidit, æditorum ſanctuarii non tantum negligentia, ſed etiam vecordia. Chriſtus autem, id eſt veritas & ſapientia, velut Ianus quidam geminus, vtriuſque naturæ particeps, vtrumque teſtamentum diuinitatis, inſtrumentumque vtrumque indagandi ſummi boni coniunxit, finem æui priſci cum principio renouati mundi connectens, dierumque ipſe antiquorum inſtaurator, innocentiæ ferme priſcæ mortales reſtituit. Iam vero ſapientiam ſequitur e veſtigio ſuus ille hypophetes Paulus, vir ad vnguem diuinæ manus factus, atque inter omnes veritatis emiſſarios lectiſſimus, eius fani ſapientiæ architectus, cuius formam ſymbolica graphide antiſtes ille ſapientiæ Solomon quondam deliniarat. Idemque ſacra ſapientiæ iis gentibus impertiuit, quæ antiquiſſimo decreto my-

Logos filius Dei.

Baptiſma ſignificat, quo nota originalis eluitur.

Chriſtus Ianus geminus.

Templum a Solomone conditum typus fuit

myſteriis arcebantur vt indignæ ac profanæ. Hic eſt qui claſſico prædicandæ veritatis edictum alterius natalis in Aſia & Græcia tam ſtrenue & ſublimiter, quam clare atque exaudibiliter promulgauit, vt qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario tenebantur, velut altero matris enixu ingenui naſcerentur, priſcaque noxa ſoluti. Quid ille liber vnus Euangelii Ioannis? nonne ſacrarium pene totum veritatis continet? Hic eſt ille ſeruus domini receptitius, qui ſapientiæ ipſi ſuper cœnam incumbens, hauſtam diuino numine ſapientiam, inenarrabili libello poſteritati tradidit. Eiusdem Apocalypſin, id eſt annales rerum nondum geſtarum, quid aliud quam Parcarum commentaria eſſe cenſeas? Illic enim effuſa vaticinia omnem ſeriem fatorum, omnia prouidentiæ calendaria in poſterum continent, etiamſi Oedipo (vt aiunt) coniectore indigent. Iob autem alumnus ille ſapientiæ, inſtitutionem ſacrorum continet athletarum: qui liber vnus dramaticus veluti ſpectaculum quoddam viſendum eſt, philoſophus conſummatus & abſolutus edens ſpecimen ſui. In eo fortuna plagis multiplicibus ſæuiens, æquanimitas nusquam inſtanti urgentique aduerſariæ manus dans ac ſuccumbens, velut in campo tolerantiæ & adverſitatis, infeſtiſſime committuntur. Quo ex agone tandem æquus animus velut hieronices, certaminis victor vere ſacri, agonothetæ Dei iudicio meruiſſe præmium pronunciatur. Iam libri quinque Moſis (vt rem a capite, quod dicitur arceſſamus) cum ſapientiæ architecturam, atque opificis naturæ primordia, temporis incunabula, vitæ tyrocinium continent, rurſus luſtrationem orbis, ſacrorum cerimoniarumque ritus, religionisque natales & pietatis mirifice deſcriptos: iuris etiam gentium elementa, legumque fundamenta complectuntur, quibus humani mores diuinitus conformati ſunt: tum vero in illis prouidentiam plane eſt agnoſcere, ex altiſſimo ſinu diuinitatis ſe proferentem, ſummi etiam boni adipiſcendi rationem humano generi indulgentiſſime exordientem. Certe quidem Geneſeos liber hiſtoriam quandam admirabilem refert, & ænigmaticam pollicitationem prouidentiæ, auguſtioris cuiusdam faſtigii natalem hominibus, immortalitatemque beatiſſimam mortalibus parturientis. In his autem libris res arcanæ, a profaniſque mentibus

eccleſiæ conſtituendæ.

tibus

tibus abhorrentes, ita proditæ ſunt diuina ſolertia, vt ad proſopopœiarum veritatem, figurarum nouitatem, affectuum mirificam expreſſionem, accederet ſublimitas ſententiarum atque ſenſuum gemina tergeminaque, diuinis ingeniis interpretum enucleanda. Super omnia verò eſt beatæ iamiam futuræ vitæ, ſi ſapimus, ſecuritatisque ſempiternæ, & ſummo bono acquieturæ æſtimatio, mirifice illa quidem in iiſdem multifariamque, ſed e medio ſumpto ſermone adumbrata. Tanta ſpe interim animos tamque certa perfundens ac pignerans, duntaxat fide bona lectitantium, res omneis vt temporarias calcare tantiſper deſpicereque cogat. His aliiſque ſacroſanctæ diſciplinæ monumentis (nonnulla enim prætereo prudens) videre eſt per nebulam captus humani ingenii, quæ præmia eos maneant, qui calcatis fortunis temporariis & caducis, in expectationem ſummi boni ſpes omneis rationesqua contulerunt. Sed quum tot anſas certiſſimæ doctrinæ nobis dederit prouidentia, mirum eſt quod ſapientiam tenere quaſi lubricam, fluxam, euanidam, non poſſumus. Quid igitur in cauſa eſſe dicamus? vtrum quod ſpes præferuida in diem longiorem ſibi ſtipulari nequit, at ſapientia labores & moleſtias repræſentans, præmia & lætitiam in futurum pollicetur? an potius quod acreis ſenſus ad ſenſu percepta & concreta, hebetes ad intelligibilia & abſtracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, ſtudii ſapientiæ fructum etiam non aſpernandum in hac vita repræſentari. Deinde ſummi boni expectationi non magis annos quam annum, nec dies quam diem, nec horas quam horam cedere, vt viceuerſa (o præcipitem & abruptum vitæ ſitum) ſummi mali timori atque horrori. Semper etiam nos excubare ipſa ſapientia iuſſit, & ad omne momentum diei & noctis, accerſentis nos fati præſtolari vadimonium. Vt autem his copiis doctrinæ ſacræ in corde hominis inſtructis, & tanquam in procinctu ſtantibus non regna, non poteſtates, non diuitiæ comparantur aut adminiſtrantur: ſic omnes animi ſenſus ſuapte natura petulantes & contumaces, ita ad obſequium rationis rediguntur, vt homo pacem & conſtantiam ſecum ſeruare poſſit: quod ſummum ipſum eſſe bonum quum philoſophia priſca in vniuerſum cenſuit, tum vero Chriſtus ſapientiæ autor, parens & conſtitutor, extremum elogium condens,

Digitized by Google

denſ,legati loco quamampliſſimi comitatui ſuo reliquit. Quanta igitur animi alacritate,quam ſtrenue, quam conſtanter incumbere ad ſupradictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philoſophorum, qui amplis ſuis diſertisque commentationibus,res figurarum inuolucris conditas, in lucem eruere piis enarrationibus ſcriptionibusque contenderunt? Nam quicquid laboris in literis & ſtudiis ſecularibus conſumpſerimus, eius laboris largiſſimum fructum in illa lectione demetemus, ſi quidem defecato (vt dicitur) ingenio,ſi perpurgata mente, ſi lotis denique pedibus ad id ſtudium acceſſerimus. Illud enim literarum ſtudium, vt rudimentum diſcendi exiſtimare debemus, hoc vt progreſſum & faſtigium, & quidem ex hoc ſcientiæ fonte perenni atque inexhauſto,quamuis magnifica, quamuis copioſa, quamlibet ſublimis manare poteſt oratio,ſi modo nobis ſtipendia quidem implere in vtroque eorum ſtudio contigerit, in hoc vero demum præmia ſperare operæ nauatæ & emeritæ. Quid autem gentilitia ſcripta ad intelligentiam ſacroſanctæ doctrinæ conferant,malo quum aliis, tum diuo Hieronymo credi ad magnum tunc oratorem Romanum ſcribenti, quam mihi hoc arrogare, vt demonſtrare nitar. Tum primum autem perueniſſe nos ad illam euthymiam, philoſophiæ antiquæ vt decantatam,ſic incognitam ſentiemus,animos (vt ipſi aiebant) humanos beata vndique ſecuritate imbuentem,quum fiducia compertæ veritatis, laborum omnium rationem conſtare nobis intelligimus. Hanc euthymiam Eſaias vates eleganti metaphora fiduciæ contubernium appellauit, in quo animus humanus a rerum humanarum lectione & commentatione emeritus,rerum cœleſtium & æternarum contemplatione paſcitur, delectatur, fruitur, Sed ſcilicet tot tantasque res non capiunt anguſtiæ cordis humani, niſi curis turbulentis vacui,nec alias res agentis. Quantum eſt autem in ea meditatione intelligere,philoſophiam ante Chriſti aduentum velut planum quendam fuiſſe,vel præſtigiatorem ingeniis humanis varie illudentem, cuius Dædalea commenta atheos & voluptarios, aliaque portenta ſectarum excitauerunt? id quod Paulus ille vranognomon aſſertorque orthodoxiæ, teſtatus eſt ad Coloſſenſes ſcribens. *Nos igitur germanam philoſophiam religioſe adire venerabundique*

Tranquillitas animi.

Euthymia.

Vide Eſaiam cap 32.

dique debemus, vt quum a lectione gentilitiorum ſcriptorum quaſi a voluptariis fabularum argumentis ad ſapientiæ & veritatis fanum ſemel acceſſerimus, veluti ſtudio iam ſerioſo vernantes, ſenectutem priſcæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & inſtauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim vna eſt diſciplina humanæ naturæ magiſtra, quæ hominis gubernacula excuſpere ſtolidis ſenſibus poteſt, & intellectui ac menti tenenda porrigere & moderanda, etiam ſi naturæ vi atque imperio appetitus eſt proreta. Quare homines qui non bonis tantum externis, ſed etiam æternis ſtudent, hoc videre etiam atque etiam oportet, vt quod nautæ prudentiores facere dicuntur, vt ſacram quandam ancoram ad extremum ſalutis ſubſidium habeant: hoc ipſi imitari contendant, contraque turbidiorum affectuum æſtus, & iactationes fortunæ, lectione ſacra velut ancora paſſim ac ſemper vtantur. Hoc enim retinaculo, ac rationis ſubſidio, ſæuiente tempeſtate ita nos firmare conuenit, ne tranſverſi in ſcopulos noxiæ alicuius offenſæ, aut in vada curarum externarum vento quodam cupiditatis repente rapiamur. Proh Deus immortalis, eſtne aliquis tam aduerſis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorum qui Palladis ſacramento bona fide dixere, qui quum hæc animo accurate repu-

De contemnendis diuitiis præ ſtudio ſapientiæ.

tauerit, deſultoriamque fortunæ viciſſitudinem perpenderit, ac vitæ humanæ breuitatem: non Crœſi & Midæ diuitias, Tantalique (vt aiunt) talenta pro nihilo ducenda præ ſolida philoſophantium felicitate iudicet: & eos qui opum externarum poſſeſſione in medio poſita, quaſique inter homines cupiditate & auaritia præditos controuerſa, ad ultimum vitæ diem fortuna diſceptante contendunt, non dico de precaria poſſeſſione rerum, atque in fortunæ mancipio ditioneque poſita, ſed de aſini (quod Græci dicunt) vmbra vel litigare, vel laborare, vel ſeſe miſere affligtare? Ego vero etiam (id quod iidem Græci in prouerbio dicunt) omnes iſtos theſauros non in cellulis cordis, ſed in promptuariis Fortisfortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem recte exiſtimanti viſum iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia ſui diffidentia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturam recepto, parare ſibi præſidium ſubſidiumque conſueuit, eorum bonorum affluentium ope non

tam

tam adiuvari diuites plerumque, quam aduri quis non videt? Num quis hoc neſcire poteſt, quosdam aliquando væſana ſtimulante cupiditate per fas nefasque cenſus ſuos auxiſſe? cuius ordinis eſſe dicuntur, quos exenteratores Reip. vocant: & eos ipſos tamen, vt fuit aliquando Reip. noſtræ conſtitutio, religioſe adiri oportebat, ſi quid æqui boniquea principe (o ſummam indignitatem) impetrandum haberes. Hoc genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæſitis iam ſemper aliquid acquirendi: ob quod eam priſci poetæ Alecto vocauerunt, nomine ſane appoſito & congruenti, furiarum vnam eſſe dictitantes, quas inter miniſterium Orci dedicauerunt, & ego beatos eos putem, quos conſceleratis animis ditatos eſſe ſciam? Sed ſint vel fuerint tam hominum feliciſſimi, quam omnium fortunatiſſimi atque opulentiſſimi eſſe vel fuiſſe noſcuntur: num ideo eorum illi ſortem ſuſpicere & æmulari debent, qui a philoſophia didicerint, iis tandem cum Orco rationem eſſe habendam? Mitto nunc ſpintrias aulicos (vt ita appellem) improbe ingenioſos, ex genere æruſcatorum: qui rerum noxiarum inuentores, acuti & ſolertes videri populari pauperie non verentur, dummodo in aula innoteſcant, nihil penſi habentes. Iam vero Siſyphidas illos quam beatos eſſe dicemus, qui etheloduliæ mancipati (ſic enim appellatur ſpontanea ſeruitus) ſaxum illud ambitionis irrequieto labore ſubuoluunt, non modo humeris & ceruice, ſed etiam præcordiis & vertice? Saxum, inquam, illud prægraue & aſperum, quod interdum ab aulæ ſummo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad vltimum, tam præpoſtera plerumque fortunæ improbitate, vt in illa ſchola ima ſummis ingenia non modo permixta videamus, ſed etiam ſuperpoſita. Miſeram vitæ ſortem, atque vt cætera ſuauem eſſe fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis, & propemodum enecantem, quod ambientium natio, quaſi ex hiſtrionio genere oriunda, ſemper perſonata videtur & geſticulatrix eſſe. Hæc autem moleſtia ambitus comes, ſenſus etiam degeneres & obnoxii, actusque per omnia liberaliſſimi, introſpicienti patent: iis qui primore rerum aſpectu acquieſcunt, non item patent. Siquidem vt aulicæ potentiæ ſtrepitus & faſtu & comitatu frequenti beatus, vibranti quodam fulgore oculos con-

contuenteis præſtringit, & præ admiratione ſui coronas circumfuſas ſummouere ſpecie luculenta videtur: ſic ſi trans ſplendorem inanis tectorii perſpicere poſſis, vel liberos eorum actus intra ſcenam populo iam non ſeruientes videre, ibi tum ibi triſtia omnia, ac lurida anxietate ſcatentia apparent, prorſus vt tetri ergaſtuli ſpeciem illic videas ingenuis & candidis moribus inacceſſi. Verum (o lubricum ambitionis errorem) quid illud eſſe dicam, quod cordati alioquin viri, nec cupiditate tranſuerſi, quum id quod diximus, & dicant & ſentiant, vinculaque ergaſtuli excipuloſa prouideant: fit tamen, ſi propius adire detur, in ea ſe ſcientes prudentesque vt induant, quum tamen id ipſi maxime fugitare videantur? Vtrum quod immemores in re præſenti fiunt? an potius inſinuantes in locum illecebroſum, oculis & ſenſibus & mente capiuntur? vtrum ſtulta fiducia freti, quaſi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitæ rei volunt? & eas plagas inire. quæ mihi tenaciores Vulcaniis illis videntur, quæ Martis Venerisque ſtuprum irretiuiſſe dicuntur? quas Homerus in Odyſſea tradidit nec oculis perceptas, nec ſolutiles, nec vi quantalibet fuiſſe eluctabiles. Scilicet ille eſt error æternus mentis humanæ, quæ carceres ambitionis tranſiliens, non percipit ita pronum eſſe id ſtadium ad medium uſque ſpatium, & inde ad metam ſenſim arduum, vt illic nullo ſufflamine procurrentes bigæ contineri, hic vrgeri ad metam nulla contentione poſſint, tum demum aurigans altior iam ſpiritus ſera intelligentia docetur nullum modum aut finem ambitionis eſſe, quum ſemel rationis frenos momorderunt cupiditas & elatio præceps, quaſi Æthon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis Genius ille lucifugus (quem appoſitiſſimo, niſi fallor, nomine Laoplanum appello, quaſi mundi totius popularem impoſtorem) ſapientes multos huius ſeculi per theatrum Reipub. adminiſtrandæ plauſibili ſpecie tranſuehit, & ſæpe tranſuerſos rapit. Sed vt apud Homerum Vulcanus Martem & Venerem irretitos, omnium deorum oculis ſubieciſſe narratur; vt de iis quisque ſuperum ſententiam ludicram & cauillatoriam ferret, illique in rebus Veneris deprehenſi, pœnas ſtupri penderent, in complexu obſcœno & pudendo omnium dicacibus oribus expoſiti: ſic in cæcis illis interdum la-

Vide Homerum in octauo Odyſſea.

laqueis videmus homines antea exiſtimatiſſimos, non modo Satyriſcorum iocis ludibrio haberi, ſed etiam bonorum grauiumque virorum calculum atrum mereri. Etenim qui ad honores aſſumpti, quos obnixe ambiuiſſe noſcuntur, nihil iam penſi habere manifeſto reuincuntur, quam ſibi conſtanter factiſque ſuis congruenter loquantur: aut ita ſe in pleriſque rebus agendis gerunt, nihil vt quicquam laborare videantur, quam conuenienter priſtinæ vitæ degant, qua magnopere antea probabantur: quid aliud quam fateri atque etiam profiteri videntur, ſe quæ olim recte, quæ grauiter, quæ conſtanter egerunt, non virtuti & probitati, ſed ambitioni perditæ & cupiditati dediſſe? An etiam fortaſſe ſecundæ res acrioribus (vt ita dicam) ſpecillis explorant mentes hominum, & inde ortum illud dictum, Magiſtratus oſtendet virum, vt inquit Ariſtoteles? O ſenſus inops plerumque humana prudentia, quum eo ſe abundare maxime arbitretur. Viſendum vero ſpectaculum, pſeudocatones irretitos videre vel Roſcios aulicos aduerſo omnium cuneorum graduumque rumore ſe in dies magis ac magis in maculas implicanteis, quum interim triſteis frontes atterentes dictitent ſummopere iis plagis extricare ſe cupere, planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui quiritatu ſubdolo viatores ludificari ſolent, fidem hominum implorantes vt manum ſibi porrigant. Itaque illud iam priſcum nunc omnium ore in iſtos vſurpatur: *Tollat eum qui non nouit.* Ego quidem certe in ergaſtulo piratico ad ſcalmum alligatus eſſe malim, quam in illis plagis deprehenſus, omnium ordinum probra impudenter obaudire. Sed præclarum illud, quod ibidem vidimus, Cynicos & Momos triduo Harpocrates factos, tanta vis eſt medicati calicis quem Circe illa Dædala curionum magiſtra, iis aliquando propinat, quos ad ſacra ſua opertanea intromittendos cenſuit. At vero modeſti & graues, vt apes exarmatæ, aſpernabiles, virtute tantum & probitate macti hactenus iuſſi ſunt eſſe. Itaque valeant iſti: omneſque in Ariſtippea ſchola philoſophantes, quos ego non philoſophos, ſed ſophophilos voco, non amorem aut morum aut ſapientiæ, ſed ſcitam quandam vaframque amicitiam profitentes: quorum eſt illa Cyria (vt dicunt) doxa, id eſt placitum in primis ratum approba-

Ex Horatio ſumptum: Nec ſemel irriſus triuiis attollere curat Fractio crure planum. Epiſt lib.1.

Circe Dædala, id eſt aulica curia.

Cyria doxa Epicuri apud Cicero-

nem in Finibus eſt mentio.

tumque, amicitiam citra aduerſam fortunam vltra aras colendam eſſe, qualem illam fuiſſe Theſeiam fabulantur ad inferos vſque cum fortuna ſequacem. Docti enim & probi iſtorum vitam offenſatricem eſſe intelligentes, execrari & auerſari debent: alioquin philoſophiæ fructum quonam modo ſperare poſſunt, qui gratuitam ſibi operam & ſtatariam poſcit? Qui autem in caſtris ambitionis & cupiditatis indecore ſtipendia æraque merent, non ſtatiuis illi manſionibus, ſed Nomadum moribus gaudent. Quomodo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationem quandam certam & probabilem ſequi poſſunt, id eſt humanam vitam agere, quos immodicis affectibus obſequentes, nunquam ſecum (vt dicitur) viuere, nunquam apud ſe eſſe nouimus? Age quando eorum ſenſus vacare rationis poſtulatis credemus, eiuſque monitis auſcultare, qui in ea officina opificium exercent, in qua feſto profeſtoque, noctu & interdiu non ceſſatur? Nuncubi autem ſecuri & alacres animo ſunt, qui nullum portum tutum, atque a iactatione & tempeſtate curarum remotum reſpiciunt? Hoc quum in omneis valet ambitione perditos, tum vero exitiabile prope eſt iis quorum vitæ inſtitutum ſeceſſum ac ſecretum ſibi poſcit, quales ſunt qui aris adſcripti, ab aula non abnoctant. Iam primum aulicæ ambitionis comites ſunt, neceſſitas colendi eorum qui primos curionum ordines ducunt, & ſtudium ſeſe illis venditandi per omnia obſequia. Has ſequitur timor offendendi eorum qui gradu aut ſtatu dimouere ac deiicere poſſunt, aut ad maiora ſenſim aſpirantes deturbare & percellere. At hæ ſunt remoræ quædam tenaciſſimæ omnium actionum a ſeueritate atque integritate proficiſcentium. Eademque officii fungendi auocamenta in eos quoque valent, qui procul ab aula ciuileis ordines regentes, fauonio quodam aulico impleri actionum ſuarum vela & proceſſuum cupiunt: id quod nullo non tempore factitari a ſolertiſſimo quoque ambientium conſtat, ex quo ſordere cœperunt & faſtidiri mores plane ciuiles & vrbici. Hoc genus iam olim ſeueritatis aciem obtudit in omni parte adminiſtrandarum rerum, atque in omni ordine fere maieſtatem integritatis imminuit. Neque enim aliter incorruptus honos integritatis & officii vnicuique vel curiæ vel ordini conſtabit, quam ſi inter hos & il-

Nomades certas ſedes non habent, paſtoritiam vitam ſemper agentes.

Hoc dictum eſt in magiſtratus vrbanos qui aulicu ſe venditant.

los

los erunt commercia dirempta. O venefica beneficia,quæ a præpotentibus manant, adeo nonnullos videas pridie ferociter probos,mandataque potentiæ aulicæ ingenue abnuenteis,poſtridie ita in obſequium compoſitos, vt in naſſam curionum beneficentiæ,ceruices prius inflexas inſeruiſſe non dubie iudices. Certe nulli crimini virtus adumbrata minus inficiando eſſe poteſt. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis,& pudorem ab his atque ab honeſtate,verſare ſententias, & in omneis partes vacillabunde torquere,ne in alteram partem magis vergant, quam vel ambitioni inſtitutæ vel honeſtati conuenit? Solenne eſt autem rerum potientibus, cuiusque ordinis decus vel aulici vel ciuilis, vno vel altero autoramento ita ſibi obſtringere, vt in omni parte Reipub. virtus libero motu vel habitu verſare ſe nequeat: vsqueadeo adminiſtratiuæ vitæ & prætextatæ ratio, moribus hominum inique comparata eſt,niſi virtus ſibi ſemper inſtans, aduerſus inſidias eiuſcemodi excubet. Ita fit,vt toga ciuilis in vniuerſum, modum ſuum vel claſſem ſupergreſſa,& alienæ culpæ contagione vel imbuta vel aſperſa,maieſtatem retinere ſui honoris vix putetur. Hæc cauſa viros cætera egregios,in offenſionem ſæpe iudicii popularis primorumque impegit. Hi autem & huiuſcemodi errores ſunt eorum hominum,qui Mineruam ſapientiæ præſidem potentemque,non in Athenæo (vt ita dicam) ſed in Larario venerantur & colunt. Nam Athenæum,id eſt ædem Mineruæ,ego inſtrumentum vtrumque fidei noſtræ eſſe puto, in quo nos ſapientiam quærere oportet, & venerari repertam: non vt ii homines faciunt,qui ſenſu humano freti,omnia ſibi conſulta domi, id eſt in ſuopte ſenſu eſſe confidunt, quos erroris luculenti freno ſe & alios ſæpe rexiſſe compertum eſt. Vt igitur viris prudentibus & doctis ad rerum publicarum adminiſtrationem accedere,& honores magiſtratusque gerere ac petere interdum laudabile eſt & magnificum, contraque, hæc omnino repudiare & auerſari, incertis fortaſſe aut ignaui animi iure exiſtimetur eſſe (id enim fert omnino ratio diſciplinarum ciuilium (ſic toto (quod aiunt) cœlo (vt appoſite loquar) errare mihi videntur, qui ſe ambitioni væcordi quaſi equo effreni furentique vehendos permiſerunt, ii ſunt autem qui nullo certo vitæ degendæ atque inſti-

Arduum eſt hodie integritatem ſeruare in adminiſtratiua vita.

Minerua in Athenæo, non in Larario colenda.

ſtituendæ conſilio feruntur, ſed quo eos cunque impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit & tranſitum, inconſulto feruore rapiuntur. Atqui huiuſcemodi nubigenas illos fuiſſe crediderim, quos poeticæ fabulæ Centauros nominauerunt, homines quoſdam ſemiferos, in equos deſinenteis. Quo figmento quid aliud quam eos homines ſignificari putemus, qui ex humanis ac compoſitis ſenſibus in ferociam tandem equinam degenerant? cuiuſmodi illos eſſe videmus, qui rebus ſecundis inſoleſcentes, mox e poteſtate rationis exeunt ſenſibus moderantis. Tum ciuilitatis ac priſtinæ ſortis obliti, eos qui in ſuo ordine ſeſe continent, aut qui moribus municipalibus æquo animo viuunt & eo acquieſcunt quod ſors ciuilis tulit, & natalium modus, aſpernantur, & velut a ſe propulſant ferino calcitratu. Hos ſtimulat non calcar æmulæ virtutis ad decus aliquod eximium ſecundo rumore comparandum (quod incitamentum eſſe ſolet generoſis mentibus ad publica munera capeſſenda, aut ad ſuſcipienda magna egregiaque facinora) ſed inanis quædam aura vel popularis vel aulica, qua proceſſus ſui vela ſinuari futiles homines gaudent atque triumphant: ob id fortaſſe Centauri appellati, quaſi inani aura inſtincti, nec ſolidam ipſi nec veram gloriam conſectantes. Quin & ipſis parentem eſſe aiunt euanidam quandam nubem, eorum (vt interpretor) indicem vanitatis, ipſam pro Iunone Ixioni eorum genitori ſuppoſitam ludibrio memorabili. Eſt enim Iuno dea præſes (vt antiqui voluerunt) legitimi verique potentatus atque honoris. Proinde valeant iſti Ixionidæ literarum ſtudii & philoſophiæ deriſores, & in amplexus ſe effundant vitæ ſibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riuales eorum eſſe nequimus, vt imaginario rerum ſecundarum fructu certiſſima bona mutemus, quæ a philoſophiæ amœniſſimo ſtudio manare didicimus. Vt autem hedera proceriſſimam quamque arborem complexa, non ante eam dimittit, quam ſenſim exuctam & viuido humore exhauſtam ad tabem necemque perduxit nexu tenaciſſimo: ſic ingenia præclariſſima quæ ſeſe prorſus ambitioni dederunt, non ante, quam aliquid eis ſecus accidit, ab eius contubernio lento tenacique explicantur. Id adeo facile eſt ex euentu iudicare. Quem enim vnquam iſtorum vrbana officia reducem ha-

Centauri.

Iuno.

Ambitionis tenaciſſimus amplexus.

habuerunt libero vltro citroque commeatu? Quiſnam autem veſtibulo iſtius ambitionis aliquo caſu exactus, ita poſtliminio in ciuilem vitam rediiſſe viſus eſt vnquam, vt non exulare magis in vrbe, quam aulica prouincia deceſſiſſe vulgo exiſtimaretur? Solenne tamen illis eſſe conſtat, qui mordicus poſtes aulæ, fibulasque prætorii omni ope retentant, vota clara identidem Laribus in reditum nuncupare, quaſi vrbanæ vitæ deſiderium vltra ferre non poſſint. Scilicet hic regibus labor eſt, aut ea voluntariorum comitum inopia premuntur, vt inuitos iſtos promiſſis ingentibus aut precibus retentent. Videlicet Gallia tam inops eſt virorum, aut reges noſtri non habent vnde præmia ſequacibus ſui perſoluant, vt vnus & alter muneris obeundi in ſanctiore conſilio aut in ſenatu caſtrenſi & viatorio neceſſitate teneantur? O vaniſſima ſemper ambitio, in mendaciis tam apertis fidem tuam labefactas! Ecquis eſt hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hominum iudicandis tam minime malus, tam hebes, tam corydon, tam ſtupidus, quin ſtatim querulis iſtorum verbis illud prouerbiale reclamet: *Quære peregrinum?* Eſt enim clarior iſtorum Callipidarum fruſtratio, quam vt quenquam non ruſticum fallere queat, aut quoquo pacto latere. Num eos quotidie pedatim diſcedentes inde videmus, quo ſingultim ipſos feſtinare videramus? Quod ſi per detrectationem ſtationibus ſuis vel ſacris vel profanis non abſunt, qui conuenit, quum quotidie commeatum flagitare ſe dictitent, nunquam impetrare eos poſſe? vel quum in dies ampliora munera ſibi ſuisq; impetrare noſcantur, non ſumma eos animi æquitate muneribus aulicis aſſeruire? De iis, vt arbitror, ſilendum eſt (ne ſacroſanctam exiſtimationem lædamus) qui auguſtam illam cauſiam non vitæ ſanctitate, non illæſæ famæ commendatione, non probabili aliquo conſilio mereri, ſed aulici ambitus decennali ſeruitute, ſed ampliſſimi honoris ſugillata reuerentia, ſed faſtus & inſolentiæ ſpiritu inſtigante aliquando viſi ſunt. O rem præclaram, & Chriſtianis inſtitutis congruentem, honorem ſacrificum aulicis officiis mereri. Abſit autem vt id aut dicam aut ſentiam, quod quidam incommode faceti cauillantur, aulam ſolere Gallicam ſcurras albatos raſosque circumferre, qui etiam ludibrio haberi ſe nec ignorent,

Digitized by Google

rent, nec ægre ferant. Illud certe præterire nequeo, quod vidimus, nondum plane comploratis pontificibus epitaphios illis agonas in aula quaſi parentalia certamina ab iſtis excitari, non ludicros, ſed capitales, tam aduerſo rumore, vt puderet nos audire. Vtinam autem huius culpæ rei arceſſerentur, qui in omni vitæ parte vitium aut peccandi licentiam profitentur. Sed quid illis futurum eſt, qui frontem præ ſeueritate obducere non deſinunt, & turpium facinorum exempla prodere non erubeſcunt? & poſt hæc etiam ſimulatio fallere nos ſperabit? Mitto nunc ſectoriam eorum improbitatem, qui exuuias ſacras non modo viuentium, ſed etiam ſtantium ambulantiumque petunt, quandoquidem magnorum virorum autoritas huic crimini vt aliis obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos, qui obſcuris ſæpe natalibus orti, & nullo ingenii ornamento præditi, regibus æquales videri, eorumque amici maximi vocitari cupiunt. Quid enim eſt quod tantopere iam admiremur beatulas illas cauſias, quæ ſordere in Francia præ multitudine geſtantium, eorumque leuitate videntur, qui ne in ſacroſanctis quidem & viſendis geſtaminibus auguſti vel venerandi eſſe poſſunt? Pridem id decus, vt eximium & opimum, regalibus tantum extis promitti videbatur, vt decebat: nunc minorum etiam honorum auſpiciis & plebeiæ fortunæ non negari videtur, ex quo inauratis cornibus hoſtiæ paſſim litare cœperunt. Quis enim hos iam magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pridem vnum viderit dibapha purpura ferocem æmula candoris beatiſſimi, quum cohortem ipſe purpuratam quocunque poſt ſe traheret, inter eos tam eminens, quam inter galeritas vpupa? Species igitur nunc eadem & dignatio, autoritas ad populum non eadem. Neque vero in vniuerſum honoribus autoritas ſua reſtituetur & maieſtas, priusquam ſordidis aut puſillis ingeniis ſummæ decora virtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos ampliſſimosque ordines rerum noſtrarum ſumma nundinari, capitale eſſe cœperit: quod vtrumque nobis videre vtinam mox contingat. Summa autem diſputationis eo pertinet, vt intelligatur eorum gloriam qui ſummum bonum in loculis conditum eſſe putant, vel faſcibus aut infulis maiorum auſpiciorum adhærere, mortuis illis ſuperſtitem eſſe non poſſe, iiſdemque ſæpe morientibus, aut gradu

In competitores ſacerdotiorum factioſe dimicantes.

In eos qui ſacras ſibi prouincias petunt ante tempus deceſſionis.

De galeris purpureis.

Victimas inauratas ſignificare puto precium tanti honoris cum venalis eſſe cœpit.

du potentiæ deiectis (quod mortis inſtar ciuilis putatur eſſe) pro ſperata gloria infamiam agnaſci, aut certe perpetuam ignominiam. Eius rei quum innumera ſunt antiquitatis documenta, tum vero recentia proferre nunc exempla poſſemus, ſi id ad rem pertineret. Quotum enim quemque vidimus aut meminimus iſtorum integra perſona atque integro ſtatu deceſſiſſe (vt iuris verbo loquar) qui nihil non viventes honori tribuerunt ? Porro autem vt fugaciſſimus ſemper ſplendor eſt gloriæ pigmentis adumbratæ : ſic veræ, eminentis & expreſſæ claritas, nulla carie, nullo ſitu vetuſtatis exoleſcit. Et eſt eiuſmodi gloria non in æs aut in auro inciſa, vt illorum : ſed ſtylo exacuto & ſplendenti impreſſa cedrinis in tabulis, quæ carie non in tereunt, & quæ reſtibili traducum natura prodantur in omne æuum. Atqui huiuſmodi eſt gloria, non opum congeſtarum, non vitæ per ſummos honores indecore transactæ, ſed rerum egregie vel geſtarum vel ſcriptarum, quæ in alios aliosque traduces propaganda, æternitati dedicata quodammodo videtur. Porro autem vt ſine aqua & igni ſacrificium aut conſecratio non rite peragitur : ſic ſine ſtylo & eloquentia, nullius aut principis aut populi geſta ad poſteros inclareſcere poſſunt, æternæque memoriæ commendari & conſecrari. Proinde etſi antehac memoria noſtra quidam homines, officinæ magiſtratuum honorumque præfecti, cupide feciſſe noſcuntur, vt viri tum ſtudioſi & literati, tum innocentia modeſtiaque præditi, parum plauſibile nomen in adytis aulicis habuerint, quaſi ab actu rerum reiectanei : contraque imperiti & procaces, & in tenebris perſpicaces, vel earum rerum emaces quæ in commercio proborum pudentiumque nunquam fuerunt, pleraſque Reipub. partes nominum ſuorum fama, læta, triſti, ancipiti, euariante replerent : non ideo relangueſcere ſtudioſorum hominum ingenua contentio debet, aut philoſophantium. Eſt enim, eſt abunde philoſophis, geminos illos fructus ſperare, *Euthymiam & Euthanaſiam*, res duas quammaxime mortali expetendas. Illam ſcilicet beatam & conſtantem numeris omnibus ſecuritatem, duntaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet : hanc hilarem animi, ac ſpe bona perfuſam in morte æquitatem. Illis autem perdite ambitioſis, quodnam eſſe maius ſupplicium poteſt

Integri ſtatus non decedit, cui poſt mortem crimina obijciuntur.

Vera gloria & expreſſa.

Eloquentia publice neceſſaria.

Contra ſi- [illegible]

in vita per aulicam geſticulationem agenda, quam hominem in corde conditum, qui non niſi veritati ſeruire poteſt, ab homine externo conſpicuoque diſſidere, qui ſcenæ tantum ipſe ac populo ſe oſtentat, ad oculosque theatri quaſi ad ſpeculum non afformat, ſed affingit? Quis enim iſtos Chamæleontes ignorat, reconcinnantes ſeſe identidem ad mores aulicæ potentiæ, vt tabulas olim ſuas clariſſimus ille pictor Apelles reformare ſolebat ad vulgi iudicium? Eſt autem id natura comparatum, mentem male ſibi conſciam, cum homine externo ac vultuoſo diſſidere, hominemque etiam hominis pudere, quum vi veritatis cæca intus tormenta admouentis, fateri quisque cogitur apud acta rogitantis conſcientiæ ſuæ, ſe non eum eſſe hominem, quem vultus profitetur. Atqui iſti quos ſolertes aulicos & veteratores appellari videmus, quum per omneis vitæ actus perſonati ludiorum more videantur, non intelligo quidnam affirmare poſſint ſerio ſe in Repub. aut bona fide egiſſe. Certe in iis quæ ad verum fiunt, locus præſtigiis nullus eſt: & vt bona fides ſe ad manum aſpiciendam & contrectandam præbet, ita ſimulatio ſe vultuum inuolucris multiplicibus occulit, & verſicoloribus. Proh ſuperi immortales, quid eſt, ſi hæc impoſtura & fallacia non eſt? Si enim compoſiti iſtorum vultus cum cordis motu turbulento diſſident, quonam tandem modo inſontes eſſe poſſunt? Atqui hoc poſcit veritas, quam nobis Chriſtus non modo in terris agens præiuit, ſed etiam lege promulgata præſcripſit, vt quando natura ſympathiam eſſe inter mẽtem & frontem eius indicem cenſuiſſet, ſummopere id videremus, ne homo qui in fronte eminet, & toto ſe promit aſpectu: ſimul is ſermo qui in ore verſatur, & in aures ſe inſinuat: ab eo homine eoque ſermone diſſiderent, qui extra præcordia caput non exerentes, interiores vocantur. Quid autem totos dies precamur & a Deo petimus, niſi vt fiat voluntas eius in cœlo & in terra? At id quid aliud ſignificat, niſi nos docet & hortatur, vt corpus cum animo congruat? materia a forma non diſcrepet? homo ipſe interior & exterior idem ſit? Quid igitur iis hominibus facias, quid cum iis diſſeras, qui aulicarum cerimoniarum antiſtites eſſe volunt, & ſimul probitatis opinionem atque etiam ſanctitatis aucupari? Proinde qui vtilitatis aut potentiæ aſſequendæ nimium ſtudio-

Sermo interior & exterior ponitur ab Ariſtotele.

dioſi, ad iſtorum mores ſe afformare contendunt, vt ſummis curionibus induſtriam ſuam probent: ii non modo literis & honeſtati ſalutem, ſed etiam Chriſto & veritati vt dicant neceſſe eſt. Ita ſequitur, ſi Stoicis confectariis eos vrgere pergas, vt hanc ab inuitis confeſſionem exprimas, ad gloriam ſe & beatam vitam comparandam non ſupernate via, ærumnoſa quidem ipſa & confragoſa, ſed infernate plauſtraria & militari progredi. Et hanc autem & illam ineuntibus viam, vadimonium tandem ad ſummum tribunal obeundum eſt, quod in incertum diem conſtitutum, nullis nec opibus nec faſcibus comperendinari poteſt. Quando igitur tandem ipſi aliud ſemper agentes (vt dicitur) cauſam ſibi dicendam meditari videntur? qui aduentante ſæpe ſummi & vltimi imperii viatore, & interdum lictore, diem vel perendinum vel craſtinum iamiam dicturo, conſilia de ineundis (o cæca mens hominum) honoribus nouis agitant? En cur diſciplinarum cultum, cur literarum elegantiam, humanitatem, leporem, amœnitatem homines abiicere debeant, & philoſophiam denique ipſam floccipendere, rerum humanarum diuinarumque interpretem, tranquillitatis ac ſecuritatis parentem, quod ſummum in hac vita bonum eſt: ex qua non opes vulgares & aſpernabiles ſperare & parare, ſed velut ex cornu Amaltheæ ſumma omnia poſſunt haurire & copioſa. Quid enim non inuenias in pandectis illis germanæ philoſophiæ? Sed ſcilicet hæc homines in terram in eiusque viſcera cernui & intenti, Alcinoi (vt dicitur) apologum eſſe credunt, aut Arimaſpea carmina, res illa quidem viſendas, ſed a nullo viſas enarrantia: eosque Phæacas eſſe putant, qui animi bonis capti, eo ſpes omneis ſuas referant, quo nemo viuus acceſſit, & vnde nemo rediit. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emisſariis animos humanos ſolicitans, a doctrina philoſophiæ abducit, & velut ex Iouis quondam liberatoris præſidiis, ſic a præceptis Chriſti deductos & abſtractos, aulico nexu adſtringit, vt omni religione liberet. Inde illa præclara axiomata aulicacademiæ: *In eos ſemper mores vergere, in quos aula prona ſit. Corpore & anima aulicæ potentiæ aſſeruiendum eſſe ei quidem, qui aliquo in numero eſſe velit. Fortunatos magis quam probos obſeruandos atque colendos eſſe. Eum demum recte in officina aulica perpolitum eſſe, qui omneis numeros ſimulationis teneat.*

Alcinoi Apologus apud Homerum.

neat. Impudentiam & diſſimulationem præſentiſſima duo numina viris acribus & induſtriis eſſe. Odia & ſimultates in loco ponendas eſſe, vitiſſimque reſumendas. Nunquam offenſionem condonandam niſi fortunatis eſſe. Inimicos in articulo oppreſſos ad internecionem proculcare. Tum illa plutacademica in æde Plutonis inter oracula conſecrata : *Qui rem facere velint, diuinis præceptis aliquantiſper obaudiendum eſſe. Tanti eſſe vnumquemque, quantum poſſidere videatur. Qui pauperiem fugere per fas nefasque neſciant, iis ſuperos non dubie iratos atque aduerſos eſſe. Male de ſe hæredibusque mereri, qui religioſe rem ampliat. Strenuiſſimi cuiuſque hominis atque ingenioſiſſimi eſſe, penates ſuæ gentis architectari vel promouere quam poteſt ampliſſime, in eiſque rem augere quam cumulatiſſime. Qui in hac vita inter armentarios cenſi ſint, in futura etiam ſubulcos fore. Primarum enim claſſium homines in altiſſimo quoque ordine cœlitum pro portione beatos ac diuos fore credunt.* His & huiuſcemodi proloquiis & enunciationibus homines in Plutonis porticu philoſophantes, dogmata mirifica adſtruunt, in quorum aſſiduis commentationibus ego nullam erroris intercapedinem & vacationem eſſe puto. Etenim quum timor domini autor nobis eſſe debeat omnium rerum expetendarum atque fugiendarum (nam absque eo digitum tantum exere, & peccabis, vt inquit ille) quonam modo rationis habenis reguntur, qui plus fortunæ & temeritati caſuum, quam veritati atque pietati tribuunt ? in quos inuehens Eſaias ſacrorum vatum facile princeps, *fortuna eos menſam appoſuiſſe* teſtatur, *ac ſuper eam libaſſe.* Aut qui conuenit eam vitam hallucinatricem non eſſe atque offenſatricem, quæ per denſiſſimam caliginem rerum humanarum ingrediens (quam vitam aulicam eſſe dico) nulla prælucente face ſapientiæ nec doctrinæ ſalubris, rapide promouetur ? Atqui ſapientiæ præcepta & monita nemo ſatis ſine oraculis nouit : & eorum oraculorum antiſtes eſt philoſophia. Ita patet ſine philoſophis aut ſine philoſophia vitam recte inſtitui ac commode non poſſe. Quum enim mens humana, quæ principatum animæ tenet, iudicium rerum facere ſine ſenſibus corporeis emiſſariis ſuis nequeat : illi autem partim ſuapte ſtoliditate hallucinantes, partim ab noxio genio, circulatore ipſo & archiplano ſolertiſſimo, circumuenti, rerum ſenſilium ſpecies fal-

Memorabile dictum Eſaiæ. Eſaiæ cap. 65.

Philoſophiam homini eſſe neceſſariam.

ſo ad eundem principatum deferant : fit vt mens in arce humani corporis ſedens , nec cauendas res nec admittendas iudicare probe , ſciteque poſſit agnoſcere. Accedit, quod prouidentia , quos in album illud ſuum atque æternum retulit, eos fortunis interdum euerſos , alioqui quoque male mulctatos exercet, & per tolerantiam inſontem & inculpatam ex ſententia ſua probat : iſtos autem fortunatos, & temeritatis alumnos, arbitrio ſuo ipſorum & prudentiæ permittit, cui nimium ipſi confidunt. Quos genius ille impoſtor excipiens, præſtigiiſque allectos ſibi mancipans, ideo quietos a moleſtiis, & farctos (vt dicitur) & tectos ab omnibus tuetur incommodis, incautiores vt eos ſecuritate inoffenſa in dies efficiat. Scit enim in huiuſcemodi homines liberam ſibi cum volet manuum iniectionem fore. Inde ille ſtupor humani iudicii euentus rerum admirantis, atque in errorem ſæpe eorum reuoluti & implicati, qui negant prouidentiam. Superi, veſtram fidem: adeone erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarum ille præſes, veritatem rerum vt cernere ne ſole quidem illuſtriſſimo poſſimus? Adeone Geryones ille tergeminus, ſuperbia, cupiditas, & voluptas (tres aduerſariæ poteſtates e terra & inferis enatæ) infeſtus eſt ætati noſtræ, vt ſapientiæ præcepta toties inculcata, memoria fideli complecti, & compreſſis (vt dicitur) manibus retinere nequeamus? Nonne omnia quæ videmus, a Deo prædicta ſunt? An alterum tandem Herculem expectamus poſt Chriſtum Alexicacum, qui monſtra hæc e terra atque ab inferis ad hominum perniciem emiſſa, conficiat ? An vt iterum ad Troiam magnus mittatur Achilles ? & iterum Chriſtus humanitatis decus redeat, oculiſque noſtris conſpicuus occurrat ? O cœli & terræ omniumque animorum conditor optime ac maxime, omnium ſeculorum illuſtrator & inſignitor , omnium errorum exploſor, & morum emendator : qui regnis & prouinciis præſtites genios & conſiliatores, eorumque rectoribus prouide ſtatuiſti, quique principum mentes freno tuæ prouidentiæ regens, flexanimo ſæpe numine a ſtudio rerum noxiarum & exitiabilium, ad honeſtiſſimum quodque propoſitum ſaluberrimumque detorques : eritne ſeculo noſtro tempus, quando homines ſuo magis ac proprio cenſu, & dotibus a te profectis, quam fortuita

Relati in album æternæ prouidentiæ, prædeſtinati.

Ex epiſtola Ioannis cap. 2. Omne quod eſt in mundo, &c.

Chriſtus vere fuit Hercules Alexicacus.

Exclamatio contra iniquitatem temporum.

Digitized by Google

tuita poſſeſſione rerum fluxaque publice cenſebuntur ? Neque enim ante id tempus futurum videtur vt ſolidæ germanæque virtutes in Francia eluceſcant, quam tu in deliciis habere exiſtimaris. Atqui antehac raras prodeunteis in publicum videre nobis licuit: etiam ſi in vmbraculis ſeceſſus & priuatæ vitæ latuiſſe credimus, vnde factum hiſce paucis annis, vt per omneis ordines illa quæ dicuntur *catorthomata*, apud nos requirerentur, id eſt præclara quædam virtutis exempla, numeris omnibus officii publici abſoluta, quaſi officia in adminiſtranda Repub. ad amuſſim virtutis directa & emendata. Nam cum in paucis familiis ſeminarium beatorum haberemus atque copioſorum, quid mirum eſt ſi inuiſa publice virtus, ab iiſque e proſcenio exacta, qui choragium noſtrum in poteſtate ſua improbe tenuerunt, poſt ſcenam latere voluit, aut in cuneos ſe ſtipare promiſcue ſeſſitantium? quando nec ei ſtare in medio licebat per temporum iniquitatem, nec in ordinibus ſedere promptum erat per ſordes omnia nundinantium. Falſo igitur literarum ſtudioſos nonnulli criminantur vt vmbratili vita marcentes, vt in luce atque celebritate torpentes, vt rebus gerendis honoribusque inutiles. Nam qui in ſolem prodire, & aulam interuiſere ſine contemptu ſui literarumque ſuggillatione nequibant, non inuiti faciebant fortaſſe, vt in exhedras & porticus, & in omnia virtutis & philologiæ diuerſoria ſe conferrent, quaſi in præſidia quædam philoſophiæ amœniſſima. Neque enim tum innocenter actuoſum eſſe, nec gratuito licebat, integraque exiſtimatione in publicum prodire, vt quidem erat hominum opinio. At vero iidem ipſi ſi mox fortaſſe edictum principis exierit (paulisper enim ariolari iuuat) vt homines iam non prædiis, non ſupellectili, non aliis pignoribus obnoxiis fortunæ, ſed cultu atque ornamento ingenii, & mundo (vt ita dicam) non muliebri, ſed virili cenſeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari: iidem inquam ipſi caput illico prolaturi ſunt non abiectum, non abditum, non demiſſum, ſed aduerſus fortunæ & temporum iniquitatem vt conditum, ſic erectum, quos nonnulli opinione falſa ducti, gaudere nunc putant blattarum contubernio: & qui tum non neſcii eorum improbitatis qui fatorum vim modumque in Francia temperabant, boni

ni tamen conſulebant ſtudio ſe literarum, auocamento Reipub. amœniſſimo, diſtineri: ii ſi aditus publicos patere virtuti ſenſerint in poſterum, ad profeſſionem ſui non inter proletarios, ſed inter mente cordeque cenſos continuo coibunt, omnique inſtrumento vitæ ciuilis per virtutem agendæ: tumque illi claſſici fortaſſe ludibrio habebuntur, qui nullum teſtem locupletem aut fide dignum eſſe credunt, qui non idem copioſus ſit, opibusq; circumfluens. Neq; vero philoſophia lucifuga eſt, neq; iners, neque otii gaudens veterno, neque deſidioſe ſellularia, vt multi criminantur: neque non ipſa rebus gerendis vacare poteſt, & forenſia induere, prætextataque videri, cum tempus ita tulit, & decus eam ad id prouocat: ſed diſſimulationem, ſed fœdam aſſentationem, ſed deſultorias amicitias, anniuerſariasque morum mutationes auerſatur: nec ſub comico vultu tragicas ſimultates occulit: quibus rebus noſtro tempore in aula maxime quæſita eſt autoritas, & retenta. Quemadmodum autem Socrates olim philoſophiam e cœlo in vrbes deuocauit, & coegit de rebus ad ciuilitatem pertinentibus diſputare, ſic philoſophos quosdam rebus gerendis idoneos, in forum ingredi aliquando & in publicum prodire decet, induſtriamque ſuam approbare in Repub. egregie ac ſtrenue adminiſtranda. Quod ſi interdum ſtudioſi homines in celebritatem vel ciuilem vel aulicam non prodeunt, non ob id delitеſcunt, ſed velut ex conſpicilio honeſti ſeceſſus iactationes atque æſtus ambitionis obſeruant, & in eos homines perſpicaci æſtimatione inquirunt, quos fortuna famaque omnium oculis auribusque expoſuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu verſaretur, cum quidam ob redundanteis opes, nec innocenter quæſitas, nec ſine publica calamitate, beati & primarii homines atque etiam ſummæ ſortis haberentur: qui ſi nunc ad calculum ſeuere reuocarentur, talentum vnum auri puri, probi, ſui (vt fuit olim in ſermone) demonſtrare nequirent? quum viri ingenioſi, & cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacunque eximia facultate commendabiles, à comitiis aulicis exploſi, & tanquam ſexagenarii de ponte deiecti eſſe dicerentur? quum fœcunda virorum bonorum doctrina fugeretur, totoque orbe accerſeretur quod priuatim fructuoſum, in vniuerſum luctuoſum eſſe ab omnibus

Philoſophi reipub. adminiſtranda non inepti, & gerendis magiſtratibus accommodati.

Inſignis indignitas in aulicis rerum actibus.

cernebatur? quum re nulla magis homines creſcere, quam cothurnatis facinoribus tragicisque auſis cœpiſſent, non legum conſtitutionumque conniuentia (quas multas ſane & præclaras habemus) ſed præpotentium hominum coitione, qui omnia præſidia reip. conſtituendæ occupauerant? quum in ſinus priuatos & exiguos ampliſſima reſpublica clariſſimaque ceſſiſſet, quæ in capite redimito, grandi quidem illo & auguſto, ſed infirmo, iamque nutanti, ſedere non poterat? quum inopes repente facti diuites, mutationem fortunæ faſtu & improbitate ſermonis profiterentur? quum ii fere ſoli opima decora ab optimo principe ferrent, quos nobis malorum omnium ſementem feciſſe nobilitas non obſcure ferebat, & populus obmurmurabat? quum ſummæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreque ſolutæ virus, lenta contagione manans, omneis pene bonos mores & honeſtos paulatim imbuiſſet? denique cum in ea quæ a cura rerum humanarum diuinarumque curia (vt opinor) appellata eſt, ita ſibi quisque gentilibusque curaret, & ſolicitus eſſet, vt maximus quisque curio maxima incuria maieſtatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur? iique maxime negotia reipublicæ populoque faceſſerent, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, ac vitæ etiam diſcrimine intercedere, ne quid grauius aut turpius in remp. decerneretur? Hæc enim omnia cum noſtra ætas & meminit & vidit, tum vero alias plerumque imperii noſtri felicitati incommoda fuerunt. Cumulus autem indignitatis fuit, quum iam eo ventum eſſet, vt nauclerus tantæ nauis fatali incuria, vel fiducia potius inconſulta, nec in prora, nec in puppi ſederet: ac ne impendente quidem tempeſtate nautarum officia viceſque recognoſceret: nec qui ad clauum ſedebant, rerum communium iacturam ad ſe pertinere magnopere arbitrarentur, docti iam olim ex naufragio fragmentum arripere: certumque etiam nauclero ipſi eſſet extremam potius neceſſitatem expectare, quam nouo ſupplemento proram puppimque propemodum iam inanes explere. Quum charitate frigente, hiante maxime auaritia, ardente inuidia & ſimultate, languente pietate, exoleſcente ſceptrorũ priſtina maieſtate, iam nec ſuperi nec mortales extrema deformitatis exempla ferre poſſent. Hæc & huiusmodi alia ideo frequentius in hoc opere meminiſſe mihi

Redimitum hic diadematum intelligendum puto.

Nouiſſima tempora regis Ludouici ſignificantur.

Digitized by Google

mihi ſubiit, quod homines ipſe queribundos identidem memineram, eas res ætate noſtra Franciæ contigiſſe, quæ gentem bello paceque clariſſimam, in ordinem degenerum ſocordiumque populorum coegiſſe videbantur: ſiue id culpa vnius contigit, ſiue fatali inclinatione rerum. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, quam ſumma nobilitate & doctrina a gubernaculis inclytæ gentis deiectis, quaſi floſculis regiæ coronæ decuſſis, homines haud clara ſorte natalium ortos, ſumma, infima, & media in poteſtate habere, qui nec ius nec fas nec æquum bonumque noſſent, nec bonis æquisque omnino bene cuperent, triaque tantum illa verba fari poſſent, do, dico, addico: quum regni opulentiſſimi bona, quibus collibitum eſſet ita dilargirentur, vt ſibi neceſſitudinibusque ſuis belliſſimum quicque reciperent, reliqua præcerperent. Vnde contigiſſe videmus, vt in gurguſtiis quidam nati educatique, domos ac ſtirpes architectati ſint grandiorum penatium æmulas: quæ triduo excitatæ, publicoque diſpendio expolitæ, haud ſcio an mox collapſuræ ſint, ſi ſummus tandem *Iupiter in membranas cœleſtes reſpexerit*, vt eſt in Græcorum prouerbio: id eſt, ſi merita cuiusque ex actis diuinitatis & commentariis ſupernis recognouerit. Nuper autem quum res noſtræ in eo fere ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quodnam nobis documentum tuæ potentiæ, fluxæque felicitatis dediſti? Nam quum hæc poſtrema ſimul ſcriberentur a nobis, ſimul liber ſub prælis impreſſorum ſupra dimidiam partem exactus eſſet, ecce calendis Ianuariis ſublato rege Ludouico (cuius vtinam cum manibus Deus gratioſe & clementer egerit) tanta vno die mutatio rerum facta, vt qui prius digito cœlum attingere poſſe ſperabant, protinus humi ſerpere, demiſſoque animo viderentur, nec funebribus lacrymis (vt aſſolet) ſed veris & intus obortis lugere & deplorare, vsqueadeo occaſus ille multis ſalubris (vt quidem nunc ſpes eſt vniuerſorum) paucis eſſe maleficus & noxius viſus eſt, ſideratos eſſe diceres, qui ante triduum omnia ad ſecum fortuna trahebant, vt fere eſt ſolenne in viciſſitudine huiuscemodi rerum. In vniuerſum autem is erat habitus animorum & vultuum, diuturnas vt ſordes reip. excuſſas eſſe crederes, vt in luctu hilaria ſane feſtiua celebrare, videremur. Secutus eſt vnus & alter dies per

Iupiter in mẽbranas ſuas reſpicit.

Mors regis Ludouici duodecimi.

Digitized by Google

municificentiam & benignitatem transacti iam diu deſuetas, quum rex nouus idem primus Franciſcus, ſed regere iam diu eruditus, ac populo chariſſimus, tyrocinium regni faciens, ingenii ſui ſpecimen ordinibus præberet ſalutatum coeuntibus. In quo ſceptrorum auſpicatu, quum ipſe intentiſſime obſeruarem, verba multa audiui feliciter ominoſa, ſignaque adnotaui: quæ ſi ratum nobis auſpicium non faciant ad id quod publica vice optamus & ſperamus, non video quid poſthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobiſcum prouidentia in gratiam reditura ſit. Certe in funere tripudium ſoliſtimum fuit, & feſta frons reip. quicquid inde præſagiendum fuit. Nam & ante triduum fulmen læuum per totam prope Franciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tempore ne in vno quidem loco accidiſſe: omninoque ea tunc hominum conſtans erat opinio, hactenus expiata noſtra eſſe peccata, Francicique regni maieſtatem ſuo genio reſtitutam. Poſt id prodigium vna & altera nox interceſſerat: venit ad me homo mihi & affinitate coniunctus, & amicitia ſumma deuinctus, Franciſcus Deloinus, regius conſiliator in prima & honoratiſſima decuria curiæ centenariæ, inter primos Iuriſconſultorum his & literis & ſtudiis maxime & fauens & incumbens. Is quum me in hoc opere valde intentum offendiſſet, cuius finem vrgebam, ne impreſſores opus accelerantes mihi anteuerterent, inſtitit mecum hac de re contendere, non tam quod a me ea de re diſſentiret, vt poſtea intellexi, quam vt mecum diſſerendo, ab nimia me auocaret ſcribendi contentione, incaluerat enim mihi animus præſentium tunc rerum indignitate meditanda, tum velut proludens, quum pone ſtans vidiſſet quæ ſcribebam: „Ohe, inquit, odioſe facis atque refractarie, qui tempori & for„tunæ animum accommodare non labores. Quid enim tanto„pere ſtudium hoc ſapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ ex„oſculare, quod frigere nunc in aula tu quereris, ignorantiæ pa„trona? Inania enim nunc nomina videmus doctrinæ & virtutis „algere, & ſtudia literarum damnoſa amantibus ſui eſſe. Quid mirum? inquam, quum & ea quæ de ſuperis inferiſque traduntur, quæque tot ſacris monumentis, tot oraculis, tot ſanctarum animarum elogiis conteſtata ſunt, vix tertius quiſque iſtorum

Franciſcus rex.

Fond gioſum fulmen.

Franciſcus Deloinus.

non

non argumenta tantum dramatica eſſe putet, ſi quidem hominum mentes ex habitu geſtuque ſerioſo, non ex ſermone tantum ſpecioſo æſtimentur: tantum abeſt vt huius temporis aula do-„ctrinæ & virtutis amore teneatur. Tum ille: Quin igitur Bu-„dæe vtilitati conſulis? eorumque exemplis admoneris, qui ma-„gno ætatis oleique diſpendio ingenium atque animum literarum „ſtudio excolendum cenſuerunt? præſertim quum tu ipſe clami-„tes Gallica ingenia ſtare in hac ſcena non poſſe, niſi alios hella-„nodicas (ſic enim, vt arbitror, appellatis ingeniorum iudices) „Francia noſtra nacta ſit. An tu aliter cenſes, inquam, qui ſcias quoſdam rerum arbitros, noſtratium hominum ingenia laudare non ſolere niſi more faſcinantium? a quibus cum beneficii loco peteretur vt linguis tantum fauerent, vt quondam ſolebat in ſacris Harpocrates: non ſatis illi quidem habuerunt, quos meritos non neſcirent, teſtimonio ſuo fraudaſſe, niſi etiam eos premerent „apertiſſime. Quando igitur, inquit, inanis ſtudiorum meſſis „hactenus fere decoxit in Francia, & nunc maxime ingeniorum „flos eſſe tibi frugiperdus videtur, quin aliud interim conſilium „ipſe capis e re nata? & a ſtudiorum cultu damnoſaque obſer-„uantia ad colendos mores huic ætati placenteis contentionem „iſtam animi cum omni inſtrumento atque ornamento eius transfers? Sane vero, inquam, quaſi liberum ſit & integrum animo Mineruæ autorato iam quinque & viginti ſtipendiis, abrupto nunc mentis impetu, & pene præcipiti, ad Iunonis tranſire præſidia, poſitaque doctrinæ & philologorum candida, in candida protinus ambitus & petitorum videri: hocne eſt decori & honeſtatis rationem habere? etiamſi eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea vſque ſumma videmus copioſos eſſe factos. Quidni eſt? inquit ille, *Sero Phryges ſapiunt:*

Hellanodicæ.

Flos frugiperdus.

Omnis Ariſtippum decuit ſtatus, & color, & res.

Valeant, inquam, iſta inter eos qui ad rem faciendam attentiores eſſe ſolent magiſque quam nos, ſolertes: ego Ariſtippeos iſtos verſicolores non probo. Quotus enim quiſque honeſtatis & conſtantiæ ſtudioſorum faceret, vt in quibus partibus conſectandis militareis annos, & venientem vitæ partem vigentemq; contriuiſſet, earum poſtea partium cauſam, hominum aut temporum

iniquitate damnaret? Quid ſi igitur in his ſtatiuis diuinum numen verſari libentius atque præſentius exiſtimaret, num etiam tum ille cum fortuna in diuerſa præſidia transiret? Atenim Forsfortuna humanarum rerum arbitra, maiora illic ſupplementa & vberiores commeatus ſuggerit: & ſuggerat ſane, num ideo tu malis, aut quiuis bonorum & grauium, inter *Autolycos* illos centuriari, qui comitum turba clientumque lautorum ſtipatu nos ſummouent, quam inter deſtitutos Ariſtides cenſeri, qui compoſita & inſonti fortuna acquieſcunt? Equidem quod ad me attinet, nec Ariſtippeum placitum verſabilis philoſophiæ probo, vt alium atque alium vtilitatis cauſa ſubinde me faciam, niſi ſi ſalua tueri id modeſtia poſſim & conſtantia: quod quemadmodum fieri posſit, non video: nec Pythagoricam illam metempſychoſin agnoſco, vt repente alium me quam literarum amantem eſſe velim: aut nunc anthropolatres eſſe poſſim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertumno tam benigno natus ſum, vt ab hoc vitæ inſtituto, quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuerſiſſimum transeam: nec ſi maxime cupiam, liberum eſſe id mihi finent ii qui ſciunt ſummis illis Ariſtippeis Democritum Gelaſinum me ſemper eſſe voluiſſe. „ Sed vide, inquit, vt „ita rationem iſtam tuam ſubducas retinendi literarum amoris, „ne ad manticam (quod aiunt) res tibi reditura ſit. Ad manticam autem? An putas prouidentiam tantum de philoſophia permiſiſſe fortunæ, quam vitæ inſtituendæ atque degendæ magiſtram nobis dedit, vt ad inopiam ſubſidiorum vitæ redigere eam poſſit? Nihil agis mi Franciſce, etiam ſi magna tua apud omneis autoritas, apud me maxima ſemper fuit. Neque enim quod tibi in conſiliis grauiſſimi viri iidemque doctiſſimi factitant, vt in tuam ſæpe ſententiam transeant, doctrinæ id eximiæ & exiſtimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuerſia, quæ in meo magis foro quam in tuo diſceptatur. Iamprimum non ſemper iisdem præcentoribus hortamenta canentur in Francia, vt omnem ſpem in poſterum vectores abiicere debeant, aut iacturam ſtudioſi facere exantlati iam laboris, adeſt tempus fortaſſe, quod multi non prouident, quum in ſtudia literarum incubuiſſe laudis ſummæ loco ponetur, quare etſi aura fauoris iſtorum Æolorum nos

Autolyci ſolertes.

Æoli in aula.

nos prorſus deſtituit, non continuo eſt cur vela proceſſus huius literarii ſinamus ipſi reflacceſcere, quæ Fauonio ſpei bonæ in portum quendam certum & hoſpitalem conſilii fixi ac meditati feruntur: deinde (id quod rei caput eſt) cum omneis opes noſtras, omneis ſpes & copias non in ædem Saturni, ſed in arcem Mineruæ conieciſſe nos meminerimus, quid eſt quamobrem magnopere angamur, ne in diſpendium tandem locularium ſtudiorum curſus exeat? mirum vero quin in compendium quæſtumque luculentum. Atqui ego præclarum eſſe puto, ne ſtrigmenta quidem clariſſimi certaminis ſeruare voluiſſe, nedum oleum & operam nos doleam in eo perdidiſſe: tantum abeſt vt locularia iſta commoda reſpiciam, & eſt diuina benignitate vnde ſtudioſam ætatem tolerare poſſimus, non modo ex horto, ſed etiam e macello. Sed faceſſe improbiorem fortunam, quid tum? ſubſidium rei familiaris a parſimonia non ſordida aut pudenda, ſed honeſta & liberali petemus, hoc enim præſtabilius eſſe putamus, quam vt fortunatorum faſtui philoſophiæ nunc alumni lenocinari ſuſtineant. Equidem ex literarum ſtudio didici philoſophiam ſuffugium eſſe tutiſſimum atque amœniſſimum inter optimam conſcientiam deſtitutis, & iniquiſſimam fortunam, habet enim, habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro anodino calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis manſio, hoc ſtudium iucundiſſimum, quam prudenter a nobis ſuſceptum, nunc non diſputo, quando iſtis lucripetis approbare id nequeo, conſtanter quidem certe & obnixe retentum. Mirum vero (vt nunc ex æquo tecum procul ab arbitris & familiariter agam) niſi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi conſilium ferum & indecorum afferas: quanquam aliud fert fortaſſe vitæ tuæ ratio, quæ in celebritate ſummorum virorum verſans, & oſtentationi neceſſario ſubſeruiens, libera prorſus eſſe & intacta ab ambitione non poteſt: ad quam alioquin quoque procliuum eſſe te animadvertiſſe videor, natura magis quam iudicio, quare mea quidem cauſa licet de hoc negotio in vtramq; (vt aiunt) vt conquieſcas: facilior autem hac de re ratio eſt cum iis qui doctrinam & literarum peritiam quæſtui paſſim habendam eſſe cenſent, nam ego a ſtudio philoſophiæ honorarium fortaſſe eſſe petendum, non idem ope-

operæprecium duco, ſi tamen ipſa per ſeſe non ſatis putatur eſſe. Eſt enim, eſt huiuſcemodi philoſophia, multa vt in ea plerumq; deſiderentur, ſed pauca flagitentur. In quo vitæ inſtituto, minimo iure fortunæ bona noſtra poſſidemus, & deceſſionis diem ceſſiſſe e provincia à Deo nobis iniuncta nunquam non exiſtimamus: æquitas autem animi, & mens paucis contenta, reliquique affectus animi, comites philoſophiæ, in quo alio vitæ genere æque inueniuntur? Super omnia eſt obfirmata ſemper ratio aduerſus ſupremam neceſſitatem, animique præſentia excubans ad obeundum æquanimiter vadimonium mortis. Philoſophiam ſemper vocamus non vanam, non tumidam, non diſputationibus rerum naturalium elatam commentatricem, non mantica & ſquallore inſignem, ac ſeſe populo venditantem: ſed ſapientiæ illum amorem, quem Græci vranoſcopum dicunt, quaſi in cœlum ſemper arrectum, earum rerum indagatorem, quæ non perſuaſione gentium a maioribus tradita, non commentis & ſpeculaminibus humanarum mentium conſtant, ſed quæ elogiis diuinis & oraculis teſtata ſunt, humanum captum excedentibus. Vt autem qui peregre proficiſcuntur, quum ad vrbes aliquas ſermone hominum celebratas venerunt, eos quos appellant xenagogos adhibent, qui eos ad loca vrbium earum memorabilia deducant, reſque viſendas cuiuſque loci demonſtrent, quo modo hodie Venetiis vrbe inclyta factitari videmus (quotus enim quiſque id non facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi, ſucciſiuas horas rebus agendis detrahunt) ſic homines in hac vita peregrinanteis, ſtudio literarum vti decet quaſi quodam xenagogo, ſi iis quidem ipſi natalibus orti ſint, aut alias idonei qui eas res viſant & ſpeculentur, quæ cognitu quam maxime dignæ exiſtimantur. Quanquam huiuſmodi inſtitutio, quam antiqui liberalem ideo appellauerunt, quod & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad vitam iſtam valet quaſi peregre transigendam hilarius & commodius philoſophia autem illa ſublimipeta (quam ob id docti & pii viri vranophrontem vocauerunt) non modo xenagogos, ſed etiam eo amplius pſychagogos Chriſtianis eſſe ſolet, eius enim ſtudium animas a cogitatione rerum ſub ſenſum cadentium concretarumque abductas, ad ſublimium & cœleſtium rerum

Philoſophia proprie appellata.

Memorabilis locus.

Liberales artes cur dictæ ſint.

Digitized by Google

rerum ſpeculationem ſubuehit, mirificiſque eius ſtudii illectamentis eo tandem perducit, quo animæ ſuapte natura & conditione vergunt. Hoc vnum ſtudium ſoli Deo ſe probat, nec vt alia ſtudia literarum, populo ſe venditat. Agedum Franciſce, compone nunc cum hac tranquillitate vitæ aulicam turbulentiam, iſtorumque beatorum obnoxiam obſeruantiam, ad quam tu me hortaris: & aude quamuis argutus & diſertus, vnum vltra verbum addere. Iamprimum (quandoquidem tu mihi vt dicitur, bilem concaleſeciſti) in illa conuenarum ciuitate, vel apolidum potius, qui ſine lare, ſine ſedibus viuunt: quonam tandem pacto recte vita inſtitui poteſt? niſi vero componi rite penates poſſunt, & vitæ ratio recte atque ordine in eo loco conſtitui, vbi colluuies ambitionis, cupiditatis, ſimulationis, impoſturæ, curioſitatis delatoriæ, fraudis veteratoriæ, inuidiæ faſcinatoriæ, ſuperbiæ titanicæ, faſtus denique & impotentiſſimæ inſolentiæ, diuerſorium habet, & commune conuenticulum: vbi nunquam ſupremis curis locutus eſt, nunquam rebus vltimis conſulere vacat, in æternumque proſpicere. Viſendus vero conuentus, in quo ſtropharum opifices, noxiarum rerum (vt vocantur) ſpintriæ, nec dicendi cenſendique artifices, nec iuſti iniuſtique prudentes, primas ſæpe & ſecundas ſumma indignitate ferunt. Hic eſt enim aulicarum rerum ſtatus, aut certe fuit memoria noſtra, vt eſt opinio conſtans inter prudentiores: qui quamdiu futurus ſit, in manu eſt prouidentiæ. Ecquis eſt autem honeſtatis amans, & compoſitæ vitæ, qui non modo ſine moleſtia, ſed etiam ſine rubore poſſit in eo comitatu videri, in quo omnium ſententiis iri moris eſt in potentiorum laudem, dignorum iuxta indignorumque? in quo rumorum aucupes, criminum conſarcinatores, auræ temerariæ captatores, aſſentandi artifices, blanditiarum magis quam eloquentiæ gnari, in omnem obſequendi neceſſitatem ſeſe induſtriamque ſuam potentiæ venditantes, diuini cultus vel neſcii vel negligentes, hominum viuentium inter diuos relatores: officioſi & comes, atque etiam elegantes acreſque eſſe dicuntur: veritatis autem tenaces, curam honeſtatis atque integritatis antiquiſſimam habentes, liberalioris inſtitutionis retinentes, pudori in primis conſulendum eſſe atque exiſtimationi ducentes, aut ruſtici, aut tardi,

Conuenæ & Apolides in aula. Apolides nullius ciuitatis ſunt.

Elogium vitæ aulicæ.

Crimina aulici conuentus.

Digitized by Google

aut ſocordes iudicantur? Quis enim aut edictorum cœleſtium prudens, aut interdictorum metuens, non prorſus ineptire inter aulicos ſemper viſus eſt, aut etiam delirare? Quare in eo licentiæ & erroris gurgite demerſi, nec in cœlum poſtea ſuſpiciunt, nec vnquam inde ita exiſtunt, vt emerſiſſe videantur, id quod clariſſimis quotidie exemplis innoteſcit. „Prorſus quidem (inquit „ille) ſi ita in ambitum & faſtum ſeſe ingurgitarint, vt regreſſus „ipſis ad vitam ciuilem poſtea liber non ſit, aut ſui obliti ſint: cu„iuſmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, „quorum hians perditaque cupiditas quærendo intenditur. At „vero liberaliter homines inſtituti, & literarum ſtudio perpoliti, „certos cuiuſque rei numeros eſſe ſciunt, intra quos tantum mo„ueri modeſtia dictitante didicerunt. Tibi vero Gulielme eo „facilius anſam cupiditatis atque ambitionis porrigo, quod te in „re fere nulla immodicum animaduerti, præterquam in literarum „ſtudio, a quo nec rei vnquam familiaris iactura reuocari, nec va„letudinis incommodæ tædio potuiſti. Vidi enim te & miſer„tus ſum annos plus ſeptem ita infirma valetudine, vt velut Dio„ſcuri alternis viuus mortuusque viderere. Itaque libentius te „in eum (vt ita dicam) campum immitto, in quo te longius la„tiusque non exſpatiaturum ſcio, idque maxime vt iſtam Philo„logiam amicam tuam & ſedulam contubernalem crimine ma„gno liberes. Scio enim medicos amicosque mulctam ſæpe ti„bi capitalem interminatos, niſi eius amore prope dixerim inſa„no, interdiceres tibi primo quoque tempore, qui te lenta tabe „exugere exeſſeque compertus eſt. Quamdiu enim quæſo hanc „fœminæ mihi affinis & dilectæ pellicem in thalamo & geniali „interdum lecto retines? Quam vſque adeo deperire videris o „coniugum omnium virorumque ingratiſſime atque inuenuſtiſ„ſime, vt non vxoris blanditiis, non ſuauiis eam vnquam poſt„habueris: etſi tot te illa pignoribus perquam tibi charis vinctum „tenet & obſtrictum, quippe quæ bis trium te liberorum iure de„cennio reddiderit & auctum & ornatum, cum etiam alioqui ti„bi ſit e ſententia. Illi vero tibi ſæpe commentanti aures obtun„dunt iucundo quiritatu, vnica cum ſorore luſitantes, pueriliter„que ſupploſitantes tripudio quodam veluti ſoliſtimo. Quid ſi

Dioſcuri, Caſtor & Pollux.

igitur

igitur, inquam, moderationis frænos in illa vitæ licentia momorderim, atque inter indomitos illos hominum affectus, philoſophiæ iugum proterue excuſſerim, num tu præſto eris auriga cum voles, qui mihi moderere? Sed fac me tecum ſentire, & in hac re quoque autore te, vt in plerisque aliis, vti velle: qui fieri tandem id poſſe putas, vt qui moribus municipalibus non modo imbutus eſt, ſed etiam in iis ita callum obduxit, adeo contraxit habitum, plane vt fingi denuo aut reformari non poſſit, qui etiam vt in prouerbio eſt vernaculo, iam maduit, & contractus eſt: is vt ad aulicos ritus nunc afformare ſeſe, aut certe aſſimulare ementirique aulicum hominem poſſit? Hoc enim perinde eſſe puto, atque ſi me natura verecundum, iubeas exuto ſtatim pudore frontem acriter perfricare ad ſummam impudentiam, quod quemadmodum tueri poſſis, ipſe certe non video, præſertim qui me a teneris (quod aiunt) vnguiculis noueris. Verum eſto, frontem quoquo modo perfricare potero: etiamne ſermonem ita affingere, vt fronti iam duriori ſermo quoque adulterinus commentitiusque ſubſeruiat? Hæc aliis quam prona ſint neſcio, mihi certe habitus illos geſtusque & flexus corporis ſermonisque non tenenti, nec alioquin etiam gnaro figuratæ iſtius aulicæque vrbanitatis, ſi quando inter illos Logodædalos loquor aut flexiloquos, identidem ſolœciſmum admittere contingit, etiamſi lepidus eſſe aut diſertus loquitando mediter, non enim numeros aſſequi poſſum aulicæ iſtius elegantiæ, quæ ſuam quandam palæſtram habet, anniuerſaria mutatione menſtruaque euariantem: ſine cuius peritia moueri, aut proloqui nemo non inconcinne poteſt, riſumque (vt opinor) in circulis ciere. Iam vero veſtem illam ancipitem, aulico vtique homini penula magis neceſſariam, an tu habilem eſſe cenſes philoſophiæ alumnis? Quid? cothurnis illis aulicis quemadmodum pares eſſe poſſumus? Theramenes illos a te intelligi volo, qui ita temperare officia, ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, vt inter ſimultates exerceneis ipſi vtrinque gratiam ſummam ineant, quum neutris plenum germanumque officium exhibeant. Hæc & alia permulta eius inſtitutionis documenta, quum nec tenere ſatis poſſim, ingenii fortaſſe refractarioli vitio, nec in ore ſedeant Romanæ affecto mancipatoque facun-

Digitized by Google

diæ, per me licet vt alii natura ſciti & elegantes, illuſtreis ſe & beatos faciant in vita tenebricoſa: me vero lubentem curia illa nunquam tenebit, quum etiamſi maxime cupiam, ne longo quidem vſu ſuum facere & perpetuum poſſit. Quin & vt imperare mihi poſſim iſtos Fortisfortunæ conſiliatores colere, ſtipare, & eorum faſtidia perpeti (neque enim aut turpe eſſe credo eos homines obſeruare, quibus apud principem gratia flagrare ſplendereque contigit, ſi non eosdem ad populum & ordines infamia atque inuidia flagrare videamus: nec ita me hebeti ingenio eſſe puto, vt non id efficiam, ſi velim, quod omnibus obuium eſt & pronum) vt igitur iſtos beatores hominum liberali quadam obſeruantia proſequi poſſim, non tamen eorum riualis eſſe velim, vt eam quoque vitam adamem, quam ipſi confertis (vt dicitur) manibus amplexantur, ſiquidem vt eſt hodie & plerumque aulicarum rerum ſtatus & facies, vix tertius quisque hominum rationem habere futuræ vitæ atq; æternæ videtur. Vsqueadeo væſanus ille amor honorum & diuitiarum, excordes homines immemoresque reddit.

Curia aulica excordes homines facit.

,,Prorſus certe (inquit ille) ſi quidem eſt nimius, tibi enim hac de
,,te aſſentior, vt meminiſti ſæpe me tecum diſputare ſolitum, et-
,,enim cum in corde hominis religioni noſtræ auſpicato initiati,
,,perſidere amor rerum diuinarum debeat, atque etiam Deus ipſe
,,humanæ animæ ſponſus quaſi in thalamo, ſic in corde cum pa-
,,cta ſibi anima acquieſcere (hoc enim poſcit Chriſtiani hominis
,,ſacramentum in prima luſtratione ſuſceptum) is certe cor ha-
,,bere non videtur, qui mentem ad captum rerum cœleſtium na-
,,tam, ac Dei conſortium, ad commoda fortunæ & externa ita
,,transfert, vt nunquam apud Deum, ac ne apud hominem qui-
,,dem ipſum homo eſſe videatur, id eſt, ſua negotia & propria
,,æternaque curare, ſed alias res agere, de externis vt antiquiori-
,,bus præcipue laborare. Etenim ſcelerati illi ſpiritus, Orci emiſ-
,,ſarii, earum ſæpe rerum ſequeſtres (vt videtur) atque interuen-
,,tores, quæ in aula tranſiguntur, ambitionis & cupiditatis affe-
,,ctibus velut vncinis cardiulcis corda hominum etiam doctiſſi-
,,morum e ſede ſua euellunt, vt exemplis luculentis poſt memo-
,,riam tuam meamque cognitum eſt, adiiciunt enim ſubdoli in-
,,ſtinctores ſuauitatem quærendi, & voluptatem honores aſſe-

Cardiulcus, cor euellens.

quen-

,,quendi, cum quibus velut catapotiis, quæ anodyna vocant me-
,,dici, hamus ille cardiulcus, id eſt, eximendo cordi aptus, nullo
Anodyna catapotia.
,,ſenſu voratur. At vero philoſophia vitæ inſtituendæ magiſtra,
,,cordatos homines reddit, humani etiam ipſa alioquin animi ex-
,,citatrix ad virtutem capeſſendam. Iſtos autem aulicæ diſci-
Philoſophia cordatos facit.
,,plinæ alumnos, hamo iam deuorato, & pernicie intus graſſan-
,,te, videmus futuri æui ſecuros, malis ſuis indormire ſomnum
,,Epimenidis: nec ante, quam vadante in craſtinum viatore mor-
,,tis, quicquam ſummæ & vltimæ curæ animo agitare: tunc tre-
,,pidos illos videas, vel verius ſtupidos, diſiecta vaſa ſua velut in
,,tumultu colligenteis: & vt ſero fortaſſe quoquo modo reſipi-
Baduri quid ſit docuit Budæus in annotationibus.
,,ſcenteis, ſic nondum Adraſtiæ legis formulam intelligenteis,
,,qua formula cauſam ipſi ad ſummum tribunal dicturi ſunt. Hæc
,,eſt enim iuſtitiæ ſummæ ſeueritas, ex bono illa quidem atque
,,æquo iudicans, ſed nequaquam ex iure gentium nato, non ex
,,humani ſenſus placitis, non e principum ordinum huius ſeculi
,,reſponſis. Cuius interpretationem Deus idem & homo ſacris
,,quatuor voluminibus eorumque appendicibus enarrauit, iis qui-
,,dem qui aures non audiendæ tantum, ſed exaudiendæ etiam &
,,hauriendæ æquitati ſortiti ſunt. Philoſophia vero e contem-
,,plationis ſpecula adventantem mortem prouidens, cuius diem
,,ceſſiſſe homini iam inde ab auſpicatu viuendi ſpirandique intel-
,,ligit, vix vnquam opprimi aut occupari morte necopinata pot-
,,eſt. Compoſitos enim penates illa ſuos ſeruans, in procinctu
,,ſemper excubat, quaſi nunquam non illo imminente tumultu,
Vigilate, inquit dominus, quia neſcitis diē neque horam.
,,quem in horam incertam prædixit is imperator, qui pro vigilia-
,,rum teſſera Herculis ærumnas militibus ſuis dedit. Ipſe enim
,,Chriſtus verus fuit Hercules, qui per vitam ærumnoſam omnia
,,monſtra ſuperauit & edomuit. Hæc & alia huiuſcemodi phi-
,,loſophiæ dictata mihi excidiſſe putas, qui me ineſcatum illiciis
,,aulicorum cauillaris? Cuius rei ſuſpicionem ita a me abeſſe ve-
,,lim, vt tamen hanc eſſe ſententiam meam intelligas, aulicam
Chriſtus verus Hercules ait. Qui vult poſt me veni re, & reliqua.
,,vitam ſapienti non ſtatim vt Sphingem quandam exitialiter am-
,,bagioſam, præſumpta in vniuerſum atque in omne tempus o-
,,pinione, fugiendam eſſe aut auerſandam: ſed eam inſtituendæ
,,vitæ rationem vel ætate hominis, vel ſorte oblata, vel neceſſitate

„temporis temperari, vel commoditate debere. Atque vt tan-
„quam obſignatis iam literis tecum agam, qui modò philoſo-
„phiam nec inertem ad res gerendas eſſe dicebas, nec ſoliſugam:
„nunc ipſe pedem efferre eam extra pomœria vetas, atque adeo
„propemodum extra limen ædium priuatarum, videlicet quaſi
„ad ſolem & puluerem caligaturam, aut quaſi conuenarum illum
„ſermonem aſpectumque non laturam. Vide igitur vt conſtan-

Philoſophia loco & tempore ad res gerendas prodire ex vmbraculis debet.

„ter hæc tibi & congruenter dixeris. Mihi quidem multa ferre
„videtur ciuilis & humanioris inſtitutionis ratio, multa tempo-
„rum conditio, multa ingenium cuiusque & captus, & naturæ
„dexterioris aptitudo ad hoc, ad illud genus vitæ verſatilis, quum
„res hoc familiaris poſtulauerit, quæ omnia obſeruare debent (vt
„opinor) literarum ſtudioſi, ne ſtudium ipſi ignauum, animi tan-
„tum & voluptatis inſtituiſſe cauſa, non etiam ad ſubſidium vitæ
„accommodaſſe videantur. Hoc quum Cato, cum Brutus ille
„Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alii permulti literarum e-
„ruditione prædití factitarunt, vt a ſtudiorum ſeceſſu ad celebri-
„tatem rerum adminiſtrandarum tranſirent: tum etiam publica-
„rum hodie rerum intereſt magnopere: quin & ad priuatarum
„imaginum claritatem, & nominis cuiusque gentilitii illuſtratio-
„nem, id ipſum ſuapte vi maxime valere ſolet: etiam ſi nunc fri-
„get temporum iniquitate, vt tu antea queſtus es ipſe. Proinde
„vt Craſſus orator ille nobilitatus elogiis Ciceronis, in eiusdem
„autoris dialogis inquit, ſe quum honores antiquo more repre-
„henſandi ſingulorum peteret (ſic enim tum ferebat ambiendi
„ratio) ſolitum eſſe a ſe Scæuolam ſocerum ſuum iuriſconſultum
„grauiſſimum dimittere, cum ei ita diceret, ſe aliquantiſper eſſe
„velle ineptum: ſic ſi olim aut propediem tempus exiſtat, quum
„viri doctrina eleganti perpoliti, inter aulicos agere honeſte ac
„commode poſſint, cur non etiam libentes faciant vt quod mo-
„ribus ciuilibus conuenit, pace philoſophiæ ad aliquot annos
„verecunde ſuſcipiant, ad aliudque inſtitutum vitæ non migrent,
„ſed commeent? id quod ſi fieri per occaſionem oblatam bona
„philoſophiæ venia nequit, quid cauſæ eſt tandem quin litera-
„rum ſtudioſi, vt caudices marcidi, tantum in tenebris fulgeant?
„Enimuero Budæe, vt philoſophiæ ſtudioſi circumferre philo-
ſophiam

„ſophiam manſionatim nequeunt: ſic ab literarum ipſi amore „quaſi quodam Lyſania comite nunquam derelinquuntur, qui „moleſtias omneis inſuetæ vitæ diſcutit. Peractis autem ſtipen„diis honeſtæ ambitionis, quæ nullo ipſa certo numero præfini„untur, ſed alia quadam ratione modum ſuum ſortiuntur: tum „demum philoſophia receptui canens, iterum ſibi reddit homi„nes, quaſique natalibus, ſic ingenio reſtituit, quos aut ambitio „ciuilis, aut cupiditas non improbata in claris ingeniis, liberali „ſeruituti ac temporariæ mancipauerant. Quod ſi refractaria „illa vitæque infenſa philoſophia viri gaudentes ſtudioſi, inexpia„bili odio diſſidere cum ratione ciuili aulicaque perſeuerarint, „quid aliud quam in mantica Cratetis (vt aiunt) extremum fati „vadimonium expectare dicentur? Hæc eſt mea hac de tota di„ſputatione ſententia, quam tu fuſius ipſe (vt opinor) atque elo„quentius dixiſſes: ego cenſentis more & deliberantis, vt in cu„ria ſumma ſolemus, non exornantis more dixi. Quaſi vero (inquam) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par eſſe non poſſum, vt video: vt niſi te ſtudium iſtud iuri nimiopere teneret, in quo tu matutinas horas pomeridianaſque collocas (nec immerito, fere enim primarii viri eo ſtudio inclaruerunt) ſcribendi nobis occaſionem facile prærepturus fueris. Vnus tu autem a regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere poſſis, quæ modum nullum nouit, annos & dies vt præſtituas ſtipendiis cupiditatis æra in comitatu principali merentis: & rurſus cum emeritam ipſam quoquo modo ſenſeris, velut cauſariæ aut veteranæ miſſionem a ratione vt imperatrice poſtules. Quis vero poſt hominum memoriam miſſionem ante ab aula poſtulauit, quam vno ipſe aut altero ſtipendio ære dirutus fuit? quaſi vero ratio ambitionem & cupiditatem exautorare poſſit, quas liberum arbitrium ſacramento ita obſtrinxit, vt non milites illæ quidem, ſed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc vnum igitur quem vel in præcipiti canitie miſſionem impetraſſe fateamur: nam multos numeris expunctos ipſi nouimus, qui nunc falſo inter cauſarios voluntarioſque profitentur, periti autem rerum nouerunt miſſionem eos detrectanteis exautoratos eſſe, quibus fruſtra fucum ipſi factitare nituntur. Proinde Deloine aut tu ex ſen-

Lyſanias comes, triſtitiæ diſcuſſor.

In mantica Cratetis philoſophari.

Contra aulicos qui rationem & honeſtatem receptui canentem non audiunt.

ſententia animi non loqueris, aut parum noſſe videre naturam & pellaciam eius belluæ, quam vulgus hominum Curiam, perſpicaciores autem Androſphingem vocitant, cuius ambages diſſoluere ſi aulicarum rerum homines conſultiſſimi nequeunt (quotus enim quisque, vt dixi, explicare ſemel ab eis ſe potuit?) quo modo temerarum non eſt eam rem arbitrii noſtri futuram exiſtimare? Mitto nunc quod ſi eius vitæ dies atros ac candidos numeres, multis partibus maiorem illorum numerum inuenies, etiam ſi eos tantum ſpectes, qui potentiæ ſucceſſu obſeruantiam omnium ad ſe trahunt, nedum ſi vnum e multis conſideres, quibus anguſte & incommode tentorium habere in caſtris tumultuariis illis non ſtatiuis neceſſe eſt, in quorum manipulis ſimiles noſtri ſi ſacramento adacti ſint, centuriari ſolent. „Atqui (inquit) ſic „exiſtimo, virum literarum vere ſtudioſum, honeſtatis amantem „& Dei metuentem, nunquam ita deprehenſum, ita indagine „quamlibet apta, nexa, arctaque cinctum eſſe, quin liberum arbi„trium a philoſophia vindice hominum & aſſertrice, commonefa„ctum & excitatum, eas plagas (vt aiunt) ipſi ſummiſſurum ſit, „quibus nonnulli perdite ambitioſi circumcluſos eſſe ſe fingunt, „nullo interlapſu exituque relicto. Hic etiam tu autem delicias „facies, & fortuita hiſpitia anguſtaque cauſabere, homo credo vi„tæ vagæ & peregrinæ inſolens? ceu vero neſciam Italiam te & „vrbem Romam non ſemel adiiſſe difficilimo tempore, partim a„nimi cauſa, partim cum poteſtate, cum tu liberam legationem „ſuſcepiſſe diceres e viſendæ Italiæ gratia, quam tu admirabare: „tum in ipſo etiam aulæ Franciæ comitatu pridem munia obiuiſ„ſe. Sed rurſus quod me illicio aliquo ineſcatum eſſe dicebas, „qui ſoles omnia concitatius in huiuſcemodi eloqui, num tan„dem tibi videor aut grauitatem magiſtratus mei imminuiſſe, aut „anteactæ vitæ opinionem, qualis eſt cunque de me, cuiuis ho„mini aut cauſæ aduerſo rumore addixiſſe? Addidiſti etiam, me „tibi eſſe viſum ad ambitionem pronum, non tam propoſito quam „ingenio. Nam etſi ambitionem honeſtam claris fere ingeniis „aut cognatam eſſe video, aut agnatam, geſtientis tamen ambi„tionis culpam, quam turpem ſemper eſſe cenſui, haud libenter „agnoſcam: & tamen ioculari hac tua reprehenſione admonitus, ve-

Androſphinx.

Liberum arbitrium.

Agnatum eſt, quod p ſt natum eſt.

„vereor ne quid imprudens in ea re admiſerim, vt eſt humana con-„ditio, aut ex ſtatu conſtantiæ & grauitatis alicubi exciderim, vt „imminuiſſe aut maieſtatem aut dignitatem huius magiſtratus „atque ordinis videar. Amabo te mi Budæe, ſi quid in me tale „animaduertiſti, obiurgato me ſtrenue, ac pro ea amicitia quam „iam tot annos colimus, noſti enim me nihil vnquam antiquius „bonorum & grauium exiſtimatione habuiſſe, duntaxat ſecun-„dum rectam conſcientiam, cuius Deus vnus & ſolus explorator „eſt. Cum autem iudicium tuum nunquam aſpernatus ſim: „tum vero maxime intelligo tibi me notum eſſe, vtpote cui in vſu „familiariſſimo indicare me quam ſimpliciſſime ſoleam, ſimul „illud memini, ſæpe te mecum ita eſſe collocutum, nihil vt com-„modius eſſe poſſe diceres viro in magiſtratu conſtituto, ad ma-„gnosque honores aſpiranti, quam ſi amicum ſibi vnum dele-„ctum ac probatum, adhiberet caſtigatorem, aut certe emiſſari-„um & ſubauſcultatorem, qui ad ſe velut iure ſuo referret cuius-„modi eſſet populi de moribus eius actibusque iudicium: quæ „actio eius motusque, cuneorum plauſum frigusue, quæ aduer-„ſum rumorem ordinum, quæ bonorum & grauium calculum „mereri videretur, ſic enim futurum eſſe vt iure improbari non „poſſet, qui omnium prope arbitratu ſeſe emendauiſſet. Hoc „autem cum pauci animaduerterent, hactenus factum eſſe vt e-„gregii ſæpe viri ſummos ſtatim honores adepti, ad populum (vt „dicitur) & ordines offenderent, ſuarum ſcilicet ipſi inconcinni-„tatum ignari, quæ per ora tot hominum magno ſtrepitu peruul-„gantur. Quod vero ad me attinet: vt ambitionis ſuſpicione „vindicare me non admodum laboro, ſic hoc deprecari peruelim, „ne me cupiditas transuerſum egiſſe, aut extra numeros probita-„tis & honeſtatis extuliſſe videatur. Nec enim mei obliuiſci ipſe „poſſum, nec perſonæ quam mihi cum literarum ſtudium fla-„grantiſſimum, tum vero collegium grauiſſimum ampliſſimum-„que impoſuit, in quod non pœnitendis (vt opinor) auſpiciis „ipſe adoptatus ſum. Sed quid ego hæc tecum nequicquam? „qui me propemodum ab incunabulis & crepundiis nouiſti, & cui „me iam tot annos explorandum bona fide ad manumque aſpi-„ciendum præbui: vt notiores animi mei ſenſus omnes ei ſacer-

Locus animaduertendus.

„doti eſſe non poſſint quem a confeſſionibus religioſis habeo, „quam tibi Budæe mens mea pernotuit. Ibi tum ego renidens: Equidem (inquam) Deloine videor te non leuiter commouiſſe: cuius rei indices ſunt malæ iſtæ tuæ pleniores, inſolito rubore ſuffuſæ: id quod niſi vt facerem, in mentem mihi veniſſet, nunquam iſti facundiæ vtique par eſſe potuiſſem. Etenim quis tibi hoc concedat, vt mihi te ſemper Scæuolam, & quum voles etiam, vt ſubinde Craſſum præbeas? Vt enim ſi quid in foro tuo poſſim (tuum autem voco, in quo primaria eſſe autoritate te dicunt homines doctiſſimi) ſed vt ſiquid ad intelligentiam enarrationemque iuris veſtri ciuilis comminiſci aliquando & afferre in medium poſſim, quod ex ea penu prompſerim quæ vobis iuriſprudentibus vſualis eſſe non ſolet (cuiuſmodi nonnulla in Annotationibus noſtris ſcripſimus in Pandectas editis, & item fortaſſe ſcribemus, ſiquando eo animum retulerimus) id totum iudicio tuo tuique ſimilium ſubmitto: ſic te viciſſim decebat amicitiæ ſaltem iure, doctrinæ mihi faſces in ea re ſummittere, qua in re non ætatulam quidem (quod vehementer doleo) ſed ætatis bonam partem te ſtimulante contriui, etiam ſi vi maiore ingenii tu in eadem ipſa re nos ſuperare videare, quippe ius hoc poſcere amicitiæ noſti, vt inter differendum ſimulata interim & affectata vel infantia vel inſcitia, ab amico vinci te patiare: cum ſi nihil de contentione remittas, poſſis animum eius ægritudine non leuiter ſauciare. Itaque quando te nihil mihi (vt videbam) condonaturum, vincere alia ratione non poteram, non inuitus ipſe feci vt acriore altercandi velitatione te e ſtatu peruicacis facundiæ depellerem: quæ copioſius ipſa mihi ſemper videtur atque compoſitius verba vobis iuriſconſultis non vſitata fundere, quam vt e libris tantum iuris hauſtam eſſe quis eam credat. Quanquam haud admodum lubens facio vt eam tibi facultatem tantam concedam, homini in aliis ſtudiis occupatiſſimo, quam omnium difficilime artium comparari contendere tecum ſoleo. Sed enim id pene muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitioſum eſſe te natura dicebam, non propoſito: nunc natura ab ambitione abhorrere te, vel verius ab ambitu, dico, non item fortaſſe propoſito. Nemo eſt enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te

pre-

Digitized by Google

prehenſare homines, aut colere potentes, & omnino numeros implere ambitus iuſti atque efficacis aptus ſit, ſiquidem oportet eos qui hoc ſcite facere volunt, quo iure quaque iniuria morigeros ſe ſpondere poſtulantibus, ad feſtiuoſque vultus ſemper eſſe fictos & compoſitos, etiam ſi probi viri eſſe animo obfirmauerint. Alioquin fruſtrari nemo poteſt aut deuorare moleſtiam adeuntium, æqua, iniqua, expedita, perplexa, improbe poſtulantium, quorum in odium & iurgium etiam incidas neceſſe eſt, quaſique in campo & inter comitia offendas atque impingas, ſi quid æqui bonique non obſequioſe dixeris. Ita qui ritus eius diſciplinæ tenere velit, hunc neceſſe eſt duplicem quam vocant philoſophiam & ancipitem noſſe, vt exotericus ipſe ſit & eſotericus, nec idem inteſtinus homo ſit & externus. Sermo tantum ſpecioſus & vrbanus, ac vultus blandus & feſtiuus inter ſe non diſcrepent. Ad hanc autem diſciplinam, & alias quas homines ambituros percallere oportet, cum parum te docilem ſemper animaduerterim, miror cur tibi in mentem venerit Ariſtippi meminiſſe, quem omnis (vt inquis ipſe) decuit ſtatus & color & res: quaſi verſabile mihi ſit, & tibi cum voles futurum ſit ad iſta ingenium. Quo modo autem tu non ineptam ſententiam hanc tueris contra tuum inſtitutum, qui quum non ignores illic hominum iudicia atque etiam propoſita fere eſſe corruptiſſima, eis tamen ſuadeas in eo conuentu eſſe viuendum, qui in ſimplicitate & candore morum ſpes omnes ſuas repoſitas habeant? Neque enim mihi ludibundi ſunt oculi, quibus in occurſu & in circulis iſti venuſtuli gratioſi eſſe didicerunt: nec lepores illos vrbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam ſcitæ comitatis & emerendam vtuntur. Quum ille rurſus ſermonem excepiſſet, egoque non defuturus ſententiæ meæ mihi viderer, amicoque in eo non ceſſurus: ecce tibi nuncius regiæ mortis, qui diſputationem noſtram abrupit conſternatione ſubita. Poſt aliquot autem dies cum eum domi offendiſſem ocioſum (interuiſere enim ſæpe inuicem ſolebamus) continuo vt aſſedimus: Ecquid, inquit, Budæe aliud tibi in mentem venit de diſputatione noſtra? an in „ſententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum „factam, vt iam alius omnino ſenſus publicæ mentis exiſtat, di-

Alludit ad exotericam diſciplinam & acroamaticam, cuius meminit Cicero in quinto de Finibus, & Gel. lib. vndeuiceſimo.

Vvvv 2 uer-

„uerſique mores eſſe inolituri putentur, vt fere omnia circumagit „& plurima inuertit regni noui exortus. Certe vox famæ publi„cæ iucundiſſima ad aures omnium ferme ordinum venit natali huius regni. Atqui eo, inquam, pene euaſimus, vt non facundia tantum tibi huius diſputationis palmam, ſed etiam rerum eventus fortaſſe daturus ſit, nam ſi feſtis huius principatus auſpiciis, rerum gerendarum progreſſus reſponderit, erit vtique cur virtus & doctrina exeant ex vmbraculis, & ferre ſolem, vt dicitur, pulueremque non renuant. Id adeo licet ex præteriti & præſentis temporis contentione æſtimare. Quum enim ante orba reſpublica ſummis magiſtratibus eſſet, maximaque munia partim vicariis operis obirentur, partim omnino non obirentur, primum nihil nec recte ſatis nec ordine (id quod neceſſe erat euenire) fiebat, deinde velut abdicatis vel abrogatis magiſtratibus, informis ac deſtituta Reſpub. iniuriis inteſtinis externiſque expoſita & obuia iacebat. Cuius indignitatis cauſam nunc magnopere non inquiro, id tantum dicam quod fama circumfert, in duas ipſa ſententias diuiſa: Partim hominum culpam a vertice ipſo arceſſebant, qui bona magis voluntate, quam ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe a multis exiſtimatur: Partim ad actores ipſos rerum, diſpenſatoreſque copiarum, ſummum crimen referebant, qui hebetes iam oculos domini non verentes, nec ab auribus eius magnopere metuentes, quas obſirmatæ obaudientiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtratione ſummæ rerum remiſſi fuiſſe dicuntur, & in tumultu ſecuri (ſic enim homines tum ſobrii loquebantur) aut nimium ſeſe in arduis conſulentes, vt prudentes dictitabant. Commune autem vtriſque crimen ab hominum ſermone illud erat, quod orbæ rerum ſummæ tutores vt ſuſpecti poſtulari non poterant, cum honorarii ex diadematico genere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantium in ſpeciem eſſe viderentur. Ex qua rerum deformitate (vt parciſſime loquar) ſecuta eſt ea Francici nominis ſuggillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerum diſcuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis, ſed populi duntaxat, vt ſperamus, tutelare numen Franciæ, quum Calendis Ianuariis Rex ſocer fato functus Franciſcum nobis Regem æquo animo reliquit, vt filiam quoque ſuam

Franciſcus Calend. Ian. Rex appellatur.

ſuam Reginam relinqueret. Proh ſuperi immortales, quid hic primum, quid poſtremum exequar? Iampridem Calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad inſtaurandam rei Franciæ formam ac dignitatem videntur? quo die ſtrenæ vice, aurea (vt antiquo verbo loquar) fortuna ad eum regem tranſiuit, qui & corpore & animo implere vices ſummi imperatoris poſſit, vt ſi quis vnquam maiorum. Deinde nominis eius omen nonne certam ſpem præmonſtrat illuſtrandæ gloriæ noſtræ, cum a condito hoc imperio Franci nunc primum de ſuo vocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam vero manus illæ cinctrices ſummorum magiſtratuum, nonne militum mentes afflictas inſolita ignominia, humique propemodum ſerpentes ordinum omnium animos, triduo ita erexerunt, vt altiores etiam priſtinis eorum ſpiritus excitarint? prorſus vt magnificum quoddam atque amplum huius regni principium fuerit hoc maxime nomine. Nullum enim auſpicatius eſſe poterat (vt quidem eſt hominum iudicium) quam vt pacis bellique artes, longo ſummorum magiſtratuum interregno conſopitæ, ſtatim velut e ſomno diuturno expergiſcerentur. Quare Cancellario primo quoque tempore dicto, viro eximiæ doctrinæ & induſtriæ, cum in purpura ſumma probatæ, tum alias principi ipſi ſpectatæ & cognitæ, quid aliud quam veluti iuſtitium diuturnum ſolutum eſſe viſum eſt? Eſt enim ille magiſtratus inter togatos ſummus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur verbo priſco) iuris cuſtodia, legum ac conſtitutionum præſidium, oppreſſorum aſylum, flagitioſorum ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicum, & iure ſummo lapſorum adminiculum eſſe debet. „Atqui (inquit ille) cum de eo magiſtratu „in Annotationibus tuis loquerere, originemque eius a Minois „tempore repeteres, nullis prope finibus munia eius circumſcri„pſiſti, quaſi vnus ille honor ad ſe ſummam omnium rerum mu„nerumque traheret, cum principis vices propemodum imple„ret, præſertim vt eſt hodie ratio gerendi eius honoris, nunc, vt „video, partes eius magiſtratus tanquam nomophylacis tantum „exequeris, quaſique antiſtitis cuiuſdam æqui & boni, & viuæ „legis indulgentiæ, cuius interpretationem a benignitate princi„pali poſtulaturi, nomophylacium velut oraculum quoddam„

Cancellario Franciæ.

Nomophylacium.

Digitized by Google

„clementiæ principalis ſuppliciter adeunt, quem magiſtratum„quamdiu deſiderauimus, tamdiu æqui boniqueoraculum ob„mutuiſſe creditur, quod nunc quum luculento aditu princeps„patefecerit, & alias quoque partes inaneis in Repub. conſtitu„enda repleuerit, vtique imperium iuri & legibus, & dignitatem„ſuam imperio, & regnum denique ipſum ſibi, reſtituiſſe dicetur,„ſi tamen prouidentia expectationi noſtræ ſubſcripſerit. Sed per„ge porro. Omnia enim hæc quæ nunc dicis, in cauſam meam„vertam, quaſi non tibi aqua, ſed mihi iam ſoli fluat. Quid mea refert? inquam, quum iamiam tibi herbam porrecturus ſim, quod ad controuerſiam quidem ipſam, non quod ad me pertinet. Iuuat etiam me victum a te in publica lætitia fateri, ita te ſuperiorem fecit non tua tantum facundia, aut mea mala cauſa, ſed euentus felicior: cuius vtinam expectatio ita nobis ſatisfaciat, ne tibi rurſum huius rei quam coniectura iudicauimus, controuerſiam olim ipſe referre poſſim. „Equidem, inquit, non video Bu„dæe quid vltra cauſaturus ſis: omnia nunc vides ex ſententia„animi tui contigiſſe. Cancellarius is eſt factus, quem tu maxi„me exoptabas, non tua magis cauſa, quam omnium qui in lite„rarum ſtudium ſpes ſuas contuliſſent. Is eſt Antonius a Pra„to, vir non modo literarum amore captus, ſed etiam literarum„amantiſſimus: qui cum doctis in vniuerſum & ingenioſis nimi„rum fautorem ſe præbebit, & apud hunc noſtrum Auguſtum,„alterum Mœcenatem: tum vero proprius & æternus tibi erit„ſuffragator, vtpote qui iamdiu (vt noſti) omnia tua cauſa cu„piat, id quod etſi tibi auditum compertumque eſſe non dubito,„ipſe tamen tibi fidem facere vberiorem debeo, quicum ille pri„dem dudumque familiarius ſermonem his de rebus factitauit,„de quo hoc tibi tantum dicam, quoniam parcus eſſe ſoleo (vt„noſti) in laudibus hominum viuentium. Hunc (niſi fallor)„habebis imitatorem, & (quod maius eſt) æmulum Guidonis a„Rupeforti, ſummi illius viri, cuius tu memoriam (vt arbitror)„illuſtriſſimam apud poſteros reddes clariſſimo aliquo elogio, vt„quidem te ſemper affici erga illius manes video, ſiquando in ſer„mone mentio eius incidit. Prorſus, inquam, recte opinaris, ſi quidem ipſe aliquid poſſim dicendi facultate, neque enim eſt aut

Antonius a Prato Cancellarius.

Guido a Rupeforti.

fuit

fuit unquam hominum quiſquam, cui ſecundum parentes plus me debere exiſtimarem, etiamſi nihil eſt aut fuit quod ei acceptum referre poſſem, vt qui eo tempore mortuus ſit, quo mihi abſenti & propemodum inuito optime cupere ac magnifice cœperat. Ita fortuna, cui nihil adhuc præter ocium literarium debeo, obſtitit ne illius beneficia calendarium meum implerent vel augerent. Tu enim noſti fruſtra me ab eo nunciis & literis eius chirographis accerſitum, cum ego quidem valetudinem tum mihi incommodiſſimam excuſarem, ille autem exiſtimaret per detrectationem valetudinarium me eſſe, & falſo cauſarium, & iterum me admonens ægre ferret ignauo me literarum ſtudio animum maioris fortunæ deſpondiſſe. Eo me ille maxime nomine increpitans (ô virum ſumma laude dignum) quod eam ignominiæ notam & literis & ſuo tempori inurerem, quaſi docti homines neglecti tum viderentur & abiecti, cum tamen eo tempore nulla arte homines memorabili præditi, opima interdum decora opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratũ eſt autem mihi quod eius viri nunc memoriam refricas, nunquam non viris bonis iucundiſſimam: cuius utinam tam vere imitatorem hunc Antonium ſpoponderis, quam ego libenter hanc ſtipulationem ab eodem ipſo fecerim, ſi liceat, ad quod etiam eum ſuapte ſponte animatum eſſe fama eſt, id quidem certe decet. In utroque enim eorum, ingenii ac fortunæ partes ita æque fuerunt, vt utri plus debuerit ille, hic nunc debeat, vix conſtituere poſſis. Ille ſummo magiſtratu honorificentiſſime delato non petenti, accerſitus, ſtatim eo evaſit, unde altius ſubvehi non poterat; hic nihil non facile & ſcanſim aſſecutus eſt, quo togæ prætextæ aſpirare ius fuerit, verum ille præſtantiſſimi ingenii ornamentis inſtructus, & fortunæ adminiculis erectus, quum fato conceſſiſſet, memoriam ſui magiſtratus clariſſimam reliquit atque teſtatiſſimam: hic eandem ſortem adeptus, quid in extremo eodemque ſummo vitæ actu ſit geſturus, quod faſtigium laudis anteactis vitæ partibus additurus, adhuc in expectatione eſt. Quare (quod eſt in prouerbio priſco) hic magiſtratuum vertex, qualis ſit ipſe vir, mox oſtenderit. Nunc quoniam tu tantopere me urges, cauſam haud dico quin doctrinæ & virtuti ex receſſu prodeundum ſit, & generoſa ambitione documentum ſui

Digitized by Google

ſui dandum, vel in atrio regiæ, vel in aula interiore, ſi pateant
eis aditus: non etiam ſi inter miſcellaneam turbam poſſint quo-
vis modo irrumpere aut arrepere. Hoc tamen exigam, vt doceas,
cæteris in partibus rempublicam ita eſſe conſtitutam, vt illis ve-
lut matronis quibuſdam pudicis & honeſtis, tuto & ſine pudoris
„ ſuggillatione ſeſe proferre liceat in publicum. Scilicet, inquit,
„ ab armatis iſtis metuis, qui neſcio qua fama excitati, primas &
„ ſecundas parteis ſuas hoc rege ſperant fore. Ego autem accin-
„ ctos viros ita rerum potituros arbitror, ſi non plus armis quam
„ conſilio tribuant, cuius rei argumentum duco ab ipſo loricato-
„ rum vertice, quem omnium votis expetitum princeps rei ſum-
„ mæ militari præfecit. Nempe ducem, inquam, Borbonianum
„ dicis? Illum ipſum, inquit, ſuperi boni quem virum, quantum
„ principem, quam magnum futurum ductorem, ſi numini di-
„ vino, vt ſperamus, res Franciæ cordi fuerint? Atqui, inquam,
memini quum auſpicando regno princeps Cancellario ſtatim crea-
to, hunc Magiſtrum equitum abſentem tum dixiſſet, vt votis
hominum & famæ flagitanti ſatisfaceret: quanta omnium lætitia,
quam certa ſpes, quamque magnifica expectatio per omne genus
hominum excitata ſit. Quis enim rei ſummæ conſtitutionem
non ſperaret, qui cenſuram militarem, magiſtratum deſitum &
obliteratum, reuocatam videret? Deinde cuius prudentiæ fuit,
quam recte voluntatis, regem vt primo quoque tempore, ſic non
tumultuarie, non propere, eum ducem enſe quidem illum Dicta-
torio, verum illi hæreditario cingere, quem claris documen-
tis cognitum, fama iamdudum auguratrix, & prærogatiua vota
omnium ordinum deſignauerant? Magnum erat per ſe cenſuram
armorum, quaſique regimen reſtituiſſe morum militarium. No-
men enim ipſum eius honoris multum habet reuerentiæ ad diſci-
plinam rei militaris utcunque retinendam: ſed maius multo fuit
ei duci iniungere, qui generis ſplendore auguſtus, moribus ge-
neroſis inſuper venerandus, belli paciſque artibus æque pollens,
in prætexta, in paludamento viſendus, in conſeſſu, in procinctu
cordatus, domi & militiæ, in urbe & ſub ſignis gratioſus, Martis
(vt ita dicam) & Palladis ſuffragia tuliſſe videbatur. Atque equi-
dem Deloine nunc in memoriam mihi venit eius temporis quod

Dux Borbonianus magiſter equitum.

hiſce

hiſce annis vidimus, quum tu rebus afflictis mœſtus, tanquam præſciſcente animo diceres, te viam primam ſalutis videre, ſi dux Borbonianus ſummæ rei militaris admoueretur. Nam quum autoritas multum, tum morum maieſtas plurimum, in ductoribus exercituum valent: quibus hic dono quodam Palladis præditus eſt. Eum vero omneis virtutes habere dictitabas huius regni tutelares, aut certe præ ſe ferre: quas eſſe, pietatem in primis aiebas, & religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatem, magnanimitatem, & conſulendi peritos prudentesque ſolertiam, quæ regum maximorumque ducum ſumma laus ſemper fuit. Addebas ſeuerum ſimul & clementem eſſe, eo temperamento, vt nunquam iracundus niſi in animaduertendis indignitatibus aut ſceleribus videretur: & cum firma ac decora corporis conſtitutione natura præditus eſſet, ad naturæ commoda acceſſiſſe educationis diſciplinam dicebas ſub ſocru fœmina cordatiſſima, quæ numero omneis memoria teneret inſtituendorum principum: quippe quæ regis filia eadem & ſoror, regnum olim ſecundo rumore adminiſtraſſet. Itaque quum eum regem habeamus, qui cum ſpecimen ſui tum alias, tum in decurſione militari, & ſimulachro ſplendidiſſimo pugnæ iuſtæ factitauiſſet, ad regnum ſtatim aſſumptus eſt, & mox magiſtrum equitum gentilem ſuum dixit, eum virum (vt vno verbo abſolvam) quem fata rebus noſtris alleuandis debebant: cuius ſi ætas maior indoli reſponderit, ne Momus quidem Aeſopi inveniet quod in eo reprehendat, eademque prouidentia princeps reliquas reipublicæ partes conſtiticurus eſſe videatur: non inuitus faciam vt in tuam tandem ſententiam tranſeam, & viris ſtudioſis etiam autor ſim, vt in ſpem accingantur capeſſendæ reipublicæ. Quippe ſi ad lineamenta præſcripta ætatis florentiſſimæ princeps regni ſui curſum viridem peragere contenderit, haud periculum erit ne virtus aulicæ ſuperbiæ vt dudum mancipetur. Abſit enim vt hoc rege, his proceribus, his conſultis, qui rerum potituri eſſe exiſtimantur, virtus & doctrina tam turpiter in aula ſeruientes, cultuque indecoro cernantur, quam olim Hercules in Lydia. Vidimus quam indolem futuræ maieſtatis princeps in tyrocinio, id eſt nondum Rhemis inauguratus, oſtendit, quanto ho-

Tutelares regni virtutes.

Digitized by Google

to honore, quantis liberalitatibus Cæſarem (vt ita dicam) ſuum, ſororis ſuæ virum, ducem optimum, & regiæ indolis, proſecutus ſit, quos viros ſummæ rerum ſecundum ſe præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentiſſimam, nunc officioſiſſimam colere & obſeruare inſtituerit: vt ſi ad huius auſpicatus præſcriptum univerſam ipſe formam principatus delinearit, ſpondere auſim apocataſtaſim quandam inſignem priſcæ Francorum gloriæ extituram. Francia quidem certe tantarum rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iam ſuſtulit, quos haud ita ductum tacta de cœlo abiecerat. Exiſtimant enim omnes ſupplicationibus populi cataractas cœli apertas eſſe, & lucem nobis redditam. Cuius ſpei cum omen haud aſpernandum habemus a nomine Franciſci Regis ductum, tum velut repromiſſore Deo acquieſcimus: qui ſignis & oſtentis clariſſimis lætitiam nobis publicam ratam feciſſe exiſtimatur. His tam magnificis, tam regiis rerum adminiſtrandarum primordiis ſi hoc quoque acceſſerit, vt literis & doctrinæ honos habeatur a principe & primoribus, haud ſcio an nihil ſit quod addi ad regni amplitudinem poſſit. Id quidem certe fidenter affirmauerim ad poſteros memorabile maxime fore, nos ex obſoleta & triſti ſocordique facie regni nulla aut diurna certe tantum temporis intercapedine in magnificentiſſimam regni ſpeciem atque alacerrimam tranſiuiſſe, unamque tantum noctem confinium fuiſſe ſceptrorum ſquallentium atq; nitidiſſimorum, uſque adeo numen aliquod benignum repente nos circumegit, velut theatro quodam verſatili: quod utinam benignitate diuina fauſte & feliciter regi, rectoribus, nobiſque regendis eueniat. Vidimus dudum Gallici nominis Genium antea ſemper cultum ac nitidum, planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium ſub choragis imperitis & bona ex parte puſillis inductum. Iidem (vt ſpes eſt) videbimus propediem in cothurnum priſtino altiorem excitatum, ſi modo qui ſummam rerum tenebunt, hoc intelligere, intellectumque meminiſſe poterunt, Mineruæ quam Bellonæ numen maius ac præſentius ſemper ab Alexandro Magno Romaniſque ducibus exiſtimatum eſſe, qui imperia ipſi maxima ac clariſſima omnis æui condiderunt. Vt enim magiſter

Digitized by Google

giſter equitum dux ſummus & Polemarchi creati viri decora multa militiæ meriti, quaſi optiones eius allecti, bellicis in rebus ſpeciem quandam magnificam, & tanto imperio dignam præbebunt, recte atque ordine conſtituentes omnia: ſic in rebus pacatis conſiliarios adhiberi neceſſe eſt earum rerum adminiſtrandarum prudentes, quæ procul a claſſicis tranſiguntur, aut ipſos bellicarum rerum conſultos quaſi quoſdam Neſtores vtraque facultate pollere: id quod fieri nequit, ſi literatos oderint, aut ſpreuerint. Magno enim errore regibus olim noſtris ac ſummæ nobilitati perſuaſum eſt, Galliæ campos naturam, Martis (vt aiunt) orcheſtram eſſe, non etiam Muſarum odeum voluiſſe, in quo regum ac ducum geſta clariſſime celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non neceſſarium hic habeo longius rem proſequi. Proinde faſtigium principale nihil generoſius inſtituere, nihil auguſtius velle poteſt, quam vt rebus bellicis quaſi in tumultu conſtitutis, literarum ſtudioſos excitare quamplurimos contendat, partim a conſiliis ei futuros, muneraque togata ac ciuilia obituros, partim res noſtras monumentis literarum illuſtraturos: id quod Alexander Magnus quum maxime exoptaret, vix aſſequi potuit; ob quod Achillem felicem identidem appellabat, cui contigiſſet ipſi poſt mortem Homerum præconem rerum ſuarum habere. Reges autem noſtri ne Chœrilos quidem ſuarum rerum ſcriptores habuerunt, vt qui nihil exiſtimarent literas pertinere ad memoriam ſui ſuorumque æternitati prodendam, qua temporum incuria factum, vt res eorum geſtæ, & inſtituta patria, autorum ſilentio ſepulta ſint, vel ita memoriæ prodita, vt autores pudendos magnarum rerum laudare vereamur. Quam gentis noſtræ ignominiam ſi reges & proceres ſatis æſtimare potuiſſent, præclare cum viris literatis hactenus actum eſſet. Verumenimuero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent, nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude poſita ſunt, quam in coniectura atque expectatione, ſuſtinendum nobis vlterius iudicium ad progreſſum usque rerum magnifico iucundoque omine inchoatarum: ne ſi quid ſecus acciderit (quod ominari nolim) aut in rebus ſecundis atque plauſibilibus proceres mandragoram (vt ſit) biberint,

præpropere ipſi occaſionem res inexploratas laudandi admirandique arripuiſſe videamur. Quod quum dixiſſem, & ille annuiſſet, dirempto hoc colloquio ſermonem alium quæſiuimus. Eam autem diſputationem noſtram ſimul animi cauſa huic operi attexendam eſſe duxi, ſimul vt monumentum eſſet æternum (vt ſpero) amicitiæ noſtræ, Deloinus enim & Budæus inſigne par amicorum in hac vrbe exiſtimatur eſſe.

FINIS
LIBRI V.
GVILIELMI BVDÆI
DE
ASSE
ET
PARTIBVS EIVS.

SYL-

Digitized by Google

SYLLABUS
SIVE
INDEX AUTORUM
QUI IN LIBRO
IOHANNIS SELDENI
DE
NUMMIS
NEC NON
IN BIBLIOTHECA NUMMARIA
PHILIPPI LABBEI
hinc inde occurrunt.

A.

Abulcain Arabs 50
Africanus 51
Georg. *Agricola* 66
Demetrius *Alabaldus* 59
Ludovicus *de Alcazar* 79
Andreas *Alciatus* 51
Leo *Allatius* 42
Ioh. Henr. *Alſtedius* 75
Franciſcus *Angelonus* 25
Dan. *Angelocrator* 59
Ælius *Antonius* 50
Lucas *Apulejus* 78
Ioh. *Aquila* 72
Franciſcus *Aretius* 62
Ioh. *Arphus* 72
Antonius *Auguſtinus* 24. 53
Leonardus *Auguſtinus* 42
Franciſcus *de Avila* 62

Æ

Paulus *Ægineta* 85
Iacobus *Ælemannus* 70

B.

Balbus 54
Cæſar *Baronius* 25
Barraus ſ. *la Barre* 55
Beda 55
M. *Mantua Benavidius* 42
Chriſtoph. *Beſoldus* 57
Iacobus *Bieus* 33
Blancus ſ. *Blanc* 56
Romanus Bocchius 89
Henr. *Bocerus* 68
Laurentius *Bochellus* 77
Ioh. *Bodinus* 73
Ianus Iacobus *Boiſſardus* 36
Franciſcus *Bonafides* 62
Iacobus *Bornitius* 70

Matthæus *Boyſs* 81
Ignatius *Braccius* 36
Eduardus *Brerewood* 61
Nicolaus *Briot* 83
Franciſcus *Broæus* 62
Albertus *Brunus* 51
Iordanus *Brunus* 76
Guilielmus *Budæus* 67
Reinerus *Budelius* 88
I. Cæſar *Bulingerus* 77
Henricus *Buntingus* 68
Ioh. *Buteo* 73
Gabriel *Byel* 64

C.

Ioh. *Cephalus* 74
Robertus *Canalis* 89
Conſtantius *Caietanus* 27
Guilielmus *Camdenus* 30
Ioach. *Camerarius* 72
Ioh. *Camerarius* 74
Iul. Cæſar *Capacius* 41
Iacobus *Capellus* 71
Hieron. *Cardanus* 70
Carolus Dux Croyjacus & Arſchotanus 25
Alphonſus *Carranza* 51
Petrus *Carrera* 45
Vincentius *Cartarius* 47
Georg. *Caſſander* 66
Ioſephus *Caſtalio* 40
Balthaſar *Perez de Caſtello* 25
Sebeſt. *Gonzales de Caſtro* 90
Ioh. Baptiſta *de Cavalleriis* 36
Ludovicus *Cellotius* 79
Ludovicus *de Chabans* 79
Georg. *Chanlerius* 30
Anton. *Chappuys* 24
Cl. *Chiffletius* 26
Henr. Thom. *Chiffletius* 38
Ioh. Iac. *Chiffletius* 31
Ioh. *a Chökier* 74
Guilielmus *du Choul* 30
Petrus *Ciacconius* 86
Cleopatra 58
Iacobus *le Clero* 70
M. Ant. *Coccius* 80
Natalis Comes 43
Matthæus *Concius* 81
Germanus *Conſtantinus* 67. 94
Nicolaus *Coquerellus* 83
Didacus *Covarruvias* 59
Cælius Secundus *Cuno* 56
Franciſcus *Curtius* 62
Ioh. *Cuſpinianus* 37

D.

Severinus *Delubac* 90
Diodorus 60
Dioſcorides 60
Andreas *Dinnerus* 52
Ioh. *Douet* 74
Ioh. Baptiſta *Duvallius* 36

E.

Paulus *Eberus* 85

Ioh

Digitized by Google

Ioh. Baptiſta *Egnatius* 73
S. *Epiphanius* 61
Sebaſtianus *Erizzus* 46
Saladinus de Eſculo 90
Nicol. *Euerardus* 84

F.

Ioh. *Faber* 37
Anton. *Faber* 53
Q. *Fannius* 88
Iacobus *Francus* 34
Marquardus *Freberus* 43. 81
Raphael *Freſnerus* 46
Guilielm. Ant. *Freundeberg* 67
Tillemannus Friſius 91
Andr. *Fuluius* 23

G.

Auguſt. *Gabaldinus* 54
Cl. *Galenus* 57
Theod. *Gallaus* 47
Dinus *de Garbo* 60
Ludouicus *Gardinius* 79
Martinus *Garratus* 61
Petrus *Gaſſendus* 86
Conrad. *Geſnerus* 58
Caſperius *Geuartius* 26
Mammes *Giſſe* 80
Dionyſius *Godefridus* 60
Henningus *Gœden* 68
Melchior *Goldaſtus* 82
Hubartus *Goltzius* 31
Franc. *Geraltius de Gorgiis* 63
Abrahamus *Gorlæus* 22
Scipio *Gramontius* 90
Martinus *Gregorius* 81
Stanislaus *Grepſius* 90
Iacobus *Gretſerus* 34
Franciſcus *Grimaldetus* 93
Ioh. Frider. *Gronouius* 73
Cl. *Guichardus* 27
Iacobus *Gutherius* 34

H.

Ant. *Hauſmannus* 53
Ioh. *de la Haye* 74
Ioh. *Hemelarius* 87
Georg. *Heniſchius* 66
Heron 70
Pontus *Heuterus* 87
Ioh. Wolffgang. *Hillerus* 76
Henr. *Hormannus* 69
Matthæus *Hoſtus* 80
Franciſcus *Hotomannus* 64
Henr. *Howerde* 68
Ludouicus *Hullin* 79
Leuinus *Hulſius* 41
Ioh. *Hutichius* 38

I.

Laurentius *Ioubertus* 78
S. *Iſidorus* 77
Hadrianus *Iunius* 68
Auguſtinus *Iuueges* 25

K.

Bilibaldus *Pirckheimerus* 56

Ioh.

Ioh. *Kitzelius* 75
L.
Andreas *Lacuna* 52
Conſtantius *Landus* 27
Wolffgangus *Lazius* 48
Elbertus *Leoninus* 61
Conradus *Liechthenavius* 27
Iuſtus *Lipſius* 77
Henr. *Lorittus* 69
Andr. *Lottinus* 52
Ioh. Iac. *Luckius* 38
Ioh. *Lupanus* 38
M.
Ioh. *Macarius* 39
Luc. *Mecianus* 79
L. Voluſius *Matianus* 91
Dominus *de Maleſtricto* 80
Cæſar *Malfattus* 25
Henr. *Mameranus* 69
Aldus *Manutius* ſ. *Manuccius* 51
Ioh. *Mariana* 75
Dominicus *Maſſarius* 61
Petrus Andr. *Matthiolus* 86
Henr. *Megiſerus* 31
Philippus *Melanchthon* 87
Ioh. Baptiſta *Meneſtrerius* 37
Cl. *Menetrejus* 27
Iac. *Menocius* 71
Marinus *Merſennus* 80
Theodorus *de Megerna* 91
Franciſcus E. *de Mezeraus* 28
Vincentius *Mirabella* 48
Carol. *Molinaus* 57
Anton. *Monachus* 53
Conſtantinus *Monachus* 58
Benedictus *Arias Montanus* 55
Philibertus *Morietus* 87
Sebaſtian. *Munſterus* 46
M. Ant. *Muretus* 42
Ioachim. *Mynſingerus* 72
N.
Michael *Neander* 82
Iordanus *Nemorarius* 76
Ludovicus *Nonnius* 42
Milo *de Norni* 82
Natalis Comes 43
O.
Adolphus *Occo* 23
Petrus *Olandi* 86
Wilhelmus *Oren* 92
Nicol. *Oreſmius* 85
Oribaſius 85
Abrah. *Ortelius* 22
P.
Jul. *Pacius* 77
Luc. *Patus* 78
Andr. *de Paiot* 52
Q. Rhemmius *Pannius Palæmon* 88
Ioh. *Palatius* 38
Laurent. *Palmyrenus* 78
Onuphrius *Panvinius* 44

Guido *Pancirollus* 67
Papienſe Collegium 35
Proſper Pariſius 45
Philippus *Paruta* 45
Carolus *Patinus* 26
Barthol. *di Paſi* 54
Paulus *Petauius* 44
Dionyſius *Petauius* 60
Petrus *Petit* 86
A. *Petrus ſ. de Petra* 54
Guillelmus *Philander* 67
Philemon 45
Ioh. *Phelippeus* 75
Philippus *Pigaſetta* 87
Steph. Vinandus *Pighius* 47
Laurentius *Pignorius* 41
Ant. de *Pineto* 54
Anton. *Piſo* 25
C. *Plinius II.* 56
Angelus *Politianus* 52
Leonardus *Portius* 78
Petrus *Poſſinus* 87
Henricus *Poulain* 69
Bernardinus *Pratisoolus* 56
Priſcianus 88
Erycius *Puteanus* 61
Iacobus *de Puteo* 171

Q.

Albertus *Quatrocchus* 51
Ioh. *Quinonius* 39

R.

Paulus Albinianus *de Raias* 44
Petrus Anton. *Raſcaſius* 44
Ioh. *Regnaudi* 75
Henningus *Rennimannus* 68
Ludou. *Romanus* 79
Guillelmus *Rondeletius* 68
Heliſæus *Rosleinius* 31
Philippus *Roſſus* 45
Martinus *Rota* 43
Guillelmus *Rouillius* 31
Ioh. Ant. *de Rubeis* 72
Ioh. *Ruellius* 76
Ruffus 89

S.

Dionyſius *Octauianus Sada* 27
Iacobus *Sadoletus* 34
Saladinus de Eſculo 90
Cl. *Salmaſius* 57
Ioh. *Sambucus* 39
Alexander *Sardus* 51
Ludouicus *Sauot* 42 80
Ioſeph. Iuſtus *Scaliger* 40 76
Andreas *Schottus* 42 52
Caſpar *Scaruffus* 65
Cyriacus *Schreiman* 59
Caſpar *Scioppius* 65
Petrus *Seguinus* 45
Ludou. *Seruinus* 80
Conſtans de *Siluecane* 58
Gabriel *Simeon* 29
Ioſias *Simlerus* 76
Iac. *Sirmondus* 35

Iohann. *Smith ſ. Smetius* 39
Willebrordus *Snellius* 91
Barthol. *Socinus* 55
Marianus *Socinus* 80
Soranus 90
Ioh. *Vaſquez de Serna* 76
Ioh. *Speed* 39
Cyriacus *Spangenberg* 59
Vincent. Ioh. *de la Stanoſa* 47
Achilles *Statius* 23
Octauius *de Strada* 43
Iacobus *Strada* 35
Franciſcus *Swertius* 28
Iac. *Syluius* 71

T.

M. Ant. *Tartarus* 80
Thomas *Tarterus ſ. Treterus* 47
Dominicus *Tempeſta* 27
Manlius *Theodorus* 80
Anton. *Theſaurus* 54
Caſpar Anton. *Theſaurus ſ. Teſſaurus* 64
Iacobus *Tirinus* 71
Gutbertus *Tonſtallus* 58
Læuinus *Torrentinus* 41
Hieronymus *a Touar* 70
Ioh. *Triſtanus* 40
Thomas *Turquamus* 91

V.

Ioachimus *Vadianus* 72
Marcus *Velſerus* 42
Samuel *Veyrel* 46
Æneas *Vicus* 23
Elias *Vinetus* 61
Ioh. Baptiſta *Villalpandus* 73
Lambertus de *Vlierden* 77
Barthol. *Volcmarus* 55
Henr. *Vranius* 69
Fuluius *Vrſinus* 28
Ioh. Franciſc. Andr. *de Vſtarroz* 37

W.

Iacobus *Waraus* 72
Caſpar *Waſerus* 30 65
Caſpar *Wolphius* 65
Wolfgangus 92

Z.

Iacobus *Zabarellus* 55
Antonius *Zantanus* 25
Bernardus *Zorbinus* 56

FINIS.

VOCVM

VOCVM ATQVE LOCVTIONVM QVARVNDAM SVBOBSCVRARVM

QVAE IN

GVLIELMI BVDAEI *LIBRIS* DE ASSE

INVENIVNTVR

EXPLANATIO.

PER

IOD. BAD. ASCENSIVM.

A*Bducere fide militem*, eſt ita perpellere, vt in diuerſa caſtra & diuerſas partes tranſeat. Pagina 644.

Admiſſionales, ſine quorum beneficio nemo innoteſcere principi poteſt. 440

Adraſtiæ legis, meminit Plato in Phædro, & Plutarchus ἐν τῷ περὶ εἱμαρμένης, lex eſt ineuitabilis. 701

Adumbrare placita principum iis que paucis placita ſunt, hoc ſignificat, cum quid paucis libuit, & vtile eſt, id vt nullo refragante, aut reclamante fiat, diplomatibus a principe elicitis, & in omnes regni partes dimiſſis, edictalem autoritatem ei rei accommodare, vt ſub vmbra & prætextu regii nominis ipſi animo ſuo obſequantur, & nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui videatur. 167

Ædes Saturni, ærarium erat Romæ, quare hic metaphorice pro lucro & ſtipendio publico accipitur. 695

Æruſcatores ſunt cogendarum vndique pecuniarum artifices. 675

Æſculanus Deus & Argentinus, dicti ſunt æris & argenti, hoc eſt, locupletandorum hominum poteſtatem habentes. 660

Digitized by Google

Æthon, ardens: *Podargus* autem a pernicitate dictus eſt: qui duo, quibus bigas ſuas iungit Hector apud Homerum, hic metaphorice pro cupiditate flagrante, & celeritate præcipiti ponuntur. 676

Agnaſci eſt poſt naſci & agnaſcitur hæres defuncto, cum poſthumus in lucem editus eſt. 637

Agones epitaphii dicebantur certamina nouendialia quæ in honorem exequiarum in funeribus fiebant: quod hic transfertur ad competitorum ambitum: & quandam quaſi dimicationem eorum qui exuuias ſacras petunt. 682

Aius Locutius, hic famam ſignificat, nullo autore certo emanantem, & vera tamen prodentem. 445

Alaſtoras hic intellige dæmones naturæ humanæ infenſiſſimos, & aſſiduos captatores, & reis & damnatis infeſtiſſimos. Alaſtores enim ſunt pœnæ, & furiæ Stygiæ. 648

Albatos ſcurras, appellari puto epiſcopos qui ſcurrilem leuitatem in verbis & geſtu præferunt. Albati enim ſunt candida toga induti. In competitores ſacerdotiorum factioſe dimicantes. 681

Album eſt tabula, in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoque cauſas iudicaturi eſſent. Erant enim plures iudicum decuriæ, vicibus iudicantes. 138

In Album æternæ prouidentiæ relati ſunt qui vulgo a Theologis prædeſtinati dicuntur. 636 687

Ex Albo reiicere: vide Reiicere.

Alecto quaſi irrequieta & nunquam deſinens interpretari poteſt. 675

Alias res agere, eſt curam omnem deponere eius rei, quæ inſtar, nec animum aduertere. 673

Aliptæ vnctores erant, qui athletas ſcertaturos ungebant, & magiſtri ac præceptores athletarum dicebantur autore Ariſtotele. 641

Alogiſtia eſt cum neceſſitas reddendarum rationum remittitur a principe, vulgo quittus dicitur vel abolitio. 635

Amare a lenone, antiqua eſt locutio, & ſignificat amare proſtitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, ſed delectum tamen amatorum habentem, nec ſe cuiuis permittentem. 150

Anginarium pyrum hic ſignificare puto ſummi apicis ambitum & peruicacem petitionem cum certa ſpe potiundi. 648

Annos

Annos ferre vina vetera dicuntur, cum nondum a vetuſtate deteriora facta ſunt, & adhuc ſeruari poſſunt: 638

Anodyna medicamenta quæ doloris ſenſum auferunt. 701

Anthropolatres, hominibus honorem diuinum exhibens interpretatur. 694

Antipathiam ſegetum miſcere, eſt ſemina inter ſe diſſidentia ſimul ſerere: vt triticum cum ſemeſtri vel trimeſtri fruge. Antipathia enim dicitur naturale rerum diſſidium. 625

Apocataſtaſis, reſtitutio rerum & inſtauratio periodica in priſcum ſtatum. 714

Arbitri oculati rerum ſanctiore praiudicio tranſactarum, ſunt illi, qui ad ſpeciem tantum, & prætextum, in conſilium adhibentur: vt res non ex paucorum libidine, ſed conſulto agi videantur: cum tamen ipſi in conſilium admiſſi, non cenſere iubeantur ab iis qui conſilio principis præſident: ſed vel aſſentiri iis, quæ ipſi ſecretiore conſilio ſtatuerunt, vel adeſſe tantum rebus decernendis: non autem ſententiam dicere, vtpote cum ad res iam antea decretas, & præiudicatas vocentur. Arbitrari enim oculariter tantum, hoc eſt ſpectare, non etiam vocaliter eis datum eſt. 167

Archiplanus dicitur dæmon planorum omnium impoſtorumque caput. 686

Argumenta theatrica ſunt fabulæ comicæ & tragicæ. 644

Argyraſpides, argenteis ſcutis inſignes ſunt milites: quo nomine quæſtores & præfecti ærarii ſignificari videntur hoc in loco. 156 424

Arimaſpea carmina. Ariſteas Proconneſius poeta antiquior Homero, vt autor eſt Euſebius *in decimo de praparatione euangelica*, ſcripſit hiſtoriam carmine de Arimaſpis hyperboreis, ad quos nemo acceſſit: ſed eius animam creditum eſt e corpore exire vagarique ſolitam, & vicibus in corpus redire: quod ex Herodoto videtur ſumptum *lib. IV. qui Melpomene* dicitur. 685

Aſtes Minerua, dicitur quæ lateri aſtat, quaſi ſocia & cuſtos ſapientis. *Praſtes*, quæ præcedit, quaſi dux. Sic Præſtites Dii homini naſcenti aſſignabantur ab antiquis autoribus, Macrobio, Feſto, & Martiano. 144 145

Atrienſes ſerui, ſunt qui familiæ, & vicariis præſunt. 439 632

Digitized by Google

Athei Philoſophi quidam dicti ſunt: qui omnino eſſe Deum negabant. 673

Auguſtale dicitur tabernaculum Imperatoris in caſtris. 630

Aulicaſtri, ſunt quos vulgo homines vocant curialibus moribus præditos. 442

Auſpicia maiora, maiores honores & magiſtratus ſignificant, nullus enim magiſtratus inauſpicato creabatur. 682

Axiomata dicuntur propoſitiones maxime ratæ, quæ ita certæ ſint vt demonſtrari nequeant: ſed ex iis demonſtrentur aliæ. Hæ propoſitiones principia diſciplinarum ſunt, & Latine poſtulata & proloquia dicuntur, vulgo maximæ appellantur. 685

Baſilicanas ambulationes vocat; quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiſcendi. 142

Blattarum contubernium, tenebroſa loca ſunt, & nulla luce illuſtrata: propter quod Virgilius eas lucifugas appellauit. 688

Briareus aulicorum. Briareus eſt gigas qui Hecatonchir a centum manibus dictus eſt, habens capita quinquaginta, quaſi tantum viribus pollens quantum alii quinquaginta, vt autor eſt Homerus. 659

Bruta olim *fulmina* dicebantur, quæ nihil portendere videbantur, quaſi inania, & nulla ratione naturæ venientia, vt Plin. inquit. Hic autem metaphorice accipiuntur, & ad interdicta pontificia referuntur, quæ contra ius, faſque decreta eſſe cenſebantur, ideoque contemnenda. 434

Calix erroris hic ſignificare videtur opinionem pertinacem Italicarum rerum, vel cum certa pernicie regni perſequendarum. 648

Callipidæ in aula vaſa ſemper colligentes, ſed nunquam abeuntes. Callipides hiſtrio fuit tragicus, vt autor eſt Plutarch. *in apophteg. Laconicis*: cuius meminit Tranquil. *in Tyberio*, & Cicero *ad Atticum* prouerbialiter, vt hic. 681

Carceres ſunt repagula, id eſt principium curriculi, vnde curſores prodeunt ſigno dato: vel in Circenſibus ludis aurigæ, quibus Prætor ſignum dabat. 676

Caſſius fuit Romæ iudex ſeueriſſimus, vnde *Caſſiana iudicia* apud Ciceronem. 635

Cataſta

Cataſta obſeruantia illiberalis, aulica eſt obſeruantia eorum, qui ſe rerum potientibus venditant. 158

Cataſtrophe, exitus eſt fabulæ, & rerum conuerſio. 156

Catonis animo ferre, eſt mortem ſibi conſciſcere ob iniquum fortunæ arbitrium, & incommodum ſummæ rerum euentum. *Ciceronis* autem *ſtomacho ferre*, eſt partim tempori inſeruire, partim in ſeceſſum ſtudiorum ſe conferre, & incommodarum rerum ſolatium quærere, vt Cicero poſt Cæſaris victoriam fecit. 161

Cauere capite, eſt cum vades caput & vitam, non ſolum bona obligant. His autem verbis Martyres & Chriſti Confeſſores ſignificantur. 635

Cauſia geſtamen capitis regium ſolis calorem arcens: & plerumque purpurea erat, hic pro galero purpureo ponitur. 681

Celæno hic pro ſacrilega nundinatione accipitur, vna eſt Harpyiarum. 630

Celeuſma, adhortatio eſt remigum & nautarum, quod cani a ſymphoniacis ſeruis moris erat apud antiquos. 650

Cercopum, id eſt, lucripetarum appellatione ii ſignificantur inter aulicos qui in Reipub. adminiſtratione priuatum compendium ſequuntur, & publicas opes in ſuum lucrum vertunt: quo nomine Quæſtorum & Præfectorum ærarii natio ſignificari videtur, quorum verſutias & commenta principes & populus videntes, tamen intelligere nequeunt. Cercopes Latine lucriones appellati ſunt. Inde, vt mihi Budæus ipſe indicauit, *Cercopon hedra*, apud Herodotum *in ſeptimo*, hoc eſt, impoſtorum & lucripetarum ſedes, & inde natum apud Græcos prouerbium. 146

Centuriale aruum fundus eſt centum iugerum: quo nomine grande ſacerdotium ſignificatur. 643

Cernere hæreditatem, eſt verbum antiqui iuris, apud Ciceronem tamen frequens ſignificans adire hæreditatem iure XII. tabularum. 151 636

Chamæleon pro homine ſubinde mutabili ponitur, quia chamæleon pauidiſſimum animal identidem colorem mutat & formam, vt autor eſt Ariſtot. *in IV. de hiſtoria animalium*: & ſic ipſe vtitur *in primo Ethicorum*. & *in quarto de partibus animalium* Plin, *lib. XXVIII.* 684

Chora

Choragium, inſtrumentum ſcenicum, hic autem metaphorice pro magiſtratibus regni ponitur: ſine enim magiſtratibus homines in medium, quaſi in proſcenium, prodire nequeunt, & documentum ſui dare. Semper enim perſtat in metaphora ſuperius ſuſcepta. 688. Supra vero pagina 658. accipitur pro bonis fortuitis metaphorice, cum fortuna pro chorago, id eſt, ſuppeditatore chori intelligatur.

Choragus chori, hoc eſt ſaltantium, primus eſt, & dux choreæ: is & Præſul, & *Choroſtates* dicitur, & *Choriphens*. *Choragi* autem *paſtophori* intelliguntur antiſtites & pontifices res bellicas tractantes. Paſtos enim veſtis eſt ſacerdotalis, & Præſules dicuntur quaſi præſultores, ſeu præſaltantes. Indecorum autem eſſe oſtendit, & abſonum, ſacerdotes choragos eſſe ſaltationis armatæ: hoc eſt, in conſiliis ſuſcipiendorum bellorum præſidere, & rerum bello gerendarum principatum habere, & veluti claſſicum pugnaturis canere. 156

Choroſtates, eſt qui chorum ſymphoniacum docet, moderaturque. 650

Chreſtologi, verborum comitate fruſtrantes poſtulatores. 442

De Cœlo detracti dicuntur qui e magna gloria exciderunt: ſicut *In cœlo eſſe* dicuntur, qui omnium ore celebrantur. Hic autem appoſite ea locutione Budæus uſus eſt. 645

In Cœlo eſſe, id eſt, omnium ore in aula celebrari. 663

Comperendinari vadimonium dicebatur, cum dies iudicio conſtitutus in perendinum diem, id eſt tertium reiiciebatur. 685

Confarreare eſt contrahere & ſancire aliquid ſacrificio intermedio. *A farre* verbum ductum, quo antiqui in ſacris vtebantur. Ad id autem alludit *adorea* verbum, quæ gloriam ſignificat, cum adoreum ſit far. 646

Confectaria ſunt argumenta Stoicorum quaſi perfecta efficaciter que concluſa, vt vult Nonius: quanquam & confectaria non minus probabiliter dici poſſunt, a conſecutione & ſerie partium argumenti deinceps illatarum. Argumentatio eſt captioſa minutatim gradatimque id quod vult efficiens per interrogationes: quare a Græcis *Sorites* quaſi acerualis vel coaceruata dicitur; ad quod hic autor alludit in verbo aceruatos. 657

Confu-

Confuſum vociferatum dicit, quia cum omnes hoc dicerent, nemo tamen palam autorem ſe libertatis ferre viſus eſt. 456

Conſcripti ſunt ſenatores ſummæ curiæ, quos ſuper XII. ſedes ſeſſuros in iudicio Dominus dixit. 638

Conſpicilium, non tantum oculare ſubſidium ſignificat ſed etiam feneſtram clatratam, & minutis cancellis obtectam, vnde in vias proſpiciunt homines, qui ſeſe e via videri nolunt: quaſi obſeruatoriam feneſtram. Hic autem metaphorice pro priuata vita ponitur in receſſu acta, vnde homo ignotus, vel in publicum raro prodiens velut ex occulto res geſtas eorum inquirit & adnotat, qui adminiſtrationi rerum præfecti ſunt. 689

Contenti ſimus hoc Catone, id eſt, hac forma Reipublicæ adminiſtrandæ, & hoc rerum ſtatu, ne in deteriorem incidamus, ſi noui homines ſuccedant. 169

Conturbare verbum eſt iuris antiqui, & ſignificat pecuniam diſſipare, & proprie ad ſeruos pertinet, qui cum rationibus heri ſui paria non faciunt, ſed reliquamenta trahunt pecunia peculiari per nequitiam conſumpta. 634

Conuentus Galliæ, ſunt quos vulgo tres ſtatus vocant. 457

Corculus dictus eſt olim Scipio Naſica ob ſummam, ſolidamque prudentiam. 442

Coryphæus, eſt chori princeps, qui alio nomine *chorodidaſcalus* dicitur, quaſi chori magiſter, & quicunque ſummus eſt in aliquo ordine, is coryphæus dicitur. Chorus autem ſaltantium & canentium cœtus erat, vnde Præſules dicti. 641

Cothurnus vtrique pedi aptus eſt: ob id ad hominem transfertur qui ſe ancipitem inter duas factiones præbet: quo nomine Theramenes Athenienſis dictus eſt, propter eandem cauſam *Theramenes aulici* qui & cothurni dicuntur. 699

Cothurnus grauitatem ac ſublimitatem ſignificat. 714

Cothurnata ſcelera, dicuntur ea ſcelera, quæ a principibus committuntur, quæ maiora ſunt illis, quæ a priuatis,& popularibus perpetrantur: in tragœdiis enim perſonæ regiæ, & grandes inducuntur. 630

In Cothurno, id eſt, in tragica perſona, omnia grauia ac ſublimia decent, cothurnus hic pro primaria dignitate ponitur, ſemper

Digitized by Google

enim perſtat in ea metaphora, quam initio ſuſcepit perſequendam, de choragio, & ſcena loquens. 663

Critica ſeueritas, dicitur propter Criticos, id eſt, poematum iudices, qui ſibi eam autoritatem ſumebant, vt quos viſum eſſet, in ordinem poetarum redigerent, vel numero eximerent, & eximium poetam pronunciarent. 339

Cunei, loca erant, in quibus plebei nullo ordine ſedebant. 445

In Cuneos ſe ſtipare, priuatæ vitæ ſe reddere. 688

Per Cynicos & Momos homines palam obtrectantes ſignificantur, propemodum conuitium iis facientes, qui rerum potiuntur: *per Harpocrates* ii intelliguntur, qui obmutuerunt. Harpocrates enim ſilentii erat index in ſacris. 677

Decus ſcena, proceres vocat, quia cum gentiles regis res gerunt in aula, cohoneſtant aulæ faciem. 475

Delumbare, eſt robur, ac virtutem fortitudinis infringere. 444

Dicere ſacramento, eſt in militiam aſcribi. 452 674

Deprehenſi dicuntur qui ultra progredi vel nequeunt, vel non audent. 544

Deſultoria amicitia dicitur nec vera, nec conſtans, ſed tempori tantum ſeruiens, & ex uſu & compendio amantis inſtituta, ob idque mutabilis & varia pro conditione temporum. 689

Dies comitiales ſunt ea temporis momenta, quibus magiſtratus conferuntur a principe. 454

Diem manibus dicere, eſt mortuorum animas accuſare, cum iam non poſſunt apud viuentes criminibus obiectis reſpondere. 599

Diras imprecari dicitur populus ſub paucorum regimine vexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatem execratur, & eos pœnis æternis deuouet. Verbum eſt antiquum, quo infauſta & exitialia rerum euenta imprecari ſignificabant. 168

Donatiua venialia, dicuntur, quæ vulgo indulgentiæ vocantur, metaphora a donatiuis imperatoriis ſumpta. 152

Echeneis, remora, vide *Remora*.

Eiurare veniæ petitionem, eſt iureiurando promittere ſe veniam non petiturum, id eſt, ei iuri renuntiare, vt quidam loquuntur. 544

Emeri-

Digitized by Google

Emerita ſtipendia dicuntur, cum veterani militiæ vacationem impetrant. 543

Ephectici Philoſophi, ſunt qui nihil unquam conſtituunt, ſed ſemper conſultare ſe dicunt, ob id Sceptici dicti. 442

Ergaſtulum locus eſt, in quo mancipia vincta opus faciunt, quod hic ad aulam apposite transfertur. 676

Ergaſtulum piraticum, eſt triremis, in qua vincti remiges ſunt. 677

Euerriculum (inquit Cicero) *omnium malitiarum iudicium*, de dolo malo. Quo exemplo Budæus *Euerriculum delationum* dixit. 660

Expenſare, eſt expenſum ferre in rationibus faciendis. 633

Experiri actione, eſt rem controuerſam in iudicium deducere. Hic autem ancipitem ſignificationem habet. 158

Exolui religione, eſt ita conſceleratum animum ſacra ſatisfactione expiare, vt ultio diuina amplius impendere non videatur. Huic opponitur *Alligari religione*. 642

Extiſpices, quære *Regalia exta*.

Feras in populum immittere, eſt à Romano more tractum, qui feras in caueis alebant, quibus interdum homines damnatos obiiciebant: interdum homines beſtiarios cum eis depugnaturos conducebant in amphitheatro ad oblectationem populi. Has Nero rebus iam ſuis deſperans voluit caueis emittere, & per urbem Romam laxare, vt populum lacerarent. Hic autem feræ pro populis efferatis metaphorice ponuntur, qui in Gallos a pontifice Iulio concitati ſunt vt Franciam popularentur. Hic autem ſignificare videntur concilia duo, Romanum & Piſanum, ſtudio magis cupiditatis & vindictæ quam charitatis ac pietatis indicta. 642 660

Fides auxilium ſignificat, vt, dii veſtram fidem, apud comicos; fides etiam perſuaſio eſt certa de aliqua re, vt fides catholica. Hic autem alludit ad fidem, id eſt, pietatem diuorum. 687

Fidem bonam agnoſcere, verbum eſt iuris, ſed hic per alluſionem dictum eſt eos taxando qui certam perſuaſionem doctrinæ Euangelicæ non habent. 640

Fide mea eſſe iubeo, id eſt, ſponſor eius fio, verbum eſt Iuriſconſultorum priſcorum. 659

In Fide eſſe, eſt quod Feudum vulgo dicitur. 634

Digitized by Google

Fiducia eſt, quæ vulgo commenda dicitur. Eſt enim fiducia verbum iuris antiqui. 632 698

Figuræ ſcenicorum, ſunt dicta faceta, & allegorica, quibus ſummos magiſtratus gerentes a theatricis taxantur, quaſi cauillamenta velata. 446

Fœdera annniuerſalia dicuntur, quæ quotannis alia & alia feriuntur. 431

Fomentum hic ſignificare videtur coniugium Ludouici & Mariæ, quod luculento vulneri Galliæ ſanando appoſitum eſſe dictitabatur. *Præcalidum* dicitur, quod vulneratum urit, dum præpropere, & inexplorate adhibetur. Fomentum autem non ſanandi cauſa vulneris, ſed mulcendi admouetur, 451

Formula indulgentior, eſt ius prætorium, quod plus habet æquitatis, & minus iuris ſtricti ac rigidi, vt bonorum poſſeſſiones a Prætoribus introductæ præter ius ciuile antiquum. Vtitur hic verboborum varietate, qua Iuriſconſulti in teſtamentorum tractatibus uſi ſunt. 637

Francomaſtix, dicitur Francorum hominum obtrectator, vt *Homeromaſtix* Homeri. 543

Frugiperdæ arbores dicuntur, quarum flores vaneſcentes ad fructum non perueniunt. ibid.

Fucum facere ordinibus, ſignificat ita aſtute, & callide agere in adminiſtratione ſummæ reip. vt proceres, & nobiles, & magiſtratus oppidani, & populus falli ſe, & ſimplicitati ſuæ impoſturam fieri non intelligant. 167

Furculæ ſunt quibus viatores pedites ſarcinas ſuas gerunt, alio vocabulo *Ærumnæ* appellantur a Feſto. 637

Graphis lineamenta formarum ſignificat. 670

Haſtæ amentatæ, dicuntur quæ anſula, & habenula inſtructæ ſunt. Amentum enim eiuſmodi eſt habenula, qua velites, id eſt, leuis armaturæ milites in prima acie ſtantes, & anteſignanos præcedentes, iacula ſua concitabant, pugnamque hac iaculatione committebant, quod Latine *Velitari* dicitur, quaſi pugnam iritare, & incipere. *Haſtas* autem *amentatas mutuari*, metaphorice dicitur pro eo quod eſt dictatas orationes vel ſententias a viris doctis accipere, & pro ſuis vti, quaſi iaculo ab alio ſumpto brachium ſuum accommodare,

modare, & digitos amento inſerere, eſt alienis orationibus reſpondere, non ſua, ſed corrogata Minerua. Perſtat autem in metaphora propter verbum velitari, quo paulo ante uſus eſt. 159

Hemimnaeon, idem quod ſelibra. 190

Hercules Alexicacus dictus eſt malorum depulſor, quaſique generis humani protector: quo nomine Chriſtus proprie ſignificatur. 631

Hieroduli ſunt monachi ſacram ſeruitutem ſeruientes. 630

Hilaria feſtum diem ſignificant non abſimilem illi quem pridie quadragenarii ieiunii ineuntis vulgus celebrat. 691

Hoc age, dicebat præco in ſacris faciendis, quod ſignificat, ad hoc ſolum animum aduerte. Autor Plutarchus *in Coriol. Plaut. in Perſa*: *Hoc age, opus ne eſt hac tibi empta?* Id eſt, animaduerte & intentus eſto in hanc rem. 645

Hortamenta ſunt celeuſmata nautarum a ſymphoniacis cani olim ſolita. 694

Hypopheta dicebantur qui Prophetis & fanorum antiſtibus ſubſeruiebant, eorum interpretes quæ antiſtites dixerant. 670

Implere ſtipendia eſt tot annos in aliquo ſtudio perſtare, quot opus eſt ad doctrinam aſſequendam. 673

Indagine cincta fera dicuntur quæ intra ſeriem arrectarum plagarum incluſæ ſunt, alludit autem ad indagationem veritatis per veſtigia Chriſti, & monumenta ſacrorum ſcriptorum. 664

Indicare rem, idem eſt quod rem venalem facere, & ei pretium ſtatuere, indicare venditoris eſt, vt mercari & liceri emptoris. 632

Inducere ſententiam eſt delere & irritam facere. 458

Inertia terræ pondera. Iliad. *XVIII*, ἀλλ' ἧμαι παρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. 643

Infulati, ſunt Antiſtites. 168

Inire nexum, dicebantur olim debitores, qui cum ſoluendo æri alieno non eſſent, creditoribus vincti addicebantur *lege XII. tab.* 634

Interceſſio erat tribunorum, qui intercedere poterant ne comitia haberentur, eſt enim interceſſio quam vulgo oppoſitionem vocant. 650

Inter diuos relati vulgo canonizati dicuntur. 634

Inter cuneos ſedere, eſt inter priuatos eſſe, & honoribus non fungi. In cuneis enim plebs promiſcue ſedebat & ſpectabat. 457

Intra pomœria nati, ſunt homines rerum intelligentes, non ruſtici, & ignari impoſturarum. 445

Iſonomia, eſt æqualis bonorum diſtributio. 649

Iudicem ferre, eſt arbitrio alicuius permittere litem, verbum antiqui iuris. 142

Ius gentium eſt quod in ſenſum communem cadit, ex quo commercia manauerunt & impoſturæ. 701

Lætis auibus renunciari eſt felicibus auſpiciis pontificem creari. 640

Laniſta, eſt quo moderante digladiantes ſeſe mutuis ictibus impetunt. 432

Laoplanus dæmon, id eſt popularis impoſtor. 676

Lar, Deus eſt domeſticus: itaque peregre redeuntes larem familiarem ſtatim ſalutare ſolebant. 681

Latifundium fundus eſt late patens: hic pro ſacerdotio copioſo & opulento ponitur, & epiſcopatu late patenti. 643

Laudare autorem eſt citare, & prodere, verbo iuris antiquo. 644

Laudare more faſcinantium, id eſt, animo malefico, & venefica lingua. 693

Linguis fauere eſt ſilentium tenere. 664 693

Lucines Sacroſancti, quære Sacroſancti.

Macaron, id eſt beatorum inſulæ (alludit autem ad elyſios campos) in quas animas boni meriti antiqui tranſire exiſtimabant, & beatorum inſulas eſſe dicebant, vt autor eſt Seruius 661

Mancipes ſocietatum, ſunt magiſtri, & capita quarumcunque factionum: metaphora ſumpta a redemptoribus, aut publicanis 143

Mancipium non tantum hominem ſeruum, ſed etiam mancipatum & poſſeſſionem ſignificat. 670

Mediaſtini ſerui ſunt quibus viliora miniſteria per atrienſes & actores imperantur, vt plebs pullata in Francia. 659

In medio ſtare in actu rerum eſſe inter aulicos. 688

Metempſychoſis eſt animarum in alia atque alia corpora tranſitus. 694

Mimi & planipedes genera ſunt comœdiarum, in quibus perſonæ viles, & actus ipſi indecori ſunt & ſcurriliter laſciui. 665

Modulos appellat mediocritatem & parſimoniam a priſcis inſtitutam, vt quiſque ſacerdotum vno ſacerdotio acquieſcat, quod quidem ſuppeditare neceſſaria pro dignitate cuiuſque ordinis poſſit. 641

Motorii actus, dicuntur alluſione comœdiarum priſcarum. Comediæ enim *motoriæ* dicebantur, quæ turbulentæ erant: quæ autem quietiores, eæ *ſtatariæ* vocabantur. Alludit igitur ad Reip. ſummam, quæ turbulentis actibus adminiſtrata eſt propter tumultuoſa bella. 156

Multiplex tropus orationis eſt oratio multiplici ſchemate, id eſt ſignificans & repetens quod meminiſſe omnes magnopere oportebat. 646

Muſæum ædes eſt Muſis ſacra. 138

Natalibus reſtitui, verbum iuris, hic pro innocentiæ & puritati primæ reſtitui dictum eſt. 651

In naſſam. In naſſam ingreſſi piſces retrocedere nequeunt. Sic homines probi beneficiis aulicorum ineſcati, & ſemel autorati, vltra ſui iuris non ſunt, ſed obſequi iis coguntur a quibus ornati ſunt & adiuti. 679

Nauclerus nauis, Latine nauicularius dicitur, id eſt nauis Dominus, cuius periculo nauis agitur, & cuius eſt ſumma poteſtas. Hoc in regem Ludouicum dictum, qui in demortuorum magiſtratuum locum plerumque nullos ſufficiebat, nec in eos regia ſeueritate inquirebat, quos ſummo rerum actui præfecerat. 690

Nexum inire, eſt corpus ipſum capi, cum pignora nulla ſunt quæ capiantur. 437

Nexum ineunt plebeii, ſi indictum tributum non ſoluerint, id eſt in carcerem conieiuntur. 659

Ob Noxam dedere, iuris verbum eſt: vt noxæ dedere, quod idem eſt. ibid.

E numeris eximant, Metaphorice dictum eſt, verbum a militia tractum. Eſt enim *Eximere e numeris milites*, ex manipulis expungere, & reiicere, ſtipendioque priuare, licet *Eximere numero*, aliud ſignificet. 140

Obnunciare & Vitium obuenire, verba ſunt tracta a more comitiorum Rom. *Obnunciantes* enim Augures, id eſt, affirmantes in fauſtum aliquod

aliquod ſignum e cœlo ſeſe obſeruaſſe, prohibebant ne magiſtratus eo die crearentur. Vitium autem obueniſſe dicebatur, quando oſtentum aliquod creationem vitians apparuerat. Vtitur his verbis Cicero *in ſecunda Antoniana.* Hic autem metaphorice accipiuntur. Obnuntiare enim eos intelligit, qui nocere iis volentes, quos publica fama commendat, clam eis detrectant, quaſi vitia in eis comperint & ſic eos a beneficiis arcent principalibus. 146

Odeum, locus eſt choro & ſymphoniacis deſtinatus. 714

Offendere ad populum Ciceroni eſt non populariter agere, nec populi plauſum mereri. 705

Officinam ditis intelligendam arbitror eorum hominum ordinem, qui iis muneribus funguntur, quæ ad rem ærariam pertinent: quorum illa eſt functio, vt ærarium diſpenſent: ex ea enim officina repente diuites prodeunt: quanquam etiam alludere videtur ad orcum, videlicet taxans id inſtitutum vitæ, quod plerumque ad orcum deducere creditur. 453

Onocephali homines ſunt aſinino capite deformes. 453

Optiones, pro adiutoribus, & ſubminiſtrantibus accipiuntur. Verbum eſt a militia ductum, quo Plautus in Aſinaria vtitur. 144

Oraculorum conſpicilia ſunt interpretamenta acrium enarratorum ſacræ ſcripturæ. 635

Ordines hic nobilium multitudinem, & eorum, qui in magiſtratibus ſunt, ſignificant: *Orcheſtra*, ſummam curiam: in ea enim Senatus ſpectabat. 446

In ordinibus ſedere, in magiſtratu eſſe municipali, & munere aliquo fungi. 688

Pæon medicus Deorum eſt: vnde *Pæonia manus*, pro certa, & auxilii præſentarii dicta eſt. 648

Paludati Duces, ſunt ad bellum iam accincti, & in expeditionem iam exeuntes. 168

Paſtophori ſunt ſacerdotes ſacris geſtaminibus induti. 666

Pax genialis dicitur, quæ connubio inito inter Francos & Anglos facta eſt, pronuba diuina prouidentia. 431

Perpetuum edictum eo tempore factum eſt, quo ius prætorium ad certam & fixam formulam redactum eſt, antea enim quotannis immutabatur. Hic ſignificatur lex euangelica quæ nunquam immutari poteſt. 695

Phæaces

Phæaces hic pro credulis & ſtultis ponuntur. Alcinoo enim Corcyræ Regi & eius populis Phæacibus Vlyxes Leſtrigonas & Cyclopas & alia monſtra a ſe conficta narrabat, & iis omnia vera eſſe perſuadebat, vnde Iuuenalis: *Tam vacui capitis populum Phæaca putauit.* 685

Phileleutherus ſui iuris retinentiſſimus, & libertatis amans. 694

Philoplutus, dicitur diuitiarum ſtudioſus. 651

Philoſophia uranophron pſychagogosque. *Vranophron* dicitur nihil niſi cœleſte meditans: *pſychagogos* quaſi deductor animæ dicitur, ſignificat etiam flexanimum: fuit etiam olim epithetum Mercurii animas ad inferos deducentis. 696

Planipes comœdia argumento & actione humilis, nihil ſplendoris habens. 715

Plutacademica proloquia. Plutos Græce opulentiam ſignificat, inde plutacademicam appellat Philoſophiam cuius fines ſint bonorum & malorum diuitiæ & paupertas a Pluto autem id eſt diuitiis, Pluto Deus dictus eſt vt Latine dis: alludit igitur ad Plutonis fanum, vt ſignificet illius Philoſophiæ dogmata ad orcum tandem tendere. 686

Podargus, vide Aethon,

Polemarchi ſunt quos mareſchallos vocant. 715

Poſthumæ rationes ſunt quæ poſt mortem redduntur in ratiocinio diuino. 659

Precarius honor eſt qui ad arbitrium eius admittitur qui donauit. 454

Præterire, verbum eſt antiquum. Et *Præteriti Senatores* dicebantur, quorum nomina tacebantur in recenſendo Senatu. Et *Præteriti candidati*, in comitiis apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio iu comitiis non habebatur, & qui repulſam tulerant. Hic pro iis accipiuntur, quorum fama ſupprimitur ab iis qui nouerunt eorum merita, & virtutem. 146

Prærogatiuum ſuffragium dicitur, vt Prærogatiua tribus. In comitiis enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui ſorte obuenerat vt prima rogaretur, hoc eſt ſuffragium ferret. Sic Prærogatiuum ſuffragium dicto loco dicitur eorum hominum ſententia, qui primi cenſere iubentur a principe de vnoquoq; præficiendo. 148

Preſtes Minerua, vide *Aſtes*.

Prætexta inſigne eſt magiſtratuum: quare *prætextati* pro magiſtratibus exaudiuntur. 679

Primæ ceræ, dicuntur quos Iureconſulti primos gradus inſtitutionum vocant. Erant enim ceratæ tabulæ teſtamentorum. 637

Proceſſibus ſuis inimicus homo dicitur, qui eas artes negligit, quibus homines locupletantur, & creſcunt. 453

Proletarii dicebantur homines inopes, & nullo cenſu in claſſes redacti, hic per translationem dicuntur proletarii qui nulla dote animi, nulla ingenii ac ciuilis prudentiæ facultate cenſentur & commendabiles ſunt. 689

Proludere eſt præludium certaminis alicuius facere, & certamen auſpicari. 692

Pronaum, limen eſt, & frons templi: Cella autem interior, eſt pars ædis ſacræ, in quam ingredi non cuiuis licebat. 138

Proreta eſt qui in prora nauis regit, id eſt in primore parte nauis, vt gubernator in puppi clauum tenet. 674

Proſcenium, locus eſt ſcennæ prominens in orcheſtram, vnde Scenici proloquebantur. 445

Prytaneum, domus erat Athenis publica, in qua bene de Republica meriti alebantur ſumptu publico: quaſi horreum publicum dictum. Alludit autem hic ad dictum Horatii: *Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.* 439 453

Pſeudocatones vulgo hypocritæ vocantur. 677

Pſeudophiloſophia eſt gentilium ſapientia. 670

Publica religione conſecrati ſunt quos canonizatos vocant. 644

Purpura dibapha dicitur quæ bis tincta eſt, vt eius intenſior ac flagrantior ſit color, quæ hic galerum cum legatione ſignificare poteſt. 682

Purum probum ſuum aurum dicebant quod ſacrorum cauſa conferebatur. Purum erat quod ſpurco actu quæſitum non fuerat. Probum, quod obryzum. Suum quod proprium conferentis eſſet, non alieno admixtum. 689

Pyrrhica ſaltatio, eſt armata. 156

Quaſi-

Quæſitores ſunt illi qui criminalibus iudiciis præſunt, quaſi inquirendi criminis præſides. 659

Quare peregrinum. Sumptum ex Horatio, *Quare peregrinum vicinia rauca reclamat*, id eſt quære peregrinos non vicinos quibus fidem facias, nos enim fidem tibi non habemus, vt qui te probe nouimus eſſe planum & impoſtorem, mendacemque. Vide Horatium ad Scæuam *lib. 1. Epiſt.* 681

Receptitius ſeruus eſt quem mulier in dotem accedere noluit, ſed ſibi recepit, & retinuit ne marito ſubeſſet, alludit autem hic ad id quid Dominus de Ioan. Euang. dixit, velle ſe illum manere ad reditum ſuum, quaſi a fato communi receptum. 672

Recoctos aulicos vocat in aula veteratores & conſummatos, verbum eſt Horatianum. 661

Regalia exta. Sacrificantes olim exta aſpiciebant, ex quibus ii, qui Extiſpices dicebantur, futura ſacrificanti prædicebant. Regalia autem exta dicebantur, ex quibus regnum portendebatur: ad quem morem nunc alludit. 682

Reiicere ex albo, ſignificat iudicem vt ſuſpectum, & iniquum recuſare, & auerſari. 138

Remora piſcis eſt, Echeneis Græce dictus, qui carinis nauium hærens, earum curſum retinere creditur: quare remora pro impedimento ac retinaculo ponitur. 678

Renunciari magiſtratus dicebantur in comitiis, dum voce præconis deſignati pronunciabantur. Creari igitur & Renunciari idem ſignificant. 448

Reſtibile vinetum eſt vinea renouata: quæ hic pro conſtituta eccleſia & moribus atque inſtitutis reformata ponitur. 643

Riuales ſunt qui eandem rem amant. 680

Roſcii ſunt artifices aulicæ ſimulationis. Roſcius enim ſummus fuit hiſtrio; cuius generis artificium ſimulatione conſtat, & alienæ perſonæ in theatro imitatione. Sic iſti qui taxantur, ſimulatione vultuum bonos & comes ſeſe oſtendunt, cum reuera alii ſint. 677

Sacroſancti liticines, eccleſiaſtici principes partium vtrarumq; ductores, diſcordiam alentes. 432

Sacroſanctas ærarii pecunias (quas *manubias*, quaſi pullatæ plebis ſpolia vocat) ideo literatis eſſe dicit, quia illas tangere literatis non licet,

cum ſint in manu imperitorum, & in poteſtate quæſturas facientium. 453

Sacramento dicere, eſt nomen dare militiæ imperatoris Chriſti. 644

Sanctificum cruſtulum eſt euchariſtia, quæ animos ſanctificat. ibid.

Satyriſcus, diminutiue a Satyro deriuatur. 677

Sæcularia dicuntur ea, quæ ad corpus & vitæ tempus pertinent, quibus ſpiritalia opponuntur. Sæcularia igitur ſunt, quæ Græce βιωτικὰ vocantur. 644

Sæculare etiam dicitur quod centum annorum intercapedinem habet. *Luſtrale* quod quinque annorum, hic autem alludit ad vtramque ſignificationem ſæcularis: non enim ſæcularis proprie (inquit) eſt factus qui ſæpe ad quinquennium non protenditur, cum ſummi honores ſæpiſſime breues ſint. ibid.

Ad Scalmum alligati, ſunt quos dicunt in triremi vinctos eſſe. 677

Scenæ & populo ſeruire, eſt rationem publicæ famæ habere, & captare gratiam populi. 456

Scotina ſcripta, Heracliti dicta ſunt, quaſi tenebroſa, & intellectu difficillima. Huiuſmodi autem ſunt Prophetarum oracula, & Solomonis ſymbola magna ex parte. Symbola autem ſunt dicta myſtica. 667

Secare viam dicuntur ii, qui per locum inuium primum ingrediuntur, quales ſunt autores cuiusque ſectæ. 634

Selecti olim *Dii* dicti ſunt, & *ſelecti iudices*, hic ſelecti patres ſignificantur ſummi pontificis comites & aſſeſſores. 641

Sequeſtres intra ſepta, ſunt proxenetæ & internuntii emendorum officiorum, qui intra aulæ cancellos ingredientes, quaſi intra comitia pecunias pro amicis promittunt ſuffragatoribus, & numerant nundinantibus. 454

Seruare de cœlo, verbum eſt augurale, ſed metaphorice accipitur pro eo quod eſt ex ſententia animi ſui homines probare vel improbare, obſeruato diuino mandato. Hoc eſt rationem cœleſtium rerum habere, nec affectibus inſeruire, & amori vel odio obſequi. 146 650

Seſſio,

Seſſie, vocabulum eſt alluſionem habens ad concilia huius ætatis, ſpecioſiora ſcilicet, quam religioſiora. 646

Siderati. dicuntur qui velut aſtro aliquo percuſſi repente exareſcunt, vt arbores, quæ vento noxio afflatæ retorreſcunt. 691

Siſyphidæ ſunt homines honores ambientes, a Siſypho, qui apud inferos lapidem urgere in montis verticem dicitur, qui identidem ipſe in imum reuoluitur, qua allegoria ambitio ſignificatur. 675

Sophophilus eſt, qui ſapienter amat, non qui ſapientiam amat, vt Philoſophus. 677

Sordes dicuntur ſtatus reorum: antiqui enim rei criminum facti, ſordidam veſtem induebant quoad abſoluerentur. Alludit igitur hic ad ambiguam ſordium ſignificationem. 660

Specilla ſunt, quibus medici explorant vlcera ſinuoſa. 677

Spintria ſunt inuentores rerum nouarum & iniquarum. 675

Statiua habere, eſt quod vulgo dicunt, Campum tenere, hoc eſt, caſtra ſtataria metari. 142

Statumina ſunt adminicula vitium, hic pro ſacerdotiis accipiuntur, quæ ſingulos palmites, id eſt, ſacerdotes alunt & ſuſtentant. 643

Stylo exigere, eſt ſcribendo aſſequi, & Latine explicare. 143

Stipendia facere Mineruæ, & æra non merere, eſt quæſtum non facere ex ſtudio literarum, vt ii faciunt, qui ſtipendia vel publica accipiunt vel priuata. 541

Sublimipetæ ſunt ſumma honorum faſtigia appetentes. 634

Sufflamen, lignum erat, quod per rotas traiectum in locis decliuibus inhibebat currus ne incitatius voluerentur, quam opus eſſet. 676

Suffuſio oculorum morbus, eſt humor concretus in loco pupillæ. 635

Summus Atrienſis domini eſt, cuius omnes alii quaſi vicarii ſunt, hoc eſt, Pontifex Romanus. 632

Summum ius, eſt ius diuinum: ſummum ius etiam eſt ius ſtrictum. Hic autem alluſio eſt ad vtrumque ſignificatum. 661

Tectorium opus, vt ex Vitruuio & Plinio nouimus, parietum erat expolitio directuras arenati & marmorati continens, & ſuper id

colores inducebantur, cuius operis ratio tempore noſtro omnino exoleuit, & pro eo tantum albarium remanſit in uſu, accipitur autem Metaphorice pro ſplendore rerum ſuperficiario, vt apud Iuuenalem pro fucamento. 676

Teletarches Chriſtus ſacrarum cerimoniarum autor. 631

Teſſeram. Moris fuit apud priſcos, vt hoſpites, id eſt, externi amici teſſeras hoſpitii ſeruarent, vt ius hoſpitii etiam ad poſteros tranſiret, teſſeram enim ſecum ferentes hoſpitium liberi, agnoſcendos ſe præbebant, cum autem hoſpitium renunciare volebant, teſſeras frangebant. 646

Teſſeræ veniales, ſunt ſyngraphæ indulgentiarum. 647

Theatrum, hic totum regnum Franciæ ſignificat: vnde conſpicui ſunt, qui in aula ſummæ rerum præfecti ſunt. 661

Theoria, ſtatus eſt animi autorem ſuum quærentis, & contempta humilitate terrenarum, ad cœleſtes ſemper ſuſcipientis. Verbum a Triſmegiſto inuentum, vt autor eſt Lactantius. 646

Tibicinibus fulciuntur ædificia ruinam minantia, *fibulis* autem aſtringuntur parietes qui ab ædificio diſtrahuntur, vulgo claues appellant. 641

Togati, ſunt qui pacis tantum artes nouerunt. 168

Tranſlatitium, eſt id quod vſitatum iam eſſe cœpit, & cuius multa ſunt exempla. 167

Tripudium ſoliſtimum, auſpicium erat lætum, quo ſtatim a pullariis nunciato Conſules aciem inſtruere ſolebant, vt videre eſt apud Liuium *libro decimo*, ſignificat & lætitiam populi pedibus ſupplodentis, & veluti ſaltantis: tripudium enim a terra pauienda, id eſt, ferienda dicitur. 692

Tympana publicæ famæ pulſare, eſt ita ſe in rerum actu gerere, vt laudem & famam commodam mereantur. 458

Vades locupletes ſunt fideiuſſores idonei in cauſis criminalibus dati. Hic metaphorice ſcripta probata intelliguntur. 599

Vadimonium fati, eſt mors, cum fatum hominem vadatur, id eſt, ad certum diem aſtringit, quo ſe ſiſtat ad iudicium diuinum. 672

Vcalegon dicitur qui inſtante periculo remiſſus eſt, quaſi curam nullam gerens, qualis apud Virg. Vcalegon intelligi debet, οὐκ ἀλέγων. 447

Victo-

Vectores ſunt priuati & populares qui officia in naui regenda non obeunt. 694

Velitarii, quære *Haſtæ amentatæ*.

Venditare fumos, eſt falſo gratiam inire: vt quidam iniqui homines faciunt, qui ſe ſuffragatos eſſe mentiuntur, cum verbum non fecerint. 441

Verſuris autorare obæratos, eſt mutua pecunia ingenti data, obſtrictos ſibi debitores efficere. 453

Volones ſunt milites voluntarii, quos vulgo *Fortunipetas* vocant, nullo ſtipendio certo militantes. 660

Vranognomon dicitur, qui rerum cœleſtium cognitionem habet, vt Paulus in cœlum raptus habuit. 673

Vranopolis, cœleſtis ciuitas interpretatur. 665

Vranoſcopus amor ſapientiæ. 696

Vtraque pagina rationum, ſignificat accepta & expenſa. 638

Vultus ſordibus excuſſis ferocem præferentes ſecuritatem. His verbis ii homines ſignificari videntur, qui cum aliquando rei peculatus eſſent, & in ſummum diſcrimen adducti propter infamiam interuerſæ publicæ pecuniæ, cum præpotentis alicuius aulici ſuffragatione ampliati eſſent, magis quam ex reis exempti: langueſcentibus tamen criminationibus, conniuentia principum & curiæ ſummæ, velut abſoluti, ſuperbiores ſolito facti erant. In ſordibus enim eſſe dicebantur olim, qui rei publici criminis erant. 168

Xenagogus, eſt peregrinorum deductor. 696

INDEX

Digitized by Google

INDEX
RERVM ET VOCVM INSIGNIVM,
QVAE
IN HOC OPERE
DE
ASSE
ET PARTIBVS EIVS,
CONTINENTVR.

Quæ huic deſunt indici, in explanationibus vocum ac locutionum reperies: quæ & ipſæ in alphabeticum digeſtæ ſunt ordinem, & huius operis calci adnexæ.

A.

Abdemonus Tyrius 481
Acacus 123
Academici 657
Accipiter ſoliuagus prouerbium 150
Accuſandi licentia 596
Accurſii autoritas 99
eiusdem lapſus 394
Achilles Homericus 144
Acetabuli menſura 521
Actiacæ victoriæ momentum 344
Actiacus exercitus 336
Actorum Apoſtolicorum locus 577
Actus quadratus 500
Adagium græcum: Iouis teſſeræ ſemper bene cadunt 430
Adamantis gemmæ precium 265
Adeſpota, albana 326 394
Addicere nummo 179
Adiabene 475
Ad limen obſeruare 429
Ad Lotophagos hærere 666
Adminiſtrationis publicæ integritas ardua 679
Admiſſionales 440
Adoleſcens triſtis magis quam hilaris Ariſtoni placebat 560
Adraſtia Nemeſis 161
Adraſtia lex 701
Aduerbia pro nominibus in numerandi ratione 196
Aduocatorum honorarium 596
perfidia venalis ibid.
Adytum in aula quid ſit? 169
Ædes Saturni 695

Ædium

Ædium Romanarum magnificentia 350 352
Ædilium munera 228
Æginæa drachma & Attica 383
Ægis poliuchi 411
Ægyptus in prouinciam redacta 242
Ægypti abundantia 490
Ægypti adminiſtratio 394
Ægyptium talentum, minimum 390
Ægypti reditus 391
Ægyptii Iudæos oderant 479
Ægyptiorum hieroglyphica 165
Ægyptiorum opes 488
Ænigmatum & problematum inuicem proponendorum apud antiquos conſuetudo 481
Æoli in aula 694
Æolidæ 442
Ærarium Romanum 390
Ærarium Romanum Cæſar vi perfregit 339 340
Ærarium Romanum in æde Saturni erat 695
Ærarii Romani copiæ 236
Ærarium ſanctius a Cæſare expilatum 219
Æs alienum Cæſaris dictatoris 259
Æs auro & argento miſcebatur 370
Æs graue 178
Æs quando primum, & qua nota ſignatum? 209
Æris appellatione As intelligitur ibid.
Æris dena millia 504
Æris grauis pœna 178
Æris grauis tempus ſeu collatio 622
Æris nota 566
Æruſcatores 675
Æſopus hiſtrio 277
Æſopi diuitiæ 627
quæſtus 280 281
Æſopi duo, pater & filius ibid.
Æſopi patina 216 227 280
Ætheris ſumma pars, Minerua intelligitur 165
Æthiopiam arma Romanorum penetrarunt 242
Æthon ardens 676
Africæ fertilitas triticea 609
Age hoc: 645
Agere res alias, vide alias res agere.
Agnaſci 637
Agnatum 704
Agones epitaphii 682
Agri vncia 109
Agricolatio Domini 643
Agricolarum ignauia 610
Agrorum ceſſatio 501
Agrippæ opera in ædilitate 379
Alæ 156
Aleæ luſus immenſi pretii 409
Albana, quæ ἀδίσποτα 326
Albana, ſpauaque 394
Alcinoi apologus 685
Alecto 675

Alexandria, emporium locuples 393 396
Alexander polyhiſtor. 472
Alexander Magnus Homeri & Pindari ſtudioſus 166 249
vinoſus 530
eius auguſtale & prætorium caſtrenſe 424
eius conuiuia 321
in nuptiis luxus 422
& dein. Suſiani theſauri 417
imperium 389
copiæ ibid.
munificentia 423
ſublimis animus 426
opes ibid.
Alexandrocolaces 422 423
Alienum æs militum ſuorum Alexander omne diſſoluit 420
Alpheſtæ homines dicti 98
Aluus 565
vt ſiſtatur 548
Amaſis, qui & Pharao 489 490
Ambientium moleſtiæ 675
Ambitio, & dinundinatio in pontificibus & cœnobiarchis 628
Ambitio honeſta 702 704 411
Ambitio tenaciſſima eſt 608
Ambitionis cœcitas 635
Ambitioſorum ſtultitia 677
Ambitus fœnus intendit 361
Ambitus lex 374
Ambitus Romæ ingens erat ob Magiſtratuum commoda 360
Amentum 159
Amicorum perfidia 435
Amicorum locupletator Auguſtus 367
Amœbei cithardœi quæſtus 280
Amor ſui, & charitas publica, non bene conueniunt 430
Amphora, eius forma & capacitas 492 493 494 517 510 557 600
Amphora vini 519 520
Amphora, octaua pars modii Pariſienſis 603 607
Amphora quinquagenaria 557
Amphoteroplus 185
Amymones 265
Ἀνάδυσις 252
Anadyomene Apellis 253
Anagnoſtarum ſeruorum pretium 275 356
Anantapodoton 658
Anaphora 120
Anatociſmus antiquis uſitatus 603
Androſphinx 794
Angelus Politianus 124 131 491 494
Angli cum Gallo affinitas 431
Animaduertendus locus 610
Anima corpus exire ſolita 685
De anima, Ariſtotelis libri præſtantiſſimi 250
Animæ definitio 124 125
Animæ humanæ humiliatio 645
Animæ in Dei manum per baptiſma mancipatio 452

Animæ

Animæ partes duæ, ira & ratio 144
Animam mortalem aſſerentes 653
Animus æquus 637
Animus & anima differunt 129
Animi cultura nunquam fruſtra eſt 541
Animi humani capacitas 208
Animi recta conſtitutio 654
Animalium hiſtoria Ariſtotele autore maximo ab Alexandro redempta 256
Annibalis putei 398
Annonæ ratio apud Pariſinos 576
Annotationes in Pandectas 98 137 706
Annos ferentia vina 638
Ab annulis comparatio 443
Annulus aureus, equeſtris ordinis indicium 278
Annuli aurei geſtandi ius 303
tres ab Hannibale Carthaginem annulorum modii miſſi 520 521
Annulorum primum veſtigium 302
Antæus 448
Antigoni cyathus 530
Antiochia 475
Antipathiam ſegetum miſcere 625
Antiquorum etiam ſcripta examinanda 523
Antiquos perinde atque nos errare potuiſſe 116
Antiſtites aulici 663
Antonius a Prato Cancellarius 710
Antonius Muſa medicus 532
Antonius triumuir 333 334 336 338 357
eius copiæ in bello Actiaco 592
facies in nomiſmate 221
Apamia vrbs 464
Apartilogia 319
Apellis præſtantia 352 357 684
Appellico Teius 357
Aphrodiſium 589
Appianus Hiſtoricus Græcus 259
eius tempora 388
Appiani locus 189 328 330 339 356
Apitii luxus perditiſſimi 281
eius exitus 282
Apion Polyhiſtor 482
Apirocalia 164
Apocalypſis Ioannis, Parcarum commentarium 671
Apocalypſis locus 406 565
Apolides 697
Apolonia, ſignandæ pecuniæ officina 404
Apri ſolidi apponi ſoliti 273
Aquæ chryſulcæ mira uis 299
Aquis abundans Roma 379
Ara Lugdunenſis 404
Arabia felicitas 415
Arabiam Auguſtus oppugnauit 242
Arabum tributum 386
Arbela vicus 426
Arbitrium, noſtri iuris eſt 655

Digitized by Google

Arbores in quincuncem digeſtæ 134
Arborum ingens pretium 214 351
Arces ciuitatum Palladi ſacræ 165
Archidicaſtes 395
Archimedis clauicula 988
Archontius vulnerarius medicus 146
Argenteus quo Chriſtus diuenditus 577
Argentea vaſa 350
Argentum granallium 299
Argentum impermixtum puriſſimumque 300
Argentum hominibus Romanis auro celebratius fuit 304 368
Argentum in nummone an in ſupellectile melius habeatur? 427
Argentum non aurum imperabant Romani victis abs ſe gentibus 303 473
Argentum optimum, Pariſinum & cineraceum 299
Argentum purum 598
Argentum quando ſignaum 178 582
eius nota 579
Argenti ad aurum analogia 301
Argento cœlato inſignes multi 369
Argentifodinæ memorabiles 397
Argentinus Deus 660
Argumentatio 657
Argyranche 507
Argyrocopium 295 404
Argyrocopiorum pyxides 301
Arietes talentares 402
Arietum pretium in Bætica ibid.
Ariſteas Proconneſius Poëta 685
Ariſtides 694
Ariſtippei 693
Ariſtippea ſchola 677
Ariſtophanis locus 537
Ariſtoteles Alexandri præceptor 166
Ariſtoteles immenſum pretium accepit ab Alexandro pro hiſtoria animalium 250
Ariſtoteles in verbo philoſophico lapſus 131
Ariſtoteles innumera volumina conſcripſit. 250
Ariſtoteles magno paucuſos libros emit 320 357
Ariſtotelis & Theophraſti libri magno venditi ibid.
Arma Hecatombœa 254
Armigeri ſerui pretium 217
Arpennum latinè vpx 500 502
Arpennum Pariſinum ibid.
eius proportio ad iugerum Romanum 502
Arpennorum oblocatio in Francia 501
Artemidori locus 276
Artis pretium olim in cælaturis 370
Artes in pretio olim quædam, quæ nunc euiluerunt 248 251 357
Artes liberales unde dictæ? 696

Artium

Digitized by Google

Artium inventio & abſolutio 98
Artificia antiqua 370
Arura 476
Auruum 501
Aſchematiſtos oratio 113
Aſia 330 336 286
eius fertilitas 395
Aſia deuicta, luxuria Romam inuaſit 337
Aſiæ 20. millia talentum imperata 330
Aſiaticorum mira vexatio 337
Aſina Reatina 214
Aſinarum lactis uſus 411
Aſinus memorabilis 214
Aſini Arcadici, & Reatini 215
Aſpectus quadrantalis, nonagenarius &c. 119
Aſpectus aſtronomici ibid.
Aſpendius citharœdus 152
As, qui & aſſis, unde dictus? 105 575
As, libra & pondo idem 105
As & aſſis dipondius 575
As, libralis nummus 133
As nummulus 177
As noſtra moneta 566
eius partes hodiernæ 598
As æreus erat, non argenteus 209
Aſſis partes 103 598
Aſſis partes etiam menſuras hauſtum in bibendo ſignificant 528
Aſſis in partes, res omnis facile diuiditur 114
As Budæi velut mathematica ratione compactus 191
hiſtoriæ velut vicem præſtet 217
Aſſes mille, valebant aureos decem 374
Aſſes ſextantarii 579
Aſſes ſtipendiarii 623
Aſſes quos Plinius intelligat? 212
Aſſes vnciales 623
Aſſipondium 105
Aſſyria 475
Aſſyriorum regnum 472
vetuſtiſſimum omnium 482
Ata noxa 545
Atele 517
Athena, cognomen 245
Athei Philoſophi 673
Athenæi locus 321
Athenienſes claſſiariis opibus excelluiſſe 592
Athenienſium aduerſus Æginætas odium 383
Athenienſium cenſus 502
Athenienſium claſſes 504 508 & deinceps
Athenienſium diuitiæ 505
Athenienſium prouentus 506
Athenienſes tribus 509
Atlantes in columnis 639
Attali hæreditas Romanis inutilis 337
Attegiæ 288
Atticus Pomponius Ciceronis familiariſſimus 356

Digitized by Google

eius frugalitas ibid.
Attribui 391
Auaritia mira 398
eius ardor 405
Aucupatio 171
Auium ſermone humano vocalium pretium 217 218
Auguſtale 630
Auguſtale Alexandri 424
Auguſti commentarii 348 349
congiaria 344
facetiæ 372 485
genitura 221
geſta 342
legiones 347
nomiſma 220
opera publica 347
reuerentia ac cultus 346
Sobrietas in cibo & potu 531
victoriæ 342 343
& deinceps triumphus Actiacus 581
teſtamentum 174 346
Auguſti tempora 367
eius ſeculo opulentia ærarii Romani 340 624
Auguſto perpetui imperii poteſtas delata 341
Auguſtorum pluralitas Romanam rem perdidit 594
Aula impoſtrix 170
Aulæ elogium & crimina 697
Aulæ ineſcatio 679
Aulæ conſulta vt ſæpe extorqueantur 145
Aulæ pernicies 170
Aulæ ſecreta oppidanis incognita 429
Aulæ potentum deſignationes 661
deiectiones 663
Aulam auerſatur Budæus 699 700
Aulicacademiæ axiomata 685 686
Aulicacuria excordes homines facit 700
Aulica vita quatenus ſapienti adeunda 701 702
Aulica felicitas 153
ſimulatio 677 683
Aulicæ curiæ tumultus & inquietudo 677 678
Aulicaſtri 442
Aulici Æoli 694 695
Aulici antiſtites ſeu pontifices 663
ſacerdotes 632
Aulici recocti 661
Aulici ſpintriæ & æruſcatores 675
Aulici Theramenes 699
Aulicorum depulſorum execrationes 170
Aulicorum inſtitutio 683 685
Aulicorum miſeria 684 704
Aulicorum quorundam auaritia & improbitas 430
cæcitas 635
Aulicorum ſeruitus 677
Aulicorum vacillatio 699
Aulicos curiones taxat 661 445 703
Auletes Cleopatræ pater 393
A. Gellii locus 320 573

Aurata

Digitized by Google

Aurata 269
Aureæ compedes Darii 425
Aurea domus Neronis 409
Aurea fortuna 708
Aurea nomiſmata expenſa 291
Aurea platanus, vitisque 425
Aurelius imp. 293
Aureus Atticus ſtater ibid.
Aureus integer, ſolidus dictus 596
Aureus nummus 285
Aureus Romanus 293
Aurei æſtimatio 210
Aurei æſtimatio in iure 596
Aurei pecude villoſa ſignati 298
Aurei verſus Virgilii 359
Aureum vnum duntaxat Pomponius Atticus ſingulis diebus expendebat 356
Aurifera Turdetania 396
Aureum ſeculum 471
Aurifices Pariſienſes 370
Aurifodinæ præſtantiſſimæ 397 399
Aurum duodeuicenarium & vicenarium 305 306
Aurum in templi Solom. ædificationem expenſum 462
Aurum Perſæ in theſauris habere ſtudebant 427
Aurum purum probum ſuum 689
Aurum quantumcunque purum, aliquid habet tamen alieni metalli 299
Aurum Toloſſanum 400
Auri bonitas in quatuor & viginti caractis indicaturæ conſummatur 298
Auri & argenti ſparſio effuſa 401
Auri ad argentum analogia 301 304 403
Auri admiratio 570
Auri indicatura 298
Auri appellatione indignum, quod infra dodrantem ſit 306
Auri apud priſcos rara mentio 368
Auri cælaturæ rara mentio 368 369
Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta 467
Auri libra 562
Auri libra in iure 593
Auri libræ Romanæ pretium 297
Auri in libra quot ſint ceratia 298
Auri metalla noſtro tempore exhauſta 402
Auri metalla quondam in Gallia 399
Auri pernicies 570
Auri pretium 296
Auri pretium non in arte nunc, ſed in materia eſt 370
Auri ramenta 397
pſegma 403
Auri ſumma nota 300
Auri vbicunque mixti aut confuſi, ſeparandi ratio 299
Auri vnciæ pretium 297
Auro olim Roma non abundabat 302

Auro

Auro opertum theatrum 244
Αὐθέντης 653
Autolyci 694
Autoritas conſulatus magno vendita 627
Αὐτόχειρ 653
Autopyrum 549
Axiomata 686
Axiomata plutacademica ibid.

B.

Babylonia 475
Babylonis ædificatio 472
Babylonici agri fertilitas 699
Babylonicum talentum 380 459
Babylonicum talentum & Euboicum 381
Babylonicorum triclinarium ingens pretium 240
Bagoæ Perſarum 153
Βαναυσικοὶ 549
Baiularium pondus 463
Ballux 398
Baptiſmatis vis 452 651 670 700
Barſine, Darii filia 421
Barutus, quæ & Berytus 345
Baſilius & Nazianzenus æquales 665
Batus 561
Bætica Turdetania 396
Bætica Hiſpaniæ 345
eius fertilitas 397
Beatitudo quomodo inueſtiganda? 636
Beatorum inſulæ 661
Beli ætas 471
Bella non decere Eccleſiaſticos 432
Beroaldus 171 531
Beroſſus Hiſtoricus 480 481
Berytus Syriæ 345
Bes 109 528
Beſſale 112
Betonica 534
Bibendi mos antiquorum in conuiuiis 528
Bibendi ratio ac menſuræ apud Pariſienſes 528 531
Bibliorum editio vulgata 652
Biblicorum librorum velut argumenta 671
Bibliotheca Græca Latinaque 348
Bibliotheca Luculli 267
eius luxus 268
Bicongius Cicero M. F. 538
Bigati nummi 579
Bis & vicies ſeſtertium a Nerone profuſum 410
Blattarum contubernium 688
Blondus 354 575 624 625
Boeotius ſeu Boſſelus Gallicus 495
Bona ſua quo titulo poſſideant eccleſiaſtici? 629
Bonum ſummum 655
Borbonianus Dux 712
Bos nummus 254 569
Boſſellus Gallicus 495
Boſſelli 520
βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν, prouerbium 569
Boum paſtus 527

Bria-

Briareus aulicorum 659
Britannia Romanorum vectigalis 392
Britannia una legione in officio continebatur 345
Brochus 562
Bruta fulmina 434
Bruti tempore ſignata nomiſmata non extare 583
Bucephali pretium 320
nomen ibid.
Budæus ad honores ſæpe prouocatus 711
Budæus an a Mineruæ caſtris ad Iunonis præſidia tranſeat? 639
Budæus mathematica methodo libros hos confecit 247
Budæus primus Gallos ab ignorantiæ ac ſtupiditatis calumnia vindicat 160
Budæus ſe ipſo præceptore uſus 137 245
Budæus ſimulandi neſcius, & pudentiſſimus 699
Budæi ac Deloini Dialogiſmus 692
Budæi ardor in literas 698
auiditas in vetuſtorum nomiſmatum expenſione 621
candor, atque adeo labor 599 649
coniectura optima ac pertinax 198
conſtantia in hoc opere 625 626
de dictis ſuis fiducia 524 541
de ſe ſponſio 207 223
deprecatio ad lectores 541
diligentia in veritatis indagatione 520 524 531
exclamatio contra iniquitatem temporum 687
incaſtigando fides 238
in patriam pietas 157
modeſtia 319 522 523
Sammaurianum prædium 135
valetudo 698 711
apologia velut de Plinii reprehenſione 544
Budæi uxor ac liberi 698
Bulea themis 665
Buſta Gallica 433

C.

C. litera, quæ nota? 286
Caccus Pariſinus 558
Caducorum iura 326
Cadus 538 557
Cælatores 370
Cælatores inſignes 368 369
Cælatores & incluſores quo utantur auro 306
Cælaturæ pretium 350
Calendarium 181
Cæſariati, teſtons 598
Cæſar, corruptor animoſiſſimus 371 374
Cæſar immenſam pecuniam ex ærario Romano ſuſtulit 239
Cæſareæ vrbes 346

Digitized by Google

Cæſaris animus ſublimiis 262 263
Cæſaris clementia 227
Cæſaris Dictatoris nomiſma 220
alienum æs 260 262
animus 374
monarchia 388
donatiuum 331
furtum 266
corruptelæ ibid.
Liburnicæ 591
Cæſaris mortui pecunia 338 339
C. Domitius 351
C. Furius Creſinus 636
Caius princeps, vltra modum prodigus 404 408
Calderini lapſus 178 195 281 531
Caligulæ profuſio 174 404 414
Callipidæ 681
Cambyſes 380
Cancellaria Rom. 647
Cancellarius Franciæ 709
Cancellarius Guido a Rupeforti 440 442 710
Dn. Antonius a Prato ibid.
Cancellarii munus 709
Canon 325
Canon frumentarius 553
Canones Pontificii 647
Canonizati publica religione conſecrati 644
Capelus 380
Capito Coſſutianus 240 241
Capitolinus inter claſſicos Autores non habendus 205
Capricorni nota in nomiſmate 221
Caractæ in auro 298
Carceres 676
Cardiaci 529
Cardinales aulici 681
Cardinales & Epiſcopi impune peccent 648
Cardinalium inſolentiam atque arrogantiam perſtringit 681
Cardines Mathematici 119
Cardiulcus cor euellens 700
Cardo 106
Caroleus nummus 598
Carolei fortes nummi Aquitanici 594
Carolei Pariſini dextantes recte vocentur 566
Carthaginenſia metalla 397
Caruba in auro 298
Caſſius index 635
Caſſii & Bruti donatiuum 333
Caſtigatoris munus ſæpe præſtat Budæus 107
Caſtrata ſiligo 551
Caſtor & Pollux iudiciorum præſides 248
Caſtrenſe prætorium Alexandri 424
Cataſta obſeruantiæ illib. 158
Cataſtrophe, exitus fab. 156
Catenæ Vulcaniæ 676
Cato Cyprium gazam Romam deportauit 364
Catoniana Cenſura 391
Catonis animo ferre 161
Catonis cenſura 219 274
Catonis locus reſtitutus 547 555

Cathor-

Catorthomata 688
Cauere capito 635
Cauſſarii milites 543
Cauſia 682
Cedrina ſtemmata 152
Celeuſma 650
Cella 138
Celoxeum 289 290
Celſi locus 523 529
Celtiberorum gens numeroſa & diues 399
Cemmeni montes ibid.
Cenchrites vinum 534
Cenſus Athenienſium 502 511
Cenſus equeſtris & ſenatorius 171 225 226 243
Cenſus olim maximus 209
Cenſus opes hominum arguebat 616
Cenſus primæ claſſis Romanæ 576
Cenſus pro modo, tributum Romæ conferebatur 391
Cenſus Rom. & claſſes 503
Ceſtrum Betonica herba 534
Centaurorum fabula 680
Centena verbum in numeris antiquis ſæpe ſupplendum 406
Centenaria vinea 614
Centenariæ cœnæ 573
Centenarii 309
Centenarii liberti 211
Centeſima uſura 181
Centeſimæ duæ 182
Centeſimus fructus 609
Centum aurei apud Vlpianum 596
Centum æris millia 209
Centum millia maximus olim numerus erat 232
Centum nummi, duo aurei 611
Centum ſeſtertia quantum valeant 225
Centies ſeſtertium, compendioſa locutio 201
Centies ſeſtertium vt intelligatur 407
Centies nonnunquam autores dicunt pro centies ſeſtertio 201
Centuria 614
Centuriale aruum 643
Centurionum ſtipendium 624
Centuſſis 105 106 573
Centuſſis noſter 598
Cepio 401
Ceræ primæ 637
Ceramium 537 538
Ceratium in auro 109 265 298 306
Cernere hæreditatem 151 636
Ceruical Perſarum regis 425
Chalcus 567
χαλκὸς 598
Chaldæi Aſſyriorum ſapientes 166
Chamæleon 684
Chares Hiſtoricus 422
Charitatis lex 645
Charmidis medici facinus 246
Χοιρὶς 549
Cherroneſus 387
Cheopina 563
Chiliades 260
Chilias chiliadum 406

Chorus 641
Chœnix 533 537 546
Choragium 688
Choragus 156
Choregia 510
Choroſtates 650
Chreſtologi 442
Chriſtus, Hercules alexicacus 631 657
Chriſtus Ianus geminus 670
Chriſtus imitandum ſe nobis propinauit 636
Chriſti appellationes 669 670
Chriſti, dogma parum plauſibile apud mundanos 486
Chriſti & eius comitatus cum noſtris Pontificibus comparatio 630
Chriſti exemplar qui ſe eius vicarios nobis ingerunt, nuſquam ſequuntur 634
Chriſti natiuitas 347
Chriſti præceptorum contemtores arguit 645
Chriſti pretium a Iuda æſtimatum 577
Chriſti teſtamentum 636
Chriſto nato cenſus Romanorum capitum 344
Chriſto ratio tandem reddenda 685
Chriſti ſponſi aduerſus ſponſam ſuam Eccleſiam indignatio 646
Chriſtiani hominis cor, thalamus Dei 700
Chiſtiani, athlethæ typus 671
Chriſtiani autores excellentiſſimi 665
Chriſtianorum oſores hiſtorici quidam 483 484 485
Chriſtianiſſima Francia 628
Chriſtophorus Longolius 595
Chryſamos 385 398
Chryſitis 385
Chryſoplyſium 299
Chryſoplytes Pariſienſis ibid.
Chus 533 534 536
Cibarius panis 549
Cibi ac potus rationem ſibi conſtare volebat Auguſtus 531
Cicero & Plinius humana Mineruа ſcripſere 131
Cicero fugiens quantum pecuniæ dono ab Attico acceperit? 356
Cicero Gabinio reconciliatus. 393
Cicero merito a Græcis accuſatus 122
Cicero ob accuſationem Verris male audiuit 193
Cicero philoſophiæ rudis non erat 132
Cicero prouinciam depoſuit 364
Cicero quanti habuerit? 352
Cicero tenuis habitus 627
Ciceronis caput amputatum quanti repenſum? 357
Ciceronis cum Roſcio contentio 277
Ciceronis entelechia 121
Ciceronis erratum in Catone 526
Ciceronis facetum dictum 353

Ciceronis filius temulentia inclytus 519
Ciceronis oratio pro domo ſua 353
pro lege Manilia 364
Ciceronis locus pro Cecinna 108
pro Cluentio 205
in Epiſtolis 354. 360
in Frumentaria 230 493 496 497
in lege Agraria ſeu contra Rullum 363
in Oratore 194
in Paradoxis 233
in ſecunda Philip. 323 395
pro Rabirio 705 317
pro Sex. Roſcio 177
in Verrem 191 192 199 200 206
in de uniuerſitate 107
Ciceronis nomiſma 220
Ciceronis opulentia unde? 355
Ciceronis ſtomacho ferre 161
Ciceroni ſua eloquentia aurifera erat 357
Ciceronis villæ 354
Ciceronem lapſum eſſe nil miri 131
Ciceronem perſtringit 122
Cimeliarchium 228
Cineraceum argentum 299
Circus maximus a Cæſare extructus 370 371
Ciſtophori 256
Citrinarum menſarum pretium 287
Ciuitatem Rom. Imperatores Romani dabant 367
Ciuitatum arces cur Palladi ſacræ? 165
Claſſes ciuium Rom. 503
Claſſis olim prima apud Romanos 209
Claſſis primæ cenſus 576
Claſſis Xerxis 585
Claudius Iſidorus diues 232
Claui denarum librarum 588
Clauicula Archimedis ibid.
Cleopatræ luxus 172 335
Cleopatræ margarita 264
Cleopatræ pater 392
Cloacæ maximæ Romæ 379
Clodii luxuria 372
Clodii odium aduerſus Ciceronem 353
Clodii cædes 374
Cn. Flauius ſcriba 302
Cocci precium 242
Cochlea miranda 590
Cocorum pretium 283 284
Coctura quæ dicatur? 506 600
Coele Syria 475
Cœlum, & eſſe in cœlo 663
Cohortes in legionibus 624
Cœna recta 567
Cœna Vitelliana 411
Cœnæ Apitianæ 281
Cœnobiarcha vulgo abbas 632
Cointius aurifex 299
Coloſſenſium epiſtola 673
Collimare 602
Collineatio ibid.

Columbarum pretia 217
Columella Senecæ blanditur 615
Columellæ ætas 606 610
Colum. locus 179 269
Comagene 475
Commenda, fiducia 632 638
Commercia finitimarum gentium pretium auri intendunt 296
Commercia nationes nobiles faciunt 478 479
Commana regio 365
Comitiales dies 454
Commodi imperatoris adoptatio 349
Comperendinati 685
Concionatoris lepidi, dictum aduerſus imperitos Epiſcopos 639
Conciones maximo ærę redemptæ 627
Concordiæ ſimulacrum 293
Confarreare 646
Confectaria 657
Congiaria Auguſti 344
Congiarius cadus 556
Congius 563
Congii diuerſa acceptio 536
Conſcripti Senatores 638
Conſpicilium 689
Conſilia Gallorum priſcorum 167
Conſulum & prætorum Romanorum poteſtas 362
Contenti ſimus hoc Catone 169
Contignatio 30. cœnationum capax in naui 588 599
Contumaciæ mulcta 572
Conturbare, quid ſit? 634
Conuiuæ Alexandri & Perſarum regum 321
Conuiuarum ingens numerus 421
Copiæ Romanæ 174
Copiæ bellicæ Francorum 436
Coraxi populus 402
Corculus Scipio 442
Cornelius Tacitus ſcriptorum vecordiſſimus 484
Cornel. Taciti locus 204
Coronatus 225
Coronati cruciati 294
Corpus organicum 125
Corruptio ac ſordes mirabilis 374
Corui humano ſermone vocales 227
Corus 561
Coryphæus 641
Coticularium aurum 306
Cothurnata ſcelera 630
Cothurnus 714
Cotulæ 517 533
Croeſi diuitiæ 386
Cramefinum 242
Craſſus Orator 702
Craſſi auaritia 261
diuitiæ 232
Craſtini cura 546
Cratetis in mantica philoſophari 703
Critica ſeueritas 139
Cruciati coronati 294

Curia aulica excordes homines facit 700
Curiæ pellacia 704
Cruſtulum ſanctificum 644
Crux ſua cuique tollenda 636
Cubus 491 494
Cubici numeri 493
Cubiculum Regis Perſarum quam opulentum 425
Culeus 556 560
Culeus Pariſinus 605
Culeus trimodius 593
Culei duplares 591
Cunei in theatris 445
Cuneos inter ſedere 457
Cunnus, ignauiæ ſymbolum 489
Curia unde dicta? 690
Curionis æs alienum 267 372
conciones 627
corruptela 371
Curioſorum librorum exuſtio 577
Curtii locus 418 426
Cyathus 520 529 538
Cyathus Demetrii & Antigoni 530
Cyathi amicitiæ & amoris ibid.
Cyathi plura apud Græcos nomina 530
Ad cyathum ſtare ibid.
Cyathis potus ſuos metiebantur antiqui 530
Cyathiſſare quid ſit? ibid.
Cybi 606
Cybium ibid.
Cynici & momi 677
Cypri opulentia 364
Cypria gaza publicata 364 365
Cyprianus & Lactantius 665
Cyria doxa 677 678
Cyrus Rex 471
eius opes 474

D.

Daci, Getæ 277
Dactylotheca 377
Dæmones, alaſtores 648
Dæmonum obſeruatio, vt animam præſidio vacuam invadant 646
Damaſcena Syria 475
Damaſci gaza 417
Darici ſtateres 470
Darius Alexandro filiam cum dote opima obtulit 426
Darius Hiſtaſpis F. 380
Darius primus 416
Darius vltimus 417
Darii Perſarum regis luxus 324
Darii miſerabilis exitus 425 426
Dauid quando fuerit? 471
Dauid oratio ad primores tribuum 468
Dauidis diuitiæ 458 460 468
Dauidis & Solomonis opes 474
Dauidis encomium 669
De aſini vmbra litigare 674
De cœlo detracti 645
Deauratura templi Iouis Capitolini 378
Debitis ſe implicantium infania 373

Debito-

Digitized by Google

Debitoris magni culcitra 372
Decarchiæ 342
Decemprimatus ibid.
Decies ſæpe abſolute ponitur pro decies ſeſtertio 195
Decies centena 282
Decies ſeſtertium, & dena ſeſtertia 195 282 574
Decii Laberii quæſtus 280
Decoctores in iudicium vocabantur 490
Decumanum frumentum 497
Decumanus limes 107
Decumana omnia magna 650
Decus ſcenæ 475
Decuſſare 107 220
Decuſſatio 106
Decuſſis 106 107
Decuſſis noſter 598
Dedere ob noxam 659
Defrutarium 560
Deiotarus Rex a Pompeio honoratus 362
Delicijs hic frui non poſſumus, & Chriſti hæredes eſſe 637
Deloinus 692
Deloini eloquentia, iuriſque peritia 703
modeſtia 706 707
Delumbare 444
Demenſum 547
Demetrius Poliorcetes 586
Demetrii cyathus 530
Demetrii liberti diuitiæ 262
Demetrii naues 586
Demetrii Phalerii profuſio 506
Demoſthenes Laidis procacitatem exhorruit 321
Demoſthenis facultates 513 514
prudentia ſeu aſtutia 510
ſilentium magno redemptum 507
ſordes 183
Demoſthenis locus 182 316 511 515 572
Demoſthenis oratio de muneribus trierarchiæ 508
Demoſthenis pater opulentus 516
Demoſtheni mulcta indicta 572
Denarius 209
Denarius drachmalis 189
Denarius diurnus 575
Denarius nummus 133 178
Denarius & drachma idem 258 314
Denarius, idem & ſcrupulus 223
Denarius in auro 291
eius valor 299
Denarius noſter 598
Denarius nunquam æreus apud Romanos 578
Denarius Romanus 575
Denarius ſtipendiarius 623
Denarii æſtimatio 578
perfectio 106
pondus 189 210
Denarii & ſeſtertii æſtimatio 230
Denarii mille, centum aurei 574
Denarii quales fuerint? 254
Denarii unde dicti? 580
Denariis quaternis ſeſtertius valet 189
Deprehenſi qui dicantur? 544

Deſul-

Deſultoria amicitia 689
Deunx in poculis 528
Deus non fallitur 430
Dextans 115
Diabolus rerum aulicarum fere ſequeſter 700
Diaboli aſtutia 687
Dianæ ſacerdos opulentiſſimus 363
Dianome 575
Dibapha purpura 682
Dicægdotes 394
Dicendi facultas olim Gallis vernacula 139
Dichalcum 567
Dicere ſacramento 452 674
Dictatorius enſis 712
Didrachmum 254 569 617
Didrachmus aureus 291
Diffundi vina 559
Diem manibus dicere 599
Digitus 108 495
Digitis argutis prouocare 156
Dii maiores gentium, & ſelecti 159
διμοιρον 132
Dionyſiocolaces 421 422
Diobolaris 568
Diobolum ibid.
Dioſcoridis locus reſtitutus 534
Dioſcoridem an legerit Plinius? 535
Dioſcuri Caſtor & Pollux 698
Dipondius nummus bilibris 132 133 575
Diras imprecari 168
Diſcendi mirus ardor 490
Diſceptator ſummus Chriſtus 647
Diſcipulorum Chriſti ſtupiditas 577
Diſtichum hordeum 527
Diteſcere cupientium inſtitutio 685 686
Ditis officina 453
Diues qui primus nominatus, creditoribus ſuis decoxit 232
Diuites ſoli apud Athenienſes cenſebantur 512
Diuitum exempla 658
Diuitum reiector Chriſtus, pauperum aſſertor 651
Diuitiæ Claudii Iſidori Craſſi 232
Diuitiæ cur eccleſiaſticis attributæ 633 634
Diuitiæ magnæ cito partæ, auaritiæ indicium 260
Diuitiæ præ ſapientiæ ſtudio contemnendæ 674
Diuitiæ priuati hominis memorabiles 618
Diuitiæ uniuſcuiuſque olim a cenſu notæ erant 646
Diuitiarum contemptor Budæus 693
Diuitiarum eleuatio 658
Diuitiarum exemplum Lentulus Augur 368
Diuitiarum hodiernarum cum priſcis collatio 626
Diuitiarum infelix exemplum 658
Diuitiarum terrenarum abuſus 674 675

Digitized by Google

Diuitiis inhiantes taxat 618
Docti & prudentis an ſit Rempub. adminiſtrandam ſuſcipere 679
Docti vt in aula degant 702
Doctorum hominum frigus 689
ſeceſſus 639
Doctis reſp. capeſſenda 713
Doctrinæ commendatio 458
Δωδεκατημόριον 135
Dodrans 109 112 132
Dodrans pollicis 111
Dodrantes lucere 114
Δοκιμασθεὶς 515
Dolium 559
Dolium quadragenarium 558
Domus P. Clodii ingentis pretii 371 373
Domus quanti Romæ locarentur annua mercede 354
Domus Romanæ 350
Domus Caligulæ & Neronis 375
Domus aurea Neronis 409
Domorum Romanarum pretia 350 351
Domus ſignificatio 317
Donatiuum Antonii 331
Auguſti 344
Cæſaris 331
Caſſii & Bruti 333
Hadriani 349
Pompeii 329
Donatium venialia 171
Dorata Megalia 574
Dotium apud priſcos exiguitas ibid.
Drachma 108 184 255
Drachma apud Græcos ærea non erat 578
Drachma & denarius idem 219
210
eodem pondere 209
Drachma, & pondus & nummum ſignificat 190
Drachma, merces diurna 618
Drachma Æginea & Attica 385
Drachma Attica 301 568
Drachma Romana, & Attica, groſſis à noſtris dicitur 212
Drachmæ æſtimatio 184
Drachmæ centum libram nummariam faciunt 219
Drachmarum myriades Græci uſurpant non nummorum 199
Drachmalis uſura 183
Dramaticum poema 115
Dromades Cameli 417
Drypetis Hephæſtionis uxor 422
Ducatorum pretium 224 569
Ducenarii iudices 309
Ducum maxima laus 713 714
Duella 108
Dulciaria 512
Duodecies ſeſtertium, cenſus ſenatorius 194
Duodecimus denarius 181
Dupondius 105
Duracina Perſica 214
eorum pretium 289
Dux Borbonianus 712
Dynamis 125
Dynaſtæ 341

Eccle-

E.

Eccleſia ægrotans 648
Eccleſiæ humiliatio 640 641 645
firmitas 629 649
Eccleſiam male nunc adminiſtrari ab iis qui illi præſunt 643
Eccleſiaſtici quam rationem reddant, qui ſe non recte gerunt 635
Eccleſiaſtici quo titulo ſua bona poſſideant 631
Eccleſiaſticorũ redituum diſpenſatio 649
Eccleſiaſticorum vitia detegit 629 630
Eccleſiaſtica rem conſtitui omnium intereſt 640
Echeneis, remora 678
Electa quæ dicantur? 358
Ἔκτακτοι, i.e. ſuperordinati 233
Ἐκτημόριον 133
Ἕκτος, modius 537
Εἴδη δὲ 235
Edictum perpetuum 635 660
Eduardei Nobiles, nummi Anglici 296 594
Eiurare veniæ petitionem 544
Elogium Gallorum 162
Eloquentia Ciceroni aurifera 357
Eloquentia ignaris tantum inuiſa 665
Eloquentia, publice neceſſaria 657 683
Eloquentiæ æſtimatio 249
lenocinia 655
præmia 596
Eloquentiæ nomine prudentiam & ſapientiam veteres complectebantur 166
Emblemata 370
Emerita ſtipendia 543
Emmelia 641
Ἡμίδραχμον 133
Ἡμιεκτέον 537
Encyclopædia 657
Enſis myſticus, excommunicatio 432
Entelechia 123 125 126 129
Enthuſiaſmos 165
Epanaphora 120
Expectorare 439
Ephectici Philoſophi 442
Ephori hiſtorici ignorantia 479
Epicataphora 120
Epicurei 657
Epidecatum fœnus 186
Epilogus huius operis 625
Epiſcopatus abbatiis iungentes arguit 638
Epiſcopi aulici 450 451 681 682
Epiſcopi non temere pro male geſtis multentur 648
Epiſcopos & Pontifices malos taxat 649
Epiſcoporum & antiſtitum comitatus 632 633 649
Epiſcoporum priſcorum a noſtris diſcrimen 640
Epiſtates 547

Digitized by Google

Epiſtolæ ad Atticum, vice hiſtoriæ ſint 356
Epitaphii agones 682
Epobelia 515
Equeſtris cenſus 171
Equites plus quam pedites ſemper accipiunt in militiis 329
Equites ſeu hippeis apud Athenienſes 505
Equitum ſtipendium 624
Equi ſarcinarii 518
Equorum aſcenſores apud Ezechielem 655
Equorum apud Iudæos pretium 463
Equorum paſtus 527
Equorum viatoriorum demenſum 518
Equos binos olim habebant equites milites 464
Eraſiſtratus medicus 251
Ergaſtulum 676
Ergaſtulum piraticum 677
Erinnys 545
Erratorum veniam qua fiducia præſumat Budæus 245 246
Eſchematiſmenos oratio 112
Eſaias, ſacrorum vatum Homerus 471 644 669
Ethelodulia 675
Ethnicorum etiam ſcripta nos ad Theologicam Philoſophiam deducunt 666
Ethologiæ 446
Euangelica lex non abrogatur contraria conſuetudine 546
Euangelica philoſophia 670
Euangelium irritum non erit 635 636
Euangelii loca explicata 575
Euangeliorum fœcunditas 685
Euboicum talentum 381 384
Euchariſtia animos ſanctificans 644 645
Euerriculum 660
Euſtochia 602
Euthanaſia 683
Euthymia 654 673 683
Eutropii ætas 582
Exclamatio in ambitionem eccleſiaſticorum 628
Exclamatio in tempora 687
Excommunicationes Iulii II. Pontif. max. 434
Exegematicum poema 113
Exegetes 395
Exemplis Pontificum malorum multi pereunt 633
Exercitus Alexandri ære alieno ab ipſo Alexandro liberatus 430
Eximere e numeris milites 140
Exolui religione 642
Exortiva hora 120
Expenſa 178
Expenſare 633
Experiri actione 158
Externo milite nihil opus habere Gallos, ſi velint ipſi 437
Externorum opera apud Gallos 147 164

Exc

Exta regalia 682
Extiſpices ibid.

F.

Fabulæ priſcis hiſtoriis permiſtæ 477
Facultatibus lapſi ſenatores a principibus ſubleuati 248 627
Faſcinantium more laudare 693
Fauere linguis 664 693
Felicitas Galliarum 401
Felicitati modus ponendus 151
Feras in populum immittere 642 660
Ferociam præ ſe ferentes excuſſis vultus ſordibus 161
Ferre animo Catonis & Ciceronis ſtomacho 161
Fertilitas ſoli memorabilis 609 616
Fertilitas agri Pariſini 610 617
tritici in Africa 609
Feſtus Pompeius ſibi non conſtans 256
eiusdem locus 579 580
Feudum vulgo dicitur in fide eſſe 634
Fides pro auxilio 687
Fide maiora videri quædam in hiſce libris 247
Fide mea eſſe iubeo 659
Fidem bonam agnoſcere 640
Fideicommiſſum 632
Fidelia 558 565
Fiducia, commenda 632 638
Fiduciaria ſacerdotia 632
Figuræ, obliqua dicta velut ſcommata 114
Figuræ ſcenicorum 446
Figuratæ laudes 114
Flauius Blondus, vide Blondus.
Flos & pollis 551
Flos frugiperdus 693
Fœdera anniuerſaria 431
Fœnum in cornu ferre 442
Fœni pondus 527
Fœnus terræ 609
Forma, cuius ſit? 125
Formula indulgentior 637
Fors fortuna 649
Fortunæ indignitas maxima 544
eius mira mutatio 426
Fortunæ iniquitas Lucullum repente deſtituit 365
Francia Chriſtianarum partium ſignifera 451
Francia felix, ſi ſe intra ſe contineat 154
Francia nunquam exhauſta 435 436
Franciæ adminiſtratio 659
Franciæ calamitas 650
opulentia 447
reditus 325 427
virtus ac laus 147
Franciæ Cancellarius 709
Franciæ priſca nomiſmata 594
Franciæ reditus ſubquadrupli ad Perſicos 427
Franciæ ſumen 501
Franciā finitimi populi in re nummaria pro ſcopo velut habēt 595

Digitized by Google

Franciani agri fertilitas 501
Franci cur non latius imperium habeant? 457
Françorum infortunii cauſa 460
Franci nunc primum de ſuo vocabulo regem habent 709
Franci pedites equiteſque nummi 595
Francorum exiſtimationem tuetur 138
Francorum opes 435
parrhiſia 446
vexatio 451
leuamen ibid.
Francicorum nomen in ratiociniis principalibus 428
Franciſcus Deloinus 625 692
vide Deloinus.
Franciſcus I. Rex 692 708
Franciſci nominis omen 715
Francomaſtix 543
Frigere in aula 663
Frontis & mentis ſympathia 684
Frugiperdæ arbores 543
Frumentarius canon 553
Frumentum, generis nomen 566
Frumenti Gallici æſtimatio 496
Siculi æſtimatio ibid.
Frumentorum prouentus ampliſſimus 607
Fucum facere ordinibus 167
Fulmen prodigioſum 692
Fulmina bruta 434
Fumos venditare 441
Funebris agon apud Homerum 467
Funus Hephæſtionis memorabile 411
Furculæ 637
Furta Verris 173
Fuſii Saluii robur 463

G.

Gabinius reus 393
decem millibus talentorum damnatus 317 318
Galatarum robur 540
Galaticum hordeum 527
Galeri rubri 682
Galeripetæ 431
Gallia ipſa ſe celebrare poſſit 154 155
Gallia quondam auri ferax 399
Galliæ conuentus 457
felicitas 401
literæ 248
mores 659
Galli ad arma alacres 164 444
diſcendis literis apti 137 142 157
eloquentiæ ſtudioſi 139 163
gloriæ cupidi 154
olim priſcis incogniti 479
Gallorum docilitas 142
ingenia 162 326 693
mores manſueti 163
parrhiſia 446
promptitudo in principis imperio 428
ſolertia 437

Gallo-

Gallorum exiſtimationem & a literis & a prudentia aſſerit 138 & 140
Gallorum priſcorum memorabilia conſilia 167
Gallis olim dicendi facultas vernacula 139
Gallis olim infrugifera literarum ſtudia 250 251
Gallicus ſinus 399
Gallici populi vexatio 428 429
Gallica buſta 433
Gallicorum vinorum varietas ac præſtantia 605
Garus liquamen 289
Gebenna mons 399
Gellii locus 320 573
Gemmæ præſtantiſſimæ in thecis etiam vilibus ſplendent 668
Gemmarum autoritatis ordo 265
Gemmariorum ratio in pretiis gemmarum æſtimandis 264 265
Geneſeos liber 671
Genethliacorum vanitas 483
Genialis pax 431
Gentilium ſcripta quid ad ſacram doctrinam conferant? 673
Genitiui plurales ſyncopantur in nominibus nummorum 195 196
Geodæſia 110
Georgica Virgilii 113
Germania octo legionibus obtenta Romanis 396
Germanorum militum bibacitas 533
Germanorum naues 593
Geryones tergeminus 687
Gigantes terrigenæ 628
Gigantum pedes 640
Γλαῦκα εἰς ἀθήνας 568
Gloria huius vitæ vera & expreſſa 657 683
Gomor 547
Gorgiæ Leontini honos 249
Græca lingua quid Latinæ præſtet? 124
Græcæ linguæ ſtudioſi olim Galli 164
Græcæ linguæ commendatio 122
Græcarum literarum autoritas 543
Græci vini præſtantia 555
Græci & Latini autores in magna ignorantia olim verſati 483
Græcorum autorum loca Budæus cur latine & græce poſuerit? 346
Græcorum imperium 165
Græcorum nummaria ratio 567
Græcorum numerandi mos per myriades drachmarum 199
Græcorum recentia eſſe omnia 480
nec ab his hiſtoriæ fidem petendam ibid.
Græcorum ſapientum ſeptem ætas 477
Græcanici panes 553
Grammata 108
Grana & Granula in auro 291 299
Granallium argentum 299
Graphis 670

Gra-

Graphicen olim pueri docebantur 251 252
Gratiæ ac charitatis lex 645
Gregorius Nazianzenus de ſe 667
Groſſus 291
Groſſus pro drachma Attica 222
Groſſi Curii 598
Groſſuli in vnciis 295
Guido a Rupeforti Cancellarius 440 442 710
Gula Romanorum 283
Gulielmi nummi 360
Gulielmus paruus 625
Gymnaſiarchia 510
γύρις 553

H.

Habe tibi tuas res in diuortiis 452
Hadrianus imperator 349
eius donatiuum ibid.
Halys fluuius 386 426
Harpocrates 677 693
Hebræi literarum inuentores 479
Hebræorum inuenta ac geſta multa aliis gentibus aſſignata ibid.
Hebraicum talentum 459
Hecatombœum 569
Hecatombœa arma 254
Hecatonchir 659
Hectcus 537
Hectoris bigæ 676
Hederæ complexus 680
Hellanodicæ 693
Heminæ 517
Hemimnæon 190
Hemiolium 104
Hemixeſtus 528 563
Hephæſtionis funus memorabile 421
Heracliti ſcripta 667
Hercules alexicacus 631
Hercule maior Nabuchodonoſor 472 474
Hermogenis ætas 596
Hermolaus Barbarus 131 179 216 522 599 612 625
Hermolai Barbari locus de uſuris 179
eiusdem oſcitantia 381 382
commendatio ibid.
de ſe teſtimonium 600 601
Herodoti ætas 477
Herodoti locus 381 385
Herodoti locus de copiis Xerxis 538
Heſtiaſis 510
Heſychius 538
Heteropolus 185
Hexagonus aſpectus 119
Hexapedæ hexapodesque 500
Hexaplum 103
Hieremiæ prophetæ ætas 472
eius ſenſus abditi 669
threni 646
Hieroduli 630
Hieroglyphica Ægyptiorum 165
Hieronis regis liberalitas 561
nauis memorabilis 588
Hieronomi 649
Hieronymus & Auguſtinus 665
Hieronymi locus reſtitutus 112

Hieronymus ſapientiam Solomonis non vertit 652
Hieronymi ignoratio de cellulis 70 interpretum 482 483
Hieroſolyma 476
capta ibid
Hieroſolymitanus ager ſterilis 576
Hilaria feſta 691
Hilarius 665
Hippas 502 503
Hippotrophium memorabile 464
Hiram rex, de quo in Bibliis, Suron apud quosdam vocatur 461
Hirii piſcinæ 270
Hiſpani & Galli hiſtoricis olim incogniti 479
Hiſpaniæ opulentia 396
Hiſpaniæ reditus opimi ibid.
Hiſtoria animalium Ariſtotelis magno vendita 250
Hiſtoria Herodoti 477
Hiſtoria memorabilis 489
Hiſtoriæ fabulis commiſtæ 478
Hiſtoriæ veritas ab Ægyptiis & Chaldæis requirenda 480
Hiſtoricorum quorundam malevolentia in Judæos & Chriſtianos 483
Hiſtriones magno libertatem ſuam redimentes 279
Hiſtrionicæ artis pretium 277 281
Hoc age 645
Homeri ætas 467 477
Homeri locus de talento 467
Homeri locus alter 569
Homeri ſtudioſus Alexander Macedo 166 249
Homericus Achilles 144
Homo verſatilis 707
Homines viliores 549
Hominum cenſus Romæ 231
Hominum ordines varii 548
Homo exterior & interior conſonare debent 684
Homo triboli 568
Honor precarius 129
Honorarium aduocatorum 596
magiſtratuum 366
Hoplitæ milites 512
Hora exortiua 120
Horatianus planus 677
Horatii locus 171 681
Hordei pondus 526 527
Horoſcopus 120
Hortamenta 694
Hoſpitii teſſera 646
Humana ſtoliditas 645
Humanæ fortunæ viciſſitudo 437 438
Humanæ mentis error 676
Humani animi capacitas 208
Humani corporis fabrica 130
Humanitas interpolis 651
Humilitas commendabilis 654
Hybreas orator cordatiſſimus Antonium cohibet 334
Hypogeon meſuraneum 119
Hypomnematographus 395
Hypophetæ 670
Hyſſopites vinum 538

I.

I litera, quæ nota? 286
Iam vero 234
Ianus geminus, Chriſtus 670
Iconum in nomiſmatibus uſus 599
Idios logos 394
Idolorum cultus quando cœperit 471
Iecoris portæ 130
Iecur ſuillum 273
Ignis charitatis pene exſtinctus 670
Ignorantia priſcorum Latinorum & Græcorum 483
Iliadis Homericæ encomium 166
Illa vero 234
Impendia 178
Imperatores Romani vt rationes redderent 268
Imperatorum Romanorum in bello pôteſtas 362
Imperatorii nummi 595
Imperia magna ſine prudentia retineri non poſſe 165 166
Imperium Auguſti 340
Imperium non tam armis quam literis & parari & retineri 165
Imperium populi Rom. 386
vide Rom. imperium
Implere ſtipendia 673
In cœlo eſſe qui dicantur? 663
In cuneos ſe ſtipare 688
In diem viuentes 546
In fide eſſe 634
In mantica Cratetis philoſophari 703
In medio ſtare 688
In ordinibus ſedere ibid.
Inauraturis vt nihil depereat 299
Incendium magnum 375 376
Indaginæ cinctæ feræ 664
India quantum hauriret opum Romanarum 415
Indicare rem 632
Indictio 326
Indignorum & indoctorum promotio 652 691
Indoctos Pontifices arguit 639
Inducere ſententiam 458
Induſtria, veneficii rea 613
Ineptus, & innocens vt græce dicatur 123
Infra quam 270
Infulati Duces 168
Ingenio ac diligentia totum conſtat in literis, non genere aut cœlo 626
Inire nexum 634
Innocens græce 123
Innocentia fretus animus 654
Inquirendum etiam in ſcripta antiquorum 523
Inſtitutionum Iuſtiniani locus 211
Inſulæ beatorum 661
Integritatis cuſtodia in adminiſtratiua vita difficilis 679
Integro ſtatu decedere 683
Intellectus 128
Intellectus nouus ad l. ſi hæres, ad leg. Falc.

Inter diuos relati 634
Interpolis humanitas 651
Interpretationibus Latinis fidem haud temere habeat Budæus 260
Interpretis Bibliorum lapſus 652
Intra quam 270
Ioachim rex Iudæorum 472 473
Iob liber eſchematiſmenos 112 113 671
Iocundus, ſeu Iucundus Veronenſis architectus 405 554
Ioannes Euangeliſta 671
  eiusdem locus 576
Ioſephi libri perperam verſi 480
Iouis Capitolini templi deauratura 378
Iouis teſſeræ bene ſemper cadunt; adagium 430
Ἵππαρχοι 331
Iræ ſedes 144
Iromus rex Tyri, qui & Iram ſiue Hiram 461 481
  Solomoni amicitia iunctus 481
Irudo, ſanguiſuga 438
Iſidorus Hiſpalenſis 492 519
Iſocratis oratio una maximo vendita 249 357
Iſodion & iſodios 366
Iſonomia 649
Iſphoræ 510
Italia armentoſa 569
  auriferax 402
  bonarum literarum magiſtra 603
  eius fertilitas 499
Italici 602
Itali ſcriptores 158
Italorum induſtria 543
Italis non ſolis doctis eſſe licere 140
Italis primas in literis defert 158
Iudæ proditoris perfidia 577
Iudæa 475
  veritatis incunabula 486
Iudææ terræ ſolum 475
Iudææ vexatio a Nabuchodonoſor 472
Iudæi commerciorum ignari 478
  Græcis & Latinis olim incogniti ibid.
Iudæorum diſciplina militaris 475
  opulentia 458
Iudæorum de antiquitate libri 480
Iudaicum tributum 618
Iudicii Dei terror 638
Iugerum 109
  eius menſura 109 500
Iugerum quadratum ibid.
Iugerum ſeu arpennum Pariſinum ibid.
Iulium ſecundum Pont. Max. perſtringit 462 642
Iuno quæ intelligatur? 165
Iupiter in membranas ſuas reſpiciens 691
Ius aulæ moribus conſtitutum 661
Ius diſtributiuum 448
Ius gentium 701
  prætorium 571

ſummum 661
Iuris canonici libri 647
Iuſtitia diuina 701
eius ſeueritas 636
Iuſtitia quando vera fuerit? 471
Iuſtitiæ via quæ dicatur? 640
Iuſtinus martyr philoſophus 126 482
Iuſtini locus 427
Iuuenalis locus 171
Ixionidæ, 680

K.

Καχυργία 515
Κατάδυσις 253
Κυαθίζειν 530

L.

Laberius poeta 225
Lactaria 552
Lactes 131
Lætis auibus renunciari 640
Lagena 564 565
Laidis meretricis procacitas 321
Lampridius inter claſſicos autores non annumerandus 205 207
Lampridii locus 595
Lances argenteæ memorabili pondere 350
Laniſta 432
Laoplanus Dæmon 676
Lar, Deus domeſticus 681
Larem ſalutare ibid.
Latifundium 643
Latina lingua, diſcipula linguæ Græcæ 122 123
Laudare auctorem 644
Laudare more faſcinantium 603
Laurentii Vallæ laus 523
eius lapſus 385 539
Lazarus Bayſius 260
Legionis unius ſtipendia annua 624
Legiones Rom. 347
Legiones quadraginta 174
Legiones XLIV. ſub Auguſto 344 345
Legiones raro plenæ 333
plenæ 347
Lentuli auguris opes 368 628
eius mors 368
Leo X. Pontif. Max. 434 640 641 650
Leontini agri decumæ 498
fertilitas 499 609
Leptis, magna Tacape 616
Lesbiæ ſtructuræ canones 647
Leſtrigones 685
Lex Adraſtia 701
Cintia 596
Trierarchia 514
ſumptuaria 572
Legum humanarum obſeruatio 645
Legum violatio 294
Legum vetuſtarum mulcta pectore conſtabat 570
Liber nullus tam malus, vt non aliquid habeat boni 519
Librorum pretium apud antiquos 320 357 358
Librorum pernicioſorum exuſtio 577

Librorum ſacrorum lectionis fructus 673
Librariorum errore multa in autoribus corrupta ſunt 205 240
Liberales diſciplinæ ad plebem redactæ 145 146
Liberalitas Hieronis Syracuſani 561
Liberalitates Veſpaſiani notandæ 414
Liberi patris imago pretioſiſſima 311 312
LibertasGallorum obſequioſa 326
eadem in Satyricis ludis 446
Libertorum quorundam opulentia 232 262 627
Liberum arbitrium 655 704
Libra antiqua 154
Libra apud medicos 524
Libra, as, mina, pondo idem 105 190 293 294 534
Libra auri quid fuerit? 470 562
Libra auri argentique in iure 293 470 593
Libra auri obryzi 570
Libra centenaria 285
Libra centenum denariorum 331
centum drachmarum 219
Libra & ære liberare 622
Libra, quæ & marca, quot groſſos capiat? 222
Libra quot ſeſtertiis conſtaret? 210
Libra Pariſina, Zygoſtatica, nummularia 222 525 591
Libra Pariſina & Turonenſis 383
Libra Pariſina, Romana quadrante maior 463
Libra Romana eadem cum mina Græca 222
eius modus deprehenſus 527
Libræ argenti pretium 224
Libræ diuiſio 222
Libras aut pondo Romani de numerata pecunia vix dicant 234
Libella 177 178
Libripendes 178
Liburnicæ C. Cæſaris cedrinæ 591
Lingonenſis ager auri ferax 402
Linguis fauere 664 693
Lirani interpretis ſomnium 618
Literæ ab Hebræis inuentæ 479
Literarum fructus in illis ipſis eſt 161 664
Literarum humaniorum calumniatoribus reſpondet 655
Literarum numero æquabantur calices bibentium in hilarioribus conuiuiis 528
Literarum peritiam Gallis aſſerit 138
cur tamdiu in Gallia iacuerint? 164
Literarum pretium atque honos 249
Literarum ſecularium ſtudii commendatio 655
Literarum ſtudiis toti dediti 664
Literarum ſine peritia & prudentia nullos populos rerum potitos eſſe 166

Literæ vnciales 112
Literati cur apud aulicos in pretio non fuerint 455
Literatis ac doctis imperitos & indoctos præferri grauiter fert Budæus 453 454
Liticines ſacroſancti 432
Litra 533
Liturgiæ 510
Lituus 638
Liuii epitome, corrupta in quibusdam 583
Liuii locus 204 254 256 257 303 314 386
Liuium Plinius ſequitur 582
Λοχαγοὶ 331
Locus animaduertendus 444 485 515 611 667 705
Locus Hermolai de uſuris 179
Logodædali aulici 699
Locorum ſtatus mutari 471
Locorum vocabula in ſacris literis ex aliis autoribus non agnoſcuntur ibid.
Logodædalus Proteus 319
Logos, filius Dei 670
Lollia Paulina 172 173
Lollius Paulinus 228
Longolius 595
Loquendi libertatem pecunia venalem habentes 569
Loricatorum vertex 712
Loti arbores prætioſæ 351
ad Lotophagos hærere 666
Lucæ Euangeliſtæ locus 547
Lucani locus elucidatus 363
L. Craſſus orator 351
L. Flori tempus 582
L. Scipioni peculatus obiectus 314 315
Luctus memorabilis 421
Lucullus ſubita iniquitate fortunæ deſtitutus 363
eius diuitiæ 267
luxus ibid.
otium 364
Ludouici XI. dictum de opulentia regni ſui 447
eius & Mariæ Angliæ connubium 451
eius ultima tempora & mors 690 691 707 708
Ludus, id eſt, ſchola probandi nomiſmatis 305
Luerii Aruerni diuitiæ 400
Lugdunus urbs ibid.
Lugdunenſe argyrocopium 404
ara ibid.
Lunæ coitus, interlunium 114
Luſciniarum pretia 217
Luſitanici aurei vnciales 629
Luſus aleæ immenſus 409
Lutetiani ſoli fertilitas 617
vid. Pariſinus ager
Luxuria prodigioſa 413
Luxuria Rom. 243 272 337
Luxus capitalis Romæ non erat 241
Luxuries terræ mirabilis 616
Lydii lapidis uſus 298
Lyſanias comes, triſtitiæ diſcuſſor 703

Lyſima-

Lyſimacheus ſtater 621

M.

M. quæ nota fuerit? 286
Macedones, inter Græcos 165
Macrobii locus 277 284 485
Macrochir Darius, Longimanus 416
Maduit iam, & contractus eſt. prouerb. Gall. 699
Magi, Perſarum ſapientes 166
Magiæ ſtudioſus Nero 408
Magiæ vanitas 486
Magiriſcus 369
Magiſter equitum, loricatorum vertex 712 715
Magiſtratus bene gerendi difficultas 707
Magiſtratuum monitores 705
Magiſtratuum inuicem reuerentia apud Rom. 667
Magiſtratuum Romanorum commoda 360 364
Magiſtratibus in prouincias profecturis dari ſolita 365
Magiſtratus improbos taxat 438
Magni dicti ſunt Reges Perſarum 473
Magnificentia veterum multo erat noſtra hodierna amplior 592
Maleficiorum mulctæ 572
Mameæ nomiſmata 596
Mamurra, præfectus fabrum Cæſaris 267
Mancipes ſocietatum 143
Mancipium 670
eorum pretia apud Romanos 273 597
Mancipio dare nummo ſeſtertio 179
Mandatorum Chriſti tranſgreſſores arguit 645
Manethon hiſtoricus 478
Maniliana oratio 364
Manſionum diſpoſitio 416
Manum de tabula tollere 312
Manibus diem dicere 599
Manubiæ ſacræ 453
Marca 222
M. Antonii facies in nomiſmate 221
vid. Antonius Triumuir.
M. Philoſophus 295
M. Scauri magnificentia portentifica 375
vid. Scaur.
Marci Euangeliſtæ locus 577
Mareſchalli, polemarchi 715
Margaritarum hauſtus 411
Margaritæ Cleopatræ & Seruiliæ, & de his plura 264 266
Margaritarum & cæterarum gemmarum autoritatis ordo 265
Marii domus 352
Mariani muli 637
Marlianum prædium 501
Maronis cenſus 360
Mars & Venus Vulcaniis vinculis irretiti 676
Mars ultor 347

Martia-

Martialis epigramma explicatum 195
Maſſilienſe gymnaſium 162
Maſſilienſes dotes 574
Martiani locus 406
Matthæi Euangeliſtæ locus 575 609 617
Mathematici cardines 119
Mathematicorum mos in demonſtrationibus 247
Matrimonia quæ conciliauit Alexander Macedo 421 422
Maximilianus Imperator 435
Mediaſtini ſerui 659
Medicus vulnerarius 246
Medicorum improbitas ibid.
Medicorum pondera 523
Medicorum præmia memorabilia 174 244 251 357
Medicos multos eſſe quam paucos, cur melius habitum eſt? 246
Medimnus 493 495 499
Medimnus, mimna apud Gallos 562
Medium inteſtinum 130
Megalia dotata 574
Mellita quæ dicantur? 413 552
Melophori 424
Memnonia regia 418
Memorabilis hiſtoria 490 491
Menander Epheſius hiſtoricus 481
Mendacii obiectionem vt Cicero eluſerit 351
Mentorum vocabula 308
Menſtruæ uſuræ 183
Menſurarum conſideratio 491
Menſuræ regiæ 520
Menſuræ Pariſienſes 520 558
retinent vocabula antiqua 562
Menſurarum & ponderum & vaſorum reciproca probatio 550 557
Mentis a vultu diſſonantia ſupplicium graue 683 684
Mentis & frontis ſympathia 684
Merces ingenia exacuit 163
Merces precioſæ 393
Mercurius, Chriſtus 669
Mercurius inſtitor eſt quæſtus 629
Meretricum pretium 568
Meritare 275
Meroe inſula & vrbs 471
Merulæ lapſus 178
Meſenterium 130
Meſopotamia 475
Meſuranium hypogeon 119
Metalla auri in Gallia 399
nunc exhauſta 401
Metallis abundat Hiſpania 396
Metallorum reditus ingens 398 399
Metella uxor Syllæ 377
Metempſychoſis Pythagorica 694
Metreta & cadus 538
Michael Bodetus 402
Mictum poema 113
Millia apud Græcos ſimpliciter dicta, drachmarum intelligenda 317
Millia æris 209
Mille æris 213

Mille

Mille aſſes, aurei decem 374
Mille millia auri 469
Mille denarii 277
Mille nummi quantum valeant? 225
Mille talenta 314
Millia & ſeſtertia idem ſignificant, eademque nota ſcribuntur 381
Milliartus, millionum millio 406
Millies centena millia, myriadum myriada ſignificant 406
Millio numerus 260 406
Militare ſtipendium 584
Militaris diſciplinæ inſtauratio 444
Militaris petulantia 428 660
Militaris ſeditio 622
Militares copiæ Gallorum 436
Milites cauſarii 543
Militum moleſtiæ 660
Militum donaria præter ſtipendium 624
Miloniana cauſa 373
Milonis æs alienum 371 373
Milonis Crotoniatæ voracitas 536
Mimographi poetæ honorarium 226
Mimi & planipedes 663
Mimorum pretia Rom. 280
Mimnus, minot Gallice 495
Mina, libra, pondo, idem 190
Mina Attica 189 253 316 317
Mina Gallica 495
Mina Italica 255
Minerua aſtes, præſtes. 144
Minerua Achilli inſtans 145
Minerua in Athenæo colenda 679
Minerua Pallas cur fingatur Iouis cerebro nata? 165
Mineruæ clypeus 411
Mineruæ idem numen & Palladis 165
Mineruæ quam Bellonæ numen maius ſemper habitum 715
Mineruæ ſtipendia facere 543
Minutum 108
Miſopatrides 626
Mithridatis aureum ſimulachrum 364
Mixtura in nomiſmatibus 598
Mna & mina, idem 189 311 521
Modeſtiæ temporariæ ſimulatores 142 143
Modeſtini Iurisconſulti locus 185
Modius 518 520
Modius tritici quantum ponderet 551
Modii Pariſini capacitas 520 558
Modii Romani magnitudo 518
Modulus 641
Moduli priſci ibid.
Momentum 108 291
Monetæ imminutæ crimen 294 580
Monetales viri 300 576
Monetarii redemptores 301
Moralitates 446
Mortis dies ab exordio vitæ nobis cedit 701
Moſes populum ex Ægypto deducit 476

eius ætas 472 482 483
libri 671
Motoriæ comædiæ actus 156
Mulctarum modus 572
Muli Mariani 637
Muliebrium verendorum in monumentis ſubactorum ignauorum populorum adſculpendorum inſtitutum 489
Mulieres ſeruis ſe miſcentes 627
Mulli piſcis ingens pretium 171 283 411 605
Mulctæ antiquæ Romanorum 569
Mulctarum modus 570 572
Mundus alius Romæ 370
Munera ædilitia & venationes 228
Munera nuptiarum Alexandri 423
Munerum præſtandorum mos apud Romanos 361
Muræna 269
Murænarum ingens numerus atq; adeo pretium 270
Muris pretium in fame 311
Muſæum 138
Mutianus 413
Myrias 541 260
Myrias myriadum, Græcis maximus numerus eſt 406
Myriades drachmarum, quid valeant? 198
Myriades Græcorum 322
Myrtites vinum 537
Mythiſtoria 477

N.

Nabucodroſorus, Nabuchodonoſor 474
Nabuchodonoſoris occaſio ad Iudæam inuadendam 472
Narciſſi liberti diuitiæ 262
Naſſam ingreſſi piſces, aulici 679
Natalibus reſtitui 651
Natalitiorum obſeruationes 120
Nati intra pomœria 445
Naturale corpus 125
Nauclerus nauis 690
Nauis magnitudo ac vaſtitas miranda 585 586 587 588 590
Naues antiquorum 593
Naues onerariæ 592
Nauium priſcarum cum noſtris collatio 584 585
Nautica vſura duplex 185
Nautici fœnoris exemplum 184
Nazianzenus & Baſilius 665
Nec vero 235
Nectarites vinum 537
Negotiatorum conſenſus in auri pretio 297
Nemeſis Adraſtia 161
Nequam 289
Nero magiæ ſtudioſus 408
ſenatum caſtrat 627
quæſti funeratus? 106
theatrum auro operuit 408
Neronis alea, domus 173 409
impietas aduerſus Chriſtianos 483
prodi-

prodigalitas 174 410 413
ſtatuta 391
Neſtores in rep. 715
Nexum inire 437
Nicolai Perotti erratum 219
Nitocris regina 473
Nobiles Anglici nummi 296
Nobilitas ac eruditio mutua ope nixæ 145
Nobilium culpa iacent literæ ibid
Noctuam Athenas, prouerb. 568
Nomades & Nomadum more viuere 678
Nomentanus ager 616
Nomi, i. e. præfecturæ 381
Nomina ab aſſe & vncia deriuata quid ſignificent? 566
Nomina vaſorum 133
Nomophylacium 709
Nomophylax 440
Nomiſmatis extenuatio ac imminutio 594 598
Nomiſmata Franciæ priſca 594
Nomiſmata priſca 292
eorum vſusfructus olim legabatur 294
Nomiſmata aurea Budæo expenſa 220 291 596
Nomiſmatum priſcorum abrogatio pernicioſa 598
Nomiſmatum ſignandorum inſtitutum 599
Nonagenarius aſpectus 119
Non ſine Theſeo facta eſſe memorabilia geſta, vt intelligatur 166
Normanica pomaria 136
Nonuſſis 105
Nos numerus ſumus 453
Noſſe ſe ipſum, operæ pretium maximum 654
Notæ antiquorum tam in numeris quam in denariis & ſeſtertiis 286
Noxa primigenia 642
Noxa, quæ & Ata 545
Numerandi ratio apud priſcos Latinos Græcosque 405 406
Numerus maximus apud antiquos 504
Numeri apud autores deprauati 583
Numeri apud Plinium ſæpe mendoſi 235
Numerorum antiquæ notæ 286
vocabula 260
Numerorum corruptionis in autoribus occaſio 240 286 287
Nummaria res, & eam concernentia 294
Nummaria ratio aliquando mutata 294 580 581 595
Nummariæ rei difficultas 310
Nummariæ rei ratio apud Græcos 567
Nummariam rem Romanam conſtitui poſſe 575
Nummulariorum præfecti 301
Nummus aureus 285
Nummus & ſeſtertius, idem 271
Nummi appellatione ſeſtertius intelligitur 304

Digitized by Google

Nummo addicere, & mancipio dare 179
Nummi aurei Budæo expenſi 291
Nummi aut ſeſtertii centeni, aureum valebant 210
Nummi gemmarum vice 294 594
Nummorum imminutionis cauſa 294
Nummorum ſignificatio 566
Nuptiæ ſolennes 421
Nuptiarum Alexandri Magni luxus 422
Nus ſeu νοῦς 126

O.

Ob noxam dedere 659
Oblationes 326
Obnunciare 146
Obnunciatio augurum 705
Obolus 108 184 523 567
Obſeruare de cœlo 650
Obſeruare ad limen 429
Occaſus 120
Otium Luculli 363 364
Otii ſui cuiq; ratio reddenda 490
Octantes 106
Oculati arbitri 167
Odeum 714
Odores vino commodi 560
Odyſſea errorum 636
Oenochoe 530
Oenophorum 564
Offendere ad populum 705
Officinæ Pariſienſes 370
Officium magiſtratus 470
Officiorum nouorum excogitator Auguſtus 367
Οἶκος 517
Olei vilitas Romæ 213
Oligarchia, regio nomine prætexta 145
Ὁλκή 190
Ὄλυρα 553
Onerariæ naues 592
Onocephali 453
Onomathetes 546
Opera publica ab Auguſto extructa 347
Operæ dodrans 132
Opertanea ſacra 659
Ophir inſula, quæ & Vrphe 470
Opifices etiam iudicabant apud Athenienſes 505
Opimianum vinum 599
eius pretium 602 608
Opobalſami pretium 605
Optiones 144
Optimus maximus 645
Opus materiam decuplo ſuperans 369
Oraculorum conſpicilia 635
Oratio vna Iſocratis viginti talentis vendita 249 357
Orationes ſuas Cicero emendabat 193
Oratoriæ artis docendæ quæſtus 249
Orca 558
Orcheſtra 446
Ordines ibid.

Ordinum ductores rationem Deo redditури 661
Organicum corpus 125
Oroſii locus 340
Orti Pariſienſes 617
Otacuſtæ 658
Οὐ μὴν δὲ 235
Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον 312
Ouis maſc. generis 569
Oues chryſomallæ 447
Oxybaphus 520

P.

Pæon, Deorum medicus 648
Pæonia manus ibid.
Palacæ 398
Paleæ ibid.
Palæ & paleolæ auri 397 398
Palæmon grammaticus 613
Palæſtina 475
Palympſeſtos 254
Palladis & Mineruæ numen 165
Palladium regni Franciæ 628
Pallantis liberti diuitiæ 175 262 627
Palmus 108 109 494
Paludati duces 168
Paludati duces a togatis imperia accipientes ibid.
Paludes patinarum 413
Pandectariæ annotationes 137
Paneficium Pariſienſe 547
Panis tria genera 549
Panis ciuilis ibid.
Panis quotidie abſumendi ab vno homine modus 548
Panes & obſonia ex auro 404
Panes Græcanici 553
Panes Iulii Pont. Max. ibid.
Panepiſtemon Politiani 494
Pannonica ſeditio 622
Pantheræ aſtus 229
Papam optimum eſſe debere, vt cætera bene habeant 629
Papiæ leges multæ 211
Paralipomenon locus 467
Paraſanga 416
Parcarum commentaria 671
Parergum ſæpe fit iuſtum opus 138
Pariſienſis præfecturæ vineta 615
Pariſienſes officinæ 370
Pariſina libra 463
Pariſinæ menſuræ 520
Pariſini modii, talenta & libra 520 590 591
Pariſinæ menſuræ vocabula antiqua retinent 562
Pariſini agri vina præſtantiſſima 605
Pariſini agri fertilitas 610 617
Parmenio ſi eſſem, pecuniam quã gloriam mallem, Alexandri dictum 426
Parrhiſia Gallorum 326
Parricidarum pœna 560
Parthi 343
Parthorum præfecturæ 415 416
Paryſatis, Ochi regis filia 421
Paſtinare, renouare 613
Paſtos 156
Paſtophori 666
Patina Æſopi tragici hiſtrionis 279

Vitellii 412
Patina immenſi ſumptus rariſſimique 411 412
Patriæ charitas 157 158
Patrimoniorũ profligatores multabantur 490
Paulus Ægineta 593
Pauli Æmilii triumphus 235
Paulus Apoſtolus hypophetes ſapientiæ 670
Pauli Cos. corruptela 371 627
Pauli iuriſconſulti locus 186
Pauonum pretia 271 411
Pauperes a Chriſto hæredes inſtituti 637
Pauperes euecti, ſuperbiores 453
Pauperum vindex Chriſtus 651
Pauperum ſubleuatio 514
Paupertas honeſta 627
Paupertas ſummum malum quibusdam videtur 438
Pax genialis 431
Pax legatum extremum Chriſti 672 673
Pecoris eligendi ratio 215
Pecuati nummi 594
Peculatus 570
Peculiaris titulus a dominio differt 632
Peculium ſeruorum 553
Pecunia 178
Pecuniæ literatis ſacroſanctæ 453
Pecuniæ ſignandæ officina 404
ſignatæ vocabula 133
Pella urbs 464
Pelta 463
Pennas incidere, easque renaſci 353
Penſitationum in Francia ratio 317
Penſitationum tria gen. 404
Peripatetici 486 657
Pentacoſiomedimni 502 505
Pentateuchus Moſæ 671
Peregrino milite Francis nihil opus eſſe 437
Πεġονήτομ☉ 275
Perotti erratum 219
Perpetuum edictum 635
Perpetuum edictum, lex diuina 660
Perſarum imperium 389
euerſum 417
Perſarum inſtitutum animaduertendum 427
opes 380 415
Perſarum regia, Perſepolis 418
Perſarum reges magni vocabantur 473
Perſarum regis ceruical 425
ſcamnum ſuppedaneum ibid
Perſarum regum conuiuia 321 324
Perſarum via regia 416
Perſepolis regiæ Perſarum excidium 418
Perſes ſemiaſinus 472
Perſica duracina 214
gaza 419
tributa 385
Perſicarum opum ab Alexandro captarum ſumma 410
Perſicarum præfecturarum tributa 384
Perſicum talentum 459

Perſi-

Perſidis regionis immunitas 386
Perſii locus 106
Perſonalia munera 503
Perſcribere quid ſit? 339
Perſuaſio orthodoxa 666
Pertica Parſſina 500 501
Pes in numeris 104
Pes in menſuris 109 495
Petra vrbs 343
Phæacum populus 685
Pharao a Moſe vexatur 482
Pharao alias Tecmoſis dictus ibid.
Pharao Amaſis etiam dictus 489
Philadelphi naues 587
Philhellenes Galli 164
Phileleutherus 694
Philippei nummi 306 594
Philippei ſtateres 469
Philologia 543
Philologia, Budæi amica 698
Philopatoris nauis 587
Philoplutus 651
Philoſophandi recta ratio 664
Philoſophari in mantica Cratetis 703
Philoſophia ad res gerendas ex vmbraculis prodire debet 702
Philoſophia Chriſtiana 674
Philoſophia collimans, orthodoxa perſuaſio 666
Philoſophia cordatos facit 701
Philoſophia duplex 707
Philoſophia ethnica 673
Philoſophia proprie appellata 696
Philoſophia vera 673
Philoſophiæ libertas 704
Philoſophiæ placita omnia complexus Solomon 669
Philoſophiæ ſtudium mirum 490
Philoſophiæ vigilantia 701
Philoſophiam, homini neceſſariam eſſe 686
Philoſophi in aulam commigrent, atque ad remp. adminiſtrandam 702 703
Philoſophi reip. gerendæ non inepti 689
Philoſophi reſpublicas adminiſtrantes 702
Philoſophi vt ſtudia ſua inſtituant 656
Philoſophorum ſectæ 657
Phlegon hiſtoricus 485
Phœnice 475
Phoenicia aliquando dicta Palæſtina Iudææ 479
Phoenices negotiatores 478
Φοροὶ, vectigalia 328
Phylarchi 341
Pictarum tabularum pretia 251
Picturæ honor ibid.
Pincerna 530
Pindari ſtudioſus Alexander 166 249
Pinta 563
Pinta Pariſina 520
Piræum 509
Piſcinæ memorabiles 269
Piſcinarii inſignes ibid.
Piſtoria opera 552
Pitharchici Franci 326
Planipedes & mimi 663

Plani-

Digitized by Google

Planipes comœdia 715
Planus Horatianus 677
Platanus vitiſque aurea 425
Platonis de vniuerſitate liber Latinus a Cicerone factus 107 108
Plebis miſeria 429 659 662
Plinius ab omnibus annotatur 544
autor excellentiſſimus 370
an Dioſcoridem legerit? 535
e medicorum libris multa hauſit 523
interdum memoria defectus 115
Liuium ſequitur 282
nonnuquam ſecum pugnat 522
Plinii collectanea quanti potuerint vendi? 358
Plinii corruptio 290 545
Plinii corruptelæ coniectura 329
Plinii erratum 116
Plinii hiſtoriæ vtilitas 238
Plinii ingenium 310
Plinii laus 115
vanitas 481
Plinii loca corrupta multum negotii Budæo faciunt 521
Plinii loca inter ſe collata ibid.
Plinii loca quædam deplorata 556
Plinii locus 105 106 107 111 114 115 116 119 172 178 216 218
reſtitutus 243 244 245 247 270 273 276 280 287 289 338 350 351 371 372 375 379 381 398 415 519 552 554 556 564 578 601 602 610 612 613 &c.
Plinii ſecuritas in rei nummariæ æſtimatione 310
Pliniani numeri corruptiſſimi 235 311 373
Plinius iunior diues fuit 358
Idem de Chriſtianis 484
Plinii iunioris in epiſtolis locus 181 204 359 574
Pluralitatem ſacerdotiorum inſectatur 637 638
Plutacademica axiomata 686
Plutarchus de placitis philoſophorum a Budæo verſus 127
Plutarchi teſtimonio Budæus ſæpe utitur 197
Plutarchi in vitis locus 189 193 197 261 268 313 319 322 323 324 540 577
Pluto & Plutus 686
Pocillatores 530
Podargus 676
Poematis genera tria 113
Poetæ Græcorũ antiquiſſimi 477
Poetarum & rhetorum ſalaria annua 248
Polemarchi 715
Poliorcetes Demetrius 586
Politia, popularis ſtatus 388
Politianus. vid. Angelus Politianus
Polybius, Annibalis æqualis 398
Polybii ætas 499
Polyhiſtor, multiſcius 472
Polytropus 666
Pollex 109 110
Pollicare 495
Pollis & flos 551

Pollu-

Digitized by Google

Pollucis dictum de talento, memorabile 382
Pomœria intra nati 445
Pomorum mira precia Romæ 213
Pompeius Magnus quantum auxerit ærarium? 327
Pompeii auctarium ad pop. Rom. imperium 387
donatiuum 329 330
liberalitas & animi magnitudo 362
triumphus 325 330
Pomponii Attici conſtantia, ac frugalitas 355 356
eiusdem cum Cicerone familiaritas ibid.
Pomponii iuriſconſulti locus 593
pondera terræ inertiæ 643
pondus panis Pariſini 549
Ponderum, menſurarum ac numerorum ratio cognata 133 550
pondo, as, mina, libra, idem 105 190
ponderum nomina, as, bes, &c. 133
pondo trecenta Romana 398
pontificalem luxum taxat 633
pontificatus ſummi dignitas Romæ 263
pontificis creandi augurium optimum 650
pontifices auaros & ambitioſos taxat 629
pontifices bellatores perſtringit 641
pontifices adhortatur ſuæ ſalutis 637
pontificum & epiſcoporum comitatus 649
pontifices maximos belli ſtudioſos perſtringit 432
pontificii libri 647
ponticum bellum Lucullus non confecit 363
poppææ uxoris Neronis cædes 410
eius luxus ibid.
popinæ profeſſor Apitius 282
popularis actio 158
populus Gallicus obſequioſus ſuis principibus 428
populus in Auguſtum poteſtatem perpetui imperii detulit 341
populi auaritiæ peruincendæ artifex Demoſthenes 510
populi fex, baiuli &c. 549
porcus Troianus 273
portugallici aurei 620
poſthumæ rationes 659
potores inſignes 519
potus apud Pariſienſes ratio 531
præcalidum 451
Prædiorum penſitationes quando cedant? 181
Præfecturæ parthorum 415 416
prælatorum, quos vocant, ambitum taxat 628
Prærogatiua tribus 650
prærogatiuum ſuffragium 148
præſcriptis verbis agere 121
præſtes, præſtites Dii 144
præſules vnde dicti? 641
præterire, præteriri 146

Digitized by Google

prætexta 679
prætorium caſtrenſe Alexandri Magni 424
Prætorium ius, & prætoria poteſtas 571 637
prætorii ſorices 250
Prætorianus ſenatus 146
prætorianorum militum ſtipendium 624
Præuaricationis indignatio 596
Pratorum reditus 610
Precario poſſidemus quicquid habemus 634
Precarius honor 454
Precationis dominicæ locus 546
Pretium literarū olim ingens 248
Pretium auri, picturæ, pauonum, mancipiorum, ædium &c. vide ſuo quæque loco.
Presbyteri, vide Sacerdotes & pontifices.
Primæ ceræ 637
Primarius panis 549
Primigenia noxa 642
Principes Romani imperatores dicti 243
nomine regio abſtinuerunt 388
Principum obſeruatio quam difficilis, quamque grauis 679
Principum trium virorum in aula Gallica collatio 148
Principes literatos eſſe debere 146
Priſciani locus de ponderibus 253 255
Priſciani non eſſe opuſculum illud de numeris & ponderibus 286 492
Priuata ratio 394
Priuati hominis æs alienum immenſum 262
diuitiæ memorabiles 618
Pro donato ſua poſſident Eccleſiaſtici 631 632
Probandi nomiſmatis ludus 305
Problematum inuicem mittendorum conſuetudinem habeant Solomon & Iromus Rex 481
Procerum ignorantia 145
Proceſſibus ſuis inimicus homo 453
Proconſularis poteſtas 571
Profeſſionis ſuæ cuiusq; ratio reddenda 490
Profuſor opum memorabilis 404 405
Proletarii 689
Proludere 692
Prometheus 670
Pronaum 138
Pronoea, ſophia 665
Pronuba legatio 170
Propædeumata 666
Prophetarum ſacrorum oracula 669
Proreta 674
Πρὸς Λεπτίνην, ad Leptinem 509
Proſcenium 445
Proteas, vinoſus 530
Proteus, Deus marinus vetuſtatis typus 307 319
Protogenes pictor 312

prouer-

prouerbium Gallicum: iam maduit, & contractus eſt 699
prouerbium Græcum 569
prouidentia 665
prouinciam Cicero depoſuit 364
prouinciæ Auguſti, & prouinciæ populi 341
prouinciæ vt facta ſint regna? 395
prouinciæ alias aliter diuiſæ 341
prouinciarum adminiſtrandarum ſub Auguſto ratio 394
prouincias ab ſe domitas imperatores Rom. pro arbitrio diſponebant 362
prouincias adituris magiſtratibus dari ſolita 365 366
prouincialium ſtipendiariorum penſitationes 404
prudentia vnde ſit? 145
quæ ſit? 165
prudentia vnde homini ingeneretur? 165
prudentiam Gallis aſſerit 143
prytaneum 439 453
Prytanea Athenienſia 506
pſegma 381
Pſephiſma plebiſcitum 183
Pſeudocatones 677
pſeudophiloſophia 670
ptolomæus Auletes, Cleopatræ pater 393
ptolemæus Cypri Rex confiſcatus 364
ptolemæus philopator 586 587
publica religione conſecrati canonizati 644
publica vtilitas cum priuata apud quoſdam pugnare videtur 438
P. Clodii domus 371
factio 365
puer amaſius centum millibus emptus 197
puerperia numeroſa 276
pulmentarium fere omnes ad panem adhibent 549
punctum 108
purpura dibapha 682
purpura ignota hodie 542
purpura inſigne Romanorum imperatorum 243
purpuræ pretium 241
purum probum ſuum aurum 689
puſtulum argentum 300
putei Annibalis 398
pyctacium 347
pyramides Ægyptiæ 488
pyrrhica 156
pyrum anginarium 648
pythii Bithynii diuitiæ memorabiles 618 658
pyxides argytocopiorum 301

Q.

Quadragies ſeſtertium, vide ſeſtertium quid?
Quadrans 108 133 210 529 566
Quadrantes ærei erant 577
Quadrantal 111 493 554 556
Quadrantalis aſpectus 119
Quadrata forma 494
Quadreſſis 105
Quadrigarum, i. e. quaternorum equorum pretiũ ap. Iudæos 463

Quadrigati nummi 579
Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam ludere 409
Quadringenta ſeſtertia & quadringenta millia 190
Quadringenties ſeſtertium 192
Quæſitores 659
Quartarius 562 563
Quaterdecies & quinquiesdecies 401
Quatuor euangelia 701
Quinarius numerus 210
Quincuncialis herba 111
Quincuncialis ordo vnde ſic appellatus? 134 135
Quincuncialis ordinum ratio 134
Quincunx in poculis 528
Quingenties ſeſtertium 198
Quinquagenaria amphora 557
Quinta natura ſeu eſſentia 127
Q. Catuli domus 352
Quintiliani opes 248
Quiritare 283

R.

Rabirianæ orationis locus 317 318
Ramentum auri 385
Ramentitium aurum 381 385
Ratio priuata 394
Rationis ſedes 144
Rationem, quam poterunt reddere Eccleſiaſtici male verſantes 634 635
Rationes poſthumæ 659
Rationes vt redderent Romani imperatores 268
Receptitius ſeruus 671
Recocti aulici 661
Recta cœna 567
Reditus regni Franciæ 325
imperii Romani 390
Ægypti 392
Redimitum caput 690
Regalia 326
Regem qualem eſſe oporteat? 145
Reges deuicti currum in iugo trahentes 474
Reges Francorum alienis oculis & auribus utentes 442
Reges tragici 663
Regum felicitas 154
Regum libri tertii locus 468
Regum maxima laus 714
Regia libra 222
Regia Maieſtas expreſſa 594
Regii conſiliarii quales eſſe debeant? 145
Regii nominis odium apud Romanos 388
Regina Saba 471 481
Regna in prouincias redacta 395
Reiicere ex albo 138
Relati in album diuinæ prouidentiæ 687
inter diuos 634
Religione exolui 642
Religione publica conſecrati 644
Reliquiæ ſanctorum 636 637
Remora, echeneis 678
Remorum longitudo immanis 587
Renunciari lætis auibus 640
Renunciari Magiſtratus 448
Reorum exemptor 659 660

Repen-

Rependere auro 251
Res omnis in aſſem eiusque partes diuiditur 111
Rerum præclare geſtarum laus ſine literarum præconio nulla eſt 154
Rerum permutatio 570
Rerum potiri ſine prudentia & literis non poſſis 166
Res tuas tibi habe 452
Res alias agere 673
Reſpublica abuſiue dicta 626
Reſpublica hæres inſtitui non poterat 359
Reſpublica vt bene adminiſtretur 430 431
Reip. exenteratores 675
Reip. mala vnde? 708
Reſtibile vinetum 643
Rhetorum & poetarum annua ſalaria 248 414
Rhodites vinum 537
Riuales 680
Roboris miraculum 463
Roma aquæductibus ſcatens 379
Roma a quibus potiſſimum exornata ibid.
Roma olim auri indiga 302 303 573
Romæ amplitudo 370
Romæ omnia cara 566
Romana ditio quam late patuerit? 340 341
vt adminiſtrata ſit? ibid.
Romana iura ab Athenienſibus 572
Romana opulentia & luxuria 216
Romanæ domus 350
Romanæ vires ſeipſæ confecerunt 594
Romani cenſus & claſſes 503
Romanorum tributa 325 388
imperium 386
Romanum imperium ad monarchiam redactum 388
Romani imperii magnitudo 336
opes 227 329
ratio 342
reditus 390 415
termini 388
vires quantæ fuerint? 336
Romani aurei didrachmi 316
eorum valor 403
Romani imperatores vt rationes redderent 268
Romani, non omnes ſeſe dedentes recipiebant 389
Romani quondam incogniti 479
Romanorum capitum cenſus Chriſto nato 344
Romanorum cenſus Sylla dictatore 332
Romanorum imperium qualiter partum? 165
Romanorum incredibilis opulentia 227
Romanorum numerus ſummus non ultra centum millia 504
Romanorum prima claſſis 209
Romanorum principum diuerſorum denarii pondere pares 305
Romanorum priſcorum paupertas 573

Digitized by Google

Romanorum tributorum ſumma ex Plutarcho 325
Roſati nummi 296 594
Roſcius hiſtrio 277
Roſcii in aula 677
Roſcianum ſalarium Romæ 277
Roxane, Oxyartæ Bactriani filia 421
Rude donari 435
Rubri maris vectigal 393
A Rupeforti Cancellarius 440 710
Ruſticorum obſtinatio 608

S.

Sabellicus 171 194 531
Saba, portus 471
Sabæ oppidum ibid.
Sabæi populi 471
Sacerdotum ignorantia & error 644
Sacerdotes aulici 630 632 633
Sacerdotes diuitiarũ ſtudioſi 628
Sacerdotum comitatus indecens 649
Sacerdotum & pontificum exemplo multi peccant 633
Sacerdotum fulgus fraudatur a potentioribus 629 630
Sacerdotium opimum in Ponto 363
Sacerdotia qualiter parentur in Francia 632
Sacerdotia vel viuorum inuadentes taxat 681 682
Sacerdotiorum pluralitatem inſectatur 637
Sacerdotiorum reditus vt fere nunc expendantur 633
Sacræ doctrinæ dignitas, atque amplitudo 672
Sacræ res, verborum fucum reſpuunt 668
Sacrarium veritatis 671
Sacrarum modo literarum & iuris ſtudium quidam olim Gallis attribuebant 166 167
Sacrarum ſcripturarum ſtylus 671 672
Sacramento dicere 644
Sacroſancta ſcripta 667
Sacroſanctæ pecuniæ cur dicantur literatis? 453
Salamandra 536
Sales Gallicorum mimorum 142
Salgamaria vaſa 559
Salinarum inſtitutio 391
Salinator vnde dictus? ibid.
Sammaurianum Budæi 435
Samiis vaſis non litandum 565
Sanctio pragmatica 628
Sanctorum priſcorum conſtantia 644
Sanctorum reliquiæ 636 637
Sapientes huius mundi 676
Sapientia circa quæ verſetur? 165
Sapientia ipſa ſe aperuit 670
Sapientia omnia nobis bona conciliat 655
Sapientia opibus omnibus præſtabilior 654
Sapientiæ indagatio 656
Sapientiæ ſtudii fructus 672

Digitized by Google

Spaientia Solomonis 672
errata indidem ab interprete ibid.
Sardanapali pyra & opes 459
exitus ibid.
Sarta tecta 642
Satanas 545
Satio agrorum 501
Satrapiæ Perſarum 380
Saturnus Belo æqualis 471
Saturni ædes 695
ſeculum 471
Satyricorum Francorum licentia 446
Satyriſcus 677
Scalmus & ad ſcalmum alligati ibid.
Scamnum ſuppedaneũmPerſarum 425
Scarus piſcis 411
Scauri ædilis magnificentia 375
miranda opera 229 230
luxus 377
theatrum 409
Scena ſumptuoſa 376
Scena velut eſt vita noſtra humana 658
Scenæ decus, proceres 456
Scenæ ſeruire 456
Scenicorum figuræ 446
quæſtus 280 281
Sceptici Philoſophi 442
Schemata 112 113
eorum vſus 114
Scipio quantum attulerit patriæ? 337
Scorta diobolaria 568 569
Scotina ſcripta 667
Scripturæ ſacræ lectio 674
præſtantia 668
Scripta veterum expendenda 523
Scrupulum 108 110 253 285 296 298 500
Scurræ albati 681
Sculptores inſignes 369
Secare viam 654
Sectæ philoſophorum 657
Sectores 681
Secularia quæ dicantur? 644
Secularium literarum ſtudium ſapientiæ an obſit? 686
Seculum aureum 471
Secundis rebus inſoleſcentes 680
Sedere in ordinibus 688
Seditio militaris 622
Selecti Dii 641
Selibra panis 548
Sementis ratio 502
Σεμίδαλις 553
Semigroſſus 222
Semiobolus 108
Semipes 494
Semiſextariolus 527
Semiſes uſuræ 603
Semiſſis aſpectus 119
Semuncia 108 110
Semuncia nummi 374
Semuncia venire bona ibid.
Senarius, perfectus numerus 111
Senatoribus ſalaria conſtituta 248
Senatorius cenſus, duodecies ſeſtertium 194

Senatus collatio exacta a Nerone 411
Senatusconſulti Claudiani abrogatio 627
Seneca philoſophus admodum diues 363 606 607 615 616 627
Senecæ accuſatio ad Neronem 615 616
Senecæ locus 233 282
Senecæ vineæ 615
Septem Græciæ ſapientes quando extiterint? 477
Septuaginta cellulæ in Ægypto 482
Septunx 112 528
Sepulchra regum Ægyptiorum 488 489
Sequeſtres intra ſepta 454
Seria 557 558 565
Sermo filius Dei 670
Sermo interior & exterior 684
Seruare de cælo 146 650
Seruiliæ Bruti matris margarita 264 266
Seruitia picturam non docebantur 252
Seruitus ſpontanea 675
Seruius Tullius Romanorum rex 503 504
Seruorum cura maxima habenda 261
Seruorum ingens numerus ibid.
Seruorum Romanorum frugalitas 553
Seruum Dei temere ſe vocans Pontifex Iulius 433
Seſculyſſes 105
Seſcunx, ſeſcuncia 103
Seſcuplum: ſexcuplum ibid.
Seſoſtris regis ſuperbia 474 489
Seſqui 104
Seſquialter 103
Seſeſquiculeare dolium 559
Seſquiopera, ſeſquiplaga 105
Seſquipedalia tigna, verba 104
Seſquipondium 243
Seſquunx, ſeſquuncia 103
Seſquiplum ibid.
Seſſiones conciliorum 646
Seſtans, vide ſextans.
Seſtertium in recto caſu 206
Seſtertium bis & vicies millies a Nerone, prodige effuſum 410
Seſtertium decies 282 547
duodecies 194 259
terdecies 205
tricies 194
quadragies 226
ſexagies 278 355
centies 227 315 360
ducenties 355
quadringenties 227
quingenties 198
nouies millies 413
bis & vicies millies 410
vicies & ſepties millies 405
quadragies millies 414
Seſtertius nummus 133 178 188 566 598
vnde dictus? 190
Seſtertius nunquam æreus fuit 211
Seſtertius denarii quarta pars 304
Seſtertius centenis aureis æſtimatus 210

Seſter-

Seſtertii in genitiuo 203
Seſtertii & denarii æſtimatio 230
Seſtertii nota 212 234 276 287
pondus 524
valor 171 210 230 496 610
Seſtertii vocabulum Græcis ignotum 312 327
Seſtertio in ablatiuo nonnunquã dicitur 203
Seſtertio quadragies 204
Seſtertia centum, & ſeſtertium centies, quid differant? 191
Seſtertia quadringenta, & quadringenta millia ſeſtertium nummorum idem 190
Seſtertia ſexcenta 278
Seſtertia ſingula, millia ſingula nummorum ſignificant 190
Seſtertia tria millia parum latine dicatur 205
Seſtertia triginta 354
Seſtertia unde dicta? 190
Seſtertiorum æſtimatio 224
Seſtertiorum varietas 580
Seſtertium pro ſeſtertiorum per ſyncopam 203
Seſtertiis Græci non numerabant 327
Seſtertiis millibus corrupte apud autores legi 215
Seſtius Niger 535
Sexagenarius aſpectus 119
Sexcuplum & ſeſcuplum differunt 103
Sextans 133 567
Sextantarii aſſes 579
Sextantarii modi. 532
Sextantes pro aſſibus 579
Sextarius 492 517 518
Sextarius octo pintas capit 520
Sextarius bilibris 538
Sextarius Gallicus 495 498
Sextarius Rom. 524 527
Sextarius vini 601
Sextula 108
Sextus & ſexagenarius aſpectus 119
Sextus decretalium & Clementinæ 647
Siciliæ frumentum 497
Siciliquum 108 115
Siclus 461 488
Siculo agro non cedat Francianus ager 501
Siderati 691
Silentium magno redemptum 507
Siligo quid? 552
Siliqua 109 133
Siliquæ granum 298
Simplicitas Francis ingenita 436
Similiago, ſimilaue 551
Simon magus 486
Simoniacos taxat 629 630
Simulachorum cultus quando inſtitutus? 471
Simulatores perſtringit 457
Simulationis difficultas 157
Simulationem aulicam perſtringit 683 684
Siſyphidæ 675

Sitometrium 547
Σῖτυ δίκη 183
Solatorum aureorum valor 297
Soli ſtupenda fertilitas 616
Solidus 468 593
Solidi aurei 597
duodenarii 225
Solidi Pariſienſes & Turonenſes 383
Solomon & ditiſſimus, & ſapientiſſimus 652
Solomon encyclopædiam abſoluit 656
Solomon in ænigmatibus a puero victus 481
Solomon Triſmegiſtus, ſapientiæ antiſtes 669
Solomonis epiſtola ad Vaphrem Ægypti regem 460
Solomonis philoſophia 487
ſymbola 667
Solomonis templum quanto ſumptu extructum? 462
Solomonis & Dauidis opes 474
Solonis menſuris utuntur Pariſienſes 563
Sophene 475
Sophia, quæ & pronœa 665
Sophiſtæ, dicendi magiſtri 163
Sophophilus 677
Sordes trib. pl. ac COS. inſignis 374
Sordes reorum 660
In ſordibus eſſe 168
Sorices prætorii 250
Sorites 657
Spartianus inter claſſicos autores non cenſendus 205
Specilla 677
Spes ambitioſorum 680 681
Spicæ mutilæ, non ariſtatæ 501
Spintriæ aulici 675
Spira 173
Spiritualia quæ dicantur? 645
Spithamæ 109
Sportula, centum quadrantes 566
Stannum 537
Stare ad cyathum 530
Stater 108 470 618
Stater Atticus aureus 293
Stater multiplex, Cyzicenus, Atticus, Perſicus, Lyſimacheus 620 621
Stathmi, manſiones 416
Statiua habere 142
Statumina 643
Statyra Darii filia 421
Sterlinus quid? 222
Stertinii medici ingens quæſtus Romæ 244
Stigmate inuruntur nobiles pueri 276
Stylo exigere 143
Stipendium medicorũ Romæ 244
Stipendium militare 584 622 624
Stipendia apud Gallos olim literatis non attribuebantur 457
Stipendia emerita 543
Stipendia facere Mineruæ & æra non merere 542
Stoici 657
Stipendia implere 673

Stomachus proprie dictus 564
Strabo quo tempore fuerit? 340
eius autoritas 162
Strabonis locus 252 399 561
Studii fructus in ima vena reconditus 543
Studiorum quis tenor tenendus 664
Studioſi nomine indignus 161
Stupiditas mortalium 645
Sub vexillis retineri 623
Sublimipetæ 634
Subſiciuum 109
Succeſſio apoſtolorum & diſcipulorum Domini qualis eſſe debuerit in noſtris ſacerdotibus? 638
Suetonius de Chriſtianis 483
Suetonii locus 177 203 & deinceps 306 vid. Tranquillus.
Suffenus ſibi quisque 705
Sufflamen 676
Suffragium prærogatiuum 148
Suffuſio oculorum 635
Suidæ locus corruptus 464
Suillæ carnis ſalſura 565
Suillum iecur 273
Suillius accuſator 596
Summa opum maxima 420
Summa pecuniæ immenſa 337
Summum bonum 655
Summum ius 661
Summus atrienſis Domini, id eſt, Pontifex Maximus 632
Sumptuariæ leges 572
Superbiæ abiiciendæ exemplum 425 426
Superfœtatio miranda 276
Supplicia æterna vt euitemus? 637
Supra quam 270
Super chœnicem ne ſedeas 546
Superbia, cupiditas, voluptas, Geryones tergeminus 687
Superindictiones 326
Supremus diſceptator & iudex Chriſtus 647
Sus ganeæ aptus 273
Suum ſaginatio ibid.
Suſa, regia Memnonia 418
Suſiani theſauri 417
Sylla 20. talentum millia imperauit Aſiæ 331
Sylla vxorem languidam repudiat 377
Symbola 667
symmoriæ 508
symmoritæ 512
sympoſiacus antiquorum mos 528
synclides, conuenæ 400
syntaxis Athenienſium 509 512
syria terrarum maxima 475
syrorum nomen ibid.

T.

Tabularum pictarum pretia 251
Tacitus ſcriptorum vecordiſſimus 484
Taciti locus 176
Taciti pulcher locus 596
reſtitutus 597

Talentum 258 317 320
Talentum Ægyptium 474
Talentum apud Homerum 467
apud Pollucem 382
Vitruuium 480
Talentum Atticum 253 254 280 309 312
Talentum Babylonicum 380
Talentum Euboicum 255 256 384
Talentum Hebraicum 487
Talentum magnum 256 257
Talentum nummarium 469
Talentum ponderale 470
Talentum pro ſiclo 461
Talentum Siculum duplex 469
Talentum XX. millia Aſiæ a Sylla imperata 331
Talentum vnum tantum apud Hebræos 464
Talenti conſideratio 253 259
Talenti ſignificatio 469
valor 318 322 402 467
variatio ap. autores 258 467
Talenta auri viginti 252
Talenta non fuiſſe æqualia auri & argenti 467
Talenta omnia ad vnam formulam redacta 383
Talenta Pariſina 590
Talentorum auri pretium 357
Talentorum vocabulum Romani ignorabant 372
Talthybiadæ 155 473
Tantali talenta 674
Tapetes pretioſi 376
Tarara 399
Tarbelli ibid.
TariusRufus 627
Τάξις 470
Tectorium opus 676
Tele 328 509
Teletarches 631
Telephium, vulnus 170
Templum Solomonis quanto tempore extructum? 460 461
quanto ſumptu? 462
Templum Solomonis, typus Eccleſiæ conſtituendæ 670 671
Teneſis regio 471
Terræ mira fertilitas 609 616
Terreſtris vſura, & nautica 185
Tertulliani locus memorabilis de Chriſti morte 485
Teruncius 210 566
Teſſera & cubus 492
Teſſera hoſpitii 646
Teſſeræ veniales 647
Teſſerarum conſtituendarum ratio 494
Teſtamentum Domini in procinctu nuncupatum 636
Teſtamentum vt rumpatur 637
Tetartemorium 119 132 567
Tetradrachmum 254 617
Tetrobolum 568
Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris 591
Thalthybius, Agamemnonis caduceator 473
Tharſeis inſula 470
Theatrum auro opertum 408

Thea-

Theatrum M. Scauri 375
Theatricorum actorum apud Gallos ſales 142
Theodorus Gaza 131 536
eius lapſus 538
Theoria 646
Theramenes aulici 699
Theriotrophium 273
Theſeia amicitia 678
Theſeo ſine facta non eſſe memorabilia geſta 166
Thetes opifices 502
Theticus cenſus ibid.
Threnodiæ 645
Thucydides ab exilio ob hiſtoriam reuocatus 249
Thucydidis locus 583
Tibicinibus fulcire 641
Tireſias Thebanus 652
Tiridates 408
Romam cur venerit? ibid.
Togati & infulati 168
Tollenones & tollones 289
Tollere manum de tabula neſcire 312
Toloſſanum aurum 400
Tonelli 560
Tracti de cœlo 645
Traiani animus erga Chriſtianos 483
Tranquillus de Chriſtianis 483 484
Tranquilli locus 114 171 196 242 331 373
Tranquillitas animi 673
Translatitium 167
Trecena pondo Romana 398
Treſſis 105
Triceſſis ibid.
Tribules 512
Tribunitia poteſtas 571
Tribus Athenienſes 509
Tribus erant Romæ XXXV. 346
Tributum Iudaicum 618
Tributum Athenienſes non pendebant. 507
Tributum pró modo cenſus Romæ exigebatur 391
Tributa & vectigalia differunt 328
Tributa Perſica 385
Tributa populus Romanus pendere aliquando deſiit 395
Tributa populi Romani 386 387
Tributorum populi Romani ſumma 325
Tributorum tolerans Erancia 447
Tributis argentum imperabant Rom. non aurum 368
Triclinariorum Babyloniorum ingens pretium 240
Tricongius Torquatus 533
Triens 109 210 313 488 528 566
Trientalis aſpectus &c. 119
Trientatium fœnus 188
Trierarchia Athenienſis 508 510 512 514
Τρίμοιρον 132 133
Trioboli homo 568
Triobolum ibid.
eius nota 568

Hhh hh 3 Tripa-

Talentum 258 317 320
Talentum Ægyptium 474
Talentum apud Homerum 467
apud Pollucem 381
Vitruuium 480
Talentum Atticum 253 254 280 309 312
Talentum Babylonicum 380
Talentum Euboicum 255 256 384
Talentum Hebraicum 487
Talentum magnum 256 257
Talentum nummarium 469
Talentum ponderale 470
Talentum pro ſiclo 461
Talentum Siculum duplex 469
Talentum XX. millia Aſiæ a Sylla imperata 331
Talentum vnum tantum apud Hebræos 464
Talenti conſideratio 253 259
Talenti ſignificatio 469
valor 318 322 402 467
variatio ap. autores 258 467
Talenta auri viginti 252
Talenta non fuiſſe æqualia auri & argenti 467
Taleata omnia ad vnam formulam redacta 383
Talenta Pariſina 590
Talentorum auri pretium 357
Talentorum vocabulum Romani ignorabant 372
Talthybiadæ 155 473
Tantali talenta 674
Tapetes pretioſi 376
Tarara 399
Tarbelli ibid.
TariusRufus. 627
Τάξις 470
Tectorium opus 676
Tele 328 509
Teletarches 631
Telephium, vulnus 170
Templum Solomonis quanto tempore extructum? 460 461
quanto ſumptu? 461
Templum Solomonis, typus Eccleſiæ conſtituendæ 670 671
Teneſis regio 471
Terræ mira fertilitas 609 616
Terreſtris vſura, & nautica 185
Tertulliani locus memorabilis de Chriſti morte 485
Teruncius 210 566
Teſſera & cubus 492
Teſſera hoſpitii 646
Teſſeræ veniales 647
Teſſerarum conſtituendarum ratio 494
Teſtamentum Domini in procinctu nuncupatum 636
Teſtamentum vt rumpatur 637
Tetartemorium 119 132 567
Tetradrachmum 254 617
Tetrobolum 568
Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris 591
Thalthybius, Agamemnonis caduceator 473
Tharſeis inſula 470
Theatrum auro opertum 408

Theatrum M. Scauri 375
Theatricorum actorum apud Gallos ſales 142
Theodorus Gaza 131 536
eius lapſus 538
Theoria 646
Theramenes aulici 699
Theriotrophium 273
Theſeia amicitia 678
Theſeo ſine facta non eſſe memorabilia geſta 166
Thetes opifices 502
Theticus cenſus ibid.
Threnodiæ 645
Thucydides ab exilio ob hiſtoriam reuocatus 249
Thucydidis locus 583
Tibicinibus fulcire 641
Tireſias Thebanus 652
Tiridates 408
Romam cur venerit? ibid.
Togati & infulati 168
Tollenones & tollones 289
Tollere manum de tabula neſcire 312
Toloſſanum aurum 400
Tonelli 560
Tracti de cœlo 645
Traiani animus erga Chriſtianos 483
Tranquillus de Chriſtianis 483 484
Tranquilli locus 114 171 196 242 331 373
Tranquillitas animi 673
Translatitium 167
Trecena pondo Romana 398
Treſſis 105
Triceſſis ibid.
Tribules 512
Tribunitia poteſtas 571
Tribus Athenienſes 509
Tribus erant Romæ XXXV. 346
Tributum Iudaicum 618
Ttibutum Athenienſes non pendebant. 507
Tributum pro modo cenſus Romæ exigebatur 391
Tributa & vectigalia differunt 328
Tributa Perſica 385
Tributa populus Romanus pendere aliquando deſiit 395
Tributa populi Romani 386 387
Tributorum populi Romani ſumma 325
Tributorum tolerans Francia 447
Tributis argentum imperabant Rom. non aurum 368
Triclinariorum Babylonicorum ingens pretium 240
Tricongius Torquatus 533
Triens 109 210 313 488 528 566
Trientalis aſpectus &c. 129
Trientatium fœnus 188
Trierarchia Athenienſis 508 510 512 514
Τρίμοιρον 132 133
Trioboli homo 568
Triobolum ibid.
eius nota 568

Tripatinum 412
Tripudium ſoliſtimum 692
Triremes & quinqueremes & vlteriora vocabula 585
Tritemorum 568
Τριτεὺς 537
Triticum Francianum 525
Tritici fertilitas in Africa 609
Tritici pondus 524 527 551
Τριτημόριον 132
Τρίτον ἡμιδραχμον ibid.
Trittyes 509
Triumuiralis partitio 336
Triunx & triuncis 210
Trogi locus 401
Troianus porcus 273
Tropus orationis multiplex 646
Turdetania eadem quæ & Bætica, aurifera 396
Turdus vocalis 218
Turdorum pretium 252
Tutelares regni virtutes 713
Tiberii rapacitas 407
Tympana publicæ famæ pulſare 458

V.

V litera, quæ nota? 287
Vades locupletes 599
Vadimonium fati 672
Valla. vid. Laurent. Val.
Valerius Maximus Plinio antiquior 351
Vaphris regis Ægypti reſponſio ad Solomonem 461
Variana clades ſub Auguſto 346
Varronis locus 109 215 271
Vaſa argentea pretioſa 350
Vaſarium 365
Vaſorum differentiæ 559
Vaſorum nomina, triens, quadrans &c. 133
Vcalegon 447
Vectigalia bina eodem anno exigentes, vt reprimendi ſint? 334
Vectigalia & tributa differunt 328
Vectigalia omitti iubere cogitabat Nero 391
Vectigalia, trium generum 390
Vectigalium vocabulis priſcis manentibus, penſitatio tamen non reſpondet 595
Vectigalium imminutio 186 595
Vectores 694
Velites, velitari 159
Vendita immenſio pretio Iſocratis oratio vna 249 357
Venditare fumos 441
Veneti a Gallis bello laceſſiti 432
Veniam a Deo temere præſumentes 636
Veniales teſſeræ 647
Venialia donatiua 152
Venire ſemuncia 374
Ventriculus 564

Venus Coa imperfecta 443
Venus Palatina dictus L. Craſſus 377
Verbum vnum improbum ſeuere caſtigatum 572
Virgilius quantum receperit pro pauculis verſibus? 359 360
eius cenſus ibid.
eius aurei verſus. ibid.
Verris furta 173 227 228
Verrinæ locus. vid. Ciceronis locus.
Veritas antiquis ignota 487
Veritas comperta a nobis retineri nequit ibid.
Veritas hiſtoriæ ab Ægyptiis & Chaldæis quærenda 480
Veritas, hominum contubernalis 644
Veritatis cultus penes quos fuerit ante aduentum Domini? 486
Veritas in alto iacet 308
Veritatis numen Budæo ſacroſanctius omnibus ſcriptoribus 115
Veritatis vis 137 484 684
Vero particulæ vſus 234
Verſuris auctorare obæratos 453
Veruactum 501
Verus imperator 293
Veterani milites 623
Veſpaſianus tributis & vectigalibus grauis 414
eius fauor erga literas 248
liberalitas 414
Veſtæ ignis 629
Veterani 623
Veterum autoritati quantum deferat Budæus? 116 120 121
Veterum magnificentia multo erat noſtra hodierna maior 591 5.2
Vetuſtas vt a priſcis adumbrata? 307
ſub vexillis retineri 623
Vicariorum culpam præſtabunt, qui eos ouibus ſuis præficiunt, ſacerdotes 632
Vicena ſtipendia merere ſolitos veteranos 623
Viceſſis 105
Vicies ſeſter. vide ſeſtertium vicies.
Vicinorum inuidia in re proſpera 613
Viciſſitudo rerum 437
Victimæ inauratæ 682
Victoriæ diuerſæ alia atque alia etiam monumenta 489
Victus cuique ſui reddenda ratio 490
Viginti talenta auri 252
Vinea domini 642 643
Vineæ colendæ ars 611
Vineæ conſitio ibid.
Vinearum calamitates 608
Vinearum pretium 611
Vinearum reditus vberrimus 606 607

Vine-

Vineta cultui apud nos non ſemper reſpondere, quid cauſæ ſit? 608
Vinetorum Pariſinorum fertilitas 607
Vinitoris ſerui pretium 217 274
Vinitores noſtri non perinde induſtrii nec periti 607 608
Vinitorum priſcorum induſtria ac frugalitas. ibid.
Vinum Coum 554
Vinum Græcum 554 555
Vinum dulce 557
Vinum Opimianum 559
Vinum recens ac muſtum ſuaue ætatem non fert 560
Vinum vetuſtiſſimum 599 600
Vini amphora 519
Vini apud Pariſios vilitas miranda 214
Vini parciores erant antiqui 533
Vini potores inſignes 519
Vini pretium apud priſcos 606
Vini pretium maximum 605 606
Vina vt ſeruarentur? ibid.
Vinorum ætas 604
Vina annos ferre 638
Vinorum apud Pariſienſes pretium maximum 603
Vinorum diffuſio 559
Vinorum Francicorum varietas ac præſtantia 605
Virgilii Bucolica, Georgica 113
auri verſus 359
cenſus 360
Virorum duorum aulicorum exempla diuerſa 449
Virorum duorum proborum exempla diuerſa 440
Virtutis ac doctrinæ algor 692
Vitæ ac profeſſionis ſuæ cuiusque ratio reddenda 490
Vitæ huius gloria 657 681
Vitellii luxus 173 411 413
Vitis platanusque aurea 425
Vitis prodigioſæ fertilitatis 616
Vitem tenentes Centuriones 630
Vitium cultura 606
Vitium obuenire 146
Vitruuii locus moleſtiſſimus 578
Vitruuii locus reſtit. 405
Viuorum exuuias petentes ſectores taxat 682
Vlpiani Iuriſconſulti tempora 596
Vlyſſes Homericus 666
Vlyſſes ſocii ibid.
Vncia 104 105 108 109 495 601
Vncia apud Medicos 523
Vncia agri 109
auri 298
vini 601
Vnciæ argenti valor 302
Vncia auri plus quam libra auri 293

Vnciæ

Vnciæ diſtributio 222
ſcrupula 285
Vnciæ in libra quot? ibid.
Vncialis altitudo 601
Vnciales literæ 112
Vnciaria vſura 186
Vnctores, aliptæ 641
Vnio Cleopatræ 264 265
Seruiliæ vnio 266
Vniones ſorbiles conuiuis appoſiti 279 280
Vnionum pretia 264
Vocabula multa iamdiu non intellecta 137
Vocabula locorum 471
menſorum 108
pecuniæ ſignatæ 132
vaſorum 133
Vociferatus conſuſus 456
Volones 660
Voluntas DEI vt fiat, precantes, quid petamus? 684
Vomitandi conſuetudo 411
Vranognomon 673
Vranophron 696
Vranopolis 665
Vranoſcopus amor ſapientiæ 696
Vrbanos Magiſtratus ambitioſos taxat 678
Vrbes vt capiantur? 165
Vrbis adornandæ ſtudioſus Auguſtus 348
Vrbis ornandæ ratio 367
Vrna 518 519 562.
Vrphe Inſula 460
Vſura centeſima 181
ſeſquicenteſima 182
Vſura ciuilis & legitima ſecundum Iuſtinianum 187
Vſura drachmalis 183
Vſura duplex 185
Vſuræ hodiernæ 188
Vſuræ menſtruæ fuerunt 183
Vſuræ ſemiſſes 180
Vſuras concernens locus Hermolai Barbari 179
Vtilitas huius libri 208 209
Vtilitas publica cum priuata quibuſdam pugnare videtur 438
Vtraque pagina rationum metaphorice 638
Vulcania vincula 676

X.

X. denarii nota 286 312 581
X. terminata nomina, genitiuum per c. faciunt 104
Xenagogus 696
Xenium aduentitium Magiſtratibus dari ſolitum 366
Xenomania 437
Xerxes togatus, Lucullus dictus 269

Digitized by Google

Xerxis crudele facinus 618
Xerxis, Perſarum regis claſſis 585
Xeſtes 534 563

Y.

Ὑφημιόλιος uſura ſubſeſquipla 187

Z.

Zelus Domini 433
Zeugitæ 502
Zoroaſtres 482
Zygoſtatica libra 222

F I N I S.

SOLI DEO GLORIA.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google